

## 6. Parlamentaris catalans i representació d'interessos.

Als capítols precedents, hem pogut veure d'una banda les corporacions econòmiques catalanes junt amb alguns sectors empresarials, especialment del sector financer i ferroviari, en la seva condició de demandants de polítiques econòmiques concretes i, de l'altra, els parlamentaris catalans, que constituïen el grup receptor d'aquestes demandes i el seu executor. Hem vist també com aquests sectors demandants dissenyaven veritables estratègies parlamentàries, per poder disposar de canals de comunicació amb els centres de decisió de l'Estat i gestionar eficaçment els afers del seu interès. Queda, doncs, per veure de quina manera els parlamentaris catalans assumeixen i executen la representació d'aquests interessos.

En aquest capítol, hi ha dos grans blocs d'estudi del rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans. En el primer, s'analitza la seva relació com a grup amb les demandes de les corporacions econòmiques. Veurem, en primer lloc, la creació de formes organitzatives pròpies dels parlamentaris catalans, molt especialment la DC, amb la idea que la seva mateixa creació respon a la necessitat de gestionar més eficaçment a les Corts espanyoles les demandes de les corporacions econòmiques catalanes. A continuació, veurem els comportaments específics del grup en la defensa d'aquests interessos, que el duu a postures de forta oposició a la política aranzelària dels successius governs, inclosa l'oposició dels ministerials catalans a les seves pròpies majories, que farà que els altres parlamentaris constatin la diferenciabilitat dels catalans i que arribin a al·ludir a ells com el *Partit Català*, expressió que anticipa el que no gaire anys més tard apareixerà amb força i que, en tot cas, denota la gran personalitat del grup. Finalment, veurem l'assumpció per part dels parlamentaris catalans d'un discurs ideològic en sintonia amb el de les corporacions econòmiques, així com les campanyes concretes dutes a terme en la defensa d'aquests interessos, entre les que caldria destacar les referents a reformes de l'aranzel i grans acords comercials.

En el segon bloc, s'analitza l'actitud dels parlamentaris catalans en relació amb les demandes de les companyies financeres i ferroviàries. Tot i que hi ha gestions que per la seva transcendència són assumides pels parlamentaris com a grup —com ara l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona— la majoria d'elles les executen grups més reduïts de parlamentaris. I, d'altra banda, així com en el cas de les demandes de les corporacions, el gruix de les gestions es practicaven a les Corts i sols una part menor als ministeris, en aquest cas hi ha una significativa part de gestions en aquests darrers.

### 6.1. Els parlamentaris catalans i les corporacions econòmiques.

#### 6.1.1. Agrupacions de parlamentaris a les Corts espanyoles per afinitats a banda dels partits.

Si bé els parlamentaris catalans presenten formes organitzatives pròpies molt diferenciades, cal situar aquestes en el context de diverses fórmules d'agrupacions de parlamentaris que es produeixen durant aquests anys a les Corts espanyoles. Cal veure, en primer lloc, algunes agrupacions territorials de parlamentaris que van aparèixer de tant en tant, amb objectius de defensa d'uns interessos econòmics molt concrets. En altres casos, però, la defensa d'aquests interessos no agafa forma d'agrupació territorial de parlamentaris, sinó d'agrupacions per sectors econòmics, tals com la marina mercant o els cereals.

Finalment, cal esmentar una altra agrupació de parlamentaris per motius econòmics, que ja hem tingut ocasió de veure al capítol dedicat a les corporacions econòmiques: es tracta de l'anomenada *secció tercera* o *secció econòmica*, que comptava amb la presència de Pere Bosch i Labrús i que es trobava propera al moviment de lligues de contribuents i les seves demandes en política fiscal. Tots tres tipus d'agrupacions de parlamentaris, plantegen en moments determinats i per qüestions concretes, estructures organitzatives i formes d'actuació dins de les Corts diferents de les habituals per partits polítics.

#### **6.1.1.1. Agrupacions territorials de parlamentaris.**

A més de les agrupacions de parlamentaris catalans –que veurem tot seguit– hi ha altres agrupacions territorials que van fer la seva aparició a les Corts d'aquests anys, si bé alternant els seus períodes d'activitat.

De totes aquestes agrupacions, les que presenten una personalitat més ben definida són les agrupacions de parlamentaris antillans. En el primer tram de la Restauració, són els diputats porto-riquenys els que van apareixent amb més regularitat, mentre que a partir de 1879, són els diputats cubans, també anomenats *Diputació Cubana*, els que es mostren més actius. Cal destacar també que es produeix un significatiu procés de confluència entre aquestes agrupacions de parlamentaris antillans i els parlamentaris catalans, en la defensa comuna de reformes relacionades amb una més gran facilitat per al comerç i la navegació colonials. També, que la *Diputació Cubana* compta com a president a mitjans dels anys vuitanta a Víctor Balaguer, que era alhora el cap indiscutible dels parlamentaris catalans, com hem pogut veure àmpliament en la seva biografia.

Els diputats porto-riquenys realitzen entre octubre de 1876 i gener de 1877 diverses reunions i gestions relatives a demanar una reducció dels drets aranzels que s'aplicaven als sucres antillans a la seva entrada a la península, pretensió que xocava amb els interessos dels districtes sucres peninsulars. El maig de 1878 els trobem gestionant novament aquest tema. El resultat final de totes aquestes gestions, és la llei de sucres i mels d'Ultramar, que hem vist al capítol dedicat a la política econòmica del període, aprovada per les Corts el juny de 1880: la llei reduïa les taxes aranzelàries d'aquests productes colonials a la seva entrada a la península, responenent a una reiterada demanda dels sucres antillans i dels seus representants a les Corts, però, al mateix temps, no atorgava la lliure entrada, com aquests haurien volgut, per la pressió en sentit contrari del creixent sector sucrer peninsular, alhora que per no privar el Tresor d'aquesta font d'ingressos.

Entre juny i juliol de 1878, els diputats porto-riquenys realitzen diverses reunions amb els diputats catalans i castellans, per analitzar una important reforma aranzelària continguda en el projecte de pressupostos per a l'illa, que finalment no tirarà endavant. Als anys següents, van apareixent de tant en tant els diputats porto-riquenys, combinant les seves aparicions amb lapsos de temps de menor activitat. El 1884 realitzen noves reunions, davant del projecte de llei d'autoritzacions al Govern per adoptar disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afectaven serveis de les illes de Cuba i Puerto-Rico (completada, com recordarem, amb el RD de 5-10-1884, que accelerava els terminis de les reduïes esglaonades als sucres antillans a la seva entrada a la península).

Pel que fa als diputats cubans, les primeres notícies de la seva activitat com a grup se situen el novembre de 1879. Com ja s'ha vist, el RD de 15-8-1879 del Govern Martínez

Campos creava una comissió encarregada de proposar a les Corts reformes aranzelàries i tributàries per a Cuba. En aquest sentit, els diputats cubans despleguen llur activitat entre el novembre d'aquest any i el febrer següent, per demanar reformes econòmiques a l'illa. D'altra banda, presenten una esmena al projecte de llei d'abolició de l'esclavatge.

En el paquet de mesures legislatives de 1882 —la llei de relacions comercials entre la península i les províncies ultramarines de 30-6-1882, i la de supressió del dret diferencial de bandera a les illes de Cuba i Puerto-Rico i reforma de les relacions comercials entre la península, les esmentades illes i Filipines, de 20-7-1882— no es detecta una activitat especial per part dels diputats cubans, probablement perquè ambdues lleis formaven part dels propòsits del Govern Sagasta en matèria d'aranzel ultramarí. La primera d'aquestes lleis passa pel Congrés amb una certa oposició d'alguns diputats cubans i també porto-riquenys, mentre que la segona s'aprova sense debat. Al Senat, ambdues lleis s'aproven també sense debat.

Els diputats cubans apareixen amb més regularitat a partir de juny de 1884, en què es crea una *Comissió Cubana*, de vegades *Diputació Cubana*, presidida per Víctor Balaguer, que com hem vist anteriorment, mantenia una molt estreta relació amb Ultramar. Aquesta agrupació de parlamentaris estudia diverses mesures per aplicar a la gran Antilla i, en algunes ocasions, es reuneix junt amb els diputats catalans, amb l'interès comú de facilitar els moviments comercials entre la península i Ultramar<sup>1</sup>.

Els parlamentaris gallecs es reuneixen el febrer de 1880, per demanar el restabliment de les facultats suspeses a la Universitat de Santiago. L'octubre següent, i ja dins les Corts liberals de 1881-84, creen una Junta de Diputats i Senadors, que als mesos següents s'ocupa del cadastre (*amillaramientos*) i de la contribució territorial i de consums, reunint-se, per aquest darrer tema amb els parlamentaris asturians. El mateix octubre de 1881, els diputats i senadors bascos creen una comissió de treball, que s'encarrega d'analitzar qüestions relatives al clergat, organització polític-administrativa del seu territori i abolició de les quintes. Cal dir que anteriorment, l'abril de 1878, els diputats i senadors bascos ja havien tingut alguna experiència organitzativa: juntament amb els de Cantàbria, havien practicat algunes gestions relatives a víctimes d'un temporal al Cantàbric.

Els parlamentaris andalusos, per la seva banda, creen l'abril de 1878 una comissió composta per un diputat i un senador de cadascuna de les 8 províncies, que, no obstant, no es mostra gaire activa. Amb ocasió del tractat de comerç amb França de 1882, a unes Corts diferents, per tant, els diputats i senadors per Màlaga realitzen algunes reunions, de les que en surt una esmena relativa a les panses, que comptà amb el poderós auxili de Cánovas i de la minoria conservadora. Els diputats i senadors castellans realitzen també reunions, concretament el febrer de 1885, i amb motiu del tracte que rebien els cereals castellans en l'acord comercial entre les Antilles i els Estats Units. Finalment, cal esmentar els diputats i senadors de Càceres, que es reuneixen puntualment el maig de 1877 per analitzar un projecte de ferrocarril.

Hi ha també durant aquests anys reunions de parlamentaris de diversos llocs i per a temes molt concrets. Aquest és el cas de la reunió de diputats de les províncies de València, Toledo, Terol, Càceres, Badajoz i Àvila, convocada el març de 1878 per analitzar la legislació forestal, o les convocades entre març i abril del mateix any per analitzar la crisi econòmica d'aquells moments, que comptà amb l'assistència de diputats i senadors de diverses

1. Sobre aquestes reunions, veure *El Eco de la Producción*, núm. 88, 23-6-1884, article "La situación de Cuba", p.210-212.

províncies. Igualment, davant d'alguns projectes, com ara el de primeres matèries de 1883, es produeixen reunions puntuals de diputats per defensar interessos molt concrets. Així, davant d'aquest projecte, trobem que els diputats valencians són els que presenten la primera proposició de llei, demanant la lliure entrada de la seda crua i filada i de la borra de seda; quan la proposició ja és projecte de llei, trobem diverses esmenes d'agrupacions territorials de diputats: dels asturians, demanant no incloure els carbons; dels extremenys demanant incrementar els drets de les llanes (el 1876 ja havien presentat una proposició de llei en aquest sentit); dels andalusos demanant la supressió de l'impost extraordinari als olis vegetals; dels antillans, demanant rebaixes en els cuirs i pells sense adobar; i dels cantàbrics, proposant rebaixes en les admissions temporals d'arrossos procedents de l'Índia.

En el període immediatament posterior, les Corts de 1886-90, i en el context del tractat de comerç definitiu amb Gran Bretanya de 1886, apareixen al Congrés algunes agrupacions territorials de diputats: la Diputació Cubana, presidida per Víctor Balaguer, la Castellana, presidida per José Muro, i la Valenciana, amb una Junta Directiva composta per Trinitario Ruíz Capdepón, el vescomte de Bétera (Pascual Dasi Puigmoltó), Joaquín López Chavarri i Amalio Jimeno<sup>2</sup>.

#### **6.1.1.2. Agrupacions de parlamentaris per sectors econòmics.**

A més de les anteriors agrupacions de parlamentaris, se'n produeixen puntualment d'altres, agafant com a referent la defensa d'un sector econòmic concret davant d'una situació determinada. En tenim un bon exemple en les reunions celebrades el maig de 1878 per diversos diputats de districtes sucres, especialment andalusos i valencians, per oposar-se a les pretensions dels diputats porto-riquenys de rebaixar els drets d'entrada a la península dels sucres antillans.

Una altra iniciativa important, és la de les reunions de diputats de províncies productores de blat. En realitzen una el novembre de 1879, amb assistència de diputats de les dues Castelles, d'Extremadura i d'Aragó, i amb la presència de dos destacats proteccionistes bladers, Germán Gamazo i Alonso Pesquera, per analitzar les reformes econòmiques previstes per a Cuba i la seva incidència sobre els blats i les farines peninsulars. En fan una altra, l'abril següent, per analitzar una esmena d'Alonso Pesquera relativa a les farines peninsulars, conduïdes a Cuba en bandera peninsular. El juny de 1884, es tornen a reunir diputats d'aquestes províncies, per analitzar la situació de les exportacions de les farines peninsulars a les Antilles.

També hi ha reunions de diputats i senadors de províncies marítimes realitzades entre març i maig de 1878, amb l'assistència de comissionats dels naviliers dels ports espanyols, sobretot de l'ANCB. Assisteixen a aquestes reunions diputats de Barcelona, Girona, Tarragona, Màlaga, València, Cadis, Santander, Biscaia i Balears, amb una nodrida representació de parlamentaris catalans, i en elles s'analitza la crisi del sector i possibles mesures per solucionar-la. La comissió de treball creada a partir d'aquestes reunions, la presideix Víctor Balaguer, veritable especialista en la gestió d'interessos econòmics davant dels centres de decisió. El juliol de 1879 hi ha altres reunions d'aquests parlamentaris.

---

2. Sobre aquest període, veure BRAVO SAN JOSÉ, Montserrat: *Los parlamentarios catalanes y la polémica arancelaria (1886-1890)*, 1989, p.68.

Finalment, cal esmentar convocatòries un tant imprecises, com la que es fa el gener de 1877 a diputats de províncies productores d'olis, cereals i llanes, i que crea una comissió de treball que gestiona increments aranzelaris en aquests sectors.

#### **6.1.1.3. La secció tercera o secció econòmica.**

Al capítol dedicat a les corporacions econòmiques, i en parlar del moviment de les lligues de contribuents, ja hem pogut veure aquesta agrupació de diputats, molt vinculats a elles i a les seves demandes de reformes econòmiques, especialment les de caràcter fiscal, així com el fet que alguns presidents de lligues eren diputats i senadors: el comte de Torres Cabrera, Ignacio Vázquez y Rodríguez, Eduardo J. Genovés, Antonio Jesús de Santiago, Mariano Lino de Reinoso, Pablo Díaz Jiménez i Enrique Bushell y Laussat.

En parlar d'aquesta agrupació de parlamentaris, cal fer, d'entrada, una distinció entre el gruix de parlamentaris que en formen part, interessats sobretot en proposar mesures d'estalvi i de sanejament en la despesa pública, però sense una definició clara en política aranzelària, d'un grup més reduït que, a més, es proposa tirar endavant propostes en matèria aranzelària, en un sentit proteccionista.

Si al darrera de les reunions dels parlamentaris cubans i dels parlamentaris de les províncies marítimes, vistes fins aquí, junt amb les dels parlamentaris catalans, que veurem tot seguit, hi havia la poderosa iniciativa de Víctor Balaguer, que alhora, es movia en molt estreta relació amb els desitjos del sector majoritari de les corporacions industrials de Barcelona (IIC i FPN, primer, i IFTN, després), darrera de la secció econòmica trobem la iniciativa de Pere Bosch i Labrús, que com recordarem, presidia en aquests moments el FPN i que posteriorment presidirà el FPE, i la seva tàctica de recercar un consens programàtic amb altres sectors econòmics espanyols. Ara bé: el mateix dia de la primera convocatòria d'aquesta agrupació de parlamentaris, és el de la intervenció de Bosch al Congrés amb motiu del punt de sortida dels vapors filipins, tema que es troba a l'origen del trencament del FPN i de la creació del FPE, pel que hem de veure en el paper de Bosch i Labrús, si més no als mesos següents, més la seva iniciativa personal que no pas de les corporacions per ell representades.

La intervenció de Bosch i Labrús en aquesta iniciativa és tan important, que en alguns casos, els diputats de la secció econòmica arriben a celebrar les seves reunions a la seva casa de Madrid. Com que Bosch i Labrús és alhora el principal impulsor del nucli de diputats que pretenen impulsar propostes en sentit proteccionista, hi pot haver de vegades una certa confusió entre les iniciatives d'ambdós sectors que convé aclarir: mentre la totalitat de la secció econòmica vol endegar iniciatives parlamentàries en matèria de política fiscal, aspecte en el que tots els seus membres es mostren d'acord, pel que fa a la política aranzelària hi ha la indefinició que ja hem vist quan analitzàvem les lligues de contribuents, al capítol dedicat a les corporacions econòmiques; sols una part d'aquests parlamentaris, doncs, impulsen a més iniciatives en matèria de política aranzelària, amb una orientació de proteccionisme harmònic o de proteccionisme per a tots els sectors econòmics.

La secció econòmica va comptar amb un nombre variable de membres. Si en alguna ocasió puntual va arribar a convocar reunions al Congrés amb un centenar d'assistents, la xifra més habitual se situava entorn a la quarantena, descendint en ocasions encara més, segons els temes i els períodes de l'any. Una característica dels seus membres, si més no a

les Corts de 1876-79, primeres de la Restauració, és el predomini de diputats ministerials, és a dir, conservadors, i l'absència de les minories més a l'esquerra de la cambra.

Entre els diputats que es vinculen a la secció econòmica en aquestes primeres Corts, trobem, a més de Pere Bosch i Labrús, Claudio Moyano (diputat per Valladolid), que presideix l'agrupació, Luís Gaviña y Álvarez (Cagüas, Puerto-Rico) que n'és el secretari i Nicolás Hurtado (Zafra, Badajoz), que és un dels vicepresidents del Congrés. Altres diputats d'aquest sector que es poden esmentar són José Emilio de Santos (Alzira), Manuel Danvila (Gandia), Fernando Primo de Rivera y Sobremonte (Écija, Sevilla), Ignacio José Escobar (Navalcarnero, Madrid), Félix Berdugo y Ortiz (Aranda, Burgos), Leopoldo Alba Salcedo (Sariñena, Osca), Gumersindo Vicuña (Valmaseda, Biscàia), el marquès de la Viesca de la Sierra (Federico de la Viesca, Cabuérniga, Santander), Antonio Vivar (Ponces, Puerto-Rico), entre altres. Per als anys següents, caldria afegir Enrique Bushell y Laussat, diputat per Pego a les Corts de 1881-84 i president de la lliga de contribuent d'Alacant.

Entre els parlamentaris catalans i/o electes per Catalunya, que durant aquestes Corts es vinculen en un moment o altre a la secció econòmica, encara que sigui en ocasions puntuals i mai tots ells simultàniament, trobem, a més de Bosch i Labrús, un grup considerable de diputats: Pau Turull i Comadran (diputat per Terrassa), Josep Puig i Llagostera (Vilafranca del Penedès), Antoni Sedó i Pàmies (Sant Feliu de Llobregat), Antoni Castell de Pons (Igualada), Marià Maspons i Labrós (Granollers), Nil Maria Fabra i Deas (Castellterçol), Enrique Orozco y de la Puente (Berga), Pelagi de Camps i de Matas (marquès de Camps de Mata des de 1878, Girona), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Josep Florejachs i de Berart (Olot), Joan Fabra i Floreta (Puigcerdà), Joaquim Castellarnau i Balcells (El Vendrell), Marià Pons i Espinós (Reus), Manuel Salamanca y Negrete (Tortosa), Ramon Soldevila i Claver (Lleida), Manuel Alonso Martínez (Cervera), Manuel de Azcárraga y Palmero (Solsona) i Constancio Gambel y Aybar (La Seu d'Urgell).

I entre el nucli de diputats proteccionistes comandats també per Bosch i Labrús, trobem les col·laboracions puntuals d'alguns dels anteriors diputats catalans i una de més estable amb el ja esmentat Félix Berdugo, junt amb Juan Clavijo y Royán (diputat per Estepa, Sevilla), Saturnino Arenillas (Carrión, Palència) i Miguel Alonso Pesquera (Peñafile, Valladolid). Com es recordarà de l'apartat dedicat a la relació entre les corporacions econòmiques catalanes i els polítics no catalans, amb Alonso Pesquera, defensor del proteccionisme blader, existí força connexió durant el període analitzat. Per als anys següents, caldria esmentar Francisco Rodríguez Avial, diputat per Madrid a les Corts de 1881-84. Félix Berdugo defineix durant el debat parlamentari del conveni comercial amb França de 1878, al suport a les tesis proteccionistes de Bosch i Labrús d'altres diputats: *no es sólo el Sr. Bosch el que tiene la [honra] de haber levantado la bandera de la protección a la industria y al trabajo nacional en esta Cámara: el que tiene la honra de dirigiros la palabra ha contribuido con sus débiles y escasas fuerzas a ayudar los esfuerzos y buenos deseos del Sr. Bosch, y 48 Diputados de la mayoría votaron con nosotros la protección a los cereales*<sup>3</sup>.

Els orígens d'aquesta agrupació de parlamentaris, es troben a reunió del 31 de març de 1876. Un grup de diputats i també alguns senadors de diverses províncies, es reuneixen a la secció tercera del Congrés, per *tratar asuntos de intereses materiales*, segons ressenya del

---

3. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 1-3-1878, núm. 11, p.214.

*Fomento de la Producción Nacional*<sup>4</sup>. En aquesta primera reunió, es nomena una comissió de treball, en la que no hi podia faltar Bosch i Labrús, per estudiar la política fiscal del Govern, especialment les lleis de pressupostos generals de l'Estat, partint del principi general que calia reduir la despesa improductiva i incrementar la que podia afavorir un desenvolupament econòmic, i amb la idea de presentar a les Corts proposicions de llei i esmenes en aquest sentit. El fet que tant aquesta com successives reunions se celebrassin a la secció tercera del Congrés, va motivar que a aquesta agrupació de parlamentaris se la conegués amb aquest nom. Posteriorment, serà més coneguda com a *secció econòmica*, donat el caràcter dels seus treballs parlamentaris.

En els primers passos d'aquesta agrupació, hi ha una reunió clau, perquè marcarà la línia divisòria entre els parlamentaris que desitjaven plantejar temes econòmics a les Corts, però sense sortir-se de les directrius dels propis partits, i els que estaven disposats a plantejar fins i tot oposició a aquestes i a la pròpia majoria parlamentària. Es tracta de la reunió celebrada a la secció tercera l'1 de maig següent, presidida pel diputat extremeny i vicepresident del Congrés Nicolás Hurtado, a la que assisteixen uns cent parlamentaris, la majoria ministerials, i que estava convocada per analitzar mesures concretes contra el projecte de pressupostos generals de l'Estat, presentat pel ministre d'Hisenda, Pedro Salaverría. A la reunió hi assisteixen també dos pesos pesants del Govern conservador: el comte de Toreno, ministre de Foment, i Francisco Romero Robledo, de Governació, que intervenen a favor del projecte de Salaverría. Romero Robledo, que no estava disposat a consentir que una part de les hosts ministerials se separés dels designis del gabinet, qualifica finalment la reunió de contrària al Govern i afirma que aquest considerarà com a hostils a ell tots els parlamentaris que romanguin a la sala<sup>5</sup>. Això fa que una quarta part dels assistents l'abandonin.

Als dies següents, la secció tercera continua els seus treballs, amb reunions d'uns quaranta diputats. Es formen comissions d'estudi del pressupost, ministeri per ministeri, amb la idea d'aconseguir reduir la despesa, sobretot en Guerra i Marina, alhora que s'acorda presentar esmenes tant als pressupostos com al projecte d'arranjament del Deute del Tresor. Cal destacar que els diputats ministerials que es mantenen dins de la secció després dels advertiments de Romero Robledo, plantegen oposició a la seva pròpia majoria en el següent debat al Congrés dels pressupostos, arribant a votar contra el Govern en aquest tema.

En començar la següent legislatura, l'abril de 1877, aquesta agrupació de parlamentaris es recomposa, agafant ja el nom de *secció econòmica*. Segons un dels seus impulsors, el diputat Luís Gaviña, el seu objectiu era: *formar una agrupación compacta de Diputados, para ver si de esta manera podíamos adquirir alguna fuerza y llegábamos a adquirir cerca del actual Gobierno la libertad en las cuestiones de presupuestos*<sup>6</sup>.

Una primera iniciativa d'aquesta agrupació, va ser el paquet de 10 proposicions de llei, presentades simultàniament al Congrés, i que comprenien diversos temes de política econòmica, incloent aspectes de legislació laboral: informació parlamentària de l'estat de la indústria, establiments insalubres, perillosos i incòmodes, patents d'invenció, treball infantil i femení a la indústria, marques de fàbrica i de comerç, dibuixos i models de fàbrica, llibretes dels obrers, jurats mixtes de fabricants i obrers, associacions internacionals i expropiació forçosa per utilitat pública<sup>7</sup>. Cap d'aquestes proposicions no va arribar a ser llei.

4. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 301, 15-4-1876, p.243.

5. Per a una ressenya completa d'aquesta reunió, veure *La Mañana*, 2-5-1876.

6. DSC, legislatura de 1877, 12-4-1878, núm. 43, p.986.

7. DSC, legislatura de 1877, 27-4-1877, apèndixos al núm. 3

Els pressupostos varen ser el gran cavall de batalla de la secció econòmica durant aquesta legislatura. L'agrupació no va obtenir cap mena d'influència damunt del Govern i per això es va decidir a presentar diverses esmenes als pressupostos: 17 al del Ministeri de la Guerra, 4 al de Marina i 1 referent a material improductiu de l'Estat; totes elles varen ser rebutjades per la majoria de la Cambra. D'altra banda, Bosch i Labrús va presentar un vot particular, amb el suport dels diputats Clavijo, Berdugo i Alonso Pesquera, demanant una reforma aranzelària completa, en sentit proteccionista. I Florejachs en va presentar un altre, plantejant diverses mesures de protecció per a la indústria i l'agricultura.

En no obtenir cap èxit al Congrés, la secció econòmica va iniciar una aproximació a les lligues de contribuents. L'estiu de 1877, es planteja impulsar un congrés nacional de lligues, iniciativa que serà agraïda, però rebutjada des d'aquestes, en considerar que no havien de perdre el protagonisme en una convocatòria d'aquestes característiques<sup>8</sup>. A la següent legislatura, la de 1878-79, i en el context de la prohibició per part del Govern d'una conferència de presidents de lligues i societats afins que s'havia de celebrar mesos abans, i de les següents dificultats posades per alguns governadors civils a l'activitat de les lligues, alguns diputats de la secció econòmica varen presentar una proposició de llei, demanant que des del Govern es respectés la llibertat d'actuació d'aquestes societats<sup>9</sup>. El president de la secció econòmica, Claudio Moyano, denuncia al Congrés les irregularitats comeses pel Govern als darrers mesos.

Durant aquesta legislatura de 1878-79, la secció tercera aconsegueix que cinc dels seus membres entrin a la Comissió de Pressupostos. Els diputats Florejachs, Gaviña i Berdugo presentaran vots particulars als pressupostos del Ministeri de Guerra i a classes passives, que aniran acompanyades d'esmenes i intervencions de diversos membres del grup. També presentaran esmenes al projecte d'alienació dels béns del Tresor. Pel que fa al sector proteccionista de Bosch i Labrús, intervindrà per oposar-se al conveni comercial amb França i al tractat de comerç amb Bèlgica.

A les següents Corts del període analitzat, decau un tant l'activitat d'aquesta agrupació de diputats. A les de 1879-81, el sector de Bosch i Labrús intervé contra la proposició de llei de Moret, de lliure importació de cereals i als debats de pressupostos i d'impost sobre la sal, amb vots particulars de Bosch i Labrús i de Berdugo<sup>10</sup>. A les de 1881-84, es recomposa la secció tercera ja ben entrada la legislatura de 1882-83. A les de 1884-86, el sector Bosch i Labrús presenta una esmena al projecte de disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afectaven serveis de les illes de Cuba i Puerto-Rico i de la península.

#### **6.1.1.4. La Diputació Catalana i els senadors catalans.**

Entre les agrupacions territorials de parlamentaris formades durant aquests anys, la dels catalans és, sens dubte, la que presenta una personalitat més definida dins les Corts espanyoles. Al període estudiat, aquesta agrupació es presenta sota diverses formes: agrupacions i comissions de treball de diputats i de senadors, junts o per separat, junt amb

---

8. Veure LIGA DE CONTRIBUYENTES DE GRANADA: *Memoria presentada a la Junta Directiva de la ...*, leída por el Señor Presidente de la misma, Excmo. Sr. D. Pablo Díaz y Giménez, en la Junta General que con arreglo a sus Estatutos se celebró el día 7 de Marzo de 1878, 1878, p.11-12.

9. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 12-4-1878, núm. 43, p.986.

10. Veure BERDUGO Y ORTIZ, Félix: *Discursos de D. ... pronunciados en las sesiones de los días 3 y 8 de Junio de 1880, en el Congreso de los Diputados en apoyo de sus votos particulares sobre la rebaja de la contribución territorial y reforma del impuesto de consumos*, 1880.



agrupacions menors de diputats, per províncies. De totes aquestes combinacions, la que apareix d'una manera més clara i durant un espai de temps més llarg és la DC.

### **A) Característiques de les agrupacions dels parlamentaris catalans.**

En la història parlamentària del segle XIX, va apareixent de forma més o menys continuada la DC o agrupació dels diputats catalans i/o electes per Catalunya. Ara bé, cal precisar d'entrada que amb aquest terme, s'està designant segons cada moment realitats que poden no ser ben bé iguals. A grans trets, es pot dir que en tot moment s'utilitza el terme *Diputació Catalana* en un sentit genèric, que seria l'equivalent a *diputats catalans* o *diputats electes per Catalunya*, i que s'aplica tant si aquests executen treballs parlamentaris de manera conjunta com si no o, fins i tot, amb les Corts clausurades, però que, alhora, de vegades aquests diputats es constitueixen en una agrupació definida de parlamentaris, agafant com a nom distintiu aquest mateix de *Diputació Catalana*.

Als cursos de doctorat dels que parteix aquesta tesi, la DC va apareixent tot sovint. El 1839 trobem una Associació Catalana de Senadors i Diputats del Principat, presidida per Antoni Barata. A partir de la revolució de 1854, l'agrupació dels diputats catalans, presidida aleshores per Pascual Madoz, es denomina ja *Diputació Catalana*<sup>11</sup>. Pere Pascual al·ludeix als treballs d'aquesta agrupació de diputats en relació a les tramitacions per a companyies ferroviàries catalanes de finals dels cinquanta<sup>12</sup>. En el seu sentit genèric, aquest terme apareix ja anteriorment. Roser Solà, en el seu treball sobre l'IIC, esmenta un treball d'opinió d'*El Bien Público* que es refereix a les eleccions de 1850 i en el que s'utilitza el terme *Diputació Catalana*, com hem pogut veure ja al capítol dedicat a les corporacions econòmiques<sup>13</sup>.

Al període analitzat, s'utilitza el nom de *Diputació Catalana* en els dos sentits. A les legislatures en què es troba constituïda formalment com a corporació pròpia dels diputats, agafa aquest nom i tothom s'hi refereix d'aquesta manera. A les legislatures en les que no arriba a constituir-se, com que, de fet, els diputats catalans adopten alguna o altra fórmula organitzativa, encara que sigui per a afers puntuals, se'ls coneix igualment amb el mateix nom. D'aquesta manera, el terme *Diputació Catalana* té, durant aquests anys, sempre el significat dels diputats catalans com a conjunt i com a ens polític més o menys diferenciat de la resta de parlamentaris, corresponent-se a més, en algunes legislatures, amb formes d'organització puntuals i, en d'altres, amb una organització estable i permanent.

Entre els testimonis de l'època apareix el terme *Diputació Catalana* tant si aquesta es troba constituïda en forma d'organització permanent, com si es tracta d'una reunió per a un tema concret, com si no hi ha ni l'una ni l'altra. En qualsevol cas, el més remarcable aquí és la coincidència de tots aquests testimoniatges en presentar els parlamentaris catalans —i sobretot els diputats— amb una personalitat pròpia i perfectament diferenciada dins de les Corts espanyoles. Així, Valentí Almirall, en carta a Víctor Balaguer, parla de *la diputació catalana ó sia la corporació que des de l'establiment del sistema constitucional forman los diputados per Catalunya*<sup>14</sup>. El diputat català Pere Antoni Torres, en una intervenció al Congrés, ens en dóna aquesta visió: *todo el mundo sabe que la diputación catalana, desde hace*

11. Sobre els antecedents de la Diputació Catalana, veure GONZÁLEZ, Nazario: *Los diputados ...*, p.IV.

12. PASCUAL: *Los caminos ...*, p.149 i 158.

13. *El Bien Público*, 13-8-1850, esmentat per SOLÀ: *L'Institut ...*, p.291-292.

14. BMVB, Manuscrits núm. 432/71, carta de Valentí Almirall a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 7-2-1882.

*muchísimos años, viene formando, como vulgarmente suele decirse, rancho aparte, y tiene su presidente y sus vicepresidentes y secretarios para tratar asuntos exclusivamente de Cataluña*<sup>15</sup>. Que aquests *afers exclusivament de Catalunya* als que al·ludeix Torres, no són altra cosa que les demandes dels diversos sectors econòmics catalans, és un tema que veurem una mica més endavant, però que aquí cal deixar ja anotat. Per la seva banda, Víctor Balaguer —que té un paper absolutament central en la DC— al banquet ofert per les corporacions industrials de Barcelona als parlamentaris catalans electes de 1879, en el que se'ls demanava un compromís proteccionista a les properes Corts, va més enllà en la constatació de la gran personalitat d'aquesta agrupació de parlamentaris, tot afirmant que, quan cal, l'adscripció dels diputats catalans a ella ha de ser d'importància superior a l'obediència deguda als partits dels que formin part: *Los actuales diputados a Cortes de Cataluña seguirán la honrosísima tradición de la diputación catalana en las Cortes. En todas épocas, prescindiendo de color político, de fracción, de partido, siempre, en todos tiempos, habéis visto a los diputados catalanes unidos y compactos como un solo hombre*<sup>16</sup>.

Si les visions de l'època coincideixen en ressaltar la gran personalitat de la DC, també ho fan pel que respecta al seu extraordinari desplegament d'activitat, quan les Corts han d'abordar temes de l'interès de les corporacions econòmiques catalanes i, molt especialment, de política aranzelària. *La Vanguardia* s'hi refereix amb motiu dels treballs dels diputats catalans contra el tractat de comerç amb França de 1882: *Pocas veces se había visto, como ahora, más actividad ni más celo en la diputación catalana. Sus reuniones son frecuentes, sucediéndose unas y otras sin interrupción y pudiéndose decir que están en sesión permanente*<sup>17</sup>. A un dels mítings de l'ARAA, celebrat amb motiu del debat a les Corts del *modus vivendi* amb Gran Bretanya, Manuel Zapatero es refereix novament a la gran activitat dels diputats catalans: *Los diputados catalanes no cesan hace 15 días de gestionar en pro de aquellos intereses que creen amenazados y que son los de sus electores: cual la ardilla de la fábula apenas si descansan un momento. Exposiciones, conferencias, visitas a altos personajes, anuncios de peligros para elevadas instituciones: todo lo ponen en juego los representantes de Cataluña*<sup>18</sup>.

D'altra banda, és habitual també durant aquests anys que si els diputats catalans inicien alguna campanya cerquin la col·laboració dels senadors catalans. Per això, molt sovint les agrupacions i comissions de treball dels parlamentaris catalans inclouen tant diputats com senadors. Aquí, però, cal tenir en compte que la dinàmica associativa dels senadors catalans per si sols, es veu força limitada pel fet de ser un nombre molt inferior que els diputats. Si, a més, els restem els inevitables *cuneros* que van apareixent a cada elecció, el nombre total de senadors catalans realment disponibles es veu molt reduït, com ja hem pogut comprovar al capítol dedicat a les Corts. Això fa que les agrupacions dels senadors catalans tot sols siguin més escasses. Tot i així, també hi ha diverses iniciatives significatives en aquest sentit, que veurem tot seguit.

En qualsevol cas, si la DC era vista com a una organització de diputats dotada d'una gran personalitat dins les Corts espanyoles, l'organització dels senadors catalans també és vista de la mateixa manera. Així, per exemple, durant el debat al Senat del *modus vivendi* amb Gran Bretanya, alguns oradors es refereixen a aquesta especificitat dels catalans. El ministre

---

15. DSC, legislatura de 1881-82, 31-5-1882, núm. 140, p.3898.

16. Sobre les declaracions de Víctor Balaguer en aquest acte, veure *La Mañana*, 29-5-1879.

17. *La Vanguardia*, 14-4-1882, ed. del matí, p.2379.

18. ARAA: *Meeting ...* 1-3-1885, p.22.

d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced, hi al·ludeix en la seva intervenció: *No me ha extrañado oír los lamentos que han salido de los Sres. Senadores por las provincias de Cataluña; Senadores en efecto de la Nación española, pero que, como habrá visto el Senado, han dirigido sus argumentos sola y exclusivamente a demostrar los perjuicios que la industria de las provincias que representan iba a sufrir*<sup>19</sup>.

Finalment, cal esmentar les agrupacions dels parlamentaris catalans per províncies. Hi ha reunions i comissions de treball que inclouen els diputats sols o bé en companyia dels senadors (mai els senadors sols, ja que són massa pocs) d'una província. Generalment aquestes reunions es convoquen per a temes molt concrets i les comissions de treball que en surten són sols per a aquesta tasca concreta. Hi ha, però, algunes legislatures en les que aquestes agrupacions provincials adquireixen un caràcter més estable, a l'estil de la DC.

## **B) Cronologia de les agrupacions de diputats i senadors catalans.**

A les quatre Corts del període analitzat, la presència i activitat de la DC va variant segons les legislatures. A les primeres Corts, les de 1876-79, no arriba a constituir-se com a corporació permanent dels diputats catalans, però sí hi ha diverses iniciatives organitzatives. A la primera legislatura d'aquestes Corts, la de 1876-77, Bosch i Labrús al·ludeix a la DC en el seu full volant sobre l'afer dels vapors filipins d'abril de 1876, tot afirmant que en aquells moments encara no s'havia constituït formalment<sup>20</sup>. No obstant, el mateix mes es reuneixen els diputats catalans per analitzar el projecte d'arranjament del Deute inclòs als pressupostos elaborats pel ministre d'Hisenda, Pedro Salaverría. La seva iniciativa, de fet, acaba confluint amb la de la secció tercera. El desembre del mateix any, una comissió de diputats i senadors catalans conferència amb el ministre de Foment, el comte de Toreno, sobre les obres del Port de Barcelona. En obtenir l'èxit desitjat en les seves gestions, adrecen al ministre una carta d'agraïment, que va signada per la respectable xifra de 35 diputats i senadors catalans<sup>21</sup>.

A la següent legislatura, la de 1877, l'organització dels parlamentaris catalans s'incrementa un tant. Així, durant el mes de maig se celebren diverses reunions conjuntes de diputats i senadors, per analitzar el projecte de nou impost d'exportació als vins, previst a l'esborrany de pressupostos, alhora que es crea una comissió que practica gestions a les Corts i als ministeris en aquest sentit. De totes les reunions, la més significativa és la celebrada el dia 7, amb assistència de 34 parlamentaris catalans: 24 diputats i 10 senadors, inclosos alguns *cuneros*. Presidí aquest acte Víctor Balaguer, que es va perfilant ja des dels inicis del període com el gran impulsor de les agrupacions de parlamentaris catalans. Un incident amb el senador *cunero* per Tarragona Manuel Torrecilla de Robles, fa que Balaguer cedeixi la presidència de l'acte a Emilio Castelar, fet que motiva que a les següents setmanes hi hagi una certa confusió a Catalunya sobre qui presideix aquesta agrupació temporal de parlamentaris catalans<sup>22</sup>. Realment, Castelar té un paper menor en aquestes iniciatives, mentre que Balaguer n'és en tot moment el veritable impulsor i president. En aquesta mateixa legislatura, la comissió de senadors i diputats catalans, entre els que sempre hi ha Balaguer i Bosch i Labrús, s'encarrega de gestionar també afers per a les companyies ferroviàries catalanes i l'amortització dels bitllets de l'extingida xavalla catalana.

19. DSS, legislatura de 1884-85, 28-3-1885, núm. 97, p.1973.

20. BOSCH Y LABRÚS: *A mis electores* (full volant).

21. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 23, 16-12-1876, p.414-415.

22. Sobre aquesta reunió i l'incident amb Torrecilla, veure *La Mañana*, 9-5-1877.

A la legislatura de 1878-79, l'organització dels parlamentaris catalans s'incrementa encara més, amb la creació d'una Comissió Permanent de Senadors i Diputats Catalans, presidida per Víctor Balaguer i amb representació de parlamentaris de les quatre províncies, creada per afrontar la situació de crisi econòmica d'aquells moments, especialment pel que respecta a la indústria i a la marina mercant. Aquesta comissió coexisteix durant la legislatura amb reunions dels diputats catalans sols —anomenats aleshores per la premsa com *Diputació Catalana*— o en companyia dels senadors i amb alguna altra comissió, creada per a afers específics. A més de les demandes del sector industrial i de la marina mercant, els parlamentaris catalans atenen durant aquesta legislatura el tema de l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona i la inclusió a la llei de pressupostos de la TBF i el FMSJA dins dels beneficis de la llei de 1876 d'avançament reintegrable a les companyies per reparar els desperfectes de la guerra carlina.

Dins d'aquestes primeres Corts, els senadors catalans no arriben a constituir-se en una agrupació específica, sinó que van col·laborant a les reunions i comissions conjuntes amb els diputats. Pel que fa a les agrupacions provincials de parlamentaris, únicament es mostren actius els diputats per la província de Barcelona. L'abril de 1876 es reuneixen per tractar dels drets consulars i del dret diferencial de bandera. El novembre, i junt amb alguns diputats per Tarragona, impulsen la concessió a Francesc Gumà del ferrocarril de Valls a Vilanova i Barcelona. El juny de 1877 es tornen a reunir, aquest cop per analitzar la reforma aranzelària continguda a la llei de pressupostos i, en especial, el projecte de recarregar els drets aranzelaris a les importacions dels carbons. El 1878 impulsen l'aprovació per les Corts d'una autorització a la Diputació Provincial de Barcelona per emetre un emprèstit, destinat a la construcció de carreteres.

A les segones Corts, les de 1879-81, hi ha un salt important en l'organització dels parlamentaris catalans, amb la constitució formal de la DC. En aquest procés, hi ha un esdeveniment important que es produeix just abans i que convé ressaltar. Es tracta del banquet que ofereixen les corporacions industrials de Barcelona als parlamentaris catalans electes, en el context del seu procés de fusió, d'una banda, i de reorganització de l'ARAA, de l'altra. En aquest acte, com s'ha vist anteriorment, les corporacions demanen als parlamentaris catalans, als que veuen com una entitat perfectament delimitada dins la classe parlamentària espanyola, que afrontin les noves Corts amb un clar compromís proteccionista. Dues setmanes després d'aquest acte, i quan el gruix dels parlamentaris catalans ja s'havia traslladat a Madrid per prendre possessió de llurs escons, es constitueix la DC.

El 9 de juny de 1879 es reuneixen al Congrés 32 diputats catalans i creen formalment la DC. Recordem que Catalunya tenia 42 escons al Congrés, però en aquests moments sols 36 diputats havien pres possessió plenament del seu càrrec, mentre que els restants, encara no. D'aquests 36, assisteixen a la reunió 31 més Marià Maspons i Labrós, diputat electe per Granollers, però que, de fet, no pren possessió del càrrec fins molt més tard. Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú), que ja havia destacat a les Corts anteriors com a president de les comissions dels parlamentaris catalans, és proclamat president de la DC per aclamació. Manel Duran i Bas (Barcelona) és nomenat vicepresident, en tant que diputat més antic. D'aquests nomenaments, allò remarcable és que el president sigui membre de les minories parlamentàries, mentre que el vicepresident ho sigui de la majoria, fet que ens mostra, un cop més, la rellevància política i parlamentària de Balaguer. José Álvarez Mariño (Vilademuls) ocupa el càrrec de secretari primer, mentre que Enrique Orozco y de la Puente

(Arenys de Mar) ocupa el de secretari segon. Es crea també set comissions de treball, totes elles de temes econòmics de l'interès més immediat de les corporacions econòmiques catalanes<sup>23</sup>.

Igual que a les Corts anteriors, els senadors catalans no creen una corporació específica, tot i que en tot moment hi ha relació amb el grup de diputats catalans. Pel que fa als diputats per províncies, els de Tarragona intervenen en l'aprovació per les Corts d'una autorització per a la Diputació Provincial de Tarragona, similar a la concedida a les Corts anteriors a la de Barcelona, d'emissió d'un emprèstít destinat a la construcció de carreteres. Els de Lleida centren la seva activitat en impulsar el projecte ferroviari internacional del Noguera Pallaresa. En aquest sentit, creen una comissió de treball amb diputats i senadors, presidida pel senador Josep Maluquer. Els de Girona creen una agrupació pròpia el mateix dia de la constitució de la DC, amb Josep Florejachs i de Berart (diputat per Olot) de president i Álvarez Mariño de secretari. Acorden entrevistar-se amb el ministre d'Hisenda, per tractar el tema dels suros, i amb el de Foment, per demanar-li que es realitzin noves carreteres a la província, per acabar amb l'atur; el maig de 1880 es reuneixen junt amb els diputats per Barcelona, per escoltar una comissió de surers. Els de Barcelona també creen una agrupació pròpia el mateix dia, amb Emilio Castelar (Barcelona) de president, Balaguer de vicepresident i Orozco de secretari. En algun moment, però, Balaguer substitueix Castelar en la presidència d'aquesta agrupació.

Les terceres Corts, les de 1881-84, són les que tenen un procés organitzatiu més marcat per part dels parlamentaris catalans, especialment a la legislatura de 1881-82. Aquí, igual que el 1879, les corporacions econòmiques catalanes hi tenen molt a veure, ja que, com hem vist al capítol dedicat a elles, des de la formació d'un Govern liberal, sospitós d'aficions lliurecanvistes, havien multiplicat els seus esforços per aconseguir un bloc compacte de diputats i senadors *del país* i independents, disposats a plantejar oposició al seu propi partit en la *defensa de la producció nacional*.

La nit del 20 d'octubre de 1881, el mateix dia en què queda constituït definitivament el Congrés, i a convocatòria de Víctor Balaguer, es reuneixen al Congrés els diputats catalans presents a Madrid, en nombre de 22 i representant alguns d'ells a diputats absents, i constitueixen novament la DC. S'acorda crear una mesa interina i demanar als senadors catalans si volen afegir-se a la DC; en aquest cas, la mesa es modificaria, donant entrada als senadors; si no, la mesa interina esdevindria definitiva. Composaven aquesta mesa Víctor Balaguer, que és proclamat novament president per aclamació i que, a més, era vicepresident del Congrés, Pere Bosch i Labrús (diputat per Vic), i Pere Antoni Torres Jordi (Gandesa), com a vicepresidents, junt amb quatre secretaris, un per província: Enrique Orozco y de la Puente (Arenys de Mar), per Barcelona, Josep Bosch i Carbonell (Tortosa), per Tarragona, Antoni Mataró i Vilallonga (Santa Coloma de Farners), per Girona i Isidre Boixader i Solana (Seu d'Urgell), per Lleida. Varen obtenir també alguns vots per a les vicepresidències Joan Fabra i Floreta (Girona), el comte de Torregrossa (Les Borges) i Albert Quintana i Combis (Torroella de Montgrí)<sup>24</sup>.

A la següent reunió de la DC, hi assisteixen també, en representació dels senadors catalans, Juan Magaz y Jaime (senador per la UB), Ferran Puig i Gibert (Girona) i Manuel María Álvarez y Álvarez (Lleida). La decisió final d'aquests, és constituir-se en una agrupació

23. Sobre l'acte de constitució de la Diputació Catalana de 1879, veure *La Mañana*, 10-6-1879.

24. Sobre l'acte de constitució de la Diputació Catalana de 1881, veure *La Mañana*, 21-10-1881.

per separat: en reunió del dia 24 creen una Junta de Senadors Catalans, amb el senador vitalici comte de Torre-Mata, que també era vicepresident del Senat, com a president. Per això, la mesa interina de la DC passa a definitiva.

Si mirem els diputats assistents a la constitució de la DC i a les reunions dels dies següents, comprovem que hi assisteix la majoria dels diputats catalans i/o electes per Catalunya. El diari *La Mañana*<sup>25</sup> s'entreté a calcular els assistents i els absents a la sessió del 12 de novembre: dels escons corresponents a Catalunya, 7 es trobarien encara pendants per motius diversos; a més, 2 escons més (els d'Emilio Castelar i Manuel Alonso Martínez), correspondrien a parlamentaris electes simultàniament per dos districtes, un dels quals era de fora de Catalunya, que encara no haurien optat per cap dels dos (Castelar, en efecte, escriu Balaguer el dia de la constitució de la DC, tot excusant la seva assistència per aquest motiu i optant per *una prudente abstención*<sup>26</sup> que, de fet, mantindrà durant tota la legislatura); 9 diputats es trobarien en aquells moments absents de Madrid. Dels 24 restants, no haurien assistit els diputats *cuneros* per Lleida Manuel de Azcárraga y Palmero (diputat per Solsona, que, no obstant, sí havia assistit a la constitució de la DC, mostrant la seva inclinació al lliurecanvi), Luís de León y Cataumbert (Sort) i Francisco Martínez Brau (Balaguer). Si a aquests assistents hi sumem els que havien assistit a reunions anteriors i els que envien la seva adhesió des de Catalunya, la xifra s'eleva a 29. I, en els moments de màxima activitat de la DC, a la primavera de 1882, aquesta xifra s'incrementa encara més, fins arribar a la pràctica totalitat dels diputats catalans.

Durant aquesta legislatura de 1881-82, la DC es mostra extraordinàriament activa. Els temes que centren la seva atenció són, en un primer moment, els preparatius per afrontar les previsibles reformes aranzelàries del Govern i, ja entrada la legislatura, les grans campanyes contra el tractat de comerç amb França i la restitució de la base 5ena, unides a altres temes, com el nou reglament i taxes de la contribució industrial, la legislació aranzelària amb Ultramar, les admissions temporals, l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona i la declaració de l'estat de guerra en aquesta ciutat. Pel que fa a la Junta de Senadors Catalans, centrarà la seva activitat en les dues grans campanyes de política aranzelària esmentades. D'altra banda, així com els diputats arriben a declarar-se formalment proteccionistes com a grup, els senadors es mouen en un terreny menys definit.

Durant els preparatius de la campanya contra els tractats de comerç amb França, els diputats catalans arriben a reunir-se a casa de Víctor Balaguer, de la mateixa manera que els de la secció econòmica s'havien reunit a casa de Bosch i Labrús, fet que ens demostra la importància d'ambdós diputats catalans en els processos organitzatius dels parlamentaris.

Hi ha també durant aquesta legislatura reunions conjuntes de diputats i senadors catalans. La més significativa és la celebrada el 6 o el 7 d'abril de 1882, que comptà amb l'assistència de comissions de l'Ajuntament i de la Diputació Provincial de Barcelona, i a la que assistiren uns 45 parlamentaris catalans.

Pel que fa a les agrupacions d'abast provincial, es constitueix al principi d'aquestes Corts una Junta de Diputats i Senadors per la Província de Lleida, que dedica els seus esforços sobretot a impulsar el projecte de ferrocarril del Noguera Pallaresa.

Cap el final de la legislatura de 1881-82, la DC, que s'havia mostrat unànime fins aleshores, té un important desacord intern: mentre una part dels diputats era partidària de

---

25. *La Mañana*, 15-11-1881.

26. BMVB, Manuscrits núm. 358/41. Carta d'Emilio Castelar a Víctor Balaguer, datada a Madrid, 20-10-1881.

donar suport al vot particular d'un dels vicepresidents, Pere Antoni Torres, al projecte de restitució de la base 5ena, en considerar que era el màxim que es podia aconseguir, una altra part, amb el president Víctor Balaguer al davant, s'hi mostra contrària. Aquest desacord precipita la seva dissolució a la pràctica. Diu el diputat Joan Cañellas durant el debat al Congrés d'aquest projecte: *hoy mismo, si Dios no lo remedia, tendré que presenciar aquí el espectáculo más triste y desconsolador para Cataluña, la división de la diputación catalana*<sup>27</sup>. Per la seva banda, Torres afirma: *entiendo que a la altura a que han llegado las cosas, la diputación catalana, que hasta ahora ha sido modelo de sensatez, de cordura y de unión, está material y moralmente disuelta*<sup>28</sup>. Dins dels senadors catalans, també es produeix aquest desacord de postures, tot i que sense la intensitat dels diputats.

Aquest incident, fa que les agrupacions dels parlamentaris catalans quedin un tant en suspens durant la resta d'aquestes Corts. Cap al seu final, en la breu legislatura de 1883-84 i amb Govern de la ILD, es produeix un fet que crida poderosament l'atenció dels parlamentaris catalans: la signatura per part del ministre d'Estat, el reconegut lliurecanvista Servando Ruíz Gómez, del tan temut protocol d'acord comercial amb Gran Bretanya. La suspensió de les sessions de les Corts, el 19 de gener de 1884 i la seva clausura definitiva, el 31 de març següent, no impedeix que alguns dels que fins aleshores havien estat parlamentaris catalans continuïn reunint-se. Entre la documentació de Víctor Balaguer, hi ha nombroses convocatòries de reunions, la majoria de diputats i senadors catalans de manera conjunta, que s'allarguen en el temps durant l'interregne parlamentari i fins l'obertura de les noves Corts<sup>29</sup>.

A les quartes Corts, les de 1884-86, la divisió produïda el 1882 encara es fa notar. Balaguer, que ara es troba a l'oposició, no llença la convocatòria de constitució de la DC i tampoc no ho fa Duran i Bas, diputat per Barcelona en aquestes Corts i cap dels ministerials catalans. No obstant, les reunions que es venien celebrant durant l'interregne parlamentari continuen sense interrupció. Les reunions dels diputats catalans, tot i no haver constituït formalment la DC, són designades per la premsa i pels altres parlamentaris amb aquest nom.

Durant aquestes Corts, el gran tema que centra l'atenció dels parlamentaris catalans, és el *modus vivendi* amb Gran Bretanya, junt amb les reformes en el sistema aranzelari d'Ultramar i el projecte unificador de Codi Civil. Hi haurà, amb motiu del primer d'aquests temes, una gran activitat per part dels diputats i senadors catalans, junts o per separat. Es crea una comissió de treball, que incloïa tant diputats com senadors, i que comptava amb Ferran Puig (senador per Girona), com a president, i amb el marquès d'Aguilar (diputat per Olot) de secretari.

Després de la campanya al Congrés contra el *modus vivendi*, el 15 de març de 1885 es reuneixen al Congrés els diputats catalans que encara no havien tornat a Catalunya. En aquesta reunió es valora la reconstrucció de la DC com a agrupació permanent, però la idea no acaba de reeixir<sup>30</sup>.

Al període immediatament posterior, a les Corts de 1886-90, reapareix la DC durant els mesos de juny i juliol de 1886, amb motiu del tractat de comerç definitiu amb Gran Bretanya. Novament Víctor Balaguer és proclamat president per aclamació. Hi ha també quatre vicepresidents i quatre secretaris, un per cada província: Frederic Nicolau i Joan Rossell

27. DSC, legislatura de 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3992.

28. DSC, legislatura de 1881-82, 6-6-1882, núm. 145, p.4065.

29. Veure BMVB, Manuscrits núm. 434.

30. Sobre aquesta reunió, veure *El Liberal*, 16-3-1885.

(ambdós diputats per Barcelona) ho són per Barcelona, Albert Quintana (Torroella de Montgrí) i el marquès d'Aguilar (Olot), per Girona, Pere Antoni Torres (Tarragona) i Carlos Groizard (Roquetes), per Tarragona, i Miquel Agelet (Lleida) i Vicente Alonso Martínez (Cervera), per Lleida<sup>31</sup>.

A més de la seva actuació a Madrid, els parlamentaris catalans com a grup també tenen algunes actuacions a Catalunya. Ja hem vist, al capítol dedicat a les corporacions, com era freqüent que els parlamentaris que en un moment determinat es trobaven a Barcelona assistissin a juntes generals d'aquelles, convocades amb motius molt diversos.

A més d'aquestes reunions, que incloïen un nombre variable de parlamentaris, però sempre reduït, hi ha alguns actes que convoquen un nombre més elevat. Un d'ells és el banquet de les corporacions ofert als parlamentaris catalans electes el 1879, vist anteriorment. Cal esmentar també l'assistència de parlamentaris catalans a una sessió de la Diputació Provincial de Barcelona de 18 de març de 1882, convocada per analitzar l'exposició d'aquesta institució contra el tractat de comerç amb França. O els diversos actes de recepció i d'homenatge oferts per les corporacions econòmiques als parlamentaris que s'havien oposat a la base 5ena, al seu retorn de Madrid.

#### **6.1.2. Cap a un compromís amb les demandes de les corporacions econòmiques catalanes: el "Partit Català".**

Fins aquí hem vist l'aparició de formes organitzatives pròpies dels parlamentaris catalans, la seva forta personalitat dins les Corts espanyoles i la seva gran activitat en la defensa dels temes d'interès per a les corporacions econòmiques catalanes. El següent pas, és veure com la mateixa aparició d'aquestes formes organitzatives respon a la continuada pressió de les corporacions envers els parlamentaris catalans per què gestionin les seves demandes a les Corts, com les actituds adoptades per aquests en la defensa d'aquests interessos els duu a situacions d'unitat d'acció entre ells, per damunt de les obediències als respectius partits i amb oposició a les pròpies majories en casos molt significatius i, finalment, com el discurs adoptat pels parlamentaris en tot aquest procés coincideix plenament amb el generat des de les corporacions.

##### **6.1.2.1. Cap a una disciplina de grup en la defensa dels interessos de les corporacions.**

Al capítol dedicat a les corporacions econòmiques catalanes, hem pogut veure la constant pressió exercida per aquestes, i sobretot per les corporacions industrials de Barcelona, al grup de parlamentaris catalans, tant de manera genèrica com davant de projectes legislatius concrets, per què defensessin sense vacil·lacions els *grans interessos de la producció nacional*, per damunt de qualsevol altra consideració d'obediències polítiques. Aquesta exigència d'un compromís proteccionista, tenia també la seva vessant més ideològica, en punts com la demanda de parlamentaris *del país*, compromesos amb els interessos d'aquest i prou independents com per suportar les consignes dels caps dels partits, unit al rebuig del cunerisme i altres vicis del sistema polític.

Tot plegat configurava un gran estat d'opinió, especialment visible en eleccions com les de 1881, del que els parlamentaris catalans no en podien quedar al marge. Circulars, articles

---

31. Veure BRAVO: *Los parlamentarios ...*, p.65.



de premsa, fullets, actes públics, en constant moviment, contribuïen a generar un missatge molt concret adreçat als parlamentaris: que en els temes polítics podien actuar com millor els semblés o seguint la disciplina de llurs respectius partits, però que en els temes que afectaven els interessos econòmics representats per les corporacions, la disciplina de partit havia de ser supeditada a una altra, a l'obediència a les demandes de les corporacions; una actuació parlamentària en sintonia amb aquestes demandes, seria aplaudida i el parlamentari fruitria del suport de les corporacions, mentre que una actuació en sentit contrari, seria considerada com un acte d'hostilitat al *país productor* i el parlamentari en patiria les conseqüències.

Aquest constant missatge té un gran ressò entre els membres del grup de parlamentaris catalans. Al mateix capítol dedicat a les corporacions, així com al dedicat als parlamentaris, hem pogut veure com molts d'aquests, just després de cada elecció, oferien per escrit o en persona els seus serveis a les corporacions, assumint plenament el compromís demanat per aquestes d'obediència en els temes econòmics del seu interès. Ens cal veure ara com aquesta obediència a les corporacions és també assumida pels parlamentaris catalans com a grup.

Hi ha nombrosos exemples d'identificació dels parlamentaris catalans amb els objectius plantejats des de les corporacions i, fins i tot, d'acatament explícit a les seves instruccions en determinats temes. Un cas molt significatiu és la intervenció de Víctor Balaguer al banquet ofert per les corporacions industrials de Barcelona als parlamentaris catalans electes el 1879 —que ja hem tingut ocasió de veure anteriorment— ja que es tracta del polític més representatiu de les agrupacions de parlamentaris catalans. En aquest acte, plantejat al capdavall com un recordatori als parlamentaris de quins eren els desitjos de les corporacions, Balaguer intervé en nom dels parlamentaris catalans presents i afirma de manera rotunda el compromís que adquireixen aquests per a les properes Corts de defensa d'aquests interessos: *Yo, en nombre de mis dignos compañeros de diputación catalana, felicito a los Centros unidos; yo puedo asegurar en su nombre que nos encontrarán siempre dispuestos, prontos, haciendo toda clase de esfuerzos y de sacrificios, y llegando hasta donde podamos, hasta donde nuestra voluntad nos los permita; dispuestos siempre a sostener los grandes y sagrados intereses de la producción y del trabajo nacional*<sup>32</sup>.

La constitució de la DC de 1879 es fa, com hem vist, poc després d'aquest acte i l'endemà mateix del primer acte públic de la reconstruïda ARAA. La de 1881, es fa després de mesos d'agitació incansable per part de les corporacions catalanes, davant d'un previsible gir lliurecanvista en la política aranzelària del nou Govern liberal. En aquesta ocasió, en la convocatòria que fa Balaguer als altres diputats catalans, es planteja com a objectius de la creació de la DC: *defender los intereses económicos que más en armonía están con los elementos de riqueza que existen en las cuatro provincias de Cataluña, intereses que cree amenazados ante las noticias y los rumores que han circulado, dignos de crédito, sobre los proyectos, ya redactados por el señor ministro de Hacienda, y el espíritu libre-cambista que se observa en la mayoría de la Cámara*<sup>33</sup>.

La DC de 1881 aprova, en una de les seves primeres sessions, una declaració oficial de proteccionisme: *La diputación catalana, inspirándose en los intereses y necesidades del país, declara que es francamente proteccionista y que está dispuesta a sostener los*

32. *La Mañana*, 29-5-1879.

33. *La Época*, 21-10-1881.

*intereses de la producción nacional en todas sus manifestaciones, para bien y prosperidad de todas las provincias de la Península y Ultramar*<sup>34</sup>. Cal dir que els senadors catalans se situen en una línia menys bel·ligerant i aproven una declaració en uns termes més suaus.

En els treballs dels parlamentaris catalans contra els dos acords comercials més importants del període, el tractat de comerç amb França de 1882 i el *modus vivendi* amb Gran Bretanya de 1884 (debatut a les Corts ja entrat el 1885), els comissionats de les corporacions econòmiques catalanes assisteixen a les seves reunions i transmeten directament quines són les seves demandes. Si amb ocasió del primer acord es retiren després d'haver manifestat la seva postura i els parlamentaris catalans deliberen pel seu compte, amb ocasió del segon acord aquestes deliberacions es fan en presència dels comissionats, que en participen plenament<sup>35</sup>.

Una altra mostra del pes de les demandes de les corporacions en les actituds dels parlamentaris catalans, la trobem en el fet que aquests assisteixen massivament a les Corts sols quan es tracta d'algun d'aquests temes. Com hem vist al capítol dedicat a les Corts, una pràctica de molts parlamentaris era l'absentisme total, o, en tot cas, parcial, combinant períodes d'assistència a les sessions amb períodes d'absència de Madrid, que feia que difícilment coincidissin tots els parlamentaris d'un territori. Per això, aquesta assistència massiva dels parlamentaris catalans en temes com el tractat de comerç amb França, és tan significativa, en la mesura en què no poden ignorar les consignes procedents de les corporacions. En aquest cas concret, ja hem vist com les corporacions escriuen directament als parlamentaris absents, tot encoratjant-los a ocupar llurs escons i, si més no, votar contra el tractat. Absentistes habituals, com els senadors per dret propi marquès de Comillas i comte de Peralada, es desplacen expressament a Madrid amb l'únic objectiu de votar contra el tractat. La *Crónica de Cataluña* al·ludeix al sacrifici que fan alguns dels parlamentaris catalans, convalscent de malalties, per desplaçar-se a Madrid: *El marqués de Comillas, olvidando su salud delicada, ha salido para la corte para votar contra el tratado, como antes ocuparon su puesto de honor en el Congreso los señores Roger y Vidal, [y] don Antonio Mas y Martínez, que se hallaban en la convalecencia de largas y penosas enfermedades*<sup>36</sup>.

El mateix Víctor Balaguer, president de la DC, en la seva intervenció contra el projecte de restitució de la base 5ena, ens defineix magníficament aquesta idea de representació dels interessos i demandes de les corporacions econòmiques. Tot al·ludint al diputat Pere Antoni Torres, autor del vot particular pactat amb el Govern, però rebutjat des de les corporacions, afirma: *me explico perfectamente que S.S., colocado en una disyuntiva, entre aceptar el dictamen de la comisión o tener que rebajar algo el voto que, según creo, pensaba formular, optase por transigir en este sentido, creyendo que así servía a los intereses catalanes. Esos intereses catalanes, también creo yo servirlos combatiendo el desdichado voto de S.S.*<sup>37</sup>. Balaguer es refereix també a la idea d'assistència massiva de parlamentaris catalans sols amb motiu d'aquest tipus de debats, ahora que torna a insistir en la idea de representació d'interessos. Tot al·ludint a la precipitació amb què s'ha presentat aquest tema al Congrés, diu: *¿Cómo podían esperar, Sres. Diputados, las comarcas catalanas, después de aquella declaración terminante del Sr. Presidente del Consejo de Ministros, que esta discusión viniera tan de repente y tan de sorpresa, que muchos Diputados catalanes, no creyendo que*

---

34. *La Mañana*, 15-11-1881. Veure també *El Eco de la Producción*, núm. 40, 16-11-1881, article "La cuestión arancelaria", p.671-675.

35. Veure *El Liberal*, 16, 20, 21 i 25-2-1885.

36. *Crónica de Cataluña*, 7-5-1882, ed. matí.

37. DSC, legislatura de 1881-82, 1-6-1882, núm. 141, p.3936.

*podiera venir, se habían retirado ya tranquilamente a sus hogares, pensando que no deberían volver a tomar parte en los debates de ninguna otra cuestión económica que afectar pudiese a los intereses por ellos representados*<sup>38</sup>? Balaguer delimita molt clarament aquí la idea de posar-se a les ordres de les corporacions econòmiques catalanes en els temes aranzelaris (notem, de passada, que utilitza l'expressió *mi país* per referir-se a Catalunya): *Pues qué, ¿podíamos y debíamos transigir? Y a más de esto, ¿con qué poderes? ¿quién nos había dado poderes para ello? Yo confieso, por mi parte, que si hubiese pensado nunca en transigir, hubiera empezado por consultar a los centros industriales, agrícolas y comerciales de mi país, porque siendo defensor de aquellos intereses, no debía ser más realista que el rey y debía consultar con ellos antes de pasar a hacer una transacción*<sup>39</sup>.

Aquesta disciplina de grup en la defensa dels interessos de les corporacions econòmiques catalanes, fa que alguns parlamentaris catalans es trobin en la necessitat d'adoptar postures que no coincideixen plenament amb les seves. Si bé la gran majoria de parlamentaris *del país* participen dels plantejaments teòrics defensats des de les corporacions, especialment en la demanda de proteccionisme aranzelari, n'hi ha alguns que se'n separen un tant i, en el cas dels *cuneros*, del tot. Això fa que aquests darrers optin sovint per l'abstenció en les votacions de temes importants en matèria aranzelària. El cas més significatiu és el d'Emilio Castelar, representant d'un dels districtes més industrials de tot l'estat, que ha de prescindir dels seus plantejaments obertament lliurecanvistes i abstenir-se en totes les votacions relatives a reformes aranzelàries i acords comercials. Aquesta postura, que no li estalviarà les més ferotges crítiques des de Catalunya, no podia, però, ser assumida pels parlamentaris *del país* amb plantejaments diferents dels sostinguts des de les corporacions. Per a ells, l'única opció possible era una intervenció contrària als projectes, encara que sols fos en forma de votació. Ens il·lustra magníficament aquesta situació Albert Quintana, en una intervenció durant el debat al Congrés sobre la base 5ena; tot referint-se a la situació dins de la DC dels diputats no tan clarament proteccionistes que, no obstant, s'oposen al tractat de comerç amb França per no trencar la unitat d'acció dels diputats catalans, afirma:

(...) la conducta observada por nosotros cuando la discusión de aquel tratado, condenándonos a un profundo silencio, haciendo abstracción de las apreciaciones y de las opiniones nuestras, que tal vez no estaban completamente en armonía con las aspiraciones de los centros industriales de Barcelona, para que apareciéramos aquí como una unidad, como un solo hombre votando contra el tratado en esta cuestión económica, para demostrar que no había más que una idea y un sentimiento de amor al país que nos vió nacer; para no debilitarnos, en una palabra, enfrente de los ataques del enemigo común<sup>40</sup>.

L'explicació de Quintana ens mostra un grup de parlamentaris catalans com un bloc compacte dins les Corts espanyoles, que es mou d'acord amb les demandes de les corporacions econòmiques catalanes, alhora que introdueix una idea nova: la defensa dels interessos del país, de Catalunya en aquest cas, se situaria per davant de les obediències als respectius partits, creant així, en situacions concretes, una agrupació parlamentària catalana, nítidament diferenciada de la resta, en la defensa d'uns interessos propis de Catalunya.

38. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3959.

39. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3959-60.

40. DSC, legislatura de 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3987.

Cal dir, que l'anterior idea coincideix plenament amb el missatge generat des de les corporacions econòmiques catalanes, que hem pogut veure al capítol corresponent, i que, en síntesi, seria la demanda de parlamentaris *del país*, clarament identificats amb els interessos dels districtes representats per ells, i prou independents com per considerar la seva fidelitat a aquests interessos més important que la fidelitat política als partits dinàstics. Doncs bé, en l'actuació dels parlamentaris catalans, apareix clarament aquesta actitud de compromís amb aquests interessos, que duria els ministerials catalans, tant conservadors com liberals, a oposar-se a les seves pròpies majories parlamentàries i als governs que les havien creat. A més, però, adoptaran un discurs també plenament coincident amb el generat des de les corporacions, tant pel que fa la justificació d'aquests comportaments d'independència parlamentària i de compromís amb els interessos i demandes del *país productor*, com en les tesis proteccionistes.

#### 6.1.2.2. El “ministerialisme a la catalana”.

La diferencialitat dels parlamentaris catalans en la defensa d'uns interessos molt concrets que afectaven sols a Catalunya, és plenament observada per la resta de parlamentaris, que hi al·ludiran en reiterades ocasions, tot acusant els catalans de treballar en benefici exclusiu de les seves províncies, oblidant els interessos generals espanyols, que haurien de defensar en tant que diputats i senadors de la nació. I, de la mateixa manera, els parlamentaris catalans reiteraran una i altra vegada la legitimitat de la defensa dels interessos *del país*, que es presenten com a complementaris amb els generals espanyols. Novament és Víctor Balaguer, en la seva condició de president de la DC, qui ens dóna un fidel retrat d'aquests plantejaments. En resposta a les acusacions de Segismundo Moret, fetes durant el debat parlamentari del tractat de comerç amb França, reivindica la conveniència que el diputat defensi els interessos del seu districte, amb les degudes matisacions de complementarietat amb els dels altres. Balaguer, que novament utilitza l'expressió *nuestro país* per referir-se a Catalunya, afirma: *¿dónde vamos a parar si los Diputados no defendemos los intereses de nuestras provincias y de nuestro país? Yo sé perfectamente, no tenía que decírmelo el Sr. Moret, que somos Diputados de la Nación española. Pero qué, por ser Diputados de la Nación española, ¿hemos de abandonar los intereses de nuestras provincias, que deseamos armonizar con los intereses de las otras*<sup>41</sup>?

L'especificitat de comportaments del grup de parlamentaris catalans en la defensa de les demandes de les corporacions econòmiques, fa que Servando Ruíz Gómez es refereixi a ells com el *Partit Català*. En la seva intervenció al Senat, amb motiu de la reforma aranzelària de 1877, al·ludeix explícitament als senadors catalans presents a la sala i esbossa una comparació amb el partit francès defensor dels interessos industrials, segons la qual hi hauria a l'estat veí *dos partidos poderosos, y siendo uno de ellos, como el partido catalán en España, el partido industrial*<sup>42</sup>. Evidentment, no es pot parlar d'un partit català amb representació parlamentària fins alguns anys més tard, però és significativa l'al·lusió de Ruíz Gómez, ja que ens adverteix de l'aparició de diversos elements que van configurant un grup molt definit dins les Corts espanyoles.

Entre aquests elements que configuren la personalitat dels parlamentaris catalans dins les Corts espanyoles, a més dels vistos fins aquí, cal destacar molt especialment l'oposició a

---

41. DSC, legislatura de 1881-82, 17-4-1882, núm. 105, p.2795.

42. DSS, legislatura de 1877, 9-7-1877, núm. 56, p.888.

les pròpies majories que els ministerials catalans, tant conservadors com liberals, protagonitzen a ambdues cambres amb ocasió dels temes de política aranzelària. D'aquesta oposició, en trobem nombrosos exemples. Així, Frederic Nicolau, que a més de president de l'ANCB era directiu del CCLB, amb ocasió del debat al Congrés del *modus vivendi* amb Gran Bretanya, es refereix a la seva condició de ministerial que s'oposa a la seva majoria i al seu Govern: *los Sres. Diputados deben comprender que yo, que pertenezco a las filas de ese Gobierno, de las que espero no tener que separarme jamás, y por el que siento verdadero afecto y adhesión, he de sentir honda pena en mi pecho al tener hoy que combatirle con todas mis fuerzas, porque así lo exige mi conciencia y mi deber para con el país*<sup>43</sup>. En el mateix debat, Josep Maria Planas i Casals, germà d'un dels homes forts del conservadorisme català als anys següents, al·ludeix a *la situación difícil en que nos encontramos aquellos Diputados que, apoyando con lealtad la política del actual Gobierno, nos vemos en la precisión de combatirle enérgicamente, en la cuestión que hoy estamos discutiendo, por la extrema gravedad, por la importancia suma que para los intereses de la nación española reviste el proyecto, por lo demás deplorable, a mi juicio, que ha presentado el Gobierno a la deliberación del Congreso*<sup>44</sup>. Entre els diputats liberals catalans es repeteix la mateixa situació. Així, Vicente de Romero, que accedeix al càrrec essent president de la SEBAP, després de definir-se com a ministerial durant el debat al Congrés del tractat de comerç amb França, delimita la seva postura envers el Govern en aquest afer: *siento no tener que prodigar aplausos, y siento aún más tener que dirigir amargas censuras*<sup>45</sup>.

Entre els senadors catalans ministerials, es produeix la mateixa situació, si bé són una mica més suaus a l'hora de palesar llur oposició al Govern. Així, per exemple, el 1879 el marquès de Ciutadilla, que era en aquells moments directiu de l'APFUBZE i un dels membres destacats del conservadorisme català, protagonitza una interpel·lació al Govern sobre la crisi de la indústria llanera a Catalunya, en la que adverteix: *Fácil será que en el curso de mi interpelación me vea obligado a dirigir algunos cargos al Gobierno; sentiría, sin embargo, que esto pudiera considerarse como un acto de oposición, mucho más en las actuales circunstancias, perteneciendo, como pertenezco, a la mayoría y decidido, cual lo estoy, a apoyar, si no en todas, en casi todas las cuestiones, pues no prescindo nunca completamente de mi libertad, al Ministerio que tan dignamente preside el eminente hombre de Estado que actualmente merece la confianza de la Corona y de los Cuerpos Colegisladores*<sup>46</sup>. En la mateixa situació es troba el marquès d'Aguilar, amb motiu del debat al Senat sobre el *modus vivendi*, en el que es refereix a *los Senadores de la mayoría que se hallan en mi caso y que desgraciadamente tienen que disentir del Gobierno en esta cuestión*<sup>47</sup>. I el comte de Torre-Mata, entre els liberals catalans, que a la seva condició de president dels senadors catalans unia la de vicepresident del Senat; amb motiu del tractat amb França, afirma: *Declaro, señores, que si bien por mi situación especialísima, que la Cámara comprenderá, tengo el sentimiento de no votar el tratado de comercio y de separarme en este punto concreto del Gobierno, sigo siendo tan ministerial como antes, y ayudaré al Gobierno en todas las cuestiones*<sup>48</sup>.

43. DSC, legislatura de 1884-85, 2-3-1885, núm. 100, 2570.

44. DSC, legislatura de 1884-85, 7-3-1885, núm. 105, p.2728.

45. DSC, legislatura de 1881-82, núm. 99, 10-4-1882, p.2629.

46. DSS, legislatura de 1879-80, 28-5-1880, núm. 130, p.2000.

47. DSS, legislatura de 1884-85, 26-3-1885, núm. 95, p.1927.

48. DSS, legislatura de 1881-82, 1-5-1882, núm. 89, p.1742.

Els casos més significatius de dissidències de ministerials catalans envers les seves majories parlamentàries, però, són els de Víctor Balaguer, amb motiu del tractat amb França, i de Duran i Bas, amb motiu del *modus vivendi*, pel pes que ambdós polítics tenien dins dels respectius grups de ministerials catalans i de la DC.

Balaguer, en unes declaracions fetes al Congrés el 1879, durant el debat de contestació al discurs de la Corona i essent ell president de la DC (tot i que a l'oposició), manifesta que col·locat entre la disjuntiva d'optar entre els interessos del partit i els del seu país (Catalunya), no dubtaria entre escollir aquests darrers. Fent seva una frase de Duran i Bas, aleshores vicepresident d'aquesta agrupació dels diputats catalans, afirma, en resposta a Cánovas: *yo siempre, antes de todo, soy de mi país, soy de los intereses de mi país*. (Rumores). *No hago más que repetir una frase que acaba de pronunciar un Diputado de la mayoría, una persona dignísima, el Sr. Duran y Bas, en el último discurso que ha pronunciado en Barcelona: "entre el país y el partido, estoy por el país". Pues yo digo lo mismo que él en este punto: el país es antes que todo*<sup>49</sup>. El 1882, durant el debat al Congrés del tractat amb França i essent novament president de la DC, però aquesta vegada com a ministerial, afirma rotundament: *Yo no daré jamás, jamás en mi vida, ni un voto contra mi conciencia, ni un voto contra mi país; en adelante he de votar siempre con mi conciencia y con mis ideas; y si el caso llegara, que no espero que llegue, en que así un Gobierno compuesto de buenos y nobles amigos míos, como otro cualquier Gobierno, me colocara en la triste situación de optar entre el Gobierno y el país, optaría siempre por el país*<sup>50</sup>. I, amb ocasió del debat sobre la restitució de la base 5ena, reitera aquesta idea: *yo, sobre los intereses de todos los Gobiernos del mundo, pongo los intereses sagrados del país*<sup>51</sup>.

Els dies abans del debat parlamentari sobre el tractat de comerç amb França de 1882, se celebra al Congrés una reunió entre el president del Consell de ministres, Sagasta, i els parlamentaris ministerials catalans, per tal de trobar alguna fórmula d'acord. Aquest no sols no es produeix, sinó que els ministerials, amb Balaguer al capdavant, manifesten llur determinació de combatre el tractat. Segons una ressenya de la premsa: *Los señores Balaguer y Baró expusieron la situación de la industria, [y] le manifestaron que en la cuestión económica se pondrían enfrente del Gobierno ellos y los diputados catalanes combatiendo con todas sus fuerzas el tratado de comercio*<sup>52</sup>. En el transcurs del debat, Balaguer, que a més de president de la DC era vicepresident del Congrés, afirma, tot defensant una esmena i al·ludint una vegada més al seu país català: *los 26 o 30 Diputados catalanes que en esta cuestión están a mi lado cumplirán con el suyo [su deber] votando contra el tratado que creemos que destruye la paz de nuestro país; votando contra ese tratado que creemos que no está hecho, y así lo hemos probado con datos bastantes, con pruebas suficientes, para poder llevarle adelante*<sup>53</sup>.

La forta oposició de Balaguer i dels ministerials catalans al tractat, farà que Romero Robledo, de la minoria conservadora, s'admiri del seu trencament de tota disciplina de partit en aquest tema. En resposta a Joaquín López Puigcerver, de la comissió parlamentària, planteja: *¿cómo se explica S.S. que el Sr. Balaguer y los demás Diputados por Cataluña que formaban en la mayoría, en la cual, a mi juicio, ya no forman, hayan roto toda disciplina y*

---

49. DSC, legislatura de 1880-81, 18-1-1881, núm. 12, p.214.

50. DSC, legislatura de 1881-82, 22-4-1882, núm. 110, p.3012.

51. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3960.

52. *Crónica de Cataluña*, 2-4-1882, correspondència de Madrid, datada el 31-3-1882.

53. DSC, legislatura de 1881-82, 17-4-1882, núm. 105, p.2796.

*todo vínculo con ese Gobierno por la cuestión del tratado*<sup>54</sup>? El mateix Balaguer, en una nova intervenció, va més enllà encara en la seva dissidència. Parlant en nom de *los 28 Diputados catalanes de la mayoría que están dispuestos a votar contra el tratado*, afirma: *El Gobierno no ha hecho, según yo creo, cuestión de gabinete ésta; la ha dejado libre a los Sres. Diputados; pero por la misma razón que ha dejado libre esta cuestión y que no la ha hecho cuestión de Gabinete, a nosotros nos interesa hacer constar que de acuerdo con nuestra conciencia y con nuestros principios nos hubiéramos visto en el caso de votar contra el tratado aun cuando la hubiese hecho el Gobierno cuestión de Gabinete*<sup>55</sup>.

Duran i Bas, per la seva banda, té una conducta similar en el *modus vivendi*. Aquí també es produeix una reunió prèvia al debat al Congrés entre els ministerials catalans i el president del Consell de ministres, Cánovas, i el ministre d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced. En aquesta ocasió, Ferrer i Vidal i Duran i Bas tenen frases molt dures envers ells. El primer acusa Cánovas d'haver-lo enganyat en les seves promeses no complertes, mentre que Duran afirma que combatrà amb totes les seves forces el conveni<sup>56</sup>. Prèviament, Duran i Bas, en carta a Víctor Balaguer, manifestava la seva completa oposició al projecte: *me interesa me aseguréis un turno para combatirlo con todas mis fuerzas: estoy dispuesto a quemar el último cartucho*<sup>57</sup>.

En el transcurs del debat al Congrés, Duran esbossa amb deteniment la seva oposició a la majoria en aquest tema, junt amb la seva noció de "ministerialisme a la catalana":

Del juicio ajeno no tengo por qué apelar; me bastan mis convicciones y me sobra independencia para decir, aún apoyando a un Gobierno, cual es el punto en que de él resueltamente me aparto, sin miedo a excomuniones mayores, que recayendo en mi como hombre político, nunca me impondrían como las que pudiesen caer sobre mi cabeza de católico; si vienen aquellas, me quedaré tranquilo. No creo, sin embargo, que estas excomuniones vengan, porque no creo que en el gobierno parlamentario se deba impedir a los individuos que aporten a las deliberaciones de las Cámaras otro contingente que el fruto de sus estudios, la experiencia de los negocios que hayan adquirido, el caudal de sus observaciones, puestos siempre los ojos en lo que la Patria exija, en lo que el bien público reclame.

Y a este propósito debo decir que cuantas veces me he sentado aquí, habiendo apoyado a Gobiernos conservadores, los he apoyado de la única manera que debe hacerlo el Diputado catalán, esto es, conforme a aquella célebre frase con que se calificó la conducta de mi difunto amigo el Sr. Permanyer: un *ministerialismo a la catalana*; y con este ministerialismo he combatido al Gobierno actual en esta cuestión, y le combatiré en alguna otra, así como le apoyaré en todas aquellas que obedezca al criterio verdaderamente conservador, según yo lo entiendo y según lo han proclamado y desenvuelto los hombres importantes del partido que hoy influye en los destinos de la Nación<sup>58</sup>.

L'anterior intervenció, mereix uns interessants comentaris de Moret al següent míting lliurecanvista de l'ARAA, en els que ressalta l'absentisme habitual de molts parlamentaris catalans, que trencarien sols en els temes aranzelaris i per votar, precisament, en contra de les seves majories: *Ya sabéis que la diputación catalana, formada en masa, falange macedónica cerrada, compuesta, sobretudo de Diputados probablemente ministeriales, pero a la catalana, frase inventada para decir que hay Diputados que no vienen nunca a servir a sus amigos, pero que no faltan jamás cuando hay que votar contra ellos, ya sabéis, digo, que esa diputación, que esa falange vino a protestar contra el proyecto del modus vivendi*<sup>59</sup>.

54. DSC, legislatura de 1881-82, 24-2-1882, núm. 110, p.2997.

55. DSC, legislatura de 1881-82, 22-4-1882, núm. 110, p.3011-3012.

56. Veure *El Liberal*, 24-2-1885.

57. BMVB, Manuscrits núm. 376/6, carta de Manel Duran i Bas a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 4-2-1885.

58. DSC, legislatura de 1884-85, 4-3-1885, núm. 102, p.2644. Sobre la noció de "ministerialisme a la catalana" de Permanyer, veure Riquer: *El conservadorisme ...*, p.30.

59. ARAA: *Meeting ...* 8-3-1885, p.49.

Si Romero Robledo, trobant-se a l'oposició el 1882, s'admirava del comportament dels ministerials liberals catalans, que trencaven tota disciplina de partit en la qüestió del tractat de comerç amb França, el 1885, essent ministre de la Governació, ha d'afrontar ell mateix la ferotge oposició dels ministerials conservadors catalans, amb ocasió del *modus vivendi* amb Gran Bretanya. Si el 1882 es mostrava com a defensor dels interessos industrials i incitava els liberals catalans a afegir-se al PLC, ara, fora de to, exclama al Congrés: *Haced, representantes de Cataluña, haced lo que queráis ... no llaméis a la puerta de ningún partido para semejante intransigencia, que en ningún partido encontraréis acogida ni ayuda*<sup>60</sup>. Romero anticipava, sense proposar-s'ho, el que no gaire anys més tard emergiria amb força: el Partit Català.

La idea del "Partit Català" o dels parlamentaris catalans com a entitat diferenciada dins les Corts espanyoles, expressada el 1877 per Ruíz Gómez, va prenent consistència amb el pas dels anys i la successió de *campanyes en defensa del treball nacional*, sobretot entre les files lliurecanvistes. Així, si Moret parlava de la DC com a agrupació de parlamentaris que funciona amb independència de les directrius dels partits, en el mateix acte lliurecanvista, Gumersindo de Azcárate va una mica més enllà en la seva definició: *No se levanta un Diputado catalán en el Parlamento que no comience diciéndose defensor del interés general, del interés nacional. Y yo digo: ¿en qué consiste entonces que en frente del modus vivendi están todos los representantes de Cataluña y sólo ellos*<sup>61</sup>? El mateix Azcárate, al següent míting, defineix encara millor aquesta idea dels parlamentaris catalans com una agrupació política a part de les altres:

Pero por de pronto os recordaré que en las Cortes, con motivo de la discusión de ese tratado, ha acontecido una cosa que antes no había pasado nunca, y es que, llegado el momento de su aprobación, se dividió el Congreso en una forma sin precedentes. Esa división tan acentuada y enérgica entre ministeriales y opositores, que por ciertas corruptelas parlamentarias es en todas partes, y singularmente en nuestro país, más honda de lo que debiera ser, se rompe. ¿Y cómo se rompe? Notadlo bien; votando los Diputados de oposición de todas las provincias de España, excepto los de Cataluña, con el Gobierno, y en contra todos los diputados catalanes con inclusión de los ministeriales; es decir, que los Diputados de todas las provincias y de todos los partidos votaron la aprobación del modus vivendi, y enfrente estuvieron únicamente los Diputados catalanes, sin más excepción que la de un castellano<sup>62</sup>.

Aquest funcionament diferenciat dels parlamentaris catalans respecte els dos grans partits dinàstics, en principi sols cal situar-lo en campanyes concretes que afecten els interessos representats per les corporacions econòmiques catalanes. No obstant, al costat d'aquestes grans campanyes, van apareixent de tant en tant situacions en les que es produeix una proximitat entre els parlamentaris catalans d'un i altre partit, que se situaria també fora de les directrius d'aquests. Així doncs, hi ha moments en els que els parlamentaris d'un d'aquests partits prefereixen donar suport a un altre català, però de l'altre partit, abans que a un membre del seu propi partit, però d'altres províncies. En tenim un bon exemple en l'elecció de Víctor Balaguer com a membre de la comissió del Congrés del projecte de llei d'impremta. Com es recordarà, cadascuna de les set seccions del Congrés nomenava un membre seu per formar part de les comissions parlamentàries. En aquest cas, Balaguer s'enfrontava al ministerial conservador Saturnino Álvarez Bugallal. Tot i que en aquells moments hi havia a la secció 16 diputats ministerials i 12 de les oposicions i que ambdós candidats s'abstenen de votar, Balaguer s'imposa per 15 vots contra 11. Per a la premsa, el secret de la victòria de Balaguer estaria en el suport que li haurien donat els

---

60. DSC, legislatura de 1884-85, 3-3-1885, núm. 101, p.2603.

61. ARAA: *Meeting ...* 8-3-1885, p.41.

62. ARAA: *Meeting ...* 7-6-1885, p.30.



diputats ministerials catalans, que haurien preferit afavorir un país seu abans que un company de partit, però d'altres províncies<sup>63</sup>.

Un altre cas destacat per la premsa és l'elecció de Ferrer i Vidal com a senador per Barcelona el gener de 1882. En aquesta ocasió, hi havia la proximitat de dos debats parlamentaris del màxim interès per a les corporacions industrials (el tractat de comerç amb França i la restitució de la base 5ena) i Ferrer era un dels màxims dirigents de l'IFTN, molt interessat en prendre-hi part. Per això, els ministerials liberals catalans haurien afavorit la seva elecció o, si més no, l'haurien consentit, en no presentar un candidat propi. Si pensem que l'activitat d'un senador era per a tota la vida d'unes Corts i no sols per a les setmanes que duressin els debats dels temes esmentats, comprendrem millor la importància que aquests tenien en la vida política i parlamentària de l'època, que feia que els ministerials catalans renunciessin a un escó durant totes unes Corts. Segons valoració d'*El Liberal: La elección de senador por Barcelona del señor Ferrer y Vidal ha causado asombro y disgusto en las filas ministeriales. Las ideas ultra-conservadoras del Sr. Ferrer y Vidal son conocidas y, sin embargo, no ha sido combatido por los constitucionales, hallándose en Barcelona en los momentos de la elección los Sres. Rius y Taulet, Collaso, Balaguer, toda la plana mayor del partido constitucional catalán, cuyos amigos han permanecido retraídos como si el Gobierno tuviera muchos votos de sobra en el Senado*<sup>64</sup>.

### 6.1.2.3. Discurs proteccionista.

De la mateixa manera que hi ha una identificació entre el discurs dels parlamentaris catalans i el generat des de les corporacions econòmiques, pel que fa a la necessitat d'independència del parlamentari i de compromís amb les demandes del *país productor*, també hi ha una coincidència total en el discurs proteccionista. Amb les excepcions d'algun personatge concret, com la de Joan Fabra i Floreta, molt vinculat al CUMM, i bona part dels *cuneros*, el gruix dels parlamentaris catalans reproduceix fidelment en les seves intervencions a les Corts les tesis proteccionistes defensades des de les corporacions. Sols cal recordar, en aquest sentit, la declaració institucional de 1881 de la DC, en la que assumia decididament el proteccionisme com a doctrina econòmica del grup.

Tot resseguint les intervencions dels parlamentaris catalans en els temes de política econòmica debatuts a les Corts durant aquests anys, es pot veure una simetria completa amb les principals argumentacions formulades per les corporacions econòmiques, que hem pogut veure al capítol corresponent. I això tant pel que respecta als parlamentaris que són alhora membres destacats de les corporacions —com ara Ferrer i Vidal i Bosch i Labrús— i que amb els seus treballs teòrics contribueixen a la seva definició doctrinal, com pel que fa als altres parlamentaris. Anem a veure a continuació algunes de les principals línies argumentals generals plantejades pels parlamentaris catalans a les Corts durant aquests anys, deixant per a l'apartat dedicat a les campanyes de *defensa del treball nacional* les argumentacions més específiques de cada tema.

63. Veure *La Mañana*, 14-4-1878.

64. *El Liberal*, reproduït per *La Mañana*, 12-1-1882.

## **A) Visió del mercat nacional i de la solidaritat entre sectors econòmics.**

Un primer tema en el que centren la seva atenció diversos parlamentaris catalans, és en el relatiu endarreriment de l'economia espanyola en el seu conjunt, en relació amb alguns països, motivat per diverses causes específiques de l'evolució espanyola de les darreres dècades. En aquest context, la situació de la indústria catalana en seria l'excepció, però per diversos motius externs a ella mateixa, no es trobaria en condicions de competir amb l'estrangera sense la deguda protecció aranzelària. Amb motiu del debat a les Corts del tractat de comerç amb França de 1882, alguns oradors catalans s'hi refereixen. Així, Teodor Baró, que consumia el primer torn contra la totalitat del projecte al Congrés, considera que la indústria catalana tindria prou aptituds per competir en qualitat amb l'estrangera, però, al mateix temps, uns costos molt més elevats que aquesta, per la manca d'una xarxa de transports apropiada, per l'elevat cost dels crèdits i per una excessiva càrrega tributària<sup>65</sup>. Ferran Puig, que presenta al Senat un vot particular contra el tractat, creu que per poder competir amb els productes estrangers, caldria capitals més barats, menys impostos i millors transports<sup>66</sup>. Bosch i Labrús, per la seva banda, en la seva intervenció al Congrés (consumint una mena de quart torn contra la totalitat de projecte), delimita aquest desavantatge comparatiu dels industrials catalans:

Los fabricantes catalanes saben tanto como los franceses, tanto como los belgas y tanto como los alemanes; pero no pueden competir con ellos por razones fáciles de comprender. Si la Hacienda de España estuviese desahogada y en disposición de rebajar los tributos al nivel de aquellos países; si tuviéramos facilidad de comunicaciones; si las tarifas de los caminos de hierro fueran iguales a las que allí rigen; si la administración nos colocara en igualdad de condiciones; si tuviéramos, en una palabra, administración francesa o inglesa, los fabricantes catalanes no tendrían nada, absolutamente nada que temer de la concurrencia extranjera; podrían competir a la par, sin ninguna ventaja, absolutamente sin ninguna<sup>67</sup>.

A les intervencions anteriors, els tres parlamentaris al·ludeixen als excessius impostos que graven l'activitat industrial. Aquest és un tema que apareixerà molt sovint en les intervencions dels parlamentaris catalans, que consideren que són precisament els sectors productius els que estan suportant una càrrega impositiva més directa. Proposaran, en aquest sentit, reduir els impostos directes, que graven el treball, i incrementar els indirectes. El mateix Bosch i Labrús s'hi refereix en diverses ocasions, com ara en la seva intervenció en el debat al Congrés sobre el projecte d'alienació de bons del Tresor de 1878, en la que utilitza el segon torn contra la totalitat del projecte:

Que los elementos de tributación están agotados, es cosa sabida; todo ha sido gravado, los impuestos han sido forzados, exagerados hasta lo sumo: Pero estos mismos impuestos son más perjudiciales y más ruinosos por haber recargado inconsideradamente el trabajo, que es un instrumento de riqueza, en vez de recargar la comodidad, el lujo, el consumo, que son el signo verdadero de la riqueza; y en tanto es esto así, que en todas las Naciones de Europa son sus mejoras [sic] y más productivas rentas las de consumos, aduanas, timbre, etc., así como en España las contribuciones más recargadas y que más producen son las de industria y comercio y la contribución territorial, esto es, los instrumentos de trabajo<sup>68</sup>.

Al mateix temps que aquestes consideracions, els parlamentaris catalans insistiran també en nombroses ocasions en la necessitat de modificar la llei de pressupostos generals de l'Estat, de tal manera que el Ministeri de Foment, al que consideren destinat a impulsar l'economia espanyola a tots els nivells, veïés incrementats substancialment els seus

---

65. DSC, leg. 1881-82, 10-4-1882, núm. 99, p.2628.

66. DSS, leg. 1881-82, 27-4-1882, núm. 86, p.1654.

67. DSC, leg. 1884-85, 5-3-1885, 5-3-1885, núm. 103, p.2748.

68. DSC, leg. 1878-79 [DSC: 1878], 5-12-1878, núm. 142, p.3917.

recursos, mentre que el de Guerra, al que es considera exageradament beneficiat, els veïés disminuïts en la mateixa proporció. Els debats sobre els pressupostos generals de l'Estat són l'ocasió en què els catalans insisteixen clarament en aquesta demanda. Aquest és el cas de la intervenció d'Antoni Sedó al Congrés, el 1876<sup>69</sup>, de Bosch i Labrús, també al Congrés, el 1877<sup>70</sup>, i de Josep Maluquer al Senat, el 1878<sup>71</sup>, amb la particularitat que els dos darrers eren membres de les respectives comissions de pressupostos. També s'hi refereix Ferran Puig, en la seva intervenció al Senat al debat sobre restitució de la base 5ena, en el que utilitza el primer torn contra la totalitat, tot afirmant: *Y si me decís que una guerra no es posible o no es probable, os diré por qué votáis un presupuesto de Guerra que impide dedicar al de Fomento las sumas que le son indispensables para sacar al país de su postración*<sup>72</sup>.

Al costat de la demanda d'uns transports millors i més barats, d'una pressió fiscal més lleugera, d'uns capitals més assequibles i d'una reorientació de la inversió estatal, s'al·ludeix també a la necessitat d'articular un mercat interior espanyol, en el que la producció i el comerç nacionals tinguin l'oportunitat de desenvolupar-se, i amb el criteri de canviar completament la correlació entre exportacions i importacions: si fins aquell moment s'exportava bàsicament queviures i primeres matèries i s'importava productes manufacturats, caldria fer-ho just a l'inrevés. Vicente de Romero, en la seva intervenció al Congrés al debat sobre el tractat de comerç amb França, en la que utilitza el segon torn contra la totalitat, es queixa del fet que mentre Espanya sols exporta queviures i primeres matèries, importa els productes ja manufacturats<sup>73</sup>. Ferrer i Vidal, que intervé al Senat per al mateix tema, consumint el primer torn contra la totalitat, s'hi refereix en aquests termes: *Pero, ¿creéis acaso que soy enemigo del comercio exterior? No, de ningún modo: yo quiero el comercio exterior hijo de la abundancia del comercio interior; yo quiero el comercio exterior que nos traiga las primeras materias, los alimentos si los necesitamos, y algún artículo que no podamos elaborar; pero no quiero el comercio exterior que venga a matar lo que en el país se elabora*<sup>74</sup>. Manel Girona, per la seva banda, en la seva intervenció al Senat consumint el tercer torn contra la totalitat del *modus vivendi* amb Gran Bretanya, insisteix en la necessitat de consolidar el mercat nacional: *Yo creo que para hacer tratados con acierto, además de las informaciones necesarias, hechas en toda regla, debe antes haberse creado el mercado nacional en toda su extensión, para determinar cuáles son sus excedentes; porque me parece que no nos conviene hacer tratados y enviar a los otros países artículos de producción del nuestro que no sean excedentes*<sup>75</sup>.

Un dels temes en el que els parlamentaris catalans insistiran més, és el de la complementarietat d'interessos entre tots els sectors interessats en els processos econòmics: entre sectors econòmics, entre productors i consumidors i, sobretot, entre regions, en la voluntat —inspirada en les tesis de les corporacions econòmiques catalanes— de construir un model que defugui de les demandes concretes d'un sol sector, que aposti per un equilibri econòmic global que afavoreixi tothom, i en el que l'adopció de mesures de protecció per a uns d'ells no signifiqui un perjudici per a cap altre.

69. DSC, leg. 1876-77, 13-6-1876, núm. 84, p.2149.

70. DSC, leg. 1878-79 [DSC: 1878], 13-5-1878, núm. 61, p.1553.

71. DSS, leg. 1878-79 [DSS: 1878], 21-6-1878, núm. 63, p.1190.

72. DSS, leg. 1881-82, 20-6-1882, núm. 121, p.2517.

73. DSC, leg. 1881-82, 11-4-1882, núm. 100, p.2649.

74. DSS, leg. 1881-82, 27-4-1882, núm. 86, p.1666.

75. DSS, leg. 1884-85, 24-3-1885, núm. 94, p.1880.

Aquesta idea de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics, va apareixent tot sovint. S'hi refereix Frederic Nicolau, en el debat al Congrés sobre la proposició de llei de Segismundo Moret demanant la lliure importació de cereals: ell, que es defineix com a representant de la marina mercant, que sortiria beneficiada amb la proposició, la rebutja en nom de la solidaritat d'interessos econòmics nacionals<sup>76</sup>. En la mateixa línia argumental trobem el marquès de Ciutadilla, amb ocasió de la seva interpel·lació al Govern sobre crisi de la indústria llanera a Catalunya, feta al Senat el maig de 1880; el marquès, que es defineix com a representant dels interessos agraris, s'interessa per la situació de la indústria llanera per la mateixa idea de solidaritat entre sectors econòmics: *No tengo el menor interés en la industria; muy probablemente no le tendré jamás; pero defiende lo que creo conveniente a los intereses del país, y creo además que todos los ramos de producción son solidarios entre sí, formando los eslabones de la misma cadena que constituye la riqueza de las Naciones*<sup>77</sup>.

Per a Bosch i Labrús, la conducta dels diputats catalans en aquest aspecte de solidaritat d'interessos, hauria estat modèlica. Amb ocasió de la seva intervenció contra el tractat de comerç amb França de 1882, afirma: *Antagonismo entre la industria y la agricultura. ¿Dónde están estos antagonismos? ¿Acaso los que vosotros motejáis, o intentáis motejar, con el nombre de Diputados Catalanes, no han sido los primeros en defender aquí los intereses de la agricultura? ¿Quién con más energía que yo ha defendido esos intereses? ¿Quién ha combatido con más energía que yo la contribución territorial por excesiva*<sup>78</sup>?

La idea de solidaritat entre productors i consumidors també apareix en diverses intervencions, com la que fa Ferran Puig al Senat, consumint el tercer torn contra la totalitat del projecte de primeres matèries: *Del banco de la Comisión han salido frases ya anticuadas acerca del productor y consumidor; frases que siempre son aplaudidas por lo mismo que se trata de que todas las mercancías sean baratas y estén al alcance de todas las clases, incluso las pobres. Pero se olvida que para comprar es necesario con qué; y si viniendo todo del extranjero se priva del jornal a los que viven de las artes y oficios, nada podrán comprar, por barato que se les proporcione*<sup>79</sup>.

Però on més insisteixen els parlamentaris catalans, dins d'aquest model de proteccionisme per a tots, és en la idea de solidaritat entre regions i de no exclusivisme català en les seves demandes. De tal manera insisteixen en aquest tema, que Gumersindo de Azcárate hi al·ludeix, a un acte de l'ARAA, en els termes que hem vist anteriorment (*No se levanta un Diputado catalán en el Parlamento que no comience diciéndose defensor del interés general, del interés nacional*). Un exemple d'argumentació d'aquest tipus, ens el dona Enrique de Orozco, en la seva intervenció al Congrés amb motiu del tractat de comerç amb França, en la que utilitza el primer torn contra l'article únic (notem, de passada, que, igual que en una de les intervencions de Bosch i Labrús esmentada més amunt, constata el fet que la resta de diputats es refereixin als catalans com a ens diferenciats, i que al·ludeix implícitament a Catalunya com el país representat per ells):

Ha visto la Cámara y verá el país que los Diputados catalanes, éstos que llaman Diputados catalanes y que son Diputados de la Nación, se han asociado con sus votos a una enmienda que consideraban beneficiosa a la provincia de Málaga, como se hubiesen asociado a cuantas enmiendas en beneficio de la agricultura, de la industria y del comercio del país se hubiesen presentado. Este núcleo de Diputados ha estudiado la cuestión desde los primeros días con detenimiento, la ha discutido, y después de bien pensada y

---

76. DSC, leg. 1879-80, 21-11-1879, núm. 63, p.1203.

77. DSS, leg. 1879-80, 28-5-1880, núm. 130, p.2004.

78. DSC, leg. 1881-82, 5-3-1885, núm. 103, p.2747.

79. DSS, leg. 1882-83, 6-6-1883, núm. 122, p.2384.

mirado el pro y el contra, prescindiendo de las afecciones que con el país que representan tienen, entonces, y sólo entonces, es cuando han decidido hacer oposición al tratado de comercio, no por espíritu de oposición, que no le conocen, sino porque consideran que el tratado de comercio es perjudicial a la agricultura, a la industria y al comercio de la Nación<sup>80</sup>.

El mateix diputat torna a insistir en aquesta idea, amb motiu de la seva intervenció contra el projecte de primeres matèries, en la que consumeix el primer torn contra la totalitat:

Cataluña es la que más beneficiada saldría con este proyecto, y sin embargo se pone al lado de las demás provincias españolas que con él perderían.

Cataluña no mira por sus intereses, mira por los de las demás provincias hermanas, y no tiene en cuenta si ha sido abandonada en algunas ocasiones; lo que quiere es que prosperen la industria y la agricultura y lleguen al grado de progreso a que deben llegar<sup>81</sup>.

També Josep Maluquer insisteix en aquest tema, en diverses de les seves intervencions al Senat. Amb motiu de la seva intervenció defensant una esmena a l'esmentat projecte de primeres matèries, afirma: *Los catalanes especialmente tenemos en contra nuestra una prevención que yo quisiera desapareciese. Yo desearía que se convenciese todo el mundo de que Cataluña no quiere para sí lo que pueda perjudicar a los demás, sino que, por el contrario, a lo que aspira es a hermanar todos los intereses*<sup>82</sup>.

La idea d'especialització en un sol sector econòmic, concretada en el cas dels lliurecanvistes espanyols en la frase *Espanya, la bodega del món*, serà rebutjada en tot moment pels parlamentaris catalans, en considerar que l'aposta per un sol sector, i al damunt agrari, comporta greus perills de crisi generalitzada, de dependència exterior i de fre a les forces productives nacionals, alhora que es demana un model de desenvolupament econòmic diversificat, amb un especial interès en el creixement del sector industrial. Per a Teodor Baró, en la seva intervenció contra el tractat de comerç amb França, el Govern espanyol estaria apostant per un model de desenvolupament econòmic agrarista, que sempre depèn de factors com la climatologia, però, a més, sense un creixement industrial paral·lel, la mateixa agricultura tampoc no podria sortir del seu endarreriment crònic<sup>83</sup>. Bosch i Labrús, en la seva intervenció en el mateix debat, rebutja el model agrarista, ressaltant, a més, la poca productivitat de l'agricultura espanyola, que fa del tot desaconsellable l'aposta per aquest sol sector<sup>84</sup>. Josep Maria Planas i Casals, per la seva banda, rebutja també el model agrarista, tot ressaltant el fet que la fil·loxera, ja present als ceps espanyols, pot desfer en poc temps totes les expectatives d'exportació de vins. En la seva intervenció al debat al Congrés, defensant una esmena al projecte de *modus vivendi*, afirma: *¿No tenemos hoy como un aviso del cielo que nos indica la ceguera de nuestra conducta, no tenemos esas plagas que se van desarrollando, que devastan nuestros viñedos y que nos están amenazando con tener que ser, no exportadores, sino importadores quizás de vinos, a pesar de aquella pomposa y fantástica frase de que España debía ser la bodega de todo el mundo, que yo con gran sentimiento oí brotar de labios del señor presidente de la Comisión*<sup>85</sup>?

80. DSC, leg. 1881-82, 19-4-1882, núm. 107, p.2839.

81. DSC, leg. 1881-82, 21-2-1883, núm. 48, p.1007.

82. DSS, leg. 1882-83, 7-6-1883, núm. 123, p.2410.

83. DSC, leg. 1881-82, 10-4-1882, núm. 99., p.2623.

84. DSC, leg. 1881-82, 5-3-1885, núm. 103, p.2747.

85. DSC, leg. 1884-85, 7-3-1885, núm. 105, p.2736.

## B) Intervencionisme de l'Estat.

Els parlamentaris catalans demanaran en reiterades ocasions la necessitat i legitimitat d'una intervenció estatal per corregir les diferències existents entre la producció nacional i l'estrangera i assegurar a la primera un mercat interior, a resguard de la competència exterior. Bosch i Labrús, en la seva intervenció contra el projecte d'alienació de bons del Tresor, dóna aquesta definició: *el principio proteccionista es la compensación de la diferencia de medios y de elementos entre los productores de los países atrasados y mal administrados y los de las Naciones adelantadas, bien gobernadas y ricas. Es la compensación por la escasez de capital, falta de vías de comunicación, carestía de combustible y de todos los elementos que concurren a la baratura y perfeccionamiento de la producción*<sup>86</sup>.

S'insisteix també en la necessitat de mantenir la independència en matèria aranzelària, per poder reformar l'aranzel quan calgui i sense dependre de compromisos internacionals. D'altra banda, es matisa que la demanda d'aranzels alts és transitòria, aplicable als diversos sectors de l'economia nacional mentre no es trobin prou desenvolupats com per competir amb els seus similars estrangers. Es refereix a aquesta qüestió Teodor Baró, en la seva intervenció al Congrés contra el tractat de comerç amb França, en la que defineix la necessitat de protecció com a transitòria<sup>87</sup>, i també Víctor Balaguer, en la seva defensa d'una esmena al mateix tractat, en la que considera que l'adopció d'una determinada política aranzelària depèn del grau de desenvolupament de cada país<sup>88</sup>. De la mateixa opinió és Duran i Bas, que en fa una definició completa en la seva intervenció al debat al Congrés sobre el *modus vivendi*, en el que utilitza el tercer torn contra la totalitat:

Allí donde un ramo de la producción nacional sea naciente, pero con robustos gérmenes de vida para su desarrollo, es necesario facilitarle todas las condiciones favorables a su crecimiento, propicias a su robustez, propias para que llegue a la virilidad; entonces es necesaria la protección, y si necesaria fuere (y no os asustéis, Sres. Diputados) en un momento dado, también la prohibición; la Inglaterra nos ofrece ejemplos de ello. Si, por el contrario, las fuerzas productivas de un Estado, en todo o en parte, son ya de tal naturaleza, que por lo menos se encuentra en plena adolescencia, entonces sólo será necesaria la compensación, como decía el Sr. Baró, para auxiliarlas en su flaqueza relativa: y ahora tampoco os asustéis, señores Diputados proteccionistas, de lo que voy a decir. Si las fuerzas productivas nacionales, si algunas de ellas han llegado a su complemento, si pueden resistir la competencia con otras similares, entonces se requiere el libre cambio, porque entonces se requiere el estímulo para que no haya flojedad, decadencia, abandono en la actividad económica, ya que la actividad es la ley ineludible de la vida<sup>89</sup>.

Donada la importància de l'aranzel com a element regulador de la producció nacional, molts parlamentaris al·ludiran a la necessitat d'obrir àmplies informacions públiques, amb participació directa dels sectors econòmics implicats, abans de procedir a cap reforma aranzelària. Aquest és el cas del marquès de Ciutadilla, en la seva intervenció (per al·lusions) al Senat durant el debat del *modus vivendi*:

En todos los países civilizados, antes de negociar con otra Nación, se parte de una base segura, del estudio detenido de las tarifas de las partes contratantes, teniendo en consideración sus condiciones de trabajo, el coste de los productos de una y otra; se indagan las ventajas que producirá el nuevo contrato: y no procediendo de esta suerte, se puede perjudicar al país de una manera irreparable.

Aquí nada de esto se ha hecho, y se presenta el modus vivendi sin que haya precedido el menor cálculo; vamos al azar, a la ventura, lo que desgraciadamente no es raro en nuestro país<sup>90</sup>.

---

86. DSC, leg. 1878-79 [DSC: 1878], 5-12-1878, núm. 142, p.3918.

87. DSC, leg. 1881-82, 10-4-1882, núm. 99, p.2619.

88. DSC, leg. 1881-82, 17-4-1882, núm. 105, p.2780.

89. DSC, leg. 1884-85, 3-3-1885, núm. 101, p.2611.

90. DSS, leg. 1884-85, 26-3-1885, núm. 95, p.1926.

També s'insisteix en la necessitat de corregir els vicis de composició i de redacció de l'aranzel i dels documents oficials que li serveixen de base, així com en la conveniència de reformar els organismes oficials encarregats d'aquests temes. Per a Joaquim Maria Paz que, com recordarem, havia tingut diverses participacions en les juntes d'aranzels, caldria reformar la JCAV. En la seva intervenció dins la interpel·lació del marquès de Ciutadilla sobre indústria llanera, afirma que aquest organisme no estaria complint amb la missió que té, ja que: *en la Junta de aduanas y valoraciones prepondera el elemento que cuida más del elemento fiscal que del sostén de las fuerzas productivas del país*<sup>91</sup>.

La renda de duanes és un altre tema en el que fixen la seva atenció els parlamentaris catalans. Bosch i Labrús, per exemple, li dedica força atenció en les seves intervencions al Congrés. Tant en la seva defensa del vot particular que presenta als pressupostos de 1877, com en la seva intervenció contra el projecte de primeres matèries, en la que utilitza el tercer torn contra la totalitat, defineix la política aranzelària en un doble sentit de protecció al treball nacional i de recaptació d'uns ingressos per a l'Estat, per una via més suau que els impostos directes. Bosch analitza els sistemes tributaris de diversos països, conclouent que a major rendiment de la renda de duanes, menor pressió fiscal sobre les classes productores<sup>92</sup>.

També s'analitza l'aranzel des del punt de vista de constituir una base negociadora en les relacions comercials amb altres països, tot rebutjant la política dels desarmaments aranzelaris unilaterals. El marquès de Monistrol, que ocupa el primer torn contra la totalitat del projecte de primeres matèries al Senat, destaca la tendència al lliurecanvi que significa aquesta política:

Lamento, señores, que vayamos a pasos agigantados hacia lo que suele llamarse el libre-cambio. Comprendo que haya filósofos o economistas que deseen la desaparición de las aduanas, que quieran la tributación directa y única. Lo que no comprendo es que haya un Gobierno español que entregue a las Naciones extrañas los productos del suelo y de la industria sin recibir en compensación beneficio alguno. En estos momentos, cuando nos hallamos negociando para celebrar un tratado de comercio con Inglaterra, con Alemania y otros países, precisamente tratáis de rebajar una serie de artículos que podíais haber defendido para obtener de aquellos Gobiernos otras concesiones<sup>93</sup>.

### C) Els acords comercials.

Els acords comercials, que ocupen un lloc destacat en la política aranzelària espanyola del període, mereixen també força atenció per part dels parlamentaris catalans. En general, se'ls rebutjarà, en considerar que marquen una constant tendència a la baixa en l'aranzel, per la política de concessions atorgades als països amb els que es negocia. S'hi refereix Ferran Puig, en la seva intervenció al Senat, defensant el seu vot particular al dictamen sobre tractat de comerç amb França: *El tratado lleva en su seno el primer paso, es la primera etapa que nos conduce al libre-cambio*<sup>94</sup>; i Frederic Nicolau, que utilitza el primer torn contra la totalitat en el debat al Congrés del modus vivendi: *los tratados de comercio han sido sólo una excusa para anticipar una reforma económica y un ariete para derribar el arancel*<sup>95</sup>.

Dins d'aquest rebuig als acords comercials, es posa especial èmfasi en rebutjar els que se signen amb les potències econòmiques, en considerar que imposen sempre les seves condicions, que no són altra cosa que una greu competència als productors espanyols dins

91. DSS, leg. 1879-80, 28-5-1880, núm. 130, p.2009.

92. DSC, leg. 1877, 27-6-1877, núm. 49, p.1260; leg. 1881-82, núm. 57, 3-3-1883, 1216-1217.

93. DSS, leg. 1882-83, 5-6-1883, núm. 121, p.2343.

94. DSS, leg. 1881-82, 27-4-1882, núm. 86, p.1654.

95. DSC, leg. 1884-85, 2-3-1885, núm. 100, p.2568.

del seu propi mercat interior. Vicente de Romero, en la seva esmentada intervenció contra el tractat de comerç amb França, afirma: *la historia de los tratados, si se mira con detención, viene a ser la historia de lo que ganan las Naciones fuertes y poderosas y de lo que pierden las Naciones débiles*<sup>96</sup>.

A més, les rebaixes mútues atorgades per ambdós països contractants, s'apliquen automàticament a tercers països, amb els que tinguin signada la clàusula de la nació més afavorida. En el cas de l'aranzel espanyol, això significa que encara que es faci una rebaixa a un país amb el que es té un volum comercial menor, aquesta s'ha d'aplicar automàticament als que sí tenen un volum superior, que constitueixen una amenaça real dins del mercat espanyol. I, en el cas de l'aranzel de l'altre país, la rebaixa concedida a la part espanyola, després de les concessions fetes per aquesta, s'aplica també a tercers països, que són directes competidors dels productes espanyols en aquells mercats. Ramon Soldevila sintetitza ambdues qüestions en la seva intervenció al Congrés, amb motiu de la seva defensa d'una addició al tractat de comerç amb Bèlgica de 1878:

Yo no soy partidario de los tratados de comercio con Naciones que tienen muy adelantada la industria, la fabricación y el tráfico, porque en todo contrato hay que pactar siempre la reciprocidad, y la reciprocidad es una mera ilusión entre un Estado que tiene un comercio muy extendido y las manufacturas perfeccionadas y otro que lo tiene todo en mantillas. Además, se ha generalizado la costumbre de consignar en todos los tratados la cláusula de conceder a la parte contratante los privilegios de la Nación más favorecida; y esto es notoriamente injusto y perjudicial, porque hay mil motivos de favorecer a un Estado que no existen para con otro, no por gracia, sino por justa compensación<sup>97</sup>.

Un altre aspecte molt destacat pels parlamentaris catalans respecte els acords comercials, és el fet que actuen com a elements d'immobilització de l'aranzel espanyol, que queda així amb un marge de maniobra molt reduït, quan el que caldria és disposar de permanent independència en matèria de política aranzelària. En algun cas, a més, com els acords comercials de 1870, els governs espanyols haurien volgut deixar explícitament lligat l'aranzel a compromisos internacionals, per impedir que els futurs gabinets poguessin modificar la seva obra.

Amb ocasió del debat a les Corts del conveni comercial amb Bèlgica de 1876, que com recordarem era un dels tres països amb els que s'havia concertat els acords de 1870, els parlamentaris catalans insisteixen a una i altra cambra en la idea que es varen signar pel Govern d'aleshores per deixar lligada la reforma lliurecanvista de 1869. Així ho expressen Bosch i Labrús i Marià Maspons i Labrós, que consumeixen el segon i tercer torn respectivament contra la totalitat al debat del Congrés<sup>98</sup>, i Ferrer i Vidal i Joaquim Maria Paz, en les seves intervencions al Senat, el primer utilitzant el primer torn contra la totalitat i el segon en tant que membre de la comissió, disconforme amb el dictamen de la majoria<sup>99</sup>. Segons Ferrer: *Y sin embargo, no se contentaron con hacer del proyecto de aranceles una ley del reino; no se contentaron con esto; quisieron coartar la facultad del Gobierno y de las Cortes futuras, para que no pudiesen poner mano en su obra, para que no pudiesen corregir sus defectos, para que nadie pudiese tocar el arca santa: para lograrlo, unieron los aranceles de aduanas a los tratados de comercio; y no solamente los unieron, sino que los clavetearon y remacharon*<sup>100</sup>.

---

96. DSC, leg. 1881-28, 10-4-1882, núm. 99, p.2629.

97. DSC, leg. 1878-79 (DSC: 1878), 9-7-1878, núm. 100, p.2861.

98. DSC, leg. 1876-77, 30-5-1876, núm. 73, p.1809; 31-5-1876, núm. 74, p.1824, respectivament.

99. DSS, leg. 1876-77 (DSS: 1876), 10-4-1876, núm. 29, p.264 i p.276, respectivament.

100. DSS, leg. 1876-77 (DSS: 1876), 10-4-1876, núm. 29, p.264.



Si els acords comercials són rebutjats en general pels parlamentaris catalans, en canvi n'hi ha uns que són vistos amb bons ulls. Es tractaria de països que pel seu grau de desenvolupament en cap cas no poguessin constituir una amenaça competidora dins del mercat espanyol i, en canvi, constituïssin mercats interessants per als productes espanyols. Entre aquests, mereixen una atenció especial els països de l'Amèrica Llatina i d'Àsia, però sobretot els primers. Així, per exemple, Marià Maspons, en la seva esmentada intervenció contra el conveni amb Bèlgica, o Bosch i Labrús, en la que fa contra el signat amb França el 1877 (el debat al Congrés se celebra ja entrat 1878), en el que utilitza el primer torn contra la totalitat, coincideixen en rebutjar els acords comercials amb les potències econòmiques del moment i, en canvi, en demanar-ne amb els països de l'Amèrica Llatina<sup>101</sup>.

#### **D) Anàlisi del context internacional.**

L'anàlisi del context internacional, de les tendències que predominen en la política aranzelària dels països amb un desenvolupament econòmic més gran, serveix als parlamentaris catalans per comparar amb la situació espanyola i per cercar referents que puguin ser adoptats com a model a seguir. Una primera consideració que fan és la constatació de la crisi de sobreproducció d'una indústria europea orientada en bona part a l'exportació, que tindria els seus mercats habituals ja saturats i que recercaria per tots els medis obrir-se'n de nous a base d'acords comercials. Per a Ferrer i Vidal, en la seva intervenció al Senat consumint el primer torn contra la totalitat del *modus vivendi*, aquesta crisi de sobreproducció i aquesta recerca de nous mercats crearien a Europa una mena de conflicte entre països, diferent a les confrontacions militars, al que anomena la *guerra de la pau*, en la que les potències industrials imposen les seves condicions als països econòmicament més endarrerits que no adoptin mesures de protecció<sup>102</sup>.

En moltes de les intervencions dels parlamentaris catalans, hi ha al·lusions al model britànic de política aranzelària, que els defensors de les tesis lliurecanvistes voldrien imitar. Per als primers, Gran Bretanya hauria fet un veritable oportunisme en matèria aranzelària, mantenint uns aranzels alts i fins i tot prohibitius mentre la seva indústria no estava prou desenvolupada, rebaixant-los quan cap altre país no podia fer-li competència, predicant el lliurecanvi arreu perquè els altres països rebaixessin també els seus aranzels i d'aquesta manera poder inundar els mercats amb els seus excedents de producció, i conservant, malgrat tot, unes partides del seu aranzel molt altes, que utilitzaria com a base negociadora en els acords comercials. Teodor Baró, en la seva intervenció al Congrés contra el tractat de comerç amb França, es refereix a la política aranzelària britànica, tot considerant que en les darreres dècades hauria adoptat diverses tàctiques, sempre en funció dels seus interessos del moment, essent el seu lliurecanvisme no pas doctrinal sinó més aviat conjuntural<sup>103</sup>.

El mateix Baró, conclou que si l'exemple britànic no és l'adequat i respon a una situació de creixement industrial que té poc a veure amb l'espanyola, caldria cercar un altre d'un país que partint d'una situació industrial menys desenvolupada, hagi aconseguit notables avenços gràcies al proteccionisme aranzelari. Per a Baró i per a altres parlamentaris catalans, el gran exemple a imitar seria el dels Estats Units, que amb l'adopció decidida del proteccionisme

101. DSC, leg. 1876-77, 31-5-1876, núm. 74, p.1824; leg. 1878-89 [DSC: 1878], 14-3-1878, núm. 19, p.374, respectivament.

102. DSS, leg. 1884-85, 21-3-1885, núm. 92, p.1827-1828.

103. DSC, leg. 1881-82, 10-4-1882, núm. 99, p.2620.

aranzelari, hauria aconseguit un creixement econòmic espectacular, per al que es pronostica una situació de predomini mundial a les properes dècades<sup>104</sup>.

S'analitza també l'evolució de la política aranzelària que estan tenint altres països europeus amb una economia cada cop més creixent, com Alemanya i França, concloent que marxen cap a l'adopció de mesures protectores i, en tot cas, que condicionen les rebaixes en determinades partides dels seus aranzels a l'obtenció d'avantatges en les negociacions d'acords comercials amb altres països. Per això, alguns parlamentaris catalans insisteixen en llurs intervencions en el fet que el Govern espanyol estaria fent just el contrari del que l'exemple dels països amb un creixement econòmic més significatiu estaria donant, adoptant una tendència constant a rebaixar l'aranzel, fins i tot de manera unilateral. Ferran Puig, en la seva intervenció al Senat contra la restitució de la base 5ena, afirma: *Que esto lo hiciese el Gobierno de 1869, a raíz de la revolución; que el Sr. Figuerola, catedrático de economía política, que a fuerza de explicar ciertas doctrinas se ha fanatizado con ellas, quisiese, siendo Ministro, llevarlas a la práctica, esto se comprende; pero que el actual Gobierno, que tiene a la vista la opinión económica de las Naciones de primer orden del mundo, así como cuanto se ha obrado en materias arancelarias en Europa y América durante estos trece años, se contente con continuar la obra de 1869 sin alteración alguna, esto no se comprende*<sup>105</sup>.

### E) Anàlisi del sector vitivinícola.

El sector vitivinícola, clarament afavorit pels governs espanyols en la negociació dels acords comercials, serà el que mereixerà una anàlisi més detallada per part dels parlamentaris catalans. Hi ha, d'entrada, un rebuig general a basar el desenvolupament econòmic en un únic producte, deixant de banda o, fins i tot, sacrificant els altres. En aquest sentit, l'aposta dels parlamentaris és per un model econòmic variat, en el que la indústria tingui un paper important.

A més, s'insisteix que el sector escollit per encabir-hi la lectura espanyola de la tesi ricardiana de la divisió internacional del treball, sigui un sector agrari, molt més exposat a factors conjunturals, que poden precipitar la seva crisi en un moment determinat i, de retruc, de tota l'economia del país. Si, al damunt, es tracta dels vins, la qüestió, a parer dels parlamentaris catalans, ja estaria prejutjada: una situació purament conjuntural, com és l'extensió de la fil·loxera a França, hauria fet incrementar notablement la demanda internacional de vins espanyols; l'aposta per aquest sector, però, no tindria en compte que el mateix problema estava ja present en els ceps espanyols, ni que els vinaters, preocupats sols en exportar el màxim d'hectolitres possibles, no estarien introduint les millores necessàries en el sector per consolidar mercats alternatius i per impedir que els seus vins es fessin servir pels seus col·legues francesos com a primera matèria, així com tampoc no tindria en compte l'aparició a escala mundial d'altres grans productors de vins, destinats a competir amb els espanyols en el mercat mundial.

La contradicció entre voler aprofitar la conjuntura francesa de descens de la producció vinícola per incrementar les exportacions espanyoles d'aquest producte, sense tenir en compte que el mateix motiu que havia motivat el descens francès es trobava ja present dins del propi sector espanyol afavorit, és àmpliament destacat pels parlamentaris catalans en

---

104. DSC, leg. 1881-82, 10-4-1882, núm. 99, p.2620.

105. DSS, leg. 1881-82, 20-6-1882, núm. 121, p.2516.

moltes de les seves intervencions. Marià de la Pau Graells, que com recordarem de la seva biografia, havia destacat per la seva participació en la investigació sobre la fil·loxera i la lluita contra aquesta plaga, planteja el tema en la seva intervenció al Senat, amb motiu del tractat de comerç amb França: *cuando los estragos que en sus pingües viñedos ha producido la plaga filoxérica, y su producción vinícola reaparezca, no les volveremos a ver el pelo para vaciar nuestras bodegas, ni el Gobierno francés consentirá la rebaja de tarifa que hoy tanto halaga a los autores del tratado; efímera ventaja conseguida a costa de nuestras industrias nacionales, cuyas justificadas quejas se desoyen*<sup>106</sup>. Ferran Puig, per la seva banda, en la seva intervenció al Senat defensant el seu vot particular contra el mateix tractat, afirma: *Se deduce de lo dicho, que las ventajas del tratado en cuanto a vinos dependen de la resolución que tome la filoxera, permaneciendo más o menos tiempo en Francia y retardando más o menos su excursión por España*<sup>107</sup>.

El marquès de Montoliu, que presenta una esmena al *modus vivendi* al seu pas pel Senat i que apareix com a coneixedor de la matèria en tant que representant dels interessos agraris, insisteix en el greu risc d'apostar únicament pel sector vitivinícola, quan la mateixa plaga causant de la desfeta del sector a França ha fet la seva aparició amb força als ceps espanyols<sup>108</sup>. En l'anàlisi feta pels parlamentaris catalans, en la política comercial dels successius governs espanyols, a canvi d'uns dubtosos beneficis per al sector dels vins, s'estaria sacrificant, en les negociacions dels acords comercials, el sector industrial, que hauria de ser precisament el més potenciat. Aquesta constatació, fa que Nicolau, en la seva intervenció al Congrés contra el *modus vivendi*, pronunciï la frase que ja havíem vist al capítol dedicat a la política econòmica del període: *damos nuestra riqueza manufacturera a cambio de un litro de vino*<sup>109</sup>.

## F) Visió del lliurecanvisme.

Per part dels parlamentaris catalans, es fa també de vegades una reflexió entorn al pes que les tesis lliurecanvistes estaven tenint en els centres de decisió de l'Estat. Per a ells, un dels motius principals d'aquesta influència, seria el desconeixement de bona part de la classe política espanyola de la realitat fabril catalana, acostumats com estaven a moure's per zones amb una economia de base agrària. Ferran Puig s'hi refereix durant la seva defensa del seu ja esmentat vot particular al tractat amb França:

(...) si Madrid fuese cual es París, al mismo tiempo que el centro político, el gran centro industrial y comercial de España, la atmósfera que reinaría en este sitio sería muy distinta de lo que es (...).

Mientras la cotización en la Bolsa de Madrid se limite, como hoy sucede, a los valores del estado, y no se vean en ella negociados valores industriales, como se lee en las cotizaciones de todas las capitales de Europa, no podrá llegar España al grado de prosperidad que podría alcanzar y alcanzaría si los muchos millones que guarda el banco de España en sus arcas, sin ganar interés, se dedicasen a empresas industriales dentro de la Nación<sup>110</sup>.

En el mateix sentit s'expressa Enrique de Orozco, en la seva intervenció al Congrés contra el mateix tractat: *Si estuviese presente el Sr. Ministro de Fomento, yo me atrevería a preguntar a S.S. (...) si desde Madrid y no habiendo pisado el suelo catalán, comprende lo que son las fábricas de Cataluña; si no se figura que crearán muchos que esas fábricas*

106. DSS, leg. 1881-82, 4-5-1882, núm. 91, p.1803.

107. DSS, leg. 1881-82, 27-4-1882, núm. 86, p.1654.

108. DSS, leg. 1884-85, 26-3-1885, núm. 95, p.1909.

109. DSC, leg. 1884-85, 2-3-1885, núm. 100, p.2572.

110. DSS, leg. 1881-82, 27-4-1882, núm. 86, p.1653.

*catalanas son como éstas que estamos acostumbrados a ver aquí, establecidas en un tercer piso de una casa de vecindad, con tres o cuatro operarios*<sup>111</sup>.

Una altra qüestió que apareixerà tot sovint és el rebuig de la identificació feta per alguns parlamentaris entre liberalisme polític i lliurecanvisme econòmic. Per als parlamentaris catalans, no existiria una relació inequívoca entre ambdues qüestions, podent trobar en el cas dels Estats Units un exemple de combinació de liberalisme polític i proteccionisme aranzelari. Víctor Balaguer es referirà en nombroses de les seves intervencions al Congrés a la compatibilitat entre una cosa i l'altra. Amb ocasió de la seva intervenció contra el tractat de comerç amb França, haurà de defensar-se, a més, de l'acusació d'estar fent el joc a la minoria conservadora, amb la que en aquells moments estaven coincidint els diputats catalans ministerials, en el seu comú rebuig a l'esmentat acord comercial. Balaguer planteja aquí una interessant visió de combinació entre proteccionisme i liberalisme, d'una banda, i el fet que aquesta trobi el seu màxim ressò a Catalunya:

Aquí debo decir también en nombre de los Diputados catalanes que están a mi lado, que agradecemos con toda nuestra alma el apoyo, el auxilio, la cooperación que en este asunto, vital para nosotros como para toda España, nos prestan nuestros amigos particulares los conservadores, con los cuales repito que no nos une ningún lazo político. En buena hora sea. Levante el partido conservador la bandera de la protección; en su derecho está; pero antes que el partido conservador la hemos levantado nosotros en nuestro país, aliada a la bandera de la libertad. No es de ahora el ser proteccionistas y liberales; toda nuestra vida responde de los grandes sacrificios a favor de la causa de la libertad y del progreso, y así como no creemos que se nos crea reaccionarios porque militamos bajo la bandera del trabajo nacional, así no queremos tampoco que se crea que podemos hacer causa política común con el partido conservador, al cual respetamos por lo digno y por lo ilustre de sus individuos, pero con el cual, repito en nombre de los Diputados catalanes, no nos hemos de unir jamás. Para ser proteccionistas y liberales en Cataluña nos bastamos nosotros<sup>112</sup>.

En la mateixa línia, Teodor Baró, que intervé al Congrés consumint el segon torn contra el vot particular de Torres a la base 5ena, rebutja les afirmacions de Sagasta, quan afirmava que Balaguer i altres diputats catalans que s'oposaven a la base 5ena i a la transacció tenien un mòbil més polític que no pas econòmic: *Creo que en cuanto el Sr. Presidente del Consejo de Ministros, que no está en el salón, se entere de las palabras que he pronunciado, no por necesidad, pero sí por benevolencia y cortesía, se apresurará a darnos explicaciones para que sepamos si entiende que aquel que no sea libre-cambista no puede permanecer en las filas del partido constitucional; porque entonces yo declaro, y lo declaro también en nombre de mis amigos, que así como no estamos dispuestos a renunciar a nuestros ideales políticos, tampoco lo estamos a prescindir de nuestros ideales económicos*<sup>113</sup>.

En moltes de les intervencions dels parlamentaris catalans en debats de tema aranzelari, es posa un especial èmfasi en afirmar que les opinions en aquest camp no són polítiques, és a dir, que no formen part del cos doctrinal dels partits, de tal manera que els seus membres poden opinar lliurement al respecte, sense entrar en contradicció amb ells. Una separació entre els temes polítics, en els que els parlamentaris haurien de complir una certa disciplina de partit, i els temes econòmics, en els que l'opinió de cadascú hauria de ser més lliure, és utilitzada tot sovint pels parlamentaris catalans per justificar la seva franca dissidència a les seves pròpies majories en aquests debats. Ens en dona un bon exemple Ferrer i Vidal, en la seva intervenció al Senat contra el *modus vivendi*, essent ministerial i comparant la seva situació a l'oposició que havia fet al tractat amb França, essent de l'oposició: *Cuando en Abril de 1882 me levanté a impugnar el tratado de comercio con Francia desde aquellos bancos*

---

111. DSC, leg. 1881-82, 19-4-1882, núm. 107, p.2839.

112. DSC, leg. 1881-82, núm. 110, p.3012.

113. DSC, leg. 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3988.

(Señalando a los de enfrente), *advertí que la cuestión no era política, que no era cuestión de partido, que las palabras que iba a pronunciar del mismo modo, fuesen cuales fueran los hombres que se sentasen en el banco azul. Esto ofrecí, y esto cumplí. Pues si esto prometí desde los bancos de enfrente, ¿qué no he de ofrecer desde éstos*<sup>114</sup>?

### G) La qüestió catalana.

Des de les files dels parlamentaris catalans també surten comentaris i apreciacions sobre la qüestió catalana. En alguns aspectes, com la constatació de la diferencialitat del desenvolupament econòmic català o la unanimitat creada a Catalunya entorn a la demanda proteccionista, aquestes opinions es mostren coincidents, de la mateixa manera que s'hi mostren amb motiu del discurs proteccionista. En altres aspectes, com la denúncia de l'animadversió contra Catalunya o algunes definicions més extremades sobre el caràcter català, es poden atribuir sols als seus autors, sense la pretensió de globalitzar-les al conjunt de parlamentaris catalans, tot i que no deixen de ser aportacions significatives que van apareixent de tant en tant, que mostren un estat d'opinió que anys més tard trobarà la seva definitiva concreció en el regionalisme polític.

Ja hem vist com alguns parlamentaris constataven la diferencialitat del model econòmic català, amb una indústria creixent i una activitat diversificada, que el situarien clarament com el centre econòmic del país, mentre que el centre polític, i a diferència d'altres capitals europees, es trobaria mancat d'aquest tipus de dinamisme econòmic. Víctor Balaguer, en la seva intervenció al Congrés combatent la base 5ena, mostra aquesta oposició, alhora que demana una transformació de les estructures econòmiques espanyoles seguint el model català (notem que un altre cop utilitza l'expressió *nuestro país* aplicada a Catalunya): *Que haya la misma actividad, la misma vida en las demás provincias, y florecerá el trabajo como florece en Cataluña. Respetadnos el amor que nosotros tenemos a nuestro país, como nosotros respetamos el amor que vosotros tenéis al vuestro*<sup>115</sup>. La intervenció de Balaguer en aquest debat exaspera Sagasta, aleshores president del Consell de Ministres i, al capdavant, cap polític de Balaguer, que afirma: *es que S.S. en las cuestiones de intereses industriales, como en los políticos, de tal manera tiene siempre en la mente Cataluña, que no cree puede haber nada bueno ni en el Gobierno ni en ninguna parte donde no haya un catalán*<sup>116</sup>.

L'oposició entre una Catalunya econòmicament avançada i un centre polític endarrerit, duu alguns parlamentaris a extremer la constatació d'una personalitat catalana diferenciada de la resta d'Espanya. Aquest és el cas del marquès de Montoliu, que amb ocasió de la seva intervenció al Senat contra el *modus vivendi*, afirma:

La virilidad del carácter catalán le hace emprender estas campañas enérgicas en defensa de sus intereses; y no es culpa nuestra que las demás provincias industriales, seanlo en igual o menor importancia que las de Cataluña, miren impasibles el peligro que les amaga o su próxima ruina, ya porque fíen en la defensa que los catalanes, haciendo la de su propia industria, hagan a la vez de la suya, sea que por esa fuerza invencible de la inercia, o por esa propensión al fatalismo árabe que domina en lo que no es Cataluña, estén persuadidos de que no hay remedio en lo humano para que España pueda seguir y adelantar figurando en el concierto de las Naciones industriales, que son todas las de la Europa civilizada, de las cuales ninguna se contenta con ser una Nación puramente agrícola<sup>117</sup>.

114. DSS, leg. 84-85, 21-3-85, núm. 92, p.1827.

115. DSC, leg. 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3961.

116. DSC, leg. 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3980.

117. DSS, leg. 1884-85, 26-3-1885, núm. 95, p.1905.

I afegeix:

Si el resto de España, comprendiendo sus verdaderos intereses, estuviese con nosotros, no sería posible achacar a catalanismo lo que sería entonces, como es ahora, amor a la Patria común. Fueran todas las demás provincias, agrícolas e industriales, tan ardientes en la defensa de sus intereses como lo es Cataluña, y no se mentaría catalanes ni catalanismo donde sólo hay españoles. Sino que Cataluña no se rinde a temperamentos que encuentra poco viriles, poco esforzados y sobradamente fatalistas, y de ahí que mientras no logre inculcar su carácter y su criterio proteccionista a las demás provincias, tendremos que ser llamados catalanes y pasar por intransigentes<sup>118</sup>.

La unanimitat a Catalunya entorn de la demanda proteccionista, és un altra idea que apareix molt sovint en les intervencions dels parlamentaris catalans. S'hi refereix Teodor Baró, que intervé al Congrés consumint el segon torn contra la totalitat del *modus vivendi*, tot afirmant: *Lo que hay es que cuando en Cataluña surgen estas cuestiones, todas las ideas en una se funden, desaparecen por completo las diferencias políticas, no hay profesiones, y todo el mundo de levanta*<sup>119</sup>. El comte de Casp, que com recordarem representava un districte antillà, intervé en el mateix debat, per al·lusions personals, fent la següent reflexió:

En cuanto fueron conocidas las bases del *modus vivendi* que estamos discutiendo, no ha podido manifestarse de un modo más claro ni más terminante la opinión unánime de todos los elementos de vida que encierra Cataluña; no ha habido una sola discordancia de pareceres, no ha habido una sola discrepancia de opinión; lo mismo los grandes que los pequeños industriales, lo mismo los fabricantes que los navieros, lo mismo los comerciantes que los propietarios; la agricultura, lo mismo que la industria y el comercio, todos los ramos, en fin, de la riqueza pública en las cuatro provincias de Cataluña, por medio de las Sociedades e Institutos que los representan, han dejado oír su voz, y estas voces han resultado perfectamente acordes, perfectamente unísonas, para oponerse resueltamente a la aprobación del convenio comercial proyectado. Y por si alguna nota faltaba a este armónico concierto, también la voz del proletariado, también la voz de los obreros catalanes se ha dejado oír hasta delante de la Comisión y ha resonado en perfecto acuerdo con la del capital, con el cual tantas veces había estado en lucha<sup>120</sup>.

L'anticatalanisme present en una part de la classe política espanyola i de la premsa madrilenya, especialment amb motiu de les protestes de Barcelona i altres poblacions catalanes contra el tractat de comerç amb França de 1882, fa que alguns parlamentaris catalans s'hi refereixen, de vegades amb uns termes força durs. La intervenció més significativa en aquest sentit, és la que protagonitza Bosch i Labrús en el debat d'aquest tractat al Congrés, en la que planteja: *A juzgar por las conversaciones que se oyen en los pasillos; a juzgar por el espíritu que anima a ciertos periódicos que se dicen liberales, podía creerse que el tratado de comercio ha sido preparado por odio a Cataluña, y que por odio a Cataluña será votado sin la preparación conveniente, sin un análisis detenido, sin el estudio especial que requieren asuntos de tanta importancia*<sup>121</sup>. En la mateixa intervenció, conclou:

En 1808 los franceses quemaban nuestras fábricas, destruían nuestros artefactos y nuestros instrumentos de trabajo, para acabar con nuestra producción y apoderarse de nuestro mercado. Hoy no tienen necesidad de acudir a aquellos medios; les basta y sobra con las complacencias del actual Gobierno para obtener pacíficamente la ruina de nuestra industria, y recobrar de nuestra Nación una parte de los gastos de su guerra con Prusia. Les basta con las complacencias del Gobierno, para que bajo la forma de tratado la España pague pacíficamente una parte de los gastos de aquella guerra. Pero si hay quien se acuerde de la pérdida de dos provincias, si hay quien sueñe o piense en compensaciones territoriales y ha creído alguna vez poder encontrarlas en Cataluña, ese se ha equivocado grandemente, porque los catalanes son y serán siempre y antes que todo españoles. Podrá haber un Gobierno que nos maltrate, que nos insulte, que nos llame agitadores y rebeldes; nosotros seguiremos luchando como buenos, con la fe y energía de siempre, en defensa de nuestros principios, en defensa de la santa causa del trabajo, a favor de los grandes intereses del

---

118. DSS, leg. 1884-85, 26-3-1885, núm. 95, p.1906.

119. DSC, leg. 1884-85, 2-3-1885, núm. 100, p.2584-2585.

120. DSC, leg. 1884-85, 5-3-1885, núm. 103, p.2669.

121. DSC, leg. 1881-82, 5-3-1885, núm. 103, p.2729.

país, al grito de viva España. Que los Gobiernos caen, que los Gobiernos se cambian, que los Gobiernos mueren, y la Patria no muere nunca<sup>122</sup>.

D'altra banda, alguns parlamentaris catalans voldran fer una reflexió entorn a la identificació que entre proteccionisme i separatisme es feia des d'alguns cercles polítics i periodístics madrilenys. En el cas de Manel Girona, per exemple, fa una definició del que considera *catalanisme*, que estaria, segons ell, força allunyat de plantejaments separatistes per una qüestió de pes: el mercat espanyol. Amb ocasió de la seva intervenció al Senat contra el *modus vivendi*, afirma:

También hizo una alusión a Cataluña otro Diputado en un discurso de elegante forma, y vino a indicar como que había cierta tendencia y cierto afán en Cataluña a comprometer la integridad de la Nación, aunque expuso esto muy vagamente. Yo no sé de donde ha nacido esta idea; porque si bien allí se ha desarrollado cierta afición a la lengua madre, a la lengua catalana, lo mismo en prosa que en verso; si se ha creado el teatro catalán, y hay dos o tres sociedades de jóvenes que en lugar de ir a jugar a los cafés, a los casinos o a otros sitios peores, dedican ese tiempo a ilustrarse en la lengua catalana, hacen excursiones por todo aquel país para desenterrar hechos notables y acontecimientos que han de servir para ilustrar la historia de toda España; si todo esto significa afán alguno de desintegrar, creo que es juzgar las cosas con harta injusticia.

¿Cómo se ha de considerar tan tontos a los catalanes, que quieran vivir por su sola cuenta? ¿Dónde tendrían su mercado<sup>123</sup>?

Joaquim Maria Paz, per la seva banda, fa també una reflexió entorn a les, segons ell, infundades acusacions de separatisme fetes als proteccionistes catalans. Amb ocasió de la defensa al Senat d'una esmena seva al *modus vivendi*, planteja:

Pues bien, decía yo que por no haberse iniciado ciertas indicaciones, hijas de propósitos de fueros provinciales, etc., etc., se puede tachar a Cataluña (la palabra es muy dura y está pronunciada con mucha ligereza) de espíritu separatista. No; Cataluña, señores, sabe que las demás provincias en general le hacen justicia y ponderan su gran laboriosidad, que es el título primero que ostenta, sin que sea privilegio exclusivo suyo. Cataluña ama entrañablemente a todas sus hermanas las demás provincias de España, porque sabe que está unida a ellas por la historia, por los grandes sentimientos y afecciones que crea la unidad en sí, por valiosos intereses que nos son solidarios, y porque la Providencia mismo lo ha querido al trazar el perímetro de la península en que la ha colocado<sup>124</sup>.

#### 6.1.2.4. Visió del sistema polític espanyol.

De la mateixa manera que en la qüestió catalana no es pot pretendre que algunes de les intervencions dels parlamentaris catalans siguin representatives del grup, en la visió de la política espanyola encara menys. No obstant, alguns dels parlamentaris catalans més representatius, plantegen de vegades visions del sistema polític espanyol que recorden les de les corporacions econòmiques, especialment pel que fa a la poca representativitat dels partits dinàstics envers les demandes del país productor i, en menor grau, a la possibilitat de superació del model liberal, en base als partits, per un model corporatiu, en base a la representació d'interessos.

En el primer d'aquests aspectes, en destaca una intervenció de Marià Maspons i Labrós al Congrés, amb motiu de la seva interpel·lació al Govern pels esdeveniments del gas de 1878 a Barcelona. En aquesta ocasió, Maspons al·ludeix al desencís que li hauria produït el continuïsm de la política aranzelària del primer Govern conservador de la Restauració envers la del Sexenni:

122. DSC, leg. 1881-82, 5-3-1885, núm. 103, p.2751.

123. DSS, leg. 1884-85, 24-3-1885, núm. 94, p.1883.

124. DSS, leg. 1884-85, 27-3-1885, núm. 96, p.1946.

Pero viene, señores, el día de la restauración y con ella el día de las esperanzas y se creyó que se harían grandes esfuerzos para mejorar el estado económico del país; pero pronto sufrió éste el desengaño. La política económica de 1869 continua en todo su vigor, y la ruina de las industrias sigue en aumento. Las reformas arancelarias impremeditadas han sucedido a las reformas arancelarias de la revolución. La suerte, la libertad del país en estas materias se ha ligado con nuevos tratados que venían a substituir a los tratados hechos en tiempo de la revolución, y el país sigue en materias económicas sujeto al régimen de la revolución, esto es, a un sistema libre-cambista, ligado por tratados internacionales. Esta es la verdad, y sus resultados son que aquí vemos que cada día van desapareciendo nuevas industrias<sup>125</sup>.

Un altre cas significatiu és el de Duran i Bas, amb motiu de la forta oposició que planteja a la seva pròpia majoria en el transcurs del debat al Congrés sobre el *modus vivendi*, que hem vist anteriorment. En aquesta ocasió, Duran denuncia la inconseqüència del partit al que pertany, per haver signat aquest acord comercial, quan des de l'oposició i amb motiu del debat parlamentari del tractat de comerç amb França de 1882, els seus principals caps havien mostrat la seva preferència per una política aranzelària proteccionista. Parla del creixent divorci entre el sistema de partits i els interessos reals del país, alhora que anuncia que trencarà definitivament amb el PLC si aquest tira endavant el tractat definitiu amb Gran Bretanya<sup>126</sup>.

Pel que respecta a la superació del model de partits, Bosch i Labrús hi al·ludeix en la seva intervenció en el debat al Congrés sobre els pressupostos generals de l'Estat per a 1878-79, en la que afirma: *Señores Diputados, he dicho, y no hace muchos días, que no teníamos detrás de nosotros partido alguno que nos apoyara, partido alguno que nos aplaudiera; pero tenemos otra cosa, tenemos detrás de nosotros la mayoría de las fuerzas vivas del país, la mayoría de los que trabajan y pagan; tenemos detrás de nosotros al gran partido nacional*<sup>127</sup>. Manel Girona va una mica més enllà i demana la superació del model de partits i de l'alternança entre ambdós en el poder, per passar a un sistema de partit únic. Amb ocasió de la seva intervenció contra el *modus vivendi*, afirma:

(...) creo que no hay necesidad de que existan esos dos grandes partidos que se dice son necesarios para turnar en el poder, no; yo creo que basta que haya un solo partido español, el partido de la Patria; creo que este partido es suficiente, y aún cuando tenga dos, tres o cuatro jefes, no veo en ello inconveniente, porque hay que dar algún descanso a los hombres de Estado; no se debe exigir que los mismos sean siempre los que tomen bajo sí la pesada carga, que considero que es muy grande, de la gobernación de un país. Por consiguiente, puesto que estamos tan cerca, puesto que ya se ha dado el primer paso, que ha sido el de acercar todas las fuerzas liberales a la Monarquía, que se dé un paso más, y aunándose en estos mismos deseos e intereses, que son los de la Patria, como he dicho, hagan abstracción de cierto amor propio, y marchemos juntos a obtener el reinado de la paz, del orden y de la justicia<sup>128</sup>.

Com ja hem vist, així com en l'anomenat "ministerialisme a la catalana" i en la defensa de tesis proteccionistes, es pot parlar d'un discurs més o menys compartit entre el grup de parlamentaris catalans, les anteriors visions sobre el sistema polític espanyol són opinions més particulars d'alguns d'ells, que no es poden extrapolar al conjunt de parlamentaris. En uns i altres temes, però, la coincidència entre els plantejaments defensats pels parlamentaris catalans i per les corporacions econòmiques és pràcticament total, posant potser més l'accent els primers en qüestions pròpies del càrrec que ocupen. En el transcurs de les campanyes de *defensa del treball nacional*, es produiran noves coincidències en les principals línies argumentals esgrimides davant de cada tema concret, com veurem a les planes següents.

---

125. DSC, leg. 1878-79 [DSC: 1878], 27-4-1878, núm. 49, p.1125.

126. DSC, leg. 1884-85, 3-3-1885, núm. 101, p.2610; núm. 102, 4-3-1885, p.2644.

127. DSC, leg. 1878-79 [DSC: 1878], 13-5-1878, núm. 61, p.1589.

128. DSS, leg. 1884-85, 24-3-1885, núm. 94, p.1884.



### 6.1.3. Les campanyes de defensa del treball nacional.

Les agrupacions de parlamentaris catalans, el seu clar compromís en la defensa de les demandes de les corporacions econòmiques catalanes i el discurs proteccionista plenament coincident amb el generat des d'aquestes, constitueixen la base d'actuació de tot un seguit d'iniciatives parlamentàries, conegudes pels sectors econòmics demandants de l'època com a *campanyes de defensa del treball nacional*. Com veurem a les planes següents, les que generen un interès més gran per part de les corporacions catalanes, sobretot les industrials, i dels representants dels seus interessos a les Corts, són totes aquelles que es refereixen a la política aranzelària del període, tant les reformes de l'aranzel pròpiament dites, com els nombrosos acords comercials signats durant aquests anys. En aquest sentit, convé destacar molt especialment, pel que fa a les reformes aranzelàries, la de 1877 (continguda dins la llei de pressupostos generals de l'Estat), la de 1882 (l'anomenada *base 5ena*), així com la llei de primeres matèries de 1883, que no deixa de ser una altra reforma aranzelària selectiva. I pel que fa als acords comercials, el de França de 1882 i el de Gran Bretanya de 1885 (conegut com a *modus vivendi*) i, en menor grau, amb Bèlgica, de 1875-76 i de 1878 i altres. També genera interès, especialment per part de l'ANCB, les successives reformes de l'aranzel d'Ultramar. Finalment, hi ha un seguit de temes que no passen desapercebuts, si més no des d'alguna de les corporacions econòmiques catalanes, com són els drets d'exportació als suros o les admissió temporals, entre altres.

Pel que fa a la política fiscal, si bé en general no hi ha un seguiment tan gran per part de les corporacions catalanes, hi ha alguns temes en els que sí fixen la seva atenció, com les diverses modificacions de les contribucions, especialment la polèmica reforma de la contribució industrial de 1881-82, el segell de vendes i el cadastre.

Hi ha també un paquet de legislació diversa que mereix una atenció molt prioritària per part de les corporacions, com ara la reforma del Codi Civil, el tema de la fil·loxera, la llei de colònies agrícoles, la d'expropiació forçosa, la d'eixample de poblacions i altres.

Tots aquests temes centren l'atenció dels parlamentaris catalans i constitueixen una part molt essencial de la seva actuació a les Corts. Ara bé, el seu cas de representació parlamentària d'interessos econòmics diguem "regionals" no és pas l'únic, pel que pot ser interessant donar abans de tot una ullada a les demandes d'altres sectors econòmics i com són transportades a les Corts per les respectives representacions parlamentàries.

#### 6.1.3.1. Demandes d'altres sectors econòmics.

Al capítol dedicat a la política econòmica del període, hem pogut veure els principals sectors econòmics demandants d'una determinada actuació en aquest terreny. Alguns d'ells apareixen durant aquests anys en reiterades ocasions, fent arribar les seves demandes a Govern i Corts, mentre que d'altres apareixen en molt poques ocasions, en no veure's els seus interessos tan directament afectats per la política de reformes aranzelàries i d'acords comercials. A més, algunes d'aquestes demandes ja les hem vist també a l'apartat dedicat a les agrupacions territorials de parlamentaris, en la mesura que generen treballs a les Corts.

De tots els sectors demandants, el dels industrials tèxtils catalans és el que apareix d'una manera més continuada amb demandes concretes a Govern i Corts i, alhora el que presenta formes organitzatives més estables i eficaces. Al període estudiat, els altres sectors econòmics no presenten una demanda tan continuada en el temps ni una forma organitzativa

tan elaborada com la dels catalans. Durant aquests anys, doncs, van apareixen demandes de sectors diversos, de vegades davant d'un tema puntual i d'altres amb una reiteració més gran al llarg del temps i, d'altra banda, en ocasions amb el suport de corporacions econòmiques locals, mentre que en d'altres, en una forma menys organitzada, en forma d'exposicions amb signatures dels afectats o iniciatives de diputacions, ajuntaments, societats econòmiques d'amics del país o juntes provincials d'agricultura, indústria i comerç. A les planes següents, veurem breument les demandes més significatives d'aquests sectors econòmics, així com el suport rebut pels parlamentaris de les zones en les que tenien la seva implantació.

El sector vitivinícola, que era el més clarament afavorit per la política aranzelària dels diversos governs del període, no fa sentir gaire la seva veu durant aquests anys, probablement perquè els seus interessos ja estaven degudament satisfets per aquella. L'única vegada que apareix en forma de petició concreta a les Corts, és el gener de 1880, en què dues corporacions econòmiques —l'*Asociación Vinícola de Navarra* i la Societat Valenciana d'Agricultura— envien exposicions tot demanant que el Govern gestionés rebaixes aranzelàries per als vins espanyols a l'aranzel francès<sup>129</sup>. La Societat Valenciana d'Agricultura ja havia planteja també a les Corts algunes consideracions sobre l'exportació de vins, sense entrar tant en el terreny de peticions concretes<sup>130</sup>. Dins d'aquest sector vitivinícola, cal fer un especial esment dels vinaters i exportadors de Xerès, que s'oposen als dos grans acords comercials del període —el tractat de comerç amb França de 1882 i el *modus vivendi* amb Gran Bretanya de 1884-85— perquè els seus vins, amb unes graduacions molt altes, no entraven dins dels beneficis de les rebaixes en les escales alcohòliques d'aquests dos països.

Els sucres antillans plantegen en diverses ocasions la demanda de rebaixes aranzelàries a l'entrada d'aquest producte a la península. A diferència dels anteriors, aquesta demanda va apareixent de manera força continuada. Com ja hem vist a l'apartat dedicat a les agrupacions territorials de parlamentaris, comptava amb el suport dels parlamentaris antillans, sobretot els porto-riquenys, i l'oposició dels sucres peninsulars. Com a resultat d'aquesta demanda, hi ha un paquet de mesures durant aquests anys: la llei de sucres i mels d'Ultramar de 1880, la llei de relacions comercials de 1882, la de supressió del dret diferencial de bandera del mateix any i la llei d'autoritzacions de 1884<sup>131</sup>.

En el pol oposat, trobem els sucres peninsulars, que més que plantejar una demanda per al seu sector, s'oposaven periòdicament a les rebaixes de l'aranzel peninsular a l'entrada dels sucres antillans<sup>132</sup>. Tenien el suport d'alguns diputats de districtes andalusos i valencians.

Un altre sector que apareix no tant amb demandes pròpies com amb la voluntat d'oposició a les demandes d'altres, és el dels arrossers valencians. Durant aquests anys,

---

129. DSC, leg. 1879-80, 16-1-1880, núm. 83, p.1398; 19-1-1880, núm. 85, p.1444.

130. Veure SOCIEDAD VALENCIANA DE AGRICULTURA: *A las Cortes*, 1876; *Dictámen emitido en la Junta Extraordinaria celebrada en 10 de Junio de 1876 sobre comercio de vinos con Francia*, 1878.

131. Sobre aquest tema, veure també: GIRAUD, Federico: *Las reformas arancelarias de Cuba. Recopilación de los artículos publicados en el diario de la marina por ... sobre la cuestión azucarera y el comercio de cabotaje con la península, conteniendo otros trabajos que no han visto la luz pública*, 1879.

132. Sobre les demandes d'aquest sector, veure REPRESENTANTES DE LA INDUSTRIA AZUCARERA PENINSULAR: *Contestación elevada al Excmo. Señor Ministro de Hacienda por los ... refutando el informe de la comisión nombrada por el de Ultramar respecto a establecer el cabotaje con la Isla de Cuba*, 1879; *Exposición elevada al Excmo. Señor Ministro de Hacienda por los ... reclamando que se sirva dictar las justas y necesarias medidas capaces de salvar de una inminente ruina a aquel importante ramo de la riqueza agrícola y fabril*, 1885.

s'oposen a la pretensió d'una empresa de Santander d'importar arrossos amb closca de l'Índia, de cara a la seva reelaboració i reexportació a les Antilles, en règim duaner d'admissió temporal, en considerar que plantejaria una greu competència al seu sector. Els arrossers comptaran amb el suport dels parlamentaris valencians. A l'extrem contrari, l'empresa tindrà el suport dels parlamentaris cantàbrics i també dels naviliers catalans i dels seus representants a Corts. Ambdós sectors tindran postures contraposades, per exemple, amb motiu de la llei de primeres matèries de 1883<sup>133</sup>.

El sector de la mineria asturiana del carbó, també fa sentir la seva veu, tot oposant-se en diverses ocasions —entre elles, a l'esmentada llei de primeres matèries de 1883— a les rebaixes a les importacions de carbons estrangers. Apareixerà també donant suport a la proposició de llei de novembre de 1878 d'Antonio de Vivar, diputat de la *secció econòmica*, demanant que els vaixells de l'Armada espanyola i serveis contractats per l'Estat consumissin carbons nacionals. Aquest sector apareix de vegades agrupat en l'*Asociación de la Industria Hullera de Asturias* i comptava amb el suport dels parlamentaris asturians. En alguna altra ocasió, apareix també amb el suport de la Lliga de Propietaris, Comerciants i Industrials de València<sup>134</sup>.

Els bladers castellans no apareixeran amb tota la seva intensitat de sector demandant fins la segona meitat dels anys vuitanta. Al període estudiat, s'interessen sobretot pel tracte que reben els cereals i farines peninsulars en les reformes de Cuba i en l'acord comercial entre les Antilles i els Estats Units. Aquest sector compta amb el suport dels parlamentaris castellans i, dins d'aquests, de dos personatges que representen el proteccionisme cerealista durant aquests anys i els següents: Miguel Alonso Pesquera i Germán Gamazo.

Els llaners extremenys demanen en diverses ocasions incrementar els drets d'importació de les llanes estrangeres. Compten amb el suport dels parlamentaris extremenys i, en el terreny de les corporacions econòmiques, de l'*Asociación General de Ganaderos* i de l'*Asociación General de Agricultores de España*<sup>135</sup>.

Els productors d'oli d'oliva, sobretot andalusos, apareixen també en diverses ocasions demandant increments aranzelaris per a olis d'altres tipus i també per als petrolis. Comptaven amb el suport dels parlamentaris andalusos<sup>136</sup>.

Els fabricants de seda valencians, amb el suport dels parlamentaris de la zona i del Col·legi de l'Art Major de la Seda de València, demanen després del tractat de comerç amb França de 1882 la lliure entrada de la seda sense elaborar, petició que es troba a l'origen de la llei de primeres matèries. Els productors de panses de Màlaga s'oposen puntualment a les

133. Sobre aquest contenciós, veure: JUNTA DE ARANCELES Y VALORACIONES: *Información ... 17 y 18 de Mayo de 1883*; ELÍAS DE MOLINS, José: *Las admisiones temporales ...*; MARTÍNEZ PACHECO, Modesto: *Cuestión arrocera. Discursos pronunciados por D. ... Diputado por Santander, y D. Avelino Brunet en representación de los intereses de la marina mercante*, 1883.

134. Sobre les demandes d'aquest sector, veure LIGA DE PROPIETARIOS, COMERCIANTES E INDUSTRIALES DE VALENCIA: *Exposición que la ... eleva a las Cortes para que no se aumenten los derechos de introducción a los carbones minerales extranjeros*, 27 de Junio de 1877 (full volant); VALDÉS, Mariano: *Importancia y necesidades de la industria carbonera de Asturias*, 1877; ASOCIACIÓN DE LA INDUSTRIA HULLERA DE ASTURIAS: *Los carbones asturianos y la marina de guerra*, 1878; BERTRAND, Carlos: *El verdadero Libre-cambista. Estudio teórico-práctico del desarrollo de la industria metalúrgica y carbonera en Asturias por ... representante de la Sociedad Metalúrgica y Carbonera Belga*, 1881.

135. Sobre les demandes del sector, veure LÓPEZ MARTÍNEZ, Miguel: *La producción lanera y los aranceles por el Excmo. señor Don ... Consejero de agricultura, vocal de la Junta de Valoraciones y Aranceles*, 1879; BAS Y CORTÉS, Vicente. SOCIEDAD ECONÓMICA MATRITENSE: *La ganadería y el arancel*, 1881.

136. Sobre les demandes d'aquest sector, veure VILLALOBOS, Ángel de: *El aceite español de olivo y los aceites de semilla o industriales. Informe presentado a la Junta Superior Consultiva de Aduanas y Aranceles, por el Excelentísimo señor D. ... vocal de la misma*, 1876; *Memoria sobre los perjuicios que ocasiona a España la industria de la refinación del petróleo*, 1881; *Opinión de la prensa sobre los derechos arancelarios del petróleo*, 1881.

rebaixes en aquest sector atorgades a França pel tractat de 1882. Finalment, els propietaris d'alzines sureres del sud peninsular, s'oposen a la pretensió dels fabricants de taps de suro de l'Empordà de recarregar el suro en planxa a la seva sortida. Des de les lligues de contribuents també es fa un seguit de peticions a Govern i Corts, generalment relatives a política fiscal<sup>137</sup>.

La confluència de tots aquests sectors demandants, amb peticions concretes adreçades al Govern i a les Corts, i que es fa especialment visible en projectes com el de primeres matèries de 1883, que compta al Congrés amb 54 esmenes parcials, fa que des d'alguns sectors d'opinió, i molt especialment des del lliurecanvisme organitzat, se censuri el que es considera tramitació d'interessos econòmics regionals a les Corts. En aquest sentit, a un míting de l'ARAA, convocat precisament per analitzar l'esmentat projecte, Gabriel Rodríguez ens ofereix una imatge gràfica de grups de diputats gestionant interessos molt concrets a les Corts:

Por las observaciones anteriores habéis visto que el primer efecto del proyecto de ley sobre las llamadas primeras materias, ha sido una completa dispersión en el campo proteccionista, un fraccionamiento de sus huestes, en grupos particulares de aviteros, laneros, carboneros, etc., etc., con su correspondiente representación en el Parlamento, que nos da una idea exacta de lo que pudiéramos llamar el *cantonalismo proteccionista*. Apenas se ven ya Diputados de las provincias o de los distritos; vemos más bien Diputados de las industrias, Diputados de tales y cuales fábricas, Diputados del aceite, o de la lana, o del carbón. Pero, ¿dónde están los Diputados de los intereses generales, de los consumidores, de los intereses de la verdadera riqueza nacional<sup>138</sup>?

Gumersindo de Azcárate, al següent míting de l'associació, defineix les Corts com a lloc d'encontre de gestadors d'interessos econòmics: (...) *si el Parlamento, cuando se trate de cuestiones económicas va echando cada vez más en olvido todo lo que no sea principios de justicia, y todo lo que sea de interés general, dejando así que predominen casi en absoluto los intereses locales y aún los particulares e individuales, tengo para mí que se corre el grave riesgo de que, en vez de ser el Parlamento el santuario de las leyes, se convierta en una especie de club de agentes de negocios*<sup>139</sup>.

### 6.1.3.2. Política aranzelària.

#### A) Reformes de l'aranzel.

##### A.1) Reforma de l'aranzel dins de la llei de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78.

Com es recordarà del capítol dedicat a la política econòmica del període, les successives modificacions de l'aranzel d'aquests anys tenen una primera fita en la suspensió (que no derogació) de la base 5ena, aplicada pel RD de 17-6-1875 del ministre d'Hisenda Pedro de

---

137. Veure, per exemple, els fulls volants: [JUNTA DIRECTIVA DE LA LIGA DE CONTRIBUYENTES DE BADAJOZ]: *A las Cortes*, 13 de Junio de 1877; [LIGA DE CONTRIBUYENTES DE BADAJOZ]: *Excmo. Sr.*, 19 de Marzo de 1877; [LIGA DE CONTRIBUYENTES DE CADIZ]: *Excmo. Sr. Ministro de Hacienda*, 3 de Febrero de 1878; també: [JUNTA PROVINCIAL DE AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERCIO DE CÁDIZ]: *Excmo. Sr. Ministro de Hacienda*, 15 de Marzo de 1877 i [SOCIEDAD ECONÓMICA GADITANA DE AMIGOS DEL PAÍS]: *Exposición que la ... eleva al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, a fin de que sea desechado el restablecimiento del estanco de la sal, si fuese propuesto en concepto de ingresos del presupuesto del Estado para el año inmediato de 1877 a 1878*, 5 de Marzo de 1877; [LIGA DE CONTRIBUYENTES DE CASTELLÓN DE LA PLANA]: *Excmo. Sr.*, 14 de Agosto de 1877; [LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID]: *A las Cortes*, 6 de Junio de 1883.

138. ARAA: *Meeting celebrado en el teatro de la Alhambra el día 11 de Marzo de 1883 sobre las llamadas primeras materias*, 1883, p.44.

139. ARAA: *Meeting ... 24-6-1883*, p.53.

Salaverría i posteriorment ratificada per les Corts amb la llei de 17-7-1876, que declarava com a lleis del Regne els reials decrets promulgats anteriorment pel Ministeri d'Hisenda.

La llei d'11-7-1877, de pressupostos generals de l'Estat per a 1878-79, obra del ministre d'Hisenda José García Barzanallana, i desenvolupada pel RD de 17-7-1877 ja del seu successor, el marquès de Orovio, introduïa importants modificacions en l'aranzel, la característica més significativa de les quals és la introducció del sistema de doble columna, amb una rebaixa en les taxes de la segona i orientada clarament cap a la celebració d'acords comercials. La rectificació de les valoracions feta per la JCAV el 1877 va servir de base per a la confecció de la segona columna, amb rebaxes en 101 partides de les 287 de les que constava l'aranzel espanyol. Les rebaxes efectuades en aquestes partides, varen afectar sobretot els metalls en brut i elaborats i els tèxtils. Com recordarem, la mateixa llei de pressupostos introduïa també drets extraordinaris i transitoris a la importació, però també a l'exportació, de mercaderies, amb una finalitat hisendística.

### **A.1.1) Postura de les corporacions econòmiques catalanes.**

Davant del projecte del Govern, les corporacions industrials catalanes es mostraran, de fet, dividides. Mentre el FPE voldrà aprofitar la idea del ministre d'introduir uns drets transitoris més elevats per proposar una reforma aranzelària completa en sentit proteccionista, que es concreta en el vot particular de Pere Bosch i Labrús al Congrés dels diputats, l'IIC i el FPN es mostren partidaris de no alterar l'*status quo* aranzelari ni en un sentit ni en un altre per la via de la llei de pressupostos, i demanaran estudis preliminars, amb participació dels interessats, abans de tocar cap partida de l'aranzel. Anem a veure, doncs, amb una mica més de deteniment, quines són les postures d'uns i altres.

El FPE aprofita la visita a Barcelona del ministre d'Estat, Manuel Silvela, per lliurar-li una exposició, en la que es rebutjava les modificacions aranzelàries contingudes al projecte de pressupostos, alhora que es demanava un clar rearmament aranzelari i la consegüent denúncia dels acords comercials que ho impedisin<sup>140</sup>.

D'altra banda, hi ha un estret contacte epistolar entre Pere Bosch i Labrús, que com recordarem era diputat per Vic alhora que un dels principals impulsors de la corporació, i els directius de Barcelona de la mateixa, de cara a anar perfilant l'estratègia parlamentària a seguir. La Junta Directiva es mostra partidària d'impugnar el projecte i de presentar un redactat alternatiu, que no es limiti a modificacions en algunes partides per obtenir ingressos immediats, sinó que plantegi una reforma aranzelària completa en sentit proteccionista. Així ho comunica a Bosch, alhora que nomena una comissió per què es traslladi a Madrid i li doni suport en els preparatius dels seus treballs parlamentaris<sup>141</sup>.

Els comissionats del FPE i Bosch i Labrús preparen un redactat alternatiu al projecte de García Barzanallana, tot analitzant l'aranzel partida per partida i cercant solucions no extremes per intentar no allunyar-se dels diputats defensors d'altres sectors econòmics, com

140. FPE: *Exposición al Excmo. Sr. Ministro de Estado ...*; també reproduït a *Fomento de la Producción Española*, núm. 34, 3-3-1877, p.147-160.

141. Veure AFTN, FPE, "Correspondencia" 15-5-1876/1-2-1882. Carta del president, Josep de Letamendi, i del secretari, Adolf Solá, a Pere Bosch i Labrús, a Madrid, datada a Barcelona el 17-5-1877.

ara els sucres porto-riquenys i els naviliers, i alhora atreure vots de diputats ministerials. No cal dir que la Junta de Barcelona anava essent puntualment informada<sup>142</sup>.

D'altra banda, el FPE recerca el suport d'altres corporacions de Barcelona, sense gaire èxit. Encara abans del debat parlamentari, adreça una exposició a les Corts, en la que valora la llei de pressupostos com una veritable reforma aranzelària, però feta no pas amb un interès de foment de la producció nacional, sinó amb una finalitat hisendística; s'oposa a l'impost extraordinari i transitori sobre diversos articles i es demana una reforma aranzelària completa en sentit proteccionista<sup>143</sup>.

Per la seva banda, l'IIC i el FPN, que com hem vist eren partidaris de no tocar l'aranzel, rebutgen la proposta del FPE, concretada en donar suport al vot particular de Bosch i Labrús. Adrecen també les seves respectives exposicions a les Corts, en les que es coincideix en rebutjar el sistema de modificar l'aranzel per la llei de pressupostos i amb un objectiu prioritàriament fiscal. Es demana una reforma aranzelària completa en sentit proteccionista, ben estudiada, amb una llei específica, i amb interrelació entre totes les partides<sup>144</sup>.

També aquestes corporacions envien la seva comissió a Madrid, entre els membres de la qual trobem Francesc López Fabra, un dels seus especialistes, que un parell d'anys més tard serà diputat per Barcelona. La comissió s'entrevista amb Cánovas, amb els ministres d'Hisenda i de Foment (García Barzanallana i el comte de Toreno), amb el rei i amb diversos parlamentaris, aspecte aquest darrer que veurem una mica més endavant. Entre aquests, en destaca la relació amb Víctor Balaguer, Ferran Puig i, sobretot, amb Antoni Sedó, aleshores diputat per Sant Feliu de Guíxols.

L'ANCB és una altra corporació que s'interessa pel projecte, en aquest cas des del punt de vista dels interessos de la marina mercant i de la possibilitat de restabliment dels drets diferencials. El març de 1877 adreça una exposició al ministre d'Hisenda, demanant el restabliment del dret diferencial de procedència, alhora que demana als parlamentaris catalans que s'interessin en aquest afer. Llegim a la memòria anual de l'associació: *Todos nuestros esfuerzos se dirigieron pues a lograr en general el restablecimiento del derecho diferencial de procedencias, y como la cuestión debía resolverse en las Cortes, desde luego obtuvimos el apoyo de los Sres. Senadores y Diputados por Cataluña*<sup>145</sup>. L'associació va rebre també el suport d'altres diputats de províncies marítimes.

L'ANCB manté també relació amb el FPE i amb Bosch i Labrús per aquest tema, ja que en el vot particular d'aquest s'inclouia el restabliment del dret diferencial de bandera. Bosch defineix per telegrama a l'ANCB la seva intenció en aquest punt: *Objeto mío principal restablecer principios derecho diferencial hoy derogado. Si logramos triunfar será fácil más tarde obtener mejoras*<sup>146</sup>. L'ANCB, però, tot i agrair a Bosch la seva iniciativa, s'hi oposa, tot considerant que una reforma menor ara podria impedir-ne una de més gran després. En carta del seu president, Isidor Pons, a Bosch i Labrús, llegim: *Creemos, por el contrario, que en este país en donde todo marcha con lentitud, si ahora se hiciese una reforma tan exigua,*

---

142. Veure AFTN, sèrie varis, "Papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres"; lligall núm. 4 "Comunicaciones Fomento de la producción Española 1877". Carta de Francesc Domingo i Adolf Blanch, comissionats pel FPE a Madrid, datada el 21-5-1877, i adreçada al president de la corporació, Josep de Letamendi, a Barcelona.

143. *Fomento de la Producción Española*, núm. 48, 9-6-1877, p.383-385.

144. Veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 362, 9-6-1877, article "La reforma arancelaria", p.379-382; AFTN, IIC, "Correspondencia" 13-1-1876/3-7-1879, 7-6-1877.

145. ANCB: *Memoria sobre los trabajos ...*, p.11.

146. AFTN, sèrie varis, "Papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres"; lligall núm. 4 "Comunicaciones Fomento de la Producción Española 1877", telegrama de Bosch i Labrús a l'ANCB, datat el 23-5-1877.

*equivaldría a aplazar la verdadera para muchos años y en este interregno la marina habría desaparecido*<sup>147</sup>.

L'associació treu una circular amb les seves demandes i l'adreça a tots els membres de la Comissió de Pressupostos del Congrés. En aquest document, l'ANCB admet com un fet consumat la supressió del dret diferencial de bandera. Es considera que tot i ser una situació perjudicial per a la marina mercant, els compromisos internacionals impedirien la restitució del dret. En el seu lloc, es demana el restabliment del diferencial de procedència, tot considerant que el Govern està predisposat a fer-ho, així com deslligar l'aranzel dels acords comercials vigents. Es demana als membres de la comissió una modificació en un article del projecte, que preveia una autorització al Govern per imposar un recàrrec als drets d'importació i als de navegació per als productes, vaixells i procedències dels països que perjudiquessin d'alguna manera el comerç espanyol, consistent en afegir que l'autorització comprendria totes les procedències indirectes de totes les banderes mercants. Cal dir que aquest afegit es va admetre a la Comissió de Pressupostos abans del propi debat parlamentari, passant a formar part del dictamen, en forma d'un nou article.

L'IACSI no té un interès tan directe en el tema com les altres corporacions. Des de les planes de la seva revista, se censura la poca estabilitat de l'aranzel espanyol més que no pas el fet que es reformi a través de la llei de pressupostos<sup>148</sup>.

#### **A.1.2) Activitat dels parlamentaris catalans, fora de les sessions de les Corts.**

Així com en altres campanyes proteccionistes —que veurem a les planes següents— hi ha unanimitat entre les corporacions catalanes entorn a quina actuació demanaran al grup de parlamentaris catalans, en el cas de la reforma aranzelària de 1877 aquella no existeix. Això fa que, per la seva banda, els parlamentaris catalans tampoc no actuïn com un bloc compacte, sinó que optin entre la postura del sector FPE o del sector IIC i FPN més ANCB i que una part important d'ells resti un tant al marge de l'afer.

En qualsevol cas, sí hi ha una certa activitat dels parlamentaris catalans com a grup ja abans de la presentació del projecte de García Barzanallana. Així, el mes de maig celebren algunes reunions conjuntes per analitzar el projecte. En una d'elles, nomenen una comissió encarregada d'analitzar el projecte d'impost extraordinari i transitori a l'exportació dels vins, previst també al projecte ministerial. El 7 de maig de 1877 celebren la reunió potser més significativa. La presidí Balaguer i comptà amb l'assistència de 24 diputats i 10 senadors. En aquesta sessió, el comte de Torre-Mata, senador per Lleida (encara no havia revalidat la seva senadoria vitalícia) proposa autoritzar la comissió nomenada anteriorment per què negociés davant del Govern, de la Comissió de Pressupostos del Congrés i dels altres diputats i senadors la retirada d'aquest impost sobre els vins. Manel Girona, senador per Barcelona (tampoc no havia pres possessió encara de la seva senadoria vitalícia), molt en línia amb les seves aficions d'estudiar la política fiscal i de proposar alternatives, explica quins impostos es podria proposar en substitució d'aquest. Cal recordar que en aquests moments Girona era directiu de l'APFUBZE i de la UBCP. Dels assistents hi ha l'única oposició del *cunero* Manuel Torrecilla (senador per Tarragona), que pretenia que aquesta

147. AFTN, sèrie varis, "Papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres"; lligall núm. 4 "Comunicaciones Fomento de la Producción Española 1877", carta d'Isidor Pons, president de l'ANCB, adreçada a Pere Bosch i Labrús, a Madrid, i datada a Barcelona, 23-5-1877.

148. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1878, p.44.

comissió tingués sols caràcter informatiu i no pas que practiqués gestions. Tot i l'oposició de Torrecilla, es va aprovar la proposició del comte de Torre-Mata, per 33 vots contra un únic vot en contra. Segons *La Mañana*, aquest acord gairebé unànime i els treballs posteriors de la comissió esmentada, hauria motivat que la subcomissió d'ingressos de la Comissió de Pressupostos del Congrés acordés no admetre finalment aquest impost<sup>149</sup>.

D'altra banda, el 5 de juny de 1877 es reuneixen els diputats de la província de Barcelona, en aquesta ocasió per analitzar el projecte del Govern en la part referent a recàrrecs sobre els drets aranzelaris dels carbons, mesura que perjudicava directament la indústria catalana. Es nomena també una comissió de treball, amb Antoni Sedó (diputat per Sant Feliu de Llobregat), Joaquim Cabirol (Arenys de Mar), Enrique Orozco (Berga) i Pau Turull (Terrassa) per gestionar aquest afer. D'aquests diputats, Antoni Sedó intervé activament a les audiències públiques de la comissió general de pressupostos dels dies 6 i 7, tot oposant-se als recàrrecs sobre els carbons. No obstant, no aconseguí que la comissió alterés el seu dictamen en aquest punt. En l'altre extrem, Josep Florejachs (Olot), que era president del consell d'administració de les mines de Calaf, assistí també a aquestes audiències mostrant-se a favor d'una mesura que beneficiava directament els interessos de la seva companyia, en reduir la competència estrangera, tot argumentant que el recàrrec afavoriria la mineria espanyola sense perjudicar la indústria<sup>150</sup>.

En no reeixir en el tema dels carbons, alguns diputats catalans es reuneixen el dia 21 —amb el debat del pressupost de despeses ja aprovat pel Congrés i amb el d'ingressos (que era el que contenia les reformes aranzelàries) recent iniciat— amb diputats de províncies afectades per la mesura. D'aquesta reunió, amb assistència d'uns 50 diputats, en sortí l'acord que Sedó defensés al Congrés la postura de no alterar l'aranzel en aquest sector.

Bosch i Labrús, que com recordarem era l'home fort del FPE a les Corts, convoca a mitjan juny el sector de diputats més afí als seus plantejaments de proteccionisme harmònic, per analitzar el seu vot particular. Hi assisteixen uns 30 diputats i es forma una comissió de treball, amb el propi Bosch més alguns dels seus col·laboradors, que hem vist en analitzar l'anomenada *secció econòmica* del Congrés, entre ells el català Ramon Soldevila (diputat per Lleida), amb l'encàrrec d'entrevistar-se amb el president del Consell de ministres i amb el ministre d'Hisenda, per sondejar les seves opinions.

D'altra banda, el diputat per Écija (Sevilla) Fernando Primo de Rivera, publica un fullet de suport al vot particular de Bosch<sup>151</sup>. Pel que fa a les lligues de contribuents, entitats de les que Bosch i Labrús i el FPE pretenien obtenir el suport necessari als seus plantejaments, com hem pogut veure al capítol dedicat a les corporacions econòmiques, es limiten a desaprovar el projecte des del punt de vista la gran quantitat de càrregues contributives que contenia, però sense qüestionar la reforma aranzelària que duia aparellada<sup>152</sup>.

El dia 27, és a dir, quan el debat al Congrés sobre el pressupost d'ingressos ja portava alguns dies començat, es tornen a reunir els diputats per la província de Barcelona per escoltar els membres de la comissió del FPN que s'havia traslladat a Madrid per gestionar la no alteració dels aranzels. Els diputats assistents es mostren favorables a les demandes del

---

149. *La Mañana*, 8 i 9-5-1877

150. Sobre les intervencions dels diputats catalans en aquestes audiències, veure *La Mañana* de 7 i 8-6-1877.

151. PRIMO DE RIVERA: *Los aranceles* ...

152. Veure LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID: *Exposiciones dirigidas por la .. a las Cortes ordinarias de la Nación, con motivo de los Proyectos del nuevo impuesto de un cuartillo por ciento sobre transacciones y del Presupuesto para el próximo año económico de 1877 a 78, 1877.*



FPN. Intervenien, en aquest sentit, Víctor Balaguer i Antoni Sedó i també el *cunero* Emilio Castelar<sup>153</sup>. Dos dies més tard, la comissió del FPN es reuneix amb els tres senadors per la província de Barcelona, Ramon Estruch, Ferran Puig i Manel Girona, més el de la SEBAP, Joaquim Maria Paz, i amb tres diputats que representaven els de Barcelona. Recordem que en aquests moments Puig era soci destacat de l'IIC, Girona directiu de l'APFUBZE i de la UBCP, i Paz directiu d'aquesta darrera corporació. També aquí els assistents es mostren d'acord amb les demandes del FPN<sup>154</sup>.

### **A.1.3) Debat a les Corts.**

El debat al Congrés dels pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78 es realitza entre els dies 6 de juny i 5 de juliol de 1877. Es divideix en dos grans blocs, despeses i ingressos, que són debatuts entre el 6 i el 19 de juny i entre el 20 de juny i el 7 de juliol, respectivament. El que mereix una més gran atenció per part de les corporacions catalanes és, lògicament, el segon, ja que contenia les modificacions aranzelàries. És el que veurem ara, deixant l'altre per a l'apartat dedicat als pressupostos generals de l'Estat (dins de política fiscal).

En aquest debat del pressupost d'ingressos, la participació dels catalans és notable. En primer lloc, presenten exposicions de corporacions econòmiques i d'institucions catalanes. En aquest sentit, cal esmentar l'arribada al Congrés d'exposicions del FPN, IACSI, UBCP, JPAICT, SEGRAP, Ajuntaments de Barcelona i de Vic, entre altres, amb demandes diverses.

En segon lloc, hi ha un conjunt de vots particulars i d'esmenes a qüestions diverses del projecte, a banda de l'aranzelària. Bosch i Labrús signa un vot particular amb Félix Berdugo i Juan Clavijo, relatiu a l'impost de consums; en el transcurs del debat, Berdugo el defensa, sense èxit. Marià Pons en presenta un altre, relatiu a les loteries; finalment el retira, ja que la comissió accepta una esmena similar. Aquesta esmena és presentada per Antoni Sedó, aribant a una transacció amb la comissió. El mateix Sedó, en presenta una altra, relativa al repartiment de pagaments de la contribució d'immobles, conreu i ramaderia; en el transcurs del debat, finalment la retira. Josep Florejachs en presenta dues, una relativa a gravàmens municipals i l'altra a impostos municipals, que no s'aproven. Tampoc no s'aprova la de Ramon Soldevila, relativa a drets passius. Albert Quintana també presenta una esmena relativa a les loteries i també la retira en el transcurs del debat, en arribar a una transacció amb la comissió. Els *cuneros* Manuel de Azcárraga, Rafael Cabezas i Manuel de Salamanca també presenten esmenes.

Pel que fa a la part referent a la reforma aranzelària, trobem el vot particular de Bosch i Labrús, més algunes esmenes. Convé aturar-se en aquest vot particular, que signaven també Berdugo i Clavijo. El vot té un llarg preliminar, en el que es critica els impostos que conté el pressupost d'ingressos, tot considerant que es carregava sobretot la producció i el capital, impedint així el seu desenvolupament. Es proposa i detalla un rearmament aranzelari complet, prescindint dels drets extraordinaris i transitoris del projecte governamental. Agafant com a base l'aranzel vigent, s'incrementa els drets de les partides que paguen percentatges inferiors al 30%, segons el criteri de com més elaboració del producte, més càrrega aranzelària. Es planteja no com a transitori, com preveia el dictamen, sinó com a fix. Es preveu també rebaixes aranzelàries fins a un 15% per a les mercaderies procedents de països que atorguin a les espanyoles avantatges recíprocs o el tracte de nació més

153. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 28-6-1877.

154. *La Mañana*, 30-6-1877.

afavorida, sempre amb autorització de les Corts. S'aboleix la franquícia de drets per al material ferroviari concedida a la llei de 26-12-1876 i, en el seu lloc, s'estableix un llistat de mercaderies que pagarien sols un 10%, deixant que la resta es reguli per l'arancel general de duanes (el dictamen preveia també la supressió de les franquícies i un 10% per a determinats productes). D'altra banda, es deroga el dret d'exportació *ad valorem* al suro en brut, previst a l'article 19 de la llei de pressupostos de 21-7-1876 (que també es preveia al dictamen). Altres aspectes del vot, són que les mercaderies importades paguin també els impostos nacionals, que el Govern quedi autoritzat per establir represàlies comercials (igual que al dictamen), l'afavoriment de les procedències directes d'Ultramar en bandera espanyola, així com la concessió de primes a l'exportació de productes elaborats amb primeres matèries importades amb percentatges aranzelaris inferiors al 10%<sup>155</sup>.

Per la seva banda, Antoni Sedó, junt amb altres diputats, presenta tres esmenes. En la primera, demanava no incrementar els drets dels carbons; en la segona, el retorn als importadors de primeres matèries dels imports pagats en concepte de duanes, si els productes elaborats amb aquelles es destinaven a la reexportació; i en la tercera, la supressió dels articles del projecte que contenien les reformes aranzelàries. En aquesta darrera, llegim unes consideracions preliminars del tot coincidents amb el que venien dient l'IIC i el FPN en les seves exposicions a les Corts: *No hay, no puede haber industria, agricultura y comercio sólidamente establecido aceptando el funestísimo sistema de reformar anualmente los aranceles, introduciendo en la ley de presupuestos uno o más artículos encaminados a este fin, como se pretende hacerlo en la de 1877 a 78. I també: (...) con el deseo de que las reformas arancelarias, sean éstas totales o parciales, se realicen siempre previas las informaciones que deben preceder y mediante el estudio de todos los ramos de la producción nacional*<sup>156</sup>.

Ramon Soldevila presenta dues esmenes. La primera proposava unes taxes per als blats i cereals i la segona es referia als drets aranzelaris de diversos productes<sup>157</sup>. Finalment, hi ha una altra esmena, signada per un grup de diputats catalans, en la que es demana compensacions per a les indústries que resultessin perjudicades per l'increment de drets d'importació dels carbons, consistents en recarregar el producte estranger elaborat amb aquests carbons en un percentatge equivalent. Els diputats signants són: Josep Florejachs (Olot), Joaquim Bañeres (Balaguer), Ramon Soldevila (Lleida), Joaquim de Castellarnau (El Vendrell), el marquès de Montoliu (Tarragona), Joaquim Valentí (Mataró) i Josep Batlle (Valls)<sup>158</sup>.

Ja dins del debat, Sedó consumeix el tercer torn contra la totalitat del projecte, el 21 de juny<sup>159</sup>. Sedó argumenta que dins del present projecte de pressupostos, s'estaria debatent la reforma de diverses i importants lleis, com la qüestió aranzelària, l'ensenyament o l'ingrés en la carrera administrativa, que requeririen totes elles una legislació específica. S'oposa als increments de la contribució industrial i dedica una atenció preferent a la reforma aranzelària. Igual que l'IIC i el FPN, s'oposa al fet d'introduir modificacions a l'arancel a través d'una llei de pressupostos: *No es el articulado del presupuesto el llamado a introducir reformas en la ley arancelaria; por lo mismo que es asunto serio y de gran importancia, debe ser tratado por*

---

155. DSC, 9-6-1877, ap. 5è al núm. 34.

156. DSC, legislatura de 1877, 12-6-1877, ap. 6è al núm. 36 (primera i segona esmenes) i 18-6-1877, ap. 1r al núm. 41 (tercera esmena i text esmentat).

157. DSC, legislatura de 1877, 22-6-1877, ap. 5è al núm. 45 (ambdues esmenes).

158. DSC, legislatura de 1877, 19-6-1877, ap. 2n al núm. 42.

159. DSC, legislatura de 1877, 21-6-1877, núm. 44, p.1094-1099.

*medio de una ley especial*<sup>160</sup>. També analitza els increments en els drets d'importació als carbons, que en la seva condició de primera matèria industrial i per als ferrocarrils, hauria de dur, segons ell, a un encariment general de costos.

En la seva rèplica, el ministre d'Hisenda, García Barzanallana, que respon de fet a tots els oradors en contra de la totalitat, tracta d'altres temes, sense abordar la reforma aranzelària.

El dia 23, el mateix Sedó defensa les seves esmenes<sup>161</sup>. Insisteix en la improcedència de reformar l'aranzel de cap altra manera que no sigui una llei específica, elaborada després de llargs estudis dels diversos sectors econòmics. Rebutja també la finalitat únicament hisendística dels drets transitoris del projecte: *me atrevo a asegurar que ni los productores ni los consumidores lo han solicitado* [l'augment de drets], *y que la única razón que la comisión habrá tenido en cuenta para proponer el aumento de esos derechos, el único criterio que en ella habrá dominado es la escasez, la penuria del tesoro, la necesidad, en una palabra, de allegar recursos*<sup>162</sup>. Per a Sedó, aquesta finalitat hisendística més que no pas protectora, faria que el Govern no hagués filat gaire prim en el moment de reformar algunes partides de l'aranzel, sense mesurar els efectes que això podria tenir sobre determinades indústries. Creu que l'increment de les taxes, si bé pujarà el preu per unitat importada, farà baixar tant el nombre d'aquestes, que la quantitat final recaptada serà inferior. Finalment retira l'esmena, igual que altres diputats, per evitar una votació adversa.

El mateix dia, Soldevila defensa la seva esmena referent a drets aranzelaris de diversos productes<sup>163</sup>. Demana que les modificacions introduïdes a l'aranzel quedin consignades en aquest, amb una reforma que incrementi moderadament els drets i, finalment, també retira l'esmena.

Després d'un parell d'intervencions menors de Florejachs i de Soldevila, Bosch i Labrús passa a defensar el seu vot particular el dia 27<sup>164</sup>. Bosch analitza la reforma aranzelària de 1869, continguda a la llei de pressupostos d'aquell any, comparant-la amb la que pretén fer ell ara: si l'una abaixava els drets, l'altra els puja. Denuncia els efectes que han tingut les classificacions de les partides per agrupacions genèriques, tot admetent que els filats i els teixits de cotó han prosperat, perquè tenen encara taxes altes. Analitza els sistemes tributaris de diferents països, per demostrar que a un més gran rendiment de la renda de duanes correspon una menor pressió fiscal sobre les classes productores. Analitza també la situació de cada sector econòmic. Presenta nombroses exposicions favorables a la reforma aranzelària en sentit proteccionista. Finalment, argumenta a favor de la pujada de taxes des del punt de vista de l'increment de la renda de duanes.

Tant Clavijo com Alonso Pesquera i Berdugo intervenen també en el debat, per donar suport al vot particular. En carta de Bosch i Labrús al FPE, informant del transcurs del debat, es mostra satisfet del que considera victòria moral de les tesis defensades per la corporació, així com del suport obtingut pels esmentats diputats: *Dos días completos, sesiones de seis horas, ha ocupado al Congreso mi voto. Nos hemos batido bien, obteniendo una victoria moral completa (...) Hablé anteayer 3 horas y media, puedo asegurar que hubo mucha más*

160. DSC, legislatura de 1877, 21-6-1877, núm. 44, p.1096.

161. DSC, legislatura de 1877, 23-6-1877, núm. 46, p.1178-1181.

162. DSC, legislatura de 1877, 23-6-1877, núm. 46, p.1179.

163. DSC, legislatura de 1877, 23-6-1877, núm. 46, p.1183.

164. DSC, legislatura de 1877, 27-6-1877, núm. 49, p.1256-1268, 1269-1277; veure també BOSCH Y LABRÚS: *Voto particular*

*concurrència y mucha más atención de la que se presta generalmente a las cuestiones de presupuestos (...) En fin en todos terrenos salimos victoriosos. Clavijo muy bien, Verdugo superior, Alonso Pesquera muy oportuno*<sup>165</sup>.

En aquest punt, es produeix un incident parlamentari entre Antoni Sedó i Bosch i Labrús, defensors dels diferents punts de vista de les corporacions industrials catalanes en aquest afer, i que ja hem vist en el capítol dedicat a aquestes. En la seva intervenció del mateix dia 27, Sedó es reclama diputat de l'IIC i del FPN i, en nom seu, rebutja qualsevol alteració de l'arancel: *el Instituto industrial, lo propio que el Fomento de la producción nacional, hoy solicitan, por medio de reverentes exposiciones oportunamente presentadas en esta Cámara, así como por la voz de sus Diputados, que no se introduzca reforma de ninguna clase en los aranceles con motivo de la discusión de los presupuestos*<sup>166</sup>. I afegeix:

[la mayoría de los industriales catalanes] hoy por hoy ni piden ni desean las reformas que el Gobierno y la comisión proponen, y que, por el contrario, prefieren que este asunto quede como está. Y al decir que prefieren que siga este asunto conforme hoy está, no es ciertamente porque supongan que sea bueno el actual arancel, no; sino porque están íntimamente convencidos de que una reforma parcial, de la manera inusitada con que pretendéis realizarla, sin información previa, sin estudio de ninguna clase que dé luz sobre el estado de nuestra industria, sin oír para nada a los productores, sería mil veces más funesta que la conservación de los actuales aranceles.

Por último, señores, los industriales a que me refiero opinan que tal vez sería conveniente una reforma arancelaria; pero tratada con la seriedad, con el estudio, con la meditación que la importancia del asunto requiere y que los intereses generales del país aconsejan; pero jamás, repito, bajo el procedimiento que queréis aplicar.

Bosch i Labrús, en la seva resposta, mostra la seva estranyesa per l'oposició de les dues corporacions, especialment del FPN, que va presidir durant molts anys. Esmenta les moltes exposicions de gremis de Barcelona i del FPE que ha rebut, favorables al seu vot particular. Creu que ajornar la reforma aranzelària fins després d'una informació és allunyar-la molt en el temps. Argumenta que si el 1869 es va poder legislar dins de la llei de pressupostos en matèria aranzelària i en un sentit perjudicial a la producció nacional, ara també es pot fer, però en un sentit d'afavoriment<sup>167</sup>.

Es produeix un debat entre ambdós diputats catalans entorn a les corporacions industrials de Barcelona, les seves escissions, objectius i diversa valoració de temes com el present, que dóna peu a què Antonio María Fabié, de la comissió, pugui dir:

El espectáculo que acabamos de presenciar es muy instructivo, lo digo de buena fe, porque demuestra hasta qué punto, no ya dentro de la Nación, sino dentro de una misma provincia, hay opuestos y contradictorios intereses en materia económica, y por eso es por lo que la comisión desea que no se tome en consideración el voto particular del Sr. Bosch, y que se proceda a la reforma, como ya he dicho antes, después de la debida meditación, con el conveniente estudio y por un poder que es el Gobierno, y sólo el Gobierno, superior a todos los intereses, que los toma todos en cuenta, y que es el que tiene que hacer, valga la frase, el papel de Rey Sobrino en el campo de Agramante de la industria<sup>168</sup>.

Bosch i Labrús retira finalment el seu vot particular, per evitar una votació adversa. Entre els oradors que havien intervingut en contra seu, crida l'atenció l'argumentació de Lope Gisbert, de la comissió, que el rebutja paradoxalment per tractar-se d'una reforma

---

165. AFTN, sèrie varis, "Papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres"; lligall núm. 4 "Comunicaciones Fomento de la producción Española 1877". Carta de Pere Bosch i Labrús adreçada a Adolf Blanch, a Barcelona, datada a Madrid, 29-6-1877. La carta sencera es pot veure a l'apèndix 21. Fixem-nos també que Bosch escriu el nom del diputat Félix Berdugo amb "V", ja que es tracta d'un personatge que apareix tant amb aquesta lletra com amb "B"; agafo la versió del diari de sessions d'aquest any, que és amb "V".

166. DSC, legislatura de 1877, 27-6-1877, núm. 49, p.1304.

167. DSC, legislatura de 1877, 27-6-1877, núm. 49, p.1306-1307.

168. DSC, legislatura de 1877, 27-6-1877, núm. 49, p.1307.

arancelària completa, quan precisament això era el projecte del Govern: *debo declarar en nombre de la comisión general de Presupuestos, que ésta ha considerado que el voto particular del Sr. Bosch, siendo una completa reforma arancelaria, tiene muchísima importancia y no puede en modo alguno aceptarse y decretarse en un artículo del presupuesto sin toda la previa información necesaria y sin un detenido examen*<sup>169</sup>.

L'altra esmena de Soldevila, relativa als blats, és defensada per Arenillas, sense èxit. Finalment, Florejachs retira la seva esmena demanant compensacions a la indústria per l'increment de drets al carbó, ja que durant el debat la comissió havia retirat el primitiu dictamen, que preveia un dret *ad valorem* d'un 25% per al carbó mineral i el coc, i n'havia presentat un altre, amb una taxa de 2,5 pessetes (0,02 euros) per tona.

Com ja s'ha dit anteriorment, l'ANCB havia aconseguit que a la comissió s'acceptés una autorització al Govern per imposar un recàrrec als drets d'importació i als de navegació per a totes les procedències indirectes de totes les banderes mercants. No obstant, no era el mateix una autorització per adoptar unes determinades mesures que la fixació per llei d'aquestes i, així, el Govern finalment va decidir no fer ús de l'autorització, amb la consegüent desaprovació per part de l'esmentada corporació.

Al Senat, el debat es realitza entre el 16 de juny i el 10 de juliol. En aquest cas, les intervencions de senadors catalans són menors que les dels diputats. Trobem dins la comissió Manel Girona i el comte de Bañuelos. Centrant-nos en el pressupost d'ingressos, ja que el de despeses el veurem a l'apartat corresponent, cal esmentar l'addició que presenta Ferran Puig, relativa a rifes d'establiments benèfics, i la seva defensa; la comissió manifesta que no la pot acceptar (hauria de ser objecte d'una altra llei, en tot cas) i finalment Puig la retira. Joaquim Maria Paz també respon Ruíz Gómez, tot esbossant alguns plantejaments proteccionistes referents a la solidaritat d'interessos entre províncies<sup>170</sup>. La llei resultant, duu data d'11-7-1877.

Un cop aprovat el projecte i transcorreguts alguns mesos, el FPE farà des de les planes de la seva revista una reflexió sobre el paper jugat en aquest tema per l'IIC i el FPN, als que acusarà d'entorpir amb la seva actitud una veritable reforma arancelària en sentit proteccionista:

Y sin embargo, el voto particular del Sr. Bosch no fue apoyado por entidades, cuya representación debía ponerles, en este caso, al lado del digno diputado por Vich; y un señor diputado lo combatió manifestando que el "Fomento de la Producción nacional" y el "Instituto Industrial" solicitaban, por medio de reverentes exposiciones oportunamente presentadas a la Cámara, *así como por la voz de los diputados* (?), que no se introdujese reforma de ninguna clase en los aranceles con motivo de la discusión de los presupuestos; y el Sr. Fabié pudo combatir el voto particular alegando la oposición y contradicción de intereses en materia económica, que había, no ya dentro de la nación, sino dentro de una misma provincia.

Esto pasó, y cuenta que pocas veces se ofrecieron circunstancias tan favorables para los intereses del trabajo. Ni un solo diputado se había levantado a defender la bondad de los principios de la escuela libre-cambista; diputados de provincias, comúnmente opuestas a lo que nosotros creemos buenos principios económicos, se presentaban dispuestos a aceptar nuestro programa, y el voto particular había sido combatido con flojedad de razonamiento. Pero la conducta de las citadas corporaciones, representadas en Madrid por una comisión activísima, desconcertó la campaña y fue más difícil sostener el voto particular<sup>171</sup>.

169. DSC, legislatura de 1877, 27-6-1877, núm. 49, p.1277.

170. DSS, legislatura de 1877, 6-7-1877, núm. 53, p.815-816 (intervenció de Girona); 7-7-1877, ap. 2n al núm. 54 i 10-7-1877, núm. 58, p.946 i 949-951 (addició i intervenció de Puig); 10-7-1877, núm. 58, p.940-941 (intervenció de Paz).

171. *Fomento de la Producción Española*, núms. 82 i 83, 1-2-1878 i 9-2-1878, article "Recuerdos oportunos", p.65-69 i 84-87, respectivament. La cita correspon al primer d'aquests números, p.67.

Aquest serà un dels temes de discrepància entre les corporacions industrials catalanes, però no pas l'únic.

## **A.2) Restitució de la base 5ena de 1882.**

Com ja hem vist al capítol de política econòmica, l'octubre de 1881 el ministre d'Hisenda liberal, Juan Francisco Camacho, presenta al Congrés dels diputats el seu projecte de restitució de la base 5ena. Arribà a un acord amb la comissió del Congrés, presidida pel lliurecanvista Moret, per ajornar el debat fins l'aprovació per les Corts del tractat de comerç amb França, ja que, a la pràctica, l'aplicació d'aquest deixava moltes partides de l'aranzel al límit previst per la primera rebaixa de la base 5ena i, en algun cas, anava fins i tot més enllà. Un cop aprovat el tractat, però, el Govern es mostra partidari de no dur al debat la base 5ena, però no així Moret i els diputats que li feien costat, que n'acceleraren la tramitació parlamentària. En aquest context, és on es produeix el vot particular de Pere Antoni Torres i d'Hipólito Rodríguez, amb mesures més suaus que el projecte inicial i que comptarà amb el suport del Govern. Davant d'aquest, el sector lliurecanvista predominant a la comissió, emet un dictamen que s'aparta també del projecte inicial, però en un sentit de desarmament aranzelari més radical.

Hi ha, doncs, tres textos per a aquest projecte: el primer projecte del ministre Camacho, presentat abans de l'aprovació del tractat de comerç amb França i que durant mig any és l'únic existent, que fan servir de referència els seus defensors i els seus detractors; el vot particular, amb modificacions en sentit proteccionista; i el dictamen de la majoria de la comissió, amb modificacions lliurecanvistes.

El primer text era ja d'entrada diferent del projecte original de 1869, rebutjant la idea de desarmament aranzelari unilateral, condicionant les rebaxes a l'obtenció d'avantatges recíprocs i a la celebració d'acords comercials, i fixant unes etapes esglaonades d'aplicació. El dictamen, en canvi, apostava per una rebaixa unilateral i immediata, sense etapes i sense condicionar-la als acords comercials. El vot particular, amb el suport del Govern, mantenia les idees del primer projecte, establint un període de 10 anys, amb tres etapes d'aplicació: la primera, immediatament, la segona als 5 anys i la tercera als 10 (a diferència dels 6 anys del primer projecte). Incorporava també una informació abans de la segona rebaixa; si del seu resultat es considerava oportú no aplicar-la, es congelaria i s'aplicaria juntament amb la tercera als 10 anys.

### **A.2.1) Postura dels lliurecanvistes davant del projecte.**

L'ARAA venia demanant la restitució de la base 5ena des de feia temps. El juliol de 1879, Moret intervé al Congrés per demanar al ministre d'Hisenda, el marquès de Orovió, si pensa aixecar la suspensió de la base 5ena. El ministre s'hi oposa: *Contestará bien claramente a la pregunta que me ha dirigido el Sr. Moret. En el estado actual de la industria, pendiente una información parlamentaria para saber su estado y conocer cuáles son las medidas que es necesario adoptar, el Gobierno cree no debe tomar la iniciativa ni traer proposición para que continúe la reforma arancelaria de 1869, que fue suspendida por medio de una ley*<sup>172</sup>. L'octubre de 1880, una comissió de l'ARAA s'entrevista amb el ministre (en aquells moments ho era Fernando Cos-Gayón), per demanar-li la restitució de la base 5ena. Amb la formació

---

172. DSC, legislatura de 1879-80, 9-7-1879, núm. 32, p.479.

del Govern liberal de febrer de 1881, aquesta demanda s'incrementa per part de l'associació, en considerar el nou gabinet més proper als seus plantejaments.

Per això, un cop pren forma el primer projecte de Camacho, se li censura la tebior de plantejaments. Des dels seus mítings, es demana el restabliment íntegre de la base 5ena, es rebutja la idea de reciprocitat prevista al projecte, tot apostant pel desarmament aranzelari unilateral, i es rebutja també el sistema esglaonat d'aplicació que, a més, podria permetre que futurs governs revisessin el procés i no apliquessin les rebaixes previstes<sup>173</sup>. Al míting de 21 de maig de 1882, Moret explica la presentació per part del grup de diputats encapçalats per ell d'un dictamen diferent al projecte del Govern:

Por eso yo acepto la responsabilidad que pueda recaer sobre mí y sobre mis amigos al defender no ya el proyecto que presentó el Sr. Camacho; desde el momento que el Tratado con Francia se ha votado, nosotros pedimos el restablecimiento inmediato, desde 1º de Julio próximo, de la base 5ª de la ley de mi digno amigo el Sr. Figuerola, suspensa en 1875, con la promesa de que a los dos años sería traída: han pasado siete y ya no podemos esperar ni una hora, ni un minuto más: Podrá imponérsenos, pero no lo reconoceremos; y desde el momento que recaiga un voto contrario a nuestro sentido, seguiremos haciendo lo que ahora, continuaremos nuestra agitación hasta que se nos oiga y consigamos la paz y la concordia entre los productores y los consumidores de esta pobre patria española<sup>174</sup>.

### **A.2.2) Postura de les corporacions econòmiques catalanes.**

Des de les corporacions econòmiques catalanes, s'hauria desitjat senzillament la derogació de la base 5ena, el 1875, enlloc de la suspensió. En no ser així, durant aquests anys hi ha el temor a un gir inesperat per part del Govern, que posi damunt la taula una altra vegada el tema. És per això que se segueix amb atenció les moviments dels lliurecanvistes. Abans que l'ARAA s'entrevistés amb el ministre d'Hisenda, l'octubre de 1880, l'IFTN ja n'estava perfectament informat a través dels seus col·laboradors. Per això, encarrega a Víctor Balaguer que en unió dels altres diputats i senadors de la província de Barcelona residents a Madrid, vagin a veure el ministre d'Hisenda, per contrarrestar les intencions de l'associació lliurecanvista<sup>175</sup>. La corporació elabora també una exposició al ministre d'Hisenda, demanant que a la propera legislatura es presenti a les Corts un projecte de derogació definitiva de la base 5ena, així com que no es pugui alterar l'aranzel sense una llei, una àmplia informació prèvia i l'aprovació de les Corts.

La formació del nou Govern liberal, però, significa el punt màxim d'alarma i de mobilització per part de les corporacions catalanes, com hem vist àmpliament al capítol dedicat a elles, i que recorda l'estat produït el 1869 davant del nomenament de Figuerola com a ministre d'Hisenda<sup>176</sup>. Entre aquests temors, la possibilitat d'una restitució de la base 5ena cobra protagonisme. En aquest sentit, hi ha un redoblament de la propaganda, destacant les nombroses manifestacions proteccionistes, celebrades a diverses ciutats de Catalunya durant els propers mesos; en totes elles, la supressió de la base 5ena apareix com a una de les principals demandes.

En fer-se públic el primer projecte de Camacho, l'octubre de 1881, l'activitat de les corporacions econòmiques catalanes passa d'una oposició més genèrica a la possible restitució de la base 5ena, a concretar-se en l'anàlisi del projecte que tenien al davant.

173. Veure ARAA: *Meeting ... 25-3-1882; Meeting ... 21-5-1882*. Veure també JANINI VALERO, Juan: *Consideraciones sobre la libertad de comercio y la protección arancelaria*, 1881.

174. ARAA: *Meeting ... 21-5-1882*. p.57.

175. AFTN, IFTN, "Actas" 17-7-1879/12-9-1881; sessió de la Junta Directiva de 6-10-1880.

176. Veure IZARD: *Manufactureros ...*, p.98-99. Per a 1881, veure PUGÉS: *Cómo triunfó ...*, p.226-231.

L'IFTN elabora un document, confeccionat en forma d'esborrany d'exposició a les Corts, que sotmet a la deliberació dels parlamentaris (aspecte que veurem una mica més endavant). En ell, la corporació industrial s'oposa completament al restabliment de la base 5ena i demana una àmplia informació sobre la situació de tots els sectors econòmics espanyols, abans de procedir a fer cap modificació aranzelària, tot considerant que les dades existents parlarien més aviat d'una situació de crisi<sup>177</sup>.

En un segon document, elaborat quan ja s'havia presentat al Congrés el vot particular de Torres i de Rodríguez, s'al·ludeix a les declaracions de Sagasta al Senat, durant el debat del tractat de comerç amb França, en les que afirmava que aquest projecte no tiraria endavant. L'IFTN afirma, en aquest sentit, que després d'aquest tractat, que situava moltes partides al límit de la base 5ena i fins i tot més enllà, creia que la base 5ena quedaria aturada. La corporació fixa també la seva atenció en el fet que la incorporació d'una informació abans de la segona rebaixa, no exclou que aquesta s'apliqui conjuntament amb la tercera i de cop totes dues, encara que els resultats de la informació ho desaconsellin. Es demana la derogació de la base 5ena i un estudi detallat d'una reforma aranzelària, en sentit proteccionista<sup>178</sup>.

El FPE, per la seva banda, també elabora una exposició, el març de 1882, oposant-se tant al tractat de comerç amb França com a la restitució de la base 5ena. Respecte aquesta darrera, s'analitza els efectes negatius de l'aranzel de 1869, que hauria perjudicat seriosament diversos sectors econòmics. S'afirma també que la producció espanyola no estaria en aquells moments millor que el 1875, en què es paralitzà la suspensió de la base 5ena, llevat del fet de no haver-hi guerra, d'on es conclou demanant el manteniment de la suspensió<sup>179</sup>.

L'IACSI també elabora una exposició, el gener de 1882, en la que demana la derogació de la base 5ena, tot argumentant els seus efectes negatius sobre alguns sectors agraris. Es conclou demanant una àmplia informació aranzelària, en el cas que no fos possible aturar l'aprovació del projecte<sup>180</sup>.

En el terreny de les actuacions concretes, l'IFTN comença a mobilitzar-se ben aviat. Ja l'octubre de 1881 multiplica els seus treballs de propaganda i nomena una comissió per traslladar-se a Madrid. Dins d'aquesta, retrobem Francesc López Fabra, que ja havia desenvolupat aquesta missió amb ocasió de la reforma de 1877. Un dels objectius de la comissió, és el grup de parlamentaris catalans, als que es convoca i exposa les demandes de la corporació. En telegrama de Barcelona a López Fabra, fent el seguiment de les gestions de la comissió, llegim: *Recibido con satisfacción su telegrama, agradece este Instituto el apoyo que apreciables Senadores y Diputados catalanes prestan a la causa santa de la producción del País cuya ruina alcanzaría a todos*<sup>181</sup>.

En ajornar-se el debat parlamentari d'aquest tema i passar al davant el del tractat de comerç amb França, els esforços de les corporacions se centraran durant un temps en aquest, així com en la polèmica reforma de la contribució industrial. Continuant amb l'estratègia parlamentària de l'IFTN, però, cal esmentar la reunió feta a Barcelona el 9 de

---

177. INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL: *Proyecto de exposición que trata de elevar a las Cortes el ...*, 26 de Octubre de 1881 (full volant).

178. IFTN: *A las Cortes*, 4 de Mayo de 1882 (full volant).

179. *Fomento de la Producción Española*, núm. 298, 24-3-1882, p.190-194.

180. *Revista del IACSI*, gener 1882, p.11-12.

181. AFTN, IFTN, "Comunicaciones" 31-5-1881/17-11-1881, telegrama de Josep Ferrer i Vidal i de Pere Estasén, datat a Barcelona, sense dia (potser el 15 o 16-11-1881), adreçat a Francesc López Fabra, Madrid.



març de 1882, als locals de la corporació, amb l'assistència d'alguns parlamentaris catalans que es trobaven en aquells moments en aquesta ciutat: Pere Collaso (diputat per Barcelona), Vicente de Romero (Gràcia), Antoni Mataró (Santa Coloma de Farners) i Fèlix Macià (Puigcerdà). En aquesta reunió es parla de tots tres temes pendents i es prenen algunes decisions de treball per a les properes campanyes a les Corts<sup>182</sup>.

D'altra banda, i quan el debat al Congrés s'acostava, l'IFTN recorre a Víctor Balaguer com a representant de les seves demandes a la cambra. L'endemà mateix que Torres i Rodríguez presentessin llur vot particular, la corporació escriu al president de la DC, tot manifestant la seva oposició a aquell i el seu desig que els parlamentaris catalans el rebutgessin al Congrés:

El Instituto no puede asentir al voto particular del Sr. Torres, porque no solamente está en contra de los principios que siempre hemos sustentado, sino que rectifica y cambia por completo lo ofrecido por el Sr. Sagasta a la Comisión del Instituto, a la Diputación y al Sr. Obispo, y lo declarado por el mismo solemnemente al cerrar la discusión del Tratado en el Senado.

La interpretación estricta de esa declaración era que en diez años no se aplicaría ninguna rebaja sobre las acordadas a Francia, y previa una razonada información, y esto se confirmó en altas regiones a persona muy caracterizada de este Instituto, y esto se me prometió por el general Blanco, y se aseguró reiteradamente al Sr. Obispo.

En esta situación no nos queda más recurso que protestar enérgicamente de esa nueva agresión a los intereses productores, y rogar a V. y demás compañeros que se mantienen fieles a la causa del Trabajo Nacional, que se opongan a la aprobación del voto y sostengan las declaraciones del Sr. Sagasta en el Senado, pues todo lo que pase de lo allí prometido es simplemente adoptar el libre cambio y realizar por entero el programa de Figuerola, con más o menos prisa, con mayor o menor crudeza, y ante esa actitud del Gobierno no podemos hacer sino protestar, luchar como hasta aquí, y deplorar que una ceguera inconcebible ponga el país al borde de un abismo, y la producción a los pies de la secta del *meeting de la indignación*.

Estamos pues a su lado en esa justa defensa de tan sagrados intereses, como al de sus dignos compañeros, y me parece útil y conveniente la actitud que piensan adoptar.

Creo que salen mañana varios diputados; excitaré a todos para que sigan su ejemplo<sup>183</sup>.

Efectivament, l'Institut escriu a alguns diputats catalans que encara no es trobaven a Madrid, tot encoratjant-los a desplaçar-s'hi i combatre el projecte, aspecte que ja hem pogut veure dins del capítol dedicat a les corporacions<sup>184</sup>.

Per les mateixes dates, Balaguer rep una veritable allau de telegrams de les corporacions industrials catalanes: IFTN, FPE, CIC, GFS i IIT, tots ells amb el denominador comú de la necessitat d'oposar-se al projecte<sup>185</sup>.

### **A.2.3) Activitat dels parlamentaris catalans, fora de les sessions de les Corts.**

Amb els parlamentaris catalans passa el mateix que amb les corporacions econòmiques en aquest tema: tenen una primera fase d'activitat, entorn de la presentació del primer projecte, per passar després a centrar llur atenció en el tractat de comerç amb França i, posteriorment, retornen sobre el tema de la base 5ena. Veurem aquí, doncs, ambdues etapes.

Com recordarem, la DC de la legislatura de 1881-82 queda formalment constituïda el 20 d'octubre de 1881. Una de les primeres qüestions que aborda és, precisament, el de la base

182. *El Eco de la Producción*, núm. 47, 16-3-1882, "Reunión en el Instituto de Fomento", p.136-138.

183. BMVB, Manuscrits núm. 364/88. Carta de Manel Feliu i Coma, president de l'IFTN, a Víctor Balaguer, Madrid, datada a Barcelona, 31-5-1882.

184. AFTN, IFTN "Comunicaciones" 17-11-1881/25-8-1882, carta adreçada als diputats Teodor Baró, Camil Fabra, Antoni Roger i Vidal, Frederic Marcet, Bartomeu Godó, Josep Garcia Oliver i Josep Mas i Martínez, datada a Barcelona, 2-6-1882.

185. Veure BMVB, Manuscrits núm. 313.

5ena. Tenint en compte que les anteriors reformes aranzelàries s'havien fet dins de les lleis de pressupostos, els diputats catalans calculen que aquest serà també el sistema escollit pel Govern per plantejar la restitució de la base 5ena. Per això, es plantegen d'entrada intentar col·locar alguns dels seus membres dins de la Comissió de Pressupostos del Congrés. Es proposa com a candidats per formar part de l'esmentada comissió cinc membres de la DC: Pere Antoni Torres (diputat per Gandesa), Pere Bosch i Labrús (Vic), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Teodor Baró (Barcelona) i Isidre Boixader (La Seu d'Urgell).

L'endemà mateix de la constitució de la DC, aquesta envia una comissió a negociar amb Sagasta per què influènciï en el ministre d'Hisenda de cara a permetre l'entrada a la Comissió de Pressupostos del Congrés dels seus candidats. Interessa veure aquí que els diputats catalans plantegen ja d'entrada candidatures al marge del sistema de partits, anant junts ministerials i opositors. En aquesta entrevista, Sagasta els assegura que farà el que pugui, sense contreure, però, cap compromís<sup>186</sup>. En no arribar a cap acord amb el Govern, els diputats catalans plantegen lluita a les seccions del Congrés, que com recordarem, eren les encarregades de nomenar els membres de les comissions parlamentàries, centrant llur atenció en Baró, Torres i també en Pedro Diz. De tots ells, Torres va ser l'únic que va aconseguir imposar-se a la seva secció. No obstant, poc després els diputats catalans arriben a la conclusió que algunes de les qüestions econòmiques del seu interès no es plantejarien al si de la Comissió de Pressupostos, sinó amb comissions específiques.

La següent fita d'aquesta primera etapa és el 8 de novembre de 1881, en què la DC més els senadors Ferran Puig i Juan Magaz, reben els comissionats de l'IFTN que havien anat a Madrid a gestionar contra la base 5ena. Dels comissionats de la corporació, intervenen López Fabra, Orellana i Estasén, personatges que ja hem anat veient anteriorment en la seva condició d'especialistes de les corporacions industrials. Plantegen àmpliament els punts de vista de l'Institut en aquest tema i les seves demandes concretes. Lliuren als parlamentaris catalans el projecte d'exposició de l'IFTN i aquests acorden tornar-se a reunir per deliberar sobre aquest tema<sup>187</sup>.

El dia 13 es reuneixen novament els diputats i senadors catalans amb la comissió de l'IFTN, al saló de pressupostos del Congrés. Els comissionats lliuren a tots i cadascun dels parlamentaris presents una còpia de l'exposició. Es forma una comissió de diputats encarregada d'examinar l'exposició que l'IFTN vol adreçar a les Corts. La componen Pere Antoni Torres, Baró, el comte de Torregrossa (diputat per Les Borges), Enrique de Orozco (Arenys de Mar) i Pedro Diz (Olot; recordem que era el director de *La Mañana*). En aquells moments, feia ja alguns dies que el Govern havia presentat el seu projecte al Congrés i que l'ARAA li havia demanat l'aplicació íntegra i immediata de la base 5ena. És en aquest context que s'aprova la declaració oficial de proteccionisme per part de la DC, que hem vist anteriorment<sup>188</sup>.

A finals de mes, en acomiadar-se dels parlamentaris catalans, la comissió de l'IFTN els adreça una circular, en la que es demana una informació parlamentària prèvia a qualsevol rebaixa de l'aranzel; en el cas que no fos possible evitar el plantejament de la base 5ena ni aconseguir la informació prèvia, aquesta informació s'hauria de fer a l'interval entre la primera i la segona rebaixes previstes; caldria evitar que aquestes rebaixes quedessin

---

186. Per a aquesta entrevista, veure *La Mañana*, 22-10-1881.

187. *La Mañana*, 9-11-1881.

188. Veure *La Mañana*, 15-11-1881; també *El Eco de la Producción*, núm. 40, 16-11-1881, article "La cuestión arancelaria", p.671-675.

l·ligades als tractats de comerç, per tal de mantenir la independència d'actuació en el tema aranzelari; i caldria, finalment, afegir una clàusula de rescindibilitat. El FPE, mostrant una altra vegada les discrepàncies entre les corporacions econòmiques catalanes, censura aquesta circular, en el sentit que gairebé es donava per descomptat que no es podria evitar la restitució de la base 5ena:

La primera lucha pierde así toda su importancia, con tanto mayor motivo, en cuanto algunos diputados de proteccionismo dudoso, y que agitaron la bandera de la protección principalmente para proteger su candidatura, es muy posible que se inclinen a interpretar la declaración como una transacción con el Gobierno y digan que, pues transige una Corporación tan importante en la representación de los intereses productores, no tienen ellos necesidad de romper lanzas con el Ministerio votando contra el mismo en la cuestión de la Base 5a<sup>189</sup>.

D'altra banda, el 26 d'octubre de 1881 es forma la comissió del Congrés encarregada d'analitzar el tema de la base 5ena. La DC havia nomenat candidats propis per a aquesta comissió i Torres aconseguí entrar-hi. Allí es trobà amb majoria d'elements lliurecanvistes, amb Moret a la presidència, junt amb el marquès de Sardoal i Francisco García Martino. Com hem vist, però, el tema queda en suspens i en el seu lloc agafa protagonisme el tractat de comerç amb França.

El tema es reprèn el maig de 1882, un cop aprovat per les Corts el tractat amb França. La majoria lliurecanvista de la comissió, en desacord amb la intenció del Govern de no tocar aquesta qüestió després del tractat, accelera els seus treballs per a l'emissió d'un dictamen. Dins de la comissió, Torres es mostra en desacord amb la majoria i inicia intenses gestions de cara a arribar a alguna fórmula d'acord amb el Govern per emetre vot particular. El 22 de maig, la comissió emet un dictamen radical, diferent també del projecte del Govern, en el que es demanava l'aplicació immediata i íntegra de la base 5ena, coincidint amb les demandes de l'ARAA. Torres i Rodríguez no emeten llur vot particular fins el dia 30. Entremig, se succeeixen les negociacions.

Al consell de ministres del dia 25, es va acordar que el d'Hisenda, Camacho, conferenciés amb els membres de la comissió que no signaven el vot particular. El dia 26, alguns diputats catalans rodegen Sagasta als passadissos del Congrés, tot pressionant-lo per què obrís una informació parlamentària abans de debatre la base 5ena; el president del Consell de ministres, però, no es compromet a res. El 27, hi ha una entrevista, amb entesa, entre Torres i Camacho, pactant un vot particular que assumiria el Govern. El Consell de ministres del dia 28 aprova el vot particular<sup>190</sup>.

El dia 29 es reuneix la DC més els senadors catalans, per escoltar Torres, que havia dut les negociacions pel seu compte. Torres explica que no havia parlat abans amb els diputats catalans de les seves negociacions de transacció, a petició del ministre d'Hisenda, i llegeix el seu vot particular. Balaguer li demana si el vot és ja una qüestió tancada o si admet modificacions, responent Torres que ja és una qüestió tancada. Balaguer planteja que es reserva la seva llibertat d'actuació, produint-se a partir d'aquí una divisió dins la DC. Defensen el vot Joan Cañellas (diputat per El Vendrell) i Francesc d'Assís Madorell (Vilafranca del Penedès) i s'hi mostren contraris, a més de Balaguer, Ferran Puig (senador per Girona), Gabriel Baldrich (per Tarragona), Marià de la Pau Graells (per la SEBAP), Josep Bosch i Carbonell (diputat per Tortosa), Joaquim Marin (Berga), Joaquim Planas i Borrell

189. *Fomento de la Producción Española*, núm. 289, 21-1-1882, article "¿A discreción?", p.39.

190. Sobre aquestes gestions i les dels dies següents, veure especialment el *Diario de Barcelona*, 28-5-1882 i següents; *Crónica de Cataluña*, 30-5-1882, ed. tarda i següents.

(Terrassa), Josep Castellet (Valls), Pedro Diz (Olot) i Manel Henrich (Figueres)<sup>191</sup>. D'aquest grup de parlamentaris, cal tenir en compte la proximitat de Ferran Puig i de Manel Henrich a l'IFTN i de Graells a la SEBAP, a la que representava. Als dies següents, s'afegeixen diputats a una i altra postura. Torres valora en algun moment retirar la seva signatura del vot particular, tot i que finalment desisteix de la seva intenció, en considerar que això significaria el retorn al projecte inicial.

El dia 31, el mateix d'iniciar-se el debat al Congrés, es tornen a reunir els diputats catalans. Alguns d'ells acorden presentar una esmena demanant que s'obri una informació abans de la tercera rebaixa. D'altra banda, mentre Pedro Diz consumia el primer torn contra la totalitat, Sagasta convoca els diputats catalans a una reunió al saló de conferències, per intentar eixamplar el consens entorn al vot particular, sense aconseguir, però, que el sector partidari de combatre el projecte modifiqués la seva actitud. Per la nit, comencen a arribar els telegrams de les corporacions econòmiques catalanes, contràries al vot particular.

Encara el dia 1 de juny, Sagasta crida alguns diputats catalans, amb la mateixa intenció. Els diputats presents plantegen la possibilitat d'acceptar el vot particular si s'incorporava una nova informació abans de fer la tercera rebaixa. Al Consell de ministres, però, Albareda (Foment) i Camacho (Hisenda) s'oposen a introduir més modificacions al projecte i, finalment, el Govern acorda acceptar el vot particular sense cap variació.

Després del debat a ambdues cambres, Torres justifica la seva actuació durant un banquet polític celebrat a Tarragona:

El Sr. Sagasta expuso al Sr. Moret la conveniencia de que no se discutiese el voto particular; pero como el Sr. Moret pensaba ser poder le convenia la discusión. Así vino la cuestión de la base quinta. Ahora bien, mi voto particular era que no se aplicase ninguna rebaja hasta los diez años; pero como el Sr. Camacho no quería ésta, tuve aquella conferencia, que todos conocéis, y vino la rectificación de mi voto particular; pero antes de presentarlo conferencé con el Sr. Balaguer, y le dije: "Vaya usted a ver al Sr. Sagasta sobre esto". Nadie, sin embargo, se movió; me quedé solo, completamente solo. Propuse a mis compañeros de diputación hacer dimisión de nuestros cargos, y tampoco fue aceptado. ¿Qué hacer entonces? Lo que hice, en mi concepto fue bien hecho<sup>192</sup>.

Pel que fa als senadors catalans, es reuneixen el 10 de juny de 1882, a convocatòria del comte de Torre-Mata, però a iniciativa de Balaguer. Els assistents acordaren votar el dictamen com a mal menor, amb una fórmula proposada per Maluquer: *Aceptar el proyecto votado por el Congreso de los diputados sobre suspensión de la base 5ª, no como transacción, sino por la imposibilidad de conseguir más en favor de la producción e industria nacional, y sin perjuicio de su libertad de acción para proponer su reforma cuando lo crean oportuno*<sup>193</sup>. Ferran Puig, Joaquim Maria Paz, Marià de la Pau Graells i Gabriel Baldrich, que a la reunió conjunta amb els diputats catalans ja havien manifestat llur oposició al projecte, anuncien la seva intenció d'oposar-s'hi.

#### A.2.4) Debat a les Corts.

Una primera qüestió a veure, és la de les exposicions adreçades a les Corts per part de les corporacions econòmiques i institucions diverses de Catalunya. El comte de Torre-Mata presenta conjuntament al Senat exposicions de l'IFTN i de l'IACSI. El marquès de Monistrol,

---

191. Sobre aquesta reunió de la DC, veure *La Mañana*, 30-5-1882.

192. *El Eco de la Producción*, núm. 312, 8-7-1882, sota "Sobre la Base 5ª", p.469, segons una informació de *La Correspondencia de España*.

193. *La Mañana*, 11-6-1882.

que com recordarem era president de la comissió permanent de l'IACSI a Madrid, presenta al Senat una altra exposició d'aquesta corporació. Bosch i Labrús, president del FPE, presenta al Congrés l'exposició d'aquest. Ferran Puig presenta al Senat la del CAMSB i Vicente de Romero, directiu de les societats econòmiques, presenta al Congrés les exposicions de la SEBAP i de la SEAPL (que s'adheria a la de l'IFTN). D'altra banda, arriba també al Congrés una exposició a la Diputació Provincial de Tarragona, adherint-se a la de l'IFTN.

La segona qüestió, seria veure les esmenes presentades a ambdues cambres, amb participació de parlamentaris catalans. Al Congrés, hi ha dues esmenes signades per catalans, mentre que al Senat no en presenten cap. A la primera d'elles, es demana senzillament la derogació de la base 5ena i una reforma aranzelària en sentit proteccionista; la signen Pedro Diz (diputat per Olot), Vicente de Romero (Gràcia), Joaquim Marin (Berga), Camil Fabra (Barcelona), Enrique de Orozco (Arenys de Mar), Manel Henrich (Figueres) i Joaquim Planas (Terrassa), junt amb Miguel Alonso Pesquera (Valladolid). A la segona, es demana que la informació prevista abans de la segona rebaixa determini si cal dur-la a terme, però també si cal dur a terme la tercera, així com incorporar una nova informació abans de la tercera rebaixa; la signen Enrique de Orozco, Joaquim Planas, Camil Fabra, Manel Henrich, Joaquim Marin, Josep Castellet (Valls) i Antoni Roger i Vidal (Barcelona)<sup>194</sup>. Dels diputats catalans que signen aquestes esmenes, cal retenir el fet que Camil Fabra era directiu de l'IFTN i Manel Henrich ho venia essent fins feia poc, mentre que Vicente de Romero ho era de les societats econòmiques.

El debat al Congrés es realitza entre el 31 de maig i el 7 de juny de 1882, mentre que al Senat, entre el 20 i el 28 de juny. Al Congrés, hi ha un primer torn d'intervencions al voltant del vot particular de Torres i Rodrigañez. Dels catalans, intervenen Pedro Diz i Víctor Balaguer, en contra, i el propi Torres més Albert Quintana i Josep García Oliver, a favor. Dins d'aquest primer debat, apareix ja clarament delimitada una oposició lliurecanvista al projecte, amb les intervencions de Joaquín López Puigcerver i de Segismundo Moret, ambdós membres del sector majoritari de la comissió. Defensen també el vot Antonio María Fabié i el ministre Camacho.

Es passa a continuació al debat de les esmenes. De fet, l'única que es debat és la de Pedro Diz, ja que la resta —entre les que hi ha la d'Orozco i altres del sector lliurecanvista— es presenten i es debaten posteriorment. Aquí intervé Diz, en defensa de la seva esmena, i Torres, en contra.

Hi ha després un debat sobre la totalitat, amb torns d'intervenció en contra de Víctor Balaguer (primer torn) i de Teodor Baró (segon torn) i a favor de Pere Antoni Torres (primer torn) i de Joan Cañellas (segon torn), així com les intervencions en contra de Pedro Diz i de Narcís Gay i a favor d'Albert Quintana. Intervenen també Moret, oposant-se al projecte des d'un punt de vista lliurecanvista, el ministerial Celestino Rico, a favor, i el conservador Fernando Cos-Gayón, també en contra, des d'un punt de vista més proteccionista. Es produeix aquí el dur xoc entre Balaguer i Sagasta, que ja hem vist anteriorment, amb intervenció dels ministres de la Guerra (Martínez Campos) i d'Hisenda (Camacho).

Tanca el tema el debat sobre l'articulat, amb intervencions en contra de Vicente de Romero i a favor de Pere Antoni Torres. Enrique de Orozco defensa la seva esmena i Torres intervé en contra. D'altra banda, el sector lliurecanvista defensa també les seves esmenes, mentre que repeteixen les seves intervencions a favor del projecte Sagasta i Camacho.

194. DSC, legislatura de 1881-82, 22-5-1882, ap. 1r al núm. 132 i 6-6-1882, núm. 145, p.4063, respectivament.

De tots els anteriors oradors, únicament es troba a faltar Bosch i Labrús, president del FPE i sempre present en aquesta mena de debats. El motiu, és que es trobava a Barcelona, per una greu malaltia d'un familiar.

Al Senat, tres *cuneros* per districtes catalans formen part de la comissió. Són Juan Jiménez Cuenca (Tarragona), Ceferino Avecilla (Lleida) i Manuel María Álvarez (Lleida). Hi ha també un primer debat sobre el vot particular que presenten els conservadors vescomte de Campo-Grande i comte de Casa-Valencia, en el que demanaven la derogació definitiva de la base 5ena. Dels catalans, intervenen Josep Maluquer, en contra del vot, i Gabriel Baldrich, a favor. També intervenen el propi vescomte de Campo-Grande, a favor, i el ministre Camacho, en contra.

Es passa a continuació al debat sobre la totalitat, amb torns d'intervenció en contra de Ferran Puig (primer torn) i de Josep Ferrer i Vidal (segon torn); recordem que el primer era soci de l'IFTN i el segon president honorari d'aquesta corporació. Intervenien també, a favor del projecte, els tres *cuneros* esmentats, més Juan Moreno Benítez, Francisco Javier de Moya i el ministre Camacho; en contra, des d'un punt de vista lliurecanvista, Manuel Merelo i el duc de la Veragua; i en contra, des de les files conservadores, el vescomte de Campo-Grande, Manuel Silvela i José García Barzanallana.

Finalment, es debat una esmena de García Barzanallana, amb intervenció a favor per part del seu autor, i de Jiménez Cuenca i Moreno Benítez, en contra.

Podem concloure, doncs, que a ambdues cambres hi ha, d'una banda, el sector ministerial, favorable al projecte tal com queda després de la transacció amb la minoria de la comissió del Congrés, i de l'altra, dues oposicions ben delimitades i contràries entre si: la dels que s'hi oposen des d'un punt de vista lliurecanvista i els que ho fan des de tesis proteccionistes, incloent aquí la minoria conservadora. Els parlamentaris catalans es divideixen entre el primer i el tercer grup. A les planes següents, veurem les principals línies argumentals d'uns i altres.

El sector lliurecanvista d'ambdues cambres, demana clarament l'aplicació íntegra i immediata de la base 5ena, tal com venia demanant l'ARAA des de feia temps. Així ho fan Moret i López Puigcerver al Congrés (recordem que ambdós eren membres del sector majoritari de la comissió) i Merelo al Senat. Aquest sector s'oposa a altres aspectes del projecte, com l'aplicació esglaonada de les rebaixes, la reciprocitat i l'autorització al Govern per recarregar els drets dels productes provinents de països no convinguts. En llurs intervencions, hi ha força al·lusions al fet que el projecte inicial s'ha anat complicant més i més, de tal manera que les novetats que hom ha incorporat semblen més aviat obstacles col·locats per impedir que la reforma es pugui arribar a aplicar. Diu Merelo, al Senat: (...) *voy a apelar a la autoridad del Sr. Presidente del Consejo de Ministros, que en la noche que se votaba el tratado de comercio, al resumir el debate, decía estas palabras (...): "¿Qué quiere decir reforma aplazada en este país de tantas perturbaciones? Pues reforma aplazada, reforma perdida". ¿Es esta la opinión del Gobierno al haber transigido con el voto particular? ¿Es que cree que aplazando por diez años el cumplimiento de esta base, no se ha de realizar ese cumplimiento*<sup>195</sup>? Per la seva banda, el duc de la Veragua afirma, també a l'alta cambra:

---

195. DSS, legislatura de 1881-82, 22-6-1882, núm. 122, p.2536.

Esto es lo que ha de suceder forzosamente, y el Sr. Ministro lo reconoció ayer tarde dejándolo a merced de los resultados de una información que puede estar dirigida por las personas que han significado y contraído mayores compromisos contra la reforma misma, y que por lo tanto se sepa ya casi de antemano cuáles son los resultados que esta información habrá de dar. Y después que esa información dé ese resultado, ¿cree el Sr. Ministro de Hacienda que ni él ni nosotros mismos hemos de dejar de encontrar graves y serias dificultades cuando en el año 1892 tengamos que obligar a la industria a dar un salto, que hecho gradualmente, todavía se ha considerado peligroso<sup>196</sup>?

A l'argument que el tractat de comerç amb França ja havia rebaixat considerablement l'aranzel espanyol, es respon que encara quedaven intactes més de la meitat de les seves partides, que correspondrien sobretot a primeres matèries, i sobre les que es podia practicar una rebaixa immediata. Es valora també si totes les previsions de reciprocitat que duu el projecte no podran, a la pràctica, significar un obstacle seriós de cara a signar nous acords comercials. Finalment, se censura la fórmula d'autorització al Govern per recarregar els drets d'importació i de navegació dels productes, vaixells i procedències que perjudiquessin d'alguna manera els productes i el comerç espanyol, ja que es considera una abdicació de les Corts.

La minoria conservadora, per la seva banda, al·ludeix a la suspensió de la base 5ena de 1875, feta per un Govern conservador. Per a Cos-Gayón, que s'oposa al Congrés al vot particular, aquella suspensió tindria validesa de llei, ja que el reial decret original va ser ratificat per la llei de 1876 de declaració com a lleis del regne els decrets d'Hisenda. Creu que, si no fos així, aquell reial decret es podria derogar amb un altre reial decret i, no obstant això, el que ha fet el Govern ha estat presentar un nou projecte de llei. Per al vescomte de Campo-Grande, que defensa el seu vot particular al Senat, si el Govern de 1875 va suspendre la base 5ena abans de la primera rebaixa sense derogar definitivament la llei, va ser perquè no estaven obertes les Corts.

S'analitza el projecte també des del punt de vista de la renda de duanes, tot considerant que es privarà el Tresor de part dels ingressos duaners actuals. Es rebutja el sistema de desarmament aranzelari unilateral, que es considera que té el projecte, tot i les intencions de condicionar-lo a obtenir avantatges recíprocs d'altres països. Finalment, es recorda les declaracions de Sagasta al Senat, amb motiu del debat sobre el tractat de comerç amb França, tot afirmant que no es tocaria la base 5ena mentre durés el tractat.

Els defensors (no catalans) del projecte, al·ludeixen al reial decret de 1875 i posterior ratificació de 1876, com a simples suspensions de la base 5ena, però no pas com a derogació; per això, la seva restitució estaria pendent. La diferència entre el primer projecte, presentat pel ministre d'Hisenda i el text del vot particular que comptava amb el suport del Govern, es deuria, segons explica el propi ministre al Congrés, al fet que entremig s'hauria celebrat el tractat de comerç amb França, que incorporava importants modificacions en el sistema aranzelari espanyol.

Tant el ministre Camacho al Senat com Sagasta al Congrés, defensen la noció de reciprocitat, que al seu parer, contindria el projecte. S'al·ludeix als terminis previstos per a l'aplicació de les successives rebaixes, que impediria que s'apliqués la base 5ena en tot el seu rigor ja d'entrada.

Entre els parlamentaris catalans favorables a la transacció, es parteix també de la premissa que la base 5ena no estaria derogada a la pràctica, sinó tan sols suspesa. S'insisteix força en la idea que donades les circumstàncies adverses per a les tesis

196. DSS, legislatura de 1881-82, 24-6-1882, núm. 124, p.2601

proteccionistes a les Corts, calia cercar una solució pràctica, que permetés atenuar els efectes del projecte inicial. Aquesta idea apareix a les intervencions al Congrés de Torres, Quintana, Garcia Oliver i Cañellas. Diu el primer d'aquests diputats, en la seva intervenció de defensa del seu vot particular:

(...) entre los Diputados de Cataluña hay dos tendencias: la tendencia intransigente que dice "o todo o nada", y la tendencia de los que no haciendo nunca cuestión de amor propio una cuestión de esta naturaleza, cuando vemos una cosa perdida y creemos que aún es tiempo de poder sacar algo de lo perdido, cuando venimos al terreno de la práctica, donde queda algún campo para salvar los intereses de Cataluña o hacer algo de provecho en servicio suyo, aceptamos lo que buenamente podemos y aceptamos lo que buenamente se nos da<sup>197</sup>.

Cañellas, també s'hi refereix:

Yo me explico perfectamente que una parte de mis paisanos se muestre intransigente y se niegue a atender, no ya a lo que reclaman con más o menos justicia las demás provincias de España, sino ni siquiera a lo que reclamamos tres de las cuatro provincias catalanas; pero no acierto a explicarme que algunos de mis compañeros, con su carácter de legisladores, con su investidura de representantes de Cataluña, se preocupen y ofusquen hasta ese extremo, y ¿por qué no decirlo? ¿a qué acallarlos? combatan encarnizadamente aquí en público, desde estos escaños, nuestros temperamentos medios, tan conformes con lo que exigen los actuales momentos económicos y políticos, y no tengan valor bastante para repetir y confirmar aquí, a la fa- [sic] del país, los elogios, los aplausos que privadamente tributan a nuestra campaña de transacción y de armonía<sup>198</sup>.

En el mateix sentit, s'argumenta que no acceptar la transacció que significa el vot particular, significaria que el Govern aplicaria la base 5ena en tota la seva integritat, solució molt pitjor encara. S'hi refereix Torres, en la mateixa intervenció: *sabía de antemano cuál era el pensamiento de la Cámara, y tenía la seguridad de que viniendo aquí, tremolando la bandera de la intransigencia, hubierais votado, consecuentes con lo que hicisteis en la anterior votación, el restablecimiento completo e inmediato de la base 5a*<sup>199</sup>.

El mateix Torres, que realment és qui porta el pes de les intervencions dels diputats catalans favorables a la transacció, vol presentar aquesta com a mereixedora del suport d'una part important de la Catalunya productora. En la seva intervenció a favor de l'article primer del projecte, afirma: *esta es la hora que no ha venido ni una comisión del Instituto de fomento de la producción nacional [sic], ni uno solo representante de la fabricación catalana, como otras veces han venido, a gestionar cerca del Gobierno el que no se apruebe este voto*<sup>200</sup>.

Finalment, es valora positivament el fet que el text final allargui fins a 10 anys l'aplicació de la base 5ena, que s'incorpori la informació abans de la segona rebaixa, amb la possibilitat d'ajornar aquesta, i la inclusió de la idea de reciprocitat (aspecte aquest que, de fet, ja tenia el projecte inicial).

Els parlamentaris catalans que s'oposen al projecte, rebutgen, d'entrada, el que consideren una nova rebaixa aranzelària. Consideren també que el decret de 1875 derogava, a la pràctica, la base 5ena, pel que seria improcedent plantejar ara la seva restitució. A més, el projecte que es portava a discussió no era la base 5ena original, sinó un projecte de llei completament nou. A diferència del que plantejava Torres, es considera que totes les

---

197. DSC, legislatura de 1881-82, 31-5-1882, núm. 140, p.3898.

198. DSC, legislatura de 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3991-92.

199. DSC, legislatura de 1881-82, 31-5-1882, núm. 140, p.3899.

200. DSC, legislatura de 1881-82, 6-6-1882, núm. 145, p.4059.



corporacions econòmiques catalanes s'estan oposant al projecte. Es rebutja, igualment, el fet de legislar amb 10 anys d'anticipació en matèria aranzelària.

Un tema que destaquen diversos oradors —coincidint amb el que es plantejava des de l'exposició de l'IFTN— és que Sagasta hagués manifestat al Senat, amb motiu del debat sobre el tractat de comerç amb França, que la base 5ena no es tocaria mentre durés aquest. Insisteixen en aquest tema Pedro Diz i Víctor Balaguer al Congrés i Ferran Puig i Ferrer i Vidal al Senat. També es coincideix plenament amb l'IFTN pel que respecta a la informació anterior a la segona rebaja. Es creu que en aquell mateix moment ja caldria fer una informació abans d'introduir cap modificació a l'aranzel; a més, l'experiència de les darreres informacions demostraria que la conclusió que se'n treu és la que el Govern de torn desitja; i, encara, en el millor dels casos, fins i tot si s'ajornés la segona rebaja, això no voldria dir que no s'apliqués, sinó que s'aplicaria de cop, conjuntament amb la tercera. Teodor Baró, en la seva intervenció al Congrés contra el vot particular de Torres, es refereix sobretot a aquest darrer aspecte:

Antes de llevar a cabo la segunda rebaja el año 1887, se abre una información que demuestre, después de estudiar la situación de la industria, si ha de ser o no perjudicial el planteamiento de dicha rebaja. En el caso de que la información patentice que ha de ser perjudicial, se suspende su aplicación. A cualquiera se le ocurre que si la aplicación de la segunda rebaja ha de ser perjudicial a la industria, la aplicación de la segunda y de la tercera a la vez, mientras no hayan desaparecido las causas que aconsejaron la suspensión de una de ellas, no sólo ha de ser perjudicial, sino que ha de acabar con la industria, puesto que ya no se tratará de una rebaja, sino de las dos. El sentido común aconseja que no se ponga en vigor la tercera rebaja sin que se haya abierto una nueva información que diga si subsisten las mismas circunstancias y causas que aconsejaron la suspensión de la segunda. Pues nada de esto se hace<sup>201</sup>.

Es considera també que el fet que la nova base 5ena s'apliqui sols a les nacions que atorguin avantatges recíprocs a Espanya, tampoc no és cap avantatge, ja que la competència d'una sola potència industrial ja és més que suficient per apoderar-se del mercat espanyol. Diu Baró, en la mateixa intervenció: *Basta que se haga la rebaja a una Nación en industria superior a la nuestra, para que inmediatamente la producción española muera. Es indiferente en este caso que aproveche las rebajas una Nación o que las aprovechen todas, pues con que no se pueda competir con una, ésta invadirá nuestros mercados*<sup>202</sup>. Finalment, es parla del previsible descens de la renda de duanes que hi haurà un cop s'apliqui el projecte.

A més d'aquest debat més de contraposició d'arguments, hi ha al Congrés diverses al·lusions al paper jugat en la tramitació del projecte per Pere Antoni Torres i per Víctor Balaguer.

Torres rep crítiques no sols de les corporacions industrials catalanes, sinó també d'alguns diputats catalans, com ara Pedro Diz i Víctor Balaguer, que li retreuen que havent-se definit com a proteccionista accepti una solució que al final durà a un aranzel sols fiscal, així com al fet que no hagués consultat amb la DC durant el procés de transacció amb el Govern. Diu el primer d'aquests diputats:

¿Ha consultado S.S. siquiera esa transacción con los Diputados catalanes? Porque, señores, yo debo levantar aquí una voz de protesta contra ciertos telegramas que se han dirigido a los centros productores, manifestando que el voto del Sr. Torres había sido consultado con los Diputados catalanes y había obtenido su aprobación. No. El Sr. Torres, por motivos que yo respeto, y que ha tenido la bondad de manifestarlos a los Diputados catalanes después de la redacción de su voto particular, se vio en la dura necesidad de no

201. DSC, legislatura de 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3991.

202. DSC, legislatura de 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3990.

consultar ni decir nada sobre esa transacción que venía elaborándose entre S.S. y el Gobierno. De modo que S.S. ha llevado a esa transacción es estos momentos su sola y exclusiva personalidad<sup>203</sup>.

Balaguer insisteix en la idea que Torres va actuar pel seu compte, sense consultar amb els diputats catalans ni amb les corporacions industrials els interessos de les quals representen: *Los Diputados catalanes no tuvimos más noticia del voto del Sr. Torres que la que daban los periódicos, que por cierto andaban en aquella sazón muy mal enterados, puesto que lo que unos decían otros lo negaban. El Sr. Torres creyó, yo no sé por qué, pero bajo su responsabilidad individual, que no debía dar cuenta del voto a los Diputados catalanes, así como tampoco a los centros industriales y productores de Cataluña*<sup>204</sup>.

Torres, per la seva banda, censura als diputats catalans que s'oposen al projecte que no presentin cap alternativa pràctica a aquest, alhora que denuncia la situació que, segons ell, es produirà entre els diputats catalans respecte la representació dels interessos industrials de Catalunya: amb lucidesa veu ja que mentre ell en sortirà malparat, els diputats de l'altre sector en sortiran reforçats com a defensors d'aquells interessos:

Los Diputados catalanes que yo creía habían de estar a mi lado defendiendo el voto particular, puesto que es lo más que podemos hacer a favor de Cataluña, no aceptan ese voto diciendo que ellos creen que a Cataluña no le satisface. Y ved aquí, Sres. Diputados, cómo por medio de una hábil estratagema, va a suceder que el que más pone, el que más hace, en mi concepto, en obsequio de su país, va a pasar a los ojos de éste como un traidor, y los que combaten el proyecto del Gobierno y el dictamen de la Comisión, pero no presentan nada práctico, que nada hacen y nada consiguen a favor de Cataluña, van a pasar por unos héroes y a ser objeto del popular aplauso<sup>205</sup>.

El paper de Balaguer en la presentació del dictamen també és qüestionat. Sagasta, tot defensant-se de les acusacions rebudes durant el debat per haver dut el tema de la base 5ena a les Corts després de dir al Senat que no es tocaria mentre durés del tractat de comerç amb França, atorga a Balaguer la responsabilitat en la presentació del projecte:

El Sr. Balaguer supone que me comprometí a que no se discutiera la base 5ª, y eso es verdad; en cuanto de mí dependiera, dije que la base 5ª no se discutiría; pero no me comprometí a más; y todavía añadí a las Comisiones de Cataluña y a los catalanes que me lo quisieron oír, que por mi parte no tenía prisa ninguna en que la base 5ª se discutiera, y que podían ir bien tranquilos. Pero ¿sabe el Congreso y sabe Cataluña, porque esto que voy a decir es contestación, no sólo a las palabras del Sr. Balaguer, sino a los partes telegráficos que mandan de Barcelona; sabe Cataluña, y sabe el país, y saben los Sres. Diputados por qué ha venido al debate la base 5ª? Pues por el Sr. Balaguer y sus amigos. Si en ello hay inconvenientes, si hay responsabilidad, la responsabilidad le cabe a S.S. por completo.

No di prisa ninguna a la Comisión que entiende en la cuestión de la base 5ª, y un día me encontré sorprendido por el Sr. Moret, su digno presidente, que me dijo tenía formulado el dictamen y le iba a presentar. Le supliqué que no lo presentara, que aplazara esa cuestión, porque así lo deseaban los catalanes, y ¡cuál fue mi sorpresa cuando me contestó: "Pues está usted completamente equivocado, porque los catalanes desean lo contrario, que se presente la cuestión y que yo dé dictamen!"<sup>206</sup>.

Sagasta explica que ja que la comissió va formular dictamen, el Govern ha intentat atenuar els efectes de l'aplicació de la base 5ena, allargant-ne els terminis, incorporant la informació i supeditant la seva aplicació als països que atorguin avantatges recíprocs als productes espanyols.

Balaguer, en una primera intervenció, explica que quan va saber que Moret volia accelerar la presentació del dictamen, es va afegir a la idea, però en el sentit que la indústria

---

203. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3949.

204. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3959.

205. DSC, legislatura de 1881-82, 31-5-1882, núm. 140, p.3899.

206. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3962.

espanyola no tingúes damunt seu aquesta espasa de Damocles i sempre per oposar-s'hi<sup>207</sup>. En rèplica a Sagasta dóna la seva versió sobre la presentació del dictamen de la comissió:

(...) tuvimos una conversación el Sr. Presidente del Consejo, el Sr. Moret y yo, en la cual el señor Sagasta dijo que no había necesidad de que se discutiera la base 5ª en esta legislatura, y yo contesté que estaba con él, que creía lo mismo que él; pero el Sr. Moret reclamó que se discutiera, y desde el momento en que el Sr. Moret lo pidió, dije: pues yo estoy dispuesto también, si S.S. lo pide; no ha de ser S.S. más amante que yo de que se acabe con esa espada de Damocles pendiente sobre la industria española; pero será para discutir con S.S. y votar contra su señoría. Conste, pues, que yo aceptaba la idea del Sr. Sagasta. ¿Cómo pues, puede echar sobre mí la responsabilidad de la discusión de la base 5ª? Su señoría ha tratado de echar sobre mí esa responsabilidad, sin duda porque ha visto que en el seno del Consejo de Ministros no se aceptaban sus declaraciones del Senado. Sus compañeros de Gabinete han buscado el medio de hacerle que transija, como en efecto ha transigido, ya para evitar una crisis, ya porque haya en el seno del Ministerio personas que hayan dicho, sostenido y mantenido lo contrario de lo que S.S. sostuvo y mantuvo en el Senado. La responsabilidad no es mía; si hay en esto responsabilidad, la devuelvo a S.S. por completo y entero<sup>208</sup>.

Després d'un llarg debat, amb dures acusacions mútues entre ambdós polítics, tanca el tema Moret, a petició de Balaguer, tot explicant la seva gestió en la presentació del dictamen i assumint-ne la responsabilitat.

No es pot tancar aquesta ullada al debat a les Corts, sense fixar-nos en les votacions a ambdues cambres. Al Congrés, hi ha tres votacions d'esmenes. La primera d'elles és la de Pedro Diz, que plantejava la derogació de la base 5ena i una reforma aranzelària en sentit proteccionista. Aquesta esmena obté 34 vots favorables, dels quals 14 corresponen a diputats catalans i/o electes per Catalunya, i 171 contraris, amb 6 vots de membres del grup (l'endemà s'hi afegeix un dels *cuneros*). La segona és la d'Orozco, que demanava una nova informació abans de la tercera rebaixa. Obté 17 vots favorables, dels quals 16 corresponen a membres del grup estudiat, i 113 vots contraris, amb 4 vots dels catalans. La tercera és una esmena lliurecanvista de Moret, que no obté cap vot català dels 22 favorables emesos i sí, en canvi, 21 vots dels catalans dels 189 contraris.

Pel que fa al Senat, hi ha tres votacions: la del vot particular del vescomte de Campo-Grande, la de l'article primer i la de la votació definitiva. A la primera d'aquestes votacions, hi ha 35 vots favorables, amb 4 vots de senadors catalans, i 77 vots contraris, amb 4 vots de *cuneros* electes per Catalunya més Maluquer. A la segona votació, hi ha 42 vots contraris, amb 6 vots de catalans, i 77 favorables, també amb 6 vots de membres del grup estudiat (entre ells, tres *cuneros*). I a la tercera, hi ha 59 vots contraris, amb 6 vots de catalans, i 117 favorables, amb 7 vots catalans (3 d'ells, *cuneros*). La llei resultant duu data de 6-7-1882.

Veiem doncs, que hi ha una clara divisió dins dels parlamentaris catalans davant d'aquest projecte. Cal tenir en compte, no obstant, que predomina el vot dels que s'hi oposen, sobretot al Congrés, barrejant-se tant parlamentaris ministerials com d'oposició. Igualment, que entre els que voten a favor hi ha una representació de parlamentaris *cuneros*, especialment al Senat.

### A.3) Projecte de derogació de la base 5ena de 1885.

Com ja hem tingut ocasió de veure al capítol de política econòmica, el febrer de 1885 el ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, presenta al Congrés un projecte de llei de derogació de la base 5ena, abans, per tant, de la data prevista per a l'aplicació de la segona

207. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3958-59.

208. DSC, legislatura de 1881-82, 2-6-1882, núm. 142, p.3966.

rebaixa. La seva idea no era tant cercar una solució proteccionista per als aranzels espanyols, com evitar l'estat d'interinitat propi d'uns terminis pendents del resultat d'informacions i declarar definitius els aranzels de duanes i, sobretot, amb la voluntat de tenir les mans lliures a l'hora de negociar nous acords comercials. El projecte coincideix en el temps amb la presentació a les Corts del *modus vivendi* amb Gran Bretanya, pel que des de les corporacions industrials catalanes se'l veu clarament com la retirada, per part del Govern, d'un obstacle que l'impedia anar més enllà de la segona columna de l'aranzel en les rebaixes pròpies de les negociacions dels acords comercials. Llegim, en aquest sentit, a les planes d'*El Eco de la Producción: Para llegar a este fin* [rebaixar més enllà de la segona columna de l'aranzel], *sin embarazos que coarten a nuestros gobernantes presentes y futuros la tiránica libertad de celebrar tratados de comercio, se declara abolida la base 5ª de la ley arancelaria vigente: abolición que sería un bien inmenso si no pudiera otro cualquier Gobierno aplicar de un golpe todos sus efectos sin necesidad de restablecer dicha base, o bien barrenar sus disposiciones por medio de una autorización o de un tratado*<sup>209</sup>.

A les Corts, aquest tema queda un tant en segon terme, en cobrar protagonisme el *modus vivendi* i en quedar definitivament aparcat poc després. Es forma una comissió parlamentària, que no arriba a emetre dictamen. Tot i així, no passa desapercebut entre els parlamentaris catalans. Dins de la campanya encetada contra el *modus vivendi*, s'analitza també aquesta qüestió —com veurem una mica més endavant— coincidint amb la valoració de les corporacions industrials, que es tractava d'una mesura encaminada a poder rebaixar l'aranzel encara més. D'altra banda, just abans de la presentació del projecte de llei, Camil Fabra, industrial, home de l'IFTN i diputat per Barcelona, demana al ministre d'Hisenda, absent de la sala, si era cert que preparava un projecte d'abolició de la base 5ena. En realitat no obté resposta, sinó que arriba directament el projecte al Congrés, pocs dies després.

## **B) Acords comercials.**

### **B.1) Acords comercials amb França.**

#### **B.1.1) El conveni comercial amb França de 1877-78.**

Com hem vist al capítol de política econòmica, després de l'entrada en vigor de l'aranzel de doble columna de 1877, es va activar la política de celebració d'acords comercials. El conveni signat amb França el 8 de desembre de 1877 és, entre els primers negociats, el més significatiu, per la importància del moviment comercial entre ambdós estats. Per part espanyola, la prioritat era obtenir millors condicions per a l'exportació de vins, aprofitant la conjuntura de disminució de la producció a França per la fil·loxera, i obtenint condicions similars a les que ja tenien Itàlia i Portugal, directes competidors dels vins espanyols al mercat francès. S'aconsegueix, doncs, avantatges en aquest sector, sense incloure l'escala alcohòlica (a diferència de 1882). Aquest conveni es va signar per a un període de dos anys, però va ser prorrogat diversos cops abans de la signatura del tractat de 1882.

Entre les corporacions econòmiques catalanes, no hi ha una expectació davant d'aquest tema comparable a les grans campanyes del període (el tractat de 1882, el *modus vivendi* amb Gran Bretanya de 1884-85 i la restitució de la base 5ena). Abans de la signatura del conveni, l'ANCB adreça dues exposicions als ministres d'Hisenda i d'Estat: en la primera,

---

209. *El Eco de la Producción*, núm. 98, 10-2-1885, article "Dos proyectos importantes", p.449.

datada el maig de 1877, es demana la reciprocitat de tracte amb França, que es concretaria en la imposició d'un recàrrec a les procedències franceses. A la segona, del mes de setembre, es feia una reflexió entorn a la gran competència que podia fer la marina mercant francesa, que fruïa d'importants subvencions estatals, enfront de l'espanyola, carregada de tributs; l'ANCB afirma que demanaria el restabliment del dret diferencial de bandera, però que entén que els compromisos internacionals no ho permeten; es demana, finalment, una absoluta reciprocitat amb la marina mercant francesa, tenint en compte que l'aranzel francès recarregava les procedències indirectes, així com una informació prèvia a cap acord<sup>210</sup>. Quan el tema es planteja a les Corts, però, l'ANCB no reproduceix les seves demandes.

El debat parlamentari se celebra els dies 1 i 2 de març de 1878 al Congrés, i els dies 22 i 23 del mateix mes al Senat, amb una participació reduïda de parlamentaris catalans.

Al Congrés, Bosch i Labrús, sempre en sintonia amb el FPE, consumeix el primer torn contra la totalitat. Com que s'extenia molt en les rectificacions, la Mesa del Congrés li dóna també el tercer torn, que estava vacant. En aquestes intervencions, Bosch se centra en l'anàlisi del sector vitivinícola. Creu que les rebaixes obtingudes a l'aranzel francès no significaran un increment de les exportacions espanyoles i que, en tot cas, aquestes quedaran contrapesades per les importacions de vins francesos, que també obtenen rebaixes a l'aranzel espanyol. Rebutja l'aplicació de la segona columna de l'aranzel a un país com França, amb el que es tenia un moviment comercial tan gran<sup>211</sup>.

El segon torn contra la totalitat el consumeix Félix Berdugo, que es mostra d'acord amb les tesis de Bosch. Intervenien a favor els membres de la comissió, el ministre d'Hisenda (el marquès de Orovio) i Joan Fabra i Floreta, que té una intervenció favorable a les reformes aranzelàries<sup>212</sup>.

Al Senat, la participació dels catalans és menor. Intervenien en els tres torns contra la totalitat del projecte Servando Ruíz Gómez, amb argumentacions lliurecanvistes, José García Barzanallana i el marquès de Villamejor. Dels senadors catalans, intervé Joaquim Maria Paz, que polemitzava amb les afirmacions lliurecanvistes de Ruíz Gómez i sobre els efectes de la reforma de 1869<sup>213</sup>.

### **B.1.2) El tractat de comerç amb França de 1882.**

Recordem que el 6 de febrer de 1882 se signa el nou tractat de comerç amb França. Abans de la seva signatura, el Govern francès havia procedit a una reforma aranzelària d'increment de taxes, mentre que l'espanyol havia anat incorporant successives rebaixes en les negociacions dels acords i es disposava a efectuar una reforma aranzelària general (la base 5ena), amb baixa de taxes. Això situava, d'entrada, les bases negociadores d'ambdós governs en diferent situació que el 1877: mentre les taxes franceses resultants del tractat de 1882 quedaran per sota del seu aranzel general, però clarament per sobre de les vigents fins el moment, en aplicació del conveni de 1877, les espanyoles quedaran per sota d'aquestes.

210. Per a ambdós documents, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 358, 12-5-1877, article "Fomento de la marina mercante", p.312-313. *Fomento de la Producción Española*, núm. 64, 29-9-1877, p.680-683.

211. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 1-3-1878, núm. 11, p.203-209, 212-214, 219-221; 2-3-1878, núm. 12, p.231-233. Veure també LAFUENTE, Modesto: *Historia general de España desde los tiempos primitivos hasta la muerte de Fernando VII. Por Don ... Continuada desde dicha época hasta nuestros días por Don Juan Valera. Con la colaboración de D. Andrés Borrego y D. Antonio Pirala*. Tomo XXV, 1890, p.65-66.

212. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 2-3-1878, núm. 12, p.232-233. Veure també LAFUENTE: *Historia general ...*, p.67.

213. DSS, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 23-3-1878, núm. 21, p.389 i seg.

Per part espanyola, es manté la prioritat d'afavorir les exportacions de vins, així com d'alguns altres productes agraris, i aconseguir una llarga durada del tractat. Com ja hem vist al capítol de política econòmica, s'aconsegueix rebaixes en l'aranzel francès a l'entrada dels vins, però a costa d'incorporar una escala alcohòlica, que perjudicava directament els vins espanyols enfront dels d'altres procedències, amb graduacions menors; es fixava una durada de 10 anys; i s'incloïa un sistema de taxes annexes, amb fortes rebaixes a l'aranzel espanyol per als productes manufacturats.

#### **B.1.2.1) Postura de les corporacions econòmiques catalanes.**

Així com l'ARAA es mostra contrària al projecte del Govern de restitució de la base 5ena, en canvi es mostra favorable al tractat de comerç amb França de 1882, tot considerant que afavoria les exportacions de vins, que consolidava un aranzel rebaixat i que feia impossible el retrocés en matèria aranzelària durant els 10 anys que durava<sup>214</sup>.

Des de les corporacions econòmiques catalanes, la visió és tota una altra. Elaboren exposicions a les Corts sobre aquest tema l'IFTN, FPE, GFS, IIT, CAMSB, IACSI, ANCB, APFUBZE, CUMB i societats econòmiques d'amics del país de Barcelona, Girona i Reus<sup>215</sup>. En aquestes exposicions i en els treballs d'opinió elaborats per oposar-se al tractat, es perfilen clarament algunes línies argumentals molt precises:

- a) No ha hagut cap mena d'informació prèvia a la negociació del tractat.
- b) La negociació ha estat dolenta, sense reciprocitat en les respectives rebaixes. Mentre França presenta com a concessió en el sector dels vins el que en realitat és una imperiosa necessitat, obté a canvi grans avantatges a les seves exportacions industrials al mercat espanyol.
- c) Hauria calgut fer com França: modificar primer l'aranzel a l'alça, per obtenir una base negociadora alta i, a partir d'aquesta, obrir negociacions.
- d) El sistema de les taxes annexes, incorporat al tractat, equival a la primera de les rebaixes previstes per la base 5ena i, en alguns casos, fins i tot a la segona. Es tracta, doncs, d'una forta rebaixa aranzelària.
- e) La competència que representarà la producció manufacturera francesa dins del mercat espanyol, farà insostenible la situació de la indústria nacional.
- f) La llarga durada del tractat, deixa el Govern i les Corts sense llibertat d'actuació en matèria aranzelària, per poder corregir les situacions que s'aniran produint durant aquestes 10 anys.
- g) Mentre s'exporta primeres matèries que generalment no es produeixen a França, s'importa productes manufacturats, mostrant la desigualtat en els models de desenvolupament econòmic que estarien impulsant ambdós governs.

---

214. Veure ARAA: *Metring ... 25-3-1882*.

215. Per a les exposicions de l'IFTN, de l'IACSI i de la SEBAP, veure el fullet editat per la DC *Exposiciones a las Cortes*, 1882. Per a la de la SEBAP, veure també el fullet SEBAP: *A las Cortes ...* Per a la del FPE, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 298, 24-3-1882, p.190-194. Per a la del CAMSB, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 300, 8-4-1882, p.224-225. Per a les del CUMB i l'ANCB, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 301, 15-4-1882, p. 238-240 i 251-253. Per a la postura de l'APFUBZE, veure APFUBZE: *Memoria de los trabajos ... 31 de enero de 1884*. Per a la resta de corporacions, veure Archivo del Congreso de los diputados, serie general, legajo 209/expediente núm. 11: "Proyecto de ley autorizando al Gobierno para ratificar el Tratado de Comercio y Navegación con Francia". Veure també PUGÉS: *Como triunfó ...*, p.239-253.

h) L'aplicació del tractat significarà una disminució de la renda de duanes.

i) Si el tractat perjudica molt seriosament la indústria, tampoc no beneficia l'agricultura, com pretenen els seus defensors, ni tampoc el sector vitivinícola, que és el principalment afavorit des del Govern. En aquest sentit, hi ha un llarg llistat d'argumentacions:

1) La demanda francesa és conjuntural, provocada per la disminució de la seva producció deguda a la fil·loxera; d'aquí que quan França recuperi la seva producció normal, haurà de disminuir notablement el moviment exportador.

2) Si la demanda francesa és obligada, l'exportació de vins espanyols s'hauria mantingut, fins i tot amb les mateixes taxes aranzelàries, i no hauria calgut sacrificar la indústria espanyola.

3) Si els vins espanyols són utilitzats com a primera matèria pels productors francesos per assortir els seus mercats internacionals, el que s'està fent és impedir que els productors espanyols puguin diversificar la seva exportació directa a mercats alternatius al francès.

4) El problema que ha originat la davallada de la producció francesa, la fil·loxera, es troba ja present als ceps espanyols, pel que és una greu equivocació apostar per un període tan llarg a un sol sector que ja està tocat per la plaga.

5) Les rebaixes tan durament obtingudes per als vins a l'aranzel francès, s'aplicaran automàticament, per la clàusula de la nació més afavorida, a països productors, com Itàlia i Portugal, que se'n beneficiaran de franc i que plantejaran una greu competència als vins espanyols al mercat francès, ja que, en disposar de graduacions més baixes, no estan tan castigats per l'escala alcohòlica.

6) La imposició d'aquesta escala, impedirà que es beneficiï del tractat una part significativa dels vins espanyols, amb graduacions més altes.

Donen suport als anteriors plantejaments, amb l'elaboració de documents amb una argumentació plenament coincident amb la de les corporacions econòmiques, els ajuntaments de Barcelona, Sant Martí de Provençals, Sabadell, Tarragona, Valls i Manresa, les diputacions provincials de Barcelona i de Girona, la JPAICB i la comissió d'obriers que es desplaça a Madrid per gestionar contra el tractat<sup>216</sup>.

A més de l'elaboració de treballs d'opinió, des de les corporacions econòmiques catalanes, i sobretot les industrials, hi ha un important desplegament organitzatiu per fer front a la campanya contra el tractat.

L'IFTN obre una subscripció extraordinària per afrontar les despeses d'aquesta campanya, realitza assembles extraordinàries, a les que es convida i involucra alguns parlamentaris catalans, com a mínim, Pere Collaso, Vicente de Romero, Antoni Mataró i Fèlix Macià. Com recordarem, Macià era soci de la corporació i havia ocupat càrrecs directius fins feia poc, mentre que Romero era directiu de les societats econòmiques. L'Institut manté també una estreta relació epistolar amb Víctor Balaguer, personatge clau de la representació d'interessos catalans a Madrid, i amb Ferrer i Vidal, president honorari de la corporació, de cara a planificar el debat al Congrés i al Senat. D'altra banda, envia una comissió a Madrid, que s'entrevista amb els parlamentaris catalans, amb els presidents del Consell de ministres i del Congrés, amb el ministre d'Hisenda, amb Cánovas (aleshores a l'oposició) i amb el propi rei. Igual que en el cas de la base 5ena, escriu directament a alguns diputats catalans que es

216. Veure AYUNTAMIENTO DE BARCELONA: *A las Cortes ...*; DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA: *Exposición que la Excm. ...; El tratado de comercio ...* Archivo del Congreso de los diputados ...

trobaven absents de Madrid, per què ocupessin urgentment llurs escons per oposar-se al tractat, qüestió que ja hem vist amb més deteniment en l'anàlisi de les corporacions com a grups de pressió. Com ja hem vist també en el mateix capítol, envia Ramon Soriano a Lleida, a sondejar el terreny i a cercar exposicions contràries al tractat, alhora que excita el bisbe de Barcelona, Urquinaona, a ocupar el seu escó corporatiu al Senat per oposar-se al tractat, i que es demana a l'Ajuntament i Diputació Provincial de Barcelona que enviïn comissions a Madrid (recordem que tant el bisbe com les institucions esmentades responen favorablement).

L'institut felicita tothom que mostra opinions contràries al tractat: al vescomte de Campo-Grande pels seus articles (sense signar) a *La Época*, a Josep Roca i Galés i a la resta de membres de la comissió d'obrers, pels seus treballs a Madrid, i a les corporacions de Màlaga, per la seva oposició al tractat des del punt de vista dels drets aranzelaris de les panses; després del debat a les Corts, felicita un per un tots els parlamentaris que intervenen en contra. Escriu també a totes les corporacions econòmiques espanyoles amb les que mantenia relació, tot encoratjant-les a enviar comissions a Madrid, de cara a la discussió del debat al Senat, amb l'objectiu de: *con el objeto de visitar personalmente a los Sres. Senadores para que den su voto en contra de la aprobación de dicho Tratado*<sup>217</sup>.

El FPE també intervé en la petició al bisbe de Barcelona, eixamplant-la als arquebisbes de Saragossa i de Tarragona, que excusen llur assistència al Senat<sup>218</sup>. Manté igualment correspondència amb els parlamentaris que s'oposen al tractat a ambdues cambres.

Hi ha també una comissió d'obrers, que ja ens ha anat apareixent a les planes precedents, que es desplaça a Madrid per gestionar contra el tractat. La componen membres del Centre Federatiu de Societats Obreres de Barcelona, societats obreres d'altres comarques, Federació de les Tres Classes de Vapor i CIC. Aquesta comissió, molt activa, s'entrevista a Madrid amb la DC i amb els senadors catalans, amb diversos membres del Govern i de les oposicions, inclosos els sectors democràtics, i organitza un míting proteccionista a l'estil dels organitzats per l'ARAA i al seu terreny<sup>219</sup>.

Les comissions de l'Ajuntament i de la Diputació Provincial de Barcelona, per la seva banda, s'entrevisten amb els parlamentaris catalans, amb alguns membres del Govern i amb el rei.

D'altra banda, la presentació del tractat de comerç a les Corts, coincideix en el temps amb la campanya duta a terme per les corporacions econòmiques catalanes contra el nou reglament de la contribució industrial i de comerç (qüestió que veurem amb més deteniment una mica més endavant), que significava un increment de les taxes. A més, es trobava encara recent el *crack* de la borsa de Barcelona de gener de 1882, que significava la fi del procés especulatiu alcístic provocat per la *febre d'or*. En aquest context, l'anunci del tractat de comerç amb França, junt amb el projecte de restitució de la base 5ena, provoca una onada de protestes a diverses poblacions catalanes.

El 20 de març se celebra una reunió d'industrials i de comerciants al Teatre Novedades de Barcelona, per preparar una ofensiva contra la nova contribució. S'acorda finalment no pagar-la, parlant-se també a la reunió del tractat de comerç amb França. El delegat del

---

217. AFTN, IFTN, "Comunicaciones" 17-11-1881/25-8-1882, carta sense data, que pot ser del 25 o 26-4-1882.

218. AFTN, FPE, "Actas" 4-9-1878/9-7-1884, sessió de la Junta Directiva de 3-5-1882.

219. Sobre aquest acte, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 301, 15-4-1882, article "El asunto del día", p.238 i seg.



governador civil, que era en aquestes dates Francisco Díaz Moreu, fa disoldre la reunió, tot considerant que a l'acte s'estava fent incitacions a l'incompliment de la legalitat. Aquesta suspensió, crearà una enorme polèmica, que es trasllada al Congrés dels diputats. Tot i que aquest debat el veurem una mica més endavant, es pot anticipar que en el seu transcurs, el diputat Teodor Baró qualifica la reunió del Teatre Novedades de maniobra dels conservadors, amb el suport dels republicans, que tindria com a objectiu desgastar el Govern liberal. Tot seguit, a Barcelona es presenta un document signat per 506 comerciants i industrials, en el que es desmenteix tota intencionalitat política d'aquell acte. En aquest document es destaca que: *individuos separados en política por verdaderos abismos, se uniesen allí, en una aspiración común, general, unánime; en la aspiración de salvar sus intereses y los de sus hijos, amenazados de muerte por las nuevas tarifas y el tratado de comercio con Francia*<sup>220</sup>.

Allò més espectacular, però, d'aquesta reacció de rebuig contra la política econòmica del Govern, serà la vaga que comença a Barcelona el 29 de març, amb tancament de comerços, tallers i transports, escamots recorrent la ciutat i crema dels *fielatos* (que eren les casetes de recaptació de la contribució de consums). Si bé la protesta contra el reglament de la contribució industrial i de comerç també es produeix a algunes ciutats espanyoles, la coincidència amb el tractat de comerç amb França, fa que a Catalunya agafi unes dimensions més grans.

En el cas de Barcelona, sembla clar que de bon principi una part del grup d'industrials interessats en aturar el projecte com fos, organitza una vaga general com a demostració de força al Govern de quines dimensions podria pendre el descontentament a Catalunya. Aviat, però, per la participació a la vaga de sectors fora del seu control, retrocedeix i demana un retorn a una mínima normalitat. El conservador *Diario de Barcelona*, en la seva edició del 31 de març, després d'informar dels enfrontaments del dia abans entre escamots de vagistes i tropes de l'Exèrcit, amb l'aixecament per part dels primers de rails de tren, conclou de la següent manera: *De ningún modo [se] puede querer que la pacífica manifestación contra determinadas medidas económicas se convierta en bullanga y en manantial de atentados continuos contra las personas y las propiedades que podrían adquirir cada día mayor gravedad a no atajarse desde luego*<sup>221</sup>.

Pel que fa als liberals, no arriben a participar mai del moviment. L'alcalde Rius i Taulet, ja al primer dia, fa una crida al retorn a la normalitat. *La Vanguardia*, per la seva banda, manté una postura de condemna en tot moment, acusant els conservadors de voler treure profit polític al moviment.

El 31 de març i atenent a què alguns escamots de vaguistes havien contestat a trets de pistola a la policia, i que la protesta s'extenia per les principals poblacions catalanes, el capità general, Ramon Blanco, proclama l'estat de guerra. Atrinxera tropes a punts estratègics de Barcelona i segresta algunes publicacions. Mentre del *Diario de Barcelona* qüestiona la constitucionalitat de la mesura, *La Vanguardia* es posa al costat del capità general.

Amb intermitències segons les poblacions, la protesta conclou l'11 d'abril. Pensem que el debat sobre el tractat de comerç amb França havia començat al Congrés el dia abans. El 12, s'aixeca l'estat de guerra.

220. *Diario de Barcelona*, 25-3-1882.

221. *Diario de Barcelona*, 31-3-1882, ed. del matí.

### B.1.2.2) Activitat dels parlamentaris catalans, fora de les sessions de les Corts.

El debat parlamentari del tractat de comerç amb França, és una de les ocasions en les que els parlamentaris catalans apareixen més clarament com un bloc compacte dins les Corts espanyoles.

Si el 20 de març de 1882 el ministre d'Estat, el marquès de la Vega de Armijo presentava el text del tractat al Congrés, pocs dies després la DC començava la seva activitat per afrontar la campanya d'oposició. El dia 28 es reuneix al Congrés per escoltar les explicacions de la comissió d'obriers<sup>222</sup>. El 29, alguns diputats catalans, la majoria d'ells ministerials, es reuneixen amb Sagasta, per intentar aconseguir alguna transacció. Segons *El Imparcial*, aquests serien Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú), Fèlix Macià (Puigcerdà), Josep Bosch i Carbonell (Tortosa), Pedro Diz (Olot), Joaquim Marin (Berga), Antoni Ferratges (Granollers), Francesc d'Assís Madorell (Vilafranca del Penedès), Joaquim Planas i Borrell (Terrassa), Francesc Gumà (Matanzas, Cuba), Enrique Orozco (Arenys de Mar), Joan Fabra i Floreta (Girona), Manuel de Azcárraga (Solsona), Pere Nolasc Gay (Tarragona) i Joan Cañellas (El Vendrell)<sup>223</sup>. D'aquests diputats, cal retenir, d'una banda, l'especial relació de Balaguer i també de Diz (director de *La Mañana*) amb les corporacions industrials catalanes, i de l'altra, el fet que tant Macià com Gumà (amdós importants directius d'empreses ferroviàries) eren membres de l'IFTN. Balaguer planteja al cap de l'executiu la possibilitat que el tractat no s'aprovi en totes les seves parts. Per això, li demana que el Govern no faci de l'aprovació del tractat una qüestió de gabinet i que s'hi introdueixi una clàusula en la que es garanteixi que si en el termini d'un any el Govern valora que no és favorable, es pugui denunciar. Sagasta, sense comprometre's, respon que ho consultarà amb el seu Govern.

El 5 d'abril són els senadors catalans els que atenen la comissió d'obriers<sup>224</sup>. El dia 7, alguns diputats i senadors catalans assisteixen al míting que aquesta comissió dona al *Teatro Capellanes*, prenent la paraula Balaguer<sup>225</sup>. Igualment, alguns diputats catalans acompanyen la comissió d'obriers en la seva entrevista amb Sagasta.

D'altra banda, el mateix dia 7 hi ha la reunió més important de les celebrades pels parlamentaris catalans durant aquesta campanya. La presideixen Víctor Balaguer, president de la DC, i el comte de Torre-Mata, en nom dels senadors catalans presents. L'objectiu d'aquesta reunió, era atendre les comissions de l'Ajuntament i de la Diputació Provincial de Barcelona i de l'IFTN. Els comissionats exposen llargament als parlamentaris presents quines són les seves postures i quina és l'actitud que esperen d'ells<sup>226</sup>. No cal dir que en el transcurs del debat parlamentari, a les setmanes següents, hi ha una sintonia total entre aquests desitjos i la conducta adoptada pels parlamentaris catalans, fins i tot en les línies argumentals esbossades per oposar-se al tractat de comerç.

Els dies següents, la DC edita pel seu compte un fullet incloent les exposicions adreçades a les Corts amb motiu del tractat de comerç per l'Ajuntament i la Diputació Provincial de Barcelona, per la SEBAP, l'IACSI i l'IFTN<sup>227</sup>. El fullet va signat per 23 diputats catalans de tots

---

222. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 29-3-1882.

223. *El Imparcial*, esmentat per *La Época*, 31-3-1882.

224. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 6-4-1882.

225. Per a una ressenya de les intervencions en aquest acte, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 301, 15-4-1882, article "El asunto del día", p.238 i seg.; *La Mañana*, 8-4-1882, article "Los obreros catalanes. El meeting de ayer".

226. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 8-4-1882, article "Reunión importante".

227. *Exposiciones a las Cortes*.

els partits, presidits per Balaguer, i està adreçat a la resta de diputats, amb la petició que tinguin molt en compte els arguments allí esbossats quan hagin de participar en el debat parlamentari.

En iniciar-se el debat al Congrés, Balaguer, igual que fa l'IFTN, telegrafia els diputats catalans absents de Madrid demanant-los que s'incorporin urgentment als seus escons, per combatre el tractat de comerç amb França, encara que sigui emetent un vot contrari en la votació definitiva. Tot resseguint la premsa de Barcelona d'aquests dies, hom pot comprovar com es produeix un desplaçament massiu d'aquells diputats catalans que habitualment són poc presents als debats a les Corts, i com aquesta mateixa premsa atribueix clarament el motiu del precipitat viatge a la discussió parlamentària del tractat de comerç amb França<sup>228</sup>. De la mateixa manera, quan dies més tard comenci el debat al Senat, hi haurà un desplaçament de senadors catalans cap Madrid, fins i tot dels més recalcitrants absentistes, per als quals les senadories permanents de les que fruïen eren rarament exercides, com el comte de Peralada i el marquès de Comillas.

Pels mateixos dies, Balaguer i Baró conferencien amb el ministre de la Governació, Venancio González, per intercedir a favor de Ramon Soriano que, com recordarem, havia estat enviat per l'IFTN a Lleida per sondejar l'opinió local envers el tractat, essent detingut pel governador civil.

### **B.1.2.3) Preliminars del debat a les Corts.**

Com era habitual en aquests casos, arriben a les Corts nombroses exposicions de tota mena, a favor i en contra del projecte posat a discussió de les cambres. Ja hem vist les de les principals corporacions econòmiques i institucions catalanes, totes elles contràries al tractat. Com en les ocasions anteriors, alguns dels parlamentaris que eren membres de les corporacions presenten en persona les corresponents exposicions. Aquest és el cas de Bosch i Labrús, president del FPE, que presenta al Congrés la d'aquesta corporació, i de Ferrer i Vidal, president honorari de l'IFTN, que presenta al Senat la d'aquesta corporació. Presenten també exposicions els diputats Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Teodor Baró (Barcelona), Vicente de Romero (Gràcia), Joaquim Planas i Borrell (Terrassa), Enrique Orozco (Arenys de Mar), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Joaquim Marin (Olot), Pere Antoni Torres (Gandesa) i Pere Nolasca Gay (Tarragona). I els senadors comte de Torre-Mata (vitalici), Marià de la Pau Graells (SEBAP) i Gabriel Baldrich (Tarragona).

Trenca l'absència d'exposicions procedents de Lleida i de parlamentaris per districtes lleidatans presentant-les a les cambres, l'arribada al Congrés d'una exposició signada per un centenar de personatges amb càrrecs polítics i situacions econòmiques rellevants a la zona, que desautoritzen el telegrama del governador civil de Lleida, en el que s'afirmava que les forces vives locals es mostraven d'acord amb el tractat: considerant-se a si mateixos com a tals representants de les elits locals, amb noms i cognoms i expressió del càrrec que ocupen, manifesten que ni l'Ajuntament ni la Diputació Provincial no havien celebrat cap reunió en la que es posés a discussió el tractat de comerç i que ells, per la seva banda, s'hi mostren del tot contraris<sup>229</sup>.

228. Veure *Diario de Barcelona*, 21-3-1882, ed. tarda i dies següents. *La Vanguardia*, 14-4-1882, ed. matí i dies següents.

229. Veure Archivo del Congreso de los diputados, serie general, legajo 209/expediente núm. 11: "Proyecto de ley autorizando al Gobierno para ratificar el Tratado de Comercio y Navegación con Francia", núm. 8/22.

Entre les exposicions contràries al tractat procedents de Catalunya, n'hi ha també un parell signades per agricultors, amb presència del sector vitivinícola, que s'afegeixen a les tesis de les corporacions econòmiques, tot afirmant que el tractat tampoc no afavoriria realment aquest sector, mentre, per contra, ocasionaria greus perjudicis a la indústria.

Procedents de fora de Catalunya, hi ha també algunes exposicions: de vinicultors de Xerès, que consideraven que els seus caldos, amb graduacions molt fortes, quedaven pel damunt dels límits de l'escala alcohòlica i no podrien beneficiar-se de les rebaixes aranzelàries franceses; de corporacions de Màlaga, protestant dels perjudicis que el tractat durà al sector de la pansa; i dels fabricants de teixits de llana i de paper d'Alcoi, els fabricants de paraigües i ombrel·les de València i la fàbrica de pisa i porcellana Pickman de Sevilla<sup>230</sup>, oposant-se a les rebaixes als respectius sectors. En el cas de la casa Pickman, la gerència era sòcia protectora de l'IFTN i davant dels grans temes de política aranzelària de l'època, manté una postura coincident amb la de la corporació de Barcelona. En el cas de les corporacions de Màlaga, envien també una comissió a Madrid, alhora que involucren en les seves demandes els diputats i senadors d'aquesta província.

Entre les exposicions a favor del tractat, n'hi ha unes poques procedents de Catalunya que, no obstant, es presenten un tant dubtoses. Segons Antoni Ferratges, diputat per Granollers, moltes de les exposicions favorables al tractat eren demanades pel Govern<sup>231</sup>. Tenim, doncs, en primer lloc, una exposició de l'Ajuntament de Lleida, que arriba al Congrés formant part d'un paquet únic, en el que hi ha també altres ajuntaments de Castella i d'Extremadura i amb el CUMM, fet ja de per si poc habitual. Si pensem, a més, en els treballs del governador civil de Lleida, cercant arrencar exposicions favorables al tractat i la denúncia esmentada més amunt de diversos personatges influents locals, en la que afirmaven que l'Ajuntament no havia tractat d'aquest tema per a res, aquesta exposició sembla poc fiable. De fet, Manel Henrich, l'impressor de Barcelona i diputat per Figueres, alhora que membre de l'IFTN, demana al Govern que porti al Congrés les actes de les sessions de l'Ajuntament i de la Diputació Provincial de Lleida, en les que s'hauria aprovat adreçar-se a les Corts demanant l'aprovació del tractat, sense obtenir, però, cap resposta<sup>232</sup>. Poc fiables són també les exposicions dels ajuntaments de Bellpuig i Les Borges Blanques, signades únicament pels respectius alcaldes i sense cap argumentació en la que basar la petició d'aprovació del tractat. Finalment, hi ha una altra exposició, que signen en curiosa barreja, veïns de Tarragona junt amb ajuntaments extremenys i la *Junta Provincial de Agricultura, Industria y Comercio de Málaga*.

Entre les presentades a favor del tractat procedents de fora de Catalunya, en trobem unes quantes, com les de l'Ajuntament de Saragossa i les societats econòmiques d'amics del país d'aquesta ciutat, de Toledo i de Zamora, que admeten els perjudicis que ocasionarà el tractat a la indústria nacional, però que els justifiquen plenament en benefici de la majoria, representada per l'agricultura d'exportació. D'altres, com les de les juntes provincials d'agricultura, indústria i comerç de Logronyo i Toledo, diputacions provincials de Sòria i d'Orense, o societat econòmica de Cadis, inclouen dures crítiques, amb frases de clar anticatalanisme, contra els tancaments de fàbriques i comerços de Catalunya, fets en protesta pel tractat de comerç i la contribució industrial.

---

230. PICKMAN: *Exposición que dirigen* ...

231. BECKER: *Relaciones comerciales* ..., p.145 i seg.

232. DSC, legislatura de 1881-82, 18-4-1882, núm. 106, p.2809.

Pel que fa a les comissions parlamentàries, al Congrés no hi figura cap diputat català, destacant la presència com a president de Salvador Albacete, que havia estat alhora el president de la comissió negociadora espanyola, qüestionat des de les corporacions econòmiques catalanes pel que es considerava pèssima negociació del tractat. Aquesta comissió del Congrés emet un dictamen favorable al tractat, sense oposició interna. Al Senat, en canvi, l'industrial i financer Ferran Puig, també home de l'IFTN, aconsegueix entrar a la comissió, en la que coincideix amb els reconeguts lliurecanvistes Servando Ruíz Gómez, que a més n'era el president, Justo Pelayo Cuesta i José Gallostra y Frau. Puig no signa el dictamen favorable de la majoria de la comissió i emet un vot particular, en el que demana la no aprovació del tractat, *íntimamente convencido de la falta de equidad que encierra ese pacto internacional*<sup>233</sup>, i l'obertura de noves negociacions amb el Govern francès.

Per reforçar les argumentacions contingudes en el seu vot particular, Puig edita un fullet dedicat al tema<sup>234</sup>, en el que val la pena aturar-se una mica. En aquest treball, el senador català fa una argumentació general contra els acords comercials i contra aquest en especial, centrant-se en demostrar que els pretesos avantatges per al sector vitivinícola no ho són tant. Utilitza cites del propi debat parlamentari francès sobre el tractat de comerç, per mostrar les paradoxes i contradiccions del Govern espanyol. Esmenta les conclusions de la comissió de diputats francesos que han estudiat aquest tema, que serien: oposició als acords comercials, ja que treuen independència d'actuació als països en matèria aranzelària, mantenint-s'hi subjectes mentre duren encara que les condicions canviïn; perill de competència al mercat interior; les modificacions de l'aranzel, per petites que siguin, requereixen la intervenció i els estudis d'ambdues cambres, mentre que en els tractats, la intervenció del parlament és indirecta i incompleta: en presentar-se en bloc, cal aprovar-los o rebutjar-los, amb el risc, en aquest darrer cas, de provocar una crisi ministerial i diplomàtica; únicament es pot acceptar bons tractats, fets després de molt estudi; per fer-los, cal disposar d'una bona base negociadora, és a dir un aranzel complet, ben combinat internament i alt.

Puig opina en aquest fullet que s'hauria pogut aconseguir el manteniment o la reducció de taxes en els vins a la seva entrada a França, sense fer tantes concessions. Sense la reducció pactada, l'exportació hauria estat la mateixa, perquè França necessitava en aquests moments els vins espanyols; quan no els necessiti —afirma— ja no n'importarà, sigui quina sigui la taxa aranzelària vigent. Argumenta també que es beneficien de la reducció Itàlia i França, directes competidors dels vins espanyols al mercat francès. Analitza la plaga de la fil·loxera, causant de la conjuntura d'exportació de vins a França, que es trobaria ja present als ceps espanyols; si a França ha trigat set anys en malmetre les seves collites, durant els deu que dura el tractat els ceps espanyols poden estar destruïts. Valora també el fet que França està refent els seus ceps i protegint la producció a la seva colònia d'Algèria. D'altra banda, els Estats Units estarien millorant i incrementant la seva producció, en detriment de les exportacions espanyoles.

Puig analitza a continuació les concessions que fa França, conclouent que no tenen transcendència per a ella i no l'impedeixen reconstruir la seva producció vinícola. Les que fa Espanya, en canvi, són directament en perjudici de la indústria: *Las concesiones que hace España, en perjuicio de sus industrias, no tienen reparación, ni quedan compensadas, el día*

233. DSS, legislatura de 1881-82, 26-4-1882, ap. 1r al núm. 85

234. PUIG: *Consideraciones acerca ...*

*que Francia pueda prescindir de nuestros vinos, o que una invasión filoxérica impida nuestras exportaciones. Las industrias que hoy caigan, será para no levantarse jamás*<sup>235</sup>.

A més del vot particular de Puig, hi ha també algunes esmenes signades per parlamentaris catalans, a ambdues cambres. Al Congrés, Víctor Balaguer en presenta una, demanant introduir una clàusula de revisió, segons la qual, qualsevol d'ambdues parts contractants podria denunciar el tractat o demanar-ne la revisió; en aquest cas, el tractat deixaria de tenir vigència un any després que un dels governs ho comunicués a l'altre<sup>236</sup>. Signen l'esmena, a més de Balaguer, Pere Antoni Torres (diputat per Gadesa), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Teodor Baró (Barcelona), Enrique Orozco (Arenys de Mar), Manuel Salamanca (Xelva) i el marquès de Viesca de la Sierra (Cabuerniga, Santander), tots ells ministerials. Cal dir, que Balaguer havia presentat el 1870 exactament la mateixa esmena al Congrés, amb motiu del debat dels acords comercials, comptant aleshores amb les signatures de Pascual Madoz, Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall i essent Sagasta president del Consell de ministres, igual que en aquests moments. Al Senat, Marià de la Pau Graells, senador per la SEBAP, presenta la mateixa esmena<sup>237</sup>.

Hi ha una segona esmena al Congrés, signada en primer lloc per Federico Sánchez Bedoya, diputat per Sevilla, i que compta amb la signatura de Pere Bosch i Labrús, en la que es demanava l'aprovació del tractat, però posant com a condicions l'obertura de negociacions amb França per què el tractat durés sols un any, la desaparició de l'escala alcohòlica i la formació d'un nou aranzel espanyol<sup>238</sup>. I una tercera, signada en primer lloc per Antonio Cánovas del Castillo i altres membres de la minoria conservadora, entre els que trobem Albert Bosch i Fustegueras, demanant el manteniment de drets aranzelaris per a les panses<sup>239</sup>. Cánovas havia sortit electe a les eleccions de 1881 pels districtes de Madrid i de Cieza (Múrcia), optant per aquest segon; en ser, però, malagueny, dóna el seu suport a les demandes dels productors de panses d'aquesta província. Al Senat, Manuel Orozco Boada presenta la mateixa esmena. En aquest cas, també es tracta d'un malagueny, i al damunt productor de panses, que estava representant al Senat una altra província, concretament Castelló. A diferència de Cánovas, era ministerial. Completa la presentació d'esmenes la que presenta al Senat el marquès de Villamejor, senador vitalici, que introduïa limitacions a les exportacions espanyoles de minerals argentífers i demanava la supressió de l'escala alcohòlica francesa.

Abans del debat, hi ha també diverses peticions de dades relacionades amb el tractat, per part de Teodor Baró, Fèlix Macià (també de l'IFTN), Joaquim Planas i Borrell i la ja vista de Manel Henrich, al Congrés, i d'alguns membres de la minoria conservadora al Senat.

En un altre ordre de coses, entre els dies 21 i 22 de març es produeix al Congrés una interpel·lació de Romero Robledo al Govern sobre les protestes a Madrid de l'anomenat *Sindicato Madrileño* contra la contribució industrial, així com per la política repressiva del Govern contra aquestes protestes. Dins del debat, es produeix un incident amb participació del president del FPE, Bosch i Labrús, i de Teodor Baró. El primer polemitza amb el ministre de la Governació, Venancio González, sobre la reunió del Teatre Novedades i la seva suspensió per part del delegat del governador civil<sup>240</sup>. Baró, que defensa la gestió del Govern

235. PUIG: *Consideraciones acerca ...*, p.15.

236. DSC, legislatura de 1881-82, 15-4-1882, ap. 1r al núm. 104.

237. DSS, legislatura de 1881-82, 25-4-1882, ap. 2n al núm. 84.

238. DSC, legislatura de 1881-82, 15-4-1882, ap. 1r al núm. 104.

239. DSC, legislatura de 1881-82, 15-4-1882, ap. 1r al núm. 104.

240. DSC, legislatura de 1881-82, 22-3-1882, núm. 87, p.2308-2311.

en aquesta qüestió, llença les acusacions que hem vist una mica més amunt, que es resumiria en aquesta frase: *En la agitación que es objeto de este debate, los industriales de Cataluña no han tomado parte, pero sí partidos políticos extremos en dulce consorcio con los conservadores*<sup>241</sup>.

A partir del 30 de març, el ministre de la Governació va llegint a ambdues cambres els telegrams del governador civil de Barcelona, primer, i del capità general, després, tot informant de la protesta a Catalunya, dia a dia. El debat sobre el tractat, que s'inicia al Congrés l'11 d'abril, sorprèn les Corts encara en aquesta situació. El dia 11, en què la protesta ja ha cessat a totes les poblacions catalanes, Manel Henrich demana al Govern com està la situació a Barcelona. El respon el ministre de la Guerra, Martínez Campos, tot afirmant que hi ha normalitat, pel que Henrich demana quan es restablirà el sistema normal de Govern, essent contestat pel ministre de la Governació, que afirma que el Govern se n'informarà i decidirà<sup>242</sup>. La minoria conservadora també anirà demanant explicacions al Govern sobre la situació a Catalunya i molt especialment sobre el fet que s'hi proclamés l'estat de guerra estant les Corts obertes; això darrer serà objecte d'una interpel·lació dels conservadors, ja després de l'aprovació pel Congrés del tractat de comerç i que veurem amb més deteniment dins de l'anàlisi de la contribució industrial.

#### **B.1.2.4) Debat a les Corts.**

El debat al Congrés es realitza entre els dies 10 i 22 d'abril de 1882, mentre que al Senat, entre el 27 d'abril i el 9 de maig. Al Congrés, s'inicia amb els tres torns contra la totalitat, que consumeixen Teodor Baró, Vivente de Romero i Miguel Alonso Pesquera, junt amb una mena de quart torn, que consumeix Bosch i Labrús, essent contestats per quatre membres de la comissió: Pedro Manuel de Acuña, Joaquín López Puigcerver, Tirso Rodríguez i Celestino Rico. Dins d'aquest debat sobre la totalitat, hi ha algunes intervencions relatives a la qüestió dels arrossos de l'Índia, amb participació de Carlos Testor, del ministre de Foment (José Luís Albareda), Rafael Atard i Modesto Martínez Pacheco<sup>243</sup>. Intervé també, dins del debat sobre la totalitat i per al·lusions, Pedro Diz.

Es passa a continuació al debat sobre les esmenes. Balaguer defensa la seva, essent contestat per Salvador Albacete, president de la comissió, i amb les intervencions del ministre d'Hisenda (Juan Francisco Camacho), Segismundo Moret i Pere Bosch i Labrús. Manuel Batanero defensa l'esmena que signava en primer lloc Federico Sánchez Bedoya, essent contestat pel ministre de Foment i Tirso Rodríguez, de la comissió. Albert Bosch i Fustegueras defensa l'esmena que signava en primer lloc Cánovas, amb intervencions de Rafael Atard i de Bernabé Dávila.

El debat se centra a continuació en l'articulat (article únic, de fet), amb tres torns en contra, consumits per Enrique Orozco, el comte de Toreno<sup>244</sup> i Francisco Romero Robledo, i tres a favor, amb Luís Felipe Aguilera, Salvador Albacete i Joaquín López Puigcerver, essent els dos darrers membres de la comissió. Dins d'aquest debat, intervenen també Manuel Sánchez Mira, Bosch i Labrús, Gaspar Salcedo (de la comissió), Albacete, Fernando de

241. DSC, legislatura de 1881-82, 22-3-1882, núm. 87, p.2311.

242. DSC, legislatura de 1881-82, 11-4-1882, núm. 100, p.2642-2643.

243. Veure també MARTÍNEZ: *Cuestión arrocera* ..., p.5-6.

244. Veure també TORENO: *Discurso y rectificaciones* ...

Silva, Fèlix Macià, Cánovas, José de Carvajal, Balaguer, Moret, el ministre de la Governació i Pere Antoni Torres<sup>245</sup>.

Durant el debat al Congrés, Balaguer, que era vicepresident primer de la Cambra, havia d'ocupar la presidència, ja que el president, José Posada Herrera, es trobava afònic. Com que pensava ocupar un paper actiu en la impugnació del tractat, cedeix el lloc al vicepresident segon, Gaspar Núñez de Arce.

Al Senat, la discussió del tractat s'inicia amb el debat sobre el vot particular de Puig, que defensa ell mateix, essent contestat per Eugenio Alau, de la comissió, i pel ministre d'Estat, el marquès de la Vega de Armijo. Dins d'aquest debat, intervé també Josep Maluquer. En el debat sobre la totalitat, consumeixen els tres torns en contra Josep Ferrer i Vidal<sup>246</sup>, el vescomte de Campo-Grande i el marquès de Molins, que són contestats per Àngel Barroeta, Manuel Merelo i Vicente Romero Girón, essent el primer i el tercer d'aquests darrers, membres de la comissió. Dins d'aquest debat sobre la totalitat, intervenen també Ferran Puig, Andrés Teruel, els ministres d'Estat, de la Guerra (Arsenio Martínez Campos) i de Gràcia i Justícia (Manuel Alonso Martínez), el comte de Torre-Mata, Manuel Silvela i Vicente Romero Girón.

Es passa a continuació al debat sobre les esmenes. Graells defensa la seva, essent contestat pel marquès de Bendaña (Tomás Pineiro y Aguilar), de la comissió. El marquès de Villamejor defensa la seva, essent contestat per Ceferino Avecilla i pel ministre d'Estat. Manuel Orozco Boada també defensa la seva esmena i el respon Servando Ruíz Gómez, president de la comissió.

En el debat sobre l'article únic, consumeixen els tres torns en contra el bisbe Urquinaona<sup>247</sup> i els germans García Barzanallana (José i Manuel, aquest darrer, marquès de Barzanallana), que són contestats per tres membres de la comissió: José Gallostra, Ruíz Gómez i Manuel Merelo. Intervenien també dins d'aquest debat Manuel Silvela, Justo Pelayo Cuesta (de la comissió), el ministre d'Hisenda i el president del Consell de ministres, Sagasta.

Entre els parlamentaris catalans que intervenen directament en aquest debat, cal destacar, d'una banda, l'especial relació de Víctor Balaguer i de Pedro Diz a l'IFTN, i de l'altra, la vinculació directa d'alguns d'ells a les corporacions econòmiques catalanes. Aquest és el cas de Bosch i Labrús, president del FPE, de Ferrer i Vidal, president honorari de l'IFTN, de Ferran Puig i Fèlix Macià, socis destacats de la mateixa corporació, i de Vicente de Romero, directiu de les societats econòmiques. A més d'aquests parlamentaris, l'IFTN compta amb altres, que intervenen d'una manera o altra contra el projecte, encara que sigui sols votant-hi en contra. Es tracta de Camil Fabra i Bartomeu Godó, ambdós directius de la corporació, i de Manel Henrich i Francesc Gumà, socis.

Es configura a ambdues cambres, doncs, quatre blocs de parlamentaris en relació al tractat de comerç: els ministerials més els sectors democràtics, que defensen la seva aprovació, els conservadors, que s'hi oposen esgrimint argumentacions proteccionistes (de fet, durant aquest debat, els seus principals dirigents assumiran el proteccionisme com a doctrina del partit), alguns parlamentaris que s'oposen al tractat per qüestions concretes, i els

---

245. Sobre el debat parlamentari del tractat de comerç amb França, veure BECKER: *Relaciones comerciales* ..., cap. X, p.145-164; PÉREZ DE GUZMÁN: *La discusión parlamentaria* ...

246. Veure també FERRER Y VIDAL: *Discurso del Sr. ...*

247. Veure també OBISPO DE BARCELONA: *Discurso pronunciado* ...



parlamentaris catalans, que s'hi oposen com a grup i amb una actuació diferenciada de la dels conservadors. A les següents planes, anem a veure quines són les principals argumentacions d'uns i altres.

Entre els ministerials favorables al tractat hi ha, en primer lloc, una argumentació favorable als acords comercials en general. Respecte aquest en concret, es rebutja l'acusació rebuda de precipitació en les negociacions, al·legant que la part francesa havia denunciat ja el tractat de 1877, manifestant alhora la seva voluntat de no prorrogar cap dels tractats pendents. Hi havia, doncs, sols un termini de 6 mesos. Tenint en compte que França havia elaborat unes noves taxes aranzelàries, més altes que les vigents, i que el tractat de 1877 ja havia caducat, calia renegociar-ne un altre, ja que si no, França hauria aplicat a les mercaderies espanyoles la seva nova taxa. En conclusió: o s'acceptava aquest acord, amb les limitacions que pogués tenir, o es passava a la taxa general francesa. Defensa aquesta idea al Congrés Salvador Albacete, que com hem vist, era alhora president de la comissió negociadora del tractat i de la del Congrés.

Una altra qüestió tractada, és la dels sectors beneficiats en ambdues parts: els productes agraris espanyols i els industrials francesos. Per als defensors del tractat, aquests sectors són els que tenen una exportació mútua més gran i, per això, han estat els que s'han beneficiat de les rebaixes. A l'argumentació dels contraris al tractat que aquest intercanvi consolida un model comercial que es correspon a nivells de desenvolupament força diferenciats, es respon amb una clara aposta agrarista i argumentant que no hauria tingut gaire sentit negociar rebaixes per a productes que no s'exporten.

La llarga durada del tractat, que era un altre aspecte censurat pels seus opositors, es justifica plenament, tot dient que dóna estabilitat al comerç i que evita que un futur Govern, més proteccionista, pugui desfer l'obra realitzada. I, en l'altre extrem, impedeix que França rectifiqui les taxes dels vins, si es recupera aviat de la fil·loxera.

El sector dels vins mereix també l'atenció dels ministerials defensors del tractat. Se'l considera el principal producte espanyol d'exportació, pel que estaria justificada la prioritat atorgada en la celebració d'acords comercials. A més, es considera que és un sector que encara pot créixer i, per això, cal cercar nous mercats. El tractat amb França —afirmen— afavorirà encara més les exportacions espanyoles d'aquest sector. Pel que fa a l'escala alcohòlica, consideren que la majoria dels vins espanyols que s'exporten estan per sota dels 16° previstos al primer tram de graduacions. Tot i així, els que estan per damunt d'aquesta graduació, també obtindrien rebaixes.

Alguns oradors es refereixen al fet que en les negociacions dels acords comercials, cal cercar sempre avantatges per a la majoria, que en aquest cas estaria representada per l'agricultura. Admeten que tal vegada algun sector pot sortir perjudicat, però es justifica afirmant que els beneficis per a la majoria són més grans. Tirso Rodríguez, de la comissió del Congrés, agafa la idea dels proteccionistes d'afavorir el treball nacional, per afirmar que aquest és a Espanya predominantment agrícola, pel que caldria afavorir aquest i no un reduït grup d'indústries. El ministre d'Estat, per la seva banda, admet al Congrés que algunes indústries poden sortir perjudicades pel tractat, però que això no importaria gaire, tenint en compte que s'afavoreix els interessos de la majoria. Justo Pelayo Cuesta, de la comissió del Congrés i futur ministre d'Hisenda, així com Ángel Barroeta, també de la comissió del Congrés, plantegen el mateix, insistint en la defensa dels interessos de la majoria i del consumidor. Eugenio Alau, de la comissió del Senat, distingeix entre regions riques i regions

pobres i aposta per afavorir aquestes darreres, encara que es perjudiqui els interessos d'uns pocs. Juan Moreno Benítez, també de la comissió del Senat, afirma categòricament que les indústries que no puguin subsistir amb el tractat, que liquidin. El mateix planteja Ceferino Avecilla, igualment de la comissió del Senat i *cunero* per Lleida. Celestino Rico, en una intervenció al Congrés en rèplica a Bosch i Labrús, va més enllà encara i censura el que considera enriquiment desmesurat d'una minoria d'industrials a costa de la majoria de la població espanyola:

(...) yo le diría a S.S. que para ser buen español no es sólo necesario recordar con pena el año que S.S. citara: lo que es necesario es que aquellos a quienes S.S. defiende, que no digo yo que estén en un punto determinado, sino en todos los ámbitos de la nación, demostraran que eran más españoles si abarataran un poco el precio del pañuelo con que se limpia el sudor el pobre labrador de Castilla, y se contentaran con algo menos de la ganancia exorbitante que obtienen con la protección. Así es como se demuestra que son buenos españoles; no decantando las penas de una clase, sino procurando mitigarlas; no quejándose aquí de las desgracias de la clase pobre, sino procurando no aumentarlas, Sr. Bosch.

Ese españolismo cuadraría mejor en los que tanto combaten este proyecto, porque ya que tanto se lamentan de ver las desdichas de la industria agrícola española, más valiera que lo tuvieran en cuenta cuando sacan sus géneros de la fábrica, para no tener una cuantiosa ganancia en vista de la miseria de todos los pobres labradores de España<sup>248</sup>.

Alguns parlamentaris ministerials censuren l'actitud dels conservadors, que hauria estat d'oposició al tractat més per interessos polítics, d'intentar atreure a les seves files els ministerials descontents, que no pas per altra cosa.

D'altra banda, Sagasta fa una declaració oficial al Senat de quina és la postura del seu Govern en matèria aranzelària, concloent que aquesta és anar poc a poc cap el lliurecanvi<sup>249</sup>. També, i en resposta al bisbe Urquinaona, afirma que la base 5ena no es modificaria durant els deu anys que durés el tractat.

La minoria conservadora dedica les seves primeres espases a combatre el tractat a ambdues cambres. Parlen al Congrés el comte de Toreno, amb un llarg i documentat discurs de cinc hores i mitja, Francisco Romero Robledo i Antonio Cánovas del Castillo, i al Senat, Manuel Silvela, José García Barzanallana, del vescomte de Campo-Grande i els marquesos de Molins, d'Orovio i de Barzanallana. A tenir en compte que el conveni de 1877 va ser fet amb el vescomte de Campo-Grande com a director de Comerç i Consulats, Manuel Silvela com a ministre d'Estat, el marquès d'Orovio com a ministre d'Hisenda i el marquès de Molins com a ambaixador a París, pel que aborden el tema amb coneixement de la situació.

Una primera qüestió tractada pels conservadors és, precisament, el conveni de 1877, signat per ells. Aquest conveni preveia, efectivament, la celebració d'un tractat definitiu més endavant. Per això, els conservadors no s'estarien oposant a la signatura d'un tractat definitiu amb França, sinó a les condicions en què aquest s'hauria pactat. Creuen que les concessions espanyoles de 1877 van ser molt petites, mentre que les d'ara són molt grans. El 1877 s'hauria fet un gran esforç negociador per evitar les taxes annexes i l'escala alcohòlica que, no obstant, s'han inclòs al nou tractat.

En la mateixa línia argumental, els conservadors fan referència als seus esforços des del Govern per aconseguir, a partir de 1875, la independència aranzelària espanyola, fent els possibles per desvincular l'aranzel dels acords amb els que estava lligat. Un cop aconseguit això —afirmen— es torna a comprometre l'aranzel per l'espai de 10 anys que dura el tractat

---

248. DSC, legislatura de 1881-82, 15-4-1882, núm. 104, p.2763.

249. DSC, legislatura de 1881-82, 8-5-1882, núm. 94, p.1909.

que, a més, aplicarà automàticament les rebaixes a totes les nacions que tenen el tracte de la més afavorida.

Censuren també al Govern liberal la poca preparació que ha tingut per procedir a modificacions importants en l'aranzel espanyol. Així, estaria impulsant el tractat de comerç amb França i la base 5ena sense cap estudi previ de com queda l'aranzel espanyol abans i després de la seva aplicació. El Govern liberal —conclouen— estaria impulsant la seva política aranzelària més per principis d'escola que no pas per una anàlisi de la situació i de les necessitats del país.

Especialment el comte de Toreno, en la seva llarga intervenció al Congrés, analitza detingudament les taxes annexes del tractat. Creu que en elles hi ha sols una part de les partides de les que consta l'aranzel francès. D'aquestes, la majoria ja són lliures o bé ja contenen rebaixes fetes a altres països, que s'haurien de generalitzar igualment a la part espanyola, per la clàusula de la nació més afavorida; algunes altres, són de productes que Espanya no està en condicions d'exportar a França. Finalment, analitzant els productes espanyols que tenen una exportació més gran a França, s'observaria que molts d'ells paguen els mateixos drets que a l'aranzel general; els únics beneficiats serien, doncs, sols quatre: vins, taronges, olis i taps de suro. D'altra banda, els preus francesos inclosos en el tractat són inferiors al seu nou aranzel general, però superiors als vigents fins aquell moment. Si bé el tractat abarateix preus respecte el nou aranzel general francès, en realitat els encareix respecte la situació del moment. A més, alguns productes que fins aleshores estaven lliures, amb el tractat passaven a tenir algun gravamen.

En el tema dels vins, es considera que la rebaixa de 2 francs als drets dels vins s'ha fet a costa de restablir l'escala alcohòlica, que tants esforços hauria costat al Govern conservador per eliminar. A més, els beneficis se'ls endurà, de franc, Itàlia, amb graduacions més baixes. D'altra banda, les grans rebaixes atorgades als vins francesos, encara que no els beneficiïn en aquests moments de baixa producció, sí en canvi beneficien, per l'aplicació de la clàusula de la nació més afavorida, a Portugal i a Itàlia, que podran enviar grans quantitats de vins de totes les graduacions al propi mercat interior espanyol.

Se censura també la llarga durada del tractat, que respondria a la voluntat per part del Govern liberal d'impedir a un futur Govern conservador el marge de maniobra necessari per corregir el que calgui en matèria aranzelària.

Analitzen també alguns dels productes especialment perjudicats pel tractat, com ara les panses, aviram, carns, peix fresc, fruits secs, aiguardents i esperits i teixits de seda.

En algunes intervencions, com la de Romero Robledo al Congrés, hi ha una defensa explícita dels interessos industrials catalans, que contrasta amb la tesi sostinguda des de les files ministerials de sacrifici d'uns pocs en benefici de la majoria i liquidació dels sectors que no puguin competir. No cal dir que un i altre discurs no passen desapercebuts des de les corporacions econòmiques catalanes i que inclina els ànims cap els conservadors. Per si això fos poc, alguns dirigents del PLC, i especialment Cánovas al Congrés, declaren oficialment que el partit defensa solucions proteccionistes en matèria aranzelària, com hem pogut veure ja al capítol dedicat a les corporacions.

Com hem vist, hi ha també alguns parlamentaris que s'oposen al tractat per qüestions concretes. Aquest és el cas de Manuel Batanero, que defensa al Congrés l'esmena de Federico Sánchez Bedoya, en la que es demanava noves negociacions amb França per a un

tractat d'un sol any, amb desaparició de l'escala alcohòlica i formació d'un nou aranzel espanyol. Manuel Orozco Boada, per la seva banda, defensa al Senat la seva esmena relativa a les panses. Rafael Atard s'oposa al Congrés al tractat des del punt de vista dels interessos de la indústria sedera valenciana. Finalment, hi ha el cas de Miguel Alonso Pesquera, que tot i ser conservador, mereixeria un tractament específic pel fet de pertànyer al sector proteccionista de Bosch i Labrús: en la seva intervenció al Congrés contra la totalitat del projecte, manté unes tesis plenament coincidents amb les del diputat català.

Anem a veure ara quines són les argumentacions fetes pels parlamentaris catalans i com aquestes encaixen perfectament amb les generades des de les corporacions econòmiques catalanes.

Hi ha en la majoria d'intervencions dels parlamentaris catalans un rerefons doctrinal, en el que es van presentant les principals argumentacions generals proteccionistes. Aquest és un tema que ja hem vist anteriorment, així com la justificació que fan els parlamentaris ministerials de l'oposició a la pròpia majoria en aquest tema.

En l'anàlisi ja més concreta del tractat de comerç amb França, es coincideix amb algunes de les línies argumentals plantejades per la minoria conservadora, alhora que s'insisteix en altres temes. Podem agrupar les intervencions dels parlamentaris catalans en aquest tema en tres grans apartats: la negociació del tractat, qüestions més rellevants del mateix i el tema dels vins.

En la negociació del tractat, s'acusa el Govern d'haver actuat més per un criteri doctrinal, d'escola econòmica, que no pas partint de l'anàlisi de la situació econòmica espanyola i les seves necessitats. Es parla igualment de la molta preparació que duïen els negociadors francesos, que es compara a la més aviat escassa que duïen els espanyols, capitanejats per Albacete, que haurien fet una pèssima negociació. El paper d'aquest darrer és àmpliament qüestionat per Teodor Baró, que feia el primer torn contra la totalitat del projecte del Congrés:

El Sr. Albacete en la cuestión económica no podía ofrecernos condiciones de imparcialidad, porque había sido el autor del dictamen sobre la información lanera. Esa información lanera, viene a ser la pendiente por la cual nuestra industria se va deslizando, pendiente que acabará por llevarnos no sé a donde. La Junta que hizo esa información estaba compuesta, en su mayoría, de altos funcionarios, tan asiduos en votar como parques en asistir a las sesiones, lo cual obligó a los industriales a retirarse por no autorizar por más tiempo con su presencia lo que en ella estaba pasando. El Sr. Albacete, cuyas altas prendas y condiciones soy el primero en reconocer, tuvo la desgracia con su voto y su dictamen de ser la chispa que produjo el estallido; y después, para que todo fuese anómalo en esta cuestión, el Sr. Albacete fue nombrado presidente de la Comisión dictaminante, queriendo con esto dar el Gobierno otra prueba de imparcialidad y de estima a los conservadores al ir a su campo a buscarlo. Y se dio entonces el caso raro de que uno mismo fuese juez y fiscal, puesto que se nombró al Sr. Albacete presidente de la Comisión que había de resolver sobre el dictamen del Sr. Albacete ponente. Por último, fue nombrado para negociar el tratado de comercio<sup>250</sup>.

Alguns parlamentaris catalans al·ludeixen al fet que hauria calgut una informació prèvia, abans de procedir a signar cap acord amb una potència econòmica com França. A més, també s'hauria d'haver reformat l'aranzel abans de negociar el tractat de comerç, com han fet els francesos. El tractat —afirmen— significa de fet una reforma aranzelària a la baixa, amb rebaixes que van més enllà, fins i tot, de les previstes a la primera fase de la base 5ena. Insisteixen en aquest tema tant Teodor Baró i Vicente de Romero, que consumeixen el primer i el segon torn contra la totalitat respectivament al Congrés, com Ferran Puig, que defensa el seu vot particular al Senat. Puig afirma que el Govern francès, abans de fer cap pas, va estudiar molt a fons la realitat econòmica del país, mentre que l'espanyol, en canvi,

---

250. DSC, legislatura de 1881-82, 10-4-1882, núm. 99, p.2621-22.

s'ha basat en la llei aranzelària de 1869, que representa 13 anys de diferència. Llegeix un paràgraf d'una intervenció del ministre francès davant del seu Senat, en la que justifica la confecció d'un aranzel alt des del punt de vista de disposar d'una bona base negociadora a l'hora de fer els tractats, concloent Puig: *Véase, pues, cómo se prepara el arancel francés con derechos más altos de los que a la Francia le convenía, para luego hacer mérito en rebajarles hasta donde su conveniencia le aconsejase*<sup>251</sup>.

En l'anàlisi del tractat, els parlamentaris catalans denuncien el fet que quan els defensors d'aquell exposen les rebaixes aranzelàries obtingudes de França, ho fan prenent com a base no les vigents, sinó les resultants de l'aplicació del seu nou aranzel general. Amb això, sembla que hi hagi moltes rebaixes, quan en realitat, a la majoria de partides, es manté a nivells semblants. Un altre aspecte que se censura al tractat és la seva llarga durada: els 10 anys que dura constitueixen un obstacle de cara a futures modificacions de l'aranzel. Consideren també que per les importants rebaixes aranzelàries que conté el tractat, significa un pas decisiu cap el lliurecanvi. Parlen novament de la renda de duanes, que es veurà considerablement disminuïda amb l'aplicació del tractat.

Una altra qüestió que mereix l'atenció dels parlamentaris catalans, és el fet que mentre la part espanyola exporta productes agraris, importa principalment productes manufacturats, fet que indica el grau de desenvolupament d'ambdues economies i l'aposta agrarista del Govern espanyol. S'hi refereix Teodor Baró, en la seva esmentada intervenció contra la totalitat al Congrés:

Únicamente dice el preámbulo que han resultado asimismo favorecidos los espartos, los tapones, las cuerdas de esparto y cosas por el estilo; luego ya hemos acabado porque no hay más, que es acabar forzado. De las otras industrias no se hace mención en el tratado de comercio. El Gobierno español ha subsanado sin embargo, una omisión en que el Gobierno francés había incurrido. El Gobierno francés nos habla de los limones y de los higos, y el Sr. Ministro de Estado de España nos hace saber que también el extracto de regaliz gana mucho con este tratado, que va sin duda a producir grandes bienes en esta Nación agrícola, en la cual todo dependerá del chaparrón<sup>252</sup>.

També s'hi refereix Vicente de Romero, en la seva intervenció al Congrés contra la totalitat del projecte:

Los franceses han encontrado un medio sencillo de obtener artículos de alimentación para su pueblo a muy bajo precio, y primera materia asegurada para su industria, y esto a cambio ¿de qué diréis, Sres. Diputados? Pues aguzad el ingenio: a cambio de que la nación, la nobilísima Nación española se convierta en mercado seguro de la nación francesa. Seremos, pues, una colonia de Francia, no sólo por los datos que ayer os expuse, sino porque, como ahora os demostraré, hemos ido al tratado con los ojos vendados. Les hemos dado nuestras primeras materias, y en cambio Francia nos envía sus productos manufacturados<sup>253</sup>.

Finalment, analitzen la greu competència que significarà el tractat a sectors de la indústria espanyola, especialment la sedera i la llanera.

El tema dels vins mereix també l'atenció dels parlamentaris catalans, en la mesura que representava el sector afavorit des del Govern espanyol. Baró, Romero i Bosch i Labrús insisteixen al Congrés en el caràcter conjuntural de la demanda francesa de vins, provocada per la disminució de la seva producció per la fil·loxera. Els mateixos Baró i Romero al Congrés, més Ferran Puig i Josep Ferrer i Vidal al Senat, continuant amb aquesta línia argumental plenament coincident amb la de les corporacions econòmiques catalanes,

251. DSS, legislatura de 1881-82, 27-4-1882, núm. 86, p.1654.

252. DSC, legislatura de 1881-82, 10-4-1882, núm. 99, p.2622-2623.

253. DSC, legislatura de 1881-82, 10-4-1882, núm. 99, p.2649.

afirmen que el mateix motiu que ha provocat la davallada de la producció francesa —la fil·loxera— ja es troba present als ceps espanyols, d'on resulta una greu equivocació apostar durant un període tan llarg com el que dura el tractat per un sector que pot entrar en una greu crisi de producció, mantenint, en canvi, els grans avantatges atorgats a les manufactures franceses per envair el mercat espanyol.

Ferrer i Vidal i també Marià de la Pau Graells, insisteixen en les seves intervencions al Senat, en la idea que sense el tractat, França hauria importat igualment vins espanyols, perquè els necessita. El mateix Ferrer i Vidal, com també Bosch i Labrús, al Senat i al Congrés respectivament, denuncien el greu inconvenient que resulta per a les exportacions espanyoles de vins la imposició de l'escala alcohòlica francesa, que deixa fora dels beneficis aconseguits els vins amb una graduació superior als 16°. Per a Baró, a més, per l'aplicació de la clàusula de la nació més afavorida, les rebaixes aranzelàries fetes als vins espanyols s'aplicaran automàticament als italians i portuguesos, que són directes competidors dins del mercat francès.

Tant Baró, com Romero i Bosch i Labrús, en els seus respectius torns contra la totalitat al Congrés, qüestionen el model de desenvolupament econòmic impulsat des del Govern. Per a ells, seria un greu error apostar per un sol sector econòmic i, al damunt, agrari, sempre depenent de factors com la climatologia i les plagues. A més, l'agricultura espanyola es trobaria endarrerida i, si s'elimina el teixit industrial, com pretendrien alguns defensors d'aquest model agrarista, l'agricultura tampoc no podrà fer-se més productiva ni mecanitzar-se.

Dins de les crítiques que llencen els parlamentaris catalans contra el Govern, es produeix un incident parlamentari que no apareix al diari de sessions. El 14 d'abril, al debat al Congrés, Bosch i Labrús té unes frases molt dures, que hem pogut veure en l'anàlisi de la qüestió catalana, en les que comparava la destrucció de fàbriques i instruments de treball provocada per la invasió francesa de 1808, amb els efectes del tractat, que serien els mateixos, però amb el beneplàcit del Govern espanyol. El ministre d'Estat, el marquès de la Vega de Armijo, es va exaltar i va respondre amb contundència. Aquest incident, coincidint amb el fet que 9 vaixells de l'esquadra francesa havien fondejat al Port de Barcelona<sup>254</sup>.

Si en els torns d'intervencions es pot apreciar com els parlamentaris catalans actuen com un bloc compacte, oposant-se clarament els ministerials a la seva majoria i al seu Govern en aquesta qüestió, l'anàlisi de les votacions que es produeixen a ambdues cambres reforça encara més aquesta idea, així com la que els parlamentaris *cuneros* segueixen altres models de conducta.

Cal dir, d'entrada, que tant el vot particular de Ferran Puig com totes les esmenes presentades a ambdues cambres, són rebutjats per la majoria liberal. Algunes de les votacions són nominals i permeten veure quina correlació de forces s'està creant davant de cada cas. Així, el vot particular de Puig al Senat obté 64 vots favorables, entre els que hi ha 11 dels senadors catalans més els vots de la minoria conservadora, enfront dels 120 vots contraris, entre els que trobem els de tres senadors *cuneros*: Manuel María Álvarez, Ceferino Avecilla i Juan Jiménez Cuenca. L'esmena de Balaguer al Congrés, que el 1870 havia estat acceptada, ara és rebutjada per 202 vots de ministerials, entre els que hi ha el *cunero* Francisco Martínez Brau, i rep el suport de 65 diputats, entre els que hi ha 24 catalans, més els conservadors i 6 membres de la majoria, que li donen suport (de fet, hi ha altres

---

254. Sobre aquest incident, veure *La Época*, 15-4-1882.

ministerials que s'abstenen, per no votar contra la important figura de Balaguer). L'esmena de Cánovas, relativa a les panses i defensada per Albert Bosch i Fustegueras, obté 47 vots favorables, entre els quals hi ha els de 18 catalans, i 117 vots contraris.

La votació definitiva del tractat, es fa al Congrés el 22 d'abril i al Senat el 8 de maig. Al Congrés, obté 237 vots favorables, entre els que hi ha únicament el del *cunero* Francisco Martínez Brau, i 59 vots contraris, entre els que hi ha 26 diputats catalans. Al Senat, hi ha diverses votacions, ja que no hi havia prou quòrum. A la primera d'aquestes votacions, hi ha 85 vots contraris, entre els que trobem 18 vots de catalans, i 142 vots favorables, entre els que hi ha els de 4 *cuneros*. A la darrera i definitiva votació, hi ha 78 vots contraris, dels quals 15 corresponen a senadors catalans, i 143 vots favorables, incloent els *cuneros* per Catalunya.

A ambdues cambres, doncs, i descomptant del total d'escons corresponents a Catalunya, els 9 districtes que es trobaven vacants al Congrés per motius diversos, veiem que hi ha una assistència massiva de diputats i senadors catalans, sols observable en aquests casos de política aranzelària, alhora que hi ha una gran unanimitat en la postura contrària al tractat. L'excepció la constitueixen els parlamentaris *cuneros*, que en el cas del Congrés, tots llevat d'un opten per l'abstenció, mentre que al Senat voten favorablement el tractat. Cal veure també la postura dels parlamentaris per Lleida: al Senat, tots tres representants d'aquesta demarcació són *cuneros* i voten a favor del tractat, mentre que al Congrés, dels 8 districtes, 3 es trobaven vacants; dels altres 5 escons disponibles, un dels *cuneros* vota a favor del tractat, mentre que els altres 2, així com els 2 diputats *del país*, opten per no intervenir gens ni mica en tot el procés. Com ja hem vist anteriorment, l'abstenció de Castelar, que representava un dels districtes de Barcelona, li crea molts problemes a Catalunya, fins i tot entre els seus propis coreligionaris, que el duran a canviar de districte tan aviat com pugui.

## **B.2) Acords comercials amb Gran Bretanya.**

### **B.2.1) De les negociacions dels primers anys de la Restauració al protocol de desembre de 1883.**

Com ja hem pogut anar veient als capítols anteriors, al primer tram de la Restauració, tant lliurecanvistes com proteccionistes dediquen força atenció a la idea d'un possible acord comercial amb Gran Bretanya. Per als primers, perquè constituïa un model aranzelari en el que emmirallar-se i perquè a partir de 1880, en la seva aposta per convertir Espanya en exportadora mundial de vins, veien en un potencial mercat britànic (fins el moment, Gran Bretanya era una escassa consumidora de vins, llevat dels xeressos) el complement al francès. Per als segons, pel temor a la greu competència que la poderosa indústria britànica podria plantejar dins del mercat espanyol si hom rebaixava les barreres aranzelàries.

Els vins espanyols es trobaven dins del mercat britànic en desavantatge comparatiu, per la presència des de 1860-62 d'una escala alcohòlica que beneficiava els vins amb graduacions més baixes. El conjunt d'importacions britàniques també es trobava en una situació aranzelària diferencial dins del mercat espanyol des de 1877 i l'establiment del nou aranzel de doble columna. L'objectiu de la diplomàcia espanyola era, doncs, aconseguir una elevació de l'escala alcohòlica en l'aranzel britànic, mentre que el de la britànica era aconseguir el tracte de nació més afavorida i passar a fruir de la segona columna de l'aranzel espanyol. Les negociacions entre ambdós governs —que hem pogut veure amb més

deteniment al capítol de política econòmica— s'inicien després de la reforma aranzelària espanyola de 1877, amb un Govern conservador, tenen un punt àlgid amb la signatura del protocol de desembre de 1883, signat pel Govern de la ILD i rebutjat pel Consell d'Estat, i culminen en el *modus vivendi* de desembre de 1884, novament amb Govern conservador. Com recordarem, encara després d'aquest, se suspenen novament les negociacions i les reprèn el Govern liberal de 1886, amb la signatura d'un tractat definitiu. A les planes següents, anem a veure, de moment, l'evolució d'aquesta qüestió fins el protocol de 1883.

Ja des de la primera legislatura de la Restauració, el tema d'un possible acord comercial amb Gran Bretanya va apareixent de tant en tant al Congrés, en forma de preguntes i peticions de dades per part d'alguns diputats. Hi ha diverses intervencions en les que es demana al Govern en quin punt es troben les negociacions amb Gran Bretanya o bé es demana alguna informació concreta sobre l'escala alcohòlica. En destaca la interpel·lació que fa Leopoldo Alba Salcedo, l'abril de 1878, i la intervenció de Moret, el novembre de 1879. Entre els diputats catalans, Albert Quintana, diputat per Torroella de Montgrí i soci de l'IACSI, demana l'abril de 1876 l'expedient relatiu a les negociacions diplomàtiques amb Gran Bretanya, que no li és lliurat, i Francesc López Fabra, diputat per Barcelona i un dels especialistes de l'IFTN demana, el juliol de 1879, al ministre d'Estat prudència en la celebració d'acords comercials i que siguin debatuts àmpliament a les Corts<sup>255</sup>; amb aquesta petició, voldria sortir al pas de la demanda de la diplomàcia britànica, que considerava que per a la signatura d'un acord no calia la intervenció de les Corts espanyoles.

Des de l'associacionisme econòmic, també hi ha interès per aquest tema. Així, tant el CUMM com l'ARAA demanen la celebració d'un acord comercial amb Gran Bretanya, en base a una rebaixa en l'escala alcohòlica britànica i la concessió de la segona columna de l'aranzel espanyol a Gran Bretanya.

Entre les corporacions econòmiques catalanes, en canvi, es rebutja la possibilitat d'aquest acord. En formar-se el Govern liberal de 1881, l'IFTN elabora dos fulls volants destinats a combatre les peticions dels lliurecanvistes, alhora que es demana a Balaguer que s'informi al Ministeri d'Estat del punt en el que es troben les negociacions diplomàtiques<sup>256</sup>. En el mateix context de formació del Govern liberal, el FPE i l'IACSI elaboren també sengles exposicions al Govern, rebutjant la possibilitat d'un acord comercial amb Gran Bretanya<sup>257</sup>.

Com hem vist, l'arribada al poder del Govern esquerrà accelera la celebració d'un protocol d'acord comercial amb Gran Bretanya. El protocol Ruíz-Gómez-Mourier d'1 de desembre de 1883, consistia en l'establiment d'un primer conveni, amb la concessió espanyola del tracte de la nació més afavorida a Gran Bretanya i en l'elevació per part britànica de l'escala alcohòlica dels 26° als 30° (Sykes); s'acordava també la celebració d'un tractat definitiu el 1887, en el que la part espanyola es comprometia a revisar el seu aranzel, per poder concedir rebaxes més enllà de la segona columna, i la britànica a estudiar pujades de graus en el límit inferior de la seva escala alcohòlica; s'incloua també la creació d'una comissió mixta hispano-britànica, per estudiar l'aranzel espanyol; d'altra banda, no

---

255. Intervenció de Quintana: DSC, legislatura de 1876-77, núm. 36, p.664. Intervenció de López Fabra: legislatura de 1879-80, núm. 37, p.617-618.

256. IFTN: *Exposición que el ...*, 14 de Marzo de 1881 (full volant); INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL: *La verdad sobre la cuestión de los vinos y el tratado de comercio con Inglaterra. Cuatro palabras a los productores nacionales en general y a los agricultores en particular*, 9 de Mayo de 1881 (full volant); AFTN, IFTN, "Actas", 17-7-1879/12-9-1881, sessió de la Junta Directiva de 30-5-1881.

257. *Fomento de la Producción Española*, núm. 242, 26-2-1881, p.81-86; *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, abril de 1881, p.88-89.



s'esmentava explícitament les Antilles i, per tant, la interpretació podia ser lliure, a criteri del Govern espanyol.

A la biografia de Víctor Balaguer, ja hem pogut veure el seu paper decisiu a la presidència del Consell d'Estat per aconseguir que aquest organisme rebutgés el protocol d'acord comercial, i com manté una intensa relació amb l'IFTN respecte aquest tema. Així, per exemple, en carta del president de la corporació, aquest demana a Balaguer un suprem esforç en la defensa de la producció nacional: *Este Instituto, por lo mismo, se permite indicarle que es indispensable combatir enérgicamente el tratado, y espera que V.E. contribuirá a la obra con su autorizada palabra, su acción eficaz y su legítima influencia en el Gobierno y en los numerosos amigos con que cuenta V.E. Por el país y para el país es necesario un supremo esfuerzo*<sup>258</sup>.

En el dictamen del Consell d'Estat, es rebutjava especialment alguns aspectes del protocol, com la comissió mixta, en considerar que era improcedent que súbdits estrangers intervinguessin en un ram de l'administració espanyola, la indefinició del text envers les províncies d'Ultramar, que es recomanava excloure de l'acord, així com la desproporció de les concessions mútues.

Igual que als anys precedents, el protocol d'acord comercial genera una àmplia polèmica entre lliurecanvistes i proteccionistes. Entre els primers, en destaca el banquet que organitza el CUMM en homenatge a Figuerola i als ministres esquerrans lliurecanvistes, amb l'assistència de l'ambaixador britànic<sup>259</sup>.

Des de les corporacions econòmiques catalanes, es rebutja clarament aquest acord comercial. L'IFTN, en un full volant editat per a l'ocasió, argumenta que s'està atorgant a Gran Bretanya, sols com a condició prèvia per obrir negociacions definitives, molt més del que se li hauria de donar en un tractat definitiu, és a dir, la segona columna de l'aranzel i la possibilitat de rebaixes més enllà d'aquesta. Es fa també una reflexió entorn a l'escàs consum de vins que hi ha a Gran Bretanya, d'on resultaria que els vins espanyols afectats per la rebaixa de l'escala alcohòlica britànica constituïrien una mínima part de les exportacions espanyoles d'aquest producte. Es conclou rebutjant la tendència a reduir els aranzels a la mínima expressió<sup>260</sup>.

L'IFTN nomena una comissió, presidida per Ferrer i Vidal, senador per Barcelona, per gestionar el tema. Celebra dues juntes generals de socis, la primera amb caràcter extraordinari el desembre de 1883 i la segona, ordinària, el gener de 1884, en les que s'acorda diverses mesures de pressió, incrementant l'activitat de propaganda i estrenyent la relació amb el grup de parlamentaris catalans, als que s'envia la informació disponible sobre el tema i es demana que s'oposin al protocol quan es presenti a les Corts<sup>261</sup>. Entre els parlamentaris, es manté més relació amb els diputats Víctor Balaguer i Enrique de Orozco, amb el senador Josep Maluquer, i també amb Cánovas, aleshores cap de l'oposició.

El FPE, per la seva banda, llença atacs especialment durs des de les planes de la seva revista als responsables ministerials, per llurs inclinacions lliurecanvistes i per la signatura del

258. BMVB, Manuscrits núm. 310/29. Carta de Manel Feliu i Coma, datada a Barcelona, desembre 1883, adreçada a Víctor Balaguer, a Madrid.

259. CUM [M]: *Reseña del banquete celebrado ...* Sobre la polèmica entorn al protocol, veure també LASALA Y C<sup>a</sup>: *El "modus vivendi"*, Enero de 1884; JAMAR: *Datos concretos ...*

260. IFTN: *El ... a las autoridades ...* Veure també *El Eco de la Producción*, núm. 79, 24-12-1883, p.530-535.

261. AFTN, IFTN, "Actas, juntas generales", 14-1-1882/7-6-1885, juntes del 15-12-1883 i del 9-1-1884. Veure també *El Eco de la Producción*, núm. 80, 15-1-1884, p.19 i seg.

protocol<sup>262</sup>. Crea també la seva comissió per fer un seguiment del tema, manté una especial relació amb el diputat Orozco, que presenta l'exposició de la corporació al ministre d'Estat, i felicita un per un els vocals del Consell d'Estat que s'oposen al protocol<sup>263</sup>.

L'IACSI també elabora una exposició, que adreça a les Corts. En ella, l'Institut rebutja els acords comercials amb les potències econòmiques, la creació de la comissió mixta hispano-britànica i la poca reciprocitat en les concessions mútues. Dedica força atenció a analitzar el sector dels vins, considerant que les importacions britàniques són molt petites, que és poc probable que el consum britànic abandoni la cervesa per passar en proporcions significatives al vi, que l'escala alcohòlica significa un greu inconvenient i que les taxes aranzelàries britàniques continuen massa altes en aquest sector<sup>264</sup>.

Pel que fa als treballs a les Corts, el 12 de gener de 1884 el ministre d'Estat i autor del protocol, Servando Ruíz Gómez, presenta aquest al Congrés, en forma de projecte de llei. No obstant, l'accidentada i breu trajectòria de les Corts amb Govern esquerrà impedeix que el tema segueixi la seva tramitació, arribant la suspensió de sessions sense que ni tan sols s'hagués format la comissió. Arriben al Congrés tres exposicions de la zona productora de xeressos, tot oposant-se al conveni en considerar que els seus vins, amb graduacions altes i una exportació significativa a Gran Bretanya, quedaven fora dels graus negociats a l'escala alcohòlica.

Després de la crisi de la ILD i de la formació d'un nou Govern conservador, presidit per Cánovas, les corporacions econòmiques catalanes i els seus representants polítics demanen reiteradament al nou executiu que no tiri endavant l'acord comercial amb Gran Bretanya. Aquesta qüestió queda prou clara tot analitzant la correspondència creuada entre Duran i Bas i Cánovas per aquestes dates. Cánovas, que en aquells moments apareixia com el salvador dels interessos industrials catalans en contraposició a la política aranzelària dels esquerrans, respon ja d'entrada que no pot ignorar el compromís adquirit pel gabinet anterior. Així, en carta a Duran del mateix gener de 1884, afirma: *Sabe V., de antiguo que yo he de hacer todo lo posible a favor de los intereses de la industria nacional, y mi propósito de coadyuvar en cuanto le permitan las circunstancias, a este fin; pero con la Inglaterra no se puede ni se debe jugar: así es que se hará en esta cuestión, y en todas, todo lo más que se pueda alcanzar*<sup>265</sup>.

### B.2.3) El *modus vivendi* de desembre de 1884.

El protocol de desembre de 1883 queda en suspens amb la formació del nou Govern conservador i durant tot 1884. No obstant, les negociacions amb el Govern britànic continuen i donen com a fruit el protocol o *modus vivendi* Elduayen-Mourier de 21 de desembre de 1884. Aquest tenia com a principals diferències respecte el de 1883 l'exclusió de la comissió mixta i de l'aplicació de l'acord a les Antilles, així com en el fet que s'hi esmenta explícitament la data límit per començar a negociar un tractat definitiu (1-4-1886) i la de finalització del conveni provisional (30-6-1887).

262. *Fomento de la Producción Española*, núms. 346 a 348, 15-12-1883 i 1 i 15-1-1884, sèrie d'articles "La tratadomanía".

263. AFTN, FPE, "Correspondencia", 3-10-1883/20-7-1888, finals 11-1883/19-12-1883; "Actas", 4-9-1878/9-7-1884, 16-1-1884.

264. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1884, "Exposición que el Instituto ha elevado a los Cuerpos Colegisladores en súplica de que no concedan su aprobación al convenio otorgado el 1º de Diciembre último entre el Gobierno español y el de la Gran Bretaña", p.42-45.

265. RÍQUER: *Epistolari* ..., p.310. Carta d'Antonio Cánovas del Castillo a Manel Duran i Bas, datada a Madrid, 24-1-1884.

Com ja hem vist, per la pressió de les corporacions industrials catalanes, el primer projecte es divideix en dues parts: una primera, demanant la concessió a Gran Bretanya del tracte de la nació més afavorida, però sols en el comerç i la navegació amb la península, excloent per tant les possessions d'Ultramar, i sols fins el 30-6-1887, i una segona, relativa al tractat definitiu, que queda aturada.

### **B.2.2.1) Postura dels lliurecanvistes davant del projecte.**

Des dels seus mítings lliurecanvistes, l'ARAA, que venia demanant des de feia anys la celebració d'un acord comercial amb Gran Bretanya, dedica a analitzar el *modus vivendi* de desembre de 1884 una atenció prioritària<sup>266</sup>. Una primera consideració dels lliurecanvistes, és veure que des de l'establiment de l'arancel de doble columna de 1877, Gran Bretanya havia quedat en una situació aranzelària diferencial respecte els països que passen a tenir el tracte de la nació més afavorida. En aquest sentit —argumenten— la signatura del *modus vivendi* seria un acte de reparació a un país al que s'hauria tractat injustament.

Admetent en el fons l'argument dels proteccionistes sobre la conjunturalitat de la demanda francesa de vins, es parla de la necessitat de cercar mercats alternatius per a les exportacions espanyoles. El fet que fins aquell moment el mercat britànic hagués estat més aviat poc receptiu a les importacions de vi en general i a l'espanyol en particular, llevat dels xeressos, o que tradicionalment el consumidor britànic preferís la cervesa, no és vist des de les files lliurecanvistes com un problema que dificulti el pla previst d'eixamplar les exportacions espanyoles. Per a ells, l'explicació d'aquest escàs consum estaria en els elevats preus que pagaven els vins a la seva entrada a Gran Bretanya; per contra, si el consumidor britànic pogués accedir als vins importats en condicions econòmiques, ben segur que el corrent comercial cap aquell mercat es multiplicaria. Per això, per als lliurecanvistes espanyols el mercat britànic, tot i semblar d'entrada força menor que altres, tindria un enorme potencial de creixement.

La presència de l'escala alcohòlica tampoc no apareix com a inconvenient per als lliurecanvistes. Consideren que la majoria dels vins espanyols es trobarien entre els 26 i els 30° (Sykes), que eren els afavorits pel tractat. Per tant, el gruix de vins espanyols exportables entrarien dins de la rebaixa pactada, amb l'única excepció dels vins de Xerès i algunes classes de vins generosos. En ser els de més valor, però, es creu que podran suportar millor les taxes més altes. Per això, des de les files lliurecanvistes se censura l'oposició al tractat que plantegen els vinicultors xeresans, no afavorits per ell.

En l'apartat de crítiques al text finalment acordat, hi ha el fet que si bé al protocol de desembre de 1883 no es parlava de les Antilles i per tant la interpretació podia ser lliure, a l'actual, en canvi, se les exclou explícitament. Tenint en compte que a partir del tractat de comerç amb els Estats Units s'abolí el dret diferencial de bandera a les Antilles, eixamplant-se a la resta de països que tenien el tracte de la nació més afavorida, Gran Bretanya seria l'únic país amb un volum comercial significatiu que quedaria fora d'aquest benefici.

<sup>266</sup> Veure ARAA: *Meeting ... 1º de Marzo de 1885; Meeting ... 8 de Marzo de 1885*; RODRÍGUEZ: *El convenio con Inglaterra* ...

### B.2.2.2) Postura de les corporacions econòmiques catalanes.

Novament, les corporacions econòmiques catalanes elaboren exposicions a les Corts d'oposició al projecte. En aquesta ocasió, cal esmentar els treballs elaborats per l'IFTN, FPE, ANCB, IACSI, SEBAP, SEGAP, SEGRAP, APFUBZE i Centre Agrícola del Penedès<sup>267</sup>. Igual que en el cas del tractat de comerç amb França, hi ha diverses argumentacions que són coincidents a totes elles:

- 1) Se censura la postura de feblesa del Govern respecte les reclamacions britàniques. Es creu que el protocol de desembre de 1883 no era un compromís definitiu per al Govern espanyol i que hauria calgut resistir a les pressions de la diplomàcia britànica.
- 2) Especialment el FPE, censura les contradiccions del PLC, que a l'oposició hauria plantejat una postura proteccionista en matèria aranzelària i hauria esgrimit uns arguments contra els acords comercials amb les potències econòmiques, que un cop al poder ha deixat de banda.
- 3) Es considera l'actual text fins i tot més perjudicial per a la producció nacional que el de 1883.
- 4) S'insisteix en totes les exposicions en la greu competència, en alguns casos insostenible, que significaran les importacions de Gran Bretanya, a la que no es dubta de qualificar com la primera potència industrial i marítima del moment. En el cas de l'IFTN i del FPE, es parla més de la indústria, mentre que l'ANCB posa l'accent en la marina mercant i l'IACSI en l'agricultura. En el document del FPE llegim:

En estas condiciones de lucha contrae el Gobierno español un solemne compromiso comercial con Inglaterra, modificando esencialmente los medios de resistencia que a España quedaban para oponer un dique a la excesiva producción inglesa, que, por las circunstancias críticas por que periódicamente atraviesa el mercado inglés a consecuencia de su naturaleza especial de mercado industrial y exportador, está con frecuencia sujeto a desniveles y oscilaciones que se hacen notar por el desprendimiento periódico de inmensas cantidades de productos que tienen sobrantes por su constante plétora de producción y manda a precios de ruina a las naciones que cometen la imprevisión o la insensatez de querer medir sus débiles fuerzas con las del Estado más potente del mundo<sup>268</sup>.

I s'afegeix una cita textual del propi Cánovas, del seu discurs a l'AM, que hem pogut veure anteriorment: *no es la competencia estímulo que avive el propio valor, sino segura ruina cuando se establece entre naciones, como entre individuos, grandemente desiguales en fuerzas materiales y aún en las morales e intelectuales*<sup>269</sup>.

- 5) El *modus vivendi* produirà una considerable descens de la renda de duanes.
- 6) Es rebutja que el tractat definitiu inclogui les Antilles, a les que es considera darrer reducte de la marina i de la producció espanyoles.
- 7) Es rebutja també la possibilitat de rebaixar l'aranzel més enllà de la segona columna.

---

267. Per a l'exposició de l'IFTN, veure INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL: *Exposición elevada a las Cortes por el ... contra el establecimiento de un MODUS VIVENDI, seguido de un tratado de comercio con la Gran Bretaña*, 1885; i també SARD, Andrés de: *Comparación entre el actual estado de desarrollo de la industria algodonera en Inglaterra y el de la propia industria en España. Trabajo leído por su autor D. ... ante las Juntas Directiva y Consultiva del Instituto de Fomento del Trabajo Nacional, el día 28 de Noviembre de 1884*, 1884. Per a la del FPE, veure FPE: *Exposición-memoria ...* Per a la de l'ANCB, veure *Revista de la Asociación de Navieros y Consignatarios de Barcelona*, núm. de febrer de 1885, p.33-35; i també ELÍAS DE MOLINS, José: *Consideraciones sobre el tratado de comercio con Inglaterra*, 1884. Per a la de l'IACSI, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-3-1885, p.75-78. Per a les exposicions de la SEBAP, SEGAP, SEGRAP, APFUBZE i Centre Agrícola del Penedès, veure *Archivo del Congreso de los diputados, serie general, legajo 220/expediente núm. 13: "Modus vivendi con Gran Bretaña. 1885."*

268. FPE: *Exposición-memoria ...*, p.7.

269. FPE: *Exposición-memoria ...*, p.7.

8) Igual que en el cas del tractat de comerç amb França, es dedica força atenció a analitzar el tema dels vins, que hauria estat el més directament afavorit des del Govern espanyol. En aquest apartat s'argumenta:

- a) Gran Bretanya no és i no serà mai una gran consumidora de vins. Les exportacions espanyoles de vins a aquest país són mínimes i ho continuaran essent.
- b) Gran Bretanya no ha rebaixat la taxa a la importació dels vins, sinó que sols ha modificat els graus de l'escala alcohòlica.
- c) Els vins espanyols compresos dins de la graduació modificada a l'escala alcohòlica representen una quantitat molt mínima. En canvi, els que sí tenen una exportació significativa a aquell mercat, com els xeressos, tenen graduacions superiors i, per tant, queden fora dels beneficis de l'acord.
- d) A canvi d'un benefici tan minso, s'atorga a Gran Bretanya unes condicions enormement desproporcionades. Llegim al document elaborat per la SEBAP:

Si para llegar a la rebaja de 26 a 30 grados de la escala alcohólica hemos de conceder a Inglaterra el trato de la nación más favorecida en la forma que indican las declaraciones de 21 de Diciembre de 1884, esto es, sacrificando nuestra industria y nuestra navegación, ¿Qué sucederá el día en que, de conformidad con lo indicado en el punto segundo del artículo primero del proyecto de ley de treinta y uno de enero último, deben hacerse modificaciones superiores a los treinta grados? ¿Qué concesiones haremos entonces mayores al trato de la nación más favorecida y a los que indican las declaraciones de 21 de Diciembre de 1884? Toda la riqueza española no será suficiente para que Inglaterra se dé por satisfecha en pago de una rebaja que, como se ha demostrado en esa exposición, sería ilusoria<sup>270</sup>.

- e) Les encara molt elevades taxes britàniques als vins estan motivades pel fet que constitueixen una important font d'ingressos en concepte de renda de duanes i una protecció a la seva producció de cervesa, aspectes als que Gran Bretanya no renunciarà.
- f) De les rebaixes atorgades a les importacions espanyoles de vins, a costa de tants sacrificis per a la indústria, se'n beneficien altres països, directament competidors dels vins espanyols en el mercat britànic.
- g) No es pot basar una estratègia comercial en l'afavoriment d'un producte únic, al damunt agrari, i amb la plaga de la fil·loxera avançant en els ceps espanyols. Llegim en el document de l'IFTN: *Fundar un tratado de comercio en base tan efímera y movediza como lo es un solo y único producto de la agricultura, es el colmo de la imprevisión y de la ligereza*<sup>271</sup>.

D'altra banda, les corporacions mouen també els seus recursos de pressió. L'IFTN havia demanat al Govern estar informat en tot moment de les negociacions amb Gran Bretanya, sense obtenir, però, cap satisfacció a la seva demanda. De fet, la corporació coneix el text del protocol a través de la premsa britànica, pel que el seu malestar amb el Govern puja de to. Igual que el cas del tractat de comerç amb França, celebra una Junta General extraordinària per analitzar el *modus vivendi*<sup>272</sup>. Envia també una comissió a Madrid, que practica gestions davant dels parlamentaris catalans i de la comissió del Congrés. Igual que les altres corporacions econòmiques, participa en el procés d'elaboració del *Memorial de*

270. Archivo del Congreso de los diputados, serie general, legajo 220/expediente núm. 13: "Modus vivendi con Gran Bretaña. 1885."

271. IFTN: *Exposición elevada* ..., p.6.

272. AFTN, IFTN, "Actas, juntas generales", 14-1-1882/7-6-1885, junta general extraordinària de 9-1-1885.

*Greuges*. Un cop presentat aquest a Alfons XII, l'Institut escriu directament al monarca demanant-li una intervenció com a cap d'estat per aturar el *modus vivendi*<sup>273</sup>.

El FPE, per la seva banda, en tenir notícia de la signatura del protocol, telegrafia Cánovas, indicant-li el malestar de la corporació: *Junta General Fomento Producción española profunda y penosamente impresionada ante posibilidad aprobación funestísimo proyecto ley convenio Inglaterra acuerda unanimidad transmitir vusencia testimonio disgusto inmenso elementos productores*<sup>274</sup>. El FPE s'adhereix de bon començament a la iniciativa del CC que duria a la redacció del *Memorial*. D'altra banda, durant el debat a les Corts, va telegrafiant tots els diputats i senadors que intervenen contra el *modus vivendi*, tot felicitant-los per llurs intervencions i encoratjant-los a mantenir la seva postura.

### **B.2.2.3. Activitat dels parlamentaris catalans, fora de les sessions de les Corts.**

A principis de febrer de 1885, els diputats catalans inicien un període de gran activitat per preparar l'ofensiva parlamentària contra el *modus vivendi*. Acorden impulsar la candidatura de Teodor Baró (diputat per Barcelona) per entrar a formar part de la comissió del Congrés. Baró, però, no aconsegueix imposar-se a la seva secció i no pot accedir a l'esmentada comissió. A la reunió del dia 4, tots els diputats presents es mostren unànimes en oposar-se al *modus vivendi*, amb la particularitat que si bé el 1882 els parlamentaris catalans coincidien en l'oposició al tractat de comerç amb França amb l'oposició conservadora, en el cas del present acord es trobaven sols, en no coincidir amb l'oposició liberal i menys encara amb l'esquerrana. Acorden, doncs, repartir-se els tres torns contra la totalitat, intervenint Teodor Baró, Pere Bosch i Labrús i Manel Duran i Bas (finalment, l'ordre seria: Nicolau, Baró i Duran). Acorden també escriure amb caràcter urgent els parlamentaris catalans absents de Madrid, per demanar-los que s'incorporessin als seus escons<sup>275</sup>.

Duran i Bas, que en aquestes Corts de 1884-86 apareix com a cap dels parlamentaris ministerials catalans, de fet es trobava encara a Barcelona, retingut per una malaltia. Com ja hem vist a l'apartat dedicat al *ministerialisme a la catalana*, manté durant aquests dies correspondència amb Víctor Balaguer, amb qui l'unia una gran amistat i la responsabilitat d'encapçalar les respectives forces ministerials catalanes en les oposicions als propis governs, tot interessant-se per la tramitació preliminar del *modus vivendi* i els treballs dels diputats catalans. En una de les seves cartes, Duran anuncia a Balaguer el seu desig de traslladar-se a Madrid tan aviat com la seva salut li ho permeti, per combatre enèrgicament el Govern del seu partit en aquesta qüestió: *Mis convicciones económicas, mi antigüedad en la defensa de la protección al trabajo, el amor al país y el decoro del partido conservador que debe mantener en el Gobierno lo que en la oposición prometió me imponen esta conducta*<sup>276</sup>.

Si el dia 4 es reunien els diputats catalans, el 7 ho fan els senadors, també per analitzar el *modus vivendi*. A diferència dels diputats, però, s'acorda esperar a tenir més dades abans de prendre cap decisió. Ferrer i Vidal, president honorari de l'IFTN i senador per Barcelona, es trobava encara en aquesta ciutat, retingut per qüestions familiars. Entre els treballs preliminars dels senadors catalans, cal destacar el full volant que edita el senador per Girona

---

273. AFTN, IFTN, "Comunicaciones", 15-4-1881/12-1-1887, carta adreçada directament a Alfons XII, datada a Barcelona, 11-3-1885.

274. AFTN, FPE, "Correspondencia", 3-10-1883/20-7-1888, telegrama a Antonio Cánovas del Castillo, datat a Barcelona, 28-1-1885.

275. Sobre les gestions d'aquests dies dels parlamentaris catalans, veure *El Liberal*, *La Época*.

276. BMVB, Manuscrits núm. 376/10, carta de manel Duran i Bas a Víctor Balaguer, a Madrid, datada a Barcelona, 9-2-1885.

i també membre de l'IFTN Ferran Puig (igual que havia fet amb el tractat de comerç amb França de 1882)<sup>277</sup>. En aquest treball, Puig analitza detingudament el *modus vivendi*, especialment des del punt de vista de la no reciprocitat de les concessions mútues, així com de la inconseqüència del PLC, per haver acceptat un projecte en desacord amb els principis defensats des de l'oposició. Puig considera en aquest treball que el present acord significa la rebaixa més gran feta mai per part espanyola, ja que anteriorment no s'havia donat tantes concessions a un altre país abans d'haver signat un acord definitiu. A més, el projecte de derogació de la base 5ena, lluny d'anar en el camí d'aturar les rebaixes aranzelàries que contenen els seus terminis, caldria veure'l com l'eliminació d'un obstacle per concedir rebaixes aranzelàries molt més enllà de les ja pactades.

El dia 9, la comissió del Congrés dona una audiència, a la que assisteix Baró. El diputat per Barcelona demana i ho aconsegueix, que la comissió fixés uns dies per escoltar les reclamacions dels parlamentaris i dels industrials que volguessin. La comissió ofereix audiències públiques els dies 12 i 13, assistint i intervenint en ella representants de l'Ajuntament de Barcelona, dels fabricants de Sabadell i Terrassa i de l'IFTN i del CIC.

El dia 11, es reuneixen 19 diputats catalans més els senadors Ferran Puig i Jaume Girona. En aquesta reunió, s'acorda proposar al Govern l'eliminació del paràgraf segon del projecte de llei, que feia referència a l'obligació de fer un tractat definitiu més endavant. Es forma una comissió encarregada de negociar aquest tema, amb Ferran Puig, senador per Girona i membre de l'IFTN com a president, el marquès d'Aguilar, diputat per Olot i membre de l'IACSI, com a secretari, i com a vocals Pere Bosch i Labrús, diputat per Vic i president del FPE, Frederic Nicolau, diputat per Barcelona i president de l'ANCB, Josep Sert, diputat per Barcelona i directiu de l'IFTN, i Marià Pons, diputat per Tarragona. Tot seguit, aquesta comissió, a la que s'afegeix Jaume Girona, s'entrevista amb el ministre d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced, per demanar la modificació del segon paràgraf. El dia 14 s'entrevista amb Cánovas, que els parla dels compromisos contrets pel Govern anterior, que l'impedirien fer marxa enrera en el tema del *modus vivendi*.

La següent cita dels parlamentaris catalans és el dia 15, en què es reuneixen al Congrés, junt amb les comissions arribades des de Catalunya. La comissió de treball dels parlamentaris informa de les seves entrevistes amb el ministre d'Estat i amb el president del Consell de ministres. Els assistents valoren el resultat com a poc satisfactori. Llegim a una ressenya d'aquesta reunió feta per la premsa madrilenya:

Los industriales que asistieron manifestaron que no se les ofrecían compensaciones de ninguna clase a cambio de los perjuicios que, a su entender, les irrogará el tratado y se mostraron dispuestos, en vista de la ineficacia de sus gestiones, a cruzarse de brazos y dejar a sus representantes en las Cámaras la de defender sus intereses.

El Sr. Pujol Fernández, que representaba al Ayuntamiento de Barcelona, fue más explícito; declaró que si se aprobaba la autorización, no volverá a ocupar su puesto en la Municipalidad de la capital del Principado.

El Sr. Sard, importante industrial barcelonés, consideró condenada a muerte por el gobierno conservador la industria catalana, y encomendando su defensa a los senadores y diputados, por si logran que en vez de la pena capital la impongan cadena perpetua<sup>278</sup>.

Els dies següents arriben a Madrid Manel Duran i Bas i Josep Ferrer i Vidal, dos pesos pesants del conservadorisme català i de la relació entre classe política i representació d'interessos. Cal destacar aquí —com ja vèiem al capítol dedicat a les Corts— que si la legislatura de 1884-85 havia estat oberta el 20 de maig de 1884, ambdós parlamentaris

277. [PUIG, Fernando]: (sense títol), s/a (full volant).

278. *El Liberal*, 16-2-1885.

catalans encara no havien fet ús dels seus respectius escons, fins el punt que encara no havien ni tan sols pres possessió dels càrrecs. Duran ho fa el 19 de febrer i Ferrer el 23 de març. En ambdós casos, hi ha un desplaçament a Madrid expressament per combatre el *modus vivendi*.

El dia 18, Duran s'entrevista amb Cánovas i amb Romero Robledo (ministre de la Governació). Els descriu la situació de rebuig al conveni que s'estava vivint a Catalunya, gestiona una audiència per a les comissions de l'Ajuntament i de la Diputació Provincial de Barcelona i demana a Cánovas que la suspensió de la base 5ena no esdevingui llei definitiva. Cánovas accedeix a aturar-la fins després del debat parlamentari del *modus vivendi*.

L'endemà, dia 19, es reuneixen novament els parlamentaris catalans, més els comissionats. Teodor Baró i Josep Maria Planas i Casals, diputats per Barcelona i per Vilafranca del Penedès respectivament, havien demanat al Govern, ja el gener, tots els documents diplomàtics de les negociacions amb Gran Bretanya. De la seva anàlisi, conclouen que el projecte de derogació de la base 5ena pot ser encara més perjudicial que la pròpia base, ja que aniria encaminada a satisfer les demandes de Gran Bretanya d'obtenir rebaixes més enllà de les previstes en aquesta llei. Més tard, Cánovas rep els comissionats catalans, presentats per Duran i Bas.

El dia següent, el 20, hi ha una altra reunió dels parlamentaris catalans més els comissionats. Duran informa a la reunió que Cánovas havia ofert els següents punts: 1) limitar a l'actual legislatura l'autorització per fixar les rebaixes, 2) no concedir-les sense escoltar abans la JCAV, 3) retirar el projecte de derogació de la base 5ena. Aquesta proposta és rebutjada, mostrant-s'hi contraris tant Duran com Ferrer i Vidal. El dia 22, Romero Robledo convoca els parlamentaris catalans al seu despatx i reitera els oferiments del Govern, sense arribar, però, a cap acord.

L'endemà, dia 23, els parlamentaris catalans demanen a Cánovas que es faci una informació parlamentària prèvia al tractat definitiu. En una segona entrevista entre ambdues parts, aquest cop amb l'assistència també del ministre d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced, Cánovas insisteix en els punts oferts pel Govern. Tant Duran i Bas com Ferrer i Vidal tenen paraules dures contra el cap de l'executiu i anuncien llur intenció de combatre el *modus vivendi* amb energia. Una comissió de parlamentaris catalans s'entrevista amb el rei, també pel tema del *modus vivendi*.

El dia 24, hi ha una nova reunió dels parlamentaris catalans més els comissionats, en la que es valoren les darreres gestions. El mateix dia es presenta al Congrés el dictamen favorable de la comissió.

El 26, es produeix el darrer intent per part del Govern d'atreure els parlamentaris catalans cap a una transacció. Romero Robledo els convoca a una reunió al Congrés. Hi assisteixen sols els ministerials, considerant els d'oposició que si s'havia de produir una transacció, valia més que la fessin dins del partit. Romero proposa un nou dictamen, en el que es concediria a Gran Bretanya únicament el tracte de la nació més afavorida, però sense esmentar el tractat definitiu, tal com havien demanat els parlamentaris catalans dies abans. A canvi, Romero demana als ministerials catalans que no presentin oposició al Govern al debat parlamentari o que en facin una de formal, sense qüestionar a fons la política comercial del Govern.



Romero Robledo abandona la reunió per deixar els parlamentaris catalans que deliberin sobre la seva proposta. Entre aquests, es produeix una divisió d'opinions en quant a la postura a adoptar: mentre uns eren partidaris de fer una oposició més suau a les dues cambres, altres volen mantenir l'oposició frontal al projecte, tota vegada que no es podia assegurar que la segona part, el tractat definitiu, no es dugués a terme. Romero retorna a l'assemblea i els parlamentaris catalans li comuniquen que accepten la proposta, però que igualment presentaran oposició a ambdues cambres. El dia 28, la comissió del Congrés, degudament pressionada pel Govern, emet un nou dictamen, en el que se separa la segona part, relativa al tractat definitiu.

Aquesta variació del dictamen, que alterava essencialment les bases del protocol de desembre de 1884, és àmpliament condemnada des de les files lliurecanvistes, que hi veuen la mà oculta dels grups de pressió catalans. A un míting celebrat mesos més tard, s'hi refereix un dels oradors:

Pero ¡oh fatalidad! Se presenta el oportuno proyecto en el Congreso de Sres. Diputados, y a los barceloneses les faltó tiempo para preparar otra algarada como la que armaron en 1882 cuando el tratado con Francia, por lo cual el Gobierno conservador, olvidándose de lo que directamente había convenido con el Gobierno inglés, duda, vacila, cabildea, recibe comisiones, hace promesas que le comprometen, cede a elevadas sugerencias y acepta que el dictamen de la Comisión, reflejo de la declaración concertada con el representante de la Gran Bretaña, se altere esencialmente. En efecto: entonces ya sólo pidió autorización a las Cortes para conceder a Inglaterra el trato de la nación más favorecida en todo lo concerniente *al comercio y la navegación con la península*, se le otorga el trato de la nación más favorecida sólo *hasta 30 de Junio de 1887*, y no se habla ni una palabra acerca de las negociaciones que debían comenzar en Abril de 1885 para llegar al tratado definitivo<sup>279</sup>.

L'1 de març, els diputats catalans acorden l'ordre definitiu d'intervencions contra la totalitat: Frederic Nicolau, Teodor Baró i Manel Duran i Bas.

#### **B.2.2.4. Preliminars del debat a les Corts.**

Igual que als temes precedents, arriben a les Corts diverses exposicions, amb opinions favorables o contràries al projecte de llei en qüestió. En aquest cas, el volum rebut és considerablement menor que en el del tractat de comerç amb França. El gruix d'exposicions contràries al projecte arriba de Catalunya, amb les ja esmentades de les corporacions econòmiques, més els ajuntaments de Barcelona, Sabadell, Mataró i Reus, les Diputacions Provincials de Barcelona i Tarragona, la JPAICB, CCLB, la secció d'indústria de l'AB i corporacions de Manresa. Novament hi ha parlamentaris catalans que tenen una especial vinculació amb les corporacions econòmiques i que presenten directament les seves exposicions a les Corts. Víctor Balaguer, molt vinculat a l'IFTN, presenta la d'aquesta corporació al Congrés; Frederic Nicolau, president de l'ANCB, presenta l'exposició de l'associació al Congrés; el marquès d'Aguilar, membre de l'IACSI, presenta la corresponent exposició també al Congrés; Ferañ Puig, membre de l'IFTN, presenta la d'aquesta corporació al Senat. Altres diputats catalans que presenten exposicions procedents de Catalunya són Josep Sert, Fèlix Macià, Ramon Rocafort, Pau Turull, Albert Quintana i Marià Pons, junt amb els senadors Manel Girona, Joaquim Maria Paz i Juan Magaz.

Com a exposicions contràries al projecte procedents de fora de Catalunya, trobem les de la casa Pickman, de Sevilla<sup>280</sup>, els fabricants de teixits d'Alcoi i l'*Asociación de Agricultores de*

279 ARAA: *Meeting ... 7 de Junio de 1885*. Intervenció de Zapatero, p.24.

280. PICKMAN: *Al Congreso ...*

*España*. Consten com a exposicions favorables algunes que no ho són tant. Així, la dels exportadors de vins de Xerès, de fet s'oposa al projecte, ja que els seus vins quedaven per sobre de la graduació alcohòlica negociada. O la del *Centro Castellano de Valladolid*, que accepta el projecte amb algunes matisacions.

A les comissions d'ambdues cambres, no hi ha presència de catalans. La del Congrés, la presideix el vescomte de Campo-Grande, un dels experts del PLC en temes aranzelaris, i la del Senat, Salvador Albacete, a qui ja hem vist presidint la comissió negociadora del tractat de comerç amb França de 1882 i la corresponent comissió del Congrés. A cap de les dues cambres no hi ha vots particulars. El que sí hi ha, com hem vist, és la presentació al Congrés d'un segon dictamen, separant el primer en dues parts i deixant de fet de banda la segona, referent al tractat definitiu.

També hi ha, a ambdues cambres, esmenes amb participació dels catalans. Al Congrés, n'hi ha tres abans del segon dictamen de la comissió, totes elles encaminades a evidenciar que l'aposta pels vins no obtindria els avantatges que els defensors de l'acord pronosticaven.

La primera la signa Fèlix Macià, diputat per Puigcerdà alhora que membre important de l'IFTN. Signen aquesta esmena dos diputats catalans molt vinculats a l'Institut: Camil Fabra (diputat per Barcelona) i Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú); també, el marquès d'Aguilar, membre de l'IACSI i diputat per Olot, junt amb Teodor González (diputat per Tarragona), Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca del Penedès) i Albert Camps (La Bisbal). En ella, es demanava fer constar que el tracte de la nació més afavorida atorgat a Gran Bretanya seria vigent sols a la península i sols fins el 30-6-1887, data en el que podria ser denunciat depenent de si el Govern britànic concedia als vins espanyols iguals franquícies que als francesos<sup>281</sup>.

La segona va signada per Teodor González, Teodor Baró (Barcelona), Víctor Balaguer, Fèlix Macià, Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Joaquim Marin (Berga) i Josep Sert (Barcelona). Ja hem vist la vinculació de Balaguer i de Macià amb l'IFTN, als que es podria afegir Sedó i Sert, aquest darrer directiu de la corporació. Aquests diputats proposen una addició en la que s'estableixi que tota rebaixa futura que el Govern britànic atorgui als vins, tant espanyols com d'altres procedències, afecti fins els 30° (Sykes) aconseguits ara. El seu objectiu: impedir que futures modificacions de l'aranzel britànic per sota d'aquesta graduació, tornin a deixar els vins espanyols en una situació diferencial en aquell mercat<sup>282</sup>.

La tercera duu les signatures de Fèlix Macià, Teodor González, Camil Fabra, el marquès d'Aguilar, Víctor Balaguer, Pau Turull (Terrassa) i Josep Maria Planas i Casals. Si Macià, Fabra i Balaguer es troben en l'òrbita de l'IFTN i el marquès d'Aguilar en la de l'IACSI, cal afegir també que Turull ho estaria en la del GFS. Es proposa l'anul·lació del tracte de la nació més afavorida a Gran Bretanya i el retorn a la situació anterior si després d'aplicar-se el *modus vivendi* no hi ha una exportació mínima de 200.000 hectolitres mensuals durant un trimestre<sup>283</sup>.

En retirar la comissió el seu primer dictamen i presentar-ne un de nou, la Mesa del Congrés convida els diputats a presentar-les una altra vegada. A més, amb aquest segon dictamen, hi ha quatre esmenes noves, quatre d'elles amb participació dels catalans.

---

281. DSC, legislatura de 1884-85, 25-2-1885, ap. 1r al núm. 96.

282. DSC, legislatura de 1884-85, 25-2-1885, ap. 1r al núm. 96.

283. DSC, legislatura de 1884-85, 25-2-1885, ap. 1r al núm. 96.

La primera d'aquestes esmenes, anava signada per diputats de diverses províncies, sense cap català, però, i amb Juan Montilla (diputat per Granada) en primer lloc. En ella es demanava que el Govern renunciés a l'autorització per signar un tractat definitiu.

La segona esmena, va signada per Pere Bosch i Labrús (diputat per Vic), Teodor Baró, Manel Duran i Bas (Barcelona), Ramon Rocafort (Manresa), el marquès d'Aguilar, Josep Maria Planas i Casals i Josep Sert. A més de les vinculacions a corporacions ja vistes del marquès d'Aguilar i de Sert, cal recordar que Bosch i Labrús era el president del FPE i que Duran i Bas era soci i col·laborador de l'IACSI. En ella, els diputats catalans demanaven senzillament la retirada *del modus vivendi*<sup>284</sup>.

La tercera, va signada per Josep Maria Planas i Casals tot sol i demanava condicionar el *modus vivendi* als resultats d'una àmplia informació, amb intervenció de tots els centres i classes productives del país, de la que en resultés plenament demostrat que les concessions atorgades a Gran Bretanya no perjudicaven cap interès de sectors productius espanyols<sup>285</sup>.

La quarta, duu les signatures d'Albert Quintana (diputat per Torroella de Montgrí), Fèlix Macià, Pere Bosch i Labrús, Josep Maria Planas i Casals, Teodor González, Frederic Nicolau i Cándido Martínez (diputat per Mondoñedo, Lugo). A més de les adscripcions de Macià i de Bosch i Labrús, convé recordar que Nicolau era el president de l'ANCB i que Quintana era membre de l'IACSI. Es demanava no fer cap tractat definitiu amb Gran Bretanya abans de la data màxima prevista i quan els efectes del *modus vivendi* ja es poguessin apreciar. També, que en cap cas les rebaixes atorgades a aquest país no poguessin excedir els límits marcats per la base 5ena<sup>286</sup>.

Al Senat hi ha tres esmenes, dues de les quals amb participació dels catalans. La primera la signen Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP), Josep Ferrer i Vidal (Barcelona), els germans Girona (Jaume i Manel, senadors per Lleida i vitalici, respectivament), Enrique de la Parrella (*cunero* per Lleida) i José María Semprún (vitalici). Si Paz es trobava vinculat a les societats econòmiques, en ser el seu senador corporatiu, cal afegir que Ferrer i Vidal era el president honorari de l'IFTN i que Manel Girona era directiu de l'APFUBZE. Es tracta de la mateixa esmena que presenta Planas i Casals al Congrés, demanant una informació prèvia<sup>287</sup>. La segona la signa l'industrial xocolater i senador vitalici Matías López, tot sol, demanant rebaixar a la meitat l'aranzel britànic en les panses i fruits secs. El marquès de Montoliu, senador per Tarragona i president de la delegació en aquesta demarcació de l'IACSI, també sol, signa la tercera esmena, en la que demanava rebaixar l'escala alcohòlica britànica, fins deixar en 6 penics per galó els drets dels vins fins els 34 graus (Sykes) coberts<sup>288</sup>.

Abans del debat, hi ha també algunes peticions de dades relatives al tema per part de Teodor Baró, Planas i Casals, Teodor González, Fèlix Macià i Camil Fabra al Congrés i de Ferran Puig i Josep Maluquer al Senat. Puig, que ja el desembre de 1884 s'interessa pel tema, en la seva pregunta al ministre d'Estat, atenent les informacions que li han arribat, qualifica les condicions del tractat de *concesiones mostruosamente extraordinarias*<sup>289</sup>.

284. DSC, legislatura de 1884-85, 2-3-1885, ap. 2n al núm. 100.

285. DSC, legislatura de 1884-85, 2-3-1885, ap. 2n al núm. 100.

286. DSC, legislatura de 1884-85, 4-3-1885, ap. 2n al núm. 102.

287. DSS, legislatura de 1884-85, 19-3-1885, ap. 3r al núm. 90.

288. DSS, legislatura de 1884-85, 21-3-1885, ap. 15è al núm. 92.

289. DSS, legislatura de 1884-85, 29-12-1884, núm. 44, p.785.

D'altra banda, el 25 de febrer Teodor Baró discuteix amb Romero Robledo sobre la possibilitat, que rebutja, de passar de la segona columna en les concessions a Gran Bretanya. El dia 27, Antoni Sedó demana retirar el dictamen de la comissió, separar-lo en dues parts i tornar a presentar-lo, qüestió que ja estava pactada pel Govern i que per això mateix es tramita segons els desitjos del diputat català. Això dóna peu a un incident parlamentari, amb participació d'alguns membres del Govern i de les oposicions, sobre la validesa reglamentària d'aquest procediment.

#### **B.2.2.5. Debat a les Corts.**

El debat del *modus vivendi* es realitza al Congrés entre el 2 i l'11 de març de 1885 i al Senat entre el 21 i el 28 del mateix mes. Cal tenir en compte que el dia 10 es produeix l'audiència dels reis als comissionats del *Memorial de Greuges*.

Al Congrés, hi ha un primer debat sobre la totalitat, consumint els tres torns en contra els diputats catalans Frederic Nicolau, Teodor Baró i Manel Duran i Bas<sup>290</sup>, tal com havien acordat prèviament, essent contestats per tres membres de la comissió: el vescomte de Campo-Grande, Francisco Laiglesia i Rafael Atard. Dins d'aquest debat, intervenen també Víctor Balaguer, el comte de Casp, Cánovas i Cándido Martínez.

Es passa a continuació al debat sobre les esmenes. Pere Bosch i Labrús defensa la seva i el contesta Eduardo Castañón, de la comissió. Fèlix Macià ha de marxar precipitadament a Barcelona per un afer personal i no pot defensar la seva esmena. Planas i Casals defensa la seva, essent contestat per Atard, de la comissió, i intervenint també, per al·lusions, Antoni Sedó, Duran i Bas i Nicolau. El marquès d'Aguilar defensa la seva esmena, essent contestat pel comte de Sallent (José Cotoner y Allende Salazar), també de la comissió. Teodor González defensa la seva i el respon el vescomte de Campo-Grande. Albert Quintana explica que retira la seva esmena. Juan Montilla defensa la seva, essent contestat per La Iglesia, de la comissió. Finalment, intervenen també, en un debat generalitzat, Duran i Bas, Balaguer, Quintana, Baró, Manuel Becerra, Sagasta, els ministres d'Estat i de Governació, Bosch i Labrús, Segismundo Moret i el marquès de la Vega de Armijo.

Al Senat també consumeixen els tres torns contra la totalitat tres catalans: Josep Ferrer i Vidal, Ferran Puig i Manel Girona, que són contestats per tres membres de la comissió: Francisco Botella, Fernando Vida i el marquès de Retortillo (José Luís Retortillo), més el ministre d'Estat. Intervenien també Joaquim Maria Paz, Josep Maluquer, Servando Ruíz Gómez i Arsenio Martínez Campos.

En el debat sobre les esmenes, el marquès de Montoliu defensa la seva, essent contestat per Servando Ruíz Gómez, que no era membre de la comissió. Intervenien també, per al·lusions, el marquès de Ciutadilla, el comte de Casal, José García Barzanallana i Manel Girona. Joaquim Maria Paz defensa la seva esmena, essent contestat pel comte de Torreánaz, de la comissió, intervenint també José Ramón López Dóriga. Matías López defensa la seva esmena, essent contestat per Salvador Albacete, de la comissió. Intervenien també Paz, el ministre d'Estat, el marquès de Villamejor, Ferran Puig i Josep Maluquer.

Entre els parlamentaris esmentats, cal recordar la proximitat o pertinença a l'IFTN de Víctor Balaguer, Antoni Sedó, Ferran Puig i Josep Ferrer i Vidal; al FPE de Pere Bosch i Labrús; a l'ANCB de Frederic Nicolau; a l'IACSI dels marquesos de Montoliu i d'Aguilar (que

---

290. Per al discurs de Duran i Bas, veure també DURAN Y BAS: *Discurso pronunciado ...*

intervé al Congrés en nom de la corporació), el comte de Casal, Albert Quintana, Manel Duran i Bas i Manel Girona; i a l'APFUBZE de Girona i del marquès de Ciutadilla. A més, aquestes corporacions estaven representades al màxim nivell, per les respectives presidències: Ferrer i Vidal de l'IFTN (president honorari), Bosch i Labrús del FPE, Frederic Nicolau de l'ANCB, el marquès de Ciutadilla de l'APFUBZE, als que caldria afegir el marquès de Camps, de l'IACSI (tot i que no intervé tan directament en els treballs parlamentaris). A ells, caldria afegir Josep Sert i Camil Fabra, de l'IFTN, i el marquès de Monistrol i Ramon Rocafort, de l'IACSI, que també tenen una o altra participació en aquest tema.

El debat parlamentari del *modus vivendi* és, de tots els temes aquí analitzats, el que genera una diferència més clara entre el grup de parlamentaris catalans, que es troben units, però sols, a ambdues cambres, i la resta de diputats i senadors, favorables al projecte. Únicament hi ha un parell d'intervencions contràries al projecte de parlamentaris no catalans, concretament de l'industrial xocolater Matías López i de l'industrial metal·lúrgic marquès de Villamejor, ambdós al Senat. Les oposicions liberal i esquerrana, si bé censuren el fet que el Govern conservador acceptés dividir en dos el primitiu dictamen, es mostren favorables al *modus vivendi*. A les planes següents, anem a veure les principals argumentacions d'uns i altres. Es pot observar, novament, la plena coincidència de les argumentacions dels parlamentaris catalans amb allò prèviament dit per les corporacions econòmiques.

Diversos parlamentaris catalans, i no sols els d'oposició sinó també els ministerials, censuren al partit en el Govern la seva inconseqüència, per no sostenir en el poder els principis defensats a l'oposició amb motiu del debat sobre el tractat de comerç amb França. Fan aquestes crítiques Teodor Baró i Manel Duran i Bas al Congrés i Josep Maluquer al Senat. Baró, al·ludeix llargament al discurs de Cánovas a l'AM, en la que fixava un criteri nacional de proteccionisme, conclouent:

Pues bien; o entonces el señor Presidente del Consejo decía aquello que no sentía, que no tenía eco en su alma, o lanzó la idea de la Patria en medio del polvo de los debates con el único objeto de atacar al Gobierno. Si no es así, llegamos a otra conclusión: hay que confesar que el Sr. Presidente del Consejo es un gran inconsecuente, porque olvida aquello que entonces dijo. Aquella elocuencia procedía únicamente de arrebatos políticos, del deseo de invocar la Patria para herir al Gobierno que entonces se sentaba en el banco azul. Acaso hay quien mire al Sr. Cánovas del Castillo como a un grande actor, porque logró hacernos creer en aquel momento que hablaba con gran convicción<sup>291</sup>.

La intervenció de Duran i Bas és potser la més significativa en aquest sentit, donat el seu pes dins del conservadorisme català, ja que censurava obertament la conducta del seu Govern i de la seva majoria en aquesta qüestió. Josep Maluquer, per la seva banda, llegeix al Senat una llarga recopilació de fragments de discursos dels principals dirigents conservadors dels anys immediatament anteriors, quan es trobaven a l'oposició, en els que plantejaven argumentacions proteccionistes i de prudència davant dels acords comercials amb les potències econòmiques, que entrarien en clara contradicció amb el projecte que estarien defensant en aquells moments.

Aquestes acusacions d'inconseqüència són contestades per diversos membres de la comissió del Congrés i pel propi Cánovas. Alguns d'aquests oradors estableixen una comparació amb la política aranzelària i comercial del PL, que hauria impulsat el tractat de comerç amb França de 1882, que atorgava rebaixes més enllà de la segona columna de l'aranzel i que introduïa l'escala alcohòlica, precedent aprofitat per Gran Bretanya en les negociacions. Parlen també del compromís internacional amb el que es va trobar el PLC, que

291. DSC, legislatura de 1884-85, 2-3-1885, núm. 100, p.2586.

heretava el protocol de Ruíz Gómez de 1883, i que no podia desdir-se'n sense provocar un conflicte diplomàtic. Cánovas, en la seva intervenció al Congrés durant el debat sobre la totalitat, afirma que en matèria d'affers estrangers els governs han de sostenir una mateixa postura, pel que el seu gabinet estaria obligat a mantenir els compromisos contrets per l'anterior.

Entre els parlamentaris catalans, alguns oradors qüestionen aquesta idea de compromís internacional, considerant que si bé el Govern conservador no podia eludir aquest tema, no estava obligat a acceptar-lo en els termes en què ho ha fet. S'hi refereixen Duran i Bas, el comte de Casp, Víctor Balaguer i Josep Maria Planas i Casals al Congrés i Ferrer i Vidal al Senat.

Per a Duran i Bas, que rebutja directament les tesis del seu cap polític, caldria fer una distinció entre les situacions que adquireixen un caràcter jurídic (en aquest cas, l'aprovació de les dues cambres més la sanció reial), de les que tenen sols caràcter polític (en aquest cas, el protocol de desembre de 1883). Creu que el Govern, a més, confon les relacions interiors amb les relacions aplicables a l'estranger. Admet un cert compromís moral, no obstant, que considera que s'hauria solucionat presentant el Govern el protocol de 1883 a les Corts, tot advertint que no li prestava el seu suport. Si el Govern hagués deixat que les Corts desestimessin el protocol, hauria estat en condicions d'obrir noves negociacions, sobre bases diferents. Respecte el caràcter no vinculant de les decisions polítiques (sense sanció jurídica) d'un Govern respecte el seu antecessor, les nega fins i tot en el cas de les relacions exteriors, tot amanint-ho amb alguns exemples.

El comte de Casp, que com recordarem representava un districte antillà, però que en aquesta qüestió es posa al costat dels diputats catalans, considera que fins que un tractat no està aprovat i sancionat per ambdues parts, es pot fer marxa enrera, ja que no hi ha cap mena de dret internacional que ho impedeixi. I més encara, no existint cap mena d'afinitat política entre el Govern conservador i el seu predecessor.

Ferrer i Vidal, que analitza aquesta qüestió al Senat, es mostra molt dur amb el Govern, atenent el seu caràcter de ministerial: *mucha libertad, mucha independencia, pero el servilismo más abyecto cuando se trata de un poderoso*<sup>292</sup>.

Un altre tema que es retreu al Govern, és que s'hagi signat el *modus vivendi* sense consultar amb les corporacions econòmiques i sense analitzar la tradició d'acords comercials de Gran Bretanya, en els que l'altra part n'ha sortit clarament perjudicada. Formulen aquestes crítiques Planas i Casals al Congrés i Maluquer i el marquès de Ciutadilla al Senat. A això responen els defensors del tractat que la comissió del Congrés va concedir audiències públiques, en les que van intervenir sobretot representants dels interessos catalans. Per a Planas i Casals, però, aquestes audiències no tindrien el caràcter d'informació general de la situació del país i, en qualsevol cas, es feien sobre una qüestió ja tancada.

Igual que en el debat sobre el tractat de comerç amb França, els parlamentaris catalans censuren al Govern la manera com s'ha dut les negociacions. Insisteixen en aquest tema Planas i Casals al Congrés i Ferrer i Vidal al Senat, amb la idea comuna que en la negociació ha habut algun recurs de pressió per part del Govern britànic que s'escapa a la comprensió de l'opinió pública espanyola. El primer d'aquests parlamentaris analitza en detall les negociacions entre l'ambaixador britànic i el ministre d'Estat espanyol, partint de la

---

292. DSS, legislatura de 1884-85, 21-3-1885, núm. 92, p.1834.

documentació diplomàtica que la Mesa del Congrés havia fet imprimir, a petició dels diputats catalans. Planas i Casals denuncia la progressiva claudicació de la part espanyola, mentre la britànica es mantenia inalterable, així com el fet que a la part final de la negociació el ministre espanyol acabi acceptant amb pressions allò que pocs mesos enrera li semblava inacceptable:

Pues señores, ¿qué ha pasado aquí? ¿qué hay en el fondo de estas negociaciones? ¿Qué hay que no se ve? ¿Qué hay que no se lee en el protocolo, y que sin embargo se comprende a primera vista que debe existir? ¿Cómo se concibe un Ministro de Estado que en el intervalo de pocos meses y sin criterio fijo va cediendo constantemente, llegando a un punto en que aquello que no quería admitir al principio ni siquiera como discutible, no sólo lo acepta, sino que pide que se haga telegráficamente? Señores Diputados, ¿concebís vosotros semejante manera de gestionar, semejante manera de defender los intereses de esta Nación?<sup>293</sup>

Ferrer i Vidal insisteix en aquesta idea en el seu primer torn contra la totalitat del projecte, al Senat: *Hay sin duda, compromisos en ese banco azul, que los profanos no conocemos*<sup>294</sup>. Aquestes crítiques a la negociació queden sense resposta per part del Govern i dels defensors del conveni.

Els parlamentaris catalans, sobretot Frederic Nicolau i Duran i Bas al Congrés, comparen el text de 1883 amb el de 1884, conclouent que el segon és encara pitjor que el primer, ja que fixava una data concreta per a la signatura d'un tractat definitiu, que es creu que ha de ser molt pitjor que l'actual *modus vivendi*. Els defensors del tractat, per contra, consideren que el text de 1884 ha millorat diversos punts del conveni respecte el de 1883, especialment per l'eliminació de la comissió mixta hispano-britànica que havia d'analitzar l'aranzel espanyol i per l'exclusió de les Antilles.

També hi ha algunes referències a la base 5ena. Així, per a Planas i Casals, aquesta llei establia que el tracte de la nació més afavorida sols es podia atorgar a països amb els que hi hagués un tractat de comerç. En el cas present, però, s'estava atorgant aquest tracte quan el *modus vivendi* era sols un conveni provisional. Per als defensors del conveni, aquest contenia ja les bases del futur tractat, pel que seria correcte plantejar el tracte de la nació més afavorida a Gran Bretanya. D'altra banda, Teodor Baró assenyala el que ja s'havia debatut a les reunions de parlamentaris catalans: el projecte de derogació de la base 5ena, enlloc de tranquil·litzar els interessos de la producció, els alarmava encara més, ja que estava pensat per eliminar obstacles a futures rebaixes a Gran Bretanya, molt més enllà de les ja acordades.

La greu competència de les manufactures britàniques, sobretot en la indústria llanera i cotonera, és un altre dels temes en els que els parlamentaris catalans insisteixen en les seves intervencions. S'hi refereixen al Congrés Frederic Nicolau, que parla també dels perjudicis a la marina mercant, Duran i Bas, Bosch i Labrús i el marquès d'Aguilar, que parlava en nom de l'IACSI i que analitza els perjudicis que pot ocasionar a l'agricultura. Des del Govern i des de la comissió, es nega que el conveni hagi de representar una greu competència per a la indústria espanyola. Es considera que, en tot cas, les importacions britàniques desplaçaran del mercat espanyol altres productes procedents de països que ja tenien el tracte de la nació més afavorida. Duran i Bas, per la seva banda, qüestiona aquest plantejament, considerant que les importacions britàniques no seran en detriment de les de tercers països, sinó de la indústria espanyola.

293. DSC, legislatura de 1884-85, 7-3-1885, núm. 105, p.2734.

294. DSS, legislatura de 1884-85, 21-3-1885, núm. 92, p.1837.

Els parlamentaris catalans insisteixen també en la manca de reciprocitat que representa el *modus vivendi*: mentre la part britànica estaria fent rebaixes, i encara limitades, en un únic producte, l'espanyola estaria rebaixant tot l'arancel. En aquest sentit, Frederic Nicolau resumeix en la seva intervenció al Congrés les seves impressions al respecte, en la gràfica frase que ja hem vist anteriorment, segons la qual, la part espanyola lliuraria a la britànica tota la seva producció manufacturera a canvi sols d'un litre de vi. En la mateixa línia s'expressa Duran i Bas, també al Congrés: *¿Qué se nos da? ... pura y exclusivamente la elevación de los 26 a los 30 grados en la escala alcohólica. En justa reciprocidad ¿qué les damos? Toda la producción industrial de España, todo el porvenir de la industria nacional*<sup>295</sup>. I al Senat, afirma Manel Girona: *¿Qué importancia tiene esa exportación que sólo representa el 1/2 [0,5] por 100 de la producción española, si todo lo que consume la Nación inglesa es un 2 por 100? ¿Vale la pena hacer un tratado, y menos un modus vivendi*<sup>296</sup>? I el marquès de Montoliu: *le entregamos nada menos que nuestra industria por un plato de lentejas, que no son otra cosa los cuatro grados obtenidos en la escala alcohólica*<sup>297</sup>.

Per als defensors del conveni, en canvi, les compensacions mútues serien justes, partint de la situació diferent de l'arancel de cadascuna de les parts. Per al vescomte de Campo-Grande, president de la comissió del Congrés, si la part britànica no atorga més rebaixes és perquè el seu arancel ja és lliure per a la majoria d'importacions de tots els països:

Ciertamente que no nos da mucho, pero es porque tiene poco que darnos. ¡Si nos lo ha dado por adelantado! ¡Si la mayor parte de nuestros productos entran en Inglaterra, como los de las demás Naciones, sin pago de ninguna especie! ¿Qué podía darnos? Tan cierto es esto, que dice terminantemente el Gobierno Inglés que no nos da más porque quiere reservar algo para cuando nosotros hagamos alguna rebaja y tengamos con él alguna exigencia: es una especie de beneficio que se reserva para el porvenir<sup>298</sup>.

Al Senat, Francisco Botella, també de la comissió, continua amb la mateixa línia argumental: *Nuestro arancel comprende más de 300 partidas, mientras que el arancel inglés se reduce a siete artículos. Si se hace una comparación exacta, si se tiene en cuenta que el artículo principal que nos concierne a nosotros en el arancel inglés es el de los vinos, y que en ese hemos conseguido las concesiones necesarias, se vendrá a comprender que no es tan desproporcionada la reciprocidad como se supone*<sup>299</sup>. Ruíz Gómez, que, com recordarem, era l'autor del protocol de 1883, va més enllà encara: *[el modus vivendi] no es otra cosa que un acto de reparación y de justicia; tanto que yo declaro que si hubiera tenido libertad, lo habría concedido sin reciprocidad: hasta ahí van mis declaraciones*<sup>300</sup>.

En rèplica a aquestes afirmacions, els parlamentaris catalans continuen la seva argumentació denunciant que la resta de productes que estan molt recarregats a l'arancel britànic, com ara el tabac, el cacau, el cafè i els fruits secs, que podrien constituir una interessant sortida a les exportacions espanyoles, no s'hagin modificat gens ni mica. Creuen que encara que l'arancel britànic gravi poques partides, aquestes tenen uns aranzels molt alts. L'explicació que donen al respecte els defensors del *modus vivendi*, és que el pressupost d'ingressos de Gran Bretanya es basa en bona part en un arancel d'entrada a uns pocs productes de consum universal i no modificable.

295. DSC, legislatura de 1884-85, 4-3-1885, núm. 102, p.2642.

296. DSS, legislatura de 1884-85, 24-3-1885, núm. 94, p.1877.

297. DSC, legislatura de 1884-85, 26-3-1895, núm. 95, p.1909.

298. DSC, legislatura de 1884-85, 2-3-1885, núm. 100, p.2577.

299. DSS, legislatura de 1884-85, 21-3-1885, núm. 92, p.1845.

300. DSS, legislatura de 1884-85, 26-3-1885, núm. 95, p.1916.



Els parlamentaris catalans s'ocupen també de la renda de duanes, intervenint al respecte Bosch i Labrús al Congrés i Manel Girona i Josep Maluquer al Senat. Per a ells, aquesta qüestió s'hauria d'analitzar en la seva doble vessant: en relació a l'aranzel britànic i en relació a l'aranzel espanyol. En el primer cas, Gran Bretanya deixarà d'ingressar en concepte de renda de duanes una quantitat molt mínima, ja que són pocs els vins compresos entre els graus que contempla el conveni. A més, si com esperen els defensors d'aquest, augmenten les exportacions espanyoles de vins, aquest increment compensarà l'abaratiment de les taxes. Per contra, la reducció en la renda de duanes espanyola serà molt gran, ja que es tracta d'una rebaixa aranzelària general.

Com era d'esperar, el tema dels vins centra bona part del debat. Per als defensors del conveni, caldria admetre que el mercat francès era conjuntural i que els vins d'altres procedències feien competència als espanyols en aquell mercat. Per això —conclouen— calia obrir nous mercats i Gran Bretanya en seria un, i més encara tenint en compte que França reelaborava vins de procedència espanyola per enviar-los a aquell mercat.

Per als catalans, un primer inconvenient de l'aposta pels vins és l'escala alcohòlica britànica. Els vins afavorits pel *modus vivendi*, és a dir els inclosos entre els 26° i els 30° (Sykes), constituïrien una part mínima de les exportacions espanyoles, ja que els vins que tradicionalment s'estaven exportant a Gran Bretanya eren els xeressos, amb graduacions superiors als 30°, i aquests quedaven fora dels beneficis del conveni. D'altra banda, aquests xeressos constituïen a Gran Bretanya un article de luxe, de consum sols per a determinats sectors, pel que la seva demanda tampoc no dependria tant de l'aranzel. A més, hi hauria uns altres vins amb graduacions properes als 30°, als que calia alcoholitzar una mica més per què aguantessin millor el viatge, fet que els situaria ja per damunt del límit de vins afavorits. I, en qualsevol cas, tots els vins pagaven, tot i la rebaixa, uns preus encara massa cars com per què el seu consum es generalitzés. Plantegen aquesta qüestió Nicolau, Duran i Bas, Planas i Casals, el marquès d'Aguilar i Teodor González al Congrés i Manel Girona i Joaquim Maria Paz al Senat. Planas i Casals es refereix en la seva intervenció al Congrés al problema dels elevats preus vigents per a tots els vins: *¿qué importa, Sres. Diputados, para un vino que tiene mucho precio, que el derecho sea mayor o menor, si de todas maneras no se consume allí más que por las clases ricas como un artículo de lujo? Y si no es un artículo de lujo sino de consumo para las clases menos acomodadas, ¿qué vale elevar la escala, si tampoco con el crecido derecho que queda de más de 27 pesetas por hectolitro puede ser introducido en Inglaterra*<sup>301</sup>?

Dins d'aquest apartat de l'escala alcohòlica, els parlamentaris catalans es fixen també en el fet que les taxes aranzelàries per als vins inferiors a 26° no s'han alterat gens ni mica, continuant igual d'elevades que fins el moment. S'alerta també del perill que en futures negociacions amb altres països, Gran Bretanya faci rebaixes en trams inferiors als 30°, en benefici d'aquells països i en detriment dels vins espanyols; l'esmena de Teodor González aniria en la direcció d'evidenciar aquesta possibilitat. Finalment, consideren que la rebaixa en els preus, en ser generalitzada, beneficiarà més altres països, com ara Itàlia.

Entre els defensors del *modus vivendi*, s'afirma que la pujada de l'escala alcohòlica dels 26° als 30° graus beneficia bona part dels vins espanyols, que estarien compresos dins d'aquestes graduacions. Esmenten sovint els resultats d'una informació practicada el 1877 per una comissió, entre els membres de la qual hi havia Pere Bosch i Labrús i Antoni Castell

301. DSC, legislatura de 1884-85, 7-3-1885, núm. 105, p.2735.

de Pons, que hauria dictaminat els 30° (Sykes) com a punt òptim per a les exportacions espanyoles de vins a Gran Bretanya. Tant Nicolau com el propi Bosch i Labrús responen aquesta darrera afirmació, tot considerant que la comissió que el 1877 va emetre aquell dictamen ho va fer partint de l'aranzel d'aleshores, que encara no havia patit les moltes modificacions posteriors; si es fes en aquests moments — afirmen — el seu dictamen seria tot un altre.

També insisteixen els parlamentaris catalans en la constatació que Gran Bretanya no ha estat ni és previsible que sigui un gran mercat de vins, ja que el gust dels seus consumidors s'ha orientat tradicionalment cap la cervesa. A això responen els defensors del tractat el mateix que es venia dient als mitings de l'ARAA des de feia temps: si no hi havia més consum de vins a Gran Bretanya no era perquè no agradés, sinó perquè fins el moment havia estat massa car importar-los.

L'aposta a un sol sector, al damunt agrari i amb el perill real de la fil·loxera ja present a moltes zones productores, és un altre fil argumental esgrimit pels parlamentaris catalans.

Hi ha també entre les files dels parlamentaris catalans una preocupació pel futur tractat, que probablement hauria d'incloure les Antilles. En aquest sentit, Frederic Nicolau expressa al Congrés els seus temors davant la greu competència que la marina mercant britànica ha de plantejar al que es considera darrer reducte de la marina espanyola.

En un altre ordre de coses, Víctor Balaguer ha de defensar el dictamen del Consell d'Estat, que ell presidia el gener de 1884 quan va desautoritzar el protocol de Ruiz Gómez, dels atacs rebuts per algun membre de la comissió.

Molts parlamentaris catalans es refereixen en les seves intervencions al fet de no estar defensant únicament els interessos de Catalunya, aspecte aquest que ja hem vist amb alguna amplitud anteriorment. I és que des de les files dels defensors del conveni, s'assenyala en més d'una ocasió el fet que enfront seu estiguin sols els parlamentaris catalans, formant una mena de cos separat de la resta de parlamentaris i del sistema de partits. Aquest tipus d'acusacions motivaran que Antoni Sedó es refereixi al tema en una intervenció al Congrés: *No quiero que se nos tache de egoístas; no quiero que por más tiempo se venga diciendo en este recinto y a todas horas que los diputados por Cataluña sólo defendemos intereses catalanes*<sup>302</sup>.

Interessa també ressaltar que de la mateixa manera que durant el debat parlamentari del tractat de comerç amb França de 1882 l'aleshores ministre d'Estat, el marquès de la Vega de Armijo, es va exaltar en relació a les intervencions dels parlamentaris catalans, en aquesta ocasió és el ministre de la Governació, Romero Robledo, el que perd un tant els nervis, en constatar que, tot i les transaccions negociades amb els diputats catalans, aquests plantejaven una oposició al Govern en termes molt durs, pronunciant aquí la frase que hem pogut veure a l'apartat dedicat al "Partit Català", segons la qual, els parlamentaris catalans, amb llur actitud, no trindrien cabuda en cap partit espanyol.

Segismundo Moret, en un acte de l'ARAA celebrat just després d'aquest incident, ens dóna una visió de la forta oposició plantejada pels diputats catalans, els ministerials en primer lloc, tot i haver aconseguit la separació en dues parts del primer dictamen de la comissió, que deixava la qüestió del tractat definitiu un tant apartada:

---

302. DSC, legislatura de 1884-85, 7-3-1885, núm. 105, p.2741.

El Gobierno, por razones que no me interesan, discutió, trató de transigir con ellos, y transigió, y parecía que la cosa había terminado y que lo único que quedaba era una representación parlamentaria a beneficio de la protección catalana que había de tener lugar en varios actos o días y en varios discursos para justificar la posición especial de los catalanes en medio de sus amigos. Pero las acusaciones fueron tan fuertes y la representación tomó tal carácter, que el Presidente del Consejo de ministros creyó deber intervenir para fijar su posición personal en el debate, y lo hizo con templanza, con sensatez y con la elocuencia que le es propia: pero esto no bastó. Después del Sr. Duran y Bas, el Sr. Planas volvió a la carga con tono tan duro, con un lenguaje tan airado y con unos conceptos tan violentos, que el Ministro de la Gobernación, que no dispone de tanta cantidad de templanza como su Presidente, creyó llegado el momento de echar a rodar todos los trastos, y ante aquellas acusaciones, el Sr. Romero Robledo, anoche, a última hora se levantó, y airado dijo que no podía oír aquellas acusaciones, que aquellos Diputados habían venido a pedir algo al Gobierno, que el Gobierno se lo había dado y que después de haber conseguido lo que deseaban, como si no hubieran recibido nada, seguían atacándolo todo y pronunciando los discursos que traían preparados para el caso de no conseguir nada<sup>303</sup>.

Pel que fa a les votacions del projecte a ambdues cambres, queda clar una altra vegada l'especificitat dels parlamentaris catalans en aquest tema. Al Congrés, el *modus vivendi* obté 192 vots, entre els quals hi ha un únic vot d'un diputat català, Albert Bosch i Fustegueras, però perquè en aquesta legislatura apareix com a *cunero* pel districte d'Albacete, en un dels pocs casos de cunerisme català en altres demarcacions. Voten en contra 33 diputats, essent 32 d'ells catalans i l'altre el diputat pel districte industrial de Béjar (Jerónimo Rodríguez Yagüe). Als dies següents, dos diputats catalans més s'afegeixen a la votació contrària.

Al Senat, el projecte obté 188 vots favorables, sense cap català, enfront dels 18 contraris, entre els que hi ha 12 de senadors catalans, més dos que s'hi afegeixen als dies següents. Com recordarem, la llei resultant duu data d'1-4-1885, però no arriba a publicar-se de manera definitiva a la *Gaceta de Madrid*, en no ser ratificat el conveni per la ruptura de les negociacions hispanobritàniques.

### **B.3) Acords comercials amb Bèlgica.**

#### **B.3.1) El tractat de comerç amb Bèlgica de 1875-76.**

Com ja hem vist al capítol de política econòmica, la importància dels acords comercials amb Bèlgica signats durant aquests anys, estava no tant en el volum comercial amb aquell país —significativament menor que els de França i Gran Bretanya— com en el fet que l'aranzel espanyol es trobava lligat als acords comercials de 1870, signats amb Itàlia, Àustria-Hongria i Bèlgica, que incorporaven al seu articulat una clàusula de compromís per part espanyola d'aplicar la rebaixa prevista a la base 5ena de 1875, si no es denunciaven amb un any d'antelació. El Govern de 1874 no va fer ús d'aquesta possibilitat de denúncia i el Govern conservador es va trobar amb aquesta qüestió. Va negociar aleshores amb els tres països per tal de no aplicar aquesta rebaixa, alhora que, d'altra banda, decretava la suspensió d'aplicació de la base 5ena. Itàlia va renunciar a exigir al Govern espanyol el compliment dels seus compromisos, mentre que amb Bèlgica i Àustria-Hongria es va acordar una pròrroga per a 10 anys dels tractats que caducaven l'1 de juliol de 1885, durant els quals no calia aplicar la rebaixa.

Amb Bèlgica se signa el tractat de comerç de 5 de juny de 1875, que no es presenta a les Corts fins l'abril de 1876, ja que aquestes no inauguren el seu funcionament en la nova etapa restauracionista fins el febrer d'aquest any. Tot i l'ajornament de compromisos, en el seu article tercer es pot apreciar com l'aranzel espanyol continuava, de fet, lligat, ja que si es

303. ARAA: *Meeting ... 8 de Marzo de 1885.*

volia denunciar el tractat abans de la seva data d'extinció, caldria aplicar la primera de les rebaixes previstes a la base 5ena.

Des de les corporacions econòmiques catalanes, hi ha una oposició a aquest tractat perquè impedia la tan desitjada reforma aranzelària en sentit proteccionista i obligava a aplicar les rebaixes previstes a la base 5ena si se'l volia denunciar. Tot i així, aquesta oposició no agafa les proporcions dels grans acords comercials del període.

El FPN, des de les planes de la seva revista, s'oposa al tractat i demana la denúncia dels acords vigents, una reforma aranzelària proteccionista i noves negociacions a partir d'aquesta nova base, alhora que se censura el fet que l'aranzel espanyol quedi lligat<sup>304</sup>. El FPE, per la seva banda, si bé admet que el tractat signat amb Bèlgica significa un ajornament de les rebaixes previstes inicialment, censura també el fet que l'aranzel espanyol continuï lligat per compromisos internacionals<sup>305</sup>. L'ANCB s'ocupa del tractat de comerç amb Bèlgica quan de fet ja estava aprovat per les Corts i sense l'energia d'altres campanyes, ja que per aquestes dates concentrava la seva activitat en demanar que Barcelona fos el port de sortida de la projectada línia subvencionada de vapors a Filipines, qüestió que veurem una mica més endavant.

Per part dels parlamentaris catalans, aquest és el primer tema aranzelari d'una certa importància que es planteja a les Corts de la Restauració. No tenen una participació tan massiva com en els temes que hem vist anteriorment (que són, recordem-ho, posteriors en el temps), però sí diverses intervencions de parlamentaris significatius, a Congrés i Senat. Aquests, tot i rebutjar el projecte, finalment admeten que no tenen gaire més opcions que acceptar-lo, per les particulars circumstàncies en què es presenta<sup>306</sup>.

En aquesta ocasió, és el Senat la cambra on es tracta en primer lloc aquest tema, concretament el 10 d'abril de 1876. El debat al Congrés es realitza els dies 19, 30 i 31 de maig. A la comissió del Senat, presidida pel comte de Casa-Valencia, hi trobem Joaquim Maria Paz com a secretari. A la del Congrés, presidida per Plácido Jove y Hévía (encara no havia rebut el títol de vescomte de Campo-Grande), en canvi, no hi ha cap català. A diferència d'altres projectes, sols arriba una exposició contrària al tractat procedent d'una corporació econòmica catalana, concretament l'APFUBZE, que és presentada per Antoni Castell de Pons.

Ni Paz formula vot particular ni cap altre parlamentari català presenta esmenes al projecte. Abans del debat parlamentari, Bosch i Labrús demana al ministre d'Hisenda dades sobre el comerç amb Àustria, Bèlgica, Itàlia i Suïssa.

Al Senat, Josep Ferrer i Vidal, aleshores membre de l'IIC, té una primera intervenció contra la totalitat del projecte, essent contestat pel ministre d'Estat (Fernando Calderón Collantes). Intervenen també Servando Ruíz Gómez, que defensa la legislació aranzelària del Sexenni; José Ramón López Dóriga, navilier i senador per Santander, que fa un altre torn en contra de la totalitat; Paz, de la comissió, que parla a favor del projecte, amb matisacions; José García Barzanallana, que es mostra favorable al tractat; i el comte de Casa-Valencia, també favorable, en tant que president de la comissió.

---

304. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 295, 4-3-1876, article "Tratado de Comercio entre España y Bélgica", p.132-134; núm. 302, 22-4-1876, article "El tratado de comercio con Bélgica", p.260-262.

305. *Fomento de la Producción Española*, núm. 3, 29-7-1876, article "Convenio celebrado entre España y Bélgica. Un discurso de D. Pedro Bosch y Labrús", p.70-72.

306. Sobre el debat parlamentari a ambdues cambres i participació dels parlamentaris catalans, veure PUGÉS: *Cómo triunfó ..*, p.188-190.

Al Congrés, consumeixen els tres torns contra la totalitat Camilo Villavaso (diputat per Durango, Biscaia), Pere Bosch i Labrús (aleshores en ple procés d'escissió del FPE) i Marià Maspons, essent contestats pels membres de la comissió Jove y Hévia, Ramón de Goicoerrotea (encara no havia heretat el marquesat del mateix nom) i el vescomte de Manzanera (Isidoro de Hoyos), més el ministre d'Estat. També intervé Joan Fabra i Floreta, que defensa la legislació aranzelària del Sexenni, igual que havia fet Ruíz Gómez a l'altra cambra.

Per part dels defensors del tractat, s'explica els compromisos internacionals contrets pels anteriors governs en aquesta qüestió, que deixaria l'actual amb un marge de maniobra més reduït. Tot i així —argumenten— s'hauria aconseguit endarrerir l'aplicació de les rebaixes previstes pel tractat de 1870. Hi ha també algunes intervencions de parlamentaris no catalans, com ara López Dóriga al Senat i Villavaso al Congrés, que s'oposen al tractat des del punt de vista que continua deixant l'aranzel espanyol lligat. El primer d'ells, a més, s'interessa especialment pels efectes del tractat sobre la marina mercant. En l'altre extrem, Ruíz Gómez al Senat i Fabra i Floreta al Congrés, més que entrar a fons en els detalls del tractat objecte de debat, fan una reflexió sobre els efectes beneficiosos de la legislació aranzelària del Sexenni, com acabem de veure.

Entre els parlamentaris catalans, el cas de Fabra i Floreta és una de les poques excepcions. Si bé en aquesta ocasió defensa una legislació aranzelària que tendeix al lliurecanvi, en posteriors campanyes opta per una prudent abstenció, per no contrariar la poderosa demanda de proteccionisme que arriba des de Catalunya. Pel que fa a Joaquim Maria Paz, que era secretari de la comissió del Senat, fa una intervenció favorable al tractat, tot i que amb algunes reserves. Per a ell, aquesta qüestió partiria d'una situació prèvia, com era que l'aranzel espanyol fos una part integrant del tractat. Amb la paralització de la base 5ena, feta l'any anterior, quedava pendent donar una solució a les previsions aranzelàries estipulades anteriorment amb Bèlgica. En aquest sentit, l'actual tractat ajornaria l'aplicació de les rebaixes. Tot i així, Paz reclama marxar cap a una completa llibertat en matèries aranzelàries.

Els parlamentaris catalans que intervenen contra el tractat —Ferrer i Vidal al Senat i Bosch i Labrús i Maspons al Congrés— fan en primer lloc un ampli repàs de l'evolució de la política econòmica dels anys anteriors, coincidint tots ells en desaprovar el fet que els tractats de 1870 incloguessin clàusules referents a l'aranzel general espanyol. Per a ells, això hauria estat motivat pel desig dels seus autors d'impedir que un futur Govern pogués rectificar la política aranzelària encetada al Sexenni, i tenia com efecte deixar el Govern actual sense la independència necessària en un ram tan vital com aquest. Aquesta és una idea que ja hem pogut veure, amb més deteniment, en l'anàlisi dels plantejaments proteccionistes dels parlamentaris catalans.

Tots ells coincideixen en els efectes negatius que hauria tingut la legislació aranzelària dels anys anteriors en el conjunt de l'economia espanyola, dedicant Ferrer i Vidal i Maspons la seva atenció a ressaltar la situació de la marina mercant i demandes dels naviliers. Bosch i Labrús és l'únic que demana clarament la denúncia dels acords comercials vigents, per poder procedir a una reforma aranzelària completa<sup>307</sup>. Per la seva banda, Ferrer i Maspons conclouen de manera similar al que havia fet Paz: donades les circumstàncies, l'actual tractat seria el màxim que es podria aconseguir. És la llei de 12-6-1876.

307. Veure també BOSCH Y LABRÚS: *Discurso pronunciado por D. ...*

### B.3.2) El tractat de comerç amb Bèlgica de 1878.

La reforma aranzelària de 1877 i els drets extraordinaris i transitoris que l'acompanyaven, entraven en contradicció amb allò previst al tractat de 1875. El Govern belga s'oposava a qualsevol increment de drets, mentre que l'espanyol continuava desitjant recuperar la llibertat de moviments en matèria aranzelària. Això duu ambdós governs a signar el nou tractat de comerç de 4 de maig de 1878, en el que es fixava uns drets recíprocs en unes quantes partides de l'interès d'ambdues parts —que hem pogut veure més àmpliament al capítol de política econòmica— i en el que el Govern espanyol indemnitzava el belga amb 125.000 pessetes (751,27 euros) a canvi de suprimir els compromisos que es venien arrossegant des de 1870 i de recuperar així la llibertat aranzelària.

Igual que en l'anterior tractat, des de les corporacions econòmiques catalanes hi ha una certa oposició, sense la contundència de les grans campanyes de *defensa del treball nacional*. El FPE, des de les planes de la seva revista, aposta clarament per la via de la indemnització a Bèlgica i poder recuperar així la llibertat aranzelària<sup>308</sup>. La UCCLEB, per la seva banda, fa una reunió per analitzar aquest tema, junt amb el projecte de pressupostos de Puerto-Rico, acordant demanar la revocació del tractat, però sense indemnització, nomenar una comissió de treball i elaborar una exposició.

L'ANCB, igual que el 1876, tracta aquest tema quan ja està aprovat per les Corts, ja que coincideix en el temps amb la campanya per la crisi econòmica i la informació naviliera, que veurem una mica més endavant. En reunió a la Casa Llotja de Barcelona, es valora el tractat com un impediment de cara a l'obtenció de les seves demandes. En un document elaborat poc després d'aquesta reunió, junt amb els representants dels naviliers d'altres ports, es considera que el tractat perjudica la qüestió naviliera, que estava pendent d'una informació aranzelària, alhora que per l'extensió de les rebaixes a altres països per la clàusula de la nació més afavorida, algunes marines, com la francesa, podrien plantejar una greu competència a l'espanyola<sup>309</sup>.

El debat parlamentari d'aquest tractat es fa el dia 9 de juliol de 1878 al Congrés i el dia 18 del mateix mes al Senat. La llei resultant, duu data de 21-7-1878. A les comissions de Congrés i Senat, els presidents de les de 1876 —Jove y Hévía i el comte de Casa-Valencia, respectivament—repeteixen en els seus càrrecs. A la comissió del Congrés hi ha també el català Albert Bosch i Fustegueras.

Un mes abans del debat parlamentari, Bosch i Labrús planteja al ministre d'Estat, Manuel Silvela, en aquells moments absent de la sala, que ha sabut per la premsa belga que s'hauria celebrat un nou tractat de comerç amb aquell país, que ja hauria estat votat a les cambres belgues i que plantejaria condicions desfavorables de cara a la independència de la part espanyola en matèria aranzelària. Demana al ministre que porti el text del tractat a la cambra. L'endemà el respon el ministre d'Hisenda, el marquès d'Orovio, que l'informa que el tractat es trobava al Consell d'Estat, com era reglamentari, alhora que el justifica considerant que no va en contra de la independència aranzelària espanyola. Es produeix un breu debat entre el ministre i Bosch i Labrús al respecte.

Igual que en el debat parlamentari de 1876, no hi ha en aquesta ocasió per part dels parlamentaris catalans un seguiment del tema tan exhaustiu com en els grans acords

---

308. *Fomento de la Producción Española*, núm. 97, 18-5-1878, article "Tratado de comercio hispano-belga", p.353-354.

309. Per al manifest dels naviliers, veure *La Mañana*, 15-8-1878; *Fomento de la Producción Española*, núm. 110, 17-8-1878, p.17-8-1878.

comercials del període, ni uns torns d'intervencions tan contundents com en aquelles ocasions.

Bosch i Fustegueras no planteja cap vot particular. Al pas del projecte pel Congrés, un grup de diputats comandats per Gumersindo Vicuña i entre els quals trobem Ramon Soldevila (diputat per Lleida) i Manuel de Azcárraga (Solsona), presenta una addició al text del tractat, en la que es demanava que en el cas que el Govern espanyol decidís adoptar durant el període de vigència del tractat alguna mesura de protecció a la marina mercant nacional, que Bèlgica fos tractada com els altres països amb els que hi havia acords comercials<sup>310</sup>.

El debat al Congrés s'inicia amb una intervenció de Soldevila, que defensa l'addició presentada, com a un dels signants, essent contestat pel president de la comissió, Jové y Hévia, i pel ministre d'Estat, Silvela. Félix Berdugo fa el primer i únic torn contra la totalitat, essent contestat pels ministres d'Estat (Manuel Silvela) i d'Hisenda (el marquès de Orovio).

Al Senat, hi ha dos torns contra la totalitat, consumits per Manuel María Santa Ana (que recordarem del projecte de SPDTPN) i pel ministerial José García Barzanallana, que són contestats pel ministre d'Estat i per dos membres de la comissió: el comte de Tejada de Valdosa i Juan de la Concha Castañeda. Intervenen també els catalans Ramon Estruch i Ferran Puig, aquest darrer, aleshores directiu de l'IIC, que són contestats pel ministre d'Hisenda i per Manuel María Álvarez, de la comissió.

Per part dels defensors del tractat, la principal argumentació a favor de la seva aprovació és que després d'uns quants anys, el Govern espanyol podrà recuperar la llibertat en matèria aranzelària, deixant d'estar supeditat a compromisos internacionals. Entre els parlamentaris no catalans que s'hi oposen, se censura el fet que tot i recuperar la independència aranzelària en la majoria de partides de l'arancel espanyol, encara n'hi hagi 5 que quedin subjectes al tractat, entre les que en destaquen el paper.

Pel que fa als catalans, tant Soldevila al Congrés com Estruch al Senat, posen l'accent en defensar les demandes de la marina mercant. Plantegen la contradicció que hi hauria entre el fet que d'una banda es vagi a obrir una informació especial aranzelària sobre les conseqüències que ha produït l'abolició del dret diferencial de bandera i, de l'altra, al present tractat es parteixi d'aquesta situació com un fet consumat.

Ferran Puig al·ludeix al Senat a les 125.000 pessetes que es pagaran al Govern belga en concepte d'indemnització, com uns diners ben utilitzats si han de servir per poder recuperar per fi la independència aranzelària: *desde hace muchísimo tiempo el sueño dorado de todas las personas que se han ocupado en las cuestiones arancelarias era que quedase libre el arancel para que el Gobierno pudiese obrar como creyese conveniente a los intereses del país. Naturalmente en este sentido comprendo que no sólo 125.000 pesetas, sino que, por lo que respecta al país que tengo la honra de representar, se darían muchas más por librar al arancel español de las mallas en que estaba enredado*<sup>311</sup>. Puig es refereix també a la clàusula que estableix que els comerciants belgues podran fer arribar a la JCAV llurs possibles reclamacions, tot considerant que si ara la Junta ja atén qualsevol informe, encara que sigui estranger, no tindria sentit consignar-ho específicament.

310. DSC, legislatura de 1878-89 [DSC: 1878], 9-7-1878, ap. 1r al núm. 100.

311. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 18-7-1878, núm. 72, p.1529.

#### **B.4) Altres acords comercials.**

Durant el període aquí analitzat, el Govern espanyol signa o renova diversos acords comercials amb nombrosos països. Sobretot a partir de l'arancel de 1877 i la generalització de la clàusula de la nació més afavorida, tots els acords comercials mereixen l'atenció de les corporacions econòmiques catalanes, davant del perill que qualsevol concessió feta a un país, per petita que fos i per poc moviment comercial que es tingués amb ell, podia esdevenir perillosa si s'aplicava a les potències econòmiques amb les que hi havia acords vigents. Tot i així, la resta d'acords comercials del període no compten amb una oposició tan gran des de Catalunya i molts d'ells s'aproven per les Corts sense debat.

Els primers acords comercials que cal esmentar aquí, són els signats amb Àustria-Hongria i amb Itàlia, ja que partien de la mateixa situació que el de Bèlgica. Amb el primer d'aquests països, com hem vist fa poc, es va aconseguir el 1875 prorrogar la situació creada el 1870 i eludir així la obligatorietat d'aplicar les rebaixes previstes a la base 5ena. El 1880, el Govern presenta a les Corts un nou tractat de comerç i navegació que, igual que en el cas de Bèlgica, deixava definitivament enrera l'etapa en què l'arancel espanyol estava lligat per aquests compromisos internacionals.

Al Congrés es debat aquest tema el 18 de juny de 1880, mentre que al Senat s'aprova sense debat el dia 22 del mateix mes (Llei de 23-6-1880). Al Congrés intervenen en contra del projecte Frederic Nicolau i Pere Bosch i Labrús, presidents de l'ANCB i del FPE respectivament, que centren llurs intervencions en analitzar els efectes del tractat sobre la marina mercant espanyola. Desaproven el fet que l'article 18è del tractat atorgui la igualtat de bandera per als vaixells d'Àustria-Hongria, sigui quina sigui la seva procedència. Per als diputats catalans, aquesta concessió tornaria a prejudicar la qüestió del possible restabliment del dret diferencial de bandera, que es trobava encara pendent dels resultats de la informació naviliera.

Amb Itàlia, que com recordarem havia renunciat el 1875 a exigir el compliment de l'aplicació de les rebaixes a l'arancel espanyol pactades pel tractat de 1870, se signa el 1882 una pròrroga del tractat de comerç i navegació de 1870, vigent fins aleshores, que no calia que passés per les Corts, i un nou tractat el 1884, que sí es duu a les Corts, que l'aproven sense debat el 12 de juliol de 1884 al Congrés i el dia 16 al Senat (Llei de 21-7-1884).

El 1882, el Govern espanyol signa pròrroques dels acords comercials vigents amb diversos països, sense participació de les Corts, entre els que cal esmentar de moment Alemanya, Suècia-Noruega i Suïssa, ja que el febrer de 1883 les Corts debaten una nova pròrroga per a tots tres acords comercials. Al Congrés, hi ha un lleuger debat l'1 de febrer de 1883, en el que no intervé cap català, mentre que al Senat s'esdevé el mateix el dia 24 del propi mes. És la Llei d'1-3-1883. El tractat definitiu amb Alemanya també passa amb escassa atenció per ambdues cambres: mentre al Congrés s'aprova sense debat el 25 de juny de 1883, al Senat hi ha sols una intervenció del senador per la SEBAP Marià de la Pau Graells, el 20 de juliol, demanant que a la propera negociació es tingui més en compte els interessos dels sectors dels suros i dels aiguardents. És la Llei de 8-8-1883.

Aquests dos sectors tenen, efectivament, alguna participació respecte les negociacions comercials amb Alemanya. El 1879, Alemanya havia imposat uns drets aranzelaris més alts a les importacions de taps de suro, que havien de regir a partir de l'1 de gener següent, amb la idea d'aclimatar aquesta indústria al seu país. És, de fet, en aquest context que fa la seva



aparició la JDPIIC, que té com a una de les seves principals demandes evitar que el mercat alemany es vegi dificultat per aquestes noves taxes. Aquesta serà una qüestió que anirà apareixent als anys següents, com veurem amb més deteniment a l'apartat dedicat a l'aranzel per als suros.

Pel que respecta als aguardents, la demanda vindria per part dels fabricants d'alcohols. Tenint en compte que l'aranzel espanyol incloïa els alcohols dins la partida dels aguardents i que en les negociacions amb Alemanya es rebaixa aquesta partida, aquests fabricants temien la competència dels alcohols alemanys al mercat interior espanyol<sup>312</sup>. De fet, als anys següents la qüestió dels alcohols estrangers, alemanys sobretot, adquirirà cada cop més importància, fins arribar a la llei sobre alcohols de 26-7-1888, que preveia reglamentar aquesta qüestió<sup>313</sup>.

Tot i les demandes d'aquests sectors, el següent tractat amb Alemanya, el de 1885, passa sense debat per les Corts: el Congrés l'aprova el 25 de maig de 1885 i el Senat el 2 de juny següent (lleï de 14-6-1885).

El tractat amb Suècia i Noruega, que es prorroga com hem vist el 1882 i el 1883, té el mateix 1883 un redactat definitiu. Al Congrés s'aprova sense debat el 9 de juny de 1883, mentre que al Senat que hi ha un breu debat, els dies 2 i 3 de juliol (lleï de 7-7-1883), en el que intervé puntualment Ferran Puig. Per al senador de l'IFTN, el tractat plantejaria una rebaixa excessiva en l'aranzel espanyol a l'entrada de les fustes, que inclouria la fusta treballada, especialment utilitzada en marcs de portes i finestres. Puig creu que això plantejarà una greu competència a la fusteria de taller.

L'altre tractat prorrogat el 1882 i el 1883, el vigent amb Suïssa, té també un text definitiu el mateix 1883. En aquesta ocasió, s'aprova sense debat pel Congrés el 9 de juny de 1883 i pel Senat el 4 de juliol següent (lleï de 19-7-1883).

En els primers anys de la Restauració, és a dir, abans de l'aranzel de doble columna de 1877, les Corts s'encarreguen també dels acords comercials amb tres països, Portugal, Rússia i Grècia, que posteriorment són renovats, ja amb el nou sistema aranzelari espanyol. El desembre de 1876, ambdues cambres aproven sense debat els tractats amb Portugal i amb Rússia (lleïs de 18-12-1876 i de 23-12-1876, respectivament). El primer s'havia signat el 1872 i des d'aleshores estava pendent de discussió, mentre que el segon s'havia signat el mateix 1876. En el cas de Grècia, la signatura del tractat de comerç i navegació era de 1875. El 1876 es forma la corresponent comissió al Senat, però no arriba a emetre dictamen, probablement per la dissolució de la cambra i la seva recomposició amb la nova llei electoral de senadors a la península de 8-2-1877. Fins 1878 no es reprèn el tema, realitzant-se el debat a l'alta cambra entre els dies 25 i 26 d'abril de 1878, sense que intervingués cap senador català. Al Congrés, s'aprova sense debat el 8 de juliol següent. La llei resultant duu data de 31-8-1878.

Amb tots tres països se signa una pròrroga el 1882, que no passa per les Corts. Amb Portugal se signa un tractat definitiu a finals de 1883, que s'aprova sense debat al Congrés el 12 de juliol de 1884 i que suscita un lleuger debat al Senat, sense intervencions de senadors catalans, el dia 16 (lleï de 14-9-1885). Amb Rússia, se signa un altre tractat definitiu el 1885, que s'aprova sense debat al Congrés el 19 de juny de 1885 i al Senat el 3 de juliol següent

312. Sobre les demandes del sector, veure COMISIÓN DE FABRICANTES DE ALCOHOLES DE ESPAÑA: *La Industria Alcohólica en España. Folleto publicado por la ... Año 1883, 1883.*

313. Veure BRAVO: *Los parlamentarios ...*, p.161-172.

(lleï de 14-9-1885). A l'alta cambra sols hi ha una intervenció de Ferran Puig, que demana el text del tractat abans del debat, per poder-lo analitzar a fons. Pel que fa a Grècia, no hi ha cap altra pròrroga ni cap altre tema que passi per les Corts fins el 1886.

Altres acords comercials que passen per les Corts sense gaire interès per part del conjunt dels parlamentaris i dels catalans en particular, són els signats amb Dinamarca, Annam i Siam, aprovats també sense debat els anys 1878, 1880 i 1885, respectivament (lleis de 5-9-1878, 6-6-1880 i 8-3-1886). En el cas de Dinamarca, passa com amb Portugal, és a dir, que hi ha un lapse notable entre la signatura del tractat i la seva aprovació per les Corts; en aquest cas, la signatura hauria estat el 1872, mentre que l'aprovació el 1878. Té una pròrroga el 1882, que igual que als tractats vistos fins aquí, no passa per les Corts, i el següent moviment és ja de 1886. En el cas d'Annam, trobem el comte de Bañuelos com a membre de la comissió del Senat.

Amb els Països Baixos existia un tractat de comerç i navegació de 1871, que es prorroga el 1882 sense passar per les Corts. El Govern esquerrà en signa un altre a finals de 1883, que s'arriba a presentar al Congrés el gener de 1884. No obstant, la clausura de les Corts n'impedeix la tramitació ordinària i les següents Corts no aborden aquest tema. De fet, els Països Baixos tampoc no aproven definitivament el text de 1883. El següent tractat entre ambdues parts és de 1887 i no apareix com a llei fins el maig de 1888.

Si tots aquests acords comercials passen despertant un escàs interès per part de les corporacions econòmiques catalanes, en canvi n'hi haurà dos que sí mereixeran la seva atenció. Es tracta del tractat de comerç i navegació amb Veneçuela de 1882 i de l'acord comercial entre les Antilles i els Estats Units de 1884.

Com ja hem vist en l'anàlisi dels plantejaments doctrinals de les corporacions econòmiques catalanes, si bé es rebutjava la política d'acords comercials amb les potències econòmiques, en canvi s'apostava clarament per reforçar els lligams comercials amb els països de l'Amèrica Llatina. En aquest sentit, Veneçuela apareix com el país que més sovint és esmentat des de les corporacions catalanes, tant pels conflictes aranzelaris apareguts durant aquests anys, com perquè se'l considera un país interessant de cara a incrementar les relacions comercials.

L'estiu de 1874, el Govern veneçolà havia publicat una disposició que deixava lliures els vins de Burdeus a la seva entrada al país. L'entrada d'aquests vins, dificultava la dels espanyols i, de retruc, d'altres productes d'exportació, ja que no es podia aprofitar els nòlits. En aquella ocasió, el FPN va recórrer al ministre d'Estat, demanant-li que solucionés la situació diferencial dels vins espanyols en aquell país. El març de 1876, poc després de l'obertura de les noves Corts de la Restauració, Bosch i Labrús, aleshores encara president del FPN, demana al Govern que adopti mesures al respecte.

En no aconseguir les negociacions espanyoles l'èxit desitjat, el Govern espanyol va utilitzar l'autorització inclosa a la llei de pressupostos de 1877 per recarregar els productes d'aquells països que d'alguna manera perjudiquessin les exportacions espanyoles, per recarregar els drets d'importació dels cacaos veneçolans, cercant així com a proveïdor alternatiu els cacaos de Guayaquil. No gaire després, però, el Govern veneçolà va suspendre la franquícia atorgada als Burdeus, quedant per tant els vins espanyols com al principi. En aquest context, el FPN torna a adreçar-se al Govern demanant la suspensió del recàrrec als

cacaos veneçolans, per poder entrar en el comerç actiu amb Veneçuela, partint de la base que el comerç amb Guayaquil era gairebé nul i no s'aprofitava tant els nòlits<sup>314</sup>.

L'abril de 1878, el FPN adreça una exposició a les Corts sobre aquest tema, alhora que el seu president, Josep Pujol Fernández, gestiona a Madrid la demanda d'un tractat amb Veneçuela. Aquest, però, no arriba fins el 1882. El novembre de 1880, el FPE adreça una exposició al president del Govern, davant dels nous avantatges atorgats per Veneçuela als Burdeus, mentre que l'IFTN n'adreça dues, el gener i el juliol de 1881 a Cánovas i a Sagasta respectivament<sup>315</sup>.

El tractat de 1882 atorgava els màxims avantatges per als vins espanyols i per als cacaos veneçolans, comparables a les millors condicions de tercers països. El Congrés l'aprova sense debat el 26 de juliol de 1882, mentre que al Senat hi ha un lleuger debat el 5 de juliol següent, sense intervencions dels catalans. És la llei de 12-7-1882.

Pel que fa als Estats Units, des de les corporacions industrials catalanes i especialment les representatives dels sectors industrial i navilier, es veia aquest país com a un possible competidor al mercat antillà, tant pel seu potencial econòmic com per la proximitat geogràfica i pel fet de ser un mercat important per als productes antillans.

El primer conflicte aranzelari amb els Estats Units del període aquí analitzat, arriba el setembre de 1877, en què el Govern nord-americà recarrega el comerç dels països sense acords comercials amb un dret diferencial de bandera. Com que la majoria de països amb exportacions significatives als Estats Units, llevat de Xina, Japó i Espanya, disposaven ja d'acords comercials amb aquest país, la mesura deixava el comerç i la marina espanyols en una situació diferencial en aquell mercat. La marina mercant espanyola que comerciava amb les Antilles i amb Amèrica Llatina, recercava als ports nord-americans carregament per fer el viatge de tornada a Europa i per això es veia afectada pel nou decret.

Tant el FPE com l'ANCB adrecen exposicions al ministre d'Estat i al president del Consell de ministres, demanant la imposició de mesures similars a la marina nord-americana. Des de les corporacions catalanes, es valora la imposició del dret diferencial de bandera als Estats Units com una mesura de pressió al Govern espanyol per què establís un acord comercial, sobretot amb les Antilles. Demanen que a tots els ports espanyols, peninsulars i colonials, s'estableixi un dret per tona als vaixells nord-americans, similar a l'imposat per aquest país, però també obrir negociacions de cara a un acord comercial, això sí, sense concessions més enllà del tracte de la nació més afavorida<sup>316</sup>. De fet, molt poc després el Govern nord-americà retira el recàrrec, quedant la situació com fins el moment.

L'acord comercial entre les Antilles i els Estats Units arriba, igual que el protocol amb Gran Bretanya, durant el breu Govern de la ILD. Atorgava a ambdues parts el tracte de la nació més afavorida i avantatges per a la marina nord-americana. A diferència d'altres acords comercials, aquest es planteja com una resolució del Govern, sense necessitat, per tant, de l'aprovació de les Corts. Això mereix les crítiques del conservador José García Barzanallana al Senat, que fan que el ministre d'Estat, el lliurecanvista Ruíz Gómez, es comprometí a dur

314. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 374, 1-9-1877, p.616-618, "Exposición que el FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN NACIONAL ha elevado al Gobierno de S.M. para que restablezca la igualdad de derechos de Aduanas entre los cacaos de Caracas y los de Guayaquil, conforme lo estaban en el Arancel de 1869".

315. Veure AFTN, FPE, "Correspondencia", 15-5-1876/1-2-1882, 25-11-1880. *El Eco de la Producción*, núm. 32, 16-7-1881, p.427-429, "Exposición al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros, solicitando la celebración de un tratado de Comercio entre España y la República de Venezuela".

316. Per a l'exposició del FPE, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 67, 20-10-1877, i núm. 69, 3-11-1877, p.758-762. Per a la de l'ANCB, veure *La Mañana*, 13-7-1878.

el text de l'acord a les Corts, per al seu examen. El ministre porta, efectivament el text de l'acord al Congrés, però la crisi del Govern i la dissolució de les Corts impedeix que continuï els seus tràmits parlamentaris habituals. L'acord entra en vigor, doncs, sense la intervenció de les Corts.

A les noves Corts, les de 1884-86, hi ha diverses intervencions de parlamentaris no catalans sobre aquest tema i l'arribada d'exposicions de les zones productores de blats i farines del Nord de Castella, més afectades per l'acord. Mentre, el Govern conservador obre negociacions amb el nord-americà de cara a la celebració d'un tractat de comerç definitiu. Sobre aquesta qüestió, es produeix un incident al Congrés amb motiu de la publicació per la premsa de Nova York del text provisional d'aquest segon tractat, en el que tampoc no participen els diputats catalans.

Des de les corporacions econòmiques catalanes, el FPE adreça una llarga exposició al ministre d'Ultramar, seguint amb la seva línia d'actuació de solidaritzar-se amb les demandes d'altres sectors econòmics, en aquest, cas, amb els bladers castellans<sup>317</sup>.

Hi ha també alguns acords que no passen per les Corts perquè són correccions de tractats vigents. Aquest és el cas de la República Dominicana (1875), de la Xina i el Japó (1878) i de Turquia (1882). Tampoc no passen per les Corts alguns acords comercials signats al període anterior i que es mantenen vigents, com és el cas del Marroc i de Colòmbia.

Tanca aquest apartat dedicat als acords comercials, un projecte de llei presentat a les Corts durant la breu legislatura de 1885-86, demanant una autorització al Govern per prorrogar els tractats de comerç vigents amb països d'Europa i Amèrica que acabessin abans de l'1 de desembre de 1892, data de finalització del tractat amb França. El debat sobre aquest projecte es fa al Congrés entre els dies 2 i 4 de gener de 1886, però la clausura d'aquestes Corts impedeix que es pugui concloure el tema. Per part dels diputats catalans, hi ha una addició signada per Pere Bosch i Labrús, president del FPE i diputat per Vic, Josep Sert, directiu de l'IFTN i diputat per Barcelona, Camil Fabra, membre de l'IFTN i diputat per Barcelona, Fèlix Macià, diputat per Puigcerdà i membre de l'IFTN, Frederic Nicolau, president de l'ANCB i diputat per Barcelona, junt amb Antoni Borrell, diputat per Arenys de Mar, i el col·laborador habitual de Bosch i Labrús, Félix Berdugo. En aquesta addició, que no s'arriba a debatre per la clausura de les Corts, es demanava que en cap cas no es plantegessin rebaixes sobre les existents<sup>318</sup>.

### **C) Aranzel d'Ultramar.**

Com hem vist al capítol de política econòmica, hi ha diverses iniciatives legislatives relacionades amb la política aranzelària d'Ultramar. Si a elles hi afegim els reials decrets i les nombroses disposicions menors aparegudes durant el període, es configura un espèc teixit normatiu. De tota aquesta legislació, hi ha sis temes amb intervenció de les Corts que mereixen ser destacats: la llei de 10-7-1877 de bonificació a les mercaderies estrangeres conduïdes en bandera nacional a Filipines; la de 22-6-1880, de modificació de la legislació de duanes per als sucres i mels de les províncies espanyoles d'Ultramar; la de 30-6-1882, de reforma de les relacions comercials entre la península i les províncies ultramarines; la de 20-

---

317. AFTN, FPN, "Correspondencia" 3-10-1883/20-7-1888, 5-5-1884.

318. DSC, legislatura de 1885-86, 2-1-1886, ap. 3r al núm. 5.

7-1882, molt relacionada amb l'anterior, de supressió del dret diferencial de bandera a les illes de Cuba i Puerto-Rico i reforma de les relacions comercials entre la península, les esmentades illes i les Filipines; la de 22-7-1884, d'autorització al Govern per adoptar certes disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afectaven diversos serveis de Cuba, Puerto-Rico i de la Península; i la de 10-7-1885, d'extensió als sucres de Filipines de les exempcions del dret aranzelari que estaven concedides als de Cuba i Puerto-Rico. Aquests temes tenen en comú el poc debat parlamentari que generen, que no vol dir poc interès per part dels diversos sectors econòmics amb representació parlamentària, sinó més aviat que hi ha gestions anteriors al seu debat a les Corts, com veurem a les planes següents. Als sis temes esmentats, caldria afegir un setè, constituït per la suma de petites intervencions dels catalans, menors des d'un punt de vista de treballs parlamentaris, però sempre significatives en tant que denoten un seguiment permanent de tot allò que pugui afectar l'aranzel d'Ultramar.

El primer d'aquests temes, la llei de bonificació a les mercaderies estrangeres conduïdes en bandera nacional a Filipines, passa per ambdues cambres sense cap mena de debat: el Congrés l'aprova el 7 de juny de 1877, mentre que el Senat ho fa el 7 de juliol següent. El següent tema, la llei de sucres i mels d'Ultramar, es despatxa també ràpidament per les Corts: al Congrés hi ha un breu debat, en el que no intervé cap català, el 7 de juny de 1880, mentre que al Senat s'aprova sense debat el dia 15. No obstant, aquí sí hi ha força moviment al marge de les sessions de les Corts.

Ja el 1877, l'ANCB havia adreçat una exposició al ministre d'Hisenda, amb el suport de naviliers d'altres ports i de comerciants colonials, protestant pels recàrrecs imposats per la darrera reforma aranzelària als sucres antillans, que dificultaven el seu comerç i per tant la navegació d'alçada, en un dels darrers reductes que mantenia. EL CHU dona també el seu suport a aquesta pretensió. El FPN, per la seva banda, adreça una exposició al ministre d'Ultramar, demanant la rebaixa de l'aranzel d'entrada a la península dels sucres antillans.

Aquesta pretensió, coincidia amb les demandes dels parlamentaris antillans, i sobretot dels porto-riquenys, que venien demanant això mateix. Durant 1878 hi ha força intervencions de diputats antillans al Congrés, demanant rebaixes per als sucres. Com hem vist anteriorment, però, la demanda del sector sucrer antillà xocava amb l'oposició dels sucres peninsulars. Així, per exemple, el maig de 1878 els diputats que representaven els districtes sucres d'Andalusia i del País Valencià fan una reunió per analitzar la manera d'oposar-se a aquestes rebaixes<sup>319</sup>.

Els diputats catalans acorden el març de 1878 donar suport a la demanda dels diputats antillans relativa als sucres<sup>320</sup>. Antonio Vivar, diputat porto-riqueny, al·ludeix en una de les seves intervencions al suport rebut per part dels diputats catalans<sup>321</sup>. Amb ocasió del debat al Congrés del pressupost d'ingressos, els diputats antillans practiquen intenses gestions per aconseguir llur objectiu, sense aconseguir-lo. L'any següent, el mateix Vivar presenta una proposició de llei declarant lliures alguns sucres antillans i rebaixats els altres, si eren conduïts en bandera nacional. La proposició de llei, però, no es pren en consideració.

El febrer de 1880, el ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, presenta al Congrés el projecte de llei de sucres i mels d'Ultramar. Frederic Nicolau, president de l'ANCB, segueix

319. Veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 412, 25-5-1878.

320. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 92, 13-4-1878.

321. DSC 1878-79 [DSC: 1878], 2-4-1878, núm. 34, p.743.

de prop aquest tema i per això demana al ministre diverses dades relacionades amb el projecte. Com hem vist, el projecte s'aprova ràpidament per ambdues cambres.

Arribem així a dues de les lleis més significatives del període pel que fa a l'aranzel d'Ultramar: la de reforma de les relacions comercials entre la península i les províncies ultramarines i la de supressió del dret diferencial de bandera a Cuba i Puerto-Rico i reforma de les relacions comercials entre la península, les esmentades illes i les Filipines, ambdues de 1882. Seguint la dinàmica de les anteriors lleis, el pas d'aquestes per les Corts no desperta grans debats. La primera es debat al Congrés els dies 16 i 30 de maig de 1882, sense intervencions de parlamentaris catalans, i al Senat passa sense debat el 13 de juny, mentre que la segona s'aprova també sense debat a ambdues cambres, els dies 28 de juny i 5 de juliol, respectivament. Ara bé, aquest escàs debat a ambdues cambres no vol dir que aquesta legislació passés desapercebuda per part dels diversos sectors econòmics interessats en l'aranzel d'Ultramar, sinó que els dies anteriors a la presentació dels projectes de llei hi ha negociacions entre bastidors.

Per part dels naviliers catalans, interessats en aconseguir el màxim possible de rebaixes aranzelàries en els moviments comercials entre les colònies i la península per aconseguir més transports marítims, hi ha una frenètica activitat a Madrid del seu president, Frederic Nicolau (que en aquestes Corts liberals no obté representació parlamentària). Nicolau s'entrevista amb el ministre d'Ultramar, Fernando León y Castillo, i amb els parlamentaris catalans, aleshores en plena campanya contra el tractat de comerç amb França i la base 5ena. El 24 d'abril de 1882 es reuneixen els diputats catalans per analitzar aquestes reformes de l'aranzel d'Ultramar, així com el tema de l'admissió temporal d'arrossos de l'Índia, demanada des de Cantàbria. D'aquesta reunió, en surt una comissió de treball, que als dies següents cerca punts d'acord amb els diputats antillans i cantàbrics<sup>322</sup>.

D'altra banda, els interessos sucres antillans i peninsulars tornen a xocar en llurs peticions de rebaixes aranzelàries i de manteniment de l'*status quo* aranzelari. Així, per exemple, mentre els representants de la indústria sucra peninsular demanen a la comissió del Congrés de la llei de relacions comercials que no s'alteri la situació, els diputats portoriquenys demanen la completa llibertat de comerç de les Antilles<sup>323</sup>.

El text final d'ambdues lleis és, doncs, un intent per part del Govern de conciliar les demandes d'aquests sectors. Un cop es tramiten a les Corts, duen incorporades ja la majoria de concessions atorgades als uns i als altres.

La mateixa situació es produeix amb la següent llei presentada a les Corts, la d'autorització al Govern per adoptar certes disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afectaven diversos serveis de Cuba, Puerto-Rico i de la Península. Novament, Frederic Nicolau, president de l'ANCB i ara sí diputat per Barcelona, és el que porta el pes dels treballs. Junt amb Pere Bosch i Labrús, president del FPE i diputat per Vic, Josep Sert, directiu de l'IFTN i diputat per Barcelona, Antoni Sedó, proper també a l'IFTN i diputat per Sant Feliu de Llobregat i tres diputats del sector proteccionista de Bosch i Labrús, Francisco Rodríguez Avial (diputat per Madrid), Félix Berdugo (Aranda, Burgos) i Miguel Alonso Pesquera (Valladolid), presenten una esmena al projecte del Govern, en la que es demanava afegir una frase matisant que si bé s'acceptava com a principi la celebració d'acords

---

322. Veure *La Mañana*, 24 i 25-4-1882.

323. Archivo del Congreso de los Diputados, serie impresos, legajo 433/expediente nº 4: "Informes emitidos ante la Comisión encargada de dar dictamen sobre el proyecto de ley de relaciones comerciales entre la península y las provincias de Ultramar".

comercials entre les Antilles i altres països, calia que aquests no anessin en detriment dels intercanvis comercials entre la Península i les colònies<sup>324</sup>. La comissió admet aquesta esmena i passa a incorporar-se al dictamen.

Si l'anterior modificació es feia a través d'una esmena, n'hi ha d'altres que es fan en negociacions anteriors al debat al Congrés. D'aquesta manera, Nicolau, secundat pels diputats catalans, aconsegueix anticipar els terminis d'aplicació de les lleis de 30-6-1882 i 20-7-1882 i suprimir els drets aranzelaris de diversos productes antillans, incloent a més la matisació que havien de ser conduïts en vaixells de procedència directa i bandera espanyola<sup>325</sup>.

D'altra banda, el projecte inicial es modifica també en altres aspectes, com a resultat de les pressions de les diverses agrupacions regionals de parlamentaris, representatives de les demandes dels respectius sectors econòmics. Els diputats castellans aconsegueixen incloure una altra matisació al text, consistent en afirmar que els acords comercials signats entre les Antilles i els tercers països no afectarien el mercat peninsular. Els diputats antillans, secundats ja decididament per Víctor Balaguer, presenten diverses esmenes demanant rebaixar el pressupost de Cuba i Puerto-Rico en Guerra i Marina, suprimir també els drets aranzelaris del cafè i de l'aiguardent i altres, que, no obstant són rebutjades.

El debat al Congrés es realitza entre els dies 11 i 17 de juliol de 1884 i al Senat, entre el 19 i el 22 del mateix mes. La participació directa dels catalans és molt menor, un cop aconseguides les demandes dels naviliers. Al Congrés, es limita a la presentació de l'esmena esmentada, que en ser acceptada d'entrada per la comissió, no és ni tan sols defensada per cap dels seus signants. Al Senat, no arriba a intervenir cap català en el debat.

La darrera de les lleis esmentades, la d'extensió als sucres de Filipines de les exempcions del dret aranzelari que estaven concedides als de Cuba i Puerto-Rico, té una repercussió força menor i s'aprova sense debat el 13 de juny de 1885 al Congrés i el 22 del mateix mes al Senat.

A banda d'aquesta legislació, hi ha des de les corporacions econòmiques catalanes, i especialment des de l'ANCB, un seguiment constant de tot allò que fa referència a l'aranzel d'Ultramar. Ja en el document elaborat pels representants de la marina mercant de Barcelona el 1876 (antecedent de la creació de l'ANCB), s'insisteix en la necessitat de restablir els drets diferencials de bandera i de procedència suspesos el 1869<sup>326</sup>. El 1878, Balaguer, plenament identificat amb les demandes dels naviliers catalans, planteja al Congrés qüestions relacionades amb l'aranzel d'Ultramar. La primera és el març, en què el diputat per Vilanova intervé per palesar la situació de crisi econòmica per la que es travessava en aquells moments; entre les mesures urgents que reclama, hi ha la consideració de la navegació amb Ultramar com de cabotatge, així com que la igualtat de bandera es limiti als pavellons procedents de ports de la seva mateixa nacionalitat i que atorguin a la part espanyola tracte recíproc. La segona és l'abril, en què Balaguer demana al ministre d'Ultramar, aleshores absent de la sala, explicacions sobre les informacions que situaven la supressió del dret diferencial de bandera a Ultramar en el termini de dos anys<sup>327</sup>.

324. DSC, legislatura de 1884-85, 11-7-1884, ap. 3r al núm. 44.

325. Sobre les negociacions de Nicolau, veure *Revista de la Asociación de Navieros y Consignatarios*, maig 1884, article "Cuba y Puerto-Rico y la ley de autorizaciones", de Josep Elías de Molins, p.93-98.

326. COMERCIO MARÍTIMO DE BARCELONA: *Exposición que ...*

327. DSC, 1878-79, (DSC: 1878), 14-3-1878, núm. 19, p.373 i seg.; 1-4-1878, núm. 33, p.721.

El 1879 retrobem Frederic Nicolau gestionant davant del ministre d'Ultramar el manteniment del dret diferencial de bandera a Filipines. Si bé en aquesta ocasió el president de l'ANCB i diputat per Barcelona no aconsegueix els seus objectius, sí obté que el ministre accepti estudiar un rearmament aranzelari a Filipines de les mercaderies estrangeres i que les espanyoles en vaixell espanyol no perdin els seus drets si es toca enmig algun port estranger<sup>328</sup>.

El 1880, Nicolau, en la seva condició de diputat per Barcelona, intervé a una reunió de la Comissió de Pressupostos de Cuba, tot demanant que els vaixells espanyols procedents de la península siguin considerats a l'illa com de cabotatge, que s'elimini els obstacles per a la navegació d'aquests de Cuba als Estats Units i que s'atorgui una bonificació a l'exportació conduïda en vaixells espanyols. Ja dins del debat al Congrés, presenta i defensa una esmena, que no prospera, defensant el manteniment del dret diferencial de bandera a Cuba<sup>329</sup>. L'estiu d'aquest any és l'IFTN el que s'interessa per l'aranzel antillà. Josep Sert havia escrit des de Madrid, tot informant que el ministre d'Ultramar estava enllestint amb pressa una reforma aranzelària a Cuba, que abaratiria els drets d'entrada de les mercaderies estrangeres. L'Institut, en sessió extraordinària de la seva Junta, analitza aquesta qüestió i decideix involucrar-hi novament Balaguer, que rep l'encàrrec d'aprofitar els seus contactes al Ministeri d'Ultramar per mantenir el centre de Barcelona permanentment informat de qualsevol variació en l'aranzel<sup>330</sup>.

A principis de 1881, hi ha una certa alarma per part de les corporacions catalanes, ja que el Govern havia inclòs en el discurs de la Corona del 30 de desembre de 1880, inaugural de les sessions de la legislatura de 1880-81, unes al·lusions a un projecte de modificació del dret diferencial de bandera a Cuba. L'ANCB convoca una reunió per analitzar aquesta qüestió el 8 de gener de 1881, a la que convida els parlamentaris catalans que es trobaven a Barcelona. Hi assisteixen, a més de Frederic Nicolau, que era —recordem-ho— president de la corporació i diputat per Barcelona, Pere Bosch i Labrús, president del FPE i diputat per Vic, Francesc López Fabra, especialista de l'IFTN i diputat per Barcelona, Antoni Sedó, personatge vinculat també a l'Institut i diputat per Sant Feliu de Llobregat, el marquès de Ciutadilla, directiu de l'APFUBZE, membre de l'IACSI i senador per Barcelona, el marquès de Montoliu, president de la delegació de Tarragona de l'IACSI i diputat per la mateixa, Manel Duran i Bas, impulsor de la UCCLEB i diputat per Barcelona, junt amb Joaquim Maria de Paz, senador per la SEBAP, Ramon Estruch, senador per Barcelona, i Marià Maspons i Labrós, diputat per Granollers. Francesc de Paula Rius i Taulet i Fèlix Macià i Bonaplata no varen poder assistir-hi, però s'adheriren als acords.

En aquesta reunió, s'acorda telegrafiar el ministre de Marina, tot demanant-li que no fes aquesta reforma, demanar el suport de les corporacions econòmiques de Barcelona i dels naviliers de tot l'estat, agrair a la premsa el seu suport, alhora que s'exhortava els parlamentaris catalans presents a donar suport a la pretensió de la corporació. Entre aquests, intervenen, adherint-se als desitjos de la corporació i mostrant llur intenció de treballar al respecte al Congrés i al Senat, Nicolau, Paz, Bosch i Labrús, López Fabra, el marquès de Ciutadilla, Sedó i Duran i Bas<sup>331</sup>.

---

328. Sobre aquestes gestions de Nicolau, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 158, 19-7-1879, solt, p.487-488.

329. DSC, legislatura de 1879-80, 21-4-1880, núm. 148, p.3158; 22-4-1880, núm. 149, p.3173-3175.

330. Veure AIFTN, "Actas" 17-7-1879/12-9-1881, sessió extraordinària de la Junta Directiva d'11-8-1880.

331. Sobre aquesta reunió, veure *Fomento de la Producción Española*, núm.235, 8-1-1881, solt "La cuestión naviera", p.3-4; núm. 236, 15-1-1881, article "Junta General de la Asociación de Navieros y Consignatarios", p.16-18.



Per la seva banda, el FPE adreça exposicions al Govern, oposant-se també a la modificació del dret diferencial a les Antilles<sup>332</sup>. El canvi de Govern, amb l'accés al poder dels liberals i la suspensió de les Corts, deixa el tema en suspens. Ja amb el nou Govern, l'IFTN insisteix en aquest tema, demanant a través de la corresponent exposició, la no alteració del dret diferencial<sup>333</sup>.

Encara el 1882 i el 1883, les corporacions econòmiques catalanes s'interessen per les possibles alteracions a l'aranzel de Puerto-Rico, contingudes als respectius projectes de pressupostos.

## **D) La llei de primeres matèries.**

### **D.1) El projecte de llei.**

Com ja hem tingut ocasió de veure al capítol de política econòmica, la llei de primeres matèries té el seu origen en una proposició de llei presentada al Congrés l'abril de 1882 pels diputats valencians, amb el suport de Segismundo Moret. En ella, es plantejava la lliure introducció de la seda sense elaborar, amb l'objectiu de compensar la indústria sedera valenciana dels perjudicis del tractat de comerç amb França d'aquell any. En el moment de presentar la proposició, el ministre d'Hisenda, Juan Francisco Camacho, manifesta al Congrés que admet plenament la proposició i, alhora, que estava estudiant la possibilitat d'una rebaixa selectiva de drets aranzelaris de productes que la indústria fes servir com a primera matèria, igualment per compensar els efectes de l'esmentat tractat de comerç. Afegeix que, en tot cas, en el futur presentarà aquest nou paquet de mesures aranzelàries.

Comptant amb l'aprovació del ministre, la proposició dels diputats valencians segueix la seva tramitació. El 5 de maig es forma una comissió, que presideix Cristino Martos, en tant que primer signatari de la proposició inicial, i en la que trobem alguns diputats valencians, Moret i també Joan Fabra i Floreta, aleshores diputat per Girona i un dels pocs catalans propers a les tesis lliurecanvistes.

Aquesta comissió no emet dictamen, en espera que el ministre presentés un projecte general. Quan així ho fa, el 24 de juny, el Congrés acorda en uns moments d'escassa concurrència que la comissió creada per analitzar la lliure introducció de la seda s'encarregui també del projecte de llei de reducció general de drets aranzelaris a diverses mercaderies considerades com a primeres matèries. El mateix dia, la comissió emet un dictamen favorable. El fet que una llei de l'envergadura de la de primeres matèries s'encarregui a una comissió parlamentària creada per a un tema menor, que, a més, emet dictamen el mateix dia, serà àmpliament qüestionat pels impugnadors del projecte.

Com recordarem, el projecte englobava una trentena de partides, que anaven des dels carbons als olis (llevat dels d'oliva), productes químics, matèries tèxtils i altres. Durant la seva accidentada tramitació parlamentària, es modificaran taxes i s'afegiran noves partides, destacant els estams, una partida en la que concentraran els seus esforços les corporacions econòmiques catalanes. En qualsevol cas, durant la legislatura de 1881-82, ja molt avançada, el projecte no s'arriba a debatre, quedant pendent per a la següent, la de 1882-83.

332. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 239, 5-2-1881, article "Exposición. Medidas en beneficio de la marina mercante", p.54-56.

333. IFTN: *Exposición* ... 14-3-1881 (full volant).

Dins d'aquesta primera legislatura, comencen a arribar al Congrés les primeres exposicions dels fabricants de seda, mostrant la seva adhesió al primer projecte.

## **D.2) Postura de les corporacions econòmiques catalanes, abans del debat parlamentari.**

Aquest tema és un d'aquells en els que IFTN i FPE es mostren un tant divergents. El primer, representatiu de la gran indústria, ha d'afrontar una situació força delicada. Alguns dels seus socis destacats, directament afavorits per una rebaixa de drets en productes que estaven fent servir en el seu procés productiu i sobretot després dels darrers ensurts (tractat amb França i base 5ena), es mostraven partidaris de donar decididament suport al projecte, mentre que la corporació com a tal, considerava que no es podia recolzar obertament un projecte que, en definitiva, constituïa una nova rebaixa aranzelària, sense posar en qüestió la seva pròpia trajectòria de proteccionisme per a tots els sectors econòmics. El segon, més doctrinal i més propens a cercar un consens amb altres sectors econòmics espanyols, es mostrarà contrari al projecte sense vacil·lacions, alhora que retraurà a l'IFTN la seva postura d'indecisió. Anem a veure primer quina és l'activitat d'aquesta darrera corporació.

Ja en presentar-se la primera proposició de llei, l'IFTN va demanar al Govern fer un estudi abans de procedir a la seva tramitació per les Corts. Quan aquesta proposició va esdevenir el projecte general, l'Institut va nomenar una comissió de treball, que durant mesos va anar elaborant un informe, que analitzava el tema en conjunt i partida per partida, proposant solucions concretes per a cada cas, intentant cercar un equilibri entre els beneficis que rebrien algunes indústries concretes per l'abaratiment de les primeres matèries i el fet que això es fes tot consolidant una tendència a la baixa en l'aranzel que, a més, podia perjudicar altres sectors de l'economia nacional<sup>334</sup>.

De la mateixa manera, l'Institut envia també el seu informe a Cánovas, aleshores cap de la minoria conservadora, que en els recents temes de política aranzelària (tractat amb França i base 5ena) havia adoptat una postura coincident amb les demandes proteccionistes de les corporacions catalanes. En la carta —ja reproduïda a l'apartat de diferències entre corporacions, del capítol tercer— que Manel Feliu i Coma, president de l'IFTN, adreça al cap conservador, podem apreciar com la corporació es mou en un terreny delicat, ja que per coherència doctrinal ha d'allunyar-se un tant del que en la pràctica convindria a molts dels seus associats.

En un altre ordre de coses, Estasén, sotssecretari de l'IFTN, es trasllada a Madrid per practicar gestions sobre aquest tema. S'entrevista amb Cánovas i amb alguns parlamentaris catalans, mantenint una estreta col·laboració amb l'esmentat Orozco, aleshores diputat per Arenys de Mar. En carta d'Estasén a Feliu i Coma, notem novament les dificultats que té la corporació per encarar decididament aquesta situació. El sotssecretari de l'IFTN al·ludeix a la percepció que nota entre els diputats respecte la postura de la corporació, tant entre els que creien que s'hi oposaria frontalment, com els que creien que s'hi mostraria favorable: *Algunos amigos correligionarios del Señor Martos sorprendidos al saber que los industriales y el Instituto no se oponían abiertamente a la rebaja de derechos a las primeras materias me pidieron en nombre del Instituto lo declarara así de un modo terminante y oficial habiéndome resistido sin autorización especial. Muchos diputados extrañaban que los industriales a*

---

334. IFTN: *Dictamen elevado a las Cortes ...*

*quienes puede interesar el proyecto de primeras materias no lo hubiesen manifestado de un modo categórico*<sup>335</sup>. I afegeix:

El Instituto ha dicho lo que debía decir y si nos pronunciáramos clara y resueltamente en sentido favorable a las rebajas que propone el Gobierno indudablemente aparecerían hondas divisiones en el seno de nuestra corporación, pero aparte de ello es indudable que los industriales interesados en la rebaja de derechos de tal o cual partida no tenían más medio de decirlo clara y terminantemente al Gobierno y a las Cortes, haciendo ver cómo algunas de las enmiendas presentadas pueden irrogar perjuicio a las industrias en beneficio de la cuales únicamente se presentó el consabido proyecto.

El FPE, per la seva banda, també crea una comissió de treball, ja des dels primers moments. Elabora una primera exposició al Govern el juny de 1882 i una segona, al Senat, l'abril de 1883, un cop el projecte de llei ja havia estat modificat pel Congrés, incloent la conflictiva partida dels estams<sup>336</sup>. El president de la corporació, Bosch i Labrús, fa un seguiment dels preliminars del debat parlamentari, des del seu lloc de diputat per Vic, i va informant de tots els moviments a la directiva de Barcelona.

L'IACSI adreça també una exposició a les Corts, centrant el seu interès en els temes agraris, mentre que el GFS n'adreça una altra, fent èmfasi en el tema de les llanes. Quan s'incorpora la partida dels estams, totes les corporacions esmentades, més l'IIT i el CIC, presenten noves exposicions al Senat<sup>337</sup>.

Si bé hi ha divergències entre les corporacions industrials en aquest tema, com a mínim damunt del paper les argumentacions que presenten tant elles com l'IACSI tenen una mateixa base argumental. Aquestes són:

- 1) El projecte significa consolidar una tendència a reduir l'aranzel, iniciada amb el tractat de comerç amb França i la restitució de la base 5ena.
- 2) Els industrials catalans, tot i sortir beneficiats amb el projecte, s'hi oposen per solidaritat amb els altres sectors de la producció nacional.
- 3) En el projecte s'inclou partides que no són de cap manera primeres matèries, sinó productes elaborats.
- 4) Si el que pretenia el Govern impulsant aquest projecte era oferir compensacions a la indústria per les disposicions aranzelàries anteriors, el que caldria seria no afegir noves reduïdes a les ja existents, sinó pujar l'aranzel dels productes elaborats.
- 5) L'aplicació de la llei significarà una reducció de la renda de duanes.
- 6) Hi ha també una anàlisi pormenoritzada de les diverses partides de les que consta el projecte. Únicament s'admet les reduïdes si els productes no es produeixen al país. Un cop incorporats els estams, es dedica a aquesta partida una atenció preferent.

### **D.3) Preliminars del debat parlamentari.**

Ja abans del debat parlamentari, Justo Pelayo Cuesta substitueix Juan Francisco Camacho a la cartera d'Hisenda, pel que durant el debat ha de defensar un projecte

335. AFTN, IFTN, "Comunicaciones" 30-3-1882/4-6-1883. Carta de Pere Estasén, datada a Madrid, 2-3-1883, i adreçada a Manel Feliu i Coma, a Barcelona. La carta sencera es troba a l'apèndix núm. 22.

336. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 311, 1-7-1882, p.456-457; núm. 332, 1-5-1883.

337. Per a l'exposició de l'IACSI, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, abril 1883, p.89-91. Per a les altres, veure Archivo del Congreso de los Diputados, serie general, legajo 210/expediente nº 33: "Proyecto de ley sobre reducción de derechos de aduana a las mercancías consideradas como primeras materias".

presentat no per ell mateix, sinó pel seu predecessor. Cuesta, decididament lliurecanvista, assumeix prou bé un projecte de rebaixa d'aranzels, més tenint en compte que a diferència d'altres iniciatives de Camacho, es tractava d'un desarmament aranzelari unilateral, sense condicions als altres països.

Tenint en compte que el projecte de primeres matèries incloïa un nombre considerable de partides i que la rebaixa en els seus drets aranzelaris afectava diversos sectors econòmics, es produeix en els dies anteriors al debat del Congrés i durant aquest, una veritable allau d'esmenes. N'hi ha cinquanta-quatre, que abasten la pràctica totalitat del projecte i de les partides de l'aranzel proposades en ell. Ja abans d'iniciar-se el debat, la comissió admet algunes modificacions en partides concretes. De cara als interessos de les corporacions industrials, convé destacar que en les llanes es puja la taxa inicial, però per deixar-la fins i tot per damunt de la vigent.

D'altra banda, el 20 de febrer hi ha al Congrés una nombrosa reunió de diputats, convocada per estudiar el tema i valorar la possibilitat d'unir esforços en determinades partides. De fet, després, ja durant el debat, el president de la cambra, José Posada Herrera, suspèn la discussió en alguna ocasió per negociar amb els diputats que signaven les esmenes la unificació d'algunes d'elles, per tal d'agilitar els treballs del Congrés. Caldria destacar, en aquest sentit, l'esmena presentada per Leopoldo Laussat, proposant la supressió de deu partides de les proposades, tot englobant en ella diverses oposicions parcials al projecte.

En tot aquest procés, les agrupacions regionals de parlamentaris tenen una intervenció clara. Els diputats valencians són els que presenten la primera proposició de llei, demanant la lliure entrada de la seda crua i filada i de la borra de seda. Els asturians demanen no incloure els carbons, els extremerys, incrementar els drets de les llanes (el 1876 ja havien presentat una proposició de llei en aquest sentit), els andalusos, la supressió de l'impost extraordinari als olis vegetals, els antillans, rebaxes en els cuirs i pells sense adobar, i els cantàbrics, rebaxes en les admissions temporals d'arrossos procedents de l'Índia.

Els diputats catalans participen també en la presentació d'esmenes. D'una banda, trobem Pere Bosch i Labrús i Albert Bosch i Fustegueras, diputats per Vic i per Roquetes respectivament, com a signants d'algunes de les esmenes presentades per la minoria conservadora. De l'altra, trobem deu esmenes en les que els primers signataris són catalans. Fèlix Macià i Bonaplata, home de l'IFTN i diputat per Puigcerdà, en presenta sis. Entre els signants d'algunes d'aquestes, trobem també Josep Castellet (diputat per Tarragona), José Álvarez Mariño (Vilademuls), Pedro Diz (Olot), i Enrique de Orozco (Arenys de Mar). En elles se suprimeix diverses partides de les proposades al projecte, se n'afegeix alguna de nova i es modifica alguns drets de les que es mantenen, alhora que se suprimeix part de l'articulat, referent a altres impostos. Pere Bosch i Labrús, que a la seva condició de diputat per Vic unia —recordem-ho— la de president del FPE, en presenta dues, amb el suport de diputats de la secció econòmica, en la mateixa línia que les de Macià. Bosch demana també dades relatives al projecte, abans de la seva discussió. Pedro Diz, amb el suport d'Álvarez Mariño i de diputats no catalans, presenta una esmena, proposant afegir un article nou. Bartomeu Godó, directiu de l'IFTN i diputat per Igualada, en presenta una altra, amb el suport de Joaquim Planas (diputat per Terrassa), Joan Cañellas (El Vendrell), Isidre Boixader (La Seu

d'Urgell) i altres diputats no catalans, proposant afegir quatre noves partides<sup>338</sup>. Igualment, alguns altres diputats catalans apareixen com a signants en algunes de les moltes esmenes presentades.

Com en les anteriors ocasions, arriben de Catalunya nombroses exposicions contràries al projecte. Bosch i Labrús presenta les del FPE i de l'IACSI, junt amb algunes més, tant de propietaris agraris de diversos punts de Catalunya, com dels fabricants de productes químics de Barcelona. Camil Fabra presenta la de la JOPB, que demanava que si s'aprovés la llei (que preveia la supressió o reducció d'alguns impostos que afectaven els ports) que s'aprovés també ingressos alternatius. A aquesta exposició s'hi adhereixen l'Ajuntament (en exposició presentada per Castelar) i la Diputació Provincial de Barcelona (en exposició que no presenta cap diputat en concret). Enrique de Orozco en presenta una de propietaris rurals de Tàrraga. Curiosament, és Moret qui presenta una primera exposició del GFS (posteriorment en presentarà una altra al Senat), així com una altra de fabricants de sedes de Barcelona, que es mostraven favorables al projecte. El document de l'IFTN no consta entre els rebuts pel Congrés, però, en estar imprès en forma de fullet, havia circulat àmpliament entre els diputats, com queda palès durant el debat.

De fora de Catalunya arriben també algunes exposicions, oposant-se a aspectes concrets del projecte. En destaca les relatives a les llanes, greixos i olis vegetals, així com el fet que un percentatge significatiu d'elles procedien de Mallorca.

Abans de veure els preliminars del debat al Senat, cal anticipar que al text debatut al Congrés es va afegir una esmena del lliurecanvista i diputat per Oviedo Manuel Pedregal, relativa als estams. Aquesta esmena va passar desapercebuda, en tramitar-se en vigílies de Setmana Santa, amb el Congrés mig buit, així com pel fet que per part de la comissió, es varen confondre alguns números de les partides. Aquest tema va centrar l'oposició de les corporacions catalanes al pas del projecte pel Senat.

Al Senat, doncs, arriba un projecte força modificat per les nombroses esmenes del Congrés, bona part d'elles pactades finalment amb el Govern i amb la comissió. Es forma la comissió, que presideix el també lliurecanvista Servando Ruíz Gómez, i en la que trobem el comte de Bañuelos (que pràcticament no intervé en aquest afer) i el vescomte de Campo-Grande, un dels especialistes en temes aranzelaris de la minoria conservadora. El vescomte, de fet, emet un vot particular, en el que elimina del projecte els cànems, els carbons minerals i el coc i els estams. La comissió del Senat va obrir una informació prèvia al debat, a la que hi assistiren representacions de l'IFTN, del GFS i del CIC, així com de l'ARAA, que va titllar el projecte de massa tímid. Val la pena recordar que la corporació lliurecanvista dedica dos mïtings a analitzar aquest tema<sup>339</sup>.

A diferència del Congrés, hi ha poques esmenes —sols 7— perquè la majoria de temes venien ja negociats de l'altra cambra. 5 d'elles corresponen a la minoria conservadora, que proposa la supressió d'algunes de les partides incloses al projecte i de part de l'articulat relatiu a altres qüestions. Les altres dues són de Josep Maluquer, senador vitalici, i ambdues fan referència als estams<sup>340</sup>.

338. Per a les esmenes de Macià, veure DSC, legislatura de 1882-83, 20-2-1883, ap. 2n al núm. 47 i 5-3-1883, ap. 1r al núm. 58; per a les de Bosch i Labrús, 22-2-1883, ap. 3r al núm. 49; per a les de Diz, 9-3-1883, ap. 1r al núm. 62; per a les de Godó, 16-3-1883, ap. 9è al núm. 68.

339. Veure ARAA: *Meeting ... 11 de Marzo de 1883; Meeting ... 24 de Junio de 1883*.

340. Per a les esmenes de Maluquer, veure DSS, legislatura de 1882-83, 16-5-1883, ap. 13è al núm. 108, i 9-6-1883, ap. 13è al núm. 125.

Arriben també de Catalunya nombroses exposicions, moltes d'elles incloent ja la qüestió dels estams. Ferran Puig presenta la del FPE, així com de fabricants de productes químics de Barcelona. Josep Ferrer i Vidal en presenta una, relativa als estams, de l'empresa *Cuadras, Feliu y Compañía*, amb el suport de l'IFTN, FPE, IACSI, IIT i GFS i d'alguns particulars vinculats a la indústria llanera; en presenta també una altra del GFS i de l'IIT. Marià de la Pau Graells presenta la de la SEBAP, corporació a la que representava al Senat. Josep Maluquer presenta diverses exposicions de fabricants de filats i teixits de llana, de productes químics de Barcelona i del CC. Arriben també, remeses pel Govern, exposicions de les juntes provincials d'agricultura, ramaderia i pesca de Barcelona i de Tarragona, així com de comerciants, fabricants i consumidors de cànem en floca de Barcelona, que es mostren favorables a l'aprovació d'aquesta partida.

Com a exposicions procedents de fora de Catalunya, cal esmentar-ne algunes de corporacions valencianes, oposant-se a les rebaixes en els cànems i altres plantes tèxtils.

#### **D.4) Debat a les Corts.**

Al Congrés, el debat es fa, amb interrupcions, entre el 21 de febrer i el 21 de març de 1883. Hi ha un primer debat sobre la totalitat, consumint els tres torns en contra tres diputats per Catalunya: Enrique Orozco, Pedro Diz Romero i Pere Bosch i Labrús, que són contestats per tres membres de la comissió: Ricardo García Martínez, Joan Fabra i Floreta i Segismundo Moret. Dins d'aquest debat sobre la totalitat, intervenen també José de Carvajal i Antonio María Fabié. Es passa a continuació a un llarg debat de l'articulat, en el que s'analitza cada partida del projecte, junt amb les múltiples esmenes proposades. Del grup de diputats catalans intervenen Pere Bosch i Labrús i Víctor Balaguer, per al·lusions, i Fèlix Macià i Bonaplata, Pedro Diz Romero i Bartomeu Godó, defensant llurs esmenes.

Al Senat, el debat es realitza entre el 31 de maig i el 20 de juny, també amb interrupcions. Hi ha un primer debat entorn al vot particular del vescomte de Campo-Grande, amb la intervenció d'ell mateix, que és contestat pel president de la comissió, Ruíz Gómez. Dins d'aquest debat, intervenen també el ministre de Marina (Rafael Rodríguez Arias) i el president del Consell de ministres (Sagasta). Es passa a continuació al debat sobre la totalitat, consumint els tres torns en contra el marquès de Monistrol<sup>341</sup>, José García Barzanallana i Ferran Puig, que són contestats pels membres de la comissió Antonio Terrero (primer i tercer torn) i Nicolás del Paso y Delgado (segon). En el debat sobre l'articulat, i igual que en el Congrés, hi ha un considerable nombre d'intervencions, potser no tant al detall, perquè les transaccions en partides concretes ja s'havien fet en aquesta cambra. Dels senadors catalans intervenen Josep Maluquer, que defensa la seva esmena relativa als estams, en connexió amb els desitjos de les corporacions econòmiques catalanes, i Marià de la Pau Graells, que fa uns aclariments tècnics.

Cal tenir en compte que en el transcurs del debat al Senat, però fora de les sessions, el ministre d'Hisenda negocia amb Maluquer i amb el marquès de Casa-Jiménez (Carlos Jiménez Gotall) una transacció en la partida dels estams, sense haver parlat abans amb la comissió. Això provoca la dimissió del president d'aquesta, Ruíz Gómez i l'oposició de dos membres més, que no signen el nou dictamen. El comte de Bañuelos, que no apareix durant tot el debat, probablement perquè ocupava un destí diplomàtic, també és substituït. Hi ha,

---

341. Veure també MONISTROL, Marqués de: *Discurso pronunciado ..*

doncs, una recomposició de la comissió i un nou dictamen relatiu als estams. Hi ha també un vot particular de Nicolás del Paso i d'Augusto Comas, proposant el manteniment de la taxa per als estams, junt amb un altre del vescomte de Campo-Grande, en el que introdueix una clàusula de reciprocitat.

Després d'aquestes modificacions, hi ha un nou debat sobre els dos vots particulars, per passar a continuació al debat sobre l'articulat i les esmenes.

Tenint en compte les moltes esmenes rebudes pel projecte, sobretot al Congrés, amb la participació de diverses agrupacions regionals de parlamentaris, els vots particulars al Senat i la difícil transacció en el tema dels estams, sobta l'anàlisi del debat parlamentari del projecte de primeres matèries que fa Serrano Sanz, quan afirma que el combat gairebé sol Bosch i Labrús<sup>342</sup>. Es tracta d'un debat accidentat, en el que per digerir les 54 esmenes del Congrés i les 7 del Senat, més els 3 vots particulars emesos en aquesta Cambra, les Corts han de dedicar força sessions a debatre aquest tema i a negociar transaccions entre els diversos sectors econòmics interessats en ell, partida per partida.

A continuació, veurem les principals argumentacions dels parlamentaris que intervenen en el debat a ambdues cambres, distingint quatre grans blocs: 1) els parlamentaris ministerials, membres de les comissions i ministres que es mostren favorables al projecte; 2) els membres de la minoria conservadora, que s'hi mostren contraris; 3) els parlamentaris que s'hi oposen, per temes concrets; 4) els parlamentaris catalans, contraris al projecte.

Entre els defensors del projecte, es presenta aquest com una compensació a la indústria, pels perjudicis ocasionats pel tractat de comerç amb França. Davant de les argumentacions dels opositors al projecte, en el sentit que això implicava un reconeixement dels perjudicis que ells havien pronosticat amb l'esmentat tractat, es diu que la compensació seria en tant que reequilibri aranzelari: el tractat hauria abaratit els drets d'entrada de determinats gèneres estrangers, però proporcionalment no s'hauria rebaixat les primeres matèries que la mateixa indústria nacional necessitava per a la seva fabricació, de tal manera que no estarien en les millors condicions de competir. La solució, segons ells, seria una nova rebaixa de taxes, aquest cop selectiva i encaminada a abaratir els costos d'aquestes indústries.

Davant del rebuig de molts oradors del terme de "primeres matèries", en constatar que en realitat moltes eren productes elaborats, s'adverteix que s'està utilitzant aquest terme no pas en el sentit que puguin no tenir elaboració, sinó en el de productes que són utilitzats com a tals matèries primeres per les indústries que hagin pogut quedar més afectades per l'esmentat tractat.

Censuren la tàctica dels industrials catalans, de rebutjar formalment el projecte per un desig de coherència ideològica, quan en realitat els afavoria clarament. Per a Martos, president de la comissió del Congrés, hi hauria, a més, la voluntat de no trencar una possible aliança amb els interessos agraris:

Lo que aquí sucede, Sres. Diputados, es que parece como que los intereses fabriles se olvidan de sí propios. Sálvense los principios, aunque se perjudiquen nuestros intereses: esto parece decir, Sres. Diputados; pero ¿no comprendéis que esto no es humano? ¿no comprendéis que hay algo debajo de esto, que fácilmente se descubre y esclarece a poco que se examine? Es que los intereses proteccionistas quieren ampararse detrás del respeto a un principio; no quieren quedar aislados en el país; no quieren ponerse en lucha con todos los intereses del país, como se pusieron en la ocasión del último convenio con Francia; quieren, Sres. Diputados, estar asociados a los intereses permanentes de la agricultura; no quieren que esos intereses se les vayan; quieren poner un valladar eterno e infranqueable a todos los progresos, por lentos y mesurados que sean, a

342. SERRANO SANZ: *El viraje ...*, p.73 i seg.

todo adelanto de libertad en el orden de las reformas económicas; y por eso, como se sienten débiles ellos solos, invocando los principios en la esperanza y el deseo de que, a pesar de sus protestas, prevalezca la ley y se haga la reforma de que han de aprovecharse, protestan antes, y así llegan a una superior conciliación, a la conciliación de principios y a la conciliación de intereses; porque sus malos consejeros les arrastran a una política pesimista y les persuaden de que toda su esperanza consiste, de un lado en esas alianzas con los intereses agrícolas, de otra en la conveniencia de que se muestren altamente airados y de que no quieran aceptar ni aún esta ley de compensación que se les da por los perjuicios que sufrieron por el tratado de comercio con Francia<sup>343</sup>.

En el debat del Senat, Sagasta es refereix també a aquesta qüestió, alhora que afirma —en unes frases que obtindrien un gran ressò— que els industrials li demanaven una cosa oficialment i una altra per sota mà (es tracta d'una cita reproduïda a l'apartat de diferències entre corporacions). Afegeix: (...) *los mismos industriales, cuando se discutió el proyecto de ley del tratado con Francia, una de las cosas que me pedían en mi despacho todas las Comisiones industriales que se me acercaron, fue esta: que ya que aumentábamos la entrada de los productos elaborados del extranjero, por lo menos les proporcionáramos las primeras materias en las mismas condiciones en que las obtenían los países extranjeros*<sup>344</sup>. Aquesta qüestió, sortirà al següent míting de l'ARAA, en el que Gumersindo de Azcárate es refereix a la postura ambígua de les corporacions catalanes (es tracta d'una cita també reproduïda al mateix apartat de diferències entre corporacions).

En un altre ordre de coses, els defensors del projecte rebutgen l'acusació d'irregularitat en el tràmit parlamentari pel fet d'atorgar tot el projecte a una comissió creada per a un tema menor, tot afirmant que quan es va prendre en consideració la primera proposició de llei, el ministre d'Hisenda ja va advertir que estava estudiant el tema i que volia eixamplar les partides compreses.

Parlen també d'un previsible augment de la renda de duanes, partint de la premissa que a més importacions, més ingressos, encara que la taxa sigui inferior.

Interrogats els membres del Govern sobre si consideraven el projecte qüestió de gabinet, respon el ministre d'Hisenda, Justo Pelayo Cuesta, al Congrés que no ho és, recomanant, no obstant, la seva aprovació, amb les esmenes pactades. Per la seva banda, Sagasta reitera al Senat els mateixos conceptes.

Entre els conservadors, se censura el procediment d'intentar compensar la indústria de les rebaixes aranzelàries anteriors per la via de noves rebaixes. Consideren que el que caldria seria analitzar les primeres, per veure si havien estat convenients. S'oposen al que consideren un procés de constant rebaixa de l'aranzel. Denuncien que la rebaixa prevista afavorirà sols mínimament la indústria, mentre que crearà greus perjudicis a altres sectors. Qüestionen la denominació de "primeres matèries" i pronostiquen un descens de la renda de duanes. Alguns membres d'aquest grup, com el comte de Toreno al Congrés i José García Barzanallana al Senat, analitzen amb més deteniment algunes de les partides contingudes al projecte, rebutjant les rebaixes previstes.

Entre el sector que s'oposa al projecte per alguna qüestió concreta, trobem un nombrós grup de parlamentaris que intervenen en el debat sobre l'articulat i les corresponents esmenes. D'aquestes intervencions, n'hi ha algunes que convé ressaltar, totes elles al Congrés. Antonio María Fabié, que havia presidit les reunions de diputats que s'oposaven al projecte des de la defensa d'interessos diversos, protesta, en nom de tots aquests diputats,

---

343. DSC, legislatura de 1882-83, 12-3-1883, núm. 64, p.1411.

344. DSC, legislatura de 1882-83, 4-6-1883, núm. 120, p.2336.



d'unes afirmacions de Moret en les que menystenia aquesta coalició. Leopoldo Laussat defensa una esmena que englobava diverses oposicions parcials al projecte: carbons i cocs, olis vegetals i matèries tèxtils, argumentant que la primitiva proposició, referent sols a les sedes, no hauria tingut oposició de cap mena, ja que responia a una necessitat real d'una indústria concreta, mentre que l'actual projecte sí compta amb oposicions, ja que són rebaixes no demandades per ningú. Rafael Atard, que era un dels signants de la primera proposició de llei, relativa a les sedes, presenta i defensa esmenes a diverses partides, insistint en els cànems, que com recordarem, eren objecte de l'atenció de les corporacions valencianes. El comte de Toreno defensa una esmena relativa als carbons. Finalment, Modesto Martínez Pacheco defensa la seva esmena, relativa a l'arròs sense netejar procedent de l'Índia, que era una demanda de la casa cantàbrica *Pérez y Odriozola*<sup>345</sup>.

Entre els parlamentaris catalans, trobem una vegada més una gran coincidència argumental amb les tesis plantejades per les corporacions econòmiques catalanes davant d'aquest projecte. Una primera consideració és denunciar el fet que si al preàmbul del projecte es parla de perjudicis a la indústria pel tractat de comerç amb França, es vindria a donar la raó als que s'hi van oposar, argumentant això mateix. S'afegeix que si el que es pretén era afavorir la indústria, el que caldria és un altre tipus de mesures, com ara rebaixar els impostos i millorar els transports.

La irregularitat en el tràmit parlamentari és un altre tema que es denuncia. S'hauria passat un tema d'interès general a una comissió creada per analitzar un tema d'interès més local, amb membres nomenats per les seccions, perquè no hi havia interessos oposats. Aquesta comissió, a més, va emetre dictamen molt aviat, sense concedir audiències públiques prèvies, com es va fer amb el tractat de comerç amb França i amb la base 5ena. Diu Pedro Diz al respecte, en la seva intervenció al Congrés:

(...) en esa hora en que parece completamente perdida la atención de los Sres. Diputados, en esa hora del despacho ordinario, se hizo una pregunta para ver si se acordaba que este proyecto de interés general pasara a ser conocido por una Comisión nombrada para el proyecto de interés particular, y el Congreso así lo acordó. Resultado de esto, Sres. Diputados: que por un acuerdo del Congreso vino a modificarse el Reglamento y vino a privarse a este proyecto de ley de uno de los trámites reglamentarios, de uno de los trámites más importantes; porque todos sabemos que en las Secciones se discuten los proyectos, que cuando estos proyectos son importantes, antes de llegar a designar el candidato hay discusión que, por decirlo así, prejuzga bajo cierto punto de vista el resultado que ha de tener en definitiva. Además, en las Secciones, todos los Sres. Diputados tienen derecho de pedir explicaciones a los candidatos propuestos: de manera que de la primera discusión, o de la discusión previa, se ha privado a este proyecto de ley por un acuerdo del Congreso<sup>346</sup>.

S'insisteix també força en la idea que moltes partides de les incloses al projecte no són primeres matèries, sinó productes que compten ja amb una considerable elaboració. Per això, es considera que més que un projecte de primeres matèries, el que hi hauria seria una nova rebaixa de l'aranzel, camí del lliurecanvi. Insisteixen en aquestes qüestions Orozco, Diz i Bosch i Labrús al Congrés i el marquès de Monistrol al Senat. S'afegiria a això el fet que el Govern havia declarat tancada la qüestió aranzelària després de l'aprovació del tractat de comerç amb França i de la base 5ena.

Els parlamentaris catalans denunciaven també el fet que el projecte no afavoreix la indústria, com pretén, ja que hi ha alguns sectors industrials menors molt directament afectats pel projecte. Tampoc no afavoriria l'agricultura i la ramaderia, ja que es perjudica el sector de les llanes. Parlen també del fet que la indústria catalana s'estaria oposant al

345. Veure també MARTÍNEZ PACHECO: *Cuestión arrocera* ..., p.6-12.

346. DSC, legislatura de 1882-83, 2-3-1883, núm. 56, p.1191.

projecte, per una idea de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics. Igualment, de la previsible disminució de la renda de duanes, rebutjant la idea que a menor taxa, més ingressos, sostinguda pels defensors del projecte.

Hi ha també una anàlisi detallada d'alguns sectors als que es considera directament perjudicats. Finalment, i fent-se ressò de les demandes de la JOPB, es denuncia el fet que el projecte comporta la desaparició de drets que es cobren als ports i que estan destinats a fer-hi obres.

A més d'aquestes argumentacions més generals contra el projecte, els parlamentaris catalans intervenen també en la defensa de les seves esmenes. Al Congrés, Fèlix Macià defensa una de les esmenes signades per ell, tot fent una llarga anàlisi dels sectors inclosos en ella, que ho són tots, ja sigui per eliminar-los, modificar-los o incloure'ls. Tot i que durant el debat ja s'havia acceptat algunes de les indicacions de Macià, en conjunt es rebutja l'esmena. S'admet, amb modificacions altres esmenes del propi Macià i de Godó, que ja no intervenen en la seva defensa. Diz Romero retira la seva, que pressuposava que no existia cap fàbrica destinada a la fabricació de filferros per a l'elaboració de caragols, quan descobreix que sí que n'hi havia.

Al Senat, Maluquer es fa ressò de les demandes de les corporacions industrials catalanes de no acceptar la inclusió en el projecte dels estams, i presenta i defensa una esmena en aquest sentit. En la seva intervenció, el senador català afirma que al Congrés no hi va haver oposició a aquesta partida, perquè va passar desapercebuda: es va presentar en vigílies de Setmana Santa, quan molts diputats ja havien marxat de Madrid, i va ser un afegit de darrera hora. Reclama la necessitat que el Senat modifiqui els projectes provinents del Congrés sempre que calgui, nega el caràcter de primera matèria dels estams, i esmenta dades de la fàbrica *Cuadras, Feliu y Compañía*, que era la demandant de la no inclusió d'aquesta partida.

Tot i que no s'aprova l'esmena, i ja dins del debat sobre l'articulat, Maluquer explica que ha tingut una conferència amb el marquès de Casa-Jiménez (senador per Saragossa) i amb el ministre d'Hisenda, arribant a una transacció per als estams d'1 pesseta per quilo (0,01 euros) enlloc de les 0'60 (0,003 euros) aprovades al Congrés i de les 1,85 (0,01 euros) que pagaven en l'actualitat<sup>347</sup>. El ministre de Gràcia i Justícia, Vicente Romero Girón, proposa i així s'accepta que s'ajorni el debat sobre aquesta partida mentre el ministre d'Hisenda no conferenciï amb els membres de la comissió. Com ja hem vist anteriorment, aquest incident provoca la dimissió del president de la comissió, Ruíz Gómez, un nou dictamen d'aquesta (amb els seus nous membres) fixant el dret en 0,6 pessetes per quilo, i un vot particular de Comas i Paso demanant el manteniment de la taxa inicial. Al respecte, hi ha un debat en el que els membres de la majoria de la comissió, els de la minoria i el propi ministre fan una clara adscripció al lliurecanvi.

En la defensa del seu vot particular, Paso denuncia el fet que les gestions fetes per modificar aquesta partida hagin pogut alterar el tràmit parlamentari: *De suerte que tenemos por una parte la opinión respetabilísima del Congreso, la opinión respetabilísima de la Comisión y la opinión respetabilísima del Senado contra la enmienda del Sr. Maluquer; y por otra, sólo tenemos el interés, las eficacísimas gestiones que se hicieron para que se modificara ese núm. 137*<sup>348</sup>. Finalment, es rebutja el vot particular i s'aprova la transacció.

---

347. Per a les intervencions de Maluquer al Senat referents als estams, veure DSS, legislatura de 1882-83, 7-6-1883, núm. 123, p.2406-2413 i 11-6-1883, núm. 126, p.2473.

348. DSS, legislatura de 1882-83, 16-6-1882, núm. 132, p.2577.

El juliol es forma una comissió mixta de diputats i senadors, amb el diputat Moret com a president i el senador comte de Villardompardo (Miguel Carranza) de secretari, que elabora un nou dictamen amb les modificacions introduïdes pel Senat. El nou redactat s'aprova ràpidament a ambdues cambres: el 12 de juliol al Congrés i l'endemà al Senat.

En les votacions a una i altra cambra, els parlamentaris catalans no mostren en aquesta ocasió la unanimitat d'altres debats de tema aranzelari, així com tampoc no hi ha una assistència tan massiva com en aquestes altres ocasions. Al Congrés, hi ha quatre votacions nominals d'esmenes i els vots dels catalans es reparteixen gairebé a parts iguals entre els favorables i els contraris. Al Senat, hi ha cinc votacions nominals d'esmenes i de vots particulars i es produeix un repartiment de vots similar, amb l'excepció de l'esmena de Maluquer sobre els estams, en què tots els senadors catalans presents a la cambra donen el seu suport.

#### **D.5) Les corporacions econòmiques catalanes durant el debat a les Corts.**

Durant el debat parlamentari, hi ha força al·lusions a les corporacions econòmiques catalanes i a quina era la seva postura en aquest tema. Al Congrés, Joan Fabra i Floreta, diputat per Girona i un dels pocs catalans propensos al lliurecanvi, en la seva intervenció com a membre de la comissió parlamentària consumint el segon torn en pro de la totalitat del projecte, presenta l'estudi de l'IFTN com a un argument favorable al projecte. Segons ell, l'IFTN admetria en aquest document les rebaixes previstes en 19 partides de les 30 de les que constava el projecte inicial<sup>349</sup>. El respon Pedro Diz, diputat per Olot, que rebutja qualsevol acceptació del projecte per part de les corporacions catalanes: *Ni el Instituto de fomento, ni el Fomento de la producción española, ni el Centro industrial, ni ninguna de las corporaciones que representan la industria de Cataluña, aceptan este proyecto*<sup>350</sup>.

Moret, també membre de la comissió, en la seva intervenció consumint el tercer torn en pro del projecte, torna a al·ludir al treball de l'IFTN com a argument favorable a les rebaixes previstes, en la mesura que n'admetia un nombre prou significatiu. Aquesta segona intervenció, fa que Fèlix Macià, diputat per Puigcerdà i home de l'IFTN, telegrafiï a la seu d'aquest a Barcelona tot informant sobre el gir que estava prenent la qüestió i demanant instruccions per telègraf. La directiva de Barcelona li respon tot seguit que utilitzi la darrera part de l'informe, en la que trobarà resumida la postura oficial del centre davant d'aquest tema<sup>351</sup>.

En la sessió de la Junta Directiva de l'IFTN del 5 de març de 1883, és a dir, en ple debat al Congrés del projecte de primeres matèries i quan alguns oradors s'havien referit ja a l'estudi d'aquesta corporació, s'analitza a fons la situació: els darrers telegrams rebuts i enviats i les gestions d'Estasén a Madrid. Es valora el fet que durant el tràmit al Congrés, el projecte inicial, que preveia rebaixes en les llanes, s'havia alterat com a resultat de les pressions de l'*Asociación de Ganaderos*, representativa del sector ramader de la llana a Extremadura, de tal manera que per la singular agrupació de classes de llana dins de les partides de l'aranzel, en alguns casos la modificació significava no sols un retorn a l'*status quo*, sinó un increment de taxes. La directiva debat si era més convenient demanar

349. DSC, legislatura de 1882-83, 2-3-1883, núm. 56, p.1196-1197.

350. DSC, legislatura de 1882-83, 2-3-1883, núm. 56, p.1200.

351. AFTN, IFTN, "Comunicaciones", 30-8-1882/4-6-1883; telegrams de Fèlix Macià a l'IFTN i d'aquest a aquell, datats a Madrid i Barcelona, respectivament, el 4-3-1883.

obertament la rebaixa en les llanes o mantenir una actitud de més coherència doctrinal. Finalment, s'acorda enviar un telegrama a Martos, president de la comissió del Congrés, protestant per les modificacions incloses en la partida de les llanes<sup>352</sup>. També el GFS elabora una exposició en la que manifesta que si bé es venia oposant al projecte de primeres matèries per una idea de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics, ha de rebutjar les pretensions dels ramaders de pujar les taxes en les llanes<sup>353</sup>.

Mentre, el debat parlamentari s'havia suspès alguns dies. En reiniciar-se, Bosch i Labrús respon Moret, tot considerant que no havia examinat prou bé el treball de l'IFTN, ja que a les seves conclusions es deia que no es podia admetre cap rebaixa que pogués perjudicar cap interès<sup>354</sup>.

El mateix dia, Leopoldo Laussat, que feia una defensa d'una esmena que englobava diverses oposicions parcials al projecte, esmenta un telegrama de l'IACSI i en llegeix un altre de l'IFTN, ambdós contraris al projecte, tot intentant rebatre les afirmacions de Fabra i de Moret. El respon Cristino Martos, president de la comissió, que ja havia rebut el telegrama de l'IFTN oposant-se a la rebaixa de les llanes. Martos, de fet, utilitza aquest telegrama com a arma contra l'IFTN, tot intentant desautoritzar la seva postura en aquest afer, que hauria estat de no protestar gaire mentre la taxa proposada per a les llanes era a la baixa i d'oposar-s'hi quan s'ha pujat. Diu Martos:

Entonces, aquellos intereses que creo yo que por razones como éstas que he dicho callaban delante de los beneficios de la reforma, clamaron ante el temor de que se menoscaben esos principios. ¿Conocen los señores Diputados catalanes que han tenido a bien ilustrar con sus discursos este debate, conocen alguna representación más completa, más importante, más respetable y más autorizada de intereses catalanes, un órgano más autorizado también de la opinión general de Cataluña en este punto, que el Instituto de fomento de la producción y del trabajo nacional [sic]? Yo creo que respetando todas las demás asociaciones que puedan representar la opinión de Cataluña, no hay ninguna que por su número, por la mayoría de intereses que representa, por la calidad de las personas que la dirigen, pueda llevar, no por cima de él, sino al par suyo, esa representación. Pues bien; de esa sociedad, de ese centro, del Instituto de fomento he recibido el siguiente telegrama:

"Presidente Comisión primeras materias, Diputados a Cortes. –Industria lanera sufrido desde 1869 rebajas derechos, pasan 50 por 100, el proyecto transacción en el de rebaja de primeras materias, eleva 37 por 100, lanas, partida 134, columna naciones convenidas y en 55 por 100, partida 135, lo cual es injusto y contradictorio a compensaciones ofrecidas, sin beneficio alguno ganadería, no produciendo España lanas largas, lustre y superiores finas. =Presidente Instituto fomento nacional [sic], por acuerdo de la Junta directiva, Manuel Feliu y Comas [sic]".

De suerte que cuando decimos que los derechos de importación de las lanas iban a rebajarse a un 10 por 100, la industria catalana, que había de recibir con esto un beneficio, callaba, y sus Diputados podían decir aquí: "la industria no quiere eso, la industria pone por encima de todo el interés del principio"; pero cuando han visto que transigiendo con otros intereses, como era justo, como era patriótico, como era necesario, ya no se trataba del 10 por 100, sino del 12 por cien para unas, del 33 para otras; es decir, de derechos inferiores a los del arancel vigente y superiores al 10 por 100 que como derecho único se establece en el proyecto de ley, entonces decís: ¡ah! ¡si en España no se producen lanas largas, si la ganadería no necesita eso, si tiene otras ventajas, si se va a causar un perjuicio inmenso a la industria nacional!"<sup>355</sup>.

Tant Laussat com Balaguer interrompen Martos per qüestionar la interpretació que estava donant de la postura de l'IFTN. L'endemà, Bosch i Labrús, tot i les diferències entre el centre per ell presidit i l'Institut en aquest tema, intervé per defensar la conseqüència de l'IFTN. Bosch explica la postura de l'IFTN i l'error que comet Martos en suposar que la taxa de les llanes es rebaixava respecte l'aranzel vigent quan, en realitat, en alguns casos es pujava:

---

352. AFTN, IFTN, "Comunicaciones" 30-8-1882/4-6-1883, sessió de la Junta Directiva de 5-3-1883.

353. Veure *El Eco de la Producción*, núm. 63, 30-4-1883, p.137-140.

354. DSC, legislatura de 1882-83, 12-3-1883, núm. 64, p.1402.

355. DSC, legislatura de 1882-83, 12-3-1883, núm. 64, p.1412.

Para la imposición de derechos a las lanas, vienen éstas clasificadas en el arancel en dos partidas, una que se refiere a las lanas comunes que pagan un derecho crecido, y otra que se refiere a las lanas de las demás clases que lo pagan relativamente bajo. Las que se reciben en España, las que consume nuestra industria, son las lanas de las demás clases, y al parecer, la Comisión acepta una enmienda englobando las dos partidas e imponiendo un solo derecho, de lo cual resultará que las lanas no comunes, o sea de las demás clases, pagarán por derecho superior al que pagan hoy. Pues a esto se refiere el telegrama que leyó ayer el Sr. Martos. Quiere decir que la industria no cree justo que se le imponga ese nuevo gravamen después de los gravámenes y perjuicios que ha sufrido con motivo del tratado de comercio con Francia<sup>356</sup>.

S'inicia aquí un incident parlamentari al voltant de la postura de l'IFTN en aquest tema, en la que prenen postura alguns oradors. Martos insisteix en el telegrama de l'IFTN, al que ara anomena *Sociedad del fomento del trabajo nacional*, tot polemitzant al respecte amb Bosch i Labrús. Víctor Balaguer, sempre en contacte amb l'Institut, aclareix que el telegrama de l'IFTN llegit per Martos es referia a una esmena de les llanes, no a la globalitat del projecte<sup>357</sup>. Fèlix Macià, que ja havia rebut les instruccions demanades a Barcelona, defensa la trajectòria de l'IFTN, del que se'n reclama soci fundador, alhora que llegeix un telegrama aclaridor de la corporació<sup>358</sup>. Intervé també Moret, que creu que el text complet de l'informe de l'IFTN significa una aprovació del projecte.

Després d'aquest incident, l'IFTN s'ha de mobilitzar a fons per afirmar la seva postura i desmentir les acusacions de Martos: es telegrafia o s'escriu als diputats Macià i Diz, però també al propi Martos, junt amb José Posada Herrera, aleshores president del Congrés, Sagasta i Cánovas. S'envia a la premsa de Madrid i de Barcelona una nota aclaridora, amb prec de publicació, alhora que es demana a Cánovas que intercedeixi davant dels directors dels periòdics madrilenys als que s'havia enviat la carta per què la publiquessin<sup>359</sup>.

Com a resultat de les demandes d'auxili fetes a Cánovas, hi ha una intervenció al Congrés de Raimundo Fernández Villaverde, diputat conservador per Puentecaldelas (Pontevedra), que el dia 16 dóna àmplies explicacions sobre la postura de l'IFTN en aquest tema, basant-se en una carta que aquesta corporació havia enviat al cap conservador i encetant una nova polèmica.

Després d'aquest incident, l'IFTN escriu als diputats que havien defensat la seva coherència, tot agraïnt-los llur col·laboració.

Hi ha, però, un segon tema que mereix una atenció prioritària per part de les corporacions catalanes. Es tracta de la inclusió, durant la tramitació del projecte al Congrés, de la partida dels estams. Tant el GFS i l'IIT com l'IFTN es mobilitzen contra la inclusió d'aquesta partida i una comissió es trasllada a Madrid per gestionar aquest tema. L'IFTN demana a Balaguer que rebi aquesta comissió i que l'acompanyi en les seves gestions a Madrid<sup>360</sup>. El resultat final d'aquestes és, com hem vist, la transacció aconseguida pel senador català Josep Maluquer.

Durant el debat al Senat, també hi ha algunes al·lusions al paper de les corporacions econòmiques catalanes. Així, el vescomte de Campo-Grande, en la defensa del seu vot particular, llegeix fragments d'exposicions elaborades per aquelles. Maluquer, en la defensa de la seva esmena proposant l'eliminació dels estams, al·ludeix també a aquestes

356. DSC, legislatura de 1882-83, 13-3-1883, núm. 65, p.1424.

357. DSC, legislatura de 1882-83, 13-3-1883, núm. 65, p.1426.

358. DSC, legislatura de 1882-83, 13-3-1883, núm. 65, p.1426-27.

359. AFTN, IFTN, "Comunicaciones", 30-8-1882/4-6-1883, 12-3-1883 i seg.

360. BMVB, Manuscrits núm. 369/26. Carta de Francesc J. Orellana, amb membret de l'IFTN, adreçada a Víctor Balaguer i datada a Barcelona, 14-3-1883.

exposicions com a exemple de solidaritat entre interessos econòmics<sup>361</sup>. Finalment, el ministre d'Hisenda, Justo Pelayo Cuesta, durant el debat del vot particular de Comas i de Paso respecte el nou dictamen de la majoria, que incloïa la transacció dels estams, al·ludeix a les exposicions rebudes de l'IFTN, IACSI, FPE, GFS i IIT, a més de molts telegrams, com a mostra de la forta oposició que havia despertat aquest tema.

Després del debat parlamentari, el FPE felicita els diputats catalans que han intervingut en contra. Mesos més tard, a la Junta General de socis de febrer de 1884, el president, Bosch i Labrús, torna a referir-se a la conducta de l'IFTN en aquest tema com a motiu de diferència de fons entre ambdues corporacions, igual que havia passat el 1877 amb la reforma de l'arancel:

Deploró con sentidas frases que la conducta de otra importante asociación de esta capital coadyuvara quizás inconscientemente, al triunfo de los libre-cambistas en la discusión del proyecto de ley de las mal llamadas primeras materias. Afirmó que su derrota era segura sin las gestiones de personas interesadas que prescindiendo de los grandes intereses del trabajo y de la patria con tal de obtener una pequeña ventaja personal, se pusieron resueltamente al lado de los libre-cambistas, titulándose comisión de la asociación referida, habiendo resultado de sus gestiones que un gran número de Diputados catalanes adictos al Gobierno votaran con los libre cambistas, no obstante lo cual, y haberse abstenido de tomar parte en la votación unos cincuenta Diputados, sólo triunfaron por veinte votos. Que estos y otros actos demostraban que la disidencia entre ellos y nosotros era de fondo y no de forma, y por lo tanto muy difícil sino imposible de transigir, ya que para ello era imprescindible una abdicación o cambio de principios<sup>362</sup>.

### E) Els drets d'exportació als suros.

Com hem vist al capítol de política econòmica, en iniciar-se la Restauració els suros sense elaborar de la zona productora de Girona tenien un gravamen de de 7,5 pessetes (0,05 euros) /100 quilos, mentre que els de la zona sud peninsular estaven lliures. La llei de pressupostos generals de l'Estat per a 1876-77 incorporava una autorització al ministre d'Hisenda per imposar un dret d'exportació *ad valorem* als suros de totes les zones. No obstant, el Govern no va fer ús d'aquesta autorització i, a la següent llei de pressupostos, va derogar-la, continuant els suros de la zona sud lliures i fixant un dret per als de Girona de 5 pessetes (0,03 euros).

La demanda d'un arancel d'exportació, provenia dels fabricants de taps de la zona de Girona i tenia com a objectiu impedir la sortida del suro sense elaborar, per poder disposar de la primera matèria necessària per a la seva indústria. Comptava amb l'oposició d'una part dels productors de suro de la mateixa zona de Girona i amb la majoria de la zona sud.

El parlamentari català que gestiona les demandes del sector dels taps a les Corts és Albert Quintana, diputat per Torroella, membre de l'IACSI i ell mateix estretament lligat a la indústria dels taps de suro. L'autorització de 1876 té el seu origen en una addició que Quintana presenta a la secció segona de l'article 19è del projecte de llei de pressupost d'ingressos<sup>363</sup>. A més de Quintana, signaven l'esmena Eduardo Garrido Estrada (diputat per Arcos de la Frontera, Cadis), José Álvarez Mariño (Viladenuls), Pere Bosch i Labrús (Vic), Josep Florejachs (Olot), Constancio Gambel (Seu d'Urgell) i Eduardo J. Genovés (primer districte de Cadis). En ella es demanava una autorització al ministre d'Hisenda per imposar un dret d'exportació *ad valorem* al suro en brut procedent de totes les províncies.

---

361. DSS, legislatura de 1882-83, 7-6-1883, núm. 123, p.2410.

362. AFTN, FPE, "Actas", 11-6-1876/24-2-1884, Junta General de 24-2-1884.

363. DSC, legislatura de 1876-77, 4-7-1876, ap. 6è al núm. 100.

La comissió va admetre aquesta addició i la va incorporar al seu dictamen, aprovant-se pel Congrés sense debat. Al seu pas pel Senat, no va tenir cap impugnació, pel que l'addició va quedar fixada dins de la llei. Tomàs Roger i Vidal (senador per Girona) va recolzar els treballs de Quintana entre bastidors.

Ja abans de la presentació d'aquesta addició al Congrés, el mateix Quintana havia presentat a la cambra una exposició del sector taper de Girona, amb 8.000 signatures, demanant la imposició d'aquest dret *ad valorem* a tots els suros peninsulars. Arriben també dues exposicions més dels tapers extremenys, demanant el mateix. En aquests documents, es parla d'un possible dret d'un 30%<sup>364</sup>. Els contraris a aquesta mesura, per la seva banda, s'adrecen al Senat, demanant la no aprovació d'aquest recàrrec. Així, a l'alta cambra arriben exposicions en sentit contrari de la Diputació Provincial de Càceres i de propietaris d'alzines sureres de la mateixa província.

Encara dins d'aquest terreny de les exposicions, el desembre de 1876 Quintana en presenta una altra al Congrés d'una comissió de Catalunya, Andalusia i Extremadura, que té a Francesc de Paula Franquesa com a impulsor. Aquesta comissió, que englobava els fabricants de taps de la zona de Girona i del Sud peninsular, reclamava l'aplicació de l'autorització atorgada al ministre d'Hisenda per aplicar el recàrrec. Per a ells, si encara no s'havia aplicat aquest dret, seria per *el tenaz empeño de un escaso número de explotadores que viven del monopolio y del tráfico en alguno que otro punto de la Península, extranjeros muchos de ellos*<sup>365</sup>. La comissió es desplaça a Madrid, on practica diverses gestions a favor de les seves demandes.

En el moment de presentació de l'exposició, es produeix un breu debat entre Quintana i el ministre, José García Barzanallana, que afirma que si encara no ha fet ús de l'autorització, és per què la Direcció General de Duanes està analitzant les demandes en un i altre sentit que hi ha respecte aquest tema<sup>366</sup>. Aquest incident parlamentari, coincideix amb una nova anada de l'esmentada comissió a Madrid, amb Franquesa al capdavant, que s'entrevista amb el president del Consell de ministres, el director general de duanes, amb alguns ministres, amb parlamentaris i amb el rei.

Per part de les corporacions econòmiques catalanes, la JDPISC, que era l'entitat més representativa del sector, encara no es trobava constituïda. Entre les altres, el FPE mostra en aquests primers moments el seu suport a la demanda dels fabricants de taps. S'adreça una exposició en aquest sentit al ministre d'Hisenda, alhora que es polemitza des de les planes de la seva publicació amb els contraris al dret de sortida<sup>367</sup>.

L'aprovació per les Corts de l'autorització —que, de fet, no va arribar a aplicar-se— va generar un ampli debat entre partidaris i detractors de la mesura. Entre els contraris, destaca la premsa i corporacions econòmiques de les zones productores d'Andalusia i d'Extremadura, més el propietaris d'alzines sureres, molts d'ells agrupats en una *Asociación Corhera*, amb seu a Sevilla<sup>368</sup>.

364. Veure Archivo del Congreso de los Diputados. Serie general. Legajo 181/expediente nº 1: "Presupuestos 1876-77", núm. 20/28 i 20/29.

365. COMISIÓN DE CATALUÑA, ANDALUCÍA Y EXTREMADURA: *Exposición que la ...*, p.4.

366. DSC, legislatura de 1876-77, 11-12-1876, núm. 143, p.3930. Veure també MEDIR: *Historia del gremio ...*, p.106.

367. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 2, 22-7-1876, p.54-57; núm. 5, 12-8-1876, article "Una industria indígena", p.109-111; núm.13, 7-10-1876, article "La Asociación Corhera de Sevilla", p.276-281; i números següents.

368. Veure *Impugnación del derecho opresor ...*; LIGA DE CONTRIBUYENTES DE SEVILLA: *Memoria leída en la Junta general celebrada el 14 de Enero de 1877*, 1877. LIGA DE CONTRIBUYENTES DE JEREZ DE LA FRONTERA: *Memoria leída por el Señor Presidente de esta Asociación en la Junta general ordinaria celebrada el día 21 de Enero de 1877, conforme a lo que previene el artículo 20 del reglamento*, 1877. En polèmica amb aquests, però també amb Franquesa, veure TRINCHERÍA,

Com hem vist, el 1877 es deroga l'autorització de l'any anterior, sense que el ministre d'Hisenda n'hagués fet ús. Cal tenir en compte que en aquesta ocasió, el vot particular de Bosch i Labrús al projecte de pressupostos, en el que proposava una reforma aranzelària completa, coincidia amb el dictamen de la majoria en la supressió d'aquesta autorització, fet que suposa un gir tàctic del diputat per Vic, ja que, com recordarem, havia estat un dels signats de l'addició de Quintana. De fet, quan el 1879 la JDPISC demani al FPE el seu suport al dret d'exportació, aquesta corporació ja no es mostrarà tan decidida a favor d'aquesta mesura, responent que recolzarà la petició si no entra en contradicció amb altres sectors econòmics nacionals.

Durant la resta de 1877 i durant tot 1878, no hi ha noves gestions dels representants dels fabricants de taps. El 1879, però, es reprèn el tema, en el context del previsible increment de drets aranzelaris per als taps per part del Govern alemany. El juny d'aquest any, hi ha una reunió de diputats i senadors de Girona, per analitzar afers econòmics d'interès local, entre els que apareix el tema dels suros, junt amb una altra reunió general de diputats catalans, en la que també s'analitza el tema. Els parlamentaris reunits acorden entrevistar-se amb el ministre d'Hisenda, alhora que es crea una comissió de treball, amb els diputats Josep Florejachs (Olot), Albert Camps (La Bisbal), Enrique Orozco (Arenys de Mar) i Ferran de Moradillo (Figueres)<sup>369</sup>.

El mes següent, Florejachs, junt amb altres parlamentaris de Girona, practica algunes gestions de cara a aconseguir rebaixes aranzelàries als taps a la seva entrada a Alemanya. També davant d'aquest previsible increment, es crea la JDPISC l'octubre següent, a Sant Feliu de Guíxols.

A instàncies de la JDPISC, arriben al Congrés durant 1880 diverses exposicions de les zones productores de Girona demanant novament els drets d'exportació als suros en brut. Les presenten José Alvarez Mariño (diputat per Vilademuls), Narcís Pagès (Torroella de Montgrí) i Albert Camps (La Bisbal). Igual que el 1876, arriben exposicions favorables dels fabricants de taps del sud peninsular i contràries dels propietaris d'alzines sureres de la mateixa zona, destacant l'exposició contrària de la Diputació Provincial de Càceres.

D'altra banda, una comissió dels fabricants de taps catalans, novament amb Franquesa al seu davant, es trasllada a Madrid per gestionar la reforma aranzelària respecte els drets d'importació fixats per altres països als taps de suro. El maig de 1880, aquesta comissió conflueix a Madrid amb altres, procedents d'Andalusia i Extremadura.

Els dies 19, 21 i 24 de maig, hi ha dues sèries de reunions: d'una banda, dels comissionats de les tres zones, amb els respectius parlamentaris, i de l'altra, dels comissionats catalans amb la DC<sup>370</sup>. A les primeres d'aquestes reunions, es valora la possibilitat de redactar una proposició de llei demanant un dret d'exportació, tot i que finalment es fa una demanda més genèrica, d'intent de conciliació dels interessos de fabricants i de propietaris. Assisteixen a aquestes reunions, com a parlamentaris catalans, el marquès de Ciutadilla (senador per Barcelona), Tomàs Roger i Vidal, (senador per Girona)

---

Marcial de: *Nuestra opinión sobre la cuestión corchera*, 1877; *Verdadero estado de la polémica sostenida en la lucha con ocasión de cierto folleto referente a la cuestión corchera*, 1877; *¡Lo que valen ciertas protestas de veracidad!*, 1877. També, ZAPATA BLANCO, Santiago: "El alcornoque y el corcho en España, 1850-1935", 1986, p.255.

369. Sobre aquesta reunió, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 153, 14-6-1879; *El Eco Guixolense*, núm. 39, 29-6-1879.

370. Sobre aquestes reunions, veure *El Guixolense*, suplement al núm. 7, 23-5-1880; veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 202, 22-5-1880; núm. 203, 29-5-1880.



Albert Camps (diputat per La Bisbal), Pere Bosch i Labrús (diputat per Vic) i el marquès de Camps de Mata (diputat per Girona). I com a parlamentaris del sud peninsular: Francisco de Paula Candau (diputat per Marchena, Sevilla, que presideix les reunions), Joaquín González Fiori (Hoyos, Cáceres), el comte de la Encina (Manuel Pérez Aloe y Elías, Trujillo, Cáceres), Antonio María Fabié (Sevilla), Eduardo Baselga (Badajoz), Manuel Albarrán (Badajoz) i Alonso Gragera y Maza (Mérida, Badajoz). Finalment, els comissionats acorden deixar en mans dels parlamentaris les properes iniciatives, que a la pràctica, no es produeixen, ja que les Corts tanquen les seves sessions el 23 de juny i ja no es reprenen fins el 30 de desembre.

Pel que fa a les reunions amb la DC, es fan a convocatòria del seu president, Víctor Balaguer. També aquí se cerca conciliar els interessos dels fabricants de taps i dels propietaris de les alzines sureres. Es nomena una comissió, amb un diputat i un senador de Girona i de Barcelona, que són els ja esmentats marquès de Ciutadilla, Tomàs Roger i Vidal, Albert Camps i Pere Bosch i Labrús. Entre els assistents, hi ha també el marquès de Camps de Mata i Francesc López Fabra. Notem que tant a la reunió dels parlamentaris com a la comissió de treball, hi ha una representació de la gran propietat agrària, que sovint es mostra reticent o fins i tot contrària a les demandes dels fabricants de taps.

Quan el 1883 es renegocia el tractat de comerç amb Alemanya, el tema dels taps de suro torna a aparèixer, tot i que més modestament. Com ja hem vist al capítol dedicat als acords comercials, Marià de la Pau Graells (senador per la SEBAP) fa al Senat unes breus observacions relatives al tema, de cara a tenir en compte en una futura negociació. El mateix Graells presenta una exposició de la SEGAP, demanant que als futurs acords comercials es tingués en compte els drets d'exportació dels suros sense elaborar. De fet, aquesta corporació no arriba a demanar el dret d'exportació: el 1880 havia obert una informació sobre el tema, sense arribar a una conclusió clara, ja que hi participen tant els fabricants de taps com els propietaris d'alzines sureres, amb postures oposades respecte l'aranzel d'exportació. Enlloc de demanar un dret de sortida, com pretenien els fabricants de taps, la SEGAP conclou demanant, en exposició al ministre d'Hisenda de novembre de 1880, acords comercials amb els països importadors de taps.

Es conclou el període, doncs, sense cap alteració significativa de l'aranzel pel que respecta als suros. La propera modificació en aquest sector no serà fins 1892, ja fora del període aquí analitzat.

## **F) La crisi econòmica de 1877-78 i les informacions aranzelàries.**

Sense que es pugui parlar d'un projecte o d'una proposició de llei, com en els temes precedents, hi ha, no obstant, un seguit de treballs dins i fora de les Corts per part del grup de parlamentaris catalans, que giren entorn a la crisi econòmica de 1877-78 i, en especial, a la situació en què es troben els sectors llaner i navilier després de la darrera reforma aranzelària de 1877. Des de l'estiu de 1877 i fins finals de 1879, hi ha de manera continuada tot un seguit d'activitats, tant per part de les corporacions econòmiques catalanes com del grup de parlamentaris que representa els seus interessos a les Corts, relacionades totes elles amb aquests temes. De fet, no es tancarà aquest tema fins el juny de 1884, amb la conclusió de la informació sobre la marina mercant.

Com hem vist al capítol de política econòmica, els dos sectors que es consideren més directament perjudicats per la reforma aranzelària de 1877 són els de la indústria llanera i el de la marina mercant. Ambdós pressionen el Govern per obtenir una rectificació de les mesures adoptades en la confecció del nou aranzel. Com a resultat d'aquestes pressions, el Govern creà una comissió especial aranzelària, encarregada d'obrir dues informacions, una per a cadascun d'aquests sectors, per esbrinar quina era la situació creada i quines serien les solucions possibles. Creada pel RD de 8-9-1878, aquesta comissió no enllestirà els seus treballs fins 1881, en el cas de la indústria llanera, i fins 1884, en el cas de la marina mercant. Mentre, s'havia fet noves reformes de l'aranzel i s'havia signat nous acords comercials, sense tenir en compte si les seves disposicions entrarien en contradicció amb les conclusions de les informacions pendents.

Les corporacions econòmiques catalanes comencen a moure's el juliol de 1877, un cop les Corts aproven la llei de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78, amb la reforma aranzelària que duia aparellada. Tenint en compte que el càlcul per fixar la taxa de la nova columna de l'aranzel s'havia de fer a partir d'una revisió de les valoracions (que no s'havia fet des de l'entrada en vigor de l'aranzel de 1869), les corporacions catalanes comencen a adonar-se de la importància que pot tenir aquest càlcul i de la magnitud dels canvis que hi pot haver, no del tot apreciables sols mirant el text de la llei de pressupostos. Per això, les tres corporacions industrials que existien en aquells moments a Barcelona, l'IIC, el FPN i el FPE, s'interessen aviat pels treballs de la JCAV, que era l'encarregada de fer la revisió de les valoracions, alhora que comencen a preocupar-se per la situació en què pot quedar la indústria llanera.

EL FPN manté relació amb els vocals catalans de la JCAV, de cara a analitzar les valoracions de les llanes, alhora que inicia contactes amb les corporacions de Sabadell i Terrassa i que prepara una comissió per anar a gestionar aquest tema a Madrid. El FPE es relaciona també amb els vocals catalans de la JCAV, especialment amb Ferran Puig, alhora que envia una exposició al Govern. En la reunió de la directiva d'aquesta corporació del 18 de juliol de 1877, el seu president, Bosch i Labrús, valora ja el fet que les valoracions puguin arribar a afectar notablement l'aranzel, recomanant pressionar el Govern per què no rebaixi les taxes<sup>371</sup>.

A finals de mes, se celebra una reunió als locals de l'IIC, amb assistència de les corporacions industrials i dels vocals catalans de la JCAV. Ferran Puig, home de l'IIC a més de senador per Barcelona i vocal de la JCAV, explica el seu vot particular al si d'aquesta, relatiu als teixits de llana. La valoració de la reunió és que les modificacions de les taxes s'han fet agafant per tipus les darreres valoracions i no una mitjana d'alguns anys; això, unit al fet que contenien errors, farà que en surti especialment afectada la indústria llanera. Es decideix nomenar una comissió, amb membres de totes les corporacions econòmiques. S'acorda també telegrafiar el Govern, a través del governador civil, per demanar-li l'ajornament en l'aplicació de la rebaixa aranzelària, mentre no s'apleguin les dades suficients per aturar-la definitivament. El ministre d'Hisenda, el marquès Orovio, respon, també a través del governador: *Puede V.S. decir a esos Sres. que reclaman contra los aranceles, que las valoraciones han sido hechas por la Junta y con la aprobación de los Representantes de Cataluña; que los derechos han sido fijados por la misma por unanimidad después de haberse motivado [retirado?] el voto particular del Sr. Puig, y no aplicándose las*

---

371. AFTN, FPE "Actas 15-5-1876/28-8-1878, sessió de la Junta Directiva de 18-7-1877.

*rebajas a las grandes naciones que no nos tratan, como a los Gobiernos más favorecidos, no deben alarmarse y que dentro de la ley, hallarán en mi toda la protección debida*<sup>372</sup>. S'inicia aquí una campanya de les corporacions industrials catalanes per la indústria llanera, que s'allarga durant anys.

L'agost, les tres corporacions de Barcelona més les de Sabadell, Terrassa i Olesa, adrecen sengles exposicions al Govern sobre el tema de les llanes<sup>373</sup>. En tots aquests documents, es denuncia les deficiències en el càlcul de les valoracions, amb agrupacions genèriques dins d'una mateixa partida de productes amb preus molt diversos, que haurien donat com a resultat un aranzel descompensat, que de la mateixa manera que recarregaria injustificadament algunes primeres matèries, abaratiria perillosament alguns productes manufacturats, especialment pel que fa a la indústria llanera. Es rebut l'afirmació del ministre, quan deia que els càlculs s'havien fet amb l'aprovació dels vocals catalans de la JCAV, afirmant que es va fer en circumstàncies urgents, sense temps per examinar prou bé la qüestió. El telegrama del ministre —afirmen— seria una acceptació implícita dels perjudicis que ocasionarà la reforma. Es demana la suspensió de l'aplicació de les noves taxes mentre no es clarifiqui les partides més afectades.

D'altra banda, una comissió de totes les corporacions industrials es trasllada a Madrid, entrevistant-se amb el president del Consell de ministres, amb el ministre d'Hisenda i amb el director general de Duanes. Els comissionats demanen amb insistència la rectificació de les valoracions. En finalitzar llurs gestions, adrecen una carta oberta a Cánovas, en la que mostren llur desencís per no haver obtingut cap resultat pràctic, tot i les bones disposicions del Govern<sup>374</sup>.

El setembre, noves comissions de les corporacions industrials es traslladen una altra vegada a Madrid, realitzant entrevistes amb membres del Govern. En les seves gestions als ministeris, els acompanya Pau Turull (diputat per Terrassa), en tant que representant del districte més afectat en el tema de la indústria llanera. Víctor Balaguer també els acompanya en algunes gestions. L'objectiu d'aquestes comissions, era demanar que les rectificacions es fessin urgentment, ja que les noves taxes ja estaven vigents, amb els consegüents perjudicis per al sector. Com a resultat d'aquestes gestions, hi ha la RO de 28-9-1877, en el que s'especificava 20 duanes espanyoles com les úniques que podrien rebre teixits de llana; cadascuna tindria mostres de teixits compresos a les partides conflictives. Per als representants de la indústria llanera, però, la mesura era insuficient.

A banda de les gestions de Turull i de Balaguer, si no hi ha reunions dels parlamentaris catalans a Madrid per aquest tema, es deu al fet que les Corts havien suspès les seves sessions l'estiu de 1877 i no les reprenen fins el 10 de gener de 1878.

Als mesos següents, disminueixen els treballs de pressió de les corporacions catalanes. A partir del febrer de 1878, però, es reprenen, coincidint amb l'inici d'un període de crisi econòmica. L'ANCB i el FPE adrecen exposicions al ministre d'Hisenda, amb la petició de

372. AFTN, sèrie varis: "Papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres"; lligall núm. 4, "Comucinaciones Fomento de la Producción Española 1877", 1-8-1877.

373. Per a l'exposició de l'IIC, veure IIC: *Exposición dirigida ...*, 9 Agosto de 1877 (full volant); per a la del FPN, *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 372, 18-8-1877, p.579-582, "Exposición elevada al Gobierno de S.M. por el FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN NACIONAL, para que atienda las reclamaciones de los productores sobre la última reforma, y no comprometa con tratados la legislación vigente"; per a la del FPE, *Fomento de la Producción Española*, núm. 59, 25-8-1877, p.581-584; per a la de les corporacions del Vallès, FABRICANTES DE TEJIDOS DE LANA DE SABADELL, TARRASA Y OLESA: *Exposición que los ...* (fullet).

374. AFTN, FPE, "Actas" núm. 4, 18-8-1875/13-10-1877, sessió de la Junta Directiva de 4-7-1877.

diverses mesures, mentre que els fabricants de teixits de llana de Terrassa n'adrecen una altra a les Corts, amb demandes del seu sector, entre les quals hi ha novament la de rectificació de les valoracions<sup>375</sup>.

El 10 de març, es crea la comissió permanent de senadors i diputats catalans, que hem tingut ocasió de veure en l'anàlisi de les agrupacions de parlamentaris catalans. El motiu d'aquesta iniciativa, era gestionar les demandes provinents de Catalunya, referents a la crisi econòmica i, especialment, als sectors de la indústria llanera i de la marina mercant. La composaven Ferran Puig (senador per Barcelona), Josep Maluquer (senador per Lleida), Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú), José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls), Marià Pons (diputat per Reus) i Ramon Soldevila (diputat per Lleida). Aquesta comissió acorda adreçar-se als parlamentaris catalans absents de Madrid, instant-los a incorporar-se als seus llocs a *tomar parte en los trabajos que hayan de llevarse a cabo para hacer frente a las necesidades del país*<sup>376</sup>. També, plantejar als vocals catalans de la JCAV que demanin la reforma dels aranzels, demanar als representants dels ferrocarrils catalans que presentin esmenes a la llei de pressupostos generals de l'Estat en la part que els afecti, informar-se sobre el projecte d'establiment d'estacions telegràfiques a les de les línies fèrries, demanar a l'ANCB que presenti exposicions, actuar conjuntament amb els diputats porto-riquenys en el tema dels sucres, demanar als diputats catalans que són membres de la Comissió de Pressupostos del Congrés que centrin la seva atenció en l'article 8è de la llei de supressió de l'impost extraordinari i transitori de les duanes, i finalment, gestionar que a les obres d'enderrocament de la muralla de mar de Barcelona es doni feina al màxim nombre d'operaris.

Pocs dies després d'aquesta reunió, el 13 de març, Balaguer planteja el tema de la crisi industrial al Congrés, en forma de pregunta al ministre de la Governació, absent de la sala en aquells moments, lligant la crisi amb la darrera reforma aranzelària. L'endemà, insisteix sobre el tema, aquest cop adreçant-se al ministre d'Hisenda, el marquès d'Orovio, plantejant també els efectes de la sequera en l'agricultura i la situació de la marina mercant. Balaguer, que té un breu debat amb el ministre, demana la destinació de recursos a la realització d'obres públiques, acords comercials amb els països d'Amèrica i d'Àsia, la reducció de drets a la importació dels productes antillans a la península fins arribar, si fos possible, a un tractament de cabotatge, foment del comerç directe per a la navegació d'alçada i que la igualtat de bandera es limiti als pavellons procedents de ports de la seva mateixa nacionalitat i que atorguin a la part espanyola tracte recíproc<sup>377</sup>. En la seva resposta, el ministre se centra en explicar les gestions que fa el Govern per obtenir avantatges a l'exportació dels vins espanyols.

Mentre, a Barcelona l'ANCB convocava una reunió extraordinària a la Casa Llotja, amb assistència de representacions d'altres corporacions, de la premsa i els parlamentaris catalans que es trobaven en aquells moments a Barcelona. Entre aquests, intervenen per donar suport a les demandes de l'Associació Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP), Manel Girona (senador per Barcelona), Francesc de Paula Rius i Taulet (diputat per Barcelona), Eduard Reig (diputat per Manresa), Josep Puig i Llagostera (diputat per Vilafranca del Penedès) i Josep Maria Nadal (diputat per Gràcia). Presidí la reunió Frederic

---

375. Per a l'exposició de l'ANCB, veure ANCB: *Exposición que eleva ...*, 19 de febrero de 1878 (full volant); per a la del FPE, FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA: *Exposición que eleva la Junta Directiva de El ... al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, s/a.* (fullet); per a la dels fabricants de Terrassa, *Fomento de la Producción Española*, núm. 91, 6-4-1878, p.246-248.

376. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 402, 16-3-1878, p.161-162p.162.

377. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 13-3-1878, núm. 18, p.353; 14-3-1878 núm. 19, p.373 i seg.

Nicolau, que encara no havia obtingut el seu primer escó per Barcelona. S'acorda demanar el dret diferencial de procedència, la rebaixa dels drets dels sucres procedents de les províncies d'Ultramar i el tracte de cabotatge per a la navegació amb aquestes.

D'altra banda, una comissió del FPN s'entrevista amb el ministre d'Hisenda, mentre que la UCCLEB celebra una reunió per tractar del tema i per preparar una exposició. La Diputació Provincial de Barcelona, per la seva banda, acorda demanar al Govern diverses mesures, entre elles la realització de més obres públiques, així com enviar una comissió a Madrid.

Els parlamentaris catalans tenen reunions de treball gairebé cada dia. El 17 de març, acorden demanar l'obertura d'una informació sobre les causes que han provocat la crisi i possibles solucions a aplicar, resolució que es troba, de fet, a l'origen de la convocatòria de la informació especial aranzelària. Acorden també demanar l'activació de més obres públiques, amb la idea d'absorbir el màxim nombre de treballadors que s'havien quedat sense feina, així com gestionar la condonació de la contribució de consums per als anys que va durar la darrera guerra carlina. Una comissió, amb Balaguer i Castelar, s'entrevista amb Cánovas, que es mostra receptiu a la proposta de la convocatòria d'una informació aranzelària.

A la reunió dels parlamentaris catalans del dia 19, hi assisteix una comissió de l'ANCB, amb el seu president Frederic Nicolau al davant, que exposa als presents la situació del sector per ell representat i les demandes concretes que plantejava en aquells moments. Balaguer, que presidia l'acte, explica la conferència que la comissió havia tingut amb el president del Consell de ministres, per traslladar-li les demandes procedents de Catalunya. Finalment, es nomena una comissió de treball per fer un seguiment de les demandes dels naviliers, amb el mateix Balaguer, en representació de la província de Barcelona, Josep Florejachs, per Girona, Ramon Soldevila, per Lleida, Eduard Gasset, per Tarragona, més Manuel de Azcárraga, coneixedor dels temes filipins, i Pere Bosch i Labrús, president del FPE, per estudiar les reclamacions dels naviliers.

A la reunió de l'endemà, dia 20, Bosch i Labrús, en contacte per carta amb la directiva del FPE de Barcelona, proposa la reforma dels aranzels d'entrada a la península dels articles filipins, per afavorir la navegació d'alçada. La tarda del mateix dia 20, alguns parlamentaris catalans, entre els que hi ha Balaguer i Nicolau, s'entrevisten amb el ministre d'Hisenda, el marquès de Orovió, i li plantegen la necessitat de solucionar la greu crisi que pateix la marina mercant i les indústries<sup>378</sup>.

La comissió de l'ANCB, que havia demanat a les associacions de naviliers dels ports espanyols que recolzessin les seves demandes, convoca per al dia 25 al Congrés una reunió de parlamentaris de províncies marítimes. Nicolau els explica la situació del sector i les seves demandes. Es nomena una comissió àmplia, amb els següents membres: Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú, que és nomenat president de la comissió per aclamació) més Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP), com a representats de la província de Barcelona; José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls) més Juan Moreno Benítez (senador per Girona), de la de Girona; Eduard Gasset i Matheu (diputat per Gandesa) més Manuel Torrecilla de Robles (senador per Tarragona), de la de Tarragona; Luís Rute i Giner (diputat per Torrox, Màlaga) més Enrique Heredia y Livermoore (senador per Màlaga), de la de

378. Sobre aquestes reunions dels parlamentaris catalans, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 403, 23-3-1878, correspondència de Madrid, datada el 20-3-1878, p.180; *Fomento de la Producción Española*, núm. 89, 23-3-1878, article "La crisis", p.191-193, i "Ecos de Madrid", p.198-200; *La Mañana*, 20 i 21-3-1878. També, LAFUENTE: *Historia general ...* Tomo XXV, p.64-65.

Màlaga; el marquès de Mirasol (Gonzalo Palavicino y de Ibarrola, diputat per Enguera), de la de València; el general de marina José Manuel Díaz de Herrera (diputat per San Fernando, Cadis) més Agustín Blázquez (senador per Cadis), de la de Cadis; Maximinio Vierna (diputat per Villacarriedo, Santander) més José Ramon López Dóriga (senador per Santander), de la de Santander; Martín Zabala y Andivengoechea (diputat per Bilbao) més José de Zabalburu (senador per Biscaia) de la de Biscaia; Gregorio Ayneto y Echevarría (diputat per Palma) més el general José Lemery (marquès de Baroja, senador per Balears), de les Balears. A la reunió hi assistien també els diputats per Catalunya Ramon Soldevila, Josep Florejachs, Eduard Reig, Constancio Gambel, Pau Turull, Antoni Sedó i Josep Maluquer, així com altres representants de l'ANCB i dels naviliers de Màlaga. El mateix dia, aquesta comissió conferència amb el president del Consell de ministres i amb el ministre d'Hisenda<sup>379</sup>.

Als dies següents, Nicolau, junt amb representants dels naviliers de Cadis, Bilbao i Santander, practica diverses gestions davant del ministre d'Hisenda i d'alguns directors generals. Els naviliers plantegen al Govern la necessitat de restringir el tracte d'igualtat de bandera a la marina estrangera, una rebaixa dels impostos del sector i un procés cap el tracte de cabotatge amb Ultramar.

Per les mateixes dates, els fabricants de llana de Sabadell adrecen una nova exposició a les Corts, demanant la modificació de les taxes aranzelàries, amb una informació prèvia i, mentre, que regeixin les taxes anteriors a la reforma de 1877. L'IACSI elabora un informe, en el que s'analitza la situació del moment i es demana protecció aranzelària per a la indústria i acords comercials que assegurin l'exportació dels productes agraris sobrants<sup>380</sup>. També la UCCLEB adreça una exposició a les Corts, proposant mesures per resoldre la crisi econòmica, entre les que hi ha la concessió del tracte de cabotatge per al tràfic amb Ultramar, rebaixes en els impostos, l'impuls d'obres públiques per ocupar els treballadors sense feina, reformes en l'aranzel, en un sentit proteccionista i abaratiment dels medis de comunicació<sup>381</sup>.

L'abril continuen les reunions dels parlamentaris catalans. Acompanyen les comissions del FPN, de l'Ajuntament i Diputació Provincial de Barcelona, de la Junta d'Obres del Port de Tarragona i de l'ANCB en les seves gestions davant del Govern. De la mateixa manera, la comissió de parlamentaris de províncies marítimes també continua els seus treballs, entre els que hi ha un informe adreçat a la JCAV. Dins d'aquest organisme, els vocals catalans intenten aconseguir xifres de valoracions més protectores per a la indústria llanera, amb el vot particular de Joan Sallarès, sense èxit, però. A finals de mes, hi ha una nova reunió de corporacions als locals de l'IIC, per escoltar els comissionats tornats de Madrid i per analitzar els resultats desfavorables obtinguts a la JCAV.

Si l'abril el vocal català de la JCAV Joan Tintoré presentava en aquest organisme un vot particular relatiu a les llanes, el maig en presenta un altre Pau Maria Tintoré, relatiu a la marina mercant. En ell, es demanava l'establiment de drets diferencials per a diversos articles, acords comercials amb els països americans i el cabotatge amb les Antilles. Igual que en l'altra ocasió, però, no aconsegueix l'èxit, tot i que s'admet com a principi la conveniència d'establir acords comercials amb els països americans i el cabotatge amb les

---

379. Per a aquesta reunió, veure *La Mañana*, 26-3-1878; *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 405, 6-4-1878, correspondència de Madrid, datada el 3-4-1878.

380. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-4-1878, article "Crisis de Cataluña", p.111-119.

381. *Fomento de la Producción Española*, núm. 90, 30-3-1878, article "La crisis", p.209-215; núm. 91, 6-4-1878, p.228-234.

Antilles. Com recordarem, aquesta doble derrota dels vocals catalans a la JCAV, motiva la dimissió d'alguns d'ells, després retirada.

Després del rebuig del vot particular a la JCAV, l'ANCB convoca una nova reunió extraordinària a la Casa Llotja de Barcelona. La presideix Nicolau, que explica les seves gestions a Madrid. El president de l'ANCB confessa que si bé no creia en un èxit total de les demandes dels naviliers, no esperava un resultat tan desfavorable. De la reunió en surten telegrams al president del Consell de ministres, al ministre d'Hisenda i al rei, així com una nova comissió per anar a Madrid<sup>382</sup>.

Un cop a Madrid, la comissió de l'ANCB s'entrevista amb el ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio. La comissió planteja que s'atorgui sols la igualtat de bandera per a la península als vaixells procedents dels seus propis països, essent aquests recíprocs amb els vaixells espanyols, així com que es restableixi el dret diferencial sobre els productes d'Amèrica i d'Àsia procedents dels dipòsits estrangers d'Europa. No s'arriba a cap acord, ja que el ministre creu que no es pot restablir el dret diferencial perquè els tractats de comerç vigents ho impedeixen. La comissió s'entrevista també amb els diputats i senadors de les províncies marítimes, presidits per Balaguer.

Als dies següents arriben comissions d'altres ports. Es reuneixen comissions de naviliers de Barcelona, València, Palma, Cadis, Santander, Vigo i Bilbao, sota la presidència de Nicolau. Entre les mesures que es proposa, hi ha el restabliment del dret diferencial de bandera o, com a mínim, dels tercers pavellons quan no procedeixin del seu propi país; tenint en compte que els tractats amb Bèlgica i amb Àustria-Hongria impedièren aplicar aquesta mesura, es proposa de moment obrir una informació a les juntes d'agricultura, indústria i comerç de les províncies del litoral, en la que s'esbrini si l'abolició del dret diferencial de bandera ha perjudicat la marina mercant i, si és així, si convindria el seu restabliment<sup>383</sup>. Aquesta iniciativa es trobaria en l'origen de la convocatòria de la informació sobre la marina mercant.

També els representants de la indústria llanera continuen els seus treballs, amb reunions de les corporacions de Barcelona, la presentació al Govern d'una exposició col·lectiva<sup>384</sup> i el pas d'una comissió dels llaners del Vallès a Madrid, on s'entrevista amb el ministre d'Hisenda.

El juny es trasllada a Madrid una altra comissió de les corporacions industrials de Barcelona i del Vallès, que s'entrevista amb el president del Consell ministres i amb el ministre d'Hisenda, tot pressionant-los de cara al nomenament de vocals catalans a la comissió especial aranzelària, que ja es preveu com de propera creació. Al retorn d'aquesta comissió a Barcelona, ja el juliol, hi ha una altra reunió de corporacions industrials als locals de l'IIC, en la que s'escolta les explicacions i les valoracions dels seus components. Si bé es valora positivament la convocatòria de la informació aranzelària, es creu que caldria una solució provisional mentre no s'arribi a una conclusió definitiva. En aquest sentit, la directiva de l'IIC escriu Cánovas, tot instant-lo a adoptar alguna mesura que atenuï els efectes de la darrera reforma aranzelària en la indústria llanera<sup>385</sup>.

382. Sobre aquesta reunió, Veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 410, 11-5-1878.

383. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 19-5-1878.

384. CORPORACIONES DE BARCELONA, SABADELL Y TARRASA: *Exposición solicitando ...*

385. AFTN, IIC, Correspondencia 13-1-1876/3-7-1879, carta de la Junta Directiva de l'IIC a Cánovas, datada a Barcelona, 4-7-1878.

D'altra banda, si fins aquí les corporacions industrials de Barcelona i del Vallès havien treballat juntes en la Comissió de Defensa de la Indústria Llanera, després CCUDIL, en aquests moments el FPE considera acabada la feina d'aquesta comissió i se'n surt.

El juliol, l'ANCB convoca una nova reunió de corporacions de Barcelona, amb assistència dels parlamentaris catalans que es trobaven en aquesta ciutat, aquest cop per analitzar l'aranzel de Filipines. Com a resultat d'aquesta reunió, la corporació dels naviliers presenta noves demandes aranzelàries als ministres d'Ultramar i d'Hisenda<sup>386</sup>. Com ja hem vist en l'anàlisi de l'aranzel d'Ultramar, durant el debat del tractat de comerç amb Bèlgica, el senador per Barcelona Ramon Estruch es fa ressò de les demandes dels naviliers, tot plantejant al marquès de Orovio la contradicció entre el fet que d'una banda es vagi a obrir una informació especial aranzelària sobre les conseqüències que ha produït la supressió del dret diferencial de bandera i, de l'altra, al present tractat es parteixi d'aquesta situació com d'un fet consumat.

Com recordarem, el RD de 8-9-1878 creava la comissió especial aranzelària, encarregada d'obrir les informacions sobre la indústria llanera i la marina mercant. En ella, hi trobem Víctor Balaguer i Frederic Nicolau, entre altres vocals catalans. La comissió es va dividir operativament en dues seccions, per tractar ambdues qüestions de manera específica, alhora que estructurava la informació en una part escrita, per a la que elabora uns qüestionaris, i una altra d'oral. Als mesos següents, les corporacions econòmiques catalanes es preparen per afrontar la informació aranzelària. En la informació llanera, en destaca els treballs de la CCUDIL, amb Francesc López Fabra al seu davant, mentre que a la naviliera, cal esmentar la participació de Frederic Nicolau, alhora president de l'ANCB i vocal de la subcomissió naviliera. Ambdós personatges, formaran part de la candidatura corporativa conservadora a les eleccions a diputats a Corts del 25 d'abril de 1879, sortint diputats per Barcelona.

Cal dir que ja l'abril de 1877, Manuel Danvila (diputat per Gandia), junt amb altres diputats, entre els que hi havia Albert Quintana i Pere Bosch i Labrús, havien presentat una proposició de llei (junt amb altres nou més, totes elles de temes econòmics) de convocatòria d'una informació sobre l'estat de la indústria<sup>387</sup>. En ella no es parlava de crisi industrial ni de valoracions errònies, perquè era anterior a aquests temes. Es proposava la creació d'una comissió permanent de catorze diputats, que hauria d'obrir una informació parlamentària sobre l'estat de la indústria i mesures que caldria adoptar. En finalitzar els seus estudis, que no podrien excedir del termini d'un any, elaboraria una memòria, que el ministre de Foment hauria de fer servir per elaborar els projectes de llei pertinents. Aquesta proposició es va prendre en consideració i es va formar la comissió parlamentària, presidida pel propi Danvila, i amb la presència de Bosch i Labrús i de Marià Pons. El tema, però, no prosperà durant la legislatura i a la següent tampoc.

Entre gener i març de 1879, les corporacions econòmiques catalanes envien a la comissió especial aranzelària les seves respostes a ambdues informacions. Alguns d'aquests treballs s'imprimeixen en forma de fullet i es reparteixen amb profusió entre associats, premsa i centres afins<sup>388</sup>. En les respostes a la informació llanera, les corporacions catalanes

---

386. Sobre aquesta reunió i les seves conclusions, veure *La Mañana*, 13-7-1878 i 2-8-1878.

387. DSC, legislatura de 1877, 27-4-1877, ap. 31è al núm. 3.

388. Veure INSTITUTO INDUSTRIAL DE CATALUÑA: *Información Especial Arancelaria. Contestación al interrogatorio acerca de las clasificaciones y los valores de los tejidos de lana, que elevan a la comisión de información el ... y el Fomento de la Producción Nacional, unidos a los centros fabriles de Sabadell y Tarrasa*, 1879; FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA: *Contestación del ... al interrogatorio formulado por la Comisión Especial Arancelaria acerca de los valores y clasificaciones de*



demanen la rectificació de les valoracions que varen servir de base a la confecció de l'aranzel de 1877 en les partides relatives a aquest sector. En les respostes a la informació naviliera, es demana la denúncia dels acords comercials que impedeixen una legislació protectora del sector, recàrrecs als pavellons estrangers, primes a la navegació d'alçada, cabotatge amb Ultramar, unificació i reducció d'impostos i restabliment dels drets diferencials.

El juliol següent, Bosch i Labrús s'adreça al ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, al Congrés, demanant-li que acceleri la informació aranzelària<sup>389</sup>. A l'altra cambra, Manuel Sánchez Silva (senador vitalici) protagonitza una interpel·lació al Govern sobre la situació de la marina mercant. Dins del debat que es genera, cal destacar una intervenció del marquès de Ciutadilla, que rebutja les acusacions de monopoli industrial fetes a Catalunya i esbossa un programa proteccionista per a tots els sectors econòmics i per a totes les regions<sup>390</sup>.

Fins l'octubre de 1879, no se celebra la informació oral sobre la indústria llanera. En aquesta ocasió, un nombrós grup de personatges catalans vinculats a les corporacions econòmiques es desplaça a Madrid, on junt amb alguns parlamentaris catalans, intervé en les sessions de la comissió aranzelària. Entre els parlamentaris catalans que hi intervenen, trobem Francesc López Fabra, diputat per Barcelona i especialista de l'IFTN, Pere Bosch i Labrús, diputat per Vic i president del FPE, i el marquès de Ciutadilla, senador per Barcelona i directiu de l'APFUBZE alhora que membre de l'IACSI. La informació oral sobre la marina mercant es realitza encara més tard, concretament el maig de 1880, destacant la participació de Bosch i Labrús. Igual que en el cas de la informació escrita, també algunes intervencions orals dels catalans s'imprimeixen en forma de fullet<sup>391</sup>.

El mateix maig de 1880, el marquès de Ciutadilla protagonitza al Senat una interpel·lació al ministre d'Hisenda sobre la crisi de la indústria llanera a Catalunya. El marquès havia anunciat el seu desig d'explicar aquesta intervenció ja el febrer, essent ministre el marquès de Orovio, però el tema s'allarga i quan finalment es produeix la intervenció, ocupa la cartera Fernando Cos-Gayón. Cal destacar que el marquès de Ciutadilla no era un representant dels interessos industrials catalans, sinó més aviat de la propietat, tant agrària com urbana, però que s'interessa en aquest tema per la concepció pròpia de les corporacions econòmiques catalanes de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics. El marquès esbossa un programa proteccionista i analitza l'aranzel de 1877, amb la reforma de les valoracions i

*los tejidos de lana*, 1879; *Contestación del ... al interrogatorio formulado por la Comisión Especial Arancelaria acerca de las consecuencias que ha producido la abolición del derecho diferencial de bandera y de las medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional*, 1879; *Excmo. Sr.*, 9 de Octubre de 1878 (full volant); FABRICANTES DE SABADELL, TARRASA, OLESA, ALCOY Y BÉJAR: *Contestación dada por los ...*; CAMSB: *Contestación al interrogatorio ...*; ASOCIACIÓN DE NAVIEROS Y CONSIGNATARIOS DE BARCELONA: *Contestación al interrogatorio acerca de las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera y medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional elavada a la comisión especial arancelaria*, 1879; ARAÑO, Claudio: *Contestación de D. ..., fabricante de Barcelona, al interrogatorio formulado por la comisión de información arancelaria para la cuestión lanera*, 1879; JPAICB: *Contestación dada por la ...; Informe emitido por la ...*; JUNTA DE AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERCIO DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA: *Contestación a los interrogatorios ...*

389. DSC, legislatura de 1879-80, 9-7-1879, núm. 32, p.480.

390. DSS, legislatura de 1879-80, 15-7-1879, núm. 28, p.374.

391. BOSCH Y LABRÚS, Pedro: *Discurso pronunciado por D. ... en la información lanera ...; Información naviera. Discurso pronunciado por D. ...*; ESTASEN, Pedro: *El comercio y la marina mercante española. Informe sobre las consecuencias que ha producido la reforma arancelaria del Sr. Figuerola, pronunciado por ... ante la comisión especial arancelaria reunida en el Ministerio de Hacienda, en la noche del 12 de mayo de 1880, bajo la presidencia del Excmo. Sr. D. Fernando Álvarez*, 1880; GARCÍA FARIA, Carlos D.: *Información sobre las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera. Discurso pronunciado ante la Comisión especial arancelaria, por D. ..., en las sesiones de los días 3 y 5 de Mayo de 1880*, 1881.

classificacions a les partides de la llana. Al·ludeix a la lentitud dels treballs de la comissió especial aranzelària i demana una resolució urgent<sup>392</sup>.

Joaquim Maria Paz fa una mena de segon torn, insistint en els aspectes plantejats per Ciutadilla. Paz, que representava la SEBAP al Senat, explica que intervé en aquest tema seguint instruccions de la corporació de Barcelona<sup>393</sup>. Ambdós senadors catalans polemitzen amb el ministre, que eludeix un tant la qüestió.

Als mesos següents, les corporacions econòmiques catalanes continuen fent un seguiment del tema, reclamant en algunes ocasions al Govern l'acceleració dels treballs de la comissió aranzelària. Se segueix amb especial atenció la participació dels vocals catalans en aquesta comissió, així com en la JCAV, tant pel que fa als seus vots particulars, com a la posterior dimissió col·lectiva, ja amb el nou Govern liberal (aspecte que ja hem pogut veure en l'anàlisi de la JCAV, dins del capítol dedicat a les corporacions econòmiques).

En rebutjar-se les taxes proposades pels vocals catalans, durant 1881 i ja amb la informació llanera enllestida, les corporacions industrials catalanes encara s'adreçaran en diverses ocasions al Govern demanant la rectificació de les partides de l'aranzel referents a les llanes. En destaca l'exposició al ministre d'Hisenda dels fabricants de teixits i filats de llana de Barcelona, datada el maig i impresa com a fullet<sup>394</sup>, en la que es considera l'informe de la JCAV sobre les llanes encara pitjor que la situació creada el 1877; i l'exposició al president del Consell de ministres dels fabricants del Vallès amb el suport dels d'Alcoi, del juny següent, amb 13.000 signatures i la petició d'una reforma aranzelària en el sector.

Pel que fa a la informació naviliera, els treballs de la comissió són encara més lents i la legislació aranzelària d'Ultramar de 1882 resol a la pràctica algunes de les qüestions plantejades. Fins 1884 no es dona per acabada aquesta informació, aprovant-se sols una part de les propostes de l'ANCB, a través dels treballs de Frederic Nicolau, i rebutjant-se la restitució dels drets diferencials de bandera i de procedència.

## **G) Altres temes.**

Hi ha alguns temes més de política aranzelària que són abordats d'una manera o altra per les Corts, ja sigui directament, en forma de projecte o proposició de llei, o de manera indirecta, en forma d'intervencions dins d'altres temes, preguntes i exposicions.

El primer d'aquests temes, és el de les admissions temporals d'arrossos de l'Índia, destinats a la reelaboració i reexportació. La casa cantàbrica *Pérez y Odriozola* havia demanat a principis dels vuitanta una modificació en el sistema aranzelari espanyol que li permetés importar arrossos amb closca de l'Índia, per reelaborar-los i destinar-los al consum. En xocar amb la forta oposició dels arrossers valencians, va reorientar la seva demanda cap la consecució d'un sistema d'admissions temporals, és a dir, la importació dels esmentats arrossos per a la seva elaboració, però no ja destinats al consum interior del mercat espanyol, sinó a la reexportació, preferentment al mercat antillà. El règim duaner d'admissió temporal no gravaria aquests arrossos de la mateixa manera que els destinats al consum general, ja que el seu destí era la reexportació. Aquesta proposta també xocà amb l'oposició dels arrossers valencians.

---

392. DSS, legislatura de 1879-80, 28-5-1880, núm. 130, p.1999-2004.

393. DSS, legislatura de 1879-80, 28-5-1880, núm. 130, p.2006-2007.

394. *Exposición que se eleva al Excmo. Sr.Ministro de Hacienda, acerca de la clasificación y de los valores de los tejidos de lana y sus mezclas*, 1881.

La demanda de la casa cantàbrica, sobretot des del moment en què es planteja en forma d'admissions temporals, va comptar amb el suport de les corporacions econòmiques catalanes i, molt especialment, de l'ANCB, que veia en aquesta mesura una oportunitat d'incrementar els transports marítims, i amb l'oposició de la *Liga Arroceras Valenciana*<sup>395</sup>. Entre ambdós sectors es produeix un debat, que s'allarga en el temps.

L'IFTN, si bé en un primer moment havia donat suport a la postura dels arrossers valencians, quan la proposta de *Pérez y Odriozola* agafa forma d'admissions temporals, s'hi mostra favorable, alhora que aposta per iniciar aquest tipus de conreu a les Filipines<sup>396</sup>. El FPE també es mostra favorable a les admissions temporals, des del punt de vista del foment de la marina mercant<sup>397</sup>. L'ANCB dedica força atenció a aquest tema des de les planes de la seva revista, amb articles d'opinió de Josep Elías de Molins, que escriu a favor d'aquesta demanda també des de la premsa i el fullet, i de Faustino Odriozola, que era un dels demandants cantàbrics<sup>398</sup>. L'ANCB argumenta que les Antilles consumeixen a l'any més de 100.000 tones d'arròs de l'Índia, importades pel comerç estranger, mentre la península sols hi envia una quantitat molt mínima: l'acceptació d'importacions en règim d'admissió temporal no treuria mercat als arrossos valencians, sinó als importadors estrangers. La marina en sortiria també altament beneficiada. S'argumenta també que els arrossos estrangers que han patit un procés de reelaboració i reexportació, tenen un tractament aranzelari més suau que no pas el mateix procés fet per la indústria espanyola: els arrossos procedents de països amb els que Espanya tingui acords comercials i que els importin de les seves colònies o d'Àsia, els reelaborin i els reexportin, estan lliures de drets, mentre que els industrials espanyols que vulguin fer el mateix, tindran un gravamen aranzelari important. Països com Anglaterra, Holanda, Bèlgica i Alemanya importen arròs amb closca de l'Índia, el preparen i el reexporten. Finalment, hi ha una crítica als representants dels interessos arrossers valencians, que serien proteccionistes relatius, és a dir, sols per al seu sector, sense importar-los gens ni mica els altres.

Entre la classe parlamentària, el personatge que assumeix d'una manera més decidida la defensa de les demandes de la casa cantàbrica és Modesto Martínez Pacheco, diputat per Santander, que planteja el tema al Congrés durant el debat del tractat de comerç amb França de 1882 i també, en forma d'esmena, al debat sobre la llei de primeres matèries de 1883<sup>399</sup>. En l'extrem contrari, els arrossers valencians tenen el suport dels diputats i senadors del País Valencià, amb Cristino Martos com a un dels seus màxims exponents. Pel que fa als parlamentaris catalans, analitzen aquesta qüestió en una de les seves reunions durant el debat del tractat de comerç amb França. En aquella ocasió, acorden nomenar una comissió

395. Veure COMISIÓN PERMANENTE DE PROPIETARIOS ARROCEROS DE LA PROVINCIA DE VALENCIA: *Cuestión de arroces*, 30 Abril 1882 (full volant). També, SOCIEDAD ECONÓMICA DE AMIGOS DEL PAÍS DE SANTIAGO: *Informe sobre la protesta que los Señores Pérez y Odriozola de Santander dirigen al país, por la dilación que experimenta la resolución de la cuestión arroceras*, 1885.

396. Veure *El Eco de la Producción*, núm. 29, 1-6-1881, article "Intereses valencianos. Los arroces y los aranceles", p.326-329; núm. 66, 20-5-1883, article "Cuestión de arroz", p.208-211.

397. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 336, 1-7-1883, article "La alarma de los valencianos y las admisiones temporales", p.193-195

398. Veure *Revista de la Asociación de Navieros y Consignatarios*, núms. de febrer 1884, p.32-37, i de març de 1884, p.44-48, article "Las admisiones temporales y la marina mercante española", de Josep Elías de Molins; núm. d'agost 1884, p.125-129, article "La industria y el tráfico en España", de Faustino Odriozola; núm. de maig 1885, p.75-78, article "Las admisiones temporales. Arroces de la India", d'E. de M. [Josep Elías de Molins]. D'aquest mateix autor, veure el fullet ELÍAS DE MOLINS.: *Las admisiones ...* i l'article "La admisión temporal de los arroces de la India", a *Diario de Barcelona*, 13-6-1883, ed. matí, p.7117-7121.

399. Sobre els treballs d'aquest diputat, veure MARTÍNEZ PACHECO, Modesto: *Cuestión arroceras*.

de treball per què s'entengui amb els parlamentaris cantàbrics i també amb els antillans sobre aquest tema, però posteriorment no li dediquen gaire atenció més.

Dins del període estudiat, aquest conflicte d'interessos té el seu punt màxim el 1883. Una comissió massiva de 200 o 300 arrossers valencians es trasllada a Madrid per pressionar el Govern contra la possibilitat d'admetre els arrossos en règim d'admissió temporal. Amb el suport dels parlamentaris valencians, aconseguixen la convocatòria d'una informació aranzelària sobre aquest tema. Aquesta, que se celebra el maig de 1885, compta amb la participació oral de defensors i detractors del projecte. Entre els oradors catalans, hi ha el ja vist Josep Elías de Molins i també Avel·lí Brunet, que intervé en nom de l'ANCB a favor de les admissions temporals. Martos, en nom dels parlamentaris valencians, s'oposa a aquesta demanda<sup>400</sup>. El resultat d'aquesta informació és desfavorable a la demanda de l'empresa cantàbrica.

Un altre tema que es presenta a la consideració de les Corts és la llei d'embarcacions estrangeres i primes concedides als constructors de vaixells nacionals, presentada com a projecte pel ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, el febrer de 1880. En aquesta llei, es modificava els tipus aranzelaris a les importacions de vaixells estrangers, així com les primes concedides als constructors nacionals, per adequar la legislació vigent als nous tipus de mesurament del tonatge dels vaixells —el sistema Moorson— que permetia filar més prim a l'hora de calcular els metres cúbics de capacitat. Per a l'anàlisi del projecte de llei no es forma una comissió específica, sinó que el tema passa a la de pressupostos, que emet un dictamen favorable tot seguit. El projecte s'aprova sense debat els dies 17 i 19 de juny de 1880 a Congrés i Senat, respectivament.

Hi ha també un considerable nombre d'intervencions menors, relacionades amb la política aranzelària: preguntes, peticions de dades, exposicions i proposicions de llei. De totes elles, pot ser interessant aturar-se en aquestes darreres, ja que constitueixen iniciatives parlamentàries d'una dimensió més gran. A més dels temes ja vistos fins aquí, hi ha tres sectors que mereixen l'atenció d'alguns sectors de parlamentaris: el de les llanes, el dels cereals i el dels alcohols.

En el sector de les llanes, hi ha una proposició de llei, el desembre de 1876, del comte de la Encina (diputat per Trujillo, Càceres) i altres diputats extremerys, demanant increments de drets a la importació de la llana pentinada i en brut. Aquesta proposició no prospera durant la legislatura de 1876-77, que estava a punt de concloure, i per això, el comte replanteja la seva proposició a la legislatura següent, comptant aleshores amb les signatures de diputats de diverses províncies. En aquesta ocasió, es forma la comissió corresponent, amb el propi comte de la Encina de secretari, però no arriba a emetre dictamen. No hi ha durant tot aquest procés cap intervenció de parlamentaris catalans, probablement perquè és un tema que no prospera en aquestes Corts. Si ho comparem amb l'esmena al projecte de llei de primeres matèries, també relativa a les llanes, veiem que en aquella ocasió sí hi ha una oposició d'alguns parlamentaris catalans.

En el tema dels cereals, hi ha una primera proposició de llei, també el desembre de 1876, de Claudio Moyano (diputat per Valladolid) i altres diputats de la *secció econòmica*, entre ells Pere Bosch i Labrús, demanant un increment dels drets aranzelaris als grans i les seves farines, olis de coco i alguns objectes de la indústria de manyeria i ferreteria. En estar la

---

400. Veure JUNTA DE ARANCELES Y VALORACIONES: *Información acerca ...*

legislatura de 1876-77 ja molt avançada, la proposició no segueix el seu camí. A la següent, els seus impulsors no reprenen el tema.

Les següents proposicions de llei relacionades amb els cereals, van en un sentit contrari, és a dir, cap la rebaixa o supressió de drets. Coincidint amb els primers mítings de l'ARAA en la seva nova etapa, dedicats precisament a demanar la lliure importació de cereals, Moret presenta primer una exposició al Congrés d'aquesta associació, demanant això mateix i posteriorment, el novembre de 1879, la corresponent proposició de llei. Moret defensa la proposició, generant-se un debat, amb intervenció del ministre d'Hisenda (el marquès de Orovio) i alguns diputats, entre els que hi ha Pere Bosch i Labrús, diputat per Vic i president del FPE, Francesc López Fabra, diputat per Barcelona i home de l'IFTN, i Frederic Nicolau, també diputat per Barcelona i president de l'ANCB. Tots tres diputats catalans rebutgen la iniciativa de la lliure importació de cereals amb un discurs de solidaritat entre sectors econòmics. La proposició no es pren en consideració, per l'oposició d'una part considerable de la cambra.

Més endavant, el 1882, el tema de les reduccions de drets als cereals torna a aparèixer. Aquest any arriba a les Corts una altra exposició de l'ARAA demanant-ne la lliure importació. D'altra banda, el juny d'aquest any, Manuel Alcalá del Olmo (diputat per Areceibo, Puerto-Rico) presenta una proposició de llei, demanant rebaixes a la importació de cereals a la seva entrada a les Antilles. Es forma la corresponent comissió parlamentària, però no arriba a emetre dictamen. En aquesta ocasió, els parlamentaris catalans no tenen cap intervenció.

Pel que fa als alcohols, el duc de Almodóvar del Río (Juan Manuel Sánchez y Gutiérrez, diputat per Còrdova) i altres diputats, presenten, l'abril de 1880, una proposició de llei sobre alcohols estrangers. En ella es proposava un increment de taxes, argumentant que els efectes dels alcohols estrangers no de raïm, principalment els alemanys, perjudicaven enormement la indústria vinícola nacional. El ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, demana que passi la proposició a la Comissió de Pressupostos i així s'acorda. El tema, però, no tira endavant, tot i que anys més tard reapareixerà amb força. Per part dels diputats catalans, Pere Antoni Torres presenta una exposició dels comerciants de Tarragona i Marià Pons en presenta una altra de la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç de Tarragona (JPAICT), demanant que no s'incrementi els drets. Al Senat, el marquès de Ciutadilla presenta una exposició de l'AAPM i dels ajuntaments de les poblacions pertanyents a aquest, amb algunes consideracions relatives al tema.

A un altre nivell, arriben al Govern i/o a les Corts algunes peticions molt concretes d'alguns sectors econòmics catalans, que no generen cap resultat immediat, sinó que són sols demandes plantejades per tenir en compte quan hi hagi alguna inciativa legislativa relacionada amb el respectiu sector. Així, els fabricants de pianos de Barcelona demanen el 1877 reformes aranzelàries en el seu ram, en exposició presentada al ministre d'Hisenda a través del FPN i del diputat Antoni Sedó; els germans Godó demanen a les Corts el 1878 reformes en els filats de jute; els fabricants de mobles de Barcelona, amb el suport de l'IFTN, demanen al ministre d'Hisenda reformes en les partides de l'aranzel referents a les fustes; l'IACSI demana el 1877, en exposició a la llei de pressupostos, incrementar els drets dels olis de cotó<sup>401</sup>.

401. Sobre les demandes dels fabricants de pianos, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm.385, 17-11-1877, solt "Fabricantes de pianos". Per a la dels germans Godó, el full volant GODÓ HERMANOS, MILÁ Y C<sup>a</sup>: *A las Cortes*, Marzo de 1878. Per a la dels fabricants de mobles de Barcelona, el fullet FABRICANTES DE MUEBLES DE BARCELONA: *Exposición*

Finalment, hi ha algunes intervencions de parlamentaris catalans relatives a política aranzelària dins dels debats d'altres temes. Aquest és el cas dels missatges de contestació al discurs de la Corona dels anys 1878 i 1879.

El 1878, Bosch i Labrús presenta dues esmenes, junt amb alguns diputats del seu sector proteccionista, entre els que trobem els catalans Josep Florejachs, Ramon Soldevila, Marià Maspons i Enrique Orozco<sup>402</sup>. En una d'elles es fa referència a un paràgraf del missatge en el que es parlava de la conveniència de celebrar nous acords comercials, per demanar que en ells no quedi l'aranzel espanyol hipotecat. En l'altra es fa referència a les exigències tributàries de l'Estat, plantejant que amb la situació de pau que s'ha aconseguit, aquelles haurien d'atenuar-se. Com que segons el reglament del Congrés, sols es podien debatre les dues esmenes que més s'apartessin del dictamen, les de Bosch i Labrús no arriben a discutir-se.

El 1879, Bosch i Labrús, també amb altres diputats del seu sector proteccionista, entre els que hi ha els catalans Josep Florejachs, Francesc López Fabra i Antoni Sedó, presenta una nova esmena al redactat d'aquest any. En ella es fa algunes reflexions sobre la situació econòmica del país, sense entrar en el terreny de les propostes concretes<sup>403</sup>. Igual que l'any anterior, segons el reglament no es pot arribar a discutir. En aquesta ocasió, però, Bosch i Labrús planteja, dies més tard, que el sector proteccionista de la cambra hauria volgut intervenir en el debat i que ja que per qüestions reglamentàries no ho ha pogut fer, es reserva el dret de rèplica a algunes observacions fetes per altres oradors durant aquest debat, per quan pugui ser<sup>404</sup>.

### **6.1.3.3. Política fiscal.**

Si bé la política aranzelària és clarament el tema central que ocupa l'atenció tant de les corporacions econòmiques catalanes (especialment les industrials), com dels parlamentaris catalans com a grup, hi ha altres temes de legislació econòmica en els que també centren llur atenció uns i altres. El primer gran bloc d'aquests altres temes el constitueix la política fiscal. Dins seu, i com ja hem vist al capítol dedicat a la política econòmica del període, els temes plantejats durant aquests anys es podrien agrupar en tres grans grups: pressupostos, impostos i Deute de l'Estat.

#### **A) Pressupostos.**

Com hem pogut veure al capítol de política econòmica, tant els pressupostos generals de l'Estat, com els de Cuba i Puerto-Rico (a partir de 1880), passen per les Corts en forma de projecte de llei, amb la possibilitat de prorrogar un pressupost per al següent exercici per la via del reial decret, en cas de dificultats en la seva tramitació. Per a la resta de possessions colonials, en canvi, els pressupostos es feien directament per reial decret i anaven a càrrec dels de Cuba, Puerto-Rico i Filipines, fins 1884, i de la península i Filipines, a partir d'aquesta data.

---

*elevada al Sr. Ministro de Hacienda por los ..., proponiendo la reforma del Arancel*, 1879. Per a la de l'IACSI, Archivo del Congreso de los Diputados. Serie general. Legajo 181/expediente nº 1: "Presupuestos 1876-77", núm. 20/36.

402. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 25-2-1878, ap. al núm. 7.

403. DSC, legislatura de 1879-80, 30-6-1879, ap. 3r al núm. 24.

404. DSC, legislatura de 1879-80, 17-7-1879, núm. 39, p.687-688.

### A.1) Pressupostos generals de l'Estat.

El temps que dediquen les Corts als debats sobre pressupostos generals de l'Estat és força variable: mentre que alguns requereixen mesos de treballs, amb la discussió de vots particulars i de gran quantitat d'esmenes, d'altres es despatxen en pocs dies. Com hem vist al capítol dedicat a les Corts, la legislació vigent preveia que aquest tipus de debats es fessin en primer lloc al Congrés. Operativament es dividien en dos grans blocs: els de despeses i els d'ingressos, de tal manera que quan el Congrés aprovava el primer, ja podia passar al Senat, sense que calgués esperar a tenir el projecte sencer aprovat. Una altra qüestió a tenir en compte, és que en tractar-se d'un debat que generalment es planteja abans de l'estiu, si bé el Congrés disposava de prou temps per analitzar en profunditat el projecte, al Senat li quedava un marge de temps més escàs abans de la suspensió de les sessions, com assenyala Juana Anadón<sup>405</sup>. Això fa que en algunes legislatures, es pugui observar un gran contrast entre la durada del debat a ambdues cambres.

L'interès dels parlamentaris catalans en aquests debats, també és força variable i en cap cas no significa una actuació com a grup, seguint un pla conjunt, sinó que més aviat hi ha intervencions de personatges concrets, que intervenen en parts del pressupost de despeses i d'ingressos, tot i que més en aquest darrer. De tots els debats del període analitzat, el que mereix una atenció més gran per part dels parlamentaris catalans, i també de les corporacions econòmiques, és el de 1877, corresponent a l'exercici de 1877-78, en dur aparellada la reforma aranzelària. La participació dels parlamentaris catalans a ambdues cambres amb ocasió de la part d'aquest pressupost corresponent a ingressos, ja l'hem pogut veure dins de l'apartat de reformes de l'aranzel. Anem a veure, doncs, quina és la participació dels parlamentaris catalans a la part d'ingressos d'aquest pressupost i a la resta d'exercicis.

#### A.1.1) Pressupostos per a l'any econòmic de 1876-77.

El 1876 es produeix el primer debat d'aquest tipus a les noves Corts de la Restauració, corresponent a l'exercici de 1876-77. Al Congrés es realitza el debat entre el 2 de juny i el 13 de juliol, mentre que al Senat es fa entre el 24 de juny i el 19 de juliol. En resulta la llei de pressupostos de 21-7-1876.

Entre els diputats, els *cuneros* Manuel Azcárraga i Rafael Cabezas són membres de la comissió i fan algunes intervencions com a tals. També intervenen altres *cuneros*: Manuel Salamanca, Pacual Bonanza i Manuel Alonso Martínez. Entre els diputats *del país*, i a més de la iniciativa d'Albert Quintana (diputat per Torroella de Montgrí) relativa als suros, que hem vist anteriorment, cal destacar les intervencions del propi Quintana en altres temes, d'Antoni Sedó (diputat per Sant Feliu de Llobregat) i de Pere Bosch i Labrús (Vic).

Sedó i Quintana consumeixen el segon i tercer torn respectivament dins del pressupost de despeses del Ministeri de Foment. El primer, analitza amb abundants dades la composició del pressupost, censurant la gran despesa improductiva i la proporcionalment reduïda despesa en activitats productives, com ara les obres públiques. Quintana, per la seva banda, censura que el pressupost d'aquest ram no abordi més decididament un seguit de reformes necessàries per al desenvolupament de l'agricultura. De totes les intervencions, però, la que més cal destacar és la de Bosch i Labrús, que fa el segon torn contra l'article sisè del

405. ANADÓN: *El Senado* ..., p.204.

pressupost d'ingressos: en una llarga intervenció, reproduïda després com a fullet<sup>406</sup>, esbossa el seu programa proteccionista.

D'altra banda, tant Quintana i Bosch i Labrús, com Ramon Soldevila (diputat per Lleida), presenten i defensen esmenes al pressupost d'ingressos. De totes elles, cal ressaltar també la de Bosch i Labrús, que signava en primer lloc el diputat per Sevilla Gonzalo Segovia i que comptava també amb la signatura de Quintana, relativa als drets consulars establerts el 1874. A l'esmena, es demanava la supressió d'algunes taxes, per alleugerir la situació de la marina mercant. Tots tres diputats catalans retiren llurs esmenes abans de les votacions, en el cas de Bosch, després de les explicacions de Fernando Botella, de la comissió, que afirma que dins la llei de pressupostos hi ha una autorització al Govern per reduir i simplificar aquelles taxes.

Al Senat, també trobem dos senadors *cuneros* com a membres de la comissió: José María Fernández de la Hoz i Francisco de Paula Pavía. Intervé també als debats un altre *cunero*: Alejandro Llorente. A banda d'aquests senadors, trobem el marquès de Monistrol (en aquestes primeres Corts, senador per Girona), també com a membre de la comissió, fent algunes intervencions com a tal. Ferran Puig (senador per Barcelona) fa el primer torn contra el pressupost de despeses del Ministeri de Gràcia i Justícia, tot considerant que al pressupost del proper exercici caldria incrementar la retribució dels jutges de Barcelona, fins igualar-la a la dels de Madrid. Josep Maluquer, aleshores senador per Lleida, intervé en relació al recàrrec municipal que es podia imposar a la contribució d'immobles, conreu i ramaderia, valorant els possibles efectes que podria tenir sobre el desenvolupament de l'exemple de Barcelona.

A més d'aquestes intervencions a ambdues cambres, Manel Girona, que en aquesta legislatura no tenia encara escó al Senat, presenta a la comissió del Congrés el seu treball *Proyecto de arreglo y unificación de la deuda pública en España*, en el que demanava la unificació de tots els deutes en un únic Deute nacional de l'Estat, evitar el seu pagament tot contraient-ne altres i austeritat en les despeses.

### **A.1.2) Pressupostos per a l'any econòmic de 1877-78.**

Com recordarem, el debat al Congrés dels pressupostos per a 1877-78 es realitza entre el 6 de juny i el 5 de juliol de 1877. Mentre que la part referent a despeses ocupa del 6 al 19 de juny, la d'ingressos es fa entre el 20 de juny i el 7 de juliol. La segona part d'aquest debat, ja hem tingut ocasió de veure-la a l'apartat dedicat a política aranzelària, en la mesura que incloïa la reforma aranzelària de 1877. Anem, doncs, a veure la primera, és a dir, el pressupost de despeses.

En aquest debat sobre el pressupost de despeses, les intervencions dels catalans són poques. Ho fan els *cuneros* Manuel de Salamanca i Manuel Alonso Martínez, parlant el primer contra els pressupostos dels departaments de Presidència, Governació i, sobretot, Guerra i Marina, i el segon contra el de Governació. Cal destacar també un article addicional al pressupost de Gràcia i Justícia, presentat per un grup de diputats catalans el 2-6-1877: Pau Turull (Terrassa), Ramon Soldevila (Lleida), Nil Maria Fabra (Castellterçol), Josep Florejachs (Olot), Marià Pons (Reus), Antoni Castell de Pons (Igualada) i Joaquim Bañeres

---

406. Veure BOSCH Y LABRÚS: *Discurso contra el art. 6º* ... També, DSC, legislatura de 1876-77, 4-7-1876, núm. 100, p.2658 i seg.



(Balaguer); el tornen a presentar dies més tard, sense les signatures de Soldevila, Fabra i Castell de Pons, i amb les de Joaquim de Cabirol (Arenys de Mar), el duc d'Almenara Alta (Maó) i Eduard Gasset (Gandesa), en el seu lloc. En aquest article, es demanava la creació d'un jutjat d'entrada a Sabadell. El dia 13, Florejachs el defensa, com a un dels signants i en absència de Turull. La idea d'aquesta iniciativa, segons ell, seria crear un nou partit judicial, amb capital a Sabadell, i agafant municipis dels fins aleshores partits judicials de Barcelona i Terrassa. El ministre, Fernando Calderón Collantes, es mostra d'acord amb la creació d'aquest jutjat, però afirma que està retallant el pressupost tant com pot. Florejachs finalment retira l'article addicional<sup>407</sup>.

Al Senat, el debat es realitza entre el 16 de juny i el 10 de juliol, amb menys intervencions de senadors catalans que en el cas dels diputats. Trobem dins la comissió Manel Girona i el comte de Bañuelos. El primer, intervé dins del capítol d'obligacions generals de l'Estat, tot responent Servando Ruíz Gómez, que havia qualificat els catalans de desagraïts, per no aplaudir una reforma aranzelària com la del 1869, que els hauria beneficiat (hem vist aquesta qüestió al capítol dedicat al "Partit Català"). Ja hem vist a l'apartat de política aranzelària les intervencions relatives al pressupost d'ingressos.

### **A.1.3) La proposició de llei dels senadors de Barcelona sobre xavalla (*calderilla*) catalana.**

Dins de la mateixa legislatura de 1877, cal aturar-se en una iniciativa dels parlamentaris catalans, també relacionada amb les lleis de pressupostos. Es tracta d'una proposició de llei destinada a amortitzar els bitllets de l'extingida xavalla (*calderilla*) catalana.

Aquest era un problema existent a Catalunya des de feia temps. Si bé el RD de 5-8-1852 i la RO de 6-12-1852, ja preveïen que els bitllets de l'extingida xavalla catalana s'amortitzessin a partir d'una partida dedicada a aquest tema en la llei de pressupostos generals de l'Estat, havien transcorregut 25 anys sense que aquesta amortització es fes efectiva. El maig de 1877, una comissió de diputats i senadors catalans gestiona davant del Govern l'amortització dels bitllets de la xavalla catalana. La comissió presenta al ministre d'Hisenda, José García Barzanallana, una nota en la que expressa la seva queixa pel fet que aquest tema no s'hagi inclòs al darrer projecte de llei de pressupostos.

En no obtenir èxit en les seves gestions, els parlamentaris catalans opten per presentar el tema a les Corts en forma de proposició de llei. El 19 de juny de 1877, presenten al Senat la corresponent proposició de llei, que compta amb les signatures dels tres senadors que corresponen a Barcelona després de la recomposició de l'alta cambra i tots tres membres del *grup català* de finances: Ferran Puig, Manel Girona i Ramon Estruch. En ella, es proposava atorgar una autorització al ministre d'Hisenda per dictar les disposicions convenientes per amortitzar els bitllets equivalents a l'extingida xavalla catalana, en base a consignar una partida destinada a aquesta finalitat en la llei de pressupostos o bé a obrir una operació de crèdit o un conveni amb la Junta d'amortització ja existent i amb la Diputació Provincial de Barcelona<sup>408</sup>.

El mateix dia, Ferran Puig defensa la proposició, que es pren en consideració. Es forma la corresponent comissió, en la que entren els tres senadors catalans, que tot seguit emet el

407. Veure DCS, legislatura de 1877, 2-6-1877, ap. 10è al núm. 28, per a la primera presentació de l'article addicional; 11-6-1877, ap. 7è al núm. 35, per a la segona; i 13-6-1877, núm. 37, p.851 i seg., per a la intervenció de Florejachs.

408. DSS, legislatura de 1877, 19-6-1877, ap. 1r al núm. 38.

corresponent dictamen favorable. El Senat aprova la proposició el 30 de juny. Al Congrés, en canvi, queda encallada i no arriba ni a formar-se la comissió. No obstant, dos anys més tard, el ministre d'Hisenda, ara ja el marquès de Orovio, s'encarrega d'aquest tema per la via de la reial ordre. Així, la de 3-11-1879 (rectificada per la del dia 6), encomanava al BE la recollida d'aquests bitllets i fixava els terminis definitius per a la seva liquidació. Encara, la de 22-12-1879 accelerava el procés i rectificava algunes de les disposicions anteriors.

#### **A.1.4) Pressupostos per a l'any econòmic de 1878-79.**

El següent debat de pressupostos que trobem és el de 1878, corresponent a l'exercici de 1878-79. El debat al Congrés es realitza entre el 9 de maig i el 12 de juliol i al Senat, entre el 21 de juny i el 19 de juliol. La llei aprovada duu data de 27-7-1878. Novament hi ha diputats *cuneros* que participen en aquest debat: Manuel de Azcárraga, que és membre de la comissió i emet un vot particular al pressupost de despeses del Ministeri de la Governació, i Manuel de Salamanca, que té intensos treballs al pressupost de despeses del Ministeri de la Guerra<sup>409</sup>.

Entre els diputats catalans, Florejachs (diputat per Olot), que també és membre de la comissió, emet diversos vots particulars, en companyia d'altres membres d'aquella, entre els que cal destacar Luís Gaviña i Félix Berdugo, del grup de diputats proteccionistes de Bosch i Labrús. Cal dir que una comissió del FPE es desplaça a Madrid, per donar suport a aquests vots particulars. D'aquests, en destaca el presentat junt amb Félix Berdugo, José Pérez Garchitorena i Gonzalo Segovia, al pressupost d'ingressos, tot proposant la reforma del reglament provisional de 14-1-1873 de l'impost de transmissió de béns, en sintonia amb una exposició de l'IACSI, que presenta al Congrés el marquès de Montoliu, directiu de la corporació. Aquest és un tema que no tira endavant, però.

Com a intervencions remarcables en un sentit doctrinal, hi ha novament les de Bosch i Labrús, impreses també com a fullet<sup>410</sup>, que consumeix el primer torn contra la totalitat del pressupost de despeses. Bosch fa una àmplia anàlisi de la situació econòmica del país, centrant-se en les qüestions aranzelàries. Pel que fa al plantejament general dels pressupostos, demana retallar els sectors improductius i administratius i incrementar Foment. Tant el ministre d'Hisenda (el marquès de Orovio) com Jové y Hévía, de la comissió, acusen Bosch de ser una dissidència dins dels interessos industrials, qüestió que hem pogut veure al capítol dedicat a les corporacions econòmiques.

A l'alta cambra, hi ha dues intervencions de catalans que convé destacar: la de Manel Girona, ara senador per Barcelona, i la de Josep Maluquer, novament senador per Lleida, després de la recomposició del Senat. Girona presenta dues esmenes: una relativa a les subvencions als ferrocarrils i l'altra a interessos i amortització del Deute. Al mateix temps, fa el segon torn contra la totalitat del pressupost de despeses. En la seva intervenció, analitza la situació del Tresor, per passar tot seguit a proposar una reducció del pressupost d'ingressos, un cop acabades les dues guerres. Fa un programa complet, en el que amb

---

409. Veure SALAMANCA Y NEGRETE, Manuel: *Discursos pronunciados en el Congreso de los Diputados por el Excmo. Sr. D. ... en apoyo de sus enmiendas al dictamen de la Comisión de Presupuestos relativo al de gastos del Ministerio de la Guerra para el año económico de 1878-79 y en contra de la totalidad del expresado dictamen, s/a.*

410. Veure BOSCH Y LABRÚS: *Discurso pronunciado por D. ... los días 13 y 14 de Mayo de 1878.* També, DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 13-5-1878, núm. 61, p.1553-1558. Sobre aquesta intervenció, PUGÉS: *Cómo triunfó ...*, p.202-204.

menys ingressos s'aconsegueixi incidir més en el desenvolupament dels principals rams que comprèn el pressupost<sup>411</sup>.

Maluquer, que és membre de la comissió, no emet vot particular, però consumeix el primer torn contra la totalitat del pressupost de despeses. En la seva intervenció, planteja la necessitat d'un estalvi general i d'un replantejament de les despeses, com havia fet Bosch i Labrús al Congrés, retallant la improductiva, com Guerra, i incrementant la reproductiva, com Foment. Fa també el primer torn contra la totalitat del pressupost d'ingressos.

#### **A.1.5) Pressupostos per a l'any econòmic de 1880-81.**

Com hem vist, per a l'exercici de 1879-80 no hi ha tramitació parlamentària, coincidint amb el canvi de Corts de 1876-79 a les de 1879-81, pel que es prorroga el pressupost de l'exercici anterior (RD de 26-7-1879). El següent que trobem, doncs, és el de 1880-81, tramitat el 1880. Al Congrés, es fa el debat entre el 23 d'abril i l'11 de juny de 1880, mentre que al Senat, es fa un debat a marxes forçades, entre els dies 14 i 19 de juny, ja que el 23 se suspenen les sessions. La llei resultant és la de 25-6-1880.

Al Congrés, hi ha força intervencions de diputats catalans. Formen part de la comissió, a banda del *cunero* Federico Hoppe, Pere Bosch i Labrús i Antoni Sedó, diputats per Vic i per Sant Feliu de Llobregat, respectivament. Bosch i Labrús presenta diversos vots particulars, en companyia d'altres diputats, entre els que en destaca Fèlix Berdugo. En ells es demana una rebaixa de l'impost de contribució d'immobles, conreu i ramaderia, la supressió sobre l'impost de fabricació de la sal i un rearmament aranzelari, entre altres qüestions. Cal tenir en compte que les rebaixes d'impostos eren demandes de l'APFUBZE, en exposicions adreçades al Congrés i presentades per Manel Duran i Bas. Bosch les recull en el vot que presenta junt amb Berdugo, en el que proposava una reducció de l'esmentada contribució en un 1%, amb la idea d'anar-la reduint esglaonadament encara més als anys següents. També, en el vot que presenta junt amb Bonifacio Ruíz de Velasco, en el que es proposava rebaixes a la contribució de consums. Pel que fa a l'impost sobre la sal, presenta un altre vot particular, aquest cop amb les signatures dels altres dos diputats esmentats i el suport del FPE, en el que es demanava la supressió de l'impost sobre la fabricació d'aquest producte. En aquesta ocasió, el FPE decideix adreçar una circular a tots els diputats, demanant-los el suport al vot particular del seu president. Bosch i Labrús té intensos treballs en la defensa d'aquests vots, però cap d'ells no aconsegueix l'aprovació de la cambra.

D'altra banda, Bosch i Labrús torna a presentar un vot particular, junt amb Berdugo, proposant un rearmament aranzelari. En la seva defensa, reitera el seu programa de proteccionisme harmònic, defensat ja a les anteriors legislatures. En la seva polèmica amb el vescomte de Campo-Grande, membre de la comissió, aquest l'acusa de formar part d'una secta dissident dins del proteccionisme, qüestió que ja hem vist en l'anàlisi de les corporacions.

Hi ha dues esmenes de diputats catalans al pressupost de despeses del Ministeri de Gràcia i Justícia, que tenen força similituds. Una va signada en primer lloc per Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú) i l'altra per Manel Duran i Bas (Barcelona), però cadascuna compta també amb la signatura de l'altre. La de Balaguer la signen Duran i Bas,

411. Veure GIRONA: *Discurso del Señor Don ... en los días 21, 22 y 25 de Junio de 1878 ...* També, DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 21-6-1878, ap. 1r al núm. 63 i p.1197 i seg.; 22-6-1878, núm. 24, p.1206 i seg.

Albert Camps (La Bisbal), Francesc López Fabra (Barcelona), Fèlix Macià i Bonaplata (Puigcerdà), Frederic Nicolau (Barcelona) i Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca del Penedès), mentre que la de Duran la signen els esmentats Balaguer, Camps, López Fabra i Planas i Casals, junt amb Fernando Álvarez (diputat per Villarcayo, Burgos) i Javier Los Arcos (Aoiz, Navarra). En la primera d'aquestes esmenes, es demanava una nova partida per poder crear dos nous jutjats a Barcelona; en la segona, es proposava la modificació dels partits judicials per adequar-los millor a la secció d'obligacions civils del pressupost de despeses del ministeri esmentat. Finalment, Balaguer retira la seva esmena i la comissió admet la de Duran.

Francesc de Paula Rius i Taulet (diputat per Barcelona) presenta una addició al pressupost d'ingressos (secció de valors a càrrec de la Direcció General d'Impostos), relatiu a l'impost de drets reials i transmissió de béns. Signaven també aquesta addició els ja esmentats López Fabra, Balaguer i Planas i Casals, junt amb Emilio Castelar (diputat per Barcelona), Joaquim Valentí (Mataró) i Eduard Reig (Manresa). En ella, es demanava que estiguessin exempts d'aquest impost les donacions i llegats a favor de les províncies i els municipis, destinats a la creació i sosteniment de museus, biblioteques, escoles i institucions de foment de les ciències i de les arts. Rius i Taulet la defensa, però finalment la retira, atenent les afirmacions del ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, en el sentit que el Govern estava preparant una legislació que contemplava aquest aspecte.

Eduard Reig, que era directiu de l'IFTN, presenta una exposició d'aquesta corporació, en la que es demanava una reducció de les taxes de correus. Aquesta petició, es concreta en una esmena al pressupost d'ingressos (secció de valors a càrrec de la Direcció General de Rendes Estandades), presentada per l'especialista d'aquesta corporació, López Fabra, junt amb Balaguer i Ramon Soldevila (diputat per Lleida) i un grup de diputats no catalans: Francisco Moreu (diputat per Martos, Jaén), Antonio María Fabié (Sevilla), José González de la Vega (Cadis) i el marquès de la Viesca de la Sierra (Cabuérniga, Santander). Partint de la base que la llei de pressupostos per a 1877-78 havia imposat un recàrrec de 15 cèntims per a cada 15 grams de pes en el franqueig de cartes i targetes postals que circulaven per la península i illes adjacents, quedant la taxa mínima en 25 cèntims (de pesseta) per a cada carta o targeta, es proposa reduir aquesta a 20 cèntims per a les cartes i 10 per a les targetes postals.

López Fabra defensa aquesta esmena, en una intervenció en la que queda ben palès, una vegada més, el tipus de treballs parlamentaris fets en nom d'una corporació econòmica catalana. Diu López: *El Instituto industrial de Barcelona [sic] ha echado sobre mis débiles hombros la pesada carga de sostener esta enmienda, cual lo realizo gustosamente*<sup>412</sup>. El diputat català demana la rebaixa de taxes com a un medi per afavorir les relacions comercials. El ministre d'Hisenda, Cos-Gayón, dóna explicacions dels motius pels que, tot i estar d'acord amb la idea, no pot aplicar-la de moment. López Fabra accepta aquestes explicacions i retira l'esmena.

Soldevila, Planas i Casals i també Enrique Orozco (diputat per Arenys de Mar), presenten i defensen altres esmenes a aspectes concrets del projecte. Cap d'elles no s'admet. Duran i Bas consumeix torns contra la totalitat dels pressupostos de despeses dels ministeris de la Governació i de Foment i Orozco contra el de Guerra (recordem que formava part del grup de diputats militars).

---

412. DSC, legislatura de 1879-80, 11-6-1880, núm. 187, p.4683.

Com hem vist anteriorment, en el tema dels drets aranzelaris als suros també hi ha algunes exposicions al Congrés, demanant drets de sortida.

Pel que fa al Senat, hi ha dues intervencions de senadors catalans, ambdós membres de la comissió, que convé ressaltar: la de Maluquer, que un any més s'interessa per aquest debat, i la del comte de Torre-Mata. Maluquer se separa també en aquesta ocasió de la majoria de la comissió i intervé contra el capítol d'obligacions generals de l'Estat, dins del pressupost de despeses, amb la idea general que convé deixar de mantenir pressupostos deficitaris. El comte de Torre-Mata, que com recordarem formava part del grup de parlamentaris militars, consumeix el tercer torn contra el pressupost de despeses del Ministeri d'Estat, analitzant el tema de les recompenses per a militars. També fa el segon torn a favor del pressupost de despeses del Ministeri de Marina, en tant que membre de la comissió.

D'altra banda, el marquès de Monistrol presenta una exposició de l'IACSI, demanant l'exempció de pagaments de drets reials de les escriptures per préstecs hipotecaris de quantitats destinades a la conservació i millora de les finques que tenien els beneficis concedits a les colònies agrícoles, tema que no prospera durant aquesta legislatura. Ferran Puig i el marquès de Ciutadilla, per la seva banda, presenten exposicions de l'APFUBZE, demanant la modificació de la llei de redempció de censos amortitzables, la rebaixa del tipus contributiu de la riquesa immoble i la modificació de les bases de l'impost de drets reials i transmissió de béns<sup>413</sup>. Aquestes demandes tampoc no prosperen durant la legislatura.

#### **A.1.6) Pressupostos per al segon semestre de 1881-82 i any econòmic de 1882-83.**

Sobre l'exercici de 1881-82 tampoc no hi ha debat parlamentari, coincidint amb el canvi de les Corts conservadores de 1879-81 a les liberals de 1881-84, i es prorroga el pressupost de l'any anterior (RD de 28-6-1881). El següent agafa, d'una banda, el segon semestre de 1881-82 i, de l'altra, tot l'exercici de 1882-83. Per això es debat a les Corts a finals de 1881, fet poc habitual, ja que les cambres solien afrontar aquest tema entre abril i juliol. El debat al Congrés es fa entre el 23 de novembre i el 20 de desembre de 1881 i al Senat entre el 12 i el 19 de desembre, una altra vegada amb un molt escàs marge de temps abans de la suspensió de les sessions, que es fa el dia 30. D'aquí en surten dues lleis amb la mateixa data: 31-12-1881.

En aquesta ocasió, les intervencions dels catalans són menors. Al Congrés, hi ha alguna intervenció d'Enrique Orozco i d'Albert Quintana, diputats per Arenys de Mar i Torroella de Montgrí respectivament, en tant que membres de la comissió. El diputat català més actiu en aquest tema és, novament, Bosch i Labrús, alhora diputat per Vic i president del FPE. En aquesta ocasió, Bosch centra la seva atenció a combatre la totalitat i l'articulat del pressupost de despeses de Guerra. D'altra banda, Albert Bosch i Fusteguerras (diputat per Roquetes) consumeix el primer torn contra el pressupost de despeses de Foment.

Hi ha també una esmena al pressupost de despeses de Governació, signada per alguns diputats electes per Catalunya: Fèlix Macià (diputat per Puigcerdà), Teodor Baró (Barcelona), Josep Mas (Manresa), Antoni Ferratges (Granollers), Frederic Pons i Montells (Tarragona), Bartomeu Godó (Igualada) i Francisco Martínez Brau (Balaguer). En ella es demanava

413. Sobre aquest impost, veure ESTASÉN Y CORTADA, Pedro: *Manual de legislación del impuesto de derechos reales y transmisión de bienes, por Don ... Licenciado en Derecho civil y canónico y académico de la de Derecho de Barcelona*, 1876.

l'acabament de la línia telegràfica entre Pons i Puigcerdà, per la Seu d'Urgell, que era un tema ja iniciat a partir de la RO de 26-12-1879. La comissió l'admet i s'incorpora al projecte aprovat.

Al Senat, en canvi, no intervé cap català durant el debat, d'altra banda, força breu.

#### **A.1.7) Pressupostos per a l'any econòmic de 1883-84.**

Els pressupostos per a l'exercici de 1883-84 es debaten al Congrés entre el 18 de maig i el 7 de juliol de 1883 i al Senat entre l'11 i el 19 de juliol, una altra vegada amb pressions, ja que el 26 d'aquest mes se suspenen les sessions. És la llei de 25-7-1883.

Al Congrés, Enrique Orozco i Pere Antoni Torres, diputats per Arenys de Mar i per Gandesa respectivament, tenen algunes intervencions com a membres de la comissió. Novament és Bosch i Labrús el diputat català que dedica més atenció a aquest tema. El diputat per Vic consumeix el segon torn contra la totalitat de la secció d'obligacions generals de l'Estat, del pressupost d'ingressos, amb una intervenció fonamentalment tècnica, centrada en el Deute de l'Estat i censurant els plans hisendístics del ministre Camacho. Consumeix també el primer torn contra el pressupost d'ingressos, en un extens discurs, en el que repassa al detall el sistema tributari espanyol.

José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls), té també diverses intervencions: fa el segon torn contra el pressupost de despeses de la Presidència, intervé per al·lusions al de Marina i contra l'articulat de Governació. Pedro Diz (Olot) té una intervenció contrària al pressupost de despeses de Gràcia i Justícia, dins del debat del seu articulat, alhora que fa el segon torn contra la totalitat del pressupost d'ingressos. Albert Bosch (Roquetes) consumeix el tercer torn contra el pressupost de Governació. Joan Fabra i Floreta (Girona) té diverses intervencions en diversos punts del projecte.

A més d'aquestes intervencions, Fèlix Macià, Joan Fabra i Víctor Balaguer presenten esmenes a diversos aspectes. D'aquestes, en destaquen les dues de Macià (diputat per Puigcerdà) al pressupost de Guerra, en les que demanava incloure una partida per pagar les despeses fetes per alguns municipis de la Cerdanya i de l'Alt Urgell en concepte de transports militars, durant la darrera guerra carlina, que són rebutjades, i la de Balaguer al pressupost de Governació, acceptada per la comissió, en la que es demanava subvencions per a les escoles de pàrvuls (com recordarem, Balaguer presidia per aquestes dates el Patronat General de les Escuelas de Pàrvuls).

Al Senat, i a banda de la intervenció del *cunero* Manuel María Álvarez, sols cal ressenyar una intervenció menor de Marià de la Pau Graells (senador per la SEBAP), en la que al·ludeix als problemes d'acceptació de les noves monedes de bronze.

#### **A.1.8) Pressupostos per a l'any econòmic de 1885-86.**

L'exercici de 1884-85 tampoc no té el corresponent debat parlamentari, en coincidir amb el canvi de les Corts de majoria liberal de 1881-84 a les de majoria conservadora de 1884-86, i es prorroga el pressupost anterior (RD d'1-7-1884). Tanca el període, doncs, el debat dels pressupostos per a l'exercici de 1885-86, fet al Congrés entre el 8 i el 13 de maig de 1885 i al Senat entre el 9 i el 20 de juny següent. El resultat, és la llei de 24-6-1885. En aquesta ocasió, no hi ha cap intervenció dels diputats catalans al Congrés. Al Senat, en

canvi, es repeteix la situació de l'exercici de 1878-79, amb les intervencions de Manel Girona i de Josep Maluquer, ara ja senadors vitalicis tots dos.

Manel Girona consumeix el primer torn contra la totalitat del pressupost de despeses, insistint en els temes ja plantejats en anteriors intervencions i també des dels fullets escrits per ell. Girona s'oposa a l'existència d'un Deute flotant i vol anivellar el dèficit existent, tot proposant la retallada de despeses, sobretot en classes passives i en Guerra i Marina. Intervé també en contra del pressupost de despeses de Marina, tot oposant-se a la construcció de vuit nous vaixells de guerra cuirassats. Proposa mesures per reduir i simplificar el Deute, acompanyat d'altres d'activació econòmica. La seva intervenció es va imprimir en forma de fullet<sup>414</sup>.

Josep Maluquer, per la seva banda, consumeix el segon torn contra la totalitat del pressupost de despeses de Gràcia i Justícia. En rèplica al ministre d'aquest ram, Francisco Silvela, considera que els projectes presentats (policia judicial, més servei mèdic forense, traductors a la CGC, taquígrafs, menys consells de guerra i més judicis civils) no es poden realitzar amb el poc pressupost disponible. Proposa disminuir la partida eclesiàstica i anivellar-la en la jerarquia i augmentar la d'administració de justícia.

## **A.2) Presupuestos de Puerto-Rico.**

El projecte de presupuestos de Puerto-Rico per a 1878-79 del ministre d'Ultramar José Elduayen, que finalment no s'arriba a discutir a les Corts, crida l'atenció de les corporacions econòmiques catalanes, ja que en el seu article tretzè contenia una reforma aranzelària completa, alhora que preveia la no distinció de bandera a l'exportació de productes de Puerto-Rico.

El juny de 1878, Bosch i Labrús, president del FPE, informa des de Madrid a aquesta corporació de les modificacions aranzelàries contingudes al projecte d'Elduayen. La corporació acorda demanar als comissionats que havien d'anar a Madrid per gestionar el tema de la crisi econòmica que tinguessin en compte també aquest tema, amb les propostes de cabotatge en la navegació, aranzels iguals als de la península i dret diferencial per a les importacions estrangeres.

El FPN, per la seva banda, mobilitza tres membres seus destacats: Eduard Reig (diputat per Manresa), Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat) i Francesc López Fabra (especialista de la corporació, ara encara no diputat), amb l'encàrrec de gestionar a Madrid contra la reforma. El FPN fixa la seva atenció sobretot en les farines peninsulars, seguint la seva concepció de proteccionisme per a tots els sectors econòmics i, en aquest sentit, escriu a les lligues de contribuents de Castella, com a zona productora. L'ANCB també s'ocupa d'aquest tema, tot telegrafiant Cánovas.

El 18 del mateix mes, es reuneixen uns cinquanta diputats de Catalunya, Castella i Puerto-Rico, per analitzar aquest tema. Es nomena una comissió, en la que trobem Bosch i Labrús, per conferenciar amb el ministre. L'entrevista es realitza l'endemà mateix i el ministre accepta retirar la reforma del projecte<sup>415</sup>.

414. Veure GIRONA: *Documentos parlamentarios...* També, DSC, legislatura de 1884-85, 9-6-1885, núm. 142, p.2910 i seg.; 13-6-1885, núm. 146, p.3031-3032.

415. Sobre aquesta reunió i gestions, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 102, 22-6-1878, article "Presupuestos de Puerto Rico", p.453-454.

Els següents projectes de pressupostos per a Puerto-Rico que es presenten a les Corts, mereixen una escassa atenció per part dels parlamentaris catalans. Els de l'exercici 1880-81 (lleï de 22-6-1880) es debaten al Congrés entre el 12 i el 14 de juny de 1880 i al Senat el dia 17 del mateix mes, sense que hi intervingui cap parlamentari català. La mateixa situació es repeteix per als de 1882-83 (lleï de 7-7-1882), debatuts al Congrés el 22 de juny de 1882 i al Senat el dia 30, i per als de 1883-84 (lleï de 27-7-1883), debatuts al Congrés el 20 de juliol de 1883 i aprovats sense debat pel Senat el dia 23. Els corresponents a l'exercici de 1885-86 (lleï de 24-6-1885) es debaten al Congrés entre el 27 de maig i el 3 de juny de 1885 i hi ha una intervenció del comte de Casp, que consumeix el primer torn contra la totalitat; ara bé, com recordarem, el comte, tot i ser català, no representava en aquesta ocasió cap districte de Catalunya, sinó el d'Aguadilla, a Puerto-Rico, pel que la seva intervenció cal veure-la en tant que diputat per aquesta illa. Al Senat, el projecte es debat el 15 de juny, sense cap intervenció dels senadors catalans<sup>416</sup>.

### **A.3) Pressupostos de Cuba.**

El primer projecte de pressupostos per a Cuba debatut a les Corts, el de 1880-81 (lleï de 5-6-1880), mereix una certa atenció per part de l'ANCB, sempre atenta a la política econòmica d'Ultramar. El febrer de 1880, el seu president i diputat per Barcelona, Frederic Nicolau, intervé en una reunió de la Comissió de Pressupostos de Cuba, tot demanant que els vaixells espanyols procedents de la península siguin considerats a l'illa com de cabotatge, que s'elimini els obstacles per a la navegació de vaixells espanyols de Cuba als Estats Units i que s'atorgui una bonificació a l'exportació conduïda en vaixells espanyols. Ja dins del debat del Congrés, que es realitza entre el 31 de març i el 23 d'abril de 1880, Nicolau presenta i defensa una esmena a la secció de duanes del pressupost d'ingressos, relativa al manteniment del dret diferencial de bandera a Cuba. Finalment la retira, abans de rebre una votació adversa.

Si el president de l'ANCB intervé en aquest tema, el del FPE i diputat per Vic, Bosch i Labrús, també. Bosch consumeix el primer torn contra la totalitat del projecte, demanant la reorganització de la tributació, de manera que es doni prioritat als impostos indirectes i, especialment, als de duanes. Presenta un article addicional al pressupost d'ingressos, referent a l'emissió de bitllets hipotecaris; finalment no el defensa i la comissió no l'admet. Junt amb altres diputats del seu sector proteccionista, entre els que trobem els catalans Francesc López Fabra (diputat per Barcelona i proper al FPN i a l'IIC) i Ramon Soldevila (diputat per Lleida), presenta una esmena a la secció de duanes del pressupost d'ingressos, proposant algunes mesures en sentit proteccionista; després, més que defensar l'esmena, el que fa és una mena de torn contra la totalitat d'aquesta secció, amb un ampli repàs de totes les qüestions compreses en ella.

Hi ha, a més, una breu intervenció de Víctor Balaguer, que dedica habitualment molta atenció als temes relacionats amb Cuba plantejats al Congrés, i diverses de Francesc Gumà, aleshores diputat per Matanzas, com a membre de la comissió.

---

416. Sobre aquest debat parlamentari, veure també TEJADA DE VALDOSERA, Conde de: *Discursos y rectificaciones del Excmo. Sr. ... Ministro de Ultramar pronunciados en el Congreso de los Diputados y en el Senado con motivo de la discusión de los dictámenes de las Comisiones referentes a los proyectos de ley de presupuestos de las islas de Cuba y Puerto-Rico para el año económico de 1885-86, 1885.*



Al Senat, el debat es realitza entre el 17 de maig i el 2 de juny, sense que hi intervingui cap català.

Els següents debats parlamentaris, corresponents als exercicis de 1882-83 (lleï de 7-7-1882) i de 1883-84 (lleï de 27-7-1883), tenen en comú que al Congrés intervé Albert Bosch, diputat per Roquetes, com a únic català, mentre que al Senat no hi ha cap intervenció dels catalans. El debat al Congrés del primer d'aquests exercicis es fa entre el 9 i el 21 de juny de 1882 i al Senat entre el 26 i el 28 de juny, mentre que el debat al Congrés del segon, es realitza entre l'11 i el 19 de juliol de 1883 i al Senat entre el 21 i el 23 del mateix mes. Cal tenir en compte que Albert Bosch realitza durant aquestes Corts de 1881-84 diversos treballs parlamentaris com a membre de la minoria conservadora i que les seves intervencions en el debat de pressupostos de Cuba cal veure-les en aquest sentit. Així, el 1882 fa un torn contra la secció de Correus, oposant-se a la pretensió del marquès de Campo de fer-se càrrec del servei de vapors-correus a les Antilles substituint la CT (qüestió que veurem amb una mica més de deteniment en l'apartat dedicat a aquesta companyia), mentre que el 1883 intervé contra el pressupost de la secció de Governació.

Després de l'aprovació per les Corts del pressupost de Cuba per a l'exercici de 1883-84, l'ANCB mostra novament el seu interès en aquest tema. L'octubre següent, convoca una reunió de presidents de corporacions econòmiques de Barcelona i representants de la premsa, a la Llotja d'aquesta ciutat. Presidí la reunió Nicolau i en ella s'analitzà els gravàmens que el nou pressupost de Cuba imposava als vins espanyols a la seva entrada a l'illa, amb una finalitat hisendística. L'ANCB va adreçar una exposició al ministre d'Ultramar, aconseguint la suspensió d'aquesta mesura, i a la reunió s'acorda enviar-li un telegrama, demanant que es concretés més explícitament aquest tema<sup>417</sup>.

Els pressupostos de Cuba per a 1885-86 (lleï de 13-7-1885) es debaten al Congrés entre el 23 i el 30 de juny de 1885 i al Senat entre el 3 i el 9 de juliol. Al Congrés, del grup estudiat intervé sols el *cunero* Azcárraga, mentre que al Senat no hi ha cap intervenció dels catalans.

## **B) Impuestos.**

Constitueixen aquest bloc de temes les reformes de la contribució d'immobles, conreu i ramaderia; del cadastre (*amillaramientos*), molt relacionat amb l'anterior per fixar la base impositiva; de l'impost substitutiu del de la sal; de la contribució industrial i de comerç; de l'impost de consums; i del segell de vendes.

### **B.1) La contribució d'immobles, conreu i ramaderia.**

La contribució territorial o d'immobles, conreu i ramaderia, té un primer episodi parlamentari en la proposició de lleï que Antoni Sedó (diputat per Sant Feliu de Llobregat), presenta al Congrés el maig de 1877 sobre ocultacions de la contribució<sup>418</sup>. En ella, Sedó preveia penalitzacions per a l'ocultació de béns a Hisenda, que podien arribar a l'expropiació de les finques. Probablement, el diputat català té aquesta iniciativa per si sol, sense comptar amb el suggeriment de cap corporació econòmica, primer perquè en la proposició apareix sols la seva signatura i, segon, perquè des de bon principi té una forta oposició de l'IACSI.

417. Sobre aquesta reunió, veure *El Eco de la Producción*, núm. 75, 16-10-1883, article "Reunión importante", p.441-442.

418. DSC, legislatura de 1881-82, 24-5-1877, ap. 1r al núm. 21.

La corporació representant dels interessos de la propietat agrària, mobilitza la seva nombrosa agrupació de parlamentaris. Els diputats i senadors de l'IACSI presents a Madrid, es reuneixen al Congrés, sota la presidència del marquès de Monistrol i acorden combatre la proposició, practicant diverses gestions els dies següents<sup>419</sup>. Quan Sedó defensa la presa en consideració de la seva proposició al Congrés, no aconsegueix ni tan sols aquest primer tràmit.

La següent cita parlamentària és a la legislatura de 1881-82, en què el ministre Camacho presenta simultàniament a les Corts diversos projectes de reforma<sup>420</sup>. El debat sobre la contribució d'immobles, conreu i ramaderia es fa al Congrés entre el 6 i el 9 de desembre de 1881, mentre que al Senat s'aprova gairebé sense debat el dia 20. Entre els diputats catalans, cal ressaltar la intervenció d'Albert Quintana, diputat per Torroella de Montgrí, que consumeix el primer torn a favor del projecte, com a membre de la comissió. Bosch i Labrús, en canvi, fa el segon torn contra la totalitat. En aquesta ocasió, el president del FPE i diputat per Vic, tot comparant els percentatges impositius espanyols amb els europeus, considera que aquells estan molt exagerats i que la xifra de recaptació que es proposa des del Govern està pel damunt de les possibilitats del país. D'aquí en surt la llei de 31-12-1881 i un seguit de disposicions complementàries del Govern.

Aquesta mateixa contribució, es torna a plantejar a les Corts el 1885, amb el ministre conservador Cos-Gayón, incorporant l'impost substitutiu del de la sal, que queda suprimit. En aquesta ocasió, el debat es realitza al Congrés entre el 29 d'abril i el 5 de maig de 1885, amb gens d'interès per part dels catalans (intervé sols el *cunero* Manuel de Azcárraga), i al Senat entre el 26 de maig i el 3 de juny, també sense intervencions dels catalans. És la llei de 18-6-1885.

## **B.2) Les reformes del cadastre (*amillaramientos*).**

Pel que fa al reglament del cadastre, ja en la seva versió de 19-9-1876 té una forta oposició des de la propietat agrària, que no obstant, no apareix immediatament abans ni després de la seva promulgació, sinó a partir d'uns quants mesos. Des de l'IACSI, s'adreça una primera exposició al ministre d'Hisenda, amb observacions sobre aquest reglament, el març de 1877. Aquesta exposició queda sense resposta i per això, el febrer de 1878, l'IACSI elabora un nou document, fet a partir d'una reunió representativa de la propietat agrària de tota Catalunya, que es presenta a les Corts en forma d'exposició<sup>421</sup>. L'Institut considera en aquest document que caldria rectificar el cadastre ja existent i no pas fer-ne un de nou. Se censura que els contribuents no tinguin la deguda representació a les noves juntes provincials, creades per fer el nou cadastre, sense la qual no es podrà calcular de manera equitativa els tipus evaluatoris i hi hauria el perill que apareguin massa inflats. Es considera que la facultat atorgada a les juntes per dividir els seus territoris en regions que se suposa de la mateixa classe avaluatòria, pot resultar molt perjudicial als interessos agraris i dificultar segons quina mena de conreu a determinades poblacions. Se censura també el fet que s'inclogui en els tipus avaluatoris els instruments de treball i els adobs, així com els terrenys

---

419. Sobre aquesta reunió, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1878, article "Junta General celebrada por el INSTITUTO, el día 15 de Enero de 1878", p.45.

420. Veure FONTANA, Josep: *La Hacienda en la historia de España, 1700-1931*, 1980, p.61-62.

421. COMISIÓN DE PROPIETARIOS RURALES DE CATALUÑA: *Exposición que eleva a las Cortes la ..., motivada por el Reglamento de rectificación de los Amillaramientos de 19 de setiembre de 1876*, 1878. Per a l'oposició fora de Catalunya, veure LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID: *Exposición dirigida por la ... al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, solicitando reformas en el reglamento de amillaramientos publicado con fecha 10 de Diciembre de 1878*, 1879.

no treballats, amb el pretext que poden ser conreuables. La petició que es fa és que el reglament quedi en suspens, mentre no es faci una rectificació.

A més de l'exposició de l'IACSI, n'arriben al Congrés altres d'ajuntaments catalans, demanant també la suspensió i reforma del reglament. No obstant, aquesta demanda no es tradueix en cap iniciativa legislativa. El 10 de desembre de 1878 es publica un nou reglament rectificat, al que segueix una col·lecció de circulars de la Direcció General de Contribucions, sense que això requereixi la intervenció de les Corts.

Després del reglament de desembre de 1878, l'oposició de les corporacions catalanes no és tant evident. Tots i així, a les següents Corts, les de 1879-81, el tema reapareix en el moment de constituir-se la DC. En la seva reunió fundacional de 9 de juny de 1879, es crea diverses comissions de treball, encarregant-se una d'elles del tema del cadastre. Igual que a les Corts anteriors, però, tampoc aquí això es tradueix en cap iniciativa parlamentària<sup>422</sup>. Finalment, la llei de 18-6-1885 de reforma de la contribució territorial, incloïa un nou projecte de reforma del cadastre.

### **B.3) L'impost substitutiu del de la sal.**

El tema de la supressió de l'impost sobre la sal i creació d'un d'equivalent, que formava part del paquet de mesures econòmiques presentades pel ministre Camacho al Congrés, es debat en aquesta cambra els dies 9 i 10 de desembre de 1881, mentre que el Senat l'aprova sense debat el dia 20. Com recordarem, Bosch i Labrús i Berdugo havien presentat un vot particular, que no s'aprova, als pressupostos generals de l'Estat per a 1880-81, demanant la supressió d'aquest impost. En aquesta ocasió, el diputat per Vic i president del FPE intervé, consumint el segon torn contra la totalitat, per oposar-se al nou impost que hom volia crear en el lloc del suprimit. Bosch censura novament en la seva intervenció l'increment de la pressió tributària sobre les fonts de riquesa.

Pel que fa al Senat, el marquès de Monistrol, que com recordarem era el president de la comissió de l'IACSI a Madrid, presenta una exposició d'aquesta corporació, oposant-se al nou impost. No obstant, el marquès no intervé per oposar-se al projecte.

Aquest impost, concretat en la llei de 31-12-1881, queda suprimit el 1885 i incorporat a la contribució d'immobles, conreu i ramaderia, per la llei de 18-6-1885.

### **B.4) La contribució industrial i de comerç.**

La contribució industrial i de comerç, té un primer episodi en la llei de 23-3-1880, que suprimia els encapçalaments i disposava la seva gestió directa per Hisenda. Cal dir que els encapçalaments eren un sistema de recaptació basat en atorgar als municipis o als gremis la facultat de cobrar per si mateixos l'impost, abonant a Hisenda una quota fixa. De fet, encara que se suprimeixi aquest sistema el 1880 dins de la contribució industrial i de comerç, no passa el mateix amb l'impost de consums, en el que es manté.

Aquest tema s'aprova sense debat a ambdues cambres: al Congrés el 28 de febrer de 1880 i al Senat el 15 de març següent. De fet, al Congrés Ramon Soldevila (diputat per Lleida) presenta una esmena relativa a les baixes professionals. En el moment de la presentació del projecte de llei a l'aprovació del Congrés, però, no intervé per defensar-la.

422. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 10-6-1879.

Com hem vist al capítol de política econòmica, el reglament provisional i taxes de la contribució industrial i de comerç de 31-12-1881 incorporava importants modificacions respecte el text vigent: eliminava algunes exempcions, incorporava com a taxa definitiva alguns recàrrecs transitoris, modificava taxes, canviava el sistema d'agremiació i creava un nou cos d'inspectors. Les fortes protestes dels afectats, especialment a Madrid i Barcelona, varen motivar la revisió per part del Govern de les disposicions inicials i l'aprovació final d'un text que suavitzava les taxes i les altres disposicions. Cal tenir en compte, però, que el text presentat a l'aprovació de les Corts és una llei de bases (que durà la mateixa data del reglament: 31-12-1881), no el reglament mateix: si s'hagués presentat aquest, les oposicions haurien estat molt més nombroses. Així doncs, el debat sobre aquestes bases es fa al Congrés entre el 5 i el 6 de desembre de 1881, mentre que al Senat el projecte passa sense debat el dia 20.

Dins del debat del Congrés, intervé Pere Antoni Torres (diputat per Gandesa) com a membre de la Comissió de Pressupostos, que era la que s'havia encarregat de la tramitació d'aquest projecte. Torres té en aquesta ocasió una intervenció breu, fent sols algunes observacions. Joan Fabra i Floreta, diputat per Girona i també de la comissió, té una intervenció favorable al projecte. Una vegada més, qui té una intervenció més a fons, contrària al text presentat, és Bosch i Labrús. El diputat per Vic i president del FPE intervé dins del debat sobre l'articulat, amb la idea general que el projecte, al que considera d'una fiscalitat extrema, contribuiria a entrebancar i destruir les fonts de riquesa des del seu mateix naixement.

Un cop es fa públic el nou reglament i les corporacions representatives dels sectors més directament afectats avaluen la magnitud dels canvis que reportarà, és quan s'inicia la campanya de rebuig.

Davant del nou reglament, l'IFTN inicia una campanya que se superposa un tant en el temps amb les iniciades contra el tractat de comerç amb França i restitució de la base 5ena. Demana al ministre d'Hisenda la suspensió del nou reglament mentre no s'estudiï les al·legacions presentades per les corporacions representatives dels afectats, alhora que elabora un extens treball que suposa, de fet, un redactat alternatiu al text vigent<sup>423</sup>. L'Institut realitza als seus locals una reunió d'afectats, que nomena la corresponent comissió de treball. Manté relació amb altres corporacions de cara a coordinar la campanya contra el nou reglament, alhora que involucra novament Víctor Balaguer en l'afer, aquest cop, demanant-li que lliuri al ministre d'Hisenda les peticions del centre. Com ja hem vist en l'anàlisi de la base 5ena i del tractat amb França, celebra una reunió amb assistència d'alguns parlamentaris catalans que es trobaven a Barcelona. Envia l'habitual comissió a Madrid i demana al capità general de Catalunya, aleshores Ramon Blanco, que intercedeixi a favor de la demanda.

El FPE, per la seva banda, realitza diverses reunions d'afectats i manté un estret contacte amb altres corporacions de Barcelona i Madrid, tot i que manté una certa distància amb l'IFTN, per la disconformitat amb la manera com aquesta corporació havia gestionat fins aquell moment la campanya d'oposició a la restitució de la base 5ena. Aquesta corporació, nomena la seva pròpia comissió de treball.

---

423. IFTN: *El ... ha elevado al Excelentísimo ...*, 30 de Enero de 1882 (full volant); INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL: *Memoria sobre los perjuicios que se irrogan a la industria y al comercio por las Tarifas de la Contribución industrial, reformadas en 31 de Diciembre de 1881, redactada por acuerdo de la Junta Directiva del ...*, 1882; IFTN: *Exposición que el ... ha dirigido ...*, 8 de Marzo de 1882 (full volant); IFTN: *Contribución industrial ...*

Com a resultat de les protestes, que aquest cop no provenen sols de Catalunya, hi ha diverses disposicions del Ministeri d'Hisenda. Així, les RO de 6-2-1882 (dues) i de 9-3-1882, oferien la possibilitat als afectats de fer arribar les seves reclamacions i propostes al Ministeri, de cara a elaborar un reglament definitiu. La d'1-5-1882 creava una comissió encarregada de redactar aquest text definitiu, mentre que el RD d'11-5-1882 creava un cos d'inspectors destinats a aquesta contribució.

Com hem vist en l'anàlisi del tractat de comerç amb França, en aquest context d'oposició a la contribució industrial i de comerç, que coincideix amb l'oposició a l'esmentat tractat i a la restitució de la base 5ena, es produeixen els incidents del Teatre Novedades, la polèmica al respecte al Congrés entre Teodor Baró i Pere Bosch i Labrús, dins de la interpel·lació protagonitzada per Francisco Romero Robledo, i l'important moviment de protesta a Barcelona i altres poblacions catalanes, que culmina amb la proclamació de l'estat de guerra<sup>424</sup>. Si el març era Romero Robledo el que protagonitzava una interpel·lació al Govern, l'abril li toca el torn a un altre membre de la minoria conservadora: Manuel Silvela. La intenció de Silvela, en nom dels conservadors, era explicar una interpel·lació al Govern sobre la irregularitat de la proclamació de l'estat de guerra a Catalunya, tenint en compte que estaven les Corts obertes, però veient que el Govern no assenyalava dia per atendre la interpel·lació, presenta el tema en forma de proposició incidental, el 29 d'abril de 1882. Es produeix tot seguit un debat entre el propi Silvela i el ministre de la Governació, Venancio González. A la votació següent, els diputats catalans de l'oposició conservadora voten a favor de la proposició de Silvela, mentre que els ministerials es divideixen entre els que donen el seu suport al Govern i els que opten per una abstenció, atenent la seva disconformitat amb la proclamació de l'estat de guerra, però per evitar tornar a coincidir amb els conservadors contra el seu propi Govern, com ja havia passat amb motiu del recent debat sobre el tractat de comerç amb França.

D'altra banda, els parlamentaris catalans segueixen de prop la campanya contra la contribució industrial i de comerç. El 17 de maig els diputats reben una comissió dels gremis de les quatre províncies, que havia passat a Madrid per gestionar al Ministeri d'Hisenda la inclusió d'una representació seva a la comissió que havia d'elaborar el text definitiu de les taxes i reglament de la contribució<sup>425</sup>. No obstant, no hi ha cap iniciativa parlamentària per part dels diputats catalans en aquest sentit. Finalment, el RD de 13-7-1882 feia públic el reglament i taxes definitius d'aquesta contribució

Novament es planteja el tema a la legislatura conservadora de 1884-85. Igual que en l'anterior cas, desperta escàs interès per part dels catalans. Al Congrés, es debat entre el 5 i el 7 de maig de 1885, sense que hi intervingui cap català, mentre que al Senat s'aprova sense debat el dia 18 (lleí de 18-6-1885).

### **B.5) L'impost de consums.**

La reforma de l'impost de consums, com hem vist, forma part del paquet de mesures que el ministre Camacho presenta simultàniament a les Corts l'octubre de 1881. Es debat al Congrés entre el 12 i el 15 de desembre de 1881 i al Senat el dia 20 del mateix mes (lleí de

424. Sobre aquesta campanya, a més dels treballs esmentats, veure també CENTRO GENERAL DE CONTRIBUYENTES ASOCIADOS: *La jurisprudencia administrativa ...; Industriales*, 15 Agosto 1882 (full volant); MARCILLA, Enrique: *A los industriales*, 1882. CEPEDA: *Sagasta y la incorporación ...*, p.330.

425. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 18-5-1882.

31-12-1881). Al Congrés, cal esmentar com a intervencions dels catalans, la que fa Pere Antoni Torres, com a membre de la Comissió de Pressupostos, contra el vot particular presentat per Rafael Atard. Bosch i Labrús, com ja era habitual en aquests temes, presenta una esmena, junt amb membres del seu sector proteccionista, en la que es demanava una rebaixa de l'import a pagar pels pobles amb menys de 1.000 habitants. Bosch defensa aquesta esmena, que és rebutjada pel Congrés.

A la legislatura de 1884-85 es reprèn el tema. En aquesta ocasió, el debat al Congrés es fa entre el 22 i el 28 d'abril de 1885 i al Senat, entre el 16 i el 25 de maig (llei de 16-6-1885). Al Congrés, i a més de la intervenció del *cunero* Manuel de Azcárraga, cal destacar les de Teodor González (diputat per Tarragona) i la de José Álvarez Mariño (Vilademuls).

González intervé fent el tercer torn contra la totalitat, dins de l'articulat i defensant un article addicional. En les seves intervencions, rebutja el fet que hi hagi zones, com Galícia, Astúries i Canàries, amb uns tipus impositius més baixos que la resta, així com que el càlcul de la taxa variï en funció de si es tracta de nuclis agregats a una població no capital de província o si són municipis inferiors a 5.000 habitants, posant l'exemple de Roquetes (municipi) i de Jesús (agregat) respecte Tortosa. S'oposa a la possibilitat que l'Estat arrendi el cobrament de l'impost o que el cobri per si mateix i defensa el seu cobrament per part dels ajuntaments que així ho desitgin, com a encapçalaments municipals. El seu article addicional, que comptava entre altres amb la signatura del marquès d'Aguilar, diputat per Olot i home de l'IACSI, atorgava als ajuntaments aquesta opció de l'encapçalament. González el defensa, amb els exemples de les situacions concretes de Tortosa, Tarragona i Reus, però finalment el Congrés el rebutja. Ja fora del debat parlamentari, Teodor González torna a referir-se a aquest tema en diverses ocasions, centrant la seva atenció en el cas de Reus.

Álvarez Mariño, ja en el debat sobre l'articulat, s'oposa a l'arrendament de l'impost i a la creació d'un cos armat especial per cobrar-lo.

Al Senat, Josep Maluquer, a qui ja hem vist ja en els debats de pressupostos, fa el segon torn contra la totalitat. Considera l'impost abusiu i, igual que Álvarez Mariño, s'oposa a la creació d'un cos armat especial, sota les ordres del Ministeri d'Hisenda, encarregat de les recaptacions dels morosos, en uns moments en els que, segons ell, gairebé sobriarien alguns cossos armats regulars, un cop enllestides les guerres interiors. S'oposa igualment a l'arrendament del cobrament de l'impost. Juan Magaz (senador per la UB), en canvi, intervé a favor del projecte, en la seva condició de membre de la comissió. Es mostra favorable a l'arrendament, que ja estaria previst a la legislació vigent.

## **B.6) El segell de vendes.**

Del segell de vendes cal dir, d'entrada, que no és un tema en el que les Corts intervinguin directament, ja que tot el llarg procés relatiu a aquest tema es gestiona als ministeris. La seva inclusió en aquest capítol, es deu a la participació d'alguns parlamentaris catalans en aquestes gestions, fet que ens proporciona un bon exemple de l'activitat de rerefons econòmic d'aquests, també fora de les sessions de Corts.

Com hem vist ja al capítol de política econòmica, aquest impost es crea pel decret de pressupostos per a 1874-75 i es desenvolupa plenament per la instrucció de 27-7-1876, ampliada per l'ordre circular de 3-8-1876, la circular de 2-9-1876 i altres disposicions

complementàries. Consistia en la fixació d'un segell de 5 cèntims (de pesseta) al damunt de cada objecte comercialitzat amb un preu superior a les 2,5 pessetes (0,02 euros). Entre aquest preu i les 50 pessetes (0,30 euros), havia de dur adherit i inutilitzat un segell. Per a cada 50 pessetes de més, en calia un altre i quan el tipus d'objecte no permetés que s'hi fixés un segell, calia posar aquest en una factura. Donades les dificultats de la seva aplicació i les protestes dels sectors més directament afectats, des de la Direcció General d'Impostos es va valorar diferents alternatives en el seu cobrament. Finalment, a la llei de pressupostos de 1877, l'impost queda suprimit, però s'incorpora posteriorment a la contribució industrial i de comerç de 1881-82.

Des de juliol de 1875 i fins finals de 1876, les corporacions industrials catalanes dediquen força atenció a aquest tema. Se censura les molèsties pròpies de l'operació de fixar els segells i la desproporció en l'aplicació segons els sectors. El juliol de 1875, el FPN adreça una exposició al ministre d'Hisenda demanant la derogació d'aquest impost i, en tot cas, l'atenuació de les multes pel seu incompliment.

Després d'uns mesos de relativa calma, les corporacions es troben que l'administració comença a enviar requeriments a importants fabricants que no han col·locat en els seus productes els segells. En carta de l'IIC al seu representant a Madrid de març de 1876, se l'informa que alguns fabricants, com Batlló, Feliu i Cuadras i Juncadella, han rebut ja requeriments, alhora que se li demana que gestioni aquest afer junt amb Joaquim Valentí (diputat per Mataró). En la carta, es pot apreciar la facilitat amb la que la corporació disposa de parlamentaris per seguir les seves consignes:

Esto es un verdadero saqueo, al que es preciso poner coto. Ruego pues a V. no deje de verse con el amigo Sr. Valentí y que le entere del asunto, cuyo pormenor está bien especificado en la copia que V. tiene del recurso de Juncadella.

Si la Dirección general no hace pronto justicia en esto, habremos de valernos de algún diputado para que haga una interpelación en las Cortes<sup>426</sup>.

El juliol, Bosch i Labrús presenta al Congrés una exposició de contribuents de Barcelona, demanant que s'establís una garantia per al segell de comerç, igual a la que existia per als segells de fàbrica. L'agost següent, hi ha una reunió de corporacions i entitats catalanes, amb assistència de l'IIC, FPN, FPE, CAMSB, IACSI, CUMB, CHUB i AB. En ella s'acorda demanar la suspensió de l'impost mentre no es reformi. Com ja era habitual en aquests casos, es forma una comissió de treball. A instàncies d'aquesta, el governador civil de Barcelona envia un telegrama al ministre d'Hisenda, José García Barzanallana, demanant substituir l'impost per un percentatge proporcional d'augment de la contribució de subsidi, o bé per un encapçalament industrial provincial a pagar entre tots els industrials. També s'involucra en el tema el capità general de Catalunya, aleshores Martínez Campos.

Els dies següents, s'intercanvia comunicacions amb la Direcció General d'Impostos. Aquesta, però, considerava que si calia substituir l'impost, era preferible negociar acords parcials per sectors. Per a les corporacions, això significava una lenta investigació per part de l'administració per poder determinar la base aplicable a cada sector i el consegüent allargament de l'afer. Per agilitar les negociacions i per fer més efectiva la pressió a la Direcció General, es nomena una comissió, que es trasllada a Madrid a finals d'agost. La componen membres de l'IIC, FPN, FPE, CAMSB, ANCB i CUMB i també dels fabricants de

426. AFTN, IIC, "Correspondencia", 13-1-1876/3-7-1879, 1-3-1876. IIC. Carta de Francesc Josep Orellana, datada a Barcelona, 1-3-1876, i adreçada a Segundo de Humbert, a Madrid.

Sabadell i Terrassa. Entre els personatges que s'incorporen a ella, trobem també Josep Puig i Llagostera (diputat per Vilafranca del Penedès) i Ferran Puig (senador per Barcelona i home de l'IIC), ambdós a petició de les corporacions.

A Madrid, la comissió s'entrevista amb el director general d'Impostos. Duia com a proposta un recàrrec mòdic imposable sols als que havien de pagar el segell. El Govern, però, no la va acceptar i, a més, ja havia establert negociacions amb el comerç de Barcelona per a un concert sobre el tipus de cinc vendes diàries per contribuent. La comissió va proposar aleshores al director general d'Impostos un concert econòmic en base a quatre vendes diàries per a Barcelona i dues per a la resta de la província. Es va acordar en principi això, així com que es comptaria 300 dies feiners i que el còmput de l'impost es faria en base al nombre de contribuents subjectes a ell. La comissió ho va acceptar com una transacció, tot i considerar la xifra alta.

La idea de la comissió de corporacions era repartir els pagaments per agrupacions d'indústries i proporcionalment al volum generat per cadascú. Quan va retornar a Barcelona, però, es va trobar amb diversos problemes: la Direcció General d'Impostos no va autoritzar l'administració de Barcelona per què tractés directament amb la comissió; es donava protagonisme en la confecció dels càlculs als gremis, quan la majoria de fabricants no estaven agremiats; a més, a les reunions de síndics dels gremis fetes a l'IIC varen palesar el desacord existent entre aquests; la Direcció General va presentar uns càlculs erronis, amb un nombre d'industrials massa alt, fet en base a la contribució industrial, que incloïa tota mena de professions que no venien cap producte o que eren del sector de queviures, fet que inflava enormement la quota que correspondria pagar per aquest impost; una part dels afectats demanava que el pagament en base a quatre vendes diàries no es fes proporcionalment, sinó igualment a cada contribuent.

Davant d'això, la comissió va recórrer a la Direcció General d'Impostos, *que tanto ha contribuido a entorpecer este asunto*, segons valoració que fa el FPE<sup>427</sup>. La resposta va ser que s'admetria els concerts parcials amb els gremis i que els que es fessin patirien la investigació prevista a la instrucció inicial. Davant d'això, la comissió de les corporacions decideix dissoldre's, traient abans una circular aclaridora.

A les setmanes següents, el Govern valora la possibilitat d'arrendar el cobrament d'aquest impost. Això fa que des de les corporacions industrials es reprengui l'activitat en contra seu. El novembre, el FPN delega en Eduard Reig, membre de la corporació i diputat per Manresa, que gestioni a Madrid contra el possible arrendament de l'impost. L'IIC escriu als diputats catalans, tot demanant-los el mateix. Entre aquests, i a més de Reig, els que participen d'una manera més decidida en aquestes gestions són Camil Fabra (diputat per Barcelona), Pau Turull (Terrassa) i Joaquim Maria Paz (senador per Barcelona).

Des de les corporacions catalanes, es tem que el Govern esperi la suspensió de sessions de les Corts per contractar l'arrendament. Davant d'això, en carta de l'IIC als parlamentaris esmentats més amunt, se'ls urgeix que enllesteixin aquesta gestió abans de la fi de la legislatura: *Convendría, pues, que este punto quedase perfectamente aclarado antes que las Cortes suspendieran sus sesiones, no sea que se aguarde este acontecimiento para publicar el arriendo*<sup>428</sup>. En la mateixa carta, es pot apreciar una vegada més l'estreta relació entre les

---

427. *Fomento de la Producción Española*, núm. 13, 7-10-1876, article "Sello de ventas", p.253.

428. AFTN, IIC, Carta de Joan Jaumandreu, datada a Barcelona, 1-12-1876, i adreçada a Joaquim Maria Paz, Camil Fabra, Eduard Teig i Pau Turull, a Madrid.



corporacions econòmiques i el grup de parlamentaris catalans: *Este Instituto, en su nombre y en el de las demás Corporaciones citadas, da las más cumplidas gracias a los Sres. representantes de Cataluña en las Cortes, por sus gestiones; y espera de su acreditado celo que no desistirán hasta conseguir que se resuelvan favorablemente las peticiones de concierto para el pago del impuesto de ventas presentadas por Barcelona y que se procurarán impedir que se lleve a cabo el arriendo de dicho impuesto en el caso de que se trate de ello.*

Des de l'IIC s'escrigué també a diverses corporacions econòmiques amb les que es mantenia relació, tant de Catalunya com d'altres zones, i s'adreça una exposició sobre el tema a tots els diputats catalans.

A principis de desembre, els parlamentaris catalans, i especialment Paz, Fabra, Reig i Turull, gestionen als ministeris el no arrendament de l'impost i la negociació d'un concert provincial. El dia 6, Reig, que s'havia desplaçat a Barcelona, informa en persona a la Junta Directiva del FPN de les gestions dutes a terme. El dia 11 és Camil Fabra qui informa en persona a la directiva de l'IIC. Ambdues corporacions mantenen també contacte per carta amb Paz, encara a Madrid.

Després de les gestions de desembre, el tema queda en suspens. Tot sembla indicar que en l'ànim del ministre d'Hisenda, García Barzanallana, es forma la idea de suprimir un impost que tants maldecaps estava originant a la seva administració i incorporar els ingressos que es deixarien de percebre en algun altre lloc. Corroboraria aquesta idea el fet que en el projecte de pressupostos que presenta a les Corts a finals de l'abril següent, preveia ja la supressió de l'impost.

### **C) Deute de l'Estat.**

Un altre bloc de temes de política fiscal tractats per les Corts, estaria constituït per un seguit de projectes de llei, junt amb alguna proposició, relatius al Deute de l'Estat. Aquesta mena de temes, es concentren sobretot a les primeres Corts de la Restauració, en uns moments en què el Tresor havia de fer front a la despesa ocasionada per les guerres carlina i colonial. Cal dir que d'aquest apartat s'exclou aquí les operacions relacionades amb Cuba, que veurem dins de l'apartat dedicat al BHC. En canvi, s'inclou el projecte de llei de 1876 de declaració com a lleis del Regne de totes les resolucions expedides amb caràcter legislatiu des del 20-9-1873 pel Ministeri d'Hisenda, en la mesura que els parlamentaris catalans que s'hi oposen dediquen bona part de la seva atenció a les operacions relacionades amb el Deute de l'Estat.

A la primera legislatura de la Restauració, la de 1876-77, el Govern presenta a les Corts tres projectes de llei relatius al tema: l'arranjament del Deute flotant del Tresor, l'arranjament del Deute de l'Estat i els bons del Tresor. Recordem que el contingut de cadascun d'aquests temes ja ha estat descrit al capítol de política econòmica.

El primer d'aquests projectes, es debat al Congrés entre el 6 i el 17 de maig de 1876 i entre el 26 i el 27 del mateix mes al Senat (lleis de 3-6-1876). No desperta gaire interès entre els parlamentaris catalans. A banda dels parlamentaris *cuneros* (Rafael Cabezas i Emilio Castelar, al Congrés, i José María Brea i Alejandro Llorente, al Senat), hi ha sols unes breus intervencions de Pere Bosch i Labrés i de Joan Fabra i Floreta, diputats per Vic i per Puigcerdà respectivament.

El segon —l'arranjament del Deute de l'Estat— es debat a les Corts més breument que l'anterior: tant el Congrés com el Senat el despatxen en una sola sessió, l'11 i el 17 de juliol, respectivament (Llei de 21-7-1876). Al Congrés, hi ha sols la intervenció del *cunero* Rafael Cabezas. Al Senat, i a més de la intervenció del *cunero* Manuel María Álvarez, en canvi, trobem el comte de Bañuelos (senador per Tarragona), com a membre de la comissió. A més, Josep Maluquer (senador per Lleida), presenta una exposició de les juntes de tenidors del Deute celebrades a diverses ciutats espanyoles. Cal dir que la celebrada a Barcelona, s'havia adreçat als parlamentaris catalans, informant-los de l'alarma causada en aquesta ciutat per un possible retall dels tipus d'interès. Durant el debat, Maluquer fa també algunes observacions contra el projecte, al·ludint a l'exposició que va presentar.

El darrer dels temes esmentats —els bons del Tresor— es debat al Congrés el 26 de desembre de 1876 i s'aprova sense debat al Senat el dia 29 (Llei de 9-1-1877). Al Congrés, Sedó consumeix el segon torn contra la totalitat, amb la idea general de rebutjar una situació en la que el Tresor es veu obligat a cercar diner prestat com sigui, per sortir del pas, i argumentant que mentre aquest desgavell hisendístic es mantingui, l'economia del país no podrà prosperar.

A la segona legislatura, la de 1877, hi ha un parell de temes sobre els que convé parar atenció: la proposició de Llei del diputat Ramón Aranaz sobre un nou impost del *cuartillo por ciento* i el projecte de Llei de forma de saldar el descobert probable del Tresor públic en finalitzar l'exercici de l'any econòmic.

El 18 de maig de 1877, Ramón Aranaz (diputat per València), presenta al Congrés una proposició de Llei de creació d'un nou impost, anomenat del *cuartillo por ciento*, per a l'amortització del Deute flotant<sup>429</sup>. En ella, es proposava la fixació d'aquest impost amb caràcter transitori, tot i que no se n'establí la durada; s'entenia que fins que s'amortitzés el Deute de l'Estat. Gravaria amb un 25% totes les transaccions superiors a 20 pessetes (0,12 euros), llevat dels talons de banc i les lletres de canvi. El cobrador hauria de satisfer aquestes quantitats en forma de segells, que caldria inutilitzar després de cada transacció i sense els quals cap operació de compravenda no tindria valor. La proposició preveia també la formació d'una comissió central a Madrid. Cal destacar també, que entre els signants de la proposició trobem Pau Turull, diputat per Terrassa.

El ministre d'Hisenda, José García Barzanallana, es mostra favorable a què la proposició es prengui en consideració pel Congrés i així es fa. Es forma la comissió, amb la presència del propi Aranaz i també de Josep Florejachs, diputat per Olot. La comissió emet un dictamen, que Florejachs no signa, en el que s'augmentava la quantitat mínima a 40 pessetes (0,24 euros), s'excloïa de la Llei els préstecs i altres operacions, com les taxes de ferrocarril i els sous de jornalers i de personal domèstic, i s'incloïa les lletres i els rebuts. De fet, es proposa crear una comissió parlamentària per estudiar el tema durant l'interregne parlamentari, per afegir les seves conclusions a la Llei de pressupostos del curs següent. A partir d'aquí, es forma una nova comissió parlamentària, del que ara s'anomena ja *amortització del Deute públic*, en la que retrobem Aranaz, junt amb Fernando Cos-Gayón, Raimundo Fernández Villaverde i altres. Durant tot el procés parlamentari, arriben al Congrés moltes exposicions de corporacions contràries al projecte, sobretot de les lligues de contribuents<sup>430</sup>.

---

429. DSC, legislatura de 1877, 18-5-1877, ap. 10è al núm. 16.

430. Veure, per exemple, LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID: *Exposiciones dirigidas por la ...*

Després de l'interregne parlamentari i ja a la legislatura següent, la comissió emet el 9 de març de 1878 un dictamen en el que es proposa diverses mesures d'amortització, entre les que, de fet, no hi ha la proposta inicial del *cuartillo*. Suprimida aquesta part del projecte, aquest passa per les Corts sense interès per part dels parlamentaris catalans. Així, es debat al Congrés entre el 22 de març i el 5 d'abril i al Senat entre el 26 d'abril i el 3 de maig, sense que hi intervingui cap català. És la Llei de 17-5-1878 d'amortització del Deute públic (Llei de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils).

El segon dels temes esmentats, era una autorització al Govern per alienar els bons del Tresor existents en cartera, amb destí a cobrir el probable descobert del Tresor públic en finalitzar l'exercici de l'any econòmic vigent, així com per emetre obligacions del Tresor sobre la renda de duanes. Aquest tema es debat al Congrés entre el 13 i el 14 de juny de 1877 i al Senat entre el 2 i el 6 de juliol següent (Llei d'11-7-1877). Al Congrés, Antoni Sedó, que es mostra molt actiu en aquestes primeres Corts de la Restauració en temes hisendístics, consumeix el segon torn contra la totalitat. El diputat per Sant Feliu esbossa la mateixa argumentació general que l'any abans havia fet servir en el debat sobre els bons del Tresor; de fet, lliga ambdós debats, considerant que parteixen del mateix problema de desgavell hisendístic. Al Senat, i a més de la intervenció del *cunero* José María Bremon, cal destacar la de Manel Girona, molt afeccionat a intervenir en aquest tipus de debats. Girona, que consumeix el segon torn contra la totalitat, centra la seva intervenció en oposar-se a liquidar el dèficit del moment tot contraient-ne un altre.

Passem així a la legislatura de 1878 (1878-79), darrera de les primeres Corts de la Restauració, en la que cal destacar el projecte de Llei d'alienació i amortització dels bons del Tresor. Aquest tema es debat al Congrés entre el 5 i el 16 de desembre de 1878 i al Senat entre el 21 i el 27 del mateix mes (Llei d'1-1-1879). En el debat del Senat no intervé cap català, però al Congrés intervenen tres habituals en aquests temes: Antoni Sedó, Pere Bosch i Labrús i Josep Florejachs.

Sedó presenta una esmena, que compta amb les signatures d'alguns diputats catalans que ja ens han anat apareixent en aquest apartat, com són Florejachs, Bosch i Labrús i Turull, junt amb Agustí Vilaret (Santa Coloma de Farners) i Enrique Orozco (Arenys de Mar) i dos membres del sector proteccionista de Bosch i Labrús: Luís Gaviña i Félix Berdugo. En ella, es proposava fixar una periodicitat en els pagaments d'interessos, qüestió que al projecte no apareixia, i que se situaria en 3 mesos. Sedó defensa durant el debat aquesta esmena. Després d'un breu debat, amb aclariments per part de la comissió, retira l'esmena.

Bosch i Labrús, per la seva banda, consumeix el segon torn contra la totalitat del projecte. Novament planteja el seu programa proteccionista, alhora que censura les exagerades càrregues fiscals del sistema tributari espanyol, que, al seu parer, pesarien molt considerablement sobre les forces productives. Sobre el desproporcionat Deute de l'Estat, afirma, en rèplica al ministre d'Hisenda, Cos-Gayón:

Ha dicho el Sr. Cos-Gayón, como una prueba de nuestro bienestar, que damos el 40 por cien de nuestro presupuesto a los acreedores del Estado. Después de haber ensalzado nuestra situación financiera, después de haber manifestado en varios tonos que estábamos en el mejor de los mundos posibles, francamente, Sres. Diputados, yo creo que basta con la enunciación de este solo hecho, yo creo que basta decir que el 40 por 100 de nuestro presupuesto lo absorben los acreedores del Estado, para comprender lo aflictivo de nuestra situación. Y téngase en cuenta que los acreedores del Estado absorben el 40 por 100 del presupuesto después de haber rebajado dos tercios de interés al consolidado, a las amortizables y demás deudas del Estado; de modo y manera que si no se hubiera hecho esta rebaja de intereses, los acreedores del estado

necesitarían todo el presupuesto o poco menos. ¿Es esta una situación agradable, satisfactoria? Yo creo que dista mucho de serlo<sup>431</sup>.

Als dies següents, insisteix en aquests temes i desenvolupa la seva proposta completa de sistema hisendístic.

Josep Florejachs també presenta una esmena, que compta amb les signatures de Bosch i Labrús, Vilaret, Orozco, Turull, junt amb Gaviña i Berdugo, amb la idea general que el present projecte, enlloc d'alleugerir el Deute de l'Estat, l'incrementa encara més. Al mateix temps, es proposa la creació d'una comissió de 14 diputats, que hauria de proposar una reforma tributària general i d'acord amb les possibilitats reals del país. Florejachs defensa l'esmena, que és rebutjada pel Congrés.

De les tres Corts següents, cal esmentar la llei d'autorització al Govern per tractar amb els tenidors de Deute perpetu i obligacions de l'Estat per ferrocarrils, junt amb la de conversió del Deute consolidat al 3% interior i exterior i obligacions de l'Estat per ferrocarrils. El primer d'aquests temes, passa a les comissions de pressupostos d'ambdues cambres, essent aprovat sense debat al Congrés el 19 de novembre de 1881 i al Senat l'1 de desembre següent. És la llei de 9-12-1881. El segon, es debat al Congrés entre el 3 i el 28 d'abril de 1882 (llevat dels dies dedicats al tractat de comerç amb França) i al Senat entre el 10 i el 20 de maig següent (llei de 29-5-1882). Al Senat no es produeix cap intervenció de senadors catalans, mentre que al Congrés intervenen Albert Bosch i Pere Bosch i Labrús.

Albert Bosch, que fa el primer torn contra la totalitat, després de comparar el projecte amb la legislació internacional similar, s'hi oposa, en considerar que genera un dèficit encara més gran. Bosch i Labrús, que consumeix un torn dins del debat sobre l'articulat, considera que no hi ha prou recursos com per afrontar els interessos previstos, i que això, enlloc de millorar el crèdit públic, l'empitjorarà encara més. A més, ambdós Bosch apareixen com a signants d'un paquet de nou esmenes que la minoria conservadora presenta al Congrés. Cap d'ells no intervé en la seva defensa, ja que la que cadascun d'ells signava en primer lloc és retirada pels seus autors abans de ser defensada.

Pel que fa a la declaració com a lleis de les resolucions del Ministeri d'Hisenda del període anterior, incloïa els decrets amb caràcter legislatiu expedits des del setembre de 1873 fins l'obertura de les Corts de 1876. Es debat al Congrés entre els dies 20 i 27 de juny de 1876, mentre que el Senat l'aprova sense debat el 6 de juliol següent (llei de 17-7-1876). Al Congrés, hi ha dues intervencions de diputats catalans: Antoni Sedó, i Pere Bosch i Labrús, que consumeixen el primer i el segon torn contra la totalitat respectivament. Sedó s'oposa a alguns dels 72 decrets que incloïa el projecte: la subhasta d'un avançament de 25 milions de pessetes (150.253, 03 euros) al Govern amb la garantia del segell de l'Estat, les subvencions als teatres de Madrid, la concessió a un únic banc del privilegi per emetre cèdul·les hipotecàries i el monopoli per a l'emissió de bitllets per al *Banco Nacional de España* i condicions de fusió amb ell dels bancs de províncies. Bosch i Labrús s'oposa a l'aplicació d'alguns impostos, alhora que al·ludeix també als privilegis d'emissió de cèdul·les hipotecàries i de bitllets.

A més, ambdós diputats catalans defensen esmenes. En la de Sedó, que signen també Florejachs (diputat per Olot) i altres diputats d'altres províncies, es demana la creació d'una comissió parlamentària per analitzar les subvencions atorgades el 1874 als teatres *Real* i

---

431. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 5-12-1878, núm. 142, p.3902.

*Apolo* de Madrid. En la de Bosch i Labrús, signada també per Albert Quintana (diputat per Torroella de Montgrí), Joaquim Bañeres (Balaguer), Manuel de Azcárraga (Solsona) i diputats d'altres províncies, es demana afegir un paràgraf en el que s'especifiqui que els drets adquirits per aquests decrets podran ser revocats en tot moment per les Corts sense indemnització. Ambdós les defensen, essent rebutjada la de Sedó pel Congrés i retirant Bosch la seva abans de la votació.

El tema del monopoli d'emissió del BE, és objecte de dues proposicions de llei en aquests primers anys de la Restauració: una d'Antoni Sedó al Congrés, el novembre de 1876, i una altra del marquès de Campo, al Senat, el maig de 1877. En la proposició del diputat català i en la intervenció en la seva defensa, se censura el privilegi de la fixació d'un únic banc emissor, en detriment dels establiments que prestaven aquest servei, que el banc no emeti un únic paper, sinó que cada sucursal faci el seu, no acceptant de vegades unes sucursals el paper de les altres, que moltes capitals de província no tinguin encara la corresponent sucursal, i que l'entitat no canviï els bitllets en metàl·lic a l'acte<sup>432</sup>. La proposició de Sedó és rebutjada pel Congrés, mentre que el marquès de Campo retira la seva al Senat, abans de la votació.

#### **6.1.3.4. Legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat agrària i/o immobiliària.**

Així com les corporacions industrials centren la seva atenció durant aquests anys en la política aranzelària i, en menor grau, en la política fiscal, i el sector dels naviliers s'interessa més concretament en l'aranzel d'Ultramar i en els tractats de comerç i navegació, hi ha un seguit d'iniciatives de legislació econòmica que mereixen una atenció preferent per part del sector de propietaris (agraris i/o immobiliaris). Dins d'aquest paquet de legislació trobem, en primer lloc, dos temes del màxim interès per a l'IACSI. El primer és el Codi Civil, particularment en la seva relació amb les formes contractuals per a l'explotació agrària vigents a Catalunya. Dins d'aquest primer apartat, hi ha, a més, algunes iniciatives legislatives relacionats amb el Codi Civil, que apareixen amb anterioritat a les Corts i que convé veure també: la proposició de llei de 1876 de Manuel Danvila sobre Codi Rural, el projecte de llei de 1877 del ministre de Gràcia i Justícia, Fernando Calderón Collantes, sobre *foros* (era un tema iniciat pel seu antecessor, Cristóbal Martín de Herrera), i el projecte de llei de 1880 del ministre Saturnino Álvarez Bugallal sobre reforma de la llei d'enjudiciament civil, que se superposa en el temps amb la proposició de llei de Manel Duran i Bas sobre el mateix tema. El segon, és la legislació relativa a la plaga de la fil·loxera, amb les successives lleis de 1878, 1883 i 1885 i disposicions complementàries. Acompanya aquesta legislació un altra també dedicada a plagues, com la llagosta i l'insecte anomenat *lagarta* (*Bombix Dispar*), tot i que aquests temes mereixen un interès més aviat escàs per part de l'IACSI.

Hi ha un parell de temes més que obtenen l'atenció de la corporació dels propietaris agraris catalans: el projecte de llei del ministre de Foment José Luís Albareda de colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes, que s'arriba a aprovar pel Senat el març de 1883, però que queda aturat al Congrés; i la preocupació de l'Institut per l'adulteració del vi a través de la fucsina, que no es concreta en cap llei, però sí en un seguit de reials ordres del Ministeri d'Hisenda, entre 1879 i 1880. A ells, caldria afegir la legislació sobre repoblació de l'arbrat (monts públics). La llei de canals i pantans de regatge de 1883

432. DSC, legislatura de 1876-77, 30-11-1876, ap. 6è al núm. 135; 11-12-1876, núm. 143, p.3931 i seg.

mereix també una certa atenció per part de l'IACSI, però la veurem a l'apartat dedicat a les companyies d'obres públiques.

Els altres temes d'aquest apartat, relacionats amb el procés de reforma urbanística de les poblacions, mereixen una atenció més preferent per part de l'associacionisme dels propietaris immobiliaris, l'APFUBZE sobretot, però també per part de l'IACSI, en la mesura que alguns propietaris agraris eren també propietaris de terrenys en zones d'imminent urbanització als eixamples de les ciutats. Es tracta de la llei d'ajuntaments i la seva relació amb l'annexió dels municipis propers a les grans ciutats, la d'eixample de poblacions i la d'expropiació forçosa per utilitat pública.

## **A) Els projectes de reforma del Codi Civil.**

### **A.1) Les corporacions econòmiques catalanes davant dels diversos projectes de codificació espanyola.**

Com hem vist al capítol de política econòmica, la principal preocupació de l'IACSI en el tema del Codi Civil, venia del fet que una reforma unificadora podia afectar les formes de contracte, explotació i transmissió de béns pròpies de Catalunya. El temor d'alteracions serioses en les formes contractuals agràries catalanes, com l'emfiteusi i la rabassa morta, o el sistema testamentari i matrimonial català, fa que aquest associacionisme agrari s'oposi a les tendències unificadores i que aposti en tot moment pel manteniment del Dret Civil català.

Així doncs, a les planes següents anem a veure la participació de les Corts en el procés d'elaboració del Codi Civil (que, com recordarem, es completa després del període aquí analitzat) des del punt de vista del debat entorn a la conveniència de mantenir els codis vigents a diversos territoris i, en aquest cas, en quines condicions, ja que aquest tema centra l'atenció de les corporacions econòmiques catalanes i també dels parlamentaris catalans que prenen part en els debats.

L'IACSI valora molt positivament el nomenament de Manel Duran i Bas, soci de la corporació i aleshores diputat per Barcelona, com a representant català a la CGC el 1880. En una carta oberta adreçada a ell i publicada a la revista de l'associació, s'insisteix en la necessitat de conservar plenament el Dret Civil català, des del punt de vista de la defensa del sistema contractual i familiar vigent a Catalunya:

No extrañaré a V.E. que teniendo este Instituto por objetos determinados en su Reglamento la defensa de la propiedad, el adelantamiento de la agricultura y cuanto se refiera al bienestar de la clase labriega, se preocupe por la conservación de nuestro derecho civil, cuyas instituciones están en perfecta armonía con las costumbres de la misma y con las especiales circunstancias del suelo que cultiva, influyendo por consiguiente de una manera directa en nuestra población rural y producción agrícola.

Todo se enlaza en la vida de los pueblos. ¿Qué sería de la familia genuinamente catalana si se aflojaban muellemente las prescripciones del derecho de Cataluña, que vigorizan la autoridad paterna, dan dignidad a la esposa y consideración al marido? Si como se ha dicho, y es cierto, las enfiteusis y las *rabassas mortas* han poblado nuestros ásperos montes de viñedos y olivares, la libre facultad de testar ha vinculado en los mismos familias que se perpetúan al través de los tiempos, y que sin el conjunto de nuestras instituciones jurídicas hubieran emigrado o perecido de miseria sobre un suelo naturalmente infecundo<sup>433</sup>.

D'altra banda, a finals de 1880 i a iniciativa de la SEBAP, comença el Congrés Català de Jurisconsults, en el que es debat a fons la situació del Codi Civil català i les postures a

---

<sup>433</sup>. Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro, 1-6-1880, "Carta dirigida al Excmo. Sr. D. Manuel Duran y Bas", p.132-133.

adoptar davant de la situació creada per la iniciativa d'Álvarez Bugallal, d'encàrrec a la CGC d'elaboració d'un text de reforma del Codi Civil.

El projecte de llei de bases d'Alonso Martínez de 1881 i dels conceptes expressats al seu preàmbul, vistos amb més deteniment al capítol de política econòmica, no agrada a les corporacions catalanes, desitjoses del manteniment íntegre del Dret Civil català. El març de 1882, l'AJLB adreça al Senat una exposició, que presenta el marquès de Monistrol, demanant el manteniment dels codis civils forals. El maig, el marquès en presenta una altra de propietaris de finques rústiques i urbanes de les quatre províncies catalanes, demanant el mateix. Entre les corporacions industrials, el FPE s'afegeix a aquesta demanda.

Davant del projecte de llei de Silvela de 1885, tot i ser més favorable al manteniment dels diversos drets civils, l'IACSI li adreça una nova exposició, tot demanant la conservació del Dret Civil català. L'Ajuntament de Barcelona n'adreça una altra al Senat, en el mateix sentit, que és presentada per Josep Maluquer. Teodor González presenta una exposició d'eclesiàstics catalans, també favorables al manteniment del Dret Civil català. Els redactors del *Memorial de Greuges*, per la seva banda, dediquen força espai al tema del Codi Civil, amb una defensa clara de les formes contractuals del camp català<sup>434</sup>.

## **A.2) Legislació anterior al debat parlamentari sobre el Codi Civil.**

En relació a aquesta legislació de temes que tenien a veure amb el Codi Civil, cal destacar algunes qüestions que mereixen l'atenció de les corporacions i dels parlamentaris catalans: la proposició de llei de 1876 sobre Codi Rural, el projecte de llei de 1877 sobre *foros* i el de 1880 sobre reforma de la llei d'enjudiciament civil, barrejat amb la proposició de llei de Duran i Bas sobre aquest i altres temes.

En el primer d'aquests temes, el maig de 1876, Manuel Danvila (diputat per Gandia), junt amb un grup de diputats, entre els que cal esmentar Manuel Alonso Martínez, Claudio Moyano i el marquès de la Vega de Armijo, presenta al Congrés una proposició de llei demanant la formació d'una comissió, que emprengui la redacció d'un Codi Rural, igual que s'havia fet a altres països europeus<sup>435</sup>. Danvila defensa la proposició i el ministre de Foment, aleshores el comte de Toreno, s'hi mostra favorable, pel que es pren en consideració. El mateix mes es forma la comissió, presidida per Alonso Martínez, un personatge que anem trobant en els diversos projectes de codificació plantejats durant el període.

En tractar-se d'un treball d'elaboració lenta, donada la varietat de formes contractuals agràries recollides a les diverses legislacions civils vigents, la comissió no arriba a emetre cap dictamen durant la legislatura de 1876-77. Danvila reproduceix el projecte de llei a les següents legislatures, sense que tampoc no s'arribi a cap conclusió. La clausura de les Corts conservadores de 1876-79, arriba sense haver enllestit aquest tema. A les següents, no es torna a plantejar, probablement perquè apareixen els projectes més ambiciosos d'elaboració del Codi Civil sencer.

En qualsevol cas, el que interessa destacar és que una iniciativa d'aquesta importància no passa desapercebuda per l'IACSI. L'Institut encarrega a Ignasi Maria de Ferran, membre de la corporació, l'elaboració d'un informe relatiu a totes aquelles qüestions de legislació civil

<sup>434</sup>. Sobre l'atenció del *Memorial de Greuges* a les formes contractuals catalanes del Codi Civil, veure COMALADA I NEGRE, Àngel: "L'aspecte jurídic del Memorial de Greuges", 1986, p.79.

<sup>435</sup>. DSC, legislatura de 1876-77, 3-5-1876, ap. 2n al núm. 51.

relacionada amb les activitats agràries d'interès per al centre. La corporació assumeix aquest informe com a propi i el desembre de 1876 l'envia als membres de la comissió del Congrés i també als parlamentaris catalans<sup>436</sup>. En tractar-se d'un tema que no prospera durant aquestes Corts, la postura de l'IACSI no arriba a confrontar-se amb la dels membres de la comissió. Serà, doncs, una primera presa de posicions de cara a una campanya de més volada: la que representa el projecte d'elaboració d'un Codi Civil espanyol.

En el segon tema, el 1876, i seguint instruccions del ministre de Gràcia i Justícia, Cristóbal Martín de Herrera, la secció civil de la CGC comença a elaborar un projecte de codificació definitiva d'aquesta forma de contracte agrari del nord-est peninsular anomenada *foro*. Els orígens d'aquesta tasca, cal cercar-los en la contradictòria legislació del període immediatament anterior pel que fa a la pugna d'interessos entre els usufructuaris d'aquesta forma contractual, els *foreros*, i els propietaris dels terrenys<sup>437</sup>. Si la llei de 20-8-1873, atorgava considerables avantatges als *foreros*, el decret de 20-2-1874 aturava l'aplicació de la llei, alhora que preveia que en el futur immediat es resolgués aquest tema a través d'una resolució de les Corts o d'un reial decret. Finalment, el RD de 8-11-1875 posava les bases per a una codificació definitiva en aquest tema.

A les Corts, el novembre de 1876, el comte de Pallares (Manuel Vázquez de Parga, diputat per Villalba, Lugo) s'interessa al Congrés per la situació d'aquest tema, en forma de pregunta al ministre Martín de Herrera. El comte demana si la CGC té el tema enllestit i si el ministre pensa dur-lo aviat a les Corts. Aquest respon que la comissió aviat emetrà un dictamen, que ell durà a les Corts tan aviat com pugui. El ministre dona la següent visió de la complexitat del tema: *El único remedio a ese mal gravísimo de la propiedad, subdividida, complicada y embrollada enormemente por la constitución del derecho de esas enfiteusis irregulares llamadas foros y subforos, ha de consistir en la facilidad que se dé para la redención en términos racionales, sin perjudicar el derecho del dueño directo ni el del enfiteuta o foreño*<sup>438</sup>.

Des del món de les corporacions econòmiques catalanes, l'IACSI es fixa ben aviat en aquest tema, amb el temor que una legislació en aquest terreny pretengués englobar totes les formes contractuals existents en el terreny de l'usdefruit de les propietats agràries, afectant les formes contractuals catalanes de l'emfiteusi i la rabassa morta. Per això, encarrega a la seva agrupació de parlamentaris, presidida pel marquès de Monistrol, que gestioni davant del Govern la delimitació i no inclusió d'aquelles en el projecte de llei que es preparava.

El març de 1877, els representants de l'IACSI s'entrevisten amb el ministre, ara ja Fernando Calderón Collantes, al que demanen delimitar plenament ambdues situacions contractuals i que la codificació dels *foros* en projecte no alterés les catalanes. L'abril següent s'adreça una exposició al ministre, insistint en aquests conceptes i el maig se n'adreça una altra al ministre de Foment, el comte de Toreno, defensant el manteniment de la rabassa morta<sup>439</sup>.

---

436. Sobre aquest informe, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, desembre 1876, article "Informe remitido por el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro a la Comisión permanente constituida en el Congreso de señores Diputados para el examen del proyecto de Código rural", p.272-288.

437. Per a una relació completa dels antecedents d'aquest tema, així com del debat parlamentari de 1878, veure JOVE: *Los foros* ...

438. DSC, legislatura de 1876-77, 22-11-1876, núm. 129, p.2590.

439. Per a aquests documents, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-6-1877, secció "Actos oficiales del Instituto", p.166-171.



Calderón Collantes presenta el corresponent projecte de llei al Senat el juny de 1877. En ell, es regulava el contracte del *foro* i aspectes sobre els que fins el moment no existia una legislació clara: durada del contracte, successives particions o *subforos* sobre els ja existents, extensió mínima, adjudicacions en cas d'herència i redempcions de *foros*. En el seu article desè, s'al·ludia explícitament a la situació de Galícia, Astúries i Lleó, delimitant per tant la resta de situacions aplicables a altres territoris, com desitjava l'IACSI. Es forma la comissió, presidida per Florencio Rodríguez Vaamonde (senador per l'Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques) i president de la secció civil de la CGC, i amb el comte de Pallares, ara ja senador vitalici, com a secretari. Entre els vocals, cal esmentar Justo Pelayo Cuesta (senador per Samora) i Cirilo Álvarez (dret propi) com a president del Tribunal Suprem. Aquesta comissió, però, no arriba a emetre dictamen durant aquesta legislatura.

A la següent legislatura, el ministre reproduïx el projecte de llei, que, a més, s'imprimeix i es reparteix entre els senadors. Aquest cop sí hi ha un dictamen favorable, però també un vot particular de Justo Pelayo Cuesta. El 8 de maig de 1878 es posa el dictamen a discussió; en trobar-se malalt l'autor del vot particular, el projecte s'aprova gairebé sense debat. Al Congrés, en canvi, si bé es forma la comissió, aquesta no arriba a emetre el seu dictamen. Les Corts de 1876-79 es clausuren sense haver aprovat aquest tema i a les següents ja no es torna a plantejar de manera específica.

Pel que fa al tercer tema, el ministre de Gràcia i Justícia, Saturnino Álvarez Bugallal, presenta el 1880 a les Corts un projecte de llei de bases per a la reforma de la llei d'enjudiciament civil. El Senat realitza els debats entre el 9 i el 14 d'abril de 1880 i el Congrés, entre el 17 i el 18 de juny, sense que hi intervingui cap parlamentari català en cap de les dues cambres. D'aquí en surt una llei de bases de 21-6-1880 i un RD de 3-2-1881, amb la reforma de la llei d'enjudiciament civil<sup>440</sup>.

Mesos abans, però, concretament el juliol de 1879, Manel Duran i Bas (diputat per Barcelona) presenta una proposició de llei també relativa a la d'enjudiciament civil, plantejant a més diverses qüestions. En síntesi, Duran demanava la reforma de la llei d'enjudiciament civil, la de la llei orgànica del poder judicial, la del Codi de Comerç i el restabliment dels tribunals de comerç. Dins de la reforma de la llei del poder judicial, proposava que a cada sala de les audiències dels territoris amb Dret Civil propi, hi hagués un magistrat amb un mínim d'anys d'exercici o de docència al propi territori<sup>441</sup>. Aquest és un tema que anys després, durant els debats a Senat i Congrés, del projecte Silvela de Codi Civil, apareixerà amb claredat entre els parlamentaris catalans: tant Josep Maluquer al Senat com Duran i Bas al Congrés reclamaran la necessitat que els jutges que exerceixin llur funció a Catalunya siguin del país, ja que els forans desconeixien l'idioma i les particularitats del Codi Civil català, generant així greus complicacions a la marxa de la justícia.

Duran defensa la seva proposició i el Congrés la pren en consideració. Es forma la comissió, en la que trobem el propi Duran. Aquesta comissió, però, es forma poc abans de la suspensió de les sessions, pel que no arriba a emetre dictamen. Dins del mateix 1879, sols hi ha unes setmanes més de sessions, entre novembre i desembre, durant les quals la comissió tampoc no enllesteix la seva feina. El gener hom reprèn les sessions i el febrer la comissió emet, finalment, el seu dictamen. Ara bé, en aquest dictamen, que Duran no signa,

440. Veure FIESTAS LOZA, Alicia: "Codificación procesal y estado de la administración de justicia (1875-1915)", Marzo de 1985, p.423 i seg.

441. DSC, legislatura de 1879-80, 5-7-1879, ap. 9è al núm. 29.

es proposa a l'aprovació del Congrés sols les qüestions de la proposició relatives a reformes en el Codi de Comerç (que veurem més endavant), deixant apartats la resta de temes.

### **A.3) Debat del Codi Civil a les Corts.**

Igual que els dos projectes de llei d'Alonso Martínez (les proposicions, en ser iniciatives dels parlamentaris, es presentaven a les cambres corresponents als seus promotors), el projecte de llei de bases del ministre Silvela es presenta primer al Senat. A la comissió corresponent, trobem el germà del ministre, Manuel, que passa a ocupar la presidència quan Francisco Cárdenas marxa d'ambaixador a França. Trobem també Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP), que no signa el dictamen de la comissió, però que tampoc no emet vot particular i que intervé més aviat poc en tot el procés parlamentari. Més endavant aclareix a la cambra que si no va signar el dictamen de la comissió no era per disconformitat, sinó perquè motius familiars l'havien mantingut apartat dels treballs d'aquella.

El debat al Senat es fa, amb intervals, entre el 19 de febrer i el 4 de maig de 1885. S'estructura en un primer debat sobre la totalitat, força ampli, per continuar amb l'articulat, que ocupa un sol dia, i conclou amb les bases, que constitueixen la part més llarga dels debats. En el debat sobre la totalitat, intervenen en contra, tot i que des d'angles ben diversos, Ángel Escobar (senador per la SEMAP), Carlos María Coronado (Conca), Josep Maluquer (vitalici), Antonio María Fabié (Ávila), Benito Ulloa (vitalici) i el marquès de Seoane (vitalici), que són contestats pels diversos membres de la comissió i pel ministre de Foment (Alejandro Pidal y Mon). D'aquests oradors, Escobar, Fabié, Ulloa i el marquès de Seoane defensen la plena unificació del Codi Civil, mentre que Coronado es mostra d'acord amb els termes proposats pel Govern, i Maluquer defensa el manteniment íntegre dels drets civils regionals. Cal tenir en compte que Fabié era membre de la CGC, Ulloa magistrat del Tribunal Suprem i Coronado catedràtic de la UCM i exministre de Gràcia i Justícia el 1868, amb Isabel II.

En el debat sobre l'articulat i sobre les bases, hi ha un llarg llistat d'intervencions en un sentit i en un altre i la presentació d'esmenes, algunes d'elles aprovades. Els germans Silvela, en tant que ministre l'un i president de la comissió l'altre, fixen la posició del Govern i dels ministerials en aquest tema. Entre els catalans, Manel Girona i Joaquim Maria Paz tenen intervencions menors.

L'endemà mateix de l'aprovació del Senat, el projecte de llei, modificat per les esmenes aprovades, es presenta al Congrés. A la comissió, trobem Manuel Alonso Martínez, autor dels anteriors projectes, president de la secció primera de la CGC i aleshores diputat per Burgos, a la presidència, junt amb altres noms significatius: José Canalejas (diputat per Agreda, Soria), Germán Gamazo (Medina del Campo, Valladolid), entre altres, i també Manel Duran i Bas (Barcelona), que aconsegueix entrar a la comissió. El juny, aquesta emet un dictamen favorable, sense la signatura de Duran i Bas. Aquest presenta un vot particular, però Alonso Martínez, Canalejas i Gamazo, que de fet signaven el dictamen, en presenten un altre. En aquest, es proposava un text força similar al projecte de llei d'Alonso Martínez, que passaria per la derogació dels codis romans i canònics als territoris on regissin com a dret supletori i el manteniment temporal sols de les institucions jurídiques forals que estiguessin molt arrelades.

El vot particular de Duran i Bas, convé analitzar-lo amb més deteniment. Es referia a l'article sisè, que preveia que el Govern, escoltant la CGC i en un termini màxim de quatre anys des de la publicació del nou codi, presentaria a les Corts els apèndixs amb les institucions jurídiques que caldria conservar als territoris on eren vigents. Davant d'això, Duran parla de la totalitat del dret i no sols de la part que caldria conservar; proposa un projecte de llei per a cadascun dels territoris afectats; suprimeix el termini de quatre anys; i incorpora un paràgraf en el que es preveu el nomenament d'una comissió per a cadascun dels projectes, amb tres individus de la Comissió General de Codis, el vocal ja existent representant del territori foral i tres lletrats d'aquest territori: un proposat per l'Audiència, un per la Universitat i un pels col·legis d'advocats.

Del vot particular de Duran, interessa no sols les propostes concretes que fa, sinó la línia argumental que exposa en els preliminars, que serà la mateixa que després desenvoluparà en les seves intervencions al Congrés. Per a Duran, els codis anomenats *forals* no ho serien per una concessió reial ni per cap privilegi, tal com ho plantejava Alonso Martínez en el seu projecte de 1881, sinó per què s'anomena *furs* les lleis que regeixen als territoris que havien constituït estats independents en el passat. Aquests drets, per tant, formarien també part del Dret espanyol i no serien d'inferior condició ni haurien d'estar subordinats al castellà. Duran creu que la unitat no significa uniformitat ni aquesta és sinònim de ciència contemporània. Planteja que les institucions jurídiques no són sols un conjunt de disposicions legals, sinó que, pel contrari, expressen la particular manera de ser d'un poble. Aleshores —continua— si hi ha coincidència entre les particulars condicions d'un poble i les seves institucions jurídiques, s'enforteix la seva força moral i econòmica. Creu que si aquestes institucions no són contràries a la justícia, cal no sacrificar-les en favor de la uniformitat, sinó conservar-les en tota la seva integritat, amb les reformes que calgui.

Duran planteja també que fóra millor no emprendre la tasca codificadora, ja que encara no s'hauria arribat al moment adient. Si finalment s'imposa aquest criteri, seria preferible elaborar un codi propi per a cada territori, perquè així tindria una més gran cohesió interna. Si això no fos possible, caldria assegurar la integritat de totes les institucions que mantenen els codis forals.

El debat al Congrés es realitza entre el 9 i el 19 de juny, amb intensos debats en sessions de tarda i també de nit. S'aconsegueix acabar el debat sobre la totalitat i sobre l'articulat, però el debat sobre les bases queda inacabat just després de començar-lo. En el debat sobre la totalitat, intervenen en contra, també des de diferents angles, José Marín Ordóñez (diputat per Cabra, Còrdova), Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca del Penedès) i Ramón Fernández Hontoria (Santander), que són contestats pels membres de la comissió. En aquest cas, potser no hi ha un debat tan intens entorn a la necessitat de procedir a una unificació completa o de mantenir els drets forals, però sí hi ha al·lusions al tema, com la intervenció del català Planas i Casals, amb una línia argumental en sintonia amb l'expressada per Duran i Bas en el seu vot particular.

Dins del debat sobre l'articulat, hi ha una discussió entorn als vots particular d'Alonso Martínez, més Canalejas i Gamazo i al de Duran i Bas. En aquest debat, sí hi ha llargues intervencions entorn del punt idoni de permanència dels drets forals, destacant les intervencions del ministre Silvela, fixant la postura del Govern en aquesta qüestió, així com les de Gamazo i de Duran i Bas, defensant llurs respectius vots particulars. Destaca també la intervenció de Joaquín Gil Berges (diputat per Saragossa), i la presentació d'una esmena

signada per ell mateix i pels diputats aragonesos, que s'aprova, demanant accelerar la redacció del Dret Civil aragonès i que el codi general fos aplicable en aquest territori des de la seva mateixa promulgació. Cal dir que Duran i Bas intervé també com a membre de la comissió, a favor de l'article primer.

Dins del debat a ambdues cambres, podem distingir tres grans blocs de temes. El primer seria la discussió entorn a si ha arribat el moment per emprendre la tasca codificadora; el segon, si el procediment d'autoritzar unes bases és el més correcte o si caldria discutir tot un projecte sencer de Codi Civil; i el tercer, el punt just de manteniment dels drets civils forals. Hi ha a més, algunes intervencions menors de parlamentaris catalans, que cal veure també.

Dins del primer bloc, el gran defensor de la no oportunitat d'emprendre la tasca codificadora és Manel Duran i Bas, que en la seva intervenció al Congrés, considera que és un tema d'una complexitat tan gran, que requeriria tot de treballs jurídics monumentals previs i un coneixement més gran de tots i cadascun dels codis dits *forals*. Carlos María Coronado, al Senat, coincideix amb Duran en ressaltar la gran complexitat dels diversos codis vigents i el poc coneixement que es té de tots ells. Per al ministre Silvela, així com en el Dret de Castella, el terreny ja estaria preparat per a la codificació, en el de les legislacions forals tot just hom està al principi del seu estudi; tot i així, segons ell caldria emprendre la tasca codificadora. Tant José Marín com Joaquín Gil Berges ressalten al Congrés l'extrema confusió de codis vigents a cada territori, tant comparant-los entre si com dins dels propis territoris en els que són vigents, per la diversitat de fonts i d'interpretacions, concloent que és absolutament necessari acabar amb aquesta situació i emprendre la tasca de codificació. Faustino Rodríguez San Pedro, diputat per Alcoi i membre de la comissió del Congrés, en la seva defensa de la necessitat de la codificació, posa els exemples de Portugal, amb una evolució paral·lela a l'espanyola i que hauria fet el seu codi, i dels països d'Amèrica Llatina, en els que regia el Codi castellà i que haurien fet també els seus propis codis.

Pel que fa a la qüestió del procediment de debatre unes bases i no el text sencer del Codi Civil, tant el ja vist José Marín, com Joaquín López Puigcerver (diputat per Almeria) i Rafael María de Labra, (Sábana-Grande, Puerto-Rico) censuren al Congrés el procediment escollit pel Govern i manifesten el seu desig de discutir un projecte sencer. Duran i Bas, en canvi, defensa el sistema de bases: en la seva intervenció com a membre de la comissió a favor de l'article primer, defensa el sistema d'autorització, tot i que adverteix que sense l'entusiasme d'alguns dels seus companys de comissió.

Abans d'entrar a fons en l'anàlisi dels drets civils forals, tema del màxim interès tant de les corporacions econòmiques catalanes com dels parlamentaris catalans, pot ser interessant completar una visió d'altres intervencions menors d'aquests darrers. Al Senat, Manel Girona fa uns breus aclariments sobre els valors al portador, demanant que el futur Codi contempli el buit legal existent al respecte. Joaquim Maria Paz, membre de la comissió del Senat, fa els aclariments que hem vist anteriorment sobre el fet que no signés el dictamen. El marquès de Monistrol, que era el màxim representant de l'IACSI a Madrid, si bé es trobava present en els debats del Senat, no pren la paraula en cap moment, preferint que Josep Maluquer, més coneixedor de la complexa matèria posada a debat, defensés les tesis sostingudes des de la corporació.

El debat entorn al manteniment dels drets civils forals i de l'oportunitat de procedir a una unificació més o menys completa del Codi Civil espanyol, centra bona part de les intervencions a ambdues cambres, potser més al Senat. Trobem, d'una banda, els

parlamentaris partidaris d'una unificació completa o bé de minimitzar la presència de les diferències forals, de l'altra els defensors del punt en què el Govern col·loca la qüestió, és a dir, la redacció d'uns apèndixs amb les institucions jurídiques forals, i, finalment, tres parlamentaris catalans (Josep Maluquer al Senat i Manel Duran i Bas i Josep Maria Planas i Casals al Congrés), que defensen el manteniment íntegre dels drets civils forals i un tractament específic per a ells, no com a apèndixs d'un codi general.

Cal dir que en el debat sobre la totalitat que es produeix al Senat, és on apareix més clarament un sector partidari de la unificació completa, amb la consegüent supressió dels codis forals, mentre que al Congrés es parteix ja com un fet consumat del manteniment d'aquests, si més no, dels seus aspectes més fonamentals. És per això, que les intervencions més contundents respecte la necessitat d'aprofitar aquesta ocasió per liquidar una etapa caracteritzada per la multiplicitat de formes jurídiques i passar a una unificació completa, es produeixen a l'alta cambra. Així, per a Escobar, un Codi Civil únic seria un element d'unitat política i nacional. Afirma: *separar la reforma del Código civil, como si esas provincias no fuesen españolas; perder la oportunidad y hacer dos derechos distintos; no conseguir la unidad legal, que es una reforma tan esencial y tan necesaria para conseguir la unidad política de la Nación*<sup>442</sup>. Fabié, per la seva banda, afirma: *Creo, señores, que uno de los signos más característicos de nuestro atraso social y político consiste en no haber podido alcanzar la unidad legislativa: una de las pruebas más evidentes del escaso vigor que en lo que va de siglo cuenta y tiene esta Nación, antes tan grande, es, en mi concepto, el no haber podido conseguir su unidad legislativa en materia de derecho civil*<sup>443</sup>. També Alonso Martínez, president de la comissió del Congrés, s'hi refereix: *¿Cómo negar la influencia de la unidad del derecho, es decir, el que sean idénticos o uniformes el derecho de la familia y el de la propiedad en los diversos miembros de un estado, sobre la unidad de la Nación*<sup>444</sup>?

En alguns casos, aquesta demanda d'unificació va acompanyada d'una animadversió cap la pervivència no ja de legislacions diferenciades, sinó dels mateixos trets característics dels territoris on eren vigents. Així, Fabié, que com recordarem, era membre de la CGC, afirma al Senat: *Creo, Sres. Senadores, que esta cuestión, más que de fueros, es nacional, y que interesa al engrandecimiento de la nacionalidad española. Toda vez que se pone mano en ella, es necesario que desaparezcan esas patrias chicas, esas pequeñas nacionalidades que se sostienen a expensas de los intereses de la madre Patria, a fin de que de una vez para siempre se verifique en el orden jurídico la unidad tan deseada por todos los buenos españoles*<sup>445</sup>. En la mateixa línia s'expressa Ulloa, magistrat del Suprem, també al Senat: *Mi bello ideal es borrar de la geografía de España esas nacionalidades ridículas que a fuerza de su exagerado provincialismo están constantemente promoviendo rozamientos con el resto de españoles*<sup>446</sup>. Per al marquès de Seoane, igualment al Senat, el projecte del Govern, en la seva admissió dels drets regionals, afavoriria el cantonalisme: *de modo que no sólo no se consigue por el proyecto que se discute, la principal ventaja que para mí tienen y han tenido siempre las codificaciones, y bajo cuyo aspecto se han mirado por los hombres políticos, de ser un medio de nacionalidad, sino por el contrario, se extiende mucho más el abismo, dándose vida a ese monstruo que nos está espiando por todas partes, que Dios quiera que*

442. DSS, legislatura de 1884-85, 19-2-1885, núm. 66, p.1242.

443. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1270.

444. DSC, legislatura de 1884-85, 19-6-1885, núm. 177, p.5229.

445. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1291.

446. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1293.

*no nos dé malos días, y que se conoce ahora principalmente en España con el nombre de cantonalismo*<sup>447</sup>.

Alguns oradors, com el propi Ulloa al Senat i Gamazo al Congrés, al·ludeixen al decret de Nova Planta de Felip V com a punt de referència a tenir en compte a l'hora de bastir una política unificadora.

No obstant aquesta hostilitat cap els factors diferencials, l'aposta per un Codi Civil unificat es fa, per part d'aquests parlamentaris, no prenent com a base el Dret castellà, sinó agafant de cadascuna de les legislacions vigents allò que pogués ser més beneficiós per al conjunt, igual que feia Alonso Martínez en el seu projecte de 1881. Això ho demanen Escobar al Senat i López Puigcerver i Rodríguez San Pedro al Congrés. Ulloa encara va més enllà i afirma al Senat que per a ell seria preferible que el Codi Civil català, els defensors del qual serien els que més s'estarien oposant a la unificació, s'apliqués a tota Espanya, aconseguint per aquesta via la unificació, que no pas continuar amb la diversitat de codis existents fins aquell moment. En rèplica a la comissió, ens dóna aquesta particular visió seva del paper dels catalans en les decisions polítiques: *si en esta ocasión se han impuesto los catalanes (que han venido imponiéndose toda la vida), han de seguir imponiéndose*<sup>448</sup>.

En alguna ocasió, s'associa també la unificació jurídica a l'extensió i consolidació del castellà com a idioma nacional en els territoris en els que encara tenia poca presència. Fabié, citant un text d'Alonso Martínez, afirma al Senat: *difundiéndose así, a la par que el conocimiento jurídico, el del idioma nacional por todos los ámbitos de la Monarquía*<sup>449</sup>.

Els defensors de la unificació, reforcen la seva demanda argumentant que els drets forals, en la seva gran complexitat, no tindrien una interpretació del tot clara, com ho mostraria el fet que hi ha sentències dels tribunals dels territoris on són vigents que són contradictòries entre si. Per això, la codificació única significaria una simplificació de la llei, fent un codi més entenedor per a tothom i no subjecte a interpretacions diverses.

Es vol també presentar els diversos codis amb poques diferències entre si i, alhora, els territoris en què eren vigents també amb molt poques diferències respecte l'Espanya de matriu castellana, d'on resultaria fàcil aconseguir la unificació sense sacrificar gaire coses. Al Congrés, Alonso Martínez esmenta les institucions que els representants dels territoris forals a la CGC consideren que caldria conservar, a través de les seves pròpies conclusions, concloent que són molt poques. Per a ell, doncs, caldria sols conservar com a excepció alguns aspectes que siguin realment molt característics d'un determinat territori, anant cap a la unificació en la resta: *Pero respecto de todos aquellos puntos acerca de los cuales no hay rozamiento, ni choque, ni contraposición alguna entre el derecho general del Reino y el derecho foral, ¿por qué nos hemos de empeñar en mantener el particularismo*<sup>450</sup>?

Al·ludeixen també a la modernitat com a un factor que tendeix a la unificació. Per als defensors d'aquesta, les nacions modernes marxarien decididament cap el centralisme polític i la unitat legislativa.

En aquest mateix terreny de la modernitat, diversos parlamentaris carreguen directament contra el Codi Civil català, al que acusen d'estar anquilosat, inservible ja per a la funció que hauria de desenvolupar. De nou és Ulloa el que mostra una hostilitat més gran: *Pues yo diré*

---

447. DSS, legislatura de 1884-85, 25-2-1885, núm. 71, p.1360.

448. DSS, legislatura de 1884-85, 24-2-1885, núm. 70, 1338.

449. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1255.

450. DSS, legislatura de 1884-85, 19-6-1885, núm. 177, p.5229.

*al señor presidente de la Comisión lo que es el derecho catalán en muchas de sus disposiciones, y la razón por la cual se viene defendiendo aquí su integridad, que se cubre bajo la bandera del interés público para amparar con ella una mercancía averiada*<sup>451</sup>. Per a Gamazo, si el Dret català tenia segles d'història, podria representar els costums de l'època en què va ser creat, però no els del moment. Enumera diverses disposicions vigents a Catalunya que considera anacròniques. En l'anàlisi d'institucions jurídiques concretes, Ulloa es refereix a la figura de l'hereu com a *derecho absurdo*<sup>452</sup>, mentre que Gamazo defineix la família catalana com a poc igualitària. El mateix Gamazo s'oposa al manteniment del Dret Canònic com a supletori, considerant que és consentir que l'Església legisli.

Ulloa, en al·lusió a la defensa del Dret Civil català que fa Maluquer al Senat, censura l'oportunisme dels parlamentaris liberals catalans, ja que, segons ell, en algunes qüestions farien causa comuna amb els sectors més conservadors (notem, de passada, les riallades que la seva intervenció aixeca entre els senadors presents):

(...) es muy raro que cuando se viene a defender aquí cosas insostenibles por los catalanes, se defiendan en catalán, de lo cual resulta que son liberales cuando les conviene, y reaccionarios cuando les conviene también (*Risas*). De suerte que el criterio de S.S. y de esos catalanes está en el interés material, porque no comprendo que unas personas que estimen en algo su carácter vengan aquí haciendo argumentos liberales cuando les conviene, y argumentos que estén fuera del terreno de la libertad cuando les conviene también hacerlos. Si estos son los caracteres catalanes, que lo sean (*Risas*)<sup>453</sup>.

També s'hi refereix Fabié, per al qual, el catalanisme de Maluquer el duria a defensar plantejaments poc liberals: *militando en la fracción política a que pertenece, no me explico cómo su espíritu catalanista le lleva a tales excesos*<sup>454</sup>.

Al costat d'aquest sector més partidari d'una unificació més o menys completa, trobem els defensors del punt en el que el Govern conservador planteja aquesta qüestió, és a dir, la conservació dels drets civils forals, potser suprimint aquells aspectes que els experts considerin anacrònics, la seva publicació com a apèndixs del Codi Civil general i la vigència d'aquest com a Dret supletori als territoris forals. Aquest plantejament, no del tot acceptat pels parlamentaris catalans que intervenen en els debats, parteix no obstant d'una base diferent de la dels partidaris de la unificació, com és la conveniència d'una pluralitat d'institucions jurídiques segons els territoris. I a aquesta base diferent, correspon una línia argumental també diferent, que en alguns casos coincideix o s'acosta amb l'esbossada pels parlamentaris catalans.

Entre aquest sector, doncs, hi ha la idea que a diferents costums es corresponen diferents codis. Segons Benito Gutiérrez, de la comissió del Senat: *Pero además hay otra consideración, que es la de la diversidad de costumbres: las leyes ciertamente que han engendrado en aquellas provincias aquellas costumbres, y esas costumbres que tienen su origen en la ley, marcan una diferencia grandísima entre el modo de ser, de funcionar y de vivir de esas provincias y de las provincias de Castilla*<sup>455</sup>. Però és el ministre Silvela el que defineix amb més deteniment aquesta situació, en la seva intervenció al Congrés contra del vot particular d'Alonso Martínez, Gamazo i Canalejas. Agafant de fet alguns dels conceptes del vot particular de Duran i Bas, afirma:

451. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1292.

452. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1293.

453. DSS, legislatura de 1884-85, 23-2-1885, núm. 69, p.1318-19.

454. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1271.

455. DSS, legislatura de 1884-85, 19-2-1885, núm. 66, p.1248.

(...) nuestro derecho foral no constituye una excepción, modificación o desviación, por decirlo así, de un cuerpo general, de suerte que venga a significar y a representar meras excepciones, como pueden serlo, el *fuero de bailío* en determinados puntos de Aragón, el *fuero de troncalidad* en determinados puntos, y en algunas excepciones de costumbres particulares en este o en el otro territorio. ¿No nos encontramos, principalmente en Cataluña y en Aragón, con dos derechos que tienen las mismas condiciones de origen histórico, de desenvolvimiento científico, de unidad de pensamiento y de desarrollo, las mismas condiciones que tiene el derecho histórico de Castilla, con Códigos menos numerosos y variados, pero con todos los fundamentos, con todos los accidentes y con todos los desenvolvimientos de un derecho completo, de un derecho con unidad, con vida propia, con jurisprudencia especial, con literatura singularísima y con una cosa que vale más que todo esto, con una adhesión y con un aprecio de ese derecho y de esa literatura y de esa jurisprudencia y de esos desenvolvimientos en las provincias y en los países regidos por ese derecho, que nadie absolutamente que no cierre los ojos a la luz puede desconocer ni puede negar.

I agefeix:

Porque, señores, importante y deseable es la unidad; pero los que tienen la responsabilidad de las reformas y de sus resultados, sobre todo en aquellos grandes problemas que se ensalzan con la vida nacional y con la historia de los pueblos, lo que primero deben tener en su pensamiento y en su conciencia, antes que la unidad, es la vida, y nada que sea amenguar la vida de ningún elemento nacional, paréceme a mí que es obra patriótica, que es obra de progreso y de fortaleza para un país, y lo que importa es respetarla, si bien procurando encauzarla, pero con tal que al encauzarla no se disminuya ni se desperdicie una sola gota de su caudal, tanto más que en nuestro país, triste es reconocerlo, pero no estamos sobrados de este caudal de vida para gran número de instituciones que nos importa a todos mucho conservar<sup>456</sup>.

Hi ha també des d'aquest sector una reflexió entorn als orígens de cada codi: mentre a Castella hi hauria una legislació sense base romana i condicionada per elements germànics, les altres legislacions tindrien una base essencialment romana. S'esmenta també l'especificitat d'algunes formes contractuals agràries, com la rabassa morta i l'emfiteusi a Catalunya i el *foro* a Galícia. Silvela, a més, situa els possibles anacronismes que Gamazo enumerava per al Codi Civil català, en un mateix terreny que els existents al Codi castellà. En resposta a Maluquer, el ministre insisteix que el seu projecte manté el Dret foral en tota la seva integritat.

Anem ara a veure la línia argumental esbossada pels tres parlamentaris catalans que intervenen en els debats. Hi ha, en primer lloc, una valoració sobre la situació en què el projecte deixa els drets forals. Planas i Casals i Duran i Bas s'hi refereixen al Congrés. Per al primer, si bé el text que ara es debat consigna el principi del manteniment d'aquesta legislació, a diferència d'altres projectes anteriors que senzillament la suprimien, ho estaria fent molt limitadament: agafant com a base el Dret de Castella, s'admetria únicament com a excepció algunes institucions jurídiques de les vigents als territoris amb codi diferent. El que caldria, per contra, seria el manteniment íntegre d'aquests codis. Duran i Bas, per la seva banda, enfront de la proposta del Govern i de la comissió de respectar allò que sigui diferencial i molt arrelat a la zona i de recollir-lo en forma d'apèndixs, demana que els drets civils dits *forals* es redactin com un tot en si mateix, aconseguint així la màxima coherència interna i no dependent d'un codi general extern a ell. En la seva intervenció, afirma:

Hay, pues, profundas diferencias en el fondo de lo que ha propuesto el Sr. Ministro de Gracia i Justicia y la Comisión ha aceptado, y lo que yo propongo en el voto particular; y por esto, mientras en el dictamen se habla de leyes especiales, en las cuales se determinarán las instituciones propias del régimen foral que se deben conservar, yo he dicho, y quiero hablar con toda claridad, para que nadie se llame a engaño, (...) que en mi propósito entra que se fije íntegramente el régimen jurídico propio de cada provincia foral, sin bastardías ni deficiencias, y sobretudo sin contradicciones en las tendencias o espíritu<sup>457</sup>.

---

456. DSC, legislatura de 1884-85, 13-6-1885, núm. 172, p.5035-5036.

457. DSC, legislatura de 1884-85, 18-6-1885, núm. 176, p.5184.



Una segona qüestió, molt en sintonia amb el text del vot particular de Duran i Bas, és considerar les legislacions regionals no com a resultat d'excepcions ni privilegis, sinó de l'acció de les Corts d'estats independents. Segons Planas i Casals: *la legislación que en ellos existió, no fue una concesión privilegiada de sus reyes, fue obra y producto, en su parte principal, de las Cortes de aquellos reinos, fue un producto legislativo tan respetable como pueda serlo uno que diname, uno que derive de las actuales Cortes españolas*<sup>458</sup>. Per a Planas, a més, a Catalunya i Aragó i una mica també a Navarra, el sistema representatiu va assolir una puresa molt més gran que a Castella.

Duran i Bas coincideix amb Planas en la constatació que els territoris forals en el passat havien estat regnes, organitzats com a estats independents, i no pas per un període curt de temps, sinó durant molts segles. Després de la unificació espanyola —continua Duran— varen conservar les seves lleis i una certa autonomia. Per a ell, aquest fet polític-històric hauria influït en què aquestes antigues nacionalitats tinguin i conservin caràcter, costums i lleis propis, així com uns especials elements morals i també econòmics. Aquests, quedarien reflectits en grans tradicions jurídiques, que serien l'expressió d'una particular manera de ser durant segles. Si aquesta tradició jurídica té vitalitat —conclou— cal no destruir-la, sinó conservar-la. I cal conservar-la en forma de règim jurídic especial, sense supeditar-lo a un altre.

Respecte l'acusació d'anquilosament del Dret Civil català, Planas i Casals argumenta que el decret de Nova Planta i altres mesures de Felip V, en suprimir el poder legislatiu dels territoris amb una legislació pròpia, va impedir que aquesta s'actualitzés com s'hauria fet d'existir aquell. Això fa que els drets regionals hagin quedat estancats i que es pugui plantejar la seva revisió, però sempre partint de la base de la seva conservació.

Planas i Casals rebutja també l'afirmació feta pels defensors de la unificació, en el sentit que les diferències entre legislacions serien menors i fàcilment assimilables. Per contra, ell creu que són molt profundes. També s'hi refereix Duran i Bas, que rebutja la proposta d'assolir la unificació tot agafant el millor de cada legislació. Segons ell, cada legislació especial seria la genuïna representació d'un territori, no fàcilment transportable a un altre. A més, rebutja els càlculs d'Alonso Martínez, segons els quals, els articles dels codis forals que els representants a la CGC dels territoris on eren vigents haurien proposat de mantenir, serien molt pocs, tot considerant que no es tractava tant d'una qüestió de nombre d'articles, com de la importància de les institucions jurídiques que regulaven. Finalment, Maluquer resalta les importants diferències existents tant a nivell idiomàtic, com cultural i fins i tot econòmic, rebutjant que es pugui aplicar un motlle comú a realitats tan diverses: *esto de la uniformidad no es un adelanto, sino una tiranía, toda vez que se reduce a imponer a un pueblo una ley para la cual no está educado, ni tiene costumbres adecuadas, ni tampoco son adecuados su idioma, su manera de ser, ni la organización de su propiedad, ni otra alguna de estas circunstancias que se necesitan para que un pueblo pueda adaptarse a una reforma de esta clase*<sup>459</sup>.

Respecte la línia argumental de la modernitat, Maluquer posa els exemples dels Estats Units, Suècia i Noruega, Àustria-Hongria i Suïssa, per demostrar que la codificació per regions és plenament vigent en aquests països. Planas i Casals, per la seva banda, considera que el manteniment de legislacions regionals no atempta a la unitat nacional.

458. DSC, legislatura de 1884-85, 10-6-1885, núm. 169, p.4869.

459. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1264.

Hi ha també una reivindicació d'algunes de les institucions jurídiques catalanes, que havien rebut atacs per part dels partidaris de la unificació. Així, la rabassa morta és defensada per Planas i Casals i per Duran i Bas, que defensa també la figura de l'hereu. Maluquer defensa que el Dret romà i el Canònic tinguin caràcter supletori a Catalunya.

Maluquer rebutja les acusacions rebudes al Senat, que qüestionaven el seu liberalisme polític pel fet de defensar el manteniment dels codis forals. Rebutja també l'associació que els seus detractors pretenien fer entre liberalisme polític i tendència a la unificació en matèria jurídica. Creu que cal rebutjar la uniformitat i, en canvi, defensar la plena pervivència dels codis regionals per arribar així a la unitat política.

Tant Maluquer al Senat com Duran i Bas al Congrés, demanen jutges catalans (recordem que Duran ja ho havia demanat en la seva proposició de Llei de 1879 relativa a la Llei d'enjudiciament civil). Per a Maluquer, els jutges forans que estaven exercint la seva funció a Catalunya, a banda de no conèixer el Dret Civil català, no entenien les declaracions de molts testimonis que parlaven sols català, creant greus malentesos i entorpint la marxa de la justícia. Duran i Bas rebutja les acusacions dels partidaris de la unificació, en el sentit que als tribunals catalans hauria hagut sentències contradictòries entre si, afirmant que això s'hauria degut a la presència de jutges forans, desconexors del Dret Civil del país. En aquesta mateixa línia, Duran demana que la redacció dels codis forals es faci amb la participació de lletrats dels territoris afectats, ja que sols ells coneixen en profunditat la matèria a tractar.

No es pot tancar aquesta ullada a les argumentacions dels parlamentaris catalans respecte el Codi Civil, sense reproduir una afirmació de Josep Maluquer al Senat, constatant la legislació contrària als interessos de Catalunya que s'estaria duent a terme en els darrers anys, que recorda molt la pronunciada per Bosch i Labrús al Congrés, amb motiu del tractat de comerç amb França: *parece que Cataluña está en desgracia; parece que se cierne ya sobre mi querido país la desdicha por todos lados: no solamente se arruina con las medidas económicas la industria, sino que ahora la Comisión pretende matar el derecho foral. I afegeix: Por lo que a Cataluña se refiere, aunque no puedo creerlo, hay tal cúmulo de circunstancias, que obligan a veces a pensar si existe una idea de hostilidad hacia aquel país: no lo creo, no lo puedo presumir, pero pudiera decirse que los hechos lo van demostrando*<sup>460</sup>.

## **B) Legislació sobre plagues a l'agricultura.**

Les Corts s'ocupen durant aquests anys de diverses plagues que afectaven els camps i les collites. No hi ha dubte que la fil·loxera és la que mereix un tractament més gran, tant per la importància de la superfície de vinyes i l'abast de la plaga, com pel fet de ser els vins l'objectiu prioritari de la política comercial dels successius governs del període. Al seu costat, hi ha dues plagues més que també requereixen una certa atenció per part del Govern i/o de les Corts: la llagosta i l'insecte anomenat *lagarta*.

---

460. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1264 i 1268.

**B.1) Les lleis sobre la fil·loxera.****B.1.1) La llei de 1878, de defensa contra la invasió de la *Phylloxera Vastatrix*.**

La fil·loxera no va ser l'única plaga que va afectar els ceps europeus durant el segle XIX: abans de la seva aparició, ja s'havien manifestat l'*oidum* i el *mildiu*. No obstant, va constituir la més devastadora, tant per la resistència de l'insecte a qualsevol tractament, com per la facilitat amb què es propagava a noves zones. A principis dels anys setanta, aquesta plaga s'extenia per diverses zones productores d'Europa, entre elles, França.

Des de l'IACSI, principal corporació econòmica catalana interessada en aquest tema, la proximitat amb les zones afectades de l'altra banda del Pirineu, fa que mobilitzi els seus esforços per intentar aturar l'arribada de l'insecte als ceps catalans. Repassant l'activitat de la corporació durant aquests anys, veiem que el tema de la fil·loxera ocupa un lloc central dins de les seves activitats: interès pels nous tractaments científics, divulgació de les característiques de la plaga i de les precaucions més bàsiques, assistència a congressos, articles d'opinió des de les planes de la seva revista i, el que aquí més ens interessa, una constant pressió al Govern per adoptar les mesures de precaució i, quan la plaga entra en territori espanyol, d'eradicació, de l'insecte.

Per part del Govern espanyol, ja el 1872 s'inicia una investigació, a partir d'un qüestionari repartit a les juntes provincials d'agricultura<sup>461</sup>. El 1874, és a dir, quatre anys abans de l'aparició del primer focus fil·loxèric en territori espanyol, l'IACSI aconsegueix del Govern la prohibició d'importar ceps de països infectats per la plaga. El desembre de 1875, la corporació adreça una exposició al ministre de Foment, el comte de Toreno, demanant un estricte compliment a les duanes espanyoles de les disposicions per evitar la introducció de plantes amb risc d'estar infectades. El maig següent, adreça una nova exposició al ministre, que recull un llarg dictamen elaborat per una comissió de l'Institut, amb diverses recomanacions per evitar l'arribada de la plaga a territori espanyol.

Des d'aquestes primeres disposicions fins 1878, hi ha un cert parèntesi en l'activitat de l'IACSI en aquest tema, al mateix temps que no es produeix tampoc cap iniciativa parlamentària en aquest terreny. El març de 1878 hi ha dues reials ordres (15-3-1878 i 16-3-1878) relatives al tema. La primera donava instruccions als governadors civils de cara a prevenir l'aparició de la plaga en territori espanyol, mentre que la segona prohibia la importació de qualsevol planta viva.

Coincidint amb aquestes disposicions, hi ha diverses intervencions de parlamentaris catalans, encara abans de l'aparició de la plaga en ceps espanyols, que ressalten la importància d'extremar les precaucions per evitar aquesta possibilitat.

La primera d'aquestes intervencions es realitza al Congrés dels diputats i la protagonitza Josep Florejachs (diputat per Olot), que el març d'aquest any demana al ministre de Foment, el comte de Toreno, que adopti totes les mesures possibles per impedir que la plaga traspassi la frontera per Girona. El comte respon explicant les mesures que el Govern venia adoptant des de feia temps, especialment la prohibició d'importar ceps dels llocs infectats. Florejachs valora la possibilitat d'establir un cordó sanitari a la frontera amb França, en els

461. Sobre l'aparició i extensió de la fil·loxera a Catalunya i Espanya i les mesures adoptades per intentar eradicar la plaga, veure IGLÉSIES: *La crisi agrària...*; ALCINA: *Aportación al estudio ...*; CARNERO: *Expansión vinícola ...*, especialment el capítol 3: "La invasión de la filoxera en el estado español"; BENEVANTE, Jaime; GIRALT I RAVENTÓS, Emili; NICOLAU I NOS, Roser: "Població i agricultura", 1990; PAN-MONTOJO: *La bodega ...*

punts en els que els ceps d'ambdós costats estaven a tocar els uns dels altres i el risc de contagi era imminent. Proposa la destrucció dels ceps més immediats a la frontera, amb una indemnització als propietaris afectats, per impedir la penetració de la plaga en territori espanyol. El ministre es mostra un tant escèptic sobre l'eficàcia de la mesura, però afirma que l'estudiarà.

Poc després, també dins del març de 1878, el marquès de Monistrol, que com recordarem era el màxim representant de l'IACSI a Madrid alhora que senador vitalici, explica al Senat una interpel·lació, també al ministre de Foment, sobre l'aparició de la fil·loxera al departament dels Pirineus Orientals. El marquès analitza en què consisteix la plaga i els seus efectes a França, tot considerant el greu perill que hi ha d'extensió als ceps espanyols. En una mostra més de la relació entre parlamentaris catalans i corporacions econòmiques, al·ludeix als treballs preventius practicats per l'IACSI en els darrers anys i al seu paper decisiu per aconseguir que des del Govern es prohibís la importació de ceps i de llavors dels punts infectats. Diu al respecte:

Pues bien, señores, al Instituto agrícola catalán que desde su creación se dedica con el mayor patriotismo a la defensa y al mejoramiento de los intereses agrícolas de este país, corresponde la gloria de haber sido el primero que ha dado aquí la voz de alarma y ha prevenido a la Nación y al Gobierno para tomar todas las medidas que sean necesarias, no solamente para cerrar nuestras fronteras, sino también para que en el caso de producirse en algún punto de la Península la destructora plaga, que asola los viñedos de la Francia y Portugal, se tomaran todas las disposiciones que fueran necesarias; y con este motivo no ha cesado en sus publicaciones, en sus conferencias y en las esferas del Gobierno de aconsejar todo lo que la ciencia y la experiencia enseñan<sup>462</sup>.

Al·ludeix també als treballs d'investigació de la plaga fets per Joan Miret a França. Miret, que era soci de l'IACSI, va viatjar a França per encàrrec de la corporació. De les seves conclusions, adoptades per l'IACSI com a pròpies, en surt un seguit de propostes de cara a l'elaboració d'una legislació més àmplia, que el marquès de Monistrol presenta a les Corts: (...) *y por consecuencia, este entendido agricultor y la sociedad que representaba han formulado una serie de proposiciones que someten al Gobierno de S.M., y que por mi parte he aceptado como mías, y luego tendré la honra de leer para que el Gobierno, si lo estima conveniente, en la parte que le atañe como Poder ejecutivo, se sirva estudiarlas y adoptarlas con la premura que la gravedad del caso exige*<sup>463</sup>. Exposà tot seguit diverses mesures destinades a impedir la penetració de la plaga: prohibició de les importacions de ceps i de llavors; formació de comissions provincials de defensa contra la fil·loxera; anàlisi de les plantacions fetes als darrers set anys i dels ceps propers a les fronteres; control de les noves plantacions i dels vivers de ceps; rigorosos controls duaners; una llei específica de lluita contra la fil·loxera i una altra de creació de les comissions provincials.

El respon el comte de Toreno, que dóna àmplies explicacions dels treballs del seu ministeri per impedir l'arribada de la plaga als ceps espanyols. Al·ludeix a la representació oficial de Marià de la Pau Graells al Congrés fil·loxèric de Lausana. Cal dir que tot i que el ministre no es defineix plenament sobre la conveniència d'una llei específica sobre la plaga, la interpel·lació del marquès de Monistrol, recolzada plenament per l'IACSI, té molt a veure amb la presentació pel propi comte de Toreno, pocs mesos després, del primer projecte de llei de defensa contra la fil·loxera, que recollia a més moltes de les indicacions fetes pel marquès al Senat.

---

462. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], núm. 26, p.520.

463. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 30-3-1878, núm. 26, p.620.

No gaire després de la intervenció del marquès de Monistrol al Senat, un altre dels homes clau de l'IACSI, el marquès de Montoliu, directiu de la corporació, president de la seva delegació a Tarragona i diputat per aquest districte, intervé al Congrés insistint en aquesta qüestió. El maig, demana l'adopció del sistema italià, que consistia en la prohibició total de les importacions d'arbres i arbusts de qualsevol procedència i de qualsevol estat de conservació, ja que de vegades l'insecte es trobava en estat larvari dins seu. També proposa que les juntes provincials d'agricultura, indústria i comerç esbrinin si s'ha importat recentment ceps a les seves províncies, així com investigar la situació de la plaga a França. El comte de Toreno torna a explicar les mesures adoptades pel Govern des de 1874, entre les que en destaca la prohibició d'importar ceps estrangers, el lliurament a totes les juntes provincials d'agricultura d'informació per poder detectar la plaga, la incautació i incineració dels ceps que hagin estat identificats com a introduïts fraudulentament, la petició feta al Ministeri d'Hisenda de prohibició de les importacions de tota mena d'arbusts, i la vigilància constant de les zones frontereres de França i de Portugal. Anuncia que totes aquestes disposicions apareixeran aviat en una reial ordre, que preveurà també la crema dels possibles ceps infectats, amb indemnització als propietaris, però a càrrec de les diputacions provincials. El ministre, no obstant, reflexiona sobre els inconvenients d'aquest sistema, que hauria fet que el Govern suís el desestimés.

Encara el juny d'aquest any, Manuel María Álvarez, senador per Madrid (a les Corts de 1881-84 ho serà per Lleida, com a *cunero*), s'interessa pel tema.

El juliol de 1878, el comte de Toreno presenta al Congrés un projecte de llei de defensa contra la invasió de la *Phylloxera Vastatrix*, preferint per tant aquest sistema, demanat per l'IACSI i pels seus parlamentaris, al de la reial ordre, utilitzat fins aleshores. Com veurem, aquest projecte recollia les propostes fetes per l'Institut i pel marquès de Monistrol en la seva intervenció al Senat. Cal recordar també, que en el moment de la seva elaboració, la plaga encara no havia fet la seva aparició als ceps espanyols, tot i que el primer focus, a la zona de Màlaga, apareix just pocs dies després. En aquest projecte, es preveia la creació de la CCDF i de comissions provincials a les zones vitícoles, així com les seves funcions de vigilància, prevenció i extinció a les zones frontereres, si la plaga es presentés prop seu, amb la creació d'un cordó sanitari. També, la destrucció pel foc dels ceps infectats més els immediats en un radi de 20 metres, en el cas que es presentés la plaga en territori espanyol. En aquests casos, es contemplava la indemnització als propietaris dels ceps no afectats que calgués destruir per la seva proximitat als sí afectats, però no pas als d'aquests darrers, qüestió que serà la més polèmica del text. Les indemnitzacions es farien en base a un crèdit extraordinari de 500.000 pessetes (3.005,06 euros) que contreia el Ministeri de Foment, més un recàrrec únic de 0,25 pessetes (0,001 euros) per hectàrea de vinya. D'altra banda, s'enduria la prohibició d'importar qualsevol planta i el control de nous conreus.

Tot seguit i a partir de la RO de 5-8-1878, es forma la comissió, en la que trobem estratègicament situat el marquès de Montoliu com a secretari i també Ramon Soldevila (diputat per Lleida). La presideix José de Cárdenas (Lugo). La majoria de la comissió, emet un dictamen favorable, però el vescomte de Villa de Miranda (Ángel Fernández de Liencres y Herrera, que també és marquès del Donadío, diputat per Úbeda, Jaen) presenta un vot particular, en el que atenuava considerablement la part més expeditiva del projecte, seguint el criteri de respectar el dret de propietat. El projecte rep també algunes esmenes, però cap d'elles signada per parlamentaris catalans, que es mostren conformes amb el projecte.

Els dies següents, la Comissió de Vigilància i Defensa contra la Fil·loxera, creada per la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç de Girona, adreça una exposició a les Corts, amb observacions sobre el projecte i el dictamen de la comissió. La presenta al Congrés José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls), i al Senat Juan Moreno Benítez (senador *cunero* per Girona). Potser degut a aquesta exposició, la comissió retira el seu dictamen i en presenta un altre, en el que se suprimia el cordó sanitari fronterer i la penalització del trasllat de la infecció d'un punt a un altre del territori espanyol. Mentre, apareix el primer focus de la plaga en ceps espanyols, concretament a la zona de Màlaga.

El debat al Congrés es realitza entre els dies 19 i 20 de juliol i no intervé cap diputat català. El projecte passa al Senat, que el tramita amb rapidesa. La comissió és presidida pel marquès de Alhama (Tomás de Ligués y Bardají, senador vitalici) i en ella trobem José María Bremon (*cunero* per Tarragona). El debat es realitza el dia 23, sense que tampoc hi intervingui cap català, llevat de l'esmentat Bremon. En aquest cas, la no intervenció de parlamentaris catalans durant els debats, s'ha d'interpretar en el sentit que el projecte presentat pel Govern responia plenament a les demandes dels sectors econòmics catalans interessats en aquesta qüestió. De fet, l'IACSI, en la seva Junta General de socis de principis de 1880, assumeix plenament la paternitat de la llei, en els seus trets bàsics<sup>464</sup>. D'aquí en surt la llei de 30-7-1878, de defensa contra la invasió de la fil·loxera, ampliada amb la RO de 9-8-1878, que dictava regles per al seu compliment a les duanes.

Tot aquest procés se segueix amb interès des de les planes de la revista de l'IACSI, que publica les intervencions del marquès de Monistrol al Senat i de Florejachs i del marquès de Montoliu al Congrés. Aquest darrer, a més, publica un article sobre els treballs parlamentaris duts a terme<sup>465</sup>.

Després de l'aprovació de la llei, l'IACSI, conscient del perill d'arribada de la plaga per Girona i de l'extensió del focus de Màlaga, que indicava amb la seva sola presència en un lloc tan distant dels focus europeus, la inoperància de les mesures adoptades anteriorment, en uns moments, a més, en els que el Govern espanyol apostava per afavorir una política comercial basada prioritàriament en l'exportació de vins, manté la seva activitat per aconseguir que la nova legislació s'apliqui en tota la seva integritat. Així, el desembre de 1878 adreça una exposició al ministre de Foment, demanant que es comenci el més aviat possible i amb energia la campanya per extingir el focus fil·loxèric de Màlaga.

D'altra banda, la CCDF prevista a la llei de 30-7-1878, es configura a partir de la comissió permanent que treballava ja en aquest tema, dins del CSAIC. En ella hi trobem el marquès de Monistrol. També en compliment de la llei, es crea a cada província una comissió provincial de defensa contra la fil·loxera. L'IACSI aconsegueix situar a la de Girona i a la de Barcelona personatges que són freqüentment membres de la seva directiva: a la primera, el marquès de Camps de Mata, aleshores diputat per Girona, i a la segona, Boi Carreras. Dins d'aquestes comissions trobem també Antoni Castell de Pons (diputat per Igualada), que és membre de la de Barcelona. Ferran de Moradillo, que serà poc després diputat per Figueres, és membre de la de Girona, mentre que el comte de Torregrossa, que és diputat per Les Borges el 1881, ho és de la de Lleida.

---

464. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1880, ressenya de la Junta General de socis de 15-1-1880, p.33-46.

465. Veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-9-1878, article del marquès de Monistrol "Rectificaciones o conceptos emitidos en la discusión de la ley contra la Phylloxera, en el Congreso y en el Senado y en publicaciones recientes", p.244-256.

El febrer de 1879, els marquesos de Monistrol i de Montoliu assisteixen al Congrés fil·loxèric de Madrid. El maig, l'IACSI organitza una reunió als seus locals, amb assistència dels parlamentaris catalans recentment electes que es trobaven a Barcelona, per analitzar diverses qüestions, entre les que hi havia la de la fil·loxera. La corporació retransmet als parlamentaris assistents la seva preocupació per aquest tema. El juny, l'Institut edita un full volant en català, destinat a informar els pagesos sobre la plaga, i el reparteix profusament. Publica també a les planes de la seva revista un llarg treball de Miret sobre el tema.

D'altra banda, si l'estiu de 1878 la fil·loxera havia aparegut per primer cop en territori espanyol, amb el focus de Màlaga, durant 1879 es detecta també a l'Empordà i apareixen focus al límit fronterer entre Portugal i Salamanca. A partir d'aquí i en els anys següents, la plaga es va extenent a altres zones.

L'IACSI concentra els seus esforços en el focus de l'Empordà. Durant 1879, va mobilitzar les seves delegacions a la zona i va pressionar la Diputació Provincial de Girona, per demanar al Govern recursos extraordinaris per valor de 60.000 pessetes (360,61 euros). Aprofitant la visita de Cánovas a Barcelona, la directiva de l'Institut va demanar-li verbalment aquesta quantitat, així com el nomenament d'un delegat del Govern a la zona afectada, que dirigís totes les operacions; i millor si aquest podia ser Joan Miret, tècnic de la corporació, que ja havia acumulat nombrosa experiència en l'estudi de la plaga i possibles mètodes per combatre-la. Cánovas va accedir a ambdues peticions.

També a iniciativa de l'IACSI, es reuniren als seus locals representants de les quatre diputacions provincials catalanes, per constituir una Junta de províncies contra la plaga, amb un pressupost extraordinari. Es dona suport als treballs de Narcís Fages de Romàs, comissari regi d'agricultura i president de la subcomissió de defensa de la província de Girona, que organitza un servei d'exploració i vigilància a la zona. També, als treballs del professor Monnier, de la Universitat de Ginebra, que va començar a aplicar un procediment seu als focus infectats.

En la seva Junta General de socis de 15 de gener de 1880, la directiva de l'IACSI es queixa del fet que tot i existir una legislació sobre la plaga, aquesta no es pugui aplicar, perquè el Ministeri de Foment encara no havia reunit els recursos materials i econòmics necessaris. D'altra banda, des de les planes de la revista, el marquès de Montoliu analitza la plantació de ceps americans, resistents a la plaga, com a possible solució<sup>466</sup>. El marquès analitza també la situació de la plaga des de les planes del madrileny *La Época* i dedica la seva intervenció al *Congreso General de Agricultores i Ganaderos* de Madrid de maig de 1880 a aquesta qüestió.

Durant els primers mesos de 1880, brigades sota el comandament de Miret i amb el ple suport de l'IACSI, examinen les zones afectades de l'Empordà i apliquen sulfur de carboni als ceps infectats que estaven situats en zones baixes i anhídrid sulfurós amb noilina als de zones de muntanya. Cremen també els ceps afectats i els immediats, en aplicació de la normativa aprovada. Ara bé, del pla previst inicialment per l'IACSI, el Govern no va acceptar que la indemnització per destrucció de ceps fos completa, és a dir, per als ceps malalts però també per als immediats, admetent sols aquests darrers, ni tampoc la penalització a tots aquells que s'oposessin als treballs d'extinció.

466. Veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1880, ressenya de la Junta General de socis de 15-1-1880, p.33-46; article del marquès de Montoliu "La defensa contra la filoxera y la plantación de cepas americanas", p.25-29. Veure també 1-4-1880, p.93-94.

La crema de ceps, però, va provocar la ferotge oposició dels propietaris afectats, que en alguns casos va originar fins i tot l'enfrontament amb les brigades. Aquest és el cas del poble de Llers, on el maig de 1880 hi va haver importants aldarulls, que varen tenir com a conseqüència la dimissió de Miret i la paralització dels treballs d'extinció a la zona de Girona durant un any.

En aquests mateixos primers mesos de 1880, hi ha a les Corts diverses intervencions relacionades amb la fil·loxera, tant en el sentit de demanar ampliacions de la legislació, com en el d'atenuar-la. El febrer, al Congrés, el marquès de Muros (Constantino Fernández Vallín, diputat per Tineo, Oviedo), demana al ministre de Foment, ara ja Manuel Lasala, que cessi la prohibició d'importar tota mena de plantes i que aquesta es mantingui sols en el cas de les vinyes, perquè cal repoblar boscos i assortir viviers. El ministre respon que ha rebut també excitacions en el sentit contrari, d'eixamplar la llei, i no es compromet a res. El comte de Sallent (diputat per Palma) demana que no s'alteri la llei i anuncia la seva intenció d'impulsar alguna iniciativa parlamentària destinada a eixamplar-la. Bosch i Labrús s'adhereix a les declaracions del comte de Sallent. L'abril, Adolfo Merelles (diputat per Rivadavia, Orense) té una intervenció en línia amb la del marquès de Muros, que torna a intervenir dies més tard, reiterant la seva petició restrictiva de febrer.

El maig, José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls) al·ludeix al descontentament que estaria produint, segons ell, els treballs d'extinció de la plaga dirigits per Miret a l'Empordà. Dies més tard, després dels aldarulls de Llers, es refereix a aquests, iniciant un breu incident parlamentari, amb les intervencions dels ministres de la Governació (Romero Robledo) i de Foment (Lasala). De la mateixa manera, Tomàs Roger i Vidal (senador per Girona) censura a l'alta cambra els treballs de Miret, als que qualifica de poc eficaços, que haurien provocat els aldarulls de Llers. Demana també la llibertat dels detinguts durant els incidents.

L'IACSI reitera el seu suport a Miret, al que ofereix la possibilitat d'explicar la seva gestió des de les planes de la revista de la corporació. En un treball publicat el juliol, Miret explica els problemes amb els que es va trobar, provocats, segons ell, per la poca comprensió real per part de molts propietaris del greu perill devastador que significava la plaga i la seva consegüent resistència a la destrucció dels ceps, sobretot quan les indemnitzacions eren encara petites. Miret rebutja les acusacions rebudes per Álvarez Mariño al Congrés i per Roger i Vidal al Senat<sup>467</sup>.

L'Institut, per la seva banda, treu un comunicat oficial, en el que reitera el seu suport a Miret i a la campanya duta per ell. Cal dir que des de bon començament la corporació prescindeix d'una de les seves premisses bàsiques, com era el respecte prioritari al dret a la propietat, i es planteja la fil·loxera com a veritable calamitat pública, davant de la qual caldria actuacions expeditives. L'IACSI es ratifica en el seu pla. Rebutja el sistema d'atacar la plaga amb petites dosis d'insecticides, que permetien matar l'insecte, però no la planta, tot considerant que equivalia a un simple ajornament dels seus efectes devastadors. S'oposa també com a solució global a la replantació amb ceps americans, ja que representava un cost enorme i significava acceptar com un fet l'avenç de la plaga abans d'haver utilitzat tots els medis per combatre-la. Censura la RO de 30-6-1880, en la que a la pràctica el Govern venia a suspendre els treballs d'extinció fins que les diputacions poguessin disposar dels

---

467. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 11-7-1880, article de Joan Miret "La verdad sobre la campaña contra la filoxera en el Ampurdán", p.153-163.



fons necessaris per satisfer unes indemnitzacions que es mostraven superiors a les previstes a la llei<sup>468</sup>.

Als mesos següents, l'IACSI continua atorgant a la fil·loxera un tractament prioritari. Des de les planes de la seva revista, s'analitza els diversos mètodes empleats per combatre la plaga. El marquès de Montoliu representa la corporació al Congrés Internacional Fil·loxèric de Saragossa. El desembre de 1880 i el setembre i el novembre de 1881, l'Institut adreça noves exposicions al ministre de Foment, reclamant solucions per al tema i destacant el perill que la fil·loxera, en el seu avenç, travessi el límit entre les províncies de Girona i Barcelona.

A les Corts, després de les intervencions amb motiu dels incidents de Llers, no hi ha més al·lusions al tema durant més d'un any. El novembre de 1881, Teodor Baró demana al ministre de Foment, ara José Luís Albareda, les xifres disponibles al Ministeri sobre quantitat de focus fil·loxèrics i nombre d'hectàrees afectades. El desembre, Gabriel de la Puerta (diputat per Pastrana, Guadalajara), denuncia el comerç que s'estaria fent de plantes vives procedents de països afectats per la plaga, tot contravenint la llei de defensa contra la fil·loxera. D'altra banda, el Govern, a partir del RD de 9-12-1881, impulsa la creació de tres estacions anti-fil·loxèriques.

De les intervencions a les Corts d'aquests mesos relacionades amb la fil·loxera, cal destacar sobretot la que protagonitza Marià de la Pau Graells al Senat, el juny de 1882. Aquest científic, senador per la SEBAP i membre de diverses entitats internacionals de lluita contra la fil·loxera, en una primera intervenció qüestiona els treballs duts a terme contra la plaga a Màlaga. En una segona, explana una interpel·lació al Govern sobre la fil·loxera i les mesures adoptades. Fa un resum de la lluita contra la fil·loxera a diversos països europeus i del seu alarmant avenç per la península, amb les desastroses conseqüències que pot dur. Denuncia la ignorància governamental sobre el tema, el poc que es compta amb les corporacions agràries i els escassos medis que s'està aplicant per aturar la invasió. Creu que cal empeltar els ceps del país amb ceps americans, immunes a la fil·loxera, i fer un viver d'aquests a Melilla, per obtenir-ne una ràpida multiplicació. En aquest sentit, censura els treballs duts a terme en aquesta direcció: s'hauria plantat fora d'època, salvant-se sols un 30% dels ceps, i es treballaria sense científics experts ni gairebé personal. Denuncia que a la mateixa Carrera de San Jerónimo de Madrid s'ha venut ceps francesos, sospitosos d'estar afectats per la plaga, sense que ho impedís el Govern, malgrat les protestes de les corporacions, entre elles de l'IACSI. Demana més crèdits per continuar la lluita contra la plaga<sup>469</sup>.

Dins de la interpel·lació, Graells tracta d'un segon tema, que és una tala indiscriminada d'arbres al Jardí Botànic. El ministre de Foment, José Luís Albareda, en la seva resposta, s'entreté més a parlar de la segona qüestió, que no pas de la fil·loxera, un tema en el que es movia amb més incomoditat. Finalment, però, admet la impotència del Govern per afrontar la plaga. Graells, en la seva rèplica, demana reformar la llei de defensa contra la fil·loxera.

Pocs dies després, Graells torna a insistir en el tema. Al·ludeix a l'avenç de la plaga per la província de Girona, així com al cas d'un propietari de vinyes infectades que es negava a cremar-les. Coincidint plenament amb la postura de l'IACSI, vista anteriorment, reclama la

468. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-8-1880, article "Manifestación del Instituto Agrícola Catalán de S. Isidro con motivo de haberse suspendido las operaciones para extinguir la filoxera en el Ampurdán", p.177-181.

469. Sobre aquesta interpel·lació, veure també *Revista del Centro Agronómico Catalán*, núm. 7 de 1882, juliol, p.114-115.

conveniència d'actuar per la força si cal en casos d'aquesta importància, tot i el respecte al dret a la propietat.

L'octubre de 1882, Graells, en la seva condició de membre de la CCDF, participa a una reunió de delegats espanyols que havien assistit al Congrés de Saragossa de 1880.

Mentre, la fil·loxera travessa els límits de la província de Barcelona. L'IFTN, tot i els seus objectius principalment industrialistes, s'interessa per aquesta qüestió i escriu al president de la Diputació Provincial de Barcelona i al de l'IACSI, proposant mesures urgents per aturar la plaga.

### **B.1.2) Les lleis de 1883, de defensa contra la fil·loxera completant la de 1878 i de prevenció a les Balears.**

Si el juny de 1882 Graells ja havia posat en evidència la necessitat d'una nova llei, durant els primers mesos de 1883 hi ha diverses iniciatives parlamentàries encaminades a eixamplar l'abast de la de 1878. La primera d'aquestes, és la proposició de llei del comte de Sallent (diputat per Palma de Mallorca), demanant una autorització a la Comissió Provincial de Defensa contra la Fil·loxera de Balears per adoptar diverses mesures extraordinàries per evitar la invasió de la plaga a les illes. Aquestes ja havien estat objecte d'alguna disposició especial del Govern (RO de 6-12-1879 i 22-9-1880), però més aviat tendents a limitar les accions restrictives de les importacions impulsades com a mesura preventiva per la Comissió Provincial. La proposició del comte s'aprova sense debat al Congrés el 19 de maig i al Senat el 25 de juny i d'ella en resulta la llei de 27-7-1883, que duu la mateixa data que la llei general.

Graells, per la seva banda, té diverses intervencions al Senat, reclamant solucions en aquest tema. En la primera, de gener de 1883, demana al ministre de Foment, ara Germán Gamazo, que es distribueixi d'una vegada el sulfat de carboni per combatre la plaga que hi havia en dipòsit a l'estació de Girona des de feia mig any i que, a més, era inflamable. El febrer, presenta al ministre una exposició de la SEGAP (recordem que ell representava al Senat les societats econòmiques catalanes i aragoneses i, per tant, també a la SEGAP), en la que es demanava la lliure introducció de ceps americans resistent a la fil·loxera; cal dir que, tot i ser beneficiosos en la lluita contra la plaga, els ceps americans no constaven com a excepció a la llei vigent sobre fil·loxera, que prohibia la importació de tota mena de ceps. En aquesta ocasió, Graells reitera la seva petició d'una nova llei. El maig i el juny, s'interessa per la situació de la plaga a Màlaga i possible extensió a Granada, tot recordant a la cambra l'aposta que estava fent el Govern, en els seus acords comercials, per un sector tan directament amenaçat. El juny, insisteix en aquestes qüestions i presenta exposicions de la SEGAP i de l'IACSI, demanant l'exempció d'impostos per als propietaris afectats per la fil·loxera. El juliol, denuncia l'aparició de nous focus i protesta per la insuficiència dels diners pressupostats per combatre la plaga, alhora que fa un repàs de la situació a cada regió vitícola.

Ferran Puig, senador per Girona, també es refereix al tema. El febrer de 1883 denuncia al Senat la introducció incontrolada de ceps estrangers, tot i les prohibicions de la llei.

D'altra banda, si el 1880 havia hagut incidents a l'Empordà, amb motiu de la negativa d'alguns propietaris a deixar cremar els seus ceps infectats, el 1883 n'hi haurà al Maresme. Igual que el 1880, això significà una paralització dels treballs d'extinció. La plaga s'havia

estès de la província de Girona a la de Barcelona i de la de Màlaga a la de Granada. A Galícia, havia penetrat a la d'Orense des de Portugal.

El juliol, el ministre Gamazo presenta un projecte de llei de defensa contra fil·loxera, que no es presenta com a alternatiu a la de 1878, sinó com a complementari, com el seu mateix enunciat indica: llei de defensa contra la fil·loxera, completant la de 30-7-1878. La idea general del projecte, doncs, era que si la llei de 1878 es va fer amb caràcter preventiu, ja que encara no hi havia cap focus fil·loxèric declarat, la present havia de posar les bases per afrontar una situació completament diferent, en uns moments en què la plaga havia avançat per diverses regions vitícoles. El projecte s'aprova molt ràpidament per ambdues cambres, sense debat: al Congrés el 13 de juliol de 1883 i al Senat el dia 23. Ara bé, el text de la nova llei (de 27-7-1883) no recollia dues de les reivindicacions de l'IACSI: aixecar la prohibició absoluta per importar qualsevol mena de ceps, per donar entrada als americans, resistents a la fil·loxera, i una suavització de la pressió fiscal als propietaris i pobles directament afectats per la plaga.

A la Junta Central de Defensa contra la Fil·loxera, reorganitzada arran de la nova llei a partir de la RO de 14-11-1883, trobem Antoni Ferratges (diputat per Granollers) i José Álvarez Mariño (Vilademuls). El marquès de Monistrol, que era membre de l'anterior junta, en aquesta ocasió no aconsegueix formar part de la nova, tot i haver estat proposat.

Després d'alguns mesos sense aparèixer el tema a les Corts, a mitjan 1884 hi ha noves intervencions de parlamentaris, interessats en la situació de la fil·loxera. Al Congrés, Teodor Baró (diputat per Barcelona) demana el juny d'aquest any al ministre de Foment, ara Alejandro Pidal y Mon, que aixequi la prohibició d'importar ceps americans, inclosa com un tot dins de la llei vigent, atenent el seu caràcter resistent a la plaga. El novembre, el mateix Baró demana una relació de tots els focus fil·loxèrics existents i del nombre d'hectàrees que representen.

D'altra banda, el juliol de 1884, Félix Lomas (diputat pel districte de Vélez-Málaga), una de les zones més infectades per la plaga, doncs, presenta una proposició de llei en la que es demana l'exempció de tributació per a les vinyes destruïdes per la fil·loxera. Entre els signants de la proposició, trobem Albert Quintana (Torroella de Montgrí), junt amb el ja vist Álvarez Mariño. Lomas intervé per defensar la proposició, alhora que presenta exposicions de diversos pobles de la província de Màlaga, directament afectats per la plaga. La proposició, però, no prospera.

### **B.1.3) La llei de 1885, de defensa contra la fil·loxera.**

El febrer de 1885, hi ha una nova proposició de llei, similar a la de Lomas i també per part d'un diputat malagueny. Es tracta de la que presenta Manuel Casado (diputat per Màlaga), demanant una moratòria per als contribuents i ajuntaments amb quotes pendents, si la riquesa que originava el deute havia estat destruïda per la fil·loxera. En aquesta ocasió, troba una acollida favorable per part del Govern. Fernando Cos-Gayón, ministre d'Hisenda, es mostra d'acord en què es prengui en consideració. La proposició, però, no prospera, perquè coincideix en el temps amb la presentació d'un nou projecte de llei de defensa contra la fil·loxera per part del Govern.

El nou text, presentat pel ministre Pidal y Mon, recollia millor les demandes de l'IACSI i d'altres sectors afectats que la de 1883. Declarava la fil·loxera calamitat pública, preveia la creació d'una comissió central a Madrid i de comissions provincials i municipals de lluita

contra la plaga, així com la seva composició i atribucions. Regulava la importació i exportació de ceps, l'actuació a les vinyes afectades, indemnitzacions, replantacions, finançament de les campanyes d'extinció i reglamentació de vivers. Pel que fa a les dues qüestions demanades per l'IACSI i no contemplades a la llei de 1883, el projecte admetia plenament la importació de ceps americans, alhora que preveia exempcions d'impostos a les finques afectades.

A la comissió del Congrés, retrobem Álvarez Mariño, junt amb dos representants de famílies del sector vitivinícola del sud peninsular: Jorge Loring i Martín Larios. Igual que havia passat el 1883, ambdues cambres aproven el projecte de llei sense debat: el Congrés el 8 de maig de 1885 i el Senat el dia 18. És la llei de 18-6-1885.

De tot aquest procés, Teresa Carnero en destaca la inoperància governamental per fer front a la fil·loxera, destacant, en canvi, el paper de les corporacions econòmiques, sobretot les catalanes. D'altra banda, mentre a França aquesta plaga va forçar un procés de modernització de les noves explotacions vitícoles, a Espanya sols va agreujar els problemes existents: descens dels preus, extensió de les zones de conreu sense aprofitar-ho per introduir-hi noves tècniques tant de conreu com d'elaboració dels vins, elevat cost dels transports i no diversificació dels mercats exteriors<sup>470</sup>.

## **B.2) Legislació sobre la llagosta i la *lagarta* (*Bombix Dispar*).**

Dins del capítol de plagues de l'agricultura, hi ha durant aquests anys un parell de temes més en els que convé parar atenció, tot i que cap dels dos mereix l'interès del grup de parlamentaris catalans. Es tracta de la llagosta, que apareix reiteradament i amb força, sobretot a la zona compresa entre les províncies de Toledo, Ciudad Real i Badajoz, i l'insecte anomenat popularment *lagarta* (*Bombix Dispar*), que afectava les alzines, especialment a la zona de Salamanca.

Respecte la llagosta, el març de 1876, poc després d'obertes les primeres Corts de la Restauració, el ministre de Foment, el comte de Toreno, presenta al Congrés un projecte de llei en el que es demanava un suplement de crèdit destinat a combatre la plaga.

A la comissió del Congrés, presidida per Joaquín Macanaz (diputat per Sequeros, Salamanca), hi trobem alguns diputats de les províncies més directament afectades. El 18 de març es posa el dictamen a discussió, aprovant-se després d'un lleuger debat, en el que no intervé cap diputat català. A la comissió del Senat, presidida pel comte de Vilches (Gonzalo José de Vilches, senador per Toledo), és més evident la presència de parlamentaris de les províncies directament afectades: quatre per Toledo (incloent el comte), que són tots els que corresponien a una província amb la legislació vigent en aquestes primeres Corts de la Restauració, més dos extremenys. A l'alta cambra, el dictamen s'aprova sense debat el dia 29 del mateix mes. De l'anterior projecte, en surt la llei de 31-3-1876, que preveia un suplement de crèdit de 500.000 pessetes (3.005,06 euros) destinats a l'extinció de la llagosta.

D'altra banda, l'abril següent hi ha una proposició de llei d'Ángel Escobar (diputat per Celanova, Orense), en el que es proposava diverses mesures per atendre els treballs d'extinció de la plaga<sup>471</sup>. Fins el juny no defensa la proposició, essent contestat aleshores pel

---

470. CARNERO: *Expansión vinícola* ..., p. 126 i seg.

471. DSC, legislatura de 1876-77, 5-4-1876, ap. 2n al núm. 35.

ministre. Després de les explicacions d'aquest, Escobar retira la proposició. Encara el desembre d'aquest any, Antonio Mariscal (diputat per Jaén) explana una interpel·lació al Govern sobre aquesta qüestió. En el debat que es genera, intervenen diversos diputats i també el ministre, les explicacions del qual deixen satisfet Mariscal.

Dins d'aquestes mateixes Corts de 1876-78, hi ha un nou projecte de llei, aquest cop del ministre d'Hisenda, el marquès d'Orovio, en el que es demanava la concessió d'un suplement de crèdit, però amb caràcter permanent, de 250.000 pessetes (1,502,53 euros), destinades a l'extinció de la llagosta. El projecte s'aprova sense debat a ambdues cambres: el 14 de maig al Congrés i el 20 al Senat. La llei resultant duu la data de 27-5-1878.

Dins de la mateixa legislatura, hi ha també al Congrés i al Senat diverses preguntes al Govern sobre aquesta qüestió, per part de diputats de districtes afectats. Cal destacar la proposició de llei de Mariscal i altres diputats andalusos i extremenys, demanant diverses mesures addicionals. Aquesta proposició segueix els seus tràmits parlamentaris i és aprovada pel Congrés, amb un debat en el que no intervé cap diputat català, el 18 de desembre de 1878, mentre que al Senat es produeix la mateixa situació el dia 23. És la llei de 10-1-1879. A aquesta legislació, cal afegir el reglament de 21-7-1879.

El maig de 1885, alguns diputats de les províncies de Ciudad Real, Toledo i Badajoz protagonitzen diverses intervencions, demanant al ministre d'Hisenda noves mesures sobre el tema. El ministre, Fernando Cos-Gayón, respon aquestes demandes tot presentant un projecte de llei al Congrés, en el que es demanava la concessió d'un suplement de crèdit de 200.000 pessetes (1.202,02 euros), però amb caràcter permanent. A diferència del projecte anterior, ara no es forma una comissió parlamentària específica per a aquest tema, sinó que passa directament a la Comissió de Pressupostos, que el tramita a la màxima velocitat: el mateix dia de la presentació del projecte de llei, l'1 de juny de 1885, la comissió emet dictamen i el Congrés l'aprova, sense debat.

Al Senat, també és la Comissió de Pressupostos la que s'encarrega del projecte. Els senadors de Ciudad-Real, amb Manuel Merelo al capdevant, demanen amb insistència que aquesta cambra tramiti amb caràcter d'urgència aquest projecte. Finalment, s'aprova, també sense debat, el dia 8. D'aquí en surt la llei de 16-6-1885.

Finalment, el tema de la *lagarta* no arriba a passar per les Corts. El ministre de Foment, José Luís Albareda, treu dues reials ordres —la de 28-12-1881 i la de 4-3-1882— en les que plantejava diverses mesures d'extinció de la plaga.

### **C) El projecte de llei de colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes.**

L'IACSI s'interessa per una legislació de foment de les colònies agrícoles, que revisés la llei vigent de 3-6-1868, ja el 1879. A la reunió, ja esmentada, amb els parlamentaris catalans recentment electes de maig de 1879, un dels temes que es planteja és la conveniència d'una legislació en aquest terreny. Quan, poc després, es constitueix la DC de les Corts de 1879-81, una de les comissions de treball creades estava dedicada precisament a aquest tema. La composaven Pere Antoni Torres (diputat per Gandesa), Pere Bosch i Labrús (Vic), Albert Camps (La Bisbal) i Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat).

No és fins 1882, però, que el Govern pren la iniciativa corresponent. El maig de 1882, el ministre d'Hisenda, José Luís Albareda, presenta al Senat un primer projecte de llei. Aquest,

preveia l'afavoriment de la creació de nous nuclis agrícoles i de noves terres conreades i la seva reglamentació, però també la de colònies fabrils. Atorgava als uns i als altres una considerable quantitat de facilitats en impostos i serveis. Es forma la corresponent comissió, que presideix Juan Moreno Benítez (senador vitalici que havia estat *cunero* per Girona a les Corts anteriors), i en la que trobem també Josep Maluquer (igualmente vitalici) i Ceferino Avecilla (*cunero* per Lleida). Aquesta comissió, però, no arriba a emetre un dictamen durant la legislatura de 1881-82.

A la següent legislatura, la de 1882-83, el ministre reproduïx el projecte. Cal dir que hi ha un primer dictamen favorable, però que en el transcurs del debat, la comissió ofereix noves redaccions d'alguns punts. El debat al Senat es realitza en una primera part entre els dies 22 i 29 de gener de 1883 i, en una segona, entre l'1 i el 12 de març, abordant ja d'entrada el debat sobre l'articulat, ja que cap senador no intervé contra la totalitat del projecte. Mentre, s'havia produït el relleu a Foment, ocupant la cartera Germán Gamazo.

Entre les intervencions dels senadors catalans, hi ha, en primer lloc, les dels dos membres de la comissió: Avecilla en té nombroses, mentre que les de Maluquer són menors i relatives a qüestions tècniques. A més, en destaca les que fan el marquès de Monistrol (senador vitalici) i Marià de la Pau Graells (senador per la SEBAP).

El marquès de Monistrol, al que ja hem vist actuar en la seva condició de president de la comissió permanent de l'IACSI a Madrid i del grup de parlamentaris d'aquesta corporació amb motiu de la fil·loxera, practica intensos treballs durant aquest debat, tots ells concentrats en la seva primera part, de gener de 1883. En una primera intervenció, el marquès demana i així s'admet, afegir els prats naturals dins dels límits de colònia previstos per la llei. En una segona, proposa que la Junta Central prevista a la llei tingui facultats per decidir per ella mateixa els problemes que se li plantegin, qüestió que, en canvi, no s'admet. En una tercera intervenció, s'oposa a l'article setè, que concedia facultats als qui conreassin terrenys erms. El marquès creu que, com ja es va veure a força terrenys desamortitzats, la tendència a rompre nous terrenys és perjudicial: són més pobres i produeixen menys, quan no es desertitzen, i, en el millor dels casos, la producció cerealística obtinguda no pot fer front a la competència estrangera. Creu que caldria destinar-los a pastures, que servissin de suport a la ramaderia. Polemitza al respecte amb el ministre Gamazo i amb Avecilla, de la comissió, que plantegen que el tema de les pastures ja està contemplat a una altra part del projecte. En aquesta ocasió, doncs, tampoc no s'admet la seva proposta. Finalment, en una quarta intervenció, demana als membres de la comissió si la prerrogativa prevista a la llei, de dret gratuït de tots els colons a utilitzar armes, significa un ús il·limitat per a la caça; se li respon que no.

Graells reparteix les seves intervencions en els dos blocs que ocupa el debat: gener i març. En una primera intervenció, al gener, demana als membres de la comissió que aclareixin si els beneficis de la llei seran aplicables a les colònies pesqueres (tema al que ell havia atorgat un considerable interès en la seva carrera científica); se li respon afirmativament. En una segona intervenció, ja al març, explica la participació del CSAIC, del que n'era membre, en la tramitació del projecte. En una tercera intervenció, defensa una esmena, que s'admet, relativa a la corporació consultiva dins del Ministeri de Foment que s'havia de crear segons el projecte de llei.

El projecte de llei aprovat pel Senat, passa al Congrés l'abril següent. Es forma la comissió, que presideix Pedro Manuel de Acuña (diputat per Baeza, Jaén), però no arriba a

emetre dictamen, així com tampoc a la breu legislatura de 1883-84, pel que les Corts liberals de 1881-84 es tanquen sense l'aprovació del projecte. La llei de colònies agrícoles de 3-6-1868 es manté, doncs, vigent durant tot el període i anys següents i serveix de base per a algunes disposicions del Govern. Així, per exemple, la RO de 2-6-1883 eximia les colònies agrícoles acollides als beneficis de la llei de 1868 de l'impost equivalent al suprimir sobre la sal, mentre que la de 4-9-1884 feia extensiva aquesta llei a Filipines i els RD de 16-5-1890 i de 4-5-1894 a Cuba i Puerto-Rico, respectivament, amb algunes modificacions.

#### **D) Actuacions del Govern sobre adulteració dels vins amb la fucsina.**

Des de finals de 1878 hi ha entre l'associacionisme agrari, i especialment des del sector vitivinícola, una preocupació per les adulteracions dels vins fetes amb productes químics, sobretot amb l'anomenat *fucsina*. En uns moments en els que l'estratègia comercial dels governs espanyols passava per afavorir les exportacions de vins, aquest associacionisme agrari veia en els falsificats una amenaça envers la credibilitat internacional del producte espanyol.

El desembre de 1878, Juan Ribo, senador vitalici i viticultor de la zona productora de Carinyena, denuncia al Senat i en al·lusió al ministre de Foment, el comte de Toreno, les adulteracions del vi fetes per la fucsina i altres procediments, alhora que demana mesures per impedir-ho. El ministre explica les disposicions adoptades pel seu departament.

Als mesos següents apareixen diverses disposicions relatives a aquesta qüestió. Les primeres són la RO circular de 22-2-1879, del ministre de Foment, el comte de Toreno, sobre vigilància en la venda i exportació de vins adulterats per la fucsina i la circular de la mateixa data del ministre de la Governació, Romero Robledo, endurint les sancions per adulteració dels vins, tant en els de consum interior com en els d'exportació. Segueixen la circular de 12-3-1879 del ministre d'Estat, el comte de Toreno, adreçada als diplomàtics espanyols destinats als països importadors de vins, tot indicant-los diverses disposicions de vigilància en els caldos espanyols importats als respectius països, junt amb la RO de 14-3-1879 del ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, encaminades a evitar exportacions de vins espanyols adulterats per la fucsina. La idea general de totes aquestes disposicions, era evitar el descrèdit per part dels compradors internacionals de vins espanyols envers un producte en el que el Govern centrava la seva atenció.

Aquestes disposicions, però, no acaben de satisfer a l'associacionisme agrari. Igual que en el tema de les colònies agrícoles, l'IACSI expressa la seva preocupació per l'adulteració dels vins a través de la fucsina als parlamentaris catalans en la reunió feta el maig de 1879 als seus locals. De la mateixa manera, en la constitució de la DC del mes següent, una de les comissions de treball creades s'encarrega d'aquesta qüestió. La composaven Joaquim Castellarnau (diputat per El Vendrell), Josep Maria Despujol (Tortosa), Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Francesc López Fabra (Barcelona; recordem que era un especialista de l'IIC i del FPN), Frederic Nicolau (Barcelona; era president de l'ANCB) i Pere Bosch i Labrús (Vic; president del FPE). D'altra banda, l'IACSI encarrega a Manel Duran i Bas, aleshores diputat per Barcelona, que gestioni davant del ministre de Foment l'adopció de noves mesures per impedir les adulteracions dels vins a través de la fucsina.

Com a resultat de les pressions del sector, el ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, treu la RO de 13-4-1880, sobre utilització a les duanes d'un mètode per descobrir

l'adulteració dels vins per la fucsina, que en aquesta ocasió sí sembla acostar els demandants. Encara el 1885, Cos-Gayón, novament al front del Ministeri d'Hisenda, treu la RO de 16-8-1885, destinada a recordar i eixamplar les disposicions vigents sobre adulteració dels vins.

### **E) La llei de repoblació, foment i millora dels monts públics.**

Aquest és un altre tema en el que el grup de parlamentaris catalans no intervé gens ni mica. El març de 1876, Ignacio José Escobar (diputat per Navalcarnero, Madrid), el marquès de Viana (Pozo-Blanco, Còrdova) i altres diputats, presenten al Congrés una proposició de llei amb diverses mesures de foment i repoblació de l'arbrat<sup>472</sup>. Escobar defensa la seva proposició i el ministre de Foment, el comte de Toreno, s'hi mostra especialment d'acord. Es forma la corresponent comissió, que té com a president i secretari els mateixos signants de la proposició: Escobar i el marquès de Viana, respectivament. Ara bé, aquesta comissió no arriba a emetre cap dictamen, probablement perquè arriba a un acord amb el ministre, consistent en què aquest presentés un projecte de llei complet sobre aquest tema.

A la següent legislatura, doncs, el comte de Toreno presenta un projecte de llei de repoblació, foment i millora dels monts públics, amb molts punts coincidents amb la proposició d'Escobar. De fet, aquest diputat torna a presidir la comissió que es crea. Cal dir que ja existia una llei de monts de 24-5-1853 més el seu reglament de 17-5-1865 i que el projecte presentat ara pel comte de Toreno no n'era ben bé una reforma, sinó una ampliació en l'apartat de repoblació de l'arbrat. Aquest projecte, s'aprova sense debat el 19 de juny de 1877.

A la comissió del Senat, trobem com a president el marquès de Corvera (senador per dret propi). En aquesta cambra, el text s'aprova el 2 de juliol, després d'un curt debat, en el que no intervé cap català. D'aquí en surt la llei d'11-7-1877 i el seu reglament de 18-01-1878, ampliat posteriorment per la RO de 8-1-1881 i pel RD de 12-06-1882.

### **F) La llei d'ajuntaments i l'annexió dels municipis propers a les grans ciutats.**

El maig de 1876, el ministre de la Governació, Francisco Romero Robledo, presenta al Congrés un projecte de llei de reforma de les lleis vigents d'ajuntaments i diputacions provincials, que eren les de 20-8-1870. D'aquestes dues qüestions, aquí ens interessa la part relativa als ajuntaments i, dins seu, la que feia referència als eixamples de les grans ciutats. En el seu article 10è, preveia que Madrid tingués la facultat d'agregar els municipis situats a menys de 10 quilòmetres. Segons l'APFUMZE, en la memòria presentada a la Junta General de la corporació el novembre de 1876, aquesta inclusió d'una legislació relativa a eixamples dins de la llei d'ajuntaments, responia a les seves demandes<sup>473</sup>.

Al Congrés, aquest tema es debat en una primera fase entre el 22 i el 24 de juny de 1876. Les sessions de les Corts se suspenen el 20 de juliol sense completar-se aquest debat i es tornen a continuar el 6 de novembre. Entre el 7 i el 18 d'aquest mes, es completa el debat parlamentari al Congrés. Del grup de parlamentaris catalans, intervenen tres *cuneros*: José Ferreras (diputat per Sort), Emilio Castelar (Barcelona) i Manuel Alonso Martínez (Cervera).

---

472. DSC, legislatura de 1876-77, 29-3-1876, ap. 1r al núm. 30.

473. ASOCIACIÓN DE PROPIETARIOS DE FINCAS URBANAS DE MADRID Y DE SU ZONA DE ENSANCHE: *Memoria que a la Junta General de la ... presenta la Directiva el 26 de Noviembre de 1876*, 1876.



A més, presenten esmenes Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Ramon Soldevila (Lleida), Marià Pons (Reus) i Francesc de Paula Rius i Taulet (Barcelona). D'aquestes esmenes, relatives a temes diversos, interessa destacar, per la seva importància en relació amb el tema aquí analitzat, la que presenta Rius i Taulet el 10 de novembre. La signaven també Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Josep Maria Vehí (La Bisbal), Eduard Gasset (Gandesa) i Pere Collaso (Barcelona), junt amb Aureliano Linares Rivas (Carballo, La Corunya). En ella, es demanava que la facultat atorgada a Madrid per agregar els municipis situats a menys de 10 quilòmetres es fes extensiva a totes les ciutats de més de 75.000 habitants. El mateix dia, Rius i Taulet —que realment centra la seva activitat com a diputat en els temes que tenen a veure amb la política municipal— la defensa, comptant amb el suport de tots els diputats catalans.

Segons Ramon Grau i Margarida Nadal, Rius i Taulet va aconseguir una transacció en la seva esmena, consistent en afegir a la llei que la facultat per agregar municipis s'apliqués a les ciutats de més de 100.000 habitants i en un radi de 6 quilòmetres. Amb això, Múrcia, Saragossa i Granada, situades aleshores entre els 75.000 i els 100.000 habitants, quedarien fora, però se'n podien beneficiar Barcelona, València, Sevilla i Màlaga. En el cas de Barcelona, els municipis als que afectava aquesta facultat d'annexió eren Gràcia, Sants, Sarrià, Les Corts, Sant Gervasi, Horta, Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals<sup>474</sup>.

Al Senat, el debat es realitza el 7 de desembre, sense participació significativa dels senadors catalans. La llei aprovada per les Corts, que ho és conjuntament amb la llei provincial, duu data de 16-12-1876, a partir de la qual s'elabora les lleis orgàniques municipal i provincial de 2-10-1877 (aquesta darrera, té també una versió de 29-8-1882).

### **G) La llei d'eixample de poblacions.**

Molt unida a l'anterior llei, en la part relativa als eixamples de poblacions, hi ha la de 22-12-1876, que regulava aquesta qüestió i que té una tramitació parlamentària en unes dates properes.

La RO d'11-11-1876 creava una comissió que havia de preparar un projecte de llei que resolgués les dificultats que oferia la llei d'eixample de 29-6-1864. Entre els seus vocals, no hi ha cap català, sols el senador *cunero* per Lleida Alejandro Llorente.

El 25 del mateix mes, el ministre de Foment, el comte de Toreno, presenta al Senat un projecte de llei per a la reforma de la llei vigent sobre eixample de poblacions. El mateix dia de la presentació del projecte, es forma la comissió, en la que hi trobem quatre senadors electes per districtes catalans: el *cunero* per Lleida Alejandro Llorente, que la presideix, Josep Maluquer (aleshores senador per Lleida), que actua com a secretari, Joaquim Maria Paz (Barcelona) i el comte de Bañuelos (Tarragona). Aquesta comissió, després d'analitzar el projecte i d'escoltar les demandes dels municipis i de les associacions de propietaris de finques urbanes, emet un dictamen que és, en general, favorable, amb algunes modificacions encaminades a *armonizar los intereses de los Municipios con los de los propietarios de fincas en los ensanches*<sup>475</sup>.

474. GRAU; NADAL: *La unificació ...*, p.37.

475. DSS, legislatura de 1876 [DSS: 1876], 2-12-1876, ap. 10è al núm. 91.

Aquest dictamen és, doncs, en el que ens hem de fixar. A grans trets, preveia els casos de declaració d'utilitat pública als efectes d'eixample de poblacions, expropiació, tramitació dels projectes municipals, sistema d'impostos, finançament, inclosa la possibilitat d'emprèstits, possible partició de les zones d'eixample, serveis públics, creació de comissions d'eixample, intervenció mediatra del governador civil en els casos de desacord entre els propietaris i els ajuntaments, propietat de les finques, ordenances municipals i terminis d'aplicació de la llei. Respecte el text de 1864, suprimia les juntes d'eixample, rebaixava els impostos dels edificis construïts dins de la zona d'eixample i dictava les mesures necessàries per accelerar la reforma de les poblacions.

El debat al Senat es realitza el 6 de desembre de 1876. Entre els senadors catalans, Paz té alguna intervenció, com a membre de la comissió. El gruix de les intervencions, però, recau una altra vegada en el marquès de Monistrol, representant de l'IACSI i en aquesta primera legislatura senador per Girona.

En aquesta ocasió, el marquès de Monistrol intervé en defensa dels propietaris de finques en les zones d'eixample. Ja en la seva primera intervenció, en la que consumeix el primer torn contra la totalitat, adverteix que pretén abordar aquesta qüestió amb la idea de defensar *el derecho sagrado de propiedad*<sup>476</sup>. Ja dins del debat sobre l'articulat, intervé amb ocasió de cinc dels vint-i-dos articles dels que constava el dictamen. En destaca la seva intervenció contra l'article 9è, que preveia que els propietaris establissin pel seu compte el clavegueram, voreres, pavimentat i enllumenat dels nous carrers i places i sols un cop ja fets, que els ajuntaments els assumissin, a càrrec del pressupost municipal. El marquès demana aquí que en els casos en els que els propietaris no construeixin les obres públiques, que aquestes corrin a càrrec dels ajuntaments. El marquès, però, es mostra satisfet amb les interpretacions d'aquest article ofertes per Manuel Silvela, de la comissió, i no insisteix més en el tema. També intervé contra l'article 11è, que regulava la intervenció mediatra del governador civil, en el cas de desacord entre propietaris i ajuntaments. Aquí, demana que consti a l'article el valor del terreny un cop esdevé zona edificable (i no abans, com es preveu) i també que els terrenys destinats a carrer tinguin el mateix preu que els destinats a edificació. En aquesta ocasió, debat amb els ministres de Foment (el comte de Toreno) i d'Hisenda (José García Barzanallana) i amb Joaquim Maria Paz (de la comissió), però no obté tampoc la modificació de l'article.

Pel que fa al Congrés, despatxa aquesta qüestió molt ràpidament: el 15 de desembre aprova el text sense debat. La llei resultant és la de 22-12-1876 i el corresponent reglament, de 19-2-1877.

#### **H) La llei d'expropiació forçosa per utilitat pública.**

A diferència de les dues lleis anteriors, aquesta no prové d'un projecte de llei presentat pel Govern, sinó d'una proposició de llei de Manuel Danvila, a qui ja hem tingut ocasió de veure en la seva iniciativa parlamentària del Codi Rural. L'abril de 1877, junt amb altres diputats de l'anomenada *secció econòmica*, entre els que trobem els catalans Albert Quintana i Pere Bosch i Labrús, presenta un paquet de deu proposicions de llei de temes econòmics diversos, entre els que hi havia el d'expropiació forçosa per utilitat pública<sup>477</sup>. Cal situar aquesta iniciativa parlamentària en el context del RD del Govern de 3-2-1877, que

---

476. DSS, legislatura de 1876-77 [DSS: 1876], 6-12-1876, núm. 94, p.1382.

477. DSC, legislatura de 1877, 27-4-1877, ap. 32è al núm. 3.

restablia la legislació sobre aquesta matèria que regia abans del decret de 12-8-1869, que ara quedava derogat. Això significava un retorn a una legislació força anterior, que tenia la seva base en la llei de 1836 i disposicions aclaratòries posteriors, que quedava ja força lluny de les necessitats del moment.

La proposició preveia els casos d'expropiació forçosa, definició del concepte d'utilitat pública, tràmits a seguir, taxació de les propietats, ocupacions temporals, entre altres qüestions. Danvila, que com recordarem era diputat per Gandia, defensa la proposició de llei. El ministre de Foment, encara el comte de Toreno, s'hi mostra favorable i es pren en consideració. Es forma la comissió, que presideix el mateix Danvila, que emet un dictamen favorable i, el 3 de juliol de 1877, aquest s'aprova pel Congrés, gairebé sense debat. El projecte passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, que presideix Alejandro Llorente, senador vitalici, que havia estat *cunero* per Lleida a les primeres Corts de la Restauració. Entre els senadors catalans, forma part d'aquesta comissió Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP). En tancar-se les sessions de les Corts el dia 11 d'aquest mes, no arriba a emetre dictamen.

Les sessions no es reprenen ja fins el 10 de gener de 1878. El març següent, el comte de Toreno reproduïx al Senat el text del projecte. En la comissió parlamentària hi ha als mesos següents algunes dimissions, pel que s'ha de recomposar diverses vegades. Llorente, el seu president, és substituït a la comissió i també a la presidència per José María Fernández de la Hoz, que tenia en comú amb l'anterior el fet de ser vitalici en aquells moments alhora que *cunero* per Lleida a les primeres Corts.

Les recomposicions de la comissió i el fet que aquesta es plantegi alteracions respecte el text aprovat pel Congrés, motiven que als mesos següents no emeti encara el seu dictamen. Manel Girona, aleshores senador per Barcelona i vicepresident de l'APFUBZE, demana el juny que la comissió acceleri els seus treballs. En la seva petició al·ludeix als interessos representats per ell: *Recuerdo que hace cerca de un año que vino a esta Cámara, aprobado ya por el Congreso; y como el asunto es urgentísimo, es de mucha importancia, y además mis representados me lo están reclamando constantemente, yo suplico a quien haya de resolver acerca de este punto que se sirva traer a la discusión lo más pronto posible el dictamen sobre el proyecto a que me refiero*<sup>478</sup>. Novament, la noció de representació d'interessos apareix magníficament expressada.

La comissió, però, no emet el seu dictamen fins el desembre següent. Entre les modificacions més significatives respecte el text inicial, en destaca la inclusió d'una secció nova, dedicada a la reforma interior de les grans poblacions. Aquesta era una demanda que havia fet Josep Àngel Baixeras, personatge molt lligat als projectes urbanístics de l'Ajuntament de Barcelona, amb la idea que la nova llei permetés abordar una reforma i sanejament a fons dels cascals antics de les poblacions<sup>479</sup>. Cal destacar també que el dia abans que la comissió del Senat emetés el seu dictamen, Joaquim Cabirol (diputat per Arenys de Mar) i Pau Turull (Terrassa), presenten una proposició de llei al Congrés, demanant que les obres de reforma interior de les poblacions siguin considerades com d'utilitat pública, amb el mateix objectiu d'emparar la rehabilitació dels nuclis antics de les

478. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 1-6-1878, p.1127, núm. 57.

479. Veure BAIXERAS, Àngel José: *Estudios sobre legislación para las obras de reforma y saneamiento del interior de las grandes poblaciones, presentadas bajo la forma de una adición al proyecto de ley de expropiación forzosa aprobado por el Congreso en 4 de Julio de 1877 y pendiente de discusión y aprobación del Senado*, 1878.

poblacions<sup>480</sup>. Aquesta proposició no prospera, ja que el dictamen de la comissió del Senat ja incloïa aquesta qüestió.

El debat del nou text es fa al Senat entre els dies 13 i 16 de desembre de 1878, amb un predomini de les intervencions dels senadors catalans<sup>481</sup>.

Manel Girona, a qui ja hem vist reclamant l'acceleració de la presentació del dictamen de la comissió, presenta dues addicions al projecte. Girona, que podia mirar-se el projecte tant des del punt de vista dels propietaris (recordem que era en aquests moments vicepresident de l'APFUBZE), interessats en aconseguir el màxim de garanties i avantatges per a les finques expropiables, com dels promotors d'obres públiques (ell havia construït diversos trams ferroviaris), interessats en agilitar les expropiacions necessàries al desenvolupament dels seus projectes, sembla actuar en aquestes addicions més en la seva primera faceta, deixant per a una darrera intervenció l'altra.

La primera de les addicions de Girona s'adreçava a l'article 39 (40, amb el nou redactat), que preveia els procediments per als pagaments en concepte d'expropiacions; Girona proposava incloure el cas de les finques amb gravàmens de restitució. La segona s'adreçava a l'article 49 (53, amb el nou redactat), que preveia l'execució d'obres als nous trams urbanitzables per part dels propietaris; Girona proposa aquí que aquests portin una comptabilitat separada relativa a aquestes obres. La comissió admet les dues addicions i Girona intervé no ja per defensar-les, sinó per agrair a la comissió aquesta acceptació. A més, proposa afegir un nou paràgraf, que regulés el dret dels expropiats a interessar-se per les valoracions de les noves obres, però sols durant vuit dies. En la defensa d'aquesta modificació, que no s'admet, ve a confessar l'interès personal que té en aquesta qüestió i, alhora, ens dóna una idea de la magnitud dels seus treballs en el sector de les obres públiques: *He visto prácticamente las dificultades que oponen los propietarios, porque he tenido que ejecutar en mis empresas cinco mil expropiaciones y siempre he tenido necesidad de pagar a mayor precio del que valían las fincas expropiadas*<sup>482</sup>.

Josep Maluquer (senador per Lleida; encara no havia obtingut la senadoria vitalícia) dedica força atenció a aquest tema, de tal manera que el text finalment aprovat té molt a veure amb les seves aportacions. Presenta un total de set esmenes, de les quals, la comissió n'admet les sis primeres. La primera, feia referència a l'article 26, relatiu al pagament per part de l'administració de les propietats expropiades, i Maluquer proposava que, en cas d'alienació forçosa, l'administració pagués el preu valorat de la finca més un 3%. La segona, es referia a l'article 46 (47, amb el nou redactat), que regulava els metres adjacents als indispensables de construcció de via pública; amb motiu d'aquest article, Maluquer defensa l'esmena no de l'oposició dels membres de la comissió, sinó de les intervencions d'altres senadors. La tercera plantejava un article nou, que preveia els casos d'expropiació per a la regularització urbanística d'illes de cases. La quarta s'adreçava a l'article 49 (abans 47), relatiu al criteri per fixar el valor de les finques en alienació forçosa; Maluquer proposava suprimir una frase, que deia que s'abonaria, a més, als propietaris de finques situades a les zones laterals, un 6%. També en aquesta ocasió ha d'intervenir per defensar l'esmena de l'oposició d'altres senadors. La cinquena era un altre article nou, que preveia l'absorció dins del procés d'expropiació de tots els impostos, drets i gravàmens dels solars expropiats, de manera que quan es formessin els nous, cap propietari antic no pogués reclamar-los. La

---

480. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 9-12-1878, ap. 4t al núm. 145.

481. Sobre el debat al Senat, veure també TORT: *Tratado general de expropiación* ..., p.427-441.

482. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 14-12-1878, núm. 105, p.1919.

sisena també era un article nou, que preveia l'exempció dels impostos de drets reials i translació de domini per als ajuntaments en el moment d'atorgar els nous solars regularitzats, qüestió ja prevista a la llei general d'obres públiques de 13-4-1877 en el cas de compra per part dels ajuntaments per a reformes urbanístiques. La setena s'adreçava a l'article 54 (abans 51), que preveia aplicar la fiscalitat consignada a la llei d'eixample de poblacions de 22-12-1876 a les finques no expropiables d'una zona afectada per obres de reforma i sanejament de la població: partint de la base que aquestes en sortien clarament beneficiades i revalorades, proposava incrementar-los fins a un 4% el tipus de riquesa imposable alhora de calcular la contribució territorial; a més, en cas de negativa dels propietaris, admetia el dret d'expropiació dels ajuntaments. Maluquer defensa aquesta esmena, polemitzant amb el ministre de Foment, però finalment la retira. Un cop aprovat tot l'articulat, demana que es faci aviat el reglament.

En aquest debat, retrobem també el marquès de Monistrol, senador vitalici i màxim representant de l'IACSI a les Corts. El marquès s'interessa pels interessos dels propietaris de finques urbanes de les zones destinades a eixample de les poblacions. Intervé dins del debat provocat per l'acceptació d'una esmena de Maluquer, relativa als metres adjacents als indispensables de construcció de via pública. El marquès fa una reflexió entorn a la diferència de valor dels 20 metres de terreny expropiable a banda i banda dels indispensables per a la construcció d'una via abans i després de feta aquesta; creu que la revaloració hauria de beneficiar no sols els ajuntaments, sinó també els propietaris. D'altra banda, admet que els ajuntaments facin les vies que considerin oportunes, però adverteix que, si no tenen fons, que no les facin a expenses dels propietaris. Cap a la fi del debat, s'interessa també per les indemnitzacions als propietaris afectats.

Finalment, Joaquim Maria Paz té diverses intervencions com a membre de la comissió: consumeix el primer torn contra la totalitat i respon als autors de diverses esmenes.

Les modificacions introduïdes pel Senat, requereixen la formació de la corresponent comissió mixta, que presideix el senador José María Fernández de la Hoz, que també presidia la comissió del Senat, i que té com a secretari el diputat per Arcos de la Frontera (Cadis) Eduardo Garrido Estrada. El seu dictamen és aprovat sense debat per ambdues cambres el 19 de desembre de 1878. Apareix com a llei el 10-1-1879 i el seu reglament el 13-6-1879.

El maig de 1882, quan la llei ja duia tres anys vigent, Segismundo Moret, a qui hem tingut ocasió de veure pel seu compromís lliurecanvista, presenta al Congrés una proposició de llei, signada també per Víctor Balaguer i José Canalejas, demanant incloure dins dels beneficis del dret d'indemnització previstos a la llei els ocupants de les finques expropiables que ho siguin amb caràcter d'inquilins o arrendataris<sup>483</sup>. De fet, a les setmanes anteriors i posteriors a la presentació d'aquest projecte de llei, arriben al Congrés diverses exposicions, demanant una reforma de la llei que permetés incloure dins del concepte d'indemnització els arrendataris d'establiments comercials i industrials afectats per expropiacions. Una d'aquestes exposicions correspon a l'APFUBZE, que demana una reforma de la llei, però des del punt de vista dels interessos de la propietat urbana, amb la idea general que al fer la llei, el Govern va donar més importància a la noció d'utilitat pública que no pas al dret de

483. DSC, legislatura de 1881-82, 5-5-1882, ap. 9è al núm. 120.

propietat. De fet, l'APFUBZE presenta a les Corts un projecte alternatiu<sup>484</sup>, alhora que es dóna suport a la iniciativa de Moret<sup>485</sup>.

Es forma la comissió parlamentària, en la que trobem els tres signants de la proposició i, entre ells, a Balaguer com a president. Emet un dictamen favorable i s'inicia el debat el 30 de juny. Aquest, però, queda inacabat i no es reprèn a les següents legislatures. El que sí hi ha a la següent legislatura és un parell d'exposicions favorables al projecte. Una és del *Centro Mercantil e Industrial de Valladolid*, i la presenta Miguel Alonso Pesquera, diputat per aquest districte, i l'altra és d'una comissió d'industrials de Barcelona, i la presenta Víctor Balaguer.

A més d'aquesta proposició, el juny de 1882 hi ha un projecte de llei del ministre de Foment, José Luís Albareda, també referent a la mateixa llei d'expropiació forçosa per utilitat pública. Es tracta de la correcció d'una errada de redacció de l'article 58, en el que es feia al·lusió al 10, quan en realitat hauria de ser el 18. Segons indicació del Consell d'Estat, aquesta senzilla correcció, en tractar-se d'una llei aprovada per les Corts, requeria una nova llei, també aprovada per les Corts. Ambdues cambres despatxen aquest tema sense debat: el Congrés el 26 de juny de 1882 i el Senat el 4 de juliol. És la llei de 4-8-1882.

#### **6.1.3.5. Legislació econòmica (no aranzelària) d'interès per al sector del comerç i/o de la marina mercant.**

També hi ha uns temes, no de caràcter aranzelari, que tenen com a principals interessades les corporacions econòmiques del sector del comerç i/o de la marina mercant. Es pot fixar sis temes dins d'aquest apartat. El primer d'aquests, és el Codi de Comerç, tant la reforma parcial de 1878 sobre fallides, feta arran d'una proposició de llei de senadors catalans, com la reforma general de la llei, reactivada per la proposició de Duran i Bas de 1879 i aprovada definitivament el 1885. Un segon tema, seria la proposició de llei de Ferran Puig sobre modificació de la llei de companyies generals de dipòsit, aprovada per les Corts el 1878. El tercer, és la proposició de llei de Víctor Balaguer de 1876, demanant l'establiment d'una línia de vapors-correus subvencionats entre Barcelona i Manila, tema tramitat després pel Govern per la via de reials decrets i no enllestit completament fins principis de 1880, del que ens hem de fixar en la campanya de les corporacions econòmiques catalanes reclamant que Barcelona fos el port de sortida de la línia. El quart, diversos afers relatius al Port de Barcelona. El cinquè, està integrat per les dues proposicions de llei sobre marques de comerç, la primera de Manuel Danvila el 1877 i la segona de Ferran Puig el 1879, que, no obstant, no arriben a ser definitivament aprovades per les Corts. I el sisè, una real ordre de 1880, que responia a les demandes de l'ANCB, sobre agilitació dels tràmits de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports.

#### **A) El Codi de Comerç.**

Dins d'aquest apartat, cal distingir dues iniciatives ben diferenciades: la primera seria el lent procés de reforma del Codi de Comerç, iniciat de fet el 1869, recuperat per Duran i Bas el 1879 (lleis de 7-5-1880) i no aprovat definitivament per les Corts fins el juliol de 1885 (lleis de 22-8-1885), i la segona, la proposició de llei de juny de 1877 de Joaquim Maria Paz i Ferran Puig, relativa sols a les fallides, aprovada per les Corts el maig de 1878 (lleis de 30-7-1878).

---

484. APFUBZE: *Exposición a las Cortes ...*

485. APFUBZE: *Memoria de los trabajos ... 1882.*

Veurem en primer lloc aquesta darrera, en ser d'abast menor i aprovada anteriorment per les Corts.

La demanda d'una reforma parcial del Codi de Comerç, encaminada a evitar operacions fraudulentas en els processos de fallida, apareix el 1877 de la mà del CIC i de l'IIS, que encarreguen a Fulgenci Isaura un estudi sobre el tema. Aquest estudi, que les corporacions assumeixen com a propi, s'edita com a fullet i s'adreça a les Corts en forma d'exposició, tot indicant els articles del Codi de Comerç que convindria modificar<sup>486</sup>. D'altra banda, el juny d'aquest mateix any arriba al Congrés una exposició signada per nombrosos comerciants i fabricants catalans de diversos sectors productius, demanant també la reforma dels articles del Codi de Comerç relatius a fallides.

Aquesta demanda pren cos en la proposició de llei que presenten al Senat Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP) i Ferran Puig (Barcelona), el mateix juny de 1877<sup>487</sup>. En aquesta proposició, es delimitava millor les situacions de fallida, per evitar que els que les protagonitzaven eludissin els seus creditors, alhora que regulava tot el procés per al cobrament per part d'aquests dels deutes pendents. Paz defensa la proposició i es pren en consideració. Es forma la comissió, en la que trobem ambdós senadors catalans, actuant Paz com a secretari. Presideix la comissió, Alejandro Olivan (senador per la Universitat d'Oviedo) i en ella trobem també l'important financer valencià marquès de Campo.

El 10 de juliol, és a dir, el dia abans de la suspensió de les sessions, Paz demana un ajornament del debat parlamentari, per l'absència de diversos membres de la comissió i per poder retocar alguns aspectes del dictamen. El tema passa, doncs, a la següent legislatura i s'aprova sense debat al Senat el 21 de maig de 1878.

El projecte passa al Congrés, on segueix el tràmit habitual. Es forma la comissió, que presideix Estanislao Suárez Inclán (diputat per Avilés, Oviedo). Dies després, Eduard Reig, diputat per Manresa i membre del FPN, demana a la comissió que acceleri l'emissió del dictamen. Finalment arriba aquest i s'aprova també sense debat el 9 de juliol. És la llei de 30-7-1878.

El novembre següent, l'IIC convoca als seus locals diversos comerciants i industrials de Barcelona, per escoltar Fulgenci Isaura, que explica les gestions dutes a terme per modificar els articles del Codi de Comerç relatius a fallides i com queda en aquells moments el tema.

Anem a veure ara l'altra iniciativa, la de reforma completa del Codi de Comerç. El Codi de Comerç vigent era el de 1829, retocat per la legislació posterior. Com assenyala Enrique Gacto, ja el 1869 el Govern preveia l'elaboració d'un nou Codi Civil i es formava una comissió per treballar en la seva elaboració<sup>488</sup>. Fins 1875 aquesta comissió no va presentar un avantprojecte. Aquest, però, va seguir una llarga tramitació que, a la pràctica, va significar el seu estancament durant cinc anys.

És en aquest context d'estancament del tema, que Duran i Bas planteja la proposició de llei que hem tingut ocasió de veure a l'apartat dedicat a la llei d'enjudiciament civil. En aquesta proposició, que plantejava la reforma de la llei d'enjudiciament civil, la de la llei orgànica del poder judicial, la del Codi de Comerç i el restabliment dels tribunals de comerç, en la part referent al Codi de Comerç, Duran demanava que el Govern formés una comissió especial que revisés el treball de la nomenada el 1869, que el seu dictamen pogués ser

486. ISaura: *Proyecto de reforma ...*

487. DSS, legislatura de 1877, 27-6-1877, ap.2n al núm. 45.

488. GACTO FERNÁNDEZ, Enrique: "El código de comercio de 1885", 1985, p.407

analitzat pels tribunals, corporacions i particulars i que esdevingués projecte de llei de reforma del Codi de Comerç. Com hem vist amb ocasió de la llei d'enjudiciament civil, la majoria de la comissió decideix no entrar en les altres qüestions plantejades per Duran i emetre un dictamen sols en la part referent al Codi de Comerç. Duran no signa aquest dictamen, probablement pel seu desig d'emprendre totes les reformes plantejades en la seva proposició i no sols una.

No obstant les diferències de Duran amb l'apreciació de la comissió, el dictamen d'aquesta és prou fidel a la seva idea, expressada en la proposició. El Congrés l'aprova sense debat el 24 de febrer de 1880. El text passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, presidida per José María Fernández de la Hoz, a qui acabem de veure en la llei d'expropiació forçosa. A l'alta cambra sí hi ha un lleuger debat el 8 d'abril, en el que no intervé cap català.

La llei aprovada per les Corts duu data de 7-5-1880. No obstant, fins el RD d'1-3-1881, ja amb Govern liberal, no es forma la comissió prevista. Aquest reial decret, que signa el president del Consell de ministres, Sagasta, creava una comissió amb 10 membres: el ministre de Gràcia i Justícia, que n'era el president i nou vocals. Entre aquests, hi ha una important presència de directius de l'ARAA, que ocupen quatre llocs. Aquesta comissió presenta les seves conclusions a finals de 1881. Alonso Martínez, ministre de Gràcia i Justícia i per tant president de la comissió, les presenta al Congrés, en forma de projecte de llei, el març de 1882. Es forma la comissió, que presideix Segismundo Moret (diputat per Orgaz, Toledo) i alhora membre de la comissió creada pel RD d'1-3-1881. Aquesta comissió emet un dictamen, però no s'arriba a debatre en aquesta legislatura.

El 12 desembre de 1882, el nou ministre de Gràcia i Justícia, Vicente Romero Girón, reproduïx el projecte al Congrés. El debat es realitza entre el 24 de gener i el 27 de febrer de 1883. Del grup de parlamentaris catalans, intervenen Pere Bosch i Labrús (diputat per Vic i president del FPE), Fèlix Macià (diputat per Puigcerdà i membre de l'IFTN) i Joan Fabra (Girona). Tots tres intervenen tant dins del debat sobre l'articulat, que en aquesta ocasió es fa en primer lloc, com en el debat sobre la totalitat, alhora que defensen esmenes. Tant en les seves intervencions més generals com en la defensa de les esmenes, se centren en qüestions més tècniques, que no signifiquen una confrontació de principis amb els membres de la comissió, arribant en la majoria dels casos a transaccions.

Per part de les corporacions econòmiques catalanes, s'interessa principalment en aquesta qüestió el CJMB. En Junta General extraordinària de socis, aprova un seguit de resolucions per presentar en forma d'esmenes al projecte. Se les trameta a Bosch i Labrús, amb l'encàrrec de presentar-les<sup>489</sup>. El president del FPE les fa seves i les presenta i defensa al Congrés com a pròpies. També en aquesta ocasió el CIC s'interessa pel tema, en forma d'un nou fullet de Fulgenci Isaura, que s'adreça a diversos senadors<sup>490</sup>.

Al Senat es forma la comissió, que presideix José María Fernández de la Hoz, que també havia presidit les comissions de la llei d'expropiació forçosa i la relativa al Codi de Comerç de 1880. Aquesta comissió no arriba a emetre dictamen en els mesos que quedaven de la legislatura de 1882-83, ni tampoc en la breu de 1883-84. Arriben al Senat exposicions del Col·legi de Corredors Intèrprets de Vaixell del Port de Barcelona i del CAB, amb observacions al projecte de llei.

---

489. CJM: *Memoria leída ... 1º de Abril de 1883*.

490. ISAUURA: *Opúsculo sobre Reinstalación ...*



En iniciar-se les Corts conservadores de 1884-85, el nou ministre de Gràcia i Justícia, Francisco Silvela, presenta al Congrés el text del projecte de llei, tal com havia quedat el 1883, amb la idea que la cambra assumís el text íntegrament i el passés al Senat. Així es fa i el Senat aprova el projecte, sense debat, el 7 de juliol de 1885. És la llei de 22-8-1885.

### **B) La proposició de llei de Ferran Puig sobre modificació de la de companyies generals de dipòsit.**

El novembre de 1878, Ferran Puig (senador per Barcelona), presenta una proposició de llei al Senat, relativa a la llei de companyies generals de dipòsit. Puig proposa afegir a la llei vigent de 9-7-1862 algunes modificacions relatives als resguards emesos per les companyies com a comprovants dels gèneres dipositats, de tal manera que en cas d'utilització com a document de comerç negociable, el prenedor tingui algunes defenses davant d'ordres d'embargament<sup>491</sup>.

Puig defensa la proposició i es pren en consideració. Es forma la comissió, presidida per Justo Pelayo Cuesta, que serà pocs anys després ministre d'Hisenda amb Sagasta. En ella trobem també el propi Puig, Manel Girona, que actua com a secretari, i Manuel María Santa Ana, a qui coneixem de l'experiència de la SPDTPN, vista al capítol dedicat a les corporacions. El mateix dia de la seva constitució, la comissió emet dictamen favorable, amb unes lleugeres variacions. El text s'aprova sense debat el 9 de desembre al Senat i el dia 25 al Congrés. És la llei de 30-12-1878.

### **C) La línia de vapors-correus subvencionats a Filipines.**

Com hem vist al capítol de política econòmica, hi ha tres línies de vapors-correus subvencionades per l'Estat que durant aquests anys es posen a concurs públic: la de la península a les Antilles, la interior de les Antilles, que s'allarga posteriorment fins el Golf de Mèxic, i la de Filipines. Veurem les dues primeres dins de l'apartat dedicat a la CT, però la darrera aquí, en la mesura que no s'hi interessa directament cap de les companyies del *grup català* i sí, en canvi, les corporacions econòmiques de Barcelona, que reclamaven que el port d'aquesta ciutat fons terminal de la línia.

Com recordarem del capítol de política econòmica, ja des del 1870 el Govern havia pres en consideració aquesta qüestió, tot i que no arriba a adjudicar el servei. El juliol de 1874, el FPN adreça una exposició al ministre d'Ultramar, demanant que quan s'establís la línia de Filipines, el port de sortida fos Cadis, però amb escala a Barcelona a l'anada i arribant primer a aquesta ciutat a la seva tornada. El 1875, des de les planes de la seva revista, aquesta corporació dedica força atenció a la línia de Filipines, amb una sèrie d'articles de fons dedicats al tema, alguns d'ells signats pel navilier de Sant Sebastià Miguel A. Luzárraga<sup>492</sup>. La corporació demana un seguit de mesures de proteccionisme aranzelari i de reformes econòmiques en profunditat per fomentar la navegació amb l'arxipèlag, conclouent que sense elles, no hi ha prou tonatge en el comerç entre la península i Filipines com per justificar una línia regular de vapors.

El març de 1876, pocs dies després de l'obertura de les primeres Corts de la Restauració, Víctor Balaguer presenta al Congrés una proposició de llei demanant l'establiment d'una línia

491. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 25-11-1878, ap. 5è al núm. 92.

492. Veure *Fomento de la Producción Nacional*, núms. 271 (18-9-1875), 272 (25-9-1875), 277 (30-10-1875), 279 (13-11-1875).

directa de vapors-correu subvencionats per l'Estat entre Barcelona i Manila, deixant al criteri del ministre d'Ultramar les condicions exactes del concurs, concessió i condicions del servei<sup>493</sup>. Al preàmbul, Balaguer exposa la necessitat d'unir la metròpoli amb l'arxipèlag filipí amb una línia directa, per poder recuperar el tràfic comercial, facilitar la correspondència oficial i el transport de tropes. Balaguer, que en la seva activitat com a parlamentari i com a home de Govern sempre mostrà una gran atenció a Filipines, havia exercit ja el càrrec de ministre d'Ultramar en dues ocasions durant el Sexenni —el 1871 i el 1874— sense poder dur a la pràctica aquesta línia. En aquesta ocasió, el diputat català pretén recuperar el tema per la via d'una proposició de llei aprovada per les Corts que, no obstant, deixava un ampli marge de maniobra al ministre d'Ultramar, aleshores Adelardo López de Ayala, per perfilar el servei segons el seu criteri.

Com recordarem del capítol dedicat a les corporacions econòmiques, la presentació per part de Balaguer d'aquesta proposició de llei, motiva una breu intervenció de Bosch i Labrús al Congrés. El president del FPN, recordant l'exposició d'aquesta corporació de juliol de 1874, anava a plantejar el tema del port de sortida, però de fet no arriba a fer-ho, ja que és interromput pel president del Congrés, que afirma que encara no hi havia cap comissió formada ni molt menys dictamen.

La proposició de llei de Balaguer no segueix els tràmits parlamentaris habituals i, de fet, queda aturada al Congrés, ja que es tracta d'un tema que no es tramitarà per la via parlamentària, sinó per la via administrativa, a través d'un concurs públic i d'una adjudicació regulats per reials decrets. Ara bé, a partir d'ella es produeixen dos fenòmens. El primer és que hi ha un considerable moviment de les corporacions econòmiques de ciutats amb ports importants, que aspiraven a ser el punt de sortida de la línia, unit a una polèmica entorn al servei que fins aleshores venia prestant la companyia *Olano, Larrinaga y Compañía*<sup>494</sup>; a Catalunya, les corporacions de Barcelona tenen una important mobilització demanant que el port de la ciutat fos la capçalera de la línia, durant la qual, a més, es produeix el trencament del FPN, amb l'escissió del FPE. I el segon, que des del Govern es reactiva un tema que portava sis anys aturat.

A Barcelona, l'ANCB va convocar la resta de corporacions econòmiques de la ciutat i els parlamentaris catalans que es trobaven en ella, a una reunió a la Llotja. Hi assisteixen l'IIC, el FPN, l'IACSI, APFUBZE, CHUB, SEBAP i també l'AB. Es formà una comissió de treball (que incloïa també el tema del tractat de comerç amb Bèlgica) i s'acordà enviar exposicions a les Corts, donant suport a la proposició de Balaguer, que preveia que Barcelona fos el port de sortida de la línia<sup>495</sup>.

Els dies següents, les corporacions assistents a l'acte, junt amb el CUMB, els ajuntaments de Barcelona (en un document imprès com a fullet)<sup>496</sup>, Tarragona, Vilanova i la Geltrú, Sabadell i Palma de Mallorca, entre altres, adrecen sengles exposicions al Congrés demanant que Barcelona fos el port de sortida. Les presenten a la cambra el propi Balaguer,

---

493. DSC, legislatura de 1876-77, 29-3-1876, ap. 4t al núm. 30.

494. Veure, per exemple, GONZÁLEZ AMAT, Salvador: *Memoria explicativa sobre una línia de vapores, y colonización de las posesiones españolas en Asia por D. ...*, 1876; LUZÁRRAGA, Miguel A. de: *Comercio y navegación de Europa a Filipinas. Impugnación al folleto publicado por Don Salvador González Amat*, 1876; PORTELA, Juan de V.: *Línea de vapores-correos a Manila. Refutación de la memoria explicativa, publicada por Don Salvador García Amat*, 1876.

495. Sobre aquesta reunió, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 309, 10-6-1876.

496. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA: *Exposición que eleva a las Cortes del Reino el Excmo. ... en súplica de que se señale el puerto de esta Ciudad como el de partida y regreso para los vapores-correos de la línea proyectada entre la Península y el Archipiélago Filipino. Acuerdo tomado por unanimidad y sin debate en consistorio de 4 de Abril de 1876*, 1876.

més Francesc de Paula Rius i Taulet (diputat per Barcelona), Pelagi de Camps (Girona), el marquès de Montoliu (Tarragona), Pau Turull (Terrassa), Josep Puig i Llagostera (Vilafranca del Penedès) i Joaquim Valentí (Mataró).

En aquestes exposicions s'argumenta que Barcelona seria el port més indicat, perquè és el de dimensions més grans, el que té un tràfic més intens i el que està rodejat d'un potencial industrial i d'una xarxa de ferrocarrils més important. A més, la via per Sues seria més curta des de Barcelona. En el cas del FPN, immers en ple procés d'escissió arran d'aquest afer, es justifica la demanda de 1874, en què es parlava de Cadis, tot afirmant que aleshores existia inseguretat a la zona Nord peninsular, provocada per la guerra carlina; un cop desaparegut aquest motiu, Barcelona passaria a ser el lloc més indicat<sup>497</sup>. Bosch i Labrús, per la seva banda, en el full volant explicatiu de la seva gestió, censura a Balaguer el fet que havent estat en dues ocasions ministre d'Ultramar, no hagués impulsat aquesta iniciativa des del Govern, així com el fet que, en la presentació de la seva proposició de llei, no hagués informat prèviament als altres diputats catalans<sup>498</sup>.

L'IIC demana a Josep Ferrer i Vidal, senador per Barcelona i membre destacat de la corporació, que aleshores es trobava a Madrid, que esbrini als ministeris en quina situació es troba aquest afer. Als dies següents, junt amb Ferran Puig i Joaquim Maria Paz, ambdós senadors per Barcelona, i Josep Maluquer, per Lleida, conferencien amb el ministre d'Ultramar, per demanar-li activar aquest tema i que Barcelona sigui el port de sortida de la línia.

Altres ciutats que reclamen ser l'origen de la línia són Cadis, Cartagena i Alacant. En el cas de Cadis, la lliga de contribuents d'aquesta ciutat, amb la que el FPN havia mantingut una estreta relació, en tant que iniciadora del moviment de les lligues de contribuents, demana a les Corts que el seu port sigui el de sortida<sup>499</sup>.

Per part del Govern i degut al rebombori aixecat per la proposició de Balaguer, es vol accelerar el tema. El ministre d'Ultramar, que com recordarem era López de Ayala, tramet al Consell d'Estat, amb la classificació d'urgent, l'expedient de la línia. El ministre valora establir un viatge rodó (anada i tornada), sortint dels ports de Barcelona i de Manila com els darrers de la península i de Filipines, respectivament; s'incloïa, per tant, la possibilitat que recalessin prèviament en d'altres ports. A l'anada, hi hauria escala a Nàpols, Adén, Punta de Gales, Singapur i Hong-Kong, i, a la tornada, als mateixos ports, substituint Adén per Port Said.

No obstant, ni López de Ayala ni els seus successors en el càrrec, Cristóbal Martín de Herrera i el marquès del Pazo de la Merced, no arriben a convocar el concurs públic del servei de les Filipines, si bé convoquen el de les Antilles. En aquest context, la casa *O'lane, Larrainaga y Compañía*, que venia desenvolupant un servei de vapors a Manila amb una part de transport oficial, demana al Govern l'establiment d'un contracte que regularitzés aquesta situació, en forma d'una línia de vapors-correus subvencionats, similar a la de les Antilles. El Govern respon amb la RO de 27-3-1879, amb Salvador Albacete recent arribat al Ministeri d'Ultramar, en la que fixa com a condició per a l'adjudicació d'aquest servei el tràmit del concurs públic.

497. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 302, 22-4-1876, p.259.

498. BOSCH Y LABRÚS: *A mis electores* (full volant).

499. LIGA DE CONTRIBUYENTES DE CÁDIZ: *Memoria leída por el Presidente de la ... en la Junta General ordinaria celebrada el día 14 de Enero de 1877, en cumplimiento de lo que previene el art. 17 del Reglamento*, [1877].

Pel RD de 19-8-1879, el ministre Albacete convoca el concurs públic, i pel de 19-9-1879, publicat a la *Gaceta de Madrid* el mateix dia, el plec de condicions. Segons aquestes, el port de sortida era Barcelona, però abans havia de passar per Cadis, Cartagena i altres ports del Mediterrani, de tal manera que la categoria de port de sortida era més nominal que real. Es preveia una estada dels vaixells al Port de Barcelona de 12 hores.

El concurs es va fer el 3 de novembre de 1879, participant-hi quatre candidats, entre els que no hi havia *A. López y Compañía*, adjudicatària de la línia de les Antilles. Un d'ells era la casa *Olano, Larrinaga y Compañía*, que ja hem vist, i que demanava una indemnització en cas de no rebre la concessió. Un altre, era el marquès de Campo, important home de negocis valencià i directe rival de les companyies del *grup català*. L'objectiu del dia 3, era conèixer les propostes, deixant per als dies següents la contrastació entre els sol·licitants de les respectives propostes. Als dies següents, hi ha nombroses gestions dels sol·licitants i reclamacions mútues, entre les que en destaca la impugnació feta al marquès de Campo pel fet d'estar exercint en aquells moments el càrrec de senador. El tema passa al Consell d'Estat, que dictamina a favor de la proposta Campo, acceptant-se pel Govern en el RD de 30-1-1880, essent novament ministre el marquès del Pazo de la Merced.

En el plec de condicions, s'assenyalava que a més dels ports de Cadis i de Cartagena, assenyalats anteriorment, caldria afegir com a escales, tant a l'anada com a la tornada, els de La Corunya, Vigo i València. Barcelona, doncs, tot i ser la capçalera nominal de la línia, era el darrer port peninsular que tocaven els vapors a l'anada, però el primer a la tornada. En aquestes condicions, però, i a suggeriment del Consell d'Estat, es modifica la durada de l'estada dels vapors al Port de Barcelona, que passa de les 12 hores inicialment previstes, a les 48. Segons el Consell d'Estat, això era *según habían solicitado varias corporaciones y particulares*<sup>500</sup>.

Finalment, cal dir que el RD de 18-4-1884, del ministre Manuel Aguirre de Tejada, autoritzava el traspàs de la concessió a la CT.

#### **D) El Port de Barcelona.**

Els temes relacionats amb el Port de Barcelona van apareixent de tant en tant. Hem vist ja, amb ocasió del projecte de llei de primeres matèries, que la JOPB demanava la no supressió de l'impost que li permetia recaptar els fons necessaris per a la continuació dels treballs.

El novembre de 1876, Marià Maspons (diputat per Granollers) intervé al Congrés per reclamar al ministre de Foment, el comte de Toreno, una activació de les obres del Port, mentre que pocs dies més tard, Rius i Taulet, diputat per Barcelona i sempre disposat a intervenir en temes que afectaven la ciutat, presenta una exposició de comerciants, naviliers i veïns de Barcelona, en el mateix sentit.

El 5 de desembre següent, una comissió de parlamentaris catalans s'entrevista amb el ministre per la mateixa qüestió. En obtenir un resultat favorable a les seves demandes, adrecen una carta pública d'agraïment al ministre, en la que apareix la signatura de 35 parlamentaris catalans i 5 de mallorquins<sup>501</sup>.

---

500. *Gaceta de Madrid*, 8-2-1880, núm. 39 (de 1880), p.350.

501. Sobre aquest document, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 23, 16-12-1876, p.414-415.

La següent gestió relativa al Port se situa el març de 1883. En aquesta ocasió, Ferran Puig, d'acord amb l'IFTN, conferencia amb el ministre d'Hisenda, Justo Pelayo Cuesta, respecte la construcció del nou edifici duaner del Port. Finalment, el novembre de 1884, un nombrós grup de parlamentaris catalans assisteix a una Junta General extraordinària de socis de l'ANCB, per tractar afers relatius al moll de Barcelona.

### **E) Les proposicions de llei de Manuel Danvila i de Ferran Puig sobre marques de fàbrica i de comerç.**

L'abril de 1877, Manuel Danvila, a qui hem vist en les seves iniciatives parlamentàries sobre el Codi Rural i sobre la llei d'expropiació forçosa per utilitat pública, presenta al Congrés una proposició de llei sobre marques de fàbrica i de comerç. De fet, es tractava d'una de les deu proposicions de llei que la *secció econòmica* presenta simultàniament al Congrés sobre qüestions econòmiques diverses. Comptava amb les signatures d'Albert Quintana i de Pere Bosch i Labrús. Aquesta proposició pretenia fixar en forma de llei un concepte fins aleshores sols tipificat en forma de disposicions menors (RD de 20-11-1850 i RO d'11-7-1851 i 18-11-1876), tot regulant la marca, en el sentit de distintiu comercial d'una empresa, tant en el comerç com en la indústria i l'agricultura. Es preveia també totes les qüestions relatives a la seva utilització: enregistrament oficial, ús per les empreses, caducitat, entre altres<sup>502</sup>.

Es forma la comissió parlamentària, amb el propi Danvila de president, que emet un dictamen favorable. El Congrés aprova aquest tema el 16 de juny de 1877. Al Senat es forma la comissió, que presideix el marquès de Bedmar (senador per dret propi). Pocs dies després, les Corts tanquen les seves sessions sense que aquesta comissió hagués presentat el seu dictamen. A la següent, però, tampoc no emet dictamen, pel que arriba la fi de les Corts de 1876-79 sense haver resolt aquesta qüestió.

El juliol de 1879, ja a les noves Corts, Ferran Puig, senador per Barcelona, presenta al Senat una proposició de llei que pretenia recuperar la de 1877. De fet, al seu preàmbul, Puig esmenta explícitament el precedent d'aquest any, indicant que aleshores no es va arribar a aprovar al Senat<sup>503</sup>. En aquestes Corts, no obstant, la proposició no aconseguirà ser aprovada ni tan sols per la cambra en la que és presentada.

A la comissió del Senat, presidida pel comte de Bernar (senador vitalici), trobem Josep Maluquer (Lleida), que actua com a secretari, el propi Ferran Puig i Juan Magaz (UB). Aquesta comissió, demana al Ministeri de Foment diversa documentació relacionada amb el tema, que arriba al Senat el gener de 1880. No arriba a emetre dictamen, quedant, per tant, novament aturat aquest tema.

Durant la resta del període, no es torna a plantejar cap iniciativa parlamentària en aquest sentit. Per part del Govern, hi ha algunes disposicions (RO de 31-3-1881 i RD de 21-8-1884) amb diverses disposicions sobre les marques, però no s'arriba a fer una llei específica sobre el tema. Als anys següents, hi ha noves disposicions, especialment pel que fa a l'aplicació a Ultramar, i el Govern espanyol arriba al conveni internacional sobre utilització de marques de 1891 sense haver fet una llei específica.

502. DSC, legislatura de 1877, 27-4-1877, ap. 22è al núm. 3.

503. DSS, 1879-80, 17-7-1879, ap. 2n al núm. 29.

## **F) La reial ordre sobre agilitació dels tràmits de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports.**

A principis de 1880, l'ANCB adreça diverses exposicions al Govern demanant modificacions en els tràmits practicats pels funcionaris de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports, per verificar l'existència de malalties a bord i autoritzar la descàrrega de passatgers i mercaderies. L'associació dels naviliers de Barcelona es queixava dels buits legals existents al respecte, que feien que cada funcionari practiqués la inspecció de diferent manera o, fins i tot, amb ajornaments d'un dia, amb la consegüent paralització dels moviments de descàrrega i perjudicis per al sector.

El Govern decideix respondre a aquestes demandes no pas per la via del projecte de llei presentat a les Corts, sinó amb una reial ordre del ministre de la Governació, aleshores Francisco Romero Robledo, que duu data de 17-5-1880. En ella, es delimitava les funcions del servei sanitari i se n'agilitava el funcionament, de tal manera que els vaixells no veiessin endarrerides les seves operacions un cop arribats a port.

### **6.1.4. Grau de realització de les demandes de les corporacions econòmiques catalanes.**

Abans de passar a l'anàlisi dels treballs dels parlamentaris catalans en relació a les demandes provinents del món dels negocis, pot ser interessant aturar-nos a comprovar fins a quin punt les que plantegen en relació a les de les corporacions econòmiques catalanes durant aquests anys obtenen els resultats desitjats, en aplicació als quatre grans blocs de temes vistos fins aquí: política aranzelària, política fiscal, legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat agrària i/o immobiliària i política econòmica d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant.

En les reformes de l'aranzel de 1877 i 1882, les corporacions econòmiques que més clarament manifesten la seva oposició són les industrials, si bé obtenen el suport unànim de la resta. En el cas de 1877, la demanda d'aquestes corporacions apareix dividida: mentre el sector de més pes dins del món industrial (IIC i FPN) es mostra partidari de no alterar els aranzels a través d'una llei de pressupostos i demana el manteniment de la situació, una informació sobre l'estat de cada sector econòmic i, en tot cas, una reforma aranzelària integral però en sentit proteccionista, el sector de proteccionisme harmònic (FPE) vol aprofitar l'avinentsa de la necessitat del Govern de recursos extraordinaris, concretada en les taxes transitòries sobre determinats productes, per plantejar aquesta mateixa reforma aranzelària general i proteccionista, però en aquells mateixos moments. Ni els uns ni els altres no obtenen les seves demandes: la reforma aranzelària es fa a partir de la llei de pressupostos, i significa una tendència a rebaixar l'aranzel en un nombre considerable de partides, per constituir una segona columna orientada a la celebració d'acords comercials. Un cop elaborada aquesta segona columna, hi ha dos sectors molt directament afectats: la indústria llanera i la marina mercant.

En el cas de 1882, les corporacions industrials, sempre amb el suport de la resta de corporacions, demanen la no restitució de la base 5ena, suspesa el 1875. En aquesta ocasió, tampoc no obtenen el que desitgen, ja que el Govern liberal tira endavant amb la projectada reforma aranzelària. De tota manera, cal dir que els treballs del diputat català Pere Antoni Torres aconsegueixen modificar un tant el projecte inicial, allargant els terminis per a les

successives rebaixes i introduint una informació abans de procedir a la segona rebaixa. Aquestes modificacions, tot i no deixar satisfetes les corporacions, serviran de base per què als anys següents no s'apliqui les rebaixes previstes en tota la seva integritat.

En els tractats de comerç, hi ha nous fracassos de les demandes de les corporacions, que són deixades de banda per part del Govern, en el seu afany d'aconseguir nous mercats per a les exportacions de vins. Novament són les industrials les que tenen el protagonisme, tot i comptar sempre amb el suport de les altres. En algunes ocasions, l'ANCB té també una important iniciativa en l'oposició als tractats de comerç, en la part referida a la navegació. En els dos grans acords comercials del període analitzat —el de França de 1882 i el de Gran Bretanya de 1884-85— tot i les importants mobilitzacions de les corporacions i els treballs intensos i unànimes dels parlamentaris catalans, són aprovats per les Corts. En el cas del tractat amb França, és un fracàs sense condicions, sense cap escletxa per la que eludir algunes de les condicions pactades. En el cas de Gran Bretanya, a la fi és el mateix, però hi ha dos episodis en els que els grups de pressió catalans aconsegueixen si més no ajornar l'aplicació d'un tractat definitiu. El primer és el paper de Víctor Balaguer al Consell d'Estat, que aconsegueix amb el seu vot de mèrit un dictamen contrari al primer protocol d'acord comercial signat pel Govern esquerrà, molt propens a solucions lliurecanvistes radicals. El segon és el treball de molt forta pressió dels conservadors catalans, amb Manel Duran i Bas al seu davant, damunt del Govern Cánovas, que aconsegueix separar en dues parts el dictamen parlamentari sobre el *modus vivendi* amb Gran Bretanya: una primera per al conveni provisional, i una segona, que queda ajornada fins l'accés dels liberals al poder, per al tractat definitiu.

Els altres acords comercials del període no signifiquen una demanda tan rotunda per part de les corporacions catalanes. En el cas de Bèlgica, s'accepta com a mal menor l'ajornament de la recuperació de la llibertat aranzelària el 1876 i s'aplaudeix aquesta el 1878. En el d'Àustria-Hongria hi ha una certa oposició de l'ANCB, des del punt de vista dels drets diferencials de bandera de la marina mercant, que no aconsegueix impedir l'aprovació del tractat. En el de Veneçuela, es demana i s'aconsegueix la signatura d'aquest tractat, però després d'alguns anys de peticions.

Pel que fa a l'aranzel d'Ultramar, la corporació catalana que mostra un interès més gran és l'ANCB. En la gestació de les diverses mesures que afectaven els aranzels colonials, l'associació dels naviliers, representada per Frederic Nicolau, hi té una participació molt directa, especialment en les dues importants lleis de relacions comercials de 1882. Si bé en aquest terreny es pot parlar d'èxit en les demandes de la corporació catalana, no passa el mateix amb les reiterades demandes de restitució dels drets diferencials a Ultramar, que fracassen una darrera de l'altra.

La llei de primeres matèries de 1883 és un cas particular pel que fa a l'anàlisi de les demandes de les corporacions catalanes. Novament són les industrials les que duen el pes de l'oposició i novament apareixen dividides: mentre l'IFTN intenta mantenir una postura d'oposició per coherència doctrinal, sense que això signifiqui renunciar a algunes de les rebaixes previstes, el FPE manté una oposició completa al projecte. No obstant, tant ambdues corporacions de Barcelona com les de Sabadell i Terrassa, fan un front comú quan en la tramitació a les Corts s'afegeix la partida dels estams. En aquest cas, els treballs de Josep Maluquer al Senat aconsegueixen reduir la rebaixa inicialment prevista per a aquesta partida. Es pot parlar, doncs, d'un cert èxit en la tramitació d'aquesta demanda concreta i, pel

que fa al conjunt de la llei, no hi ha la sensació de greu derrota d'anteriors mesures aranzelàries, però tampoc no s'acaba d'acceptar una mesura que significa una consolidació de la tendència a rebaixar l'aranzel.

Els drets d'exportació als suros en planxa, aconseguits per Albert Quintana el 1876, constituïrien un èxit de la demanda dels fabricants de taps, si no fos per què el Govern no va arribar a fer ús de l'autorització concedida per les Corts.

En el cas de la crisi econòmica de 1877-78 i situació de la indústria llanera i de la marina mercant després de la reforma aranzelària de 1877, hi ha un èxit inicial en la convocatòria de la informació aranzelària sobre aquests dos sectors i en el nomenament d'alguns vocals catalans per formar part de la comissió especial aranzelària. A partir d'aquí, però, hi ha un seguit de fracassos continuats en les demandes del sector llaner, protagonitzades per les corporacions industrials de Barcelona i del Vallès, tant pel que fa a la no adopció per part del Govern de mesures provisionals mentre no estigués enllestida la informació, com per la lentitud d'aquesta, com per la derrota de les tesis dels vocals catalans a la comissió aranzelària i a la JCAV. En el cas de la marina mercant, hi ha una lentitud encara més gran en la tramitació de la informació, si bé al seu final s'accepta alguna de les demandes de l'ANCB, si bé no totes, alhora que cal tenir en compte que la legislació aranzelària dels darrers anys ja havia resolt a la pràctica qüestions plantejades a la informació.

En el tema de les admissions temporals dels arrossos de l'Índia, l'ANCB, que feia costat a la demanda de la casa importadora cantàbrica, no aconsegueix vèncer la ferotge resistència dels arrossers valencians.

Fent un primer balanç del grau de realització de les demandes de les corporacions econòmiques catalanes —industrials sobretot— en el terreny de la política aranzelària, podem constatar que la seva eficaç organització i la seva constant pressió damunt dels centres de decisió de l'Estat, fa que aconsegueixin alguns èxits puntuals i parcials. Tot i així, en la majoria dels casos aquests èxits són més de forma que de fons i el que predomina és la no obtenció de les demandes que aquestes corporacions plantegen en cada ocasió. En el cas de les corporacions industrials, la no obtenció de resultats es fa encara més evident que en el de l'ANCB, que aconsegueix solucions per a algunes de les demandes que planteja.

En el cas de la política fiscal, potser no hi ha una demanda tan clara i tan continuada en el temps per part de les corporacions catalanes com en el cas de la política aranzelària, sinó més aviat actuacions puntuals davant de temes concrets. Tot i així, pot ser interessant donar una ullada als temes plantejats.

En les lleis de pressupostos generals de l'Estat, i a banda de la de 1877, que contenia la reforma aranzelària, no hi ha un interès tan gran de les corporacions catalanes. En destacaria els intensos treballs de Pere Bosch i Labrús, que aconsegueix entrar a la Comissió de Pressupostos del Congrés en diverses legislatures i que des d'allí presenta un considerable paquet de vots particulars i d'esmenes. Cal dir que totes elles són rebutjades per les Corts. D'altra banda, alguns diputats catalans reclamen tant al Congrés com al Senat retallades en les despeses improductives, com les dels ministeris de Guerra i de Marina, i increments en les reproductives, com les de Foment. Igualment, aquestes demandes són rebutjades per les Corts. La iniciativa d'Eduard Reig i de Francesc López Fabra, ambdós membres de l'IFTN i actuant en nom seu, d'incloure a la llei de 1880 rebaixes per les taxes postals tampoc no aconsegueix els seus objectius. Finalment, la proposició de llei dels senadors de Barcelona sobre xavalla catalana no aconsegueix superar els tràmits



parlamentaris a ambdues cambres, tot i que el Govern liquida el tema per la via del real decret.

En el cas dels pressupostos de Puerto-Rico, en destaca l'oposició de l'ANCB a la reforma aranzelària que contenia el projecte per a l'any econòmic de 1878-79, que aconsegueix que el ministre d'Ultramar la retiri. En els de Cuba, en destaca els treballs de Frederic Nicolau referents als pressupostos per a 1880-81, tot demanant el restabliment dels drets diferencials, sense cap èxit.

Pel que fa als impostos, l'IACSI aconsegueix aturar d'entrada la proposició de llei d'Antoni Sedó sobre penalitzacions per ocultació de riquesa imposable. No obstant, no es tractava de cap projecte del Govern, pel que l'èxit d'aquestes gestions seria sols relatiu. La mateixa corporació, aconsegueix aturar la modificació del reglament per a la reforma del cadastre (*amillaramientos*) de la riquesa territorial de 1876 i la redacció del nou text de 1878. Dins d'aquest apartat d'impostos, la gran campanya del període és la protagonitzada per les corporacions industrials contra el reglament i taxes de la contribució industrial i de comerç de 31-12-1881, que aconsegueix la seva revisió. Aquí, però, hi havia una oposició des de moltes poblacions, Madrid inclòs, pel que també cal relativitzar l'èxit d'aquesta demanda.

Finalment, dins dels temes relacionats amb el Deute de l'Estat, trobem alguna participació de parlamentaris catalans a ambdues cambres —novament Bosch i Labrús és el més actiu en aquest terreny— reclamant el seu sanejament i reducció. Cap d'aquestes participacions, però, no aconsegueix modificar els projectes presentats pel Govern a les Corts.

En conjunt, doncs, en els temes de política fiscal no hi ha una demanda tan rotunda per part de les corporacions econòmiques catalanes com en el cas de la política aranzelària i, en aquest sentit, no es pot parlar de l'escàs èxit de les campanyes relatives a aquesta. De les demandes plantejades, s'aconsegueix una resolució satisfactòria en alguns casos mentre que en els altres tampoc no hi ha aquella sensació de derrota absoluta de les campanyes de política aranzelària. D'altra banda, es pot començar a apreciar com les demandes plantejades des de l'IACSI obtenen un ressò més favorable als centres de decisió de l'Estat que les provinents d'altres sectors.

Aquest ressò més favorable de les demandes provinents de l'IACSI es pot confirmar tot analitzant els resultats obtinguts en el següent bloc de temes, és a dir, la legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat. En el cas del Codi Civil i comptant amb els importants treballs de Manel Duran i Bas, s'aconsegueix fonamentar el principi de manteniment dels drets civils forals i de les institucions jurídiques representades per ells, fet que constitueix un canvi respecte anteriors projectes de codificació, que partien de la base de la unificació completa. En el projecte de llei de *foros*, que finalment no esdevé llei, l'IACSI aconsegueix delimitar l'emfiteusi i la rabassa morta i que aquestes formes contractuals del camp català no fossin confoses en un tot i, per tant, incloses en un projecte de reforma.

En el cas de la fil·loxera, està clara la paternitat de l'IACSI en les primeres disposicions i en l'elaboració de la llei de 1878, amb els importants treballs dels marquesos de Monistrol i de Montoliu. L'Institut aconsegueix també tenir una presència a la Junta Central i a les provincials. Ara bé, aquesta primera llei no incloïa la demanda de l'IACSI d'indemnitzar els propietaris de ceps colindants als afectats per la plaga, que calia també destruir. D'altra banda, quan la plaga apareix als ceps catalans, hi ha considerables discrepàncies entre l'Institut i el Govern en l'aplicació de la llei i en la manca de recursos. La llei de 1883 no recollia dues de les demandes principals de l'IACSI: l'aixecament de la prohibició absoluta

d'importar ceps, per donar cabuda a la importació dels nord-americans, resistents a la plaga, i una suavitització de la pressió fiscal per als propietaris l'objectiu impositor dels quals fos terrenys amb ceps destruïts per la plaga. La llei de 1885, però, sí contempla ambdues qüestions.

En el projecte de llei de colònies agrícoles, el Senat admet algunes de les modificacions proposades pel marquès de Monistrol, en nom de l'Institut. No obstant, aquest projecte no arriba a ser llei. En el tema dels vins adulterats per la fucsina, que no es concreta en cap llei, hi ha una resposta clara del Govern a les demandes provinents de l'IACSI, amb la promulgació de successives disposicions encaminades a aturar les adulteracions. Aquí, però, cal veure també que les demandes de l'IACSI troben els successius gabinets força sensibilitzats per atendre-les, ja que es tractava del sector econòmic en el que centraven la seva estratègia de política comercial.

En la resta de legislació sobre plagues i sobre foment de l'arbrat, no hi ha demandes directes per part de les corporacions catalanes.

La inclusió de la possibilitat que les grans ciutats agregessin els municipis propers, feta a la llei d'ajuntaments de 1876 a partir d'una esmena de Rius i Taulet i d'altres diputats catalans, no sembla que tingui al darrera una petició directa de cap corporació econòmica catalana representativa dels interessos de la propietat. Ja hem vist en diverses ocasions com els treballs que Rius i Taulet fa com a parlamentari tenen molt a veure amb la política municipal. En el cas de la llei sobre eixample de poblacions del mateix any, el marquès de Monistrol no obté les modificacions plantejades al text del Govern. Sí n'obté algunes Manel Girona, directiu de l'APFUBZE, a la llei d'expropiació forçosa per utilitat pública de 1877.

En aquest bloc de legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat, es pot apreciar clarament una resolució satisfactòria a les demandes presentades en un percentatge més gran de casos.

Ens queda per veure el darrer bloc, la legislació econòmica (no aranzelària) d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant. El primer dels temes vistos, el del Codi de Comerç, es resol satisfactòriament. La proposició de llei que Joaquim Maria Paz i Ferran Puig presenten al Senat, de reforma dels articles relatius a fallides, responia a una demanda de les corporacions catalanes i aconsegueix ser aprovada per ambdues cambres. La reforma general, ultimada el 1885, era una iniciativa parlamentària de Duran i Bas. En la seva tramitació parlamentària, Bosch i Labrús defensa en forma d'esmenes les demandes plantejades pel CJMB, aconseguint algunes transaccions.

En el tema de l'establiment de la línia de vapors-correus a Filipines, hi ha una demanda unànime de totes les corporacions econòmiques de Barcelona, demanant que el port d'aquesta ciutat fos la capçalera de la línia. Aquesta demanda s'aconsegueix sols a mitges: mentre Barcelona és el primer port peninsular a la tornada dels vaixells procedents de Manila, a l'anada, i tot i ser la capçalera nominal, és el darrer port peninsular que visiten els vapors, que prèviament fan escala en altres ports. El que sí aconsegueixen les corporacions catalanes és modificar l'estada dels vaixells al Port de Barcelona: si al projecte inicial es parlava de 12 hores, al definitiu s'estableix en 48.

El reial decret sobre agilitació dels tràmits de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports, és una resposta clara i directa del Govern a una demanda de l'ANCB. En les proposicions de llei de Ferran Puig sobre companyies generals de dipòsit i sobre marques

de fàbrica i de comerç, esdevinguda llei la primera d'elles, no sembla que hi hagi una demanda directa per part de les corporacions catalanes.

El resultat d'aquest bloc de legislació econòmica no aranzelària d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant és també força satisfactori.

En el balanç definitiu de les campanyes de *defensa del treball nacional*, podem veure com els seus resultats són força variables, atenent al tipus de legislació econòmica de la que es tracti, d'una banda, i al sector econòmic demandant, de l'altra. Així, les demandes de política aranzelària fetes per les corporacions industrials són clarament les que recullen un grau de realització més petit. En aquests resultats tan adversos, cal tenir en compte que sovint es tracta de lleis en les que hi ha interessos contraposats i els industrials s'enduen la pitjor part. En canvi, les demandes de política econòmica (no aranzelària) dels sectors de la propietat i del comerç i de la marina mercant, són els que obtenen un grau de realització més gran. A les planes següents, veurem quins resultats obtenen les demandes provinents del món dels negocis català, tant les operacions colonials del *grup català* de finances, com les de les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya.

## 6.2. Els parlamentaris catalans i el món dels negocis.

Si les *campanyes de defensa del treball nacional* representen la dimensió col·lectiva de l'actuació dels parlamentaris catalans, alhora que es corresponen a demandes de les corporacions econòmiques catalanes de decisions de política econòmica que afecten sectors econòmics sencers, al seu costat hi ha un altre tipus d'actuació, que representaria l'actuació dels parlamentaris individualment o en grups més reduïts, i que tindria com a demandants companyies que cercaven un altre tipus de decisions en política econòmica, directament relacionades amb el mateix exercici de la seva activitat empresarial. Cal dir també que si per part dels parlamentaris sempre es combina les actuacions a les Corts i als ministeris, en el cas de les demandes de les companyies, l'actuació als ministeris és força més notable, ja que una part significativa de les resolucions cercades no es correspon a lleis aprovades per les Corts, sinó a resolucions administratives i, encara, a treballs per evitar l'estancament burocràtic d'un tema. Ambdues dimensions d'actuació, doncs, completen el rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans.

Dins d'aquest apartat de treballs per a companyies, caldria distingir dos grans blocs de demandants. El primer estaria constituït per les empreses del *grup català*, interessades en un tipus de legislació molt concreta, que permetria operacions de grans dimensions en negocis colonials: emprèstits a l'Estat, adjudicacions de serveis i, en el cas de la CGTF, la liberalització de la producció de tabacs a Filipines. El segon està constituït per les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya, interessades en una legislació encara més concreta, gairebé feta a mida, que regulava les seves activitats més habituals: concessions de línies, pròrroques d'obres, enllaços, permisos diversos, resolucions en conflictes amb companyies rivals, entre altres. Veurem també dins d'aquest bloc alguns temes que interessin les companyies ferroviàries de forma col·lectiva.

A més d'aquests dos grans blocs, hi ha també un parell de temes, menors en quant a legislació generada. El primer és la legislació sobre companyies de canals i pantans de regatge, junt amb el cas d'una d'aquestes empreses: la RCCRE. I el segon, el projecte de llei de concessió de la construcció i explotació de la xarxa telefònica.

### **6.2.1. La tramitació d'afers de les companyies per part de parlamentaris.**

Com hem vist al capítol dedicat a la política econòmica, al període analitzat les decisions polítiques, però també les tramitacions administratives, es trobaven concentrades en un lloc molt concret —Madrid— i eren exercides per un grup molt reduït de persones, de tal manera que la majoria d'afers d'alguna rellevància relacionats amb l'activitat empresarial de les companyies, havia de passar bé per les Corts, bé pels ministeris. Al capítol dedicat al món dels negocis, hem pogut veure també com el funcionament d'aquest sistema polític i administratiu impedia a les companyies obtenir una satisfacció immediata a les seves demandes pels canals ordinaris: el complicat entramat burocràtic, la lentitud quan no la inoperància dels encarregats de gestionar-lo, junt amb les pressions en sentit contrari a la demanda plantejada de companyies rivals, condemnaven la tramitació ordinària a quedar inevitablement encallada en algun dels molts tràmits necessaris per a la seva resolució. Aquesta situació, duia les companyies a dissenyar una estratègia política, de tal manera que poguessin disposar de canals més expeditius per accedir als centres de decisió i de gestió de l'Estat i assolir la satisfacció de les seves demandes, junt amb una certa rapidesa en la seva tramitació.

Aquesta estratègia política de les companyies, convertida ja en una qüestió habitual i permanent del seu funcionament —variable segons l'envergadura de cadascuna— passava per intentar disposar d'una representació permanent a Madrid, composta per personatges influents en els ministeris; pel desplaçament puntual de directius de les companyies a la capital per gestionar en persona afers del seu interès; per la recerca de connexions personals amb membres de l'executiu; la incorporació als consells d'administració de polítics de relleu de totes les opcions polítiques que estaven en condicions de formar Govern; la recerca d'una representació directa de directius de les companyies a les Corts; i, finalment, la representació indirecta a través de parlamentaris que executen tasques per a les companyies, dins i fora de les Corts. Són aquests darrers aspectes —la representació a les Corts, sigui directa o indirecta— els que veurem en aquest apartat, en forma d'execució de tasques per a les companyies per part dels parlamentaris catalans, dins i fora de les Corts.

Així doncs, de la mateixa manera que els parlamentaris catalans orienten la seva activitat com a grup a gestionar les demandes de les corporacions econòmiques catalanes, molts d'ells gestionen, a més, les demandes d'aquest món dels negocis català. Es pot dir que en aquest terreny de la gestió política i parlamentària de les demandes de les companyies, hi ha, pel que fa als personatges concrets que les executen, una escala gradual en quant a la seva vinculació amb elles. Aquesta, aniria des del directiu d'empresa que cerca una representació parlamentària per gestionar personalment afers del seu interès, al parlamentari sense vinculació a cap companyia, que puntualment executa algun treball per a una d'elles. Entre ambdues situacions, n'hi hauria d'altres intermitges, destacant sobretot la del parlamentari que a força de gestionar afers de les companyies, acaba adquirint un caràcter de representant fix al comitè de Madrid o, fins i tot, de directiu de la companyia.

Es produeix aquí un procés de simbiosi entre l'home de negocis que passa a ocupar un càrrec parlamentari i el polític que es vincula d'una manera o altra a les companyies demandants. Si el primer ha de fer política, si més no, canalitzant el seu accés a les Corts a través d'una de les opcions dinàstiques i prestant-li el seu vot en les ocasions en què assisteix a les sessions de les cambres, el segon va involucrant-se en les companyies, els interessos de les quals representa.

Un molt bon exemple de polític que va involucrant-se en les companyies per ell representades és, una altra vegada, Víctor Balaguer. Si ja hem vist Balaguer com a president de la DC i de la dimensió col·lectiva de la representació d'interessos econòmics catalans, a més és un important gestor d'interessos de diverses empreses catalanes. Com hem tingut ocasió de veure en la seva biografia, durant el Sexenni Balaguer realitza importants gestions d'interessos empresarials a les Corts i als ministeris. Contribueix a això la seva creixent importància política, la seva permanència en el càrrec parlamentari no sols en períodes de majoria sinó també d'oposició, el seu pas pels ministeris d'Ultramar i de Foment, fonamentals per als interessos dels negocis colonials el primer i de les companyies d'obres públiques el segon, sense oblidar la mort de Madoz, molt estretament vinculat als sectors econòmics catalans demandants, que deixava una vacant en la representació d'aquests interessos a Madrid.

D'aquesta manera, ja al Sexenni Balaguer practica importants gestions per a diverses companyies, alhora que comença a incorporar-se als consells d'administració d'algunes d'elles. El juliol de 1874 crea i presideix una Comissió Catalana, composada per personatges que havien ocupat càrrecs de diputat als anys anteriors, i dedicada d'una manera gairebé professional a gestionar demandes procedents dels diversos sectors econòmics catalans. L'existència d'aquesta comissió, ens indica la importància del càrrec parlamentari de cara a accedir als centres de decisió i de gestió de l'Estat. Tant és així, que els seus components —el propi Balaguer més Joan Fabra i Floreta, Antoni Ferratges, Frederic Pons i algunes col·laboracions d'Albert Quintana— no són parlamentaris en actiu, ni tan sols parlamentaris de les darreres Corts republicanes, però conserven la influència dels anteriors càrrecs (si bé incrementada per coincidir políticament amb el partit en el poder en aquells moments). Podem parlar doncs, de la figura de l'exdiputat i de l'exsenador, com a elements a tenir en compte de cara a influències en els centres de decisió. Ens en dona un bon exemple l'epistolari de Balaguer. El juny de 1874, en resposta a una demanda de la companyia dels ferrocarrils de França, que pretenia que intercedís davant del Govern i del capità general de Catalunya, Sedano Bedoya, per què la companyia no hagués de pagar una multa, diu: *Firmada por todos los ex-diputados catalanes que se hallan en Madrid se ha dirigido una carta al Sr. Sedano Bedoya sobre su asunto*<sup>504</sup>.

Si els exparlamentaris eren influents, els parlamentaris en actiu encara ho eren més. Mirant l'interès amb el que alguns directius d'empresa mobilitzen els seus recursos per obtenir una representació parlamentària, ens adonem que l'exercici d'un d'aquests càrrecs representava per a ells obtenir una porta oberta als ministeris. El cas paradigmàtic és el de Frederic Marcet, president de la TBF, que mobilitza a fons els recursos de la companyia per aconseguir l'acta de diputat per Barcelona el 1881; des d'aquest lloc, intervé personalment en el plet que la companyia sostenia amb l'Ajuntament d'aquesta ciutat, per l'enllaç dels ferrocarrils dins del casc urbà.

En el cas de Balaguer, si durant el Sexenni es configura ja com un especialista en la tramitació d'afers de les companyies, a la Restauració aquest paper es consolida plenament. Com a resultat d'això, va estenent la seva vinculació directa a diverses societats, formant part durant aquests anys dels consells d'administració de diverses companyies ferroviàries i financeres, destacant, de cara al tema que aquí ens interessa, la seva participació en les directives de la CFDMZB i de la CGTF.

504. BMVB, sèrie inèdita. Nota de Víctor Balaguer escrita al damunt d'una carta d'Antoni C. Costa, de l'esmentat ferrocarril, datada a Barcelona, 10-6-1874.

### 6.2.2. Les proposicions de llei d'incompatibilitat entre el càrrec parlamentari i el de directiu d'empreses.

Al capítol dedicat al món dels negocis, ja hem tingut ocasió de veure l'extens llistat de parlamentaris, molts d'ells de primera fila, directament vinculats a les principals companyies, sobretot ferroviàries. Les més poderoses, com el Norte i la MZA, disposaven de representació a ambdues cambres i de polítics de totes les opcions polítiques susceptibles de formar Govern, de tal manera que els seus canals de comunicació amb els centres de decisió i gestió de l'Estat no quedessin interromputs en cap cas.

Aquesta creixent vinculació entre classe política i representació d'interessos, fa que sorgeixin a les Corts algunes iniciatives parlamentàries encaminades a impedir que els personatges pertanyents als consells d'administració de les empreses poguessin exercir un càrrec parlamentari. Aquesta incompatibilitat, que sobre el paper ja existia per als membres del Govern, tot i que les companyies trobaven maneres de relativitzar-la, com ja hem vist a l'esmentat capítol del món dels negocis, hom pretén estendre-la a tots els parlamentaris, des d'una perspectiva de moralització del poder legislatiu<sup>505</sup>.

Durant aquests anys, trobem fins a sis proposicions de llei en aquesta direcció, tot i que cap d'elles no arriba ni tan sols al tràmit de formació de la comissió. El febrer de 1880 en trobem dues al Congrés. Una la presenta el marquès de Retortillo (diputat per Ponferrada, León) i altres diputats i en ella es demana que els diputats i senadors de les actuals Corts no puguin intervenir en la construcció, explotació i administració dels *Ferrocarriles del Noroeste*, que en aquesta legislatura havien estat objecte de durs debats entorn a la conveniència d'aprovar un crèdit per completar la seva construcció<sup>506</sup>. L'altra proposició, la signa Pedro Escudero (diputat per Barbastro, Osca), que demana que el càrrec de vocal dels consells d'administració de les societats industrials i mercantils que tinguin relació directa amb el diner públic siguin incompatibles amb els de diputat, senador i empleat de la *Real Casa*<sup>507</sup>.

El juny de 1882, Cirilo Fernández de la Hoz (diputat per Torrelaguna, Madrid) presenta simultàniament dues proposicions de llei<sup>508</sup>. A la primera, planteja que els empleats d'Hisenda no puguin desenvolupar cap càrrec al servei del BE ni de cap societat bancària comercial i industrial. Si acceptessin algun d'aquests càrrecs, haurien d'abandonar el càrrec de l'Estat, renunciar als drets passius i quedar impossibilitats de reingressar. A la segona, planteja que els diputats (no esmenta els senadors, però) no puguin exercir cap càrrec en bancs d'emissió o descompte, empreses de ferrocarrils o societats industrials. Els que en aquells moments exercissin ambdós càrrecs, haurien d'optar per un d'ells. En el cas que no ho comunicuessin a les Corts, serien donats de baixa del càrrec de diputat i considerats incapacitats per a la reelecció. A més, els que cessin com a diputats o ministres no podran exercir cap càrrec a les empreses esmentades fins després de dos anys. Si ho fessin anteriorment, perdrien les cesanties que poguessin tenir.

El març de 1883, hi ha dues proposicions més. La primera és de Joaquín Becerra (diputat per Celanova, Orense) i altres diputats. En ella es proposa que el càrrec de diputat (aquí tampoc no s'esmenta el de senador) sigui incompatible amb tot destí públic retribuït per l'Estat i amb el de membre dels consells d'administració de les companyies de ferrocarrils i

---

505. Per a una cronologia completa de les iniciatives parlamentàries d'incompatibilitats, veure CALVO Y CONEJO, Manuel. CONGRESO DE LOS DIPUTADOS: *Incompatibilidades e incapacidades parlamentarias (1810-1910)*, 1916.

506. DSC, legislatura de 1879-80, 19-2-1880, ap. 5è al núm. 105.

507. DSC, legislatura de 1879-80, 19-2-1880, ap. 9è al núm. 105.

508. DSC, legislatura de 1881-82, 21-6-1882, aps. 3r i 4t al núm. 157.

societats de crèdit que tinguin delegat regi o que estiguin sota la inspecció immediata del Govern. Es planteja també que durant els dos anys posteriors a cessar en el càrrec de diputat a Corts, no es podrà obtenir cap ascens o nou destí<sup>509</sup>. La segona és de Rafael María de Labra (diputat per Sábana-Grande, Puerto-Rico) i en ella es demana que els funcionaris públics en servei actiu no puguin exercir al mateix temps el càrrec de diputat o senador<sup>510</sup>.

### 6.2.3. Tramitacions del *grup català* de finances.

En aquest apartat anem a veure les empreses de l'anomenat *grup català* que ja hem tingut ocasió de veure al capítol dedicat al món dels negocis: BHC, CT i CGTF. Es tracta de companyies molt relacionades entre elles i que tenen com a denominador comú una orientació cap els negocis colonials. De cara a l'obtenció d'una política favorable als seus interessos, els afectava més els treballs fora de les Corts, en forma de reials decrets i els concursos per a les adjudicacions de serveis, que no pas dins seu. Tot i així, trobem també alguns treballs a les Corts i, sobretot, nombroses al·lusions per part d'altres parlamentaris, que qüestionen en més d'una ocasió l'oportunitat de mantenir els contractes amb l'Estat vigents, sobretot per part de les dues primeres empreses.

Cal afegir que bona part de l'actuació diguem política del grup, ve marcada per la forta rivalitat amb el marquès de Campo. De la mateixa manera que el marquès de Comillas crea al seu voltant un complex entramat de negocis amb seu a Barcelona, el marquès de Campo fa el mateix a València. Era gerent de la important companyia ferroviària SFAVT, aconseguix el servei de vapors correus subvencionats a Filipines i l'interior de les Antilles, amb continuació fins el Golf de Mèxic, inverteix fortament en el sector tabaquer filipí després del desestanc, impulsa el BPU, entre altres iniciatives<sup>511</sup>. Aquesta rivalitat, a més, es manifestarà a tots els nivells d'actuació de les tres empreses del *grup català* que hem de veure a les planes següents: els emprèstits de Cuba, les adjudicacions dels serveis de vapors correus a les Antilles i les operacions relacionades amb el tabac de Filipines després del desestanc. En alguna ocasió, aquesta rivalitat passa a les Corts, com és el cas de la sol·licitud que fa el marquès de Campo el 1882 per substituir la CT en el contracte dels vapors correus a les Antilles, que motiva que el ministre d'Ultramar, León y Castillo, defineixi al Congrés aquest afer com a *batalla descomunal entre dos empreses*<sup>512</sup>.

No obstant aquesta forta rivalitat entre ambdós grups financers, també hi haurà algunes enteses, com tindrem ocasió de veure. De fet, el 1876 el marquès de Campo arriba a formar part de la directiva del BCH, alhora que n'és un important accionista.

#### 6.2.3.1. El *Banco Hispano-Colonial*.

##### A) Representació parlamentària del banc.

Una primera qüestió a tenir en compte, és la representació parlamentària directa que aconseguix el BHC, tant amb senadors permanents, com en electius i en diputats.

509. DSC, legislatura de 1882-83, 3-3-1883, ap. 31è al núm. 57.

510. DSC, legislatura de 1882-83, 19-3-1883, ap. 7è al núm. 70.

511. Sobre el marquès de Campo i els seus negocis, veure CABEZAS DE HERRERA: *El marqués de Campo ...*; HERNÁNDEZ, Telesfor-Marcial: "Tensions familiars i patrimoni. Ventura i desventura de la fortuna acumulada pel Marquès de Campo", 1993; RODRIGO: *Empresa, política y sociedad ...*

512. DSC, legislatura de 1881-82, 14-6-1882, núm. 151, p.4288.

Entre els senadors permanents, trobem quatre personatges, tot i que el quart (el marquès de Campo), amb reserves. Antonio López, marquès de Comillas des de 1878 i amb grandesa d'Espanya des de 1881, va ser president de la companyia des de la fundació d'aquesta, el 1876, fins a la seva defunció, el 1883. El 1882 va prendre possessió d'una senadoria per dret propi. Manel Girona, vicepresident del banc durant tot el període analitzat, va ser senador per Barcelona al període de 1877-79 i vitalici a partir de 1885. El marquès de Vinent, conseller del banc durant tot el període, va ser senador vitalici a partir de 1877. Finalment, el marquès de Campo va ser directiu de la companyia el 1876, essent senador per València a les primeres Corts de la Restauració, encara amb la legislació electoral del Sexenni, i vitalici a partir de la recomposició de la cambra. Al marquès de Campo, però, cal considerar-lo més aviat com a un rival en moltes ocasions, com acabem de veure.

Entre els directius que són senadors electius durant aquests anys, trobem un grup de cinc. Josep Ferrer i Vidal i Ferran Puig, consellers del banc durant tot el període, varen ser senadors per Barcelona als períodes de 1876-77, 1882-84 i 1884-86, el primer, i 1876-77 i 1877-79, el segon, que a més, ho va ser també per Girona entre 1881-84 i 1884-86. Ramon Estruch, conseller entre 1876 i 1884, va ser senador per Barcelona als períodes de 1876-77, 1877-79 i 1879-81. El marquès de Salamanca, conseller del banc entre 1876 i 1882, va ser diputat per Albacete entre 1876 i 1879 i entre 1881 i la seva mort el 1882, alhora que senador per León entre 1879-81. Vicente de Galarza, comte de Galarza des de 1881, va ser conseller del banc entre 1876-78, període en el qual no tenia representació parlamentària. Després, però, en uns anys en els que cal suposar que continua vinculat al banc, és senador per Pinar del Río (Cuba) a les Corts de 1879-81, 1881-84 i 1884-86. La seva presència en la direcció del banc, donada la seva importància política a Cuba, representaria el component antillà.

Entre els directius que exerceixen càrrecs de diputat, trobem cinc personatges més. Rafael Cabezas, conseller del banc el 1876, va ser diputat *cunero* pel districte de Tresp de manera ininterrompuda durant tot el període. Fernando de Salamanca, conseller a partir de 1884, va ser diputat per Albacete entre 1882 i 1884, en substitució del marquès de Salamanca. Antoni Borrell, conseller suplent durant tot el període, va ser diputat per Arenys de Mar a les Corts de 1884-86. Francisco de Paula Giménez, també conseller suplent durant tot el període, va ser diputat per Alcanyís (Terol) als períodes de 1878-79 i 1879-81. Ramón Goicoerrotea, hereu del marquesat de Goicoerrotea des de 1878, i suplent durant tot el període, va ser diputat per Egea (Saragossa) a les Corts de 1876-79 i per Tarazona (també a Saragossa) a les de 1884-86.

Això dóna la respectable xifra de tretze directius de la companyia (descomptant el marquès de Campo) que exerceixen càrrecs parlamentaris en un moment o altre dels anys analitzats. A ells es podria afegir Evarist Arnús, important accionista fundador del banc, que és senador per Barcelona a les Corts de 1881-84.

## **B) Negociació de l'emprèstit de 1876.**

Com ja hem tingut ocasió de veure al capítol de política econòmica, en la primera operació del grup de financers que constituïran el banc —l'emprèstit de 1876— les Corts sols intervenen amb posterioritat a la seva adjudicació i sols per aprovar la garantia subsidiària de la nació, no l'emprèstit mateix. Les Corts havien tancat les seves sessions el 20 de juliol de 1876 i no les reprenen fins el 6 de novembre, mentre que tots els tràmits de l'emprèstit es realitzen entre agost i setembre. La rapidesa amb què el Govern vol aconseguir els fons



necessaris per continuar la guerra de Cuba, és l'explicació que donarà més endavant per no haver dut a les Corts una operació de l'envergadura d'aquest emprèstit.

Cal veure que la contractació de l'emprèstit no sols no passa per les Corts, sinó que, en el seu primer moment, tampoc no passa per la formalitat del concurs públic. Efectivament, a finals de juliol i principis d'agost, hi ha converses entre alguns dels personatges que seran impulsors i directius de la companyia (Antonio López, Manel Girona, Rafael Cabezas i el marquès de Vinent) i diversos membres del Govern, per negociar un primer avenç de diners amb destí a les operacions de la guerra de Cuba. Cal dir que d'aquests quatre personatges, sols Cabezas ocupava en aquells moments un càrrec parlamentari, el de diputat per Tremp. En qualsevol cas, l'elecció d'aquests financers i dels establiments representats per ells, no deixava de ser una presa de postura per part del Govern, sense la possibilitat de comparar amb altres ofertes, pròpia dels concursos públics, i mostra l'existència de canals de comunicació fluids amb els centres de decisió de l'Estat per part dels adjudicataris.

D'aquestes converses, en surt el conveni provisional de 5 d'agost, en el que apareixen nominalment Antonio López, en representació dels financers de Barcelona, Manuel Calvo, dels de L'Havana, i el marquès de Vinent i Rafael Cabezas, en representació del BC. Aquest conveni, significava un primer avenç de dos milions i mig de pessetes (15.025,30 euros) al Govern, considerat com a compte de l'emprèstit definitiu, per al que es convocaria un concurs públic. Si bé a partir d'aquí la següent tramitació ja passa pel concurs, el grup de financers que havien participat en el conveni provisional, passava a comptar ja amb clar avantatge de sortida.

La RO de 27-8-1876 publicava el text del conveni de 5-8-1876, que havia de servir com a base per a la convocatòria del concurs públic, que es fixava per al 30 de setembre, mentre que la RO de 27-9-1876 afegia les condicions de l'operació.

L'únic financer que se sent en condicions de competir amb el grup promotor és el marquès de Campo. Durant setembre s'entrevista personalment amb el president del Consell de ministres, Cánovas, i amb el ministre d'Ultramar, Adelardo López de Ayala, per parlar dels detalls del concurs.

L'acte del concurs se celebra el 30 de setembre, a primera hora de la tarda, al Ministeri d'Ultramar, amb assistència del Govern en ple. Hi concorren sols dues propostes: la del grup de financers agrupats entorn a Antonio López (encara no era marquès) i la del marquès de Campo. Com a representants de la primera proposta, hi eren presents Antonio López, Manuel Calvo, Rafael Cabezas, Manel Girona i Francisco Sepúlveda. Hi era present també Evarist Arnús, que intervé durant l'acte del concurs. La presència de Girona i d'Arnús indica l'interès dels respectius establiments bancaris en aquesta operació. Per part de la segona proposta, assisteix el propi marquès de Campo, que lliura en mà la seva proposta. López i Campo es troben, doncs, cara a cara davant del Govern, optant a una operació financera de la més gran envergadura i de les condicions més avantatjoses per a l'adjudicatari final.

Durant l'acte del concurs, el grup López té una opció, que utilitza, per millorar les condicions del contracte provisional, que havia servit de base a la convocatòria. Hi ha una lectura detallada d'ambdues propostes i un torn d'aclariments, en els que tant els representants d'una i altra proposta com els membres del Govern s'interroguen mútuament sobre aspectes concrets i interpretacions dubtoses. Per part del Govern, intervenen Cánovas i López de Ayala, per part de la primera proposta, Calvo i Cabezas, i per part de la segona, el propi Campo. Intervé també Arnús.

Durant l'acte, es llegeix una nota del marquès de Campo al ministre d'Ultramar situada entre la data de publicació de les condicions de l'operació i la data de celebració del concurs. En ella, el marquès es lamentava de l'escàs marge —tres dies— entre l'una i l'altra, que dificultaria comparativament els sol·licitants nous per aplegar els dos milions i mig de pessetes (15.025,30 euros) de dipòsit necessaris per participar en el concurs, si els diners anticipats pels adjudicataris del conveni provisional eren considerats ja com aquest dipòsit i no eren obligats a fer-ne un de nou. Deia el marquès en la seva carta:

Los que traten de presentar proposiciones de mejora vienen obligados por el art. 3º a entregar previamente 750.000 duros como garantía de su proposición. Esta grave medida, dictada sólo dos días antes de verificarse el acto, nos pondría en condiciones diversas de los firmantes del convenio provisional si no fuera extensiva a ellos. Estos señores han dado igual suma, sí, pero con carácter de anticipo y señalando sus garantías, su interés, las épocas precisas de su devolución, medios de reintegro y beneficios que les reporta, mientras que la entrega por nuestra parte ni tiene ese carácter, ni esas ventajas, ni ninguna de aquellas circunstancias<sup>513</sup>.

El ministre, que considerava que els diners del grup López eren equivalents al dipòsit, planteja, no obstant, la qüestió a aquest, també per carta. En resposta, igualment per carta, de Manuel Calvo i Rafael Cabezas, en nom del grup, s'afirma que els diners ja atorgats al Govern havien de considerar-se com a equivalents al dipòsit, però que tot i així acceptaven fer-ne un altre d'equivalent, per evitar el més mínim conflicte. De passada, el grup mostrava així la seva solvència. Ambdós financers inverteixen l'afirmació d'estar en condicions desavantatjoses: *Lejos de existir para nosotros privilegio alguno, es evidente la desventaja, puesto que todo el mundo conoce el convenio de 5 de Agosto, pudiendo mejorar alguna o algunas de sus condiciones, mientras que los que lo firmaron ignoran el texto y hasta la índole de las proposiciones que se presentarán*<sup>514</sup>.

Des del moment en què el primer grup feia un dipòsit nou, la demanda de Campo deixava de tenir sentit. Tot i així, durant l'acte públic, el ministre d'Ultramar mostra la seva estranyesa pel fet que Campo es lamentés de l'escàs marge de temps per aplegar la quantitat necessària per fer el dipòsit, quan ell mateix l'havia informat personalment en una reunió anterior, sense que el marquès ho qüestionés, com tampoc no hauria qüestionat el fet que l'altre grup estigués exempt de fer el dipòsit.

Una altra reclamació que arriba a l'acte del concurs, és la del BEH, que ja tenia concertades algunes operacions de crèdit amb el Govern, que significaven uns certs drets d'aquesta societat sobre la renda de duanes de Cuba, qüestió que com recordarem, quedava vinculada a l'emprèstit. Cánovas, sense acceptar aquesta reclamació com a vàlida, manifesta en nom del Govern que aquest disposarà de prou marge de maniobra com per afrontar els compromisos pendents amb la societat demandant, amb la part que li ha de quedar com a sobrant de la renda de duanes de l'illa.

Una altra qüestió a tenir en compte de l'acte del concurs, és la intervenció d'Arnús, que demana al Govern en quina situació quedarien els inversors que afronten l'emprèstit si posteriorment les Corts no aproven l'operació. Cal aclarir aquí que en la proposta López, el Govern quedava obligat sols a informar les Corts, mentre que en la de Campo, quedava obligat a obtenir el seu vistiplau; en ambdues, però, calia una autorització de les Corts per

---

513. El text sencer de tots els documents relacionats amb el contracte provisional, concurs públic i adjudicació al grup d'Antonio López, es pot trobar a DSC, legislatura de 1876-77, 7-11-1876, ap. 4t al núm. 116. La cita en qüestió correspon a una carta del marquès de Campo al ministre d'Ultramar, datada a Madrid, 28-9-1876, p.11 de l'apèndix.

514. DSC, legislatura de 1876-77, 7-11-1876, ap. 4t al núm. 116, p.12 de l'apèndix.

aconseguir la garantia eventual de la nació. Novament respon Cánovas, que mostra la seva confiança en la docilitat de les Corts fabricades pel seu Govern: *el Sr. Presidente volió a manifestar que, sin afirmarlo, esperaba que las Cortes darían la garantía que había de pedírselas, y aprobarían la conducta del Gobierno*<sup>515</sup>.

Després de l'anàlisi detallada i comparada d'ambdues propostes, el Govern es reuneix a deliberar a les sis de la tarda. A dos quarts de nou, es comunica als sol·licitants que el Govern havia optat per la proposta López. El Govern, però, no fa públics els motius de la seva preferència fins el debat parlamentari sobre la garantia eventual de la nació. L'adjudicació queda reflectida en la reial ordre del mateix dia 30 de setembre. El 12 d'octubre se signa l'escriptura definitiva amb les clàusules del contracte, que signen per part del grup López el marquès de Vinent, Cabezas, Calvo i Sepúlveda.

Al capítol de política econòmica, ja hem pogut veure àmpliament les condicions de l'emprèstit. Recordarem, doncs, sols alguns aspectes fonamentals. S'establia per a un període de 10 anys i per una xifra que podia anar dels 15 als 25 milions de pesos (75 a 125 milions de pessetes; 450.759,08 a 751.265,13 euros), segons les necessitats del Govern. Els financers adjudicatariis quedaven obligats a constituir-se en societat, que havia de mantenir unes garanties de no estrangerització i que fruiria d'avantatges fiscals en les seves accions. Aquest banc tindria una participació directa en tots els nivells de la política duanera de Cuba, amb uns percentatges esglaonats d'apropiació dels increments d'ingressos en concepte de renda de duanes, en funció de la xifra definitiva de l'emprèstit. L'operació es feia a un interès del 10% més un 2% afegit per aperduament del canvi i despeses.

El 30 de novembre es constituí a Barcelona el BHC, tal com es preveia a les clàusules del contracte, mentre que la RO de 7-12-1876 traslladava a la nova entitat els drets i accions dels contractants nominals de l'emprèstit.

### **C) Intervenció de les Corts: notificació del Govern sobre l'operació ja contractada i projecte de llei de garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit.**

El contracte preveia també que el Govern informaria les Corts de l'operació. Fixem-nos que aquest requisit era més formal que altra cosa, ja que el Govern no presentava un projecte de llei a l'aprovació de les Corts, sinó que tan sols remetia la documentació de l'operació a les cambres, per a la seva informació. El ministre d'Ultramar, Adelardo López de Ayala, presenta al Congrés el 7 de novembre tota la documentació relativa al tema. Cal dir que ja abans, Venancio González (diputat per Ocaña, Toledo), havia demanat al ministre aquesta documentació. Tant ell com Víctor Balaguer són els diputats de la minoria constitucional que intervindran més a fons en la impugnació de l'emprèstit.

El Congrés rep la documentació del ministre com si es tractés d'un projecte de llei i per això forma una comissió encarregada d'analitzar-lo i d'emetre un dictamen. La presideix Ignacio José Escobar (diputat per Navalcarnero, Madrid).

El dia 15, però, el ministre presenta al Congrés el projecte de llei de garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit. Es forma una nova comissió, que presideix Víctor Arnau (diputat per Agreda, Sòria), que emet un dictamen favorable dies després.

515. DSC, legislatura de 1876-77, 7-11-1876, ap. 4t al núm. 116, p.14 de l'apèndix.

El debat es realitza al Congrés entre els dies 14 i 22 de desembre. Un dels motius del seu interès, rau en el fet que es tracta d'un episodi més de la rivalitat entre empreses transportat a les Corts. Cal dir també, que si bé Cánovas estava encertat quan calculava que les Corts aprovarien l'actitud del Govern en aquesta qüestió, al pas pel Congrés del projecte hi ha una molt forta oposició de la minoria constitucional, en les persones dels ja esmentats González i Balaguer, que qüestionen a fons no ja el projecte de llei de garantia eventual, sinó l'operació mateixa de l'emprèstit.

Ambdós diputats constitucionals censuren al Govern que hagués impulsat una operació financera a la que no dubten de qualificar d'una extraordinària envergadura, sense la participació directa de les Corts. Censuren també el fet que es lliuri un element clau de l'administració colonial, com són les duanes, a una empresa, fet que significaria un doble perill: d'una banda, sobre el control a possibles entrades d'armes per als insurrectes i, de l'altra, d'entrada de capital estranger en el control d'aquest sector estratègic. En aquest sentit, s'esmenta la forta participació de capital estranger que té el BC, un dels participants en l'operació. En aquest mateix terreny de la política duanera, se censura també que l'empresa adjudicatària tingui participació en la política de personal del cos de duanes de l'illa.

González desenvolupa la idea que l'adjudicació no s'hauria fet al millor postor. Analitza amb deteniment tots els inconvenients que el Govern creu que tenia la proposta de Campo i conclou que són presents a la del grup que ha obtingut l'emprèstit. Al·ludeix als perjudicis per al comerç amb tercers països que pot significar el fet que una companyia catalana, amb participació directa dels principals industrials catalans, tingui participació en els nomenaments dels empleats de duanes, fet que —segons ell— podria fer que els empleats nomenats per ells afavorissin les importacions catalanes, en detriment del comerç amb tercers països. Balaguer, defensor precisament d'aquests interessos industrials, no entra en aquesta línia argumental.

Per part del Govern, qui ha d'assumir la defensa del projecte és el ministre de Gràcia i Justícia, Cristóbal Martín de Herrera, que ocupa interinament la cartera d'Ultramar entre el 22 de novembre i el 14 de gener següent. El ministre justifica el fet que el Govern no acudís a les Corts per aprovar l'operació, perquè aquestes es trobaven tancades en aquells moments i existia una gran urgència per contractar l'emprèstit. Creu que hi ha precedents d'aquest tipus d'actuacions.

Respecte la renda de duanes, argumenta que en l'operació no queda afectada tota, sinó sols la part necessària per pagar l'amortització de capital més els interessos. Justifica la intervenció de l'empresa en la política de personal, assegurant que el Govern manté tota la seva iniciativa. Esmenta els articles de l'escriptura fundacional del BHC, que estableixen clarament que no pot perdre la seva nacionalitat i que el consell d'administració fundacional s'ha de mantenir inalterat mentre duri l'operació.

Enumera els avantatges de la proposta López sobre la proposta Campo, fixant durant aquest debat els motius pels quals el Govern havia preferit la primera d'elles, motius que, de fet, estaven sense explicar fins aleshores. El primer d'aquests avantatges —segons ell— seria que mentre la primera preveia que el Govern informés les Corts de l'operació un cop ja estigués tancada, la segona requeria de l'autorització de les Corts. Això, que per a l'oposició seria més aviat una avantatge de la proposta Campo, el ministre ho veu des del punt de vista de la rapidesa global de l'operació: la proposta López seria, en aquest sentit, més operativa,

ja que permetria al Govern tancar l'operació en aquell mateix moment, sense haver de recórrer tot un procés parlamentari d'unes Corts que, a més, no reiniciarien les seves sessions fins mesos més tard.

Un altre avantatge comparatiu per al ministre, seria que mentre la proposta de Campo demanava la garantia incondicional de la nació, la de López demanava sols la garantia subsidiària. Creu també que la proposta Campo era poc definida en quant a la recaptació de la renda de duanes, alhora que proposava marges de decisió per a la companyia inacceptables per al Govern, mentre que a la de López, la societat sols proposava, reservant-se el Govern la facultat de la darrera decisió.

La proposta Campo —continua el ministre— oferia en el mateix moment, per atendre les primeres necessitats del Govern, un milió de pesos (5 milions de pessetes; 30.050,61 euros), més una segona quantitat en un termini no del tot determinat i en lletres, mentre que la de López n'oferia 3 (15 milions de pessetes; 90.151,82 euros) ja d'entrada. En canvi, la proposta Campo pretenia disminuir els terminis de lliurament de l'emprèstit. Per al Govern, però, això, enlloc de constituir un avantatge, constituïa més aviat un inconvenient, ja que els terminis necessaris ja estaven perfectament calculats i anticipar-s'hi sols significaria començar a generar interessos abans d'hora. A més, en el cas que motius extraordinaris recomanessin anticipar algun termini, el BHC ja hauria fet a la pràctica algun avenç sobre els terminis previstos.

Un altre tema en el que fixa la seva atenció el ministre, és en el perill d'estrangerització dels bancs que calia constituir per afrontar l'emprèstit, concloent que Campo no hauria pogut evitar-la. Segons ell, en la proposta Campo: *consignaba y denunciaba terminantemente el establecimiento de una sociedad anónima, cuyas bases no se indicaban, cuyo personal no se anunciaba ni se insinuaba, que necesariamente tenía que formarse de capitales y capitalistas extranjeros (puesto que los nacionales que podían concurrir a ese objeto estaban ya comprometidos, así en Cuba, como en esta Corte en la otra proposición)*<sup>516</sup>. De fet, aquesta declaració del ministre és la més significativa d'un membre del Govern pel que fa als avantatges d'entrada dels signants del conveni provisional del 5 d'agost. Seguint la seva línia argumental, si els capitalistes espanyols sols estaven en condicions d'aixecar els capitals necessaris per a l'emprèstit una sola vegada i no dues o més, l'elecció del grup de financers del conveni provisional —sense la intervenció de les Corts i sense la formalitat del concurs públic— ja hauria deixat jutjada la qüestió.

El ministre analitza també els percentatges de la renda de duanes afectats per ambdues proposicions. La de López percebrà el 40% de la renda de duanes si l'emprèstit s'atura als 15 milions de pesos (75 milions de pessetes; 450.759,08 euros), el 45% si arriba als 20 (100 milions de pessetes; 601.012,10 euros), i el 50% si arriba als 25 (125 milions de pessetes; 751.265,13 euros). La proposta Campo, per la seva banda, rebaixava els percentatges per a les dues primeres quantitats, però no per a la tercera. Partint de la base que el Govern creia que caldria anar fins el final de l'emprèstit, ambdues proposicions s'homologaven.

Finalment, el ministre admet que la proposta Campo rebaixava al 10% les despeses de canvi i altres, respecte el 12% de la proposta López. Aquest seria un avantatge real, però per si sol no podria contrarestar els altres inconvenients de la proposta Campo.

516. DSC, legislatura de 1876-77, 19-12-1876, núm. 150, p.4181.

Una altra qüestió a tenir en compte d'aquest debat, és la intervenció que fa Rafael Cabezas, un dels protagonistes més destacats de la negociació de l'emprèstit, diputat per Tremp i directiu del BC, directament implicat en l'operació. Cabezas defensa la gestió del banc de les observacions fetes per Venancio González. Rebutja la possibilitat d'entrada de capital estranger en la societat formada per afrontar l'emprèstit, tot repassant les principals societats i particulars catalans que han entrat en l'operació. La seva intervenció és censurada per González, que ressalta la implicació directa del diputat per Tremp en la qüestió objecte de debat. Cabezas, per la seva banda, defensa el seu dret a intervenir directament en el debat.

A més del debat general, hi ha un parell d'esmenes, ambdues amb participació de diputats catalans. La primera la signa en primer lloc Enrique Vivanco (diputat per Les Borges) i comptava també amb les signatures de Ramon Soldevila (Lleida), Pere Bosch i Labrús (Vic), Josep Florejachs (Olot), Manuel de Azcárraga (*cunero* per Solsona) i, per autoritzar la lectura, Gregorio Jiménez (Albocàcer) i Joaquim Bañeres (Balaguer). En ella, es proposava estendre la garantia eventual de la nació a tots els deutes contrets per l'administració colonial a Cuba, abonant-se els pagaments per ordre d'antiguitat, segons cada emprèstit<sup>517</sup>. Vivanco no arriba a defensar l'esmena, tot i que té alguna intervenció dins del debat.

La segona esmena anava signada en primer lloc per Manuel Danvila (diputat per Gandia) i comptava amb les signatures de Ramon Soldevila, que repeteix, més Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Gonzalo Segovia (Sevilla), Federico Bas (Elx), Salustiano Sanz (Coamo, Puerto-Rico) i el marquès de San Carlos (Cayo Quiñones y León, diputat per Ponferrada, León). En ella, es proposa liquidar i pagar en les mateixes condicions que les pactades ara els avançaments anteriors fets pel BEH<sup>518</sup>. Danvila defensa l'esmena, que no s'aprova.

El projecte passa al Senat. Presideix la comissió el comte de Bernar (senador per Alacant) i en ella trobem el *cunero* per Tarragona José María Bremon. El debat es realitza els dies 27 i 28 de desembre, sense que hi intervingui cap català. El marquès de Campo, aleshores senador per València, tampoc no pren part en el debat.

La part central del debat al Senat està ocupada per la llarga intervenció del marquès de la Habana (senador per Logronyo) que fa una mena de primer torn contra la totalitat. Fa un ampli repàs de la situació econòmica del Tresor de Cuba des dels anys 50, així com de la seva intervenció com a capità general, més que no pas una anàlisi de l'operació objecte del projecte de llei. Sobre aquest, planteja que el Govern hauria d'haver acudit a les Corts des del primer moment, que el present emprèstit no soluciona la situació del Tresor de Cuba a mig termini, ja que hauria calgut una operació més gran i que l'empresa adjudicatària no hauria de tenir participació en les duanes. Creu també que no calia consignar que l'emprèstit té la garantia eventual de la nació, perquè això s'hauria de sobreentendre.

El ministre interí d'Ultramar reitera les afirmacions fetes al Congrés. Fa un no menys llarg repàs històric de l'evolució del Tresor de Cuba als darrers anys, en rèplica al marquès de La Habana. El ministre de la Guerra, Francisco de Ceballos, per la seva banda, defensa la seva gestió com a capità general de Cuba de les acusacions rebudes del marquès de la Habana. Hi ha també una breu intervenció del comte de Bernar, president de la comissió.

---

517. DSC, legislatura de 1876-77, 2-12-1876, ap. 2n al núm. 137.

518. DSC, legislatura de 1876-77, 6-12-1876, ap. 6è al núm. 140.

Bona part del debat, doncs, no es refereix al propi emprèstit, sinó a la situació del Tresor cubà als anys anteriors i a la gestió dels capitans generals.

Ambdues cambres aproven, d'aquesta manera, el projecte de llei, que esdevé la llei de 13-1-1877 sobre la garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit.

#### **D) Ampliacions de l'emprèstit de 1877 i 1878.**

Les següents etapes de l'emprèstit —les possibles ampliacions de capital fins completar els 125 milions de pessetes (751.265,13 euros) que eren el màxim previst— estaven a discreció del Govern, que podia sol·licitar-les quan ho considerés oportú, sense dependre de les Corts. Tot així, durant els anys que dura l'emprèstit, el tema mereix l'atenció d'alguns parlamentaris, en forma de preguntes al Govern. Aquest és el cas de Gabriel Fernández de Cadórniga (diputat per Motril, Granada), que el juny de 1877 demana al ministre d'Ultramar, que ara ja era Martín de Herrera no com a interí sinó en propietat, si s'havia reformat les condicions amb el BHC referent al personal de duanes de Cuba. El ministre, respon que el contracte inicial atorgava al banc un termini de tres mesos per revisar tot el personal de duanes i de resguard i proposar la separació del que no considerés de confiança, que el Govern acceptaria. El banc va presentar una instància demanant una ampliació del termini i que pogués demanar a la mateixa administració de l'illa la separació immediata dels empleats que volgués, amb el vistiplau posterior del Govern central. El Govern va acceptar donar un termini d'un any i mig i acceptar que les separacions del personal de duanes proposades pel banc a l'administració de l'illa fossin efectives, convocant-les tot seguit el Govern.

Mentre, la RO de 2-4-1877 autoritzava la cotització en borsa de les accions del BHC i la de 21-7-1877 declarava com a efectes públics les accions i obligacions del banc. D'altra banda, aquest es preparava per afrontar una ampliació de l'emprèstit fins el seu límit màxim previst, extrem que ja havia anunciat Martín de Herrera com a molt probable durant el debat al Congrés sobre la garantia eventual de la nació. En aquest sentit, el marquès de Campo, que s'havia convertit en un important accionista de l'empresa rival i que durant uns mesos havia arribat a formar part del seu consell d'administració, viatja a Barcelona el juliol i s'entrevista amb Antonio López, per preparar una possible operació d'ampliació. Ambdós financers acorden afrontar-la.

La RO de 27-7-1877 concedia al BHC una autorització per emetre 120.000 obligacions per afrontar l'ampliació de l'emprèstit. Les de 5-10-1877 i 14-3-1878 regulaven l'ampliació en 5 milions de pesos cadascuna, fins completar els 25 milions previstos com a xifra màxima. La darrera d'aquestes ampliacions, va ser posterior a la signatura de la pau de Zanjón; tot i així, el Govern necessitava nous ingressos per fer front a les despeses pendents. Aquests increments, tal com es preveia al contracte, feien pujar també el percentatge de retenció del banc en els ingressos per renda de duanes de Cuba, fins arribar al 50%.

#### **E) La llei de 1878, d'autorització per a una emissió d'obligacions del Tresor de Cuba, i l'operació amb el *Banco Español de La Habana*.**

El mateix 1878, en continuar necessitant el Govern recursos per afrontar les despeses extraordinàries de la guerra encara pendents, i en estar l'emprèstit de 1876 al seu límit

màxim, es planteja fer una nova operació. El maig de 1878, el ministre d'Ultramar, ara el marquès del Pazo de la Merced, presenta al Congrés un projecte de llei d'autorització al Govern per contractar un emprèstit que podia arribar fins els 25 milions de pesos forts (125 milions de pessetes; 751.265,13 euros), aplicable a les necessitats del Tresor de l'illa de Cuba, i plantejat inicialment en les mateixes condicions que el de 1876.

Es forma la corresponent comissió, que presideix Saturnino Álvarez Bugallal, a qui hem vist als apartats anteriors com a ministre de Gràcia i Justícia i que en aquestes Corts era diputat per Orense, que emet dictamen favorable. El debat al Congrés té lloc entre els dies 13 i 14 de juny de 1878. Venancio González, de la minoria constitucional, és qui assumeix una altra vegada el pes dels treballs d'oposició, però no així Víctor Balaguer, que en aquesta ocasió no intervé. González censura que el projecte de llei, presentat en forma d'autorització general, no concreti gens aspectes fonamentals del contracte, com la forma d'adjudicació, el tipus d'interès o els terminis d'amortització, pel que considera que es demana una autorització en blanc. S'oposa també al fet que l'operació afecti tots els recursos de l'Estat a l'illa. A més, tenint en compte l'especial relació actual del BCH amb les duanes de Cuba, creu que a la pràctica sols aquesta entitat pot fer-se càrrec del nou emprèstit, ja que seria impensable dues entitats intervenint alhora en les duanes de l'illa.

Durant el debat hi ha altres intervencions, destacant la defensa del projecte que en fa el seu autor, el ministre d'Ultramar. El marquès, en un llarg cos a cos amb González, defensa el sistema d'autorització com a vàlid en casos de guerra, alhora que censura que el diputat constitucional i els seus amics polítics no consultessin a les Corts projectes importants dels anys anteriors, en què governaven. Demana recursos extraordinaris per consolidar la pau, bàsicament, llicenciar soldats i transportar-los a la península. Hi ha també algunes esmenes, no aprovades pel Congrés, dels diputats Manuel de Salamanca (*cunero* per Tortosa) i Antonio Vivar (diputat per Ponce, Puerto-Rico), demanant que l'import íntegre de la nova operació es destinés sols al llicenciament i repatriació dels soldats.

El projecte s'aprova i passa al Senat, on es forma la comissió, presidida per Tomás Rodríguez Rubí, senador vitalici i que havia format part de l'administració colonial a Cuba als anys anteriors. El dictamen s'aprova sense debat el 25 de juny. D'aquí en surt la llei d'autorització de 25-6-1878 per a una emissió d'obligacions del Tresor de Cuba i d'aquesta, els convenis de 24 i 31 d'agost de 1878, reflectits en reials ordres dels mateixos dies, en els que es feia una emissió d'obligacions del Tresor de Cuba. Aquesta operació es contracta amb el BEH, amb qui el Govern ja havia realitzat algunes operacions abans de l'emprèstit de 1876. Es fixa un interès del 6% i una amortització a 15 anys, afectant també la renda de duanes, condicions en conjunt més suaus que les contractades dos anys abans amb el grup que crearia el BHC. Finalment, el RD de 3-9-1878 regulava la participació del BHC i del BEH en la renda de duanes de Cuba.

#### **F) Les lleis de 1878 i 1880, de conversió de l'emprèstit amb el *Banco Hispano-Colonial* i emissió d'obligacions del Tresor de l'illa de Cuba.**

El procés de consolidació de la pau a Cuba i la constatació que en les circumstàncies del moment era possible aconseguir condicions més avantatjoses per a l'Estat, porten el Govern a plantejar-se la rescissió del contracte de 1876 i la negociació d'unes clàusules més favorables. Això es concreta en el projecte de llei d'autorització al Govern per verificar una nova emissió de les obligacions del Tresor de l'illa de Cuba sobre la renda de duanes, que el



ministre d'Ultramar, José Elduayen, presenta al Congrés el desembre de 1878. El projecte preveia unes condicions iguals a les aconseguïdes en la darrera operació, destinar aquests ingressos a les necessitats del Govern a Cuba i principalment a eixugar l'emprèstit de 1876 amb el BHC, en un període anterior al 31 d'octubre de 1881.

Presideix la comissió del Congrés Fernando Vida (diputat per Orgaz, Toledo). El debat es fa en aquesta cambra entre els dies 17 i 19 de desembre. Dies abans de la presentació del projecte de llei, Leopoldo Alba Salcedo (diputat per Sariñena, Osca), havia anunciat una interpel·lació al Govern relativa a l'ús que havia fet aquest de l'autorització votada per les Corts el juny. De fet, en el debat sobre el projecte de llei, aquest es fusiona amb la interpel·lació d'Alba Salcedo, que consumeix el primer torn contra la totalitat. Venancio González torna a carregar contra les iniciatives del Govern en aquest terreny, centrant la seva crítica en aquesta ocasió en el reconeixement implícit que aquest estaria fent de les condicions poc favorables de l'emprèstit de 1876, denunciades per González mateix en aquella ocasió, que farien recomanable canviar-lo per un altre de més avantatjós, alhora que denuncia un excessiu favoritisme del govern envers el BEH. El ministre d'Ultramar, encara el marquès del Pazo de la Merced, torna al cos a cos amb González de l'anterior debat. El ministre rebutja el pretès favoritisme envers el banc cubà, alhora que assegura que les condicions assolides per la darrera operació serien les més avantatjoses possibles per al Govern, fins i tot comparant-les amb altres operacions dutes a terme per altres governs europeus. Igual que en el debat anterior, torna a comparar la gestió en aquest terreny del gabinet del que formava part amb la portada a terme per González i els seus amics polítics durant el Sexenni.

El projecte aprovat pel Congrés arriba al Senat el 21 de desembre. Abans, però, el Senat havia format una comissió per analitzar l'ús que el Govern havia fet de l'autorització de juny d'aquell any, segons la documentació enviada a l'alta cambra pel ministre d'Ultramar, en compliment de les clàusules de la llei de 25-6-1878. Presidia la comissió Víctor Cardenal (senador vitalici) i amb Manuel María Álvarez (Madrid; a les Corts de 1881-84 el trobem com a *cunero* per Lleida), com a secretari. En arribar el projecte de llei aprovat pel Congrés, es forma una nova comissió, composada exactament pels mateixos personatges i que té els mateixos president i secretari. De fet, a les tres comissions formades durant aquest any en relació amb operacions d'emprèstits de Cuba, diversos senadors repeteixen a dues o fins i tot a les tres.

Aquesta comissió emet dos dictàmens diferents, separats per alguns dies de diferència: el primer sobre la gestió del Govern en la llei d'autoritzacions de juny, i el segon sobre el projecte de llei aprovat pel Congrés. Ambdós es posen a debat el 28 de desembre. Mentre que l'informe de gestió s'aprova sense debat, sobre el projecte de llei sí es produeixen algunes intervencions. En destaca la de Justo Pelayo Cuesta, a qui hem vist anteriorment en nombrosos treballs parlamentaris i com a ministre d'Hisenda en el debat sobre primeres matèries, que en aquesta ocasió (anterior en el temps) era senador per Àvila. Cuesta té una llarga intervenció contra el projecte, centrada en qüestionar el fet que es vulgui eixugar un Deute tot contraient-ne un altre. El ministre d'Ultramar el respon tot justificant la conducta del Govern en els darrers mesos. Segons ell, calia recursos extraordinaris per fer front al llicenciament i transport de les tropes espanyoles destinades a Cuba durant la guerra, al seu retorn a la península. Fa també una llarga explicació sobre el BEH des del Sexenni.

El projecte, doncs, s'aprova a ambdues cambres el desembre de 1878, resultant d'aquí la llei d'autorització de 31-12-1878, que no es concreta, però, fins la llei de 5-6-1880, de pressupostos de Cuba per a 1880-81, que facultava el Govern a emetre bitllets hipotecaris de l'illa de Cuba per atendre totes les seves necessitats i per rescindir el contracte amb el BHC. La llei preveia també que mentre aquest no estigués definitivament liquidat, el banc continuaria tenint participació en els increments de la renda de duanes de Cuba o bé compensacions per un import equivalent. El lapse de temps transcorregut entre la llei d'autoritzacions i la d'aplicació concreta de la mesura, caldria situar-la en el canvi de govern de 1879: la formació del Govern presidit per Martínez Campos, el març de 1879, pretenia revisar a fons la política colonial duta a Cuba fins aleshores. Aquestes reformes incloïen també la política econòmica i, en aquest sentit, els RD de 15-8-1879 i de 19-8-1879 creaven una comissió que havia d'analitzar les diverses reformes aplicables a Cuba. Fins novembre d'aquest any, aquesta comissió no emet el seu dictamen.

En qualsevol cas, i com ja hem vist en el capítol del món dels negocis, el propi BHC participa molt directament en la nova operació, junt amb el BC i el BHE. El 12 de juny de 1880, representants del banc, junt amb el nou ministre d'Ultramar, Cayetano Sánchez Bustillo, signen alhora el contracte de rescissió de l'emprèstit de 1876 i un nou contracte per a l'emissió de bitllets hipotecaris del Tresor de l'illa de Cuba per valor total de 375 milions de pessetes (2,253.795,39 euros), a un termini de vint anys, amb la garantia subsidiària de la nació i amb intervenció en les duanes de Cuba, donant al BEH les quantitats assignades per la llei de 1878. Aquestes condicions queden regulades en els reials decrets de 12 i 15 de juny de 1880 i en la RO de 6-7-1880.

Pel que fa a les Corts, hi ha algunes intervencions puntuals, sobretot durant el període que va de la llei de 31-10-1878 a la de 5-6-1880, demanant dades al Govern o interrogant aquest sobre aspectes concrets. Un cop consolidada la darrera operació, ja no hi haurà cap projecte de llei relacionat amb el tema durant el període analitzat, ni tampoc gaire interès en ell per part dels parlamentaris.

### **6.2.3.2. La *Compañía Trasatlántica*.**

#### **A) Representació parlamentària de la companyia.**

La representació parlamentària de la CT és menor que la del BHC, potser perquè era una empresa més directament vinculada a la persona d'Antonio López —recordem que fins 1881 la companyia naviliera es deia encara *Antonio López y Compañía*— sense una Junta Directiva tan àmplia com la de la resta d'empreses del grup.

Trobem, doncs, com a personatges amb representació parlamentària, el propi López, ja com a marquès de Comillas, que és senador per dret propi a partir de 1882, junt amb Manel Girona, que és senador per Barcelona entre 1877 i 1879 i vitalici a partir de 1885.

#### **B) Renovació de l'adjudicació de la línia de vapors-correus subvencionats a les Antilles a *Antonio López y Compañía*, el 1878.**

*Antonio López y Compañía* ja venia desenvolupant el servei de vapors-correus subvencionats a les Antilles des de 1861. El RD de 21-1-1868 havia renovat una altra vegada

el contracte, per espai de deu anys. Abans del termini del contracte, el Govern eixampla, a través del RD de 25-6-1875, a tres expedicions mensuals les dues existents fins aleshores.

Ja prop de la data de caducitat del contracte, pel RD de 27-12-1877 es convoca un concurs públic per a l'adjudicació del servei de vapors-correu entre la Península i les illes de Puerto-Rico i de Cuba, d'acord amb un plec de condicions aprovat en aquesta data. Es preveia que les sol·licituds es presentessin en un termini de 30 dies i el dia següent hi hauria el concurs públic.

El plec de condicions preveia tres expedicions mensuals des de la península i tres des de L'Havana. Les primeres, sortien dues del Port de Cadis i una del de Santander, amb escala a La Corunya. Preveia també la durada dels trajectes, les condicions dels vaixells i de les tripulacions, les situacions de casos extraordinaris i de guerra i les possibles penalitzacions per incompliment de les clàusules del contracte. Aquest s'establia per a deu anys i el contractista (persona o empresa) havia de mantenir la nacionalitat espanyola mentre durés aquell. Finalment, es fixava les condicions per a la conducció de la correspondència i de les persones encarregades de la seva custòdia, així com del transport de passatgers, mercaderies i material de servei de l'Estat.

En coincidir la celebració del concurs amb el casament d'Alfons XII, el Govern decideix ajornar, amb el RD de 16-1-1878, quinze dies més el termini per rebre sol·licituds, fixant la data màxima fins el dia 13 de febrer de 1878, a les dotze de la nit, i la del concurs per al dia 14. Els tres aspirants a l'adjudicació del servei, presenten les seves respectives sol·licituds el mateix dia 13, a quarts de dotze de la nit.

El dia 14 se celebra l'acte del concurs públic. Hi concorren les dues companyies que ja hem vist en el concurs per a l'adjudicació de la línia de Filipines —*Olano, Larrinaga y Compañía* i el marquès de Campo— que cal recordar que és posterior en el temps a aquest concurs, junt amb *Antonio López y Compañía*, que venia desenvolupant el servei. A diferència del concurs de 1876, per a l'adjudicació de l'emprèstit de Cuba, els dos financers rivals —Antonio López i el marquès de Campo— no es troben cara a cara durant l'acte del concurs. Mentre el marquès assisteix en persona, López delega la representació dels seus interessos en Francisco Sepúlveda.

A més d'altres consideracions tècniques de les ofertes, els preus de cada companyia anaven de les 145.000 pessetes (871,47 euros) en metàl·lic per viatge rodó d'Olano, a les 107.500 (646,09 euros) del marquès de Campo i les 100.000 (601,01 euros) en or o argent de López. Cal dir que el marquès de Campo, en exposició de l'endemà, aclareix que els seus cobraments serien en moneda fiduciària. El Govern, però, refusa aquest aclariment, en considerar que es presentava fora del termini i per tant, amb l'avantatge comparatiu d'aquest sol·licitant d'haver vist ja les condicions proposades pels seus competidors. La proposta López, afegia també que pretenia continuar pròximament el servei fins alguns ports de l'Amèrica Central.

A diferència del concurs sobre l'adjudicació de l'emprèstit, el Govern no comunica la seva resolució el mateix dia, sinó que deixa transcórrer tres setmanes. També a diferència de l'altre concurs, el reial decret d'adjudicació del servei, que és el de 7-3-1878, expressava clarament els motius de l'elecció. D'acord amb el Consell d'Estat i amb la Junta de caps del Ministeri d'Ultramar, el Govern descarta d'entrada la proposta d'Olano, per la gran diferència de preus existent respecte les altres dues sol·licituds. Així, doncs, compara les proposicions de López i de Campo, optant per renovar el contracte amb el primer. Un primer motiu del

Govern, seria l'estalvi de 7.500 pessetes (45,08 euros) per viatge rodó de la proposta López. En aquest sentit, el Govern reitera la seva no acceptació de l'oferiment de Campo de cobrar en moneda fiduciària, perquè s'havia fet fora de temps. Encara que l'anterior proposta es pogués acceptar, les fluctuacions del valor del paper moneda al mercat de L'Havana podrien fer que s'acabés pagant un preu més car encara. S'afegeix que tant si el marquès de Campo pretenia contractar a un preu fix i al tipus actual dels bitllets del BEH (9.598 pesos or), com si pretenia cobrar el valor nominal d'aquests bitllets, ho hauria d'haver consignat. Finalment, es considera que les altres propostes de Campo, referents al servei, no podien superar les de López, avalades, a més, pels anys que portava prestant el servei. Es valora també a favor de López, la seva proposta de connexió amb ports de l'Amèrica Central.

Per segona vegada en poc temps, el sector d'Antonio López aconseguia un contracte avantatjós amb l'Estat relacionat amb Ultramar, venent la proposta rival del marquès de Campo. L'adjudicació del servei queda fixava en el RD de 7-3-1878 i el contracte amb l'empresa primer en la RO de 8-3-1878 i després en el text definitiu de 14-3-1878.

### **C) La llei de 1879, de consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat.**

Els antecedents d'aquesta llei, cal anar a cercar-los en una demanda plantejada al Govern per l'*Asociación de la Industria Hullera en Asturias* a principis de 1878, consistent en què els vaixells de l'Armada consumissin carbons de producció nacional. D'aquesta demanda en surt la RO de 13-11-1878, que preveia que en alguns ports d'Astúries, Galícia i l'arsenal de Cadis, s'utilitzés carbó espanyol, mentre que en alguns ports andalusos, s'utilitzés l'anglès.

Uns mesos més tard, el novembre del mateix 1878, Antonio de Vivar (diputat per Logronyo), junt amb altres diputats de districtes molt diversos, presenta al Congrés una proposició de llei sobre consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat<sup>519</sup>. En ella es proposava la supressió de l'impost de càrrega i descàrrega que pagava el carbó nacional en ser transportat per vaixells de cabotatge, que la marina de guerra i les fàbriques de l'Estat utilitzessin sols carbons nacionals i, el que aquí ens interessa, atorgar una autorització al Govern per exigir a les línies de vapors subvencionats i els altres serveis que l'Estat pogués contractar el consum de carbons nacionals.

Es forma la comissió, en la que trobem diversos signants de la proposició de llei, entre ells el seu president, José Moreno Nieto (diputat per Castuera, Badajoz). Pocs dies després, aquesta comissió emet un dictamen, amb modificacions respecte la proposició inicial. En ell, es proposava que la marina de guerra, els arsenals i fàbriques de l'Estat i serveis contractats, consumirien sols carbons nacionals, amb l'única excepció de les navegacions de llarga distància dels vaixells de l'Armada. Es preveia també l'obertura d'una àmplia informació de tots dels establiments nacionals de carbó, per verificar les quantitats de producció, les seves qualitats i les possibles aplicacions. El Congrés aprova sense debat aquest dictamen el 22 de novembre de 1878.

El text passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, que presideix el marquès de Rubalcava (senador per dret propi), i en la que trobem també Servando Ruíz Gómez (vitalici). La comissió emet un dictamen favorable, però Ignacio Sabater (diputat per Burgos) presenta un vot particular, en el que es matisava que la obligatorietat del consum de carbons

---

519. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 4-11-1878, ap, 1r al núm. 117.

nacionals es mantindria sempre i quan la diferència de preus amb els carbons estrangers no superés el 10%. Es preveia també un sistema de primes a la producció de carbó, així com altres disposicions relatives a aquest producte i al seu transport. D'altra banda, el marquès de Villamejor (senador vitalici) presenta una esmena en la que se suprimia la prohibició explícita de consumir carbó estranger i es proposava una preferència pel nacional, sempre que el seu preu no superés aquell en un 25%.

Si al Congrés aquest tema havia passat sense debat, a l'altra cambra el projecte es trobarà amb una discussió d'una certa amplitud, que es realitza entre els dies 18 i 26 de desembre. Cal dir que l'aprovació d'aquesta proposició de llei, ara ja projecte de llei, afectava molt directament els interessos de la naviliera d'Antonio López, en la mesura que retallava el seu marge d'actuació en una partida de despeses tan fonamental com els carbons. Per això, Manel Girona intervé personalment al Senat, consumint el primer torn contra la totalitat del projecte. Anem, però, a veure primer les intervencions anteriors a la seva.

Sabater defensa el seu vot particular, alhora que intervé també dins del debat sobre la totalitat. Creu que la idea d'autorització al Govern per què contracti carbons nacionals no estava formulada correctament, ja que aquest ja era lliure en aquells moments per fer-ho, mostrant a més predilecció pels carbons nacionals. S'oposa a la idea de prohibició de consum de carbons estrangers, particularment per als serveis contractats per l'Estat, alhora que aposta pel perfeccionament de les explotacions espanyoles. El marquès de Villamejor, per la seva banda, defensa la seva esmena tot insistint en la necessitat de fixar uns preus o uns percentatges a partir dels quals hi hauria o no la obligatorietat de consum de carbons nacionals. Ruíz Gómez, de la comissió, considera compatibles els seus plantejaments lliurecanvistes amb la recomanació que l'Estat consumeixi carbons nacionals.

Manel Girona planteja la necessitat que el projecte de llei es redacti novament, fixant la obligatorietat de consum dels carbons nacionals sols per a la marina de guerra, i quedant les empreses que presten algun servei a l'Estat en completa llibertat.

Arribats aquí, el curs del projecte de llei es complica un tant. Primer, Sabater retira el seu vot particular, en acceptar la comissió no incloure dins del projecte les empreses que prestaven serveis a l'Estat. La comissió presenta novament l'article primer, consignat l'obligació de consumir carbons nacionals per a la marina de guerra (llevat de recorreguts molt llargs) i per als establiments de l'Estat, però deixant lliures les empreses que prestaven algun servei. Després, però, i prèvia consulta amb el Govern, la comissió torna a presentar l'article primer del primitiu dictamen. Finalment, el dia 26 el Senat aprova el projecte inicial, que preveia la inclusió dels serveis contractats per l'Estat. D'aquí en surt la llei de 7-1-1879, de consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat.

#### **D) Disposicions del Govern sobre línies ultramarines de vapors-correus subvencionats, a partir de 1879.**

Després del RD de 7-3-1878, d'adjudicació del servei de vapors-correus a les Antilles, i de la llei de 7-1-1879, de consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat, hi ha un seguit de disposicions del Govern respecte els serveis de vapors-correus amb Ultramar, relatives a les tres línies existents: la de la península a les Antilles, la interior de les Antilles, que s'eixampla al Golf de Mèxic, i la de Filipines.

En la primera d'aquestes línies, la CT es beneficia dels trasllats extraordinaris de tropes i materials tant amb destí a Cuba com de retorn a la península, regulats per reials decrets, que autoritzaven el ministre d'Ultramar per contractar els serveis sense les formalitats de la subhasta pública. Notem, de passada, que una altra empresa del grup, el BHC, venia facilitant al Govern una part important dels recursos necessaris per a aquestes operacions.

D'altra banda, la RO de 14-6-1879 (no publicada, però, a la *Gaceta de Madrid*, fins l'1-8-1880) atorgava exempció de drets de duanes als vaixells estrangers que es destinessin al servei de correus entre la Península i les Antilles. La RO de 17-4-1880 (publicada a la *Gaceta* el 4-8-1880), reglamentava aquesta franquícia de drets, ja prevista al contracte amb la naviliera adjudicatària del servei. La reial ordre matisava que la franquícia seria aplicable sols mentre els vaixells fossin propietat de la companyia i mentre es destinessin a aquest servei, havent de pagar els drets de duanes a partir del moment en què no es complís cap de les dues anteriors condicions.

Després de constituïda la CT, el RD d'1-9-1881 traspassava la concessió de la línia de la península a les Antilles a la nova companyia. Cal dir que Alfons XII signa aquest reial decret a Comillas, al palau del marquès, on la família reial estava fent el seu estiu, en un exemple més de proximitat entre aquest sector de financers i els centres de poder.

El RD de 26-8-1881 disposava que els vaixells que sortien del Port de Cadis fessin escala al de Las Palmas, mentre que la RO de 17-4-1883 dictava les regles per al passatge i transport oficial entre l'illa de Gran Canària i les Antilles.

En el capítol de reclamacions de la companyia, aquesta ha de sostenir un contenciós amb l'administració de duanes de L'Havana, que pretenia cobrar-li els drets de navegació i port a partir de 1878. Això origina un llarg procés, amb la intervenció del governador general de Cuba i del Ministeri d'Ultramar, que queda encara pendent a la fi del període analitzat.

La segona de les línies esmentades, cobria el servei entre L'Havana i San Juan de Puerto-Rico. Aquest servei havia estat adjudicat per RO de 20-5-1875 a Ramón Herrera, amb dues expedicions mensuals, eixamplades a tres a partir del RD d'11-2-1878. Aquest darrer reial decret, que signava Cánovas com a ministre interí d'Ultramar, justificava l'establiment de la tercera expedició mensual per la necessitat de més transports deguda a la guerra i per la conveniència de combinar aquest servei amb el dels vapors transatlàntics entre la península i les Antilles que, com recordarem, també feien el trajecte entre Cuba i Puerto-Rico. A més, establia que una de les tres expedicions mensuals hauria d'allargar-se fins la República Dominicana.

D'altra banda, *Antonio López y Compañía*, en la seva sol·licitud per a l'adjudicació del servei entre la península i les Antilles, havia manifestat la seva intenció d'allargar la línia fins alguns ports de l'Amèrica Central. A la pràctica, però, no va arribar a establir aquest nou servei. Per això, el RD de 10-12-1880 autoritzava el ministre d'Ultramar per posar a concurs públic la línia entre L'Havana i San Juan de Puerto-Rico, amb una continuació a diversos ports del Golf de Mèxic.

Aquest concurs s'havia de celebrar l'1 de març de 1881, però no hi ha cap sol·licitant. No deixa de cridar l'atenció que Antonio López no s'interessés per una línia que poc abans fins i tot estava disposat a cobrir pel seu compte, sense subvenció estatal. L'absència de sol·licitants, fa que pel RD de 6-5-1881 es convoqui un nou concurs públic, mentre que la RO

d'11-5-1881 sincronitzava l'hora de celebració de l'acte del concurs, que s'havia de fer simultàniament a Madrid i L'Havana.

L'1 de juliol de 1881 es realitza l'acte del concurs i aquest cop hi concorre un únic participant: el marquès de Campo, que ja era adjudicatari de la línia de Filipines. Antonio López, ara ja amb l'empresa CT formalment constituïda, tampoc no s'interessa per la línia posada a concurs. El servei, doncs, s'adjudica al marquès de Campo per RO de 12-8-1881, en ser la seva proposta l'única rebuda i dins del plec de condicions fixat pel Govern.

La tercera línia, la que anava de la península a Filipines, s'adjudica al marquès de Campo pel RD de 30-1-1880, com hem vist ja a l'apartat corresponent, sense que Antonio López s'hi interessés tampoc. No obstant, la CGTF establirà una línia pròpia de vapors-correus a Filipines, que entrarà en dura competència amb la del marquès de Campo. Finalment, aquest cedí a la CT la concessió de la línia de Filipines, operació autoritzada per la RD de 18-4-1884.

### **E) La línia de vapors-correus a les Antilles a les Corts.**

L'adjudicació de les línies ultramarines de vapors-correus es fa per la via de concursos públics, en els que les Corts no hi tenen cap mena de participació. A més, a diferència de les operacions d'emprèstits destinats a Cuba, els contractes signats durant aquests anys tampoc no establien la necessitat d'informar les Corts. Tot i així, el tema va apareixent a ambdues cambres, en forma de preguntes i peticions al Govern.

El juny de 1879, hi ha una primera intervenció a les Corts relativa al tema. Antonio Vivar (diputat per Ponce, Puerto-Rico), demana al ministre d'Ultramar, aleshores Salvador Albacete, si li semblava equitativa la subvenció atorgada als vapors-correus de Puerto-Rico, produint-se un lleuger debat amb el ministre, que no arriba a afrontar directament la qüestió.

El juny de 1882, el marquès de Campo, d'una manera un tant insòlita i aprofitant la seva condició de senador vitalici, presenta personalment al Senat una exposició oferint-se per cobrir el servei de les Antilles, que en aquells moments estava realitzant la CT<sup>520</sup>. El marquès, sol·licitant derrotat en el concurs de 1878, proposa a les Corts que es retiri el servei a la seva companyia rival i que se li atorgui a ell, en unes condicions que resultarien més avantatjoses per al Tresor. Proposa mantenir dues de les tres expedicions mensuals entre la península i L'Havana i Puerto-Rico, amb una continuació a Santo Domingo, tot plegat amb les mateixes condicions vigents per a la CT, però sense cap subvenció.

El Senat no pren cap iniciativa relacionada amb la proposta del marquès de Campo, però, en canvi, al Congrés se'n parla força. Ja el març, Jacobo Sales (diputat per Torrent) demana al ministre d'Ultramar, aleshores absent de l'hemicicle, l'expedient del contracte amb la CT, alhora que planteja si hi ha oferiments del marquès de Campo pel mateix servei. El ministre, Fernando de León y Castillo, tramet al Congrés el contracte, però deixa sense resposta la qüestió del possible oferiment del marquès de Campo.

Quan el marquès presenta al Senat la seva exposició, Sales anuncia al Congrés una interpel·lació al ministre d'Ultramar, per tractar d'aquesta qüestió. Tot i que no arriba a explicar-la, en canvi, tant ell com Ciril Amorós (diputat per Xàtiva) intervenen a fons durant el

520. DSS, legislatura de 1881-82, 19-6-1882, núm. 120, p.2452-2453.

debat sobre pressupostos de Cuba per defensar la proposta del marquès de Campo. Notem que ambdós diputats són valencians, igual que el marquès.

Com ja ha quedat apuntat al capítol dedicat als pressupostos de Cuba, el juny de 1882 hi ha al Congrés un debat un tant irregular en la seva forma, entorn a la proposta Campo. Sales i Amorós la defensen, alhora que qüestionen el servei prestat per la CT en la línia de les Antilles i en demanen la rescissió. Bosch i Fustegueras rebutja la pretensió del marquès, alhora que defensa la gestió de la CT. Alfonso González, de la comissió, adverteix de la improcedència de la proposta. Per part del Govern, intervenen el ministre de Marina, Francisco de Paula Pavía, i el d'Ultramar, León y Castillo. El primer fa algunes observacions de caire més aviat informatiu, sense prendre postura directament, mentre que el segon defensa el compliment per part de la CT de les clàusules del contracte i la correcció d'aquest, alhora que qualifica també el procés utilitzat per Sales d'improcedent.

Tot i que aquesta demanda del marquès de Campo no prospera, la CT decideix contractar els serveis d'alguns prestigiosos lletrats, entre els que hi ha Cándido Nosedal, Germán Gamazo, José Gallostra i Albert Bosch i Fustegueras (que defensa la companyia també al Congrés), per què analitzin el plet mantingut amb el marquès de Campo en la concessió del servei de vapors-correu a les Antilles. Aquests lletrats emeten un dictamen, que la companyia imprimeix com a fullet, en el que es ratifica la validesa de la concessió i del compliment per part d'aquella de les condicions estipulades al contracte. El dictamen va precedit d'un text de Joaquín del Piélagos, administrador gerent de la companyia, en el que llegim: *la ruda campaña contra ella [la CT] emprendida por el Sr. Marqués de Campo es hija de la contrariedad, por no haber logrado la adjudicación del servicio*<sup>521</sup>.

L'any següent, el marquès de Campo torna a adreçar-se a les Corts per demanar la rescissió del contracte amb la CT i l'adjudicació del servei a la seva companyia, sense subvenció. Edita al respecte un full volant<sup>522</sup>, que es veu complementat per un segon full, que no duu signatura<sup>523</sup>. En aquest segon full, s'analitza les condicions del contracte entre l'Estat i la companyia concessionària, per demostrar que aquesta estaria incomplint diversos articles. Hi ha quatre punts en els que se centra la crítica a la gestió de la línia de la CT. El primer, seria que el contracte d'adjudicació preveia que en el cas de ser el concessionari una societat anònima, les accions no podien passar a mans d'estrangers. En aquest sentit, la conversió d'*Antonio López y Compañía* a la CT podria alterar això. El segon punt, seria que el contracte exigia un mínim de 2.000 tones per als vaixells, mentre que dos dels que prestaven el servei no hi arribaven. El tercer, que el contracte demanava que els vaixells estiguessin construïts segons les regles del *Lloyd* o del *Veritas* i uns quants no ho estarien. I el quart, que el contracte posava com a condició que els vaixells destinats al servei no podrien fer altres tasques, i la CT n'hauria destinat dos com a línia particular a Manila.

L'edició d'aquests documents coincideix en el temps amb un altre període de preguntes i peticions d'alguns diputats i senadors a les respectives cambres sobre la línia de vapors i la gestió de la CT. Al Senat, ja l'abril José María Beranger (diputat per La Corunya) s'interessa per aquest tema, essent contestat un tant evasivament pel ministre de Marina, Rafael Rodríguez Arias. El juny, Josep Güell i Renté (senador per la Universitat de L'Havana) demana diversos documents relatius al tema, alhora que expressa una protesta per les condicions del contracte, que considera excessivament oneroses per al Tresor de Cuba. Les

---

521. COMPAÑÍA TRASATLÁNTICA: *Consulta y dictamen* ..., p.4.

522. CAMPO: *A las Cortes* (full volant).

523. *Infracciones del contrato* ...



dades sol·licitades arriben dies després, però les seves observacions queden sense resposta per part del Govern.

Al Congrés, novament Ciril Amorós s'interessa pel tema. El juny demana al ministre d'Ultramar, Gaspar Núñez de Arce, l'expedient obert al ministeri arran de la denúncia feta pel marquès de Campo, d'incompliment de condicions del contracte per part de la CT. El mateix dia, Miguel Villanueva (diputat per L'Havana) demana igualment alguns documents, alhora que s'interessa per la situació de la línia. Igual que en altres casos similars, en parlar el diputat també d'altres temes, els oradors que intervenen a continuació se centren més en ells que no pas en el de la línia de vapors, que queda sense resposta. Les dades demanades per Amorós arriben al Congrés dies després, però les demanades per Villanueva, no.

Ja el juliol, el comte de Puñonrostro (senador per dret propi) acusa la CT de contraban, en una intervenció feta al Senat. Evarist Arnús, senador per Barcelona i molt directament vinculat al *grup català*, el respon el dia següent, tot defensant la gestió de la CT, en un altre cas d'intervenció directa dels interessats en els afers de les companyies amb les quals tenien relació. El comte el respon, afirmant que s'havia informat millor i que el vaixell al que al·ludia pertanyia a l'empresa del marquès de Campo.

Igual que a la legislatura anterior, la campanya iniciada pel marquès de Campo no es concreta en cap resolució parlamentària. A les següents Corts, les de 1884-85, hi ha noves intervencions de parlamentaris, interessats en aquesta qüestió. Al Senat, Juan García de Torres i el comte de Rascón (Juan Antonio Rascón), ambdós senadors vitalicis, adrecen preguntes al Govern sobre el servei, essent contestats pels ministres d'Ultramar, el comte de Tejada de Valdosa, i d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced, respectivament. Al Congrés, novament Miguel Villanueva s'interessa pel tema, amb una pregunta i una petició de documents al Govern. En cap d'aquests casos, però, els parlamentaris entren a qüestionar a fons el servei de la CT, com s'havia fet a les anteriors legislatures.

### **6.2.3.3. La *Compañía General de Tabacos de Filipinas*.**

#### **A) Representació parlamentària de la companyia.**

Una altra vegada trobem una nombrosa representació de directius de la companyia a Congrés i Senat. Com a membres de la part permanent del Senat, trobem tres directius. El marquès de Comillas, president de la companyia, és senador per dret propi a partir de 1882. Manel Girona, membre del comitè de Barcelona, és senador vitalici a partir de 1885. El comte de Bernar, membre del comitè de Madrid, era senador vitalici des de 1877.

Com a senadors electius, trobem tres directius més. Josep Ferrer i Vidal, del comitè de Barcelona, és senador per aquesta ciutat en diverses ocasions. Jaume Girona, del comitè de Madrid, és senador per Lleida a les Corts de 1884-86 (i vitalici a partir de 1891). Fernando Vida, conseller a partir de 1885, era en aquells moments senador per Puerto-Rico.

Com a diputats, trobem dos directius. Cayetano Sánchez Bustillo, del comitè de Madrid, va ser diputat per Villanueva de los Infantes (Ciudad Real) a les Corts de 1884-86, a més d'altres representacions parlamentàries, ja fora del període 1881-85. El marquès de Valdeiglesias, conseller de la companyia des de 1883, havia estat diputat per Navalcarnero (Madrid) entre 1876 i 1881. A ells es podria afegir Víctor Balaguer, que s'incorpora a la direcció de la companyia el 1886, essent diputat per Vilanova i la Geltrú (el 1889 passa a

senador vitalici). Cal recordar que tant Sánchez Bustillo com Balaguer ocuparan a més la cartera d'Ultramar, vital per als interessos de la companyia, i que Balaguer presideix en diverses ocasions el Consell de Filipines, en les seves diferents remodelacions.

## **B) Iniciatives dels parlamentaris catalans en el desestanc dels tabacs de Filipines.**

Abans del desestanc del tabac de Filipines de 1881, hi ha diverses iniciatives parlamentàries relacionades amb aquest tema, en bona part impulsades per parlamentaris catalans, i amb un paper principal de Manel Girona.

El juliol de 1876, Manuel de Azcárraga (diputat *cunero* per Solsona) intervé dins del debat sobre pressupostos generals de l'Estat, constatant la crisi de la renda de tabacs i demanant ja el desestanc: *la renta del tabaco en Filipinas está atravesando una verdadera crisis; crisis que ha de exigir para su resolución una medida radical, que no puede ser otra que el desestanco del tabaco; no puede ser otra que el dejar completamente libre la plantación, la elaboración, la venta y la exportación del tabaco en la Península*<sup>524</sup>.

L'abril de 1878, Juan González Alonso (diputat per Coria, Càceres) i José de Cadenas y Elías (Àvila) presenten al Congrés dues proposicions de llei relatives als tabacs filipins<sup>525</sup>. Una d'elles, preveia l'arrendament de la renda de tabacs i l'altra, la venda de la fulla de tabac sobrant a les illes Filipines. Cap de les dues proposicions no prospera.

El novembre del mateix any, Ferran Puig (senador per Barcelona) planteja al Senat davant del ministre d'Ultramar, el marquès de Orovio, si el Govern tenia previst adoptar alguna mesura per incrementar la renda de tabacs. El ministre respon un tant evasivament, com era habitual en aquests casos. Pocs dies després, però, Manel Girona, també senador per Barcelona, presenta una proposició de llei al Senat per al millorament de la renda de tabacs<sup>526</sup>. En ella, Girona proposava la creació d'una comissió que estudiés el tema i que proposés en un termini breu les modificacions necessàries. Girona defensa la seva proposició i el marquès de Orovio es mostra d'acord en què es prengui en consideració, com així ho fa el Senat.

Es forma la comissió, que té el propi Girona com a secretari i Servando Ruíz Gómez (vitalici) com a president. La comissió emet un dictamen favorable, que s'aprova sense debat el 13 de desembre de 1878.

El text aprovat pel Senat passa al Congrés. El 23 de desembre es forma la comissió, que presideix Fernando Álvarez (diputat per Villarcayo, Burgos). Aquesta comissió arriba a emetre un dictamen favorable, però el dia 30 se suspelen les sessions i ja no es reprenen dins d'aquestes Corts de 1876-79, que queden definitivament clausurades el 10 de març de 1879. El tema, doncs, no aconsegueix ser aprovat per ambdues cambres abans de la seva dissolució i tampoc no es torna a plantejar a les següents.

Tot i la suspensió de les sessions, el marquès de Orovio treu el RD d'1-1-1879, en el que es creava la Junta proposada per Manel Girona, que s'havia d'encarregar de proposar al ministre les reformes que calia adoptar en l'administració de la renda del tabac per augmentar els seus rendiments, reduir les seves despeses i perfeccionar les elaboracions. La composaven Fernando Cos-Gayón (sotssecretari del Ministeri d'Hisenda), Raimundo

---

524. DSC, legislatura de 1876-77, 3-7-1876, núm. 99, p.2629-2630.

525. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 11-3-1878, apèndixs 6è i 8è al núm. 16.

526. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 2-12-1878, ap. 10è al núm. 94.

Fernández Villaverde (interventor general de l'Administració de l'Estat), José María Rodríguez (director general de Rendes Estancades), el propi Manel Girona (en la seva condició de senador), Lorenzo Guillelmi (diputat), i Lorenzo Nicolás Quintana i Juan García Torres (exdirectors generals de Rendes).

Manel Girona escriu per aquestes dates un treball destinat a explicar la seva proposició de llei i a subministrar algunes dades complementàries, tot i que no l'imprimirà en forma de fullet fins 1883<sup>527</sup>. La idea general de Girona, desenvolupada en aquest treball, era obtenir ingressos per a l'Estat en forma de contribució indirecta, que alleugerissin les càrregues existents sobre la propietat. En aquests moments encara no estava pensant en el desestanc, ja que demana que l'Estat consolidi el seu monopoli sobre els tabacs. D'altra banda, desaprova l'arrendament de la renda de tabacs. Proposa diverses mesures, entre les que hi ha fomentar els conreus de tabac a Cuba i Canàries, però sobretot a Filipines. Girona mostra clarament el seu interès pel foment de les activitats econòmiques a Filipines: *Pero el gran porvenir está en Filipinas, cuyos tabacos nos son tan necesarios, y fomentándose su cultivo, llegarán a servir como los de Cuba, con mucho menor coste. I afegeix: Filipinas es un gran filón para España si lo explota convenientemente*<sup>528</sup>.

El canvi de Govern de març de 1879, amb l'accés a la presidència del Consell de ministres d'Arsenio Martínez Campos, significa un replantejament de moltes de les qüestions d'Ultramar que estaven pendents, entre elles la dels tabacs de Filipines. El ministre d'Ultramar, Salvador Albacete, crea el maig de 1879 una nova comissió, encarregada d'estudiar el conreu del tabac a les Filipines. La presidia Adelardo López de Ayala i comptava entre els vocals Víctor Balaguer, ambdós ministres d'Ultramar als anys anteriors. En carta del ministre a Balaguer, comunicant-li el seu nomenament, li planteja que la comissió hauria estat creada a partir de *diferentes proposiciones presentadas por particulares pidiendo la concesión mediante contrato por determinado plazo, del monopolio de aquel artículo en el Archipiélago*<sup>529</sup>.

Hi ha, doncs, dues comissions treballant en el tema dels tabacs de Filipines. Als mesos següents, hi ha un seguiment a les Corts dels treballs d'aquestes comissions. El juliol de 1879, el marquès de Retortillo (diputat per Ponferrada, León), demana al ministre d'Ultramar, Albacete, una confirmació de la creació de la segona comissió. Cal dir que així com el nomenament de la primera apareix a la *Gaceta de Madrid*, el de la segona, no. El ministre respon afirmativament. El novembre, Luís de Estrada (senador vitalici) demana al ministre l'expedient obert al Ministeri d'Ultramar sobre la pretensió d'una empresa d'arrendar els tabacs de Filipines. El ministre al·ludeix als treballs de la comissió, que estaria estudiant el tema. El març de 1880, Manuel Becerra (diputat per Tarancón, Conca), demana al ministre, ara Cayetano Sánchez Bustillo, que porti al Congrés l'expedient que s'ha iniciat sobre arrendament de tabacs a Filipines. El ministre respon que el té encara la comissió que està estudiant aquest tema. L'abril següent, el comte de Xiquena (senador per Canàries) demana al Govern si són certes les notícies de la premsa relatives a l'arrendament de la renda de tabacs a Filipines a una companyia estrangera. El respon el ministre d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced, que explica la formació de la segona comissió, sota el Govern de Martínez Campos, que ja havia emès un primer dictamen i un dels seus membres un vot

527. GIRONA: *Renta de tabacos...*

528. GIRONA: *Renta de tabacos...*, p.46.

529. BMVB, sèrie antiga, núm. 430/98. Carta del ministre d'Ultramar, Salvador Albacete, a Víctor Balaguer, datada a Madrid, 20-5-1879.

particular, i en aquells moments estava pendent de prendre una resolució definitiva. A diferència de les anteriors intervencions, en les que els parlamentaris es quedaven satisfets amb les explicacions del ministre, el comte de Xiquena insisteix en el tema, demanant l'opinió del Govern sobre el fet de donar pas a la iniciativa privada en els tabacs de Filipines i també si seria en tot cas una resolució de les Corts, o si el Govern resoldria per si mateix. Es produeix un llarg cos a cos entre ambdós, en el que el ministre intenta esquivar el tema, tot i que finalment admet el principi de liberalització del sector. Dies més tard, el comte insisteix novament en el tema, polemitzant en aquesta ocasió amb el ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón. Finalment, el mateix dia d'aquest darrer debat, José Laureano Sanz (senador per Pontevedra), fa una petició de dades sobre aquest tema.

No és, però, fins més d'un any després, que es produeix una iniciativa definitiva en aquest terreny, ja amb el nou Govern liberal. El RD de 25-6-1881, ampliat pel de 2-12-1881, significava, com hem vist al capítol de política econòmica, la fi esglaonada de l'estanc del tabac de Filipines. Emili Giralt, en el seu estudi sobre la CGTF, opina que el reial decret de desestanc va ser una proposta del grup impulsor de la companyia, tot i que no ha pogut localitzar cap prova documental que ho avaluï<sup>530</sup>.

En qualsevol cas, aquest és un tema d'una gran envergadura, que el Govern soluciona per la via del reial decret, sense recórrer a les Corts. Sí que passa per les Corts la llei de 31-12-1881, que consignava el crèdit per atendre a noves fàbriques de tabacs, eixample de les existents i adquisició de màquines i artefactes necessaris. Aquesta llei autoritzava també el Govern per rebaixar els preus de venda del tabac quan ho considerés oportú, confirmant així l'autorització concedida per l'article 30 de la llei de pressupostos per a 1878-79.

Aquesta llei, presentada al Congrés en forma projecte pel ministre d'Hisenda, Juan Francisco Camacho, l'octubre de 1881, passa a la Comissió de Pressupostos, que emet un dictamen favorable ja el desembre. El debat es realitza al Congrés el dia 10 d'aquest mes. Del grup de diputats catalans, intervé Pere Antoni Torres Jordi, que tot i ser membre de la comissió, no presenta un vot particular, però consumeix el primer torn contra la totalitat. Torres fa una demolidora anàlisi de les fàbriques d'elaboració de tabac de l'Estat i demana una reforma completa del sector. Intervenien també Juan García de Torres, director general de rendes estancades i diputat per Santa Cruz de Tenerife, i Celestino Rico, de la comissió i diputat per Àvila. El Senat aprova el text el dia 20, amb un lleuger debat en el que no intervé cap senador català.

Després d'aprovat per ambdues Corts el projecte, Manuel de Azcárraga (diputat *cunero* per Solsona) torna a al·ludir al decret del desestanc del tabac. Adreçant-se al ministre d'Ultramar, ara Fernando de León y Castillo, mostra la seva conformitat amb el desestanc, però planteja si un tema d'aquesta envergadura no hauria de ser objecte d'una llei aprovada per les Corts. El ministre respon que aquest tema es presentarà com a part integrant d'un projecte de llei de pressupostos per a Filipines. Per als anys següents, però, els pressupostos de Filipines es continuen fent per la via del reial decret, sense la participació de les Corts.

---

530. GIRALT: *La Compañía General* ..., p.26.

#### **6.2.4. Tramitacions de les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya.**

Les companyies ferroviàries constitueixen un altre gran sector econòmic caracteritzat per la demanda constant de decisions polítiques i administratives, ja que aquestes anaven estretament lligades a la seva mateixa existència i activitat. Igual que en el cas del *grup català*, una part d'aquestes demandes es tramita a les Corts, mentre que l'altra es gestiona als ministeris. El seu resultat és una legislació específica, feta a mida de cada companyia, en la que es reconeixia els seus drets a concessions i condicions de construcció i explotació dels trams ferroviaris assignats. Cal destacar també alguna legislació més general sobre ferrocarrils, que afecta el conjunt d'empreses ferroviàries, i que veurem en primer lloc.

##### **6.2.4.1. Temes generals, que afecten totes les companyies.**

Dins d'aquest apartat, pot ser interessant donar una ullada a vuit temes que afecten el conjunt de companyies ferroviàries o bé un grup que n'inclou diverses: la legislació general sobre ferrocarrils, les franquícies aranzelàries a les importacions de materials, les subvencions a la construcció de noves línies, la llei de 1876 de concessió a algunes companyies d'un avenç reintegrable destinat a reparar els desperfectes de la guerra carlina, l'increment de drets als carbons previst al projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78, el recàrrec d'un 5% als dividendes repartibles a les accions de les companyies previst als de 1878-79, la legislació relativa a les subvencions als *Ferrocarriles del Noroeste* (en la mesura que generen polèmiques parlamentàries), i la llei de 1883 de supressió del recàrrec del 10% sobre el preu de transport de viatgers establert el 1864.

#### **A) Legislació general sobre ferrocarrils.**

L'abril de 1876, el ministre de Foment, el comte de Toreno, presenta al Senat un projecte de llei de bases d'obres públiques. Fent servir la fórmula de llei de bases —com en altres temes que ja hem vist— aquest projecte posava les línies mestres per a aquesta activitat en tots els fronts possibles, no sols en els ferrocarrils, per tant.

Presideix la comissió del Senat el comte de Casa-Valencia (senador per Granada) i en ella trobem també José García Barzanallana (aleshores senador per Lugo). El debat a l'alta cambra es realitza en una sola sessió, el 22 de juny de 1876. Del grup de senadors catalans, intervé únicament Josep Maluquer (Lleida), que no planteja en aquesta ocasió un gran discurs d'oposició, sinó que fa observacions generals sobre diversos temes, sobretot la necessitat de simplificar els procediments burocràtics, alhora que demana aclariments sobre la durada de les concessions.

El projecte passa al Congrés, formant-se la corresponent comissió, que presideix Estanislao Suárez Inclán (diputat per Avilés, Oviedo). No obstant, no es posa a l'ordre del dia fins alguns mesos més tard. Finalment, s'aprova sense debat el 5 de desembre de 1876.

No hi ha en aquest tema, doncs, una especial oposició per part de les companyies ferroviàries i dels seus representants parlamentaris. El resultat, és la llei de bases d'obres públiques de 29-12-1876. A partir d'aquesta llei, en surten algunes més, de desenvolupament d'aspectes concrets, en les que les Corts ja no tenen participació. Es tracta de la llei general d'obres públiques de 13-4-1877, amb el corresponent reglament, que duu data de 6-7-1877, la llei general de carreteres de 4-7-1877, amb el seu reglament de 10-8-1878, la llei general

de ferrocarrils de 23-11-1877 i reglament de 24-5-1878 i, en un altre ordre de coses, la llei d'aigües de 13-6-1879.

### **B) Les franquícies aranzelàries per a les importacions de materials ferroviaris.**

Dins d'aquest període, hi ha diverses disposicions relatives a aquestes franquícies que frueïen les companyies ferroviàries a l'hora d'importar materials de construcció i mòbils per a les seves línies, que desenvolupaven o modificaven aspectes de la legislació vigent sobre aquest tema, tot i que cap d'elles no constitueix un tema específic plantejat a les Corts.

La llei general de ferrocarrils de 1877, en els seus articles 30 i 31, feia al·lusió als privilegis i exempcions de les companyies, en termes generals. Com hem vist, aquesta llei no passa per les Corts, sinó que deriva de la general d'obres públiques. La llei de 24-7-1876, de pressupostos generals de l'Estat per a 1876-77, en el seu article dinovè, i la d'11-7-1877, de pressupostos per a 1877-78, en els seus articles 32 a 35, contenien també diverses disposicions relacionades amb les franquícies aranzelàries per als materials ferroviaris. Ambdues lleis sí passen per les Corts, però entorn seu no hi ha una especial atenció per part de les companyies ferroviàries i els seus representants parlamentaris.

Tanca la legislació relativa a aquest tema, un seguit de reials ordres complementàries. Així, la d'1-4-1878 matisava les condicions d'aplicació de les disposicions de la llei de pressupostos de 1877-78, la de 14-10-1879 fixava les dates de caducitat de les franquícies, i la de 19-9-1883 determinava les condicions d'importació del material mòbil que arribava desarmat. Tots aquests temes, potser més tècnics, no tenen tampoc un especial seguiment a les Corts.

### **C) Legislació sobre subvencions a la construcció ferroviària.**

Les subvencions a la construcció de ferrocarrils es troben reflectides a cinc lleis tramitades durant aquest període, la majoria d'elles relacionades amb temes del Deute i vistes al capítol corresponent, junt algunes disposicions complementàries.

La primera d'aquestes lleis, duu data de 30 de maig de 1876 i fixava les quantitats amb què l'Estat subvencionaria les línies que tenien dret a rebre aquestes assignacions segons la legislació vigent. El comte de Toreno presenta el projecte de llei al Senat l'abril de 1876. Presideix la comissió José García Barzanallana. El 18 d'abril s'aprova el text, amb un debat no gaire extens, en el que no intervé cap senador català. El projecte passa al Congrés, on es forma la comissió, que presideix Antonio Sánchez Milla (diputat per Daimiel, Ciudad Real). El Congrés aprova sense debat el projecte el 16 de maig de 1876. Igual que en el tema anterior, no hi ha un interès especial per part de les companyies ferroviàries.

Sí que mereix l'atenció d'aquestes companyies, si més no de la TBF i el FMSJA, el següent tema, la llei d'arranjament del Deute de 21-7-1876, que hem tingut ocasió de veure anteriorment, dins de l'apartat dedicat a temes del Deute. Aquesta llei, retallava els tipus d'interès de diverses emissions, afectant les subvencions als ferrocarrils, tant les directes com les fetes en concepte d'exempcions aranzelàries, que passarien a cobrar-se en obligacions de l'Estat, creades amb aquesta finalitat. En tractar-se d'un tema ja vist anteriorment, no cal insistir gaire en ell; sols recordar que Josep Maluquer, senador per Lleida, presenta a l'altra cambra una exposició de les juntes de tenidors del Deute celebrades

a diverses ciutats espanyoles, palesant la seva alarma per la previsible retallada dels tipus d'interès.

Mesos més tard que l'anterior projecte fos llei, els parlamentaris catalans s'interessen per aquest tema, intentant que les companyies ferroviàries catalanes que en aquells moments tenien trams en construcció amb dret a rebre subvencions —bàsicament la TBF i el FMSJA— no es consideressin incloses dins de la llei d'arranjament del Deute i, per tant, poguessin percebre íntegra la subvenció que tenien assignada.

El maig de 1877, una comissió de parlamentaris catalans, composta pels diputats Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Pelagi de Camps (Girona), Pere Bosch i Labrús (Vic), Enrique Orozco (Arenys de Mar) i Nil Maria Fabra (Castellterçol) i els senadors Ferran Puig (Barcelona) i Josep Maluquer (Lleida), assisteix a una sessió de la Comissió de Pressupostos, per argumentar a favor de no incloure els ferrocarrils catalans en la llei d'arranjament del Deute<sup>531</sup>. Aquesta gestió s'acompanya per la presentació d'una proposició de llei, que signen els ja esmentats Orozco i Bosch i Labrús, més Emilio Castelar (Barcelona), José Álvarez Mariño (Vilademuls), Josep Florejachs (Olot), Joaquim Valentí (Mataró) i Nil Maria Fabra (Castellterçol), en la que es demanava la no inclusió de la TBF ni de la FMSJA en la llei d'arranjament del Deute i que, per tant, poguessin rebre íntegra la subvenció que tenien consignada<sup>532</sup>. Aquesta proposició no prospera.

Encara l'agost següent, amb les Corts ja tancades, Balaguer junt amb Juan Magaz (senador per la UB), s'entrevisten amb el nou ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, per parlar de la reforma aranzelària d'aquest any, però també de la no inclusió de les dues companyies catalanes en l'esmentada llei del Deute.

El juny de 1878, ja a la legislatura següent, Florejachs defensa a la Comissió de Pressupostos del Congrés l'abonament íntegre de les subvencions concedides a les empreses de ferrocarrils TBF i FMSJA. D'altra banda, els parlamentaris catalans dels districtes pels que travessaven les dues línies ferroviàries objecte de la demanda es reuneixen i creen una nova comissió de treball. Composen aquesta comissió alguns dels parlamentaris que hem vist interessant-se en aquest afer fins aquí: Balaguer, Álvarez Mariño, Nil Maria Fabra, Valentí i Ferran Puig, als que ara s'afegeix Ramon Estruch, que a la seva condició de senador unia la de president del FMSJA, i que a partir d'aquí, es troba present a totes les gestions protagonitzades pels parlamentaris catalans en aquest tema.

El mateix mes, la TBF i el FMSJA envien comissions a Madrid per gestionar aquesta demanda. Acompanyades pels parlamentaris catalans de la comissió de seguiment d'aquest tema, s'entrevisten amb el ministre d'Hisenda, encara el marquès de Orovio, per donar suport a les tesis defensades per Florejachs a la Comissió de Pressupostos del Congrés. El ministre proposa i s'accepta pels presents a la reunió, que una comissió parlamentària estudiï el tema i plantegi la solució a les reclamacions de les companyies a la propera legislatura<sup>533</sup>. Dies després, Ramon Estruch torna a conferenciar amb el ministre pel mateix tema.

El desembre de 1878, Balaguer i Estruch, junt amb Manuel Alonso Martínez (diputat *cunero* per Cervera), intervenen davant de la comissió parlamentària creada per analitzar aquest tema, defensant novament l'abonament íntegre de les subvencions a les companyies

531. Sobre l'activitat d'aquesta comissió, veure *La Mañana*, 27-5-1877.

532. DSC, legislatura de 1877, 2-6-1877, ap. 3r al núm. 28.

533. Sobre aquesta reunió, veure *Gaceta de los Caminos de Hierro*, 9-6-1878, p.356.

catalanes. La TBF, en el seu informe de gestió anual adreçat a la Junta General d'accionistes del 15 d'abril de 1879, reproduïx el dictamen d'aquesta comissió, composta de diputats i senadors, en el que es recomanava trobar algun mecanisme de compensació que, no obstant, no s'especifica<sup>534</sup>. Cal advertir que d'aquesta comissió sols hi ha les referències que en donen la premsa i la TBF, ja que ni als diaris de sessions de les Corts ni a la *Gaceta de Madrid* no apareixen ni els seus membres, ni les seves sessions de treball ni aquest dictamen. Pere Pascual s'hi refereix fent servir també la documentació generada per la TBF, sense afegir altres informacions<sup>535</sup>. De fet, a les Corts funcionava una comissió mixta inspectora del Deute, composta de tres diputats i tres senadors, que eren renovats a cada legislatura: ni a la de 1878-79 ni a la de 1879-80 no emet cap dictamen relatiu al tema que ens ocupa. I, d'altra banda, a finals de desembre de 1878 se suspenen les sessions de la darrera legislatura de les Corts de 1876-79, sense cap resolució concreta en aquest tema. A les següents, ja no torna a aparèixer.

Mentre, en el transcurs dels dos anys i escaig transcorreguts des de l'aprovació de la llei, diverses disposicions havien vingut a completar-la. Així, les reials ordres de 29-1-1877 i 1-2-1877, desenvolupaven conceptes previstos a la llei. D'altra banda, la llei de 17-5-1878 d'amortització del Deute públic (lleï de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils), tercera de les que veurem en aquest apartat, preveia que a partir del següent exercici les subvencions als ferrocarrils fossin en metàl·lic. Com recordarem, si bé aquest retorn al metàl·lic restablí un cert valor de les subvencions, el Govern es reservà com a contrapartida una reducció del 6% del preu de subvenció fixat a les lleis de concessió de cada línia. Completava la llei la RO de 24-8-1878.

L'esmentada llei de 17-5-1878 sí que té una tramitació parlamentària. Igual que en el cas de la de 21-7-1876, ja hem tingut ocasió de veure-la en el capítol dedicat al Deute (lleï d'amortització del Deute públic). En la seva tramitació parlamentària, no hi ha una especial atenció per part de les companyies ferroviàries. Mentre al Senat no intervé cap dels parlamentaris vinculats a les companyies, al Congrés ho fan Francisco Silvela i Venancio González, relacionats amb la CFA i amb la MZA respectivament, però centren llurs intervencions en la part hisendística del projecte, sense entrar en la part referent als ferrocarrils.

La quarta llei d'aquest apartat duu data de 9-12-1881 i autoritzava el Govern per tractar amb els tenidors de Deute perpetu i obligacions de l'Estat per ferrocarrils. Igual que en dues de les lleis anteriors, hem tingut ocasió de veure la seva tramitació parlamentària a l'apartat dedicat al Deute: el projecte de llei passa a les comissions de pressupostos d'ambdues cambres i s'aprova sense debat.

La cinquena llei és la de 29-5-1882, d'aprovació del conveni celebrat entre el ministre d'Hisenda i els tenidors del Deute consolidat al 3% interior i obligacions per ferrocarrils, qüestió que també hem pogut veure a l'apartat dedicat al Deute. En aquesta ocasió, tampoc no es fa palès un especial interès de les companyies ferroviàries en el projecte i la seva tramitació parlamentària.

Encara dins del període analitzat, les reials ordres de 10-7-1882 i 29-7-1883 dicten disposicions complementàries sobre el tema de les subvencions als ferrocarrils.

---

534. COMPAÑÍA ... TBF: *Memoria ... 15 de Abril de 1879*, p.8.

535. PASCUAL DOMÈNECH: *Los caminos ...*, p.371, nota 86.



#### **D) La llei d'avenç reintegrable a algunes companyies ferroviàries destinat a reparar els desperfectes de la darrera guerra carlina.**

Si en la tramitació parlamentària de les lleis vistes fins aquí que afectaven el conjunt d'empreses de ferrocarrils, l'interès d'aquestes és més aviat escàs, en el tema que ara ens ocupa, en canvi, manifesten la seva oposició a les Corts i al Govern de manera clara, alhora que mobilitzen els seus recursos per oposar-s'hi.

Com hem vist al capítol de política econòmica, aquesta llei atorgava a les empreses que havien patit destrosses en les seves instal·lacions per l'actuació de les tropes carlines, importants crèdits en condicions avantatjoses per fer les reparacions necessàries per deixar les seves línies en plenes condicions de funcionament. Ja abans de la presentació a les Corts del projecte de llei, la SFAVT s'havia beneficiat d'una operació similar, destinada a reparacions en la línia de València a Tarragona. El RD de 26-11-1875, que regulava aquesta operació, preveia en el seu preàmbul que altres línies de ferrocarril es trobarien en la mateixa situació, a mesura que s'anés consolidant la pau en altres fronts, i que caldria dur a les Corts un projecte de llei que les englobés totes i que decidís si es podia parlar o no d'indemnització. Sobre aquest darrer aspecte, que serà el centre de la polèmica durant els debats parlamentaris, el reial decret afirmava: *No se trata ahora de la indemnización de los daños y perjuicios causados por la guerra a las compañías de ferro-carriles, cuestión de mucho mayor cuantía, que como las del mismo género a que dió lugar la guerra de los siete años, ha de dejarse a la deliberación de las Cortes en la ocasión oportuna*<sup>536</sup>. És a dir, que no es tancava les portes a què les Corts poguessin admetre el principi d'indemnització. D'altra banda, en tractar-se d'un tema urgent, el Govern prefereix no esperar la convocatòria de les properes Corts i resol per reial decret el cas de la SFAVT.

En el projecte de llei, presentat al Congrés pel ministre de Foment, el comte de Toreno, l'abril de 1875, s'esmenta l'avenç atorgat a la SFAVT el 26-11-1875 i el compromís contret aleshores de fer el mateix amb les altres companyies afectades. S'inclou, doncs, el *Norte*, la CFZPB i la CFLRT. Durant la tramitació parlamentària, s'hi afegeix la companyia del ferrocarril de Tudela a Bilbao. Si en l'operació amb la SFAVT es parlava d'una xifra màxima, que no podia superar el milió de pessetes (6.010,12 euros), en el projecte de llei es fixa ja les quantitats definitives a percebre per part de les companyies: un milió per al *Norte*, dos (12.020,24 euros) per a la CFZPB i 125.000 pessetes (751,27 euros) per a la CFLRT, als que s'afegeix un altre milió per a la companyia del ferrocarril de Tudela a Bilbao.

El principal desacord entre les companyies i el Govern, venia de la diferent concepció que tenien entorn a les quantitats a percebre. Mentre per a les primeres caldria parlar d'indemnització, en tant que servei d'interès públic destruït per efecte d'una guerra, per al segon calia parlar sols de préstec en condicions avantatjoses.

Les companyies afectades fan arribar a les Corts les seves demandes en forma d'exposicions. En la de la SFAVT, que havia acceptat l'any anterior l'avenç destinat a ella en la confiança que quan el tema es dugués a les Corts per beneficiar la resta de companyies afectades s'inclouria el concepte d'indemnització, es demana suprimir del text del projecte la negativa absoluta d'aquest principi, ja que si bé en aquells moments podia ser poc oportú per part de les companyies demanar-la, ateses les greus penúries del Tresor, tampoc no seria acceptable renunciar-hi. En l'exposició, impresa com a fullet, s'argumenta: *Ante las*

<sup>536</sup>. *Gaceta de Madrid* de 27-11-1875, núm. 331 de 1875, p.522.

*desgracias que la afligen [a la Hisenda] y ante las abrumadoras cargas que la pasada guerra ha dejado tras sí como funestísimos recuerdos, no sería patriótico ni prudente que las compañías hicieran valer su derecho a ser indemnizadas; pero tampoco fuera justo negarles este derecho, ni que de soslayo y con apresuramiento se resuelva bajo aquella presión una cuestión tan grave y de tan magna trascendencia*<sup>537</sup>.

Presideix la comissió del Congrés Estanislao Suárez Inclán (diputat per Avilés), a qui hem vist ja presidint la comissió del projecte de llei de bases d'obres públiques. El debat en aquesta cambra es realitza entre els dies 29 i 30 de maig de 1876. En les intervencions, l'oposició al projecte no ve tant dels representants de les companyies ferroviàries, que reclamaven el principi d'indemnització, sinó d'alguns diputats disconformes amb què l'Estat atorgués a les companyies aquest crèdit en uns moments de greu dèficit del Tresor. Entre els diputats catalans, Eduard Reig (diputat per Manresa) i Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), participen d'aquesta visió.

Sedó presenta una esmena, que signen també Josep Maria Nadal (Gràcia) i Antoni Castell de Pons (Igualada), junt amb diputats d'altres províncies. En ella s'exigia a les companyies beneficiàries un abonament semestral de les quantitats a retornar a l'Estat<sup>538</sup>. Aquesta esmena és rebutjada per la cambra. Reig, per la seva banda, consumeix el primer torn contra la totalitat del projecte. Ambdós diputats centren la seva atenció en demanar retallar els avantatges concedits a les companyies ferroviàries, des del punt de vista de la necessitat del màxim estalvi per part de l'Estat.

El projecte és aprovat pel Congrés i passa al Senat. El comte de Bañuelos (senador per Tarragona) presideix la corresponent comissió, en la que trobem el *cunero* per la mateixa demarcació José María Bremon. El debat a l'alta cambra es realitza el 22 de juny. Del grup de senadors catalans, intervé sols el comte de Bañuelos, en la seva condició de president de la comissió.

Així com en el debat al Congrés no hi ha una participació directa dels representants de les companyies, al Senat, en canvi, intervenen en nom d'aquestes el marquès de Campo, senador per València i gerent de la SFAVT, i José Sierra y Cárdenas, senador per Còrdova i conseller del *Norte*. Ambdós senadors intervenen sense complexos en nom de les respectives companyies, per demanar la inclusió en el projecte del principi d'indemnització. Cárdenas, que es defineix en la seva intervenció com a membre del consell d'administració del *Norte*, anuncia que aquesta companyia no acceptarà la quantitat que té assignada, perquè en les condicions que preveu el Govern, no li sortiria a compte l'operació<sup>539</sup>.

El Senat aprova també el projecte. Aquest és, doncs, un cas en el que algunes de les companyies ferroviàries espanyoles més influents del període, entre elles la poderosa *Norte*, no aconsegueixen satisfer les seves demandes.

## **E) L'increment de drets als carbons previst al projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78.**

El projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78, que com recordarem incloïa una reforma aranzelària completa i unes taxes extraordinàries i transitòries a la

---

537. SFAVT: *Exposición elevada al Senado* ..., p.14.

538. DSC, legislatura de 1876-77, 23-5-1876, ap. 1r al núm. 67.

539. DSS, legislatura de 1876-77 [DSS: 1876], 22-6-1876, núm. 60, p.957.

importació de diversos productes, gravava addicionalment els carbons. Concretament, l'article 23 del dictamen de la comissió sobre el pressupost d'ingressos, preveia un dret del 15% *ad valorem* per al carbó i coc importat. Aquí, novament diverses companyies ferroviàries s'oposen de manera col·lectiva al projecte. Gonzalo Segovia (diputat per Sevilla), presenta al Congrés una exposició signada per representants del *Norte*, MZA, CFZPB i companyies dels ferrocarrils de València a Saragossa i de Tudela a Bilbao, en la que es demanava la no alteració dels drets d'un material que els era indispensable com a combustible de les seves locomotores<sup>540</sup>. Gumesindo Vicuña (Valmaseda, Biscaia), en presenta una segona del ferrocarril de Tudela a Bilbao, en el mateix sentit.

Durant el debat al Congrés, l'article que contenia els drets dels carbons és objecte de diverses esmenes. La Comissió de Pressupostos retira la part del seu dictamen relativa a aquest article i la presenta després proposant una taxa de 2,5 pessetes (0,02 euros) per tona. El Congrés aprova aquesta nova redacció de l'article, sense intervencions en sentit contrari. Cal suposar, doncs, que els representants de les companyies ferroviàries gestionen amb la Comissió de Pressupostos i amb el ministre d'Hisenda la modificació de l'article i que això suposa la seva retirada i canvi, tot i que ni la premsa ni els documents de les companyies es fan ressò d'aquestes gestions.

El text presentat al Senat ja duia la taxa de 2,5 pessetes i les companyies ferroviàries no fan sentir la seva veu per oposar-s'hi.

#### **F) El recàrrec d'un 5% als dividendes repartibles a les accions de les companyies ferroviàries previst al projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1878-79.**

Si el projecte de pressupostos per a 1877-78 preveia increments als drets dels carbons, el de 1878-79 preveia que les companyies ferroviàries paguessin un impost industrial del 5% dels beneficis repartibles als accionistes.

La TBF, en la seva Junta General d'accionistes d'abril de 1878, mostra la seva intenció de cercar la col·laboració d'altres companyies ferroviàries per oposar-se a aquesta mesura<sup>541</sup>. No obstant, a les Corts no apareix cap iniciativa en aquest sentit. Igual que en el cas anterior, el Congrés fa un debat sobre els pressupostos un tant confús, en el que la presència de vots particulars i d'esmenes a nombroses parts del projecte, origina alteracions de l'ordre de la discussió. El text finalment aprovat suprimia, no obstant, el recàrrec previst, d'on es pot deduir que les companyies practiquen algunes gestions, però molt entre passadissos, ja que aquí tampoc hi ha al·lusions a la premsa.

#### **G) Els Ferrocarriles del Noroeste a les Corts.**

Entre 1878 i 1880 hi ha tres lleis relatives als crèdits i subvencions atorgats als *Ferrocarriles del Noroeste* per a l'acabament d'aquesta part de la xarxa ferroviària general, que comprenia Astúries, Galícia i Lleó. Són les lleis de 23-4-1878, 11-7-1878 i 19-12-1879. La seva inclusió aquí no ve del fet de tractar-se d'un tema col·lectiu de les companyies ferroviàries, ja que de fet no ho és, sinó perquè al voltant seu es genera a les Corts un debat

540. Veure Archivo del Congreso de los Diputados, serie general, legajo 182/expediente 1: "Presupuestos para 1877-78", núm. 26/50.

541. TBF: *Memoria* ... 9-4-1878.

més general sobre irregularitats en els processos d'adjudicacions de serveis per part del Govern.

La primera d'aquestes lleis s'aprova sense debat per ambdues cambres, mentre que a la segona hi ha un debat més ampli al Congrés, en el que no intervé cap diputat català, tot i que el Senat el torna a aprovar sense debat. La tercera, és despatxada pel Senat en una sola sessió, però al Congrés se suscita un debat més ampli —que incorpora modificacions al projecte inicial, pel que cal recórrer a la comissió mixta— al que cal afegir la interpel·lació del marquès de Retortillo (diputat per Ponferrada, León), que s'allarga del 10 de març al 10 d'abril de 1880.

El marquès centra la seva interpel·lació al Govern en denunciar irregularitats en les adjudicacions que hauria fet el Govern en base a les lleis d'autorització votades anteriorment. Del grup de diputats catalans, intervé Pere Bosch i Labrús. El diputat per Vic, en una extensa intervenció reproduïda després en forma de fullet<sup>542</sup>, s'afegeix a les crítiques del marquès, alhora que intenta demostrar que el Govern hauria incomplert la confiança de les Corts en votar les anteriors lleis d'autorització.

#### **H) La llei de supressió del recàrrec del 10% sobre el preu de transport de viatgers establert el 1864.**

El darrer dels temes a tractar és la llei de 1883 de supressió del recàrrec del 10% sobre el preu del transport de viatgers establert el 1864. Com hem vist al capítol de política econòmica, aquest recàrrec s'havia imposat el 1864, com a impost de l'Estat, que el 1866 el cedeix a les empreses.

D'altra banda, pel RD de 13-8-1876 es creava una comissió que havia d'estudiar les taxes de les empreses de ferrocarrils i proposar les reformes que considerés necessàries. Cal dir que aquest reial decret, que duu la signatura del ministre de Foment, el comte de Toreno, anava adreçat a mesures generals d'abaratiment de taxes, responent a la demanda de diversos sectors econòmics, entre ells les corporacions industrials catalanes, que reclamaven aquest abaratiment com a mesura de foment econòmic. Així, per exemple, el gener següent, el FPE adreça al Congrés un extens informe sobre les taxes i serveis dels ferrocarrils, proposant també diverses mesures. La comissió estava composta de diputats i també d'alguns representants de les companyies ferroviàries. Ara bé, en el reial decret de formació d'aquesta comissió, no es parlava explícitament de la qüestió del recàrrec del 10%.

Els reials decrets de 26-6-1882 i de 16-7-1882 del ministre José Luís Albareda, reconstruïen i eixamplaven la comissió, que havia quedat disminuïda per la mort d'alguns dels seus components. Que els treballs d'aquesta investigació no afecten la qüestió del 10%, queda ben palès en el fet que la tramitació parlamentària d'aquesta i posterior llei de 30-7-1883 són anteriors en el temps al dictamen de la comissió. Efectivament, fins la RO de 25-6-1884 no es fan públiques les conclusions de la comissió, entre les que no hi ha el recàrrec del 10%.

A nivell de tramitació parlamentària, però, cal esmentar la iniciativa del marquès de Villamejor (diputat per Guadalajara), que el juliol de 1877 presenta al Congrés una proposició

---

542. BOSCH Y LABRÚS: *Discurso pronunciado ... Ferro-carriles del Noroeste*.

de llei demanant el retorn a l'Estat d'aquest recàrrec<sup>543</sup>. Aquesta proposició no es pren en consideració.

El juny de 1883, Germán Gamazo, aleshores ministre de Foment, reprèn la idea i presenta al Senat un projecte de llei demanant la supressió del recàrrec. En conèixer el projecte, les companyies ferroviàries aviat mostren llur oposició. En aquest sentit, arriba al Senat una altra exposició col·lectiva de companyies ferroviàries, demanant que no se suprimeixi aquest recàrrec del 10% que tenien assignat des de 1864 i, en tot cas, que se suprimís conjuntament amb el 15% que cobrava l'Estat en concepte d'impost. La SFAVT, en un document imprès com a fullet, presenta diverses dades per demostrar els problemes pels que hauria travessat la línia, especialment la guerra carlina i les inundacions, que haurien motivat que els accionistes poguessin cobrar sols un percentatge molt reduït. La SFAVT conclou afirmant que l'Estat estaria cobrant en aquells moments més per aquesta línia que no pas la pròpia companyia, alhora que reitera que la supressió del 10% seria una enorme pèrdua per a ella<sup>544</sup>.

Evarist Arnús (senador per Barcelona) presenta una altra exposició, també contrària al projecte, de tenidors de valors emesos per les empreses ferroviàries. En el moment de presentar-la al Senat, Arnús intenta fer una argumentació sobre el seu contingut, però el president li ho impedeix. Finalment, arriba una altra exposició, aquest cop a favor del projecte, del directori de les lligues de contribuents. L'IFTN, per la seva banda, proposa una fórmula de transacció, amb reduccions esglaonades<sup>545</sup>.

Es forma la comissió, que presideix Diego García (senador per Guadalajara) i que emet un dictamen favorable. Dos senadors catalans presenten esmenes a aquest text. La primera és de Ferran Puig (Girona) i en ella s'admetia la supressió del recàrrec del 10% i es proposava suprimir també el 5% que com a recàrrec de guerra es va establir per al Tresor pel decret- llei de pressupostos de 1874. La segona era de Juan Magaz (UB), plantejada en termes d'atenuar els efectes de la llei: proposava no incloure en els seus efectes els ferrocarrils construïts o que es construïssin en el futur que no tinguin subvenció de l'Estat, més tots els que havent-ne rebut, no hagin obtingut uns beneficis suficients com per abonar als accionistes un benefici més gran del 2,5% anual<sup>546</sup>.

El debat es realitza al Senat entre els dies 20 i 30 de juny de 1883. Evarist Arnús, que en el moment de presentar l'exposició de tenidors de valors emesos per les empreses ferroviàries no havia pogut argumentar les demandes d'aquests, intervé dins del debat sobre la totalitat. En la seva intervenció, aquest important financer de Barcelona deixa ben clara la seva participació en aquest debat com a representant d'uns interessos concrets: *Nos reunimos en Barcelona algunos representantes de empresas y particulares, a fin de contener la alarma que produjo la lectura del proyecto del Sr. Ministro de Fomento; y acordamos venir al Senado, venir a las Cortes y llamar la atención de ellas sobre los múltiples y grandes intereses que van a afectarse, abrigando la esperanza de que se pudiera llegar a una transacción o de que no se aprobara el proyecto que se discute*<sup>547</sup>.

543. DSC, legislatura de 1877, 6-7-1877, ap. 2n al núm. 56.

544. SFAVT: *Datos que demuestran ...*

545. *El Eco de la Producción*, núm. 70, 31-7-1883, article "Exposición sobre la supresión del recargo del 10 por 100 a los billetes de viajeros en los ferrocarriles", p.317-318.

546. DSS, legislatura de 1882-83, 14-6-1883, ap. 2n al núm. 129 (esmena de Ferran Puig); 19-6-1883, ap. 7è al núm. 133 (esmena de Juan Magaz).

547. DSS, legislatura de 1882-83, núm. 135, p.2669-2670.

Arnús, que explica que ha estat negociant amb la comissió del Senat, demana la no aprovació del projecte i, en tot cas, que el Govern suprimeixi també el seu 15% de recàrrec. Insisteix en el perill de fugida d'inversions en ferrocarrils que pot significar l'aprovació de la llei:

Voy a decir a los Sres. Senadores lo que pasa en Barcelona. Allí, afortunada o desgraciadamente, existe la Bolsa más importante de España. Como ya se ha dicho aquí y es verdad, los catalanes tenemos invertidos más de 150 millones de duros en empresas industriales de caminos de hierro. Pues bien; ¿hay quien pueda desconocer que si mañana acudimos a ese mercado público para obtener que esos capitales múltiples se dediquen a nuevas empresas industriales, tal vez no lo consigamos? Por lo visto, hay tan poca seguridad en lo que se contrata, que será muy fácil que los que obramos de buena fe nos arrepintamos de haber dedicado nuestros intereses a esas empresas, en atención a lo que ahora sucede, cuando las creíamos en una situación asegurada<sup>548</sup>.

Ja en el debat sobre les esmenes, Magaz defensa la seva, que no s'admet. La de Puig no s'arriba a posar a discussió, perquè la Mesa segueix la dinàmica de debatre sols les que s'apartaven més del dictamen. No obstant, Puig intervé reforçant les explicacions d'Arnús, en el sentit que des de Barcelona s'estaria realitzant fortes inversions en ferrocarrils a tot l'estat, en resposta a observacions del marquès de Villamejor, a qui recordarem com a autor de la proposició de 1877, aleshores no presa en consideració.

Com a senadors amb alguna vinculació a companyies ferroviàries, cal destacar José España, senador per Pontevedra i vinculat a la MZA, que presenta i defensa una esmena, que no s'aprova, demanant que la supressió del 10% afectés sols els bitllets de tercera classe.

El Senat aprova el projecte de llei, sense variacions, i passa al Congrés. Es forma la comissió, que presideix Carlos Navarro y Rodrigo, aleshores diputat per Sorbas (Almeria), però que a les següents Corts trobem com a senador *cunero* per Tarragona. En forma part també Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes).

La comissió del Congrés emet un dictamen molt ràpidament, ben segur que per la proximitat de la clausura de la legislatura, fet que mereix una intervenció de protesta de Bosch, que actua aquí com a membre de la minoria conservadora. Aquest explica que va proposar demanar més dades al Ministeri de Foment i obrir una informació, propostes que varen ser rebutjades. Creu que s'ha emès un dictamen amb precipitació, sense analitzar a fons el projecte. L'endemà, Bosch emet un vot particular, en el que de fet no reclama un text alternatiu, sinó que manifesta la seva protesta i demana les dades que havia proposat dins de la comissió<sup>549</sup>.

El debat al Congrés es realitza entre els dies 18 i 19 de juliol de 1883. Hi ha un primer debat entorn del vot particular de Bosch i Fustegueras, que el seu autor defensa, però que és rebutjat per la cambra. Aquesta és l'única intervenció de diputats catalans en aquest debat. Després del vot particular, hi ha un debat entorn a les diverses esmenes presentades, que són igualment rebutjades, aprovant-se el projecte definitivament.

Aquest projecte, concretat en la llei de 30-7-1883, és un altre cas en el que el conjunt de les companyies ferroviàries no aconsegueixen fer prevaldre les seves tesis. La llei es complementa amb els reials decrets de 31-7-1883 i 17-8-1883, que fixaven la seva data d'aplicació.

---

548. DSS, legislatura de 1882-83, núm. 135, p.2670.

549. DSC, legislatura de 1882-83, 13-7-1883, ap. 1r al núm. 155.

**6.2.4.2. La Compañía de los Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia.****A) Directius que ocupen càrrecs parlamentaris i gestions d'alguns temes.**

La TBF té durant aquests anys dos directius que ocupen càrrecs parlamentaris. Es tracta de Frederic Marcet, president de la companyia, que és diputat per Barcelona entre 1881-84, i de Camil Fabra, conseller, que és diputat per la mateixa demarcació a les Corts de 1876-79, 1881-84 i 1884-86. L'elecció de Marcet com a diputat per Barcelona el 1881, ja hem tingut ocasió de veure-la amb deteniment a l'anàlisi de l'estratègia parlamentària de les companyies. Pot ser interessant recordar que la TBF intervé a fons per obtenir aquesta representació. En aquella ocasió, com ja hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, Duran i Bas, candidat desplaçat per l'elecció de Marcet, definia aquest com a *representante del ferrocarril de Barcelona a Francia, sociedad que es una potencia aquí y que tiene dos cuestiones de grande interés pecuniario pendientes de resolución del gobierno*<sup>550</sup>. Tot i que la companyia tenia pendants diverses qüestions, les dues a les que es referia Duran eren l'enllaç de les línies de Tarragona i de França dins de Barcelona, i l'emplaçament de l'estació de la línia de Tarragona al centre de la ciutat.

A més de les demandes esmentades, la companyia en té d'altres durant aquests anys, que planteja al Govern i/o a les Corts. Un gran apartat de temes —que veurem a continuació— el constitueix la rivalitat amb altres companyies per la construcció de nous trams ferroviaris paral·lels als existents: els de Barcelona-Vilanova, Sant Martí de Provençals-Llerona i El Puntarró (Martorell)-Barcelona. Un altre tema, és la tramitació per a l'obtenció de la concessió d'un nou tram entre Campdorà, prop de Girona, i Banyoles, que comptà amb l'oposició dels concessionaris del ferrocarril d'Olot a Girona, en un nou episodi de rivalitat entre companyies, en el que la TBF no és la impugnadora sinó la impugnada. Cal esmentar també la demanda de no inclusió de la companyia dins de la llei d'arranjament del Deute, que permetés cobrar íntegra la subvenció assignada, així com l'oposició al recàrrec d'un 5% als dividends repartibles a les accions de les companyies ferroviàries previst al projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1878-79. Ambdues qüestions, en les que la TBF té una intervenció directa, ja han estat vistes a l'apartat anterior. La conclusió de la primera és, segons dades de Pere Pascual, que si la companyia tenia assignada una subvenció de 13,442.039,18 pessetes (80.788,28 euros; eren 11,748.433,60 pessetes de subvenció directa més 1,693.605,58 de franquícies aranzelàries), entre 1878 i 1879 sols percep 7,261.931,80 pessetes (43.645,09 euros), quedant pendent 6,180.107,38 pessetes (3.7143,19 euros) mai cobrades<sup>551</sup>. Als balanços anuals de la companyia, tancats el 31 de desembre de cada any, apareix a partir del de 1883 i durant força anys, aquesta xifra comptabilitzada com a saldo creditor contra l'Estat. La conclusió de la segona demanda, en canvi, és la retirada de la part del projecte que havia merescut l'oposició de les companyies ferroviàries.

A aquestes demandes es podria afegir encara dos temes més, que veurem aquí breument. El primer seria els canvis de titularitat en la concessió dels trams ferroviaris entre Girona i Figueres i entre aquesta i la frontera francesa per Port-Bou, junt amb la pròrroga d'obres per a la construcció d'aquests trams, tot plegat tramitat durant 1875 per la via de la reial ordre, en no haver-se inaugurat encara les sessions de Corts de la nova etapa. I el segon, el contenciós per al cobrament de les obres de construcció de la duana de Port-Bou.

550. RIQUER: *Epistolari polític* ... Carta de Manel Duran i Bas a Francisco Silvela de 4-10-1881, p.290.

551. PASCUAL DOMÉNECH: *Los caminos* ..., p.371.

La companyia concessionària del tram fins la frontera francesa, encara la CCHBFF, en la impossibilitat d'afrontar la construcció amb els seus propis recursos, decideix, després d'un llarg procés, traspassar aquesta concessió a la societat francesa *Crédit Mobilier*. En aquest sentit, hi ha negociacions entre ambdues companyies, amb unes primeres condicions pactades, ja des de 1872. El conveni de maig de 1874 reconeixia el canvi de titularitat de la concessió. No és fins la RO de 6-2-1875, però, que el Govern espanyol ratifica el canvi. D'altra banda, la RO de 23-2-1875 atorgava una pròrroga de tres anys per a l'acabament de la línia, ja directament al *Crédit Mobilier*.

Com assenyala Pere Pascual, dissensions internes i el canvi del consell d'administració de la companyia francesa, varen motivar que pocs mesos després aquesta decidís paralitzar les obres i vendre la concessió. En aquest context, la CCHBFF i la CFTMB decideixen fusionar-se i recuperar la concessió<sup>552</sup>. La RO de 2-12-1875 aprovava la transferència de les concessions del *Crédit Mobilier* a nom de la companyia de Tarragona. Pocs dies més tard, concretament el 10 de desembre, s'escripturava la nova societat.

Pel que fa a la qüestió de la duana, la companyia s'havia encarregat de la seva construcció, per accelerar la connexió amb la línia francesa i l'obertura al tràfic internacional, amb la idea de recuperar després els diners anticipats per aquest concepte. A la Junta General d'accionistes d'abril de 1879, però, la directiva ha d'informar que aquest import, que xifra en 1,625.000 pessetes (9.766,45 euros) no s'ha cobrat encara, ni hi ha indicis de poder-lo cobrar immediatament<sup>553</sup>. Als anys següents no hi ha cap referència d'haver aconseguit cobrar aquest import: els balanços anuals de la companyia marquen una partida no desglossada de *deutors varis*. En canvi, hi ha una RO de 13-5-1885, que autoritza la companyia per aprofitar les aigües de la riera de Port Bou per al seu servei.

## **B) L'enllaç de les línies ferroviàries a Barcelona i l'emplaçament de l'estació de la línia de Tarragona a la ciutat.**

Un dels temes del màxim interès per a la companyia, era aconseguir fer l'enllaç de les seves vies confluents a Barcelona, aconseguint així una línia pròpia i sense interrupcions entre Tarragona i Port Bou. La línia de Tarragona tenia la seva estació a la Plaça Catalunya, al seu costat sud, mentre que la de França tenia la seva definitiva a la Barceloneta. L'enllaç entre ambdues, tant de passatgers com de mercaderies, s'havia de fer amb carruatges, amb el consegüent endarreriment i encariment del servei. La idea inicial de la companyia, era un enllaç pel carrer Aragó, però a nivell. Comptava amb l'oposició de l'Ajuntament de Barcelona i de les associacions de propietaris de finques urbanes de l'Eixample, que veien en la construcció d'una via d'aquesta envergadura dins del casc urbà, amb el consegüent moviment de material mòbil per les vies durant tot el dia, un seriós obstacle a la urbanització i eixample de la ciutat.

Ara bé, el manteniment de la situació significava també greus impediments per a una definitiva urbanització de l'Eixample de Barcelona. Des que la línia de Tarragona entrava a Barcelona pel Sud, travessava disset illes de cases, les compreses entre el carrer Tarragona i la Rambla Catalunya, en sentit sud a nord, i entre el carrer Provença i la Ronda Universitat, en sentit d'oest a est. L'estació a la plaça Catalunya, constituïa un altre obstacle urbanístic.

---

552. PASCUAL DOMÉNECH: *Los caminos* ..., p.361-362.

553. TBF: *Memoria de la Junta* ... 15 de Abril de 1879.



Durant aquests anys, doncs, hi ha un important debat entorn a com es podia dur a terme aquest enllaç reduint el seu impacte urbanístic. Entre les aportacions a aquest debat, cal esmenar en primer lloc la que fa Francesc Gumà, en nom del FVVB, impresa en forma de fullet<sup>554</sup>. Gumà proposa l'enllaç no sols de les vies de la TBF, sinó de totes les confluents a Barcelona pel Port, tot rodejant la muntanya de Montjuïc pel mar. S'oposa als traçats a nivell pel casc urbà. Calcula que si és té en compte que la velocitat del tren dins de la ciutat està regulada per norma en 4 quilòmetres/hora, per recórrer els 6 d'enllaç entre la línia de Tarragona i la de França caldria una hora i mitja; amb aquesta lentitud, al final del dia sols haurien pogut passar pocs trens:

(...) y no sujetarse al paso de 4 kilómetros por hora como tendría que hacerse en el paso a nivel por las calles de Aragón y de Marina, paso que, siendo hoy 16 los trenes ascendentes y descendentes de la línea de Tarragona, hace necesarias las 24 horas del día para el cruce de los trenes por los 6 kilómetros de vía sentados dentro de la ciudad, y que el día que aumenten los trenes, o utilizaran aquellas líneas otras compañías, se convertirían aquellos en una cadena sin fin de máquinas, coches y wagones, constituyendo una muralla peor que las antiguas de piedra y que impediría por completo el movimiento de Norte a Sud<sup>555</sup>.

Per part de la propietat urbana, la corporació que intervé més activament en aquest debat és la JPEEB. Aquesta corporació s'oposa a les tesis dels propietaris del carrer Aragó, contraris a l'enllaç a nivell per aquest carrer, tot argumentant que aquest ja va ser dissenyat per Ildefons Cerdà amb més amplada que els altres carrers, pensant precisament en aquest enllaç ferroviari. Per això, els propietaris d'aquest carrer ja haurien adquirit els seus terrenys i/o edificis amb coneixement d'aquest projecte urbanístic i, a més, en negociacions anteriors ja haurien guanyat 10 metres edificables a banda i banda del carrer respecte el projecte inicial. Es rebutja la proposta de l'enllaç pel port i s'admet la dels carrers Aragó i Marina, a nivell. Les condicions que es proposa per reduir l'impacte de la via i de la circulació de trens, són que aquests passin a una velocitat de tramvia, que el tràfic de mercaderies es faci de nit, que no hi hagi cap mur de separació i que la resta de tràfic cedeixi el pas als trens a totes les cantonades. La JPEEB proposa també la instal·lació d'abaixadors a la Dreta i a l'Esquerra de l'Eixample<sup>556</sup>.

L'ALC també dedica la seva atenció a aquest afer. Crea una comissió d'estudi, que emet un dictamen en el que es rebutja també l'opció de l'enllaç pel Port. No s'apunta, però, cap alternativa clara, sinó que s'aposta per una entesa entre totes les companyies ferroviàries, l'Ajuntament de Barcelona i els propietaris de l'Eixample<sup>557</sup>.

L'Ajuntament de Barcelona i els propietaris del carrer Aragó són els que s'oposen més decididament a un enllaç a nivell per aquest carrer, insistint, de fet, en la línia argumental de Gumà sobre la muralla de vagon travessant contínuament la via pública, migpartint la ciutat al seu pas. L'Ajuntament rebutja el projecte inicial de la TBF, no sols pel pas a nivell, sinó pel traçat previst: a la seva entrada sud a la ciutat, mantenia la línia ja existent fins la cruïlla entre Aribau i Aragó, deixant encara interceptades dotze de les disset illes que fins aleshores tenia afectades. A més, el traçat previst interceptaria tres grans avingudes, com eren la Rambla de Catalunya, el passeig de Gràcia i el passeig de Sant Joan. Al carrer Marina travessaria també la carretera de Ribes, per la que circulava el tramvia al Clot i Sant Andreu. La via

554. FVVB: *Proyecto de enlace* ...

555. FVVB: *Proyecto de enlace* ... , p.17

556. Veure JUNTA DE PROPIETARIOS DE LA IZQUIERDA DEL ENSANCHE: *Exposición que la ...; Memoria leída ...; Enlace de los ferrocarriles* ...

557. ATENEO LIBRE DE CATALUÑA: *Enlace de los ferrocarriles* ...

interceptaria també els tramvies de Sarrià i de Gràcia, amb un moviment constant, i el ferrocarril de Barcelona a Saragossa.

Pel que fa al tema de l'estació capçalera de la línia de Barcelona a Martorell (després perllongada fins Tarragona), la RO de 10-6-1853 havia concedit l'emplaçament de la plaça Catalunya amb caràcter provisional, però al mateix temps, matisant que esdevindria definitiu un cop es realitzés l'eixample de la ciutat. La RO de 22-12-1858, havia declarat aquest emplaçament com a definitiu. Des d'aleshores, l'estació sostenia un contenciós amb les corporacions dels propietaris immobiliaris i amb l'Ajuntament de Barcelona, que veien en ella un seriós obstacle a la definitiva urbanització de l'Esquerra de l'Eixample, igual que les vies d'aquesta línia en el tram d'illes de cases esmentat més amunt. Si l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona genera un important debat ciutadà, l'emplaçament de l'estació de la línia de Tarragona a la plaça Catalunya en genera un altre també força considerable<sup>558</sup>.

L'ordre de 4-10-1870 ordenava el canvi de l'estació, però prèvia indemnització de l'Ajuntament de Barcelona a la companyia. Aquest va recórrer l'ordre, que va ser, no obstant, ratificada pel Tribunal Suprem. El 1871 la companyia (aleshores encara la CFTMB) encarrega a un grup de lletrats una anàlisi de la situació d'aquest contenciós, per trobar una base jurídica sobre la que fonamentar les seves pretensions envers la polèmica estació. Entre aquests lletrats hi ha polítics de diverses tendències, com ara Cándido Nosedal, Manuel Alonso Martínez, Antonio Cánovas del Castillo i Eugenio Montero Ríos, en una tàctica que ja hem vist en l'anàlisi de la CT<sup>559</sup>.

A finals dels anys setanta, la JPEEB, que en el tema de l'enllaç es mostrava relativament favorable als projectes de la TBF, en canvi en el tema de l'estació demana amb insistència la seva desaparició<sup>560</sup>. La TBF, que sostenia dos contenciosos amb els interessos de la propietat immobiliària de l'Eixample de Barcelona, no dubta en qualificar aquests, en una de les juntes generals d'accionistes, com a *los intereses de este ensanche ilimitado*<sup>561</sup>.

En l'apartat de les gestions concretes, el juliol de 1876 la companyia presenta al Govern el seu projecte d'enllaç, que contenia dues possibilitats: pel Port o pels carrers d'Aragó i Marina. La RO de 16-8-1877 rebutjava la primera i acceptava la segona. No obstant, aquesta reial ordre reservava al Govern una anàlisi més detallada del projecte. Davant d'aquesta resolució, l'Ajuntament de Barcelona va reclamar doblement, tot demanant la construcció de l'enllaç a través de túnels i rases: per via governativa i per via contenciosa. En el primer cas, la RO de 5-12-1877 del ministre de Foment, desestimava la demanda, però admetia que abans d'adoptar una resolució definitiva calia escoltar l'opinió de l'Ajuntament. En el segon, la sala del contenciós del Consell d'Estat, en resolució de 30-1-1879, recollida a la RO de 12-3-1879, desestimava també la demanda.

A finals de març de 1878, els parlamentaris catalans comencen a implicar-se en aquest tema. Cal dir aquí, que a diferència d'altres gestions per a companyies, l'enllaç entre dues línies de servei general dins de la principal ciutat catalana passa a considerar-se com d'interès general, mobilitzant-se els parlamentaris catalans com a grup en diverses ocasions. En aquestes dates, doncs, els diputats i senadors catalans es reuneixen per analitzar aquest

---

558. Veure *El grito de la ley y de la moralidad, o sea examen de los antecedentes de la concesión relativa a la estación de partida de la línea férrea del Centro*, 1868; *Consulta relativa a las cuestiones que han surgido con motivo del emplazamiento de la estación del ferro-carril de Barcelona a Martorell en perjuicio del Ensanche de aquella capital, y consecuencias que se derivan de la resolución de la regencia de 4 de Octubre último*, 1871.

559. FERRO-CARRILES DE TARRAGONA A MARTORELL Y BARCELONA: *Consulta en derecho* ...

560. Veure JUNTA DE PROPIETARIOS DE LA IZQUIERDA DEL ENSANCHE: *Exposición que la* ...

561. COMPAÑÍA ... TBF: *Memoria* ... 26 de Abril de 1885, p.10.

afer. Pere Collaso, diputat per Barcelona i propietari immobiliari, s'oposa al projecte d'enllaç a nivell. Es forma una comissió de treball, amb el propi Collaso, més uns altres dos diputats per Barcelona: Camil Fabra, directament interessat en l'afer en tant que directiu de la TBF, i Francesc de Paula Rius i Taulet, sempre interessat en qüestions del municipi de Barcelona<sup>562</sup>. De tota manera, entre els treballs dels parlamentaris catalans dels mesos següents ja no es torna a parlar d'aquest tema. Pel que fa a la comissió de treball, tampoc no hi ha cap referència de possibles treballs. En qualsevol cas, a finals d'any es clausuren les sessions de la darrera legislatura d'aquestes Corts, quedant dissolta a la pràctica qualsevol agrupació de parlamentaris.

La RO de 2-6-1880 desestimava la demanda contenciosa dels propietaris del carrer Aragó i confirmava les anteriors disposicions. La de 30-3-1881 creava una comissió, presidida per José Echegaray i depenent del Ministeri de Foment, per estudiar aquest tema. Cap dels seus sis membres no tenia una vinculació directa amb la TBF. L'abril, els membres de la comissió es traslladen a Barcelona, per estudiar el tema al damunt del terreny. En un primer acord, encara provisional i recollit al RD de 21-5-1881, s'admetia l'enllaç a nivell, amb diversos ponts per a vianants, però es fixava com a solució definitiva l'enllaç per túnel; es deixava un termini de 6 mesos per què tots els interessats presentessin al·legacions. Un dels arguments contraris al túnel, era que mentre no estigués desviada l'aigua de les rieres i completat el sistema de clavegueram, hi havia el perill constant d'inundació de les vies. En aquest dictamen, la comissió proposava també que després de tres mesos de realitzat l'enllaç, caldria suprimir l'estació de la línia de Tarragona del centre de Barcelona.

La companyia, però, no fa cap pas per començar les obres de l'enllaç, en part per les oposicions que havia generat l'acceptació en el dictamen d'un enllaç a nivell, en part pel mateix caràcter provisional d'aquest dictamen i, probablement, per no acceptar implícitament la part que es referia a la supressió de l'estació de la línia de Tarragona. En lloc d'això, s'adreça al Govern demanant aclariments sobre alguns punts del RD de 21-5-1881, alhora que expressava els seus temors per aplicar la llei d'expropiació forçosa d'utilitat pública amb aquells propietaris amb els que no s'arribés a cap acord, així com els seus dubtes entorn a la interpretació de les disposicions relatives a l'estació de la línia de Tarragona.

És en aquest context que la TBF mobilitza els seus recursos per obtenir un escó per Barcelona a les eleccions del 21 d'agost. El seu president, Frederic Marçet, que obté finalment l'acta de diputat, es preparava així per afrontar les dues qüestions assenyalades per Duran i Bas: l'enllaç a Barcelona i l'emplaçament de l'estació de la línia de Tarragona.

El Govern encarrega a la mateixa comissió que s'havia creat per la RO de 30-03-1881, que analitzi els temes plantejats per la TBF. Les conclusions de la comissió, recollides en la RO de 27-10-1881, confirmaven les incloses al RD de 21-5-1881, alhora que comminaven la companyia a executar l'enllaç quan abans.

L'Ajuntament de Barcelona, veient que la companyia no iniciava les obres, es decideix a demanar un enllaç per túnel. Encarrega a l'enginyer municipal Josep Maria Jordan un pla que inclogués un enllaç per túnel, més el desviament de les aigües de les rieres i acabament del sistema de clavegueram, que impedisin les inundacions de les vies, qüestions presentades per la comissió com a obstacles importants per acceptar la solució del túnel. Si Rius i Taulet s'havia interessat per aquest tema com a diputat, ara, com a alcalde de Barcelona, s'hi

562. Sobre aquesta reunió, veure *Gaceta de los Caminos de Hierro*, 7-4-1878, p.212.

interessa encara més. A finals de novembre, presideix una comissió del consistori barceloní que es trasllada a Madrid per gestionar aquest tema.

Novament els parlamentaris catalans intervenen en aquest afer. Així, l'1 de desembre de 1881, els diputats de la província de Barcelona es reuneixen, sota la presidència de Víctor Balaguer, per analitzar el tema de l'enllaç. Entre els diputats presents, no podia faltar Frederic Marcet, president de la TBF i diputat per Barcelona. Tampoc no hi manca Rius i Taulet, que hi assisteix en la seva condició d'alcalde i de president de la comissió de l'Ajuntament. Rius explica als assistents la proposta de l'Ajuntament, de realitzar l'enllaç a través d'un túnel. Intervenien a favor d'aquesta proposta Emilio Castelar i Teodor Baró, ambdós diputats per Barcelona, Víctor Balaguer (Vilanova) i Enrique Orozco (Arenys de Mar). Intervenien en contra el ja esmentat Marcet, més Pere Bosch i Labrús, diputat per Vic. Com a resultat de la reunió, s'acorda que una comissió, presidida per Balaguer, gestioni la resolució d'aquest afer (en un sentit o altre) davant Sagasta i el ministre de Foment, José Luís Albareda<sup>563</sup>.

D'altra banda, el grup de senadors catalans convida la comissió de l'Ajuntament al Senat, per tractar també aquest tema. Els senadors catalans es mostren disposats a donar-li el seu suport.

La comissió de l'Ajuntament s'entrevista també amb Alfons XII, però no pel tema de l'enllaç, sinó per demanar-li el seu suport a la idea de fer un monument a Colón. D'altra banda, arriba a Madrid una comissió en representació de vint-i-dues societats, que vol gestionar entre altres coses el tema de l'enllaç, en sintonia amb la proposta municipal. També la TBF envia a Madrid una comissió per donar suport a les seves demandes.

El dia 12, el ministre de Foment, José Luís Albareda, convoca al seu despatx tant la comissió de l'Ajuntament com la dels diputats de la província de Barcelona. Cal dir que hi assisteix també un nombrós grup de parlamentaris de les quatre províncies catalanes. Com a diputats per la província de Barcelona, hi assisteixen Víctor Balaguer (Vilanova), Emilio Castelar (Barcelona), Teodor Baró (Barcelona), Frederic Marcet (Barcelona), Vicente de Romero (Gràcia), Enrique Orozco (Arenys de Mar), Antoni Ferratges (Granollers) Pere Bosch i Labrús (Vic), Joaquim Planas i Borrell (Terrassa) i Joaquim Marin (Berga); per Tarragona, Frederic Pons (Tarragona), Pere Nolasc Gay (Tarragona) i Pere Antoni Torres (Gandesa); per Girona, Joan Fabra i Floreta (Girona), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Pedro Diz (Olot), Fèlix Macià (Puigcerdà); i per Lleida, el comte de Torregrossa (Les Borges), Isidre Boixader (Seu d'Urgell), més el *cunero* Francisco Martínez Brau (Balaguer); hi assisteix també Gabriel Baldrich (senador per Tarragona). En total, doncs, vint-i-un parlamentaris catalans es donen cita al despatx del ministre, per tractar aquesta qüestió. No cal dir que Marcet no es podia perdre aquesta convocatòria.

El ministre proposa la formació d'una comissió amb representació de les diverses parts, que intentés trobar una fórmula d'entesa. La composaran, d'una banda, Balaguer i Castelar, com a diputats que donen suport a la proposta de l'Ajuntament, més els comissionats d'aquest, i, de l'altra, Marcet i Bosch i Labrús, com a diputats que donen suport a la proposta de la companyia, més els comissionats d'aquesta. En el cas de Marcet, afegeix a la seva condició de diputat la de president de la companyia.

---

563. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 2-12-1881.

L'endemà, dia 13, es reuneix la comissió amb el ministre. Com a resultat de les negociacions, totes les parts accepten fer un enllaç pel carrer Aragó, amb una rasa i amb ponts als carrers perpendiculars i un túnel al passeig de Gràcia. Els comissionats de l'Ajuntament de Barcelona informen aquest del resultat de les negociacions i, en sessió extraordinària, el consistori aprova el pla. El dia 16 hi ha una nova reunió, en la que s'accepta de manera definitiva l'acord per totes les parts. L'endemà, dia 17, l'acord apareix en forma de reial decret.

Cal afegir que així com en el RD de 21-5-1881 es demanava la supressió de l'estació de la plaça Catalunya, en el RD de 17-12-1881 no s'esmenta aquesta qüestió. Per això, aquesta part del contenciós es manté encara durant algun temps. De fet, després de realitzat l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona i de la inauguració de la circulació de trens pel nou traçat l'octubre de 1882, la companyia centra els seus esforços en adquirir terrenys als termes municipals de Barcelona i Sant Martí de Provençals, de cara a tenir instal·lacions àmplies per a tallers, cotxeres i magatzems per al tràfic internacional, alhora que amplia també l'estació de França. En aquesta estratègia, l'estació de la plaça Catalunya acaba per quedar definitivament fora de servei. Tot i així, en no existir una obligació legal per desallotjar els terrenys ocupats, la companyia es va resistir a abandonar-los si no era indemnitzada. Com assenyala Pere Pascual, finalment la companyia va aconseguir el reconeixement per part de l'Ajuntament d'una indemnització de 151.410 pessetes (909,99 euros)<sup>564</sup>.

### **C) Rivalitat amb altres companyies per la construcció de línies paral·leles.**

Durant aquests anys, la TBF sosté algunes rivalitats amb diverses companyies i/o promotors de noves línies ferroviàries davant de concessions de traçats paral·lels als seus. La primera en el temps, és la concessió a Francesc Gumà de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona. Com ja hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, en el moment de construir la línia entre Barcelona i Tarragona, a principis dels anys seixanta, ja havia existit una gran polèmica entorn al traçat idoni —per l'interior (Vilafranca del Penedès) o per la costa (Vilanova i la Geltrú)— quedant finalment l'opció de Vilanova descartada. Si bé als anys següents apareixen diversos projectes de construcció de la línia per la costa, la concessió a Gumà és vista per la TBF com una competència al seu tràfic entre Barcelona i Tarragona.

Rogelio López assenyala com darrera d'algunes de les dificultats que té la companyia concessionària de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona —en aquests moments el FVVB— es trobaria la TBF, esmentant els casos concrets de l'endarreriment en la presa de possessió dels terrenys al peu de Montjuïc per a la instal·lació de l'estació de Barcelona, provocat per l'oposició de l'autoritat militar, i les trabes per construir el tram de línia dins del port d'aquesta ciutat, degut als informes desfavorables del cap de la divisió facultativa del port<sup>565</sup>.

Tot i així, l'oposició que planteja a aquesta concessió no sembla tan gran com en altres ocasions: no s'adreça l'oportuna exposició a les Corts, com es fa altres vegades. Probablement això es deu a la consideració que deu fer la TBF en aquests moments, que el tràfic per la nova línia inevitablement hauria de fer els darrers trams fins Tarragona per les seves línies, ja que aquest, a partir de Sant Vivenç de Calders, ja no continuava per la costa, sinó que s'endinsava cap l'interior en direcció a Valls.

564. PASCUAL DOMÉNECH: *Los caminos* ..., p.369, nota 78.

565. LÓPEZ BLANCO, Rogelio: "Víctor Balaguer y la articulación ...", p.64-65.

El següent episodi de rivalitat prové del projecte del FMSJA de construcció d'una comunicació directa entre Granollers i Barcelona, el tram *anomenat de Sant Martí de Provençals a Llerona*. Com recordarem del capítol de política econòmica, ambdues companyies mantenien un acord per què els trens del FMSJA poguessin fer el tram entre Granollers i Barcelona per les vies de la TBF, a canvi d'un peatge. A partir de 1882, però, aquesta entesa es trenca i el FMSJA i la SCGC, que controlava en aquells moments a la primera, decideixen construir aquest nou tram, que permetés un tràfic per una via pròpia, sense estar subjectes a les directrius de la TBF.

La construcció del nou tram Sant Martí de Provençals-Llerona, es tramita a les Corts entre abril i juny de 1882 (ho veurem a l'apartat dedicat al FMSJA) i es demana a nom de la SCGC. La TBF, davant d'aquesta iniciativa, redacta una exposició a les Corts, que al Congrés no presenta cap diputat català, sinó Tirso Rodríguez (diputat per Logronyo). Al Senat, en canvi, la presenta Ferran Puig (senador per Girona).

En aquest document, la TBF considera que la iniciativa de construcció del nou tram pertanyeria més aviat a la SCGC. S'explica que aquesta societat hauria ofert a la TBF la possibilitat d'adquirir la línia sencera de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, rebutjant-se aquesta operació en considerar la línia com a deficitària i l'oferta com a un moviment especulatiu. S'informa també que s'hauria ofert a la SCGC altres alternatives a la construcció de la nova línia, essent rebutjades per aquesta. Per a la TBF, doncs, l'explicació de la voluntat de la SCGC de construir aquest nou tram estaria, d'una banda, en la negativa de la primera a adquirir la línia sencera de Sant Joan i, de l'altra en obtenir un bon negoci de construcció i, alhora, ocultar la veritable situació de la companyia de Sant Joan, que no estava obtenint els beneficis esperats:

La negativa de la Compañía de Francia [a comprar el tram Granollers-Sant Joan de les Abadesses] es la clave del misterio que envuelve la reciente proposición dirigida al Congreso para el establecimiento de unos 30 kilómetros de la línea del ensanche de Barcelona a Llerona cuando la paralela de Barcelona a Granollers, por su escaso tráfico, se halla en disposición de atender a cuanto pudiese proporcionarle la de S. Juan. En ello ve la Sociedad catalana, cuya especialidad son los negocios de construcción, a la vez que un medio de nuevas ganancias, un recurso para alejar por más o menos tiempo la época en que haya de conocerse forzosamente el escaso valor de los títulos emitidos por la compañía de San Juan<sup>566</sup>.

Es planteja també a l'exposició de la TBF que tota la línia de Granollers a Sant Joan de les Abadesses va ser subvencionada per l'Estat, en el benentès que quedava com a ramal de la línia general de Barcelona a França. S'afegeix que també va rebre ajuts de la TBF a canvi de compromisos que no s'especifica, però que cal sobreentendre com el fet d'utilitzar les vies de la companyia fins Barcelona. Es denuncia que ara es pretengui fer una línia completament paral·lela a l'existent, en una situació, a més, d'escàs tràfic ferroviari.

La TBF conclou demanant a les Corts que no autoritzin aquesta concessió. En el cas de no aconseguir aquesta demanda, es demana que la nova línia no pugui tenir estacions intermèdies, de la mateixa manera que el 1862, en construir la companyia de Barcelona a Saragossa el seu tram entre la primera i Montcada, a la concessió es va especificar que no podia establir aquesta mena d'estacions, ja que la línia ja existent entre ambdós punts pertanyia a la companyia del ferrocarril de Barcelona a Granollers.

En aquesta ocasió, la TBF no aconsegueix impedir la concessió de la nova línia, però tampoc que no tinguin estacions intermèdies. Així, al plec de condicions de la construcció,

---

566. Arxiu del Congrés. Serie general, legajo 211/expediente 17: "Proyecto de ley del Sr. Ferratges autorizando la concesión de un ferro-carril desde San Martín de Provensals a Llerona".

recollit a la RO de 12-5-1883, s'admet plenament que la línia tingui diverses estacions en el seu recorregut.

El tercer tema de rivalitat amb altres companyies, ve a partir del projecte de Francisco Fernández de la Vega i Manuel Ferran i Esteve de construcció d'un ferrocarril econòmic entre el Puntarró (Martorell) i Barcelona. Aquest projecte es tramita al Congrés el març de 1883, però no s'arriba a aprovar. El 1885 es reprèn la tramitació, essent aprovat pel Congrés el març de 1885, però no arriba a ser aprovat pel Senat (ho veurem amb més deteniment més endavant).

Durant la tramitació al Congrés, el projecte rep una quantitat d'exposicions més gran de l'habitual, tant a favor com en contra. Alguns municipis del Baix Llobregat s'hi mostren favorables, ja que no disposaven encara de ferrocarril, mentre que l'Ajuntament de Barcelona i la TBF s'hi mostren contraris. El primer, per l'ocupació d'algunes avingudes importants de la ciutat i de trams del Port que preveia el projecte, i el segon, pel fet de constituir una via paral·lela a la seva entre Martorell i Barcelona<sup>567</sup>. Presenta l'exposició de la TBF Teodor Baró (diputat per Barcelona).

#### **D) Tramitació de la concessió del ramal Campdorà-Banyoles.**

El projecte de construcció d'un tram entre Campdorà, prop de Girona, i Banyoles, entès com a ramal de la línia general, és justificat per la directiva de la TBF a la seva Junta General d'accionistes d'abril de 1885 tot afirmant que *además de dar remuneración suficiente a los capitales que en él se inviertan, habrá de contribuir al desarrollo de una importante zona adherente y evitará una posible desviación del tráfico*<sup>568</sup>. Probablement la directiva es referia a la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Olot i Girona, que en aquells moments tenien Pere Bové i Agustí Pujol, tot i que el seu traçat passava per Amer, lluny per tant d'un possible trajecte per Banyoles. En qualsevol cas, aquests personatges adrecen una exposició al Congrés oposant-se a la concessió, tot considerant que ambdues línies havien de travessar la mateixa comarca. La presenta Teodor González (diputat per Tarragona).

Aquest projecte de la TBF, pren forma en la proposició que presenta al Congrés un grup de diputats catalans el maig de 1885. Aquests són Antoni Ferratges (diputat per Granollers), que signa la proposició en primer lloc, més Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), José Álvarez Mariño (Vilademuls), Roc Labajos (Gràcia), Rafael Cabezas (*cunero* per Tremp), Albert Camps (La Bisbal) i Albert Quintana (Torroella de Montgrí). A la proposició, es demanava la concessió a la TBF del tram Campdorà (enllaç)-Banyoles<sup>569</sup>.

Ferratges intervé en suport de la proposició, com a primer signant, i es pren en consideració. Es forma la comissió parlamentària, que presideix Domingo Caramés (diputat per Santa Maria de Ortigueira, La Corunya), i en la que trobem alguns dels signants de la proposició, com Ferratges i Álvarez Mariño, junt amb Josep Ferrer (Gandesa) i Manuel de Azcárraga (*cunero* per Solsona), entre altres. El 16 de juny s'aprova el dictamen sense debat.

567. Arxiu del Congrés. Serie general, legajo 228/expediente 11: "Proposición de ley del Sr. Labajos sobre concesión de un ferrocarril-tranvía desde Puntarró en Martorell a Barcelona".

568. COMPAÑÍA DE LOS FERROCARRILES DE TARRAGONA A BARCELONA Y FRANCIA: *Memoria de la Junta ... 26 de Abril de 1885*, p.8.

569. DSC, legislatura de 1884-85, ap. 7è al núm. 150.

El projecte passa al Senat, on es forma la corresponent comissió. La presideix el marquès de Monistrol (senador vitalici) i en ella hi ha també el seu germà, el comte de Casal (Girona), junt amb Josep Maluquer (vitalici) i Ferran Puig (Girona), entre altres. L'1 de juliol, el Senat aprova també sense debat el dictamen. És la llei de 10-9-1885.

### **E) Participació dels parlamentaris catalans en gestions de la companyia.**

Al període analitzat, trobem cinc demandes de la TBF en les que intervenen parlamentaris catalans:

- 1) La no inclusió de la companyia dins de la llei d'arranjament del Deute, possibilitant així el cobrament íntegre de la subvenció assignada (Corts de 1876-79).
- 2) L'enllaç de les línies de Tarragona i de França dins de Barcelona (Corts de 1876-79 i 1881-84).
- 3) Oposició a la construcció del tram entre Sant Martí de Provençals i Llerona per part del FMSJA (Corts de 1881-84).
- 4) Oposició a la concessió del ferrocarril econòmic entre El Puntarró (Martorell) i Barcelona (Corts de 1884-86).
- 5) Concessió del tram Campdorà-Banyoles (Corts de 1884-86).

Cadascuna d'aquestes demandes es correspon cronològicament amb unes Corts, llevat del tema de l'enllaç, que n'ocupa dues i, a més, no correlatives. Per això, a afectes de gestions dels parlamentaris catalans, aquest darrer tema cal comptabilitzar-lo com a dues gestions, fet que donaria un total de sis demandes.

El quadre 6.1 permet veure la participació dels parlamentaris catalans en gestions de la TBF. Cal aclarir que ben segur que a més de les intervencions ressenyades ha d'haver-ne més, sobretot en la tramitació d'affers administratius als ministeris.

Es comptabilitza com a nombre de demandes, la participació d'un parlamentari en alguna de les sis esmentades. Es comptabilitza com a total de gestions, cadascuna de les vegades que un parlamentari intervé en alguna part del procés de tramitació d'una demanda, que poden ser la signatura d'una proposició de llei, la intervenció a les cambres (defensant la proposició o fent precis o preguntes al Govern), la presència a la corresponent comissió parlamentària, altres gestions a les Corts (especialment, la intervenció davant comissions) i, finalment, les gestions als ministeris. En el cas de les gestions de 1881 per a l'enllaç, no es comptabilitza les intervencions de Víctor Balaguer i d'Emilio Castelar a la comissió conciliadora, pel fet de defensar la postura de l'Ajuntament de Barcelona, tot i que sí les anteriors intervencions del primer d'ells en aquest tema, ja que són gestions fetes en nom de la resta de parlamentaris catalans. Finalment, no es comptabilitza les reunions generals de parlamentaris catalans o d'alguna agrupació provincial, però sí l'assistència a la reunió al Ministeri de Foment del 12 de desembre de 1881.

Fins a quaranta-dos parlamentaris catalans i/o electes per Catalunya intervenen en un nivell o altre en gestions de la companyia. Víctor Balaguer és qui apareix amb un nombre total de gestions més gran, amb cinc. Ferran Puig és el senador més actiu, amb quatre gestions, alhora que el parlamentari que participa en la tramitació de més demandes, amb tres. Pel que fa a gestions a les Corts, se situen al capdavant del grup el propi Puig, junt amb José Álvarez Mariño i Antoni Ferratges, amb tres cadascun. Finalment, en gestions als ministeris és una altra vegada Balaguer qui se situa al damunt del grup, amb tres.



Quadre 6.1: participació de parlamentaris catalans en gestions de la TBF.

| N  | parlamentari            | D.C       | C        | Corts          | demanda                           | T.D      | G.C      | G.M      | P.A      | T. G     |
|----|-------------------------|-----------|----------|----------------|-----------------------------------|----------|----------|----------|----------|----------|
| 1  | Balaguer, Víctor        | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 2        | 2        | 3        | 0        | 5        |
|    |                         |           | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                |          |          |          |          |          |
| 2  | Puig, Ferran            | no        | S        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 3        | 3        | 1        | 0        | 4        |
|    |                         |           | S        | 1881-84        | oposició St. Martí de Pr.-Llerona |          |          |          |          |          |
|    |                         |           | S        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       |          |          |          |          |          |
| 3  | Álvarez Mariño, José    | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 2        | 3        | 1        | 0        | 4        |
|    |                         |           | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       |          |          |          |          |          |
| 4  | Bosch i Labrús, Pere    | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 2        | 2        | 2        | 0        | 4        |
|    |                         |           | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                |          |          |          |          |          |
| 5  | Ferratges, Antoni       | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 2        | 3        | 1        | 0        | 4        |
|    |                         |           | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       |          |          |          |          |          |
| 6  | Orozco, Enrique         | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 2        | 2        | 1        | 0        | 3        |
|    |                         |           | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                |          |          |          |          |          |
| 7  | Fabra, Nil Maria        | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 1        | 2        | 1        | 0        | 3        |
| 8  | Baró, Teodor            | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 2        | 1        | 1        | 0        | 2        |
|    |                         |           | D        | 1884-86        | oposició El Puntarró-Barcelona    |          |          |          |          |          |
| 9  | Castelar, Emilio        | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 2        | 1        | 1        | 0        | 2        |
|    |                         |           | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                |          |          |          |          |          |
| 10 | Maluquer, Josep         | no        | S        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 2        | 2        | 0        | 0        | 2        |
|    |                         |           | S        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       |          |          |          |          |          |
| 11 | Quintana, Albert        | no        | D        | 1881-84        | enllaç Barcelona                  | 2        | 1        | 1        | 0        | 2        |
|    |                         |           | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       |          |          |          |          |          |
| 12 | Estruch, Ramon          | no        | S        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 1        | 1        | 1        | 0        | 2        |
| 13 | Florejachs, Josep       | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 1        | 2        | 0        | 0        | 2        |
| 14 | <b>Marcet, Frederic</b> | <b>sí</b> | <b>D</b> | <b>1881-84</b> | <b>enllaç a Barcelona</b>         | <b>1</b> | <b>0</b> | <b>2</b> | <b>0</b> | <b>2</b> |
| 15 | Valentí, Joaquim        | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 1        | 1        | 1        | 0        | 2        |
| 16 | Baldrich, Gabriel       | no        | S        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 17 | Alonso Martínez, M.     | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 18 | Azcárraga, Manuel       | no        | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 19 | Boixader, Isidre        | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 20 | Cabezas, Rafael         | no        | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 21 | Camps, Albert           | no        | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 22 | Camps, (m. Camps)       | no        | D        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 23 | Collaso, Pere           | no        | D        | 1786-79        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 24 | Diz, Pedro              | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 25 | Escrivà (c. Casal)      | no        | S        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 26 | Escrivà (m. Monistrol)  | no        | S        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 27 | Fabra, Joan             | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 28 | <b>Fabra, Camil</b>     | <b>sí</b> | <b>D</b> | <b>1876-79</b> | <b>enllaç a Barcelona</b>         | <b>1</b> | <b>0</b> | <b>1</b> | <b>0</b> | <b>1</b> |
| 29 | Ferrer i Forés, Josep   | no        | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 30 | Gay, Pere Nolas         | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 31 | Labajos, Roc            | no        | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 32 | Macià, Fèlix            | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 33 | Magaz, Juan             | no        | S        | 1876-79        | subvenció íntegra                 | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 34 | Marin, Joaquim          | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 35 | Martínez Brau, F.       | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 36 | Nuet (c. Torregrossa)   | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 37 | Planas i Borrell, J.    | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 38 | Pons, Frederic          | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 39 | Rius i Taulet, F. de P. | no        | D        | 1876-79        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 40 | Romero, Vicente de      | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |
| 41 | Sedó, Antoni            | no        | D        | 1884-86        | concessió Campdorà-Banyoles       | 1        | 1        | 0        | 0        | 1        |
| 42 | Torres, Pere Antoni     | no        | D        | 1881-84        | enllaç a Barcelona                | 1        | 0        | 1        | 0        | 1        |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions. En negreta, els parlamentaris que són directius de la companyia.

Els directius de la companyia amb escó de diputat, Frederic Marçet i Camil Fabra, intervenen directament en dues i una gestions respectivament, totes elles relacionades amb el tema de l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona, qüestió de la màxima importància per a l'empresa.

Mirant els districtes que representen els onze primers parlamentaris del llistat, que són els que intervenen en més d'una demanda (llevat de Nil Maria Fabra, que intervé en una, però amb tres gestions), podem apreciar com hi ha una considerable relació amb els llocs per on passa la línia de la companyia demandant. Així, doncs, hi ha un predomini de parlamentaris electes per districtes de la província de Barcelona, que era el centre d'operacions de la companyia i el lloc on es plantejaven algunes de les demandes més candents en aquells moments. Cal dir també que a banda de Barcelona ciutat, hi ha una representació més significativa de districtes de la zona Nord de la línia, amb Granollers, representat per Antoni Ferratges, Arenys de Mar, amb Enrique Orozco que, no obstant, representa Berga a les primeres Corts, i Vilademuls, representat per José Álvarez Mariño, que no pas de la zona Sud: de fet, entre aquests onze parlamentaris no n'hi ha cap que representi districtes de Tarragona, però tampoc de la part del traçat que circulava dins de la província de Barcelona i que es corresponia amb els districtes de Sant Feliu de Llobregat i Vilafranca del Penedès.

El quadre 6.2. mostra l'altra vessant de l'activitat dels parlamentaris catalans en relació a demandes de la TBF, és a dir, l'oposició a elles en nom d'altres interessos. Hi ha dos temes que compten amb aquesta oposició: l'enllaç de les línies de Tarragona i de França dins de Barcelona i la concessió del tram Campdorà-Banyoles.

**Quadre 6.2:** participació de parlamentaris catalans en gestions contràries a les demandes de la TBF.

| N | parlamentari     | D.C | C | Corts   | demanda                     | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|---|------------------|-----|---|---------|-----------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1 | Balaguer, Víctor | no  | C | 1881-84 | enllaç a Barcelona          | 1   | 1   | 1   | 0   | 2    |
| 2 | Castelar, Emilio | no  | C | 1881-84 | enllaç a Barcelona          | 1   | 1   | 1   | 0   | 1    |
| 3 | Collaso, Pere    | no  | C | 1881-84 | enllaç a Barcelona          | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 4 | González C., T.  | no  | C | 1884-86 | concessió Campdorà-Banyoles | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 5 | Orozco, Enrique  | no  | C | 1881-84 | enllaç a Barcelona          | 0   | 0   | 1   | 0   | 0    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Són cinc els parlamentaris que apareixen en aquest apartat, la majoria en la qüestió de l'enllaç de Barcelona. Podria semblar paradoxal que Víctor Balaguer aparegués alhora com el màxim gestor a favor i en contra de la mateixa companyia, si no es tingués en compte que el tema en el que centra la seva activitat en un i altre sentit és l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona. Les seves actuacions a favor de les pretensions de la companyia les fa en tant que un dels diputats catalans més significatius, primer, i president de la DC, després, i en el sentit que aquesta qüestió passa a ser considerada pel conjunt de parlamentaris catalans com d'interès general. En qualsevol cas, les gestions favorables anaven encaminades a la resolució d'un conflicte existent des de feia temps. Ara bé, quan aquesta resolució pren cos en forma de proposta d'enllaç a nivell, dóna suport a les tesis de l'Ajuntament de Barcelona. No es tracta, doncs, d'una oposició frontal als desitjos de la companyia, ja que al capdavant Balaguer admet i defensa plenament l'enllaç, sinó d'apostar per una solució amb un impacte urbanístic menor. La intervenció dels altres tres diputats catalans que s'oposen a la pretensió de la TBF d'un enllaç a nivell, se situaria en la mateixa

línia, diferent dels conflictes entre companyies rivals que ens aniran apareixent a les planes següents.

La intervenció de Teodor González en la demanda de concessió d'un ramal entre Campdorà i Banyoles, en canvi, sí cal situar-la en el terreny de les rivalitats entre companyies, ja que transmet a les Corts l'opinió dels concessionaris d'un ferrocarril amb un traçat proper.

#### **6.2.4.3. El Ferrocarril de Valls y Villanueva a Barcelona i la Compañía de los Ferrocarriles Directos de Madrid y Zaragoza a Barcelona.**

##### **A) Directius que ocupen càrrecs parlamentaris.**

En la primera etapa d'aquesta companyia ferroviària, en la que fa servir el nom de FVVB, hi ha un sol directiu que ocupa càrrecs parlamentaris. Es tracta de Francesc Gumà, veritable impulsor del projecte ferroviari que dona pas a la companyia i director gerent de la mateixa, que és diputat pel districte cubà de Matanzas a les Corts de 1879-81 i 1881-84. Cal esmentar també Ramon Castellet, directiu de la companyia i germà de Josep, diputat per Valls, que constituïa el principi nominal de la línia, a les mateixes Corts.

Quan la companyia eixampla els seus objectius, esdevenint el desembre de 1881 CFDMZB, retrobem Gumà com a director gerent i alhora parlamentari. Així, a més de diputat per Matanzas a les Corts de 1881-84, ho és per Igualada a les de 1884-86. La companyia incorpora en aquesta etapa al seu consell d'administració un grup de diputats de diverses filiacions polítiques, que li permetin mantenir vies de comunicació permanent amb el Govern fos quin fos aquest. El primer d'aquests diputats és Víctor Balaguer, diputat per Vilanova i la Geltrú a les successives Corts del període analitzat, i que ja havia practicat nombroses gestions per a la companyia a l'etapa anterior. A més d'ell, trobem Cristino Martos, que és diputat per València a les Corts de 1881-84 i 1884-86, Francisco Romero Robledo, diputat per Madrid a les mateixes Corts, alhora que ministre de la Governació entre gener de 1884 i juliol de 1885, i Luís Page, diputat per Huelva a les Corts de 1881-83.

##### **B) Concessió de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona.**

El novembre de 1876, el promotor del projecte ferroviari i aspirant a concessionari de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona, Francesc Gumà i Ferran, es trasllada a Madrid per gestionar la seva tramitació parlamentària. Miquel Altadill assenyala que té reunions amb alguns diputats catalans, per informar-los de les característiques de la seva iniciativa i demanar-los llur suport<sup>570</sup>. Segons la premsa de l'època, el 29 de novembre de 1876 es reuneixen els diputats de les províncies de Barcelona i Tarragona, per analitzar la proposició de llei que els diputats que secundaven les tesis de Gumà ja tenien redactada i a punt de presentar al Congrés<sup>571</sup>.

L'endemà de la reunió, un grup de diputats catalans presenta al Congrés la corresponent proposició de llei demanant la concessió a Francesc Gumà d'un ferrocarril entre Valls i Vilanova i Barcelona<sup>572</sup>. Signen la proposició Albert Quintana (diputat per Torroella de

570. ALTADILL: *Francesc Gumà ...*, p.8.

571. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 30-11-1876.

572. DSC, legislatura de 1876-77, 30-11-1876, ap. 7è al núm. 135.

Montgrí), Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Joaquim Valentí (Mataró), Marià Pons (Reus), Emilio Castelar (*cunero* per Barcelona), Manuel Alonso Martínez (*cunero* per Cervera) i Antoni Castell de Pons (Igualada).

L'1 de desembre, Quintana, Balaguer i Pons intervenen en defensa de la proposició, que es pren en consideració. A més de les argumentacions més generals a favor d'aquesta nova línia, la defineixen com a continuació natural de la que havia d'unir Alcover i Valls, aprovada per les Corts recentment. La proposició es pren en consideració i es forma la corresponent comissió, en la que trobem alguns dels signants d'aquella: Castelar, que actua com a president, Quintana, Balaguer i Valentí. Completen la comissió Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat) i altres diputats no catalans. El dictamen d'aquesta comissió s'aprova sense debat el 13 de desembre.

El projecte passa al Senat, on trobem alguns senadors catalans a la comissió: el marquès de Monistrol (senador per Girona), que n'és el president, més Josep Maluquer (Lleida) i Joaquim Maria Paz (Barcelona). El dictamen s'aprova sense debat el 18 de desembre. És la llei de 12-1-1877, complementada per la RO de 22-10-1878, que reconeixia la transferència de la concessió de Francesc Gumà al FVVB.

### **C) Rivalitat amb altres companyies durant la construcció de la línia.**

Tenint en compte que la proposició de llei de concessió de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona es tramita a ambdues cambres sense la més mínima oposició, podria semblar que no existia cap situació de rivalitat amb altres companyies o projectes ferroviaris amb traçats similars o paral·lels, però això no és així.

El primer episodi d'aquestes rivalitats, ve de la mà de la TBF, companyia que tenia en explotació el tram entre Tarragona i Barcelona, per Vilafranca del Penedès. Com ja hem vist a l'apartat dedicat a aquesta companyia i segons assenyala Rogelio López, la TBF hauria aconseguit que el capità general de Catalunya, Manuel Pavía, endarrerís la presa de possessió per part de la companyia de Vilanova dels terrenys al peu de Montjuïc, per instal·lar-hi la seva estació de Barcelona. A la memòria adreçada a la Junta General d'accionistes del FVVB de març de 1881, es pot llegir:

Al llegar empero nuestras brigadas frente a Casa Antúnez, hemos recibido de la Superior Autoridad militar del Principado una orden de suspensión de trabajos, fundada en que aquellos terrenos radican en la zona polémica del Castillo de Montjuich.

Esperamos, no obstante, que las gestiones que actualmente se practican darán en breve resultado satisfactorio, y el Gobierno de S.M. se servirá autorizarnos para proseguir aquellas obras comprendidas dentro de la Real orden de 28 de Agosto de 1878 que aprobó dicho proyecto y autorizó su realización<sup>573</sup>.

Seguint l'explicació de Rogelio López, qui aconsegueix solucionar aquesta situació és Víctor Balaguer, a través dels seus treballs als ministeris. També és Balaguer, veritable gestor dels afers de la companyia des de la mateixa proposició de llei demanant la concessió, qui s'encarrega de solucionar el contenciós per a l'estesa del tram de vies dins de la zona portuària de Barcelona i emplaçament de l'estació capçalera de la línia.

D'altra banda, en els primers moments de la concessió de la línia, els seus promotors es troben amb la paradoxal situació que alguns dels projectes anteriors encara generen resolucions administratives. La primera d'aquestes, és la RO de 24-1-1877, és a dir, pocs

---

573. FVVB: Junta de Gobierno. Memoria ... 31 de Marzo de 1881, p.12-13.

dies després de la llei de concessió, que declarava inadmissible una demanda interposada per Gumà contra una resolució anterior que denegava la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Barcelona i Vilanova al propi Gumà. Aquest contenciós, que s'allarga en el temps, té els seus antecedents entre 1872 i 1874, anys en els que hi ha fins a tres sol·licituds de projectes ferroviaris entre Barcelona i Vilanova: la de 5-9-1872 de Salvador Vigo i socis per a la instal·lació d'un tramvia, la de 23-11-1872 d'Aleix Soujol, subrogada posteriorment a Gumà, per a la construcció d'un ferrocarril econòmic, i la de 9-9-1873 de Cristòfol Raventós per a un ferrocarril de Barcelona a Cubelles. L'ordre de 12-8-1873 denegava l'autorització per a la construcció del tramvia, mentre que la RO de 14-12-1875 confirmava aquesta negativa i hi afegia el projecte de ferrocarril econòmic, deixant subsistent, per tant, sols el projecte de ferrocarril de Cristòfol Raventós i ara també Marià Carreras, als que s'atorgava una concessió per a la construcció d'un ferrocarril de servei general en dues seccions, Barcelona-Cubelles i Cubelles-Tarragona, un cop els enginyers caps de les dues províncies i el de la divisió de ferrocarrils del Ministeri de Foment haguessin emès els seus informes. Contra aquesta darrera disposició, Gumà, a través de Juan Barrié y Agüero, havia interposat una demanda, que és desestimada per la RO de 7-5-1876. Poc després, Gumà encarrega a Manuel Alonso Martínez —a qui hem vist ja prestant els seus serveis de lletrat a la TBF i aleshores ja diputat *cunero* pel districte de Cervera— que interposés una nova demanda. La RO de 24-1-1877 responia a aquesta darrera, refusant el que en ella es demanava. Allò més curiós del cas, és que la resolució de la demanda arriba quan el propi Gumà ja disposava d'una llei votada per les Corts que l'autoritzava a construir no ja un ferrocarril econòmic entre Barcelona i Vilanova, sinó un ferrocarril ordinari entre Barcelona i Valls, per Vilanova.

La qüestió no acaba aquí, ja que la concessió a Cristòfol Raventós i Manel Carreras, que estava pendent de resolució dels enginyers, segueix el seu camí administratiu i, any i mig més tard de la RO de 14-12-1875, es concreta en la de 7-5-1877, que autoritzava ambdós promotors a construir un ferrocarril entre Tarragona i Barcelona, per Cubelles. No cal dir que aquest projecte, que no prospera, plantejava un traçat molt coincident amb el de Gumà fins Sant Vicenç de Calders, i amb el de la TBF des d'aquesta població fins Tarragona. Tot sembla indicar que Gumà, veient la lentitud amb què s'havia resolt en els darrers anys els diversos processos administratius relacionats amb els projectes ferroviaris fins Vilanova, prefereix tirar pel dret i tramitar per la via de les Corts una concessió que el permetés agafar la iniciativa davant dels projectes rivals. Cal ressaltar, en aquest sentit, que la proposició de llei tramitada pels parlamentaris catalans obté l'aprovació d'ambdues cambres sense prendre en consideració que ja existia una concessió, en vies de tràmit, sobre un trajecte pràcticament coincident entre Barcelona i Sant Vicenç.

La companyia ha d'afrontar també durant la fase de construcció de la línia tot un seguit de contenciosos relatius a les expropiacions de terrenys, que generen una considerable col·lecció de reials decrets i reials ordres. D'altra banda, una de les operacions més importants d'adquisició de terrenys és la compra a Gabino de Mendoza y Fernández Cortina d'extensos terrenys al peu de Montjuïc, al moll de Sant Bertran, destinats a construir l'estació terminal de la línia. Cal tenir en compte que en tractar-se de terrenys guanyats al mar, el propietari era un concessionari, en aplicació de la legislació d'obres públiques, i que l'operació esmentada és tècnicament una compra de la concessió. Aquesta operació queda recollida en la RO 12-5-1881, i segons Pere Pascual, el seu import va ser de 4,500.000 de pessetes (27.045,54 euros)<sup>574</sup>.

574. PASCUAL DOMÈNECH: *Los caminos ...*, p.423.

No es pot tancar aquest apartat dedicat a la construcció de la línia, sense esmentar la presència de parlamentaris catalans a l'acte d'inauguració del tram entre Barcelona i Vilanova i la Geltrú, que es realitza el 29 de desembre de 1881 a la segona d'aquestes poblacions. No es tracta aquí de cap gestió per a la CFDMZB, però la presència d'aquests parlamentaris, al costat d'altres autoritats, dóna a l'acte la solemnitat desitjada per la companyia. Com a diputats per la província de Barcelona hi assisteix Víctor Balaguer, diputat pel mateix districte de Vilanova i recentment nomenat conseller de la nova companyia dels ferrocarrils directes, junt amb Teodor Baró (Barcelona), Vicente de Romero (Gràcia) i Joaquim Marin (Berga). Com a senador per Barcelona (tot i que encara no havia pres possessió del càrrec) assisteix Josep Ferrer i Vidal, personatge estretament vinculat a Vilanova i, alhora, directiu del *Norte*. Com a diputats per la província de Tarragona trobem Josep Castellet, diputat per Valls, districte capçalera de la línia i germà d'un directiu de la companyia, junt amb Josep Bosch i Carbonell (Tortosa) i Pere Nolasc Gay (Tarragona). Com a senador per Tarragona, hi ha Gabriel Baldrich. Com a diputat per la província de Girona, assisteix Fèlix Macià, diputat per Puigcerdà i gerent del FMSJA. Com a senador per Girona, Ferran Puig. No assisteix a l'acte cap parlamentari de Lleida. Cal esmentar també la presència de Juan Magaz (senador per la UB), del propi Francesc Gumà, director gerent de la companyia alhora que diputat pel districte cubà de Matanzas, del bisbe Urquinaona, que assisteix a l'acte en la seva condició de tal, tot i que també era senador electe per l'arquebisbat de Tarragona, i de Ramon Estruch, president del FMSJA, que havia estat senador per Barcelona fins pocs mesos abans<sup>575</sup>.

#### **D) Concessió de la línia de ferrocarrils directes.**

La concessió de la línia de ferrocarrils directes entre Madrid i Barcelona, l'abril de 1880, i la seva tramitació parlamentària a les Corts de 1879-80, té un seguit de precedents no reeixits sobre els que pot ser interessant aturar-se.

El 21 de desembre de 1876, és a dir, tres dies després que el Senat aprovés la concessió a Francesc Gumà de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona després que dies abans ho hagués fet el Congrés i quan, per tant, la seva promulgació en forma de llei era sols una qüestió de tràmit, Antoni Sedó, diputat pel districte de Sant Feliu de Llobregat, presenta al Congrés una proposició de llei demanant la concessió al banquer parisenc Enrique de Lamonta d'un ferrocarril directe de Madrid a Reus i Barcelona, que travessaria les províncies de Conca i Terol i, ja a Catalunya, la comarca del Priorat<sup>576</sup>. En aquesta proposició, no s'esmenta el traçat possible fins Barcelona. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que si bé el traçat d'aquest ferrocarril directe travessava àmplies zones que encara no disposaven de ferrocarril, a partir de Reus, en canvi, s'entrava en una zona amb diversos ferrocarrils bé en servei, bé en construcció o en vies d'autorització, que constituïen una xarxa tant més densa com més a prop de Barcelona ens situem. Per això, encabir una nova línia que penetrés a aquesta ciutat des del sud, era poc menys que impossible. La presència com a signants de la proposició de Balaguer, Castelar i Pons, que apareixien també en la de concessió de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona, fa que entri dins dels possibles que la nova línia estigués concebuda ja des del principi com a destinada a enllaçar amb aquesta. Signaven a més la proposició tres diputats de districtes pels que també podia passar el ferrocarril: el marquès de

---

575. Sobre els actes de la inauguració del ferrocarril, veure COROLEU: *Reseña* ...

576. DSC, legislatura de 1876-77, 21-12-1876, ap. 11è al núm. 151.

Guadalest (Fernando de Arteaga y Silva, Huete, Conca), Salvador López Guijarro (Mora, Terol) i Santiago de Angulo (Madrid).

En trobar-se la legislatura de 1876-77 al seu final, la proposició no segueix ja cap dels tràmits parlamentaris habituals, tancant-se les sessions el 5 de gener següent sense que ni tan sols el seu autor la pogués defensar. Per això, en els primers dies de la següent legislatura —la de 1877— Sedó reproduceix la proposició de llei, amb els mateixos signants, tot i que ara la presenta com a *Ferrocarril directe de Madrid a Barcelona*<sup>577</sup>. En el moment de reproduir la proposició, Sedó demana únicament que hom la tingui per reproduïda, d'acord amb el reglament de la cambra, sense entrar, de moment, a defensar-la. Tot i així, a continuació s'aixeca el ministre de Foment, el comte de Toreno, tot advertint que la proposició sols queda reproduïda, sense que de moment calgui parlar a favor o en contra de la seva presa en consideració, reservant-se per a aquest moment les observacions oportunes. En la seva rèplica, Sedó mostra la seva estranyesa pel fet que el ministre intervingui ja en una part tan primerenca de la tramitació: *no había necesidad de que el Sr. Ministro de Fomento de antemano se pusiera enfrente de un proyecto que al fin y al cabo es altamente conveniente para el desarrollo de los intereses materiales del país*<sup>578</sup>.

Dos dies més tard, el 30 d'abril de 1877, Sedó defensa la proposició. El diputat per Sant Feliu de Llobregat argumenta que es tracta d'una comunicació directa entre Madrid i Barcelona, més ràpida que l'existent, i que travessarà les províncies de Conca i Terol, que no disposaven encara un sol quilòmetre de via fèrria. Creu també que permetrà l'explotació dels jaciments de carbó de Terol, de les mines de ferro i manganès de la mateixa província i dels boscos de Conca, i l'exportació dels vins del Priorat. El ministre de la Governació, Romero Robledo, demana que el Congrés esperi la presència del ministre de Foment abans de prendre en consideració la proposició. Sedó manifesta que no té inconvenient i així s'acorda.

Sedó presenta nombroses exposicions d'ajuntaments de la província de Tarragona, a favor del projecte, i als dies següents n'arriben d'altres municipis de les províncies de Conca i Terol. Segons consta a l'arxiu del Congrés, arriben en total 107 exposicions d'ajuntaments de les tres províncies, totes elles favorables al projecte: 36 de la província de Tarragona, 27 de la de Conca i 44 de la de Terol<sup>579</sup>.

El 4 de maig, Sedó defensa la seva proposició amb els mateixos arguments de l'altre dia. Insisteix també en el fet que no es demana subvenció. El respon el ministre de Foment, que s'oposa clarament al projecte i demana a la cambra que no el prengui en consideració. El ministre argumenta que les línies que es demanen sense subvenció acaben necessitant-la per concloure els seus projectes, pel que surten cares al país, que ja existeix un projecte de ferrocarril fins Conca, i que la línia projectada no passaria per les capitals de Conca i Terol. Finalment, entra en el centre de la qüestió, la competència a la línia existent:

(...) y nos encontraríamos con una segunda línea de Madrid y Barcelona a más de la que hoy se halla construida; yo no me puedo explicar y creo que difícilmente se lo explicarán los Sres. Diputados, qué interés puede haber en la construcción de esta línea férrea cuando la que existe, como todas las de España, lleva una vida laboriosa y difícil, sin grandes rendimientos ni beneficios para los que las explotan. Parece a mí que cuando estos beneficios y estos rendimientos se dividen entre dos líneas han de ser éstos muy cortos o verdaderamente negativos<sup>580</sup>.

577. DSC, legislatura de 1877, 28-4-1877, ap. 1r al núm. 4.

578. DSC, legislatura de 1877, 28-4-1877, p.27.

579. Arxiu del Congrés, Serie general, legajo 183/expediente 2: "Proposición de ley del Sr. Sedó sobre construcción de un ferrocarril directo de Madrid a Reus y Barcelona".

580. DSC, legislatura de 1877, 4-5-1877, núm. 6, p.41-42.

El comte de Toreno es refereix a la línia entre Madrid i Saragossa, propietat de la MZA, i entre aquesta ciutat i Barcelona, propietat de la CFZTB, que ja tenia convenis amb el *Norte*, que a principis de 1878 es concreten en una fusió.

En la seva rèplica, Sedó al·ludeix a les exposicions provinents d'altres províncies i presentades per altres diputats, en un intent de justificar l'interès d'àmplies zones en el projecte en qüestió. Rebat l'argument de les línies paral·leles, tot argumentant en primer lloc que a Barcelona ja s'hi podia arribar des de diferents punts, sense que l'un no tingués res a veure amb l'altre; en segon lloc, que aquest criteri no s'hauria aplicat a altres línies ja concedides, que a més tenien fortes subvencions; i, en tercer lloc, que ambdues línies tindrien en alguns punts una distància fins de 200 quilòmetres entre elles. La línia proposada —continua Sedó— estaria destinada a cobrir les necessitats d'unes mercaderies i d'uns serveis que les actuals línies no cobrien.

Després del debat entre Sedó i el ministre, la proposició es posa a votació, essent derrotada per 83 vots contra 51. Cap dels diputats catalans i/o electes per Catalunya vota contra el projecte, mentre que onze ho fan a favor. Aquests són els propis Antoni Sedó, Emilio Castelar i Marià Pons, signants de la proposició (Balaguer no apareix en aquesta ocasió), més Albert Quintana, a qui ja hem vist com a signant de la proposició de concessió de la línia de Vilanova, Josep Maria Nadal (Gràcia), Pau Turull (Terrassa), Joaquim Cabirol (Arenys de Mar), Enrique Orozco (Berga), Pere Bosch i Labrús (Vic), Joan Fabra (Puigcerdà) i José Álvarez Mariño (Vilademuls).

L'endemà del debat al Congrés entre Sedó i el comte de Toreno, des de la secció de crònica parlamentària de *La Mañana*, periòdic madrileny molt proper a Víctor Balaguer, com hem vist en anteriors capítols, es carrega durament contra la intervenció del ministre. Se censura que aquest s'oposés tan fermament al projecte, demanant reiteradament als ministerials que votessin contra la presa en consideració de la proposició de llei, i afirmant que considerava la qüestió de gravetat (situació propera a la qüestió de gabinet). Sobretot —es continua des del periòdic— tenint en compte que el ministre havia acceptat força projectes de ferrocarrils subvencionats i que aquest no demanava subvenció. El diari planteja la connexió amb el capital francès del *Norte*, interessada en no tenir un competidor a les seves línies: *¿Habrá tenido relación con el resultado que obtuvo la proposición del Sr. Sedó en el Congreso un telegrama de gran importancia que se dice recibido ayer de París*<sup>581</sup>?

Si el dia 4 de maig la proposició de Sedó és rebutjada al Congrés, el dia 18 del mateix mes el diputat per Sant Feliu torna a la càrrega. Aquest cop presenta el mateix projecte en forma de dues proposicions de llei simultànies. La primera, plantejava la concessió al mateix Enrique de Lamonta d'un ferrocarril entre Madrid i Utrillas, mentre que la segona demanava la concessió a Gabriel Padrós, de Reus, d'un ferrocarril entre Utrillas i Barcelona<sup>582</sup>. Signaven la primera proposició el propi Sedó, més Marià Pons i Pere Bosch i Labrús, junt amb alguns diputats d'altres districtes, mentre que la segona anava signada pel mateix Sedó, més Pau Turull, Emilio Castelar, José Álvarez Mariño, Víctor Balaguer i Josep Maria Nadal, diputats tots ells que ja hem vist anteriorment, més Joaquim Castellarnau, diputat per El Vendrell.

Les anteriors proposicions queden completament aturades al Congrés, sense que els seus autors arribin ni a defensar que es prenguin en consideració. A les següents legislatures d'aquestes mateixes Corts, tampoc no reproduïxen les proposicions.

---

581. *La Mañana*, 5-5-1877.

582. DSC, legislatura de 1877, 18-5-1877, aps. 8è i 9è al núm. 16.



Aquest projecte queda aturat durant prop de tres anys, fins el moment en què el FVVB decideix impulsar-lo com a propi. En aquest sentit, el febrer de 1880, un grup de diputats de districtes diversos, amb predomini dels que hauria de travessar el nou ferrocarril i el que ja estava aprovat i en construcció de Valls a Vilanova i Barcelona, presenta al Congrés una proposició de llei demanant una concessió per a Ramon Gou d'un ferrocarril directe de Madrid a enllaçar amb l'esmentat de Valls a Vilanova i Barcelona. Signa la proposició en primer lloc José María Luís Santonja (diputat per Alacant) i en ella trobem també els catalans Víctor Balaguer (Vilanova), Frederic Nicolau (Barcelona), Josep Castellet (Valls) i Josep Ferrer (Gandesa), junt amb Lorenzo Guillelmi (Molina, Guadalajara) i Antonio Mendo de Figeroa (Daroca, Saragossa)<sup>583</sup>.

Dies més tard, Balaguer, estretament vinculat al FVVB, com hem anat veient, defensa al Congrés la proposició. El diputat per Vilanova destaca el pas del nou ferrocarril per les poblacions de Molina, Calamocha i Casp, així com per les mines carboníferes d'Utrillas, Gargallo i Cabra, a Terol. Intervé a continuació el ministre de Foment, Fermín Lasala, que a diferència del seu predecessor, no s'oposa al projecte, prenent-se aquest en consideració.

Es forma la comissió, amb alguns dels diputats que signaven la proposició: Castellet, Ferrer, Nicolau i Santonja, junt amb Manuel Camacho, diputat per Igualada i promotor del ferrocarril entre aquesta població i Sant Sadurn d'Anoia, Narcís Pagès (Torroella de Montgrí) i Gabriel Fernández Cadórniga (Valencia de Don Juan, Lleó), que ocupa la presidència. En el seu dictamen, aquesta comissió proposa ja directament com a concessionari el FVVB. El Congrés l'aprova sense debat el 9 de març de 1880.

El projecte passa al Senat, on es forma la corresponent comissió. La presideix Lorenzo Cuenca (senador vitalici) i en ella trobem alguns senadors catalans: Josep Maluquer (Lleida), Joaquim Maria Paz (SEBAP) i Ferran Puig (Barcelona).

El 16 de març es posa el dictamen a discussió. Intervé únicament Felipe Cascajares (Terol). Cascajares, que es defineix com a propietari agrari a Alcanyís, demana que el nou ferrocarril passi per aquesta població. El respon Maluquer, en tant que membre de la comissió, que indica que aquesta no pot acceptar la proposta de Cascajares per no alterar el dictamen i alentir la tramitació, però que creu que ja que al projecte sols s'esmenta alguns grans centres urbans de l'itinerari previst, serà possible arribar a un acord amb la companyia per què el ferrocarril passi per aquesta població. Sense més debat, s'aprova el dictamen.

El projecte, doncs, es concreta en la llei de 2-4-1880, ampliada posteriorment per la RO de 3-9-1882. D'altra banda, la RO de 26-1-1882 aprovava les transferències de concessions entre el FVVB i la nova CFDMZB.

Al voltant d'aquest projecte ferroviari, hi ha una certa polèmica, tot i la facilitat amb què es tramita a les Corts. D'una banda, la companyia demandant edita un fullet amb informacions de suport al nou ferrocarril, quan aquest encara es trobava en tràmit de proposició presentada al Congrés, probablement pensant en les dificultats que havien tingut els projectes anteriors a les Corts. En aquest treball, s'argumentava més o menys el mateix que Sedó havia al·legat anys abans en defensa de la seva proposició: seria una comunicació directa entre Madrid i Barcelona, permetria la sortida comercial dels productes agraris del Priorat i dels minerals dels jaciments d'Utrillas i Gargallo, serviria províncies que encara no tenien cap ferrocarril i es demanava sense subvenció<sup>584</sup>. De l'altra, el *Centro Mercantil*,

583. DSC, legislatura de 1879-80, 19-2-1880, ap. 13è al núm. 105.

584. FERROCARRIL DIRECTO DE MADRID A BARCELONA: *Datos en apoyo ...*

*Industrial y Agrícola de Zaragoza* mostra la seva oposició al projecte. Aquest centre argumenta que els diversos accidents orogràfics del traçat previst encariran les obres, esdevenint una empresa arriscada per als inversors, alhora que obligarien a modificacions de l'itinerari que allargarien la distància total, reduint considerablement la diferència prevista de quilòmetres entre Barcelona i Madrid respecte la línia existent de Saragossa, fins el punt de no justificar-ne una de nova. Es considera també que travessarà zones d'escassa riquesa i tràfic potencial, tant de mercaderies com de passatgers; fins i tot incrementant-se el moviment com a efecte de l'estímul de disposar d'un nou medi de comunicació, l'empresa promotora no podrà fer front a les despeses de manteniment i amortització dels capitals invertits. Es rebutja l'argumentació de les províncies fins aleshores sense ferrocarril, al·legant que al pla general de ferrocarrils ja està prevista la connexió de Conca i Terol amb la xarxa general i no pas per zones interiors de les províncies, com farà el ferrocarril en qüestió, sinó per les capitals. Finalment, es denuncia la competència que plantejarà a la línia existent<sup>585</sup>.

En qualsevol cas, el nou ferrocarril és vist amb reticències per les dues grans companyies ferroviàries espanyoles —la MZA i el *Norte*— que tenien en explotació els trams Madrid-Saragossa i Saragossa-Barcelona, respectivament. Pere Pascual considera que tot i que ambdues companyies podien témer la competència del ferrocarril recentment aprovat, no haurien emprès accions per impedir-ne la construcció: *Había, pues, motivos para temer oposiciones, pero no las hubo porque, sin duda, no se tomaron en serio la iniciativa*<sup>586</sup>.

Rogelio López, en canvi, veu en la conducta del *Norte* dels mesos següents un intent d'obstaculitzar la construcció de la nova via<sup>587</sup>. En aquest sentit, assenyala el paper de José González (diputat pel districte de Brihuega, Guadalajara). González era nebot d'Alonso Martínez, directiu del *Norte*, a qui devia l'encasellament per un districte pel que havia de passar el projectat ferrocarril.

Efectivament, González demana al Congrés, el novembre de 1881, l'expedient del ferrocarril directe, per analitzar-lo. De fet, entre novembre i desembre de 1881, aquest diputat formula diverses preguntes al Govern sobre la situació del ferrocarril i el 22 de desembre anuncia una interpel·lació. L'estudi de l'expedient permet a González detectar una irregularitat en la situació de la companyia, consistent en un dipòsit de fiança que calia fer i que encara no s'havia realitzat, perquè l'enginyer cap de la Divisió d'Obres de l'Est del Ministeri de Foment, encara no havia valorat el tram del Garraf. Segons l'estudi de Rogelio López, Balaguer, ja directiu de la companyia, ha d'ocupar-se a fons d'aquesta qüestió per salvar la situació d'aquesta. Finalment, la companyia pot presentar un certificat del registrador de la propietat, en la que constava una hipoteca seva a favor de l'Estat, agafant com a base les obres ja executades.

Encara a la legislatura següent, Ezequiel Ordóñez (diputat per Tuy, Pontevedra), torna a demanar l'expedient del ferrocarril directe, mentre que Joan Cañellas s'interessa pel tram Calafell-Valls.

En qualsevol cas, i com ja hem vist al capítol de política econòmica, el projecte de ferrocarril directe no aconsegueix tirar endavant i sí, en canvi, una connexió amb Saragossa aprofitant el tram ja construït entre aquesta ciutat i La Puebla de Híjar (Val de Zafán), que adquireix la companyia, connexió que han d'acabar als anys següents la TBF i la MZA.

---

585. RIERA Y PERERA, Mariano: *Ferro-carriles de Aragón* ...

586. PASCUAL DOMÈNECH: *Los caminos* ..., p.421.

587. LÓPEZ BLANCO: "Víctor Balaguer y la articulación ...", p. 69 i seg.

Aquest ferrocarril entre Saragossa i La Puebla de Híjar o Val de Zafán, té també diverses tramitacions parlamentàries, abans de ser adquirit pel FVVB. El juliol de 1876 les dues cambres aproven sense debat una pròrroga d'obres per al ferrocarril de Saragossa a Val de Zafán. El juny de l'any següent, es tramita una nova pròrroga, aquest cop amb un cert debat a ambdues cambres, en el que no intervé cap parlamentari català. El 4 de juny de 1877, poc abans del debat al Congrés sobre la segona pròrroga, Antoni Sedó demana l'expedient d'aquest ferrocarril. El ministre de Foment, el comte de Toreno, se l'envia al Congrés l'endemà. El dia 16, Sedó reclama diversos documents que no es trobaven a l'expedient, afirmant que varen sortir del Ministeri amb destí a l'enginyer en cap de la província, però que aquest no els tenia i denunciant aquesta pèrdua en uns moments en què s'estaria tramitant una altra concessió, en al·lusió probablement al projecte de ferrocarril directe impulsat per ell en aquestes dates. El respon el ministre, que realment es troba en la situació de no poder justificar la pèrdua d'aquests documents.

El juliol de 1878 ambdues cambres aproven sense debat una proposició de llei en la que es demanava que el termini d'un any concedit a la legislatura anterior a la FCA per acabar les obres, es comencés a comptabilitzar no a partir de la data de la llei, sinó des del 4 d'abril de 1878, atenent al fet que anteriorment la companyia estava en suspens tot esperant una decisió judicial. Es tractava d'una interpretació generosa de la llei, però no és pas l'únic cas, com anirem veient. El desembre del mateix any, ambdues cambres aproven també sense debat una altra proposició de llei, aquest cop de fixació dels terminis per als estudis rectificats i construcció de la via fèrria entre Val de Zafán i Gargallo.

Agafant com a punt de referència Val de Zafán, hi ha alguns projectes ferroviaris més. Els dos primers, tramitats a les Corts a la legislatura de 1879-80, els veurem una mica més endavant. Es tracta del que pretenia unir aquesta població amb la línia general entre València i Tarragona, a Tortosa, continuant fins Sant Carles de la Ràpita, i el que plantejava dos ramals, un fins el mateix Sant Carles de la Ràpita, i l'altre fins la línia de Gargallo a Terol. A més, el juny de 1880 el Congrés aprova la concessió d'una línia entre Val de Zafán i Casp, tot i que la proposició no arriba a ser aprovada pel Senat. Una altra proposició de llei no reeixida que se situa a la mateixa legislatura de 1879-80, és la de concessió d'un ferrocarril entre la conca carbonífera de Val de Ariño i Val de Zafán. Tampoc no prospera la proposició, presentada a la mateixa legislatura, d'aixecar la obligatorietat a la FCA per construir els quilòmetres pendents entre Val de Zafán i Escatrón.

Finalment, cal esmentar la queixa respecte l'actuació de l'esmentada companyia aragonesa que planteja a finals de 1881 al Congrés el baró de Salillas (Francisco de Pedro y Mongullán, diputat per Terol), que motiva un debat amb la intervenció del ministre de Foment, José Luís Albareda.

### **E) Construcció a les comarques de Tarragona de la línia de directes i altres projectes ferroviaris.**

El 1884, la companyia inaugura al tràfic el tram entre Roda de Berà, punt escollit per fer la continuació del ferrocarril directe, i Reus. El juny d'aquest any, però, hi ha diversos entrebancs burocràtics per aconseguir l'aprovació definitiva dels enllaços de Picamoixons, que encara estava pendent, i de Reus, ambdós amb la línia de Lleida a Reus i Tarragona.

Novament és Víctor Balaguer, ara ja com a directiu de la companyia i membre del comitè de Madrid, que gestiona aquesta qüestió<sup>588</sup>.

Després de l'obertura del tram fins Reus, les obres continuen en direcció Sud i endinsant-se cap l'interior, cercant travessar el Priorat, arribar a l'Ebre a l'alçada de Mora i continuar fins Casp i l'enllaç amb el tram adquirit. Tot i que a la pràctica, la companyia deixa un tant de banda el seu projecte de ferrocarril directe per concentrar esforços en aconseguir l'enllaç amb el tram entre Saragossa i La Puebla de Híjar, la construcció del traçat per les comarques de Tarragona servia ambdós objectius. D'altra banda, la companyia practica treballs en el tram aragonès de La Puebla de Híjar (Val de Zafán) a Samper de Calanda.

En aquest context, hi ha diversos projectes ferroviaris que cercaven també connectar la zona Nord de la província de Terol amb el mar, amb traçats en part coincidents amb el de la CFDMZB, amb la consegüent situació de línies paral·leles que ja hem vist amb ocasió del tram entre Barcelona i Vilanova i la Geltrú. La idea general d'aquests projectes era, d'una banda, poder transportar el carbó de les mines del Baix Aragó a algun port mediterrani i, de l'altra, aconseguir una comunicació entre el Cantàbric i la Mediterrània per la Vall de l'Ebre, amb la construcció de trams propis en direcció Sud i enllaços amb les línies existents o en projecte, en direcció Nord.

El primer d'aquests projectes és, com hem vist anteriorment, el que pretenia unir Val de Zafán amb la línia de València a Tarragona a l'alçada de Tortosa. Inicialment, no es demanava la continuació fins el Port de Sant Carles de la Ràpita, però durant la tramitació parlamentària s'hi afegeix. Aquest projecte pren forma en la proposició de llei que presenta al Congrés el desembre de 1879 un grup de diputats aragonesos, junt amb un valencià i dos catalans: Albert Bosch i Fustegueras i Josep Ferrer i Forés, diputats per Roquetes i Gandesa respectivament<sup>589</sup>. El primer signant era Pedro Lucas Gállego, diputat per Vall-de-roures. A diferència d'altres proposicions, no es demanava la concessió a un particular o empresa determinat i sense subvenció, sinó la pública subhasta i la subvenció. El trajecte proposat preveia el pas d'aquesta línia per Alcanyís i Gandesa. Si durant la tramitació del ferrocarril directe el senador per Terol Felipe Cascajares, representant de la propietat agrària d'Alcanyís, havia demanat el pas de la nova línia per aquesta població, la mateixa idea apareix en aquesta proposició, que comptava entre els signats Francisco de Paula Jiménez, diputat per aquest districte.

El segon d'aquests projectes, esmentat també anteriorment, és la concessió a la FCA d'un ferrocarril de via estreta de dos ramals: un d'ells sortiria de la línia de Val de Zafán-Gargallo, que era una concessió que ja tenia aquesta companyia, passaria per Alcanyís i pel terme municipal de Tortosa i acabaria a Sant Carles de la Ràpita; l'altre sortiria del mateix Val de Zafán i acabaria cercant l'enllaç a la projectada línia de Gargallo, a Terol. Aquest projecte, té un traçat força coincident en el primer dels ramals que la proposició de llei anterior. Cal dir que es presenta al Congrés el mateix dia —el 17 de desembre de 1879— que l'altra i que tres dels signants de l'anterior proposició repeteixen en aquesta: els dos catalans Bosch i Fustegueras i Josep Ferrer i Forés, junt amb Pedro Lucas Gállego<sup>590</sup>. Signava la proposició en primer lloc Lorenzo Guillelmi (diputat per Molina). Apareixen també com a signants Josep Maria Despujol (Tortosa) i Manuel de Salamanca, que en aquestes Corts representa el

---

588. Veure BMVB, Manuscrits Víctor Balaguer, sèrie antiga, núm. 328/45. Carta de Juan Barrié a Víctor Balaguer, datada a Madrid, 18-6-1884; una cita d'aquesta carta ha estat esmentada a l'apartat "El món dels negocis i la seva actuació política."

589. DSC, legislatura de 1879-80, 17-12-1879, ap. 14è al núm. 73.

590. DSC, legislatura de 1879-80, 17-12-1879, ap. 12è al núm. 73.

districte de Xelva, però que a les anteriors havia representat el de Tortosa, entre altres diputats.

Mentre el primer projecte es pren en consideració sense que intervingui en la seva defensa cap dels signants de la proposició, el segon és defensat per Ferrer, acordant el Congrés que també es prengui en consideració. El 24 de desembre es formen les dues comissions. La del primer projecte la presideix Antonio Hernández (diputat per Brihuega, Guadalajara) i en ella trobem Francisco de Paula Jiménez, el diputat per Alcanyís que signava la proposició, i Josep Maria Despujol, entre altres. La del segon projecte la presideix Víctor Arnau (Agreda, Soria), i en formen part Guillelmi, que era el primer signant de la proposició, Bosch i Fustegueras i Josep Ferrer i Forés, que figuraven també entre els signants, junt amb Jiménez, de l'anterior, i altres diputats.

A partir d'aquí, el segon projecte ja no continua la seva tramitació parlamentària. El primer, en cavi, va seguint els passos previstos en aquests casos. El març de 1880 la comissió emet un primer dictamen, en el que renuncia a definir l'itinerari, tot considerant que les dificultats del terreny pel que havia de travessar podien fer aconsellable alguns canvis a mesura que avancés la construcció. Això sí, es fixa Val de Zafán com a punt de sortida i Sant Carles de la Ràpita (no ja Tortosa) com a final. Aquest fi del traçat, que era el de la proposició que no prospera, junt amb la barreja de diputats en un i altre tema, permet suposar que ambdós projectes es refonen finalment en un de sol. Pocs dies després, la comissió emet un segon dictamen que corregia el primer en el sentit de no demanar que Val de Zafán fos el punt de sortida de la línia, sinó que es deixava a l'elecció del Govern, que era qui havia de convocar la subhasta, l'elecció d'un punt que estigués situat a la línia de Val de Zafán a Gargallo.

Aquest dictamen rep cinc esmenes. La primera la presenta Leopoldo Alba Salcedo (diputat per Sariñena, Osca) junt amb altres diputats, i demanava que no es fes una subhasta de la concessió d'aquest ferrocarril, sinó que s'adjudiqués a l'empresa *Gorria, Acín y Rallo*, que el 1877 havia demanat una autorització d'estudis d'aquesta mateixa línia; es demanava també que s'atorgués sense subvenció i que tingués un termini d'obres de quatre anys. La segona és del marquès de Retortillo (Ponferrada, León) i altres, i es demanava la obligatorietat del trasllat de presos. La tercera és també d'Alba Salcedo i altres, demanant no anar a subhasta si dins del termini previst l'empresa *Gorria, Acín y Rallo* presentava els estudis. La quarta és de Josep Ferrer i Forés i altres diputats no catalans, i es demanava que el punt de sortida fos Val de Zafán. I la cinquena la presenta Luís Rey (Ciutat Reial), demanant que el traçat de la via passés per Alcanyís.

El 9 d'abril es posa el dictamen a discussió. Durant aquesta, s'admet alguna de les esmenes. El projecte final queda com a ferrocarril de servei general, amb subvenció i subhasta pública, amb el seu inici a Val de Zafán i pas per Alcanyís.

Al seu pas pel Senat, el projecte té una tramitació més ràpida. Presideix la comissió el marquès de Àguila Real (vitalici) i en ella no hi trobem cap senador català. El dictamen s'aprova sense debat el 24 d'abril.

Aquest projecte ferroviari, igual que molts altres que obtenen la corresponent concessió durant aquests anys, no aconsegueix reeixir. La llei que declarava de servei general aquest ferrocarril duia data de 10-5-1880. La RO de 16-10-1882 n'atorgava la concessió a la *Sociedad General de Obras Públicas*, segons subhasta de 22 d'agost del mateix any, que comptà amb l'oposició del CFDMZB, que considerava que aquesta línia era coincident amb

la seva en part del trajecte. Finalment, la RO de 17-5-1884 autoritzava la transferència de la concessió a la CFVZSCR. Segons Teodor González, diputat per Tarragona, que anys més tard impugna fortament aquesta companyia al Congrés, ambdues societats serien una mateixa cosa: *La Sociedad del ferro-carril de Valdezafán a San Carlos de la Rápita y la Sociedad de obras públicas son una misma cosa, aunque tengan distintas clases de papeles, y digo papeles a sus acciones, porque otro nombre no merecen*<sup>591</sup>. En qualsevol cas, aquesta societat exhaureix els terminis previstos sense haver aconseguit els seus objectius.

En aquesta situació, el març de 1885 tres diputats de Terol, encapçalats per Francisco Rodríguez del Rey, diputat per la capital, i amb la presència del representant d'Alcanyís, Juan de Soler (més un quart diputat, representant de Madrid), presenten al Congrés una proposició de llei demanant la rehabilitació de la companyia en la seva concessió de la línia<sup>592</sup>. Rodríguez del Rey intervé a favor de la proposició, que es pren en consideració. Es forma la corresponent comissió, que presideix Joaquín López Puigcerver (Almeria), i en la que trobem dos dels diputats signants de la proposició, entre ells el propi Rodríguez del Rey, així com Roc Labajos (Gràcia), entre altres.

A diferència d'altres proposicions, que passen per les Corts com a simple tràmit, aquesta aixeca polèmica. Ja abans de la discussió del debat, tant Eduardo Baselga (Badajoz), com el ja esmentat Teodor González, plantegen preguntes i peticions de dades. El projecte rep també algunes esmenes. La primera la signa Gregorio Ibáñez (Montalbán, Terol) junt amb altres diputats, demanant fixar que l'inici de la línia fos Val de Zafán i la fi Sant Carles de la Ràpita. La segona és d'un grup de diputats de províncies per les que hauria de travessar el ferrocarril directe, encapçalats per José Muro (Molina), entre els que hi ha el català Josep Ferrer i Forés, i en ella es demanava afegir un article addicional que protegís els drets de la CFDMZB, tot obligant la companyia sol·licitant a posar-se d'acord amb l'altra per segregar de la línia de Val de Zafán a Sant Carles de la Ràpita el tram entre la primera i Samper, *toda vez que las dos líneas coinciden y se cruzan en algunos puntos en el expresado trayecto*<sup>593</sup>, de tal manera que la sol·licitant deixés de rebre la part corresponent de subvenció. Alhora, es demanava que aquesta secció quedés enllestida al mateix temps que la línia entre Val de Zafán i Sant Carles. La tercera esmena és també de Gregorio Ibáñez i altres diputats i en ella es demanava que no es pogués construir el tram Alcanyís-Sant Carles de la Ràpita fins que no estigués en servei la connexió entre la primera d'aquestes poblacions i Saragossa.

Hi ha un llarg debat, que se situa entre el 30 d'abril i el 12 de juny de 1885, amb intermitències, en el que intervenen diversos oradors, i en el que els temes centrals són la conveniència o no de la rehabilitació demanada, l'itinerari definitiu i les coincidències d'aquest amb altres línies. Dels diputats catalans, intervé Teodor González, que consumeix el tercer torn contra la totalitat. González denuncia les greus irregularitats que hauria comès la companyia concessionària en els anys anteriors, a les que arriba a considerar com a estafa organitzada a costa del petit accionista local, per concloure demanant la no rehabilitació. El debat queda inacabat i l'11 de juliol se suspenen les sessions i la legislatura sense una resolució en aquest tema. La segona esmena no arriba tampoc a discutir-se.

Un quart projecte ferroviari és encara més ambiciós i plantejava la construcció d'una línia entre Els Alfacs i Benasc, per Montsó. El desembre de 1881, Pere Antoni Torres (Gandesa) i un dels parlamentaris catalans més actius en les tramitacions parlamentàries d'afers

---

591. DSC, legislatura de 1884-85, 19-5-1885, núm. 151, p.4315.

592. DSC, legislatura de 1884-85, 18-3-1885, ap. 3r al núm. 114.

593. DSC, legislatura de 1884-85, 21-4-1885, ap. 9è al núm. 130.

ferroviaris, presenta al Congrés una proposició de llei demanant la concessió d'aquesta línia a José Motiño y Dalmau. Signen també la proposició Josep Bosch i Carbonell (Tortosa), Teodor Baró (Barcelona), Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Joan Cañellas (El Vendrell), junt amb Miguel Sinués (Belchite, Saragossa) i Carlos Rivera (Albarracín, Terol)<sup>594</sup>.

Alguns dies més tard, Torres defensa la proposició, que es pren en consideració. El 27 de desembre es forma la corresponent comissió, que presideix el propi Torres, i en la que trobem també Antoni Ferratges (diputat per Granollers). El dictamen d'aquesta comissió no s'aprova fins el 13 de maig següent, sense debat.

El mateix mes de maig, el projecte passa al Senat, que forma la corresponent comissió, en la que no hi ha cap parlamentari català. Aquesta comissió no arriba a fer el següent tràmit reglamentari, que era el nomenament de president i secretari, pel que el projecte no s'arriba a aprovar. A les següents legislatures d'aquestes Corts, no es reprèn el tema.

Hi ha un cinquè projecte, que és el de construcció d'un ferrocarril entre la conca minaire d'Utrillas, a Terol, i el Port de Vinaròs. Aquesta proposició de llei, que demanava la concessió per a Juan Francisco Contel, s'aprova a ambdues cambres sense debat el juny de 1885.

A més d'aquests projectes ferroviaris que pretenien comunicar el Nord de Terol amb el mar, n'hi ha dos més que convé esmentar, per la seva proximitat amb la línia de directes, si bé en altres punts del seu traçat. El primer es concreta en una proposició de maig de 1880, que demanava la concessió a Pere Bové i Montseny, personatge que apareix en nombroses iniciatives ferroviàries del període, d'un ferrocarril econòmic entre Reus i Móra la Nova. El primer signant de la proposició és la ja esmentat Pere Antoni Torres i comptava amb la signatura de Ramon Soldevila (Lleida) i altres diputats no catalans<sup>595</sup>. Fixem-nos que el traçat proposat era plenament coincident amb el que havia escollit la companyia dels ferrocarrils directes per acostar-se a l'Ebre

Torres defensa la proposició, que es pren en consideració, i el mateix dia es forma la comissió, en la que trobem novament Torres, junt amb altres diputats catalans: Pelagi de Camps (Girona), Albert Bosch (Roquetes) i José Álvarez Mariño (Vilademuls). Aquesta comissió tampoc no passa al següent tràmit, que era el nomenament de president i secretari.

L'altre projecte és el de construcció d'un ferrocarril econòmic entre Lleida i Samper de Calanda, cercant en aquest punt l'enllaç amb la línia de ferrocarrils directes. Es concreta en una proposició presentada al Congrés el desembre de 1881 demanant la concessió d'aquesta línia a Máximo Puget i José Fort, i que signa en primer lloc Francisco Cañamaque (diputat pel districte porto-riqueny de Guayama). Entre els signants, trobem també Bartomeu Godó (Igualada)<sup>596</sup>. Aquesta proposició no arriba ni tan sols a prendre's en consideració.

## **F) Participació dels parlamentaris catalans en gestions de les companyies enumerades.**

El projecte ferroviari que apareix primer sols a nom de Francesc Gumà, com a concessionari de la primera línia, per passar després a ser la companyia FVVB i, encara més tard, la CFDMZB, presenta durant aquests anys vuit demandes en les que intervenen parlamentaris catalans:

594. DSC, legislatura de 1881-82, 14-12-1881, ap. 13è al núm. 75.

595. DSC, legislatura de 1879-80, 3-5-1880, ap. 9è al núm. 156.

596. DSC, legislatura de 1881-82, 5-12-1881, ap. 21è al núm. 63.

**Quadre 6.3:** participació de parlamentaris catalans en gestions de: primers projectes de ferrocarrils directes Madrid-Barcelona, concessió a Francesc Gumà de la línia de Valls-Vilanova-Barcelona, companyies FVVB i CFDMZB.

| N  | parlamentari           | D.C | C | Corts   | demanda                               | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|------------------------|-----|---|---------|---------------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Balaguer, Víctor       | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 7   | 7   | 4   | 1   | 12   |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 1r projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
|    |                        |     | C | 1879-81 | construcció Valls-Vilanova-Barna.     |     |     |     |     |      |
|    |                        |     | C | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         |     |     |     |     |      |
|    |                        | sí  | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     |     |     |     |     |      |
| 2  | Sedó, Antoni           | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 3   | 8   | 0   | 0   | 8    |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 1r projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
| 3  | Castelar, Emilio       | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 3   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 1r projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
| 4  | Pons, Marià            | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 3   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 1r projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
|    |                        |     | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                |     |     |     |     |      |
| 5  | Castellet, Josep       | no  | C | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         | 2   | 2   | 0   | 1   | 3    |
|    |                        |     | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     |     |     |     |     |      |
| 6  | Maluquer, Josep        | no  | S | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                        |     | S | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         |     |     |     |     |      |
| 7  | Alonso Martínez, M.    | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 2   | 1   | 1   | 0   | 2    |
|    |                        |     | C | 1876-79 | duplicitat concessions                |     |     |     |     |      |
| 8  | Ferrer i Forés, Josep  | no  | C | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | C | 1884-86 | rehabilitació Val Zafán-St. Carles R. |     |     |     |     |      |
| 9  | Paz, Joaquim Maria     | no  | S | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | S | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         |     |     |     |     |      |
| 10 | González C., T.        | no  | C | 1884-86 | rehabilitació Val Zafán-St. Carles R. | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 11 | Nicolau, Frederic      | no  | C | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 12 | Valentí, Joaquim       | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 13 | Álvarez Mariño, José   | no  | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Baldrich, Gabriel      | no  | S | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 15 | Baró, Teodor           | no  | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 16 | Bosch i Carbonell, J.  | no  | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 17 | Bosch i Labrús, Pere   | no  | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 18 | Camacho, Manuel        | no  | C | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 19 | Castell de Pons, A.    | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 20 | Castellarnau, J.       | no  | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 21 | Escrivà (m. Monistrol) | no  | S | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 22 | Ferrer i Vidal, Josep  | no  | S | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 23 | Gay, Pere Nolasc       | no  | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 24 | Macià, Fèlix           | no  | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 25 | Magaz, Juan            | no  | S | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 26 | Marin, Joaquim         | no  | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 27 | Nadal, Josep M.        | no  | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 28 | Pagès, Narcís          | no  | C | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 29 | Puig, Ferran           | no  | S | 1879-81 | concessió ferrocarril directe         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 30 | Quintana, Albert       | no  | C | 1876-79 | concessió Valls-Vilanova-Barcelona    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 31 | Romero, Vicente de     | no  | C | 1881-84 | inauguració línia Vilanova-Barna.     | 1   | 0   | 0   | 1   | 1    |
| 32 | Turull, Pau            | no  | C | 1876-79 | 2n projecte FC directe                | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

N: número. D.C: directiu de la companyia. C: cambra (D: diputat, S: senador). T.D: total demandes. G.C: gestions a les Corts. G.M: gestions als ministeris o judicials. P.A: presència en actes de la companyia. T.G: total gestions. En negreta, els parlamentaris que són directius de la companyia.

1) La concessió de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona (Corts de 1876-79).



- 2) Duplicitat de concessions en el tram Barcelona-Vilanova (Corts de 1876-79).
- 3) El primer projecte de ferrocarril directe: Madrid-Reus (Corts de 1876-79).
- 4) El segon projecte de ferrocarril directe: Madrid-Utrillas i Utrillas-Barcelona (Corts de 1876-79).
- 5) La concessió del tercer projecte de ferrocarril directe: Madrid a enllaçar amb la línia Valls-Vilanova-Barcelona (Corts de 1879-81).
- 6) Contenciosos durant la construcció del ferrocarril Valls-Vilanova-Barcelona (Corts de 1879-81).
- 7) Contenciosos durant la construcció del ferrocarril directe (Corts de 1881-84).
- 8) Oposició a la rehabilitació de la CFVZSCR (Corts de 1884-86).

Cadascuna de les vuit demandes es correspon, a grans trets, amb unes Corts. A més d'aquestes, s'esmenta l'assistència de parlamentaris catalans als actes d'inauguració del tram ferroviari entre Barcelona i Vilanova, com a una novena gestió, sense comptabilitzar, però, l'assistència de Francesc Gumà, ja que no ho fa com a diputat sinó com a gerent de la companyia, ni la del bisbe Urquinaona, que no assisteix com a senador sinó en la seva condició de bisbe de Barcelona.

El quadre 6.3. indica la participació dels parlamentaris catalans en la gestió d'aquestes demandes, seguint el sistema del quadre anterior. No s'ha inclòs la votació del segon projecte de ferrocarril directe, ja que de votacions n'hi ha moltes i l'única particularitat d'aquesta, com a diferència respecte les altres, és que es tracta d'una votació nominal, que permet constatar la postura de cadascun dels parlamentaris que es troben presents a l'hemicicle i que voten en un sentit o altre.

Un total de trenta-dos parlamentaris del grup estudiat intervenen en un moment o altre en gestions d'aquesta companyia. Novament Víctor Balaguer apareix com el parlamentari més actiu, amb la particularitat que a partir de finals de 1881 és directiu de la companyia. Realitza fins a dotze gestions. El segueix Antoni Sedó, amb vuit gestions i Emilio Castelar, amb quatre. Entre els senadors catalans, Josep Maluquer és el més actiu, amb tres gestions. També en el nombre total de demandes gestionades apareix Balaguer al davant, amb set temes, seguit de Sedó, Castelar i Marià Pons, amb tres cadascun. En nombre de gestions a les Corts, és Sedó qui se situa al capdavant, amb vuit, fet que es deu a la seva particular insistència respecte els primers projectes de ferrocarril directe. El segueix de prop Balaguer, amb set gestions, alhora que se situa clarament al davant en gestions als ministeris, amb quatre.

Pel que fa als directius de la companyia, Francesc Gumà, que té escó de diputat a tres Corts, no intervé directament en gestions a les Corts ni als ministeris, reservant aquesta missió a Balaguer, directiu, com hem vist, des de finals de 1881.

Igual que en el cas de la TBF, hi ha una clara relació entre els districtes pels que ha de travessar el projecte ferroviari i la participació en gestions dels parlamentaris que els representen. Agafant els nou parlamentaris que intervenen en més d'una demanda, veiem que Balaguer, que se situa amb rotunditat al capdavant d'aquest grup, representa Vilanova i la Geltrú, veritable centre del projecte, amb l'afegit de ser una població encara sense connexió ferroviària. En aquest cas, cal tenir en compte també els seus especials lligams amb la companyia demandant. Entre els altres parlamentaris, destaca la presència de Marià Pons, que representava Reus a les primeres Corts de la Restauració (abans de la desaparició d'aquest districte electoral), essent aquesta ciutat un dels punts centrals dels tres

successius projectes de ferrocarril directe. Josep Castellet (diputat per Valls), representa l'altre extrem de la línia entre aquesta població i Vilanova i Barcelona; igual que en el cas de Vilanova, es tractava d'una població encara sense connexió ferroviària. Finalment, Josep Ferrer i Forés, diputat per Gandesa, representava un districte pel que havia de travessar també el ferrocarril directe, en el seu trajecte entre Reus i l'Ebre.

El quadre 6.4. permet veure la participació de parlamentaris catalans en gestions dels projectes ferroviaris que tenen alguna relació amb el ferrocarril directe, ja sigui en forma de trajectes coincidents en part o en forma d'afluents. A diferència dels anteriors quadres, no es refereix a un únic demandant, sinó a diversos, que tenen en comú la proximitat o confluència amb el ferrocarril directe. Les demandes i demandants són:

- 1) Concessió per subhasta del ferrocarril Val de Zafán-Sant Carles de la Ràpita (Corts de 1879-81). La concessionària serà la *Sociedad General de Obras Públicas* i, des de 1880, la CFVZSCR.
- 2) Proposició de concessió a la FCA d'un ferrocarril de dos ramals, que sortint de la línia de Val de Zafán, acabi un a Sant Carles de la Ràpita i l'altre a la línia de Gargallo a Terol (Corts de 1879-81).
- 3) Proposició de rehabilitació de CFVZSCR en la seva concessió d'aquesta línia (Corts de 1879-81).
- 4) Proposició d'una concessió a Pere Bové i Montseny d'un ferrocarril econòmic entre Reus i Mora la Nova (Corts de 1879-81).
- 5) Proposició d'una concessió a José Motiño y Dalmau d'un ferrocarril entre Els Alfacs i Benasc, per Montsó (Corts de 1881-84).
- 6) Proposició d'una concessió a Máximo Puget i José Fort d'un ferrocarril entre Lleida i Samper de Calanda, enllaçant aquí amb la línia de directes (Corts de 1881-84).
- 7) Concessió a Juan Francisco Contel y Marqués d'un ferrocarril entre la conca minaire d'Utrillas, a Terol, i el Port de Vinaròs (Corts de 1884-86).

Totes les gestions ressenyades es realitzen a les Corts. Catorze parlamentaris catalans i/o electes per Catalunya intervenen en aquestes gestions El parlamentari que es mostra més actiu és Pere Antoni Torres, amb sis gestions, seguit de Josep Ferrer i Forés, amb cinc, Albert Bosch i Fustegueras, amb quatre i Josep Maria Despujol, amb dues. En nombre de demandes, és Albert Bosch qui se situa al capdavant, amb tres, seguit pels altres tres parlamentaris esmentats, amb dues cadascun. No hi ha cap intervenció de senadors catalans, en part perquè alguns temes iniciats al Congrés no arriben a l'alta cambra, i en part perquè els que sí ho fan no compten amb la seva presència a les comissions.

No es pot fixar la presència de directius de les companyies gestionant directament aquestes demandes a les Corts, pel fet que la majoria dels projectes ressenyats no són demanats encara per companyies constituïdes, sinó per particulars i, alhora, les concessions finalment atorgades no aconsegueixen els seus objectius.

Igual que en els casos anteriors, hi ha una correspondència entre els districtes afectats pels projectes ferroviaris en qüestió i els parlamentaris que els representen. Així, els quatre diputats esmentats anteriorment, que són els que intervenen en més d'un tema, representen tots ells districtes del sud de Tarragona, directament afectats pels projectes tramitats: Josep Ferrer i Forés i Pere Antoni Torres representen el de Gandesa en diferents Corts (el segon, també el de Tarragona, a les de 1879-81), Albert Bosch i Fustegueras el de Roquetes (en altres Corts representa districtes de fora de Catalunya) i Josep Maria Despujol el de Tortosa.

**Quadre 6.4:** participació de parlamentaris catalans en gestions de projectes ferroviaris paral·lels i confluents a la línia de ferrocarrils directes Madrid-Barcelona.

| N  | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                             | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-----------------------|-----|---|---------|-------------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Torres, Pere Antoni   | no  | C | 1879-81 | concessió F. ec. Reus-Mora          | 2   | 6   | 0   | 0   | 6    |
|    |                       |     | C | 1881-84 | concessió Els Alfacs-Benasc         |     |     |     |     |      |
| 2  | Ferrer i Forés, Josep | no  | C | 1879-81 | concessió Val de Zafán-St. Carles   | 2   | 5   | 0   | 0   | 5    |
|    |                       |     | C | 1879-81 | concessió V. Zafán-St. C i Gargallo |     |     |     |     |      |
| 3  | Bosch i F., Albert    | no  | C | 1879-81 | concessió Val de Zafán-St. Carles   | 3   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | C | 1879-81 | concessió V. Zafán-St. C i Gargallo |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | C | 1879-81 | concessió F. ec. Reus-Mora          |     |     |     |     |      |
| 4  | Despujol, Josep M.    | no  | C | 1879-81 | concessió V. Zafán-St. C i Gargallo | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | C | 1879-81 | concessió Val de Zafán-St. Carles   |     |     |     |     |      |
| 5  | Álvarez Mariño, José  | no  | C | 1879-81 | concessió F. ec. Reus-Mora          | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 6  | Balaguer, Víctor      | no  | C | 1881-84 | concessió Els Alfacs-Benasc         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 7  | Baró, Teodor          | no  | C | 1881-84 | concessió Els Alfacs-Benasc         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Bosch i Carbonell, J. | no  | C | 1881-84 | concessió Els Alfacs-Benasc         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Camps, (m. Camps)     | no  | C | 1879-81 | concessió F. ec. Reus-Mora          | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Cañellas, Joan        | no  | C | 1881-84 | concessió Els Alfacs-Benasc         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Ferratges, Antoni     | no  | C | 1881-84 | concessió Els Alfacs-Benasc         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Godó, Bartomeu        | no  | C | 1881-84 | concessió F. ec. Lleida-Samper C.   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Labajos, Roc          | no  | C | 1884-86 | rehabilitació V. Zafán-St. Carles   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Soldevila, Ramon      | no  | C | 1879-81 | concessió F. ec. Reus-Mora          | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Pel que fa als parlamentaris que intervenen en gestions contràries als projectes ferroviaris confluents o paral·lels amb el ferrocarril directe, sols cal esmentar dos diputats, Josep Ferrer i Teodor González, que intervenen en un únic tema: el projecte de rehabilitació de la CFVZSCR. En el cas de Ferrer, intervé també presentant una esmena al projecte de concessió del ferrocarril de Val de Zafán a Tortosa (després, a Sant Carles de la Ràpita), però aquesta acció és més aviat una correcció del dictamen que no pas una oposició a ell, ja que aquest diputat apareix com a signant de la proposició.

#### 6.2.4.4. La *Compañía de los Ferro-carriles de Zaragoza a Pamplona y Barcelona*.

Com recordarem del capítol dedicat al món dels negocis, hi ha dues companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya que passen a formar part del *Norte* durant els anys estudiats: la CFZPB, que ho fa el 1878, i la CFLRT, que ho fa el 1884.

La CFZPB té, abans de la fusió amb el *Norte*, un important grup de directius que ocupen càrrecs parlamentaris. Primer trobem quatre senadors, dos dels quals passen a ocupar senadories vitalícies a partir de la recomposició del Senat de 1877. Josep Ferrer i Vidal és senador per Barcelona a la legislatura de 1876-77, convocada encara amb el sistema electoral del Sexenni. Manel Girona ho és al període de 1877-79, ja amb el sistema electoral propi de la Restauració. El marquès de Guad-el-Jelú és senador vitalici a partir de 1877. Alejandro Llorente és senador *cunero* per Lleida el 1876-77 i vitalici a partir d'aquesta data.

Hi ha quatre consellers més que ocupen escons al Congrés a les Corts de 1876-79: Santos de Isasa és diputat per Montoro (Còrdova), el marquès de Salamanca ho és per Albacete, el marquès de Malpica (Fernando Fernández de Còrdova) per Talavera (Toledo) i Nazario Carriquiri per Tafalla (Navarra). Finalment, Víctor Balaguer, que és membre de la

Junta Inspectora de la companyia (junt amb Segismundo Moret, encara sense representació en aquestes primeres Corts) és diputat per Vilanova i la Geltrú.

A partir de 1878, quan la CFZPB es fusiona amb el *Norte*, el planter de parlamentaris que presenta aquesta companyia és encara més impressionant. Del grup que provenia de l'anterior companyia, trobem cinc personatges, alguns dels quals ja hem vist dins del *grup català* de finances. Josep Ferrer i Vidal és senador per Barcelona a les Corts de 1881-84 i 1884-86. Manel Girona és senador per la mateixa província al període de 1877-79 i vitalici a partir de 1885. El marquès de Comillas és senador per dret propi, com a *grande de España*, entre 1882 i la seva defunció el 1883. Santos de Isasa torna a ser diputat per Montoro durant tot el període. Finalment, Faustino Rodríguez de San Pedro és diputat per Alcoi a les Corts de 1884-86.

A més d'aquests personatges, trobem el president de la companyia, el duc de la Torre que és senador per dret propi (com a antic regent del Regne) a partir de 1877. També ho són, a partir de la mateixa data, el marquès de la Habana, que s'incorpora al consell d'administració ja als anys vuitanta, i el duc de Santoña, ambdós com a *grandes*. Senadors vitalicis són els consellers Alejandro Shee y Saavedra (a partir de 1877), José de Sierra y Cárdenas (1877), Juan Topete (1881), Eduardo León y Llerena (1883), en aquest cas, després d'haver estat diputat per Jaén (1876-79) i per Martos (Jaén, 1881-83), junt amb José María Semprún (1883), després de ser senador per Valladolid (1881-83). El marquès de Casa-Pombo, per la seva banda, és senador per Valladolid (1877-79) i per Palència (1881-83).

Entre els diputats, destaca clarament Manuel Alonso Martínez, vicepresident de la companyia, que és diputat per Cervera (1876-79), per Castrojeriz (Burgos, 1879-81) i per Burgos (1881-82 i 1884-86) a més de ministre de Gràcia i Justícia entre 1881 i 1883 i novament a partir de 1885. Martín Zavala, administrador a Bilbao de la companyia, és diputat per Biscaia a les Corts de 1876-79 i per Bilbao a les de 1879-81, alhora que senador per la província de Biscaia a les de 1881-84 i 1884-86. Joaquín del Pino és diputat per Murias (León) a les Corts de 1879-81 i per Villafranca del Bierzo (León) a les de 1884-86.

Si bé no tots aquests personatges són coincidents a cada legislatura, en conjunt representen la respectable xifra de disset parlamentaris, molts d'ells instal·lats en senadories permanents. A ells caldria afegir els parlamentaris que pot utilitzar eventualment la companyia, com el cas ja vist de Fernando de Arteaga y Silva, nebot d'Alonso Martínez, que intervé en el procés de rivalitat amb el projecte de ferrocarril directe entre Madrid i Barcelona.

Mirant les demandes que planteja la companyia a les Corts i/o al Govern des de l'inici del període analitzat fins la fusió, l'única que apareix de manera clara és l'avenç reintegrable atorgat a algunes companyies per la llei de 5-7-1876, destinat a reparar els desperfectes causats per la guerra carlina, i que ja hem vist a l'apartat de temes ferroviaris col·lectius. Com recordarem, en aquella ocasió, les companyies afectades demanaven el principi d'indemnització, mentre que el Govern es mostra inflexible a les seves demandes.

La RO de 26-2-1878 aprovava la fusió de la companyia amb el *Norte*. A partir d'aquest moment, no hi ha cap demanda que afecti explícitament el traçat català de la companyia fins a la fi del període analitzat.

**6.2.4.5. La Compañía de los Ferrocarriles de Lérida a Reus y Tarragona.**

L'altra companyia que es fusiona amb el *Norte* dins del període analitzat és la CFLRT. De fet, el seu president, Faustino Rodríguez de San Pedro, és un dels directius de l'altra companyia, com acabem de veure. És diputat per Alcoi a les Corts de 1884-86. També són membres del consell d'administració del *Norte* altres directius de la CFLRT: Francisco Sepúlveda, Ernest Polack i Tomás de Ibarrola que, no obstant, no ocupen càrrecs parlamentaris. Altres directius que sí ocupen escons són el gerent de la companyia, José de Oñate, diputat per diversos districtes de la província de Segòvia a les successives Corts del període analitzat, i els consellers Francisco Barca, diputat pel Puerto de Santa María (Cadis) a les Corts de 1876-79, i Enrique Guilhou, per Alcalá (Madrid) a les de 1876-79 i 1884-86. Com es pot veure, doncs, la gran majoria de membres del consell d'administració de la companyia no són catalans.

La companyia planteja durant aquests anys tres demandes a les Corts: l'avenç reintegrable de 1876 i les pròrroques d'obres de 1877 i de 1878, als que es podria afegir el projecte ferroviari, també de 1876, del ramal Alcover-Valls. El primer d'aquests temes, com acabem de veure en el cas de la CFZPB, està analitzat a l'apartat de temes ferroviaris col·lectius. Anem, doncs, a veure els altres tres.

Abans de l'obertura de les primeres Corts de la Restauració, la RO de 19-2-1875 prorrogava en dos anys els terminis d'obres de diverses línies de ferrocarrils, entre les que estava el tram de la CFLRT entre Lleida i Montblanc. Un cop inaugurades les sessions de les Corts, el primer tema relacionat amb la companyia que apareix no és encara la demanda d'una nova pròrroga, ja que l'existent durava fins el febrer de 1877, sinó la concessió d'un ramal entre Alcover i Valls.

Tot i que la petició d'aquesta línia no la fa la CFLRT, tot sembla indicar que es tractava d'un projecte de la pròpia companyia, que sol·licitava un concessionari particular, com en moltes altres ocasions. El plantejament del tema, que es presenta explícitament com a ramal de la línia de Lleida a Reus i Tarragona, així ho sembla confirmar. D'altra banda, la sol·licitud de concessió per al ferrocarril de Valls a Vilanova i Barcelona, es fa com a continuació d'aquest ramal, amb la idea general d'unir ambdues línies i aconseguir un trajecte més curt entre Lleida i Barcelona. En no reeixir la construcció d'aquest ramal, finalment es fa l'enllaç a Picamoixons.

El juliol de 1876, Marià Pons, diputat per Reus (recordem que aquest districte quedarà englobat dins del de Tarragona ja a les següents eleccions), presenta al Congrés la corresponent proposició de llei, que signa ell sol<sup>597</sup>. El concessionari havia de ser Salvador Peydro. Pons defensa la proposició i es pren en consideració. Presideix la comissió Manuel Alonso Martínez, diputat *cunero* per Cervera i un dels homes clau del *Norte*. També formen part de la comissió el propi Pons, més Manuel de Salamanca (diputat *cunero* per Tortosa) i Eduard Gasset i Matheu (Gandesa), junt amb diputats de districtes de fora de Catalunya. El tema no aconsegueix ser tramitat abans de la suspensió de les sessions de les Corts, però finalment s'aprova sense debat el 10 de novembre.

El projecte passa al Senat, on es forma la comissió. La presideix el comte de Bañuelos (senador per Tarragona) i en ella trobem altres senadors catalans i/o electes per Catalunya: el baró de les Quatre-Torres i Josep Maria Bremon, ambdós senadors per Tarragona, junt

597. DSC, legislatura de 1876-77, 4-7-1876, ap. 1r al núm. 100.

amb Tomás Roger i Vidal, per Girona. El 29 de novembre s'aprova sense debat. És la llei de 21-12-1876.

El següent episodi de tramitacions de la companyia és la demanda d'una pròrroga d'obres per acabar el tram entre Lleida i Montblanc. El novembre de 1876 presenten al Congrés la corresponent proposició de llei Marià Pons, Manuel de Salamanca i Manuel Alonso Martínez, als que ja hem vist en l'anterior gestió, junt amb Joaquim Castellarnau (diputat per El Vendrell)<sup>598</sup>. Pons defensa la proposició i es pren en consideració.

Els dies següents arriben al Congrés exposicions favorables i contràries a la demanda de la CFLRT. A l'arxiu del Congrés consta fins a un total de 24 exposicions referents a aquesta proposició<sup>599</sup>. Entre les favorables, no n'hi ha cap d'institucions locals, sinó que van signades per veïns de diversos municipis afectats. Argumenten que la guerra civil i les inundacions de l'any 1874 haurien endarrerit els terminis de construcció previstos i demanen l'acceptació de la pròrroga. Entre les contràries, en destaca les de la Diputació de Lleida, ajuntaments de Tarragona i de Vinaixa i JPAICT. Argumenten que la lentitud de la construcció ha perjudicat l'economia de la zona i demanen un canvi de concessionari.

La companyia afronta la pressió contrària de les corporacions locals, aconseguint col·locar dos dels seus directius parlamentaris a la comissió del Congrés. Aquests són José de Oñate i Enrique Guilhou, diputats per Riaza (Segòvia) i per Alcalá (Madrid), respectivament. També formen part de la comissió Salamanca, Pons i Castellarnau, tots ells signants de la proposició. Amb aquesta composició de la comissió, el seu dictamen és, lògicament, favorable.

Ramon Soldevila (diputat per Lleida) presenta dues esmenes que fan referència als terminis de les obres<sup>600</sup>. La primera compta amb les signatures d'Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Joaquim Bañeres (Balaguer), Enrique Vivanco (Les Borges), Manuel de Azcárraga (Solsona), Josep Florejachs (Olot) i Constancio Gambel (Seu d'Urgell), alguns d'ells diputats *cuneros*. I la segona, amb els mateixos Bañeres, Vivanco, Azcárraga, Florejachs i Gambel, i el marquès de Montoliu (Tarragona) en el lloc de Sedó.

El 13 de desembre es posa el dictamen a discussió. Soldevila intervé per aclarir que la comissió ha acceptat una de les seves esmenes i que ell retira l'altra. Sense més debat, s'aprova el dictamen.

El projecte passa al Senat. Presideix la comissió el comte de Bañuelos (senador per Tarragona) i en ella trobem Ferran Puig (Barcelona), Josep Maluquer (Lleida) i Josep Maria Bremon (Tarragona). El 18 de desembre s'aprova sense debat. És la llei de 12-1-1877.

Mesos més tard, i ja a la legislatura de 1877, Soldevila, autor de les esmenes al dictamen de la comissió del Congrés, intervé en aquesta cambra per preguntar al ministre de Foment, el comte de Toreno, sobre la propera caducitat de la pròrroga, concretament si el ministre pensava instruir el corresponent expedient de caducitat. Tenint en compte que la llei de pròrroga duia data de gener de 1877 i que s'atorgava per a un any i mig, no caducava fins el juliol de 1878. Com que Soldevila planteja la pregunta el juny de 1877, encara quedava per endavant més d'un any. Per això, el ministre respon que quan arribés el moment i si la situació ho reclamava, obriria el corresponent expedient.

---

598. DSC, legislatura de 1876-77, 22-11-1876, ap. 5è al núm. 129.

599. Arxiu del Congrés. Serie general, legajo 179/expediente 42: "Proposición de ley concediendo prórroga a la empresa del ferrocarril de Lérida a Reus y Tarragona para terminar las obras".

600. DSC, legislatura de 1876-77, 7-12-1876, ap. 2n al núm. 141.

Quan s'acostava la data prevista a la pròrroga anterior, però, la companyia encara no havia aconseguit enllestir les obres. En aquest context, un grup de diputats torna a presentar una proposició de llei, demanant un nou termini de mig any. Signen la proposició alguns dels que hem vist en les anteriors gestions: Salamanca, Pons, Alonso Martínez, junt amb Marià Maspons (Granollers), Emilio Castelar (Barcelona) i Antonio Oñate, diputat per Santa Maria de Nieva (Segòvia) i germà de José Oñate, directiu i parlamentari de la companyia, al que hem vist en l'anterior gestió parlamentària<sup>601</sup>.

Pons defensa la proposició, igual que havia fet a l'anterior sol·licitud de pròrroga. Així com en l'anterior ocasió el ministre de Foment no havia oposat objeccions a què es prengués en consideració la proposició, tot i l'oposició de les corporacions locals, ara es mostra més vacil·lant. El ministre, encara el comte de Toreno, al·ludeix a les demandes contraposades que hi ha respecte aquest tema: *mientras unos Sres. Diputados de aquellas provincias se interesan a favor de la prórroga para la compañía del camino de hierro de Lérida a Reus y Tarragona, otros Sres. Diputados se oponen decididamente, y en el día de ayer y en el de anteayer he recibido de algunas de aquellas poblaciones telegramas que indican el deseo de que no se conceda esta prórroga*<sup>602</sup>. Finalment, però, la proposició es pren en consideració.

L'endemà, el marquès de Montoliu presenta una exposició de l'Ajuntament de Tarragona, que s'oposava a la concessió de la pròrroga i s'entreté a explicar-ne el contingut.

Es forma la comissió, que presideix Manuel Danvila, diputat per Gandia. En ella trobem alguns dels diputats que ja havien aparegut en la tramitació d'afers d'aquesta companyia: Pons, Salamanca, Maspons i Oñate, junt amb Manuel de Azcárraga (diputat *cunero* per Solsona). La presència d'Oñate a la comissió, constituïa la representació més evident de la companyia. Aquesta comissió emet un dictamen favorable.

Igual que en l'anterior pròrroga, un grup de diputats catalans presenta una esmena al dictamen. La signen Soldevila, el marquès de Montoliu, Florejachs, junt amb Pau Turull (Terrassa), Agustí Vilaret (Santa Coloma de Farners), Pere Bosch i Labrús (Vic) i Pelagi de Camps (Girona). Pocs dies després, el mateix grup de diputats retira l'esmena i la presenta novament redactada. Ambdós textos fixaven terminis d'obres i imposaven condicions diverses<sup>603</sup>.

El 20 de maig es posa el dictamen a discussió. La comissió aclareix que admet l'esmena modificada, fet que indica que havia hagut negociacions prèvies amb el grup de diputats que l'havia presentat per aconseguir un text consensuat. Sense més discussió s'aprova el dictamen.

Presideix la comissió del Senat encarregada d'aquest tema José García Barzanallana, senador vitalici i que hem vist fins aquí en un nombre considerable de temes. En formen part també els senadors per Tarragona baró de les Quatre-Torres i Josep Maria Bremon. El 27 de maig l'alta cambra aprova el dictamen, sense debat. És la llei de 14-6-1878.

Fins anys més tard no torna a aparèixer cap al·lusió a la companyia a les Corts. El juny de 1882, José María Celleruelo (diputat *cunero* per Lleida) demana l'expedient amb les reials ordres relatives a la companyia. Aquest diputat es referia a la RO de 22-11-1881, no apareguda a la *Gaceta de Madrid* fins el 7-1-1882, sobre reconeixement i obres a la línia de Lleida a Reus i Tarragona, que dictava diverses instruccions de construcció, material mòbil i

601. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 3-5-1878, ap. 7è al núm. 53.

602. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 9-5-1878, núm. 58, p.1375.

603. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 14-5-1878, ap. 13è al núm. 62; 18-5-1878, ap. 2n al núm. 65.

explotació. Dies més tard arriba aquesta informació, sense que Celleruelo plantegi cap objecció posterior a l'estat de la companyia.

La RO de 10-6-1885 transferia la companyia al *Norte*.

El quadre 6.5. permet veure la participació de parlamentaris catalans en gestions d'aquesta companyia. Les demandes plantejades per aquesta a les Corts durant aquests anys són tres, totes elles a les Corts de 1876-79:

- 1) Concessió del ramal Alcover-Valls (Corts de 1876-79).
- 2) Pròrroga d'obres de 1877 (Corts de 1876-79).
- 3) Pròrroga d'obres de 1878 (Corts de 1876-79).

Cal dir aquí que hi ha també una considerable nombre de gestions contràries a les dues demandes de pròrroques que fa la companyia, que estan protagonitzades també per parlamentaris catalans i que no queden comptabilitzades en aquest quadre.

**Quadre 6.5:** participació de parlamentaris catalans en gestions de la CFLRT.

| N  | parlamentari         | D.C | C | Corts   | demanda                       | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|----------------------|-----|---|---------|-------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Pons, Marià          | no  | C | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 3   | 8   | 0   | 0   | 8    |
|    |                      |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      |     |     |     |     |      |
|    |                      |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      |     |     |     |     |      |
| 2  | Salamanca, M. de     | no  | C | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 3   | 6   | 0   | 0   | 6    |
|    |                      |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      |     |     |     |     |      |
|    |                      |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      |     |     |     |     |      |
| 3  | Alonso Martínez, M.  | no  | C | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                      |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      |     |     |     |     |      |
|    |                      |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      |     |     |     |     |      |
| 4  | Bremón, Josep Ma.    | no  | S | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                      |     | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      |     |     |     |     |      |
|    |                      |     | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      |     |     |     |     |      |
| 5  | Bañuelos, comte de   | no  | S | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                      |     | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      |     |     |     |     |      |
| 6  | Morenes (baró Q.-T.) | no  | S | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                      |     | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      |     |     |     |     |      |
| 7  | Castellarnau, J.     | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 8  | Maspons, Marià       | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 9  | Azcárraga, Manuel    | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Castelar, Emilio     | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Gasset i Matheu, E.  | no  | C | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Maluquer, Josep      | no  | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Puig, Ferran         | no  | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Roger i Vidal, Tomàs | no  | S | 1876-79 | concessió ramal Alcover-Valls | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Catorze parlamentaris del grup estudiat intervenen en les gestions ressenyades, que se centren totes elles a les Corts. Marià Pons apareix com el parlamentari amb un nombre més gran de gestions, amb un total de vuit, seguit del *cunero* Manuel de Salamanca, amb sis. Pel que fa a demandes, hi ha empat a tres entre aquests dos parlamentaris i Manuel Alonso Martínez (que és un altre cas de cunerisme) i Josep Maria Bremón. Aquest darrer apareix com el senador més actiu en aquest terreny.

Com recordarem, la majoria de directius de la CFLRT no són catalans i per això els que arriben a ocupar escons parlamentaris representen districtes de fora de Catalunya. En aquest sentit, caldria destacar la presència dels germans Oñate i d'Enrique Guilhou, que



intervenen directament en les tramitacions al Congrés de les dues pròrroques d'obres. Mentre que Guilhou era conseller de la companyia, José de Oñate n'era el gerent; el seu germà Antonio, tot i no ser directament membre del consell d'administració, cal considerar-lo com a representant directe dels seus interessos en la seva gestió al Congrés en la demanda de pròrroga de 1878. No és pot deixar d'esmentar l'interès que mostra Manuel Alonso Martínez, diputat *cunero* per Cervera, per aquesta companyia, ja que és un dels principals directius del *Norte* i, com hem vist, aquesta companyia disposava d'alguns membres seus al consell d'administració de la CFLRT. Alonso Martínez intervé en les tres demandes plantejades per la companyia a les Corts durant aquests anys.

Interessa també aquí veure l'adscripció als districtes dels parlamentaris que es mostren més actius. Agafant els sis parlamentaris que intervenen en més d'una demanda, veiem com quatre d'ells representen districtes directament afectats per la línia. Entre els diputats, destaca Marià Pons, diputat per Reus, un dels centres principals de la línia. Entre els senadors, n'hi ha tres per la província de Tarragona: Josep Maria Bremon, el comte de Bañuelos, que el 1877 passa a ser vitalici, i el baró de les Quatre-Torres.

**Quadre 6.6:** participació de parlamentaris catalans en gestions contràries a les demandes de la CFLRT.

| N  | parlamentari                    | D.C | C | Corts   | demanda                  | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|---------------------------------|-----|---|---------|--------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Soldevila, Ramon                | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                                 |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878 |     |     |     |     |      |
| 2  | Florejachs, Josep               | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                                 |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878 |     |     |     |     |      |
| 3  | Montoliu, m. de                 | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                                 |     | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878 |     |     |     |     |      |
| 4  | Azcárraga, M. de                | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 5  | Bañeres, Joaquim                | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 6  | Gambel, Constancio              | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 7  | Vivanco, Enrique                | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 8  | Bosch i Labrús, Pere            | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Camps, (m. Camps)               | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Celleruelo, José M <sup>a</sup> | no  | C | 1881-84 | petició de dades         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Sedó, Antoni                    | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Turull, Pau                     | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Vilàret, Agustí                 | no  | C | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

El quadre 6.6. permet apreciar l'oposició que generen els dos projectes de pròrroques que presenta la CFLRT. La primera qüestió que en destaca, és que tenint en compte que el nombre total de demandes d'aquesta companyia era més aviat escàs, hi ha un elevat nombre de parlamentaris que s'hi oposen d'una manera o altra, fins a un total de tretze. La segona qüestió a destacar, és la important presència de diputats per districtes lleidatans dins d'aquest grup, amb sis diputats, especialment concentrats en la primera demanda de pròrroga. És a dir, que en aquesta polèmica qüestió, mentre els parlamentaris de Tarragona, que era l'extrem de la línia ja construït, es mostren més favorables a les demandes de la companyia, els de Lleida, que era l'extrem encara pendent de construcció, posen condicions a aquestes demandes.

Si Marià Pons, diputat per Reus, era el parlamentari que es mostrava més actiu en la tramitació favorable a la companyia, Ramon Soldevila, diputat per Lleida, és el més actiu en sentit contrari, amb un total de quatre gestions.

#### **6.2.4.6. La Sociedad de los Ferrocarriles de Almansa a Valencia y Tarragona.**

La SFAVT té també durant aquests anys alguns directius que són parlamentaris. Aquesta companyia, en la que ens fixem sols en referència al seu tram entre Ulldecona i Tarragona, tenia el seu centre de decisió a València i per això els parlamentaris vinculats a ella representen districtes valencians.

El marquès de Campo, a qui ja hem vist en la seva pugna amb el *grup català* de finances en els negocis colonials, és gerent de la companyia i senador per València a la primera legislatura de la Restauració i vitalici a partir de la recomposició del Senat de 1877. Cristino Martos és diputat per València a partir de 1879. Luís Mayans ho és per Albaida a les Corts de 1879-81. El vescomte de Bétera ho és per Enguera a les mateixes Corts i per Sueca a les de 1884-86. La companyia, a més, fa president Antoni Cánovas del Castillo durant les Corts liberals de 1881-84, en què no presideix el Govern; en aquesta ocasió, representava el districte de Màlaga.

Igual que en el cas de la CFZPB, l'únic tema que té a veure amb el seu traçat català és l'avenç reintegrable de 1876, vist anteriorment.

#### **6.2.4.7. El Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas.**

El FMSJA és una de les dues companyies que al capítol dedicat al món dels negocis hem vist com a estretament vinculada a la SCGC. L'altra, la RCCRE, la veurem després dels apartats dedicats a les companyies ferroviàries. Cal esmentar també el ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui, incorporat a la SCGC l'octubre de 1884 i que veurem a continuació del FMSJA.

#### **A) Directius que ocupen càrrecs parlamentaris i gestions d'alguns temes.**

Igual que les companyies ferroviàries precedents, el FMSJA presenta un grup de directius amb escó al Congrés o al Senat. Fèlix Macià i Bonaplata, gerent de la companyia i veritable impulsor d'aquest projecte ferroviari, és diputat per Puigcerdà a les Corts de 1879-81, 1881-84 i 1884-86. Ramon Estruch, a qui ja hem vist com a directiu del BHC, és conseller de la SCGC i president del FMSJA, alhora que senador per Barcelona entre 1876 i 1881. Antoni Borrell i Folch, a qui també hem vist amb ocasió del BHC, és conseller de la SCGC i del FMSJA i diputat per Arenys de Mar a les Corts de 1884-86. Antoni Roger i Vidal i Pau Turull, ambdós consellers de la companyia, són diputats per Barcelona a les Corts de 1881-84 i per Terrassa a les de 1876-79, 1879-81 i 1884-86, respectivament. D'altra banda, Joaquim Maria Paz era president de l'altra companyia participada per la SCGC —la RCCRE— i alhora senador per Barcelona a la legislatura de 1876-77 i per la SEBAP al període de 1877-79 i Corts de 1879-81 i 1884-86.

A l'apartat dedicat a temes ferroviaris col·lectius, hem vist ja el procés relacionat amb la demanda d'aquesta companyia i de la TBF per no ser incloses dins de la llei d'arranjament del Deute i poder cobrar així íntegrament la subvenció assignada, junt amb les gestions dels parlamentaris catalans en aquest tema. Cal dir que el FMSJA, a més, gestiona aquest afer per la via de la demanda contenciosa, originant un llarg procés i una col·lecció de reials ordres, que culmina en la de 28-6-1879, que desestimava les pretensions de la companyia.

A més d'aquest i dels altres temes que veurem a continuació, n'hi ha dos més en els que no sembla que hi hagi cap participació directa dels parlamentaris catalans. El primer és la inclusió de la colònia minera que la companyia posseïa al final de la seva línia dins dels beneficis de la llei de colònies agrícoles, el 1883<sup>604</sup>. El segon és la petició d'una autorització per establir la seva estació definitiva a Sant Martí de Provençals, que havia de ser el principi de la línia, i que el 1885 encara es trobava pendent. La companyia arriba a un acord amb el *Norte* per utilitzar la seva estació<sup>605</sup>.

### **B) Pròrroga d'obres de 1878.**

Als primers anys de la Restauració, els promotors del projecte ferroviari de Granollers a Sant Joan de les Abadesses traspassen la concessió a la companyia FMSJA: la RO de 10-8-1875 admetia la transferència que feia Eugeni Brocca de la seva part de la concessió a Fèlix Macià, mentre que la d'1-12-1877 aprovava el traspàs d'aquest al FMSJA.

L'any següent, la companyia demana una pròrroga dels terminis d'obres per poder completar la construcció de la línia fins Sant Joan de les Abadesses. Aquesta demanda pren forma en una proposició de llei que presenten al Congrés el maig de 1878 Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú), Marià Maspons (Granollers), Joan Fabra i Floreta (Puigcerdà), Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes), junt amb altres diputats no catalans<sup>606</sup>. Balaguer defensa la proposició i el ministre de Foment, el comte de Toreno, es mostra favorable a què el Congrés la prengui en consideració, com així es fa. Es forma la comissió, que presideix el propi Balaguer, i en la que trobem uns altres signants de la proposició, Joan Fabra i Albert Bosch, junt amb Pere Bosch i Labrús (Vic), el marquès de Montoliu (Tarragona), i els *cuneros* Severiano Arias (Figueres) i Constancio Gambel (Seu d'Urgell). El 18 de maig s'aprova sense debat.

El projecte passa al Senat, on es forma la corresponent comissió. La presideix el marquès de Bedmar (senador per dret propi). Ramon Estruch, president de la companyia demandant i senador per Barcelona, n'ocupa la secretaria. Trobem també com a membres de la comissió Ferran Puig (Barcelona), Manel Girona (Barcelona), Manuel Torrecilla (*cunero* per Tarragona), entre altres. L'1 de juny es posa a discussió el dictamen. Josep Maluquer, aleshores senador per Lleida, planteja unes observacions, que no oposició, a aquest, i sense més s'aprova. És la llei de 2-7-1878, que atorgava al FMSJA trenta mesos de pròrroga.

### **C) Autorització de 1878 per comptabilitzar el capital invertit en l'adquisició de les mines a efectes de l'emissió d'obligacions al portador.**

El mateix 1878, el FMSJA planteja una altra demanda en la que han d'intervenir els parlamentaris catalans. La companyia pretenia fer una emissió d'obligacions i demanava poder comptabilitzar el capital invertit en l'adquisició de les mines que posseïa a l'extrem Nord de la línia. El desembre, un grup de diputats catalans presenten la corresponent proposició de llei. Aquests són Emilio Castelar (Barcelona), el ja al·ludit Balaguer, Eduard Reig (Manresa), Camil Fabra (Barcelona), Enrique Orozco (Berga), Josep Maria Nadal (Gràcia) i Pau Turull conseller de la companyia demandant i diputat per Terrassa<sup>607</sup>.

604. Veure FMSJA: *Memoria leída ... 10-6-1884*.

605. FMSJA: *Memoria leída ... 16-5-1885*.

606. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 3-5-1878, ap. 4t al núm. 53.

607. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 4-12-1878, ap. 7è al núm. 141.

Igual que en la proposició anterior, Balaguer en fa la defensa i el comte de Toreno s'hi mostra favorable. Es forma la corresponent comissió, en la que retrobem dos dels signants de la proposició —Balaguer, que actua com a president, i Reig— junt amb Nil Maria Fabra (Castellterçol), Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Josep Florejachs (Olot) i el ja esmentat Bosch i Labrús (i un setè component no català, el marquès de la Viesca de la Sierra). El dia 13 el Congrés aprova sense debat el dictamen.

Presideix la comissió del Senat el marquès de Monistrol, senador vitalici, i en ella trobem també Joaquim Maria Paz, president de l'altra societat participada per la SCGC —la RCCRE— i senador per Barcelona, junt amb els ja al·ludits Ferran Puig i Josep Maluquer i altres senadors no catalans. El dia 18 l'alta cambra aprova el dictamen també sense debat. És la llei de 10-1-1879.

Ramon Estruch, president de la companyia i a qui hem vist gestionant directament la pròrroga d'obres de 1878, es refereix durant l'acte d'inauguració de la línia, el 1881, al suport rebut per part dels parlamentaris catalans en les gestions de l'empresa a les Corts: *[viendo] a los Sres. Diputados y Senadores por Cataluña, cuyo único interés y celo a favor de la Empresa, ha sido siempre en ellos más que un deber de su alta misión, una necesidad hija de su patriotismo y del mucho aprecio con que siempre han distinguido a esta compañía*<sup>608</sup>.

#### **D) Concessió del tram Sant Martí de Provençals-Llerona.**

A l'apartat dedicat a la TBF, ja hem tingut ocasió de fer una primera aproximació a aquesta qüestió, que va espatllar les relacions entre ambdues companyies. Com recordarem, l'entesa inicial entre elles per què el FMSJA pogués fer servir les vies de la TBF entre Granollers i Barcelona per al pas dels seus trens a canvi d'un peatge, finalment es trenca i la companyia de Sant Joan, o millor, la SCGC, decideix construir una via pròpia entre les dues poblacions esmentades, que permetés una comunicació directa entre els jaciments de Sant Joan de les Abadesses i Barcelona sense dependre d'altres companyies.

Els desitjos de la companyia prenen forma en una proposició de llei que presenten al Congrés l'abril de 1882 Antoni Ferratges, diputat per Granollers, districte directament afectat pel nou projecte, Fèlix Macià, gerent de la companyia demandant i diputat per Puigcerdà, junt amb José Álvarez Mariño (Vilademuls), Pedro Diz (Olot), Joaquim Marin (Berga) i altres diputats no catalans. La proposició evita esmentar les poblacions de Granollers i Barcelona, tot procurant que el seu projecte no apareixi com a coincident amb el que ja existia des de feia anys, i per això es presenta com a Llerona-Sant Martí de Provençals. El concessionari seria la SCGC i el nou tram enllaçaria amb la línia Granollers-Puigcerdà<sup>609</sup>.

Ferratges defensa la proposició i es pren en consideració. Es forma la comissió, en la que trobem el propi Ferratges com a president, més Macià, que intervé en aquest afer d'una manera molt directa, junt amb Isidre Boixader (Seu d'Urgell), Vicente de Romero (Gràcia), Joaquim Planas i Borrell (Terrassa) i el ja al·ludit Albert Bosch (i un setè component, Miguel Muruve).

Els dies següents arriba una exposició de la TBF oposant-se al projecte, que ja hem pogut veure a l'apartat dedicat a aquesta companyia i que presenta Tirso Rodríguez. Com recordarem, la TBF demanava que les Corts no autoritzessin la concessió i, en el pitjor dels

---

608. ESTRUCH: Discursos pronunciados ..., p.12.

609. DSC, legislatura de 1881-82, 4-4-1882, ap. 3r al núm. 97.

casos, que si aquesta s'atorgava s'adoptés el mateix criteri que l'utilitzat en la concessió del tram entre Montcada i Barcelona per a la companyia del ferrocarril de Barcelona a Saragossa, tot impedit que construís estacions intermitges en un traçat que fins aleshores havia correspost únicament a la companyia del ferrocarril de Barcelona a Granollers<sup>610</sup>.

El FMSJA, per la seva banda, defensa la legitimitat de les seves pretensions. A la següent Junta General d'accionistes de la companyia, un cop ja obtinguda la concessió, es dedica força atenció a aquest tema:

Nuestra Sociedad, una vez más lo decimos, hubiera renunciado a la prolongación de su línea en detrimento de sus intereses y atenta solamente a no agobiar el mercado con la emisión de nuevos valores, siempre y cuando hubiera podido llegar a un concierto que debía creer ultimado y que a nuestro modo de ver, conciliaba los intereses de las dos Compañías contratantes. Más, desde el momento en que nuestra co-estipulante se desprendía de todas las seguridades dadas de palabra y por escrito, sin dignarse fundar poco ni mucho su inexplicable actitud, la Compañía de San Juan debía más que nunca demostrar que tenía en sí misma los elementos necesarios para hacer frente en beneficio propio a la nueva situación<sup>611</sup>.

En qualsevol cas, l'oposició de la TBF a aquesta concessió no es tradueix en cap iniciativa parlamentària, fora de la ja esmentada exposició. El 9 de maig de 1882 el Congrés aprova sense debat el dictamen de la comissió.

Al Senat, el marquès de Monistrol torna a presidir la comissió. En ella trobem també Ferran Puig (ara ja senador per Girona), Josep Ferrer i Vidal (Barcelona) i Josep Maluquer (ara senador vitalici), junt amb altres senadors no catalans. En aquesta cambra, és Ferran Puig el parlamentari que presenta l'exposició de la TBF. No obstant, ni presenta un vot particular ni s'oposa de cap manera al projecte. No és l'únic cas d'ambivalència de postures, com veurem a les planes següents, fet que indicaria en tot cas poca relació directa amb les dues companyies demandants. El dictamen s'aprova sense debat el 2 de juny.

La llei resultant duu data de 4-8-1882. La RO de 12-5-1883 incloïa el plec de condicions i la de 3-6-1883 la concessió definitiva. Finalment, la RO de 9-1-1884 autoritzava la transferència de la concessió de la SCGC al FMSJA.

### **E) Pròrroga d'obres per al tram Sant Martí de Provençals-Llerona.**

Igual que havia passat durant la construcció del tram final de la línia fins Sant Joan de les Abadesses, la companyia es veu obligada a tramitar una pròrroga d'obres per al tram entre Sant Martí de Provençals i Llerona. El febrer de 1885, un grup de diputats catalans presenta la corresponent proposició de llei. Aquests són Albert Camps (La Bisbal), els ja esmentats anteriorment Macià (cal recordar sempre que es tracta del gerent de la companyia demandant), Ferratges i Álvarez Mariño, més Antoni Mataró (Santa Coloma de Farners). En la proposició es demanava una pròrroga de divuit mesos<sup>612</sup>.

En aquesta ocasió, és el propi Macià qui defensa la proposició al Congrés. Es forma la comissió, en la que la companyia demandant aconsegueix col·locar dos dels seus directius parlamentaris: el mateix Macià i Pau Turull, diputat per Terrassa i que ja ens havia aparegut en anteriors gestions. En ella trobem altres signants de la proposició: Ferratges i Camps. La

610. Sobre aquest precedent, veure el fullet CAMINO DE HIERRO DEL NORTE: *Memoria acerca de el derecho que la empresa titulada ..., sección de Barcelona a Granollers tiene a impedir la construcción de otra vía que saliendo de Barcelona empalme con la que va de Montcada a Sabadell*, 1855.

611. FMSJA: *Memoria leída ... 10-6-1884*, p.6.

612. DSC, legislatura de 1884-85, 4-2-1885, ap. 20è al núm. 81.

completen Manel Duran i Bas (Barcelona), que n'és el president, Marià Pons (Tarragona) i Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca). El 21 de febrer s'aprova sense debat.

El projecte passa al Senat. A la comissió trobem alguns senadors catalans de la part permanent de l'alta cambra: el marquès de Benzú, que n'és el president, el comte de Peralada, junt amb els senadors ja al·ludits anteriorment Josep Maluquer i Manel Girona (ara ja vitalici també), més Ferran Puig. El 7 de maig s'aprova sense debat. La llei resultant duu data de 12-6-1885.

## **F) Projectes d'enllaços ferroviaris amb Olot.**

A més de les demandes directament lligades al FMSJA, hi ha dos projectes ferroviaris més sobre els que cal parar atenció, tant pel fet de tenir com a punt d'origen estacions de línia d'aquesta companyia, com per què alguns dels seus directius parlamentaris s'hi interessen directament a les Corts. Es tracta del ferrocarril entre Torelló i Olot, que arriba a obtenir la corresponent concessió el 1882, i del ferrocarril entre Sant Joan de les Abadesses i Olot, que no aconsegueix superar tots els tràmits parlamentaris.

El primer d'aquests projectes pren forma en una proposició de llei que presenta al Congrés el desembre de 1881 Fèlix Macià, gerent del FMSJA, que intervé novament de manera directa en gestions de la companyia. Signaven també la proposició alguns diputats ja al·ludits anteriorment en gestions d'aquesta companyia: Joan Fabra, Pedro Diz i Pere Bosch i Labrús, junt amb Albert Quintana (Torroella de Montgrí) i dos diputats no catalans. A la proposició es demanava la concessió a la FSFTO d'un ferrocarril de via estreta entre ambdues poblacions, enllaçant a la primera amb la línia de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, i a la segona amb el projectat ferrocarril d'Olot a Girona. S'establí que l'amplada de via del nou ferrocarril havia de ser igual que el d'Olot a Girona, de la mateixa manera que el material mòbil també hauria de ser igual i que l'estació d'Olot seria comuna a ambdues línies<sup>613</sup>.

Qui defensa la proposició en aquesta ocasió, és un dels diputats no catalans que la signaven, Miguel Muruve (Coamo, Puerto-Rico). Es pren en consideració i es forma la comissió, en la que trobem alguns signants de la proposició: Joan Fabra, que n'és el president, Macià, que actua com a secretari, Diz i Muruve, junt amb Pere Antoni Torres (Gandesa), el ja al·ludit Antoni Ferratges i Pere Nolasc Gay (Tarragona). El 22 de desembre s'aprova sense debat.

L'únic senador català present a la comissió de l'alta cambra és Ferran Puig, personatge que ens ha anat apareixent ja en anteriors tramitacions. La presideix el senador vitalici Francisco Ramírez. Un dels seus membres, Antoni Terrero (senador per Salamanca), emet un vot particular en el que es demanava que la concessió no s'atorgués a la companyia sol·licitant, sinó que es realitzés per pública subhasta.

El 21 de març de 1882 es posa a discussió aquest tema, essent rebutjat el vot particular de Terrero. El 21 d'abril s'aprova definitivament el dictamen de la majoria de la comissió. Aquest es concreta en la llei de 26-5-1882.

El segon projecte pren forma en una proposició de llei que un grup de diputats catalans presenta al Congrés el maig de 1882. La signa en primer lloc Fèlix Macià, novament

---

613. DSC, legislatura de 1881-82, 13-12-1881, ap. 4t al núm. 46.

gestionant afers de la seva companyia, i compta amb les signatures d'Antoni Roger i Vidal, un altre conseller d'aquesta, alhora que diputat per Barcelona, i el ja al·ludit Pedro Diz, diputat per Olot, districte final de la línia proposada. La proposició demanava la concessió a Antoni Girandier d'un ferrocarril entre l'estació de Sant Joan de les Abadesses i Olot<sup>614</sup>.

Igual que en el cas de la tramitació parlamentària de la pròrroga de 1885, és el propi gerent del FMSJA, Fèlix Macià, qui defensa la proposició al Congrés. Es pren en consideració i es forma la corresponent comissió, en la que trobem un altre conseller del FMSJA que apareixia també com a signant de la proposició: Antoni Roger i Vidal, junt amb els ja al·ludits Torres i Quintana, més Francesc d'Assís Madorell (Vilafranca del Penedès), Joan Cañellas (El Vendrell), Bartomeu Godó (Igualada) i Josep Castellet (Valls). Aquesta comissió, però, no arriba ni a nomenar president i secretari.

### **G) Participació dels parlamentaris catalans en gestions de la companyia.**

Per als anys analitzats, el FMSJA (i projectes confluents) presenta un total de set demandes amb participació de parlamentaris catalans:

- 1) La no inclusió de la companyia dins de la llei d'arranjament del Deute, per poder cobrar íntegrament la subvenció assignada (Corts de 1876-79).
- 2) La pròrroga d'obres de 1878 per a la finalització de la línia fins Sant Joan de les Abadesses (Corts de 1876-79).
- 3) L'autorització de 1878 per comptabilitzar el capital invertit en l'adquisició de les mines a efectes de l'emissió d'obligacions al portador (Corts de 1876-79).
- 4) La concessió del tram Llerona-Sant Martí de Provençals (Corts de 1881-84).
- 5) La concessió del ferrocarril de via estreta de Torelló a Olot a la companyia FSFTO (Corts de 1881-84).
- 6) El projecte de concessió a Antoni Girandier d'un ferrocarril entre Sant Joan de les Abadesses i Olot (Corts de 1881-84).
- 7) La pròrroga d'obres de 1885 per a la construcció del tram Sant Martí de Provençals-Llerona (Corts de 1884-86).

El quadre 6.7. permet veure la participació dels parlamentaris catalans en gestions del FMSJA i dels projectes ferroviaris confluents, incloent les practicades amb ocasió de la sol·licitud de no inclusió en la llei d'arranjament del Deute per poder cobrar íntegrament la subvenció assignada, que hem vist a l'apartat dedicat a afers col·lectius de les companyies.

Cinquanta-dos parlamentaris catalans participen en un moment o altre en gestions de la companyia. Víctor Balaguer apareix novament com el parlamentari amb una participació més gran, amb deu gestions. El segueix Fèlix Macià, que té la particularitat de ser el gerent de la companyia demandant, i que intervé molt directament en la gestió de les seves demandes a les Corts, amb un total de nou gestions. Entre els senadors, és Ferran Puig el que té una intervenció més destacada, amb set gestions. El mateix Puig és el parlamentari que concentra un nombre més elevat de demandes en les que intervé, amb sis. Les gestions als ministeris comptabilitzades provenen del tema de l'arranjament del Deute. Balaguer se situa novament al capdavant, amb dues.

Entre els directius de la companyia, cal destacar l'activitat del ja esmentat Macià, amb una participació directa molt superior a la dels altres directius de companyies vistos fins aquí.

614. DSC, legislatura de 1881-82, 31-5-1882, ap. 3r al núm. 140.

Els altres directius, Ramon Estruch, Pau Turull i Antoni Roger i Vidal, també intervenen en alguns dels temes, mentre que Antoni Borrell i Folch no intervé en cap. Mirant la presència d'aquests directius en cadascuna de les set demandes plantejades durant aquests anys, veiem que en totes elles hi ha la presència de, com a mínim, un dels directius, arribant en alguns casos a dos.

Pel que fa als districtes representants pels parlamentaris que intervenen en gestions de la companyia, torna a haver una clara relació entre els que representen districtes pels que travessa la línia de la companyia i un grau més gran d'implicació en aquelles. Així, trobem entre els deu parlamentaris més actius els que representen Granollers (Ferratges), Vic (Bosch i Labrús) i Puigcerdà (Joan Fabra i Macià, aquest darrer, a més, com a gerent de la companyia). En els projectes destinats a enllaçar la línia per Olot, en destaca l'aparició del diputat per aquest districte, Pedro Diz.

Com a gestions contràries a les demandes de la companyia, únicament n'hi ha una: la presentació per Ferran Puig d'una exposició de la TBF al Senat, oposant-se a la concessió del tram Llerona-Sant Martí de Provençals. Com hem vist, però, el propi Puig és membre de la comissió i no discrepa de la majoria en aquest tema, pel que cal relativitzar l'anterior gestió.

**Quadre 6.7:** participació de parlamentaris catalans en gestions del FMSJA i de projectes ferroviaris confluents.

| N | parlamentari         | D.C | C | Corts   | demanda                           | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|---|----------------------|-----|---|---------|-----------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1 | Balaguer, Víctor     | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 3   | 8   | 2   | 0   | 10   |
|   |                      |     | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             |     |     |     |     |      |
| 2 | Macià, Fèlix         | sí  | D | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 4   | 9   | 0   | 0   | 9    |
|   |                      |     | D | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  |     |     |     |     |      |
| 3 | Puig, Ferran         | no  | S | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 6   | 6   | 1   | 0   | 6    |
|   |                      |     | S | 1876-79 | pròrroga de 1878                  |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | S | 1876-77 | emissió d'obligacions             |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | S | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | S | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | S | 1884-85 | pròrroga de 1885                  |     |     |     |     |      |
| 4 | Bosch i Labrús, Pere | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 4   | 5   | 0   | 0   | 5    |
|   |                      |     | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            |     |     |     |     |      |
| 5 | Ferratges, Antoni    | no  | D | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 3   | 5   | 0   | 0   | 5    |
|   |                      |     | D | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  |     |     |     |     |      |
| 6 | Maluquer, Josep      | no  | S | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 4   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|   |                      |     | S | 1876-79 | emissió d'obligacions             |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | S | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | S | 1884-86 | pròrroga de 1885                  |     |     |     |     |      |
| 7 | Álvarez Mariño, José | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 3   | 3   | 1   | 0   | 4    |
|   |                      |     | D | 1876-79 | concessió Llerona-St. Martí de P. |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  |     |     |     |     |      |
| 8 | Diz, Pedro           | no  | D | 1876-79 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 3   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|   |                      |     | D | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            |     |     |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      |     |     |     |     |      |
| 9 | Fabra, Joan          | no  | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|   |                      |     | S | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            |     |     |     |     |      |



| N  | parlamentari           | D.C | C | Corts   | demanda                           | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|------------------------|-----|---|---------|-----------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 10 | Fabra, Nil Maria       | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 2   | 3   | 1   | 0   | 4    |
|    |                        |     | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             |     |     |     |     |      |
| 11 | Bosch i F., Albert     | no  | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. |     |     |     |     |      |
| 12 | Estruch, Ramon         | sí  | S | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 2   | 2   | 1   | 0   | 3    |
|    |                        |     | S | 1876-79 | pròrroga de 1878                  |     |     |     |     |      |
| 13 | Florejachs, Josep      | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                        |     | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             |     |     |     |     |      |
| 14 | Orozco, Enrique        | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                        |     | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             |     |     |     |     |      |
| 15 | Escrivà (m. Monistrol) | no  | S | 1876-79 | emissió d'obligacions             | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | S | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. |     |     |     |     |      |
| 16 | Girona, Manel          | no  | S | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | S | 1884-86 | pròrroga de 1885                  |     |     |     |     |      |
| 17 | Quintana, Albert       | no  | D | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      |     |     |     |     |      |
| 18 | Torres, Pere Antoni    | no  | D | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      |     |     |     |     |      |
| 19 | Turull, Pau            | sí  | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  |     |     |     |     |      |
| 20 | Camps, Albert          | no  | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 21 | Valentí, Joaquim       | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 1   | 1   | 1   | 0   | 2    |
| 22 | Reig, Eduard           | no  | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 23 | Roger i Vidal, A.      | no  | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 24 | Alonso Martínez, M.    | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 25 | Arias, Severiano       | no  | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 26 | Boixader, Isidre       | no  | D | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 27 | Camps, (m. Camps)      | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 28 | Cañellas, Joan         | no  | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 29 | Castelar, Emilio       | no  | D | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 30 | Castellet, Josep       |     | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 31 | Duran i Bas, Manel     | no  | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 32 | Fabra, Camil           | no  | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 33 | Ferrer i Vidal, Josep  | no  | S | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 34 | Gambel, Constancio     | no  | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 35 | Gasset (m. Benzú)      | no  | S | 1884-86 | pròrroga de 1885                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 36 | Gay, Pere Nolasc       | no  | D | 1881-84 | concessió Torelló-Olot            | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 37 | Godó, Bartomeu         | no  | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 38 | Magaz, Juan            | no  | S | 1876-79 | subvenció íntegra                 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 39 | Madorell, F. d'A.      |     | D | 1881-84 | projecte FC St. Joan A.-Olot      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 40 | Marin, Joaquim         | no  | D | 1876-79 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 41 | Maspons, Marià         | no  | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 42 | Mataró, Antoni         | no  | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 43 | Montoliu, m. de        | no  | D | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 44 | Nadal, Josep Maria     | no  | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 45 | Paz, Joaquim Maria     | no  | S | 1876-79 | emissió d'obligacions             | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 46 | comte de Peralada      | no  | S | 1884-86 | pròrroga de 1885                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 47 | Planas i Borrell, J.   | no  | D | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 48 | Planas i Casals, J.M.  | no  | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 49 | Pons, Marià            | no  | D | 1884-86 | pròrroga de 1885                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 50 | Romero, Vicente de     | no  | D | 1881-84 | concessió Llerona-St. Martí de P. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 51 | Sedó, Antoni           | no  | D | 1876-79 | emissió d'obligacions             | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 52 | Torreçilla, Manuel     | no  | S | 1876-79 | pròrroga de 1878                  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions. En negreta, els parlamentaris que són directius de la companyia.

#### **6.2.4.8. El Ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui.**

La concessió d'aquesta línia de petit recorregut passa per diverses companyies durant aquests anys. La RO de 16-7-1872 havia atorgat la concessió Agustí Oms. Aquest, la traspassa el 1880 al FMCM, essent reconeguda l'operació per la RO de 6-2-1880. La de 17-3-1882 reconeixia el traspàs a la CEFE, que es considerava com a una continuació de l'anterior. Finalment, la RO de 2-10-1884 aprovava el traspàs a la SCGC.

En la seva etapa de CFMCM (1880-82), l'empresa té com a president Joaquim Maria Paz, senador per la SEBAP en nombroses ocasions, però que dins dels anys esmentats sols coincideix en el primer tram (Corts de 1879-81). Antoni Ferratges, conseller de la companyia, és diputat per Granollers en diverses Corts, coincidint en aquest cas amb les de 1881-84. En el moment en què passa a la SCGC, aquesta companyia únicament té un directiu que és parlamentari. Es tracta d'Antoni Borrell i Folch, que és diputat per Arenys de Mar a les Corts de 1884-86.

Durant el període analitzat, la companyia planteja quatre temes: les pròrrogues d'obres de 1877 i 1878, la inclusió de l'avançament reintegrable rebut dins de la llei d'arranjament del Deute i la demanda d'una subvenció addicional (que es demana conjuntament amb la reglamentació de les taxes de la línia).

Igual que en el cas de la CFLRT, la RO de 19-2-1875, encara amb les Corts tancades, havia atorgat una pròrroga d'obres de dos anys a diverses companyies ferroviàries, entre les que estava també la línia de Mollet a Caldes de Montbui. També igual que la CFLRT, en acostar-se el termini previst, la companyia necessita demanar un nou ajornament.

Aquesta demanda pren cos en la proposició de llei que presenten al Congrés, el desembre de 1878, Nil Maria Fabra (diputat per Castellterçol), Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Pere Collaso (Barcelona), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Francesc de Paula Rius i Taulet (Barcelona), Pere Bosch i Labrús (Vic) i Emilio Castelar (Barcelona)<sup>615</sup>.

Balaguer defensa la proposició, que es pren en consideració. A la comissió trobem un únic signant de la proposició, Nil Maria Fabra, acompanyat per altres diputats catalans i/o electes per Catalunya: Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Manuel de Azcárraga (Solsona), José Álvarez Mariño (Vilademuls), Joaquim Valentí (Mataró) i Antoni Castell de Pons (Igualada), que fa de president (junt amb un setè component: Lino Peñuelas). El seu dictamen s'aprova sense debat el dia 19.

Al Senat es tramita amb rapidesa la proposició, ara projecte de llei, tenint en compte la proximitat de la fi de la legislatura. Presideix la comissió Juan José Navarro (senador per Conca) i en ella trobem els catalans marquès de Monistrol (Girona) i baró de les Quatre-Torres (Tarragona). El dia 28 s'aprova el projecte sense debat. La llei resultant duu data de 5-1-1877.

De la mateixa manera que la CFLRT no aconsegueix tampoc amb la pròrroga de 1877 enllestir les obres pendents, el ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui tampoc no pot. Per això, novament ha de recórrer a les Corts amb una demanda d'una altra pròrroga.

L'abril de 1878, un grup de diputats catalans presenta al Congrés la corresponent proposició de llei. Aquests són els ja al·ludits Rius i Taulet i Balaguer, junt amb Josep

---

615. DSC, legislatura de 1876-77, 6-12-1876, ap. 1r al núm. 140.

Florejachs (Olot), Josep Maria Vehí (La Bisbal) i Eduard Gasset (Gandesa), més dos diputats no catalans.

Cap d'ells no defensa la proposició, però aquesta segueix el seu curs normal i es forma la corresponent comissió, en la que trobem dos dels signants d'aquella: Balaguer, que n'és el president, i Florejachs, acompanyats d'altres que ja ens han aparegut anteriorment —Collaso, Azcárraga i Bosch i Labrús— més Pau Turull (Terrassa); junt amb un setè membre: Alejandro Pidal. El 24 d'abril s'aprova el dictamen d'aquesta comissió sense debat.

Al Senat, presideix la comissió el marquès de Bedmar (senador per dret propi), i en ella trobem Josep Maluquer, aleshores senador per Lleida. El 6 de maig s'aprova el projecte sense debat. És la llei de 17-5-1878.

Les altres dues demandes que planteja el concessionari d'aquest ferrocarril durant aquests anys, apareixen en forma de proposició de llei al Congrés durant la legislatura de 1879-80, tot i que cap de les dues no aconsegueix tirar endavant. La primera, demanava la inclusió de l'avançament reintegrable atorgat a la línia el 7-6-1870 dins de la llei d'arranjament del Deute de 1876; es demanava també que la subvenció addicional en exempcions aranzelàries que la línia tenia assignada per passar de tramvia a ferrocarril ordinari, s'ajustés al material que havia fet falta per fer aquest canvi; i que regeixin en aquesta línia les mateixes taxes que a la Barcelona-França, de la qual en seria un ramal. Aquesta proposició duia les signatures de Pere Antoni Torres (Tarragona), Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes) Fèlix Macià (Puigcerdà), junt amb altres diputats no catalans<sup>616</sup>, i sols arriba al tràmit de presentació.

L'altra proposició de llei inclou les dues mateixes demandes que a l'anterior apareixen en els llocs segon i tercer. Anava signada per Pere Antoni Torres, junt amb Albert Camps (La Bisbal), el ja al·ludit Turull i altres diputats no catalans<sup>617</sup>.

Aquesta proposició segueix alguns tràmits més que l'anterior. Torres la defensa i el Congrés la pren en consideració. Es forma la comissió, que presideix Pedro Nolasco Auriolas (diputat per Ronda, Màlaga), i en la que trobem el propi Torres, junt amb Manuel Camacho, diputat *cunero* per Igualada i promotor del ferrocarril entre aquesta població i Sant Sadurní d'Anoia, el duc d'Almenara Alta, que en aquesta ocasió representa el districte de Maó, i altres diputats no catalans. Si aquesta comissió es forma el 21 de juny de 1880, dos dies més tard se suspenen les sessions de les Corts sense que hagués emès el seu dictamen. A la següent legislatura d'aquestes mateixes Corts, no es reprèn el tema.

El quadre 6.8. permet veure la participació de parlamentaris catalans en gestions per al concessionari de la línia de Mollet a Caldes de Montbui, en les seves diverses etapes. Les demandes d'aquest concessionari en els que intervenen parlamentaris són quatre durant el període analitzat:

- 1) La pròrroga d'obres de 1877 (Corts de 1876-79).
- 2) La pròrroga d'obres de 1878 (Corts de 1876-79).
- 3) La inclusió dins de la llei d'arranjament del Deute de l'avançament reintegrable atorgat a la línia (més subvenció addicional i taxes) (Corts de 1879-81).
- 4) La subvenció addicional per a la línia, junt amb la reglamentació de les seves taxes (Corts de 1879-81).

616. DSC, legislatura de 1879-80, 3-5-1880, ap.22è al núm. 156.

617. DSC, legislatura de 1879-80, 17-6-1880, ap. 8è al núm. 192.

**Quadre 6.8:** participació de parlamentaris catalans en gestions del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui (diverses companyies).

| N  | parlamentari            | D.C | C | Corts   | demanda                        | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-------------------------|-----|---|---------|--------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Balaguer, Víctor        | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                         | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       |     |     |     |     |      |
| 2  | Torres, Pere Antoni     | no  | D | 1879-81 | inclusió arranjament del Deute | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                         | no  | D | 1879-81 | subvenció addicional i taxes   |     |     |     |     |      |
| 3  | Azcárraga, Manuel       | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                         | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       |     |     |     |     |      |
| 4  | Bosch i Labrús, Pere    | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                         | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       |     |     |     |     |      |
| 5  | Collaso, Pere           | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                         | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       |     |     |     |     |      |
| 6  | Rius i Taulet, F. de P. | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                         | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       |     |     |     |     |      |
| 7  | Turull, Pau             | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                         | no  | D | 1879-81 | subvenció addicional i taxes   |     |     |     |     |      |
| 8  | Fabra, Nil Maria        | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 9  | Florejachs, Josep       | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 10 | Álvarez Mariño, José    | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Bosch i F., Albert      | no  | D | 1879-81 | inclusió arranjament del Deute | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Camps, Albert           | no  | D | 1879-81 | subvenció addicional i taxes   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Castelar, Emilio        | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Castell de Pons, A.     | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Escrivà (m. Monistrol)  | no  | S | 1876-77 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 16 | Fivaller (d. Almenara)  | no  | D | 1879-81 | subvenció addicional i taxes   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 17 | Gasset i Matheu, E.     | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 18 | Macià, Fèlix            | no  | D | 1879-81 | inclusió arranjament del Deute | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 19 | Maluquer, Josep         | no  | S | 1877-79 | pròrroga d'obres de 1878       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 20 | Morenes (baró Q.-T.)    | no  | S | 1876-77 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 21 | Quintana, Albert        | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 22 | Sedó, Antoni            | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 23 | Valentí, Joaquim        | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1877       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 24 | Vehí, Josep Maria       | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1878       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Vint-i-quatre parlamentaris catalans participen en gestions d'aquesta companyia a les Corts. Novament apareix Víctor Balaguer com el més actiu, en aquesta ocasió empatat amb Pere Antoni Torres, amb quatre gestions i dues demandes cadascun, seguits de Manuel de Azcárraga, Pere Bosch i Labrús, Pere Collaso i Francesc de Paula Rius i Taulet, amb dues gestions i dues demandes cadascun. Entre els senadors catalans, no n'hi ha cap que destaquí, ja que els pocs que intervenen en gestions de la companyia, ho fan una sola vegada.

A diferència d'altres companyies vistes anteriorment, els directius que ocupen escons parlamentaris no intervenen directament en cap d'aquestes tramitacions parlamentàries. Pel que fa als districtes representats pels parlamentaris més actius en gestions de la companyia, no s'aprecia una relació tan directa amb el traçat de la línia com en altres companyies, potser pel curt recorregut d'aquesta. Pau Turull i Nil Maria Fabra, diputats per Terrassa i per Castellterçol respectivament, són potser els més remarcables.

**6.2.4.9. Els ferrocarrils de Berga.****A) Proposicions de llei a la legislatura de 1881-82.**

Igual que en el cas ja analitzat de Vilanova i la Geltrú, Berga i la seva comarca havien quedat fora de la xarxa principal de ferrocarrils. La connexió amb aquesta, concretada en la majoria dels projectes en la construcció d'una via entre Berga i Manresa, enllaçant allí amb la línia general de Barcelona a Saragossa, passa a ser un tema prioritari per a les forces vives del Berguedà. Com hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, hi ha dues iniciatives rivals que es disputen la construcció d'un ferrocarril entre Manresa i Berga: la del FMB, agafant com a model el FMSJA, en el sentit de companyia que inclou l'explotació de jaciments de carbó i el seu transport ferroviari als centres de consum, i el TFEMB. Ambdues companyies recorren durant aquests anys en diverses ocasions a les Corts i a l'administració amb demandes diverses, tals com concessions, canvis de traçat, pròrrogues d'obres, tot plegat acompanyat d'una obstaculització mútua, abans d'arribar a l'entesa final. Cap d'elles no té directius amb càrrecs parlamentaris.

Els primers temes plantejats a les Corts durant el període analitzat, vénen de la mà del TFEMB. Cal dir que aquesta companyia tenia els seus antecedents en la concessió atorgada per RO de 7-5-1881 a Marià Puig d'un tramvia entre Manresa i Berga, segons subhasta de l'abril anterior i plec de condicions de febrer. La RO de 18-11-1881 aprovava el canvi de transferència d'aquesta concessió al TFEMB. No gaire després d'això, la companyia planteja de manera gairebé simultània dues demandes: la sol·licitud d'una concessió d'un ferrocarril econòmic igualment entre Manresa i Berga, per la via d'una llei aprovada per les Corts, i un canvi d'itinerari, justificat com una adequació a la demanda de transport de les fàbriques i de les mines de la zona per la que havia de travessar. Això alterava considerablement les condicions de la concessió, ja que, en tractar-se d'un tramvia, estava previst que la via es col·loqués al damunt de la carretera ja existent, és a dir, de terrenys públics, mentre que el canvi de traçat el faria travessar terrenys privats, amb la consegüent necessitat d'aplicació de la normativa sobre expropiació forçosa per utilitat pública i duplictat de tramitació. D'altra banda, la demanda de concessió com a ferrocarril econòmic per la via d'una llei de les Corts s'anticipava a la necessitat d'esdevenir ferrocarril econòmic en els trams modificats.

Aquestes dues demandes prenen forma en dues proposicions de llei presentades al Congrés per diputats catalans. La primera duu la signatura de Joaquim Marin (Berga), Manel Henrich (Figueres), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Pere Nolasc Gay (Tarragona), Fèlix Macià (Puigcerdà), Joan Cañellas (El Vendrell) i Pedro Diz (Olot). En ella es proposava la concessió al TFEMB d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Berga, concessió que la mateixa companyia ja tenia com a tramvia<sup>618</sup>.

Marin, que com recordarem era nebot de Víctor Balaguer alhora que diputat pel districte directament afectat, intervé per defensar la proposició. El ministre de Foment, José Luís Albareda, fa algunes observacions i es pren en consideració. Es forma la comissió, que presideix Salvador Albacete (diputat per Cartagena) i en la que trobem alguns signants de la proposició —Joaquim Marin i Pedro Diz— junt amb altres diputats catalans: Joan Fabra (Girona), Joaquim Planas i Borrell (Terrassa), Antoni Ferratges (Granollers) i Bartomeu Godó (Igualada). El 29 de maig s'aprova el dictamen sense debat.

618. DSC, legislatura de 1881-82, 26-4-1882, ap. 9è al núm. 113.

La segona proposició es presenta sols uns dies més tard i la signen dos dels diputats que també signaven l'anterior, com són Pedro Diz i Joan Cañellas, junt amb José Álvarez Mariño (Vilademuls) i altres diputats no catalans. En ella es remetia d'alguna manera al procés administratiu propi dels tramvies: es demanava l'ampliació i modificació del traçat d'aquesta línia, però sense concretar-ho més i adreçant al projecte presentat al Ministeri de Foment amb data 21-4-1882<sup>619</sup>. Aquesta proposició no arriba ni tan sols a ser defensada pels seus autors, probablement perquè l'altra segueix la seva tramitació ordinària i, en aquest sentit, l'acceptació per part de les Corts d'una concessió com a ferrocarril econòmic ja duia aparellat el canvi de traçat.

A la comissió del Senat de la primera de les proposicions esmentades no hi ha cap senador català. La presideix el senador vitalici Telesforo Montejo. Si aquesta comissió quedava constituïda el 5 de juny, el dia 16 Marià de la Pau Graells (senador per la SEBAP) demana que acceleri l'emissió del seu dictamen per poder aprovar la llei dins d'aquesta legislatura, ja que l'empresa ja portaria invertida una quantitat important de diners i l'endarreriment la perjudicava molt directament.

L'endarreriment en l'emissió del dictamen per part de la comissió, venia del fet que dins seu apareixen divergències entorn a la demanda del canvi d'itinerari. Així, mentre que l'1 de juliol la majoria de la comissió emet un dictamen favorable, el dia 3 el seu president, Telesforo Montejo, emet un vot particular. En aquest vot, Montejo recorda la gestió necessària per a la tramitació d'afers relatius als tramvies, segons l'article onzè de la llei de ferrocarrils de 1877. Creu que la seva concessió havia de ser administrativa, intervenint el Ministeri de Foment si calia ocupar carreteres de l'Estat o provincials i si la tracció no era animal, o les diputacions provincials i els municipis en altres casos. En cap cas, però, no es preveia el procediment d'una llei aprovada per les Corts. Per a Montejo, el que hauria passat era que la companyia, pel procediment administratiu, arribava a un punt en el que no podia obtenir més pròrrogues d'obres, mentre que amb la intervenció de les Corts, sí: *la compañía concesionaria del tranvía de Manresa a Berga, con pretexto de la alteración del trazado, lo que trata de evitar es la caducidad de la concesión*<sup>620</sup>. Amb l'itinerari proposat —continua Montejo— una part important del traçat continuarà essent de tramvia, és a dir, ocupant carreteres públiques, però la resta passaria a ser de ferrocarril, ja que ocuparia terrenys de particulars. Això crearia una duplictat administrativa, ja que l'empresa pretendria obtenir els mateixos drets que les companyies de ferrocarrils. Per tot plegat, demana la no aprovació del canvi d'itinerari.

Pocs dies després, el 10 de juliol, se suspenen les sessions i ja no es reprenen fins el 4 de desembre següent, en una nova legislatura. La demanda en qüestió no aconsegueix ser tramitada abans de la suspensió de les sessions.

Mentre, dins encara d'aquesta legislatura de 1881-82, hi ha fins a quatre proposicions de llei més que tenen a veure amb la línia Manresa-Berga, bé perquè hi conflueixen en algun dels seus trams, bé perquè, a més, els sol·licitants són els mateixos que els concessionaris d'aquesta línia. Cal dir que cap d'aquestes proposicions no arriba a completar el seu tràmit parlamentari ni tan sols al Congrés.

Les dues primeres proposicions es presenten simultàniament i tenen un mateix sol·licitant, Marià Puig i Valls, ja concessionari del tramvia o ferrocarril econòmic entre

---

619. DSC, legislatura de 1881-82, 12-5-1882, ap. 3r al núm. 126.

620. DSS, legislatura de 1881-82, 3-7-1882, ap. 10è al núm. 131, p.3 de l'apèndix.

Manresa i Berga, però a punt d'aconseguir el traspàs de la concessió a la nova societat TFEMB: si les proposicions es presenten el 14 de novembre de 1881, el dia 18 apareix la reial ordre de traspàs.

La primera d'aquestes proposicions demanava la concessió a l'esmentat Puig d'un ferrocarril econòmic entre Sant Vicenç de Castellet i les proximitats de Sallent, enllaçant a la primera d'aquestes poblacions amb el ferrocarril de Barcelona a Saragossa i a la segona amb el tramvia o ferrocarril econòmic de Manresa a Berga, resseguint el curs del Llobregat i passant per les poblacions de Vilomara i Navarcles. Signaven aquesta proposició Pere Antoni Torres (Gandesa), el ja al·ludit Ferratges i Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes), junt amb altres diputats no catalans<sup>621</sup>. Aquesta proposició no s'arriba ni a prendre en consideració.

La segona proposició demanava la concessió a Puig d'un ferrocarril entre Berga i la Poble de Lillet, tot resseguint la conca alta del Llobregat i esdevenint una continuació del tram Manresa-Berga. Signava la proposició en primer lloc, Ferratges, que repeteix respecte l'anterior, junt amb Frederic Pons (Tarragona), Josep Mas (Manresa), el comte de Torregrossa (Borges) i altres diputats no catalans<sup>622</sup>.

En aquesta ocasió, la proposició avança alguns passos més en la seva tramitació parlamentària. Ferratges en fa la defensa, junt amb una altra proposició de concessió d'un ferrocarril de la fàbrica d'Antoni Sedó, a Esparreguera, i la línia general de Barcelona a Saragossa, tema que veurem més endavant. Es pren en consideració i es forma la corresponent comissió, en la que trobem el propi Ferratges, més alguns dels diputats ja esmentats —Joan Fabra, que és el president, Torres, Marin i Gay— junt amb Isidre Boixader (Seu d'Urgell) i Manuel de Azcárraga (Solsona). Aquesta comissió, però, no arriba a emetre un dictamen.

La tercera proposició té un traçat força coincident amb el de la primera. Es tracta de la petició d'una concessió per a Josep Torres i Payeras d'un ferrocarril entre Sant Vicenç de Castellet i Sallent, amb els mateixos enllaços al seu origen i final i amb el mateix itinerari. Pren forma en una proposició de llei presentada sols una setmana després que la primera, pels ja esmentats Joaquim Planas i Pere Antoni Torres, més Josep Bosch i Carbonell (Tortosa)<sup>623</sup>. Tant Planas com Torres ens han aparegut ja en tramitacions del TFEMB i aquest darrer, a més, era el primer signant de la proposició sol·licitant la proposició per a Marià Puig. Tot i que no era impossible que un parlamentari de les característiques de Torres, veritable especialista de les tramitacions parlamentàries per a empreses ferroviàries, oferís simultàniament els seus serveis a companyies que tenien rivalitats entre elles, en aquesta ocasió sembla més aviat que es tracta d'una modificació de la primera proposició, ja que la primera no segueix el seu tràmit parlamentari mentre que aquesta arriba a formar la corresponent comissió; aquesta proposició, a més, es basa en el text de la primera, que amplia; i, finalment, el sol·licitant de la primera, que també ho era de la línia Berga-La Poble de Lillet i que ho serà de la línia Manresa-Seu d'Urgell, pot pensar en concentrar esforços en aquestes altres línies i deixar que la concessió del tram Sant Vicenç de Castellet-Sallent es faci a nom d'un altre personatge. Reforçaria aquesta suposició el fet que el diputat que defensa la proposició, Joan Cañellas, que no era un dels seus signants, ja ens ha aparegut en la gestió del canvi de traçat sol·licitat pel TFEMB.

621. DSC, legislatura de 1881-82, 14-11-1881, ap. 5è al núm. 46.

622. DSC, legislatura de 1881-82, 14-11-1881, ap. 6è al núm. 46.

623. DSC, legislatura de 1881-82, 21-11-1881, ap. 3r al núm. 52.

El ministre de Foment, José Luís Albareda, respon Cañellas amb algunes observacions i la proposició es pren en consideració. Es forma la comissió, en la que retrobem Torres i Cañellas, junt amb els ja esmentats Boixader i Azcárraga, més Francisco Martínez Brau (Balaguer) i altres diputats no catalans. Com recordarem, tant Boixader com Azcárraga formen part del segon projecte de Marià Puig, fet que reforçaria un altre cop la idea que aquest no era un projecte rival del seu. Aquesta comissió, però, no arriba al seu següent pas, que era nomenar president i secretari.

La quarta proposició demanava la concessió també a Marià Puig d'un ferrocarril entre Manresa i La Seu d'Urgell, passant per Cardona i Solsona. La signen el ja al·ludit Ferratges, Enrique Orozco (Arenys de Mar) i altres diputats no catalans<sup>624</sup>. Aquesta proposició no arriba a prendre's en consideració.

La legislatura de 1881-82, doncs, es tanca sense que cap de les quatre proposicions de llei ressenyades no avanci significativament en la seva tramitació parlamentària ordinària. En qualsevol cas, a les següents legislatures d'aquestes mateixes Corts de 1881-84, no es reprenen.

## **B) Proposicions de llei a la legislatura de 1882-83.**

El desembre següent, pocs dies després de l'obertura de la legislatura de 1882-83, Feliciano Herreros de Tejada, senador per Puerto-Rico i que no era membre de la comissió corresponent, reproduïx al Senat la proposició de llei de canvi de traçat del TFEMB, que havia quedat sense resoldre a la fi de l'anterior legislatura. La comissió es torna a reunir, per estudiar les novetats introduïdes a l'expedient del Ministeri de Foment des del juliol anterior.

A les setmanes següents arriben al Senat diverses exposicions, tant favorables com contràries al canvi de traçat. Entre les primeres, en destaquen les de la Diputació Provincial de Barcelona i de l'Ajuntament de Berga, que demanaven que s'acceleressin els treballs parlamentaris, mentre que de les segones cal esmentar les dels ajuntaments de Sant Fruitós del Bages i de Balsareny, junt amb fabricants i comerciants de Berga i de Manresa, demanant la no aprovació dels canvis.

El 5 de març de 1883 la comissió emet un dictamen favorable i l'endemà Telesforo Montejo reformula el seu vot particular. En ell, i després de fer un ampli repàs de l'història de la concessió, afirma que tots els temes plantejats a la proposició han seguit també el seu curs per la via administrativa i es troben ja aprovats, llevat de la declaració d'utilitat pública, que inicialment no era necessària ja que com a tramvia ocupava sols terrenys públics. Montejo rebutja que aquest tràmit es faci per una llei especial, aprovada per les Corts.

El dia 9 es posa a debat aquesta qüestió. Montejo que, com recordarem, era el president de la comissió, defensa el seu vot particular, essent contestat per Sebastián de la Fuente Alcázar, secretari de la comissió i senador per Conca. Per a aquest senador, el que es proposa al vot particular seria sols l'ajornament d'una empresa útil, sols explicable per l'interès que tindria l'empresa rival en obstaculitzar l'activitat del TFEMB:

*¿qué motivo hay aquí para aplazar semejante negocio? ¿quién tiene interés en que este negocio se aplaze? ¿Cui potest? ¿A quién aprovecha este aplazamiento? Y necesariamente esta pregunta me lleva a buscar algo, alguien que tenga interés en que este asunto se aplaze; y como yo me echo a buscar esa personalidad misteriosa que tiene verdadero interés, a mi juicio, en que el negocio se aplaze, tengo que encontrarme desde*

---

624. DSC, legislatura de 1881-82, 24-6-1882, ap. 1r al núm. 160.



luego, por los precedentes de este asunto, con una compañía llamada en su principio de Manresa a Guardiola, y ahora ferrocarril y minas de Berga<sup>625</sup>.

Denuncia que l'altra empresa concessionària de la línia entre Manresa i Guardiola no hagi fet res en els darrers anys i sols davant de l'activitat de l'altra, ha començat a bellugar-se. Creu que aquesta companyia (en aquells moments era la societat minera CE) ara voldria aprofitar l'ocasió del canvi d'itinerari per intentar novament que l'altra empresa no tiri endavant. Es produeix un llarg debat entre ambdós senadors, amb profusió de dades referents a totes dues companyies.

Finalment, es posa a votació el vot particular, però no hi ha prou nombre de senadors com per què la votació sigui vàlida. El dia 13 es reprèn el tema i es rebutja definitivament el vot particular i s'aprova el dictamen de la majoria de la comissió, gairebé un any més tard de la presentació de la primera proposició. És la llei de 8-6-1883, que admetia la modificació d'una part del traçat original i la condició de ferrocarril econòmic per a aquest.

Dins d'aquesta mateixa legislatura de 1882-83, hi ha una altra proposició de llei que es pot incloure dins d'aquest apartat de ferrocarrils de Berga, perquè el sol·licitant és el mateix que ens ha anat apareixent en anteriors projectes ferroviaris relacionats amb el tramvia de Manresa a Berga: Marià Puig. Es tracta de la demanda d'una concessió per a aquest personatge d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Cardona, més modesta, doncs, que el trajecte Manresa-La Seu d'Urgell, proposat a l'anterior legislatura.

Aquesta demanda es concreta en una proposició de llei presentada al Congrés el gener de 1883 per un grup de diputats que ja ens ha anat apareixent anteriorment: Ferratges, Orozco, el comte de Torregrossa, Álvarez Mariño, Macià, Boixader i Azcárraga<sup>626</sup>.

Ferratges defensa la proposició i es pren en consideració pel Congrés. A la corresponent comissió, trobem tres dels signants de la proposició —Ferratges, Álvarez Mariño i Macià— junt amb el ja al·ludit anteriorment Planas i Borrell, més Camil Fabra (Barcelona) i Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), que és el president; més un setè diputat, no català: José Cort. El 19 de febrer s'aprova sense debat el dictamen d'aquesta comissió.

Presideix la comissió del Senat Fernando Corradi (Alacant) i en ella trobem el ja al·ludit Marià de la Pau Graells, més Jaume Girona (Puerto-Rico), entre altres senadors no catalans. En el seu dictamen, aquesta comissió introdueix una variació respecte el text del Congrés, com és que no es pugui donar cap subvenció a un projecte de ferrocarril atorgat directament a un concessionari, sense passar pel tràmit de la pública subhasta.

El 27 d'abril es posa a discussió aquest dictamen, produint-se un debat, amb algunes intervencions de Graells com a membre de la comissió, entorn a la qüestió de si el ferrocarril sol·licitat és pròpiament un ferrocarril econòmic o bé un tramvia, fet que canviaria la durada de la concessió. El ministre de Foment, Germán Gamazo, proposa i així s'accepta, que en tractar-se d'una concessió mixta, es denomini *ferrocarril-tramvia*.

En introduir modificacions el Senat, calia que el projecte retornés al Congrés per al nomenament dels diputats que havien de formar part d'una comissió mixta amb la de l'alta cambra. Aquests diputats seran els mateixos Planas i Borrell i Álvarez Mariño, junt amb Albert Bosch, Luís de León y Cataumbert (Sort) i altres diputats no catalans. El senador

625. DSC, legislatura de 1881-82, 9-3-1883, núm. 60, p.1137.

626. DSC, legislatura de 1882-83, 26-1-1883, ap. 14è al núm. 31.

Fernando Corradi, que presidia la comissió del Senat, presideix també aquesta comissió mixta, mentre que Wenceslao Martínez (diputat per Pamplona) n'és el secretari.

El 29 de maig el Congrés aprova el nou text, mentre que el Senat ho fa l'endemà. És la llei de 6-7-1883, en la que es parla de concessió d'un *ferrocarril-tramvia*.

Pel que fa a les dues empreses que es disputaven el tram Manresa-Berga, si el TFEMB havia aconseguit l'aprovació per les Corts de la seva demanda de canvi de traçat, el FMB també aconsegueix que ambdues cambres aprovin la seva demanda de pròrroga d'obres. Abans d'entrar en l'anàlisi de la seva tramitació, però, pot ser interessant donar una ullada a la legislació immediatament anterior que afectava aquesta companyia.

La RO de 22-11-1881 atorgava a la CE la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Manresa (enllaç amb la línia de Barcelona a Saragossa) i Guardiola de Berguedà, passant per Berga. Aquesta real ordre, en realitat, ratificava una concessió obtinguda ja el 1867 de manera provisional, tot i que la companyia adjudicatària no havia fet cap pas significatiu cap la construcció de la línia. Tenint en compte que la concessió de 1867 no havia estat derogada, la concessió atorgada a Marià Puig per la RO de 7-5-1881 per a la construcció d'un tramvia entre Manresa i Berga era un altre cas de concessions no ja paral·leles sinó pràcticament coincidents, com la que hem tingut ocasió de veure anteriorment, referida al tram entre Barcelona i Vilanova i la Geltrú.

La CE interposa una demanda contra la concessió del projecte rival, que és desestimada per la RO de 13-5-1882. D'altra banda, si la RO de 18-11-1881 aprovava la transferència de la concessió del tramvia de Marià Puig al TFEMB, la de 13-5-1882 aprovava la del ferrocarril econòmic de la CE a la nova societat FMB. Ja com a tal societat, el 1883 es demana la pròrroga d'obres.

Aquesta demanda pren cos en la proposició de llei que presenta al Congrés un grup de diputats catalans el maig de 1883. Signaven la proposició els ja al·ludits anteriorment Torres, Godó, Gay, el comte de Torregrossa i Camil Fabra, junt amb Francesc d'Assís Madorell (Vilafranca del Penedès); i un setè diputat, no català: Jovino Tuñón<sup>627</sup>.

Torres defensa la proposició, que es pren en consideració. A la comissió trobem el propi Torres com a president, junt amb Godó i Tuñón, que també signaven la proposició, més els ja vistos Álvarez Mariño i Joan Fabra, junt amb Albert Camps (La Bisbal); i un setè component no català: Bernardino Díaz de Rivera. El 5 de juny s'aprova el dictamen sense debat.

El projecte passa al Senat i es forma la corresponent comissió, en la que no figura cap senador català. La presideix Telesforo Montejo, a qui hem vist també com a president de la que entenia de l'afer de la companyia rival. En aquesta ocasió, però, aquest senador vitalici es mostra d'acord amb la pretensió de la companyia demandant i no emet cap vot particular. El 23 de juny s'aprova el dictamen sense debat. És la llei de 27-7-1883.

### **C) Proposicions de llei a la legislatura de 1884-85.**

L'anterior llei de pròrroga d'obres de 1883 no permet al FMB completar els terminis previstos, pel que dos anys més tard n'ha de demanar una altra. El juny de 1885, diversos diputats catalans presenten la corresponent proposició de llei al Congrés. Els diputats

---

627. DSC, legislatura de 1882-83, 12-5-1883, ap. 10è al núm. 108.

signants són els ja esmentats Marin, Ferratges, Álvarez Mariño, Albert Camps i Azcárraga, més Pere Bosch i Labrús (Vic) i Frederic Nicolau (Barcelona)<sup>628</sup>.

Ferratges, a qui hem vist participant en nombroses gestions de la companyia rival, defensa la proposició. De la mateixa manera, Marin, que signa la proposició junt amb Ferratges, havia intervingut com a diputat per Berga en la gestió del canvi de traçat de l'altra companyia a les Corts anteriors. El Congrés la pren en consideració i es forma la comissió. En ella trobem tres dels diputats que signaven la proposició: el propi Ferratges, més Álvarez Mariño i Azcárraga, acompanyats de Víctor Balaguer, que n'és el president, Roc Labajos (Gràcia) i altres diputats no catalans. El 12 de juny el Congrés aprova el dictamen d'aquesta comissió sense debat.

A la comissió del Senat retrobem Telesforo Montejo com a president. Del grup de senadors catalans, únicament el vitalici Josep Maluquer en forma part. El Senat aprova el dictamen el 24 de juny. És la llei de 17-7-1885.

Dins d'aquesta mateixa legislatura, hi ha encara una altra proposició de llei relacionada amb la línia de Manresa a Berga. Es tracta de la que presenta l'abril de 1885 Jovino Tuñón, diputat pel districte cubà de Matanzas i personatge que ja havia aparegut en alguna gestió del FMB, demanant la concessió a Fernando Eugenio Zumeta d'un ferrocarril entre Martorell i Sallent, resseguint el curs del Llobregat i enllaçant en aquesta darrera població amb el ferrocarril de Manresa a Guardiola del FMB<sup>629</sup>. Aquesta proposició no passa d'aquest primer tràmit de presentació.

#### **D) Participació dels parlamentaris catalans en gestions de les companyies enumerades.**

Les demandes plantejades al període analitzat, tant directament pel TFEMB, com en forma de projectes confluents, són sis:

- 1) El canvi de traçat del tramvia Manresa-Guardiola, junt amb la declaració de ferrocarril econòmic de la part modificada, amb dues proposicions de llei (Corts de 1881-84).
- 2) La proposició de concessió a Marià Puig d'un ferrocarril econòmic entre Sant Vicenç de Castellet i Sallent (Corts de 1881-84).
- 3) La proposició de concessió al mateix Puig d'un ferrocarril entre Berga i La Pobla de Lillet (Corts de 1881-84).
- 4) La proposició de concessió a Josep Torres i Payeras d'un ferrocarril entre Sant Vicenç de Castellet i Sallent (Corts de 1881-84).
- 5) La proposició de concessió a Puig d'un ferrocarril entre Manresa i La Seu d'Urgell (Corts de 1881-84).
- 6) La concessió a Puig d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Cardona (Corts de 1881-84).

El quadre 6.9 reflecteix la participació dels parlamentaris catalans en la gestió d'aquestes demandes. Un total de vint-i-set parlamentaris participen en aquestes gestions. El més actiu d'ells és, clarament, Antoni Ferratges, amb un total de nou gestions, que es corresponen a cinc demandes diferents, seguit de Joaquim Planas i Borrell i Pere Antoni Torres, amb quatre gestions i tres demandes cadascun. Víctor Balaguer, que fins ara havia aparegut com el

628. DSC, legislatura de 1884-85, 2-6-1885, ap. 7è al núm. 163.

629. DSC, legislatura de 1884-85, 18-3-1885, ap. 20è al núm. 114.

parlamentari més actiu de les altres companyies, apareix en aquest cas amb sols una gestió; aquesta, però, consisteix a presidir una de les comissions parlamentàries.

**Quadre 6.9:** participació de parlamentaris catalans en gestions del TFEMB i de projectes confluents.

| N  | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                             | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-----------------------|-----|---|---------|-------------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Ferratges, Antoni     | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 5   | 9   | 0   | 0   | 9    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 1 |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Seu d'Urgell      |     |     |     |     |      |
| 2  | Planas i Borrell, J.  | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 3   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 2 |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 3  | Torres, Pere Antoni   | no  | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 1 | 3   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 2 |     |     |     |     |      |
| 4  | Álvarez Mariño, José  | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 5  | Cañellas, Joan        | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 2 |     |     |     |     |      |
| 6  | Azcárraga, M. de      | no  | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 2 |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 7  | Boixader, Isidre      | no  | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 2 |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 8  | Macià, Fèlix          | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 9  | Diz, Pedro            | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 10 | Marín, Joaquim        | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 11 | Bosch i F., Albert    | no  | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 1 | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 12 | Fabra, Joan           | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet |     |     |     |     |      |
| 13 | Gay, Pere Nolasc      | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet |     |     |     |     |      |
| 14 | Graells, M. de la P.  | no  | S | 1881-84 | canvi de traçat                     | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | S | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 15 | Nuet (c. Torregrossa) | no  | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           |     |     |     |     |      |
| 16 | Orozco, Enrique       | no  | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Manresa-Seu d'Urgell      |     |     |     |     |      |
| 17 | Bosch i Carbonell, J. | no  | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 2 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 18 | Balaguer, Víctor      | no  | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 19 | Fabra, Camil          | no  | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 20 | Girona, Jaume         | no  | S | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 21 | Godó, Bartomeu        | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 22 | Henrich, Manel        | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 23 | León, Luís de         | no  | D | 1881-84 | concessió Manresa-Cardona           | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 24 | Martínez Brau, F.     | no  | D | 1881-84 | proposició St. Vicenç C.-Sallent, 2 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 25 | Mas, Josep            | no  | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 26 | Pons, Frederic        | no  | D | 1881-84 | proposició Berga-La Pobla de Lillet | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 27 | Quintana, Albert      | no  | D | 1881-84 | canvi de traçat                     | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

El senador més actiu és Marià de la Pau Graells, amb dues gestions, corresponents a dues demandes. Cal dir que respecte les demandes d'aquesta companyia que passen per

ambdues cambres, la presència de senadors catalans en la seva tramitació és més escassa. Això, unit al fet que moltes proposicions de llei no arriben a passar del Congrés al Senat, fa que l'activitat dels senadors catalans pel que respecta a aquesta companyia, sigui més petita que en les precedents. D'altra banda, i com ja hem vist, la companyia no disposava d'una representació directa a les Corts.

Potser la presència de parlamentaris dels districtes directament afectats pel traçat de la companyia demandant en gestions relacionades amb ella no sigui tan evident com en les companyies precedents. Caldria esmentar sols Isidre Boixader, diputat per La Seu d'Urgell, que participa en tres demandes. Es tractaria d'un districte no directament afectat per la línia, però en el que hi havia la idea d'una possible connexió, bé en la seva zona Nord, bé al Sud. També cal esmentar Joaquim Marin, diputat per Berga, que és el districte més directament afectat, que intervé molt a fons en la demanda del canvi de traçat.

**Quadre 6.10:** participació de parlamentaris catalans en gestions del FMB i projectes confluents.

| N  | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                          | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-----------------------|-----|---|---------|----------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Álvarez Mariño, J.    | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 |     |     |     |     |      |
| 2  | Ferratges, Antoni     | no  | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 3  | Torres, Pere Antoni   | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 4  | Camps, Albert         | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 |     |     |     |     |      |
| 5  | Azcárraga, M. de      | no  | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 6  | Godó, Bartomeu        | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 7  | Balaguer, Víctor      | no  | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Bosch i Labrús, Pere  | no  | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Fabra, Camil          | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Fabra, Joan           | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Gay, Pere Nolasc      | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Labajos, Roc          | no  | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Madorell, F. d'A.     | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Maluquer, Josep       | no  | S | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Marin, Joaquim        | no  | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 16 | Nicolau, Frederic     | no  | D | 1884-86 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1885 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 17 | Nuet (c. Torregrossa) | no  | D | 1881-84 | pròrroga Manresa-Guardiola, 1883 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Pel que fa al FMB i projectes confluents, cal esmentar tres demandes durant aquests anys:

- 1) La pròrroga d'obres de 1883 (Corts de 1881-84).
- 2) La pròrroga d'obres de 1885 (Corts de 1884-86).
- 3) La proposició de concessió a Fernando Eugenio Zumeta d'un ferrocarril entre Martortell i Sallent (Corts de 1884-86).

El quadre 6.10. permet veure la participació de parlamentaris catalans en aquestes demandes. Intervenien en aquestes gestions disset parlamentaris. José Álvarez Mariño i Albert Camps són els únics parlamentaris que participen a totes dues demandes, el primer amb un total de tres gestions i el segon amb dues. Cal esmentar també Antoni Ferratges i Pere Antoni Torres, que intervenen sols en una demanda (diferent) cadascun, però que en duen el pes principal, amb tres gestions. Víctor Balaguer intervé en una sola gestió, però torna a ser com a president d'una comissió.

Igual que l'anterior companyia, la participació de senadors catalans en gestions del FMB és molt escassa: sols intervé Josep Maluquer, amb una gestió. També igual que l'anterior companyia, no disposa d'una representació directa a les Corts.

La implicació dels parlamentaris dels districtes directament afectats per la línia és encara menor que la de l'anterior companyia.

**Quadre 6.11:** parlamentaris catalans que intervenen alhora en gestions del TFEMB i del FMB més els respectius projectes confluents.

| N                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | parlamentari          | D.C | C | demandant          | T.D      | G.C       | G.M      | P.A      | T. G      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------|-----|---|--------------------|----------|-----------|----------|----------|-----------|
| 1                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Ferratges, Antoni     | no  | D | TFEMB i confluents | 4        | 8         | 0        | 0        | 8         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 3         | 0        | 0        | 3         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>5</b> | <b>11</b> | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>11</b> |
| 2                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Torres, Pere Antoni   | no  | D | TFEMB i confluents | 3        | 4         | 0        | 0        | 4         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 3         | 0        | 0        | 3         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>4</b> | <b>7</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>7</b>  |
| 3                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Álvarez Mariño, José  | no  | D | TFEMB i confluents | 2        | 4         | 0        | 0        | 4         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 2        | 3         | 0        | 0        | 3         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>4</b> | <b>7</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>7</b>  |
| 4                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Azcárraga, M. de      | no  | D | TFEMB i confluents | 3        | 3         | 0        | 0        | 3         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 2         | 0        | 0        | 2         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>4</b> | <b>5</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>5</b>  |
| 5                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Marin, Joaquim        | no  | D | TFEMB i confluents | 1        | 3         | 0        | 0        | 3         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>2</b> | <b>4</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>4</b>  |
| 6                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Fabra, Joan           | no  | D | TFEMB i confluents | 2        | 2         | 0        | 0        | 2         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>3</b> | <b>3</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>3</b>  |
| 7                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Gay, Pere Nolasc      | no  | D | TFEMB i confluents | 2        | 2         | 0        | 0        | 2         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>3</b> | <b>3</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>3</b>  |
| 8                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Nuet (c. Torregrossa) | no  | D | TFEMB i confluents | 2        | 2         | 0        | 0        | 2         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>3</b> | <b>3</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>3</b>  |
| 9                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Godó, Bartomeu        | no  | D | TFEMB i confluents | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 2         | 0        | 0        | 2         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>2</b> | <b>3</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>3</b>  |
| 10                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Balaguer, Víctor      | no  | D | TFEMB i confluents | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>2</b> | <b>2</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>2</b>  |
| 11                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Fabra, Camil          | no  | D | TFEMB i confluents | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                       |     | D | FMB                | 1        | 1         | 0        | 0        | 1         |
| <b>total:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                       |     |   |                    | <b>2</b> | <b>2</b>  | <b>0</b> | <b>0</b> | <b>2</b>  |
| <b>N:</b> número. <b>D.C:</b> directiu de la companyia. <b>C:</b> cambra ( <b>D:</b> diputat, <b>S:</b> senador). <b>T.D:</b> total demandes. <b>G.C:</b> gestions a les Corts. <b>G.M:</b> gestions als ministeris o judicials. <b>P.A:</b> presència en actes de la companyia. <b>T.G:</b> total gestions. |                       |     |   |                    |          |           |          |          |           |

El quadre 6.11 permet comprovar una altra qüestió que ja ens ha anat apareixent a les planes precedents: com un nombre considerable de parlamentaris catalans participen alhora en gestions de les dues companyies rivals. Fins a onze parlamentaris es troben en aquesta situació. Entre ells, hi ha Joaquim Marin, diputat pel districte més directament afectat per ambdós projectes ferroviaris, així com Víctor Balaguer, oncle de Marin, junt amb alguns dels diputats que hem anat veient anteriorment: Antoni Ferratges, Pere Antoni Torres i José Álvarez Mariño, entre altres. Això ens duria a la constatació que per a molts parlamentaris, la vinculació amb una companyia demandant no superaria el moment concret de practicar una gestió determinada, sense que aquesta impliqués un lligam posterior més estret.

Al costat d'aquests parlamentaris que participen en gestions de les dues companyies, n'hi ha quinze que intervenen sols en tramitacions del TFEMB i sis que ho fan sols per al FMB.

#### **6.2.4.10. El ferrocarril de Sarrià.**

El FSB tampoc no disposa de cap directiu amb escó de parlamentari. Dins del període analitzat, únicament presenta una demanda, que recorda el cas de la TBF: el contenciós amb els propietaris immobiliaris de l'Esquerra de l'Eixample, que demanaven canviar l'emplaçament de l'estació de Barcelona, situada al final del carrer Balmes<sup>630</sup>.

Per part dels parlamentaris catalans, hi ha una única intervenció relativa a aquest tema durant força anys. El maig de 1880, Francesc López Fabra, diputat per Barcelona, intervé al Congrés per demanar al ministre de Foment l'expedient obert al seu ministeri per aquesta qüestió, per poder estudiar millor el contenciós entre la companyia ferroviària i els propietaris immobiliaris de l'Esquerra de l'Eixample. El ministre, Fermín Lasala, diu que el portarà al Congrés, però aquests documents no arriben a la cambra. En qualsevol cas, en les paraules de López Fabra, al que recordarem com a especialista de les corporacions industrials, no queda gens clar si la seva postura s'inclina més a favor de la companyia o dels propietaris immobiliaris.

Fins el maig de 1885 no es presenta aquesta qüestió d'una manera clara a les Corts. En aquesta ocasió, però, no es tracta d'una proposició de llei presentada per parlamentaris catalans, sinó d'un projecte de llei presentat pel ministre de Foment, Alejandro Pidal y Mon. En ell es demanava que l'estació de Barcelona del FSB passés de provisional a definitiva.

Es forma la comissió, que presideix Manel Duran i Bas (Barcelona), i en la que trobem també Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca del Penedès), Pere Bosch i Labrús (Vic), Albert Camps (La Bisbal), Albert Quintana (Torroella de Montgrí) i Roc Labajos (Gràcia); junt amb un setè diputat no català: Vicente Ortí.

Aquesta comissió, però, no arriba a emetre el seu dictamen. A les setmanes següents de la seva constitució, arriben al Congrés diverses exposicions contràries al projecte. En destaca la de l'Ajuntament de Barcelona, que presenta Frederic Nicolau, diputat per aquesta ciutat, en la que es demana substituir el ferrocarril per un tramvia, tot argumentant que estava travessant a nivell un carrer important, com és el de Balmes, tot impeding-ne el tràfic a banda i banda, alhora que s'esmentava la primera concessió, de 1856, que ja preveia que aquest ferrocarril canviés d'itinerari quan creixés la ciutat<sup>631</sup>.

Antoni Ferratges també presenta una de les exposicions, alhora que demana diversos documents relatius al tema al ministre de Foment.

En qualsevol cas, es tanca la legislatura de 1884-85 sense que la comissió es decidís a emetre un dictamen. A la següent legislatura, la de 1885-86, que com recordarem dura sols set sessions, arriben dues exposicions més. No hi ha, però, temps material per reprendre la tramitació d'aquest tema, pel que es tanca la darrera de les legislatures del període analitzat sense una resolució definitiva.

630. Sobre la postura dels propietaris immobiliaris, veure *Ferro-carril de Sarrià* (full volant).

631. Archivo del Congreso de los diputados. Serie general, legajo 225/expediente 18: "Proyecto de ley declarando definitiva la actual estación de Barcelona en el ferrocarril de dicha ciudad a Sarrià".

El quadre 6.12 reflecteix únicament els diputats catalans que formen part de la comissió del Congrés. A més d'ells, intervé també, però en un sentit contrari, Antoni Ferratges, i en un sentit més dubtós, Francesc López Fabra.

**Quadre 6.12:** participació de parlamentaris catalans en gestions del FSB.

| N | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                        | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|---|-----------------------|-----|---|---------|--------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1 | Bosch i Labrús, Pere  | no  | D | 1884-86 | estació definitiva a Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 2 | Camps, Albert         | no  | D | 1884-86 | estació definitiva a Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 3 | Duran i Bas, Manel    | no  | D | 1884-86 | estació definitiva a Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 4 | Labajos, Roc          | no  | D | 1884-86 | estació definitiva a Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 5 | Planas i Casals, J.M. | no  | D | 1884-86 | estació definitiva a Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 6 | Quintana, Albert      | no  | D | 1884-86 | estació definitiva a Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

#### 6.2.4.11. El ferrocarril d'Igualada.

De la mateixa manera que els casos ja vistos de Vilanova i la Geltrú i de Berga, Igualada havia quedat apartada de les línies ferroviàries principals. Durant el període analitzat hi haurà, com hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, diversos projectes de construcció d'un ferrocarril entre Igualada i la xarxa principal, els més significatius dels quals seran els impulsats per Manuel Camacho i Mariano Carreras, d'una banda, i per la CFEIM, de l'altra, amb una situació de concessions paral·leles i rivalitat entre promotors, que recorda el cas analitzat fa poc de Berga.

Ambdós projectes, a més, traslladaran la seva rivalitat al terreny de la política, de les eleccions i de les tramitacions parlamentàries.

#### A) El projecte ferroviari Igualada-Sant Sadurní d'Anoia i la candidatura de Manuel Camacho a les eleccions de 1879.

A finals de 1878, el madrileny Manuel Camacho, a qui hem vist al capítol dedicat als parlamentaris catalans, comença a interessar-se per un dels antics projectes ferroviaris que no havia aconseguit fer-se realitat: el d'un ferrocarril econòmic Igualada-Sant Sadurní. El seu amic Mariano Carreras, també madrileny, en seria el concessionari. El gener de 1879, ambdós personatges es presenten a Igualada i comencen a promocionar el projecte. En tractar-se d'una iniciativa àmpliament desitjada i vista com a salvadora de l'estancament econòmic local, els promotors del projecte aviat connecten amb les aspiracions dels notables locals, destacant el suport obtingut de Joan Boyer, alcalde d'Igualada vinculat al PLC i fabricant de teixits. Camacho i Carreras visiten altres pobles de l'itinerari previst, amb idèntics resultats.

Tramiten i obtenen una autorització de la Direcció General d'Obres Públiques, Comerç i Mines per fer els estudis tècnics del trajecte Igualada-Sant Sadurní, més un altre tram Igualada-Santa Coloma de Queralt, continuació de l'anterior. Quan, a mitjan febrer, arriben a la comarca els enginyers encarregats de fer l'estudi tècnic, l'ambient es va caldejant. *El Eco del Noya*, que venia donant suport als promotors des del principi, els tracta ja d'herois<sup>632</sup>. El Casino del Recreo, els nomena socis honoraris.

632. *El Eco del Noya*, *Semanario de intereses morales y materiales*, núm. 71, 23-2-1879.



En aquest punt és quan Camacho i Carreras es preparen per rendibilitzar els amplis suports obtinguts pel seu projecte a la comarca, per cercar una representació parlamentària. Veuen en aquesta, a més, un pas que agilitarà els molts tràmits necessaris per a l'execució de la via. Ja hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, una carta que Carreras adreça a Boyer, tot recomanant la candidatura de Camacho. En aquesta carta, Carreras afirma que el projecte es portarà endavant de qualsevol manera, però que: *no se alcanza a la penetración de V. cuánto facilitaría su ejecución la presencia del Sr. Camacho en el Congreso*<sup>633</sup>.

El 25 de març de 1879 se celebra una reunió d'electors al Teatre Principal d'Igualada, amb assistència d'alguns alcaldes, presidits pel d'Igualada, Joan Boyer, que era en aquest concepte cap de la Junta del Cens del districte. Boyer proposa Camacho com a candidat conservador pel districte d'Igualada a les properes eleccions generals del proper 25 d'abril i la reunió així ho acorda.

Tenint en compte que l'altre candidat que es presentarà a aquestes eleccions, Josep Maria Rius i Badia, també apareixia com a conservador i que comptava amb el suport d'una part dels dirigents catalans d'aquest partit, Boyer escriu al governador civil de Barcelona tot demanant quin dels dos candidats havia de considerar com a addicte i quin com d'oposició, ja que ambdós figuraven com a conservadors. El governador respon que consideri addictes a ambdós, declarant lliure d'influència oficial el districte<sup>634</sup>.

A les votacions, Camacho s'imposa a Rius a les poblacions afectades pel pas del seu projecte ferroviari, sobretot Igualada, Capellades i La Pobla de Claramunt, obtenint pitjors resultats a les altres. Camacho treu en total 638 vots, enfront dels 347 de Rius. Una primera ullada als resultats, donaria la impressió que el guanyador és un *cunero* que ha obtingut el seu triomf per un encasellat governamental, però darrera de la candidatura de Camacho hi ha d'una manera clara la qüestió del ferrocarril.

## **B) Tramitació parlamentària de la concessió del ferrocarril Igualada-Sant Sadurní d'Anoia.**

Un cop al Congrés, l'única missió de Camacho va ser la d'assegurar personalment l'aprovació de la concessió a Mariano Carreras del ferrocarril Igualada-Sant Sadurní d'Anoia. El juny de 1879, Manuel Camacho en persona i sol presenta al Congrés la corresponent proposició de llei<sup>635</sup>. El mateix Camacho defensa la seva proposició i el ministre de Foment, el comte de Toreno, es mostra d'acord que es prengui en consideració.

A la comissió, que presideix el diputat per Corcubión (La Corunya) Esteban Garrido, retrobem Camacho, junt amb Josep Castellet (Valls) i altres diputats no catalans. Aquesta comissió emet un dictamen favorable, però rep una esmena. La signa Fèlix Macià, diputat per Puigcerdà i home fort del FMSJA, junt amb altres diputats no catalans, i en ella es demanava que el ferrocarril es declarés d'utilitat pública i, per tant, amb dret d'expropiació forçosa, i també que estigués exempt de drets de duanes per al material de construcció i d'explotació<sup>636</sup>. Com es pot veure, doncs, no es tractava d'una esmena contrària a l'atorgament de la concessió, sinó que més aviat n'incrementava els beneficis.

633. Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, lligall 1879 E núm. 3.

634. Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, lligall 1879 E núm. 3.

635. DSC, legislatura de 1879-80, 25-6-1879, ap. 3r al núm. 21.

636. DSC, legislatura de 1879-80, 22-7-1879, ap. 2n al núm. 43.

El 22 de juliol es posa aquest tema a la discussió del Congrés. De fet, Macià retira la seva esmena i s'aprova el dictamen sense debat.

El problema amb el que es troba Camacho en gestionar la concessió del seu ferrocarril, és el poc marge de temps del que disposa durant el primer tram d'aquesta legislatura de 1879-80. Si la sessió règia d'obertura de les Corts havia estat l'1 de juny de 1879, fins el 24 d'aquest mes no es constitueix definitivament el Congrés i el 26 de juliol se suspenen les sessions. Hi ha, doncs, sols un mes per gestionar aquest tema. Camacho presenta la seva proposició de llei al Congrés el 25 de juny, és a dir, l'endemà mateix de la constitució definitiva d'aquesta cambra, però el dictamen de la comissió s'endarrereix un tant i fins el dimarts 22 de juliol no obté l'aprovació del Congrés. La suspensió de les sessions es fa el següent dissabte, dia 26, tot i que la darrera sessió del Senat és la del divendres, dia 25.

En el pas d'una a una altra cambra, el projecte de llei perd un dia més, és a dir, que entra al Senat el dijous 24, en uns moments en què la majoria de senadors ja havien donat per enllestides les tasques parlamentàries fins després de l'estiu. Tenint en compte que el parèntesi estival sovint s'allargava uns quants mesos (en aquesta legislatura, no es reprenen les sessions fins el 3 de novembre), la no aprovació del projecte abans de la suspensió de sessions podia comportar el seu ajornament durant un període de temps considerable.

Camacho intenta que tots els tràmits necessaris per a l'aprovació del projecte, que normalment s'allarguen durant alguns dies, es puguin fer al Senat en un de sol. El 24 de juliol, doncs, entra el projecte de llei, provinent del Congrés, es forma la comissió, aquesta emet un dictamen favorable, que es declara urgent, i que es posa a discussió. Cal dir que presideix la comissió Ignacio Vieites, senador per Pontevedra, i que en forma part Ferran Puig, aleshores senador per Barcelona.

Tot i la rapidesa d'aquestes gestions, el projecte no aconsegueix ser aprovat abans de la suspensió de les sessions. Posat a discussió el dictamen de la comissió, intervé José Rivera (senador per Burgos), que fa una protesta per la pressa mostrada en la gestió d'aquesta qüestió. Segons ell, molts senadors ja donaven el període de sessions per enllestit i se'ls hauria avisat a domicili, convocant-los a la sessió actual, per poder aprovar com fos la concessió d'aquest ferrocarril. La veritat és que durant aquesta sessió, penúltima abans de la suspensió, el Senat tracta també altres qüestions, a més de la del ferrocarril. En qualsevol cas, la intervenció de Rivera obre un debat, en el que intervenen diversos oradors, entre ells el president de la cambra i el de la comissió. Si la intenció de Camacho era una aprovació del dictamen sense debat, com tantes altres proposicions i projectes de llei relatius a ferrocarrils, aconseguint així culminar la tramitació parlamentària sencera del projecte del seu interès, aquesta es veu frustrada. El debat esmentat fa que no s'arribi a aprovar aquest projecte, però ja no es reprèn el tema al dia següent, pel que inevitablement ha d'afrontar el llarg interregne parlamentari.

De fet, fins el 19 de desembre no s'aconsegueix l'aprovació del Senat, ja sense més oposicions. La llei resultant duu data de 9-1-1880.

### **C) El projecte ferroviari Igualada-Martorell i la candidatura de Bartomeu Godó a les eleccions de 1881.**

Un cop aconseguida la llei de concessió, els promotors del ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní inicien alguns treballs, durant el primer semestre de 1880, però a un ritme molt lent,

degut al seu poc diner líquid. No formalitzen una companyia ferroviària, ja que no tenien aprovats els plànols ni el plec de condicions definitives.

En aquest context de poca activitat del projecte Camacho & Carreras, un sector de notables locals impulsa un projecte ferroviari alternatiu, el que havia d'unir Igualada amb Martorell. Cal tenir en compte que Martorell oferia l'avantatge de ser igualment un punt de connexió amb la línia general, però que representava un trajecte més curt fins Barcelona i, a més, deixava la porta oberta a una possible continuació de la línia fins aquesta ciutat.

D'aquests notables locals, cal destacar els germans Godó: Ramon, Carles i Bartomeu. Aquest darrer ja ha estat vist al capítol dedicat als parlamentaris catalans. Cal recordar que junt amb Carles participa en diversos negocis comercials i industrials, alhora que impulsa la creació de *La Vanguardia*. Ramon, el primogènit, mantenia la tradició industrial familiar a Igualada. El 1881 ja és el principal contribuent local, mentre que el 1882 dobla en contribució al segon. Per als germans Godó, doncs, el ferrocarril era interessant a diversos nivells: com a possible negoci directe, si s'obtenia una concessió, com a usuaris, transportant els seus productes i matèries primeres d'una forma més barata i ràpida, i com a plataforma política, si s'aconseguia galvanitzar l'opinió dels votants a favor del seu projecte i en detriment del poc actiu de Camacho & Carreras.

Els promotors d'aquest projecte alternatiu, amb Pere Bové (a qui hem vist a l'apartat dedicat al ferrocarril de Vilanova i la Geltrú, com a peticionari d'una concessió d'un ferrocarril econòmic entre Reus i Mora la Nova) i Sebastià Artés al capdavant, aconsegueixen el setembre de 1880 de la Direcció General d'Obres Públiques l'autorització per fer l'estudi tècnic del traçat Igualada-Martorell.

El 26 de gener de 1881, el grup Bové & Artés convoca una reunió de notables de l'Anoia a l'Ajuntament d'Igualada, amb l'objectiu d'exposar el seu projecte, de demanar que els municipis pels que havia de travessar la línia cedissin gratuïtament els terrenys afectats, indemnitzant els eraris municipals als propietaris afectats, i de proposar l'adquisició d'accions de la futura companyia. No s'arriba a cap acord i es nomena una comissió per assistir a una propera reunió, que se celebra el dia 29, als locals del FPE, a Barcelona.

És important aquesta reunió, que es fa amb l'assistència de representants dels pobles afectats, però també de Manuel Camacho, perquè significa un principi d'entesa entre ambdós grups promotors. Hi ha, doncs, un acord per unificar ambdós projectes en una línia única, que aniria d'Igualada a Martorell. Cal veure en l'acceptació del sector Camacho & Carreras del pacte amb els seus rivals, tenint en compte que qui tenia la concessió legal de la línia era ell, el resultat de la seva precarietat de medis, que hauria fet que el seu projecte estigués poc menys que aturat.

La idea inicial d'aquesta entesa, era aprofitar la concessió de Carreras, però amb l'itinerari de Bové & Artés, és a dir, Igualada-Martorell. Si hi hagués dificultats en aquest nou itinerari, es retornaria a l'inicial. Camacho seria l'intermediari polític encarregat de gestionar a les Corts l'autorització del canvi d'itinerari. L'1 de febrer, l'Ajuntament d'Igualada s'adhereix institucionalment al projecte únic Igualada-Martorell.

El 7 de febrer es realitza una nova reunió a Barcelona, amb presència de Carreras. Demana dues places a la Junta Directiva de la companyia que s'havia de crear per gestionar el projecte unificat, una per a ell i una altra per a Camacho. El grup Bové & Artés, però, no accepta aquestes condicions i finalment la fusió no s'arriba a realitzar. Per a Miquel Térmens,

el sector Bové & Artés no hauria pretès una fusió amb l'altre sector, sinó més aviat aprofitar la seva concessió amb el mínim de contrapartides: *Els membres del projecte de Martorell, coneixedors de la situació dels adversaris, no desitjaven una veritable fusió de les dues empreses, sinó que, aprofitant la conjuntura, pretenien eliminar l'oposició, i prendre-li la concessió, plànols i estudis amb el seu consentiment i sense cap contrapartida a nivell directiu. Com a màxim, tan sols estaven disposats a pagar al Sr. Carreras una quantitat en metàl·lic com a indemnització, cosa totalment inacceptable per a ell*<sup>637</sup>.

Cal tenir també en compte un altre factor. Si fins feia poc semblava que qualsevol gestió parlamentària havia de passar per Camacho, el 8 de febrer de 1881, és a dir, l'endemà de la reunió on es produeix la ruptura entre ambdós grups, es confirma el canvi de govern, substituint Sagasta en la presidència del Govern a Cánovas. S'obria així un període de renovació d'autoritats a tots nivells, que havia d'incloure també les Corts. Amb un Govern liberal fusionista i la perspectiva d'eleccions als següents mesos, era poc probable que els Godó estiguessin disposats a recolzar la candidatura de Camacho, si podien presentar-ne una de pròpia. Pensem, en aquest sentit, que l'1 d'aquest mateix mes de febrer de 1881, els germans Godó (Carles i Bartomeu) havien publicat el primer número de *La Vanguardia*.

S'inicia un període de dura competència entre ambdós sectors, amb nombroses gestions d'uns i altres per promocionar els respectius projectes. El sector Bové & Artés convoca una reunió a Igualada, amb representants d'alguns ajuntaments, en la que aconsegueixen el suport d'aquests<sup>638</sup>. L'Ajuntament d'Igualada, edita el mateix febrer de 1881 un manifest en el que s'al·ludeix a la rivalitat entre ambdós projectes ferroviaris: *Dos distintas empresas se proponen construir un ferro-carril económico que tiene un mismo punto de partida y debe seguir un mismo trazado y como no es posible que el Gobierno, dada la legislación vigente, pueda otorgar dos concesiones iguales, es muy aventurado asegurar cuál de las dos obtendrá en definitiva dicha concesión*<sup>639</sup>. Fixem-nos que el manifest situava ambdós projectes en igualtat de condicions pel que feia a tramitacions de la concessió, tot i que el projecte Camacho & Carreras ja en tenia una, a la que sols calia canviar el traçat, mentre que el projecte Bové & Artés l'única autorització que havia aconseguit fins aleshores era l'administrativa per fer els estudis tècnics.

En aquest context, i per acabar de complicar la situació, apareixen dos projectes més que pretenien unir Igualada amb la xarxa ferroviària general. Un és el promocionat per Adolfo León de Cortes, de Madrid, que obté autorització de la Direcció General d'Obres Públiques per fer els estudis d'una línia entre Martorell (enllaç amb la línia Barcelona-Tarragona), Esparreguera, Collbató, Capellades, Igualada, Santa Coloma de Queralt i enllaços amb la línia Barcelona-Saragossa i amb el projectat ferrocarril del Noguera Pallaresa. Aquest és un projecte que no tira endavant. L'altre és el promocionat per Tomàs Martí, que pretenia construir un ferrocarril de Barcelona a Igualada i, des d'allí, un ramal a Valls i l'altre a enllaçar amb el ferrocarril del Noguera-Pallaresa, projecte extremadament ambiciós, que s'allarga un tant en el temps i que tampoc no arriba a reeixir.

El sector Camacho & Carreras, després de la inèrcia dels darrers mesos i esperonat per l'activitat dels seus rivals, s'afanya ara per tirar endavant amb la seva línia, aprofitant que era

---

637. TÉRMEENS: "El ferrocarril ...", p.233.

638. Sobre aquesta reunió, inici efectiu de la ruptura entre ambdós grups promotors, veure *La Colmena de Igualada*. Periódico semanal científico, literario y defensor de los intereses de esta ciudad y su partido, suplement del 9-2-1881.

639. Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, lligall 1893 A, núm. 1. Manifest *A los habitantes de Igualada*. Ayuntamiento Constitucional de Igualada. *Igualadenses*. Datat el 18-2-1881

l'únic que disposava d'una concessió legal. Pensa en una variació de l'itinerari, per dur l'extrem Sud de la línia a Martorell, enlloc de Sant Sadurní. El març de 1881, Santiago Carreras, industrial paperer d'Orpí i diputat provincial, que havia estat força identificat des del principi amb el projecte Camacho & Carreras, compra la concessió. Encarrega nous estudis i arriba a la conclusió que és preferible el traçat fins Sant Sadurní: era més curt i, per tant, més barat de construir, i, sobretot, no calia variar la concessió.

L'abril, en un context polític plenament favorable als Godó, el governador civil de Barcelona, Feliciano Herreros de Tejada, destitueix l'alcalde d'Igualada, Joan Boyer (que passa a ser regidor) i nomena en el seu lloc Ramon Sistaré, home de confiança dels Godó, definit per Camacho, en el document que més endavant adreça a la Comissió d'Actes del Congrés protestant per l'elecció de Godó com a *Alcalde mercenario de la casa del candidato Sor. Godó*<sup>640</sup>. Cal dir que Boyer havia donat suport anteriorment al projecte Camacho & Carreras, però que des del febrer s'havia mostrat més receptiu al projecte Bové & Artés. En qualsevol cas, al nou alcalde li estava reservada la missió de treballar a fons a les properes eleccions generals i els Godó prefereixen que ocupi aquest lloc clau algú de la seva plena confiança.

Els mesos següents i fins les eleccions d'agost, la rivalitat entre els projectes ferroviaris Camacho & Carreras, ara Serra & Camacho, i Bové & Artés, té una traducció en el terreny polític en les candidatures per a l'elecció pel districte d'Igualada a les Corts de Manuel Camacho, que figura com a conservador i que aspira a la reelecció, i de Bartomeu Godó, candidat liberal que aspira a desbancar el seu rival, tot aprofitant el nou context polític i presentant el projecte ferroviari alternatiu com a principal argument electoral. En plena *febre d'or*, qualsevol iniciativa ferroviària era perfectament creïble.

El 17 de juny, els membres més destacats del grup Bové & Artés arriben a Igualada i inicien una rocambolesca posada en escena, destinada a presentar la seva línia com a alguna cosa més que un simple projecte. Són rebuts per representacions de l'Ajuntament i de les corporacions locals. Per la tarda, surt de l'Ajuntament una comitiva, amb les autoritats municipals i els promotors del ferrocarril al capdavant, que es dirigeix a l'església de Santa Maria, on és rebuda per alguns sacerdots vestits de solemnitat i encapçalats pel seu rector, Antoni Montaner, a qui prèviament s'havia nomenat president honorari de la Junta Consultiva del projecte ferroviari Igualada-Martorell. Tots plegats s'adrecen a uns terrenys pels que suposadament havia de passar el ferrocarril i allí es pronuncien discursos i es fa la solemne inauguració i benedicció de les obres d'un ferrocarril que no tenia ni plànols del seu trajecte, ni tan sols sol·licitud de concessió legal. El diputat conservador Saturnino Esteban Collantes, quan més endavant impugna al Congrés l'acta de Bartomeu Godó, titlla aquesta inauguració de *carnavalesca ceremonia*<sup>641</sup>. Aquest diputat il·lustra amb precisió el simulacre d'obres que es realitza durant l'acte d'inauguració: *Y con efecto, dentro de una o dos propiedades particulares se introdujeron cuadrillas de obreros que removieron tierras, que hicieron creer a aquellos cándidos electores que las obras se empezaban, y de cuando en cuando de oía el ruido de un barreno*. De la inauguració, es passa al teatre, on es repeteixen els discursos, les promeses i l'entusiasme general. Per la nit, s'organitza un ball de gala al Casino del Recreo.

640. Archivo del Congreso de los Diputados. Serie documentación electoral. Legajo 89/expediente nº 8: "Barcelona 1881". Núm. 328: Igualada, Barcelona. D. Bartolomé Godó y Pié. Document signat per Manuel Camacho y Fernández i datat a Madrid, 26-9-1881. El document sencer es troba reproduït a l'apèndix núm. 19.

641. DSC, legislatura de 1881-82, 17-10-1881, núm. 23, p.497-498. Veure també RANZATO: *El caciquisme* ..., p.18.

Santiago Serra, nou concessionari de l'altra línia, junt amb Camacho, candidat a diputat a Corts, denuncien al governador civil l'inici il·legal de les obres per part de la companyia rival. El governador, però, no els fa gaire cas. Segons la valoració de Camacho, en el document esmentat: *dicha autoridad no solamente no hizo caso de la queja ni mandó suspender esas obras que no eran más que un medio de coacción, sino que alentó a los audaces factores de tamaño atropello*<sup>642</sup>. Per això plantegen directament les seves queixes al Ministre de Foment, que tampoc no adopta cap mesura: *el Ministro de Fomento tampoco contestó nada, ni tomó medida ni providencia alguna para poner a cubierto de los perjuicios consiguientes los derechos que correspondían al concesionario*. La maquinària político-administrativa jugava a favor dels Godó.

Serra introdueix en el traçat de la línia de Sant Sadurní les modificacions indicades per la JCCCP, deixant-lo a punt de començar a construir. Edita a principis d'agost una completa memòria explicativa del projecte, que constitueix alhora la principal argumentació electoral que pot presentar Manuel Camacho en defensa de la seva candidatura. En aquesta memòria, Serra té paraules dures per al projecte rival: *ni un kilogramo de mercancías, ni un solo viajero puede quitarnos la construcción de este titulado ferrocarril que en nuestro concepto no se terminará, si bien podrá costar algún dinero a los que sin completo conocimiento de causa se interesen en su construcción*<sup>643</sup>. En la memòria, es denuncia que s'està començant a construir il·legalment i sense plans d'estudi previs ni autorització del Ministeri de Foment el ferrocarril Igualada-Martorell. S'analitza també els inconvenients del traçat previst per la companyia rival, tot considerant que ha de travessar accidents geològics més adversos, pel que les seves taxes hauran de ser més cares. A més, a La Pobla de Claramunt i Capellades, les estacions previstes es troben separades de la població i a l'altre costat del riu Anoia, fet que dificultarà més la seva utilització.

Ambdós candidats intenten atraure electors, utilitzant com a reclam els respectius projectes ferroviaris. Godó disposa de l'important Ajuntament d'Igualada, mentre que Camacho es fa fort a Capellades, municipi més beneficiat pel seu projecte que per l'altre.

El 20 d'agost, el dia abans de les eleccions, els promotors del sector Bové & Artés, convoquen els electors d'Igualada a una reunió a l'Ajuntament, en la que, després de desautoritzar el projecte rival, aposten pel seu propi projecte i per la candidatura de Godó.

Els Godó, però, combinen la persuasió als electors utilitzant el reclam del ferrocarril, amb el frau. Així, en la composició de les meses electorals, falsifiquen signatures d'electors, incloses les d'alguns difunts recents, per proposar homes de la seva confiança. Esteban Collantes, en el seu mateix discurs d'impugnació de l'acta de Godó al Congrés, es refereix amb ironia a aquestes falsificacions:

(...) comprendiendo los elementos oficiales en el distrito de Igualada que la elección de interventores no podía dar ningún resultado favorable al Gobierno, *inter vivos*, acudieron a los muertos; y en efecto, los difuntos acudiendo a este patriótico llamamiento, salieron de sus tumbas para recordar a los constitucionales, no que eran polvo y que en polvo habían de convertirse, sino que eran constitucionales y como constitucionales habían de portarse. Los elementos oficiales, aprovechando esta resurrección oportuna y dando al sufragio una extensión en cuya comparación el universal es restringido, hicieron que votasen no sólo los respetables cadáveres del distrito, sino también los de los alrededores<sup>644</sup>.

---

642. Archivo del Congreso de los Diputados. Serie documentación electoral. Legajo 89/expediente nº 8: "Barcelona 1881". Núm. 328.

643. FERROCARRIL DE IGUALADA A SAN SATURNINO DE NOYA: *Memoria descriptiva* ..., p.24.

644. DSC, legislatura de 1881-82, 17-10-1881, núm. 23, p.497.

A més d'assegurar-se membres de les meses electorals afins, els Godó aconseguixen també la destitució d'alcaldes d'alguns pobles i de jutges municipals, en algun cas fins i tot abans de prendre possessió del càrrec, i la seva substitució sempre amb personatges addictes. Segons denuncia Camacho a la Comissió d'Actes del Congrés, el governador civil de Barcelona hauria amenaçat els alcaldes amb la suspensió o fins i tot amb el processament *si no se prestaban ciegamente a apoyar al candidato ministerial Señor Godó*<sup>645</sup>.

El mateix dia de les eleccions, en algunes seccions els partidaris dels Godó varen donar als electors afins la consigna de votar a primera hora. Un cop dipositats els sufragis dels electors addictes, els seguidors dels Godó avancen l'hora dels rellotges i tanquen els col·legis, deixant sense votar molts dels electors de Camacho. D'altra banda, es va fer servir una altra vegada el recurs de fer votar els difunts, en un episodi que Esteban Collantes titlla al Congrés de *Danza Macabre*, afegint, amb la seva fina ironia, que a aquest pas, aviat serà possible que a la Cambra s'hi assegui un representant dels difunts<sup>646</sup>. En altres seccions, no es permet la presència dins dels col·legis electorals de notaris interventors de Camacho i es fa l'acte de l'escrutini a porta tancada.

El tema del ferrocarril també es troba present el dia de l'elecció. Segons Camacho, el simulacre de treballs de construcció s'hauria mantingut durant les eleccions: *durante los días de la elección han colocado tres cuadrillas o brigadas de 100 o más jornaleros frente a las 3 secciones principales del Distrito disparando barrenos para demostrar que ellos y sólo ellos, iban a llevar a cabo las obras del ferro-carri*<sup>647</sup>.

El resultat d'aquestes eleccions dona 735 vots a Godó i 210 a Camacho, que aconseguix guanyar a Capellades. Tot i les protestes de la minoria conservadora i del candidat derrotat davant de la Comissió d'Actes del Congrés, l'elecció de Godó per Igualada es dona per vàlida i aquest personatge pot prendre possessió del seu escó.

#### **D) Gestions de les dues companyies rivals a les Corts de 1881-84.**

La primera iniciativa parlamentària de les Corts de 1881-84 relacionada amb el ferrocarril d'Igualada, ve del sector Serra & Camacho. Es tracta de la petició de la concessió d'un ferrocarril entre Igualada, Santa Coloma de Queralt i Tàrraga, que seria la continuació del ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní d'Anoia, aconseguint d'aquesta manera que la línia no fos sols un ramal de la de Barcelona a Tarragona sense sortida pel costat Nord, per passar a tenir dos enllaços, esdevenint així una via més directa entre Barcelona i Lleida. Com recordarem, ja des del principi, els promotors d'aquest projecte ferroviari havien estudiat la possibilitat d'allargar-lo fins Santa Coloma de Queralt. La continuació fins Tàrraga, enllaçant allí amb la línia general de Barcelona a Lleida i Saragossa, estava continguda en el projecte no reeixit d'Adolfo León de Cortes.

Qui presenta la corresponent proposició de llei, però, no es cap diputat català, sinó Rafael Atard, diputat conservador per València, que signa tot sol. Atard presenta la proposició el 26

645. Archivo del Congreso de los Diputados. Serie documentación electoral. Legajo 89/expediente nº 8: "Barcelona 1881". Núm. 328.

646. DSC, legislatura de 1881-82, 17-10-1881, núm. 23, p.497.

647. Archivo del Congreso de los Diputados. Serie documentación electoral. Legajo 89/expediente nº 8: "Barcelona 1881". Núm. 328.

d'octubre de 1881, demanant la concessió a Santiago Serra del ferrocarril entre les poblacions esmentades<sup>648</sup>.

El propi Atard defensa la proposició. El ministre de Foment, José Luís Albareda, fa algunes observacions al projecte ferroviari i es pren en consideració la proposició. El 23 de novembre es forma la corresponent comissió, però aquest és el darrer tràmit d'aquesta proposició, ja que la comissió no arriba a nomenar president i secretari. La componen el mateix Atard, junt amb Antoni Mataró (Santa Coloma de Farners), el ja al·ludit Macià, Pere Antoni Torres (Gandesa), Enrique Orozco (Arenys de Mar), Saturnino Esteban Collantes (Palència), a qui recordarem com a impugnador de l'acta de Godó, i Daniel Rodríguez (La Corunya).

De la mateixa manera que Manuel Camacho havia anat a les Corts de 1879-81 amb la intenció prioritària de gestionar els afers relatius al ferrocarril patrocinat per ell, Bartomeu Godó fa ben bé el mateix. Ambdós tenen un nivell de participació en l'activitat del Congrés molt baixa i els respectius ferrocarrils constitueixen l'aspecte més rellevant d'aquesta.

Bartomeu Godó, doncs, es disposa a fer servir el seu escó de diputat per gestionar els afers del ferrocarril patrocinat per ell. El 5 de desembre de 1881 presenta una proposició de llei demanant la concessió a Cristòfor Castellfort i Rius d'un ferrocarril entre Igualada i Balaguer, que seria la continuació del ferrocarril d'Igualada a Martorell. Curiosament, no s'havia presentat encara la corresponent proposició de llei demanant la concessió d'aquest segon ferrocarril, pel que es demanava la continuació d'un tram no ja no aprovat, sinó ni tan sols amb els corresponents tràmits parlamentaris iniciats.

Cal aturar-se una mica en l'interès dels promotors del ferrocarril Igualada-Martorell en disposar d'una continuació en direcció Nord, que permetés un enllaç amb la línia general de Barcelona a Lleida i Saragossa, interès que coincideix, de fet, amb els promotors de l'altra companyia, com acabem de veure. Aquesta continuació orientada cap l'interior, responia a diferents necessitats que els orientats cap Barcelona, ja que també eren diferents ambdós tipus de mercats i la relació que Igualada hi mantenia. Si el tràfic amb Barcelona era inexcusable, per al transport (importació a Igualada) de productes de tota mena de consum immediat i d'utilització industrial, alhora que constituïa el principal mercat per als vins i esperits de la comarca, la zona interior (comarques de Lleida, Aragó, Navarra i Castella) constituïa el principal mercat de la producció industrial igualadina, alhora que un centre abastador de queviures i primeres matèries.

Els promotors del ferrocarril d'Igualada a Martorell, conscients de la importància del tràfic amb l'interior, havien encarregat un quadre estadístic per preveure el moviment de mercaderies en cas d'existir una via de comunicació apropiada. Segons aquest quadre, la zona interior absorbiria un 80% dels teixits de cotó, llana i fil, un 23% del paper, un 74% dels estampats i un 60% de les pastes de sopa<sup>649</sup>. D'aquí el seu interès en promocionar aquesta línia.

El trajecte proposat per Godó en la seva proposició, era coincident amb el que havia presentat Atard setmanes abans entre Igualada i Tàrraga, per Santa Coloma de Queralt, però cercava a més una connexió amb el projecte de ferrocarril internacional del Noguera Pallaresa, amb l'audaç idea de tenir una segona via ferroviària entre el sud de França i

---

648. DSC, legislatura de 1881-82, 26-10-1881, ap. 2n al núm. 31.

649. AHCI, lligall 1882 A, núm. 4. Veure també TÉRMENS I GRAELLS, Miquel: "Aclarint un error: la burgesia igualadina i el ferrocarril al s. XIX", 1983.



Barcelona. Signaven també la proposició els ja esmentats Torres i Orozco, més Joaquim Marin (Berga), Pere Nolasc Gay (Tarragona), Manuel de Azcárraga (Solsona) i Francisco Martínez Brau (Balaguer)<sup>650</sup>.

Macià defensa la proposició i es pren en consideració. A la comissió trobem alguns dels signants de la proposició: Torres, que n'és el president, més Gay, junt amb Joan Fabra i Floreta (Girona), Joan Cañellas (El Vendrell), Antoni Ferratges (Granollers), Pedro Diz (Olot) i Teodor Baró (Barcelona).

La tramitació d'aquesta proposició, però, no aconsegueix completar tots els seus passos abans de la suspensió de les sessions del 30 de desembre, pel que ha d'esperar a la reobertura de les Corts. Després de produïda aquesta, el març de 1882, encara s'allarga en el temps la discussió del dictamen de la comissió. Finalment, aquest s'aprova sense debat el 16 de juny.

El projecte passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, en la que trobem Ferran Puig, ara ja senador per Girona, Marià de la Pau Graells (SEBAP), Gabriel Baldrich (Tarragona) i Juan Jiménez Cuenca (Tarragona), junt amb altres senadors no representatius de districtes catalans. Aquesta comissió, però, no arriba al seu següent pas, que era l'emissió d'un dictamen.

Si el 5 de desembre Godó presentava la proposició de llei del ferrocarril Igualada-Balaguer, que havia de ser la continuació del d'Igualada a Martorell, el 27 del mateix mes presenta la proposició corresponent a aquest darrer ferrocarril, que era, al capdavant, l'objectiu prioritari de l'activitat del seu grup promotor. I, a diferència de l'anterior proposició, aquesta sí aconsegueix superar tots els tràmits parlamentaris i esdevenir llei de concessió.

En aquesta ocasió, és el ja al·ludit Ferratges qui signa la proposició en primer lloc. A més d'ell i de Godó, trobem com a signants Torres, Joan Fabra i Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes), junt amb altres diputats no catalans. A la proposició es demana la concessió a Pere Bové d'un ferrocarril de via estreta entre Igualada i Martorell, enllaçant aquí amb la línia general<sup>651</sup>.

Ferratges defensa la proposició, que es pren en consideració. A la comissió, trobem tres dels signants d'aquella, Ferratges, Torres i Albert Bosch, acompanyats d'altres diputats que ja ens han anat apareixent —Azcárraga, Gay, Diz— més Josep Bosch i Carbonell (Tortosa). El 22 de maig de 1882 s'aprova el seu dictamen sense debat. Igual que en alguns dels casos precedents, les Corts no tenen en compte en el moment d'atorgar una concessió que ja n'existia una altra vigent amb un itinerari similar.

Presideix la comissió del Senat el senador vitalici Telesforo Montejó, a qui hem vist amb ocasió dels ferrocarrils de Berga, i en ella sols trobem un senador electe per districtes catalans, Juan Jiménez, vist anteriorment. El 5 de juny s'aprova, també sense debat, el seu dictamen. El projecte esdevé la llei de concessió de 4-8-1882.

Cal dir que Godó intervé també en els tràmits parlamentaris de la concessió del Ferrocarril Transversal del Principat de Catalunya, que havia de passar per Igualada. Aquest projecte aconsegueix la seva llei de concessió, que duu data de 4-8-1882, qüestió que veurem a l'apartat corresponent. Tot i que aquest projecte tampoc no reeixirà, per aquestes dates des de l'Ajuntament d'Igualada, se'l veia com a un projecte viable.

650. DSC, legislatura de 1881-82, 5-12-1881, ap. 13è al núm. 63.

651. DSC, legislatura de 1881-82, 27-12-1881, ap. 6è al núm. 81.

Mentre Godó es mou al Congrés, gestionant directament la tramitació parlamentària dels projectes ferroviaris en els que tenia participació, Santiago Serra no es quedava quiet. Volia començar les obres aviat i allargar la línia fins Santa Coloma de Queralt i Tàrraga. La RO de 4-1-1882 contenia el plec de condicions de la llei de concessió, dos anys després d'aquesta. La de 20-1-1882 atorgava la concessió definitiva de la línia, encara a nom de Mariano Carreras, però ja com a ferrocarril normal i no com el ferrocarril econòmic que inicialment s'havia demanat. Finalment, la de 30-1-1882 aprovava el canvi en la titularitat de la concessió de Carreras a Serra.

El febrer, Serra formalitza la seva companyia com a FCC, amb una previsió de capital de 7 milions i mig de pessetes (45.075,91 euros). No obstant, per poder complir els requisits de la llei de concessió del seu ferrocarril, havia de fer un dipòsit de 175.000 pessetes (1.051,77 euros) de fiança abans del dia 20 del mateix mes. No ho va poder fer, perquè la companyia no reuní ni això. Durant 1882, Serra fa algunes gestions més, però no pot evitar l'incompliment de les condicions de la concessió. El projecte d'allargament de la línia fins Tàrraga tampoc no aconsegueix superar els tràmits parlamentaris. La RO de 28-4-1884 declarava caducada aquesta concessió.

Si el ferrocarril Igualada-Sant Sadurní no reeixia, el d'Igualada a Martorell semblava anar millor. Un cop aconseguida de les Corts la concessió, es formalitza la CFEIM el setembre de 1882, amb Bartomeu Godó com a un dels directius, se signava un contracte de construcció amb una empresa de la que Bové i Artés també n'eren els principals accionistes, i es començava les obres de debò. La companyia, però, va trobant diversos entrebancs, especialment pel que fa a les indemnitzacions dels propietaris afectats. El ritme d'obres s'alenteix durant 1883 per problemes financers i el gener de 1884 s'atura i no es reprèn fins força més endavant. Entre 1883 i 1884 hi ha un seguit d'embolics de compravenda, dels quals en surt Sebastià Artés en una triple condició de principal accionista de la companyia concessionària, de la companyia constructora i prestador de la seva pròpia companyia concessionària.

Encara dins d'aquestes mateixes Corts de 1881-84, hi ha un altre projecte ferroviari que convé ressenyar aquí, tot i que no es troba vinculat a cap dels dos projectes rivals esmentats fins ara, ja que el trajecte proposat és similar al que impulsa la CFEIM dos anys més tard com a continuació de la seva línia fins Barcelona. Es tracta del projecte de Francisco Fernández de la Vega i Manel Ferran i Esteba de construcció d'un tramvia des del lloc anomenat *El Puntarró*, a Martorell, i el Port de Barcelona, passant pel costat esquerre del Llobregat, amb un ramal fins Sant Martí de Provençals i un altre fins enllaçar amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu.

Aquest projecte pren forma en la proposició de llei presentada al Congrés el març de 1883 per Joaquim Planas i Borrell (Terrassa), més els ja al·ludits Macià, Joan Fabra i Josep Bosch, junt amb Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú) i altres diputats no catalans<sup>652</sup>.

Planas defensa la proposició, que es pren en consideració. A la comissió trobem, com ja és habitual en aquests casos, alguns dels signants de la proposició: Macià, que n'és el president, Planas i Borrell i Bosch i Carbonell, junt amb Godó, Orozco i Cañellas, tots ells vistos en anteriors gestions, i Isidre Boixader (Seu d'Urgell). Cal destacar, doncs, la presència de Godó en aquesta comissió, tot i que no queden clars els motius darrers que

---

652. DSC, legislatura de 1882-83, 19-3-1883, ap. 9è al núm. 70.

podia tenir el diputat per Igualada per intervenir en la tramitació d'aquest tramvia. Vejam-ho amb més deteniment.

Una primera explicació possible de la presència de Godó en l'anterior comissió, podria ser senzillament que en formés part de manera mecànica, de la mateixa manera que molts parlamentaris catalans afegixen la seva signatura a proposicions o formen part de comissions de projectes ferroviaris diversos per sintonia amb el grup de parlamentaris que en són els veritables promotors. Aquesta opció, però, sembla poc probable en el cas de Godó, atenent a què es tractava d'un projecte que podia tenir molt a veure amb l'avalat per ell, ja que permetia una continuació fins Barcelona de la línia d'Igualada prescindint de la TBF, i que els Godó es venien movent des de 1881 de manera molt calculada.

Una segona explicació seria que els promotors del ferrocarril Igualada-Martorell pretenguessin emparar el nou projecte, cercant una aliança amb els seus promotors de cara a establir una línia directa entre Igualada i Barcelona. Això també sembla poc probable, per diversos motius. En primer lloc, perquè si es tractés d'una continuació, la concessió es demanaria com a ferrocarril econòmic i no pas com a tramvia, de tal manera que una possible unió entre ambdues línies no hagués d'enfrontar-se als problemes burocràtics dels dos tipus de concessions. I, en segon lloc, a les Corts següents apareixen perfectament delimitats dos projectes ferroviaris entre Martorell i Barcelona: el mateix de Fernández de la Vega i de Ferran, que tornen a iniciar la tramitació, i el de la CFEIM, que presenta un projecte propi, clarament orientat a enllaçar amb el ferrocarril del que ja era concessionària.

La tercera explicació seria que Godó, pensant ja en un futur allargament de la línia fins Barcelona, intervingués a la comissió no pas per accelerar els seus treballs de cara a un dictamen ràpid i favorable, sinó més aviat per dificultar-lo tant com pogués.

Veient que la comissió no arriba a emetre el seu dictamen, tot i disposar de temps suficient abans de la suspensió de les sessions, la tercera possibilitat no sembla impossible.

### **E) La qüestió del ferrocarril a les eleccions de 1884.**

Davant de les eleccions de 1884, ja no es planteja la rivalitat entre els dos projectes ferroviaris. El projecte Igualada-Sant Sadurn es trobava ja fora de circulació: la real ordre de caducitat arriba just l'endemà del dia de les eleccions. El projecte Igualada-Martorell, per la seva banda, tampoc no presentava una situació gaire bona, sobretot després dels tripijocs de Sebastià Artés i per l'aturada d'obres del gener d'aquest any.

En aquesta situació, Godó torna a presentar la seva candidatura liberal pel districte d'Igualada, tot i que aquest personatge sembla haver-se anat allunyant del projecte ferroviari a mesura que transcorria el temps. Enfront seu, el candidat conservador ja no és Manuel Camacho, que tenia poc que oferir a aquestes alçades al districte, sinó Francesc Gumà.

Gumà, que havia representat a les Corts de 1879-81 i 1881-84 el districte cubà de Matanzas, tenia al seu favor en un districte de les característiques d'Igualada, ansiós de connexió ferroviària amb la xarxa principal, el fet de ser el promotor d'un projecte ferroviari convertit en realitat, que havia permès a una població en una situació d'aïllament ferroviari com Vilanova i la Geltrú, la tan esperada connexió. Gumà apareix com a gerent d'una companyia que havia inaugurat un important tram ferroviari poc abans, que resolva el problema de comunicació de poblacions importants, i que pretenia construir una via pròpia fins Saragossa i Madrid.

D'altra banda, Gumà aspirava a continuar disposant d'una representació parlamentària directa, igual que altres directius de les companyies ferroviàries catalanes, tot i que, com hem vist, no acostumava a gestionar ell mateix els afers de la seva companyia, sinó que delegava aquesta gestió en Víctor Balaguer. Probablement ambdós personatges veuen en el districte d'Igualada més possibilitats per a aquestes eleccions en concret que en el de Matanzas.

La candidatura de Gumà, en el seu aspecte d'autor d'una sortida ferroviària per a Igualada, no va associada a intentar recuperar el projecte que fins aleshores havia estat vinculat a la candidatura conservadora de Camacho, perquè es tractava d'un projecte al mateix límit de la caducitat. Tampoc no va associada a intentar presentar un projecte alternatiu, tot aprofitant el seu prestigi com a promotor ferroviari, sinó que, paradoxalment, es presenta com a paladí del ferrocarril Igualada-Martorell, que havia promogut anys abans el seu adversari electoral, Bartomeu Godó. En aquest sentit, Gumà fa diversos tràmits a Madrid, a favor d'aquest ferrocarril, que són presentats pels conservadors d'Igualada com una mostra del que pot fer a favor del ferrocarril un home de les seves característiques.

La RO de 4-4-1884, en la que sembla que Gumà hi té alguna intervenció, contenia el plec de condicions de la concessió del ferrocarril d'Igualada a Martorell. Igual que en el cas del ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní, el plec de condicions arriba dos anys més tard que la llei de concessió.

En qualsevol cas, el resultat de les eleccions del 27 d'abril de 1884 al districte d'Igualada dona un total de 737 vots per a Gumà i 207 per a Godó.

Poc després de les eleccions, la RO d'1-5-1884 atorgava definitivament a Pere Bové la concessió de la línia Igualada-Martorell, completant així les disposicions del plec de condicions.

## **F) Gestions de projectes ferroviaris relacionats amb Igualada a les Corts de 1884-86.**

La RO de 24-1-1885 aprovava el traspàs de la concessió del ferrocarril d'Igualada a Martorell de Pere Bové a la CFEIM, creada tres anys abans. Poc després d'aquesta reial ordre, la companyia recupera la idea de Fernández de la Vega i de Ferran, que com recordarem, pretenien dos anys abans construir un tramvia entre Martorell i Barcelona, i es planteja la construcció d'un allargament de la seva línia fins aquesta darrera.

Aquest projecte pren cos en una proposició de llei presentada al Congrés el febrer de 1885. A diferència de la majoria de proposicions vistes fins ara, però, no va signada per un grup de diputats catalans, sinó per una barreja de diputats de districtes molt diversos. Aquests són Segismundo Moret (diputat per Orgaz, Toledo), el català Antoni Ferratges, Wenceslao Martínez (Pamplona) i Jovino Tuñón, que havia substituït Gumà en la representació del districte de Matanzas i a qui hem vist en la gestió de temes dels ferrocarrils de Berga. Cal dir que Gumà no apareix ni en aquesta ni en cap altra gestió directa relacionada amb els ferrocarrils d'Igualada. A la proposició de llei, es demana la concessió a la CFEIM d'una continuació de la seva línia fins Barcelona, passant per Sant Vicenç dels Horts i Sant Boi de Llobregat<sup>653</sup>.

Wenceslao Martínez defensa la proposició de llei, que es pren en consideració. Ja abans de la formació de la corresponent comissió, però, arriba al Congrés una exposició contrària al

---

653. DSC, legislatura de 1884-85, 4-2-1885, ap. 13è al núm. 81.

projecte de la JOPB, que presenta Josep Sert (diputat per Barcelona). No obstant, no arriba cap exposició de la TBF, que en canvi, sí que n'envia contra la proposició de llei de construcció del tramvia entre El Puntarró i Martorell. L'oposició de la TBF a aquest projecte ja l'hem vist en l'anàlisi d'aquesta companyia; el projecte de tramvia, reproduït en aquestes Corts, el veurem a continuació.

Presideix la comissió Moret, i en ella trobem Ferratges, junt amb Albert Camps (La Bisbal) i altres diputats no catalans. El 7 de març s'aprova el seu dictamen sense debat. Presideix la comissió del Senat Salvador Albacete (senador per Múrcia) i en formen part el marquès de Monistrol (vitalici), el baró de les Quatre Torres (Tarragona) i el comte de Casal (Girona), junt amb altres senadors no catalans. El 4 de maig s'aprova el seu dictamen, també sense debat. La llei resultant duu data de 30-5-1885. Aquest és un altre cas de ferrocarrils aprovats per les Corts tot i existir trajectes molt similars, en aquest cas per l'altre costat del Llobregat, però en ple funcionament.

La tramitació d'aquest projecte ferroviari, coincideix en el temps amb la d'un projecte similar. Es tracta del de Francisco Fernández de la Vega i Manuel Ferran, presentat el 1883 com a tramvia, i que ara es presenta amb una fórmula mixta de ferrocarril-tramvia. Aquest projecte, tot i presentar-se al Congrés en forma de proposició de llei abans que el de la CFEIM, no aconsegueix superar tots els seus tràmits parlamentaris.

Si la proposició de llei de la CFEIM es presenta el 4 de febrer de 1885, aquesta ho fa el 20 de gener. La signen Roc Labajos (Gràcia), Balaguer i Gustau de Bofill (Cervera). En ella es demanava la concessió als dos personatges esmentats d'un ferrocarril-tramvia entre El Puntarró (Martorell) i Barcelona, amb els ramals a Sant Martí de Provençals i a l'enllaç amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu. El trajecte principal sortia del Puntarró i passava pels municipis de Sant Andreu de la Barca, Pallegà, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Cornellà, L'Hospitalet, La Bordeta, Sants i Barcelona, a l'extrem de mar de l'avinguda Paral·lel. El primer ramal havia de sortir de Creu Coberta, recórrer tota la Gran Via i arribar a Sant Martí de Provençals. El segon, sortiria de l'extrem de mar de la línia, resseguiria el Port de Barcelona i la façana marítima de la ciutat, enllaçant amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu de Palomar<sup>654</sup>.

El discurs de suport va a càrrec de Labajos, que intervé el dia 24 de gener, és a dir, encara abans que l'altra companyia presentés el seu projecte. Es pren en consideració i es forma la corresponent comissió el 4 de febrer, el mateix dia de la presentació de l'altra proposició. La componen els tres diputats catalans que la signaven: Balaguer, que és el president, Labajos i Bofill, junt amb José Álvarez Mariño (Vilademuls), Marià Pons (Tarragona) i altres diputats no catalans.

També aquí hi ha exposicions contràries al projecte. Teodor Baró i Frederic Nicolau, ambdós diputats per Barcelona, presenten respectivament la de la TBF, esmentada anteriorment, i de l'Ajuntament de Barcelona. La primera d'aquestes exposicions s'oposava a la construcció d'un tram coincident amb el seu, mentre que la segona s'oposava als ramals dins de la ciutat. També hi ha exposicions favorables al projecte, que presenten Roc Labajos i Teodor González (Tarragona). Es tracta de propietaris i ajuntaments del Baix Llobregat, directament beneficiats pel traçat d'aquest projecte.

654. DSC, legislatura de 1884-85, 20-1-1885, ap. 7è, núm. 70.

A partir d'aquí, el projecte de la CFEIM passa al davant: el 7 de març el Congrés aprovava sense debat aquest dictamen. El 17 del mateix mes li toca el torn al projecte que ara ens ocupa, que també passa pel Congrés sense debat. Respecte la línia ja existent de la TBF, hi hauria no ja una nova línia paral·lela, sinó dues, gairebé coincidents entre elles pel costat esquerre del Llobregat, això més els tramvies del Baix Llobregat, atorgats a la SCM per la llei de concessió de 27-7-1883 (que veurem una mica més endavant), i que recorrien també part dels municipis del costat esquerre del riu.

Curiosament, aquest projecte es presenta abans al Senat que el de la CFEIM: el 20 de març enfront del 28 del mateix mes. El mateix dia, el 14 d'abril, es formen les dues comissions, amb cinc dels set membres que repeteixen en ambdós casos. En la del ferrocarril-tramvia, el president és el duc de Baena (José Ruíz Arana y Saavedra; senador vitalici) i en forma també part el baró de les Quatre-Torres, que és un dels senadors que repeteix a ambdues comissions.

Mentre el primer projecte s'aprova sense debat el 4 de maig, el segon no s'arriba a discutir. La comissió demana al Ministeri de Foment el projecte facultatiu i l'expedient amb les observacions que feia la Direcció General d'Obres Públiques. Aquesta documentació arriba al Senat i la comissió, després d'examinar-la, emet un dictamen favorable. Sobre aquest dictamen hi ha una esmena de Ferran Puig, en la que es condicionava l'aprovació al fet que no hi hagués cap altra concessió de tramvia o ferrocarril sobre el tram proposat<sup>655</sup>. El dictamen de la comissió, però, no s'arriba a posar a l'ordre del dia.

El darrer tema que apareix durant aquestes Corts, és la sol·licitud de pròrroga d'obres que fa la CFEIM per al ferrocarril Igualada-Martorell. L'Abril de 1885 Antoni Ferratges, sol, presenta la corresponent proposició de llei al Congrés<sup>656</sup>.

Dies després, Benigno Quiroga López Ballesteros (diputat per Lugo) defensa la proposició, en absència de Ferratges. Es pren en consideració i es forma la comissió, en la que trobem alguns dels diputats catalans que ja han anat apareixent fins aquí: Azcárraga, que n'és el president, Ferratges, Albert Camps, Álvarez Mariño i Labajos, junt amb dos diputats no catalans, entre els que cal esmentar Wenceslao Martínez (Pamplona), a qui ja hem vist en la proposició que demanava la construcció d'un ferrocarril Martorell-Barcelona com a perllongament de la línia de la CFEIM. El 21 de maig s'aprova el dictamen sense debat.

Presideix la comissió del Senat Salustiano Sanz (senador vitalici), i en ella sols trobem un senador electe per districtes catalans: Enrique de la Parrella (senador *cunero* per Lleida). El 15 de juny s'aprova aquest projecte sense debat. La llei resultant duu data de 10-11-1885.

Tot i aquesta pròrroga, el ferrocarril d'Igualada no aconseguirà ser una realitat fins uns quants anys més endavant, concretament el 1893, i de la mà d'altres promotors.

## **G) Participació dels parlamentaris catalans en gestions de les companyies enumerades.**

El projecte ferroviari que hem anomenat primer Camacho & Carreras, després Serra & Camacho i, finalment, FCC, presenta durant aquest període dues demandes amb intervenció de parlamentaris catalans:

---

655. DSS, legislatura de 1884-85, 26-5-1885, ap. 1r al núm. 131.

656. DSC, legislatura de 1884-85, 29-4-1885, ap. 20è al núm. 137.

- 1) La concessió del ferrocarril econòmic Igualada-Sant Sadurní d'Anoia (Corts de 1879-81).
- 2) La proposició de concessió del ferrocarril Igualada-Tàrraga (Corts de 1881-84).

El quadre 6.13 permet veure la intervenció dels parlamentaris catalans en aquestes gestions. Sols set d'ells intervenen en la tramitació d'aquestes dues demandes, ja que bona part dels que hi participen són d'altres districtes. Manuel Camacho, promotor del projecte, apareix com el parlamentari més actiu, amb un total de tres gestions, concentrades en un sol tema, ja que a les següents Corts ja no disposa de representació parlamentària. El segueix Fèlix Macià, gerent del FMSJA, a qui hem vist a l'apartat corresponent, amb dues gestions, situant-se al davant del grup en nombre total de demandes, amb dues. Entre els senadors catalans, hi ha una única intervenció de Ferran Puig.

**Quadre 6.13:** participació de parlamentaris catalans en gestions dels projectes ferroviaris de Camacho & Carreras, Serra & Camacho i FCC.

| N | parlamentari       | D.C | C | Corts   | demanda                        | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|---|--------------------|-----|---|---------|--------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1 | Camacho, Manuel    | sí  | D | 1879-81 | concessió Igualada-St. Sadurní | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 2 | Macià, Fèlix       | no  | D | 1879-81 | concessió Igualada-St. Sadurní | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|   |                    |     | D | 1881-84 | projecte Igualada-Tàrraga      |     |     |     |     |      |
| 3 | Castellet, Josep   | no  | D | 1879-81 | concessió Igualada-St. Sadurní | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 4 | Mataró, Antoni     | no  | D | 1881-84 | projecte Igualada-Tàrraga      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 5 | Orozco, Enrique    | no  | D | 1881-84 | projecte Igualada-Tàrraga      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 6 | Puig, Ferran       | no  | S | 1879-81 | concessió Igualada-St. Sadurní | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 7 | Tores, Pere Antoni | no  | D | 1879-81 | projecte Igualada-Tàrraga      | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions. En negreta, els parlamentaris que són directius de la companyia.

L'únic parlamentari vinculat al projecte en qüestió, Manuel Camacho, intervé de manera molt decidida en la tramitació del projecte tramitat a les Corts en les que té representació parlamentària. Pel que fa als districtes representats pels parlamentaris que intervenen en gestions d'aquest projecte ferroviari, es tracta potser del cas amb una menor relació entre districtes directament afectats i intervencions parlamentàries: a banda del propi Camacho, diputat per Igualada, la resta no representen districtes afectats i, encara, bona part dels parlamentaris no representen ni tan sols districtes catalans, especialment al Senat.

El projecte Bové & Artés, després CFEIM, té durant aquest període quatre demandes en les que intervenen els parlamentaris catalans:

- 1) La proposició de concessió del ferrocarril Igualada-Balaguer (Corts de 1881-84).
- 2) La concessió del ferrocarril Igualada-Martorell (Corts de 1881-84).
- 3) La concessió del ferrocarril Martorell-Barcelona (Corts de 1884-86).
- 4) La pròrroga d'obres de 1885 (Corts de 1884-86).

El quadre 6.14 mostra l'activitat dels parlamentaris catalans en aquestes gestions. Un total de vint-i-sis d'ells intervenen en la tramitació d'aquestes demandes. Antoni Ferratges apareix amb rotunditat com el més actiu en tramitacions per a aquest projecte ferroviari, amb un total de vuit gestions, que corresponen a les quatre demandes presentades durant el període. El segueixen Pere Antoni Torres, amb quatre gestions corresponents a dues demandes, i Manuel Azcárraga, amb tres gestions, però amb tres demandes. Pel que fa als senadors, és un *cunero*, Juan Jiménez, el que es mostra més actiu, amb dues gestions, que corresponen a dues demandes.

L'únic directiu de la companyia demandant, Bartomeu Godó, intervé directament en els dos temes gestionats durant les Corts en les que té representació parlamentària. Igual que en el cas anterior, no hi ha una relació entre districtes afectats pels projectes ferroviaris i parlamentaris més actius en la gestió d'aquestes demandes, llevat del propi Godó, diputat per Igualada.

**Quadre 6.14:** participació de parlamentaris catalans en gestions del projecte ferroviari de Bové, Artés & CFEIM.

| N  | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                       | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-----------------------|-----|---|---------|-------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Ferratges, Antoni     | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 4   | 8   | 0   | 0   | 8    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1884-86 | concessió Martorell-Barcelona |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1884-86 | pròrroga Igualada-Martorell   |     |     |     |     |      |
| 2  | Torres, Pere Antoni   | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
| 3  | Azcárraga, Manuel     | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1884-86 | pròrroga Igualada-Martorell   |     |     |     |     |      |
| 4  | Gay, Pere Nolasca     | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
| 5  | Camps, Albert         | no  | D | 1884-86 | concessió Martorell-Igualada  | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1884-86 | pròrroga Igualada-Martorell   |     |     |     |     |      |
| 6  | Diz, Pedro            | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
| 7  | Fabra, Joan           | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
| 8  | Godó, Bartomeu        | sí  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
| 9  | Jiménez, Juan         | no  | S | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | S | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  |     |     |     |     |      |
| 10 | Bosch i F. Albert     | no  | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 11 | Macià, Fèlix          | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 12 | Álvarez Mariño, José  | no  | D | 1884-86 | pròrroga Igualada-Martorell   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Baldrich, Gabriel     | no  | S | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Baró, Teodor          | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Bosch i Carbonell, J. | no  | D | 1881-84 | concessió Igualada-Martorell  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 16 | Cañellas, Joan        | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 17 | Escrivà (Casal)       | no  | S | 1884-86 | concessió Martorell-Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 18 | Escrivà (Monistrol)   | no  | S | 1884-86 | concessió Martorell-Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 19 | Graells, M. de la P.  | no  | S | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 20 | Labajos, Roc          | no  | D | 1884-86 | pròrroga Igualada-Martorell   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 21 | Marín, Joaquim        | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 22 | Martínez Brau, F.     | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 23 | Morenes (baró Q.-T.)  | no  | S | 1884-86 | concessió Martorell-Barcelona | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 24 | Orozco, Enrique       | no  | D | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 25 | Parrella, E. de la    | no  | S | 1884-86 | pròrroga Igualada-Martorell   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 26 | Puig, Ferran          | no  | S | 1881-84 | proposició Igualada-Balaguer  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions. En negreta, els parlamentaris que són directius de la companyia.

Pel que fa al projecte de Francisco Fernández i Manel Ferran, té una sola demanda, que cal comptabilitzar com a dues, ja que es tramita independentment a dues Corts diferents:

- 1) La proposició de concessió d'un tramvia entre El Puntarró (Martorell) i Barcelona (1881-84).
- 2) La mateixa proposició, en un segon intent (Corts de 1884-86).



El quadre 6.15 permet veure la participació dels parlamentaris catalans en la tramitació d'aquestes demandes. Quinze d'ells intervenen en un moment o altre. Roc Labajos és el que es mostra més actiu en la tramitació parlamentària d'aquestes demandes, amb quatre gestions, concentrades en un únic tema. El segueixen Víctor Balaguer i Josep Planas i Borrell, amb tres gestions cadascun. Balaguer és l'únic parlamentari que intervé en dues demandes, situant-se la resta sols en una. Sols intervé en aquestes gestions un senador català, el baró de les Quatre Torres.

**Quadre 6.15:** participació de parlamentaris catalans en gestions del projecte ferroviari de Francisco Fernández de la Vega i Manel Ferran i Esteba.

| N  | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                            | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-----------------------|-----|---|---------|------------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Labajos, Roc          | no  | D | 1884-86 | proposició El Puntarró-Barcelona-2 | 1   | 4   | 0   | 0   | 4    |
| 2  | Balaguer, Víctor      | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1884-86 | proposició El Puntarró-Barcelona-2 |     |     |     |     |      |
| 3  | Planas i Borrell, J.  | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 4  | Bofill, Gustau de     | no  | D | 1884-86 | proposició El Puntarró-Barcelona-2 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 5  | Bosch i Carbonell, J. | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 6  | Macià, Fèlix          | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 7  | Álvarez Mariño, José  | no  | D | 1884-86 | proposició El Puntarró-Barcelona-2 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Boixader, Isidre      | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Cañellas, Joan        | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Fabra, Joan           | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Godó, Bartomeu        | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | González, Teodor      | no  | D | 1884-86 | proposició El Puntarró-Barcelona-2 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Morenes (baró Q.-T.)  | no  | S | 1884-86 | proposició El Puntarró-Barcelona-2 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Orozco, Enrique       | no  | D | 1881-84 | proposició El Puntarró-Barcelona-1 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Pons, Marià           | no  | D | 1884-86 | proposició El Puntarró-Barcelona-2 | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Aquest projecte ferroviari no disposa d'una representació directa a les Corts. Igual que en els dos casos anteriors, tampoc no hi ha una correspondència entre districtes afectats i parlamentaris més actius.

Hi ha també alguns parlamentaris que executen gestions contràries a les companyies i/o promotors ferroviaris demandants, però en cap cas de manera significativa, com en el cas de la CFLRT.

D'altra banda, en la participació dels parlamentaris catalans en gestions per a aquestes tres promotors ferroviaris, hi ha nombrosos casos de duplicitat, no ja de demandants, sinó de projectes directament rivals. Així, Torres, Macià i Orozco apareixen alhora en les tramitacions dels projectes Igualada-Tàrraga i Igualada-Balaguer, mentre que Joan Fabra, Álvarez Mariño, Josep Bosch i el baró de les Quatre Torres ho fan en els projectes El Puntarró (Martorell)-Barcelona i Martorell-Barcelona.

#### 6.2.4.12. Els *Ferrocarriles Económicos de La Selva y Ampurdán*.

La FELSA, constituïda a partir de les concessions ferroviàries de Teodor Merly en aquesta zona, compta a partir de 1882 amb la important representació parlamentària de Víctor Balaguer, a qui es nomena president de la companyia.

Cal dir que a més de les concessions atorgades a aquest promotor ferroviari, hi ha també diverses concessions de tramvies a la mateixa zona, tramitades per la via administrativa, pel

que les Corts no intervenen en cap cas. Així, la RO de 20-12-1876 atorgava a Mateu Mateu i Francesc Puig la concessió d'un tramvia de tracció animal entre l'estació de Sils i Santa Coloma de Farners; la de 9-1-1884 transferia aquesta concessió a la societat *Minas y Construcciones*. D'altra banda, la RO de 3-9-1882 atorgava a Francesc i Lluís Sallés la concessió d'un tramvia entre les mateixes poblacions, en un altre exemple de duplicitat de concessions. Finalment, la RO de 2-10-1884 concedia a August Pagès el tramvia Flaçà-Palamós, que quedava traspassat a la TBA a partir de la RO de 27-2-1885.

Centrant-nos en el sector Teodor Merly & FELSA, planteja durant el període analitzat diverses demandes, tant de concessions, com de modificacions de traçat i exempcions aranzelàries.

La primera d'aquestes demandes, és la concessió d'un ferrocarril entre Caldes de Malavella i Figueres, que es tramita simultàniament per la via parlamentària i administrativa. Pel que fa a la primera via, a finals de 1876 un grup de diputats catalans presenta la corresponent proposició de llei al Congrés. La signen Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Josep Florejachs (Olot), Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Pere Bosch i Labrús (Vic) i Constancio Gambel (Seu d'Urgell), més dos diputats no catalans. Aquest ferrocarril, que enllaçaria amb la línia general de Barcelona a França de la TBF al seu origen i final, passaria també per les poblacions de Palamós, Palafrugell i Torroella de Montgrí<sup>657</sup>.

Aquesta proposició es presenta amb la legislatura ja molt avançada, pel que no aconsegueix superar cap dels següents tràmits parlamentaris i tampoc no es reproduïx a la següent. La via administrativa, en canvi, dóna com a resultat la RO de 25-9-1877, que atorgava a Teodor Merly la concessió d'un ferrocarril entre Caldes de Malavella i Sant Miquel de Fluvià amb un ramal a Sant Feliu de Guíxols, i passant per un trajecte similar, que incloïa les poblacions de Llagostera, Palamós i Torroella de Montgrí. L'extrem Nord de la línia enllaçava igualment amb la de la TBF, però a una població diferent.

Cap a finals de les Corts de 1876-79, una nova proposició de llei ve a demanar exempcions aranzelàries a la importació del material necessari per a la construcció d'aquest ferrocarril. En aquesta ocasió, es presenta en primer lloc al Senat, fet no gaire habitual en aquesta mena de tramitacions. La signen Josep Maluquer (Lleida), Juan Moreno Benítez (Girona), el baró de les Quatre Torres (Tarragona); i un quart senador: Telesforo Montejo<sup>658</sup>. Cal dir que Maluquer presenta aquesta proposició al mateix temps que una altra, demanant una pròrroga per al ferrocarril de Lleida a Pont de Rei, qüestió que veurem una mica més endavant.

Maluquer defensa la proposició, que es pren en consideració. Es forma la corresponent comissió, en la que retrobem Maluquer i Moreno Benítez, junt amb Ramon Estruch, que n'és el president, Manuel Torrecilla de Robles (Tarragona) i altres senadors no representants de districtes catalans. El 16 de juliol de 1878 s'aprova el dictamen d'aquesta comissió sense debat.

El projecte aprovat pel Senat entra al Congrés poc abans de la suspensió de les sessions, pel que no es forma la comissió fins mesos més tard, un cop reiniciades les sessions. La presideix Rafael Cabezas (Trempe), i en formen part Pau Turull (Terrassa), Enrique Orozco (Berga) i altres diputats no catalans. El 17 de desembre s'aprova el dictamen sense debat.

---

657. DSC, legislatura de 1876-77, 21-12-1876, ap. 12è al núm. 151.

658. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 17-6-1878, núm. 62, p.1176 (primera lectura).

Ara bé, aquest projecte no rep l'aprovació definitiva de les Corts, pel que la clausura de la legislatura i, amb ella, de les Corts de 1876-79, impedeix que el projecte esdevingui llei.

A les següents Corts, un grup de diputats catalans reprèn aquesta qüestió, a la que n'afegeixen d'altres. El novembre de 1879, Narcís Pagès (Torroella de Montgrí), José Álvarez Mariño (Vilademuls), Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes) i el ja al·ludit Balaguer, presenten una proposició de llei en la que s'esmenta el tràmit inacabat de les Corts anteriors, alhora que es proposa novament les exempcions aranzelàries, però aquest cop junt amb una modificació de l'amplada de la via, que permetés passar de ferrocarril ordinari a econòmic, un canvi de traçat, substituint Caldes de Malavella per Santa Coloma de Farners i Sant Miquel de Fluvià per Figueres, i un allargament de la línia fins Castelló d'Empúries, així com la declaració de servei general<sup>659</sup>.

Aquesta proposició no segueix la seva tramitació habitual, sinó que queda en suspens durant alguns mesos. El febrer de 1880, uns quants diputats catalans presenten al Congrés una proposició de llei similar i es formarà una comissió per atendre ambdues proposicions. Aquesta segona proposició, es presenta alhora que la de concessió al mateix Merly d'un ferrocarril econòmic entre Blanes i Girona, qüestió que veurem tot seguit, i comptava amb les signatures de Pere Antoni Torres (Tarragona), Josep Castellet (Valls), Eduard Reig (Manresa), Albert Camps (La Bisbal), el ja al·ludit Turull i altres diputats no catalans. En ella es demanava l'exempció de drets aranzelaris, el canvi a ferrocarril econòmic, tot aprofitant les carreteres de l'Estat en el tram Llagostera-Figueres, junt amb el canvi de traçat de l'anterior proposició, que cal situar en combinació amb la proposició de concessió del ferrocarril Blanes-Girona<sup>660</sup>.

Torres defensa la proposició. Després d'unes observacions del ministre de Foment, Fermín Lasala, es pren en consideració. La comissió que es forma, fusiona ambdues proposicions en un sol tema. La componen Pelagi de Camps (Girona), que n'és el president, Francesc López Fabra (Barcelona), el ja al·ludit Pagès i altres diputats no catalans.

Fins el 4 de juny següent aquesta comissió no emet el seu dictamen. En ell, s'admetia una part del canvi de traçat, consistent en l'allargament fins Castelló d'Empúries i l'acabament de la línia a Figueres enlloc de Sant Miquel de Fluvià. S'admetia també el pas a ferrocarril econòmic, però no l'aprofitament de carreteres de l'Estat. Tampoc no s'admetia les exempcions aranzelàries. El 8 de juny s'aprova sense debat.

Presideix la comissió del Senat el comte de Torre-Mata (Lleida), i en ella trobem els ja esmentats Maluquer i Estruch, junt amb el marquès de Palmerola (vitalici) i altres senadors no catalans. El 19 del mateix mes s'aprova el dictamen sense debat. La llei resultant duu data de 6-8-1880.

Com hem vist, al mateix temps que es presentava al Congrés la segona proposició de llei relativa a les exempcions duaneres i canvi de traçat, se'n presentava una altra demanant la concessió al mateix Teodor Merly d'un ferrocarril econòmic entre Blanes i Girona. Signaven aquesta proposició Torres, Castellet, Turull i Reig, que també signaven la proposició que es presenta simultàniament, junt amb altres diputats no catalans. El trajecte proposat seria: estació de Blanes, Lloret de Mar, Llagostera, Cassà de la Selva i Girona<sup>661</sup>.

659. DSC, legislatura de 1879-80, 18-11-1879, ap. 7è al núm. 61.

660. DSC, legislatura de 1879-80, 27-2-1880, ap. 7è al núm. 112.

661. DSC, legislatura de 1879-80, 27-2-1880, ap. 6è al núm. 112.

Torres defensa la proposició, que es pren en consideració. Formen la comissió Castellet, que també signava la proposició, Orozco i Pagès, que ja ens han aparegut en anteriors gestions, tot i que el primer representa ara el districte d'Arenys de Mar enlloc del de Berga, junt amb Joaquim Bañeres (Balaguer), que presideix la comissió, Josep Ferrer i Forés (Gandesa) i altres diputats no catalans. El 8 de juny de 1880 el Congrés aprova sense debat el dictamen d'aquesta comissió.

Presideix la comissió del Senat Ramon Estruch, que ja ens ha aparegut en anteriors gestions, i en ella trobem també el marquès de Ciutadilla (Barcelona), Joaquim Maria Paz (SEBAP), Ferran Puig (Barcelona) i altres senadors no catalans. El 19 de juny s'aprova sense debat el dictamen d'aquesta comissió. És la llei de 10-9-1880.

Encara dins d'aquesta mateixa legislatura de 1879-80, hi ha una altra proposició de llei relacionada amb projectes ferroviaris d'aquesta zona. Es tracta de la que presenten el maig de 1880 els ja al·ludits Castellet i Balaguer, junt amb altres diputats no catalans, demanant la concessió a Joan Lluhí d'un ferrocarril entre Blanes i Flaçà<sup>662</sup>. Aquesta proposició, però, no arriba ni tan sols al seu següent tràmit parlamentari, que era la seva eventual defensa i presa en consideració.

A partir d'aquí ja no hi ha més gestions a les Corts relacionades amb projectes ferroviaris d'aquesta zona. Teodor Merly encara intenta per la via administrativa un nou canvi de traçat per al seu ferrocarril. Així, el novembre de 1881 adreça una sol·licitud al Ministeri de Foment, demanant autorització per construir un ferrocarril econòmic entre Castell d'Aro i Figueres, per la costa, que seria una reforma del seu primitiu projecte Caldes de Malavella-Sant Miquel de Fluvià (després, Figueres). Aquesta sol·licitud, però, no aconsegueix els seus objectius. La RO de 14-3-1883 reconeixia el canvi de concessió del ferrocarril econòmic Caldes de Malavella-Figueres de Teodor Merly a la FELSA.

El promotor ferroviari Teodor Merly i després la FELSA, presenten durant aquests anys quatre demandes en les que intervenen parlamentaris catalans:

- 1) Proposició de concessió Caldes de Malavella-Figueres (Corts de 1876-79).
- 2) Proposició d'exempció de drets aranzelarís (Corts de 1876-79).
- 3) Llei de canvi de traçat i de pas a ferrocarril econòmic (Corts de 1879-81).
- 4) Concessió del ferrocarril econòmic Blanes-Girona (Corts de 1879-81).

El quadre 6.16 permet veure la participació dels parlamentaris catalans en la tramitació d'aquestes demandes. Fins a trenta d'ells intervenen en aquestes gestions. El senador Josep Maluquer i el diputat Pere Antoni Torres són els que es mostren més actius, amb un total de quatre gestions cadascun, que es corresponen a dues demandes. En nombre de demandes, se situen al davant el senador Ramon Estruch i el diputat Pau Turull, amb tres cadascun. Com es pot veure, doncs, en aquesta ocasió alguns senadors catalans tenen una activitat comparable a la dels diputats, enlloc de situar-se per sota, com en les anteriors ocasions.

L'únic directiu de la FELSA amb representació parlamentària, Víctor Balaguer, accedeix al primer d'aquests càrrecs el 1882, en unes dates en les que la companyia ja no planteja cap demanda a les Corts, pel que no es pot comptabilitzar les seves intervencions en aquest sentit. Les que practica a les de Corts de 1876-79 i 1879, que sumarien dues gestions i dues demandes, serien encara sense vinculació directa amb la companyia.

---

662. DSC, legislatura de 1879-81, 3-5-1880, ap. 24è al núm. 156.

**Quadre 6.16:** participació de parlamentaris catalans en gestions de Teodor Merly & FELSA.

| N  | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                       | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-----------------------|-----|---|---------|-------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Maluquer, Josep       | no  | S | 1876-79 | exempcions duaneres           | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | S | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  |     |     |     |     |      |
| 2  | Torres, Pere Antoni   | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 2   | 4   | 0   | 0   | 4    |
|    |                       |     | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       |     |     |     |     |      |
| 3  | Estruch, Ramon        | no  | S | 1876-79 | exempcions duaneres           | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | S | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | S | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       |     |     |     |     |      |
| 4  | Turull, Pau           | no  | D | 1876-79 | exempcions duaneres           | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  |     |     |     |     |      |
|    |                       |     | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       |     |     |     |     |      |
| 5  | Castellet, Josep      | no  | D | 1876-79 | exempcions & canvi de traçat  | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       |     |     |     |     |      |
| 6  | Pagès, Narcís         | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                       |     | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       |     |     |     |     |      |
| 7  | Balaguer, Víctor      | no  | D | 1876-79 | proposició Caldes M.-Figueres | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  |     |     |     |     |      |
| 8  | Orozco, Enrique       | no  | D | 1876-79 | exempcions duaneres           | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       |     |     |     |     |      |
| 9  | Reig, Eduard          | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                       |     | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       |     |     |     |     |      |
| 10 | Moreno B., Juan       | no  | S | 1876-79 | exempcions duaneres           | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 11 | Álvarez Mariño, José  | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Bañeres, Joaquim      | no  | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Bosch i F., Albert    | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Bosch i Labrús, Pere  | no  | D | 1876-79 | proposició Caldes M.-Figueres | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Cabezas, Rafael       | no  | D | 1876-79 | exempcions duaneres           | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 16 | Camps, Albert         | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 17 | Camps, Pelagi         | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 18 | Despuiol (Palmerola)  | no  | S | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 19 | Ferrer i Forés, Josep | no  | D | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 20 | Florejachs, Josep     | no  | D | 1876-79 | proposició Caldes M.-Figueres | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 21 | Gambel, Constancio    | no  | D | 1876-79 | proposició Caldes M.-Figueres | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 22 | López Fabra, F.       | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 23 | Morenes (baró Q.T.)   | no  | S | 1876-79 | exempcions duaneres           | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 24 | Paz, Joaquim Maria    | no  | S | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 25 | Puig, Ferran          | no  | S | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 26 | Quintana, Albert      | no  | D | 1876-79 | proposició Caldes M.-Figueres | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 27 | Sedó, Antoni          | no  | D | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 28 | Sentmemat (m. Ciut.)  | no  | S | 1879-81 | concessió Blanes-Girona       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 29 | comte de Torre-Mata   | no  | S | 1879-81 | exempcions & canvi de traçat  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 30 | Torrecilla, Manuel    | no  | S | 1876-79 | exempcions duaneres           | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Pel que fa a relació entre els districtes afectats i les intervencions dels parlamentaris, si bé hi ha algunes participacions dels representants d'aquells, els parlamentaris més actius en tramitacions d'aquests promotors ferroviaris no serien dels propis districtes afectats.

**Quadre 6.17:** participació de parlamentaris catalans en gestions del promotor Joan Lluhi.

| N | parlamentari     | D.C | C | Corts   | demanda                 | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|---|------------------|-----|---|---------|-------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1 | Balaguer, Víctor | no  | D | 1879-81 | proposició Blanes-Flaçà | 0   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 2 | Castellet, Josep | no  | D | 1879-81 | proposició Blanes-Flaçà | 0   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Finalment, el quadre 6.17 deixa constància de la iniciativa parlamentària de proposició de llei de concessió a Joan Lluhí d'un ferrocarril Blanes-Flaçà, en la que intervenen únicament dos diputats catalans.

#### **6.2.4.13. La *Sociedad de los Ferrocarriles Económicos del Bajo Llobregat*.**

La SFEBL, que és el nom que adquireix la SCM per a la seva activitat ferroviària, no disposa durant aquests anys d'una representació parlamentària directa. Ramon Estruch, a qui hem vist ja en els apartats dedicats al BHC i FMSJA, és nomenat president honorari de la companyia el 1883, però en aquestes dates ja no desenvolupa el seu càrrec de senador per Barcelona.

L'únic tema plantejat durant aquests anys, és la concessió de la línia. Aquesta demanda pren cos en una proposició presentada al Congrés el febrer de 1882, amb les signatures d'Antoni Ferratges (Granollers), Fèlix Macià (Puigcerdà) i altres diputats no catalans. Aquesta línia es demana com a ferrocarril econòmic i presentava diversos ramals. L'itinerari principal era: Vallirana, Cervelló, La Palma de Cervelló, Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma, Sant Boi de Llobregat, Cornellà, L'Hospitalet, la Bordeta i Sants; es preveia també tres ramals, el primer, Sant Vicenç dels Horts, Pallegà, Sant Andreu de la Barca; el segon, Sant Boi, El Prat de Llobregat; i el tercer, Cornellà, Sant Joan Despí, Sant Feliu de Llobregat; i, a més, l'enllaç amb els altres ferrocarrils que anaven a Barcelona per la Gran Via i l'Avinguda del Paral·lel<sup>663</sup>. A l'apartat corresponent als ferrocarrils d'Igualada, ja hem vist els altres projectes relatius al Baix Llobregat. Tot i així, aquesta proposició continua amb la seva tramitació parlamentària.

Ferratges defensa la proposició i es pren en consideració. Es forma la comissió, en la que retrobem Macià, i en la que hi ha també Pere Nolasco Gay (Tarragona), José Álvarez Mariño (Vilademuls) i altres diputats no catalans. El 2 de febrer de 1883 s'aprova el seu dictamen sense debat.

El projecte aprovat pel Congrés passa al Senat, on es forma la corresponent comissió. La presideix el senador vitalici Josep Maluquer i compta amb la presència d'Enrique Ziburu (Lleida), Gabriel Baldrich (Tarragona) i altres senadors no representatius de districtes catalans.

Els dies següents arriba una exposició favorable a aquesta proposició, signada per alcaldes de municipis afavorits per la línia projectada. No la presenta, però, cap senador català, sinó Ricardo Medina (senador per Lugo).

La comissió emet un dictamen que en general és favorable al projecte, però inclou una variació, consistent en afegir el tràmit de la subhasta pública si es volia tenir dret a rebre subvencions. El 2 de juliol s'aprova sense debat aquest dictamen modificat.

El projecte, doncs, retorna al Congrés per al nomenament dels diputats que havien de formar part de la comissió mixta. De l'anterior comissió, repeteix Álvarez Mariño, que es veu acompanyat de Francesc d'Assís Madorell (Vilafranca del Penedès), Josep Bosch (Tortosa), Pere Bosch i Labrús (Vic) i Isidre Boixader (Seu d'Urgell). Presideix la comissió mixta el senador Maluquer i té com a secretari el diputat Álvarez Mariño. El Senat aprova sense debat el dictamen d'aquesta comissió el 18 de juliol, mentre que el Congrés ho fa el dia 20. La llei resultant duu data de 27-7-1883, confirmada per la RO de 6-10-1885.

---

663. DSC, legislatura de 1882-83, 8-2-1883, ap. 17è al núm. 38.

Aquesta societat presenta una única demanda durant aquests anys: la concessió de la seva línia del Baix Llobregat, que queda reflectida al quadre 6.18. Fins a onze parlamentaris catalans intervenen en la tramitació d'aquesta demanda. Els diputats Álvarez Mariño, Ferratges i Macià i el senador Maluquer són els parlamentaris que realitzen més gestions, amb dues. Com recordarem, no hi ha directius amb càrrec parlamentari. Pel que fa als parlamentaris que representen districtes pels que travessa la línia, senzillament no intervenen en cap gestió.

**Quadre 6.18:** participació de parlamentaris catalans en gestions de la SFEBL.

| N  | parlamentari          | D.C | C | Corts   | demanda                     | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|-----------------------|-----|---|---------|-----------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Álvarez Mariño, José  | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 2  | Ferratges, Antoni     | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 3  | Macià, Fèlix          | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 4  | Maluquer, Josep       | no  | S | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 5  | Baldrich, Gabriel     | no  | S | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 6  | Bosch i Carbonell, J. | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 7  | Bosch i Labrús, Pere  | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Boixader, Isidre      | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Gay, Pere Nolasc      | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Madorell, F. d'A.     | no  | D | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Ziburu, Enrique       | no  | S | 1881-84 | concessió FC Baix Llobregat | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

#### 6.2.4.14. La *Compañía Reusense de Tranvías*

La següent societat a analitzar és la CRT, que planteja una única demanda durant aquests anys: la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Reus i el Port de Salou. No disposa de cap directiu amb càrrec parlamentari.

Cal dir que hi ha una primera proposició de llei de març de 1885, que signa en solitari Marià Pons (diputat per Tarragona) demanant la concessió a Andreu Grau, de Reus, i Enric Bordon, de Barcelona, d'un ferrocarril entre Reus i Salou<sup>664</sup>. Aquesta proposició, però, no arriba a prendre's en consideració.

El juny següent, un grup de diputats catalans presenta una altra proposició al Congrés, demanant la concessió a la CRT d'un ferrocarril econòmic entre Reus i el Port de Salou. La signa el mateix Pons, junt amb Antoni Ferratges (Granollers), Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Pere Bosch i Labrús (Vic), Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca del Penedès); junt amb un sisè personatge: Arcadio Roda<sup>665</sup>.

Pons defensa la proposició, que es pren en consideració. Retrobem Pons a la comissió, junt amb altres signants de la proposició —Ferratges, Balaguer (que és el president) i Bosch i Labrús— més Manuel de Azcárraga (Solsona) i altres diputats no catalans. El 12 de juny s'aprova el seu dictamen sense debat.

Presideix la comissió del Senat el senador vitalici Josep Maluquer, i en formen part també Ferran Puig (Girona), el comte de Casal (Girona) i el marquès de Monistrol (vitalici), junt amb altres senadors no catalans. El 23 de juny el Senat aprova també sense debat el dictamen

664. DSC, legislatura de 1884-85, 18-3-1885, ap. 1r al núm. 114.

665. DSC, legislatura de 1884-85, 2-6-1885, ap. 10è al núm. 163.

d'aquesta comissió. La llei resultant duu data de 17-7-1885, ampliada per les reials ordres de 31-12-1885 i 15-6-1886.

El quadre 6.19 permet veure la participació dels parlamentaris catalans en l'única gestió de la CRT a les Corts durant aquests anys (més la demanda de Grau i Bordons). Deu d'ells intervenen en aquesta demanda, essent Marià Pons el més actiu, amb un total de 4 gestions, seguit de Balaguer, Bosch i Labrús i Ferratges. Entre els senadors, tots els que intervenen en aquesta ocasió ho fan en una única gestió (la comissió del Senat). No hi ha parlamentaris que siguin membres del consell d'administració de la companyia sol·licitant. Aquest cop, però, sí hi ha una clara relació entre el parlamentari que és mostra més actiu —Marià Pons, diputat per Tarragona i anteriorment per Reus, abans de la desaparició d'aquest districte electoral— i la zona per la que havia de travessar la línia.

**Quadre 6.19:** participació de parlamentaris catalans en gestions de la CRT (més Grau i Bordons).

| N  | parlamentari           | D.C | C | Corts   | demanda                          | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|------------------------|-----|---|---------|----------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Pons, Marià            | no  | D | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 4   | 0   | 0   | 4    |
| 2  | Balaguer, Víctor       | no  | D | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 3  | Bosch i Labrús, Pere   | no  | D | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 4  | Ferratges, Antoni      | no  | D | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 5  | Azcárraga, Manuel      | no  | D | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 6  | Escrivà (c. Casal)     | no  | S | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 7  | Escrivà (m. Monistrol) | no  | S | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Maluquer, Josep        | no  | S | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Planas i Casals, J.M.  | no  | D | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Puig, Ferran           | no  | S | 1884-86 | concessió FC ec. Reus-port Salou | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

#### 6.2.4.15. El ferrocarril d'Olot

El ferrocarril d'Olot ens ha aparegut fins aquí en dues ocasions: a l'apartat dedicat a la TBF, per l'oposició que planteja el seu concessionari a la demanda d'un ramal Campdorà-Banyoles, i a l'apartat dedicat al FMSJA, per la relació amb els dos projectes ferroviaris que pretenien enllaçar la línia de Sant Joan de les Abadesses amb la d'Olot. Cal destacar que Olot era una altra població catalana d'una certa importància que havia quedat fora de la xarxa ferroviària principal, igual que els casos ja vistos de Vilanova i la Geltrú i Igualada.

Els concessionaris d'aquesta línia no disposen d'una representació parlamentària directa. Durant el període analitzat presenten una demanda principal, que no és altra que la pròpia concessió de la línia, junt amb l'oposició a l'esmentat ramal de Banyoles de la TBF.

El novembre de 1881, un grup de diputats de Girona presenta al Congrés una proposició de llei demanant la concessió a Domènec Puigoriol (o Puig i Oriol) d'un ferrocarril econòmic entre Olot i Girona. Signen aquesta proposició Joan Fabra (Girona), Manel Henrich (Figueres), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Fèlix Macià (Puigcerdà), José Álvarez Mariño (Vilademuls), Antoni Mataró (Santa Coloma de Farners) i Pedro Diz (Olot)<sup>666</sup>.

Joan Fabra defensa la proposició, essent contestat pel ministre de Foment, José Luís Albareda, que es mostra favorable a què es prengui en consideració, com així ho fa el Congrés. Presideix la comissió Joaquín Gil Berges (diputat per Saragossa) i en ella trobem

666. DSC, legislatura de 1881-82, 14-11-1881, ap. 4t al núm. 46.



alguns dels signants de la proposició, com Mataró, Macià, Diz, Joan Fabra i Henrich, acompanyats de Camil Fabra (Barcelona). El 6 de desembre el Congrés aprova sense debat aquest projecte ferroviari.

Presideix la comissió del Senat el marquès de Guad-el-Jelú (senador vitalici), i en ella trobem també un altre vitalici català, el marquès de Monistrol. La resta de components són senadors no catalans. El 27 de desembre es posa a discussió el dictamen i el Senat aprova una esmena del senador vitalici Escolástico de la Parra, en la que es demanava l'obligatorietat del transport de presos.

El projecte modificat retorna al Congrés, per al nomenament dels diputats que havien de compondre la comissió mixta. Macià, Diz i Joan Fabra repeteixen respecte l'anterior comissió, i a ells s'afegeixen Josep Castellet (Valls) i Albert Bosch (Roquetes), junt amb altres diputats no catalans. Presideix la comissió mixta el senador marquès de Guad-el-Jelú i actua com a secretari el diputat Macià. El 21 d'abril el Senat aprova sense debat el dictamen de la comissió mixta i el dia 24 ho fa el Congrés.

La llei de concessió duu data de 6-5-1882, ampliada per la RO de 18-4-1883. La RO de 17-10-1883 admetia el traspàs de la concessió a la CEFÉ, companyia que ja hem vist en el cas del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui, mentre que la de 24-1-1885 feia un traspàs d'aquesta a Pere Bové, que hem vist en el ferrocarril d'Igualada, i a Agustí Pujol. No es pot deixar d'esmentar la llei de 26-5-1882, que atorgava la concessió al FSFTO de la línia entre Sant Feliu de Torelló i Olot, enllaçant la línia del FMSJA amb la d'Olot.

Pel que fa a la sol·licitud de la TBF d'un ramal entre Campdorà i Banyoles, els concessionaris de la línia d'Olot, aleshores ja Bové i Pujol, adrecen una exposició al Congrés tot oposant-s'hi, en considerar que la línia demanada travessaria una comarca ja servida pel seu ferrocarril. La presenta Teodor González, diputat per Tarragona.

**Quadre 6.20:** participació de parlamentaris catalans en gestions de: Puigoriol & CEFÉ & Bové, Pujol.

| N  | parlamentari           | D.C | C | Corts   | demanda                      | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|------------------------|-----|---|---------|------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Fabra, Joan            | no  | D | 1881-82 | concessió Olot-Girona        | 1   | 4   | 0   | 0   | 4    |
| 2  | Diz, Pedro             | no  | D | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 3  | Macià, Fèlix           | no  | D | 1881-82 | concessió Olot-Girona        | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 4  | Henrich, Manel         | no  | D | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 5  | Mataró, Antoni         | no  | D | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 6  | Ros (m Guad-el-Jelú)   | no  | S | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 7  | Álvarez Mariño, José   | no  | D | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Bosch i F., Albert     | no  | D | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Castellet, Josep       | no  | D | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Escrivà (m. Monistrol) | no  | S | 1881-84 | concessió Olot-Girona        | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | González, Teodor       | no  | D | 1884-86 | oposició a Campdorà-Banyoles | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Fabra, Camil           | no  | D | 1884-86 | concessió Olot-Girona        | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Quintana, Albert       | no  | D | 1884-86 | concessió Olot-Girona        | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Els promotors del ferrocarril Olot-Girona, en les seves successives etapes, plantegen dues demandes durant el període analitzat, amb participació de parlamentaris catalans:

- 1) Concessió del ferrocarril econòmic Olot-Girona (Corts de 1881-84).
- 2) Oposició a la concessió a la TBF del ramal Campdorà-Banyoles (Corts de 1884-86).

El quadre 6.20 permet veure la participació dels parlamentaris catalans en la tramitació d'aquestes demandes. Tretze d'aquests parlamentaris intervenen en aquestes gestions, que es concentren gairebé totes en el primer dels temes enumerats. Joan Fabra se situa al capdavant del grup, amb quatre gestions, seguit de Diz i Macià, amb tres cadascun. Aquests promotors ferroviaris tampoc no disposen d'una representació parlamentària. D'altra banda, es pot apreciar una clara presència de parlamentaris de la província de Girona i dels districtes més directament afectats pel recorregut d'aquest projecte ferroviari en les seves gestions.

#### **6.2.4.16. La *Compañía del Ferrocarril Transversal*<sup>667</sup> del Principado de Cataluña**

El promotor ferroviari Josep Campderà i la seva CFTPC, a diferència de les companyies precedents, sí disposa d'una representació parlamentària directa i, a més, considerable. A partir de juny de 1883, data de constitució de la companyia, trobem alguns consellers de la mateixa ocupant escons parlamentaris. El marquès de Montoliu és senador per Tarragona a les Corts de 1884-86, Pere Antoni Torres és diputat per Gandesa a les de 1881-84, Ezequiel Ordóñez és repetidament diputat per Tuy, mentre que Emilio Cánovas del Castillo, germà del president del Consell de ministres ho és per districtes murcians. El marquès de Francos, finalment, tot i no disposar de representació parlamentària entre 1883 i 1885, havia estat diputat per Medinasidonia fins 1881.

Dos són els temes que planteja Josep Campderà durant aquest període: la concessió de la línia bàsica del seu ferrocarril transversal el 1883 i la concessió d'un segon ferrocarril, derivat del primer, el 1885.

Com recordarem del capítol dedicat al món dels negocis, el primer d'aquests projectes ferroviaris pretenia ni més ni menys que enllaçar amb totes les línies catalanes, sortint de Tarragona, passant per Valls, Igualada, Manresa, Vic i Figueres i acabant a Roses. Aquest ambiciós projecte pren forma en la proposició de llei que presenta al Congrés un grup de diputats catalans el juny de 1882, demanant la concessió de l'esmentat ferrocarril a Josep Campderà. Signaven aquesta proposició Pere Antoni Torres, diputat per Gandesa i que un any més tard s'incorporarà al consell d'administració de la companyia, Joan Cañellas (El Vendrell), Bartomeu Godó (Igualada), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Francesc d'Assís Madorell (Vilafranca del Penedès) i Josep Castellet (Valls)<sup>668</sup>.

El Congrés pren en consideració aquesta proposició sense que cap dels signants la defensés prèviament. Es forma la comissió, en la que trobem alguns dels signants de la proposició, com Torres, que la presideix, Cañellas, Madorell, Godó i Quintana, junt amb Antoni Ferratges (Granollers) i altres diputats no catalans. El 16 de juny s'aprova el dictamen d'aquesta comissió sense debat.

El projecte passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, que presideix Juan Jiménez (senador *cunero* per Tarragona). En ella hi ha sols un altre senador electe per districtes catalans: Ceferino Avecilla, *cunero* també, però per Lleida. El seu dictamen s'aprova sense debat el 8 de juliol. És la llei de 4-8-1882.

La següent demanda es planteja a les properes Corts, les de 1884-86, en forma d'una altra proposició de llei, presentada al Congrés per uns quants diputats catalans el juny de

---

667. Nom correcte, amb ortografia de l'època.

668. DSC, legislatura de 1881-82, 7-6-1882, ap. 11è al núm. 146.

1884. En ella es demanava la concessió a Josep Campderà de dues línies de ferrocarril: una entre Balaguer i Valls i l'altra entre La Jonquera i Figueres, enllaçant en ambdós casos amb la línia transversal ja concedida. Signaven aquesta proposició Teodor González (Tarragona), Joaquim Castellarnau (El Vendrell), Joaquín Oliver (Valls), Ramon Soldevila (Lleida) i altres diputats no catalans<sup>669</sup>.

González defensa la proposició i el Congrés la pren en consideració. El propi González presideix la comissió, en la que hi ha també Oliver, junt amb Quintana i altres diputats no catalans. El 16 de juliol s'aprova el seu dictamen sense debat.

Presideix la comissió del Senat Salvador Albacete, senador per Múrcia. En formen part també el comte de Casal (Girona), Juan Magaz (UB), el marquès de Benzú (vitalici) i el baró de les Quatre-Torres (Tarragona). Aquesta comissió, però, no aconsegueix tramitar definitivament aquest tema abans de l'interregne parlamentari, pel que fins el 3 de febrer de 1885 el Senat no aprova el seu dictamen, això sí, sense debat, com en la majoria dels casos vistos fins aquí. La llei resultant duu data de 19-3-1885.

El promotor Josep Campderà i la seva companyia CFTPC presenten dues demandes durant el període analitzat, en les que hi ha participació de parlamentaris catalans.

- 1) Concessió del ferrocarril transversal (Tarragona-Roses) (Corts de 1881-84).
- 2) Concessió de les dues línies (Balaguer-Valls i La Jonquera-Figueres) (Corts de 1884-86).

**Quadre 6.21:** participació de parlamentaris catalans en gestions de Josep Campderà & CFTPC.

| N  | parlamentari        | D.C | C | Corts   | demanda                  | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|---------------------|-----|---|---------|--------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Quintana, Albert    | no  | D | 1881-84 | concessió FC Transversal | 2   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                     |     | D | 1884-86 | concessió dues línies    |     |     |     |     |      |
| 2  | González, Teodor    | no  | D | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 3  | Cañellas, Joan      | no  | D | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 4  | Godó, Bartomeu      | no  | D | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 5  | Madorell, F. d'A.   | no  | D | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 6  | Oliver, Joaquín     | no  | D | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 7  | Torres, Pere Antoni | no  | D | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 8  | Avecilla, Ceferino  | no  | S | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Castellarnau, J.    | no  | D | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Castellet, Josep    | no  | D | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Escrivà (c. Casal)  | no  | S | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Ferratges, Antoni   | no  | D | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Gasset (m. Benzú)   | no  | S | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Jiménez, Juan       | no  | S | 1881-84 | concessió FC Transversal | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Magaz, Juan         | no  | S | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 16 | Morenes (baró Q-T)  | no  | S | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 17 | Soldevila, Ramon    | no  | D | 1884-86 | concessió dues línies    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

El quadre 6.21 permet veure la participació dels parlamentaris catalans en la tramitació d'aquestes dues demandes. Hi participen un total de 17 parlamentaris. Albert Quintana és l'únic que intervé en les dues demandes plantejades. A nivell de gestions, el propi Quintana se situa també al damunt del grup, junt amb Teodor González, amb tres cadascun. No hi ha cap senador que destaquí en aquest tema, ja que tots els que intervenen ho fan un sol cop. Pel que fa als parlamentaris que són directius de la companyia, ni Torres ni el marquès de

669. DSC, legislatura de 1884-85, 27-6-1884, ap. 2n al núm. 32.

Montoliu arriben a practicar gestions com a tals. Finalment, hi ha una relació entre els districtes afectats pel traçat de les línies i els parlamentaris que es mostren més actius, qüestió gens estranya en aquest cas, donada l'extensió de les línies projectades.

#### **6.2.4.17. El ferrocarril del Noguera Pallaresa**

El tema del ferrocarril del Noguera Pallaresa mereix una atenció molt especial per part dels parlamentaris de Lleida durant aquests anys. Trobem d'una banda, les gestions referents als dos projectes ferroviaris existents en aquells moments —l'impulsat per la CME primer i per la SFPC després, i l'impulsat per Antoni Rovira— i de l'altra, un seguit d'intervencions genèriques a les Corts sobre aquest tema en forma de peticions al Govern. Cal recordar també que cap dels promotors esmentats no disposava d'una representació parlamentària directa.

La primera d'aquestes gestions es refereix al projecte de la CME. Aquesta societat havia rebut per la RO de 3-1-1876 una concessió per construir un ferrocarril entre les mines del Montsec i Lleida, enllaçant en aquesta ciutat amb la línia general de Barcelona a Saragossa. Poc després de rebre aquesta concessió, l'empresa es planteja demanar un allargament de la línia fins la frontera francesa, per la Vall d'Aran, i resseguint el Noguera Ribagorçana.

El projecte d'allargament pren cos en la proposició de llei que presenten al Congrés els diputats lleidatans, inclosos els *cuneros*, el juny de 1876. Els signants són Ramon Soldevila (Lleida), José Ferreras (Sort), Manuel de Azcárraga (Solsona), Enrique Vivanco (Borges), Joaquim Bañeres (Balaguer), Constancio Gambel (Seu d'Urgell) i Rafael Cabezas (Trempe)<sup>670</sup>.

Azcárraga defensa la proposició i el Congrés la pren en consideració. Es forma la corresponent comissió, que presideix Plácido Jove y Hévía (diputat per Pravia, Oviedo), i en la que trobem els signants de la proposició Azcárraga i Soldevila, junt amb altres diputats no catalans. El seu dictamen s'aprova sense debat el 8 de juliol.

Al Senat, presideix la comissió el marquès de Bénédict, aleshores senador per Lleida. En formen part també Ferran Puig (Barcelona), el comte de Baniuelos (Tarragona), Josep Maluquer (Lleida) i altres senadors no catalans. El 18 de juliol s'aprova el projecte sense debat. És la llei de 26-7-1876.

Pocs mesos després de l'aprovació d'aquesta llei, es presenta al Congrés una segona proposició demanant la concessió d'un ferrocarril per a la mateixa zona per a Antoni Rovira i Altisier. Tenint en compte que l'anterior proposició tenia un traçat pel Noguera Ribagorçana, aquest aposta pel Noguera Pallaresa, amb un itinerari entre Lleida, Balaguer, Trempe, Sort, Esterri d'Àneu, Vielha i Pont de Rei. Ara bé, la curta distància entre ambdues línies, les dificultats de construcció i les reticències dels militars a permetre enllaços transpirinencs, eren obstacles prou seriosos com per atorgar una segona línia. Tot i així, la proposició aconsegueix esdevenir llei. Signaven aquesta proposició alguns dels diputats que hem vist en l'anterior gestió, com són Ferreras i Soldevila, junt amb Joaquim Castellarnau (El Vendrell, que signa en primer lloc), Manuel de Salamanca (Tortosa), el marquès de Montoliu (Tarragona), Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú) i Marià Pons (Reus)<sup>671</sup>. És a dir, el predomini de diputats per Lleida ja no és tan clar.

---

670. DSC, legislatura de 1876-77, 23-6-1876, ap. 12è al núm. 92.

671. DSC, legislatura de 1876-77, 6-12-1876, ap. 4t al núm. 140.

Castellarnau defensa la proposició, que es pren en consideració pel Congrés. Presideix la comissió Antonio Romero Ortiz, diputat per Noya (La Corunya) i en ella trobem Castellarnau i Ferreras, junt amb Josep Flotejachs (Olot) i altres diputats no catalans.

En aquesta ocasió, el dictamen rep una esmena, que signa en primer lloc Albert Quintana (Torroella de Montgrí), i que comptava amb les signatures de Pelagi de Camps (Girona), José Álvarez Mariño i altres diputats no catalans, i en la que es detallava els terminis de presentació del projecte de tota la línia, per seccions<sup>672</sup>. El 14 de desembre es posa a discussió el dictamen de la comissió i aquesta accepta l'esmena. Sense més debat, s'aprova el projecte.

Presideix la comissió del Senat el marquès de Mudela (Francisco de las Rivas Urtiaga, senador per Ciudad Real) i en formen part també Ferran Puig (Barcelona), el baró de les Quatre Torres (Tarragona), Josep Ferrer i Vidal (Barcelona) i el ja al·ludit Maluquer, entre altres senadors no catalans.

Els dies següents arriba al Senat una exposició de l'empresa concessionària de la línia de les mines del Montsec, presentada pel baró de Covadonga (Ramón Valdés y Mon) tot oposant-se al projecte. Aquesta exposició, però, no es tradueix en cap iniciativa parlamentària i el 21 de desembre el Senat aprova el dictamen de la comissió sense debat. La llei resultant duu data de 5-1-1877.

A la legislatura següent, la de 1877, Soldevila intervé al Congrés amb motiu d'aquesta concessió ferroviària. Pregunta al ministre de Foment, el comte de Toreno, si tenint en compte que la llei autoritzava el Govern a fixar una data per al lliurament dels estudis tècnics, pensa fer-ho. El ministre respon afirmativament.

Aquesta darrera qüestió, es concreta a la legislatura següent en forma de proposició de llei presentada al Senat per Maluquer, el *cunero* per Girona Juan Moreno i altres senadors de districtes no catalans, en la que es fixava un termini de tres anys per a la presentació dels estudis de la línia de Lleida a Pont de Rei<sup>673</sup>.

Maluquer defensa la proposició i es pren en consideració. Es forma la corresponent comissió, que presideix el senador vitalici comte de Torre-Mata i que compta amb la presència de Maluquer i del *cunero* per Tarragona Manuel Torrecilla, junt amb senadors de províncies no catalanes. L'11 de juliol s'aprova el seu dictamen sense debat.

El text aprovat passa al Congrés, on es forma la comissió. La presideix el ja esmentat Salamanca i en formen part alguns dels diputats que ja ens han anat apareixent, com Soldevila i Álvarez Mariño, junt amb Albert Bosch (Roquetes) i altres diputats no catalans. El 22 de juliol s'aprova el dictamen sense debat. És la llei de 30-7-1878.

Pocs dies després de la presentació de l'anterior proposició de llei, se'n presenta una altra, també al Senat, referent a la companyia de les mines del Montsec. La signen els ja esmentats marquès de Benzú i comte de Torre-Mata (i un altre senador no català: José Gómez Sillero), i en ella es demanava vuit mesos de pròrroga per a les obres pendents<sup>674</sup>. A la comissió trobem com a president Ramon Estruch (Barcelona), junt amb els ja al·ludits Maluquer i Torrecilla, entre altres. El 18 de juliol el Senat aprova el dictamen sense debat.

672. DSC, legislatura de 1876-77, 14-12-1876, núm. 146, p.4041.

673. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 17-6-1878, núm. 62, p.1176 (primera lectura).

674. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 6-7-1878, núm. 69, p.1306 (primera lectura).

El projecte passa al Congrés, on es forma la corresponent comissió, però ja després de l'interregne parlamentari. La presideix Balaguer i en ella trobem el ja al·ludit Cabezas, més Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), junt amb altres diputats no catalans. El seu dictamen s'aprova sense debat el 29 de novembre. És la llei de 10-1-1879.

Després de l'aprovació per les Corts de les quatre proposicions de llei esmentades fins aquí, el tema del ferrocarril del Noguera Pallaresa ja no torna a ser objecte de cap nova proposició, en cap de les dues empreses concessionàries, però, en canvi, hi ha força al·lusions al tema, sobretot per part dels parlamentaris representants de districtes lleidatans, en forma de preguntes, precs i interpel·lacions al Govern.

Cal dir que el projecte del Noguera Ribagorçana quedava traspassat a la SFPC per la RO de 12-4-1881. Després d'aquest canvi, però, aquest projecte no torna a aparèixer a les Corts.

Pel que fa al ferrocarril del Noguera Pallaresa, a les Corts de 1879-81, Maluquer, que assumeix un paper molt destacat en la petició de construcció d'aquest ferrocarril, s'interessa pel tema. El juliol de 1879 demana al ministre d'Estat, aleshores el duc de Tetuán (Carlos O'Donell), que acceleri l'enllaç ferroviari amb França pel Pirineu Central. Al·ludeix també a una reunió feta el dia abans al Congrés entre els diputats i els senadors catalans, en la que, a proposta seva, es va tractar aquest tema i es va formar una comissió, amb ell mateix, més el comte de Torre-Mata i Enrique Orozco (diputat per Arenys de Mar). Com recordarem, hi havia diversos projectes ferroviaris tendents a aconseguir una unió ferroviària amb França pel Pirineu Central, que s'afegís als enllaços existents de Port-Bou i Irun, però finalment el Govern va optar per promocionar el de Canfranc.

Ja hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, la participació de Maluquer i de Soldevila a l'assemblea de Tremp del 17 d'agost de 1880, així com la seva pertinença a la comissió creada arran seu.

El novembre de 1880, és a dir, a l'interregne parlamentari entre les legislatures de 1879-80 i 1880-81, Maluquer torna a aparèixer interessant-se per aquest tema. Presideix la comissió de parlamentaris lleidatans encarregada de gestionar-la, que el 25 d'aquest mes s'entrevista amb el president del Govern, Cánovas, i amb el ministre de Foment, Fermín Lasala, per demanar-los primer l'elecció de l'opció del Noguera Pallaresa per a l'enllaç ferroviari pel Pirineu Central i, després, l'acceleració de la legislació pertinent<sup>675</sup>.

A les següents Corts, les de 1881-84, aquest tema requereix encara més l'atenció dels parlamentaris lleidatans, donada la imminent decisió per part del Govern de l'elecció del traçat destinat a l'enllaç internacional.

El 15 d'octubre de 1881, pocs dies després de l'obertura de la legislatura de 1881-82, es reuneix a Madrid la Junta de Senadors i Diputats Lleidatans, per escoltar una comissió de l'Ajuntament de Lleida, que s'havia desplaçat a la capital per gestionar aquest tema<sup>676</sup>. El 23 del mateix mes, es tornen a reunir els parlamentaris de Lleida, davant del que es creu imminent presentació per part del ministre de Foment del projecte definitiu del Govern. Efectivament, dos dies més tard, el ministre de Foment, José Luís Albareda, presenta al Congrés un projecte de llei de construcció del ferrocarril del Pirineu central, des d'Osca fins Canfranc, per Jaca. El Congrés aprova aquest projecte el 21 de novembre, mentre que el Senat ho fa el 22 de desembre. La llei resultant duu data de 5-1-1882 i declarava de servei

---

675. Sobre aquesta reunió, veure *El Bien Público*, núm. 49, 26-11-1880.

676. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 16-10-1881.

general la línia de Canfranc. Finalment, la RO de 6-10-1882 atorgava a la *Sociedad Anónima Aragonesa* aquesta concessió. Aquesta elecció del Govern per l'opció de Canfranc, deixava el projecte del Noguera Pallaresa abandonat als seus propis i escassos recursos, amb les dificultats afegides dels recels dels militars i problemes d'enllaços a França si el traçat francès s'orientava a cercar la línia aragonesa.

Els dies següents a la presentació del projecte de llei, mentre que arriben a les Corts felicitacions d'Aragó, arriben en canvi exposicions de Lleida oposant-se a l'elecció o bé demanant un ajornament d'aquesta fins que la JCCCP no hagi emès un dictamen definitiu. Francisco Martínez Brau (diputat per Balaguer) en presenta una al Congrés, signada per l'Ajuntament de Camarasa i veïns de Balaguer, mentre que Maluquer, ara ja senador vitalici, en presenta una altra de l'Ajuntament de Tremp.

Encara dins de la legislatura de 1881-82, l'abril de 1882 es tornen a reunir els parlamentaris de Lleida, per analitzar la situació dels diversos projectes de ferrocarrils del Pirineu Central.

A la següent legislatura d'aquestes mateixes Corts de 1881-84, és a dir, la de 1882-83, hi ha una important iniciativa parlamentària dels senadors per Lleida per activar aquesta qüestió, destacant la implicació dels tres representants d'aquest districte al Senat, tota vegada que tots tres eren *cuneros*.

Es tracta de la interpel·lació que Ceferino Avecilla adreça al Govern sobre el ferrocarril del Noguera Pallaresa. Aquesta interpel·lació genera un ampli debat al Senat el 3 de març de 1883, amb intervencions dels tres representants de Lleida —el propi Avecilla, Manuel María Álvarez i Enrique Ziburu— de Maluquer i del comte de Torre-Mata, ambdós senadors per Lleida abans d'aconseguir les senadories vitalícies, i dels ministres de Foment (Germán Gamazo) i de la Guerra (Arsenio Martínez Campos), entre altres.

Segons Avecilla, la província de Lleida estaria exigint en aquells moments que es construís el ferrocarril del Noguera Pallaresa, ja que necessitava noves comunicacions. Insisteix en la importància d'aquesta línia per comunicar França amb tot el llevant espanyol. Resumeix la trajectòria del projecte als anys anteriors. Al·ludeix a la llei de concessió de 1877 a Antoni Rovira i a la llei de pròrroga de tres anys per presentar els estudis, votada per les Corts el 1878. Aquests estudis s'haurien lliurat ja al Govern, però els ministres de Foment i de Guerra havien oposat dificultats. Avecilla explica que el Govern, aleshores, va nomenar una comissió mixta de tres enginyers (un del Ministeri de la Guerra, un del de Foment, i un del concessionari) per elaborar un expedient; ara que finalment ja està redactat, ha de passar al Consell d'Estat. Demana que s'agiliti el procés, sigui quin sigui el seu resultat. Parla també de la comissió científica franco-espanyola d'estudi dels punts de la frontera per on podria passar el ferrocarril (Canfranc, Cinca i Noguera Pallaresa). Denuncia que el ferrocarril de Canfranc es va aprovar, però que de moment no s'ha fet res. Demana que es construeixi ambdues línies. Finalment, rebutja les argumentacions de defensa nacional que s'oposarien a la construcció de la línia.

Maluquer, per la seva banda, afirma que els lleidatans no consideraven convenient el ferrocarril de Canfranc, però que ara que era llei, l'acceptaven; però al mateix temps, voldrien el seu: el del Noguera Pallaresa. Creu que aquest ferrocarril està destinat a enllaçar Europa amb Àfrica. Insisteix molt en què no sols és beneficiós per a Catalunya, sinó per a tota Espanya, més França i Itàlia. Presenta una nova argumentació, com és considerar que la Vall d'Aran, per llengua i per costums, és més francesa que no pas espanyola, pel que

caldrà treure aquella zona de l'abandonament en què es trobaria: *los moradores de aquellos valles hacen un verdadero sacrificio formando parte de España*<sup>677</sup>. Es refereix també a les opinions dels militars contraris als enllaços ferroviaris internacionals, a les que considera antiquades.

Ziburu intervé també en suport d'aquest projecte ferroviari. La intervenció del comte de Torre-Mata té un doble interès, en tractar-se d'un parlamentari militar, que contradiu les tesis dels responsables del ministeri. El comte demana clarament l'obertura del Pirineu. Considera que el temor a una invasió francesa per ferrocarril és absurd i que, en qualsevol cas, no pot ofegar l'economia d'una zona. A més —segueix el comte— si se seguís aquesta lògica, la línia ja aprovada del Canfranc seria encara més perillosa, perquè duria directament a Saragossa. Finalment, esmenta les diferències entre ambdós tipus de ferrocarrils, com una garantia més respecte una hipotètica invasió francesa.

Per part del Govern, Martínez Campos és qui mostra més clarament la seva oposició al projecte en qüestió. Conclou afirmant amb rotunditat que no donarà la seva signatura ni el seu consentiment per obrir al Pirineu *más boquetes de los que están ya abiertos*<sup>678</sup>. Admet que el ferrocarril arribi sols fins Sort.

Els senadors per Lleida, doncs, no aconsegueixen treure al Govern cap modificació favorable a la seva demanda.

A les següents Corts, les de 1884-86, hi ha diverses intervencions a les Corts, en forma de preguntes i peticions de dades relatives a tots els projectes ferroviaris del Pirineu Central. En destaca el debat realitzat al Congrés el juliol de 1884, en què Antonio Dabán (diputat per Tafalla, Navarra) i membre de la *Junta General de Defensa del Reino*, s'oposa a qualsevol nou enllaç ferroviari amb França. Adreçant-se als ministres de la Guerra i d'Estat, afirma: *todo lo que sea debilitar nuestras fronteras, ya que tan escasos estamos de medios de resistencia por nuestra organización militar, es un grave peligro para la integridad del territorio, y yo entiendo que perjudica a la defensa el facilitar los medios de invasión, que hoy son tan necesarios a los ejércitos modernos*<sup>679</sup>. Intervenien en el debat els ministres de la Guerra (marquès de Miravalles), d'Estat (marquès del Pazo de la Merced) i de Foment (Alejandro Pidal y Mon), però cap diputat català.

El gener de 1885, Antoni Ferratges (Granollers) fa una petició de dades al Ministeri de la Guerra. Pel que fa al Senat, hi ha diverses preguntes de senadors aragonesos, relatives al projecte de Canfranc. Es tanca el període analitzat, doncs, sense cap resolució definitiva sobre el projecte ferroviari del Noguera Pallaresa.

El projecte ferroviari del Noguera Ribagorçana, primer a nom de la CME i després de la SFPC, presenta durant aquest període dues demandes que requereixen la intervenció de parlamentaris catalans:

- 1) Concessió de l'allargament entre les mines del Montsec i la frontera francesa (Corts de 1881-84).
- 2) Pròrroga d'obres de 1879 (Corts de 1881-84).

El quadre 6.22 mostra la participació dels parlamentaris catalans en la tramitació d'aquestes demandes. Fins a setze d'ells intervenen, destacant l'activitat dels diputats

---

677. DSS, legislatura de 1882-83, núm. 55, p.1037.

678. DSS, legislatura de 1882-83, núm. 55, p.1048.

679. DSC, legislatura de 1884-85, 8-7-1884, núm. 41, p.1032.



Manuel de Azcárraga, amb quatre gestions (corresponents sols a un tema), i de Rafael Cabezas i dels senadors marquès de Benzú i Josep Maluquer, amb dues gestions cadascun, corresponents a dos temes. Com ja hem vist, aquesta companyia no disposava d'una representació parlamentària directa. Finalment, cal dir que hi ha una clara impliació dels parlamentaris de Lleida en la tramitació d'aquestes demandes.

**Quadre 6.22:** participació de parlamentaris catalans en gestions de la CME & SFPC.

| N  | parlamentari        | D.C | C | Corts   | demanda                          | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|---------------------|-----|---|---------|----------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Azcárraga, Manuel   | no  | D | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 4   | 0   | 0   | 4    |
| 2  | Cabezas, Rafael     | no  | D | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                     |     | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         |     |     |     |     |      |
| 3  | Gasset (m. Benzú)   | no  | S | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                     |     | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         |     |     |     |     |      |
| 4  | Maluquer, Josep     | no  | S | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                     |     | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         |     |     |     |     |      |
| 5  | Soldevila, Ramon    | no  | D | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 6  | Balaguer, Víctor    | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 7  | Bañeres, Joaquim    | no  | D | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Bañuelos, comte de  | no  | S | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Estruch, Ramon      | no  | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Ferreras, José      | no  | D | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Gambel, Constancio  | no  | D | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Puig, Ferran        | no  | S | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Sedó, Antoni        | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | comte de Torre-Mata | no  | S | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Torrecilla, Manuel  | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'obres de 1879         | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 16 | Vivanco, Enrique    | no  | D | 1876-79 | concessió mines Montsec-frontera | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (D: diputat, S: senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

L'altre projecte analitzat, el del Noguera Pallaresa, vinculat al promotor Antoni Rovira, presenta dues demandes directes, més un seguiment permanent d'aquest tema per part dels parlamentaris de Lleida:

- 1) Concessió del ferrocarril Lleida-Pont de Rei (Corts de 1876-79).
- 2) Pròrroga d'estudis de 1878 (Corts de 1876-79).
- 3) Seguiment del tema (Corts de 1879-81, 1881-84 i 1884-86).

Si comptabilitzem aquesta darrera demanda de manera independent per a cadascuna de les Corts en les que apareix, tindríem un total de cinc demandes per al període analitzat. El quadre 6.23 permet veure la participació dels parlamentaris catalans en aquestes gestions. En destaca clarament el senador Josep Maluquer, amb un total de nou gestions, corresponents a quatre demandes, seguit del senador comte de Torre-Mata i del diputat Ramon Soldevila, amb tres gestions cadascun, corresponents a tres demandes. En aquest cas, es pot apreciar un pes considerable de les intervencions dels senadors respecte els diputats, que habitualment acostumen a aparèixer com a més actius. Tampoc aquest promotor disposa d'una representació parlamentària directa. Pel que respecta a la relació entre els parlamentaris més actius i els districtes representats, en aquest cas encara apareix amb més rotunditat la implicació dels parlamentaris que representen districtes de Lleida, inclosos els *cuneros*, o bé que han representat anteriorment aquests districtes abans d'ocupar senadories vitalícies.

En un altre ordre de coses, es pot apreciar de la comparació dels quadres 6.22 i 6.23, com bona part dels parlamentaris que es mostren més actius en un d'ells repeteixen en l'altre, tot i ser projectes que d'alguna manera podien aparèixer com a rivals. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que les demandes relatives al Noguera Ribagorçana es tramiten totes elles a les primeres Corts de la Restauració, en uns moments en què el Govern encara no havia intervingut a fons en l'elecció d'un únic punt com a enllaç ferroviari pel Pirineu Central, pel que des del punt de vista dels parlamentaris que intervenen en aquestes gestions, ambdós projectes ferroviaris anaven a cobrir zones diferents i no eren incompatibles.

**Quadre 6.23.** participació de parlamentaris catalans en gestions del promotor Antoni Rovira.

| N  | parlamentari                   | D.C | C | Corts   | demanda                      | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|--------------------------------|-----|---|---------|------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1  | Maluquer, Josep                | no  | S | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 4   | 7   | 1   | 1   | 9    |
|    |                                |     | S | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   |     |     |     |     |      |
|    |                                |     | S | 1879-81 | seguiment del tema, 1879-81  |     |     |     |     |      |
|    |                                |     | S | 1881-84 | seguiment del tema, 1881-84  |     |     |     |     |      |
| 2  | comte de Torre-Mata            | no  | S | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   | 3   | 3   | 0   | 0   | 3    |
|    |                                |     | S | 1879-81 | seguiment del tema, 1879-81  |     |     |     |     |      |
|    |                                |     | S | 1881-84 | seguiment del tema, 1881-84  |     |     |     |     |      |
| 3  | Soldevila, Ramon               | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 3   | 2   | 0   | 1   | 3    |
|    |                                |     | D | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   |     |     |     |     |      |
|    |                                |     | D | 1879-81 | seguiment del tema, 1884-86  |     |     |     |     |      |
| 4  | Castellarnau, J.               | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 3   | 0   | 0   | 3    |
| 5  | Salamanca, M. de               | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 2   | 2   | 0   | 0   | 2    |
|    |                                |     | D | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   |     |     |     |     |      |
| 6  | Ferreras, José                 | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 7  | Álvarez, Manuel M <sup>a</sup> | no  | S | 1881-84 | seguiment del tema, 1881-84  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 8  | Álvarez Mariño, José           | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 9  | Avecilla, Ceferino             | no  | S | 1881-84 | seguiment del tema, 1881-84  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 10 | Balaguer, Víctor               | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 11 | Bosch i Carbonell, J.          | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 12 | Ferratges, Antoni              | no  | D | 1884-86 | seguiment del tema, 1884-86  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 13 | Ferrer i Vidal, Josep          | no  | S | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 14 | Florejachs, Josep              | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 15 | Martínez Brau, F.              | no  | S | 1881-84 | seguiment del tema, 1881-84  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 16 | Montoliu, m. de                | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 17 | Morenes (B. Q-T)               | no  | S | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 18 | Moreno B., Juan                | no  | S | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 19 | Orozco, Enrique                | no  | D | 1879-81 | seguiment del tema, 1879-81  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 20 | Pons, Marià                    | no  | D | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 21 | Puig, Ferran                   | no  | S | 1876-79 | concessió Lleida-Pont de Rei | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 22 | Torrecilla, Manuel             | no  | D | 1876-79 | pròrroga d'estudis de 1878   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 23 | Ziburu, Enrique                | no  | S | 1881-84 | seguiment del tema, 1881-84  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

**N:** número. **D.C:** directiu de la companyia. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

#### 6.2.4.18. Tramitació parlamentària de projectes ferroviaris diversos.

Fins a vuit projectes ferroviaris més, tots ells sol·licituds de concessions de nous ferrocarrils amb traçat per Catalunya, són tramitats pels parlamentaris catalans a les Corts durant aquest període. Molts d'ells es queden en algun punt del procés parlamentari, sense aconseguir la corresponent llei de concessió, però d'altres sí l'aconsegueixen, sense arribar, però, a construir els ferrocarrils projectats. La majoria d'aquestes tramitacions es concentren

a la legislatura de 1881-82, que és la de màxima activitat en l'aparició de sol·licitants de noves línies ferroviàries, coincidint amb l'auge especulatiu conegut com *la febre d'or*.

A les Corts de 1879-81, trobem un únic projecte: la sol·licitud de Carles Soujol per construir un ferrocarril econòmic de curt recorregut a les rodalies de Barcelona, que sortiria de Badalona i aniria a enllaçar amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu. Presenten la corresponent proposició de llei al Congrés Josep Castellet (Valls), Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú) i altres diputats no catalans<sup>680</sup>.

Castellet defensa la proposició, que es pren en consideració. Es forma la comissió, en la que retrobem Castellet, acompanyat de Francesc López Fabra (Barcelona), que actua com a president, més els *cuneros* José Porrúa (Seu d'Urgell) i José Manuel Brunet (Tortosa), entre altres diputats electes per districtes no catalans. Si aquesta comissió es constitueix el 17 de juny de 1880, l'endemà mateix emet un dictamen favorable. No obstant, el 23 del mateix mes se suspelen les sessions del Congrés sense que aquest dictamen s'hagués posat a discussió. A la següent legislatura, tampoc no es reprèn aquest tema.

La següent demanda apareix ja a la legislatura de 1881-82, dins de les Corts liberals de 1881-84. Es tracta de la sol·licitud de concessió a Sebastián de Mobellán d'un ferrocarril econòmic que sortís de la fàbrica d'Antoni Sedó a Esparreguera, per anar a enllaçar amb les línies generals de Barcelona a Tarragona i de Barcelona a Saragossa, en punts no especificats, amb un ramal fins el monestir de Montserrat. Presenten la corresponent proposició de llei al Congrés Antoni Ferratges (Granollers), Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes), Balaguer, Pere Antoni Torres (Gandesa), Enrique Orozco (Arenys de Mar); i un sisè diputat, no català: Ecequiel Ordóñez<sup>681</sup>. Cal dir que Antoni Sedó, a qui hem vist en anteriors apartats en la seva condició de diputat per Sant Feliu de Llobregat, no disposava de representació parlamentària en aquestes Corts.

Ferratges defensa aquesta proposició alhora que la del ferrocarril de la Pobla de Lillet. Es pren en consideració i es forma la comissió, que presideix el propi Ferratges, i en la que trobem Joan Fabra i Floreta (Girona), Joaquim Marin (Berga), Pedro Diz (Olot), Pere Nolasca Gay (Tarragona), Teodor Baró (Barcelona); i un setè component: Saturnino Esteban Collantes. Aquesta comissió no arriba a emetre un dictamen.

Pocs dies després de l'anterior iniciativa parlamentària, se'n presenta una altra, també al Congrés. Es tracta d'un projecte ferroviari força similar a l'anterior: la concessió a Joaquim Carrera i Sayrol i José María González d'un ferrocarril de muntanya, amb el sistema Riggembach, entre l'estació de Monistrol, a la línia Barcelona-Saragossa, i el monestir de Montserrat. Aquest projecte preveia també un futur allargament fins Martorell (enllaç amb la línia Barcelona-Tarragona), passant per les poblacions de Collbató, Esparreguera, Olesa de Montserrat i Martorell. Presenten la corresponent proposició al Congrés Balaguer, Baró, Torres i Albert Bosch, Josep Bosch i Carbonell (Tortosa), Albert Quintana (Torroella de Montgrí) i José Álvarez Mariño (Vilademuls)<sup>682</sup>.

Baró dona suport a la proposició, que es pren en consideració. Presideix la comissió Balaguer i en ella apareix un altre signant de la proposició, com és Álvarez Mariño, més Marin, Fèlix Macià (Puigcerdà), Josep Mas (Manresa) i altres diputats no catalans. El 29 de novembre de 1881 s'aprova el dictamen d'aquesta comissió, sense debat.

680. DSC, legislatura de 1879-80, 3-5-1880, ap. 25è al núm. 156.

681. DSC, legislatura de 1881-82, 14-11-1881, ap. 7è al núm. 46.

682. DSC, legislatura de 1881-82, 21-11-1881, ap. 2n al núm. 52.

El text aprovat pel Congrés passa al Senat. Presideix la comissió de l'alta cambra Feliciano Herreros de Tejada, diputat per Puerto-Rico i polèmic governador civil de Barcelona fins feia poc. En formen part també Juan Magaz (UB), Josep Maluquer (vitalici), Ferran Puig (Girona) i altres senadors no catalans.

El mateix dia de la constitució de la comissió, aquesta emet dictamen favorable, sense la signatura del senador vitalici Escolástico de la Parra, que emet un vot particular. En ell, aquest senador demanava la no aprovació del projecte, perquè infringiria algunes de les disposicions legals vigents en la matèria.

Entre els dies 9 i 10 de desembre de 1881 es fa el debat al Senat sobre aquest projecte ferroviari, en el que s'entra en un debat genèric sobre concessions de ferrocarrils. Del grup de senadors catalans, intervé Ferran Puig, membre de la comissió, que defensa el projecte ferroviari, tal com apareixia en el dictamen de la majoria. Finalment, el Senat rebutja el vot particular i aprova el dictamen. La llei resultant duu data de 5-1-1882, ampliada per la RO de 27-7-1882.

El quart projecte, encara dins de 1881, és la sol·licitud de la SATBCSA per construir un ferrocarril de Sabadell a enllaçar amb el seu tramvia a l'alçada de Sant Andreu. Presenta la proposició de llei Joaquim Planas i Borrell (Terassa), tot sol<sup>683</sup>. Aquesta proposició no arriba ni tan sols a prendre's en consideració.

Millor destí té el cinquè projecte, presentat també el desembre de 1881. Es tracta de la sol·licitud de Josep Vilumara d'una concessió per construir un ferrocarril econòmic que sortís de la línia de Tarragona a Barcelona, en algun punt proper a Martorell, i acabés a Sant Vicenç de Castellet, enllaçant allí amb la línia general de Barcelona a Saragossa. Com es pot veure, és el tercer projecte amb un itinerari similar que es presenta a les Corts en poc de temps. Es concreta en una proposició de llei presentada al Congrés per Bartomeu Godó (Igualada), Francisco Martínez Brau (Balaguer), Josep Bosch i altres diputats no catalans<sup>684</sup>.

Defensa aquesta proposició Enrique Mesa (diputat per Palma de Mallorca), que de fet, no era un dels signants de la proposició. El Congrés la pren en consideració i es forma la corresponent comissió, en la que hi ha alguns dels diputats catalans que ja ens han anat apareixent fins aquí, com Torres, que n'és el president i Joaquim Planas, més Joan Cañellas (El Vendrell) i Francesc d'Assís Madorell (Vilafranca del Penedès), acompanyats d'altres diputats de districtes no catalans. El 26 de desembre s'aprova sense debat el seu dictamen.

Presideix la comissió del Senat el marquès de Monistrol. De la resta de components, únicament hi ha un senador català més: Ferran Puig. Aquesta comissió no aconsegueix que el projecte s'aprovi abans de l'interregne parlamentari, pel que fins el 30 de maig de 1882 no es posa a l'ordre del dia el seu dictamen, que s'aprova sense debat. És la llei de 22-6-1882.

El següent tema que apareix, és la demanda de Joan Serret d'un ferrocarril econòmic entre l'estació del Papiol, en la línia de Barcelona a Tarragona, fins Mataró, passant per Rubí, Sabadell, Sentmenat, Caldes de Montbui i Granollers, amb un ramal entre Rubí i Terrassa i aconseguint un trajecte de circumval·lació respecte l'àrea de Barcelona, alhora que enllaçant amb bona part de les vies confluents a la ciutat. Presenten aquesta proposició Joaquim Planas, Josep Castellet i Josep Garcia Oliver (Mataró)<sup>685</sup>.

---

683. DSC, legislatura de 1881-82, 5-12-1881, ap. 27è al núm. 63.

684. DSC, legislatura de 1881-82, 13-12-1881, ap. 7è al núm. 69.

685. DSC, legislatura de 1881-82, 7-6-1882, ap. 12è al núm. 146.

Planas defensa la proposició i es pren en consideració. A la comissió retrobem Planas, junt amb dos diputats que ja ens han anat apareixent en aquest apartat, com són Torres (president) i Madorell, junt amb Manuel de Azcárraga (Solsona) i altres diputats no catalans. L'1 de juliol de 1882 s'aprova el seu dictamen sense debat. El text aprovat pel Congrés no arriba a entrar al Senat durant aquesta legislatura de 1881-82, ja en les seves darreres sessions, però a les següents tampoc, pel que el tema queda aturat aquí.

Encara dins de la legislatura de 1881-82 apareix el setè tema: la demanda de la SATFEB d'una concessió per a construir un ferrocarril tramvia entre Sant Andreu de Palomar i Sabadell, concebut com la continuació de la línia entre Barcelona i Sant Andreu, afegint també un ramal fins Badalona. Presenten la corresponent proposició de llei al Congrés Joaquim Planas, Ferratges, Torres, Godó, Vicente de Romero (Gràcia) i altres diputats no catalans<sup>686</sup>.

Planas defensa la proposició i es pren en consideració. El mateix Planas forma part de la comissió, en la que trobem també dos diputats que ens han anat apareixent en els anteriors temes: Azcárraga (president) i Madorell, junt amb altres diputats no catalans. El 27 de juny de 1882 s'aprova el seu dictamen sense debat.

A diferència de l'anterior projecte, aquest sí arriba a presentar-se al Senat abans de la suspensió de les sessions. Es forma la comissió, que presideix Juan Moreno Benítez, senador vitalici que anteriorment havia representat Girona a l'alta cambra, i en la que trobem Puig i marquès de Monistrol. Aquesta comissió, però, no arriba a emetre dictamen abans de la suspensió de les sessions.

A la següent legislatura, la de 1882-83, un senador que no formava part de la comissió, Ricardo Medina (Lugo), reproduceix el projecte de llei, però ja al gener de 1883. Els dies següents arriba al Senat una exposició favorable, signada pels ajuntaments, principals contribuents i veïns de Sabadell, Barberà, Cerdanyola i Ripollet. La comissió no emet el seu dictamen fins el juny, però introduint la variació que calia la pública subhasta si es volia tenir dret a subvenció. El 2 de juliol, el Senat aprova sense debat aquest dictamen modificat.

El text modificat retorna al Congrés, per al nomenament dels diputats de la comissió mixta. Aquests són Joaquim Planas, que repeteix, junt amb altres que també havíem vist anteriorment: Torres, Macià i Castellet, acompanyats d'Isidre Boixader (Seu d'Urgell) i d'altres no catalans. El president de la comissió del Senat, Moreno Benítez, presideix la comissió mixta, mentre que Planas és el secretari. El Senat aprova el dictamen de la comissió mixta el 14 de juliol, mentre que el Congrés ho fa el dia 16. La llei resultant duu data de 27-7-1883.

El darrer tema es presenta a la legislatura de 1884-85. Es tracta de la sol·licitud de la CFCEP de concessió d'un ferrocarril entre ambdues poblacions, passant per Guissona i Agramunt. Presenta la proposició de llei al Congrés Azcárraga, tot sol<sup>687</sup>. El propi Azcárraga dóna suport a la proposició, que es pren en consideració.

El mateix diputat presideix la comissió, en la que trobem també Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Pere Bosch i Labrús (Vic), Albert Camps (La Bisbal), Rafael Cabezas (Tremp) i Josep Ferrer i Forés (Gandesa); i un setè membre: Genaro Perogordo. El 28 de maig de 1885 el Congrés aprova sense debat el seu dictamen.

686. DSC, legislatura de 1881-82, 21-6-1882, ap. 7è al núm. 157.

687. DSC, legislatura de 1884-85, 29-4-1885, ap. 8è al núm. 137.

Presideix la comissió del Senat Maluquer, i en formen part Puig, Manel Girona (vitalici), Enrique de la Parrella (*cunero* per Lleida) i altres. El 25 de juny s'aprova el seu dictamen, també sense debat. És la llei de 17-7-1885.

Aquests vuit temes completen l'extens llistat de demandes de companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya gestionades pels parlamentaris catalans. El quadre 6.24 permet visualitzar la participació d'aquests quaranta parlamentaris en aquests vuit temes i comptabilitzar-la de cara als quadres 6.25 i 6.26. En no existir un únic demandant o bé demandants amb algun tret en comú (com en el cas del quadre 6.4) no cal aturar-se més en la seva anàlisi.

#### 6.2.4.19. Una quantificació de la participació dels parlamentaris catalans en gestions de les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya.

El quadre 6.25 permet veure una suma dels diversos quadres parcials de companyies i promotors ferroviaris vistos fins aquí. Cal advertir, d'entrada, tres qüestions. La primera, és que mentre alguns dels 149 parlamentaris del grup estudiat repeteixen llur presència al Congrés o al Senat a alguns o tots els períodes de Corts, d'altres obtenen representació sols en una ocasió, pel que les seves possibilitats de participar en aquestes o en qualsevol altra gestió són menors. La segona, que els quadres parcials vistos fins aquí, reflecteixen únicament les gestions per a companyies ferroviàries que tenen traçat a Catalunya, però que les gestions dels parlamentaris inclouen també companyies i promotors d'altres zones, que incloses dins dels quadres incrementarien el nombre total de gestions. I la tercera, com ja s'ha vist durant els apartats precedents, que una anàlisi a fons de cada districte electoral i de cada companyia o promotor ferroviari, mostraria noves gestions, especialment als ministeris, sobre els que no acostuma a haver notícies públiques a la premsa de l'època ni als diaris de sessions.

Un cop fets aquests advertiments, cal veure que dels 149 parlamentaris, 106 intervenen en un moment o altre en gestions per a aquestes companyies i promotors, mentre que 43 no practiquen cap mena de gestió. Dins d'aquests, predominen els parlamentaris que realitzen poques gestions. Així, la franja que se situa entre una i cinc gestions agafa 64 parlamentaris i la que va de les sis a les deu, 19. A partir d'11 gestions, la xifra de parlamentaris decau considerablement, però permet veure la presència d'alguns personatges que arriben fins a cotes extremadament altes de participació en aquest sector, fins el punt que cal considerar la seva intervenció en aquesta mena de gestions com a una part important de la seva activitat com a parlamentari.

**Quadre 6.24:** participació de parlamentaris catalans en gestions de projectes ferroviaris diversos.

| N | parlamentari         | D.C | C | Corts   | demanda                           | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|---|----------------------|-----|---|---------|-----------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 1 | Planas i Borrell, J. | no  | D | 1881-84 | Tramvia Bcn-Clot: Sabadell-enllaç | 4   | 1   | 0   | 0   | 9    |
|   |                      |     | D | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. |     | 1   |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | J. Serret: Papiol-Mataró          |     | 3   |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 4   |     |     |      |
| 2 | Torres, Pere Antoni  | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 5   | 1   | 0   | 0   | 6    |
|   |                      |     | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    |     | 1   |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. |     | 1   |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | J. Serret: Papiol-Mataró          |     | 1   |     |     |      |
|   |                      |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 2   |     |     |      |

| N  | parlamentari           | D.C | C | Corts   | demanda                           | T.D | G.C | G.M | P.A | T. G |
|----|------------------------|-----|---|---------|-----------------------------------|-----|-----|-----|-----|------|
| 3  | Puig, Ferran           | no  | S | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 4   | 2   | 0   | 0   | 5    |
|    |                        |     | S | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. |     | 1   |     |     |      |
|    |                        |     | S | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
|    |                        |     | S | 1884-85 | CFECP: Cervera-Pons               |     | 1   |     |     |      |
| 4  | Azcárraga, Manuel      | no  | D | 1881-84 | J. Serret: Papiol-Mataró          | 3   | 1   | 0   | 0   | 5    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
|    |                        |     | D | 1884-86 | CFECP: Cervera-Pons               |     | 3   |     |     |      |
| 5  | Baró, Teodor           | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 3   | 1   | 0   | 0   | 4    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    |     | 2   |     |     |      |
|    |                        |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
| 6  | Castellet, Josep       | no  | D | 1879-81 | Soujol: Badalona-tr. St. Andreu   | 3   | 3   | 0   | 0   | 5    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | J. Serret: Papiol-Mataró          |     | 1   |     |     |      |
|    |                        |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
| 7  | Ferratges, Antoni      | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 2   | 3   | 0   | 0   | 4    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
| 8  | Madorell, F. d'A.      | no  | D | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. | 3   | 1   | 0   | 0   | 3    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | J. Serret: Papiol-Mataró          |     | 1   |     |     |      |
|    |                        |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
| 9  | Balaguer, Víctor       | no  | D | 1879-81 | Soujol: Badalona-tr. St. Andreu   | 2   | 1   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  |     | 1   |     |     |      |
| 10 | Bosch i Carbonell, J.  | no  | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 2   | 1   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. |     | 1   |     |     |      |
| 11 | Bosch i F., Albert     | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 2   | 1   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    |     | 1   |     |     |      |
| 12 | Escrivà (m. Monistrol) | no  | S | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. | 2   | 1   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | S | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
| 13 | Macià, Fèlix           | no  | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 2   | 1   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       |     | 1   |     |     |      |
| 14 | Maluquer, Josep        | no  | S | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 2   | 1   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | S | 1884-85 | CFECP: Cervera-Pons               |     | 1   |     |     |      |
| 15 | Marin, Joaquim         | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 2   | 1   | 0   | 0   | 2    |
|    |                        |     | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    |     | 1   |     |     |      |
| 16 | Álvarez Mariño, José   | no  | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 17 | Boixader, Isidre       | no  | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 1   | 2   | 0   | 0   | 2    |
| 18 | Bosch i Labrús, Pere   | no  | D | 1884-86 | CFECP: Cervera-Pons               | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 19 | Brunet, José Manuel    | no  | D | 1879-81 | Soujol: Badalona-tr. St. Andreu   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 20 | Cabezas, Rafael        | no  | D | 1884-86 | CFECP: Cervera-Pons               | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 21 | Camps, Albert          | no  | D | 1884-86 | CFECP: Cervera-Pons               | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 22 | Cañellas, Joan         | no  | D | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 23 | Diz, Pedro             | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 24 | Fabra, Joan            | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 25 | Ferrer i Forés, Josep  | no  | D | 1884-86 | CFECP: Cervera-Pons               | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 26 | García Oliver, Josep   | no  | D | 1881-84 | J. Serret: Papiol-Mataró          | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 27 | Gay, Pere Nolasc       | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 28 | Girona, Manel          | no  | S | 1884-85 | CFECP: Cervera-Pons               | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 29 | Godó, Bartomeu         | no  | D | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 30 | López Fabra, F.        | no  | D | 1879-81 | Soujol: Badalona-tr. St. Andreu   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 31 | Magaz, Juan            | no  | S | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 32 | Martínez Brau, F.      | no  | D | 1881-84 | Vilumara: Martorell-St. Vicenç C. | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 33 | Mas, Josep             | no  | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 34 | Moreno B., Juan        | no  | S | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 35 | Orozco, Enrique        | no  | D | 1881-84 | [pendent-B]: fàbrica Sedó-enllaç  | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 36 | Parrella, E. de la     | no  | S | 1884-85 | CFECP: Cervera-Pons               | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 37 | Porrua, José           | no  | D | 1879-81 | Soujol: Badalona-tr. St. Andreu   | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 38 | Quintana, Albert       | no  | D | 1881-84 | Carrera & González: Montserrat    | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 39 | Romero, Vicente de     | no  | D | 1881-84 | SATFEB: St. Andreu-Sabadell       | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |
| 40 | Sedó, Antoni           | no  | D | 1884-86 | CFECP: Cervera-Pons               | 1   | 1   | 0   | 0   | 1    |

N: número. D.C: directiu de la companyia. C: cambra (D: diputat, S: senador). T.D: total demandes. G.C: gestions a les Corts. G.M: gestions als ministeris o judicials. P.A: presència en actes de la companyia. T.G: total gestions.

Cal veure ara qui són els parlamentaris que representen les diferents franges de participació. En la part baixa del quadre 6.25, és a dir, els parlamentaris que no realitzen cap mena d'intervenció en aquest sector, hi ha en primer lloc els parlamentaris més absentistes, amb un nivell general d'intervencions i d'assistència a les sessions molt baix. Al seu costat, hi ha també un important contingent de parlamentaris *cuneros*, en general poc interessats en afers dels districtes representats per ells. Trobem també els dos bisbes, molt poc actius en general. Crida l'atenció la presència d'alguns membres caracteritzats del *grup català* de finances (el marquès de Comillas, Evarist Arnús), així com la de Francesc Gumà, promotor del FVVB.

Entre els 64 parlamentaris que realitzen d'una a cinc gestions, trobem també un nombre apreciable de personatges dels que rarament intervenen a les Corts. En aquests casos, no deixa de ser significatiu que una o dues de les escasses vegades que tenen alguna mena de participació en un treball parlamentari, siguin precisament intervenint en una demanda d'una companyia ferroviària. Personatges com el comte de Peralada o el marquès de Palmerola, que gairebé no exerceixen llurs senadories, tenen una participació en tramitacions ferroviàries d'una gestió cadascun. Per a aquesta mena de personatges, aquesta pot ser l'única intervenció durant tota una legislatura o, fins i tot, durant tot un període de Corts.

**Quadre 6.25:** nombre total de gestions realitzades pels parlamentaris catalans per a les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya.

| nombre de gestions | nombre de parlamentaris |
|--------------------|-------------------------|
| 0                  | 43                      |
| 1-5                | 64                      |
| 6-10               | 19                      |
| 11-15              | 9                       |
| 16-20              | 6                       |
| 21-25              | 2                       |
| 26-30              | 2                       |
| 31-35              | 2                       |
| 36-40              | 1                       |
| 41-45              | 0                       |
| 46-50              | 1                       |
| <b>total</b>       | <b>149</b>              |

El quadre 6.26 mostra els parlamentaris de les franges més altes de participació. Víctor Balaguer, a qui hem vist com a president de la DC i com a parlamentari capdavanter en la gestió de les demandes de les corporacions econòmiques, apareix també com el més actiu en gestions relacionades amb ferrocarrils, amb un total de 46 gestions, corresponents a 26 demandes diferents. A més, la seva participació és especialment significativa en el cas de les companyies més importants i les seves participacions acostumen a incloure la presidència de les comissions del Congrés.

Segueixen Balaguer, Antoni Ferratges i Pere Antoni Torres, amb 40 i 35 gestions respectivament, que es corresponen a 22 demandes diferents. En el seu cas, cal destacar que no tenen representació parlamentària en totes les quatre Corts del període, com és el cas de Balaguer, sinó sols en dues cadascú, pel que els seus treballs en aquest terreny es mostren molt concentrats, més encara si suméssim les gestions que realitzen per a



companyies de fora de Catalunya. Ferratges fins i tot supera Balaguer en gestions a les Corts, amb 39 enfront de les 36 del diputat per Vilanova.

**Quadre 6.26:** parlamentaris catalans més actius en gestions per a companyies i promotors ferroviaris amb traçat per Catalunya.

| N  | parlamentari          | C | T.D | G.C | G.M | P.A | T.G |
|----|-----------------------|---|-----|-----|-----|-----|-----|
| 1  | Balaguer, Víctor      | C | 26  | 36  | 9   | 1   | 46  |
| 2  | Ferratges, Antoni     | C | 22  | 39  | 1   | 0   | 40  |
| 3  | Torres, Pere Antoni   | C | 22  | 36  | 1   | 0   | 35  |
| 4  | Maluquer, Josep       | S | 23  | 30  | 1   | 1   | 32  |
| 5  | Macià, Fèlix          | C | 17  | 26  | 1   | 1   | 28  |
| 6  | Álvarez Mariño, José  | C | 19  | 25  | 2   | 0   | 27  |
| 7  | Puig, Ferran          | S | 21  | 22  | 2   | 0   | 24  |
| 8  | Azcárraga, Manuel     | D | 16  | 22  | 0   | 0   | 22  |
| 9  | Bosch i Labrús, Pere  | D | 15  | 17  | 2   | 0   | 19  |
| 10 | Pons, Marià           | D | 10  | 19  | 0   | 0   | 19  |
| 11 | Planas i Borrell, J.  | D | 10  | 17  | 1   | 0   | 18  |
| 12 | Bosch i F., Albert    | D | 13  | 16  | 0   | 0   | 16  |
| 13 | Fabra, Joan           | D | 11  | 15  | 1   | 0   | 16  |
| 15 | Castellet, Josep      | D | 11  | 15  | 0   | 1   | 16  |
| 14 | Orozco, Enrique       | D | 13  | 14  | 1   | 0   | 15  |
| 16 | Quintana, Albert      | D | 13  | 13  | 1   | 0   | 14  |
| 17 | Diz, Pedro            | D | 9   | 13  | 1   | 0   | 14  |
| 18 | Sedó, Antoni          | D | 9   | 14  | 0   | 0   | 14  |
| 19 | Camps, Albert         | D | 10  | 11  | 0   | 0   | 11  |
| 20 | Gay, Pere Nolasc      | D | 10  | 9   | 1   | 1   | 11  |
| 21 | Bosch i Carbonell, J. | D | 9   | 10  | 0   | 1   | 11  |
| 22 | Godó, Bartomeu        | D | 9   | 11  | 0   | 0   | 11  |
| 23 | Cañellas, Joan        | D | 8   | 11  | 0   | 0   | 11  |

**N:** número. **C:** cambra (**D:** diputat, **S:** senador). **T.D:** total demandes. **G.C:** gestions a les Corts. **G.M:** gestions als ministeris o judicials. **P.A:** presència en actes de la companyia. **T.G:** total gestions.

Josep Maluquer, amb 28 gestions i 23 demandes, és el quart parlamentari en intervencions i primer del grup de senadors.

Destaca entre aquest grup de parlamentaris més actius el fet de ser parlamentaris del PL, pertanyents a professions liberals, i amb una actuació política ja al Sexenni. Balaguer i Ferratges, a més, formarien part de la Comissió Catalana creada l'estiu de 1874 precisament per a la tramitació d'afers del món dels negocis català a Madrid. Els altres components d'aquesta comissió —Joan Fabra, Frederic Pons i Albert Quintana— també es troben dins del grup de 23 parlamentaris més actius. Igualment procedeixen del camp liberal i tenen una part de la seva activitat professional que es pot qualificar com de professionals liberals.

Fèlix Macià, José Álvarez Mariño i Ferran Puig, que ocupen els llocs cinquè a setè del quadre 6.26, tenen en comú amb els anteriors la seva procedència liberal en temps del Sexenni. Tant Álvarez com Manuel de Azcárraga, que ocupa el vuitè lloc del quadre, són els parlamentaris *cuneros* més actius en aquest terreny del grup estudiat (el cunerisme del primer, però, és més relatiu, per la seva implicació en les demandes locals).

Al costat d'aquests parlamentaris de professions liberals i pertanyents al sector esquerre de la cambra, els parlamentaris de la mateixa adscripció socioprofessional del sector conservador tenen una participació considerablement menor. Així, els personatges més significatius se situarien en un nombre de gestions molt baix: Manel Duran i Bas, amb 2,

Josep Maria Planas i Casals, amb 3 i Joaquim Maria Paz, amb 4. Sols Albert Bosch i Fustegueras té una intervenció significativa, ocupant el lloc dotzè del quadre 6.26, amb 16 gestions.

Una altra qüestió a tenir en compte, és la tendència a treballar en comú per part dels parlamentaris catalans en aquesta mena de gestions vinculades a demandes de companyies ferroviàries. No es tracta de la DC ni de l'organització pròpia dels senadors catalans, en la mesura que la magnitud dels treballs parlamentaris a realitzar és menor i perquè, en definitiva, els signants d'una proposició de llei i els membres d'una comissió, que són els treballs parlamentaris més habituals en aquestes tramitacions, sols han de ser set. El que s'aprecia, és com el promotor principal d'una demanda, que acostuma a ser el que signa una proposició en primer lloc, cerca entre els propis parlamentaris catalans, independentment de llur filiació política, els suports necessaris per dur a bon terme les seves gestions. Aquest procés s'aprecia més clarament al Congrés, on és força habitual que una proposició de llei vingui signada per sis o set diputats catalans o que dels set membres d'una comissió gairebé tots ho siguin, que al Senat, amb un nombre de senadors catalans sempre inferior.

Pel que fa a la presència de directius de les companyies demandants a les Corts i a la seva participació directa en la tramitació de demandes, trobem diverses situacions. D'una banda, hi ha companyies grans, com la CFZPB, que tot i tenir una important representació parlamentària, no arriben a plantejar cap demanda específica i directa que requereixi la seva intervenció abans de la fusió amb el *Norte*. De l'altra, hi ha nombrosos promotors ferroviaris menors que no disposen d'aquesta representació. Entremig, hi ha també casos com el de la CFLRT, que tot i disposar d'aquesta representació, està composta de parlamentaris de fora de Catalunya, en la mateixa línia que la composició del consell d'administració de la companyia. O com el de la SFAVT, que tot i disposar també de representació parlamentària, aquesta està composta per parlamentaris valencians, en tenir la companyia el seu centre de gestió a València.

Deixant de banda aquestes companyies, veiem que les que disposen d'aquesta representació parlamentària directa no sols l'utilitzen, sinó que en molts casos aquesta activitat de gestió de demandes de les pròpies companyies és una de les principals raons de la voluntat d'accedir al parlament. Així, Frederic Marcet i Camil Fabra, parlamentaris que són directius de la TBF, intervenen tots dos en gestions directes d'aquesta companyia. Víctor Balaguer, directiu de la CFDMZB, intervé, i molt a fons, en els afers de la companyia, a diferència de Francesc Gumà, màxim directiu de la mateixa, que no realitza cap intervenció directa. En el cas del FMSJA, el seu gerent, Fèlix Macià, es mostra extraordinàriament actiu en gestions de la pròpia companyia, mentre que també tenen intervencions Ramon Estruch, Antoni Roger i Vidal i Pau Turull i no en té cap Antoni Borrell. La CFMCM, que té com a directius-parlamentaris Joaquim Maria Paz i Antoni Ferratges, no arriba a utilitzar els seus serveis, perquè les demandes plantejades no coincideixen en el temps amb les respectives presències a les Corts. En el cas dels projectes ferroviaris d'Igualada, està clara la intervenció dels dos diputats vinculats als projectes rivals —Manuel Camacho i Bartomeu Godó— no sols en gestions a les Corts, sinó que la qüestió del ferrocarril es trasllada als mateixos processos electorals. La FELSA, que disposa de la representació de Balaguer, no arriba a utilitzar els seus serveis, perquè el seu nomenament és posterior a les gestions realitzades. El mateix passa amb la CFTPC, que disposa dels directius-parlamentaris marquès de Montoliu i Pere Antoni Torres.

Veiem, doncs, que en el cas de companyies ja plenament consolidades, és una pràctica habitual disposar d'aquesta representació parlamentària, de vegades al màxim nivell de la directiva, i que aquests consellers parlamentaris intervinguin directament. En el cas de promotors ferroviaris que encara no han constituït la corresponent companyia, no és tan evident aquesta relació. En tot cas, el que sí hi ha en aquests segons casos, és una incorporació posterior de parlamentaris als seus consells d'administració, un cop aconseguides les lleis de concessió i constituïdes les corresponents companyies.

### **6.2.5. Legislació sobre canals i pantans de regatge.**

Dins encara del sector d'obres públiques, hi ha un altre grup de temes en els que hi ha una intervenció de les Corts i un interès per part d'alguns parlamentaris catalans. Es tracta de la legislació sobre canals i pantans de regatge, concretada en el terreny de la legislació general en la llei de 1883, i en el de la legislació concreta per a companyies amb activitat a Catalunya, en les demandes de pròrroga d'obres de la RCCRE.

#### **6.2.5.1. La llei de canals i pantans de regatge.**

##### **A) El projecte de llei de 1879.**

El novembre de 1879, el ministre de Foment, el comte de Toreno, presentava al Congrés un projecte de llei sobre canals i pantans de regatge<sup>688</sup>. Com hem vist al capítol de política econòmica, fins aquell moment es trobava vigent la llei de canals de 20-2-1870, mentre que la llei d'aigües de 13-6-1879, elaborada pel Govern com a desenvolupament de la llei de bases d'obres públiques de 29-12-1876, incloïa també algunes disposicions més generals relatives al sector.

En un altre ordre de coses, la llei de pressupostos generals de l'Estat per a 1878-79, preveia en el seu article 41 la creació d'una comissió de set senadors i set diputats per estudiar les subvencions a empreses de ferrocarrils i canals i pantans de regatge. En aquesta ocasió, la SCU havia adreçat una exposició al Congrés, demanant poder acollir-se als possibles beneficis atorgats a les infraestructures de nova creació.

Cal dir també que en el moment de presentar-se el projecte de llei al Congrés, hi havia a Catalunya diverses empreses de canals de regatge, bé amb tots els trams projectats en servei, bé en projecte, amb aprofitaments d'aigua als rius Segre, Ebre, Fluvià, Llobregat i Éssera i Cinca (canal de Tamarit i Llitera).

El preàmbul del projecte de llei del comte de Toreno, al·ludia a la llei de 20-2-1870, que atorgava una subvenció a les empreses de 150 pessetes (0,90 euros) per hectàrea regada. Des d'aleshores, però, cap de les companyies d'aquest sector no hauria pogut completar els seus treballs. El ministre es refereix aquí als recursos per part de les empreses de sol·licitud de pròrroques i de traspassos de concessió: *pues la mayoría de las empresas no han hecho más que inaugurar las obras para cumplir el precepto legal, solicitando después repetidas prórrogas a fin de evitar la caducidad, creyendo entre tanto hallar recursos para realizar sus obras, o compañía a quienes conferir la concesión con algún beneficio*<sup>689</sup>.

688. DSC, legislatura de 1879-80, 18-11-1879, ap. 1r al núm. 61.

689. DSC, legislatura de 1879-80, 18-11-1879, ap. 1r al núm. 61.

El projecte del comte de Toreno, partint del principi de la conveniència de fomentar les infraestructures hidràuliques que permetessin estendre els regatges a noves zones, preveia una subvenció directa, equivalent a una tercera part de les obres, a les empreses de canals i pantans de regatge amb concessions vigents i basades en la llei de 20-2-1870 i que desitgessin acollir-se a la llei d'aigües de 13-6-1879. Es preveia un sistema esglaonat d'abonaments a les empreses, a partir de les certificacions de les obres executades, expedides pels enginyers inspectors. També, la intervenció del Ministeri de Foment, el Consell de ministres, la JCCCP i el Consell d'Estat, en l'autorització dels pagaments, que es faria a través de reials decrets, així com una informació anual adreçada a les Corts.

Es forma la corresponent comissió, que presideix Esteban Garrido (diputat per Corcubión, La Corunya). Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), és l'únic català que forma part d'aquesta comissió, en aquest cas, com a secretari. La comissió arriba a emetre fins a dos dictàmens, als que cal afegir un vot particular i diverses esmenes. Mentre, Manuel Lasala substitueix el comte de Toreno al ministeri.

Tot plegat contribueix a endarrerir la tramitació del projecte de llei. Finalment, el tema es posa a la discussió del Congrés el 20 d'abril de 1880, però no aconsegueix generar un debat continuat, sinó que aquesta cambra li dedica sols cinc sessions, que s'allarguen fins l'11 de juny. La suspensió de sessions arriba sense que el Congrés hagi aprovat cap text i a la legislatura següent, d'altra banda més breu, no es torna a reproduir el tema.

Per part dels diputats catalans, no hi ha un interès directe en aquest tema i cap d'ells no intervé durant els debats. Des de Catalunya, arriben al Congrés a través del Ministeri de Foment, exposicions de la Diputació Provincial de Barcelona i de l'IACSI, demanant que els beneficis de la llei es fessin extensibles al canal de la dreta del riu Llobregat i als altres que fossin propietat de l'Estat.

## **B) La llei de 1883.**

Amb la formació del Govern liberal de 1881 i l'obertura de les noves Corts d'aquest any, el nou ministre de Foment, José Luís Albareda, recupera el tema. Cap el final de la legislatura de 1881-82, presenta al Congrés un nou projecte de llei, amb un articulat més desenvolupat, però que recollia igualment el principi de subvenció a les empreses<sup>690</sup>.

Es forma una comissió, que presideix Saturnino Álvarez Bugallal (diputat per Bande, Orense). Com a diputats electes per districtes catalans, trobem Francisco Martínez Brau (*cunero* per Balaguer) i Antoni Ferratges (Granollers), que fa de secretari de la comissió. Aquesta, però, no arriba a emetre dictamen abans de la suspensió de les sessions.

El desembre de 1882, ja en plena legislatura de 1882-83, Albareda reproduceix el projecte de llei al Congrés, tot i que quan finalment es realitza el debat en aquesta cambra, ja l'ha substituït en el càrrec Germán Gamazo.

En aquesta ocasió, la comissió sí emet un dictamen, que introdueix algunes lleugeres modificacions respecte el projecte de llei. Aquest dictamen rep un considerable nombre d'esmenes, algunes d'elles presentades ja durant el debat parlamentari.

Per part dels diputats catalans, hi ha tres esmenes en les que apareixen alguns d'ells com a primers signants. Una d'elles la presenten Fèlix Macià (Puigcerdà), Isidre Boixader

---

690. DSC, legislatura de 1881-82, 27-6-1882, ap. 2n al núm. 162.

(Seu d'Urgell), Joan Fabra (Girona), Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Pere Nolasc Gay (Tarragona), Antoni Roger i Vidal (Barcelona) i Joaquim Planas (Terrassa), demanant afegir un article addicional en el que s'inclogués en els avantatges de la llei els canals i pantans que tinguin el seu origen a França, Portugal o Andorra, si les seves aigües són utilitzades en territori espanyol<sup>691</sup>.

Pere Antoni Torres (Gandesa), el ja al·ludit Gay, junt amb altres diputats no catalans, presenten dues esmenes, ja amb el debat parlamentari iniciat. La primera es referia al sistema esglaonat de subvencions, introduint el principi de seccions construïdes, mentre que la segona matisava els abonaments pel nombre de litres d'aigua per segon<sup>692</sup>.

Ja al final del debat parlamentari, Joan Cañellas (El Vendrell) i Pedro Diz (Olot), junt amb altres diputats no catalans, presenten una altra esmena, en la que es demanava que el Govern nomenés un delegat per a cada sindicat de regants, encarregat de l'aplicació de la normativa vigent i de presidir el propi sindicat<sup>693</sup>.

A més d'aquestes esmenes, alguns diputats catalans afegeixen la seva signatura a altres esmenes diverses, presentades per diputats d'altres districtes

Arriben també al Congrés exposicions procedents de Catalunya, amb observacions al projecte. El comte de Torregrossa (Borges) en presenta una de propietaris de la zona regable del Canal d'Urgell, i José Álvarez Mariño (Vilademuls) i Manel Henrich (Figueres) en presenten dues de l'empresa *Canal del Alto Ampurdán*.

El debat al Congrés s'allarga entre el 18 d'abril i el 4 de maig de 1883. S'estructura en una primera part sobre la totalitat, amb les intervencions de Pedro Diz, Miguel Martínez de Campos i Segismundo Moret en els tres torns en contra, i les respostes de membres de la comissió, seguit d'una segona part, amb el debat sobre l'articulat i les esmenes. Cal dir que algunes d'aquestes esmenes són admeses en el transcurs dels debats i també que a la meitat d'aquests, la comissió retira part del seu primer dictamen i el torna a presentar, novament redactat. El resultat, és un text aprovat amb força retocs respecte el primer projecte de llei.

Del grup estudiat, intervenen alguns diputats. En primer lloc, el ja esmentat Diz, que consumeix el primer torn contra la totalitat, amb una àmplia dissertació sobre els beneficis del que hauria de ser una llei ambiciosa d'extensió de les zones regables, aturant-se més en l'anàlisi del sistema de subvencions previst. Diz defensa el principi de subvenció a aquesta mena d'obres públiques de les crítiques dels sectors partidaris de retallar la despesa pública en uns moments d'asfíxia del Tresor, al·ludint al seu caràcter de generadores de riquesa i, per tant, de més base contributiva. Intervé també, més breument, en el debat sobre l'articulat.

Torres defensa la primera de les seves esmenes. La comissió no l'admet i aquest diputat la retira abans de ser votada, retirant també la seva segona esmena abans de ser discutida. Cap dels signants de l'esmena de Macià no la defensa, pel que el Congrés no les admet. Finalment, Cañellas defensa molt breument la seva, ja gairebé al final del debat, essent rebutjada pel Congrés.

691. DSC, legislatura de 1882-83, 9-3-1883, ap. 2n al núm. 62.

692. DSC, legislatura de 1882-83, 25-4-1883, ap. 6è al núm. 95.

693. DSC, legislatura de 1882-83, 4-5-1883, núm. 101, p.2282.

A més d'aquests diputats, Álvarez Mariño fa unes observacions relatives als errors d'impremta en la versió impresa del projecte de llei. Cal dir que els diputats representants de districtes catalans que eren membres de la comissió, no arriben a intervenir.

El text aprovat passa al Senat, on es forma una comissió en la que no hi ha cap senador català. La presideix Fernando Corradi (senador per Alacant). El comte de Torre-Mata presenta la mateixa exposició de l'empresa *Canal del Alto Ampurdán*.

El debat a l'alta cambra ocupa un únic dia, el 13 de juny. Per part dels senadors catalans, únicament intervé Ferran Puig, aleshores senador per Girona. Com recordarem, Puig era directiu de la SCU, societat directament interessada en aquest afer. Aquest senador presenta una esmena de caire general, en la que demanava que el Govern estudiés quins canals i pantans podien ser necessaris i que convoqués les oportunes subhastes per a l'obtenció de les concessions, o bé que els construís pel seu compte<sup>694</sup>.

Puig defensa la seva esmena, tot ressaltant els impediments que tenien les empreses de canals de regatge per obtenir els seus objectius, per la manca d'una legislació de suport com la que tenien els ferrocarrils, alhora que posa com a exemple la seva pròpia experiència al Canal d'Urgell. Aquesta esmena no s'admet. Puig en defensa també una altra, en la que es demanava que la nova llei es pogués aplicar també a les empreses ja existents. Finalment, retira aquesta esmena abans de ser votada, donada la negativa de la comissió a admetre-la.

El Senat, però, incorpora alguna lleugera variació respecte el text aprovat pel Congrés, pel que cal recórrer a la comissió mixta. Cap dels diputats que nomena el Congrés per formar-hi part no representa districtes catalans. Presideix aquesta comissió el senador Corradi, que ja presidia la del Senat, i és el seu secretari Manuel Ibarra (diputat per Chinchón, Madrid). Ambdues cambres aproven sense debat el dictamen d'aquesta comissió el 14 de juliol. La llei resultant duu data de 23-7-1883.

En carta del consell d'administració del *Canal del Alto Ampurdán* a Víctor Balaguer, aquesta societat mostra la seva satisfacció amb la redacció final de la llei<sup>695</sup>.

#### **6.2.5.2 La Real Compañía de Canalización y Riegos del Ebro.**

Aquesta companyia és l'única d'aquest sector de les obres públiques amb activitat a Catalunya que s'adreça a les Corts amb una demanda específica. Com hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, aquesta societat, orientada en principi a aconseguir la navegació del riu Ebre des de la desembocadura fins Saragossa, es replanteja posteriorment la seva activitat cap la construcció de canals de rec al delta d'aquest riu. Aconsegueix enllestir una part de les obres previstes, però nombrosos problemes l'impedeixen completar-les. En aquest context, la SCGC assumeix la direcció del projecte i es planteja l'obtenció d'una pròrroga d'obres. Com recordarem també, Joaquim Maria Paz, senador per Barcelona i per la SEBAP en nombroses ocasions, és el president de la RCCRE.

Ja abans que les pretensions de la companyia prenguin forma en la corresponent proposició de llei, aquest és un tema que mereix l'atenció d'alguns parlamentaris. Així, el juny de 1877, Manuel de Salamanca (diputat *cunero* per Tortosa) demana al ministre de Foment, el comte de Toreno, que inciti la companyia a activar els seus treballs. Creu que les obres

---

694. DSS, legislatura de 1882-83, 12-6-1883, ap. 1r al núm. 127.

695. BMVB, Manuscrits VB, sèrie antiga, núm. 369/1. Carta de Federico Burgos a Víctor Balaguer, datada a Figueres, 12-7-1883.

estan encara paralitzades, tot i haver transcorregut dos anys des de la fi de la guerra i valora la possibilitat de caducitat de la concessió. Dies més tard, demana informació sobre una possible venda de part de les obres executades.

El maig de 1878, el mateix Salamanca es torna a interessar en el tema. Explica al Congrés que després de la guerra, la companyia encara no ha reprès la seva activitat i que el proper dia 30 hi ha prevista una Junta General d'accionistes per reconstruir-la. Demana al ministre que si després d'aquesta junta la companyia no reprèn la seva activitat, es declari la seva caducitat. El ministre respon amb algunes observacions imprecises, com era habitual en aquests casos. El desembre del mateix any, Salamanca insisteix en aquest tema.

El juny de 1879 i ja a les Corts de 1879-81, Josep Maria Despujol, que havia substituït Salamanca en la representació del districte de Tortosa, demana al ministre si en vista de la propera caducitat de la pròrroga d'obres vigent, en pensa concedir una altra o declarar la seva caducitat. El ministre, encara el comte de Toreno, afirma que si abans del 5 de juliol, data de caducitat, les Corts no han pres cap iniciativa en aquest sentit, aplicarà a l'empresa tot el rigor de la llei.

Com hem vist al capítol de política econòmica, si la pròrroga vigent caducava el dissabte 5 de juliol de 1879, el següent dilluns, dia 7, entra al Senat una proposició demanant una nova pròrroga, proposició que a efectes de tramitació s'admet com a anterior al dia 5 i que, per tant, atura de moment la tramitació d'un expedient de caducitat. Signaven aquesta proposició Manuel Torrecilla de Robles (senador *cunero* per Tarragona), Joaquim Maria Paz, senador per la SEBAP i president de la societat directament demandant, Ramon Estruch i Ferran Puig, ambdós senadors per Barcelona i, el primer, conseller de la societat ara interessada en el projecte, la SCGC, junt amb altres senadors no catalans. Al preàmbul, s'al·ludeix a l'abandonament del projecte de navegació, ja que la construcció de la xarxa ferroviària no justificava l'enorme inversió per fer navegable el riu, i a les dificultats per enllestir les obres, un cop reorientada l'empresa cap a la canalització, degut a les guerres. S'esmenta la participació de la SCGC i es demana una pròrroga de quatre anys, fins el 30 de juny de 1883, per fer les obres complementàries del delta dret i per fer el canal del delta esquerre<sup>696</sup>.

Torrecilla defensa la proposició, que es pren en consideració. A la comissió, que presideix el comte de Torre-Mata, senador per Lleida (encara no havia pres possessió de la seva senadoria vitalícia), retrobem Torrecilla de Robles, junt amb Josep Maluquer, també senador per Lleida (i també abans de prendre possessió d'una senadoria vitalícia) i altres senadors no catalans.

Si la comissió del Senat es constitueix el dia 15 de juliol i el 17 nomenava el seu president i secretari, el mateix dia 17 es produeix una intervenció al Congrés relativa a aquest tema. Bonifacio Ruíz de Velasco (diputat per Madrid) demana al ministre de Foment l'expedient que la duana de Tarragona havia obert a la companyia per defraudació. Aquesta, hauria importat material per a les obres, lliure de drets, però després l'hauria rebut per pagar deutes. El comte de Toreno respon tot al·ludint a la proposició de llei presentada al Senat, que faria que mentre la qüestió estigués en estudi per part d'un dels cossos colegisladors no es pogués fer res amb la companyia. Ruíz de Velasco creu que en no existir cap resolució per part de les Corts anterior al dia 5, es pot considerar la caducitat com un fet. El ministre respon que és

696. DSS, legislatura de 1879-80, 7-7-1879, ap. 1r al núm. 26.

pràctica habitual dels ministres que quan una tramitació està dins les Corts, no es prengui cap iniciativa fins que aquestes resolguin el tema<sup>697</sup>.

La comissió del Senat, per la seva banda, demana al ministre de Foment l'expedient de la companyia que hi ha al seu Ministeri. El ministre envia una comunicació al Senat, informant que aquest expedient es trobava al Consell d'Estat des de feia dos anys, per analitzar les demandes dels creditors de la companyia. El dia després de rebre aquesta comunicació, el comte de Torre-Mata, president de la comissió, veient la proximitat de la fi de les sessions, adreça un prec al ministre, consistent en demanar que no resolgui res en aquest afer fins que la comissió tingui l'expedient i es pugui seguir els tràmits habituals. L'endemà d'aquesta petició, Estanislao Suárez Inclán (senador per Oviedo) i el marquès de Alhama (vitalici), membres de la comissió, però també del Consell d'Estat, justifiquen el retard d'aquest organisme en emetre dictamen per la complexitat del tema i per la lentitud dels tres ministeris afectats en enviar les documentacions sol·licitades. Intervenien a continuació seva el comte de Torre-Mata i Torrecilla de Robles.

El novembre següent, un cop reprenen les sessions, Alejandro Ramírez (senador per Puerto-Rico) substitueix Torrecilla a la comissió. El febrer següent, Paz (president de la companyia demandant) presenta una exposició de la SCGC i la defensa. Polemitza amb Suárez Inclán, de la comissió, entorn a l'expedient esmentat anteriorment. Per a Paz, seria un abús les pretensions de la duana de Tarragona de cobrar a la companyia els drets d'uns vapors que té al Port de Sant Carles de la Ràpita. Sense complexes, defensa la seva vinculació personal a la companyia sol·licitant. Els dies següents, Paz presenta noves exposicions favorables a la concessió de la pròrroga. La de la RCCRE s'imprimeix en forma de fullet, per aconseguir una difusió més gran<sup>698</sup>.

Pel que fa al Congrés, Ruíz de Velasco demana en diverses ocasions documentació relativa a aquest afer. En qualsevol cas s'acaba la legislatura de 1879-80 i també la breu de 1880-81 i amb elles les Corts de 1879-81, sense que la comissió del Senat pugui emetre el seu dictamen.

A les següents Corts, les de 1881-84, aquest tema reapareix en forma d'una nova proposició de llei, presentada ara al Congrés per un grup de diputats catalans: Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Manuel de Salamanca (ara diputat per Xelva), Emilio Castelar (Barcelona), Pere Antoni Torres (Gandesa), Antoni Ferratges (Granollers), Josep Bosch (Tortosa) i Albert Bosch (Roquetes)<sup>699</sup>.

Els dos Bosch presenten exposicions de pobles de la zona, favorables a la concessió de la pròrroga, mentre que Salamanca defensa la proposició de llei, que es pren en consideració. Es forma la comissió, en la que retrobem alguns dels signants de la proposició, com els dos Bosch, Salamanca, Torres i Ferratges, que n'és el president, junt amb José Álvarez Mariño (Vilademuls); i un setè diputat: Isidoro Recio.

El 20 de març, la comissió emet un dictamen favorable, que no s'arriba a discutir. Més endavant, el retira i el maig en presenta un altre, en el que s'inclou la responsabilitat per a l'empresa de mantenir en bon estat les anteriors obres de navegació. El 8 de maig s'aprova aquest dictamen sense debat.

---

697. La intervenció del ministre en aquesta qüestió, ha servit per il·lustrar aquesta mena de tramitacions al capítol de política econòmica i allí es troba reproduïda textualment.

698. RCCRE: *Exposición dirigida al Senado* ...

699. DSC, legislatura de 1881-82, 21-11-1881, ap. 4t al núm. 52.



El text aprovat pel Congrés passa al Senat, on es forma la corresponent comissió. La presideix Juan Moreno Benítez, senador vitalici que havia representat Girona en anteriors Corts. Juan Magaz (UB) és l'únic representant de districtes catalans. Aquesta comissió emet un dictamen, en el que s'afegeix respecte el text del Congrés la necessitat de fer un dipòsit del 5% del valor de les obres a la *Caja General de Depósitos*. De fet, la SCGC així ho havia demanat. El marquès de Monsalud (Carlos José Solano de San Pelayo, vitalici), emet un vot particular en el que demanava senzillament la caducitat de la concessió. D'altra banda, Vicente Hernández de la Rúa (Guadalajara) junt amb altres senadors no representants de districtes catalans, presenta una esmena que introdueix algunes matisacions en els terminis i dipòsits.

El 5 de juliol, Magaz, membre de la comissió, demana al president del Senat per què no s'havia debatut encara el dictamen, quan feia vint dies que es trobava a l'ordre del dia. El president, el marquès de La Habana, el respon que s'havia donat prioritat a temes generals més urgents. Finalment, se suspenen les sessions i es clausura la legislatura sense que el Senat hagués arribat a debatre aquesta qüestió.

D'altra banda, arriba al Senat un nombre considerable d'exposicions, la majoria d'entitats i particulars de la zona afectada, destacant l'Ajuntament de Tortosa, mostrant-se favorables a la concessió de la pròrroga. Les presenta el comte de Torre-Mata.

Fins el desembre següent no es reprèn el tema. Gabriel Baldrich, senador per Tarragona i que no formava part de la comissió, reproduïx el dictamen d'aquesta de l'anterior legislatura. La companyia, mentre, imprimeix un altre fullet, adreçat expressament al Senat<sup>700</sup>.

Aquest cop sí hi ha debat al Senat, que es realitza entre el 21 i el 28 de febrer de 1883, amb una certa amplitud, doncs. El marquès de Monsalud defensa el seu vot particular, que és rebutjat per la majoria. També es rebutja l'esmena de Vicente Hernández, però se n'admet una part. Del grup de senadors catalans, intervenen Manuel María Álvarez (*cunero* per Lleida), que fa observacions a l'esmena d'Hernández, i Juan Magaz, que intervé a favor del dictamen, com a membre de la comissió. Finalment, el Senat aprova un text lleugerament modificat respecte l'aprovat pel Congrés, pel que calia recórrer a la comissió mixta. Ara bé, el projecte queda pendent de l'aprovació definitiva del Senat, que, sense cap motiu aparent, no s'arriba a produir. Si el febrer s'aprovava el darrer article del projecte, el juliol arribava al Senat una exposició de l'Ajuntament de Tortosa, demanant que es votés aviat.

La fi d'aquesta legislatura i de la següent i, amb elles, de les Corts liberals de 1881-84, arriba sense cap resolució definitiva sobre aquest tema. A les següents Corts tampoc no es torna a plantejar.

Mentre, la companyia seguia per la via administrativa altres contenciosos, reflectits a les reials ordres de 16-9-1879 i 11-12-1884. Finalment, la de 7-5-1886 decretava la caducitat de la concessió, segons una petició de la pròpia companyia i de quinze ajuntaments de la comarca, que demanaven que un altre concessionari es fes càrrec de les obres de canalització del delta esquerre. En el text de caducitat, s'inclou la valoració que fa la RCCRE:

En 10 de Marzo de 1884 el Consejo de administración de la Compañía, autorizado por la junta general, pidió que se decretara la caducidad de la concesión a tenor de lo dispuesto en la ley de 26 de Noviembre de 1851, alegando que no habiendo podido conseguir la prórroga que se le otorgaba en la proposición de ley aprobada por el Congreso, pero que no llegó a votarse definitivamente en el Senado, fatigada, rendida, sin crédito, sin fuerzas para otras luchas y sin medios para hacer una nueva campaña en demanda de una

700. REAL COMPAÑÍA DE CANALIZACIÓN Y RIEGOS DEL EBRO: *Al Senado los directores de la ...*, 1883.

prórroga, no puede ni quiere sostener una vida que ha llegado hasta serle enojosa, resignándose a sacar de lo mucho invertido lo poco que pueda obtener de la subasta que debe hacerse con arreglo a los artículos 20 y siguientes del pliego de condiciones adjunto a dicha ley de 1851<sup>701</sup>.

#### **6.2.6. Legislació sobre xarxes telefòniques.**

Tanca els apartats dedicats a la tramitació de temes econòmics a les Corts, la legislació sobre establiment de xarxes telefòniques, qüestió nova a l'època i pendent com a tal d'una reglamentació.

El març de 1882, el ministre de la Governació, Venancio González, presenta un projecte de llei al Senat relatiu a aquest sector. Cal dir que de la mateixa manera que Correus i Telègrafs es trobava adscrit a aquest ministeri, la reglamentació sobre telefonia també passa pel mateix. El projecte era una primera regulació bàsica del sector i incloïa la possibilitat de concessions a empreses per a la instal·lació i explotació de la xarxa telefònica amb destí al servei públic.

Es forma la corresponent comissió, que presideix Juan Moreno Benítez, i en la que trobem un únic català, Josep Maluquer, ara ja senador vitalici. El mateix Maluquer presenta una exposició de la *Sociedad Española de Electricidad*, de Barcelona, demanant que a la llei es considerés un sol districte municipal tota ciutat i poble propers que es trobessin a menys de 10 quilòmetres.

La comissió emet un dictamen en general favorable, amb algun petit retoc, que s'aprova sense debat el 15 de juny.

El text aprovat pel Senat passa al Congrés en dates properes a la fi de la legislatura. Es forma la comissió, que presideix Albert Bosch (Roquetes), i en la que trobem també Isidre Boixader (Seu d'Urgell). El tema, però, queda aturat aquí. A la següent legislatura s'arriba a reproduir el projecte, però tampoc no segueix els seus tràmits habituals. Eduardo Aguirre (Bilbao) s'interessa per aquesta qüestió en un parell de preguntes al ministre. Aquest, però, soluciona el tema per la via del reial decret. Així, el que data de 16-6-1882, és a dir, l'endemà de l'aprovació pel Senat del projecte de llei, però quan encara no havia estat llegit al Congrés, posa les bases sobre la legislació en aquest sector que funcionaran, amb retocs, durant els propers anys. En aquest reial decret, Venancio González explica que tot i que es tracta d'un tema que es pot resoldre per la via del reial decret, va preferir dur un projecte de llei a les Corts. Tenint en compte la urgència del tema, vol plantejar com a reial decret el text aprovat pel Senat. Si el Congrés —continua el ministre— incorpora alguna variació, la llei definitiva ja les incorporarà. Pel que fa a la demanda de la societat de Barcelona, el text admet les concessions dins dels termes d'un o més ajuntaments que constitueixin una sola agrupació i sense excedir un radi de 10 quilòmetres.

El resultat d'aquest reial decret és que el Congrés, veient que ja existia una legislació sobre aquest sector, dedica la seva atenció a altres qüestions, ajornant la inclusió a l'ordre del dia d'aquest projecte de llei. Successives reials ordres i reials decrets incorporen noves disposicions a aquesta primera legislació als anys següents, sense recórrer en cap cas a un projecte de llei votat per les Corts.

---

701. *Gaceta de Madrid*, 26-5-1886, núm. 146, p.573-574, RO de 7-5-1886.

### **6.2.7. Grau de realització de les demandes de les empreses catalanes.**

En termes generals, es pot parlar d'un molt elevat grau d'èxit per part de les empreses de l'anomenat *grup català*. Les dues empreses que opten a contractes amb l'Estat —el grup que constituirà el BHC i la naviliera *Antonio López y Cía.*, després CT— guanyen tots els concursos públics als que es presenten i, a més, en les successives ampliacions i/o modificacions de les condicions inicials, obtenen sempre unes condicions altament avantatjoses. La tercera empresa del grup —la CGTF— no participa en cap concurs públic, però deu la seva mateixa creació a una legislació de desestanc que desbloquejava un sector fins aleshores en monopoli.

Pel que fa a les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya, es pot parlar també de l'obtenció de bona part de les demandes plantejades. Cal veure que es tracta d'una legislació feta a mida, que contempla aspectes específics que afecten sols a la pròpia companyia demandant, tals com concessions de nous trams i pròrroques d'obres, sobretot. En el cas dels promotors ferroviaris que encara no han constituït una companyia, el destí de les demandes plantejades sol ser més divers: mentre algunes d'aquestes demandes segueixen una tramitació completa i obtenen l'èxit, d'altres queden aturades en alguna part del procés, de vegades fins i tot en la primera etapa.

Una altra qüestió a tenir en compte, és l'obstaculització de demandes per la pressió en sentit contrari de companyies rivals, especialment pel que fa a la concessió de trams ferroviaris paral·lels o coincidents. En aquests casos, mentre hi ha projectes que queden aturats, d'altres obtenen la corresponent llei de concessió, tot i existir ja trams molt similars concedits per anteriors lleis.

Pel que fa a l'apartat de demandes col·lectives, el seu grau d'èxit no és gaire gran, tot i la potència de les companyies demandants, de les seves representacions a ambdues cambres i de la suma dels seus esforços. Així, temes com el de l'avenç reintegrable o la supressió del recàrrec del 10% sobre el preu de transport dels viatgers, no tenen un desenllaç d'acord amb els desitjos de les companyies.

En conjunt, doncs, per a aquest sector de l'economia que engloba grans empreses financeres, de negocis colonials i d'obres públiques, es pot parlar d'un grau de realització de les seves demandes molt superior de l'obtingut en el sector de les demandes col·lectives de les corporacions econòmiques, especialment de les representatives del sector industrial.

### **6.3. Participació dels parlamentaris catalans en alguns temes d'interès local.**

A més de la participació dels parlamentaris catalans en temes de política econòmica, pot ser interessant donar una ullada a les seves intervencions en alguns temes d'interès més local i també en els altres grans debats parlamentaris que es produeixen a les Corts durant el període.

D'entrada, hi ha un tema que absorbeix un percentatge significatiu de l'activitat dels parlamentaris catalans a les Corts, tant més gran en el cas dels que són poc actius. Es tracta, com ja s'ha apuntat en anteriors capítols, de les gestions parlamentàries per a la inclusió d'un determinat tram de carretera dins del pla general i de les previsions pressupostàries i, d'aquesta manera, procedir a la reparació d'una ja existent o bé a la creació d'una de nova. Per aconseguir aquesta inclusió, calia una llei aprovada per les Corts

i, per això, les gestions parlamentàries adopten la mateixa forma que en el cas dels ferrocarrils: una proposició de llei presentada per un grup de parlamentaris, formació de comissió, dictamen i discussió. Són nombroses les carreteres catalanes gestionades durant aquests anys. Com assenyala Carlos Dardé, aquest tipus de treballs parlamentaris significaren una part molt important de la relació clientelar dels diputats amb els seus districtes<sup>702</sup>.

A banda d'aquestes tramitacions, caldria esmentar en segon lloc alguns temes ja vistos en apartats anteriors. Així, en l'anàlisi dels pressupostos generals de l'Estat, hem vist com algunes demandes concretes eren presentades en forma d'esmenes signades per parlamentaris catalans. Aquest és el cas de la iniciativa de Pau Turull per a la creació d'un nou jutjat judicial a Sabadell, de Víctor Balaguer i de Manel Duran i Bas per a la millora dels jutjats de Barcelona, de Fèlix Macià per a l'acabament de la línia telegràfica entre Pons i Puigcerdà, per La Seu d'Urgell i de diversos parlamentaris catalans sobre el Port de Barcelona. També hem vist l'interès dels diputats catalans per la proposició incidental de la minoria conservadora relativa a la proclamació de l'estat de guerra a Barcelona el 1882.

A més d'aquests temes, caldria esmentar-ne fins a cinc més: el conflicte del gas a Barcelona, els esdeveniments per la qüestió dels consums a Manresa, la cessió a l'Ajuntament de Barcelona de l'edifici de l'exconvent de Sant Gaietà i els emprèstits de les diputacions provincials de Barcelona i de Tarragona per a la construcció de carreteres.

El conflicte del gas de 1878 a Barcelona mereix l'interès dels parlamentaris catalans. Aquest conflicte, que enfrontava una part dels usuaris amb l'Ajuntament i que provoca una polèmica intervenció del governador civil, Cástor Ibáñez de Aldecoa, és objecte de dues interpel·lacions al Congrés i de dues intervencions al Senat, totes elles protagonitzades per parlamentaris catalans.

L'abril de 1878, Marià Maspons (diputat per Granollers) explana la seva interpel·lació. Maspons comença per analitzar el conflicte existent entre l'Ajuntament de Barcelona i els consumidors de gas, que havia donat peu al moviment de resistència al pagament de l'impost corresponent i a diversos aldarulls, per passar tot seguit a justificar l'impost i l'actitud de l'Ajuntament conservador. No obstant, després passa a analitzar la política econòmica del Govern, essent aquí força crític amb la política aranzelària. El respon el ministre de la Governació, Francisco Romero Robledo, que de fet se centra més en aquests darrers aspectes que no pas en el conflicte del gas pròpiament.

El maig hi ha a Barcelona una reunió dels parlamentaris catalans que es trobaven presents a la ciutat, presidits per Joaquim Maria Paz, per analitzar el conflicte. El mateix mes, Rius i Taulet (Barcelona) explana una altra interpel·lació. A diferència de Maspons, censura sobretot l'actitud del governador civil. El respon Romero Robledo, que defensa la gestió d'aquest.

Dies després, Eduard Reig (Manresa) torna a censurar la conducta del governador i en demana la destitució. Pere Collaso (Barcelona) dona explicacions sobre l'impost i els medis reglamentaris de fer-lo efectiu i censura també l'actitud del governador. Intervenen altres oradors, en un debat ja més generalitzat. Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú) relaciona el tema del gas amb el retraïment de l'electorat a les darreres eleccions municipals, provocat per les irregularitats del procés electoral, qüestió ja tractada també per Collaso. Analitza tot el

---

702. DARDÉ: *La Restauración ...*, p.50.

procés, amb dures crítiques al Govern i fent algunes consideracions generals sobre la situació econòmica i política del país. Maspons, des del seu lloc de ministerial, polemitzava llargament amb els oradors catalans de la minoria constitucional i especialment amb Rius i Taulet, a qui acusa de practicar des del Govern municipal els mateixos procediments que ara censura des de l'oposició. Intervenien en el debat Cánovas i Sagasta, més el *cunero* per Barcelona Emilio Castelar.

Pel que fa al Senat, ja al novembre, després de l'interregne parlamentari, Manel Girona i Joaquim Maria Paz, senadors per Barcelona i per la SEBAP respectivament, tornen a demanar explicacions al Govern sobre aquest tema.

Molt relacionat amb el tema del gas, està el dels esdeveniments de Manresa, provocats per la qüestió de consums, en la mesura que la minoria constitucional torna a censurar l'actitud del governador civil. En aquesta ocasió, Balaguer fa un anunci d'interpel·lació (lligant aquests fets amb uns altres de similars a Marchena), que és pres per Romero Robledo com la interpel·lació mateixa, encetant-se així un debat amb intervenció d'alguns oradors, Cánovas i Sagasta inclosos. Balaguer censura sobretot l'actuació de l'Exèrcit.

Els altres tres temes plantejats, no són de debat polític, sinó de tramitació administrativa. El primer d'ells, és una petició de pas de cessió provisional a completa de l'exconvent de Sant Gaietà de la plaça de Santa Anna, en aquells moments en ruïnes, de l'Estat a l'Ajuntament de Barcelona, amb el propòsit de subhastar-lo i amb els ingressos aconseguits, construir un edifici destinat a jutjats de primera instància i municipals. Presenten la corresponent proposició de llei al Congrés Eduard Reig (Manresa), Joaquim de Cabirol (Arenys de Mar), Camil Fabra (Barcelona), Antoni Castell de Pons (Igualada), Josep Maria Nadal (Gràcia), Pere Bosch i Labrús (Vic) i Nil Maria Fabra (Castellterçol)<sup>703</sup>.

Reig defensa la proposició i es pren en consideració. Presideix la comissió Balaguer, i en ella trobem els signants de la proposició Reig, Cabirol, Nil Fabra i Bosch i Labrús, junt amb Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat) i Josep Florejachs (Olot). El seu dictamen, que retocava lleugerament la proposició inicial, s'aprova sense debat el 7 de desembre.

Al Senat, presideix la comissió Felipe de Cascajares (Terol), i en ella trobem Manel Girona, Ferran Puig (Barcelona), Juan Magaz (UB) i Josep Maluquer, junt amb altres senadors no catalans. El seu dictamen s'aprova, també sense debat, el dia 16. La llei resultant duu data de 27-12-1878.

El següent tema, és una sol·licitud d'autorització per a l'emissió d'un emprèstic de cinc milions de pessetes (30.050,61 euros) per part de la Diputació Provincial de Barcelona, amb destí a la construcció de carreteres. Presenten la corresponent proposició de llei, el desembre de 1878, els ja al·ludits Camil Fabra, Reig, Cabirol i Sedó, més Enrique de Orozco (Berga) i Pau Turull (Terrassa), tots ells diputats de la província de Barcelona, junt amb Enrique Villarroya (Líria)<sup>704</sup>.

Fabra defensa la proposició i es pren en consideració. Presideix la comissió Josep Florejachs, i en formen part els signants de la proposició Sedó, Orozco i Turull, junt amb Nil Maria Fabra i altres diputats no catalans. El 14 de desembre s'aprova sense debat el seu dictamen.

703. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 22-10-1878, ap. 3r al núm. 132.

704. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 9-12-1878, ap. 2n al núm. 145.

Al Senat, trobem com a membres de la comissió els ja al·ludits Magaz, Puig, Maluquer i Paz, més el marquès de Monistrol (vitalici), junt amb altres senadors no catalans. Un d'aquests, Lorenzo Nicolás Quintana (Oviedo) n'és el president. El dictamen s'aprova, també sense debat, el dia 19. És la llei de 31-12-1878.

En vista de la iniciativa de la Diputació Provincial de Barcelona, la de Tarragona es decideix a fer el mateix, però per un import inferior, de tres milions. Els diputats de Tarragona presenten la corresponent proposició de llei al Congrés el gener de 1880. La signen Albert Bosch i Fustegueras (Roquetes), el marquès de Montoliu (Tarragona), Marià Pons (Reus), Josep Ferrer i Forés (Gandesa), Pere Antoni Torres (Tarragona), Josep Castellet (Valls) i Joaquim Castellarnau (El Vendrell)<sup>705</sup>.

Albert Bosch defensa la proposició, que es pren en consideració. A la comissió trobem tres dels signants de la proposició, com són el propi Bosch, Pons, Castellarnau i Ferrer, junt amb Manel Duran i Bas, que fa de president, Rafael Cabezas (Trempe); i un setè component: Félix Berdugo. Aquesta comissió presenta un primer dictamen, que després retira i torna a presentar amb algun retoc. Finalment, s'aprova sense debat el 28 de gener de 1880.

Presideix la comissió del Senat Francisco de Paula Pavía, senador vitalici que havia estat anteriorment *cunero* per Tarragona. En ella trobem també els ja al·ludits Maluquer, Paz i Magaz, junt amb altres senadors no catalans. El seu dictamen s'aprova sense debat el 16 de febrer de 1880. És la llei de 16-3-1880.

Dels anteriors temes, en aquells que estan més orientats cap a la tramitació de mesures concretes de foment, tornem a trobar un funcionament comú per part dels parlamentaris catalans o bé dels parlamentaris electes per una mateixa província.

#### **6.4. Participació dels parlamentaris catalans en els altres grans debats de les Corts.**

Alguns dels temes de política econòmica vistos fins aquí, generen importants debats parlamentaris, amb la intervenció de bona part dels principals oradors d'ambdues cambres. No obstant, a més, hi ha tot un altre tipus de debats, de caire més polític, que centren l'atenció de les Corts durant aquests anys. Es tracta de tota la legislació bàsica del nou règim (Constitució, lleis electorals), junt amb les diverses iniciatives de reformes polítiques en temes molt diversos (lleis d'impremta, instrucció pública, judici oral), debats no vinculats a cap iniciativa legislativa (contestacions als discursos de la Corona, interpellacions) i, finalment, un significatiu paquet de disposicions de tema militar.

##### **6.4.1. Corts de 1876-79.**

Com hem vist al capítol dedicat a les Corts, les primeres de la Restauració tenen quatre legislatures, amb la particularitat que el Senat es recomposa completament a partir de la segona, de tal manera que en el cas de la cambra alta caldria parlar de dos períodes de Corts diferenciats. D'aquestes legislatures, la de 1878 (1878 extraordinària, segons la denominació oficial), és molt breu.

En aquestes quatre legislatures, hi ha un important paquet de mesures legislatives destinades a posar les bases del nou règim, sobretot la Constitució, les lleis electorals de

---

705. DSC, legislatura de 1879-80, 13-1-1880, ap. 15è al núm. 80.

Senat i de Congrés i l'arranjament dels furs bascos, junt amb diverses mesures de reformes polítiques, entre les que cal esmentar la reforma de la llei d'enjudiciament civil, llei d'impremta, cassació en matèria civil, suspensió de les garanties constitucionals, llei de caça, més alguns projectes de llei que queden pendents, com el d'instrucció pública, el de carrera diplomàtica i el de presó preventiva. Hi ha també un debat més polític, sobretot entorn als diversos missatges de Contestació al discurs de la Corona i interpellacions. Finalment, hi ha un important paquet legislatiu dedicat a l'Exèrcit: llei d'organització i reemplaçament de l'Exèrcit, llei constitutiva de l'Exèrcit, llei d'ascensos a l'Armada i llei de reemplaçament de l'Exèrcit.

El debat sobre la Constitució de 1876, celebrat al Congrés entre el 5 d'abril i el 24 de maig de 1876 i al Senat entre el 2 i el 27 de juny, aconsegueix despertar un cert interès per part d'alguns parlamentaris catalans. Al Congrés, hi ha diverses intervencions de diputats *cuneros* (Emilio Castelar, Manuel Alonso Martínez i Manuel Azcárraga) sobre les que no cal aturar-se gaire aquí. Víctor Balaguer és l'únic diputat *del país* que protagonitza una intervenció a fons, tot oposant-se al projecte com a membre de la minoria constitucional, qüestió que ja hem vist en la seva biografia. D'altra banda, els marquesos de Montoliu i de Camps s'interessen pel tema de la unitat catòlica i Rius i Taulet per temes de l'administració local.

Al Senat, el baró de les Quatre Torres s'interessa també per la unitat catòlica, presentant exposicions i defensant una esmena al respecte. Joaquim Maria Paz en presenta i defensa una altra, de to una mica més suau. Josep Maluquer, en canvi, presenta i defensa una altra esmena relativa a les detencions dels ciutadans. Cal dir que cap d'aquestes esmenes no s'accepta. Intervé també el *cunero* José María Bremon, com a membre de la comissió.

En la legislació electoral, el primer tema presentat a les Corts és la part relativa a la nova composició del Senat, que es debat en primer lloc en aquesta cambra entre el 30 de juny i l'1 de juliol de 1876 i al Congrés entre el 8 i el 15 de novembre del mateix any, després de l'interregne parlamentari. Els parlamentaris catalans no intervenen en aquests debats. Segueix a aquest tema el debat sobre el projecte de llei que restablí, amb caràcter provisional, la llei electoral de diputats de 1865 i que creava una comissió que n'estudiés una altra de definitiva. Aquest tema es debat al Congrés entre el 21 de maig i el 6 de juny de 1877 i al Senat entre el 21 i el 28 de juny. A banda dels diputats *cuneros* Alonso Martínez i Castelar, al Congrés l'única intervenció de diputats *del país* que es produeix és la de Ramon Soldevila, que presenta una esmena, la defensa i, finalment, la retira, mentre que al Senat no intervé cap català. Tanca aquest paquet legislatiu la llei electoral definitiva per al Congrés de 1878, debatuda en aquesta cambra entre el 7 i el 13 de novembre de 1878 i al Senat entre el 3 i el 7 de desembre. En aquesta ocasió, sols intervé Castelar, del que cal recordar sempre el seu cunerisme, al Congrés, mentre que el projecte torna a passar pel Senat sense cap intervenció dels catalans.

Pel que fa al projecte de llei d'arranjament dels furs bascos, debatut en primer lloc al Senat entre el 20 i el 22 de juny de 1876 i després al Congrés, entre el 12 i el 19 de juliol, tampoc no hi ha cap intervenció significativa dels catalans. Els *cuneros* Manuel de Salamanca i José Ferreras presenten exposicions demanant-ne l'abolició.

En l'apartat de reformes polítiques, cal esmentar en primer lloc la reforma de la llei d'enjudiciament civil, debatuda al Congrés en un únic dia, el 18 de maig de 1877. A banda del *cunero* Manuel de Azcárraga, que intervé com a membre de la comissió, cal esmentar la

intervenció de Ramon Soldevila, que consumeix el primer torn contra la totalitat. Albert Quintana presenta una exposició dels propietaris de finques rústiques i urbanes de Barcelona, demanant que s'activi el debat sobre la part relativa als desnonaments, mentre que Pere Bosch i Labrús, ja després del debat, en presenta una altra, del Centre de propietaris de la Vila de Gràcia, agraïnt a les Corts la reforma de la llei i fent algunes consideracions al respecte. El Senat aprova aquest projecte de llei sense debat el 12 de juny.

La llei d'impremta de 1878 es debat en primer lloc al Senat, entre el 19 de març i el 3 d'abril de 1878, i després al Congrés, entre el 14 de novembre i el 5 de desembre, ja després de l'interregne parlamentari. Entre els senadors catalans, cal destacar la intervenció de Josep Maluquer. Aquest senador presenta una esmena, junt amb altres senadors, regulant el paper dels tribunals i del jurat en els delictes comesos a través de la impremta, i la defensa, retirant-la finalment abans de rebre una votació adversa. En signa una altra del senador *cunero* Juan Moreno Benítez, referent als tràmits per a la legalització de la premsa, alhora que fa diverses intervencions en nom de la minoria constitucional.

Al Congrés, cal destacar la intervenció de Víctor Balaguer. Presideix la comissió encarregada d'aquest tema i, disconforme amb el dictamen de la majoria, emet un vot particular. Tant en aquest vot com en la seva intervenció defensant-lo, demana un replantejament complet de la llei, en base a demanar que els delictes comesos a través de la premsa es castiguin d'acord amb les prescripcions del Codi Penal, és a dir, sense una legislació específica, i que el tribunal del jurat sigui l'únic competent per jutjar aquests delictes, en sintonia amb el sector més progressista de la minoria constitucional. D'altra banda, Albert Bosch i Fustegueras, de la majoria de la cambra, consumeix el tercer torn en pro del dictamen. Finalment, Castelar fa un breu aclariment.

El projecte de llei de cassació en matèria civil es debat també en primer lloc al Senat, concretament entre el 28 de maig i el 8 de juny de 1877, mentre que al Congrés es debat, ja a la legislatura següent, entre el 12 i el 21 de març de 1878. A la cambra alta, dels senadors catalans únicament intervé Joaquim Maria Paz, que defensa el projecte en la seva condició de membre de la comissió, mentre que al Congrés sols intervé el *cunero* Alonso Martínez, també en la seva condició de membre de la comissió. El projecte de llei que preveia un exercici de les facultats legislatives per part del poder executiu, junt amb mesures extraordinàries i suspensió de les garanties constitucionals, passa també pel Senat en primer lloc, on es debat entre el 16 i el 20 de novembre de 1876, sense que intervingui cap senador català. Al Congrés hi ha uns debats previs el 8 de juliol i dies següents i el 6 de novembre, en els que intervenen del grup analitzat sols els *cuneros* Salamanca i Alonso Martínez. El text aprovat pel Senat es debat entre el 27 de desembre de 1876 i el 4 de gener de 1877, en què s'aprova, amb noves intervencions de Salamanca i ara també de Castelar.

La llei de caça té un primer debat sobre la totalitat al Congrés el 28 de juny de 1877, però l'articulat no s'aprova, en aquest cas sense debat, fins la legislatura següent, concretament el 12 de novembre de 1878. En el moment de presentació del projecte de llei, hi ha algunes esmenes de Ramon Soldevila i d'Albert Quintana, però quan toca debatre-les, disset mesos més tard, ja no intervenen per defensar-les. El debat al Senat es fa entre el 9 i el 12 de desembre de 1878, produint-se algunes intervencions dels senadors catalans. Ferran Puig presenta dues esmenes, amb lleugeres modificacions d'alguns articles, mentre que el marquès de Guad-el-Jelú en presenta una altra, relativa a la caça practicada pels militars.



Ambdós senadors intervenen, tot defensant llurs esmenes, que no s'aproven. El marquès de Monistrol, per la seva banda, fa algunes observacions durant el debat sobre l'articulat.

Hi ha també tres projectes de llei que queden pendants en finalitzar aquestes Corts. El més significatiu potser és el relatiu a la instrucció pública, presentat al Congrés a la legislatura de 1877, però no debatut fins la següent, concretament entre el 5 d'abril i el 29 de maig de 1878, amb lapses de temps entremig en els que no s'arriba a tractar aquesta qüestió. Per part dels diputats catalans, cal esmentar l'esmena d'Albert Bosch, que demanava incloure l'educació física a l'ensenyament secundari, que defensa i finalment retira, veient que la comissió no anava a acceptar-la. Ramon Soldevila també presenta una esmena, que no arriba a defensar, matisant alguns aspectes de l'articulat. Finalment, Pelagi de Camps presenta una exposició de l'IACSI, en la que es demanava la creació de noves facultats de ciències, sobretot naturals.

El projecte de llei sobre carrera diplomàtica es debat al Senat entre el 7 i el 9 de juliol de 1877, sense que intervingui cap senador català, però no arriba a discutir-se al Congrés. El de presó preventiva es presenta també en primer lloc al Senat, on es debat entre el 16 i el 19 de juliol de 1878, mentre que al Congrés tampoc no arriba a discutir-se. A la cambra alta, cal esmentar novament la participació de Maluquer, que fa un torn contra la totalitat, en el que qüestiona el paper que atorga el projecte als jutges de primera instància.

En el debat polític més genèric, és a dir, el que no va associat a cap projecte ni proposició de llei, cal esmentar en primer lloc els successius missatges de contestació al discurs de la Corona. El corresponent a l'inici de la legislatura de 1876-77, es debat al Congrés entre el 8 i el 17 de març de 1876 i al Senat entre el 23 i el 29 del mateix mes. Del grup de parlamentaris estudiat, cal esmentar les intervencions del *cunero* Castelar i de Víctor Balaguer al Congrés, aquest darrer com a membre de la minoria constitucional, mentre que al Senat no intervé cap senador català<sup>706</sup>. A la legislatura de 1877, es debat aquesta qüestió en primer lloc al Senat, entre els dies 5 i 7 de maig, i després al Congrés, entre el 8 i el 14 del mateix mes. A la cambra alta, el baró de les Quatre Torres presenta una esmena relativa a les relacions amb la Santa Seu, la defensa i finalment la retira. Al Congrés intervé sols el *cunero* Alonso Martínez. A la següent legislatura (1878, 1878 extraordinària segons la periodització oficial), no hi ha un debat sobre la contestació al discurs de la Corona, sinó sobre el missatge de felicitació al rei, amb motiu del seu casament. Aquest tema es debat al Congrés entre el 14 i el 15 de gener de 1878 i al Senat el dia 17 del mateix mes, sense que intervingui cap parlamentari català a cap de les dues cambres. Finalment, a la legislatura de 1878-79 (1878 segons la periodització oficial), el debat es realitza al Congrés entre el 25 i el 28 de febrer de 1878 i al Senat entre el 7 i el 12 de març. Al Congrés, cal esmentar l'esmena de Bosch i Labrús, relativa a la política aranzelària i que hem tingut ocasió de veure a l'apartat corresponent, junt amb la intervenció del *cunero* Castelar, mentre que al Senat no intervé cap senador català.

Dins d'aquest grup de temes, queda per veure les dues interpel·lacions més significatives d'aquest període de Corts: la que protagonitza Manuel de Salamanca sobre els fets dels jardins del *Buen Retiro* (aldarulls en una representació teatral) i la de Fernando León y Castillo sobre política general del Govern. Ambdues es realitzen al Congrés dels diputats, la primera els dies 25 i 26 de juny de 1877 i la segona el 15 de juliol de 1878. En la de

706. Sobre aquest debat, veure també CÁNOVAS DEL CASTILLO, Antonio: *Discursos pronunciados en las Cortes por el Excmo. Señor Don ..., Predidente del Consejo de Ministros, durante la discusión del mensaje de contestación al discurso de la Corona en la legislatura de 1876, 1876.*

Salamanca, i a banda d'aquest diputat, *cunero* per Tortosa, no intervé cap català. A la segona, que té a veure amb la intervenció de Balaguer sobre els esdeveniments de Manresa i Marchena, vista anteriorment, no intervé cap català.

Hi ha quatre temes que constitueixen un bloc legislatiu dedicat a l'Exèrcit. El primer d'ells és la llei d'organització i reemplaçament de l'Exèrcit, debatuda al Congrés entre el 6 i el 14 de desembre de 1876, i al Senat, entre el 22 i el 26 del mateix mes. Al Congrés, intervenen el *cunero* Castelar i Ramon Soldevila, aquest darrer a favor del projecte, com a membre de la comissió. Al Senat, trobem com a membres de la comissió dos militars del grup estudiat: el marquès de Benzú i el *cunero* Francisco de Paula Pavía.

El segon tema és la llei constitutiva de l'Exèrcit, debatuda en primer lloc al Senat, entre el 16 i el 27 de maig de 1878, i posteriorment al Congrés, entre el 31 d'octubre i el 7 de novembre, després de l'interregne parlamentari. Al Senat, novament trobem dos membres del grup de senadors catalans militars. El comte de Torre-Mata, en tant que membre de la comissió, fa diverses intervencions a favor del projecte, destacant el primer torn a favor de la totalitat, en resposta al marquès de la Habana. El marquès de Guad-el-Jelú, per la seva banda, té algunes intervencions, en forma de preguntes i d'observacions, que no es poden considerar com d'oposició al projecte. Al Congrés, intervenen també els diputats militars: hi ha extensos treballs del *cunero* Salamanca contra el projecte, mentre que Enrique Orozco presenta i defensa algunes esmenes.

El tercer tema apareix al Senat, on es debat primer entre els dies 4 i 11 de juny de 1878, com a *Ascensos a l'Armada*, mentre que al Congrés, que debat molt breument aquesta qüestió el 17 de juny, s'anomena *Canvis d'escala, retirs i ascensos a la Marina*. A cap de les dues cambres no intervé cap parlamentari del grup estudiat. El text, al seu pas pel Congrés, rep alguna lleugera variació, que fa necessària la intervenció d'una comissió mixta. El dictamen d'aquesta comissió s'aprova sense debat al Congrés el 10 de juliol, i amb un lleuger debat al Senat el dia 12.

El quart i darrer tema, és la llei de reemplaçament de l'Exèrcit de 1878, debatuda en primer lloc al Senat entre el 4 i l'11 de juliol de 1878, i posteriorment al Congrés el dia 20 del mateix mes. Mentre al Senat no intervé cap senador català, al Congrés és novament el *cunero* Salamanca qui es mostra molt actiu contra el projecte, mentre que Ramon Soldevila té alguna intervenció menor, en forma de rectificació.

#### **6.4.2. Corts de 1879-81.**

Aquestes Corts, més breus que les anteriors, tenen dues legislatures, la de 1879-80 i la de 1880-81, aquesta darrera, molt breu. El primer tram de la primera legislatura correspon al Govern de Martínez Campos, mentre que la resta del període a un govern presidit per Cánovas. Aquestes Corts tenen dos debats sobre reformes polítiques importants: l'abolició de l'esclavatge a Cuba i la llei de bases per a la reforma de la d'enjudiciament civil. En l'apartat de debats polítics generals, no vinculats a projectes legislatius, cal destacar d'una banda els dos missatges de contestació als discursos de la Corona, i de l'altra, un seguit d'interpel·lacions i de proposicions incidentals que es realitzen a ambdues cambres durant el primer semestre de 1880. Tots aquests temes es concentren a la primera d'aquestes legislatures.

El tema de l'abolició de l'esclavatge a Cuba, és debatut en primer lloc al Senat, entre el 12 i el 24 de desembre de 1879, i posteriorment al Congrés, entre el 14 i el 19 de gener següent. Al Senat no intervé cap català, mentre que al Congrés José Álvarez Mariño (*cunero*, però amb matisacions) intervé breument per a una al·lusió personal, i un altre *cunero*, José Porrúa, defensa el dictamen de la comissió, com a membre seu. Les bases per a la reforma de la llei d'enjudiciament civil es debaten també en primer lloc al Senat, entre el 9 i el 14 d'abril de 1880, i després al Congrés, els dies 17 i 18 de juny. Mentre que al Senat no intervé cap senador català, al Congrés hi ha una iniciativa de Duran i Bas, presentada com a proposició de llei a part, però molt lligada amb aquesta qüestió, que hem pogut veure amb alguna amplitud a l'apartat dedicat al Codi Civil.

El debat sobre la contestació al discurs de la Corona corresponent a la legislatura de 1879-80, es realitza al Congrés entre el 30 de juny i el 14 de juliol de 1879 i al Senat entre l'11 i el 19 de juny. Al Congrés, caldria destacar l'esmena de Bosch i Labrús sobre política aranzelària, vista a l'apartat corresponent. Intervé també Castelar, que consumeix el segon torn contra la totalitat, i Balaguer, per al·lusions, tot esbossant els seus plantejaments de liberalisme polític més proteccionisme econòmic i defensant la seva gestió com a ministre d'Ultramar durant el Sexenni. Al Senat, Maluquer presenta i defensa una esmena, que no s'aprova, en la que al·ludia al fet que no tots els partits polítics estiguessin representats a les Corts i al seu desig que així fos. D'altra banda, el marquès de Guad-el-Jelú i el comte de Torre-Mata, ambdós membres del grup de senadors militars, intervenen per explicar la seva actuació personal en els primers dies de la Revolució de 1868<sup>707</sup>.

El debat del mateix tema corresponent a la legislatura de 1880-81, es realitza al Congrés entre el 10 i el 19 de gener de 1881 i al Senat entre el 22 i el 31 del mateix mes. Al Congrés intervé Balaguer, en un discurs ideològic de polèmica amb Cánovas, en el que enllaça amb algunes de les qüestions plantejades a la seva darrera gira de propaganda pel País Valencià, Catalunya i Aragó. Al Senat, intervé Ferran Puig defensant una esmena i en resposta a la intervenció de Juan Francisco Camacho. Puig defensa el proteccionisme aranzelari, posant com a exemple els Estats Units i la comissió de la cambra dels diputats francesos que analitza la reforma de l'aranzel.

En l'apartat d'interpel·lacions, la primera que trobem és la de Bernardo Portuondo al Congrés, sobre empadronament de negres i reformes a les Antilles, que genera un ampli debat entre els dies 4 i 23 de febrer de 1880. Del grup de diputats catalans intervé Balaguer, que al·ludeix a la seva gestió al Ministeri d'Ultramar durant el Sexenni, defensa l'espanyolitat de Cuba i, al mateix temps, la necessitat urgent d'introduir-hi reformes, i explica el programa del PC al respecte. La segona és la que protagonitza al Senat el general Martínez Campos, anterior cap de l'executiu, per les acusacions que creu haver rebut per part del Govern. El debat es realitza entre el 9 i el 15 de març de 1880, sense que intervingui cap català.

Segueix una proposició incidental de Rafael María Labra al Congrés, demanant que es declari urgent la presentació pel Govern i el debat a les Corts dels projectes de llei sobre reformes polítiques i econòmiques a Cuba. El debat es realitza entre el 24 de febrer i el 6 de març de 1880. Del grup de diputats catalans, intervé novament Balaguer, que es refereix una altra vegada a la seva gestió al front del Ministeri d'Ultramar.

707. Sobre aquest debat, veure també SILVELA, Francisco: *Discursos pronunciados en el Senado y en el Congreso de los diputados con motivo del mensaje del discurso de la Corona. Por el Excmo. Señor D. ..., ministro de la Gobernación. Publicarlo varios diputados*, 1879.

Tanca aquest apartat la proposició de llei feta al Senat pel comte de Casa-Galindo, demanant un vot de confiança al Govern per què continuï exercint el seu mandat. El debat es realitza entre el 3 i el 12 de juny de 1880, intervenint del grup de senadors catalans el marquès de Ciutadilla i Juan Magaz. El primer, defineix la seva adscripció ideològica conservadora i la seva situació personal envers Martínez Campos, alhora que polemilitza amb diversos oradors dels sectors democràtics entorn a la seva visió de la situació política del Sexenni, al que critica durament alhora que reivindica l'actuació del nucli alfonsí de Barcelona, comandat per Duran i Bas, del que ell en formava part com a president de l'agrupació de la noblesa. Magaz, per la seva banda, defensa la situació de l'ensenyament dels atacs rebuts per part d'altres oradors. Analitza també el procés de formació de la fusió liberal, tot conclouent que el caràcter heterogeni dels seus components serà un greu problema de cara al futur immediat.

### **6.4.3. Corts de 1881-84.**

Si les Corts de 1881-84 apareixien com les més actives en temes de política econòmica, en la resta de temes també s'aprecia aquesta activitat. Tenen tres legislatures, les dues primeres sota Govern liberal i la tercera, més breu, amb govern esquerrà. Cal esmentar, en primer lloc, les reformes polítiques que generen debats d'una certa amplitud a les Corts, corresponents a lleis aprovades: l'establiment dels tribunals col·legiats i del judici oral i públic (qüestió que accelera l'escissió del sector més esquerrà del PL), la llei orgànica provincial, la reforma d'un article de la llei d'instrucció pública, la llei d'imprensa i la fixació del termini en el que han de fixar llur aptitud legal els senadors electes, junt amb la reforma del jurament dels senadors, que afectava sols el reglament del Senat. Acompanya a aquestes reformes un altre paquet de temes que no arriben a aprovar-se definitivament a les Corts, com són els projectes de llei de sanitat, el d'instrucció primària, l'escola de reforma per a menors de 18 anys i l'establiment del jurat en matèria criminal. Hi ha també un tema més puntual, com és la concessió d'un crèdit extraordinari per indemnitzar els súbdits francesos residents en territori espanyol pels perjudicis ocasionats durant les insurreccions carlina i cantonal. En l'apartat de debats polítics no associats a cap iniciativa legislativa, cal esmentar els dos debats de contestació al discurs de la Corona: el corresponent a la legislatura de 1881-82 i el de 1883-84, que significa la crisi del Govern esquerrà; la legislatura de 1882-83 no té aquest debat. Hi ha també cinc interpellacions: la d'Antonio Mena y Zorrilla al Senat sobre el Consell d'Instrucció Pública, la de Segismundo Moret al Congrés sobre sistema polític i situació de l'actual Govern, la del duc de la Torre al Senat sobre política general, la de Manuel Becerra al Congrés també sobre el sistema polític de l'actual Govern i la del marquès de Orovio al Senat sobre significació política de la crisi ministerial. Tanca aquest apartat la proposició incidental de Manuel Pedregal al Congrés sobre matrimoni civil. La legislació de temes militars torna a ocupar un lloc destacat, amb dues lleis que generen amplis debats, la de reforma de l'organització de l'Exèrcit i la d'Estat Major general de l'Exèrcit, més un projecte que no arriba a ser aprovat, com és el de reforma de diversos articles de la llei de reclutament i reemplaçament de l'Exèrcit.

La llei d'establiment dels tribunals col·legiats i del judici oral i públic es debat en primer lloc al Senat, entre el 15 i el 31 de novembre de 1881, i posteriorment al Congrés, entre el 17 i el 27 de maig de 1882. De les intervencions dels parlamentaris catalans, cal destacar a l'alta cambra la que fa Maluquer. Com a membre de la comissió, realitza diverses

intervencions a favor del projecte de llei, destacant la que fa en resposta a Manuel Merelo, que censurava la timidesa de la reforma i que demanava l'establiment del jurat. Maluquer es mostra d'acord amb l'establiment d'aquest, però no immediatament, sinó a mig termini. Considera que la introducció del judici oral i públic ja representa un avenç i, alhora, una enorme despesa. Fa un repàs de la situació de diversos països europeus, conclouent que el projecte presentat es troba en harmonia amb els més importants.

Pel que fa al Congrés, tant Balaguer com Pedro Diz intervenen a fons donant suport al vot particular d'Aureliano Linares Rivas, en el que es demanava també l'establiment del jurat. Cal dir que tant Linares Rivas com Balaguer i Diz eren membres de la majoria liberal, que es mostren en oberta oposició a aquesta en el que consideren una claudicació dels principis sostinguts des de l'oposició. Aquest debat significarà una fita important en el procés d'escissió del sector més esquerrà del partit.

La llei orgànica provincial es debat al Congrés entre el 20 i el 28 de juny de 1882 i al Senat entre el 6 i el 8 de juliol següent, sense que intervingui cap parlamentari català a cap de les dues cambres. La reforma de l'article 194 de la llei d'instrucció pública es debat amb amplitud al Congrés els dies 4 i 17 d'abril de 1883, mentre que el Senat aprova el projecte sense debat el 19 de maig. De les intervencions de parlamentaris del grup analitzat al Congrés, sols cal esmentar la presència del *cunero* Castelar a la comissió. La llei d'impremta es debat al Congrés entre el 10 i el 16 d'abril de 1883 i al Senat entre el 4 i el 9 de juliol, i tampoc no intervé cap parlamentari català.

La llei que fixava un termini en el que els senadors electes havien de provar llur aptitud legal per ocupar el càrrec i per prendre'n possessió efectiva, no té els seus orígens en un projecte de llei presentat pel Govern, sinó en una proposició d'Eugenio Alau i altres al Senat, partint de la consideració que ni la llei electoral de senadors ni el reglament del Senat no contemplaven aquesta qüestió, tot i que la llei electoral per a diputats, sí, pel que caldria homologar ambdós cossos. El debat al Senat, que incloïa un vot particular del vescomte de Campo-Grande, es realitza el 19 de març de 1883, sense que intervingui cap senador català. Al Congrés, s'aprova sense debat aquest text el 20 de juny.

Pel que fa a la reforma del jurament dels senadors, té els seus orígens en una proposició de llei de Telesforo Montejo i altres, en la que es demanava suprimir la fórmula del jurament en l'acte de presa de possessió del càrrec. Aquest tema, que afectava únicament al reglament del Senat, es debat en aquesta cambra amb una certa amplitud, concretament entre el 29 de gener i el 8 de febrer de 1883, en què s'aprova, però no es debat al Congrés. Entre els senadors catalans, cal esmentar la intervenció de Maluquer, que es mostra partidari de deixar el tema com fins aquell moment.

En l'apartat de reformes polítiques que no arriben a aprovar-se, trobem en primer lloc el projecte de llei de sanitat, debatut al Senat a la legislatura de 1881-82 entre el 9 i el 19 de juny de 1882, en què queda inacabat, continuant la discussió a la legislatura de 1882-83, entre el 13 i el 20 de desembre de 1882. Al Congrés no s'arriba a debatre. Entre els senadors catalans, no es produeix cap intervenció a la primera d'aquestes legislatures, mentre que a la segona intervé el marquès de Monistrol, que s'oposa al canvi de nom del *Real Consejo de Sanidad* pel de *Consejo Superior de Sanidad*, tot considerant que el canvi va en perjudici de les atribucions de la monarquia. El projecte de llei d'instal·lació d'escoles d'instrucció primària es debat al Senat l'1 i el 2 de juny de 1882, sense que intervingui cap català, però tampoc no s'arriba a discutir al Congrés. El d'escola de reforma per a joves

menors de 18 anys té un procés similar, amb un debat al Senat entre el 12 i el 17 de juny de 1882, en el que no intervé cap senador català, mentre que el Congrés no arriba a abordar aquesta qüestió. Finalment, el projecte d'establiment del jurat en matèria criminal, tema molt relacionat amb el que hem vist anteriorment sobre l'establiment dels tribunals col·legiats i del judici oral i públic, també es debat sols al Senat, entre el 28 de març i el 19 de maig de 1883 (amb interrupcions) i no s'arriba a debatre al Congrés. En aquesta ocasió, però, cal esmentar la intervenció de Maluquer, que consumeix el primer torn a favor del projecte, mentre que Juan Magaz intervé sols per a al·lusions i en un tema colateral.

Hi ha també durant aquestes Corts un tema més puntual, com és el projecte de llei de concessió d'un crèdit extraordinari per indemnitzar els súbdits francesos residents en territori espanyol pels perjudicis ocasionats durant les insurreccions carlina i cantonal. Aquesta qüestió es debat al Congrés entre el 5 i el 10 de març de 1883 i al Senat entre el 13 i el 25 d'abril següent. Al Congrés intervé, del grup analitzat, Albert Bosch, que consumeix el primer torn a favor del vot particular que havia presentat Romero Robledo. Al Senat intervé únicament el *cunero* Juan Jiménez, a favor del projecte, en la seva condició de membre de la comissió.

En els debats polítics que no anaven associats a iniciatives legislatives, cal aturar-se en primer lloc en els dos debats de contestació al discurs de la Corona. El corresponent a la legislatura de 1881-82, es debat en primer lloc al Senat, entre el 10 i el 18 d'octubre de 1881, i després al Congrés, entre el 28 d'octubre i el 30 de novembre. Del grup de parlamentaris catalans, intervé al Senat novament Maluquer, aquest cop en condició de membre de la comissió. Com a tal, respon José Moreno Nieto, que havia defensat una esmena relativa a relacions amb la Santa Seu, i José García Barzanallana, tot defensant Maluquer la prerrogativa regia dels indults. Al Congrés, intervenen els *cuneros* Azcárraga i Castelar.

La legislatura de 1882-83 no té discurs de la Corona ni, per tant, debat sobre el missatge de contestació. El debat corresponent a la legislatura de 1883-84 es fa al Congrés entre el 4 i el 17 de gener de 1884. En no aconseguir el Govern esquerrà el suport d'una cambra encara de majoria liberal, es precipita la seva crisi i, consegüentment, el text no arriba a discutir-se al Senat. Del grup analitzat, intervé únicament Pedro Diz, *cunero* però plenament identificat amb els interessos proteccionistes del districte per ell representat. En aquesta ocasió, Diz intervé com a membre de la minoria parlamentària que venia donant suport al Govern. Com a membre de la comissió, consumeix el segon torn contra el vot particular de Trinitario Ruíz Capdepón i Francisco Cañamaque, tot reivindicant l'herència de la revolució de 1868, l'establiment del sufragi universal, una reforma constitucional i llibertat religiosa.

A l'apartat de les interpel·lacions, la primera en produir-se és la que planteja al Senat Antonio Mena y Zorrilla sobre el Consell d'Instrucció Pública, que es realitza entre el 22 i el 29 d'octubre de 1881. Mena era senador per la Universitat de Sevilla i planteja diverses qüestions relatives al ram. Del grup analitzat intervé únicament Juan Magaz (senador per la UB). En diversos torns, analitza el propi Consell, junt amb els òrgans rectors de les universitats i les limitacions en la llibertat de càtedra. Segueix la interpel·lació de Segismundo Moret al Congrés, sobre sistema polític i situació de l'actual Govern, que és una presa de posicions del sector esquerre de la cambra envers un gabinet al que es considera massa inclinat cap el centre. Aquest debat es realitza entre el 20 i el 27 de juny de 1882 i no intervé cap català. Com hem vist a la biografia de Balaguer, la seva intenció era intervenir en aquest debat, però marxa cap Barcelona per rendibilitzar la popularitat aconseguida amb la seva

oposició a la base 5ena. A elles caldria afegir la que protagonitza Romero Robledo al Congrés, el març de 1882, sobre l'actuació del Govern en l'afer de la contribució industrial, qüestió que ja hem pogut veure a l'apartat dedicat al tractat de comerç amb França

Ja a la legislatura següent, la de 1882-83, el duc de la Torre, també entre els escindits de la majoria liberal, explana al Senat una interpel·lació sobre política general, que es realitza entre els dies 6 i 12 de desembre de 1882, sense que intervingui cap català. Poc després, Manuel Becerra explana la seva al Congrés, de tema similar. Aquest debat es realitza entre el 13 i el 21 de desembre i en aquesta ocasió sí intervé Balaguer, amb un discurs molt ideològic, en el que defensa la formació de l'esquerra dinàstica.

Segueix la interpel·lació al Senat del marquès de Orovio sobre la significació política de la crisi ministerial, que havia motivat la renovació del Govern Sagasta el 9 de gener de 1883. El marquès explana la seva interpel·lació el dia 10, l'endemà del relleu ministerial, i els debats s'allarguen fins el dia 15. En aquesta ocasió, no intervé cap català. Tanca aquest apartat la proposició incidental de Manuel Pedregal al Congrés sobre matrimoni civil, que es debat entre els dies 13 i 14 de febrer de 1883, no intervenint tampoc cap català.

En els temes militars, hi ha en primer lloc la llei de reforma de l'organització de l'Exèrcit, que es debat al Congrés entre l'1 i el 9 de maig de 1882, mentre que el Senat aprova el projecte gairebé sense debat el dia 22 del mateix mes. No intervé cap parlamentari català. El segon tema és la llei d'Estat Major general de l'Exèrcit, que es debat en primer lloc al Senat, entre el 3 i el 17 de febrer de 1883, i després al Congrés, entre el 28 de març i el 2 d'abril. Al Senat intervenen novament alguns dels parlamentaris militars del grup analitzat. Així, el marquès de Guad-el-Jelú consumeix el primer torn contra la totalitat, mentre que el comte de Torre-Mata fa també algunes intervencions contra el projecte, alhora que presenta i defensa una esmena en la que es demanava que els alts comandaments de l'Exèrcit en situació de reserva poguessin accedir a l'Estat Major sense haver de reincorporar-se a l'escala activa. Al Congrés, intervé també un dels parlamentaris militars, Enrique Orozco, que consumeix el segon torn contra la totalitat. Finalment, el projecte de llei de reforma d'alguns articles de la de reclutament i reemplaçament de l'Exèrcit, es debat al Senat el 17 de maig de 1883, sense que intervingui cap senador català, però no arriba a discutir-se al Congrés.

#### **6.4.4. Corts de 1884-86.**

Aquestes Corts tenen dues legislatures, la de 1884-85 i la de 1885-86, aquesta darrera molt breu i destinada únicament a formalitzar el jurament de la reina regent després de la mort d'Alfons XII. Les primeres, són amb Govern conservador i les segones, amb Govern liberal. Els temes esmentats a continuació es refereixen tots ells a la legislatura de 1884-85. No hi ha cap reforma política important aprovada per les Corts durant aquest període, quedant pendent el projecte de llei de govern i d'administració local. En els debats polítics no lligats a iniciatives parlamentàries, cal esmentar la contestació al discurs de la Corona i les interpel·lacions d'Augusto Comas al Senat i de Luís Silvela al Congrés sobre aldarulls a la UCM. En l'apartat de legislació militar, la llei de forces navals de la nació i la de previsió d'ocupacions civils als sergents i demés classe de tropa.

El debat sobre el projecte de llei de govern i d'administració local es realitza al Congrés entre el 21 de febrer i el 15 d'abril de 1885, però no s'arriba a aprovar i, encara menys, a realitzar-se el corresponent debat al Senat. Del grup estudiat, cal esmentar algunes

intervencions dels *cuneros* Azcárraga i Francisco Martínez Corvalán, aquest darrer com a membre de la comissió, i també un paquet de vuit esmenes que presenten Josep Maria Planas i Casals i altres, amb matisacions de temes molt concrets i tècnics del projecte, que no s'arriba a discutir en quedar el debat inacabat.

El debat de contestació al discurs de la Corona es realitza en primer lloc al Senat, entre el 5 i l'11 de juny de 1884, i després al Congrés, entre el 19 de juny i el 10 de juliol. Al Senat no intervé cap senador català, mentre que al Congrés Balaguer presenta i defensa una esmena, signada també per diputats cubans, en la que es demanava diverses reformes econòmiques per a l'illa. El comte de Casp (recordem que representava un districte porto-riqueny) intervé també, per al·ludir al paper dels caps militars a Cuba durant el Sexenni.

D'altra banda, hi ha dues interpel·lacions properes en el temps i sobre un mateix tema. Es tracta de la que plantegen Augusto Comas al Senat i Luís Silvela al Congrés sobre els esdeveniments de novembre de 1884 a la UCM, que significaren una càrrega a sabre de la policia dins del recinte universitari. El debat que genera la interpel·lació del Senat, s'allarga del 31 de desembre de 1884 al 12 de gener de 1885, mentre que la del Congrés, del 9 de gener al 14 de febrer de 1885. Comas era senador per la Universitat de València i degà de la Facultat de Dret de la de Madrid. Durant el debat generat per la seva interpel·lació, intervé Juan Magaz, com recordarem senador per la UB i degà de la Facultat de Medicina de Madrid, tot condemnant algunes actituds de professors i alumnes. D'altra banda, Maluquer fa una reflexió entorn a les irregularitats legals i arbitrarietats de procediment en les detencions. Pel que fa al Congrés, Albert Bosch presenta i defensa una proposició de *no ha lugar deliberar* respecte una anterior del marquès de Sardoal.

Finalment, en els temes militars, el debat sobre el projecte de llei de forces navals de la nació, que preveia una renovació de la flota, es realitza al Congrés entre el 23 de maig i el 13 de juny de 1885 i al Senat, entre el 24 de juny i el 10 de juliol. Del grup de diputats catalans, cal destacar l'esmena que presenten Pere Bosch i Labrús, Manel Duran i Bas, Frederic Nicolau, Fèlix Macià, Josep Maria Planas i Casals, Pau Turull i Félix Berdugo, en la que es demanava que tot el procés de construcció es fes en empreses espanyoles<sup>708</sup>. Durant el debat, Bosch i Labrús la defensa, amb la idea general de la conveniència d'aprofitar l'avinentsa per fomentar la indústria nacional. Aquesta esmena no s'accepta. Pel que fa al Senat, Juan Magaz consumeix el segon torn en pro de la totalitat, en la seva condició de membre de la comissió.

El darrer tema a considerar, és la llei sobre previsió d'ocupacions civils als sergents i demés classe de tropa, debatuda en primer lloc al Senat, entre el 3 i el 10 de març de 1885, i després al Congrés, entre el 24 i el 29 d'abril de 1885. Al Senat no intervé cap senador català, mentre que al Congrés, el comte de Casp fa una intervenció en pro, com a membre de la comissió.

#### **6.4.5. Una quantificació de la participació dels parlamentaris catalans en aquests altres grans debats de les Corts.**

De l'anàlisi de les intervencions dels parlamentaris catalans en aquests altres grans debats del període, es pot apreciar en primer lloc la seva molt baixa participació. Hi ha debats sencers que transcorren sense que intervingui ni un sol d'aquests parlamentaris,

---

708. DSC, legislatura de 1884-85, 6-6-1885, ap. 1r al núm. 166.



d'altres que tenen alguna intervenció de parlamentaris *cuneros* amb significació a nivell espanyol, com Castelar i Alonso Martínez, i, finalment, debats en els que arriben a intervenir alguns parlamentaris catalans, però sempre molt pocs.

Aquesta escassa presència dels parlamentaris catalans en els debats de signe més polític, contrasta amb la important assistència als debats de política econòmica, sobretot aranzelària, en els que es produïen desplaçaments massius a Madrid per ocupar els escons i plantejar les ja vistes *campanyes de defensa del treball nacional*.

Una altra qüestió a tenir en compte, és que si en els treballs dels parlamentaris catalans en defensa d'una política aranzelària proteccionista es produeix un clar agrupament en formes organitzatives pròpies i al marge dels partits dinàstics, l'expressió més elaborada dels quals és la DC, en els temes polítics els parlamentaris catalans que arriben a intervenir, ho fan com a membres dels respectius partits i sense cap mena d'organització prèvia entre ells.

Els pocs parlamentaris catalans que intervenen en aquesta mena de temes, pertanyen al grup de professionals liberals i, a més, es troben establerts a Madrid o bé hi resideixen durant temporades llargues. Novament Víctor Balaguer apareix com a un dels parlamentaris més actius, també en aquest sector dels treballs parlamentaris. Al seu costat, trobem Josep Maluquer, que és també el senador català més actiu en aquest terreny. Ambdós pertanyen al sector esquerre de la cambra. Com a conservadors, trobem Albert Bosch i Fustegueras i, en menor grau, Ramon Soldevila.

Cal esmentar també l'interès i activitat dels parlamentaris militars en l'important paquet de mesures legislatives que afectaven aquest sector.

### **6.5. Una quantificació general de les intervencions dels parlamentaris catalans.**

Si sumem els diversos nivells d'actuació dels parlamentaris catalans vistos fins aquí, podem veure finalment quin és el seu nivell general de participació dins de la vida parlamentària del període.

El quadre 6.27 permet veure el nivell general de participació, distingint d'una banda entre els diversos sectors socioprofessionals amb presència a les Corts (i dins seu, entre parlamentaris *cuneros* i *del país*), i, de l'altra, entre diputats i senadors.

Cal aclarir, d'entrada, que les xifres proposades comptabilitzen la presència de cada parlamentari a les diverses Corts en les que té representació parlamentària com una unitat a part. És a dir, que els 149 parlamentaris del grup estudiat apareixen aquí tantes vegades com els períodes de Corts en els que tenen representació parlamentària. En el cas del Congrés, es comptabilitza quatre períodes, mentre que al Senat, cinc, per la recomposició de 1877. Això dóna un total de 277 participacions, igual que el quadre 5.3.

La primera qüestió que crida l'atenció, és el reduït nombre de les participacions que es poden considerar com a molt actives: 16 al Congrés i 7 al Senat, que representarien junts sols un 8'30% del total. En l'extrem contrari, 79 i 42 participacions de Congrés i Senat respectivament es poden considerar com a parlamentaris que no intervenen gens o que ho fan en molt poques ocasions. Representen un 43'68% del total. Finalment, les participacions d'un grau mig se situarien al capdamunt, amb 77 i 56 a cada cambra i un 48'01 del total.

Per grups i analitzant de moment els parlamentaris *del país*, veiem que entre els militars predomina una participació mitjana. Com hem vist, una part important de la seva atenció se

centrava en els propis temes de reforma de l'Exèrcit i de l'Armada, però també n'hi ha uns quants que intervenen amb decisió en els temes de política aranzelària, fent costat al gruix dels parlamentaris catalans.

**Quadre 6.27:** nivell general de participació dels parlamentaris catalans a les Corts, per sectors socioprofessionals i suma de períodes de Corts, 1876-1886.

| grups socioprofessionals dels parlamentaris | Congrés, gens o poc actius | Congrés, mitjanament actius | Congrés, molt actius | Senat, gens o poc actius | Senat, mitjanament actius | Senat, molt actius |
|---------------------------------------------|----------------------------|-----------------------------|----------------------|--------------------------|---------------------------|--------------------|
| <i>cuneros</i> sense dades                  | 6                          | 1                           | 0                    | 0                        | 0                         | 0                  |
| <i>cuneros</i> militars                     | 4                          | 0                           | 1                    | 1                        | 4                         | 1                  |
| <i>cuneros</i> professionals liberals       | 4                          | 13                          | 4                    | 3                        | 5                         | 0                  |
| <i>cuneros</i> propietaris                  | 0                          | 0                           | 0                    | 1                        | 2                         | 0                  |
| <i>cuneros</i> sectors burgesos             | 1                          | 4                           | 0                    | 1                        | 2                         | 0                  |
| <i>del país</i> sense dades                 | 8                          | 6                           | 0                    | 0                        | 1                         | 1                  |
| <i>del país</i> militars                    | 0                          | 5                           | 0                    | 3                        | 10                        | 0                  |
| <i>del país</i> eclesiàstics                | 0                          | 0                           | 0                    | 2                        | 0                         | 0                  |
| <i>del país</i> professionals liberals      | 16                         | 24                          | 4                    | 2                        | 13                        | 5                  |
| <i>del país</i> propietaris                 | 18                         | 8                           | 0                    | 17                       | 8                         | 0                  |
| <i>del país</i> sectors burgesos            | 22                         | 16                          | 7                    | 12                       | 11                        | 0                  |
| <b>totals</b>                               | <b>79</b>                  | <b>77</b>                   | <b>16</b>            | <b>42</b>                | <b>56</b>                 | <b>7</b>           |

Els dos únics eclesiàstics del grup, són absentistes habituals, fins el punt que no sempre arriben ni tan sols a prendre possessió del seu escó. Únicament hi ha una intervenció, que és la que fa el bisbe Urquinaona amb motiu del tractat de comerç amb França. Se situen clarament com el sector menys actiu.

Els professionals liberals apareixen com el grup més actiu, amb una part important de participacions de grau mig i unes poques de molt actives, tot i que cal no deixar de banda les que ho són molt poc o gens. El ventall de temes en els que intervenen és complet, és a dir, tant en les demandes provinents de les corporacions econòmiques, com en les gestions per al món dels negocis, com en els altres grans debats del període.

Pel que fa als sectors burgesos, en ells predomina la participació gens o poc activa. Cal dir que entre les participacions de grau mig, la política econòmica té un protagonisme molt gran. Aquest sector no disposa de participacions molt actives al Senat, però sí al Congrés, que són bàsicament les atribuïbles a Pere Bosch i Labrús, extremadament actiu sols en els temes de política econòmica —aranzelària i fiscal sobretot— i gairebé indiferent als temes més polítics, com no sigui per afegir-hi esmenes i puntualitzacions de caire proteccionista.

Entre els parlamentaris *cuneros*, els graus d'intervenció de cada grup socioprofessional són similars als dels parlamentaris *del país*. D'altra banda, Si bé alguns d'ells, com Castelar, Alonso Martínez i Salamanca, són molt actius, també trobem parlamentaris que pràcticament no intervenen.

## Conclusions.

Arribats a les conclusions, pot ser oportú dividir-les, per a una més gran claredat, en tres apartats. En el primer (conclusions 1 a 6), es recull les hipòtesis de treball plantejades a la introducció, per veure si s'han complert. Aquí cal tenir en compte que aquesta tesi és la continuació d'un treball de nou crèdits. Allí va néixer l'interès per aquest tema i aquestes primeres conclusions estan relacionades amb ell. En qualsevol cas, aquestes serien les que podríem qualificar de conclusions troncals o substancials a la tesi. Dins seu, vull posar l'accent en la segona, que fa referència a la forta personalitat del grup de parlamentaris catalans dins de les Corts espanyoles, i en la sisena, referent a les reaccions de les corporacions econòmiques catalanes davant d'uns resultats desfavorables en les seves demandes, com un dels camins que duriem al catalanisme polític.

En un segon apartat (conclusions 7 a 9), s'inclou alguns resultats nous als que crec haver arribat en el transcurs de la investigació i que penso que poden contribuir a aportar informacions en els terrenys de la política i de l'economia i a les relacions Catalunya/Espanya durant la primera dècada de la Restauració. En l'exposició de les dues primeres, hi ha també una contrastació amb les hipòtesis de treball inicials.

Finalment, en un tercer apartat (conclusions 10 a 12), s'inclou temes que no revesteixen el caràcter de completa novetat dels anteriors, però que suposen una confirmació de posicions ja adquirides per la historiografia anterior i contribueixen a fixar el que utilitzant un terme avui en ús podríem anomenar el discurs històric del període que ens ocupa.

### 1. Disseny d'una estratègia parlamentària per part dels sectors econòmics catalans.

Tant les corporacions econòmiques catalanes com el món dels negocis amb activitat a Catalunya, dediquen una part important de la seva actuació a les seves respectives estratègies parlamentàries, de tal manera que aquestes no constitueixen un factor aïllat, sinó un element consubstancial de la seva mateixa activitat.

En el cas de les corporacions, aquesta actuació passa per diverses línies de treball. La primera és l'afavoriment de l'elecció de candidats *del país* i declarats proteccionistes a les eleccions a Corts, deixant en un segon terme la seva adscripció política i valorant sols el seu compromís en la *defensa del treball nacional*, que els dugui fins i tot a oposar-se a les seves pròpies majories parlamentàries quan calgui. La segona, la recerca d'una representació directa de directius i personatges destacats de les mateixes corporacions a les Corts. En aquest cas, si bé hi ha una adscripció més gran a les candidatures conservadores, també n'hi ha a les liberals, ben segur que pensant en mantenir canals de comunicació oberts amb els centres de decisió en qualsevol conjuntura política. La tercera és el sistema de demandes i pressions als parlamentaris catalans que, alhora, pren diverses formes: les demandes genèriques de compromís proteccionista fetes, per exemple, després d'una elecció, i que serveixen de recordatori als parlamentaris considerats *addictes al treball nacional* i també als indecisos i als *cuneros*, de quins són els interessos que hi ha en joc i què s'espera d'ells; l'exigència de compromisos concrets davant de temes de gran envergadura; les reunions de treball amb els parlamentaris, tant a Madrid com a Barcelona; i les demandes de gestions concretes a un grup més reduït de parlamentaris, tant a les Corts com als ministeris. En quart lloc, hi ha també una relació estable amb alguns parlamentaris d'altres zones. I en cinquè lloc, un sistema de pressions a les Corts, amb exposicions a ambdues cambres i telegrams i entrevistes amb els membres de les comissions parlamentàries.

Entre el món empresarial, es recerca també una representació directa a les Corts, que es complementa amb el reclutament de parlamentaris, als que s'incorpora als consells d'administració de les companyies, en una simbiosi entre ambdues condicions. Aquestes companyies, recerquen d'una manera més clara encara que les corporacions disposar d'homes de les principals formacions polítiques amb possibilitats de formar govern, de tal manera que sigui quin sigui el color d'aquest, disposin de canals de comunicació fluids amb els ministeris corresponents. D'altra banda, alguns parlamentaris esdevenen veritables especialistes en la gestió d'affers de les companyies i executen tasques per a elles, a les Corts o als ministeris, sense necessitat de formar part dels seus consells d'administració.

La hipòtesi de treball quarta, que feia referència a l'estratègia parlamentària de corporacions i empreses, queda així plenament confirmada.

**2. La forta personalitat del grup de parlamentaris catalans dins de les Corts espanyoles.** Si bé els parlamentaris catalans presenten formes organitzatives pròpies, que els agrupen a banda de les respectives adscripcions als partits dinàstics, aquestes no constitueixen una excepció a les Corts espanyoles del període. Així, trobem agrupacions territorials de parlamentaris, que apareixen en algunes ocasions amb objectius de defensa d'interessos regionals, de vegades amb col·laboracions entre elles; agrupacions per a la defensa dels interessos de sectors econòmics, com els cereals i la marina mercant; i finalment, la *secció tercera* o *secció econòmica*, propera al moviment de lligues de contribuents i a les seves demandes en política fiscal. Totes aquestes agrupacions de parlamentaris, plantegen en moments determinats i per a qüestions concretes estructures organitzatives i formes d'actuació a les Corts diferents de les habituals per partits polítics.

Entre les agrupacions territorials de parlamentaris, la dels catalans és la que presenta una personalitat més definida. Al període analitzat, apareix de diverses maneres: agrupacions i comissions de treball de diputats i de senadors, junts o per separat, Diputació Catalana i agrupacions de diputats per províncies. De totes aquestes combinacions, la que apareix d'una manera més clara i durant un espai de temps més llarg és la DC, present de forma més o menys continuada en la història parlamentària del segle XIX. Pot designar d'una manera genèrica el conjunt de diputats catalans i/o electes per Catalunya, o bé una agrupació perfectament constituïda d'ells. En el cas dels senadors catalans, el nombre més escàs d'escons corresponents a Catalunya, als que cal restar encara els que es troben a cada legislatura en mans dels *cuneros*, fa que la seva dinàmica associativa sigui menor. Això fa que sovint sumin els seus esforços als dels diputats, tot i que també hi ha algunes iniciatives organitzatives pròpies. En qualsevol cas, si la DC era vista com una organització de diputats dotada d'una gran personalitat dins les Corts espanyoles, la dels senadors catalans també és vista de la mateixa manera.

Aquestes formes organitzatives estan completament vinculades a la constant demanda de les corporacions econòmiques catalanes d'un compromís proteccionista en els grans temes de política aranzelària debatuts a les Corts. La constant pressió de les corporacions, junt amb el seu discurs de la necessària independència del parlamentari per defensar els interessos del país per damunt, si cal, dels interessos dels partits, crea un estat col·lectiu d'opinió a Catalunya de gran magnitud, de la que els parlamentaris catalans no en podien quedar al marge. Al capítol cinquè hem pogut veure àmpliament com la mateixa creació de la DC i altres formes organitzatives dels parlamentaris catalans, responia clarament a la

imminència de treballs parlamentaris de tema aranzelari; com la presència de demandes provinents de les corporacions catalanes apareix de manera continuada i terminant; i com els parlamentaris responien com a grup a aquestes demandes, en una veritable disciplina de grup proteccionista.

En els treballs executats pels parlamentaris catalans com a grup en la defensa d'aquests interessos, es deixa de banda l'adscripció als partits dinàstics i s'actua a les Corts com un grup perfectament delimitat. En aquest sentit, els ministerials catalans, tant conservadors com liberals, se separen de les respectives majories. Tant Víctor Balaguer com Manel Duran i Bas, caps de liberals i de conservadors respectivament, plantegen fortes dissidències als propis governs i majories parlamentàries en temes de política aranzelària, assumint ambdós, a més, el discurs de les corporacions de defensa dels interessos del país per damunt de les obediències polítiques. Aquestes importants dissidències, produïdes en la defensa d'uns interessos i d'unes demandes provinents de Catalunya, irrita els caps polítics d'ambdues grans formacions dinàstiques, que veuen en els parlamentaris catalans i el seu comportament —el *ministerialisme a la catalana*, segons Duran i Bas— un factor diferencial de tal magnitud, que en algunes ocasions faria difícil el seu encaix dins dels partits espanyols, segons expressió de Romero Robledo.

Es configura així, el que Ruíz Gómez anomena el "Partit Català": una agrupació de parlamentaris perfectament organitzada, a banda dels partits dinàstics, nítidament diferenciada de la resta i extraordinàriament activa en els grans temes de política aranzelària del període, que trasllada a les Corts unes demandes de les corporacions econòmiques catalanes, que en respondre a una situació de desenvolupament econòmic únic a l'estat, també són pràcticament úniques. Aquesta situació, anticipa el que no gaire anys més tard emergirà amb força: la presència d'un partit català a les Corts espanyoles. Crec que en parlar de catalanisme polític, cal fixar l'atenció en aquells personatges i en aquelles conductes polítiques i parlamentàries, que sense trencar encara amb el model de partits espanyols, plantegen dins seu i durant força anys demandes que són alhora catalanes —si es vol, d'uns determinats sectors econòmics i socials catalans amb voluntat d'identificació amb el conjunt de Catalunya— i polítiques, en la mesura que requereixen d'una presència política per a la seva presentació als centres de decisió de l'Estat, i d'uns resultats que són també polítics, en forma d'una legislació concreta (o millor encara, la no aprovació d'una determinada legislació) per a la seva resolució.

En un altre ordre de coses, aquest funcionament diferenciat dels parlamentaris catalans respecte els dos grans partits dinàstics, en principi sols cal situar-lo en campanyes concretes que afecten els interessos representats per les corporacions econòmiques catalanes. No obstant, al costat d'aquestes grans campanyes, van apareixent de tant en tant situacions en les que es produeix una proximitat entre els parlamentaris catalans d'un i altre partit, que se situaria també fora de les directrius d'aquests. Així doncs, hi ha moments en els que els parlamentaris d'un d'aquests partits prefereixen donar suport en l'elecció de candidats per a les comissions a un altre català, però de l'altre partit, abans que a un membre del seu propi partit, però d'altres províncies.

Tot resseguint les intervencions dels parlamentaris catalans en els temes de política econòmica debatuts a les Corts durant aquests anys, es pot veure una simetria completa amb les principals argumentacions formulades per les corporacions econòmiques. I això tant pel que respecta als parlamentaris que són alhora membres destacats de les corporacions

com als altres. També és possible detectar coincidències en la visió del sistema polític i de la personalitat catalana dins d'Espanya. En aquest cas, si bé seria agosarat atribuir aquestes opinions al grup sencer, la seva aparició i repetició per part d'alguns dels seus membres és prou significativa.

Totes aquestes qüestions apareixen sempre amb l'excepció dels parlamentaris *cuneros*, amb una actuació força diferent. La hipòtesi tercera quedaria, doncs, plenament confirmada. Els resultats per al període 1876-1881, nou respecte l'analitzat al treball de 9 crèdits anterior d'aquesta tesi, confirmen els ja obtinguts aleshores per al període 1881-85.

### **3. Grau d'intervencions dels parlamentaris catalans: temes econòmics i temes polítics.**

En el transcurs dels capítols anteriors, hem pogut veure fins a tres nivells d'actuació dels parlamentaris catalans. El primer, en els temes d'interès per a les corporacions econòmiques catalanes. El segon, en la gestió d'affers relatius a empreses catalanes, sobretot del sector ferroviari. Aquests dos nivells representarien els temes econòmics. I el tercer, en els grans debats generals de les Corts.

En el primer nivell, i especialment davant dels grans temes de política aranzelària, és on es pot apreciar, d'entrada, una assistència massiva de parlamentaris catalans a les Corts, desplaçant-se molts d'ells expressament des dels seus llocs habituals de residència, fins i tot en circumstàncies adverses. Sumant la pràctica habitual d'absentisme gairebé total d'alguns d'aquests parlamentaris a l'absentisme parcial d'altres, que combinaven períodes curts d'estada a Madrid amb períodes llargs d'absència, la coincidència de tots els representants catalans a les Corts era un fet excepcional, que mostra l'eficàcia de les peticions d'assistència a les cambres de les corporacions econòmiques catalanes.

En aquest primer nivell, és també on s'aprecia una més gran cohesió entre els parlamentaris catalans i també un grau superior d'intervencions de tota mena (presentació d'exposicions, d'esmenes i vots particulars, intervencions i, com a mínim, votacions).

En el segon nivell, també hi ha una participació considerable de parlamentaris catalans. Si bé aquí ja no es pot parlar d'actuacions del grup, ja que els parlamentaris necessaris per dur a terme una tramitació eren pocs, el que sí es pot observar és una tendència a treballar conjuntament per part dels parlamentaris catalans. Es pot apreciar com el promotor principal d'una demanda, que acostuma a ser el que signa una proposició en primer lloc, cerca entre els propis parlamentaris catalans, independentment de llur filiació política, els suports necessaris per dur a bon terme les seves gestions. Aquest procés apareix més clarament al Congrés, on és força habitual que una proposició de llei vingui signada per sis o set diputats catalans, o que dels set membres d'una comissió gairebé tots ho siguin, que al Senat, amb un nombre de senadors catalans sempre inferior.

En el cas concret de gestions per a companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya, més de dues terceres parts dels membres del grup analitzat intervenen en alguna gestió. Entre els que no intervenen en cap, predominen els absentistes habituals i també un grup significatiu de *cuneros*. Entre els que sí intervenen, predominen els que fan un nombre reduït de gestions. Ara bé, de vegades les que fan per a les companyies són l'única actuació parlamentària que tenen durant el transcurs de tot un període de Corts, pel que constitueixen una activitat remarcable. Finalment, hi ha alguns parlamentaris extremadament actius en aquesta mena de gestions, fins el punt que cal considerar la seva intervenció en elles com una part important de la seva activitat com a parlamentari.

Entre aquests parlamentaris més actius, destaca un grup de professionals liberals, pertanyents al sector esquerre de la cambra, amb activitat política ja al Sexenni i comandants per Víctor Balaguer. Els professionals liberals conservadors, per contra, es mostren poc actius en aquesta mena de treballs.

D'altra banda, en el cas de les companyies que disposen d'una representació parlamentària directa, molt sovint al màxim nivell, veiem que no sols l'utilitzen, sinó que en molts casos aquesta activitat de gestió de demandes de les pròpies companyies és una de les principals raons de la voluntat d'accedir a les Corts.

Per contra, en els grans debats del període, la participació dels parlamentaris catalans és molt baixa. Hi ha debats sencers que transcorren sense que intervingui ni un sol d'aquests parlamentaris, d'altres que tenen alguna intervenció, però de parlamentaris *cuneros* amb significació a nivell espanyol, i, finalment, debats en el que arriben a intervenir alguns parlamentaris catalans, però sempre molt pocs. En aquests casos, els que intervenen ho fan com a membres dels respectius partits i sense cap mena de relació prèvia entre ells. Pertanyen al grup de professionals liberals i, a més, es troben establerts a Madrid o bé hi resideixen durant temporades llargues.

Cal esmentar també l'interès i activitat dels parlamentaris militars en l'important paquet de mesures legislatives que afectaven aquest sector.

Fent un balanç final de l'activitat dels parlamentaris catalans per períodes de Corts, es pot apreciar clarament com les que es poden considerar com a molt actives representen un percentatge força reduït del total. En l'extrem contrari, les intervencions molt poc o gens actives, representen una mica menys de la meitat. Finalment, les participacions d'un grau mig se situarien al capdamunt, amb la meitat del total.

En tots aquests nivells de participació, els temes que es poden considerar com de *rerefons econòmic* són els que s'enduen un major protagonisme, contrastant amb l'escassa participació en els temes de política general. En aquest sentit, doncs, la hipòtesi de treball segona quedaria plenament confirmada.

**4. Víctor Balaguer, cap dels parlamentaris catalans.** En tots els nivells d'actuació parlamentària analitzats —treballs de representació dels interessos de les corporacions econòmiques catalanes, de gestió d'afers del món empresarial i de participació en la vida política i parlamentària en general— apareix amb claredat la figura de Víctor Balaguer com la més activa i la que adquireix un protagonisme més gran.

El contacte de Balaguer amb les corporacions industrials catalanes era molt estret i provenia ja d'etapes anteriors. Durant el període analitzat, manté una activitat molt considerable, gestionant a les Corts i als ministeris tota mena de demandes provinents d'aquests sectors. La pròpia dinàmica associativa dels parlamentaris catalans, que es troba estretament vinculada a una més eficaç gestió d'aquestes demandes, té en Balaguer el seu màxim exponent. Balaguer se situa durant aquests anys com l'impulsor i el cap visible d'aquest associacionisme, ja sigui en forma de juntes i comissions, ja com a DC, que presideix sempre. Se'l pot considerar, doncs, el veritable cap dels parlamentaris catalans del període, tant quan formava part de la majoria parlamentària com de l'oposició.

La seva relació amb el món dels negocis català també és molt notable, arribant a vincular-se directament a algunes companyies. Del grup de parlamentaris analitzat, també és

Balaguer el que es mostra més actiu en la tramitació de demandes provinents d'aquests sectors, ja sigui en forma de gestions a les Corts, ja movent-se amb facilitat pels ministeris. Igualment, el seu nivell de gestor en aquest terreny es manté tant si formava part de la majoria com de l'oposició.

En el terreny de la participació en la vida política i parlamentària, cal aturar-se en diverses qüestions. D'una banda, Balaguer apareix com a cap de les seccions catalanes dels diversos partits de l'esquerra liberal en els que va tenir participació, mantenint una considerable influència també al País Valencià i Aragó, territoris tots ells de la seva apreciada Corona d'Aragó. Cal aclarir que no era un mandat exercit damunt del terreny, sinó com a membre dels directoris d'aquests partits resident a Madrid.

D'altra banda, el seu paper dins d'aquesta dimensió espanyola dels partits és també molt considerable, especialment en la seva participació en la formació de la ILD. Aquest paper, venia reforçat pel fet de disposar del suport de nombroses agrupacions territorials del partit, que veien en ell el seu representant a Madrid, però també dels diversos sectors econòmics catalans, que el consideraven el gran defensor dels seus interessos als centres de decisió de l'Estat, unit al fet d'aparèixer com el cap dels parlamentaris catalans i, a partir de 1884, també dels parlamentaris cubans, essent ambdues agrupacions de parlamentaris les que disposaven d'una personalitat més definida dins de les Corts espanyoles. En el terreny de l'activitat parlamentària, tot plegat es tradueix en una important activitat en els debats dels grans temes polítics del període, que el situa novament al capdamunt dels nivells habituals dels parlamentaris catalans.

La part de la hipòtesi segona que feia referència a Balaguer queda confirmada i, de fet, ampliada. És a dir, el paper central de Balaguer dins dels parlamentaris catalans no es limitaria a un dels nivells d'actuació vistos, sinó a tots ells i d'una manera molt clara.

**5. Sectors econòmics demandants i acció legislativa: uns resultats desiguals.** Una primera qüestió a analitzar, és fins a quin punt en l'elaboració de la diversa legislació de tema econòmic del període intervé el criteri dels successius governs, interessats en una determinada política econòmica, i a partir de quin altre entra en joc la intervenció dels diversos sectors econòmics, que actuen damunt d'aquests governs amb demandes molt concretes de defensa dels seus interessos.

Analitzant l'elaboració de les mesures legislatives vistes al capítol sisè, es pot apreciar com, d'una banda, els governs no actuen amb completa autonomia en l'adopció de decisions en política econòmica, sinó que darrera d'aquestes decisions hi ha una presència destacada de diversos sectors demandants d'actuacions polítiques i/o administratives de defensa dels seus interessos, d'una gran importància, complexitat i, de vegades, rivalitat, que estan, a més, actuant simultàniament sobre el poder, als que cal afegir, en el cas de les negociacions dels acords comercials, les demandes dels governs estrangers, especialment significatives en el cas dels països amb un volum comercial més gran (França i Gran Bretanya). I, de l'altra, que els governs tampoc no actuen únicament com a resultat de les pressions rebudes des d'aquests sectors, sinó que es mouen també amb un cert marge de disseny d'una política econòmica pròpia, així com de recepció dels grans corrents d'opinió del moment.

En el cas de la política aranzelària, les reiterades demandes de les corporacions industrials catalanes de no alteració d'aquestes partides industrials o, fins i tot, de rearmament aranzelari, xoquen una i altra vegada amb el fracàs més absolut. Els sectors



econòmics beneficiats són uns altres. Únicament, i atesa la seva eficaç organització i recursos de pressió, molt superiors als dels altres sectors econòmics del període, aconsegueixen alguns èxits parcials i puntuals que, no obstant, no alteren la tendència general.

Dins encara de la política aranzelària, les demandes concretes del sector dels naviliers, amb un especial interès en l'aranzel d'Ultramar, aconsegueixen un nivell d'èxit una mica superior, tot i comptar també amb nombrosos fracassos.

En el cas de la política fiscal, no hi ha una demanda tan clara i tan continuada en el temps per part de les corporacions catalanes com en el cas de la política aranzelària, sinó més aviat actuacions puntuals davant de temes concrets. De les demandes plantejades, s'aconsegueix una resolució satisfactòria en alguns casos, però en els que no, la sensació de fracàs és menor que en les campanyes de política aranzelària. D'altra banda, es pot apreciar com les demandes plantejades des de l'associacionisme de la propietat obtenen un ressò més favorable als centres de decisió de l'Estat que les provinents d'altres sectors.

Aquesta idea de receptibilitat més gran per part dels governs a les demandes provinents del sector de la propietat (agrària, però també immobiliària) es confirma tot analitzant els resultats obtinguts en els temes de legislació econòmica d'interès per a aquest sector, en els que es pot apreciar clarament una resolució satisfactòria a les demandes presentades en un percentatge més gran de casos.

En el cas de les demandes no aranzelàries del sector de la marina mercant i del comerç, el seu resultat és també força satisfactori.

En el balanç definitiu de les campanyes de *defensa del treball nacional*, podem veure com els seus resultats són força variables, atenent al tipus de legislació econòmica de la que es tracti, d'una banda, i al sector econòmic demandant, de l'altra. Així, les demandes de política aranzelària provinents de les corporacions industrials són les que obtenen un grau de satisfacció menor, mentre que les demandes de diverses mesures del ram de Foment provinents del sector de la propietat obtenen el grau de realització superior.

Pel que fa a les demandes del món dels negocis, es pot parlar d'un molt elevat grau d'èxit per part de les empreses de l'anomenat *grup català*, que aconsegueix unes condicions altament avantatjoses en els contractes amb l'Estat per a la realització d'operacions relacionades amb Ultramar.

En el cas de les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya, es pot parlar també de l'obtenció de bona part de les demandes plantejades, que en la majoria dels casos representen una legislació feta a mida, que contempla aspectes específics que afecten sols a la pròpia companyia demandant. En el cas dels promotors ferroviaris que encara no han constituït una companyia, el destí de les demandes plantejades sol ser més divers. També és diversa la resolució de demandes que es veuen obstaculitzades per pressions en sentit contrari de companyies rivals.

Pel que fa a l'apartat de demandes col·lectives de les empreses ferroviàries, el seu grau d'èxit no és gaire gran, tot i la potència de les companyies demandants, de les seves representacions a ambdues cambres i de la suma dels seus esforços. Així, temes com l'avenç reintegrable o la supressió del recàrrec del 10% sobre el preu de transport dels viatgers, no tenen un desenllaç d'acord amb els desitjos de les companyies.

En conjunt, doncs, per a aquest sector de l'economia que engloba grans empreses financeres, de negocis colonials i d'obres públiques, es pot parlar d'un grau de realització de les seves demandes molt superior de l'obtingut en el sector de les demandes col·lectives de les corporacions industrials, especialment de les representatives del sector industrial.

Queda ara pendent comparar aquests resultats amb la part de la hipòtesi cinquena que hi feia referència. Les idees de diferents volums de demandes, de grau d'imprescindibilitat de l'acció legislativa i de rivalitat amb altres demandants, segons els sectors econòmics, queden plenament confirmades. Ara bé, la qüestió del nivell d'èxit assolit, petit en el cas dels sectors representats al Congrés (industrials, comerciants) i gran en els sectors representats al Senat (propietaris, negocis colonials), ha de ser matisada. Si bé aquesta idea es confirma plenament en el cas de l'escàs èxit dels industrials i del considerable resultat dels propietaris i dels membres del *grup català*, no passa el mateix amb les companyies ferroviàries. D'entrada, cal dir que a les empreses catalanes que disposen de representació parlamentària, aquesta es concentra al Congrés, disposant les seves tramitacions ordinàries d'un grau de satisfacció força gran. En canvi, en algunes demandes col·lectives de les grans companyies ferroviàries espanyoles, que disposaven d'una considerable representació a ambdues cambres, no s'aconsegueix l'èxit esperat, contra tot pronòstic.

A un altre nivell, un dels resultats de la recerca ha estat la constatació que una part significativa de les disposicions legislatives de política econòmica no apareix en forma de lleis votades per les Corts, sinó de decrets del Govern.

**6. Reaccions des de l'associacionisme econòmic català davant d'una política econòmica desfavorable.** Des de les corporacions industrials catalanes, a més del discurs proteccionista, es va perfilant durant aquests anys una reflexió entorn a altres qüestions, com a resultat dels resultats desfavorables de la majoria de les seves demandes en política aranzelària.

Cal destacar en aquest sentit, la creixent malfiança en uns casos, desencís en altres, envers els partits dinàstics. En la visió que les corporacions tenen dels successius governs, amb el record encara fresc de la política aranzelària del Sexenni, hi ha durant aquests anys una evolució que va des de les habituals crítiques als governs conservadors del període 1876-81 davant temes concrets, a una forta oposició a l'actuació del Govern liberal de 1881-83, per arribar a l'autèntic pànic davant la formació d'un Govern esquerrà el 1883, amb ministres lliurecanvistes militants, que arriben al poc temps al tan temut acord comercial amb Gran Bretanya. En aquest context, el Partit Liberal Conservador és vist per bona part dels dirigents d'aquestes corporacions com l'alternativa a les reformes lliurecanvistes (oposició parlamentària a les reformes aranzelàries del Govern liberal, discursos de Cánovas a l'Ateneo de Madrid i a Barcelona, etc.) i la formació d'un govern d'aquest color el 1884, com el dic de contenció als que hom veu com a hereus directes del Sexenni. La creació del *Círculo Conservador-Liberal* de Barcelona el 1883 i l'onada d'adhesions dels més caracteritzats representants de les corporacions econòmiques catalanes de tots els sectors, cal entendre-la en aquest context. Que el PLC, enlloc de desfer l'obra dels esquerrans, mantingui el que havia estat la màxima preocupació dels homes de les corporacions, el *modus vivendi* amb Gran Bretanya, té per a aquests un impacte extremadament profund, que els duu a constatar la inutilitat d'apostar per cap dels partits dinàstics espanyols.

El convenciment de l'escàs pes de les *clases productores* en les decisions dels successius governs, duu aquest associacionisme econòmic a considerar que el sistema polític vigent, amb tots els seus vicis (caciquisme, corrupció, *empleomania*, cunerisme, falsejament del sufragi...) no sols no serveix per fomentar els interessos dels diversos sectors productius, sinó que constitueix un fre al seu ple desenvolupament. Es veu amb malfiança els polítics professionals, en constatar que prenen decisions vitals per als interessos del país productor sense que aquest estigui degudament representat, ignorant i menystenint la realitat fabril o, pitjor encara, influenciats per les tesis lliurecanvistes i per les pressions de les ambaixades estrangeres.

Es passa així a una concepció corporativa de la política, en la que enfront del model liberal de partits, es proposa un tipus de representació corporativa de les classes productores. Partint de la no representació dels interessos del *país productor* per part dels partits dinàstics i dels polítics professionals, es proposa superar el sistema de partits per un altre, basat en una representació a partir de l'associacionisme econòmic, que sigui la veritable expressió d'aquells interessos. Concrecions pràctiques d'aquestes formulacions, són el rebuig del cunerisme, la recerca de candidats *del país* i l'exigència a aquests d'un compromís proteccionista i d'independència d'actuació envers les directrius dels partits.

En un altre ordre de coses, aquests resultats desfavorables de les demandes proteccionistes, tenen també com a efecte la creixent constatació de la forta personalitat de Catalunya dins d'Espanya. El fet que els proteccionistes catalans afrontin sols o gairebé les campanyes de *defensa del treball nacional*, unit a la important unanimitat que obtenen dins de la pròpia Catalunya, més el rebuig a l'anticatalanisme esgrimit per alguns lliurecanvistes madrilenys, els farà anar prenent consciència de la seva diferencialitat. A un primer nivell, seria una consciència de l'especificitat del desenvolupament econòmic català, en el que es combina indústria amb agricultura i comerç, en contraposició a un centre endarrerit, sense activitat industrial i amb uns altres valors imperants. A un segon nivell, alguns dels proteccionistes catalans parlen de l'especificitat del caràcter català, perfectament diferenciat del de la resta de l'estat. El següent pas en la línia argumental dels proteccionistes, és reclamar la superioritat del model econòmic i organitzatiu català sobre l'espanyol, amb la consegüent necessitat de regenerar Espanya des de Catalunya, actitud que en aquests anys preval sobre la d'allunyar-se d'Espanya.

Una altra qüestió a tenir molt en compte en aquest mateix terreny, és la nítida distinció que es fa des de les corporacions econòmiques catalanes entre parlamentaris *del país* i parlamentaris *cuneros*: mentre els primers serien els portaveus dels interessos del districte i, per extensió de Catalunya, els segons serien instruments dòcils del Govern que els havia encasellat, amb un comportament del tot diferenciat en les grans campanyes de *defensa del treball nacional*. Si la presència a les Corts dels primers representaria la defensa dels interessos catalans, la dels segons representaria la inhibició d'aquest compromís, en el millor dels casos, quan no la defensa d'interessos forans i, consegüentment, una pèrdua de poder polític per a Catalunya dins del repartiment d'escons propi del model parlamentari liberal. En la gran oposició d'aquestes corporacions a admetre parlamentaris *cuneros* i en la seva decidida aposta per afavorir l'elecció de parlamentaris *del país*, hi hauria d'entrada una voluntat de tenir una millor representació dels propis interessos a les Corts. Ara bé, en ser aquests interessos gairebé únics a l'estat i en cercar el màxim consens dins de la pròpia Catalunya en la seva defensa, amb el pas dels anys va emergint la idea que cada escó ocupat per un personatge forà és una parcel·la de poder polític perdut per a Catalunya, que

calia recuperar. En aquest sentit, els treballs propagandístics i els suports explícits de les corporacions als candidats *del país*, que en alguns casos arriba a significar la seva intervenció directa en els processos electorals com a tals corporacions, al marge dels partits dinàstics, representa una etapa d'un procés que pocs anys més tard es concretarà en l'emergència d'un partit català amb representació parlamentària.

La part de la hipòtesi cinquena referent als fracassos en el plet proteccionista com a element generador d'una visió contrària al sistema polític i com una de les vies que durien al catalanisme polític, quedaria confirmada pel que fa a les corporacions industrials. En tot cas, caldria matisar que des de l'associacionisme agrari, la construcció d'un discurs definidor de la personalitat catalana, evidenciat arran de la companya en defensa del Dret Civil català, no es correspon tant a fracassos en la resolució de les seves demandes, que assoleixen un grau d'èxit molt més notable que en el cas de les corporacions industrials.

**7. Grups socioprofessionals catalans amb representació parlamentària.** Hi ha una certa dificultat per fixar un perfil socioprofessional dels parlamentaris que componen el grup analitzat, donada la varietat d'activitats que pot emprendre un mateix personatge i les freqüents incursions d'alguns d'ells en activitats econòmiques fora del seu camp d'actuació més immediat. A més, si moltes vegades no hi ha una frontera clara entre les activitats d'un mateix personatge, en molts casos tampoc no es pot delimitar d'una manera terminant quins individus tenen la política com a activitat principal: d'una banda els diversos sectors econòmics catalans intervenen en la vida política i parlamentària i, de l'altra, els personatges als que inicialment se'ls podria considerar com a polítics professionals, intervenen de manera decidida en el món econòmic, ja sigui incorporant-se als consells d'administració d'empreses, ja sigui interessant-se per la propietat, en una clara simbiosi entre classe política i classes econòmicament dominants.

Tot i aquestes dificultats, es pot fixar grans grups socioprofessionals dins del grup de parlamentaris catalans. Hi ha, doncs, un reduït grup d'eclesiàstics —els dos bisbes que representen l'arquebisbat de Tarragona— i un grup ja més nombrós de militars, en la seva majoria d'alta graduació. Dins del grup de professionals liberals, trobem advocats, periodistes, catedràtics, enginyers, científics, junt amb els personatges que tenen la política com a activitat professional principal. Representen el grup més nombrós. Els propietaris agraris i immobiliaris, agrupats en un mateix apartat en considerar que molts d'ells són les dues coses alhora i que la font de llurs ingressos és rendística, representen el tercer grup en nombre de parlamentaris. Finalment, dins dels sectors burgesos, trobem industrials, sobretot els tèxtils però també d'altres sectors, junt amb els financers, comerciants i naviliers, que constitueixen el segon grup més nombrós.

Ara bé, si el càlcul de la presència de cada sector el fem prescindint dels parlamentaris *cuneros*, el sector de burgesos és el predominant, fins i tot pel damunt del de professionals liberals. Si el sumem al de propietaris, ambdós representen un 60% del total de parlamentaris *del país*. Això confirma plenament la hipòtesi primera, referent a la presència d'aquests sectors econòmics a les cambres.

Com recordarem, aquesta hipòtesi plantejava també la idea que els industrials, naviliers i membres de companyies ferroviàries acostumaven a obtenir una representació parlamentària al Congrés, mentre que els propietaris agraris i immobiliaris i els financers i personatges dedicats als negocis colonials, al Senat. Un cop vistes al capítol cinquè les biografies i

trajectòries parlamentàries de tots els components del grup analitzat, cal matisar aquella hipòtesi. La seva primera part, referent als grups més representats al Congrés, ha quedat plenament confirmada, però no tant la segona, referent als grups representats al Senat. Així, mentre que es confirma que tots i cadascun dels membres de l'anomenat *grup català*, dedicat als grans negocis financers i colonials, són senadors i, alguns d'ells, permanents, entre el sector de propietaris agraris i immobiliaris sols té una presència més destacada al Senat el sector pertanyent a la noblesa antiga terratinent, en alguns casos també amb senadories permanents i amb forts lligams familiars entre els seus membres, mentre que la resta de components del grup són majoritàriament diputats.

Entre els altres sectors, els professionals liberals estan més representats al Congrés, els dos eclesiàstics, al Senat, en tant que representants corporatius de l'arquebisbat, mentre que entre els militars destaca el sector ennoblit i pertanyent a la més alta jerarquia, que frueix de senadories vitalícies, essent la resta de membres d'aquest grup diputats.

En el capítol cinquè, presento les biografies del grup de parlamentaris analitzat, en força casos amb aportacions noves sobre el que ja es coneixia d'ells. Dins del grup, he volgut atorgar la màxima importància a Víctor Balaguer, pel seu paper de cap dels parlamentaris catalans i n'ofereixo una biografia completa. Altres personatges clau de la relació entre interessos econòmics i representació política són Manel Duran i Bas, Josep Ferrer i Vidal, Pere Bosch i Labrús, Manel Girona i Agraful, Ferran Puig i Gibert, Frederic Nicolau i Condeminas, el marquès de Monistrol, el marquès de Ciutadilla i Fèlix Macià i Bonaplata, dels que presento biografies ampliades.

**8. Presència del cunerisme a Lleida i part de Tarragona.** A les Corts de la Restauració, els escons no ocupats per diversos motius, junt amb l'absentisme de molts parlamentaris pertanyents a les elits, amb ocupacions professionals que els impedié residir a Madrid i seguir el ritme de sessions diàries de matí i tarda d'ambdues cambres, plantejava greus problemes als governs de torn no sols per disposar de majories folgades, sinó també per tenir a cada moment un nombre de parlamentaris presents a Congrés i Senat suficient com per aprovar les lleis. En aquest context, des del Ministeri de la Governació es disposava de diversos districtes arreu del país en els que encasellar parlamentaris *cuneros*, entre els que predominaven els professionals liberals amb residència a Madrid, disposats a una presència més continuada a les Corts.

La distinció entre parlamentaris *del país* i *cuneros*, àmpliament vista a la pròpia època, apareix amb més claredat si cal a Catalunya, especialment pel que fa al rerefons econòmic de la seva activitat parlamentària: a les grans campanyes de *defensa del treball nacional*, no actuava de la mateixa manera un personatge estretament vinculat amb els interessos d'un districte que un altre que hi apareixia encasellat, amb desconeixement d'aquell i amb altres prioritats i motivacions a l'hora d'exercir-ne la representació.

Els parlamentaris *cuneros*, doncs, representarien a Catalunya i per al període analitzat un 21% del total, que és lleugerament superior en el cas del Senat i força igual en el cas de governs conservadors i liberals. La concentració més gran de cunerisme es troba a Lleida, on més de la meitat dels escons corresponen a aquest tipus de parlamentaris, seguit de Tarragona, amb una quarta part, Girona, amb un 18% i Barcelona, amb sols un 6%. En el cas dels escons del Congrés, en els que es pot delimitar millor els territoris, el cunerisme de Lleida es concentra a la zona de muntanya i a la part oriental de la província, mentre que el

de Tarragona, a la zona sud. Per contra, la presència de parlamentaris catalans en districtes de fora de Catalunya és absolutament mínima.

Les anteriors dades indiquen que a la Catalunya urbana i industrial, amb un elevat grau d'associacionisme econòmic i polític, amb un important dinamisme organitzatiu de les forces vives locals, que inclou un clar discurs de rebuig al fenomen del *cunerisme*, en el sentit de parlamentaris que no representen els interessos dels districtes pels que surten electes, els *cuneros* assoleixen cotes molt baixes, mentre que llur nombre es va incrementant a mesura que ens allunyem dels centres urbans i industrials. El cas més significatiu de *cunerisme* a un centre urbà i industrial com és Barcelona, el constitueix la repetida elecció d'Emilio Castelar, que cal situar com a polític amb dimensió espanyola, però amb suports locals, que finalment rep una oposició ferotge per part de les forces vives locals i part dels seus propis coreligionaris catalans, per les seves simpaties lliurecanvistes, que finalment el duu a cercar un encasellament a la província d'Osca.

El gruix dels parlamentaris *cuneros* electes per districtes catalans són ministerials i gairebé la meitat són professionals liberals, fet que reforçaria la idea de la necessitat dels governs de disposar d'aquest tipus de parlamentaris per constituir les majories necessàries a ambdues cambres. Ara bé, de la mateixa manera que alguns dels parlamentaris *cuneros* apareixen com a electes per districtes catalans un sol cop, d'altres repeteixen força vegades, arribant alguns d'ells a disposar de veritables feus.

En els grans temes de defensa d'una política aranzelària proteccionista, mentre el gruix de parlamentaris catalans *del país* transporten a les Corts les demandes de les corporacions econòmiques catalanes i apareixen com un bloc compacte que els duu fins i tot a oposar-se a les pròpies majories, els parlamentaris *cuneros* adopten una postura de suport al Govern o, en el millor dels casos, d'abstenció. En aquest sentit, la diferent postura dels parlamentaris que representaven uns determinats districtes respecte la majoria de parlamentaris catalans, no es deuria al fet que en aquests districtes hi hagués uns interessos oposats als de la Catalunya urbana i industrial, com s'ha pogut veure al capítol cinquè, sinó al fet que la seva representació estava en mans de parlamentaris forans.

Aquesta actuació diferenciada dels parlamentaris *cuneros* confirmaria la part de la hipòtesi tercera que hi feia referència. No obstant, també cal matisar que no es pot parlar sempre d'un complet divorci entre aquests parlamentaris i els districtes per ells representats, ja que durant el treball han anat apareixent algunes actituds de comunicació a les Corts de demandes dels districtes, la més significativa de les quals és la petició de construcció del ferrocarril del Noguera Pallaresa, defensada pels senadors *cuneros* de Lleida.

**9. Les corporacions econòmiques i el món empresarial català com a demandants de decisions en política econòmica.** Les corporacions econòmiques catalanes del període, presenten un dinamisme associatiu molt considerable i cobreixen un ampli ventall de sectors econòmics: industrial, marina mercant i comerç i propietat agrària i immobiliària.

Aquest moviment associatiu genera un important missatge doctrinal, en el que el proteccionisme té un paper principal. En constant polèmica amb el lliurecanvisme madrileny, s'intentarà construir un model teòric que englobi dins de la protecció tots els sectors econòmics nacionals, en un intent d'atraure voluntats d'alguns d'aquests. Si bé les corporacions del sector industrial són les que duen la iniciativa en l'elaboració d'un discurs proteccionista i en el plantejament de demandes concretes a Govern i Corts, obtenen un

suport complet de la resta d'associacionisme econòmic, però també de la resta del món associatiu, institucions públiques catalanes i un ampli ventall de forces polítiques.

Aquestes corporacions econòmiques no actuen sols com a grups d'interès, sinó que esdevenen veritables grups de pressió. En aquest sentit, hem vist al capítol quart diversos aspectes dels seus treballs: un important desplegament organitzatiu, amb les assemblees generals, les subscripcions extraordinàries de fons i el sistema de les comissions de treball; amplis treballs de propaganda, des de les publicacions pròpies, l'edició de treballs, les manifestacions proteccionistes, banquets, relació amb la premsa i amb corporacions d'altres zones, els viatges de propaganda, la subvenció de propaganda proteccionista i, especialment, amb la figura del propagandista professional al servei de les corporacions; una presència pública; diversos assaigs de coordinació, tant a nivell català com espanyol; el recurs a les forces vives: ajuntaments i diputacions provincials de Catalunya, capità general, bisbe i governador civil, als que s'implica d'una manera o altra en el plet proteccionista; una important activitat envers Madrid, amb les representacions fixes, el finançament de centres i premsa afins, la recerca d'una presència als organismes oficials, el sistema d'enviament de comissions i les pressions directes a Govern i Corts; tot plegat, unit al disseny d'una veritable estratègia parlamentària, que hem vist anteriorment.

En el cas de les corporacions industrials de Barcelona, presento una aproximació completa a la seva trajectòria durant aquests anys.

Pel que fa al món empresarial, cal esmentar d'una banda l'activitat de l'anomenat *grup català*, que concentra diverses empreses del sector financer, ferroviari i de negocis colonials, amb un important poder econòmic i influència política, i de l'altra, les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya.

Aquest món empresarial, si bé no es presenta agrupat en forma d'associacionisme econòmic, en la seva relació amb els poders polítics utilitza alguns dels procediments de les corporacions, destacant les representacions permanents a Madrid, el sistema de comissions, entrevistes i connexions personals amb membres del Govern i també, el disseny d'una estratègia parlamentària.

**10. Configuració d'un sistema parlamentari elitista.** El sistema parlamentari configurat en els primers anys de la Restauració, tot i no retornar plenament a la situació anterior a la revolució de 1868, defineix unes condicions de participació en el joc electoral i d'accés a les cambres reservades a una part molt reduïda de la població, en les que si el cens d'electors era reduït, el d'elegibles encara ho era més.

En el cas del Congrés, el sufragi directe masculí, però censatari, amb uns mínims de renda i d'edat, va acompanyat d'altres mesures de restricció, com uns districtes electorals dissenyats per anul·lar el component urbà i un tracte discriminatori envers els electors de base industrial enfront els de base territorial, ambdues mesures de prevenció envers un possible desenvolupament de les opcions polítiques no dinàstiques, junt amb l'acció sistemàtica de falsejament del sufragi amb la utilització dels mecanismes del Ministeri de la Governació.

En el cas del Senat, un complex mecanisme —que hem pogut veure amb més deteniment al capítol primer— feia l'accés a aquesta cambra extremadament restringit, amb una meitat dels escons de caràcter permanent, no dependents de cap elecció ni tan sols en el moment del seu nomenament, i reservats a la cúpula de l'aristocràcia, l'Exèrcit, l'Església,

la branca principal de la Casa Reial, els alts funcionaris de l'Estat, les elits econòmiques i els polítics de relleu dels partits dinàstics, mentre que en la part electiva, el sufragi indirecte masculí quedava reservat als principals contribuents i requeia entre un grup amb uns mínims d'edat i, sobretot, de renda, considerablement més elevats que al Congrés.

Aquesta composició tan fortament restrictiva de les Corts i especialment del Senat, seria de fet una continuació dels sistemes parlamentaris precedents. Per si tots els mecanismes de restricció de l'accés al Congrés fossin insuficients per barrar el pas a possibles opcions polítiques contràries al règim —situació, d'altra banda, molt poc probable— la composició del Senat estava especialment dissenyada per servir de dic de contenció als possibles excessos de la cambra baixa, tal com queda ben palès en el text de la pròpia Constitució i de la legislació electoral, així com en les declaracions dels màxims caps polítics del partit governant en el primer tram de la Restauració.

Les Corts resultants, doncs, tenen un caire clarament elitista. A la part permanent del Senat, trobem una molt significativa representació de *grandes de España*, molts d'ells representants de l'antiga aristocràcia terratinent, militars d'alta graduació sovint ennoblits a partir de la seva actuació en política, un grup d'arquebisbes i un altre de polítics i magistrats amb trajectòries llargues i que ocupen o han ocupat les presidències dels màxims organismes de l'Estat, junt amb un altre de financers i homes de negocis ennoblits als primers moments de la Restauració. A més, a la part electiva del Senat i al Congrés, hi ha una important presència de famílies adscrites a activitats econòmiques diverses —gran propietat agrària, participació en empreses capitalistes (finances i ferrocarrils, sobretot), indústria, negocis colonials i gran comerç— que disposen de representació parlamentària en un o més dels seus membres, això sense oblidar la continuada presència dels polítics de primera fila de cada partit, als que no manca mai representació parlamentària.

L'exercici del govern reservat a les opcions dinàstiques, que s'alternaven al poder, i el fet que el sistema representatiu es plantegés de dalt a baix, amb uns governs de designació reial que controlaven tot el procés electoral i que fabricaven unes majories més que absolutes i unes Corts subordinades als seus dissenys, completen aquesta visió d'un joc polític reservat a les elits.

**11. Concentració i centralització de les decisions en política econòmica.** Les decisions en política econòmica del període, estaven concentrades en un grup reduït de persones i centralitzades a la capital de l'estat. D'una banda, qui marcava les orientacions a seguir en la legislació d'una certa envergadura era el Consell de ministres, en tot cas amb la intervenció de les Corts, que no acostumaven a desautoritzar el Govern que les havia fabricat. De l'altra, la gran majoria de decisions, fins i tot aquelles de caire més administratiu i que en posteriors sistemes polítics depenen d'institucions de rang inferior, havien de passar bé per les Corts, en el cas de les lleis, bé pels ministeris, en el cas de les reials ordres, reials decrets i altres disposicions menors.

Tots els sectors econòmics necessitaven en un grau o altre actuacions de política econòmica per a l'exercici de la seva activitat i, en aquest sentit, eren demandants de decisions polítiques, però també de tramitacions administratives. En aquestes darreres, a més, la lentitud i inoperància dels òrgans de l'administració implicats, especialment en cas d'intervenció de més d'un ministeri, de renovació d'alts càrrecs després d'una crisi ministerial, o de pressió en sentit contrari de demandants rivals, condemnava les tramitacions ordinàries



a recórrer el penós camí de la tramitació administrativa a les dependències dels ministeris i a quedar encallades en algun punt del recorregut.

En un sistema polític i administratiu d'aquestes característiques, en el que els mecanismes de decisió i de gestió de l'Estat es troben concentrats en un lloc concret i són exercits per un grup molt reduït de persones, la proximitat a ells esdevé un requisit indispensable per als diversos sectors econòmics, interessats en l'adopció d'una determinada política econòmica o en la resolució d'afers diversos. La presència d'aquests sectors econòmics en els diversos nivells de funcionament de l'Estat, ja sigui en forma d'exercici directe de càrrecs o bé en forma de representants dels seus interessos, esdevé així indispensable. En aquest sentit, el càrrec de diputat o senador permetia canalitzar demandes concretes dels diversos sectors econòmics, si parlem d'accions legislatives, alhora que constituïa una targeta de presentació immillorable de cara a la satisfactòria resolució d'afers administratius als ministeris.

**12. Tendències de la política aranzelària.** Si bé tots els sectors econòmics catalans necessitaven en un grau o altre disposar de proximitat als centres de decisió i de gestió de l'Estat, la política aranzelària constitueix un apartat molt remarcable durant aquests anys, per la magnitud de la demanda provinent de Catalunya.

En aquest sentit, l'aposta dels successius governs del període és clarament de donar prioritat a les exportacions de vins, aprofitant el context internacional de davallada de la producció francesa per la fil·loxera i, consegüentment, la recerca d'acords comercials que assegurassin aquest flux exportador.

Aquesta clara aposta pel sector vitivinícola, feia que en les negociacions dels acords comercials els governs espanyols acceptessin les demandes dels governs d'altres països, sovint concretades en la rebaixa de l'aranzel espanyol en les partides del sector industrial tèxtil, que quedava així com el més directament perjudicat per aquesta política aranzelària.

El sistema de doble columna, vigent per a l'aranzel espanyol des de 1877, feia que qualsevol negociació d'acords comercials, per insignificant que fos el moviment comercial amb el país signant, afectés el conjunt de països que fruïen de la clàusula de la nació més afavorida. No obstant, el tractament diferenciat envers la indústria tèxtil era especialment visible en la negociació amb els països amb els que existia un volum comercial més gran i que, a més, posseïen una important indústria del mateix sector, més competitiva i en condicions de col·locar els seus productes al mercat interior espanyol en condicions avantatjoses: França i Gran Bretanya.

Un altre resultat de la política aranzelària del període analitzat, és la tendència a rebaixar l'aranzel, tant en les dues grans reformes aranzelàries de 1877 i 1882, com en els acords comercials més significatius amb França i Gran Bretanya i mesures complementàries, com la llei de primeres matèries. Caldria matisar, no obstant, que mentre al període immediatament anterior la tendència a la rebaixa aranzelària s'havia fet d'una manera unilateral, com una mesura beneficiosa per ella mateixa, a la Restauració s'introdueix la noció de reciprocitat, és a dir, el condicionament de la concessió de les rebaxes a l'establiment d'acords comercials i a l'obtenció d'avantatges per a les demandes espanyoles, concretades en els vins.

Cal veure també que per part dels responsables ministerials que intervenen en la gestió de la política aranzelària, el tractament atorgat al sector industrial en molts casos respon no sols a una necessitat de les negociacions, sinó a un veritable desinterès per una política de

foment industrialista. En aquest sentit, alguns dels ministres responsables, però potser encara més els membres de les comissions parlamentàries que tramiten aquests afers, especialment si pertanyen a l'esquerra de les cambres, expressen quines són les directrius que desitgen en economia: afavoriment decidit de l'agricultura d'exportació <sup>3</sup>/<sub>4</sub> que representaria, segons ells, l'interès de la majoria— i desinterès pel sector industrial, en el millor dels casos, quan no es parla obertament de la conveniència de la seva liquidació, en una lectura espanyola de les tesis ricardianes dels costos comparats i de la divisió internacional del treball.

Aquesta gran orientació d'afavoriment de les exportacions vinícoles i de recerca d'acords comercials, es manté inalterable amb el pas d'un govern a un altre i constitueix el gruix de les decisions polítiques en matèria aranzelària del període. No obstant, hi ha diferències substancials en el plantejament de les rebaixes aranzelàries. Així, la ILD incorpora al seu Govern lliurecanvistes militants de primera fila i dissenya una política aranzelària decididament lliurecanvista; els liberals, tot i la identificació d'alguns dels seus màxims dirigents amb la doctrina lliurecanvista, moderen un tant la seva acció de govern, introduint clarament la noció de reciprocitat; i els conservadors s'inclinen més cap a una identificació doctrinal amb el proteccionisme, que igualment queda matisat per la seva acció de govern.

## Apèndix documental.

### Introducció general a l'apèndix.

Aquest apèndix documental conté diversos documents que per la seva extensió és preferible no incloure dins dels capítols centrals de la tesi. Consta de dues grans parts: els quadres i els textos. Ambdues amplien altres informacions aparegudes dins del cos principal del treball. De fet, dins d'aquest hi ha força al·lusions a l'apèndix, en tant que relacions completes d'informació de temes vistos, que seria massa feixuc d'incloure dins del text.

A la primera part, s'ha intentat elaborar una sèrie d'informacions relatives a quatre grans blocs temàtics: el context polític i l'activitat parlamentària, el grup de parlamentaris catalans, els directius de les grans corporacions industrials i la connexió entre el món econòmic i la representació parlamentària. El criteri de selecció de temes ha estat el d'intentar aplegar un seguit d'informacions que sovint es fa difícil de trobar en forma exacta i completa o bé, que són inèdites.

Configuren el primer bloc, dedicat al context polític i a l'activitat parlamentària, els quadres 1 a 8. Els quadres 1 a 4 es refereixen als governs, a les Corts i a l'activitat parlamentària del període, junt a la legislació econòmica, tant si apareix en forma de llei aprovada per les Corts, com si es tracta de reials decrets o altres disposicions. Els quadres 5 i 6, estan dedicats als treballs parlamentaris de temes econòmics d'interès per als diversos grups demandants catalans, agrupats d'acord amb la distribució feta al capítol sisè: corporacions econòmiques (política aranzelària, política fiscal i legislació d'interès per als sectors de la propietat agrària i immobiliària, i del comerç i de la marina mercant); i món dels negocis català (legislació referida a les empreses del *grup català* de finances, a les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya, de canals i pantans de regatge i algun altre tema, junt amb les proposicions de llei d'incompatibilitat entre el càrrec parlamentari i la pertinença als consells d'administració d'empreses).

El segon bloc, dedicat al grup de parlamentaris catalans, inclou els quadres 7 i 8. El primer d'aquests, està dedicat a la situació i evolució dels escons en joc a Catalunya durant el període analitzat (als que cal afegir les senadories permanents i els escons d'altres llocs, exercits puntualment per catalans), mentre que el segon, a la trajectòria política i parlamentària dels membres del grup estudiat.

Els quadres 9 a 12, configuren el tercer bloc, dedicat a les juntes directives de les quatre grans corporacions industrials de Barcelona del període: IIC, FPN, FPE i IFTN.

Finalment, els quadres 13 a 15 constitueixen el quart bloc. En ell s'estableix una relació entre els directius de corporacions i de consells d'administració de companyies, així com els principals contribuents de cada província, i els càrrecs parlamentaris que ocupen durant aquests anys.

Pel que fa a la segona part, trobem en primer lloc tres documents (16 a 18) que són esborranys de cartes de Víctor Balaguer adreçades a persones diverses, en les que (entre altres temes) fa una important reflexió entorn al seu paper com a transmissor a les Corts de les demandes dels sectors econòmics catalans.

El document número 19, elaborat pel candidat derrotat al districte d'Igualada a les eleccions de 1881, però que fins aleshores havia ocupat el càrrec, és un clar exemple de les

irregularitats dels processos electorals i, en aquest cas, de la rivalitat en projectes ferroviaris que es tradueix en rivalitat de candidatures polítiques.

Finalment, els documents 20 a 22 estan elaborats per les corporacions industrials catalanes, amb caràcter intern. En ells es pot apreciar aspectes diversos de l'estratègia parlamentària d'aquestes corporacions.

## Part I: Quadres.

### Apèndix 1. Governes espanyols, 1876-1886.

L'objectiu d'aquest primer apèndix, és visualitzar el llistat complet de membres del Consell de ministres, junt amb les dates de cada executiu. En el transcurs dels capítols precedents, hi ha constants al·lusions a les intervencions dels presidents del Consell i dels ministres i sovint en relació a afers que passen d'un titular als seus successors en el càrrec.

Es considera aquí com a períodes de govern, els definits pel canvi en la presidència, fet que comporta una renovació general de l'executiu, més enllà de les successives remodelacions que aquest va experimentant en el transcurs dels mesos. Això ens dóna sis grans períodes, als que hauríem d'afegir el primer tram d'un setè, ja que a partir de novembre de 1885, comença l'anomenat *Gobierno largo de Sagasta*, tot i que les Corts de 1884-1886 no suspenen les sessions fins el 5 de gener de 1886. Aquests períodes serien:

- 1) 1875/1879: Govern presidit per Antonio Cánovas del Castillo, constituït abans de les primeres eleccions de la Restauració (1876), i que agafa les Corts completes de 1876-1879. A tenir en compte que el Senat es recomposa el 1877 a partir de la nova llei electoral i que hi ha, per tant, una altra elecció de senadors.
- 2) 1879: Govern de pocs mesos, presidit pel general Arsenio Martínez Campos, que agafa sols una part de la legislatura de 1879-1880 (Corts de 1879-1881). Inclou les eleccions de 1879.
- 3) 1879-1881: nou Govern de Cánovas, que completa la resta del període de Corts de 1879-1881. Aquest canvi de govern no va implicar la convocatòria d'eleccions.
- 4) 1881-1883: primer Govern liberal fusionista de Práxedes Mateo Sagasta, que suposà l'inici de l'alternança entre els dos grans partits dinàstics de la Restauració. Inclou la convocatòria d'eleccions de 1881 i bona part de les Corts de 1881-1884.
- 5) 1883-1884: breu Govern de la ILD, presidit per José Posada Herrera. No suposà convocatòria d'eleccions ni recomposició de les cambres (de fet, la majoria liberal del Congrés precipità la crisi d'aquest Govern).
- 6) 1884-1885: nou Govern presidit per Cánovas. Inclou les eleccions de 1884 i bona part de les Corts de 1884-1886.
- 7) 1885-(1890): *gobierno largo de Sagasta*, format a la mort d'Alfons XII. Pel que fa al període objecte d'estudi, va mantenir les Corts de majoria conservadora obertes fins el gener de 1886, el temps just per celebrar una sessió conjunta d'ambdues cambres per al jurament de la reina regent (30-12-1885).

-Fonts de l'apèndix 1: *Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España desde el 29 de Setiembre de 1833, en que falleció el Rey Don Fernando VII, hasta el 24 de Diciembre de 1879, en que se suspendieron las sesiones. 1880. Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España. Apéndice primero que comprende desde 24 de Diciembre de 1879 hasta 29 de Diciembre de 1890. 1892.*

1) Govern de 1875-1879: 2-12-1875/7-3-1879:

| ministeris         | titulars                                                                                                             | dates                                                                       |
|--------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|
| Presidència:       | -Antonio <b>Cánovas del Castillo</b>                                                                                 | 02-12-1875/07-03-1879                                                       |
| Estat:             | -Fernando <b>Calderón Collantes</b>                                                                                  | 02-12-1875/14-01-1877                                                       |
|                    | -Manuel <b>Silvela</b>                                                                                               | 14-01-1877/07-03-1879                                                       |
|                    | -Cristóbal Martín de Herrera (interí durant l'absència de Silvela)                                                   | 11-07-1877/13-08-1877                                                       |
|                    | -comte de Toreno (interí durant l'absència de Silvela)                                                               | 28-07-1878/03-09-1878                                                       |
| Gràcia i Justícia: | -Cristóbal <b>Martín de Herrera</b>                                                                                  | 02-12-1875/14-01-1877                                                       |
|                    | -Fernando <b>Calderón Collantes</b> (durant el seu mandat, pren el títol de marquès de <b>Reinosa</b> )              | 14-01-1877/06-01-1879                                                       |
|                    | -marquès de Orovio (interí durant l'absència de Calderón)                                                            | 30-07-1877/31-08-1877                                                       |
|                    | -Saturnino <b>Álvarez Bugallal</b>                                                                                   | 06-01-1879/07-03-1879                                                       |
| Hisenda:           | -Pedro <b>Salaverria</b>                                                                                             | 02-12-1875/25-07-1876                                                       |
|                    | -Antonio Cánovas del Castillo (interí durant l'absència de Salaverria)                                               | 22-06-1876/25-07-1876                                                       |
|                    | -José <b>García Barzanallana</b>                                                                                     | 25-07-1876/11-07-1877                                                       |
|                    | -marquès de Orovio                                                                                                   | 11-07-1877/07-03-1879                                                       |
| Guerra:            | -Joaquín <b>Jovellar</b>                                                                                             | 02-12-1875/21-12-1875                                                       |
|                    | -Francisco de <b>Ceballos y Vargas</b> (durant el seu mandat, pren el títol de marquès de <b>Torrelavega</b> )       | 21-12-1875/07-03-1879                                                       |
| Marina:            | -Santiago <b>Durán y Lira</b>                                                                                        | 02-12-1875/01-04-1876                                                       |
|                    | -Juan <b>Antequera y Bobadilla</b>                                                                                   | 01-04-1876/23-09-1877                                                       |
|                    | -Francisco de Paula Ceballos (interí durant l'absència d'Antequera)                                                  | 01-08-1876/31-08-1876                                                       |
|                    | -Francisco de Paula <b>Pavía y Pavía</b>                                                                             | 23-09-1877/07-03-1879                                                       |
| Governació:        | -Francisco <b>Romero Robledo</b>                                                                                     | 02-12-1875/07-03-1879                                                       |
|                    | -comte de Toreno (interí durant les absències de Romero)                                                             | 16-08-1875/08-09-1875<br>+ 08-09-1878/11-10-1878                            |
| Foment:            | -comte de Toreno                                                                                                     | 02-12-1875/09-12-1879                                                       |
| Ultramar:          | -Adelardo <b>López de Ayala</b>                                                                                      | 02-12-1875/14-01-1877                                                       |
|                    | -Cristóbal <b>Martín de Herrera</b> (primer, interí durant les absències de López de Ayala, i, després, titular)     | 10-08-1876/13-09-1876<br>+ 22-11-1876/14-01-1877<br>+ 14-01-1877/12-02-1878 |
|                    | -Antonio Cánovas del Castillo (interí durant les absències de Martín de Herrera i del marquès del Pazo de la Merced) | 10-01-1878/12-02-1878<br>+ 04-09-1878/21-10-1878                            |
|                    | -marquès del Pazo de la Merced                                                                                       | 12-02-1878/07-03-1879                                                       |
|                    |                                                                                                                      |                                                                             |

2) Govern de 1879 (1r): 8-3-1879/9-12-1879:

| ministeris         | titulars                                                                                                           | dates                                            |
|--------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|
| Presidència:       | -Arsenio <b>Martínez Campos</b>                                                                                    | 07-03-1879/09-12-1879                            |
| Estat:             | comte de Toreno (interí, primer per dimissió de Silvela i després per no presa de possessió del marquès de Molins) | 07-03-1879/10-03-1879<br>+ 10-03-1879/15-03-1879 |
|                    | -marquès de Molins                                                                                                 | 15-03-1879/16-05-1879                            |
|                    | -duc de Tetuán                                                                                                     | 16-05-1879/09-12-1879                            |
|                    |                                                                                                                    |                                                  |
| Gràcia i Justícia: | -Pedro Nolasco <b>Aurioles</b>                                                                                     | 07-03-1879/09-12-1879                            |
| Hisenda:           | -marquès de Orovio                                                                                                 | 07-03-1879/09-12-1879                            |
| Guerra:            | -Arsenio <b>Martínez Campos</b>                                                                                    | 07-03-1879/09-12-1879                            |
| Marina:            | -Francisco de Paula <b>Pavía y Pavía</b>                                                                           | 07-03-1879/09-12-1879                            |
|                    | -Arsenio Martínez Campos (interí durant l'absència de Pavía)                                                       | 14-08-1879/30-08-1879                            |
| Governació:        | -Francisco <b>Silvela</b>                                                                                          | 07-03-1879/09-12-1879                            |
|                    | -comte de Toreno (interí durant l'absència de Silvela)                                                             | 01-09-1879/16-09-1879                            |
| Foment:            | -comte de Toreno                                                                                                   | 08-03-1879/09-12-1879                            |
|                    | -Salvador Albacete (interí durant l'absència del comte de Toreno)                                                  | 27-07-1879/31-08-1879                            |
| Ultramar:          | -marquès de Orovio (interí per dimissió del marquès del Pazo de la Merced)                                         | 07-03-1879/16-03-1879                            |
|                    | -Salvador <b>Albacete</b>                                                                                          | 16-03-1879/09-12-1879                            |

**3) Govern de 1879 (2n)-1881: 9-12-1879/8-2-1881:**

| ministeris         | titulars                                                                                                                 | dates                                            |
|--------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|
| Presidència:       | -Antonio <b>Cánovas del Castillo</b>                                                                                     | 09-12-1879/08-02-1881                            |
| Estat:             | - <b>comte de Toreno</b>                                                                                                 | 09-12-1879/20-01-1880                            |
|                    | -Antonio Cánovas del Castillo (interí per dimissió del comte de Toreno i per absència del marquès del Pazo de la Merced) | 20-01-1880/19-03-1880                            |
|                    | - <b>marquès del Pazo de la Merced</b>                                                                                   | + 25-10-1880/22-11-1880<br>19-03-1880/08-02-1881 |
| Gràcia i Justícia: | -Saturnino <b>Álvarez Bugallal</b>                                                                                       | 09-12-1879/08-02-1881                            |
| Hisenda:           | - <b>marquès de Orovio</b>                                                                                               | 09-12-1879/19-03-1880                            |
|                    | -Fernando <b>Cos-Gayón</b>                                                                                               | 19-03-1880/08-02-1881                            |
| Guerra:            | -José Ignacio Echevarría ( <b>marquès de Fuentefiel</b> )                                                                | 09-12-1879/08-02-1881                            |
| Marina:            | -Santiago <b>Durán y Lira</b>                                                                                            | 09-12-1879/08-02-1881                            |
| Governació:        | -Francisco <b>Romero Robledo</b>                                                                                         | 09-12-1879/08-02-1881                            |
|                    | -Antonio Cánovas del Castillo (interí durant l'absència de Romero)                                                       | 19-03-1880/07-04-1880                            |
|                    | -Fermín Lasala y Collado (interí durant l'absència de Romero)                                                            | 25-10-1880/28-11-1880                            |
| Foment:            | -Manuel <b>Lasala y Collado</b>                                                                                          | 09-12-1879/08-02-1881                            |
| Ultramar           | - <b>marquès del Pazo de la Merced</b>                                                                                   | 09-12-1879/19-03-1880                            |
|                    | -Cayetano <b>Sánchez Bustillo</b>                                                                                        | 19-03-1880/08-02-1881                            |

**4) Govern de 1881-1883: 8-3-1881/13-10-1883.**

| ministeris         | titulars                                                                             | dates                                              |
|--------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|
| Presidència:       | -Práxedes Mateo <b>Sagasta</b>                                                       | 08-02-1881/13-10-1883                              |
|                    | -Arsenio Martínez Campos (interí durant les absències de Sagasta)                    | 10-07-1881/02-08-1881                              |
|                    |                                                                                      | + 09-01-1882/19-01-1882                            |
|                    |                                                                                      | + 25-07-1882/25-08-1882<br>+ 01-08-1883/10-08-1883 |
| Estat:             | - <b>marquès de la Vega de Armijo</b>                                                | 08-02-1881/13-10-1883                              |
|                    | -Práxedes Mateo Sagasta (interí durant l'absència del marquès de la Vega de Armijo)  | 26-07-1883/01-08-1883                              |
|                    | -Arsenio Martínez Campos (interí durant l'absència del marquès de la Vega de Armijo) | + 10-08-1883/11-08-1883                            |
|                    |                                                                                      | 01-08-1883/10-08-1883                              |
| Gràcia i Justícia: | -Manuel <b>Alonso Martínez</b>                                                       | 08-02-1881/09-01-1883                              |
|                    | -José Luís Albareda (interí durant l'absència d'Alonso)                              | 09-08-1881/06-09-1881                              |
|                    | -Vicente <b>Romero Girón</b>                                                         | 09-01-1883/13-10-1883                              |
|                    | -Germán Gamazo y Calvo (interí durant l'absència de Romero)                          | 17-07-1883/30-07-1883                              |
| Hisenda:           | -Juan Francisco <b>Camacho</b>                                                       | 08-02-1881/09-01-1883                              |
|                    | -Justo Pelayo <b>Cuesta</b>                                                          | 09-01-1883/13-10-1883                              |
| Guerra:            | -Arsenio <b>Martínez Campos</b>                                                      | 08-02-1881/13-10-1883                              |
| Marina:            | -Francisco de Paula <b>Pavía y Pavía</b>                                             | 08-02-1881/09-01-1883                              |
|                    | -Arsenio Martínez Campos (interí per dimissió de Pavía)                              | 09-01-1883/13-01-1883                              |
|                    | -Rafael <b>Rodríguez Arias</b>                                                       | 13-01-1883/13-10-1883                              |
| Governació:        | -Venancio <b>González</b>                                                            | 08-02-1881/09-01-1883                              |
|                    | -Práxedes Mateo Sagasta (interí durant l'absència de González)                       | 06-09-1881/22-09-1881                              |
|                    | -Pío <b>Gullón</b>                                                                   | 22-09-1883/13-10-1883                              |
| Foment:            | -José Luís <b>Albareda</b>                                                           | 08-02-1881/09-01-1883                              |
|                    | -Germán <b>Gamazo y Calvo</b>                                                        | 09-01-1883/13-10-1883                              |
|                    | -Pío Gullón (interí durant l'absència de Gamazo)                                     | 01-08-1883/11-08-1883                              |
| Ultramar:          | -Fernando de <b>León y Castillo</b>                                                  | 08-02-1881/09-01-1883                              |
|                    | -José Luís Albareda (interí durant l'absència de León)                               | 02-07-1881/01-08-1881                              |
|                    | -Arsenio Martínez Campos (interí durant l'absència de León)                          | 23-07-1882/11-09-1882                              |
|                    | -Gaspar <b>Núñez de Arce</b>                                                         | 09-01-1883/13-10-1883                              |

**5) Govern de 1883-1884: 13-10-1883/18-1-1884.**

| <b>ministeris</b>  | <b>titulars</b>                               | <b>dates</b>          |
|--------------------|-----------------------------------------------|-----------------------|
| Presidència:       | -José <b>Posada Herrera</b>                   | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Estat:             | -Servando <b>Ruiz Gómez</b>                   | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Gràcia i Justícia: | -Aureliano <b>Linares Rivas</b>               | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Hisenda:           | -José <b>Gallostra y Frau</b>                 | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Guerra:            | -José <b>López Domínguez</b>                  | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Marina:            | -Carlos <b>Valcárcel y Ussel de Guimbarda</b> | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Governació:        | -Segismundo <b>Moret y Prendergast</b>        | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Foment:            | - <b>marquès de Sardoal</b>                   | 13-10-1883/18-01-1884 |
| Ultramar:          | -Estanislao <b>Suárez Inclán</b>              | 13-10-1883/18-01-1884 |

**6) Govern de 1884-1885: 18-1-1884/27-11-1885.**

| <b>ministeris</b>  | <b>titulars</b>                                           | <b>dates</b>          |
|--------------------|-----------------------------------------------------------|-----------------------|
| Presidència:       | -Antonio <b>Cánovas del Castillo</b>                      | 18-01-1884/27-11-1885 |
| Estat:             | - <b>marquès del Pazo de la Merced</b>                    | 18-01-1884/27-11-1885 |
| Gràcia i Justícia: | -Francisco <b>Silvela</b>                                 | 18-01-1884/27-11-1885 |
|                    | -Fernando Cos-Gayón (interí durant l'absència de Silvela) | 09-05-1884/13-05-1884 |
| Hisenda:           | -Fernando <b>Cos-Gayón</b>                                | 18-01-1884/27-11-1885 |
| Guerra:            | -Genaro Quesada ( <b>marquès de Miravalles</b> )          | 18-01-1884/27-11-1885 |
| Marina:            | -Juan <b>Antequera</b>                                    | 18-01-1884/13-07-1885 |
|                    | -Manuel de la <b>Pezuela y Lobo</b>                       | 13-07-1885/27-11-1885 |
| Governació:        | -Francisco <b>Romero Robledo</b>                          | 18-01-1884/13-07-1885 |
|                    | -Raimundo <b>Fernández Villaverde</b>                     | 13-07-1885/27-11-1885 |
| Foment:            | -Alejandro <b>Pidal y Mon</b>                             | 18-01-1884/27-11-1885 |
| Ultramar:          | - <b>comte de Tejada de Valdosa</b>                       | 18-01-1884/27-11-1885 |

**7) Govern de 1885-(1890): 27-11-1885/(5-7-1890).**

| <b>ministeris</b>  | <b>titulars</b>                                     | <b>dates (sols primer tram)</b> |
|--------------------|-----------------------------------------------------|---------------------------------|
| Presidència:       | -Práxedes Mateo <b>Sagasta</b>                      | 27-11-1885/(05-07-1890)         |
| Estat:             | -Segismundo <b>Moret y Prendergast</b>              | 27-11-1885/(14-06-1888)         |
| Gràcia i Justícia: | -Manuel <b>Alonso Martínez</b>                      | 27-11-1885/(11-12-1888)         |
| Hisenda:           | -Juan Francisco <b>Camacho</b>                      | 27-11-1885/(02-08-1886)         |
| Guerra:            | -Joaquín <b>Jovellar y Soler</b>                    | 27-11-1885/(10-10-1886)         |
| Marina:            | -José M <sup>a</sup> <b>Beránger y Ruiz Apodaca</b> | 27-11-1885/(10-10-1886)         |
| Governació:        | -Venancio <b>González</b>                           | 27-11-1885/(10-10-1886)         |
| Foment:            | -Eugenio <b>Montero Ríos</b>                        | 27-11-1885/(10-10-1886)         |
| Ultramar:          | -Germán <b>Gamazo y Calvo</b>                       | 27-11-1885/(10-10-1886)         |



## Apèndix 2. Corts espanyoles, 1876-1886.

Si l'anterior apèndix pretenia visualitzar els membres del Consell de ministres i les dates en què exercien llurs càrrecs, aquest vol fer el mateix amb les Corts. Si les al·lusions durant els capítols precedents als membres del Govern són nombroses, en el cas de les Corts ho són encara més. Interessa sobretot fixar el calendari exacte de sessions, amb el seu complicat sistema d'interregnes parlamentaris entre legislatures d'unes mateixes Corts i entre convocatòries electorals, per poder fer un correcte seguiment dels afers que queden pendents d'un període de sessions al següent.

Es considera com a Corts, els períodes legislatius entre dues convocatòries electorals. Com ja hem vist, no sempre un canvi de govern suposà una recomposició de les cambres. Així, mentre que una cronologia dels executius ens dóna set períodes entre 1876 i 1886, una cronologia de les Corts ens en dóna quatre (cinc al Senat). Aquests són:

- 1) 1876-1879. A tenir en compte que el Senat es recomposa el 1877 i que hi ha una nova elecció de senadors. Per tant, caldria matisar la cronologia de 1876-1879 pel que fa a la cambra alta, ja es divideix en dues Corts. Dins d'aquestes Corts hi ha quatre legislatures: 1876-77 (DSS: 1876), 1877, 1878 (DSC i DSS: 1878 extraordinària) i 1878-79 (DSC i DSS: 1878). La de 1878 és molt breu, ja que es convoca per aprovar el missatge de les Corts a Alfons XII amb motiu del seu casament.
- 2) 1879-1881. Corts més breus, interrompudes per la crisi del Govern de Cánovas i per la convocatòria d'eleccions de 1881. Inclou les legislatures de 1879-80 i 1880-81. Aquesta darrera es clausura molt aviat, per l'accés dels liberals al govern.
- 3) 1881-1884. Inclou les legislatures de 1881-82, 1882-83 i 1883-84. Aquesta darrera té també una durada breu, en no superar el Govern de la ILD la votació del missatge de contestació al discurs de la corona.
- 4) 1884-1886. Inclou les legislatures de 1884-85 i 1885-86. La darrera, com ja hem vist a l'apèndix anterior, té sols com a objectiu la celebració d'una sessió conjunta d'ambdues cambres per al jurament de la reina regent.

Aquestes quatre Corts representen, doncs, onze legislatures: set amb una durada normal i quatre de molt breus, per motius diversos.

-Fonts de l'apèndix 2: elaboració pròpia i *Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España desde el 29 de Setiembre de 1833, en que falleció el Rey Don Fernando VII, hasta el 24 de Diciembre de 1879, en que se suspendieron las sesiones. 1880. Apéndice primero que comprende desde 24 de Diciembre de 1879 hasta 29 de Diciembre de 1890. 1892. VALLE DE JUAN, M<sup>a</sup> Ángeles; PÉREZ SAMPERIO, Ángela: Próceres y senadores. I: 1834-1923. 1993*

## 1) Corts de 1876-79:

| eleccions, legislatures i sessions                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | calendari de sessions                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Congrés:</b> 20/23-01-1876<br><b>eleccions</b><br><b>Senat:</b> 20/23-01-1876<br>05-04-1877 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 15-02-1876: sessió règia d'obertura de la legislatura 1876-77, al Congrés<br>26-02-1876: constitució definitiva del Congrés<br>02-03-1876: constitució definitiva del Senat<br>20-07-1876: suspensió de les sessions<br>06-11-1876: continuació de les sessions<br>05-01-1877: clausura de la legislatura 1876-77<br>08-02-1877: dissolució del Senat<br><br>25-04-1877: sessió règia d'obertura de la legislatura 1877, al Senat<br>01-05-1877: constitució definitiva del nou Senat<br>11-07-1877: clausura de la legislatura 1877<br><br>10-01-1878: obertura de la legislatura 1878<br>28-01-1878: clausura de la legislatura 1878<br><br>15-02-1878: sessió règia d'obertura de la leg. 1878-79, al Congrés<br>24-07-1878: suspensió de les sessions<br>30-10-1878: continuació de les sessions<br>30-12-1878: clausura de la legislatura 1878-79<br>10-03-1879: dissolució del Congrés i de la part electiva del Senat |
| legis-latures                                                                                  | sessions<br>Congrés                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | sessions<br>Senat                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 1876-77<br>(DSS:<br>1876)                                                                      | 162                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 114                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 1877                                                                                           | 60                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 59                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 1878 (DSC<br>i DSS:<br>1878 extr.)                                                             | 6                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 9                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 1878-79<br>(DSC i<br>DSS:<br>1878)                                                             | 157                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 116                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| meses de Congrés i Senat                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                                                                                                | Congrés                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Senat                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>presidents</b>                                                                              | -José Posada Herrera (1876-78)<br>-Adelardo López de Ayala (1878-79)                                                                                                                                                                                                                                                     | -marquès de Barzanallana (1876-79)                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>vice-presidents</b>                                                                         | -José Elduayen (1876-77)<br>-Pedro Nolasco Aurioles (1876-79)<br>-Nicolás Hurtado (1876-77)<br>-Ignacio José Escobar (1876-78)<br>-Lope Gisbert (1877-78)<br>-Manuel Danvila (1877-78)<br>-José Moreno Nieto (1878-79)<br>-Fernando Cos-Gayón (1878-79)<br>-José Bernaldo de Quirós (marquès de Campo Sagrado) (1878-79) | -Alejandro Llorente (1876-79)<br>-marquès de Santa Cruz de Mudela (1876-78)<br>-Manuel Silvela (1876-77)<br>-Eduardo Fernández San Román (encara no era marquès de San Román) (1876-77)<br>-Florencio Rodríguez Vaamonde (1877-79)<br>-comte de Torre-Mata (1877-79)<br>-marquès de Bedmar (1878-79)      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>secretaris</b>                                                                              | -Francisco Silvela (1876-77)<br>-Gabriel Fernández Cadórniga (1876-78)<br>-Celestino Rico (1876-77)<br>-Cándido Martínez (1876-79)<br>-Antonio Hernández y López (1877-78)<br>-Juan García López (1877-78)<br>-Eduardo Garrido Estrada (1878-79)<br>-Ezequiel Ordóñez (1878-79)<br>-Manuel Pérez Aloe y Elías (1878-79)  | -Dionisio López Roberts (comte de la Romera) (1876-79)<br>-comte de Casa-Galindo (1876-79)<br>-Jacobo Ozores de Mosquera (senyor de la Casa de Rubianes) (1876-79)<br>-Emilio Bravo (1876-77)<br>-Juan de la Concha Catañeda (1876-78)<br>-comte de la Almina (ja ho és Melchor Sangro y Rueda) (1878-79) |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |

## 2) Corts de 1879-81:

| eleccions, legislatures i sessions                                         |                     |                   | calendari de sessions                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|----------------------------------------------------------------------------|---------------------|-------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Congrés:</b> 25-04-1879<br><b>eleccions</b><br><b>Senat:</b> 03-05-1879 |                     |                   | 01-06-1879: sessió règia d'obertura de la legislatura 1879-80, al Congrés<br>05-06-1879: constitució definitiva del Senat<br>24-06-1879: constitució definitiva del Congrés<br>26-07-1879: suspensió de les sessions<br>03-11-1879: continuació de les sessions<br>24-12-1879: nova suspensió de les sessions<br>10-01-1880: continuació de les sessions<br>23-06-1880: nova suspensió de les sessions<br>16-09-1880: clausura de la legislatura 1879-80<br><br>30-12-1880: sessió règia d'obertura de la legislatura 1880-81, al Congrés<br>09-02-1881: suspensió de les sessions<br>25-06-1881: dissolució del Congrés i part electiva del Senat |
| legis-latures                                                              | sessions<br>Congrés | sessions<br>Senat |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| 1879-80                                                                    | 119                 | 93                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| 1880-81                                                                    | 20                  | 17                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

| meses de Congrés i Senat |                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                          | Congrés                                                                                                                                                                                           | Senat                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>presidents</b>        | -comte de Toreno (1879-81)                                                                                                                                                                        | -marquès de Barzanallana (1879-81)                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <b>vice-presidents</b>   | -José Moreno Nieto (1879-81)<br>-Fernando Cos-Gayón (1879-80)<br>-Santos de Isasa (1879-81)<br>-Francisco Santos Guzmán (1879-80)<br>-Venancio González (1879-81)<br>-Lorenzo Domínguez (1880-81) | -marquès de Bedmar (1879-80)<br>-Florencio Rodríguez Vaamonde (1879-80)<br>-comte de Torre-Mata (1879-80)<br>-José María de Ezpeleta y Aguirre (1879-80)<br>-Manuel Silvela (1880-81)<br>-Guillermo Chacón y Maldonado (1880-81)<br>-comte de Casa-Galindo (1880-81)<br>-comte de Bernar (1880-81) |
| <b>secretaris</b>        | -Eduard Garrido Estrada (1879-80)<br>-Ezequiel Ordóñez (1879-81)<br>-comte de la Encina (1879-81)<br>-Cándido Martínez (1879-81)<br>-José Luis Santonja (1879-81)                                 | -comte de la Romera (1879-81)<br>-comte de Casa-Galindo (1879-80)<br>-senyor de la Casa de Rubianes (1879-81)<br>-comte de la Almina (1879-81)<br>-Emilio Bravo (1880-81)                                                                                                                          |

### 3) Corts de 1881-84:

| eleccions, legislatures i sessions                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | calendari de sessions                                                                                                                                                                                                                                                       |  |
|------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <b>eleccions</b><br><br><b>Congrés:</b> 21-08-1881<br><br><b>Senat:</b> 02-09-1881 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 20-09-1881: sessió règia d'obertura de la legislatura 1881-82, al Senat                                                                                                                                                                                                     |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 29-09-1881: constitució definitiva del Senat                                                                                                                                                                                                                                |  |
| <b>legis-latures</b>                                                               | <b>sessions</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | <b>sessions</b> | 20-10-1881: constitució definitiva del Congrés                                                                                                                                                                                                                              |  |
|                                                                                    | <b>Congrés</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <b>Senat</b>    | 30-12-1881: suspensió de les sessions                                                                                                                                                                                                                                       |  |
| 1881-82                                                                            | 167                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 137             | 20-03-1882: continuació de les sessions                                                                                                                                                                                                                                     |  |
| 1882-83                                                                            | 164                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 162             | 10-07-1882: nova suspensió de les sessions                                                                                                                                                                                                                                  |  |
| 1883-84                                                                            | 20                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | 9               | 15-11-1882: clausura de la legislatura 1881-82                                                                                                                                                                                                                              |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 04-12-1882: obertura de la legislatura 1882-83                                                                                                                                                                                                                              |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 26-07-1883: clausura de la legislatura 1882-83                                                                                                                                                                                                                              |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 15-12-1883: sessió règia d'obertura de la legislatura 1883-84, al Congrés                                                                                                                                                                                                   |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 19-01-1884: suspensió de les sessions                                                                                                                                                                                                                                       |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 31-03-1884: dissolució del Congrés i part electiva del Senat                                                                                                                                                                                                                |  |
| meses de Congrés i Senat                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 |                                                                                                                                                                                                                                                                             |  |
|                                                                                    | <b>Congrés</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                 | <b>Senat</b>                                                                                                                                                                                                                                                                |  |
| <b>presidents</b>                                                                  | -José Posada Herrera (1881-83)<br>-Práxedes Mateo Sagasta (1883-84)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                 | -marquès de la Habana (1881-83)<br>-duc de la Torre (1883-84)                                                                                                                                                                                                               |  |
| <b>vice-presidents</b>                                                             | -Víctor Balaguer (1881-82)<br>-Gaspar Nuñez de Arce (1881-83)<br>-Pío Gullón (1881-83)<br>-Segismundo Moret y Prendergast (1881-82)<br>-marquès de Sardoal (1882-83)<br>-Santiago de Angulo (1882-83)<br>-Trinitario Ruíz Capdepón (1882-83)<br>-Aureliano Linares Rivas (1882-83)<br>-Fernando de León y Castillo (1883-84)<br>-comte de Xiquena (1883-84)<br>-Ulpiano González Olañeta (marquès de Valdeterrazo) (1883-84)<br>-Enrique Fernández Alsina (1883-84) |                 | -Telesforo Montejo y Robledo (1881-83)<br>-comte de Torre-Mata (1881-83)<br>-duc de Tetuán (1881-83)<br>-Juan Moreno Benítez (1881-84)<br>-Tomás María Mosquera (1883-84)<br>-Justo Pelayo Cuesta (1883-84)<br>-Pedro Ruíz Dana (1883-84)                                   |  |
| <b>secretaris</b>                                                                  | -Luís del Rey (1881-83)<br>-Rafael Ruíz Martínez (1881-83)<br>-Antonio del Moral (1881-83)<br>-Ezequiel Ordóñez (1881-84)<br>-Julio Apezteguía (1882-83)<br>-Pedro Pagán (1882-83)<br>-Isidoro Recio Sánchez de Ipola (1883-84)<br>-Benigno Quiroga López Ballesteros (1883-84)<br>-Emilio Sánchez Pastor (1883-84)                                                                                                                                                 |                 | -José Abascal (1881-84)<br>-marquès de Monsalud 1881-82)<br>-Sebastián de la Fuente Alcázar (1881-83)<br>-comte de la Romera (1881-82, 1882-83, 1883-84)<br>-comte de Villardompardo (1882-83)<br>-Claudio Alba Mugurio (1883-84)<br>-José de la Torre Villanueva (1883-84) |  |

#### 4) Corts de 1884-86:

| eleccions, legislatures i sessions                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 | calendari de sessions                                                                                                                                                                                                                                  |  |
|------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <b>eleccions</b><br><br><b>Congrés:</b> 27-04-1884<br><br><b>Senat:</b> 08-05-1884 |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 | 20-05-1884: sessió règia d'obertura de la legislatura 1884-85, al Senat                                                                                                                                                                                |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 | 28-05-1884: constitució definitiva del Senat                                                                                                                                                                                                           |  |
| <b>legis-latures</b>                                                               | <b>Sessions</b>                                                                                                                                                                                                                                                                  | <b>sessions</b> | 09-06-1884: constitució definitiva del Congrés                                                                                                                                                                                                         |  |
|                                                                                    | <b>Congrés</b>                                                                                                                                                                                                                                                                   | <b>Senat</b>    | 22-07-1884: suspensió de les sessions                                                                                                                                                                                                                  |  |
| 1884-85                                                                            | 195                                                                                                                                                                                                                                                                              | 169             | 27-12-1884: continuació de les sessions                                                                                                                                                                                                                |  |
| 1885-86                                                                            | 7                                                                                                                                                                                                                                                                                | 8               | 11-07-1885: clausura de la legislatura 1884-85                                                                                                                                                                                                         |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 | 26-12-1885: obertura de la legislatura 1885-86                                                                                                                                                                                                         |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 | 05-01-1886: suspensió de les sessions                                                                                                                                                                                                                  |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 | 08-03-1886: dissolució del Congrés i part electiva del Senat                                                                                                                                                                                           |  |
| meses de Congrés i Senat                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 |                                                                                                                                                                                                                                                        |  |
|                                                                                    | Congrés                                                                                                                                                                                                                                                                          |                 | Senat                                                                                                                                                                                                                                                  |  |
| <b>presidents</b>                                                                  | -comte de Toreno (1884-85)<br>-Antonio Cánovas del Castillo (1885-86)                                                                                                                                                                                                            |                 | -comte de Puñonrostro (1884-85)<br>-Arsenio Martínez Campos (1885-86)                                                                                                                                                                                  |  |
| <b>vice-presidents</b>                                                             | -comte de Oricáin (1884-85)<br>-Lorenzo Domínguez (1884-86)<br>-Antonio Fernández Durán y Bernaldo de Quirós (comte de Villanueva de Perales) (1884-86)<br>-Felipe Juez Sarmiento (marquès de Cusano) (1884-86)<br>-Rafael Serrano Alcázar (1884-85)<br>-Antonio Maura (1885-86) |                 | -Fermín Lasala y Collado (1884-86)<br>-marquès de San Román (1884-86)<br>-comte de Bernar (1884-85)<br>-marquès de San Carlos (1884-86)<br>-Juan Moreno Benítez (1885-86)                                                                              |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 |                                                                                                                                                                                                                                                        |  |
| <b>secretaris</b>                                                                  | -comte de Sallent (1884-86)<br>-Albert Camps (1884-86)<br>-marquès de Goicoerrotea (el fill, Ramón) (1884-85)<br>-Benigno Quiroga López Ballesteros (1884-85)<br>-Luís Sanchez Arjona (1885-86)<br>-Juan Montilla (1885-86)                                                      |                 | -comte de la Romera (1884-85)<br>-senyor de la Casa de Rubianes (ara també marquès de Aranda) (1884-86)<br>-Eduardo de Rojas y Alonso (comte de Montarco) (1884-86)<br>-José de España y Puerta (1884-86)<br>-Sebastián de la Fuente Alcázar (1885-86) |  |
|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 |                                                                                                                                                                                                                                                        |  |

### Apèndix 3. Treballs parlamentaris més rellevants del període 1876-1886.

L'objectiu d'aquest apèndix és contextualitzar cada període de Corts i, dins seu, cada legislatura, amb els treballs parlamentaris més rellevants duts a terme per ambdues cambres, bé de manera conjunta, bé una sola d'elles.

Com acabem de veure, els quatre períodes de Corts (cinc al Senat) donen un total d'onze legislatures. Dins de cadascun d'aquests períodes, els temes que generen treballs parlamentaris d'una certa consideració apareixen en aquest apèndix agrupats cronològicament. S'inclou aquí tant els temes de política general com els de política econòmica, en aquest cas, no tots i cadascun dels que apareixen esmentats al capítol sisè, sinó sols els que tenen un tractament més ampli per part de les Corts.

-Font de l'apèndix 3: elaboració pròpia.

| Temes                                                                                                                                                                            | Congrés                                        | Senat                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|-----------------------|
| <b>1.Corts de 1876-79:</b>                                                                                                                                                       |                                                |                       |
| <b>1.1. Legislatura de 1876-77 [DSS: 1876]:</b>                                                                                                                                  |                                                |                       |
| 1) Contestació al discurs de la corona (1876)                                                                                                                                    | 08-03-1876/17-03-1876                          | 23-03-1876/29-03-1876 |
| 2) Constitució de 1876                                                                                                                                                           | 05-04-1876/24-05-1876                          | 02-06-1876/27-06-1876 |
| 3) Llei d'autorització al ministre d'Hisenda per concretar amb el BE i el BHE un conveni per al reemborsament del Deute flotant del Tresor i per satisfer alguns serveis públics | 06-05-1876/17-05-1876                          | 26-05-1876/27-05-1876 |
| 4) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1876-77                                                                                                      | 02-06-1876/13-07-1876                          | 24-06-1876/10-07-1876 |
| 5) Llei de declaració com a lleis del regne els decrets de caràcter legislatiu expedits pel Ministeri d'Hisenda des de 20-9-1873 fins la constitució de les actuals Corts        | 20-06-1876/27-06-1876                          | 06-07-1876            |
| 6) Llei d'arranjament dels furs bascos                                                                                                                                           | 12-07-1876/19-07-1876                          | 20-06-1876/22-06-1876 |
| 7) Reforma de les lleis municipal i provincial de 20-8-1870                                                                                                                      | 22-06-1876/24-06-1876<br>07-11-1876/18-11-1876 | 07-12-1876            |
| 8) Llei de composició del Senat                                                                                                                                                  | 08-11-1876/15-11-1876                          | 30-06-1876/01-07-1876 |
| 9) Llei d'exercici de les facultats legislatives pel poder executiu, mesures extraordinàries i suspensió de les garanties constitucionals                                        | 27-12-1876/04-01-1877                          | 16-11-1876/20-11-1876 |
| 10) Llei d'organització i reemplaçament de l'Exèrcit                                                                                                                             | 06-12-1876/14-12-1876                          | 22-12-1876/26-12-1876 |
| 11) Llei de fixació de la garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit de Cuba                                                                 | 14-12-1876/22-12-1876                          | 27-12-1876/28-12-1876 |
| <b>1.2.Legislatura de 1877:</b>                                                                                                                                                  |                                                |                       |
| 12) Contestació al discurs de la corona (1877)                                                                                                                                   | 08-05-1877/14-05-1877                          | 05-05-1877/07-05-1877 |
| 13) Llei de reforma de la d'enjudiciament civil                                                                                                                                  | 18-05-1877                                     | 12-06-1877            |
| 14) Llei de restabliment de l'electoral de diputats a Corts de 18-7-1865 i creació d'una comissió que en proposi una altra de definitiva                                         | 21-05-1877/06-06-1877                          | 21-06-1877/28-06-1877 |
| 15) Llei de reforma de la de cassació civil                                                                                                                                      | (no es debat)                                  | 28-05-1877/08-06-1877 |
| 16) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1877-78 (inclou una reforma aranzelària)                                                                    | 06-06-1877/07-07-1877                          | 16-06-1877/10-07-1877 |
| 17) Interpel·lació de Manuel de Salamanca al Govern sobre els fets dels Jardins del <i>Buen Retiro</i> (Congrés)                                                                 | 25-06-1877/26-06-1877                          |                       |
| 18) Llei de caça                                                                                                                                                                 | 28-06-1877<br>(debat inacabat)                 | (no es debat)         |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                                                                                              | <b>Congrés</b>                                                 | <b>Senat</b>                          |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| 19) Projecte de llei d'organització de la carrera diplomàtica                                                                                                                                                             | (no es debat)                                                  | 07-07-1877/09-07-1877                 |
| <b>1.3. Legislatura de 1878 [DSC i DSS: 1878 extraordinària]:</b>                                                                                                                                                         |                                                                |                                       |
| 20) Missatge al rei amb motiu del matrimoni regi.                                                                                                                                                                         | 14-01-1878/15-01-1878                                          | 17-01-1878                            |
| <b>1.4. Legislatura de 1878-79 [DSC i DSS: 1878]:</b>                                                                                                                                                                     |                                                                |                                       |
| 21) Contestació al discurs de la corona (1878)                                                                                                                                                                            | 25-02-1878/28-02-1878                                          | 07-03-1878/12-03-1878                 |
| 22) Llei de reforma de la d'enjudiciament civil (pendent de l'anterior legislatura)                                                                                                                                       | 12-03-1878/21-03-1878                                          | (anterior legislatura)                |
| 23) Llei d'impremta                                                                                                                                                                                                       | 14-11-1878/05-12-1878                                          | 19-03-1878/03-04-1878                 |
| 24) Llei d'amortització del Deute públic (Llei de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils)                                     | 22-03-1878/05-04-1878                                          | 26-04-1878/03-05-1878                 |
| 25) Projecte de llei d'instrucció pública                                                                                                                                                                                 | 05-04-1878/29-05-1878<br>(amb intervals; debat inacabat)       | (no es debat)                         |
| 26) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1878-79                                                                                                                                              | 09-05-1878/12-07-1878                                          | 21-06-1878/19-07-1878                 |
| 27) Llei constitutiva de l'Exèrcit                                                                                                                                                                                        | 31-10-1878/07-11-1878                                          | 16-05-1878/27-05-1878                 |
| 28) Llei d'ascensos a l'Amada (al Congrés, és "Canvis d'escala, retirs i ascensos en la Marina")                                                                                                                          | 17-06-1878<br>i 10-07-1878                                     | 04-06-1878/11-06-1878<br>i 12-07-1878 |
| 29) Llei d'autoritzacions per a una emissió d'obligacions del Tresor de l'illa de Cuba                                                                                                                                    | 13-06-1878/14-06-1878                                          | 25-06-1878                            |
| 30) Llei de reemplaçament de l'Exèrcit                                                                                                                                                                                    | 20-07-1878                                                     | 04-07-1878/11-07-1878                 |
| 31) Interpel·lació de Fernando León y Castillo sobre política general del Govern (Congrés)                                                                                                                                | 15-07-1878                                                     |                                       |
| 32) Projecte de llei de presó preventiva                                                                                                                                                                                  | (no es debat)                                                  | 16-07-1878/19-07-1878                 |
| 33) Llei de defensa contra la invasió de la fil·loxera                                                                                                                                                                    | 19-07-1878/20-07-1878                                          | 23-07-1878                            |
| 34) Llei electoral de diputats a Corts                                                                                                                                                                                    | 07-11-1878/13-11-1878                                          | 03-12-1878/07-12-1878                 |
| 35) Llei d'alienació de bons del Tresor                                                                                                                                                                                   | 05-12-1878/16-12-1878                                          | 21-12-1878/27-12-1878                 |
| 36) Llei de caça (pendent de l'anterior legislatura)                                                                                                                                                                      | 12-11-1878                                                     | 09-12-1878/12-12-1878                 |
| 37) Llei d'autorització al Govern per verificar una nova emissió de les obligacions del Tresor de l'illa de Cuba sobre la renda de duanes                                                                                 | 17-12-1878/19-12-1878                                          | 28-12-1878                            |
| <b>2. Corts de 1879-81:</b>                                                                                                                                                                                               |                                                                |                                       |
| <b>2.1. Legislatura de 1879-80:</b>                                                                                                                                                                                       |                                                                |                                       |
| 38) Contestació al discurs de la corona (1879-80)                                                                                                                                                                         | 30-06-1879/14-07-1879                                          | 11-06-1879/19-06-1879                 |
| 39) Llei de construcció per concurs de les línies dels <i>Ferro-carrils del Noroeste</i> (Palència a Ponferrada, de Ponferrada a La Corunya, de Lleó a Gijón i d'Oviedo a Trubia)                                         | 22-07-1879/26-07-1879<br>07-11-1879/18-11-1879<br>i 11-12-1879 | 30-06-1879<br>i 11-12-1879            |
| 40) Llei d'abolició de l'esclavatge a Cuba                                                                                                                                                                                | 14-01-1880/19-01-1880                                          | 12-12-1879/24-12-1879                 |
| 41) Pregunta i després interpel·lació de Bernardo Portuondo al ministre d'Ultramar sobre empadronament de negres i reformes a les Antilles (Congrés)                                                                      | 04-02-1880/23-02-1880                                          |                                       |
| 42) Proposició incidental de Rafael María Labra demanant que es declari urgent la presentació pel Govern i el debat pel Congrés dels projectes de llei sobre reformes polítiques i econòmiques a l'illa de Cuba (Congrés) | 24-02-1880/06-03-1880                                          |                                       |
| 43) Interpel·lació d'Arsenio Martínez Campos al Govern per les acusacions rebudes per part d'aquest (Senat)                                                                                                               |                                                                | 09-03-1880/15-03-1880                 |
| 44) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1880-81                                                                                                                                                          | 31-03-1880/23-04-1880                                          | 17-05-1880/02-06-1880                 |
| 45) Proposició del comte de Casa-Galindo de vot de confiança al Govern per què continuï exercint el seu mandat (Senat)                                                                                                    |                                                                | 03-06-1880/12-06-1880                 |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                            | <b>Congrés</b>        | <b>Senat</b>                              |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------|-------------------------------------------|
| 46) Llei de bases per a la reforma de la d'enjudiciament civil                                                                                          | 17-06-1880/18-06-1880 | 09-04-1880/14-04-1880                     |
| 47) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1880-81                                                                            | 23-04-1880/11-06-1880 | 14-06-1880/19-06-1880                     |
| 48) Llei de pressupostos generals de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1880-81                                                                        | 12-06-1880/14-06-1880 | 17-06-1880                                |
| <b>2.2.Legislatura de 1880-81:</b>                                                                                                                      |                       |                                           |
| 49) Contestació al discurs de la corona (1880-81)                                                                                                       | 10-01-1881/19-01-1881 | 22-01-1881/31-01-1881                     |
| <b>3.Corts de 1881-84:</b>                                                                                                                              |                       |                                           |
| <b>3.1.Legislatura de 1881-82:</b>                                                                                                                      |                       |                                           |
| 50) Contestació al discurs de la corona (1881-82)                                                                                                       | 28-10-1881/30-11-1881 | 10-10-1881/18-10-1881                     |
| 51) Interpel·lació d'Antonio Mena y Zorrilla al Govern sobre el Consell d'Instrucció Pública (Senat)                                                    |                       | 22-10-1881/29-10-1881                     |
| 52) Llei d'establiment dels tribunals col·legiats i del judici oral i públic                                                                            | 17-05-1882/27-05-1882 | 15-11-1881/31-11-1881                     |
| 53) Llei de pressupostos generals de l'Estat per al segon semestre de l'any econòmic de 1881-82 i per a l'any econòmic de 1882-83                       | 23-11-1881/20-12-1881 | 12-12-1881/19-12-1881                     |
| 54) Llei d'autorització al Govern per modificar el reglament de la contribució industrial i de comerç i les taxes annexes al mateix                     | 05-12-1881/06-12-1881 | 20-12-1881                                |
| 55) Llei de fixació de la quota per contribució d'immobles, conreu i ramaderia                                                                          | 06-12-1881/09-12-1881 | 20-12-1881                                |
| 56) Llei d'exigència de l'impost de consums i cereals d'acord amb la taxa general vigent                                                                | 12-12-1881/15-12-1881 | 20-12-1881                                |
| 57) Interpel·lació de Francisco Romero Robledo al Govern sobre indústria i comerç a Madrid (Congrés)                                                    | 21-03-1882/22-03-1882 |                                           |
| 58) Llei d'aprovació del conveni celebrat entre el ministre d'Hisenda i els tenidors del Deute consolidat al 3% interior i obligacions per ferrocarrils | 03-04-1882/28-04-1882 | 10-05-1882/20-05-1882                     |
| 59) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i França de 6-2-1882                                     | 10-04-1882/22-04-1882 | 27-04-1882/09-05-1882                     |
| 60) Llei de reforma de l'organització de l'Exèrcit                                                                                                      | 01-05-1882/09-05-1882 | 22-05-1882                                |
| 61) Projecte de Llei d'instal·lació d'escoles d'instrucció primària                                                                                     | (no es debat)         | 01-06-1882/02-06-1882                     |
| 62) Projecte de Llei d'escola de reforma per a joves menors de 18 anys                                                                                  | (no es debat)         | 12-06-1882/17-06-1882                     |
| 63) Llei de reforma de les relacions comercials entre la península i les províncies ultramarines                                                        | 16-05-1882/30-05-1882 | 13-06-1882                                |
| 64) Llei d'aixecament de la suspensió, feta pel RD de 17-6-1875, de la base 5ena de l'apèndix lletra C de l'aranzel d'1-7-1869                          | 31-05-1882/07-06-1882 | 20-06-1882/28-06-1882                     |
| 65) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1882-83                                                                                        | 09-06-1882/21-06-1882 | 26-06-1882/28-06-1882                     |
| 66) Projecte de Llei de sanitat                                                                                                                         | (no es debat)         | 09-06-1882/19-06-1882<br>(debat inacabat) |
| 67) Llei orgànica provincial                                                                                                                            | 20-06-1882/28-06-1882 | 06-07-1882/08-07-1882                     |
| 68) Interpel·lació de Segismundo Moret sobre sistema polític i situació de l'actual Govern (Congrés)                                                    | 20-06-1882/27-06-1882 |                                           |
| 69) Llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1882-83                                                                                 | 22-06-1882            | 30-06-1882                                |
| <b>3.2.Legislatura de 1882-83:</b>                                                                                                                      |                       |                                           |
| 70) Interpel·lació del duc de la Torre sobre política general del Govern (Senat)                                                                        |                       | 06-12-1882/12-12-1882                     |
| 71) Interpel·lació de Manuel Becerra sobre sistema polític de l'actual Govern (Congrés)                                                                 | 13-12-1882/21-12-1882 |                                           |
| 72) Projecte de Llei de sanitat (pendent de l'anterior legislatura)                                                                                     | (no es debat)         | 13-12-1882/20-12-1882                     |
| 73) Interpel·lació del marquès d'Orovio al Govern sobre la significació política de la crisi ministerial (Senat)                                        |                       | 10-01-1883/15-01-1883                     |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                                                                 | <b>Congrés</b>                                           | <b>Senat</b>                                             |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|
| 74) Projecte de llei de Codi de Comerç                                                                                                                                                       | 24-01-1883/27-02-1883                                    | (no es debat)                                            |
| 75) Projecte de llei de colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes                                                                                                     | (no es debat)                                            | 21-01-1883/29-01-1883<br>01-03-1883/12-03-1883           |
| 76) Reforma del jurament dels senadors (intern Senat)                                                                                                                                        |                                                          | 29-01-1883/08-02-1883                                    |
| 77) Proposició incidental de Manuel Pedregal sobre matrimoni civil (Congrés)                                                                                                                 | 13-02-1883/14-02-1883                                    |                                                          |
| 78) Llei d'Estat Major general de l'Exèrcit                                                                                                                                                  | 28-03-1883/02-04-1883                                    | 03-02-1883/17-02-1883                                    |
| 79) Llei de reducció dels drets de duanes a diverses mercaderies considerades com a primeres matèries                                                                                        | 21-02-1883/21-03-1883<br>(amb intervals)<br>i 12-07-1883 | 31-05-1883/20-06-1883<br>(amb intervals)<br>i 13-07-1883 |
| 80) Llei de concessió d'un crèdit extraordinari per indemnitzar els súbdits francesos residents en territori espanyol pels perjudicis ocasionats durant les insurreccions carlina i cantonal | 05-03-1883/10-03-1883                                    | 13-04-1883/25-04-1883                                    |
| 81) Proposició de llei d'Eugenio Alau de fixació del termini en el que els senadors electes han de provar llur aptitud legal per ocupar el càrrec i prendre'n possessió (Senat).             | 20-06-1883                                               | 19-03-1883                                               |
| 82) Projecte de llei d'establiment del jurat en matèria criminal                                                                                                                             | (no es debat)                                            | 28-03-1883/19-05-1883<br>(amb intervals)                 |
| 83) Llei de reforma de l'article 194 de la d'instrucció pública                                                                                                                              | 04-04-1883/17-04-1883                                    | 19-05-1883                                               |
| 84) Llei d'imprensa                                                                                                                                                                          | 10-04-1883/16-04-1883                                    | 04-07-1883/09-07-1883                                    |
| 85) Projecte de llei de reforma de diversos articles de la de reclutament i reemplaçament de l'Exèrcit                                                                                       | (no es debat)                                            | 17-05-1883                                               |
| 86) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1883-84                                                                                                                 | 18-05-1883/07-07-1883                                    | 11-07-1883/19-07-1883                                    |
| 87) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1883-84                                                                                                                             | 11-07-1883/19-07-1883                                    | 21-07-1883/23-07-1883                                    |
| 88) Llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1883-84                                                                                                                      | 20-07-1883                                               | 23-07-1883                                               |
| <b>3.3.Legislatura de 1883-84:</b>                                                                                                                                                           |                                                          |                                                          |
| 89) Contestació al discurs de la corona (1883-84)                                                                                                                                            | 04-01-1884/17-01-1884                                    | (no es debat)                                            |
| <b>4.Corts de 1884-86:</b>                                                                                                                                                                   |                                                          |                                                          |
| <b>4.1.Legislatura de 1884-85:</b>                                                                                                                                                           |                                                          |                                                          |
| 90) Contestació al discurs de la corona (1884-85)                                                                                                                                            | 19-06-1884/10-07-1884                                    | 05-06-1884/11-06-1884                                    |
| 91) Llei d'autorització al Govern per adoptar certes disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afecten diversos serveis de les illes de Cuba i Puerto Rico i de la Península         | 11-07-1884/17-07-1884                                    | 19-07-1884/22-07-1884                                    |
| 92) Interpel·lació d'Augusto Comas al Govern sobre els fets de la UCM (Senat)                                                                                                                |                                                          | 31-12-1884/12-01-1885                                    |
| 93) Interpel·lació de Luís Silvela al Govern sobre els fets de la UCM (Congrés)                                                                                                              | 09-01-1885/14-02-1885                                    |                                                          |
| 94) Projecte de llei de bases per al Codi Civil (queda pendent al Congrés)                                                                                                                   | 09-06-1885/19-06-1885                                    | 19-02-1885/04-05-1885<br>(amb intervals)                 |
| 95) Projecte de llei de govern i d'administració local                                                                                                                                       | 21-02-1885/15-04-1885                                    | (no es debat)                                            |
| 96) Llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni de 21-12-1884 d'establiment d'un "Modus vivendi" entre Espanya i Gran Bretanya                                                    | 02-03-1885/11-03-1885                                    | 21-03-1885/28-03-1885                                    |
| 97) Llei de previsió d'ocupacions civils als sergents i demés classes de tropa                                                                                                               | 24-04-1885/29-04-1885                                    | 03-03-1885/10-03-1885                                    |
| 98) Llei de fixació del primer de juliol com a data a partir de la qual l'Estat administri o arrendi l'impost de consums                                                                     | 22-04-1885/28-04-1885                                    | 16-05-1885/25-05-1885                                    |
| 99) Llei de supressió de l'impost creat en substitució dels establerts sobre la sal i dictant resolucions relatives a la contribució territorial                                             | 29-04-1885/05-05-1885                                    | 26-05-1885/03-06-1885                                    |
| 100) Llei de reforma de la contribució industrial i de comerç                                                                                                                                | 05-05-1885/07-05-1885                                    | 18-05-1885                                               |
| 101) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1885-1886                                                                                                              | 08-05-1885/13-05-1885                                    | 09-06-1885/20-06-1885                                    |



| <b>Temes</b>                                                              | <b>Congrés</b>                        | <b>Senat</b>          |
|---------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|-----------------------|
| 102) Llei de forces navals de la nació                                    | 23-05-1885/13-06-1885                 | 24-06-1885/10-07-1885 |
| 103) Llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1885-86  | 27-05-1885/03-06-1885                 | 15-06-1885            |
| 104) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1885-86         | 23-06-1885/30-06-1885                 | 03-07-1885/09-07-1885 |
| 105) Llei de Codi de Comerç                                               | (aprovat a la legislatura de 1882-83) | 07-07-1885            |
| <b>4.2.Legislatura de 1885-86:</b>                                        |                                       |                       |
| 106) Sessió conjunta d'ambdues cambres per al jurament de la reina regent | 30-12-1885                            |                       |

## **Apèndix 4. Legislació de temes econòmics i/o d'interès per als grups econòmics catalans, 1876-1886.**

Tant al capítol quart (*El món dels negocis a Catalunya*), com al sisè (*Parlamentaris catalans i representació d'interessos*), hi ha constants al·lusions a la legislació de tema econòmic que mereix l'atenció dels grups catalans, ja sigui en la seva dimensió de corporacions econòmiques, ja de les empreses.

En aquest apèndix, aquesta legislació es troba agrupada per temes, seguint l'ordre dels diversos apartats del capítol sisè i incloent tant les lleis votades per les Corts com les disposicions governamentals (reglaments, reials decrets i reials ordres).

Fonts: *Gaceta de Madrid, Boletín de la Revista de Legislación y Jurisprudencia, Colección Legislativa de España.*

### **1) Política aranzelària.**

#### **1.1) Reformes de l'aranzel:**

##### **1.1.1) Reformes aranzelàries:**

- 17-06-1875: RD de suspensió de la base 5ena de l'apèndix lletra C de l'aranzel d'1-7-1869.
- 11-07-1877: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1877-78, que incloïa una reforma aranzelària.
- 17-07-1877: RD de reforma aranzelària.
- 06-07-1882: llei d'aixecament la suspensió, feta pel RD de 17-6-1875, de la base 5ena de l'apèndix lletra C de l'aranzel d'1-7-1869.
- 23-07-1882: RD de l'aranzel de duanes reformat. En aplicació de la base 5ena i de la llei de relacions comercials.
- 18-09-1882: RO disposant que s'afori amb els drets de l'aranzel anterior les mercaderies que pel nou hagin tingut augment de drets i hagin sortit cap Espanya abans de l'1 d'agost darrer.
- 30-06-1883: circular de la DG de Duanes de prevenció respecte l'aplicació dels drets de les nacions convingudes als productes de les mateixes, els vaixells de les quals toquin en ports de països no convinguts.
- 21-12-1884: ROs d'addicionament i modificació d'algunes partides de l'aranzel de duanes.
- 03-02-1885: (presentat al Congrés el mateix dia) projecte de llei del ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, de declaració dels aranzels de duanes com a definitius i derogació de la base 5ena. No prospera.

##### **1.1.2) Reformes tècniques de l'aranzel:**

- 27-06-1880: RO de substitució de diverses partides de l'aranzel de duanes per una altra nomenclatura i drets.
- 23-07-1882: RD de l'aranzel de duanes reformat
- 25-10-1882: RO sobre aplicació als productes dels respectius països dels efectes dels tractats que hagin vençut o vencin a través de denúncies.
- 18-12-1882: RO d'establiment de les regles amb subjecció a les quals ha de fixar-se per la JCAV els preus mitjos de les mercaderies.
- 27-03-1884: RD de creació d'una comissió especial encarregada de formular un projecte d'ordenances generals de la renda de duanes.
- 19-11-1884: RD d'aprovació de les ordenances generals de duanes.

### **1.2) Acords comercials.**

#### **1.2.1) Acords comercials amb França:**

- 24-03-1878: llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni especial de comerç entre Espanya i França de 8-12-1877. Ratificació: 27-3-1877.
- 30-03-1878: circular de la DG de Duanes, fent diverses prevencions per a l'estricta compliment del conveni de comerç celebrat amb França.
- 28-01-1880: declaració de pròrroga del conveni de comerç celebrat entre Espanya i França el 8-12-1877.
- 27-10-1881: declaració de pròrroga de 3 mesos del conveni de comerç entre Espanya i França de 8-12-1877.
- 06-02-1882: declaració de pròrroga fins el 15 de maig proper de la canviada el 27 d'octubre de 1881, entre Espanya i França.
- 11-05-1882: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya França de 6-2-1882. Ratificació: 12-5-1882.

-09-05-1882: circular de la DG de Duanes, dictant regles per a l'exacta aplicació a les duanes del tractat de comerç i navegació entre Espanya i França.

### 1.2.2) Acords comercials amb Gran Bretanya:

-01-12-1883: signatura del conveni provisional establint un *modus vivendi* entre Espanya i Gran Bretanya. No arriba a ser llei ni a ratificar-se.

-01-04-1885: llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni de 21-12-1884 d'establiment d'un "Modus vivendi" entre Espanya i Gran Bretanya. Llei no publicada i acord no ratificat.

### 1.2.3) Acords comercials amb Bèlgica:

-12-06-1876: llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni comercial entre Espanya i Bèlgica de 5-6-1875, que prorrogava l'aplicació de la primera rebaixa de la base 5ena de l'aranzel espanyol d'1-7-1869. Es manté vigent el tractat de comerç i navegació de 12-2-1870. Ratificació: 2-7-1876.

-21-07-1878: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Bèlgica de 4-5-1878. Ratificació: 23-7-1878.

### 1.2.4) Altres acords comercials:

#### -Àustria-Hongria:

-17-06-1875: protocol entre Espanya i Àustria-Hongria, que prorrogava l'aplicació de la primera rebaixa de la base 5ena de l'aranzel espanyol d'1-7-1869. Es manté vigent el tractat de comerç i navegació de 24-3-1870.

-23-06-1880: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Àustria-Hongria de 3-6-1880. Ratificació: 14-3-1881.

#### -Itàlia:

-23-06-1875 i 07-7-1875: declaracions en les que Itàlia renuncia a l'aplicació de la primera rebaixa de la base 5ena de l'aranzel espanyol. Es manté vigent el tractat de comerç i navegació de 22-2-1870.

-21-05-1877: RD disposant que el tracte igual al de la nació més afavorida per l'art. 11 del tractat de comerç vigent entre Espanya i Itàlia de 22-2-1870, no es faci extensiu a comptar des de 1r de juliol de 1876 al règim especial del que podrien ser objecte a Itàlia els productes helvètics fins la data del 30 d'abril de 1877.

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Itàlia.

-21-07-1884: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Itàlia de 2-6-1884. Ratificació: 3-1-1885.

#### -Alemanya:

-18-10-1879: RO disposant que als vaixells alemanys que arribin a ports espanyols proveïts de certificats d'arqueig se'ls reconegui el tonatge que de l'esmentat document resulti.

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Alemanya (30-3-1868).

-01-03-1883: llei d'aprovació de l'autorització concedida al ministre d'Estat sobre pròrroga dels tractats de comerç pel RD de 10-10-1882. S'amplia 3 mesos més els tractats d'Alemanya, Suècia i Noruega i Suïssa.

-12-03-1883: RO d'aplicació des del dia 16 als productes d'Alemanya, Suècia i Noruega i Suïssa els drets de la primera columna de l'aranzel. El dia 15 acabava el termini de la pròrroga.

-11-04-1883: RO de desestimació d'una instància sobre ampliació del termini per què les mercaderies alemanyes frueixin dels drets de les nacions convingudes.

-08-08-1883: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Alemanya de 12-7-1883. Ratificació: 8-8-1883.

-31-08-1883: RO de consideració des del 14 d'agost a Alemanya com a nació convinguda respecte l'exportació de productes espanyols.

-14-06-1885: llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni comercial entre Espanya i Alemanya de 10-5-1885. Modifica alguns aspectes del tractat de comerç i navegació de 12-7-1883, que continua vigent. Ratificació: 16-6-1885.

#### -Portugal:

-18-12-1876: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Portugal de 20-12-1872 (no s'aprova per les Corts fins el desembre de 1876). Ratificació: 22-5-1878.

-28-07-1882: RO resolvent que les mercaderies nacionals que surtin per una duana per conduir-se per ferrocarril de trànsit travessant el territori portuguès siguin lliures de drets a la seva reimportació a Espanya.

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Portugal (20-12-1872).

-14-09-1885: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Portugal de 12-12-1883 (aprobat per les Corts el juliol de 1884). Ratificació: 2-10-1885.

#### -Dinamarca:

-05-09-1878: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Dinamarca de 8-2-1872 (aprobat per les Corts el juliol de 1878). Ratificació: 21-12-1878.

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Dinamarca.

**-Grècia:**

-31-08-1878: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Grècia de 21-8-1875 (aprobat per les Corts el juliol de 1878). Ratificació: 17-8-1878.

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Grècia (21-8-1875).

**-Suècia i Noruega:**

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Suècia i Noruega (28-2-1871).

-01-03-1883: llei d'aprovació de l'autorització concedida al ministre d'Estat pel RD de 10-10-1882 per prorrogar per dos mesos els tractats de comerç amb Alemanya, Suècia i Noruega i Suïssa, que ara s'amplien a tres mesos més.

-12-03-1883: RO d'aplicació des del dia 16 als productes d'Alemanya, Suècia i Noruega i Suïssa els drets de la primera columna de l'aranzel.

-07-07-1883: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Suècia i Noruega de 15-3-1883. Ratificació: 7-7-1883.

-09-07-1883: circular de la DG Duanes dictant prevencions per al compliment a les duanes del tractat de comerç entre Espanya i el Regne Unit de Suècia i Noruega.

**-Suïssa:**

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Suïssa (27-8-1869).

-01-03-1883: llei d'aprovació de l'autorització concedida al ministre d'Estat sobre pròrroga dels tractats de comerç pel RD de 10-10-1882. S'amplia 3 mesos més els tractats d'Alemanya, Suècia i Noruega i Suïssa.

-12-03-1883: RO d'aplicació des del dia 16 als productes d'Alemanya, Suècia i Noruega i Suïssa els drets de la primera columna de l'aranzel.

-19-07-1883: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç entre Espanya i Suïssa de 14-3-1883. Ratificació: 18-8-1885.

**-Rússia:**

-23-12-1876: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Rússia de 23-2-1876 (11-2-1876, segons el calendari julià, vigent a Rússia). Ratificació: 8-1-1877.

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Rússia.

-14-09-1885: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Rússia de 3-6-1885 (22-5-1885, segons el calendari julià, vigent a Rússia). Ratificació: 8-8-1885.

**-Països Baixos:**

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloïa Països Baixos (18-11-1871).

-31-12-1883: signatura del tractat de comerç i navegació entre Espanya i els Països Baixos. No s'arriba a aprovar definitivament per cap dels dos països. El següent tractat entre ambdós és de 8-6-1887 i no apareix com a llei fins el maig de 1888.

**-Estats Units:**

-26-12-1883: RD de derogació de l'art. 5è del de 12-3-1867 sobre drets d'importació a l'illa de Cuba de les mercaderies procedents dels Estats Units d'Amèrica. Aquest article preveia que les mercaderies procedents dels EUA conduïdes en bandera espanyola pagaven a la seva entrada a Cuba els mateixos drets que a la bandera estrangera.

-02-01-1884: signatura de l'acord comercial entre les Antilles i els Estats Units. Entrada en vigor: 1-3-1884.

-13-02-1884: signatura de l'acord de mútua concessió d'avantatges aranzelaris entre les illes de Cuba i Puerto-Rico i els Estats Units d'Amèrica. És RD de 14-2-1884. Entrada en vigor: 1-3-1884.

**-Uruguai:**

-19-07-1870: signatura del tractat de comerç i navegació entre Espanya i la República Oriental de l'Uruguai.

**-Veneçuela:**

-12-07-1882: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Veneçuela de 20-5-1882. Ratificació: 19-9-1882.

-10-10-1882: circular de la DG de Duanes, dictant prevencions per a la intel·ligència i aplicació de l'art. 6è del tractat de comerç i navegació entre Espanya i Veneçuela. Amplia una anterior, sobre el mateix, de 26-9-1882. Aclariments sobre els drets aranzelaris dels cacaos veneçolans.

-29-03-1883: ordre de la DG Duanes d'aclariment de les disposicions vigents respecte els drets que cal pagar pels cacaos de Veneçuela.

**-República Dominicana:**

-14-10-1874: signatura del tractat de reconeixement, pau, amistat, comerç, navegació i extradició entre Espanya i la República Dominicana. Ratificació: 19-11-1875.

**-Libèria:**

-07-04-1868: signatura del tractat de comerç i navegació entre Espanya i Libèria.

**-Turquia:**

-10-10-1882: RD d'autorització al ministre d'Estat per prorrogar fins el proper 15 de desembre els tractats de comerç denunciats. Incloua Turquia.

**-Pèrsia:**

-09-02-1870: signatura del tractat de comerç i navegació entre Espanya i Pèrsia. Per a aquest país era any de l'ègira 8 Zilkaada 1286.

**-Xina i Japó:**

-28-02-1878: RO d'inclusió de Xina i Japó entre les nacions convingudes a les que es refereix la disposició 12 de l'aranzel de duanes. Tractats de comerç vigents de 10-10-1864 i 12-11-1868, respectivament.

**-Annam:**

-06-06-1880: llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç entre Espanya i Annam de 27-1-1880. Ratificació: 26-9-1880.

**-Siam:**

-23-02-1870: signatura del tractat de comerç i navegació entre Espanya i el Siam.

-08-03-1886: llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni entre Espanya i el Siam de 24-5-1884 (aprobat per les Corts el febrer de 1885). Ratificació: 25-2-1886.

**-Pròrroga col·lectiva:**

-02-08-1886: llei d'autorització al Govern per prorrogar els tractats de comerç vigents. A la legislatura de 1885-86, queda inacabat. Es reprèn a la de 1886, com a "Pròrroga dels tractats de comerç vigents i concessió a Anglaterra del tracte de la nació més afavorida". En el cas d'Anglaterra, era segons el conveni de 26-4-1886.

**-Altres acords comercials** vigents del període anterior: Marroc, Colòmbia.

**1.3) Aranzel d'Ultramar:**

-18-05-1875: RO de desestimació del que havia sol·licitat el FPN de Barcelona sobre derogació de l'article 2n del decret de reforma aranzelària de les illes Filipines de 29-4-1874.

-10-07-1877: llei de bonificació a les mercaderies estrangeres conduïdes en bandera nacional a Filipines.

-22-06-1880: llei de drets de duanes per als sucres i mel de canya procedents de les províncies espanyoles d'Amèrica.

-28-06-1880: RO d'aprovació de la instrucció per al compliment de la llei relativa als sucres i mels d'Ultramar.

-18-12-1880: RO disposant que es reproduïxi, amb les modificacions introduïdes, la instrucció de 28 de juny darrer, per al compliment de la llei relativa al dret imposat sobre els sucres procedents de les províncies espanyoles d'Ultramar

-30-06-1882: llei de reforma de les relacions comercials entre la península i les províncies ultramarines.

-20-07-1882: llei de supressió del dret diferencial de bandera a les illes de Cuba i Puerto-Rico i reforma de les relacions comercials entre la península, les esmentades illes i les Filipines.

-02-12-1882: RO d'atorgament a la mel de canya, producte i procedent de les províncies d'Ultramar, la llibertat de drets de duanes a la seva importació a la península, i que els sucres de l'esmentada mel paguin els drets transitori i municipal.

-18-03-1884: RO de reforma de la part de la disposició 6a de l'aranzel vigent corresponent a la tara dels sucres.

-05-06-1884: RD de fusió i substitució per altres de les partides 3a a 8ena, relatives als sucres de l'aranzel d'exportació de l'illa de Cuba.

-22-07-1884: llei d'autorització al Govern per adoptar certes disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afecten diversos serveis de les illes de Cuba, Puerto-Rico i de la Península.

-25-07-1884: RD de supressió a l'illa de Cuba el recàrrec de 5% sobre els drets d'exportació i reduint els assenyalats per als sucres i mels.

-09-08-1884: RD de regles per evitar els dubtes a les duanes per al despatx dels productes de Cuba, Puerto-Rico i Filipines amb els beneficis de la llei de relacions comercials amb les províncies d'Ultramar.

-14-08-1884: RD de supressió a l'illa de Cuba del dret aranzelari que paguen a la seva introducció els vins ordinaris de producció nacional.

-05-10-1884: RD de desenvolupament de la llei de 22-7-1884.

-05-10-1884: RD de fixació dels drets extraordinaris que des de 1r de gener de 1885 han de pagar els sucres estrangers i de Cuba i Puerto-Rico a les duanes de la Península i illes Balears.

-05-10-1884: RD de rebaixa a una meitat de l'import de les quantitats que han de satisfer els fabricants de sucre peninsular per raó del concert amb L'Havana.

-08-10-1884: circular de la DG de Duanes fent prevencions per al més exacte compliment del RD de reforma del règim aranzelari dels sucres de Cuba i Puerto-Rico i de l'estranger.

-14-10-1884: RO resolvent que els sucres de les províncies d'Ultramar continuïn admetent-se als dipòsits comercials de la península

-25-10-1884: RO disposant que se segueixi aplicant als sucres filipins allò disposat abans de la llei d'autoritzacions per a Ultramar de 22 de juny darrer i RD de 5 d'octubre sobre drets dels sucres de Cuba i Puerto-Rico.

-09-07-1885: llei d'extensió als sucres de Filipines de les exempcions aranzelàries que estan concedides als de Cuba i Puerto-Rico pel RD de 5-10-1884.

- 20-07-1885: RO disposant que sigui lliure a Puerto-Rico el tabac de Cuba i determinant les regles que cal observar en el despatx d'exportació per a Cuba del tabac porto-riqueny, i a l'importar-se a L'Havana.

#### **1.4) Llei de primeres matèries.**

- 23-07-1883: llei de reducció dels drets de duanes a diverses mercaderies considerades com a primeres matèries.
- 25-07-1883: circular de la DG de Duanes fent advertiments sobre l'aplicació de la llei que redueix els drets de diverses mercaderies considerades com a primeres matèries.

#### **1.5) Admissions temporals.**

- 12-05-1883: RO de convocatòria de la informació aranzelària sobre admissions temporals.
- 15-08-1883: RO de desestimació de diverses instàncies sobre introducció lliure de drets d'aranzel de l'arròs de l'Índia en closca.

#### **1.6) Drets d'exportació als suros.**

- 21-07-1876: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1876-77, ingressos. L'art. 19è incorporava una autorització al Govern per imposar un dret d'exportació "ad valorem" als suros sense elaborar. No es va fer servir. Els de Girona, pagaven abans i continuen pagant 7,5 pessetes (0,05 euros)/100 quilos.
- 11-07-1877: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1877-78, ingressos. L'art. 30è derogava l'anterior autorització relativa als suros. Els de Girona pagaran 5 pessetes (0,03 euros)/100 quilos.

#### **1.7) Franquícies aranzelàries als materials ferroviaris.**

- 10-03-1875: RO d'establiment de regles per al gaudiment de franquícies concedides a les empreses de ferrocarrils a la introducció de material destinat a les mateixes.
- 24-07-1876: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1876-77, ingressos. Art. 19è.
- 29-12-1876: llei de bases d'obres públiques.
- 11-07-1877: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1877-78, ingressos. Arts. 32-35è.
- 24-09-1877: RD determinant les circumstàncies que han de consignar les empreses de ferrocarrils en les relacions del material amb destí a la construcció dels que frueixen la franquícia aranzelària de drets d'importació.
- 23-11-1877: llei de pla general de ferrocarrils. El capítol 4t, arts. 30-31, es refereix als privilegis i exempcions generals.
- 01-04-1878: RO resolvent que l'article 34 de la llei de pressupostos no és aplicable a les empreses de vies fèrries que sols obtingueren franquícies durant la construcció.
- 14-10-1879: RO d'aprovació de la fórmula proposada per la DG de Duanes per fixar les dates de caducitat del termini de la franquícia a les empreses de ferrocarrils pels drets corresponents al material.
- 02-12-1882: RO de fixació dels drets d'aranzel que corresponen a les plaques de coure per a caixes de foc de locomotores.
- 19-09-1883: RO determinant com s'ha de verificar a les duanes els despatxos de material mòbil de ferrocarrils que figuri en concepte de vehicles complets i s'importi desarmat, rebent-se en diferents expedicions les peces components.

#### **1.8) Franquícies aranzelàries a altres materials.**

- 15-06-1878: RO sobre devolució dels drets d'importació de materials per a la construcció o reparació de vaixells o màquines de vapor marines. Era una reclamació de la societat *Navegación e Industria* de Barcelona, per a la reparació de vaixells de l'Estat, que s'aprova.
- 02-12-1882: RO resolvent que es despatxi amb franquícia de dret les peces de màquines i les navals que hom introdueixi per a la reparació de vaixells estrangers que hagin entrat d'arribada forçosa a ports espanyols.

#### **1.9) JCAV, comissions i consells oficials.**

- 19-12-1876: RD de supressió de la *Junta Consultiva de Aranceles* i la *Comisión de Valoraciones* i creant una *Junta Consultiva de Aranceles y Valoraciones*.
- 03-03-1877: RD de reglament per a la *Junta de Aranceles y Aduanas* i *Comisión de Valoraciones de Filipinas*.
- 15-01-1877: RO de reglament de la JCAV.
- 28-01-1878: RD de fixació del nombre de vocals de la JCAV.
- 08-09-1878: RD de creació de la comissió especial aranzelària, encarregada d'obrir les informacions sobre la indústria llanera i la marina mercant ("decret de Riofrío"), en compliment de les lleis 20 i 29 de la llei de pressupostos.
- 17-12-1880: ordenances generals de la renda de duanes de l'illa de Cuba. Dins seu, hi ha un reglament per a la *Junta de Aranceles y Aduanas* i *Comisión de Valoraciones de la Isla de Cuba*.

- 01-01-1881: RD de declaració d'acabada la missió de la Comissió especial aranzelària, en la part que es refereix a les classificacions i valoracions dels teixits de llana.
- 20-01-1882: RD de declaració al president del GFS com a vocal nat del *Consejo Superior de Agricultura, Industria y Comercio*.
- 30-06-1882: RD de supressió de la JCAV i creant en el seu lloc una de nova.
- 24-11-1882: RO d'aprovació del reglament de la JCAV.
- 12-05-1883: RO de convocatòria de la informació aranzelària sobre admissions temporals.

### **1.10) Embarcacions estrangeres i constructors de vaixells nacionals.**

- 25-06-1880: llei de modificació dels drets establerts a l'aranzel de duanes per a les embarcacions estrangeres i primes concedides als constructors de vaixells nacionals.
- 25-06-1880: RO sobre intel·ligència del reglament d'arqueig de 2-12-1874 respecte a la seva aplicació per a l'aforament i pagament de drets als vaixells estrangers.

## **2) Política fiscal:**

### **2.1) Pressupostos.**

#### **2.1.1) Pressupostos generals de l'Estat.**

- 21-07-1876: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1876-77.
- 11-07-1877: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1877-78.
- 27-07-1878: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1878-79.
- 26-07-1879: RD disposant que regeixin per a l'any econòmic de 1879-80 uns pressupostos iguals als autoritzats per a l'exercici anterior.
- 25-06-1880: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1880-81.
- 28-06-1881: RD disposant que per a l'any econòmic de 1881-82 regeixin els pressupostos de 1880-81, amb les modificacions posteriors.
- 31-12-1881: lleis de pressupostos generals de l'Estat per al segon semestre de l'any econòmic de 1881-82 i per a l'any econòmic de 1882-83.
- 25-07-1883: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1883-84.
- 01-07-1884: RD disposant que per a l'any econòmic de 1884-85 regeixin els pressupostos de 1883-84, amb les modificacions acordades o que s'acordi.
- 24-06-1885: llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1885-86.

#### **2.1.2) Xavalla (*calderilla*) catalana.**

- 03-11-1879: RO d'atorgament al BE de la recollida dels bitllets representatius de la moneda de xavalla catalana, i disposant quan ha de cessar el seu curs legal (més rectificació de RO del dia 6).
- 22-12-1879: RO disposant que s'executi sense dilació de cap mena les disposicions de la RO sobre recollida dels bitllets de xavalla catalana, quedant en suspens la 5ena i 6ena.

#### **2.1.3) Pressupostos de Cuba.**

- 09-05-1874: decret de pressupostos de Cuba per a 1874-75, de Víctor Balaguer. No n'hi havia cap des de l'exercici de 1870-71; no hi haurà cap cosa semblant fins el RD de 4-4-1879.
- 26-08-1876: RD disposant que els pressupostos d'Ultramar siguin aprovats per real decret fins que es discuteixin a les Corts.
- 04-04-1879: RD disposant que el pressupost de despeses per a l'exercici econòmic de 1878-79, plantejat provisionalment a l'illa de Cuba pel seu governador general, serveixi de base als crèdits legítims.
- 06-06-1879: RD disposant que mentre no siguin aprovats per les Corts els pressupostos de Cuba, continuï regint l'aprovat per decret de 4 d'abril.
- 05-06-1880: llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1880-81.
- 28-06-1881: RD disposant que per a l'any econòmic de 1881-82 regeixin a Cuba i Puerto-Rico els pressupostos de 1880-81.
- 07-07-1882: llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1882-83.
- 27-07-1883: llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1883-84.
- 08-07-1884: RD disposant que per a l'any econòmic de 1884-85 regeixin els pressupostos de Cuba i Puerto-Rico de 1883-84, amb les modificacions acordades.
- 25-07-1884: llei (Presidència) d'autorització al Govern per fer reduccions en el pressupost de despeses de l'illa de Cuba i diverses reformes a l'administració de l'esmentada Antilla. L'art. 2n preveia que la part del pressupost de Fernando Póo que anava a càrrec dels de Cuba i Puerto-Rico, passés al de la península.
- 13-07-1885: llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1885-86.

#### **2.1.4) Pressupostos de Puerto-Rico.**

- 13-08-1877: RD de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1877-78.
- 24-07-1878: RD de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1878-79.

- 06-06-1879: RD disposant que mentre no siguin aprovats per les Corts els pressupostos Puerto-Rico, continuïn regint els de 1878-79, aprovats pel RD de 24-7-1878.
- 22-06-1880: llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1880-81.
- 28-06-1881: RD disposant que per a l'any econòmic de 1881-82 regeixin a Cuba i Puerto-Rico els pressupostos de 1880-81.
- 07-07-1882: llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1882-83.
- 27-07-1883: llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1883-84.
- 08-07-1884: RD disposant que per a l'any econòmic de 1884-85 regeixin els pressupostos de Cuba i Puerto-Rico de 1883-84, amb les modificacions acordades.
- 24-06-1885: llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1885-86.

#### **2.1.5) Pressupostos de Filipines.**

- 13-12-1878: RD de pressupostos de Filipines per a l'any econòmic de 1878-79. Ha de regir també per a 1879-80.
- 12-03-1880: RD de pressupostos de Filipines per a l'any econòmic de 1880-81.
- 30-06-1881: RD disposant que per a l'any econòmic de 1881-82 regeixin a Filipines els pressupostos de 1880-81.
- 29-06-1882: RD de pressupostos de Filipines per al segon semestre de 1883. Per al primer semestre, ha hagut el tema del desestanc i altres problemes, que han impedit fer un pressupost sencer.
- 28-11-1882: RD de pressupostos de Filipines des d'1-1-1883 fins a 30-6-1884.
- 17-07-1884: RD disposant que per a l'any econòmic de 1884-85 regeixin els pressupostos de Filipines de 1883-84.
- 14-08-1884: RD fixant les despeses i ingressos de l'Estat a les illes Filipines durant l'any econòmic de 1884-85.
- 25-05-1885: RD de pressupostos de Filipines per a l'any econòmic de 1885-86.

#### **2.1.6) Pressupostos de Fernando Póo i possessions del Golf de Guinea.**

- 24-09-1880: RD de càlcul dels ingressos del pressupost de l'illa de Fernando Póo i fixant les despeses de la mateixa durant l'actual any econòmic. Els pressupostos de Fernando Póo i possessions del Golf de Guinea es treien dels de Cuba, Puerto-Rico i Filipines.
- 17-08-1883: RD de fixació de les despeses i ingressos de la colònia de Fernando Póo i les seves dependències durant l'any de 1883-84.
- 03-10-1884: RD de fixació dels ingressos i despeses de la colònia de Fernando Póo durant l'any de 1884-85.
- 25-07-1884: llei (Presidència) d'autorització al Govern a fer reduccions en el pressupost de despeses de l'illa de Cuba i diverses reformes a l'administració de l'esmentada Antilla. L'art. 2n preveia que la part del pressupost de Fernando Póo que anava a càrrec dels de Cuba i Puerto-Rico, passés al de la península.
- 09-09-1885: RD de fixació de les despeses i ingressos de la colònia de Fernando Póo i les seves dependències durant l'any 1885-86.

### **2.2) Contribucions i impostos.**

#### **2.2.1) Contribució industrial i de comerç.**

- 27-07-1877: RD de regles per a l'encapçalament obligatori de la contribució industrial i de comerç a les poblacions.
- 09-08-1877: RD de modificació de les atribucions de les juntes administratives per a la imposició, administració i cobrament de la contribució industrial i de comerç.
- 26-12-1877: RO d'aquesta data però traslladada a 11-1-1878 de la DG de Contribucions, sobre aprovació de les altes i baixes que esdevinguin a la contribució industrial dels pobles encapçalats amb Hisenda.
- 23-03-1880: llei de fixació de l'administració directa per la Hisenda de la contribució industrial i de comerç
- 31-12-1881: llei d'autorització al Govern per reformar el reglament de la contribució industrial i de comerç i les taxes annexes al mateix.
- 31-12-1881: RD de reglament provisional i taxes de la contribució industrial i de comerç. L'anterior era el de 20-5-1873.
- 06-02-1882: RO sobre presentació de reclamacions del reglament i taxes de la contribució industrial i de comerç.
- 06-02-1882: RO de desestimació de la pretensió del *Sindicato Madrileño* en súplica que se suspengui el reglament provisional de 31 de desembre darrer per a l'administració de la contribució industrial i de comerç.
- 09-03-1882: RO de pròrroga del termini per reclamar contra el reglament i taxes de la contribució industrial.
- 01-05-1882: RO de nomenament d'una comissió encarregada de redactar el projecte de reglament i taxes definitives pels que ha de regir-se la contribució industrial i de comerç.
- 11-05-1882: RD de creació d'un cos d'inspectors de la contribució industrial i de comerç
- 13-07-1882: RD de modificació del reglament i taxes de la contribució industrial i de comerç.
- 18-06-1885: llei de reforma de la contribució industrial i de comerç.

#### **2.2.2) Contribució d'immobles, conreu i ramaderia o territorial.**

- 31-12-1881: llei de fixació de la quota per contribució d'immobles, conreu i ramaderia.



- 16-03-1882: circular de la DG de Contribucions d'aquesta i altres dates, dictant regles per a la designació de les quotes de contribució territorial i formació dels repartiments individuals.
- 03-04-1882: RO de fixació de regles de conducta a les delegacions d'Hisenda per esmenar les errades materials comeses en la designació de la riquesa dels pobles i de la quota de contribució d'immobles.
- 11-04-1882: circular de la DG de Contribucions d'aquesta i altres dates, fixant la recta intel·ligència de la regla 10 de l'anterior circular (16-3-1882).
- 30-04-1882: RD disposant que les delegacions d'Hisenda i Administracions de contribucions i rendes rectifiquin errades i facin les comprovacions necessàries per què quan abans els pobles tributin per territorial, conreu i ramaderia, segons el nou tipus de gravamen.
- 29-05-1882: RO de regles per a la formació dels repartiments de la contribució territorial.
- 31-05-1882: RO de rectificació d'una errada de còpia comesa en la RO que fixa regles per a la formació dels repartiments de la contribució territorial.
- 13-04-1883: RO de fixació de regles per al repartiment de la contribució d'immobles, conreu i ramaderia.
- 21-11-1883: RO de disposicions per a la repartició i cobrament de la contribució d'immobles, conreu i ramaderia.
- 18-06-1885: llei de supressió de l'impost creat en substitució dels establerts sobre la sal i dictant resolucions relatives a la contribució territorial. Plantejava també la reforma dels *amillaramientos*.

### 2.2.3) Cadastre (*Amillaramientos*).

- 19-09-1876: reglament de rectificació del Cadastre (*amillaramientos*).
- 10-12-1878: reglament reformat per a la rectificació del Cadastre de la riquesa territorial.
- 16-12-1878: circular de la DG Contribucions, dictant disposicions per començar les operacions del Cadastre.
- 07-03-1879: circular de la DG Contribucions, relativa a la manera d'emplenar les cèdul·les del Cadastre.
- 14-03-1879: circular de la DG Contribucions, resolvent dubtes sobre la manera d'emplenar les cèdul·les del Cadastre de finques rústiques.
- 31-07-1879: circular de la DG Contribucions, donant instruccions sobre la rectificació del Cadastre.
- 18-06-1885: llei de supressió de l'impost creat en substitució dels establerts sobre la sal i dictant resolucions relatives a la contribució territorial. Plantejava també la reforma del Cadastre.

### 2.2.4) Impost de consums.

- 06-05-1878: ordre de la DG d'Administració (Governació), sobre addició pels ajuntaments encapçalats, per a pagament de consums, de noves espècies a la taxa del Govern.
- 25-03-1878: circular de la DG d'Impostos, per a la recaptació de l'impost de consums i cereals.
- 16-06-1878: RO resolvent alguns dubtes sobre la circular de 6 de maig que dictà regles per a la instrucció dels expedients que promouen els ajuntaments en sol·licitud d'autorització per addicionar la taxa especial de l'impost de consums amb noves espècies.
- 31-12-1881: llei d'exigència de l'impost de consums i cereals d'acord amb la taxa general vigent.
- 31-12-1881: RD d'aprovació amb caràcter provisional de l'adjunta instrucció per a l'administració i cobrament de l'impost de consums.
- 31-12-1881: RO de la DG d'Impostos, sobre les espècies de consum que han de servir de base als encapçalaments de les poblacions.
- 07-07-1882: RO resolvent que la primera part de l'art. 1r de la llei de 6 de juliol, relativa a l'impost de consums, s'entengui aplicable al semestre que va començar el primer de gener i va acabar el 30 de juny darrer.
- 10-03-1883: RO declarant que l'impost transitori establert per la llei de pressupostos de 1872-73, confirmat per la de 1876-77 sobre els articles compresos a la taxa unida a aquesta darrera, és compatible amb l'exacció de l'impost de consums que grava algunes de les espècies que aquella esmenta.
- 23-05-1885: RO de regles per facilitar les projectades modificacions a l'impost de consums.
- 16-06-1885: llei de fixació del primer de juliol com a data a partir de la qual l'Estat administri o arrendi l'impost de consums.
- 16-06-1885: RD d'aprovació del reglament provisional per a l'administració i cobrament de l'impost de consums.
- 27-07-1885: RO de disposicions per al compliment de la llei de 16 de juny darrer sobre l'impost de consums.

### 2.2.5) Impostos varis.

- 25-06-1880: RO de la DG de Contribucions, sobre condonació, compensació i ajornament als ajuntaments per extingir els seus debits per impostos.
- 31-12-1881: llei de supressió dels impostos sobre la sal i creant-ne un altre d'equivalent.
- 31-12-1881: RD d'aprovació amb caràcter provisional de l'adjunt reglament per al compliment de la llei creant un impost en equivalència als que existien sobre la sal.
- 28-06-1882: RO de disposicions per facilitar la recaptació de l'impost en equivalència al de la sal i simplificar la seva comptabilitat.
- 02-06-1883: RO d'exempció de l'impost equivalent al de la sal a les colònies agrícoles a les que estan concedits els beneficis de la llei de 3 de juny de 1868.
- 18-06-1885: llei de supressió de l'impost creat en substitució dels establerts sobre la sal i dictant resolucions relatives a la contribució territorial.

### 2.2.6) El segell de vendes.

- 27-07-1876: instrucció de la DG d'Impostos sobre segell de vendes. Amplia les disposicions del decret de pressupostos generals de l'Estat per a 1874-75.
- 02-09-1876: circular de la DG d'Impostos amb disposicions aclaridores al reglament de l'impost de vendes.
- 03-08-1876: ordre circular de la DG d'Impostos sobre la instrucció per a l'impost de vendes.
- 23-08-1876: ordre de la DG d'Impostos de declaració de lliures del segell de vendes els transports terrestres i marítics.
- 21-02-1877: ordre de la DG d'Impostos de declaració de no obligatorietat de la imposició del segell de vendes a les escriptures de contractes de compravenda de predis rústics i urbans, permutes d'aquests i obligacions de préstecs.
- 31-07-1877: RO exceptuant algunes indústries del recàrrec del 15% en equivalència de l'impost de vendes.

### 2.3) Deute de l'Estat.

- 03-06-1876: llei d'autorització al ministre d'Hisenda per concretar amb el BE i el BHE un conveni per al reemborsament del Deute flotant del Tresor i per satisfer alguns serveis públics.
- 21-07-1876: llei d'arranjament del Deute.
- 09-01-1877: llei de pignoració de bons del Tresor per garantir les operacions del Deute flotant.
- 17-07-1876: llei de declaració com a lleis del regne tots els decrets de caràcter legislatiu expedits pel Ministeri d'Hisenda des del 20 de setembre de 1873 fins la constitució de les actuals Corts.
- 11-07-1877: llei d'autorització al Govern per alienar els bons del Tresor que existeixen en cartera, per atendre el pagament del Deute flotant (destinats a cobrir el probable descobert del Tresor públic en finalitzar l'exercici de l'any econòmic vigent).
- 17-05-1878: llei d'amortització del Deute públic (lleis de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils)
- 01-01-1879: llei sobre alienació de bons del Tresor.
- 09-12-1881: llei d'autorització al Govern per tractar amb els tenidors de Deute perpetu i obligacions de l'Estat per ferrocarrils.
- 29-05-1882: llei d'aprovació del conveni celebrat entre el ministre d'Hisenda i els tenidors del Deute consolidat al 3% interior i obligacions per ferrocarrils.

## 3) Legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat agrària i/o immobiliària.

### 3.1) Codi Civil.

#### 3.1.1) Legislació anterior.

##### -Codi Rural:

- 27-04-1876: (presentada al Congrés el 3-5-1876) proposició de llei de Manuel Danvila sobre Codi Rural. No s'arriba a aprovar.

##### -Foros:

- 08-11-1875: RD de fixació de les bases per a la modificació de la llei de *foros*.
- 08-06-1877: (presentat al Senat l'11-6-1877) projecte de llei del ministre de Gràcia i Justícia, Fernando Calderón Collantes, de *foros*. No s'arriba a aprovar.

##### -Enjudiciament civil:

- 21-06-1880: llei de bases per a la reforma de la d'enjudiciament civil.
- 03-02-1881: RD d'aprovació de l'adjunt projecte de reforma d'enjudiciament civil.

#### 3.2.2) Codi Civil.

- 10-05-1875: RD de creació d'una Comissió General de Codificació, que prepari i redacti els projectes de llei o de decret i qualsevol altre treball sobre legislació civil i penal que li encomani el Govern.
- 02-02-1880: RD del ministre de Gràcia i Justícia, Saturnino Álvarez Bugallal, d'encàrrec a la Comissió General de Codificació de preparació d'un text de reforma del Codi Civil.
- 16-02-1880: RD de nomenament dels lletrats representants dels territoris forals que han de formar part de la CGC. Inclou Catalunya, Aragó, Navarra, País Basc, Balears i Galícia.
- 22-10-1881: (presentat al Senat el mateix dia) projecte de llei del ministre de Gràcia i Justícia, Manuel Alonso Martínez, de bases per al Codi Civil.
- 24-04-1882: (presentat al Senat el 14-12-1882) projecte de llei del ministre de Gràcia i Justícia, Manuel Alonso Martínez, proposant a les Corts l'aprovació dels dos primers llibres del Codi Civil.
- 23-09-1882: RD del ministre del ministre de Gràcia i Justícia, Manuel Alonso Martínez, d'augment del personal de la CGC.
- 07-01-1885: (presentat al Senat el 12-1-1885) projecte de llei del ministre de Gràcia i Justícia, Francisco Silvela, de bases per al Codi Civil.

### 3.3) Legislació sobre plagues.

#### 3.3.1) Fil·loxera.

- 11-06-1875: RO de prohibició de la introducció dels *Vitis Cissus Ampelopsis*.

- 20-06-1875: circular de Foment i instrucció, comunicada per la DG d'Agricultura, per combatre la *Phylloxera*, epidèmia de les vinyes.
- 15-03-1878: RO d'instruccions als governadors amb motiu de l'aparició a algunes comarques estrangeres de la *Phylloxera Vastatrix*.
- 16-03-1878: RO de prohibició absoluta d'importació de tota planta viva per les duanes de la península i Balears, ja siguin de l'estranger o d'Ultramar.
- 30-07-1878: llei de defensa contra la invasió de la fil·loxera.
- 05-08-1878: RO de formació de la Comissió Central de Defensa contra la Fil·loxera.
- 09-08-1878: RO de regles per al compliment per les duanes i resguards de la llei de defensa contra la fil·loxera.
- 06-12-1879: RO disposant que mentre no es declari d'una manera oficial la fil·loxera a una província, serà considerada com a neta per als efectes de la llei de 30 de juliol de 1878. Adreçada a Balears i Granada.
- 22-09-1880: RO de suspensió de les ordres de la comissió de defensa contra la fil·loxera de les Balears contràries a la llei especial de 30 de juliol de 1878 i a les generals de duanes i aranzels.
- 09-12-1881: RD de creació de tres estacions anti-fil·loxèriques a les províncies.
- 12-06-1882: RO de recordatori de les disposicions que han de prendre les autoritats contra la plaga fil·loxèrica.
- 27-07-1883: llei de defensa contra la fil·loxera, completant la de 30-7-1878.
- 27-07-1883: llei de prevenció de la fil·loxera a les Balears.
- 14-11-1883: RO de reorganització de la Comissió Central de Defensa contra la Fil·loxera.
- 18-06-1885: llei de defensa contra la fil·loxera.

### 3.3.2) Llagosta.

- 31-03-1876: llei de concessió al Ministeri de Foment d'un suplement de crèdit de 500.000 pessetes (3.005,06 euros) destinat exclusivament a l'extinció de la llagosta.
- 27-05-1878: llei de concessió d'un suplement de crèdit, amb el caràcter de permanent, de 250.000 pessetes (1.502,53 euros), amb destí a l'extinció de la llagosta.
- 10-01-1879: llei de mesures addicionals per a l'extinció de la llagosta.
- 21-07-1879: RD de reglament per a l'execució de la llei sobre extinció de la llagosta.
- 16-06-1885: llei de concessió d'un suplement de crèdit amb destí a l'extinció de la llagosta.

### 3.3.3) Lagarta (*Bombix Dispar*).

- 28-12-1881: RO de mesures per a l'extinció de la lagarta.
- 04-03-1882: RO d'aprovació d'un projecte i pressupost de despeses per combatre la plaga de l'insecte lagarta.

### 3.4) Colònies agrícoles.

- 06-05-1882: (presentat al Senat el 9-5-1882) projecte de llei del ministre de Foment, José Luís Albareda, sobre colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes. No s'arriba a aprovar.
- 02-06-1883: RO de declaració com a exemptes de l'impost equivalent al de la sal les colònies agrícoles a les que estan concedits els beneficis de la llei de 3 de juny de 1868.
- 04-09-1884: RD fent extensiva a Filipines la llei de colònies agrícoles de 3-6-1868.

### 3.5) Fucsina.

- 22-02-1879: RO circular de Foment sobre vigilància en la venda i exportació de vins per l'adulteració per la fucsina.
- 22-02-1879: circular de Governació amb disposicions per evitar l'adulteració dels vins per la fucsina.
- 12-03-1879: circular d'Estat sobre adulteració dels vins per la fucsina
- 14-03-1879: RO d'Hisenda sobre reconeixement dels vins espanyols exportats per comprovar si estan adulterats per la fucsina.
- 13-04-1880: RO d'Hisenda sobre utilització a les duanes d'un mètode per descobrir l'adulteració dels vins per la fucsina.
- 16-08-1885: RO d'Hisenda de recordatori i ampliació de les disposicions dictades per impedir l'exportació de vins adulterats.

### 3.6) Arbrat (monts públics).

- 11-07-1877: llei de repoblació, foment i millora dels monts públics.
- 18-01-1878: reglament per a l'execució de la llei de repoblació, foment i millora dels monts públics.
- 08-01-1881: RO sobre millora i foment dels monts públics.
- 12-06-1882: RD de disposicions per a la conservació i foment de l'arbrat.

### 3.7) Llei d'eixample de poblacions.

- 11-11-1876: RO de nomenament d'una comissió que prepari un projecte de llei que resolgui les dificultats que ofereix la llei d'eixample de 29-6-1864.
- 22-12-1876: llei de reforma de la de 29-6-1864 d'eixample de poblacions.
- 19-02-1877: reglament de la llei d'eixample de poblacions.

### 3.8) Lleis municipal i provincial.

- 16-12-1876: llei de reforma de les lleis municipal i provincial de 20-8-1870.

- 20-01-1877: RO circular sobre interpretació i intel·ligència de la llei de reforma de la municipal i provincial.
- 02-10-1877: Llei d'autorització al ministre de la Governació per publicar, més RD de la mateixa data disposant que es publiqui a continuació, les lleis orgàniques municipal i provincial, incorporant al seu text les reformes compreses a la de 16-12-1876.
- 29-08-1882: Llei orgànica provincial.

### **3.9) Llei d'expropiació forçosa.**

- 03-02-1877: RD de restabliment de la legislació que sobre expropiació forçosa de la propietat per causa d'utilitat pública regia abans del decret de 12-8-1869, que queda derogat. Legislació anterior: 17-7-1836 + notes aclaridores de 19-9-1845 i 25-1-1853 + reglament de 27-7-1853; modificada pel decret de 12-8-1869.
- 10-01-1879: Llei d'expropiació forçosa per utilitat pública. Havia estat una proposició de Llei de Manuel Danvila i altres.
- 13-06-1879: RD d'aprovació i publicació del reglament per a l'execució de la Llei d'expropiació forçosa per utilitat pública.
- 04-08-1882: Llei de reforma de la referència que a l'art. 58 de la Llei sobre expropiació forçosa de 10-1-1877 es fa a l'art. 10 de la mateixa llei.

## **4) Legislació econòmica d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant.**

### **4.1) Codi de Comerç.**

- 30-07-1878: Llei de reforma de diversos articles del Codi de Comerç referents a fallides mercantils.
- 07-05-1880: Llei de formació d'una comissió especial per a la reforma del Codi de Comerç.
- 01-03-1881: RD de nomenament dels individus que han de formar la comissió encarregada de reformar el Codi de Comerç.
- 22-08-1885: Llei de Codi de Comerç.

### **4.2) Companyies generals de dipòsit.**

- 30-12-1878: Llei de modificació de la de magatzems generals de dipòsit. Havia estat una proposició de Ferran Puig. La llei vigent era de 9-7-1862.

### **4.3) Vapors-correus a Filipines.**

- 27-03-1879: RO de desestimació de la pretensió de la casa *Olano, Larrinaga y Compañía* per contractar un servei de vapors-correus subvencionats a Manila i afirmant que cal un concurs públic.
- 19-08-1879: RD de convocatòria del concurs públic per a l'adjudicació d'una línia de vapors-correus subvencionats entre la península i les illes Filipines.
- 19-09-1879: RD de plec de condicions a l'adjudicació d'una línia de vapors-correus subvencionats entre la península i les illes Filipines.
- 30-01-1880: RD de concessió de la línia al marquès de Campo.
- 18-04-1884: RD d'autorització del traspàs de la concessió a la CT.

### **4.4) Marques de fàbrica.**

- 18-11-1876: RO sobre marques de fàbrica.
- 31-03-1881: RO sobre marques de fàbrica.
- 21-08-1884: RD de disposicions sobre l'ús, dret de propietat i efectes legals de les marques, dibuixos i models a l'illa de Cuba. Orientat a la indústria tabaquera.

### **4.5) Altres temes.**

- 17-05-1880: RO d'aprovació de les regles per les que es procura afavorir els interessos de la marina mercant. (agilitació dels tràmits de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells). Havia estat una petició de l'ANCB

## **5) Legislació econòmica d'interès per al grup català de finances.**

### **5.1) BHC.**

- 27-08-1876: RO de convocatòria del concurs per a l'adjudicació de l'emprèstit de Cuba. Es publica el text del conveni provisional amb el grup d'Antonio López de 5-8-1876 per què serveixi de base.
- 27-09-1876: RO de regles per procedir al concurs.
- 30-09-1876: RO d'adjudicació al grup d'Antonio López.
- 07-12-1876: RD de trasllat del contracte al BCH.
- 13-01-1877: Llei de fixació de la garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit de Cuba.
- 02-04-1877: RO d'autorització de la cotització en borsa de les accions de la societat de crèdit BHC.
- 21-07-1877: RO de declaració d'efectes públics les accions i obligacions del BHC.

- 27-07-1877: RO de concessió al BHC d'autorització per emetre 120.000 obligacions de la societat per a l'ampliació de l'emprèstít de Cuba
- 05-10-1877: RO d'ampliació de l'emprèstít a 5 milions de pesos més.
- 14-03-1878: RO d'ampliació de l'emprèstít a 5 milions de pesos més.
- 25-06-1878: llei d'autoritzacions per a una emissió d'obligacions del Tresor de l'illa de Cuba.
- 24-08-1878: RD d'aprovació del conveni celebrat entre el Ministeri d'Ultramar i el BEH per a la negociació, pagament d'interessos i amortització de les obligacions del Tresor sobre la renda de duanes.
- 31-08-1878: RD d'aprovació del conveni entre el Govern i el BEH per a l'arranjament, liquidació i pagament del Deute del Tresor de l'illa de Cuba.
- 03-09-1878: RD de reforma de l'article segon de la instrucció de 18-10-1876 per dur a terme el contracte sobre avenç de fons amb destí a les atencions de les necessitats de l'illa de Cuba.
- 31-12-1878: llei d'autorització al Govern per verificar una nova emissió de les obligacions del Tresor de l'illa de Cuba sobre la renda de duanes.
- 15-08-1879: RD de creació a Madrid d'una comissió per informar el Govern sobre les reformes que procedeixi fer a Cuba.
- 19-08-1879: RD de nomenament dels membres de la comissió creada amb l'objectiu d'informar sobre els projectes de llei que hauran de sotmetre's a les Corts respecte a l'illa de Cuba.
- 08-11-1879: RO de publicació de les conclusions de la comissió nomenada per informar sobre reformes a Cuba.
- 05-06-1880: llei de pressupostos generals de Cuba per a 1880-81. Facultava el Govern a emetre bitllets hipotecaris de l'illa de Cuba per atendre totes les seves necessitats i rescindir el contracte amb el BHC.
- 15-06-1880: RD sobre negociació de 520.500 bitllets hipotecaris del Tresor de l'illa de Cuba, creats per RD de 12 -6-1880.
- 06-07-1880: RO de regles per a l'adjudicació definitiva dels bitllets hipotecaris del Tresor de l'illa de Cuba.

## 5.2) CT.

### 5.2.1) Consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat.

- 13-11-1878: RO ordenant que es contracti el subministrament durant dos anys del carbó espanyol de pedra per a vaixells a diversos departaments i l'anglès per a altres.
- 07-01-1879: llei de consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat.

### 5.2.2) Línia de vapors-correus subvencionats entre la península i les Antilles.

- 25-06-1875: RD d'autorització al ministre d'Ultramar a contractar amb l'empresa de vapors-correus d'A. *López y Compañía* una tercera expedició mensual als esmentats vapors per a conducció de correspondència. Era una adjudicació de RD de 21-1-1868.
- 27-12-1877: RD d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar, a través d'un concurs públic, la continuació del servei de vapors-correu entre la Península i les illes de Puerto-Rico i de Cuba, d'acord amb el plec de condicions aprovat en aquesta data.
- 16-01-1878: RD d'ajornament en 15 dies del termini per presentar sol·licituds per optar a la concessió.
- 07-03-1878: RD d'adjudicació de la línia de vapors-correus subvencionats a les Antilles a A. *López y Cía.*, segons el plec de condicions de 27-12-1877.
- 08-03-1878: RO de contracte de la línia de vapors-correus subvencionats a les Antilles.
- 14-06-1879: RO sobre exempció de drets de duanes per als vaixells estrangers que es destinin a la conducció del correu entre la Península i les illes de Cuba i Puerto-Rico.
- 17-04-1880: RO de reglamentació de la franquícia de drets consignada a l'art. 21 del plec de condicions per als vaixells estrangers destinats al servei de correus amb les Antilles.
- 26-08-1881: RD disposant que els vapors correus de Cuba i Puerto-Rico facin escala a Las Palmas. Es refereix al viatge mensual que surt de Cadis.
- 01-09-1881: RD de traspàs de la concessió a la CT.
- 17-04-1883: RO de regles per al passatge i transports oficials en els vapors correus de la CT des de l'illa de Gran Canària a les Antilles.
- 28-08-1883: RO resolvent que es retorni al governador general de Cuba per a la seva tramitació d'acord amb les ordenances de duanes, un expedient sobre exacció de drets en els de les Antilles, promogut per l'empresa de vapors-correus transatlàntics. Contenciós entre aquesta i l'administració de duanes de L'Havana.
- 31-05-1885: RO d'admissió d'una demanda presentada per la CT de vapors-correus sobre exempció del pagament dels impostos de navegació i port, càrrega i descàrrega.

### 5.2.3) Transports de soldats i materials per a la guerra de Cuba.

- 19-11-1875: RD d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar sense les formalitats de les subhastes el transport de 8.000 homes amb destí a l'Exèrcit de l'illa de Cuba.
- 07-08-1876: RD d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar sense les formalitats de la subhasta el transport de 20 batallons d'infanteria destinats a l'Exèrcit de Cuba.
- 17-07-1877: RO d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar sense les formalitats de subhasta pública el transport a l'illa de Cuba de 12.000 homes de l'Exèrcit.

- 27-12-1876: RO donant les gràcies en nom de S.M. a l'Empresa *A. López y Compañía* pel zel i interès que ha desplegat en el transport de les tropes expedicionàries a Cuba, i disposant que l'esmentada empresa proposi per a una recompensa els capitans encarregats del nòlit.
- 07-06-1878: RD d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar, sense les solemnitats de subhasta, el transport a la península de 8 a 10.000 llicenciats de l'Exèrcit de Cuba, i dels caps i oficials que amb ells han de tornar de l'esmentada illa.
- 13-09-1879: RD d'autorització al ministre d'Ultramar a contractar sense les solemnitats de les subhastes el transport a Cuba de 4.000 a 5.000 soldats i dels seus caps i oficials, amb destí a cobrir les baixes de l'Exèrcit a l'esmentada illa.
- 28-09-1879: RD d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar, sense les formalitats de les subhastes, el transport de 8.000 soldats, amb els seus oficials, amb destí a cobrir les baixes de l'Exèrcit a l'esmentada illa.
- 25-11-1879: RD d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar, sense les formalitats de les subhastes, el transport de 4.000 soldats, amb els seus oficials, amb destí a cobrir les baixes de l'Exèrcit a l'esmentada illa.
- 06-12-1879: RD d'autorització al director general d'administració militar per contractar, sense les formalitats de les subhastes, el transport de 40.000 quilograms de pólvora des de la península a Cuba.

#### **5.2.4) Altres temes:**

- 01-08-1876: RO de concessió a *A. López y Cía.* una pròrroga de 2 anys per a la construcció del dic de carena a Cadis, atorgat per RD de 19-8-1872.

#### **5.2.5) Línia de vapors-correus subvencionats entre Cuba i Puerto-Rico i entre Cuba i diversos ports d'Amèrica:**

- 20-05-1875: RO d'adjudicació a Cesáreo Manúz, en representació de D. Ramón Herrera, el servei de vapors correus entre L'Havana i Puerto-Rico.
- 11-02-1878: RD d'autorització al ministre d'Ultramar a contractar amb l'empresa de vapors-correus de D. Ramón de Herrera una tercera expedició mensual entre L'Havana i Puerto-Rico.
- 10-12-1880: RD d'autorització al ministre d'Ultramar per contractar un servei de vapors-correu entre L'Havana i San Juan de Puerto-Rico, Veracruz, Colón i La Guaira. El concurs públic ha de ser l'1-3-1881. No hi ha cap sol·licitant.
- 06-05-1881: RD de nova autorització al ministre d'Ultramar per convocar un concurs públic per a l'adjudicació d'un servei de vapors-correus entre L'Havana i San Juan de Puerto-Rico; L'Havana i Veracruz; L'Havana i Colon (Aspinwall; és al golf de Mèxic, mar de les Antilles); L'Havana i Guaira.
- 11-05-1881: RO de fixació de l'hora en la que s'ha de verificar a Madrid i L'Havana la subhasta del servei de vapors-correu entre l'illa de Puerto-Rico i el Golf de Mèxic.
- 12-08-1881: RO d'adjudicació del servei de vapors-correu entre les illes de Cuba i Puerto-Rico i el Golf de Mèxic i el mar de les Antilles al marquès de Campo. Doble subhasta simultània a Madrid i L'Havana de l'1-7-1881.

#### **5.3) CGTF.**

- 01-01-1879: RD d'Hisenda de creació d'una junta encarregada de proposar al ministre les reformes que en l'administració de la renda del tabac calgui adoptar per augmentar els seus rendiments, reduir les seves despeses i perfeccionar les elaboracions.
- 20-05-1879: RD de formació d'una comissió, dependent del Ministeri d'Ultramar, per estudiar el conreu del tabac a Filipines i el monopoli existent.
- 25-06-1881: RD de declaració com a lliure la sembra i el conreu del tabac a Filipines, així com la seva manufactura, venda i consum interior.
- 02-12-1881: RD de supressió de la contribució de tabac en floca a la que es refereix l'art. 3r del RD de 25-6-1881.
- 31-12-1881: Llei de fixació del crèdit per atendre a noves fàbriques de tabacs, eixample de les actuals i adquisició de màquines i artefactes necessaris.

### **6) Legislació econòmica per a les companyies d'obres públiques amb activitat a Catalunya.**

#### **6.1) Temes generals, que afecten totes les companyies ferroviàries.**

##### **6.1.1) Legislació sobre concessions i temes generals.**

- 14-10-1876: RO de regles sobre expedients de concessió de tramvies pels ajuntaments.
- 27-10-1876: RO sobre aplicació del decret-Llei de 14-11-1868 sobre les concessions de ferrocarrils i tramvies.
- 29-12-1876: Llei de bases d'obres públiques. Arts. 11è i 12è.
- 13-04-1877: Llei general d'obres públiques.
- 04-07-1877: Llei general de carreteres. Segons la Llei de bases.
- 06-07-1877: RD de reglament per a l'execució de la Llei d'obres públiques.
- 23-11-1877: Llei de pla general de ferrocarrils. Desenvolupa unes bases aprovades per les Corts i publicades com a llei el 29-12-1876.

- 24-05-1878: RD d'aprovació i publicació del reglament per a l'execució de la llei de ferrocarrils de 23-11-1877.
- 10-08-1878: RD d'aprovació i publicació del reglament per a l'execució de la llei general de carreteres.
- 04-03-1881: RO disposant que no es doni curs a cap autorització per fer estudis de línies de ferrocarrils sense que l'interessat acompanyi a la seva instància el document que acrediti haver consignat a la caixa general de dipòsits o sucursals de província un dipòsit de 50 pessetes (0,30 euros) per cadascun dels quilòmetres que aproximadament compregui el projecte que es pretén estudiar.

### 6.1.2) Altres temes:

#### -Subvencions als ferrocarrils:

- 30-05-1876: llei de fixació de les quantitats amb què l'Estat auxiliarà l'execució de les línies de ferrocarrils compreses als articles 1r i 11 de la de 2-7-1870.
- 21-07-1876: llei d'arranjament del Deute. L'art. 1r es referia al Deute per subvencions a ferrocarrils.
- 29-01-1877: RO resolvent que els ferrocarrils compresos a la llei d'auxili de 2 de juliol de 1870, hauran de subjectar-se, no obstant la publicació de la de 21 d'igual mes de 1876 sobre arranjament del Deute, a les subvencions que a la primera es consigna, i en la forma que s'expressa.
- 01-02-1877: RO declarant que la disposició 1a de l'art 6è de la llei de 21 de juliol darrer és aplicable a la part de subvencions, ja directes, ja addicionals, concedides a les empreses de ferrocarrils, el pagament de les quals no s'hagi acordat amb posterioritat a la mateixa llei.
- 17-05-1878: llei d'amortització del Deute públic (lleis de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils) (ja esmentada a l'apartat de "Deute").
- 24-08-1878: RO d'aprovació de la instrucció sobre amortització de les accions per obres públiques i carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils.
- 09-12-1881: llei d'autorització al Govern per tractar amb els tenidors de Deute perpetu i obligacions de l'Estat per ferrocarrils (ja esmentada a l'apartat de "Deute")
- 29-05-1882: llei d'aprovació del conveni celebrat entre el ministre d'Hisenda i els tenidors de Deute consolidat al 3% interior i obligacions per ferrocarrils (ja esmentada a l'apartat de "Deute").
- 10-07-1882: RO resolvent que no procedeix la celebració de subhasta per a l'amortització d'obligacions de l'Estat per ferrocarrils.
- 29-07-1883: RO de declaració que les companyies d'obres públiques subvencionades per l'Estat estan subjectes per a l'emissió d'obligacions a les disposicions que s'esmenta a l'article 1r de la llei de 12 de novembre de 1869, que no és aplicable a les companyies no subvencionades.

#### -Avenç reintegrable:

- 05-07-1876: llei de concessió d'un avenç reintegrable a diverses companyies ferroviàries destinat a reparar els desperfectes de la darrera guerra carlina.

#### -10% als bitllets dels passatgers:

- 13-08-1876: RD de creació d'una comissió que estudiï les taxes legals que apliquen les empreses de ferrocarrils i proposi les reformes convenients.
- 26-06-1882: RD de reconstituïció de la comissió per a l'estudi de les taxes aplicades a les empreses concessionàries de ferrocarrils. Reforma i amplia la creada per RD de 13-8-1876.
- 16-07-1882: RD de nomenament 4 vocals més per a l'anterior comissió.
- 30-07-1883: llei de supressió de la cessió feta a les companyies ferroviàries del 10% de recàrrec sobre les taxes dels bitllets de viatgers.
- 31-07-1883: RD disposant que la supressió del recàrrec del 10% sobre el preu de transport de viatgers per ferrocarrils quedi establerta des del dia 20 d'agost proper.
- 17-08-1883: RD de pròrroga durant els darrers 11 dies de l'esmentat mes el termini per a la supressió del 10% sobre l'import dels bitllets de ferrocarrils.
- 25-06-1884: RO de publicació de l'informe redactat per la comissió nomenada per a l'estudi de les taxes que apliquen les companyies de ferrocarrils.

#### -Ferrocarrils del Noroeste:

- 23-04-1878: llei de concessió d'un crèdit extraordinari de 250.000 pessetes (1.502,53 euros) al Ministeri de Foment, amb aplicació al capítol de despeses d'explotació dels *Ferrocarrils del Noroeste*.
- 11-07-1878: llei de subvencions atorgades als *Ferrocarrils del Noroeste*.
- 19-12-1879: llei de construcció per concurs de les línies de Palència a Ponferrada, de Ponferrada a La Corunya, de Lleó a Xixó i d'Oviedo a Trubia.

### 6.2) Temes propis de cada companyia ferroviària.

#### 6.2.1) *Compañía de los Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia:*

- 23-02-1875: RO de pròrroga per tres anys els terminis per a la construcció dels ferrocarrils de Girona a Figueres i a la frontera francesa.
- 06-02-1875: RO d'aprovació de la transferència de les concessions dels ferrocarrils de Girona a Figueres i d'aquesta a la frontera francesa a favor de la Societat *Crédit Mobilier*.
- 02-12-1875: RO d'aprovació de la transferència de les concessions dels ferrocarrils de Girona a Figueres i de Figueres a la frontera francesa que fa la societat *Crédit Mobilier* a favor de la CFTMB.

- 16-08-1877: RO d'aprovació de l'enllaç dels ferrocarrils de Tarragona i de França pels carrers d'Aragó i Marina i rebutjant l'enllaç pel Port.
- 05-12-1877: RD de desestimació de la demanda contenciosa presentada per l'Ajuntament de Barcelona contra la RO de 16-8-1877 (demanava túnel i rasa) i fixant que aquesta corporació ha de ser escoltada abans de prendre una resolució definitiva.
- 12-03-1879: RO de desestimació de la demanda contenciosa interposada per l'Ajuntament de Barcelona contra l'enllaç pel carrer Aragó, segons resolució del Consell d'Estat de 30-1-1879.
- 02-06-1880: RD sentència de desestimació de la demanda contenciosa interposada per propietaris del carrer Aragó, contra l'enllaç per aquest carrer.
- 30-03-1881: RO de creació d'una comissió per estudiar l'enllaç.
- 21-05-1881: RD d'autorització a la companyia concessionària dels ferrocarrils de Tarragona a Barcelona i França per verificar l'enllaç de les seves línies dins Barcelona.
- 27-10-1881: RO de resolució de la instància presentada per la companyia de Tarragona a Barcelona i França sobre compliment de la de 21 de maig, relativa a l'enllaç dels mateixos.
- 17-12-1881: RD d'autorització de l'enllaç pels carrers d'Aragó i Diagonal, en rasa i al passeig de Gràcia en túnel.
- 20-07-1882: (ratificat el 13-8-1883) conveni entre Espanya i França relatiu al servei de vigilància i de duanes en els camins de ferro de Tarragona a Barcelona i França i del Migdia de França.
- 13-05-1885: RO d'autorització a la TBF per aprofitar 100 metres cúbics d'aigua de la riera de Port Bou.
- 10-09-1885: llei d'autorització al Govern per atorgar a la TBF la concessió d'un ferrocarril que enllaçant amb el de Girona a Figueres, en el terme de Campdorà, acabi a Banyoles.

#### **6.2.2) Ferrocarril de Valls y Villanueva a Barcelona & Compañía de los Ferrocarriles Directos de Madrid y Zaragoza a Barcelona:**

- 12-01-1877: llei d'autorització al Govern per atorgar a D. Francesc Gumà la concessió d'un ferrocarril de Valls a Vilanova i la Geltrú i Barcelona.
- 24-01-1877: RO de declaració com a inadmissible la demanda interposada per D. Francesc Gumà contra una Reial Ordre de concessió d'un tramvia a Vilanova i la Geltrú.
- 07-05-1877: RO d'autorització a D. Cristobal Raventós y Soler i Manuel Carreras i Girona per construir un ferrocarril de Tarragona a Barcelona per Cubelles. Més plec de condicions de 3-5-1877.
- 22-10-1878: RO de transferència a la societat anònima FVVB de la concessió que tenia Francesc Gumà de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona per llei de 12-1-1877.
- 02-04-1880: llei d'autorització al Govern per atorgar a la societat FVVB la concessió d'un ferrocarril directe de Madrid a enllaçar amb la seva línia.
- 28-05-1880: RD de confirmació de la providència dictada pel governador civil de Barcelona el 15 d'abril darrer, declarant necessària per a l'execució del ferrocarril de Valls a Vilanova i Barcelona l'ocupació de diversos terrenys en el terme municipal d'El Prat de Llobregat pertanyents a Josep Flaquer i els seus representats.
- 03-09-1880: RD de declaració de necessària l'ocupació de diverses finques pertanyents a D. Salvador Euras per construir el ferrocarril de Valls per Vilanova i la Geltrú a Barcelona.
- 12-05-1881: RO d'aprovació de la transferència de la concessió per Gabino Mendoza F. Cortina dels terrenys del moll de Sant Bertran de Barcelona, feta a favor de la companyia FVVB.
- 18-05-1881: RD de confirmació de la resolució apel·lada del governador de Tarragona declarant ser necessària l'ocupació d'un terreny en el terme municipal de Pola de Montornés, propi de D. Rufino Plana, per al FVVB.
- 10-10-1881: RO d'aprovació de la transferència que de les concessions dels ferrocarrils de Saragossa a Escatrón i de Val de Zafán a Gargallo fa la companyia FCA a favor de D. Jacinto María Anglada.
- 26-01-1882: RO d'aprovació de les transferències de concessions fetes per la companyia FVVB a favor de la societat CFDMZB.
- 11-03-1882: RO d'aprovació d'una transferència de terrenys guanyats al mar amb la construcció del moll de Sant Bertran a la societat CFDMZB.
- 03-09-1882: RO d'atorgament a la societat CFDMZB de la concessió de la part que afecta al domini públic del ferrocarril de Madrid per Molina, Calamocha, Montalbán i Casp a empalmar a Roda amb el de Valls a Vilanova i Barcelona.
- 29-07-1883: RO de resolució favorable i de caràcter general a l'expedient promogut per la CFDMZB sobre emissió d'obligacions.

#### **6.2.3) Compañía de los Ferrocarriles de Zaragoza a Pamplona y Barcelona:**

- 26-02-1878: RO d'aprovació de la fusió entre la CFZPB i el Norte.

#### **6.2.4) Compañía de los Ferrocarriles de Lérida a Reus y Tarragona:**

- 19-02-1875: RD de pròrroga per dos anys del termini dins del qual haurien d'obrir-se a l'explotació certes línies de ferrocarrils. Inclou Mollet-Caldes de Montbui i Lleida-Montblanc.
- 12-01-1877: llei de concessió d'una pròrroga d'un any i mig a la CFLRT per acabar la construcció del tram de Lleida a Montblanc.
- 14-06-1878: llei de concessió a la CFLRT una pròrroga de 6 mesos per acabar la construcció del tram de Lleida a Montblanc.



- 22-11-1881: RO sobre reconeixement i obres a la línia de Lleida a Reus i Tarragona. Dicta diverses instruccions de construcció, material mòbil i explotació.
- 10-06-1885: RO d'aprovació de la transferència de la CFLRT, feta al *Norte*.

#### **6.2.5) Sociedad de los Ferrocarriles de Almansa a Valencia y Tarragona.**

- 26-11-1875: RD d'autorització al ministre d'Hisenda per fer a la SFAVT un avenç reintegrable destinat a la rehabilitació de la línia de València a Tarragona.
- 05-10-1880: RD d'autorització a la SFAVT per reformar dos articles dels seus estatuts.

#### **6.2.6) Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas.**

- 10-08-1875: RO d'aprovació de la transferència feta per D. Eugeni Brocca a favor de D. Félix Macià de la part que té a la concessió del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses.
- 01-12-1877: RO d'autorització de la transferència de la concessió del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses de Félix Macià i Bonaplata a favor de la societat FMSJA.
- 02-07-1878: Llei de concessió d'una pròrroga de 30 mesos al FMSJA per acabar la construcció de la línia fins Sant Joan de les Abadesses.
- 10-01-1879: Llei d'autorització a la societat FMSJA per emetre obligacions al portador
- 28-06-1879: RO de declaració que no procedeix admetre la demanda de la societat FMSJA sobre pagament de subvenció.
- 26-05-1882: Llei d'autorització al Govern per atorgar a la societat FSFTO la concessió del ferrocarril econòmic entre Sant Feliu de Torelló i Olot.
- 04-08-1882: Llei d'autorització al Govern per atorgar a la SCGC la concessió d'un ferrocarril entre Sant Martí de Provençals i Llerona.
- 12-05-1883: RO amb el plec de condicions per a la concessió del ferrocarril de Sant Martí de Provençals a Llerona.
- 06-06-1883: RO d'atorgament de la concessió d'un ferrocarril que sortint de Sant Martí de Provençals enllaci prop de Granollers amb el que des d'aquesta vila es dirigeix a Sant Joan de les Abadesses. Llei de 4-8-1882.
- 09-01-1884: RO de transferència a la societat FMSJA de la concessió del de Sant Martí de Provençals a Llerona.
- 12-06-1885: Llei de concessió d'una pròrroga al FMSJA per acabar la construcció de la línia de Sant Martí de Provençals a Llerona.

#### **6.2.7) Ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui.**

- 16-07-1872: RO de concessió a Agustí Oms i Nubau de la línia de Mollet a Caldes de Montbui.
- 19-02-1875: RD de pròrroga per dos anys del termini dins del qual haurien d'obrir-se a l'explotació certes línies de ferrocarrils. Inclou Mollet-Caldes de Montbui i Lleida-Montblanc.
- 05-01-1877: Llei de concessió d'una pròrroga d'un any a la companyia concessionària del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui per acabar la construcció del mateix.
- 17-05-1878: Llei de concessió d'una pròrroga a la companyia concessionària del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui per acabar la construcció del mateix.
- 06-02-1880: RO de traspàs a la FMCM de la concessió d'aquest ferrocarril, que tenia Agustí Oms i Nubau per RO de 16-7-1872.
- 17-03-1882: RO de reconeixement a la CEFE com a concessionària del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui.
- 02-10-1884: RO d'aprovació de la transferència de la concessió del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui a la SCGC.

#### **6.2.8) Ferrocarrils de Berga.**

##### **-El projecte del Ferrocarril y Minas de Berga:**

- 22-11-1881: RO de concessió a la societat especial minera CE d'un ferrocarril econòmic que sortint de Manresa, en el de Saragossa a Barcelona, acabi a Guardiola.
- 13-05-1882: RO de desestimació d'una demanda presentada a nom de la societat CE contra una RO del Ministeri de Foment de 7 de maig de l'any anterior, que atorga a D. Marià Puig i Valls la concessió d'un tramvia amb motor de vapor de Manresa a Berga.
- 25-05-1882: RO d'aprovació de la transferència que de la concessió del ferrocarril de Manresa a Guardiola ha fet a favor de la societat FMB D. Ramon Salvadó, com a concessionari i apoderat de la CE.
- 27-07-1883: Llei de concessió d'una pròrroga al FMB per acabar la construcció de la línia de Manresa a Guardiola.
- 17-07-1885: Llei de concessió d'una pròrroga al FMB per acabar la construcció de la línia de Manresa a Guardiola.

##### **-El projecte del Tranvia o ferro-carril económico de Manresa a Berga:**

- 07-05-1881: RO de concessió a Marià Puig i Valls del tramvia de Manresa a Berga. Subhasta feta el 25 d'abril, segons plec de condicions de GM de 27 de febrer.
- 18-11-1881: RO d'aprovació de la transferència de concessió del tramvia a vapor de Manresa a Berga que fa D. Marià Puig i Valls a la companyia anònima TFEMB.

- 08-06-1883: llei d'autorització al Govern per atorgar al TFEMB la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Berga, que ja tenia com a tramvia, així com la modificació del seu traçat.
- 06-07-1883: llei d'autorització al Govern per atorgar a Marià Puig i Valls la concessió d'un ferrocarril-tramvia de Maresa a Cardona.

#### **6.2.9) Ferrocarril de Sarrià.**

- 13-03-1875: RO de declaració de la Compañía FSB com a única concessionària de la mateixa.
- 24-04-1885: RD d'autorització al ministre de Foment per presentar un projecte de llei relatiu a l'estació de Barcelona, en el ferrocarril de Sarrià.

#### **6.2.10) Ferrocarril d'Igualada.**

##### **-Projecte Camacho & Carreras:**

- 09-01-1880: llei d'autorització al Govern per atorgar a Mariano Carreras la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Igualada i Sant Sadurní d'Anoia.
- 04-01-1882: RO de plec de condicions per a l'atorgament d'un FC d'Igualada a Sant Sadurní d'Anoia a D. Mariano Carreras.
- 20-01-1882: RO de concessió a D. Mariano Carreras del ferrocarril d'Igualada per Capellades a Sant Sadurní d'Anoia i plec de condicions.
- 30-01-1882: RO d'aprovació de la transferència de la concessió del ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní d'Anoia, en el de Tarragona a Barcelona, que fa el concessionari del mateix D. Mariano Carreras a favor de D. Santiago Serra.
- 28-04-1884: RO de declaració de caducitat de la concessió del ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní d'Anoia.

##### **-Projecte Bové & Godó:**

- 04-08-1882: llei d'autorització al Govern per atorgar a Pere Bové la concessió d'un ferrocarril de via estreta entre Igualada i Martorell.
- 04-04-1884: RO de plec de condicions de la concessió d'un ferrocarril de via estreta que sortint d'Igualada acabi a Martorell.
- 01-05-1884: RO de concessió a D. Pere Bové d'un ferrocarril de via estreta que sortint d'Igualada enllaci a Martorell amb el ferrocarril de Barcelona a Martorell.
- 24-01-1885: RO d'aprovació del traspàs de la concessió del ferrocarril d'Igualada a Martorell de Pere Bové i Montseny a la CFEIM.
- 30-05-1885: llei d'autorització al Govern per atorgar a la CFEIM la concessió de l'allargament de la seva línia, entre Martorell i Barcelona.
- 10-11-1885: de concessió d'una pròrroga a la CFEIM per acabar la construcció la línia d'Igualada a Martorell.

#### **6.2.11) Ferrocarriles Económicos de La Selva y Ampurdán.**

- 20-12-1876: RO d'autorització a Mateu Mateu i Francesc Puig per establir un tramvia amb motor de sang des de l'estació de Sils a Santa Coloma de Farners. Més plec de condicions de 15-12-1876.
- 25-09-1877: RO d'autorització a D. Teodoro Merly Iturralde per construir un ferrocarril de Caldes de Malavella a Sant Miquel de Fluvià, amb ramal a Sant Feliu de Guíxols. Més plec de condicions de 21-9-1877.
- 06-08-1880: llei d'autorització a Teodor Merly per variar el traçat del ferrocarril de Caldes de Malavella Sant Miquel de Fluvià, amb un ramal a Sant Feliu de Guíxols, consistent en l'allargament fins Castelló d'Empúries i l'acabament de la línia a Figueres, enlloc de Sant Miquel de Fluvià.
- 10-09-1880: llei d'autorització al Govern per atorgar a Teodor Merly la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Blanes i Girona.
- 03-09-1882: RO de concessió d'un tramvia de Santa Coloma de Farners a Sils.
- 14-03-1883: RO d'aprovació de la transferència que Teodoro Merly fa del ferrocarril de Castell d'Aro a Figueres a favor de la societat FELSA.
- 09-01-1884: RO de transferència a favor de la societat *Minas y construcciones* la concessió del tramvia de Santa Coloma de Farners a Sils.
- 02-10-1884: RO de concessió a D. Augusto Pagés d'un tramvia entre Flaçà i Palamós.
- 27-02-1885: RO d'aprovació de la transferència del tramvia de Flaçà a Palamós a favor de la societat *Tranvía del Bajo Ampurdán*.

#### **6.2.12) Sociedad de los Ferrocarriles Económicos del Bajo Llobregat.**

- 27-07-1883: llei d'autorització al Govern per atorgar la concessió dels ferrocarrils tramvies del Baix Llobregat.
- 06-10-1885: RO de concessió dels ferrocarrils tramvies del Baix Llobregat a la societat *Crédito Marítimo*.

#### **6.2.13) Compañía Reusense de Tranvías.**

- 19-01-1881: RO de concessió a D. S. Cabot del tramvia Reus-Salou.
- 17-07-1885: llei d'autorització al Govern per atorgar a la CRT un ferrocarril econòmic entre Reus i el Port de Salou.
- 31-12-1885: RO d'aprovació de l'acta de la subhasta celebrada el dia 29 de setembre darrer per a la concessió d'un tramvia a vapor de Reus a Salou i ramal a Vilaseca de Golsina, adjudicant-lo a D. Antonio Juat e D. Sebastián Cavot.
- 15-06-1886: RD de concessió a la CRT del ferrocarril econòmic de la mateixa ciutat al Port de Salou i estació d'aquest nom a la línia de València a Tarragona.

#### **6.2.14) Ferrocarril d'Olot.**

- 06-05-1882: llei d'autorització al Govern per atorgar a Domènec Puigoriol la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Olot i Girona.
- 18-04-1883: RO de concessió a Domènec Puigoriol del ferrocarril de via estreta d'Olot a Girona.
- 17-10-1883: RO de traspàs de la concessió del ferrocarril d'Olot a Girona, que tenia Domènec Puigoriol per RO de 18-4-1883, a la CEFE.
- 24-01-1885: RO d'aprovació del traspàs de la concessió del ferrocarril d'Olot a Girona de la CEFE a Pere Bové i Agustí Pujol.

#### **6.2.15) Compañía del Ferrocarril Trasversal del Principado de Cataluña.**

- 04-08-1882: llei d'autorització al Govern per atorgar a Josep Campderà la concessió d'un ferrocarril transversal del Principat de Catalunya (Tarragona-Roses).
- 19-03-1885: llei d'autorització al Govern per atorgar a Josep Campderà la concessió de dues línies de ferrocarril que, sortint de Balaguer i La Jonquera, enllacin amb el Transversal del Principat de Catalunya a Valls i Figueres, respectivament.

#### **6.2.16) Ferrocarril del Noguera-Pallaresa.**

##### **-Línia de Lleida a les mines del Montsec i frontera francesa:**

- 03-01-1876: RO de concessió a Manuel Gasset i Manuel Vidal, com a president i sotsdirector respectivament de la CME, d'un ferrocarril que uneixi les mines de Montsec amb la línia fèrria de Saragossa a Barcelona, a Lleida. Més plec de condicions.
- 26-07-1876: llei d'autorització al Govern per atorgar a CME la concessió d'un ferrocarril, com allargament de la seva línia entre Lleida i les mines del Montsec fins la frontera francesa.
- 10-01-1879: llei de concessió d'una pròrroga a CME per acabar la construcció de la línia de les mines del Montsec a la frontera francesa.
- 12-04-1881: RO d'aprovació de la transferència que de la concessió del ferrocarril de les mines de Montsec a enllaçar amb el de Saragossa a Barcelona, fa la companyia CME a favor de la SFPC.

##### **-Línia de Lleida a Pont de Rei:**

- 05-01-1877: llei d'autorització al Govern per atorgar a Antoni Rovira i Altiser la concessió d'un ferrocarril entre Lleida i Pont de Rei.
- 30-07-1878: llei de fixació de tres anys per a la presentació dels estudis de la línia de Lleida a Pont de Rei.

##### **-Línia de Canfranc:**

- 05-01-1882: llei de declaració com a inclosa entre les línies fèrries de servei general la de Canfranc.
- 06-10-1882: RO de concessió a la *Sociedad Anónima Aragonesa* del ferrocarril d'Osca a la frontera francesa.

#### **6.2.17) Projectes ferroviaris diversos.**

##### **-Val de Zafán-Sant Carles de la Ràpita:**

- 10-05-1880: llei de declaració com de servei general el ferrocarril que sortint de Val de Zafán i passant per Alcanís acabi a Sant Carles de la Ràpita.
- 16-10-1882: RO de la concessió del ferrocarril de Val de Zafán a Sant Carles de la Ràpita a la *Sociedad General de Obras Públicas*.
- 17-05-1884: RO d'autorització de la transferència de la concessió del ferrocarril de Val de Zafán a Sant Carles de la Ràpita, feta a favor de la societat del mateix nom.

##### **-Alcover-Valls:**

- 21-12-1876: llei d'autorització al Govern per atorgar a D. Salvador Peydro la concessió d'un ferrocarril entre Alcover i Valls, com a ramal de la línia de Lleida i Reus a Tarragona.

##### **-Martorell a Sant Vicenç de Castellet:**

- 22-06-1882: llei d'autorització al Govern per atorgar a Josep Vilumara la concessió d'un ferrocarril econòmic d'algun punt proper a Martorell, a la línia de Tarragona a Barcelona, a Sant Vicenç de Castellet, enllaçant amb la línia de Barcelona a Saragossa.

##### **-Cervera-Pons:**

- 17-07-1885: llei d'autorització al Govern per atorgar a la CFCEP la concessió d'un ferrocarril entre Cervera i Pons.

##### **-Monistrol-Monestir de Montserrat:**

- 05-01-1882: llei d'autorització al Govern per atorgar a Joaquim Carrera i Sayrol i José María González la concessió d'un ferrocarril de muntanya, amb el sistema Riggembach, entre l'estació de Monistrol, a la línia Barcelona-Saragossa, i el monestir de Montserrat.
- 27-07-1882: RO de concessió a D. Joaquín Carrera i D. José María González del ferrocarril de Monistrol a Montserrat. Segons llei de 5-1-1882.

##### **-Sant Andreu de Palomar-Sabadell:**

- 27-07-1883: llei d'autorització al Govern per atorgar la concessió d'un ferrocarril tramvia entre Sant Andreu de Palomar i Sabadell.

##### **-Pons a Puigcerdà:**

- 14-03-1882: RD (Governació) de rescissió del contracte celebrat amb D. Antonio Tejeiro per a la construcció de la línia de ferrocarril de Pons a Puigcerdà.

### **6.2.18) Tramvies metropolitans.**

- 23-11-1876: RO d'autorització als senyors *Roig, García y Cía.*, de Barcelona, per establir un tramvia amb motor de sang de Barcelona a Badalona. Més plec de condicions.
- 24-02-1879: RO de declaració que no procedeix admetre la demanda presentada per la *Sociedad Catalana de Tranvías de Barcelona* contra les RO que aprovaren i concediren diversos tramvies.
- 16-07-1879: RO de resolució que no procedeix admetre la demanda presentada per l'Ajuntament de Barcelona sobre concessió de tramvies.
- 21-04-1881: RO d'aprovació de la transferència de la concessió del tramvia de Barcelona a Sants feta per D. Alejo Soujol a la SATBCSA.
- 24-10-1881: RO de concessió a D. Pedro Pascual Herrero d'un tramvia amb motor de vapor des d'Horta a enllaçar amb el de Barcelona a Sant Andreu de Palomar en el lloc anomenat "La Sagrera".
- 03-05-1882: RO de reconeixement de la SATFEB com a concessionària del tramvia de Sants a Sant Andreu de Palomar.
- 07-03-1883: RO d'aprovació de la transferència de la concessió del tramvia de Barcelona a Badalona que l'actual concessionari D. Albert Quintana fa a favor de D. Fernando Guillón.
- 12-01-1884: RO d'autorització de la transferència del tramvia de Barcelona a Badalona a favor de la *Compañía Anónima de los Tranvías de Vapor de Barcelona y el Litoral*.
- 28-06-1886: RO d'aprovació de la subhasta per a la concessió del tramvia que sortint de la plaça del Teatre de Barcelona acabi a la platja de Casa Antúnez, a favor de D. Juan de Maza.

### **6.3) Companyies de canalització.**

#### **6.3.1) Legislació general.**

- 19-11-1875: RD de pròrroga a les empreses de canals de regatge.
- 13-06-1879: llei d'aigües. Segons la llei de bases d'obres públiques de 29-12-1877.
- 05-09-1881: RD de disposicions per al compliment de l'art. 36 de la llei d'aigües de 13-6-1879.
- 23-07-1883: llei de canals i pantans de regatge.
- 09-04-1885: RD de reglament per a l'aplicació de la llei de 27-7-1883, relativa als auxilis a les empreses de canals i pantans de regatge.

#### **6.3.2) RCCRE.**

- 16-09-1879: RO de resolució de l'expedient instruït en el Govern Civil de Tarragona, amb motiu de les qüestions promogudes a conseqüència d'haver acordat el jutge de Tortosa la venda d'una part de les obres executades per la RCCRE.
- 11-12-1884: RO d'admissió en part d'una demanda presentada per la RCCRE contra la duana de Tarragona sobre responsabilitats per la liquidació que en forma legal practiqui.
- 07-05-1886: RO de caducitat de la concessió de les obres de canalització i recs del riu Ebre sol·licitada per la Reial Companyia concessionària i per 15 ajuntaments de la comarca.

#### **6.3.3) Canal d'Urgell.**

- 10-11-1882: RD de declaració de la societat anònima *Canal d'Urgell* amb dret a fruit dels beneficis concedits a la llei de 20 de febrer de 1870 sobre canals de regatge i pantans.

### **7. Altres temes d'interès empresarial.**

#### **7.1. Establiment de la xarxa telefònica.**

- 20-03-1882: (presentat al Senat el mateix dia) projecte de llei del ministre de la Governació, Venancio González, sobre establiment de la xarxa telefònica.
- 16-06-1882: RD d'autorització al ministre de la Governació per concedir a particulars o companyies l'establiment i explotació de xarxes telefòniques amb destí al servei públic.
- 25-09-1882: RO amb el reglament per a l'aplicació del RD sobre establiment i explotació de xarxes telefòniques.
- 11-08-1884: RO de concessió d'un crèdit extraordinari per a l'establiment de vies telefòniques a les capitals de província.
- 11-08-1884: RO d'autorització al ministre (Governació) per establir i explotar el servei telefònic a les poblacions que hom cregui convenients. Més reglament de 12-8-1884.
- 01-03-1885: RO de substitució per altres dels articles 7è i 8è del reglament per al servei telefònic de 12-8-1884.

## Apèndix 5. Activitat parlamentària en temes d'interès per a les corporacions econòmiques catalanes, 1876-1886.

Si l'anterior apèndix feia referència a tota la legislació econòmica del període, tant la votada per les Corts com l'emanada dels ministeris, aquest se centra en les iniciatives parlamentàries que mereixen l'atenció del món de les corporacions econòmiques catalanes. Es tracta d'una agrupació d'alguns dels temes que hem pogut veure al capítol sisè.

Està agrupat per Corts i per legislatures. Inclou també els treballs parlamentaris que no generen lleis, com preguntes, peticions de dades, interpel·lacions, presentació d'exposicions, incidents i proposicions de llei no reeixides. Correspon concretament als temes que hem vist al subcapítol 6.1.3. (*Les campanyes de defensa del treball nacional*): política aranzelària, política fiscal, legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat agrària i/o immobiliària i legislació econòmica (no aranzelària) d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant

En política fiscal, no s'inclou els emprèstits de Cuba, que veurem al quadre següent. En canvi, s'inclou la llei de 1876 de declaració com a lleis del regne de totes les resolucions expedides anteriorment amb caràcter legislatiu pel Ministeri d'Hisenda, en la mesura que els parlamentaris catalans que s'hi oposen dediquen bona part de la seva atenció a les operacions relacionades amb el deute de l'Estat.

Font de l'apèndix 5: elaboració pròpia.

| Temes                                                                                                                                                                                                    | Situació      | Congrés                                                  | Senat                     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|----------------------------------------------------------|---------------------------|
| <b>1.Corts de 1876-79:</b>                                                                                                                                                                               |               |                                                          |                           |
| <b>1.1.Legislatura de 1876-77 [DSS: 1876]:</b>                                                                                                                                                           |               |                                                          |                           |
| 1) Llei de concessió al Ministeri de Foment d'un suplement de crèdit de 500.000 pessetes (3.005,06 euros) destinat exclusivament a l'extinció de la llagosta                                             | lleï aprovada | 18-03-1876                                               | 29-03-1876                |
| 2) Llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni comercial entre Espanya i Bèlgica de 5-6-1875                                                                                                  | lleï aprovada | 19-05-1876<br>i 30-05-1876<br>/31-05-1876                | 10-04-1876                |
| 3) Llei d'autorització al ministre d'Hisenda per concretar amb el BE i el BHE un conveni per al reemborsament del Deute flotant del Tresor i per satisfer alguns serveis públics                         | lleï aprovada | 06-05-1876<br>/17-05-1876                                | 26-05-1876<br>/27-05-1876 |
| 4) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1876-77 (l'art. 19è incorporava una autorització a les Corts per imposar un dret d'exportació "ad valorem" als suros sense elaborar) | lleï aprovada | 02-06-1876<br>/13-07-1876                                | 24-06-1876<br>/19-07-1876 |
| 5) Llei de declaració com a lleis del regne els decrets de caràcter legislatiu expedits pel Ministeri d'Hisenda des de 20-9-1873 fins la constitució de les actuals Corts                                | lleï aprovada | 20-06-1876<br>/27-06-1876                                | 06-07-1876                |
| 6) Llei de reforma de les d'ajuntaments i diputacions provincials de 20-8-1872                                                                                                                           | lleï aprovada | 22-06-1876<br>/24-06-1876<br>i 07-11-1876<br>/18-11-1876 | 07-12-1876                |
| 7) Llei d'arranjament del Deute                                                                                                                                                                          | lleï aprovada | 11-07-1876                                               | 17-07-1876                |
| 8) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Portugal de 20-12-1872                                                                                   | lleï aprovada | 14-12-1876                                               | 05-12-1876                |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                | Situació                                                    | Congrés                   | Senat                     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|---------------------------|---------------------------|
| 9) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Rússia de 23-2-1876                                                                                                                                  | lleï aprovada                                               | 14-12-1876                | 05-12-1876                |
| 10) Llei de reforma de la de 29-6-1864 d'eixample de poblacions                                                                                                                                                                                      | lleï aprovada                                               | 15-12-1876                | 06-12-1876                |
| 11) Llei de pignoració de bons del Tresor per garantir les operacions de Deute flotant                                                                                                                                                               | lleï aprovada                                               | 26-12-1876                | 29-12-1876                |
| 12) Proposició de llei de Víctor Balaguer sobre establiment d'una línia de vapors correus entre Barcelona i Manila (Congrés)                                                                                                                         | presentació de la proposició                                | 29-03-1876                |                           |
| 13) Proposició de llei del marquès de Viana sobre foment i repoblació de l'arbrat (Congrés)                                                                                                                                                          | comissió                                                    | 05-04-1876                |                           |
| 14) Proposició de llei de Manuel Danvila sobre Codi Rural (Congrés)                                                                                                                                                                                  | comissió                                                    | 26-05-1876                |                           |
| 15) Proposició de llei d'Ángel Escobar de mesures per a l'extinció de la llagosta (Congrés)                                                                                                                                                          | proposició retirada pel seu autor, després de ser defensada | 10-06-1876                |                           |
| 16) Projecte de llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Grècia de 21-8-1875                                                                                                                     | formació de comissió al Senat                               |                           | 17-11-1876                |
| 17) Proposició de llei d'Antoni Sedó sobre monopoli d'emissió del BE (Congrés)                                                                                                                                                                       | proposició rebutjada                                        | 11-12-1876                |                           |
| 18) Proposició de llei de Claudio Moyano d'augment de drets als grans i les seves farines, olis de coco i alguns objectes de manyeria i ferreteria (Congrés)                                                                                         | presentació de la proposició                                | 15-12-1876                |                           |
| 19) Proposició de llei del comte de la Encina d'augment de drets a la llana pentinada i en brut (Congrés)                                                                                                                                            | presentació de la proposició                                | 21-12-1876                |                           |
| 20) Petició de dades de Pere Bosch i Labrús sobre comerç amb diversos països (Congrés)                                                                                                                                                               |                                                             | 04-03-1876                |                           |
| 21) Pregunta de Bosch i Labrús sobre relacions comercials amb Veneçuela (Congrés)                                                                                                                                                                    |                                                             | 27-03-1876                |                           |
| 22) Petició de dades d'Albert Quintana sobre negociacions amb Gran Bretanya (Congrés)                                                                                                                                                                |                                                             | 06-06-1876                |                           |
| 23) Pregunta del comte de Pallares sobre foros (Congrés)                                                                                                                                                                                             |                                                             | 22-11-1876                |                           |
| 24) Pregunta de Marià Maspons i Labrós sobre obres al Port de Barcelona (Congrés)                                                                                                                                                                    |                                                             | 24-11-1876                |                           |
| 25) Peticions de modificacions dels drets aranzelaris dels suros (Congrés i Senat)                                                                                                                                                                   |                                                             | diversos dies             | 27-11-1876                |
| 26) Exposició de comerciants, naviliers i veïns de Barcelona sobre obres al port de la ciutat, presentada per Francesc de Paula Rius i Taulet (Congrés)                                                                                              |                                                             | 30-11-1876                |                           |
| 27) Interpel·lació d'Antonio Mariscal al Govern sobre invasió de la llagosta a la província de Jaén i altres (Congrés)                                                                                                                               |                                                             | 09-12-1876                |                           |
| <b>1.2.Legislatura de 1877:</b>                                                                                                                                                                                                                      |                                                             |                           |                           |
| 28) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1877-78 (inclou una reforma aranzelària; l'art. 30è derogava l'autorització relativa als suros dels anteriors pressupostos)                                                     | lleï aprovada                                               | 06-06-1877<br>/05-07-1877 | 16-06-1877<br>/10-07-1877 |
| 29) Llei de bonificació a les mercaderies estrangeres conduïdes en bandera nacional a Filipines                                                                                                                                                      | lleï aprovada                                               | 07-06-1877                | 07-07-1877                |
| 30) Llei d'autorització al Govern per alienar els bons del Tresor que existeixen en cartera, per atendre el pagament del Deute flotant, destinats a cobrir el probable descobert del Tresor públic en finalitzar l'exercici de l'any econòmic vigent | lleï aprovada                                               | 13-06-1877<br>/14-06-1877 | 02-07-1877<br>/06-07-1877 |
| 31) Llei de repoblació, foment i millora dels monts públics                                                                                                                                                                                          | lleï aprovada                                               | 19-06-1877                | 02-07-1877                |
| 32) Proposició de llei de Manuel Danvila per obrir una informació parlamentària sobre l'estat de la indústria (Congrés)                                                                                                                              | comissió                                                    | 27-04-1877                |                           |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                                                                                                 | <b>Situació</b>                                             | <b>Congrés</b>            | <b>Senat</b>                                             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|---------------------------|----------------------------------------------------------|
| 33) Proposició de llei del marquès de Campo sobre monopoli d'emissió del BE (Senat)                                                                                                                                          | proposició retirada pel seu autor, després de ser defensada |                           | 16-05-1877                                               |
| 34) Proposició de llei del comte de la Encina de reforma dels articles 135, 136 i 137 de l'arancel (Congrés)                                                                                                                 | comissió                                                    | 18-05-1877                |                                                          |
| 35) Proposició de llei d'Antoni Sedó sobre ocultacions de la contribució d'immobles, conreu i ramaderia (Congrés)                                                                                                            | proposició rebutjada                                        | 09-06-1877                |                                                          |
| 36) Projecte de llei de foros                                                                                                                                                                                                | formació de comissió al Senat                               |                           | 12-06-1877                                               |
| 37) Proposició de llei de Manuel Danvila sobre marques de fàbrica i de comerç (Congrés)                                                                                                                                      | aprovada al Congrés; formació de comissió al Senat          | 16-06-1877                | 25-06-1877                                               |
| 38) Proposició de llei de Ramón Aranzaz de creació de l'impost del <i>cuartillo por ciento</i> per a l'amortització del Deute flotant (Congrés). Posteriorment, aquest tema passa a ser <i>Amortització del Deute públic</i> | dictamen de la comissió                                     | 18-06-1877                |                                                          |
| 39) Proposició de llei de Ferran Puig sobre xavalla ( <i>calderilla</i> ) catalana (Senat)                                                                                                                                   | aprovada al Senat; presentació al Congrés                   | 06-07-1877                | 30-06-1877                                               |
| 40) Proposició de llei de Manuel Danvila sobre expropiació forçosa per utilitat pública (Congrés)                                                                                                                            | aprovada al Congrés; formació de comissió al Senat          | 03-07-1877                | 07-07-1877                                               |
| 41) Proposició de llei de Joaquim Maria Paz sobre reforma d'alguns articles del Codi de Comerç referents a fallides mercantils (Senat)                                                                                       | dictamen de la comissió                                     |                           | 08-07-1877                                               |
| 42) Pregunta de José Polo de Bernabé sobre alteracions de l'arancel i increment de drets als carbons (Congrés)                                                                                                               |                                                             | 08-06-1877                |                                                          |
| 43) Anunci d'interpel·lació de Joan Fabra sobre arbitrarietats de la Direcció General de Duanes (Congrés)                                                                                                                    |                                                             | 21-06-1877                |                                                          |
| <b>1.3.Legislatura de 1878 [DSC i DSS: 1878 extraordinària]:</b>                                                                                                                                                             |                                                             |                           |                                                          |
| (Cap tema)                                                                                                                                                                                                                   |                                                             |                           |                                                          |
| <b>1.4.Legislatura de 1878-79 [DSC i DSS: 1878]:</b>                                                                                                                                                                         |                                                             |                           |                                                          |
| 44) Llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni especial de comerç entre Espanya i França de 8-12-1877                                                                                                            | lleí aprovada                                               | 01-02-1878<br>/02-02-1878 | 22-03-1878<br>/23-03-1878                                |
| 45) Llei d'amortització del Deute públic (lleí de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils)                                        | lleí aprovada                                               | 22-03-1878<br>/05-04-1878 | 26-04-1878<br>/03-05-1878                                |
| 46) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Grècia de 21-8-1875                                                                                                         | lleí aprovada                                               | 08-07-1878                | 25-04-1878<br>/26-04-1878                                |
| 47) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Dinamarca de 8-2-1872                                                                                                       | lleí aprovada                                               | 08-07-1878                | 26-04-1878                                               |
| 48) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1878-79                                                                                                                                                 | lleí aprovada                                               | 09-05-1878<br>/12-07-1878 | 21-06-1878<br>/25-06-1878<br>i 16-07-1878<br>/19-07-1878 |
| 49) Llei de concessió d'un suplement de crèdit, amb el caràcter de permanent, de 250.000 pessetes (1.502,53 euros), amb destí a l'extinció de la llagosta                                                                    | lleí aprovada                                               | 14-05-1878                | 20-05-1878                                               |
| 50) Proposició de llei de Joaquim Maria Paz sobre reforma d'alguns articles del Codi de Comerç referents a fallides mercantils (pendent de l'anterior legislatura)                                                           | lleí aprovada                                               | 09-07-1878                | 21-05-1878                                               |

| Temes                                                                                                                                     | Situació                                                       | Congrés                   | Senat                                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|---------------------------|-------------------------------------------|
| 51) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Bèlgica de 4-5-1878                      | lleï aprovada                                                  | 09-07-1878                | 18-07-1878                                |
| 52) Llei de defensa contra la invasió de la fil·loxera                                                                                    | lleï aprovada                                                  | 19-07-1878<br>/20-07-1878 | 23-07-1878                                |
| 53) Llei d'alienació de bons del Tresor                                                                                                   | lleï aprovada                                                  | 05-12-1878<br>/16-12-1878 | 21-12-1878<br>/27-12-1878                 |
| 54) Proposició de llei de Ferran Puig sobre modificació de la de magatzems generals de dipòsit (Senat)                                    | lleï aprovada                                                  | 25-12-1878                | 09-12-1878                                |
| 55) Proposició de llei de Manuel Danvila sobre expropiació forçosa per utilitat pública (pendent de l'anterior legislatura)               | lleï aprovada ara al Senat, amb modificacions i comissió mixta | 19-12-1878                | 13-12-1878<br>/16-12-1878<br>i 19-12-1878 |
| 56) Proposició de llei d'Antonio Mariscal sobre mesures addicionals per a l'extinció la llagosta (Congrés)                                | lleï aprovada                                                  | 18-12-1878                | 23-12-1878                                |
| 57) Projecte de llei de foros (pendent de l'anterior legislatura)                                                                         | aprovat al Senat; formació de comissió al Congrés              | 12-06-1878                | 08-05-1878                                |
| 58) Proposició de llei de Ferran Puig sobre marques de fàbrica i de comerç (Senat)                                                        | comissió                                                       |                           | 18-07-1879                                |
| 59) Proposició de llei de Joaquim Cabirol sobre declaració d'obres d'utilitat pública les de reforma interior de les poblacions (Congrés) | presentació de la proposició                                   | 09-12-1878                |                                           |
| 60) Petició de Josep Florejachs sobre adopció de mesures per impedir que la fil·loxera travessi la frontera per Girona (Congrés)          |                                                                | 07-03-1878                |                                           |
| 61) Pregunta de Víctor Balaguer sobre crisi industrial a Catalunya i reforma aranzelària (Congrés)                                        |                                                                | 13-03-1878<br>/14-03-1878 |                                           |
| 62) Moció de Ferran Puig sobre contraban per Gibraltar (Senat)                                                                            |                                                                |                           | 16-03-1878                                |
| 63) Exposicions sobre cadastre ( <i>amillaramientos</i> ) (Congrés)                                                                       |                                                                | 26-03-1878<br>i seg.      |                                           |
| 64) Interpel·lació del marquès de Monistrol sobre fil·loxera al departament dels Pirineus Orientals (Senat)                               |                                                                |                           | 30-03-1878                                |
| 65) Pregunta de Balaguer sobre dret diferencial de bandera (Congrés)                                                                      |                                                                | 01-04-1878                |                                           |
| 66) Pregunta d'Antonio Vivar sobre aranzel peninsular respecte els sucres antillans (Congrés)                                             |                                                                | 02-04-1878                |                                           |
| 67) Pregunta de Gabriel Fernández Cadórniga sobre cabotatge entre la península i Cuba (Congrés)                                           |                                                                | 02-04-1878                |                                           |
| 68) Interpel·lació de Leopoldo Alba Salcedo al Govern sobre exportació de vins espanyols a Gran Bretanya i acord comercial (Congrés)      |                                                                | 06-04-1878                |                                           |
| 69) Petició de dades de José García Barzanallana sobre tractat de comerç i navegació entre Espanya i Rússia (Senat)                       |                                                                |                           | 24-04-1878                                |
| 70) Petició del marquès de Montoliu de mesures de prevenció contra la fil·loxera (Congrés)                                                |                                                                | 14-05-1878                |                                           |
| 71) Petició de dades de Manuel Alcalá del Olmo sobre aranzel peninsular respecte els sucres antillans (Congrés)                           |                                                                | 21-05-1878                |                                           |
| 72) Petició de dades de Fernández Cadórniga sobre aranzel peninsular respecte els sucres antillans (Congrés)                              |                                                                | 23-05-1878                |                                           |
| 73) Peticions sobre llagosta (Congrés)                                                                                                    |                                                                | 25-05-1878<br>i seg.      |                                           |
| 74) Pregunta de Manuel María Álvarez sobre prevenció de la fil·loxera (Senat)                                                             |                                                                |                           | 17-06-1878                                |
| 75) Pregunta de Fernando de Gabriel sobre exportació de vins espanyols a Gran Bretanya i acord comercial amb aquest país (Congrés)        |                                                                | 30-11-1878                |                                           |
| 76) Petició de Juan Ribo sobre mesures per impedir l'adulteració dels vins amb la fucsina (Congrés)                                       |                                                                | 16-12-1878                |                                           |



| Temes                                                                                                                                                             | Situació                                           | Congrés                    | Senat                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|----------------------------|---------------------------|
| <b>2.Corts de 1879-81:</b>                                                                                                                                        |                                                    |                            |                           |
| <b>2.1.Legislatura de 1879-80:</b>                                                                                                                                |                                                    |                            |                           |
| 77) Proposició de Llei de Manel Duran i Bas de formació d'una comissió especial per a la reforma del Codi de Comerç (Congrés)                                     | lleí aprovada                                      | 24-02-1880                 | 08-04-1880                |
| 78) Llei de fixació de l'administració directa per la Hisenda de la contribució industrial i de comerç                                                            | lleí aprovada                                      | 28-02-1880                 | 15-03-1880                |
| 79) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1880-81                                                                                                  | lleí aprovada                                      | 31-03-1880<br>/23-04-1880  | 17-05-1880<br>/02-06-1880 |
| 80) Llei de bases per a la reforma de la d'enjudiciament civil                                                                                                    | lleí aprovada                                      | 17-06-1880<br>/18-06-1880  | 09-04-1880<br>14-04-1880  |
| 81) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1880-81                                                                                      | lleí aprovada                                      | 23-04-1880<br>/11-06-1880  | 14-06-1880<br>/19-06-1880 |
| 82) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç entre Espanya i Annam de 27-1-1880                                                           | lleí aprovada                                      | 24-05-1880                 | 14-05-1880                |
| 83) Llei de drets de duanes per als sucres i mel de canya procedents de les províncies espanyoles d'Amèrica                                                       | lleí aprovada                                      | 07-06-1880                 | 15-06-1880                |
| 84) Llei de pressupostos de Puerto Rico per a l'any econòmic de 1880-81                                                                                           | lleí aprovada                                      | 12-06-1880<br>/14-06-1880  | 17-06-1880                |
| 85) Llei de modificació dels drets establerts a l'aranzel de duanes per a les embarcacions estrangeres i primes concedides als constructors de vaixells nacionals | lleí aprovada                                      | 17-06-1880                 | 19-06-1880                |
| 86) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Àustria-Hongria de 3-6-1880                                      | lleí aprovada                                      | 18-06-1880                 | 22-06-1880                |
| 87) Proposició de Llei de Ferran Puig sobre marques de fàbrica, de comerç i d'agricultura (Senat)                                                                 | comissió                                           |                            | 18-07-1879                |
| 88) Proposició de Llei de Manel Duran i Bas sobre enjudiciament civil (Congrés)                                                                                   | comissió (emet un dictamen sobre altres qüestions) | 21-07-1879                 |                           |
| 89) Proposició de Llei de Vivar sobre sucres de Puerto-Rico (Congrés)                                                                                             | proposició rebutjada                               | 20-11-1879                 |                           |
| 90) Proposició de Llei de Moret sobre lliure importació de cereals (Congrés)                                                                                      | proposició rebutjada                               | 21-11-1879                 |                           |
| 91) Proposició de Llei del duc d'Almodóvar del Río sobre alcohol estrangers (Congrés)                                                                             | passa a comissió de pressupostos. Aturat           | 24-04-1880                 |                           |
| 92) Pregunta de Segismundo Moret sobre suspensió de la base 5ena (Congrés)                                                                                        |                                                    | 09-07-1879                 |                           |
| 93) Pregunta de Pere Bosch i Labrús sobre informació aranzelària de la indústria llanera (Congrés)                                                                |                                                    | 09-07-1879                 |                           |
| 94) Preguntes, peticions i exposicions de diversos diputats sobre tractats de comerç, escala alcohòlica i drets sobre els vins (Congrés)                          |                                                    | 10-07-1879<br>i successius |                           |
| 95) Petició de Francisco Baston sobre sucres de Puerto-Rico (Congrés)                                                                                             |                                                    | 10-07-1879                 |                           |
| 96) Interpel·lació de Manuel Sánchez Silva sobre marina mercant (Senat)                                                                                           |                                                    |                            | 15-07-1879                |
| 97) Pregunta de Bosch i Labrús sobre aranzels (Congrés)                                                                                                           |                                                    | 17-07-1879                 |                           |
| 98) Pregunta d'Eduardo Gasset sobre dret diferencial de bandera a Filipines (Congrés)                                                                             |                                                    | 22-07-1879                 |                           |
| 99) Pregunta d'Antonio Vivar sobre rebaixa d'aranzels a Puerto-Rico (Congrés)                                                                                     |                                                    | 23-07-1879                 |                           |
| 100) Pregunta d'Antonio Vivar sobre tractat de comerç amb Veneçuela (Congrés)                                                                                     |                                                    | 13-11-1879                 |                           |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                             | <b>Situació</b> | <b>Congrés</b>            | <b>Senat</b>              |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|---------------------------|---------------------------|
| 101) Petició de dades de Servando Ruíz Gómez sobre comerç de Cuba (Senat)                                                                                |                 |                           | 18-11-1879                |
| 102) Anunci d'interpel·lació de Moret sobre tractat de comerç amb Gran Bretanya (Congrés)                                                                |                 | 22-11-1879                |                           |
| 103) Petició de dades de José Ramón López Dóriga sobre comerç de Cuba (Senat)                                                                            |                 |                           | 13-12-1879                |
| 104) Petició de dades de Ruíz Gómez sobre importació de grans (Senat)                                                                                    |                 |                           | 10-01-1879                |
| 105) Petició de Salustiano Sanz sobre sucres de Puerto-Rico (Senat)                                                                                      |                 |                           | 30-01-1880                |
| 106) Preguntes i peticions de dedes sobre fil·loxera (Congrés i Senat)                                                                                   |                 | 17-02-1880<br>i seg.      | 17-05-1880                |
| 107) Pregunta de Cándido Martínez sobre lliure introducció de patates (Congrés)                                                                          |                 | 19-02-1880                |                           |
| 108) Exposicions demanant protecció aranzelària per als suros (Congrés)                                                                                  |                 | 03-03-1880<br>i seg.      |                           |
| 109) Petició de dades de Frederic Nicolau sobre sucres de Puerto-Rico (Congrés)                                                                          |                 | 05-03-1880                |                           |
| 110) Petició de Bonifacio Ruíz de Velasco sobre acords comercials (Congrés)                                                                              |                 | 03-04-1880                |                           |
| 111) Pregunta de Servando Ruíz Gómez sobre tractat de comerç amb els Estats Units (Senat)                                                                |                 |                           | 14-05-1880                |
| 112) Interpel·lació del marquès de Ciutadilla sobre crisi de la indústria llanera a Catalunya (Senat)                                                    |                 |                           | 28-05-1880                |
| 113) Petició de corporacions de Manresa sobre esperits i vins (Congrés)                                                                                  |                 | 14-06-1880                |                           |
| <b>2.2.Legislatura de 1880-81:</b>                                                                                                                       |                 |                           |                           |
| 114) Petició de dades de Juan Francisco Camacho sobre base 5ena (Congrés)                                                                                |                 | 20-01-1881                |                           |
| <b>3.Corts de 1881-84:</b>                                                                                                                               |                 |                           |                           |
| <b>3.1.Legislatura de 1881-82:</b>                                                                                                                       |                 |                           |                           |
| 115) Lleis de pressupostos generals de l'Estat per al segon semestre de l'any econòmic de 1881-82 i per a l'any econòmic de 1882-83                      | lleï aprovada   | 23-11-1881<br>/20-12-1881 | 12-12-1881<br>/19-12-1881 |
| 116) Llei d'autorització al Govern per reformar el reglament de la contribució industrial i de comerç i les taxes annexes al mateix                      | lleï aprovada   | 05-12-1881<br>/06-12-1881 | 20-12-1881                |
| 117) Llei de fixació de la quota per contribució contribució d'immobles, conreu i ramaderia                                                              | lleï aprovada   | 06-12-1881<br>/09-12-1881 | 20-12-1881                |
| 118) Llei de supressió dels impostos sobre la sal i creant-ne un altre d'equivalent                                                                      | lleï aprovada   | 09-12-1881<br>/10-12-1881 | 20-12-1881                |
| 119) Llei d'exigència de l'impost de consums i cereals d'acord amb la taxa general vigent                                                                | lleï aprovada   | 12-12-1881<br>/15-12-1881 | 20-12-1881                |
| 120) Llei d'aprovació del conveni celebrat entre el ministre d'Hisenda i els tenidors del Deute consolidat al 3% interior i obligacions per ferrocarrils | lleï aprovada   | 03-04-1882<br>/28-04-1882 | 10-05-1882<br>/20-05-1882 |
| 121) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i França de 6-2-1882                                     | lleï aprovada   | 10-04-1882<br>/22-04-1882 | 27-04-1882<br>/09-05-1882 |
| 122) Llei de reforma de les relacions comercials entre la península i les províncies ultramarines                                                        | lleï aprovada   | 16-05-1882<br>/30-05-1882 | 13-06-1882                |
| 123) Llei d'aixecament de la suspensió, feta pel RD de 17-6-1875, de la base 5ena de l'apèndix lletra C de l'aranzel d'1-7-1869                          | lleï aprovada   | 31-05-1882<br>/07-06-1882 | 20-06-1882<br>/28-06-1882 |
| 124) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1882-83                                                                                        | lleï aprovada   | 09-06-1882<br>/21-06-1882 | 26-06-1882<br>/28-06-1882 |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                                                                                                  | <b>Situació</b>                                            | <b>Congrés</b>                                      | <b>Senat</b>                                        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|
| 125) Llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1882-83                                                                                                                                                      | lleï aprovada                                              | 22-06-1882                                          | 30-06-1882                                          |
| 126) Llei de reforma que a l'art. 58 de la llei sobre expropiació forçosa de 10-1-1877 es fa a l'art. 10 de la mateixa llei                                                                                                   | lleï aprovada                                              | 26-06-1882                                          | 04-07-1882                                          |
| 127) Llei de supressió del dret diferencial de bandera a les illes de Cuba i Puerto-Rico i reforma de les relacions comercials entre la península, les esmentades illes i les Filipines                                       | lleï aprovada                                              | 28-06-1882                                          | 05-07-1882                                          |
| 128) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Veneçuela de 20-5-1882                                                                                                      | lleï aprovada                                              | 26-07-1882                                          | 05-07-1882                                          |
| 129) Projecte de llei de bases per al Codi Civil                                                                                                                                                                              | formació de comissió al Senat                              |                                                     | 24-10-1881                                          |
| 130) Projecte de llei de Codi de Comerç                                                                                                                                                                                       | formació de comissió al Congrés                            | 24-03-1882                                          |                                                     |
| 131) Proposició de llei de Cristino Martos de declaració de la seda crua i filada i la borra de seda com a lliures de drets aranzelaris d'entrada (Congrés)                                                                   | passa a primeres matèries. Dictamen                        | 26-04-1882                                          |                                                     |
| 132) Projecte de llei de colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes                                                                                                                                     | formació de comissió al Senat                              |                                                     | 11-05-1882                                          |
| 133) Proposició de llei de Manuel Alcalá del Olmo sobre rebaixes a la introducció de cereals a les Antilles (Congrés)                                                                                                         | comissió                                                   | 24-06-1882                                          |                                                     |
| 134) Projecte de llei de reducció de drets de duanes a diverses mercaderies considerades com a primeres matèries                                                                                                              | dictamen de la comissió del Congrés                        | 24-06-1882                                          |                                                     |
| 135) Proposició de llei de Segismundo Moret d'inclusió en els beneficis de dret d'indemnització previstos a la llei d'expropiació forçosa dels ocupants de finques expropiables que siguin inquilins o arrendataris (Congrés) | debat inacabat                                             | 30-06-1882                                          |                                                     |
| 136) Preguntes, peticions de dades i interpellacions sobre fil·loxera (Congrés i Senat)                                                                                                                                       |                                                            | 07-11-1881 i seg.                                   | 09-06-1882 i seg.                                   |
| 137) Petició de dades de Teodor Baró sobre vi exportat a França (Congrés)                                                                                                                                                     |                                                            | 17-11-1881                                          |                                                     |
| 138) Petició del comte de Torrepando (Juan Bautista de la Torre) sobre aranzel de Puerto-Rico (Congrés)                                                                                                                       |                                                            | 24-12-1881                                          |                                                     |
| 139) Petició de dades del vescomte de Campo-Grande sobre aranzels i tractats de comerç (Senat)                                                                                                                                |                                                            |                                                     | 20-03-1882                                          |
| 140) Exposicions sobre el Codi Civil, presentades pel marquès de Monistrol (Senat)                                                                                                                                            |                                                            |                                                     | 28-03-1882 i 16-05-1882                             |
| 141) Pregunta d'Eduardo de Aguirre sobre introducció de cereals estrangers (Congrés)                                                                                                                                          |                                                            | 16-05-1882                                          |                                                     |
| 142) Petició del marquès de Villamejor sobre introducció de cereals estrangers (Congrés)                                                                                                                                      |                                                            | 23-05-1882                                          |                                                     |
| <b>3.2.Legislatura de 1882-83:</b>                                                                                                                                                                                            |                                                            |                                                     |                                                     |
| 143) Llei d'aprovació de l'autorització concedida al ministre d'Estat pel RD de 10-101-882 per prorrogar per a dos mesos els tractats de comerç amb Alemanya, Suècia i Noruega i Suïssa, que ara s'amplien a tres mesos més   | lleï aprovada                                              | 01-02-1883                                          | 24-02-1883                                          |
| 144) Llei de reducció dels drets de duanes a diverses mercaderies considerades com a primeres matèries                                                                                                                        | lleï aprovada, amb modificacions al Senat i comissió mixta | 21-02-1883 /21-03-1883 (amb intervals) i 12-07-1883 | 31-05-1883 /20-06-1883 (amb intervals) i 13-07-1883 |
| 145) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1883-84                                                                                                                                                 | lleï aprovada                                              | 18-05-1883 /07-07-1883                              | 11-07-1883 /19-07-1883                              |
| 146) Proposició de llei del comte de Sallent sobre prevenció de la fil·loxera a les Balears (Congrés)                                                                                                                         | lleï aprovada                                              | 19-05-1883                                          | 25-06-1883                                          |
| 147) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Suècia i Noruega de 15-3-1883                                                                                               | lleï aprovada                                              | 09-06-1883                                          | 02-07-1883 /03-07-1883                              |

| Temes                                                                                                                                              | Situació                                          | Congrés                   | Senat                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------|----------------------------------------------------------|
| 148) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç entre Espanya i Suïssa de 14-3-1883                                          | llei aprovada                                     | 09-06-1883                | 04-07-1883                                               |
| 149) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Alemanya de 12-7-1883                            | llei aprovada                                     | 25-06-1883                | 20-07-1883                                               |
| 150) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1883-84                                                                                  | llei aprovada                                     | 11-07-1883<br>/19-07-1883 | 21-07-1883<br>/23-07-1883                                |
| 151) Llei de defensa contra la fil·loxera, completant la de 30-7-1878                                                                              | llei aprovada                                     | 13-07-1883                | 23-07-1883                                               |
| 152) Llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1883-84                                                                           | llei aprovada                                     | 20-07-1883                | 23-07-1883                                               |
| 153) Projecte de llei proposant a les Corts l'aprovació dels dos primers llibres del Codi Civil                                                    | passa a la comissió ja existent al Senat          |                           | 14-12-1882                                               |
| 154) Projecte de llei de colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes                                                          | aprovat al Senat; formació de comissió al Congrés | 20-04-1883                | 22-01-1883<br>/29-01-1883<br>i 01-03-1883<br>/12-03-1883 |
| 155) Projecte de llei de Codi de Comerç (pendent de l'anterior legislatura)                                                                        | aprovat al Congrés; formació de comissió al Senat | 24-01-1883<br>/27-02-1883 | 04-04-1883                                               |
| 156) Proposició de llei de Servando Ruíz Gómez sobre rectificació dels valors de l'aranzel de duanes i les seves taxes (Senat)                     | presentació de la proposició                      |                           | 06-03-1883                                               |
| 157) Exposicions sobre cereals estrangers (Congrés)                                                                                                |                                                   | 11-12-1883<br>i seg.      | 14-12-1882                                               |
| 158) Petició de dades de José García Barzanallana sobre importació de cereals estrangers (Senat)                                                   |                                                   |                           | 19-01-1883                                               |
| 159) Peticions i preguntes sobre fil·loxera (Senat)                                                                                                |                                                   |                           | 19-01-1883<br>i seg.                                     |
| 160) Pregunta de Bernardo Portuondo sobre reforma aranzelària a Cuba i Puerto-Rico per a les procedències dels Estats Units (Congrés)              |                                                   | 24-01-1883                |                                                          |
| 161) Exposició sobre aranzel d'exportació per als suros sense elaborar (Senat)                                                                     |                                                   |                           | 12-02-1883                                               |
| 162) Pregunta de Josep Güell i Renté sobre estat dels treballs de la comissió de Codi Civil (Senat)                                                |                                                   |                           | 11-04-1883                                               |
| 163) Petició de dades de Josep Güell i Renté sobre importació de cereals estrangers (Senat)                                                        |                                                   |                           | 24-04-1883                                               |
| 164) Pregunta de Bosch i Labrús sobre relacions comercials entre la península, Cuba i Filipines (Congrés)                                          |                                                   | 11-07-1883                |                                                          |
| <b>3.3.Legislatura de 1883-84:</b>                                                                                                                 |                                                   |                           |                                                          |
| 165) Projecte de llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Portugal de 12-12-1883               | presentació del projecte de llei                  | 12-01-1884                |                                                          |
| 166) Projecte de llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i els Països Baixos de 31-12-1883      | presentació del projecte de llei                  | 12-01-1884                |                                                          |
| 167) Projecte de llei d'autorització al Govern per ratificar el protocol de 21-12-1884 de "Modus vivendi" entre Espanya i Gran Bretanya            | presentació del projecte de llei                  | 12-01-1884                |                                                          |
| 168) Projecte de llei d'autorització al Govern per ratificar l'acord comercial amb els Estats Units d'Amèrica de 2-1-1884                          | presentació del projecte de llei                  | 12-01-1884                |                                                          |
| 169) Petició de dades del vescomte de Campo-Grande sobre comerç amb Gran Bretanya i escala alcohòlica (Senat)                                      |                                                   |                           | 18-12-1883                                               |
| 170) Petició de Modesto Martínez Pacheco sobre tractat de comerç amb Mèxic (Congrés)                                                               |                                                   | 02-01-1884                |                                                          |
| 171) Petició de dades de José García Barzanallana sobre acord comercial entre Espanya i els Estats Units (Senat)                                   |                                                   |                           | 07-01-1884                                               |
| 172) Exposició de l'ARAA demanant la celebració de tractats de comerç, rebaixes aranzelàries a la importació de cereals, plantejament d'admissions |                                                   | 12-01-1884                |                                                          |

| Temes                                                                                                                                                                                 | Situació                                    | Congrés                   | Senat                                        |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|---------------------------|----------------------------------------------|
| temporals, reforma aranzelària a Cuba i acord comercial entre aquesta illa i els Estats Units, presentada per Manuel Pedregal (Congrés)                                               |                                             |                           |                                              |
| <b>4.Corts de 1884-86:</b>                                                                                                                                                            |                                             |                           |                                              |
| <b>4.1.Legislatura de 1884-85:</b>                                                                                                                                                    |                                             |                           |                                              |
| 173) Llei d'autorització al Govern per adoptar certes disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afecten diversos serveis de les illes de Cuba i Puerto Rico i de la Península | lleï aprovada                               | 11-07-1884<br>/17-07-1884 | 19-07-1884<br>/22-07-1884                    |
| 174) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Itàlia de 2-6-1884                                                                  | lleï aprovada                               | 12-07-1884                | 16-07-1884                                   |
| 175) Lei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Portugal de 12-12-1883                                                               | lleï aprovada                               | 12-07-1884                | 16-07-1884                                   |
| 176) Llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni entre Espanya i el Siam de 24-5-1884                                                                                      | lleï aprovada                               | 19-02-1885                | 27-02-1885                                   |
| 177) Llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni de 21-12-1884 d'establiment d'un "Modus vivendi" entre Espanya i Gran Bretanya                                            | lleï aprovada                               | 02-03-1885<br>/11-03-1885 | 21-03-1885<br>/28-03-1885                    |
| 178) Llei de fixació del primer de juliol com a data a partir de la qual l'Estat administri o arrendi l'impost de consums                                                             | lleï aprovada                               | 22-04-1885<br>/28-04-1885 | 16-05-1885<br>/25-05-1885                    |
| 179) Llei de supressió de l'impost creat en substitució dels establerts sobre la sal i dictant resolucions relatives a la contribució territorial                                     | lleï aprovada                               | 29-04-1885<br>/05-05-1885 | 26-05-1885<br>/03-06-1885                    |
| 180) Llei de reforma de la contribució industrial i de comerç                                                                                                                         | lleï aprovada                               | 05-05-1885<br>/07-05-1885 | 18-05-1885                                   |
| 181) Llei de defensa contra la fil-loxera                                                                                                                                             | lleï aprovada                               | 08-05-1885                | 18-05-1885                                   |
| 182) Llei de pressupostos generals de l'Estat per a l'any econòmic de 1885-1886                                                                                                       | lleï aprovada                               | 08-05-1885<br>/13-05-1885 | 09-06-1885<br>/20-06-1885                    |
| 183) Llei d'autorització al Govern per ratificar el conveni comercial entre Espanya i Alemanya de 10-5-1885                                                                           | lleï aprovada                               | 25-05-1885                | 02-06-1885                                   |
| 184) Llei de pressupostos de Puerto-Rico per a l'any econòmic de 1885-86                                                                                                              | lleï aprovada                               | 27-05-1885<br>/03-06-1885 | 15-06-1885                                   |
| 185) Llei de concessió d'un suplement de crèdit amb destí a l'extinció de la llagosta                                                                                                 | lleï aprovada                               | 01-06-1885                | 08-06-1885                                   |
| 186) Llei de pressupostos de Cuba per a l'any econòmic de 1885-86                                                                                                                     | lleï aprovada                               | 23-06-1885<br>/30-06-1885 | 03-07-1885<br>/09-07-1885                    |
| 187) Llei d'extensió als sucres de Filipines de les exempcions aranzelàries que estan concedides als de Cuba i Puerto-Rico pel RD de 5-10-1884                                        | lleï aprovada                               | 13-06-1885                | 22-06-1885                                   |
| 188) Llei d'autorització al Govern per ratificar el tractat de comerç i navegació entre Espanya i Rússia de 3-6-1885                                                                  | lleï aprovada                               | 19-06-1885                | 03-07-1885                                   |
| 189) Codi de Comerç (pendent a les anteriors Corts de l'aprovació del Senat)                                                                                                          | lleï aprovada                               |                           | 07-07-1885                                   |
| 190) Projecte de llei de declaració dels aranzels de duanes com a definitius i derogació de la base 5ena                                                                              | formació de comissió al Congrés             | 04-02-1885                |                                              |
| 191) Projecte de llei de bases per al Codi Civil                                                                                                                                      | aprovat al Senat; debat inacabat al Congrés | 09-06-1885<br>/19-06-1885 | 19-02-1885<br>/04-05-1885<br>(amb intervals) |
| 192) Proposició de llei de Manuel Casado sobre moratòria de contribució per a les finques afectades per la fil-loxera (Congrés)                                                       | presentació de la proposició                | 19-02-1885                |                                              |
| 193) Proposició de llei de Manuel Alcalá del Olmo sobre lliure admissió a la Península i illes adjacents del cafè i sucres procedents de Cuba, Puerto-Rico i Filipines (Congrés)      | presentació de la proposició                | 03-03-1885                |                                              |
| 194) Proposició de llei de Félix Lomas sobre exempció de contribució per a les vinyes afectades per la fil-loxera (Congrés)                                                           | presentació de la proposició                | 02-07-1885                |                                              |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                       | <b>Situació</b>              | <b>Congrés</b>            | <b>Senat</b>        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|---------------------------|---------------------|
| 195) Preguntes, peticions de dades, exposicions, proposicions de llei i incidents, sobre acord comercial entre Espanya i els EUA (Congrés i Senat) |                              | tota la legislatura       | tota la legislatura |
| 196) Pregunta de Sebastián de Abreu sobre tractat de comerç amb França (Congrés)                                                                   |                              | 10-07-1884                |                     |
| 197) Petició de dades de Manuel Eguilor sobre admissions temporals (Congrés)                                                                       |                              | 21-02-1885                |                     |
| 198) Incidents posteriors al "Modus vivendi" (Congrés)                                                                                             |                              | 11-03-1885<br>i seg.      |                     |
| 199) Peticions sobre llagosta (Congrés)                                                                                                            |                              | 25-05-1885<br>i seg.      |                     |
| 200) Preguntes i exposicions sobre fil·loxera (Congrés)                                                                                            |                              | 23-06-1884<br>i seg.      |                     |
| <b>4.2.Legislatura de 1885-86:</b>                                                                                                                 |                              |                           |                     |
| 201) Projecte de llei d'autorització al Govern per prorrogar els tractats de comerç                                                                | debat inacabat al<br>Congrés | 02-01-1886<br>/04-01-1886 |                     |

## Apèndix 6. Activitat parlamentària en temes d'interès per al món dels negocis català, 1876-1886.

En la mateixa línia que l'apèndix cinquè, aquest agrupa també d'alguns dels temes que hem pogut veure al capítol sisè. Igualment, està agrupat per Corts i legislatures i inclou treballs parlamentaris que no generen lleis.

Correspon als temes que hem vist al subcapítol 6.2. (*Els parlamentaris catalans i el món dels negocis*): proposicions de llei d'incompatibilitat entre el càrrec parlamentari i el de directiu d'empreses, tramitacions del *grup català* de finances, de les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya (incloent les relatives a tot el sector ferroviari i les específiques de cada companyia), i legislació sobre canals i pantans de regatge i sobre xarxes telefòniques. La legislació sobre subvencions a la construcció ferroviària és coincident amb l'apartat de política fiscal de l'apèndix anterior.

Font de l'apèndix 6: elaboració pròpia.

| Temes                                                                                                                                                                                                                           | Situació      | Congrés                   | Senat                     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|---------------------------|---------------------------|
| <b>1.Corts de 1876-79:</b>                                                                                                                                                                                                      |               |                           |                           |
| <b>1.1.Legislatura de 1876-77 [DSS: 1876]:</b>                                                                                                                                                                                  |               |                           |                           |
| 1) Llei de fixació de les quantitats amb què l'Estat auxiliarà l'execució de les línies de ferrocarrils compreses als articles 1r i 11è de la de 2-7-1870                                                                       | lleí aprovada | 16-05-1876                | 18-04-1876                |
| 2) Llei de concessió d'un avenç reintegrable a diverses companyies ferroviàries destinat a reparar els desperfectes de la darrera guerra carlina                                                                                | lleí aprovada | 29-05-1876<br>/30-05-1876 | 22-06-1876                |
| 3) Llei de bases d'obres públiques                                                                                                                                                                                              | lleí aprovada | 05-12-1876                | 22-06-1876                |
| 4) Proposició de llei de Pedro Escudero de pròrroga d'obres per al ferrocarril de Saragossa a Val de Zafán (Congrés)                                                                                                            | lleí aprovada | 04-07-1876                | 13-07-1876                |
| 5) Proposició de llei de Ramon Soldevila d'autorització al Govern per atorgar a la CME la concessió d'un ferrocarril, com allargament de la seva línia entre Lleida i les mines del Montsec fins la frontera francesa (Congrés) | lleí aprovada | 08-07-1876                | 18-07-1876                |
| 6) Llei d'arranjament del Deute (afectava les subvencions als ferrocarrils)                                                                                                                                                     | lleí aprovada | 11-07-1876                | 17-07-1876                |
| 7) Proposició de llei de Marià Pons d'autorització al Govern per atorgar a Salvador Peydro la concessió d'un ferrocarril entre Alcover i Valls, com a ramal de la línia de Lleida i Reus a Tarragona (Congrés)                  | lleí aprovada | 10-11-1876                | 29-11-1876                |
| 8) Proposició de llei d'Albert Quintana d'autorització al Govern per atorgar a D. Francesc Gumà la concessió d'un ferrocarril de Valls a Vilanova i la Geltrú i Barcelona (Congrés)                                             | lleí aprovada | 13-12-1876                | 18-12-1876                |
| 9) Proposició de llei de Marià Pons de concessió de pròrroga d'un any i mig a la CFLRT per acabar la construcció del tram de Lleida a Montblanc (Congrés)                                                                       | lleí aprovada | 13-12-1876                | 18-12-1876                |
| 10) Proposició de llei de Joaquim Castellarnau d'autorització al Govern per atorgar a Antoni Rovira i Altisier la concessió d'un ferrocarril entre Lleida i Pont de Rei (Congrés)                                               | lleí aprovada | 14-12-1876                | 21-12-1876                |
| 11) Llei de fixació de la garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit de Cuba                                                                                                                | lleí aprovada | 14-12-1876<br>/22-12-1876 | 27-12-1876<br>/28-12-1876 |
| 12) Proposició de llei de Nil Maria Fabra de concessió d'una pròrroga d'un any a la companyia                                                                                                                                   | lleí aprovada | 19-12-1876                | 28-12-1876                |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Situació                        | Congrés                    | Senat      |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|----------------------------|------------|
| concessionària del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui per acabar la construcció del mateix (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                 |                                 |                            |            |
| 13) Proposició de llei de Víctor Balaguer sobre establiment d'una línia de vapors correus entre Barcelona i Manila (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                | presentació de la proposició    | 29-03-1876                 |            |
| 14) Proposició de llei de Juan González sobre arrendament dels tabacs de Filipines (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                | presentació de la proposició    | 03-07-1876                 |            |
| 15) Proposició de llei d'Antoni Sedó d'autorització al Govern per atorgar a Enrique de Lamonta la concessió d'un ferrocarril directe de Madrid i Reus a Barcelona (Congrés)                                                                                                                                                                                 | presentació de la proposició    | 21-12-1876                 |            |
| 16) Proposició de llei d'Albert Quintana d'autorització al Govern per atorgar a Teodor Merly la concessió d'un ferrocarril entre Caldes de Malavella i Figueres (Congrés)                                                                                                                                                                                   | presentació de la proposició    | 21-12-1876                 |            |
| 17) Peticions de dades de Venancio González sobre l'emprèstit de Cuba (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                 | 06-11-1876<br>i seg.       |            |
| 18) Exposicions a favor i en contra de la proposició de llei de Marià Pons de concessió de pròrroga d'un any i mig a la CFLRT per acabar la construcció del tram de Lleida a Montblanc (Congrés)                                                                                                                                                            |                                 | 27-11-1876                 |            |
| 19) Exposició de l'empresa concessionària del ferrocarril de les mines del Montsec a la frontera francesa oposant-se a la proposició de llei (ara projecte de llei remissiu pel Congrés) d'autorització al Govern per atorgar a Antoni Rovira i Altisier la concessió d'un ferrocarril entre Lleida i Pont de Rei, presentada pel baró de Covadonga (Senat) |                                 |                            | 16-12-1876 |
| <b>1.2.Legislatura de 1877:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                 |                            |            |
| 20) Proposició de llei de José Pérez Garchitorena de pròrroga d'obres per al ferrocarril de Saragossa a Val de Zafán (Congrés)                                                                                                                                                                                                                              | lleï aprovada                   | 13-06-1877                 | 22-06-1877 |
| 21) Proposició de llei d'Antoni Sedó d'autorització al Govern per atorgar a Enrique de Lamonta la concessió d'un ferrocarril directe de Madrid a Barcelona (pendent de l'anterior legislatura)                                                                                                                                                              | proposició rebutjada            | 04-05-1877                 |            |
| 22) Proposicions de llei d'Antoni Sedó d'autorització al Govern per atorgar a Enrique de Lamonta la concessió d'un ferrocarril entre Madrid i Utrillas i a Gabriel Padrós entre Utrillas i Barcelona (Congrés)                                                                                                                                              | presentació de les proposicions | 18-05-1877                 |            |
| 23) Proposició de llei d'Enrique Orozco de no inclusió de la TBF i el FMSJA a l'article 6è de la llei d'arranjament del Deute de 21-7-1876 i que, per tant, puguin rebre íntegra la subvenció que tenien consignada (Congrés)                                                                                                                               | presentació de la proposició    | 02-06-1877                 |            |
| 24) Proposició de llei del marquès de Villamejor de retorn a l'Estat del recàrrec del 10% sobre el preu de transport de viatgers pels ferrocarrils establert el 1864 (Congrés)                                                                                                                                                                              | proposició rebutjada            | 07-07-1877                 |            |
| 25) Presentació d'exposicions favorables a la proposició d'Antoni Sedó d'autorització al Govern per atorgar a Enrique de Lamonta la concessió d'un ferrocarril directe de Madrid i Reus a Barcelona, presentades per ell mateix (Congrés)                                                                                                                   |                                 | 04-05-1877                 |            |
| 26) Pregunta de Ferran Puig sobre la sucursal del BE a Barcelona (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                 |                            | 16-05-1877 |
| 27) Petició de Manuel de Salamanca y Negrete sobre activació dels treballs de la RCCRE (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                            |                                 | 02-06-1877                 |            |
| 28) Petició de dades i preguntes d'Antoni Sedó sobre la pròrroga d'obres per al ferrocarril de Saragossa a Val de Zafán (Congrés)                                                                                                                                                                                                                           |                                 | 04-06-1877<br>i 16-06-1877 |            |
| 29) Pregunta de Gabriel Fernández Cadórniga sobre reforma de l'article 6è del contracte amb el BHC, referent al personal de duanes de Cuba (Congrés)                                                                                                                                                                                                        |                                 | 07-06-1877                 |            |



| Temes                                                                                                                                                                                                            | Situació                    | Congrés                                                  | Senat                     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|----------------------------------------------------------|---------------------------|
| 30) Pregunta de Gabriel Fernández sobre condicions del BHC respecte el personal de duanes de Cuba (Congrés)                                                                                                      |                             | 07-06-1877                                               |                           |
| 31) Pregunta de Manuel de Salamanca sobre venda de part de les obres de la RCCRE (Congrés)                                                                                                                       |                             | 28-06-1877                                               |                           |
| 32) Pregunta de Ramon Soldevila sobre caducitat de la pròrroga d'obres atorgada a CFLRT per acabar la construcció del tram de Lleida a Montblanc (Congrés)                                                       |                             | 30-06-1877                                               |                           |
| 33) Pregunta de Ramon Soldevila sobre fixació d'una data de termini per al lliurament dels estudis tècnics del ferrocarril entre Lleida i Pont de Rei (Congrés)                                                  |                             | 30-06-1877                                               |                           |
| <b>1.3.Legislatura de 1878 [DSC i DSS: 1878 extraordinària]:</b>                                                                                                                                                 |                             |                                                          |                           |
| (Cap tema)                                                                                                                                                                                                       |                             |                                                          |                           |
| <b>1.4.Legislatura de 1878-79 [DSC i DSS: 1878]:</b>                                                                                                                                                             |                             |                                                          |                           |
| 34) Llei de concessió d'un crèdit extraordinari de 250.000 pessetes (1.502,53 euros), al Ministeri de Foment, amb aplicació al capítol de despeses d'exploació dels <i>Ferro-carriles del Noroeste</i>           | lleí aprovada               | 14-03-1878                                               | 03-04-1878                |
| 35) Llei d'amortització del Deute públic (Llei de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils)                            | lleí aprovada               | 22-03-1878<br>/05-04-1878                                | 26-04-1878<br>/03-05-1878 |
| 36) Proposició de llei de Francesc de Paula Rius i Taulet de concessió d'una pròrroga a la companyia concessionària del ferrocarril de Mollet a Caldes de Montbui per acabar la construcció del mateix (Congrés) | lleí aprovada               | 24-04-1878                                               | 06-05-1878                |
| 37) Proposició de llei de Víctor Balaguer de concessió d'una pròrroga de 30 mesos al FMSJA per acabar la construcció de la línia fins Sant Joan de les Abadesses (Congrés)                                       | lleí aprovada               | 18-05-1878                                               | 01-06-1878                |
| 38) Proposició de llei de Manuel de Salamanca de concessió d'una pròrroga de sis mesos a la CFLRT per acabar la construcció del tram de Lleida a Montblanc (Congrés)                                             | lleí aprovada               | 20-05-1878                                               | 27-05-1878                |
| 39) Llei de subvencions atorgades als <i>Ferro-carriles del Noroeste</i>                                                                                                                                         | lleí aprovada               | 31-05-1878<br>/01-06-1878<br>i 12-06-1878<br>/18-06-1878 | 25-06-1878                |
| 40) Proposició de llei de Josep Maluquer de fixació de tres anys per a la presentació dels estudis de la línia de Lleida a Pont de Rei (Senat)                                                                   | lleí aprovada               | 22-07-1878                                               | 11-07-1878                |
| 41) Proposició de llei del marquès de Benjú de concessió d'una pròrroga a la CME per acabar la construcció de la línia de les mines del Montsec a la frontera francesa (Senat)                                   | lleí aprovada               | 29-11-1878                                               | 18-07-1878                |
| 42) Llei d'autoritacions per a una emissió d'obligacions del Tresor de l'illa de Cuba .incidents posteriors (Congrés)                                                                                            | lleí aprovada.<br>incidents | -13-06-1878<br>/14-06-1878<br>-07-12-1878<br>/12-12-1878 | 25-06-1878                |
| 43) Proposició de llei de José Pérez Garchitorena de fixació del 4 d'abril de 1878 com el dia a partir del qual calia comptabilitzar la pròrroga d'obres atorgada a la FCA (Congrés)                             | lleí aprovada               | 22-07-1878                                               | 24-07-1878                |
| 44) Proposició de llei d'Antonio Vivar sobre consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat (Congrés)                                                                                                       | lleí aprovada               | 22-11-1878                                               | 18-12-1878<br>/26-12-1878 |
| 45) Proposició de llei d'Emilio Castelar d'autorització a la societat FMSJA per emetre obligacions al portador (Congrés)                                                                                         | lleí aprovada               | 13-12-1878                                               | 18-12-1878                |

| <b>Temes</b>                                                                                                                                                                                                                                                                       | <b>Situació</b>                                                                                                    | <b>Congrés</b>                                                           | <b>Senat</b>               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|----------------------------|
| 46) Proposició de llei de Mariano Muñoz de fixació dels terminis per als estudis rectificats i construcció de la via fèrria Val de Zafán-Gargallo (Congrés)                                                                                                                        | lleï aprovada                                                                                                      | 16-12-1878                                                               | 19-12-1878                 |
| 47) Llei d'autorització al Govern per verificar una nova emissió de les obligacions del Tresor de l'illa de Cuba sobre la renda de duanes                                                                                                                                          | lleï aprovada                                                                                                      | 17-12-1878<br>/19-12-1878                                                | 28-12-1878                 |
| 48) Proposició de llei de Juan González sobre arrendament de la renda de tabacs (Congrés)                                                                                                                                                                                          | presentació de la proposició                                                                                       | 11-03-1878                                                               |                            |
| 49) Proposició de llei de José de Cadenas sobre venda de la fulla de tabac sobrant a les Filipines (Congrés)                                                                                                                                                                       | presentació de la proposició                                                                                       | 11-03-1878                                                               |                            |
| 50) Proposició de llei de Josep Maluquer d'atorgament d'exempcions aranzelàries per al material necessari per a la construcció del ferrocarril de Caldes de Malavella Sant Miquel de Fluvià, amb un ramal a Sant Feliu de Guíxols (Senat).                                         | aprovada pel Senat; també pel Congrés, però pendent de l'aprovació definitiva                                      | 17-12-1878                                                               | 16-07-1878                 |
| 51) Proposició de llei de Manel Girona per al millorament de la renda de tabacs (Senat)                                                                                                                                                                                            | aprovada al Senat; dictamen de la comissió del Congrés                                                             | 23-12-1878                                                               | 13-12-1878                 |
| 52) Ús que ha fet el Govern de l'autorització votada anteriorment per les Corts per contractar un emprèstit de l'illa de Cuba.                                                                                                                                                     | Congrés: interpel·lació de Fernando Vida; Senat: formació d'una comissió de seguiment i aprovació del seu dictamen | 17-12-1878<br>/19-12-1878                                                | 28-12-1878                 |
| 53) Exposició de l'Ajuntament de Tarragona contra la proposició de llei de Manuel de Salamanca de concessió d'una pròrroga de 6 mesos a la CFLRT per acabar la construcció del tram de Lleida a Montblanc, presentada pel marquès de Montoliu (Congrés)                            |                                                                                                                    | 10-05-1878                                                               |                            |
| 54) Peticions de Manuel de Salamanca sobre activació dels treballs de la RCCRE o caducitat de la concessió (Congrés)                                                                                                                                                               |                                                                                                                    | 24-05-1878<br>i 17-12-1878                                               |                            |
| 55) Petició de <i>José Pi y Cía.</i> relativa a un ferrocarril entre Manresa, Berga i la conca carbonífera de Surroca, presentada per Pere Bosch i Labrús (Congrés)                                                                                                                |                                                                                                                    | 10-06-1878                                                               |                            |
| 56) Pregunta de Leopoldo Alba Salcedo sobre ferrocarril del Pirineu Central (Congrés)                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                    | 16-11-1878                                                               |                            |
| 57) Pregunta de Ferran Puig sobre increment de la renda de tabacs (Senat)                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                    |                                                                          | 21-11-1878                 |
| 58) Pregunta de Josep Maluquer sobre ferrocarril del Pirineu Central (Senat)                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                    |                                                                          | 14-12-1878                 |
| <b>2.Corts de 1879-81:</b>                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                    |                                                                          |                            |
| <b>2.1.Legislatura de 1879-80:</b>                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                    |                                                                          |                            |
| 59) Llei de construcció per concurs de les línies dels <i>Ferro-carriles del Noroeste</i> (de Palència a Ponferrada, de Ponferrada a La Corunya, de Lleó a Gijón i d'Oviedo a Trubia)                                                                                              | lleï aprovada, amb modificacions al Congrés i comissió mixta                                                       | 22-07-1879<br>/26-07-1879<br>i 07-11-1879<br>/18-11-1879<br>i 11-12-1879 | 30-06-1879<br>i 11-12-1879 |
| 60) Proposició de llei de Manuel Camacho d'autorització al Govern per atorgar a Mariano Carreras la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Igualada i Sant Sadurní d'Anoia (Congrés)                                                                                            | lleï aprovada                                                                                                      | 22-07-1879                                                               | 19-12-1879                 |
| 61) Proposició de llei José María Luís Santonja d'autorització al Govern per atorgar a Ramon Gou (al dictamen de la comissió del Congrés, el concessionari és el FVVB) la concessió d'un ferrocarril directe de Madrid a enllaçar amb el de Valls a Vilanova i Barcelona (Congrés) | lleï aprovada                                                                                                      | 09-03-1880                                                               | 16-03-1880                 |
| 62) Proposició de llei de Pedro Lucas Gállego de convocatòria de subhasta pública per a la concessió d'un ferrocarril de Val de Zafán a enllaçar a Tortosa amb la línia de València a                                                                                              | lleï aprovada                                                                                                      | 09-04-1880                                                               | 24-04-1880                 |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Situació                                                                    | Congrés                                   | Senat                                                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|------------------------------------------------------------|
| Tarragona (després s'afegeix "i que acabi a Sant Carles de la Ràpita") (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                             |                                           |                                                            |
| 63) Proposició de llei de Pere Antoni Torres d'atorgament d'exempcions aranzelàries per al material necessari per a la construcció del ferrocarril de Caldes de Malavella Sant Miquel de Fluvià, amb un ramal a Sant Feliu de Guíxols; de modificació de l'amplada de via, passant de ferrocarril ordinari a econòmic; de canvi de traçat, substituint Caldes de Malavella per Santa Coloma de Farners i Sant Miquel de Fluvià per Figueres i allargant la línia fins Castelló d'Empúries (Congrés)                                          | lleï aprovada                                                               | 08-06-1880                                | 19-06-1880                                                 |
| 64) Proposició de llei de Pere Antoni Torres d'autorització al Govern per atorgar a Teodor Merly la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Blanes i Girona (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | lleï aprovada                                                               | 08-06-1880                                | 19-06-1880                                                 |
| 65) Proposició de llei de Manuel Torrecilla de Robles de pròrroga d'obres per a la RCCRE (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | formació de comissió al Senat; debat no del dictamen                        |                                           | 15-07-1879 (comissió)<br>22-07-1879<br>/23-07-1879 (debat) |
| 66) Proposició de llei de Narcís Pagès d'atorgament d'exempcions aranzelàries per al material necessari per a la construcció del ferrocarril de Caldes de Malavella Sant Miquel de Fluvià, amb un ramal a Sant Feliu de Guíxols; de modificació de l'amplada de via, passant de ferrocarril ordinari a econòmic; de canvi de traçat, substituint Caldes de Malavella per Santa Coloma de Farners i Sant Miquel de Fluvià per Figueres i allargant la línia fins Castelló d'Empúries; i declaració de servei general per a la línia (Congrés) | presentació de la proposició; es fusiona amb la de Torres, del mateix tema. | 18-11-1879                                |                                                            |
| 67) Proposició de llei de Lorenzo Guillelmi d'autorització al Govern per atorgar a la FCA la concessió d'un ferrocarril de dos ramals que, sortint de la línia de Val de Zafán, acabi un a Sant Carles de la Ràpita i l'altre a la línia de Gargallo a Terol (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                       | comissió                                                                    | 24-12-1879                                |                                                            |
| 68) Proposició de llei del marquès de Retortillo sobre incompatibilitat entre els càrrecs parlamentaris de les presents Corts i la intervenció en la construcció, explotació i administració dels <i>Ferrocarriles del Noroeste</i> (Congrés).                                                                                                                                                                                                                                                                                               | presentació de la proposició                                                | 19-02-1880                                |                                                            |
| 69) Proposició de llei de Pedro Escudero sobre incompatibilitat entre els càrrecs de diputat, senador i empleat de la Real Casa i els de vocal dels consells d'administració de les societats industrials i mercantils (Congrés).                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | proposició retirada pel seu autor, després de ser defensada                 | 23-02-1880                                |                                                            |
| 70) Projecte de llei de canals i pantans de regatge                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | debat inacabat al Congrés                                                   | 10-04-1880<br>/11-06-1880 (amb intervals) |                                                            |
| 71) Proposició de llei de Gil Berges d'autorització al Govern per atorgar a Àngel Ramírez la concessió d'un ferrocarril de la conca carbonífera de Val de Ariño a Val de Zafán (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | presentació de la proposició                                                | 03-05-1880                                |                                                            |
| 72) Proposició de llei de Manuel Salamanca d'aixecament de l'obligatorietat a la FCA de construir els quilòmetres que mancaven de la línia Val de Zafán-Escatrón (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | presentació de la proposició                                                | 03-05-1880                                |                                                            |
| 73) Proposició de llei de Pere Antoni Torres d'autorització al Govern per atorgar a Pere Bové i Montseny la concessió d'un ferrocarril entre Reus i Móra la Nova (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | comissió                                                                    | 08-05-1880                                |                                                            |
| 74) Proposició de llei de Pere Antoni Torres d'inclusió de l'avançament reintegrable atorgat a la línia de                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | presentació de la proposició                                                | 03-05-1880                                |                                                            |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Situació                                  | Congrés                   | Senat                |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|---------------------------|----------------------|
| Mollet a Caldes de Montbui el 7-6-1870 dins de la llei d'arranjament del Deute de 1876; d'ajustament de la subvenció addicional en exempcions aranzelàries que la línia tenia assignada per passar de tramvia a ferrocarril ordinari, al material que havia fet falta per fer aquest canvi; i de fixació per a la línia de les mateixes taxes que a la Barcelona-França, de la qual en seria un ramal (Congrés) |                                           |                           |                      |
| 75) Proposició de llei de Josep Castellet d'autorització al Govern per atorgar a Joan Lluhi la concessió d'un ferrocarril entre Blanes i Flaçà (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                        | presentació de la proposició              | 03-05-1880                |                      |
| 76) Proposició de llei del comte de Cantillana (Juan Antonio Ponce de León y Caro) d'autorització al Govern per atorgar a Luís de Navas y Quinteiros la concessió d'un ferrocarril de Val de Zafán a Casp (Congrés)                                                                                                                                                                                             | aprovada al Congrés; presentació al Senat | 21-06-1880                | 22-06-1880           |
| 77) Proposició de llei de Pere Antoni Torres d'ajustament de la subvenció addicional en exempcions aranzelàries que la línia de Mollet a Caldes de Montbui tenia assignada per passar de tramvia a ferrocarril ordinari, al material que havia fet falta per fer aquest canvi; i de fixació per a la línia de les mateixes taxes que a la Barcelona-França, de la qual en seria un ramal (Congrés)              | formació de comissió al Congrés           | 21-06-1880                |                      |
| 78) Proposició de llei de Josep Castellet d'autorització al Govern per atorgar a Carles Soujol la concessió d'un ferrocarril econòmic de Badalona a enllaçar amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu (Congrés)                                                                                                                                                                                                | dictamen de la comissió del Congrés       | 18-06-1880                |                      |
| 79) Pregunta d'Antonio Vivar sobre subvenció als vapors de Puerto-Rico (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                           | 30-06-1879                |                      |
| 80) Pregunta de Josep Maria Despujol sobre caducitat o pròrroga d'obres de la RCCRE (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                           | 27-06-1879                |                      |
| 81) Petició de Josep Maluquer sobre acceleració de l'enllaç ferroviari hispanofrancès pel Pirineu Central (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                           |                           | 07-07-1879           |
| 82) Petició de dades de Bonifacio Ruíz de Velasco sobre el contenciós de la RCCRE amb la duana de Tarragona (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                           | 17-07-1879<br>i seg.      |                      |
| 83) Pregunta del marquès de Retortillo sobre la comissió d'estudi del conreu del tabac a les Filipines (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                           | 24-07-1879                |                      |
| 84) Petició de dades de Luís de Estrada sobre arrendament dels tabacs de Filipines a una empresa (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                           |                           | 05-11-1879           |
| 85) Petició de dades d'Antonio Vivar sobre la utilització dels 25 milions de pesos del primer emprèstit amb el BHC (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                           | 13-11-1879                |                      |
| 86) Presentació d'exposicions i defensa de la gestió de la RCCRE per part de Joaquim Maria Paz (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                           |                           | 03-02-1880<br>i seg. |
| 87) Interpel·lació del marquès de Retortillo sobre els <i>Ferro-carriles del Noroeste</i> (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                           | 10-03-1880<br>/10-04-1880 |                      |
| 88) Petició de dades de Manuel Becerra sobre arrendament dels tabacs de Filipines (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                           | 31-03-1880                |                      |
| 89) Pregunta del comte de Xiquena sobre arrendament de la renda de tabacs (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                           |                           | 17-04-1880           |
| 90) Petició de dades de José Laureano Sanz sobre arrendament de la renda de tabacs (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                           |                           | 17-04-1880           |
| 91) Petició de dades de Francesc López Fabra sobre l'estació de Barcelona del ferrocarril de Sarrià (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                           | 03-05-1880                |                      |
| <b>2.2.Legislatura de 1880-81:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                           |                           |                      |
| 92) Petició de dades d'Antonio María Fabié sobre l'emprèstit de Cuba (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                           | 15-01-1881                |                      |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Situació                                                      | Congrés                    | Senat                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|----------------------------|----------------------------|
| 93) Petició de dades de José Carvajal sobre l'emprèstit de Cuba (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                               | 15-01-1881                 |                            |
| <b>3.Corts de 1881-84:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                               |                            |                            |
| <b>3.1.Legislatura de 1881-82:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                               |                            |                            |
| 94) Llei d'autorització al Govern per tractar amb els tenidors de Deute perpetu i obligacions de l'Estat per ferrocarrils                                                                                                                                                                                                                                                              | lleï aprovada                                                 | 19-11-1881                 | 01-12-1881                 |
| 95) Projecte de llei del Govern de construcció del ferrocarril del Pirineu Central, des d'Osca fins Canfranc, per Jaca                                                                                                                                                                                                                                                                 | lleï aprovada                                                 | 21-11-1881                 | 22-12-1881                 |
| 96) Proposició de llei de Víctor Balaguer d'autorització al Govern per atorgar a Joaquim Carrera i Sayrol i José María González la concessió d'un ferrocarril de muntanya, amb el sistema Riggembach, entre l'estació de Monistrol, a la línia Barcelona-Saragossa, i el monestir de Montserrat (Congrés)                                                                              | lleï aprovada                                                 | 29-11-1881                 | 09-12-1881<br>/10-12-1881  |
| 97) Proposició de llei de Joan Fabra d'autorització al Govern per atorgar a Domènec Puigoriol la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Olot i Girona (Congrés)                                                                                                                                                                                                                     | lleï aprovada,<br>amb modificacions al Senat i comissió mixta | 06-12-1881<br>i 24-04-1882 | 27-12-1881<br>i 21-04-1882 |
| 98) Llei de crèdit per atendre a noves fàbriques de tabacs, eixample de les existents i adquisició de màquines i artefactes necessaris                                                                                                                                                                                                                                                 | lleï aprovada                                                 | 10-12-1881                 | 20-12-1881                 |
| 99) Proposició de llei de Fèlix Macià d'autorització al Govern per atorgar a la societat FSFTO la concessió del ferrocarril econòmic entre Sant Feliu de Torelló i Olot (Congrés)                                                                                                                                                                                                      | lleï aprovada                                                 | 22-12-1881                 | 21-04-1882                 |
| 100) Proposició de llei de Bartomeu Godó d'autorització al Govern per atorgar a Josep Vilumara la concessió d'un ferrocarril econòmic d'algun punt proper a Martorell, a la línia de Tarragona a Barcelona, a Sant Vicenç de Castellet, enllaçant amb la línia de Barcelona a Saragossa (Congrés)                                                                                      | lleï aprovada                                                 | 26-12-1881                 | 30-05-1882                 |
| 101) Llei d'aprovació del conveni celebrat entre el ministre d'Hisenda i els tenidors de Deute consolidat al 3% interior i obligacions per ferrocarrils                                                                                                                                                                                                                                | lleï aprovada                                                 | 03-04-1882<br>/28-04-1882  | 10-05-1882<br>/20-05-1882  |
| 102) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a la SCGC la concessió d'un ferrocarril entre Sant Martí de Provençals i Llerona (Congrés)                                                                                                                                                                                                             | lleï aprovada                                                 | 09-05-1882                 | 02-06-1882                 |
| 103) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a Pere Bové la concessió d'un ferrocarril de via estreta entre Igualada i Martorell (Congrés)                                                                                                                                                                                                          | lleï aprovada                                                 | 22-05-1882                 | 05-06-1882                 |
| 104) Proposició de llei de Pere Anrtoni Torres d'autorització al Govern per atorgar a Josep Campderà la concessió d'un ferrocarril transversal del Principat de Catalunya (Tarragona-Roses) (Congrés)                                                                                                                                                                                  | lleï aprovada                                                 | 16-06-1882                 | 08-07-1882                 |
| 105) Proposició de llei de Pere Antoni Torres d'autorització al Govern per atorgar a Marià Puig i Valls la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Sant Vicenç de Castellet i les proximitats de Sallent, enllaçant a la primera d'aquestes poblacions amb el ferrocarril de Barcelona a Saragossa, i a la segona amb el tramvia o ferrocarril econòmic de Manresa a Berga (Congrés) | presentació de la proposició                                  | 14-11-1881                 |                            |
| 106) Proposició de llei de Rafael Atard d'autorització al Govern per atorgar a Santiago Serra la concessió d'un ferrocarril entre Igualada, Santa Coloma de Queralt i Tàrraga (Congrés)                                                                                                                                                                                                | comissió                                                      | 23-11-1881                 |                            |
| 107) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a Marià Puig i Valls la concessió d'un ferrocarril entre Berga i La Pobla                                                                                                                                                                                                                              | comissió                                                      | 05-12-1881                 |                            |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Situació                                               | Congrés    | Senat      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|------------|------------|
| de Lillet, com a continuació del tramvia o ferrocarril econòmic de Manresa a Berga (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                        |            |            |
| 108) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a Sebastián de Mobellán la concessió d'un ferrocarril econòmic de la fàbrica d'Antoni Sedó a Esparreguera a enllaçar amb les línies generals de Barcelona a Tarragona i de Barcelona a Saragossa, amb un ramal fins el monestir de Montserrat (Congrés)                      | comissió                                               | 05-12-1881 |            |
| 109) Proposició de llei de Joaquim Planas d'autorització al Govern per atorgar a la SATBCSA la concessió d'un ferrocarril de Sabadell a enllaçar amb el seu propi tramvia, a l'alçada de Sant Andreu (Congrés)                                                                                                                                               | presentació de la proposició                           | 05-12-1881 |            |
| 110) Proposició de llei de Francisco Cañamaque d'autorització al Govern per atorgar a Máximo Puget i José Fort la concessió d'un ferrocarril entre Lleida i Samper de Calanda, enllaçant amb el directe de Madrid a Barcelona (Congrés)                                                                                                                      | presentació de la proposició                           | 05-12-1881 |            |
| 111) Proposició de llei de Joaquim Planas d'autorització al Govern per atorgar a Josep Torres i Payeras la concessió d'un ferrocarril entre Sant Vicenç de Castellet i Sallent, enllaçant a la primera d'aquestes poblacions amb el ferrocarril de Barcelona a Saragossa, i a la darrera, amb el tramvia o ferrocarril econòmic de Manresa a Berga (Congrés) | comissió                                               | 27-12-1881 |            |
| 112) Proposició de llei de Víctor Balaguer de pròrroga d'obres per a la RCCRE                                                                                                                                                                                                                                                                                | aprovada al Congrés; dictamen de la comissió del Senat | 08-05-1882 | 16-06-1882 |
| 113) Proposició de llei de Pedro Diz d'ampliació i modificació del traçat de la línia entre Manresa i Berga del TFEMB (Congrés)                                                                                                                                                                                                                              | presentació de la proposició                           | 12-05-1882 |            |
| 114) Proposició de llei de Pere Antoni Torres d'autorització al Govern per atorgar a José Motiño y Dalmau la concessió d'un ferrocarril d'Els Alfacs a Benasc, per Montsó (Congrés)                                                                                                                                                                          | aprovada al Congrés; formació de comissió al Senat     | 13-05-1882 | 23-05-1882 |
| 115) Proposició de llei de Joaquim Marin d'autorització al Govern per atorgar al TFEMB la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Berga (que ja tenia, per la via administrativa, però com a tramvia), i un canvi de traçat (Congrés)                                                                                                            | aprovada al Congrés; dictamen de la comissió del Senat | 29-05-1882 | 01-07-1882 |
| 116) Proposició de llei de Fèlix Macià d'autorització al Govern per atorgar a Antoni Girandier la concessió d'un ferrocarril entre l'estació de Sant Joan de les Abadesses i Olot (Congrés).                                                                                                                                                                 | comissió                                               | 07-06-1882 |            |
| 117) Proposició de llei de Bartomeu Godó d'autorització al Govern per atorgar a Cristòfor Castellfort i Rius la concessió d'un ferrocarril entre Igualada i Balaguer (Congrés)                                                                                                                                                                               | aprovada pel Congrés; formació de comissió al Senat    | 16-06-1882 | 22-06-1882 |
| 118) Proposició de llei de Cirilo Fernández de la Hoz sobre incompatibilitat entre els empleats d'Hisenda i l'exercici de càrrecs al servei del BE i societats bancàries i industrials (Congrés)                                                                                                                                                             | presentació de la proposició                           | 21-06-1882 |            |
| 119) Proposició de llei de Cirilo Fernández de la Hoz sobre incompatibilitat entre el càrrec de diputat i el de membre de bancs d'emissió o descompte, empreses de ferrocarrils i societats industrials (Congrés)                                                                                                                                            | presentació de la proposició                           | 21-06-1882 |            |
| 120) Projecte de llei de concessió a particulars o companyies de l'establiment i explotació de xarxes telefòniques                                                                                                                                                                                                                                           | aprovat al Senat; formació de comissió al Congrés      | 21-06-1882 | 15-06-1882 |
| 121) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a Marià Puig i Valls la concessió d'un ferrocarril entre Manresa i La Seu d'Urgell, per Cardona i Solsona (Congrés)                                                                                                                                                          | presentació de la proposició                           | 24-06-1882 |            |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                    | Situació                                                      | Congrés                    | Senat                      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|----------------------------|----------------------------|
| 122) Proposició de llei de Joaquim Planas d'autorització al Govern per atorgar a la SATFEB la concessió d'un ferrocarril tramvia entre Sant Andreu de Palomar i Sabadell, com a continuació de la línia de Barcelona a Sant Andreu i afegint un ramal fins Badalona (Congrés)            | aprovada pel Congrés;<br>formació de comissió al Senat        | 27-06-1882                 | 01-07-1882                 |
| 123) Projecte de llei de canals i pantans de regatge                                                                                                                                                                                                                                     | formació de comissió al Congrés                               | 30-06-1882                 |                            |
| 124) Proposició de llei de Joaquim Planas d'autorització al Govern per atorgar a Joan Serret la concessió d'un ferrocarril econòmic entre l'estació del Papiol, en el ferrocarril de Barcelona a Tarragona, fins Mataró (Congrés).                                                       | aprovada al Congrés;<br>no arriba a presentar-se al Senat     | 01-07-1882                 |                            |
| 125) Exposició de l'Ajuntament de Tremp, relativa als ferrocarrils internacionals del Canfranc i del Noguera Pallaresa, presentada per Josep Maluquer (Senat)                                                                                                                            |                                                               |                            | 31-10-1881                 |
| 126) Exposicions de l'Ajuntament de Camarassa i de veïns de Balaguer, demanant que no es decideixi quin dels tres projectes ferroviaris del Pirineu Central cal auxiliar amb subvenció de l'Estat, fins que la JCCCP no emeti informe, presentades per Francisco Martínez Brau (Congrés) |                                                               | 16-11-1881                 |                            |
| 127) Peticions de dades i preguntes de José González y González Blanco sobre el ferrocarril directe de Madrid a enllaçar amb el de Valls a Vilanova i Barcelona (Congrés)                                                                                                                |                                                               | 21-11-1881<br>i seg.       |                            |
| 128) Pregunta de Manuel de Azcárraga sobre desestanc del tabac de Filipines (Congrés)                                                                                                                                                                                                    |                                                               | 24-12-1881                 |                            |
| 129) Pregunta-queixa del baró de Salillas sobre la FCA (Congrés)                                                                                                                                                                                                                         |                                                               | 26-12-1881                 |                            |
| 130) Petició de dades de Jacobo Sales sobre el contracte amb la CT (Congrés)                                                                                                                                                                                                             |                                                               | 28-03-1882                 |                            |
| 131) Exposició de Josep Tomàs Dalmau, en representació de la <i>Sociedad Española de Electricidad</i> , relativa al projecte de llei de concessió a particulars o companyies de l'establiment i explotació de xarxes telefòniques, presentada per Josep Maluquer (Senat)                 |                                                               |                            | 01-04-1882                 |
| 132) Exposició de la TBF, presentada per Tirso Rodríguez (Congrés) i per Ferran Puig (Senat), contra la proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a la SCGC la concessió d'un ferrocarril entre Sant Martí de Provençals a Llerona                      |                                                               | 01-05-1882                 | 16-05-1882                 |
| 133) Excitació de Marià de la Pau Graells a la comissió del ferrocarril econòmic entre Manresa i Berga per accelerar la seva emissió de dictamen (Senat)                                                                                                                                 |                                                               |                            | 05-06-1882                 |
| 134) Anunci d'interpel·lació de Jacobo Sales sobre el contracte amb la CT (Congrés)                                                                                                                                                                                                      |                                                               | 06-06-1882                 |                            |
| 135) Petició de dades de José María Celleruelo sobre les obres de la CFLRT (Congrés)                                                                                                                                                                                                     |                                                               | 09-06-1882                 |                            |
| 136) Debat sobre l'oferiment del marquès de Campo de servei de vapors correus a les Antilles com a alternatiu a l'existent amb la CT, dins del debat sobre pressupostos de Cuba per a 1882-83 (Congrés)                                                                                  |                                                               | 14-06-1882                 |                            |
| 137) Petició del marquès de Campo sobre vapors correus d'Ultramar (Senat)                                                                                                                                                                                                                |                                                               |                            | 19-06-1882                 |
| 138) Pregunta de Juan Magaz, com a membre de la comissió de pròrroga d'obres per a la RCCRE, sobre debat del dictamen (Senat)                                                                                                                                                            |                                                               |                            | 05-07-1882                 |
| <b>3.2.Legislatura de 1882-83:</b>                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                               |                            |                            |
| 139) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a la SCM (en la tramitació parlamentària, queda en pública subhasta) la                                                                                                                                  | lleï aprovada,<br>amb modificacions al Senat i comissió mixta | 02-02-1883<br>i 20-07-1883 | 02-07-1883<br>i 18-07-1883 |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Situació                                                                   | Congrés                                   | Senat                      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|----------------------------|
| concessió d'un ferrocarril econòmic del Baix Llobregat, amb diversos ramals (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                            |                                           |                            |
| 140) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a Marià Puig i Valls la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Cardona (s'aprova com a ferrocarril tramvia)                                                                                                                                                         | lleï aprovada, amb modificacions al Senat i comissió mixta                 | 19-02-1883<br>i 29-05-1883                | 27-04-1883<br>i 30-05-1883 |
| 141) Proposició de llei de Joaquim Marin d'autorització al Govern per atorgar al TFEMB la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Berga (que ja tenia, per la via administrativa, però com a tramvia), qüestió a la que s'afegeix un canvi de traçat (pendent de l'anterior legislatura)                                                             | lleï aprovada pel Congrés a l'anterior legislatura; aprovada ara al Senat  |                                           | 13-03-1883                 |
| 142) Llei de canals i pantans de regatge                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | lleï aprovada, amb modificacions al Senat i comissió mixta                 | 18-04-1883<br>/04-05-1883<br>i 14-07-1883 | 13-06-1883<br>i 14-07-1883 |
| 143) Proposició de llei de Pere Antoni Torres de concessió d'una pròrroga al FMB per acabar la construcció de la línia de Manresa a Guardiola (Congrés)                                                                                                                                                                                                          | lleï aprovada                                                              | 05-06-1883                                | 23-06-1883                 |
| 144) Proposició de llei de Joaquim Planas d'autorització al Govern per atorgar a la SATFEB (en el tràmit parlamentari queda com a subhasta pública) la concessió d'un ferrocarril tramvia entre Sant Andreu de Palomar i Sabadell, com a continuació de la línia de Barcelona a Sant Andreu i afegint un ramal fins Badalona (pendent de l'anterior legislatura) | lleï aprovada, amb modificacions al Senat i comissió mixta                 | 16-07-1883                                | 02-07-1883<br>i 14-07-1883 |
| 145) Llei de supressió de la cessió feta a les companyies ferroviàries del 10% de recàrrec sobre les taxes dels bitllets de viatgers                                                                                                                                                                                                                             | lleï aprovada                                                              | 18-07-1883<br>/19-07-1883                 | 26-06-1883<br>/30-06-1883  |
| 146) Projecte de llei de concessió a particulars o companyies de l'establiment i explotació de xarxes telefòniques (pendent de l'anterior legislatura)                                                                                                                                                                                                           | reproducció del projecte de llei                                           | 22-12-1882                                |                            |
| 147) Proposició de llei de Víctor Balaguer de pròrroga d'obres per a la RCCRE (aprovada pel Congrés a l'anterior legislatura)                                                                                                                                                                                                                                    | aprovada Congrés (1881-82); i ara al Senat; pendent d'aprovació definitiva |                                           | 21-02-1883<br>/28-02-1883  |
| 148) Proposició de llei de Joaquín Becerra sobre incompatibilitat entre el càrrec de diputat i els destins públics retribuïts per l'Estat i els càrrecs de membres dels consells d'administració de les companyies de ferrocarrils i societats de crèdit que tinguin delegat regi o que estiguin sota la inspecció immediata del Govern (Congrés)                | presentació de la proposició                                               | 03-03-1883                                |                            |
| 149) Proposició de llei de Rafael María de Labra sobre incompatibilitat entre els càrrecs de diputat i senador i els de funcionaris públics en servei actiu (Congrés)                                                                                                                                                                                            | presentació de la proposició                                               | 19-03-1883                                |                            |
| 150) Proposició de llei de Joaquim Planas d'autorització al Govern per atorgar a Francisco Fernández de la Vega i Manel Ferran i Esteba la concessió d'un tramvia entre El Puntarró (Martorell) i Barcelona, amb un ramal fins Sant Martí de Provençals i un altre fins enllaçar amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu (Congrés)                             | comissió                                                                   | 04-06-1883                                |                            |
| 151) Exposicions favorables i contràries a la proposició de llei de Joaquim Marin d'autorització al Govern per atorgar al FFEMB la concessió d'un ferrocarril econòmic entre Manresa i Berga, més canvi de traçat (Senat)                                                                                                                                        |                                                                            |                                           | 15-12-1882<br>i seg.       |
| 152) Preguntes d'Eduardo Aguirre sobre el projecte de llei de concessió a particulars o companyies de l'establiment i explotació de xarxes telefòniques                                                                                                                                                                                                          |                                                                            | 22-12-1882<br>i 21-06-1883                |                            |
| 153) Petició de dades d'Ezequiel Ordóñez sobre el ferrocarril directe de Madrid a enllaçar amb el de Valls a Vilanova i Barcelona (Congrés)                                                                                                                                                                                                                      |                                                                            | 12-01-1883                                |                            |



| <b>Temes</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <b>Situació</b> | <b>Congrés</b> | <b>Senat</b> |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|----------------|--------------|
| 154) Exposició dels ajuntaments, principals contribuents i veïns de Sabadell, Barberà, Cerdanyola i Ripollet a favor de la proposició de llei de Joaquim Planas d'autorització al Govern per atorgar a la SATFEB (en el tràmit parlamentari queda com a subhasta pública) la concessió d'un ferrocarril tramvia entre Sant Andreu de Palomar i Sabadell, com a continuació de la línia de Barcelona a Sant Andreu i afegint un ramal fins Badalona (Senat) |                 |                | 30-01-1883   |
| 155) Pregunta de Joan Cañellas sobre el tram Calafell-Valls, del ferrocarril de Valls a Vilanova i Barcelona (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                 | 26-02-1883     |              |
| 156) Interpel·lació de Ceferino Avecilla sobre el ferrocarril del Noguera Pallaresa (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                 |                | 03-03-1883   |
| 157) Pregunta de Ferran Puig sobre ferrocarrils i tramvies (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                 |                | 07-03-1883   |
| 158) Pregunta de José María Beranger sobre una línia de vapors entre la península i les repúbliques hispanoamericanes (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                 |                | 05-04-1883   |
| 159) Petició de dades de Josep Güell i Renté sobre correus entre la península, Puerto-Rico i Cuba (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 |                | 09-06-1883   |
| 160) Petició de dades de Ciril Amorós sobre vapors-correu de Cuba i Puerto-Rico (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                 | 09-06-1883     |              |
| 161) Petició de dades de Miguel Villanueva sobre el contracte amb la CT (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                 | 09-06-1883     |              |
| 162) Defensa d'Evarist Arnús de la CT de les acusacions de contraban rebudes (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                 |                | 06-07-1883   |
| <b>3.3.Legislatura de 1883-84:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                 |                |              |
| (Cap tema)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                 |                |              |
| <b>4.Corts de 1884-86:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                 |                |              |
| <b>4.1.Legislatura de 1884-85:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                 |                |              |
| 163) Proposició de llei de Teodor González d'autorització al Govern per atorgar a Josep Campderà la concessió de dues línies de ferrocarril que, sortint de Balaguer i La Jonquera, enllacin amb el Transversal del Principat de Catalunya a Valls i Figueres, respectivament (Congrés)                                                                                                                                                                    | lleï aprovada   | 16-07-1885     | 03-02-1885   |
| 164) Proposició de llei d'Albert Camps de concessió d'una pròrroga al FMSJA per acabar la construcció de la línia de Sant Martí de Provençals a Llerona (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                          | lleï aprovada   | 21-02-1885     | 07-05-1885   |
| 165) Proposició de llei de Segismundo Moret d'autorització al Govern per atorgar a la CFEIM la concessió de l'allargament de la seva línia, entre Martorell i Barcelona (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                          | lleï aprovada   | 07-03-1885     | 04-05-1885   |
| 166) Proposició de llei d'Antoni Ferratges de concessió d'una pròrroga a la CFEIM per acabar la construcció la línia d'Igualada a Martorell (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | lleï aprovada   | 21-05-1885     | 15-06-1885   |
| 167) Proposició de llei de Manuel de Azcárraga d'autorització al Govern per atorgar a la CFCEP la concessió d'un ferrocarril entre Cervera i Pons (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                | lleï aprovada   | 28-05-1885     | 25-06-1885   |
| 168) Proposició de llei de Carlos Castel d'autorització al Govern per atorgar a Juan Francisco Contel y Marqués la concessió d'un ferrocarril entre Utrillas i el port de Vinaròs (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                | lleï aprovada   | 12-06-1885     | 20-06-1885   |
| 169) Proposició de llei de Marià Pons d'autorització al Govern per atorgar a la CRT un ferrocarril econòmic entre Reus i el port de Salou (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | lleï aprovada   | 12-06-1885     | 23-06-1885   |
| 170) Proposició de llei de Joaquim Marín de concessió d'una pròrroga al FMB per acabar la construcció de la línia de Manresa a Guardiola (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | lleï aprovada   | 12-06-1885     | 24-06-1885   |

| Temes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Situació                                               | Congrés                                      | Senat      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|----------------------------------------------|------------|
| 171) Proposició de llei d'Antoni Ferratges d'autorització al Govern per atorgar a la TBF la concessió d'un ferrocarril que enllaçant amb el de Girona a Figueres, en el terme de Campdorà, acabi a Banyoles (Congrés)                                                                                                                                                 | lleï aprovada                                          | 16-06-1885                                   | 01-07-1885 |
| 172) Proposició de llei de Roc Labajos d'autorització al Govern per atorgar a Francisco Fernández de la Vega i Manel Ferran i Esteba la concessió d'un ferrocarril-tramvia entre El Puntarró (Martorell) i Barcelona, amb un ramal fins Sant Martí de Provençals i un altre fins enllaçar amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu (Congrés)                         | aprovada pel Congrés;<br>formació de comissió al Senat | 17-03-1885                                   | 14-04-1885 |
| 173) Proposició de llei de Jovino Tuñón d'autorització al Govern per atorgar a Fernando Eugenio Zulueta la concessió d'un ferrocarril entre Martorell i Sallent, enllaçant en aquesta població amb el de Manresa a Guardiola (Congrés)                                                                                                                                | presentació de la proposició                           | 18-03-1885                                   |            |
| 174) Proposició de llei de Marià Pons d'autorització al Govern per atorgar a Andreu Grau i Enric Bordons la concessió d'un ferrocarril entre Reus i Salou (Congrés)                                                                                                                                                                                                   | presentació de la proposició                           | 18-03-1885                                   |            |
| 175) Proposició de llei de Francisco Rodríguez Rey de rehabilitació de la CFVZSCR en la seva concessió d'aquesta línia (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                      | debat inacabat                                         | 30-04-1885<br>/12-06-1885<br>(amb intervals) |            |
| 176) Projecte de llei de declaració de definitiva a l'estació de Barcelona del ferrocarril de Sarrià, fins aleshores provisional.                                                                                                                                                                                                                                     | formació de comissió al Congrés                        | 25-05-1885                                   |            |
| 177) Pregunta d'Antonio Dabán sobre els projectes ferroviaris del Pirineu Central (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                        | 08-07-1884                                   |            |
| 178) Peticions de dades i preguntes de Miguel Villanueva sobre l'emprèstit de Cuba (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                        | 27-12-1884<br>i seg.                         |            |
| 179) Petició de dades d'Antoni Ferratges sobre el ferrocarril del Pirineu Central (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                        | 29-01-1885                                   |            |
| 180) Exposicions a favor i en contra de la proposició de llei de Roc Labajos d'autorització al Govern per atorgar a Francisco Fernández de la Vega i Manel Ferran i Esteba la concessió d'un ferrocarril-tramvia entre Martorell i Barcelona, amb un ramal fins Sant Martí de Provençals i un altre fins enllaçar amb el tramvia de Barcelona a Sant Andreu (Congrés) |                                                        | 07-02-1885<br>i seg.                         |            |
| 181) Pregunta del comte de Rascon sobre la CT (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                        |                                              | 16-02-1885 |
| 182) Pregunta de Juan García de Torres sobre la CT (Senat)                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                        |                                              | 24-02-1885 |
| 183) Pregunta de Miguel Villanueva sobre vapors correu a Cuba i Puerto-Rico (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                        | 14-04-1885                                   |            |
| 184) Pregunta i petició de dades de Miguel Villanueva sobre la CT (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                        | 14-04-1885<br>i 16-04-1885                   |            |
| 185) Exposició de Pere Bové i Agustí Pujol, concessionaris del ferrocarril econòmic Olot-Girona, oposant-se a la proposició de llei d'Antoni Sedó d'autorització al Govern per atorgar a la TBF la concessió del ferrocarril Campdorà-Banyoles, presentada per Teodor González (Congrés)                                                                              |                                                        | 03-06-1885                                   |            |
| 186) Petició de dades d'Antoni Ferratges sobre l'estació de Barcelona del ferrocarril de Sarrià (Congrés)                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                        | 05-06-1885                                   |            |
| 187) Exposicions a favor i en contra de la declaració de definitiva a l'estació de Barcelona del ferrocarril de Sarrià, fins aleshores provisional (Congrés)                                                                                                                                                                                                          |                                                        | 09-06-1885<br>i 16-06-1885                   |            |
| <b>4.2.Legislatura de 1885-86:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                        |                                              |            |
| 188) Exposicions a favor i en contra de la declaració de definitiva a l'estació de Barcelona del ferrocarril de Sarrià, fins aleshores provisional (Congrés)                                                                                                                                                                                                          |                                                        | 26-12-1885                                   |            |

## **Apèndix 7. Districtes electorals catalans més altres districtes i senadories permanents exercits per catalans, 1876-1886.**

L'objectiu d'aquest apèndix, és mostrar l'evolució dels escons que corresponien a Catalunya a ambdues cambres, durant el període analitzat, en relació amb allò vist a la primera part del capítol cinquè (*Els parlamentaris catalans*).

Mostra els districtes electorals catalans a Congrés i Senat, amb els parlamentaris que els estan ocupant a cadascun dels quatre períodes de Corts, en el cas del Congrés, cinc en el Senat, per la recomposició de la cambra a partir de la llei electoral de senadors de 1877. S'inclou també els districtes d'altres llocs que puntualment estan exercits per catalans, així com les senadories permanents atribuïbles a catalans.

Hi ha algunes qüestions a tenir en compte. La primera, es refereix a les dates d'exercici del càrrec. Es considera com a *Corts senceres* un exercici complet, que aniria des del moment en què les cambres es constitueixen definitivament, després de cada elecció, fins la darrera suspensió de les sessions abans de procedir a noves eleccions. Com ja s'ha vist a l'apèndix segon, les dates de constitució definitiva del Congrés, als quatre períodes de Corts, són el 26 de febrer de 1876, 24 de juny de 1879, 20 d'octubre de 1881 i 9 de juny de 1884, mentre que dels cinc períodes del Senat, són el 2 de març de 1876, 1 de maig de 1877, 5 de juny de 1879, 29 de setembre de 1881 i 28 de maig de 1884. Quan un parlamentari pren possessió del seu escó després d'aquestes dates —i en són molts, sobretot al Senat— s'indica la data exacta. De la mateixa manera, s'indica també si cessa (o bé si mor) abans de la suspensió de sessions.

Hi ha alguns casos, en què un escó queda vacant durant un tot un període de Corts. En aquest cas, s'indica com a *vacant*. Si aquesta vacant és temporal, després d'una baixa d'un parlamentari, quan l'escó és ocupat per un nou personatge, en elecció parcial, s'indica la data en què pren possessió, però si es tracta del mateix parlamentari, que un cop superat el període d'incompatibilitats pot retornar a l'exercici del càrrec, prèvia elecció, s'assenyala amb la paraula *retorna*, també amb la data. En el cas dels escons permanents del Senat, en no dependre d'una elecció, es considera el període 1876-1886 com un tot, indicant la data de presa de possessió i la data de defunció, si és anterior a la fi del període analitzat.

Una segona qüestió a tenir en compte, és la de les variacions dels districtes. Com ja s'ha vist al capítol dedicat a les Corts, les eleccions de 1876 de diputats i de senadors, es fan encara amb la legislació del Sexenni, mentre que les següents es fan ja d'acord amb l'aprovada per les primeres cambres de la Restauració. En el cas del Congrés, els districtes de Barcelona ciutat deixen d'estar diferenciats, per passar a constituir una circumscripció de cinc escons, mentre que els districtes de Falset i de Reus constitueixen, amb el de Tarragona, una circumscripció que duu el nom d'aquest darrer, amb tres escons. En el cas del Senat, els quatre escons pertanyents a cada província passen a tres, però s'incorpora tot el complex sistema de senadories corresponents a les corporacions de l'Estat (en aquest cas, arquebisbat de Tarragona, UB i SEBAP) i permanents (per dret propi o de nomenament de la Corona).

Font de l'apèndix 7: elaboració pròpia.

| cambrà i província o categoria | districte o escó | Corts   | parlamentari                    | dates                                 |
|--------------------------------|------------------|---------|---------------------------------|---------------------------------------|
| Congrés Barcelona              | Arenys de Mar    | 1876-79 | Joaquim Cabirol i Pau           | des de 19-04-1876                     |
|                                |                  | 1879-81 | Enrique Orozco y de la Puente   | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1881-84 | Enrique Orozco y de la Puente   | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1884-86 | Antoni Borrell i Folch          | des de 17-06-1884                     |
| Congrés Barcelona              | Barcelona-1      | 1876-79 | Pere Collaso i Gil              | des de 17-03-1876                     |
|                                | Barcelona-2      | 1876-79 | Pere Bosch i Labrús             | fins 17-03-1876                       |
|                                | Barcelona-3      | 1876-79 | Francesc de Paula Rius i Taulet | fins 02-03-1876                       |
|                                | Barcelona-4      | 1876-79 | Camil Fabra i Fontanils         | fins 23-03-1876                       |
|                                | Barcelona-5      | 1876-79 | Emilio Castelar y Ripoll        | Corts senceres                        |
| Congrés Barcelona              | Barcelona        | 1879-81 | Frederic Nicolau i Vilaseca     | Corts senceres                        |
|                                |                  |         | Emilio Castelar y Ripoll        | Corts senceres                        |
|                                |                  |         | Francesc López Fabra            | Corts senceres                        |
|                                |                  |         | Manel Duran i Bas               | Corts senceres                        |
|                                |                  |         | Francesc de Paula Rius i Taulet | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1881-84 | Teodor Baró i Sureda            | fins 15-02-1883                       |
|                                |                  |         | Emilio Castelar y Ripoll        | fins 04-01-1884                       |
|                                |                  |         | Camil Fabra i Fontanils         | Corts senceres                        |
|                                |                  |         | Frederic Marcet i Vidal         | Corts senceres                        |
|                                |                  |         | Antoni Roger i Vidal            | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1884-86 | Josep Sert i Rius               | des de 24-06-1884                     |
|                                |                  |         | Frederic Nicolau i Vilaseca     | Corts senceres                        |
|                                |                  |         | Manel Duran i Bas               | des de 19-02-1885                     |
|                                |                  |         | Teodor Baró i Sureda            | des de 17-06-1884                     |
|                                |                  |         | Camil Fabra i Fontanils         | des de 27-06-1884                     |
| Congrés Barcelona              | Berga            | 1876-79 | José Pascual de Bonanza         | des de 28-03-1876                     |
|                                |                  |         | Enrique Orozco y de la Puente   | fins 10-11-1876                       |
|                                |                  | 1879-81 | vacant                          | des de 21-12-1876                     |
|                                |                  | 1881-84 | Joaquim Marin Carbonell         | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1884-86 | Joaquim Marin Carbonell         | Corts senceres                        |
| Congrés Barcelona              | Castellterçol    | 1876-79 | Nil Maria Fabra i Deas          | des de 11-03-1876                     |
|                                |                  | 1879-81 | Antoni de Barnola               | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1881-84 | Frederic Pons i Montells        | des de 21-12-1883                     |
|                                |                  | 1884-86 | Antoni de Barnola               | Corts senceres                        |
| Congrés Barcelona              | Gràcia           | 1876-79 | Josep Maria Nadal i Vilardaga   | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1879-81 | Josep Maria Nadal i Vilardaga   | des de 13-01-1881                     |
|                                |                  | 1881-84 | Vicente de Romero y Baldrich    | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1884-86 | Roc Labajos i Arenas            | Corts senceres                        |
| Congrés Barcelona              | Granollers       | 1876-79 | Marià Maspons i Labrós          | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1879-81 | Marià Maspons i Labrós          | des de 16-03-1880                     |
|                                |                  | 1881-84 | Antoni Ferratges i Mesa         | fins 21-02-1883<br>retorna 21-12-1883 |
|                                |                  | 1884-86 | Antoni Ferratges i Mesa         | Corts senceres                        |
| Congrés Barcelona              | Igualada         | 1876-79 | Antoni Castell de Pons          | des de 23-03-1876                     |
|                                |                  | 1879-81 | Manuel Camacho y Fernández      | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1881-84 | Bartomeu Godó i Pie             | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1884-86 | Francesc Gumà i Ferran          | des de 28-06-1884                     |
| Congrés Barcelona              | Manresa          | 1876-79 | Eduard Reig i Carreras          | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1879-81 | Eduard Reig i Carreras          | fins 17-09-1880                       |
|                                |                  | 1881-84 | Josep Mas i Martínez            | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1884-86 | Ramon Rocafort i Casamitjana    | Corts senceres                        |
| Congrés Barcelona              | Mataró           | 1876-79 | Joaquim Valentí i Fontrodona    | Corts senceres                        |
|                                |                  | 1879-81 | Joaquim Valentí i Fontrodona    | Corts senceres                        |

| <b>cambra i<br/>província o<br/>categoria</b> | <b>districte o<br/>escó</b>   | <b>Corts</b> | <b>parlamentari</b>                                                  | <b>dates</b>                         |
|-----------------------------------------------|-------------------------------|--------------|----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|
| Congrés<br>Barcelona                          | Mataró<br>(cont.)             | 1881-84      | Josep Garcia Oliver                                                  | des de 17-12-1881<br>fins 26-07-1883 |
|                                               |                               | 1884-86      | Joaquim Valentí i Fontrodona                                         | des de 17-06-1884                    |
| Congrés<br>Barcelona                          | Sant Feliu<br>de<br>Llobregat | 1876-79      | Antoni Sedó i Pàmies                                                 | des de 02-03-1876                    |
|                                               |                               | 1879-81      | Antoni Sedó i Pàmies                                                 | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Josep Ramoneda i Nonés                                               | des de 12-05-1883                    |
|                                               |                               | 1884-86      | Antoni Sedó i Pàmies                                                 | des de 11-06-1884                    |
| Congrés<br>Barcelona                          | Terrassa                      | 1876-79      | Pau Turull i Comadran                                                | des de 02-03-1876                    |
|                                               |                               | 1879-81      | Pau Turull i Comadran                                                | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Joaquim Planas i Borrell                                             | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1884-86      | Pau Turull i Comadran                                                | des de 12-07-1884                    |
| Congrés<br>Barcelona                          | Vic                           | 1876-79      | Pere Bosch i Labrús                                                  | des de 23-03-1876                    |
|                                               |                               | 1879-81      | Pere Bosch i Labrús                                                  | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Pere Bosch i Labrús                                                  | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1884-86      | Pere Bosch i Labrús                                                  | des de 24-06-1884                    |
| Congrés<br>Barcelona                          | Vilafranca<br>del<br>Penedès  | 1876-79      | Josep Puig i Llagostera                                              | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1879-81      | Josep Puig i Llagostera                                              | des de 27-06-1879<br>fins 24-12-1879 |
|                                               |                               |              | Josep Maria Planas i Casals                                          | des de 14-04-1889                    |
|                                               |                               | 1881-84      | Francesc d'Assís Madorell i Badia                                    | Corts senceres                       |
| Congrés<br>Barcelona                          | Vilanova i la<br>Geltrú       | 1884-86      | Josep Maria Planas i Casals                                          | des de 14-06-1884                    |
|                                               |                               | 1876-79      | Víctor Balaguer i Cirera                                             | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1879-81      | Víctor Balaguer i Cirera                                             | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Víctor Balaguer i Cirera                                             | fins 17-12-1883                      |
| Congrés<br>Girona                             | Figueres                      | 1884-86      | Víctor Balaguer i Cirera                                             | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1876-79      | Severiano Arias Giner                                                | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1879-81      | Ferran de Moradillo de Patxot                                        | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Manel Henrich i Girona                                               | Corts senceres                       |
| Congrés<br>Girona                             | Girona                        | 1884-86      | Luís Moreno y Gil de Borja                                           | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1876-79      | Pelagi de Camps i de Mata                                            | des de 03-03-1876                    |
|                                               |                               | 1879-81      | Pelagi de Camps i de Mata                                            | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Joan Fabra i Floreta                                                 | Corts senceres                       |
| Congrés<br>Girona                             | La Bisbal                     | 1884-86      | Josep Maria Vehí i Ros                                               | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1876-79      | Josep Maria Vehí i Ros                                               | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1879-81      | Albert Camps i Armet                                                 | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Albert Camps i Armet                                                 | des de 16-05-1883                    |
| Congrés<br>Girona                             | Olot                          | 1884-86      | Albert Camps i Armet                                                 | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1876-79      | Josep Florejachs i de Berart                                         | des de 06-03-1876                    |
|                                               |                               | 1879-81      | Josep Florejachs i de Berart                                         | des de 06-03-1876<br>fins 23-02-1880 |
|                                               |                               |              | Salvador Torroella i Marimon                                         | des de 07-05-1880                    |
| Congrés<br>Girona                             | Puigcerdà                     | 1881-84      | Pedro Diz Romero                                                     | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1884-86      | Joaquim Escrivà de Romaní i Fernández de Córdoba (marquès d'Aguilar) | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1876-79      | Joan Fabra i Floreta                                                 | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1879-81      | Fèlix Macià i Bonaplata                                              | Corts senceres                       |
| Congrés<br>Girona                             | Santa<br>Coloma de<br>Farners | 1881-84      | Fèlix Macià i Bonaplata                                              | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1884-86      | Fèlix Macià i Bonaplata                                              | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1876-79      | Alejandro Shee y Saavedra                                            | des de 02-03-1876<br>fins 03-07-1877 |
|                                               |                               |              | Agustí Vilaret i Cendrich                                            | des de 28-01-1878                    |
| Congrés<br>Girona                             |                               | 1879-81      | Agustí Vilaret i Cendrich                                            | Corts senceres                       |
|                                               |                               | 1881-84      | Antoni Mataró i Vilallonga                                           | Corts senceres                       |

| <b>cambra i<br/>província o<br/>categoria</b> | <b>districte o<br/>escó</b> | <b>Corts</b> | <b>parlamentari</b>                                       | <b>dates</b>                          |
|-----------------------------------------------|-----------------------------|--------------|-----------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| Congrés<br>Girona                             | Sta. Coloma<br>F. (cont.)   | 1884-86      | Antoni Mataró i Vilallonga                                | des de 14-06-1884<br>fins 06-06-1885  |
| Congrés<br>Girona                             | Torroella de<br>Montgrí     | 1876-79      | Albert Quintana i Combis                                  | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1879-81      | Narcís Pagès i Prats                                      | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1881-84      | Albert Quintana i Combis                                  | fins 18-01-1883<br>retorna 05-03-1883 |
|                                               |                             | 1884-86      | Albert Quintana i Combis                                  | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Girona                             | Vilademuls                  | 1876-79      | José Álvarez Mariño                                       | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1879-81      | José Álvarez Mariño                                       | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1881-84      | José Álvarez Mariño                                       | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1884-86      | José Álvarez Mariño                                       | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Lleida                             | Balaguer                    | 1876-79      | Joaquim Bañeres i Gordill                                 | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1879-81      | Joaquim Bañeres i Gordill                                 | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1881-84      | Francisco Martínez Brau                                   | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1884-86      | Josep Maria Martorell i Fivaller (duc d'Almenara<br>Alta) | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Lleida                             | Borges                      | 1876-79      | Enrique Vivanco y Menchaca                                | des de 23-03-1876                     |
|                                               |                             | 1879-81      | Manuel Vivanco y Menchaca                                 | fins 17-09-1880                       |
|                                               |                             | 1881-84      | Jaume Nuet i Minguell (comte de Torregrossa)              | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1884-86      | Jenaro Vivanco y Menchaca                                 | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Lleida                             | Cervera                     | 1876-79      | Manuel Alonso Martínez                                    | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1879-81      | vacant                                                    |                                       |
|                                               |                             | 1881-84      | Vicente Alonso Martínez y Martín                          | des de 26-04-1883                     |
|                                               |                             | 1884-86      | Gustau de Bofill i Capella                                | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Lleida                             | Lleida                      | 1876-79      | Ramon Soldevila i Claver                                  | des de 03-03-1876                     |
|                                               |                             | 1879-81      | Ramon Soldevila i Claver                                  | des de 21-07-1879                     |
|                                               |                             | 1881-84      | José María Celleruelo y Poviones                          | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1884-86      | Ramon Soldevila i Claver                                  | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Lleida                             | Seu d'Urgell                | 1876-79      | Constancio Gambel y Aybar                                 | des de 17-03-1876                     |
|                                               |                             | 1879-81      | José Porrúa y Moreno                                      | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1881-84      | Isidre Boixader i Solana                                  | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1884-86      | José Porrúa y Moreno                                      | des de 17-06-1884<br>fins 13-04-1885  |
| Congrés<br>Lleida                             | Solsona                     | 1876-79      | Manuel de Azcárraga y Palmero                             | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1879-81      | Federico Hoppe y Rute                                     | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1881-84      | Manuel de Azcárraga y Palmero                             | fins 14-02-1883<br>retorna 20-06-1883 |
|                                               |                             | 1884-86      | Manuel de Azcárraga y Palmero                             | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Lleida                             | Sort                        | 1876-79      | Ròmul Moragas i Droz                                      | fins 31-03-1876                       |
|                                               |                             |              | José Ferreras Toro                                        | des de 16-05-1876                     |
|                                               |                             | 1879-81      | Miguel Cabezas y Montemayor                               | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1881-84      | Luís de León y Cataumbert                                 | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Lleida                             | Tremp                       | 1884-86      | Luís de León y Cataumbert                                 | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1876-79      | Rafael Cabezas y Montemayor                               | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1879-81      | Rafael Cabezas y Montemayor                               | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1881-84      | Rafael Cabezas y Montemayor                               | des de 20-04-1883                     |
| Congrés<br>Tarragona                          | Gandesa                     | 1884-86      | Rafael Cabezas y Montemayor                               | Corts senceres                        |
|                                               |                             |              | vacant                                                    |                                       |
|                                               |                             | 1876-79      | Eduard Gasset i Matheu                                    | Corts senceres                        |
|                                               |                             | 1879-81      | Josep Ferrer i Forés                                      | Corts senceres                        |
| Congrés<br>Tarragona                          |                             | 1881-84      | Pere Antoni Torres Jordi                                  | fins 10-07-1882<br>retorna 14-12-1882 |
|                                               |                             | 1884-86      | Josep Ferrer i Forés                                      | Corts senceres                        |

| <b>cambra i<br/>província o<br/>categoria</b> | <b>districte o<br/>escó</b> | <b>Corts</b> | <b>parlamentari</b>                                         | <b>dates</b>                           |
|-----------------------------------------------|-----------------------------|--------------|-------------------------------------------------------------|----------------------------------------|
| Congrés<br>Tarragona                          | Reus                        | 1876-79      | Marià Pons i Espinós                                        | Corts senceres                         |
| Congrés<br>Tarragona                          | Roquetes                    | 1876-79      | Juan Carnicero y San Román                                  | finis 28-02-1878                       |
|                                               |                             |              | Albert Bosch i Fustegueras                                  | des de 11-04-1878                      |
|                                               |                             | 1879-81      | Albert Bosch i Fustegueras                                  | finis 10-03-1880<br>retorna 21-04-1880 |
|                                               |                             | 1881-84      | Albert Bosch i Fustegueras                                  | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1884-86      | Francisco Martínez Corvalán                                 | Corts senceres                         |
| Congrés<br>Tarragona                          | Tarragona                   | 1876-79      | Plàcid Maria de Montoliu i de Sarriera                      | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1879-81      | Marià Pons i Espinós                                        | Corts senceres                         |
|                                               |                             |              | Plàcid Maria de Montoliu i de Sarriera                      | Corts senceres                         |
|                                               |                             |              | Pere Antoni Torres Jordi                                    | Corts senceres                         |
|                                               |                             |              | Marià Rius i Montaner (comte de Rius)                       | des de 17-12-1883                      |
|                                               |                             | 1881-84      | Pere Nolasc Gay i Sardà                                     | Corts senceres                         |
|                                               |                             |              | Frederic Pons i Montells                                    | finis 20-03-1882                       |
|                                               |                             |              | Teodor González Cabanne                                     | Corts senceres                         |
| Congrés<br>Tarragona                          | Tortosa                     | 1876-79      | Manuel de Salamanca y Negrete                               | des de 07-03-1876                      |
|                                               |                             | 1879-81      | Josep Maria Despujol i Dusay                                | finis 28-01-1880                       |
|                                               |                             |              | José Manuel Brunet e Illa                                   | des de 30-04-1880                      |
|                                               |                             | 1881-84      | Josep Bosch i Carbonell                                     | Corts senceres                         |
| Congrés<br>Tarragona                          | Valls                       | 1876-79      | Josep Batlle i Vidal                                        | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1879-81      | Josep Castellet i Sampsó                                    | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1881-84      | Josep Castellet i Sampsó                                    | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1884-86      | Joaquín Oliver y Garcia                                     | Corts senceres                         |
| Congrés<br>Tarragona                          | El Vendrell                 | 1876-79      | Joaquim Castellarnau i Balcells                             | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1879-81      | Joaquim Castellarnau i Balcells                             | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1881-84      | Joan Cañellas i Tomàs                                       | des de 12-12-1881                      |
|                                               |                             | 1884-86      | Joaquim Castellarnau i Balcells                             | Corts senceres                         |
| Congrés<br>Albacete                           | Albacete                    | 1884-86      | Albert Bosch i Fustegueras                                  | Corts senceres                         |
| Congrés<br>Cuba                               | Matanzas                    | 1879-81      | Francesc Gumà i Ferran                                      | des de 15-11-1879                      |
| Congrés<br>Puerto-Rico                        | Aguadilla                   | 1884-86      | Eulogi Despujol i Dusay (comte de Casp)                     | Corts senceres                         |
| Senat<br>Barcelona                            | Barcelona                   | 1876-77      | Ferran Puig i Gibert                                        | des de 03-04-1876                      |
|                                               |                             |              | Ramon Estruch i Ferrer                                      | des de 03-04-1876                      |
|                                               |                             |              | Josep Ferrer i Vidal                                        | des de 27-03-1876                      |
|                                               |                             |              | Joaquim Maria Paz i Casanovas                               | des de 27-03-1876                      |
|                                               |                             | 1877-79      | Ramon Estruch i Ferrer                                      | des de 16-06-1877                      |
|                                               |                             |              | Manel Girona i Agraful                                      | des de 07-05-1877                      |
|                                               |                             |              | Ferran Puig i Gibert                                        | des de 05-05-1877                      |
|                                               |                             |              | Ferran Puig i Gibert                                        | des de 09-06-1879                      |
|                                               |                             | 1879-81      | Ramon Maria de Sentmenat i Despujol (marquès de Ciutadilla) | des de 10-06-1879                      |
|                                               |                             |              | Ramon Estruch i Ferrer                                      | Corts senceres                         |
|                                               |                             | 1881-84      | Pere Collaso i Gil                                          | des de 10-10-1881                      |
|                                               |                             |              | Evarist Arnús i de Ferrer                                   | des de 10-04-1882                      |
|                                               |                             |              | Josep Ferrer i Vidal                                        | des de 11-04-1882                      |
|                                               |                             | 1884-86      | Josep Ferrer i Vidal                                        | des de 23-03-1885                      |

| cambrà i província o categoria | districte o escó  | Corts   | parlamentari                                                 | dates                                |
|--------------------------------|-------------------|---------|--------------------------------------------------------------|--------------------------------------|
| Senat Barcelona                | Barcelona (cont.) | 1884-86 | Ramon Maria Sentmenat Despujol (marquès de Ciutadilla)       | des de 23-03-1885                    |
|                                |                   |         | Antonio López de Letona Lomas                                | fins 27-12-1884                      |
| Senat Girona                   | Girona            | 1876-77 | Josep Maria Escrivà de Romaní i Dusay (marquès de Monistrol) | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Tomàs Roger i Vidal                                          | des de 06-05-1876                    |
|                                |                   |         | Enric Climent i Vidal                                        | des de 09-06-1876                    |
|                                |                   |         | vacant                                                       |                                      |
|                                |                   | 1877-79 | Juan Moreno Benítez                                          | des de 03-05-1877                    |
|                                |                   |         | Tomàs Roger i Vidal                                          | des de 04-06-1877                    |
|                                |                   |         | Enric Climent i Vidal                                        | des de 06-05-1878<br>fins 10-11-1878 |
|                                |                   | 1879-81 | Tomàs Roger i Vidal                                          | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Josep Maria Vehí i Ros                                       | des de 08-11-1879                    |
|                                |                   |         | vacant                                                       |                                      |
|                                |                   | 1881-84 | Pelagi de Camps i de Mata (marquès de Camps de Mata)         | des de 12-11-1881                    |
|                                |                   |         | Ferran Puig i Gibert                                         | des de 22-10-1881                    |
|                                |                   |         | Tomàs Roger i Vidal                                          | des de 26-10-1881                    |
|                                |                   | 1884-86 | Pelagi de Camps i de Mata (marquès de Camps de Mata)         | des de 03-06-1884                    |
|                                |                   |         | Ferran Puig i Gibert                                         | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Guillem Escrivà de Romaní i Dusay (comte de Casal)           | Corts senceres                       |
| Senat Lleida                   | Lleida            | 1876-77 | Alejandro Llorente y Lanas                                   | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | José María Fernández de la Hoz                               | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Josep Maluquer i de Tirrell                                  | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Manel Gasset i Mercader (marquès de Benzú)                   | Corts senceres                       |
|                                |                   | 1877-79 | José Ramón Mackenna y Muñoz                                  | des de 03-05-1877<br>fins 20-03-1878 |
|                                |                   |         | Josep Maluquer i de Tirrell                                  | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Francesc de Mata i Alòs (comte de Torre-Mata)                | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | José Orozco y Zúñiga                                         | des de 10-06-1878                    |
|                                |                   | 1879-81 | Francesc de Mata i Alòs (comte de Torre-Mata)                | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Josep Maluquer i de Tirrell                                  | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | José Orozco y Zúñiga                                         | Corts senceres                       |
|                                |                   | 1881-84 | Manuel María Álvarez y Álvarez                               | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Ceferino AVECILLA y González                                 | des de 05-10-1881                    |
|                                |                   |         | Enrique Ziburu y Herrera-Dávila                              | des de 13-10-1881                    |
|                                |                   | 1884-86 | Manuel de la Pezuela y Lobo                                  | des de 31-05-1884                    |
|                                |                   |         | Jaume Girona i Agrafer                                       | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Enrique de la Parrella Sánchez                               | Corts senceres                       |
| Senat Tarragona                | Tarragona         | 1876-77 | Carles de Morenes i de Tord (baró de les Quatre Torres)      | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Francisco de Paula Pavía y Pavía                             | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Miquel dels Sants Bañuelos i Traval (comte de Bañuelos)      | des de 04-03-1876                    |
|                                |                   |         | José María Bremon y Cabello                                  | Corts senceres                       |
|                                |                   | 1877-79 | José María Bremon y Cabello                                  | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Carles de Morenes i de Tord (baró de les Quatre Torres)      | Corts senceres                       |
|                                |                   |         | Manuel Torrecilla de Robles                                  | des de 25-06-1877                    |
|                                |                   | 1879-81 | Manuel Torrecilla de Robles                                  | des de 13-06-1879<br>fins 18-10-1879 |



| cambra i província o categoria | districte o escó         | Corts   | parlamentari                                                        | dates                             |
|--------------------------------|--------------------------|---------|---------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|
| Senat Tarragona                | Tarragona (cont.)        | 1879-81 | Rafael Cañellas i Gallisà                                           | des d'11-05-1880                  |
|                                |                          |         | Eduardo Basave y Rodríguez de Alburquerque (marquès de San Eduardo) | des de 18-01-1881                 |
|                                |                          | 1881-84 | Gabriel Baldrich i Palau                                            | Corts senceres                    |
|                                |                          |         | Rafael Cañellas i Gallisà                                           | des de 03-10-1881                 |
|                                |                          |         | Juan Jiménez Cuenca                                                 | Corts senceres                    |
|                                |                          | 1884-86 | Plàcid Maria Montoliu i de Sarriera (marquès de Montoliu)           | des d'01-07-1884                  |
|                                |                          |         | Carles de Morenes i de Tord (baró de les Quatre-Torres)             | Corts senceres                    |
|                                |                          |         | Carlos Navarro y Rodrigo                                            | Corts senceres                    |
| Senat Puerto-Rico              | Puerto-Rico              | 1881-84 | Jaume Girona i Agrafer                                              | des de 29-03-1882                 |
| Senat corporacions de l'Estat  | Arquebisbat de Tarragona | 1877-79 | vacant                                                              |                                   |
|                                |                          | 1879-81 | vacant                                                              |                                   |
|                                |                          | 1881-84 | José María Urquinaona y Bidot (bisbe de Barcelona)                  | des de 22-11-1881 fins 31-03-1883 |
|                                |                          | 1884-86 | Tomàs Sivilla i Gener (bisbe de Girona)                             | des de 17-06-1885                 |
|                                | Universitat de Barcelona | 1877-79 | Juan Magaz y Jaime                                                  | des de 16-06-1877                 |
|                                |                          | 1879-81 | Juan Magaz y Jaime                                                  | Corts senceres                    |
|                                |                          | 1881-84 | Juan Magaz y Jaime                                                  | Corts senceres                    |
|                                |                          | 1884-86 | Juan Magaz y Jaime                                                  | Corts senceres                    |
|                                | SEBAP                    | 1877-79 | Joaquim Maria Paz i Casanovas                                       | Corts senceres                    |
|                                |                          | 1879-81 | Joaquim Maria Paz i Casanovas                                       | des de 14-06-1879                 |
|                                |                          | 1881-84 | Marià de la Pau Graells i Agüera                                    | des de 03-04-1882                 |
|                                |                          | 1884-86 | Joaquim Maria Paz i Casanovas                                       | Corts senceres                    |
| Senat part permanent           | dret propi               | 1877-86 | Tomàs de Rocabertí de Dameto i Veri (comte de Peralada)             | des de 20-03-1878                 |
|                                |                          |         | Antonio López y López (marquès de Comillas)                         | des de 16-06-1882 fins 16-01-1883 |
| Senat part permanent           | nomenats per la Corona   | 1877-86 | Miquel dels Sants Bañuelos i Traval (comte de Bañuelos)             | des d'01-05-1877                  |
|                                |                          |         | Manel Gasset i Mercader (marquès de Benzú)                          | des d'01-05-1877                  |
|                                |                          |         | Josep Maria Escrivà de Romaní i Dusay (marquès de Monistrol)        | des de 07-05-1877                 |
|                                |                          |         | Antoni Ros de Olano i Perpiñà (marquès de Guad-el-Jelú)             | des de 22-05-1877                 |
|                                |                          |         | Ignasi Maria Despujol i Dusay (marquès de Palmerola)                | des de 22-05-1877 fins 20-03-1882 |
|                                |                          |         | Josep Maluquer i de Tirrell                                         | des de 29-09-1881                 |
|                                |                          |         | Francesc de Mata i Alòs (comte de Torre-Mata)                       | des de 29-09-1881                 |
|                                |                          |         | Manel Girona i Agrafer                                              | des de 12-01-1885                 |

## Apèndix 8. Els parlamentaris catalans i electes per Catalunya del període 1876-1886: trajectòries parlamentàries completes.

Si l'objectiu de l'anterior apèndix era mostrar l'evolució dels districtes catalans, el d'aquest és mostrar les trajectòries parlamentàries completes dels 149 personatges que els estan ocupant (junt amb els senadors permanents i els electes per altres districtes). Complementa les informacions de la part central del capítol cinquè, dedicat a les seves biografies.

Per mesurar els diferents períodes de Corts en què aquestes personatges obtenen representació parlamentària, aquells apareixen numerats (xifres romanes, al Senat). Si es tracta d'un parlamentari electe, però que no arriba a prendre possessió del càrrec durant tot un període de Corts, no es numera. Pel que fa als períodes de Corts, si un parlamentari no exerceix el càrrec durant totes unes Corts, no s'indica la durada sencera d'aquestes, sinó sols el de la o les legislatures en què exerceix efectivament el càrrec. Finalment, les sigles SP indiquen les senadories permanents, en qualsevol de les seves modalitats, que no reben numeració, en la mesura que es poden anar repetint de període en període de Corts, sense dependre d'una elecció.

Font de l'apèndix 8: elaboració pròpia.

| nom                                         | cambra      | districte                                                    | períodes |
|---------------------------------------------|-------------|--------------------------------------------------------------|----------|
| 1) Alonso Martínez, Manuel                  | 1) Congrés  | Burgos                                                       | 1854-56  |
|                                             | 2) Congrés  | electe per Castrojeriz (Burgos), opta per Huelma (Jaén)      | 1859-63  |
|                                             | 3) Congrés  | Úbeda (Jaén) + Huelma (Jaén)                                 | 1863-64  |
|                                             | 4) Congrés  | Burgos                                                       | 1864-65  |
|                                             | 5) Congrés  | electe per Burgos, opta per Baeza (Jaén)                     | 1865-66  |
|                                             | 6) Congrés  | Castrojeriz                                                  | 1871-72  |
|                                             | 7) Congrés  | Castrojeriz                                                  | 1871-2a  |
|                                             | 8) Congrés  | electe per Castrojeriz, opta per Cervera                     | 1876-79  |
|                                             | 9) Congrés  | Castrojeriz                                                  | 1879-81  |
|                                             | 10) Congrés | electe per Castrojeriz, opta per Burgos                      | 1881-82  |
|                                             | 11) Congrés | admès per Cervera essent diputat per Burgos, opta per Burgos | 1882     |
|                                             | 12) Congrés | Burgos                                                       | 1884-86  |
|                                             | 13) Congrés | electe per Castrojeriz, opta per Burgos                      | 1886-90  |
| 2) Alonso Martínez y Martín, Vicente        | 1) Congrés  | Cervera                                                      | 1882-84  |
|                                             | 2) Congrés  | Cervera                                                      | 1886-90  |
|                                             | 3) Congrés  | Cervera                                                      | 1891-92  |
|                                             | 4) Congrés  | Cervera                                                      | 1893-95  |
|                                             | 5) Congrés  | Cervera                                                      | 1896-97  |
|                                             | 6) Congrés  | Cervera                                                      | 1898-99  |
|                                             | 7) Congrés  | Cervera                                                      | 1899-01  |
|                                             | SP) Senat   | vitalici                                                     | 1901-23  |
| 3) Álvarez y Álvarez, Manuel M <sup>a</sup> | I) Senat    | Madrid                                                       | 1876-77  |
|                                             | II) Senat   | Madrid                                                       | 1877-79  |
|                                             | III) Senat  | Madrid                                                       | 1879-81  |
|                                             | IV) Senat   | Lleida                                                       | 1881-84  |
|                                             | SP) Senat   | vitalici                                                     | 1886-99  |
| 4) Álvarez Mariño, José                     | 1) Congrés  | Vilademuls                                                   | 1872-2a  |
|                                             | 2) Congrés  | Vilademuls                                                   | 1876-79  |
|                                             | 3) Congrés  | Vilademuls                                                   | 1879-81  |

| nom                                                                      | cambra     | districte                                                                               | períodes   |
|--------------------------------------------------------------------------|------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Álvarez Mariño, José (cont.)                                             | 4) Congrés | Vilademuls                                                                              | 1881-84    |
|                                                                          | 5) Congrés | Vilademuls                                                                              | 1884-86    |
|                                                                          | 6) Congrés | Vilademuls                                                                              | 1886-90    |
|                                                                          | 7) Congrés | Vilademuls                                                                              | 1891-92    |
| 5) Arias Giner, Severiano                                                | 1) Congrés | Màlaga                                                                                  | 1871-72    |
|                                                                          | 2) Congrés | Màlaga                                                                                  | 1872-2a    |
|                                                                          | 3) Congrés | Figueres                                                                                | 1876-79    |
|                                                                          | I) Senat   | Màlaga                                                                                  | 1879-81    |
|                                                                          | SP) Senat  | vitalici                                                                                | 1881-95    |
| 6) Arnús i de Ferrer, Evarist                                            | I) Senat   | Barcelona                                                                               | 1881-84    |
|                                                                          | SP) Senat  | vitalici                                                                                | 1887-90    |
| 7) Avecilla y González, Ceferino                                         | I) Senat   | Lleida                                                                                  | 1881-84    |
|                                                                          | Congrés    | electe per Almadén (Ciudad Real)                                                        | 1886       |
|                                                                          | II) Senat  | Soria                                                                                   | 1888       |
| 8) Azcárraga y Palmero, Manuel de                                        | 1) Congrés | Solsona                                                                                 | 1876-79    |
|                                                                          | 2) Congrés | Solsona                                                                                 | 1881-84    |
|                                                                          | 3) Congrés | Solsona                                                                                 | 1884-86    |
|                                                                          | 4) Congrés | Solsona                                                                                 | 1886-90    |
|                                                                          | I) Senat   | Lleida                                                                                  | 1891-93    |
| 9) Balaguer i Cirera, Víctor                                             | 1) Congrés | Manresa                                                                                 | 1869-71    |
|                                                                          | 2) Congrés | Vilanova i la Geltrú                                                                    | 1871-72    |
|                                                                          | 3) Congrés | Vilanova i la Geltrú                                                                    | 1872-2a    |
|                                                                          | 4) Congrés | Vilanova i la Geltrú                                                                    | 1872-3a-73 |
|                                                                          | 5) Congrés | Vilanova i la Geltrú                                                                    | 1876-79    |
|                                                                          | 6) Congrés | Vilanova i la Geltrú                                                                    | 1879-81    |
|                                                                          | 7) Congrés | electe senador per Barcelona, opta per Vilanova i la Geltrú (Congrés)                   | 1881-84    |
|                                                                          | 8) Congrés | electe per l'Havana, no presenta la credencial. Pren possessió per Vilanova i la Geltrú | 1884-86    |
|                                                                          | 9) Congrés | electe per L'Havana, opta per Vilanova i la Geltrú                                      | 1886-89    |
| 10) Baldrich i Palau, Gabriel                                            | SP) Senat  | vitalici                                                                                | 1889-1901  |
|                                                                          | 1) Congrés | Manresa                                                                                 | 1869-70    |
| 11) Bañeres i Gordill, Joaquim                                           | I) Senat   | Tarragona                                                                               | 1881-84    |
|                                                                          | 1) Congrés | Balaguer                                                                                | 1876-79    |
| 12) Bañuelos i Traval, Miquel dels Sants (comte de Bañuelos)             | 2) Congrés | Balaguer                                                                                | 1879-81    |
|                                                                          | 1) Congrés | Tortosa                                                                                 | 1846-48    |
|                                                                          | 2) Congrés | Tortosa                                                                                 | 1859-63    |
|                                                                          | 3) Congrés | Tortosa                                                                                 | 1864-65    |
|                                                                          | Congrés    | electe per Tarragona                                                                    | 1866       |
|                                                                          | I) Senat   | Tarragona                                                                               | 1876-77    |
| 13) Barnola, Antoni de                                                   | SP) Senat  | vitalici                                                                                | 1877-1905  |
|                                                                          | 1) Congrés | Castellterçol                                                                           | 1879-81    |
| 14) Baró i Sureda, Teodor                                                | 2) Congrés | Castellterçol                                                                           | 1884-86    |
|                                                                          | 1) Congrés | Barcelona                                                                               | 1881-84    |
|                                                                          | 2) Congrés | Barcelona                                                                               | 1884-86    |
|                                                                          | 3) Congrés | Ginzo de Limia (Orense)                                                                 | 1887-90    |
|                                                                          | 4) Congrés | Figueres                                                                                | 1893-95    |
| 15) Basave y Rodríguez de Alburquerque, Eduardo (marquès de San Eduardo) | I) Senat   | Múrcia                                                                                  | 1877-79    |
|                                                                          | II) Senat  | Tarragona                                                                               | 1881       |
| 16) Batlle i Vidal, Josep                                                | 1) Congrés | Valls                                                                                   | 1876-79    |
| 17) Bofill i Capella, Gustau de                                          | 1) Congrés | Cervera                                                                                 | 1884-86    |
|                                                                          | Congrés    | electe per Cervera                                                                      | 1896       |

| nom                                                                         | cambrà     | districte                                                | períodes  |
|-----------------------------------------------------------------------------|------------|----------------------------------------------------------|-----------|
| 18) Boixader i Solana, Isidre                                               | 1) Congrés | Seu d'Urgell                                             | 1881-84   |
|                                                                             | 2) Congrés | Seu d'Urgell                                             | 1886-90   |
| 19) Bonanza, José Pascual de                                                | 1) Congrés | Berga                                                    | 1876      |
|                                                                             | Congrés    | electe per Berga                                         | 1881      |
| 20) Borrell i Folch, Antoni                                                 | 1) Congrés | Arenys de Mar                                            | 1884-86   |
|                                                                             | I) Senat   | Lleida                                                   | 1891-92   |
|                                                                             | II) Senat  | Sevilla                                                  | 1896-97   |
|                                                                             | III) Senat | Lleida                                                   | 1899-1901 |
| 21) Bosch i Carbonell, Josep                                                | 1) Congrés | Tortosa                                                  | 1881-84   |
|                                                                             | I) Senat   | Tarragona                                                | 1891-92   |
|                                                                             | II) Senat  | Tarragona                                                | 1893-95   |
| 22) Bosch i Fustegueras, Albert                                             | 1) Congrés | Roquetes                                                 | 1878-79   |
|                                                                             | 2) Congrés | Roquetes                                                 | 1879-81   |
|                                                                             | I) Senat   | SEMAP                                                    | 1881      |
|                                                                             | 3) Congrés | Roquetes                                                 | 1881-84   |
|                                                                             | 4) Congrés | Albacete                                                 | 1884-86   |
|                                                                             | II) Senat  | SEMAP                                                    | 1886-90   |
|                                                                             | 5) Congrés | Roquetes                                                 | 1891-92   |
|                                                                             | SV) Senat  | vitalici                                                 | 1892-1900 |
| 23) Bosch i Labrús, Pere                                                    | 1) Congrés | electe per Barcelona, opta per Vic                       | 1876-79   |
|                                                                             | 2) Congrés | Vic                                                      | 1879-81   |
|                                                                             | 3) Congrés | Vic                                                      | 1881-84   |
|                                                                             | 4) Congrés | Vic                                                      | 1884-86   |
|                                                                             | 5) Congrés | electe per Terrassa, opta per Girona                     | 1891-92   |
| 24) Bremon y Cabello, José María                                            | 1) Congrés | Montblanc                                                | 1864-65   |
|                                                                             | 2) Congrés | Montblanc                                                | 1866-68   |
|                                                                             | I) Senat   | Tarragona                                                | 1876-77   |
|                                                                             | II) Senat  | Tarragona                                                | 1877-79   |
| 25) Brunet e Illa, José Manuel                                              | I) Senat   | Guipúscoa                                                | 1872-3a   |
|                                                                             | 1) Congrés | electe senador per Tarragona, opta per Tortosa (Congrés) | 1879-81   |
| 26) Cabezas y Montemayor, Miguel                                            | 1) Congrés | Sort                                                     | 1879-81   |
| 27) Cabezas y Montemayor, Rafael                                            | 1) Congrés | Lugo                                                     | 1866-68   |
|                                                                             | 2) Congrés | Tremp                                                    | 1876-79   |
|                                                                             | 3) Congrés | Tremp                                                    | 1879-81   |
|                                                                             | 4) Congrés | Tremp                                                    | 1882-84   |
|                                                                             | 5) Congrés | Tremp                                                    | 1884-86   |
|                                                                             | 6) Congrés | Tremp                                                    | 1886-90   |
|                                                                             | 7) Congrés | Tremp                                                    | 1891-92   |
|                                                                             | 8) Congrés | Tremp                                                    | 1893-95   |
|                                                                             | 9) Congrés | Tremp                                                    | 1896-97   |
| 28) Cabirol i Pau, Joaquim                                                  | 1) Congrés | Olot                                                     | 1862-63   |
|                                                                             | 2) Congrés | Arenys de Mar                                            | 1864-65   |
|                                                                             | 3) Congrés | Arenys de Mar                                            | 1876-79   |
| 29) Camacho y Fernández, Manuel                                             | 1) Congrés | Igualada                                                 | 1879-81   |
| 30) Camps i Armet, Albert                                                   | 1) Congrés | La Bisbal                                                | 1879-81   |
|                                                                             | 2) Congrés | La Bisbal                                                | 1882-84   |
|                                                                             | 3) Congrés | La Bisbal                                                | 1884-86   |
|                                                                             | 4) Congrés | La Bisbal                                                | 1886-90   |
|                                                                             | I) Senat   | Girona                                                   | 1893-95   |
|                                                                             | II) Senat  | Girona                                                   | 1898-99   |
|                                                                             | III) Senat | Girona                                                   | 1899-1901 |
| 31) Camps i de Mata, Pelagi de<br>(marquès de Camps de Mata<br>des de 1878) | Congrés    | electe per Figueres                                      | 1863      |
|                                                                             | 1) Congrés | Girona                                                   | 1866-68   |
|                                                                             | 2) Congrés | Girona                                                   | 1876-79   |

| nom                                                                      | cambra      | districte                                                                       | períodes |
|--------------------------------------------------------------------------|-------------|---------------------------------------------------------------------------------|----------|
| Camps i de Mata, Pelagi de (marquès de Camps de Mata des de 1878; cont.) | 3) Congrés  | Girona                                                                          | 1879-81  |
|                                                                          | I) Senat    | Girona                                                                          | 1881-84  |
|                                                                          | II) Senat   | Girona                                                                          | 1884-86  |
| 32) Cañellas i Gallisà, Rafael                                           | I) Senat    | Tarragona                                                                       | 1879-82  |
|                                                                          | II) Senat   | Tarragona                                                                       | 1881-84  |
|                                                                          | Senat       | nomenat vitalici, no arriba a prendre pos-sessió                                | 1886     |
| 33) Cañellas i Tomàs, Joan                                               | 1) Congrés  | El Vendrell                                                                     | 1881-84  |
|                                                                          | 2) Congrés  | El Vendrell                                                                     | 1886-90  |
|                                                                          | 3) Congrés  | Tarragona                                                                       | 1893-95  |
|                                                                          | 4) Congrés  | Tarragona                                                                       | 1896-97  |
|                                                                          | 5) Congrés  | Tarragona                                                                       | 1898-99  |
|                                                                          | 6) Congrés  | Tarragona                                                                       | 1900-01  |
|                                                                          | 7) Congrés  | Tarragona                                                                       | 1901-03  |
|                                                                          | I) Senat    | Tarragona                                                                       | 1904-05  |
|                                                                          | II) Senat   | Tarragona                                                                       | 1905-07  |
| 34) Carnicero y San Román, Juan                                          | 1) Congrés  | Roquetes                                                                        | 1876-79  |
|                                                                          | I) Senat    | Badajoz                                                                         | 1884-86  |
| 35) Castelar y Ripoll, Emilio                                            | 1) Congrés  | electe per Saragossa, opta per Lleida                                           | 1869-71  |
|                                                                          | 2) Congrés  | electe per Mercat (València) i San Pablo (Saragossa), opta per Aracena (Huelva) | 1871-72  |
|                                                                          | 3) Congrés  | Aracena, opta per Alcoi                                                         | 1872-2a  |
|                                                                          | 4) Congrés  | Aracena                                                                         | 1872-73  |
|                                                                          | 5) Congrés  | Aracena                                                                         | 1873-74  |
|                                                                          | 6) Congrés  | Barcelona                                                                       | 1876-79  |
|                                                                          | 7) Congrés  | Barcelona                                                                       | 1879-81  |
|                                                                          | 8) Congrés  | Barcelona                                                                       | 1881-83  |
|                                                                          | Congrés     | essent diputat per Barcelona, opta per Osca                                     | 1883-84  |
|                                                                          | 9) Congrés  | Osca                                                                            | 1884-86  |
|                                                                          | 10) Congrés | Osca                                                                            | 1886-90  |
|                                                                          | 11) Congrés | Osca                                                                            | 1891-92  |
|                                                                          | 12) Congrés | Osca                                                                            | 1893-95  |
|                                                                          | Congrés     | electe per Osca                                                                 | 1896     |
|                                                                          | 13) Congrés | Osca                                                                            | 1898-99  |
|                                                                          | Congrés     | electe per Múrcia                                                               | 1899     |
| 36) Castell de Pons, Antoni                                              | 1) Congrés  | Igualada                                                                        | 1876-79  |
| 37) Castellarnau i Balcells, Joaquim                                     | 1) Congrés  | El Vendrell                                                                     | 1876-79  |
|                                                                          | 2) Congrés  | El Vendrell                                                                     | 1879-81  |
|                                                                          | 3) Congrés  | El Vendrell                                                                     | 1884-86  |
| 38) Castellet i Sampsó, Josep                                            | 1) Congrés  | Valls                                                                           | 1879-81  |
|                                                                          | 2) Congrés  | Valls                                                                           | 1881-84  |
| 39) Celleruelo y Poviones, José María                                    | 1) Congrés  | Lleida                                                                          | 1881-84  |
|                                                                          | 2) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1884-86  |
|                                                                          | 3) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1886-90  |
|                                                                          | 4) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1891-92  |
|                                                                          | 5) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1893-95  |
|                                                                          | 6) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1896-97  |
|                                                                          | 7) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1898-99  |
|                                                                          | 8) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1899-01  |
|                                                                          | 9) Congrés  | Oviedo                                                                          | 1901-03  |
|                                                                          | 10) Congrés | Oviedo                                                                          | 1903-05  |
|                                                                          | 11) Congrés | Oviedo                                                                          | 1905-07  |
|                                                                          | 12) Congrés | Oviedo                                                                          | 1907-09  |
|                                                                          | SP) Senat   | vitalici                                                                        | 1910-11  |

| nom                                                                       | cambra     | districte                                                                     | períodes  |
|---------------------------------------------------------------------------|------------|-------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 40) Climent i Vidal, Enric                                                | 1) Congrés | Girona                                                                        | 1854-56   |
|                                                                           | I) Senat   | Girona                                                                        | 1872-2a   |
|                                                                           | II) Senat  | Girona                                                                        | 1876-77   |
|                                                                           | III) Senat | Girona                                                                        | 1877-79   |
| 41) Collaso i Gil, Pere                                                   | 1) Congrés | Barcelona                                                                     | 1871-72   |
|                                                                           | I) Senat   | Barcelona                                                                     | 1872-2a   |
|                                                                           | 2) Congrés | Barcelona                                                                     | 1876-79   |
|                                                                           | II) Senat  | Barcelona                                                                     | 1881-84   |
|                                                                           | SP) Senat  | vitalici                                                                      | 1886-87   |
| 42) Despujol i Dusay, Eulogi (comte de Casp)                              | 1) Congrés | Aguadilla (Puerto-Rico)                                                       | 1884-86   |
|                                                                           | SP) Senat  | vitalici                                                                      | 1897-1907 |
| 43) Despujol i Dusay, Josep Maria                                         | 1) Congrés | Tortosa                                                                       | 1879-81   |
| 44) Despujol i Dusay, Ignasi Maria (marquès de Palmerola)                 | SP) Senat  | vitalici                                                                      | 1877-82   |
| 45) Diz Romero, Pedro                                                     | 1) Congrés | Caguas (Puerto-Rico)                                                          | 1872-2a   |
|                                                                           | 2) Congrés | Olot                                                                          | 1881-84   |
| 46) Duran i Bas, Manel                                                    | 1) Congrés | Barcelona                                                                     | 1863-64   |
|                                                                           | 2) Congrés | Barcelona                                                                     | 1865-66   |
|                                                                           | 3) Congrés | Barcelona                                                                     | 1879-81   |
|                                                                           | Congrés    | electe per Berga essent diputat per Barcelona, opta per continuar a Barcelona | 1880      |
|                                                                           | 4) Congrés | Barcelona                                                                     | 1884-86   |
|                                                                           | I) Senat   | SEBAP                                                                         | 1886-90   |
|                                                                           | SP) Senat  | vitalici                                                                      | 1891-1907 |
|                                                                           |            |                                                                               |           |
| 47) Escrivà de Romaní i Dusay, Guillem (comte de Casal)                   | I) Senat   | Girona                                                                        | 1884-86   |
|                                                                           | II) Senat  | Girona                                                                        | 1891-92   |
|                                                                           | II) Senat  | Toledo                                                                        | 1893-95   |
| 48) Escrivà de Romaní i Dusay, Josep Maria (marquès de Monistrol)         | I) Senat   | vitalici                                                                      | 1865-68   |
|                                                                           | II) Senat  | Girona                                                                        | 1876-77   |
|                                                                           | SP) Senat  | vitalici                                                                      | 1877-90   |
| 49) Escrivà de Romaní i Fernández de Córdoba, Joaquim (marquès d'Aguilar) | 1) Congrés | Olot                                                                          | 1884-86   |
|                                                                           | 2) Congrés | Olot                                                                          | 1886-90   |
|                                                                           | 3) Congrés | Olot                                                                          | 1891-92   |
|                                                                           | 4) Congrés | Olot                                                                          | 1893-95   |
| 50) Estruch i Ferrer, Ramon                                               | 1) Congrés | Molins de Rei                                                                 | 1864-65   |
|                                                                           | 2) Congrés | Manresa                                                                       | 1865-66   |
|                                                                           | I) Senat   | Barcelona                                                                     | 1872-2a   |
|                                                                           | II) Senat  | Barcelona                                                                     | 1876-77   |
|                                                                           | III) Senat | Barcelona                                                                     | 1877-79   |
|                                                                           | IV) Senat  | Barcelona                                                                     | 1879-81   |
| 51) Fabra i Deas, Nil Maria                                               | 1) Congrés | Castellterçol                                                                 | 1876-79   |
|                                                                           | I) Senat   | Alacant                                                                       | 1891-92   |
| 52) Fabra i Floreta, Joan                                                 | 1) Congrés | Girona                                                                        | 1865-66   |
|                                                                           | 2) Congrés | Puigcerdà                                                                     | 1871-72   |
|                                                                           | 3) Congrés | Puigcerdà                                                                     | 1872-2    |
|                                                                           | 4) Congrés | Puigcerdà                                                                     | 1876-79   |
|                                                                           | 5) Congrés | Girona                                                                        | 1881-84   |
|                                                                           | 6) Congrés | Girona                                                                        | 1886-89   |
|                                                                           | Congrés    | electe per Girona                                                             | 1893      |
| 53) Fabra i Fontanils, Camil (marquès d'Alella des de 1889)               | 1) Congrés | Barcelona                                                                     | 1876-79   |
|                                                                           | 2) Congrés | Barcelona                                                                     | 1881-84   |
|                                                                           | 3) Congrés | Barcelona                                                                     | 1884-86   |
|                                                                           | 4) Congrés | Barcelona                                                                     | 1886-90   |
|                                                                           | I) Senat   | Barcelona                                                                     | 1891-92   |
|                                                                           | SP) Senat  | vitalici                                                                      | 1893-1902 |

| nom                                                                  | cambra     | districte                                                      | períodes  |
|----------------------------------------------------------------------|------------|----------------------------------------------------------------|-----------|
| 54) Fernández de la Hoz Gómez, José María                            | 1) Congrés | Madrid                                                         | 1844-46   |
|                                                                      | 2) Congrés | Río (Madrid)                                                   | 1846-50   |
|                                                                      | 3) Congrés | Infantes (Ciudad Real)                                         | 1850-51   |
|                                                                      | 4) Congrés | Infantes                                                       | 1857-58   |
|                                                                      | 5) Congrés | electe per Tuy (Pontevedra), opta per Puenteáreas (Pontevedra) | 1863-64   |
|                                                                      | 6) Congrés | electe per Puenteáreas, opta per Maravillas (Madrid)           | 1864-65   |
|                                                                      | 7) Congrés | electe per Almeria, opta per Madrid                            | 1865-66   |
|                                                                      | 8) Congrés | Torrelaguna (Madrid)                                           | 1871-72   |
|                                                                      | 9) Congrés | Villajoyosa (Alacant)                                          | 1872-2a   |
|                                                                      | I) Senat   | Lleida                                                         | 1876-77   |
|                                                                      | SP) Senat  | vitalici                                                       | 1877-87   |
| 55) Ferratges i Mesa, Antoni (marquès de Mont-Roig a partir de 1887) | 1) Congrés | Vic                                                            | 1869-71   |
|                                                                      | 2) Congrés | Granollers                                                     | 1871-72   |
|                                                                      | 3) Congrés | Granollers                                                     | 1872-2a   |
|                                                                      | 4) Congrés | electe per Santiago de Cuba, opta per Granollers               | 1881-84   |
|                                                                      | 5) Congrés | Granollers                                                     | 1884-86   |
|                                                                      | 6) Congrés | Granollers                                                     | 1886-87   |
|                                                                      | I) Senat   | Zamora                                                         | 1889-90   |
|                                                                      | 7) Congrés | Granollers                                                     | 1891-92   |
|                                                                      | 8) Congrés | Granollers                                                     | 1893-95   |
|                                                                      | II) Senat  | Barcelona                                                      | 1896-97   |
|                                                                      | 9) Congrés | Granollers                                                     | 1898      |
|                                                                      | SP) Senat  | vitalici                                                       | 1898-1909 |
| 56) Ferrer i Forés, Josep                                            | 1) Congrés | Gandesa                                                        | 1879-81   |
|                                                                      | 2) Congrés | Gandesa                                                        | 1884-86   |
| 57) Ferrer i Vidal, Josep                                            | Congrés    | electe per Vilafranca del Penedès                              | 1857      |
|                                                                      | 1) Congrés | Vilafranca del Penedès                                         | 1858      |
|                                                                      | 2) Congrés | Barcelona                                                      | 1865-66   |
|                                                                      | Congrés    | electe per Barcelona                                           | 1866      |
|                                                                      | 3) Congrés | Barcelona                                                      | 1867-68   |
|                                                                      | Congrés    | electe per Barcelona                                           | 1871      |
|                                                                      | I) Senat   | Barcelona                                                      | 1876-77   |
|                                                                      | II) Senat  | Barcelona                                                      | 1882-84   |
|                                                                      | III) Senat | Barcelona                                                      | 1884-86   |
|                                                                      | IV) Senat  | Barcelona                                                      | 1886-90   |
| 58) Ferreras Toro, José                                              | 1) Congrés | Sort                                                           | 1876-79   |
|                                                                      | 2) Congrés | Caguas (Puerto-Rico)                                           | 1881-82   |
|                                                                      | 3) Congrés | Almunia (Saragossa)                                            | 1882-84   |
|                                                                      | 4) Congrés | Madrid                                                         | 1886-90   |
|                                                                      | I) Senat   | Orense                                                         | 1891-92   |
|                                                                      | 5) Congrés | Santa Clara (Cuba)                                             | 1893      |
|                                                                      | SP) Senat  | vitalici                                                       | 1893-04   |
| 59) Florejachs i de Berart, Josep                                    | 1) Congrés | Girona                                                         | 1865-66   |
|                                                                      | 2) Congrés | Olot                                                           | 1876-79   |
|                                                                      | 3) Congrés | Olot                                                           | 1879-80   |
| 60) Gambel y Aybar, Constancio                                       | 1) Congrés | Barbastro (Osca)                                               | 1864-66   |
|                                                                      | 2) Congrés | Seu d'Urgell                                                   | 1876-79   |
|                                                                      | Senat      | electe per Girona                                              | 1879      |
| 61) Garcia Oliver, Josep                                             | 1) Congrés | Mataró                                                         | 1881-83   |
| 62) Gasset i Matheu, Eduard                                          | 1) Congrés | Valls                                                          | 1859-63   |
|                                                                      | 2) Congrés | Tarragona                                                      | 1863-64   |
|                                                                      | 3) Congrés | Tarragona                                                      | 1865-66   |

| nom                                                               | cambra     | districte                                      | períodes  |
|-------------------------------------------------------------------|------------|------------------------------------------------|-----------|
| Gasset i Matheu, Eduard (cont.)                                   | 4) Congrés | Gandesa                                        | 1876-79   |
| 63) Gasset i Mercader, Manel<br>(marquès de Benzú)                | SP) Senat  | vitalici                                       | 1865-68   |
|                                                                   | I) Senat   | Lleida                                         | 1876-77   |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                       | 1877-87   |
|                                                                   |            |                                                |           |
| 64) Gay i Sardà, Pere Nolasca                                     | 1) Congrés | Tarragona                                      | 1881-84   |
|                                                                   | 2) Congrés | Tarragona                                      | 1898-99   |
| 65) Girona i Agrafer, Jaume                                       | 1) Congrés | Berga                                          | 1863-64   |
|                                                                   | I) Senat   | Puerto-Rico                                    | 1882-84   |
|                                                                   | II) Senat  | Lleida                                         | 1884-86   |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                       | 1891-1907 |
| 66) Girona i Agrafer, Manel                                       | 1) Congrés | La Seu d'Urgell                                | 1863-64   |
|                                                                   | 2) Congrés | Lleida                                         | 1865-66   |
|                                                                   | I) Senat   | Barcelona                                      | 1877-79   |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                       | 1885-1905 |
| 67) Godó i Pie, Bartomeu                                          | 1) Congrés | Igualada                                       | 1881-84   |
|                                                                   | 2) Congrés | Igualada                                       | 1887-90   |
| 68) González Cabanne, Teodor                                      | 1) Congrés | Tarragona                                      | 1884-86   |
|                                                                   | 2) Congrés | Tortosa                                        | 1891-92   |
|                                                                   | 3) Congrés | Tortosa                                        | 1899-01   |
| 69) Graells i Agüera, Marià de la Pau                             | 1) Senat   | SEBAP                                          | 1881-84   |
|                                                                   | 2) Senat   | Barcelona                                      | 1887-90   |
| 70) Gumà i Ferran, Francesc                                       | 1) Congrés | Matanzas (Cuba)                                | 1879-81   |
|                                                                   | 2) Congrés | Matanzas (Cuba)                                | 1881-84   |
|                                                                   | 3) Congrés | Igualada                                       | 1884-86   |
| 71) Henrich i Girona, Manel                                       | 1) Congrés | Figueres                                       | 1881-84   |
| 72) Hoppe y Rute, Federico                                        | Congrés    | electe per Albuñol (Granada)                   | 1872-2a   |
|                                                                   | I) Senat   | Granada                                        | 1871-72   |
|                                                                   | 1) Congrés | Utando (Puerto-Rico)                           | 1876-79   |
|                                                                   | II) Senat  | Samora                                         | 1878-79   |
|                                                                   | 2) Congrés | Solsona                                        | 1879-81   |
|                                                                   | III) Senat | Màlaga                                         | 1883-84   |
|                                                                   | IV) Senat  | Màlaga                                         | 1886-90   |
|                                                                   | V) Senat   | Màlaga                                         | 1893-95   |
| 73) Jiménez Cuenca, Juan                                          | VI) Senat  | Màlaga                                         | 1898-99   |
|                                                                   | Congrés    | electe per Còrdova                             | 1843-2a   |
|                                                                   | I) Senat   | Tarragona                                      | 1881-84   |
| 74) Labajos i Arenas, Roc                                         | II) Senat  | Còrdova                                        | 1886-90   |
|                                                                   | 1) Congrés | Gràcia                                         | 1884-86   |
| 75) León y Cataumbert, Luís de<br>(marquès de Denia, des de 1894) | 1) Congrés | Sort                                           | 1881-84   |
|                                                                   | 2) Congrés | Sort                                           | 1884-86   |
|                                                                   | 3) Congrés | Sort                                           | 1886-90   |
|                                                                   | 4) Congrés | Sort                                           | 1891-92   |
|                                                                   | 5) Congrés | Sort; pren possessió d'una senadoria vitalícia | 1893      |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                       | 1893-1904 |
|                                                                   |            |                                                |           |
| 76) Llorente y Lanas, Alejandro                                   | 1) Congrés | Cadís                                          | 1843-2a   |
|                                                                   | 2) Congrés | Cadís                                          | 1844-46   |
|                                                                   | 3) Congrés | Daroca (Saragossa)                             | 1846-48   |
|                                                                   | 4) Congrés | Puerto de Santa María (Cadís)                  | 1850-51   |
|                                                                   | 5) Congrés | Puerto de Santa María                          | 1851-52   |
|                                                                   | 6) Congrés | Daroca, Puerto de Santa María                  | 1853-54   |
|                                                                   | 7) Congrés | Puerto de Santa María                          | 1857-58   |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                       | 1863-68   |
|                                                                   | I) Senat   | Lleida                                         | 1871-72   |
|                                                                   | II) Senat  | Lleida                                         | 1876-77   |



| nom                                                         | cambra      | districte                                                                       | períodes  |
|-------------------------------------------------------------|-------------|---------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| Llorente y Lanas, Alejandro (cont.)                         | SP) Senat   | vitalici                                                                        | 1877-1901 |
| 77) López de Letona Lomas, Antonio                          | 1) Congrés  | Malagrón (Ciudad Real)                                                          | 1859      |
|                                                             | I) Senat    | Sòria                                                                           | 1876-77   |
|                                                             | II) Senat   | Sòria                                                                           | 1877-79   |
|                                                             | III) Senat  | Barcelona                                                                       | 1884      |
| 78) López Fabra, Francesc                                   | 1) Congrés  | Barcelona                                                                       | 1879-81   |
| 79) López y López, Antonio (marquès de Comillas)            | SP) Senat   | dret propi                                                                      | 1882-83   |
| 80) Macià i Bonaplata, Fèlix                                | 1) Congrés  | Vic                                                                             | 1872-73   |
|                                                             | 2) Congrés  | Puigcerdà                                                                       | 1879-81   |
|                                                             | 3) Congrés  | Puigcerdà                                                                       | 1881-84   |
|                                                             | 4) Congrés  | Puigcerdà                                                                       | 1884-86   |
|                                                             | 5) Congrés  | Puigcerdà                                                                       | 1886-90   |
| 81) Mackenna y Muñoz, José Ramón                            | I) Senat    | Balears                                                                         | 1876-77   |
|                                                             | II) Senat   | Lleida                                                                          | 1877-79   |
| 82) Madorell i Badia, Francesc d'Assís                      | 1) Congrés  | Vilafranca del Penedès                                                          | 1872-2a   |
|                                                             | 2) Congrés  | Vilafranca del Penedès                                                          | 1881-84   |
| 83) Magaz y Jaime, Juan (marquès de Magaz des de 1898)      | I) Senat    | electe per les universitats de Barcelona i Valladolid, opta per la de Barcelona | 1877-79   |
|                                                             | II) Senat   | Universitat de Barcelona                                                        | 1879-81   |
|                                                             | III) Senat  | Universitat de Barcelona                                                        | 1881-84   |
|                                                             | IV) Senat   | Universitat de Barcelona                                                        | 1884-86   |
|                                                             | V) Senat    | Universitat de Barcelona                                                        | 1886-90   |
|                                                             | VI) Senat   | Universitat de Barcelona                                                        | 1891-92   |
|                                                             | VII) Senat  | Universitat de Barcelona                                                        | 1893-95   |
|                                                             | VIII) Senat | Universitat de Barcelona                                                        | 1896-97   |
|                                                             | IX) Senat   | Universitat de Barcelona                                                        | 1898-99   |
|                                                             | X) Senat    | Universitat de Barcelona                                                        | 1899-1901 |
|                                                             | XI) Senat   | Universitat de Barcelona                                                        | 1901-03   |
| 84) Maluquer i de Tirell, Josep                             | 1) Congrés  | Castellterçol                                                                   | 1871      |
|                                                             | 2) Congrés  | Castellterçol                                                                   | 1872-2a   |
|                                                             | I) Senat    | Lleida                                                                          | 1876-77   |
|                                                             | II) Senat   | Lleida                                                                          | 1877-79   |
|                                                             | III) Senat  | Lleida                                                                          | 1879-81   |
|                                                             | SP) Senat   | vitalici                                                                        | 1881-1916 |
| 85) Marcet i Vidal, Frederic                                | 1) Congrés  | Barcelona                                                                       | 1881-84   |
|                                                             | 2) Congrés  | Barcelona                                                                       | 1886-90   |
|                                                             | I) Senat    | Barcelona                                                                       | 1893-95   |
| 86) Marin Carbonell, Joaquim                                | 1) Congrés  | Berga                                                                           | 1881-84   |
|                                                             | 2) Congrés  | Berga                                                                           | 1884-86   |
|                                                             | 3) Congrés  | Berga                                                                           | 1886-90   |
|                                                             | 4) Congrés  | Berga                                                                           | 1893-95   |
|                                                             | Congrés     | electe per Berga                                                                | 1896      |
| 87) Martín Murga, Carlos                                    | 1) Congrés  | Tortosa                                                                         | 1884-86   |
|                                                             | I) Senat    | Tarragona                                                                       | 1896-97   |
| 88) Martínez Brau, Francisco                                | 1) Congrés  | Balaguer                                                                        | 1872-2a   |
|                                                             | 2) Congrés  | Balaguer                                                                        | 1881-84   |
|                                                             | 3) Congrés  | Balaguer                                                                        | 1886-89   |
| 89) Martínez Corvalán, Francisco                            | 1) Congrés  | Yecla (Múrcia)                                                                  | 1876-79   |
|                                                             | 2) Congrés  | Lorca (Múrcia)                                                                  | 1879-81   |
|                                                             | 3) Congrés  | Roquetes                                                                        | 1884-86   |
| 90) Martorell i Fivaller, Josep Maria (duc d'Almenara Alta) | 1) Congrés  | Maó (Balears)                                                                   | 1876-79   |
|                                                             | 2) Congrés  | Maó (Balears)                                                                   | 1879-81   |
|                                                             | 3) Congrés  | Balaguer                                                                        | 1884-86   |
| 91) Mas i Martínez, Josep                                   | 1) Congrés  | Manresa                                                                         | 1881-84   |

| nom                                                               | cambra     | districte                                                  | períodes          |
|-------------------------------------------------------------------|------------|------------------------------------------------------------|-------------------|
| 92) Maspons i Labrós, Marià                                       | 1) Congrés | Granollers                                                 | 1876-79           |
|                                                                   | 2) Congrés | Granollers                                                 | 1879-81           |
| 93) Mata i Alòs, Francesc de (comte de Torre-Mata)                | 1) Congrés | Barcelona                                                  | 1844-46           |
|                                                                   | 2) Congrés | Barcelona                                                  | 1846-50           |
|                                                                   | 3) Congrés | Lleida                                                     | 1850-51           |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                                   | 1853-68           |
|                                                                   | I) Senat   | Lleida                                                     | 1877-79           |
|                                                                   | II) Senat  | Lleida                                                     | 1879-81           |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                                   | 1881-84           |
| 94) Mataró i Vilallonga, Antoni                                   | 1) Congrés | Santa Coloma de Farners                                    | 1881-84           |
|                                                                   | 2) Congrés | Santa Coloma de Farners                                    | 1884-85           |
| 95) Montoliu i de Sarriera, Plàcid Maria de (marquès de Montoliu) | 1) Congrés | Tarragona                                                  | 1876-79           |
|                                                                   | 2) Congrés | Tarragona                                                  | 1879-81           |
|                                                                   | I) Senat   | Tarragona                                                  | 1884-86           |
| 96) Moradillo de Patxot, Ferran de                                | 1) Congrés | Figuères                                                   | 1879-81           |
| 97) Moragas i Droz, Ròmul                                         | 1) Congrés | Sort                                                       | 1876              |
| 98) Morenes i de Tord, Carles de (baró de les Quatre Torres)      | 1) Congrés | Tarragona                                                  | 1864-65           |
|                                                                   | 2) Congrés | Tarragona                                                  | 1866-68           |
|                                                                   | I) Senat   | Tarragona                                                  | 1876-77           |
|                                                                   | II) Senat  | Tarragona                                                  | 1877-79           |
|                                                                   | III) Senat | Tarragona                                                  | 1884-85           |
|                                                                   | IV) Senat  | Tarragona                                                  | 1891-92           |
| 99) Moreno Benítez, Juan                                          | 1) Congrés | Orotava (Canàries)                                         | 1850-51           |
|                                                                   | 2) Congrés | Orotava                                                    | 1851-52           |
|                                                                   | 3) Congrés | Santa Cruz de Tenerife (Canàries)                          | 1869-71           |
|                                                                   | 4) Congrés | Navalcarnero (Madrid)                                      | 1871-72           |
|                                                                   | 5) Congrés | Navalcarnero                                               | 1872-2a           |
|                                                                   | I) Senat   | Girona                                                     | 1877-79           |
|                                                                   | SP) Senat  | vitalici                                                   | 1881-87           |
| 100) Moreno y Gil de Borja, Luís                                  | 1) Congrés | Figuères                                                   | 1884-86           |
| 101) Nadal i Vilardaga, Josep Maria                               | 1) Congrés | Gràcia                                                     | 1876-79           |
|                                                                   | 2) Congrés | Gràcia                                                     | 1881<br>(1879-81) |
|                                                                   | Senat      | electe per Barcelona                                       | 1900              |
| 102) Navarro i Rodrigo, Carlos                                    | 1) Congrés | Pego (Alacant)                                             | 1861-63           |
|                                                                   | 2) Congrés | Palma (Balears)                                            | 1865-66           |
|                                                                   | 3) Congrés | Palma                                                      | 1869-71           |
|                                                                   | 4) Congrés | Huete (Conca)                                              | 1871-72           |
|                                                                   | 5) Congrés | Purchena (Almeria)                                         | 1872-2a           |
|                                                                   | 6) Congrés | Purchena                                                   | 1876-79           |
|                                                                   | 7) Congrés | Almeria                                                    | 1879-81           |
|                                                                   | 8) Congrés | electe per Villacarrillo (Jaen), opta per Sorbas (Almeria) | 1881-84           |
|                                                                   | I) Senat   | Tarragona                                                  | 1884-86           |
|                                                                   | 9) Congrés | Almeria                                                    | 1886-90           |
|                                                                   | II) Senat  | Almeria                                                    | 1890              |
|                                                                   | SP) Senat  | dret propi                                                 | 1892-1903         |
| 103) Nicolau i Vilaseca, Frederic                                 | 1) Congrés | Barcelona                                                  | 1879-81           |
|                                                                   | 2) Congrés | Barcelona                                                  | 1884-86           |
|                                                                   | 3) Congrés | Barcelona                                                  | 1886-90           |
|                                                                   | I) Senat   | SEBAP                                                      | 1891-92           |
|                                                                   | II) Senat  | SEBAP                                                      | 1893-95           |
|                                                                   | III) Senat | Barcelona                                                  | 1896-97           |
|                                                                   | IV) Senat  | SEBAP                                                      | 1898-99           |

| nom                                                | cambrà     | districte                          | períodes  |
|----------------------------------------------------|------------|------------------------------------|-----------|
| 104) Nuet i Minguell, Jaume (comte de Torregrossa) | 1) Congrés | Lleida                             | 1871-72   |
|                                                    | I) Senat   | Lleida                             | 1872-2a   |
|                                                    | 2) Congrés | electe per Lleida, opta per Borges | 1881-84   |
|                                                    | 3) Congrés | Lleida                             | 1891-92   |
| 105) Oliver y García, Joaquín                      | 1) Congrés | Valls                              | 1884-86   |
| 106) Orozco y de la Puente, Enrique                | 1) Congrés | Berga                              | 1876-79   |
|                                                    | 2) Congrés | Arenys de Mar                      | 1879-81   |
|                                                    | 3) Congrés | Arenys de Mar                      | 1881-84   |
|                                                    | 4) Congrés | Arenys de Mar                      | 1886-90   |
|                                                    | 5) Congrés | Arenys de Mar                      | 1891-92   |
|                                                    | I) Senat   | Alacant                            | 1912-13   |
| 107) Orozco y Zúñiga, José                         | I) Senat   | Lleida                             | 1877-79   |
|                                                    | II) Senat  | Lleida                             | 1879-81   |
| 108) Pagés i Prats, Narcís                         | 1) Congrés | Torroella de Montgrí               | 1879-81   |
| 109) Parrella Sánchez, Enrique de la               | 1) Congrés | Sigüenza (Guadalajara)             | 1878-79   |
|                                                    | 2) Senat   | Lleida                             | 1884-86   |
| 110) Pavía y Pavía, Francisco de Paula             | I) Senat   | Tarragona                          | 1876-77   |
|                                                    | SP) Senat  | vitalici                           | 1877-90   |
| 111) Paz i Casanovas, Joaquim Maria                | 1) Congrés | Manresa                            | 1859-63   |
|                                                    | 2) Congrés | Manresa                            | 1863-64   |
|                                                    | 3) Congrés | Manresa                            | 1864-65   |
|                                                    | 4) Congrés | Manresa                            | 1865-66   |
|                                                    | 5) Congrés | Manresa                            | 1866-68   |
|                                                    | I) Senat   | Barcelona                          | 1876-77   |
|                                                    | II) Senat  | SEBAP                              | 1877-79   |
|                                                    | III) Senat | SEBAP                              | 1879-81   |
|                                                    | IV) Senat  | SEBAP                              | 1884-86   |
|                                                    | V) Senat   | SEBAP                              | 1891-92   |
|                                                    | Senat      | electe per la SEBAP                | 1896      |
| 112) Pezuela y Lobo, Manuel de la                  | I) Senat   | Lleida                             | 1884-86   |
|                                                    | II) Senat  | Lleida                             | 1886-90   |
|                                                    | SP) Senat  | vitalici                           | 1891-99   |
| 113) Planas i Borrell, Joaquim                     | 1) Congrés | Terrassa                           | 1881-84   |
| 114) Planas i Casals, Josep Maria                  | 1) Congrés | Vilafranca del Penedès             | 1880-81   |
|                                                    | 2) Congrés | Vilafranca del Penedès             | 1884-86   |
|                                                    | 3) Congrés | Barcelona                          | 1891-92   |
|                                                    | 4) Congrés | Arenys de Mar                      | 1893-95   |
|                                                    | 5) Congrés | Arenys de Mar                      | 1896-97   |
|                                                    | 6) Congrés | Arenys de Mar                      | 1898-99   |
|                                                    | 7) Congrés | Arenys de Mar                      | 1899-1901 |
| 115) Pons i Espinós, Marià                         | 1) Congrés | Reus                               | 1876-79   |
|                                                    | 2) Congrés | Tarragona                          | 1879-81   |
|                                                    | 3) Congrés | Tarragona                          | 1884-85   |
| 116) Pons i Montells, Frederic                     | 1) Congrés | Vic                                | 1872-2a   |
|                                                    | 2) Congrés | Tarragona                          | 1881-82   |
|                                                    | 3) Congrés | Castellterçol                      | 1883-84   |
|                                                    | 4) Congrés | Tortosa                            | 1886-90   |
| 117) Porrúa y Moreno, José                         | 1) Congrés | Seu d'Urgell                       | 1879-81   |
|                                                    | 2) Congrés | Seu d'Urgell                       | 1884-85   |
| 118) Puig i Gibert, Ferran                         | I) Senat   | Girona                             | 1872-2a   |
|                                                    | II) Senat  | Barcelona                          | 1876-77   |
|                                                    | III) Senat | Barcelona                          | 1877-79   |
|                                                    | IV) Senat  | Barcelona                          | 1879-81   |
|                                                    | V) Senat   | Girona                             | 1881-84   |
|                                                    | VI) Senat  | Girona                             | 1884-86   |

| nom                                                           | cambra      | districte                          | períodes  |
|---------------------------------------------------------------|-------------|------------------------------------|-----------|
| Puig i Gibert, Ferran (cont.)                                 | VII) Senat  | Girona                             | 1886-90   |
|                                                               | VIII) Senat | Girona                             | 1891-92   |
|                                                               | IX) Senat   | Girona                             | 1893      |
|                                                               | SP) Senat   | vitalici                           | 1893-1901 |
| 119) Puig i Llagostera, Josep                                 | 1) Congrés  | Vic                                | 1869-71   |
|                                                               | 2) Congrés  | Vilafranca del Penedès             | 1876-79   |
|                                                               | 3) Congrés  | Vilafranca del Penedès             | 1879      |
| 120) Quintana i Combis, Albert                                | 1) Congrés  | Santa Coloma de Farners            | 1872-2a   |
|                                                               | 2) Congrés  | Torroella de Montgrí               | 1876-79   |
|                                                               | 3) Congrés  | Torroella de Montgrí               | 1881-84   |
|                                                               | 4) Congrés  | Torroella de Montgrí               | 1884-86   |
|                                                               | 5) Congrés  | Torroella de Montgrí               | 1886-88   |
|                                                               | I) Senat    | Girona                             | 1893-95   |
| 121) Ramoneda i Nonés, Josep                                  | 1) Congrés  | Sant Feliu de Llobregat            | 1882-84   |
|                                                               | 2) Congrés  | Sant Feliu de Llobregat            | 1886-90   |
| 122) Reig i Carreras, Eduard                                  | 1) Congrés  | Manresa                            | 1872-2a   |
|                                                               | 2) Congrés  | Manresa                            | 1876-79   |
|                                                               | 3) Congrés  | Manresa                            | 1879-81   |
| 123) Rius i Montaner, Marià (comte de Rius)                   | 1) Congrés  | Tortosa                            | 1869-71   |
|                                                               | 2) Congrés  | Falset                             | 1872-2a   |
|                                                               | Congrés     | electe per Falset                  | 1876      |
|                                                               | 3) Congrés  | Tarragona                          | 1882-84   |
|                                                               | 4) Congrés  | Taragona                           | 1884-86   |
|                                                               | 5) Congrés  | Tarragona                          | 1886-90   |
| 124) Rius i Taulet, Francesc de Paula                         | 6) Congrés  | Tarragona                          | 1893-94   |
|                                                               | 1) Congrés  | Barcelona                          | 1876-79   |
|                                                               | 2) Congrés  | Barcelona                          | 1879-81   |
| 125) Rocabertí de Dameto i Veri, Tomàs de (comte de Peralada) | Senat       | electe per Barcelona               | 1886      |
| 126) Rocafort i Casamitjana, Ramon                            | SP) Senat   | dret propi                         | 1878-98   |
|                                                               | 1) Congrés  | Manresa                            | 1884-86   |
|                                                               | 2) Congrés  | Castellterçol                      | 1886-90   |
|                                                               | 3) Congrés  | Castellterçol                      | 1891-92   |
|                                                               | 4) Congrés  | Castellterçol                      | 1893-95   |
| 127) Roger i Vidal, Antoni                                    | 5) Congrés  | Castellterçol                      | 1899-1901 |
| 128) Roger i Vidal, Tomàs                                     | 1) Congrés  | Barcelona                          | 1881-84   |
|                                                               | I) Senat    | Girona                             | 1872-2a   |
|                                                               | II) Senat   | Girona                             | 1876-77   |
|                                                               | III) Senat  | Girona                             | 1877-79   |
|                                                               | IV) Senat   | Girona                             | 1879-81   |
| 129) Romero y Baldrich, Vicente de                            | V) Senat    | Girona                             | 1881-83   |
|                                                               | 1) Congrés  | Gràcia                             | 1881-84   |
| 130) Ros de Olano i Perpiñà, Antoni (marquès de Quad-el-Jelú) | Congrés     | electe per Màlaga                  | 1837      |
|                                                               | 1) Congrés  | Màlaga                             | 1838-39   |
|                                                               | 2) Congrés  | València                           | 1843-2a   |
|                                                               | 3) Congrés  | electe per Girona, opta per Múrcia | 1844-46   |
|                                                               | 4) Congrés  | Puigcerdà                          | 1846-48   |
|                                                               | SP) Senat   | vitalici                           | 1849-68   |
|                                                               | 5) Congrés  | Girona                             | 1854-56   |
|                                                               | I) Senat    | Segòvia                            | 1872-2a   |
|                                                               | SP) Senat   | vitalici                           | 1877-86   |
| 131) Salamanca y Negrete, Manuel de                           | 1) Congrés  | Tortosa                            | 1876-79   |
|                                                               | 2) Congrés  | Xelva (València)                   | 1879-81   |
|                                                               | 3) Congrés  | Xelva                              | 1881-84   |
|                                                               | I) Senat    | vitalici                           | 1884-90   |

| nom                                                                                              | cambra     | districte                                                                                          | períodes  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 132) Sedó i Pàmies, Antoni                                                                       | 1) Congrés | Sant Feliu de Llobregat                                                                            | 1876-79   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Sant Feliu de Llobregat                                                                            | 1879-81   |
|                                                                                                  | 3) Congrés | Sant Feliu de Llobregat                                                                            | 1884-86   |
|                                                                                                  | 4) Congrés | Sant Feliu de Llobregat                                                                            | 1891-92   |
|                                                                                                  | SP) Senat  | vitalici                                                                                           | 1896-1902 |
| 133) Sentmenat i Despujol, Ramon<br>Maria de (marquès de Ciutadilla<br>i, després, de Sentmenat) | I) Senat   | Barcelona                                                                                          | 1879-81   |
|                                                                                                  | II) Senat  | Barcelona                                                                                          | 1885-86   |
|                                                                                                  | III) Senat | Barcelona                                                                                          | 1891-92   |
| 134) Sert i Rius, Josep                                                                          | 1) Congrés | Barcelona                                                                                          | 1884-86   |
| 135) Shee y Saavedra, Alejandro                                                                  | 1) Congrés | La Palma (Huelva)                                                                                  | 1861-63   |
|                                                                                                  | Senat      | electe per Osca                                                                                    | 1865      |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Santa Coloma de Farners                                                                            | 1876-77   |
|                                                                                                  | SP) Senat  | vitalici                                                                                           | 1877-97   |
| 136) Sivilla i Gener, Tomàs (bisbe de<br>Girona)                                                 | Senat      | electe per l'Arquebisbat de Tarragona                                                              | 1883      |
|                                                                                                  | I) Senat   | Arquebisbat de Tarragona                                                                           | 1884-86   |
|                                                                                                  | II) Senat  | Arquebisbat de Tarragona                                                                           | 1887-90   |
|                                                                                                  | Senat      | electe per l'Arquebisbat de Tarragona                                                              | 1891      |
| 137) Soldevila i Claver, Ramon                                                                   | 1) Congrés | Lleida                                                                                             | 1876-79   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Lleida                                                                                             | 1879-81   |
|                                                                                                  | 3) Congrés | Lleida                                                                                             | 1884-86   |
|                                                                                                  | 4) Congrés | Lleida                                                                                             | 1896-97   |
| 138) Torrecilla de Robles, Manuel                                                                | 1) Congrés | Alacant                                                                                            | 1854-56   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Berga                                                                                              | 1864-65   |
|                                                                                                  | 3) Congrés | Vic                                                                                                | 1865-66   |
|                                                                                                  | I) Senat   | Tarragona                                                                                          | 1877-79   |
|                                                                                                  | II) Senat  | Tarragona                                                                                          | 1879      |
| 139) Torres Jordi, Pere Antoni                                                                   | Congrés    | electe per Tremp                                                                                   | 1872-2a   |
|                                                                                                  | 1) Congrés | Tarragona                                                                                          | 1879-81   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Gandesa                                                                                            | 1881-84   |
|                                                                                                  | 3) Congrés | Torroella de Montgrí                                                                               | 1888-89   |
|                                                                                                  | 4) Congrés | Puigcerdà                                                                                          | 1893-95   |
|                                                                                                  | 5) Congrés | Valls                                                                                              | 1896-97   |
| 140) Torroella i Marimon, Salvador                                                               | 1) Congrés | Olot                                                                                               | 1879-80   |
| 141) Turull i Comadran, Pau                                                                      | 1) Congrés | Terrassa                                                                                           | 1876-79   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Terrassa                                                                                           | 1879-81   |
|                                                                                                  | 3) Congrés | Terrassa                                                                                           | 1884-86   |
|                                                                                                  | Congrés    | electe per Sabadell                                                                                | 1891      |
| 142) Urquinaona y Bidot, José María<br>(bisbe de Barcelona)                                      | Senat      | electe pels arquebisbats de Tarragona i Sa-<br>ragossa, opta pel primer, però no<br>pren possessió | 1879      |
|                                                                                                  | I) Senat   | Arquebisbat de Tarragona                                                                           | 1881-83   |
| 143) Valentí i Fontrodona, Joaquim                                                               | 1) Congrés | Mataró                                                                                             | 1876-79   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Mataró                                                                                             | 1879-81   |
|                                                                                                  | 3) Congrés | Mataró                                                                                             | 1884-86   |
| 144) Vehí i Ros, Josep Maria                                                                     | 1) Congrés | La Bisbal                                                                                          | 1863-64   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | La Bisbal                                                                                          | 1864-65   |
|                                                                                                  | 3) Congrés | Girona                                                                                             | 1865-66   |
|                                                                                                  | 4) Congrés | La Bisbal                                                                                          | 1876-79   |
|                                                                                                  | I) Senat   | Girona                                                                                             | 1879-81   |
|                                                                                                  | 5) Congrés | Girona                                                                                             | 1884-86   |
| 145) Vilaret i Cendrich, Agustí                                                                  | 1) Congrés | Santa Coloma de Farners                                                                            | 1878-79   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Santa Coloma de Farners                                                                            | 1879-81   |
| 146) Vivanco y Menchaca, Enrique                                                                 | 1) Congrés | Borges                                                                                             | 1876-79   |
| 147) Vivanco y Menchaca, Jenaro                                                                  | 1) Congrés | Borges                                                                                             | 1884-86   |
|                                                                                                  | 2) Congrés | Borges                                                                                             | 1891-92   |

| <b>nom</b>                            | <b>cambra</b> | <b>districte</b>     | <b>períodes</b> |
|---------------------------------------|---------------|----------------------|-----------------|
| 148) Vivanco y Menchaca, Manuel       | 1) Congrés    | Borges               | 1879-81         |
|                                       | 2) Congrés    | Balaguer             | 1899-1901       |
|                                       | 3) Congrés    | Borges               | 1903-05         |
| 149) Ziburu y Herrera-Dávila, Enrique | 1) Congrés    | Albocàcer (Castelló) | 1873            |
|                                       | I) Senat      | Lleida               | 1881-84         |
|                                       | Senat         | electe per Lleida    | 1893            |

## Apèndix 9. Junes directives de l'IIC, 1876-1879.

L'objectiu d'aquest apèndix i dels tres següents, és mostrar els directius de les corporacions industrials de Barcelona, que han rebut un tracte preferent al capítol tercer (*Les corporacions econòmiques catalanes*).

En el cas de l'IIC, cal tenir en compte que tant les juntes directives com les consultives anteriors a 1878, es basaven per a la seva composició i funcionament en els estatuts de 1848, que preveïen un nombre escàs de membres i una actuació sense una periodicitat determinada. Per això, les juntes anteriors a aquesta data, presenten força dificultats de cara a poder fixar la seva composició exacta. A més, els volums d'actes de l'entitat del període 1875-1878 no es poden localitzar a l'AFTN, fet que dificulta encara més el seguiment de les juntes.

A partir del reglament de 1878, però, s'eixampla el nombre de membres de la Junta Directiva, que passen a ser deu més el director i dos suplents, escollits per la Junta General anual de socis. Entre ells, nomenen un president, un vicepresident, un tesorier, un comptador, un bibliotecari i un conservador.

Pel que fa a la Junta Directiva, que als estatuts de 1848 passava força més desapercebuda, a partir de 1878 passa a compondre-se d'un nombre de socis de —com a mínim— quinze, essent-ne vocals nats el director i tots els expresidents de la directiva.

El període ressenyat aquí, va de l'1-4-1875 (data d'edició del full volant *Señor*, que és l'única referència completa d'aquest any), al 23-7-1879 (fusió amb el FPN i desaparició de l'entitat), en el cas de les juntes directives. En el de les consultives, del març de 1878 (primera constància documental), al 23-7-1879 (fusió).

Abreviatures utilitzades a l'apèndix. JD: Junta Directiva; JC: Junta Consultiva.

Font de l'apèndix 9: elaboració pròpia.

| directius                                 | càrrec                               | dates                      |
|-------------------------------------------|--------------------------------------|----------------------------|
| 1) Batlló, Enric                          | vocal JD                             | 08-1877/02-1878            |
|                                           | vocal JC                             | 03-1878/07-1879            |
| 2) Bertrand, Joan                         | vocal suplent JD                     | 10-1878/02-1879            |
| 3) Bresca, Pere                           | vocal JD                             | 10-1878/02-1879            |
|                                           | vocal JC                             | 03-1878/07-1879            |
|                                           | bibliotecari JD                      | 02-1879/07-1879            |
| 4) Borrell, Pau                           | vocal JD                             | 04-1878/07-1879            |
| 5) Bosch, Pau                             | vocal JD                             | abans<br>03-1878/04-1878   |
| 6) Buxareu, Joan                          | vocal JD                             | abans<br>04-1875/08-1877   |
| 7) Buxareu, Josep                         | vocal JD                             | després<br>4-1875/ 08-1877 |
| 8) Caralt, Delmir de                      | renuncia a un nomenament de vocal JD | 02-1878                    |
|                                           | tesorer JD                           | 02-1879/07-1879            |
| 9) Cortils i Fàbregas, Josep <sup>1</sup> | vocal JD                             | 02-1878/07-1879            |
| 10) Costa Simó, Joan                      | secretari JD                         | 04-1875/05-1875            |
| 11) Cuadras, Josep                        | vocal JC                             | 03-1878/07-1879            |

1. Josep Cortils i Fàbregas pot ser el mateix personatge que a l'IFTN apareix sense el segon cognom.

| directius                               | càrrec           | dates                    |
|-----------------------------------------|------------------|--------------------------|
| 12) Escubós, Antoni                     | vocal JD         | 04-1875/04-1877          |
| 13) Ferrer i Soler, Josep               | vocal JD         | 02-1878/07-1879          |
| 14) Ferrer i Vidal, Josep               | vocal JD         | 08-1877/02-1878          |
|                                         | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 15) Güell i Bacigalupi, Eusebi          | vocal JC         | abans<br>03-1878/07-1879 |
| 16) Isaura, Francesc de Paula           | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 17) Jaumandreu, Joan                    | president JD     | 04-1875/02-1878          |
|                                         | director         | 02-1878/07-1879          |
|                                         | vocal JC         | 02-1878/07-1879          |
| 18) Juncadella, Antoni                  | vocal JD         | 02-1875/02-1878          |
|                                         | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 19) Juncadella, Emili                   | vocal JD         | 02-1878/07-1879          |
| 20) Marquès i Puig, Isidre <sup>2</sup> | vocal JD         | 02-1878/02-1879          |
|                                         | comptador JD     | 02-1879/07-1879          |
| 21) Monteys i Puigmartí, Josep          | vocal JD         | 08-1877/02-1879          |
|                                         | vicepresident JD | 02-1879/07-1879          |
|                                         | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 22) Muntadas, Josep Antoni              | vocal JD         | 08-1877/02-1878          |
|                                         | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 23) Muntadas, Maties                    | vocal suplent JD | 10-1878/07-1879          |
| 24) Orellana, Francesc Xavier           | secretari JD     | 05-1875/07-1879          |
| 25) Parellada, Marià                    | president JD     | 02-1878/07-1879          |
| 26) Pons i Clerch, Llorenç              | vocal JC         | 04-1878/07-1879          |
| 27) Puig, Ferran                        | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 28) Ricart, Frederic                    | vocal JD         | 08-1877/02-1878          |
|                                         | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 29) Sadó, Jaume                         | vocal JC         | abans<br>03-1878/07-1879 |
| 30) Salom, Josep Antoni <sup>3</sup>    | vocal JD         | 04-1875/02-1878          |
|                                         | vocal JC         | 04-1878/07-1879          |
| 31) Serret, Antoni <sup>4</sup>         | vocal JD         | 03-1878/07-1879          |
| 32) Sert i Rius, Domènec                | vocal JD         | 08-1877/02-1878          |
|                                         | vocal JC         | 03-1878/07-1879          |
| 33) Solà i Sert, Adolf <sup>5</sup>     | vocal JD         | 02-1879/07-1879          |
| 34) Tous, Ernest                        | vocal JD         | 10-1878/07-1879          |

2. Isidre Marquès i Puig pot ser el mateix personatge que a l'IFTN apareix sense el segon cognom.

3. Josep Antoni Salom apareix en algunes ocasions com a *Joan Antoni*. A l'IFTN el veiem també com a *Josep Antoni*.

4. Antoni Serret (també present a l'IFTN) pot ser el mateix personatge que al FPN apareix amb el segon cognom: *i Palau*.

5. Adolf Solà i Sert (també present al FPE) apareix a l'IFTN sense el segon cognom.



## Apèndix 10. Juntas directives del FPN, 1876-1879.

Segon dels apèndixs dedicats als directius de les corporacions industrials de Barcelona. Segons els estatuts del FPN, la seva Junta Directiva havia d'estar composta per 25 membres, nomenats per la Junta General anual de socis. Entre aquests directius, s'havia de nomenar un president, dos vicepresidents, un tresorer, un comptador i dos secretaris

El grup que compona la Junta Directiva del període analitzat, presenta algunes dificultats de cara a la seva exacta fixació, igual que en el cas de l'IIC:

1) No sempre queda clar quins són els membres de la directiva que cessen a una renovació anual i cal deduir els que continuen pels que efectivament van apareixent a les actes de les sessions posteriors de la Junta Directiva o als documents públics de l'entitat

2) No tots els membres de la Junta Directiva assisteixen amb la mateixa regularitat a les sessions d'aquesta. Hi ha alguns casos, com el de Llorenç Serra i Clarós per a l'any 1875, que són veritables absentistes. Si no consta en cap acta el seu cessament, he optat per considerar-los com a membres en actiu si el seu nom va apareixent als documents públics de l'entitat (exposicions, fulls volants i altres) i a considerar-los implícitament separats de la directiva si el seu nom tampoc no apareix en aquests documents. En el primer cas, es troba el ja esmentat Serra, que tot i no comparèixer a cap sessió durant 1875, apareix com a un dels signants d'un document de l'entitat datat l'11-11-1875. En el segon cas, es troba Pere Gual, escollit vocal el 10-2-1878, que assisteix sols a un parell de sessions de la Junta Directiva i que posteriorment ja no apareix ni com a signant de documents de la corporació.

3) Les primeres dimissions de membres de la Junta Directiva de 18-5-1876, dins del procés d'escissió del FPE, corresponen generalment als directius que crearan tot seguit aquesta nova corporació, però no en tots els casos és així. Delmir de Caralt, per exemple, no abandona l'entitat i tornarà a ocupar més endavant càrrecs directius.

El període ressenyat, va del 14-2-1875 (renovació anual de la junta), al 23-7-1879 (fusió amb l'IIC i desaparició de l'entitat).

Font de l'apèndix 10: elaboració pròpia.

| directius                    | càrrec          | dates                 |
|------------------------------|-----------------|-----------------------|
| 1) Alexander, Thomas         | vocal           | 14-02-1875/18-05-1876 |
| 2) Aparicio, Ignasi          | vocal           | 14-02-1875/18-06-1876 |
| 3) Arango, Laureà            | comptador       | 14-02-1875/26-01-1879 |
| 4) Arolas, Martí             | vocal           | 14-02-1875/18-06-1876 |
|                              | secretari segon | 18-06-1876/26-01-1879 |
| 5) Baladia, Llorenç          | vocal           | 30-01-1876/24-05-1876 |
|                              | tresorer interí | 24-05-1876/18-06-1876 |
|                              | vocal           | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 6) Barba, Joaquim            | vocal           | 18-06-1876/21-01-1877 |
| 7) Batlló, Enric             | vocal           | 30-01-1876/18-05-1876 |
| 8) Bonastre, Antoni          | vocal           | 18-06-1876/10-02-1878 |
|                              | tresorer        | 10-02-1878/26-01-1879 |
| 9) Bosch i Labrús, Pere      | president       | 14-02-1875/18-05-1876 |
| 10) Buxeda, Miquel           | vocal           | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 11) Canadell i Prats, Antoni | vocal           | 14-02-1875/30-01-1876 |

| directius                                   | càrrec                            | dates                 |
|---------------------------------------------|-----------------------------------|-----------------------|
| 12) Caralt, Delmir de                       | vocal                             | 14-02-1875/18-05-1876 |
|                                             | vicepresident 2n                  | 10-02-1878/23-07-1879 |
| 13) Carcer, Josep de (baró de Maldà)        | vocal                             | 18-06-1876/10-02-1878 |
| 14) Carreras, Ignasi                        | renuncia a un nomenament de vocal | 18-06-1876            |
| 15) Carreras, Jaume                         | vocal                             | 27-07-1876/10-02-1878 |
| 16) Casarramona, Joan                       | vocal                             | 27-07-1876/26-01-1879 |
| 17) Chufresa, Àngel                         | renuncia a un nomenament de vocal | 18-06-1876            |
| 18) Colom i Roca, Josep                     | vocal                             | 30-01-1876/21-01-1877 |
|                                             | vicepresident 1r                  | 21-01-1877/26-01-1879 |
| 19) Cornet, Josep Maria                     | vocal                             | 18-06-1876/10-02-1878 |
| 20) Cros, Amadeu                            | vocal                             | 30-01-1876/18-05-1876 |
| 21) Domingo i Garriga, Francesc             | vicepresident 2n                  | 14-02-1875/18-05-1876 |
| 22) Feliu i Coma, Manel                     | vocal                             | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 23) Fernández, Jacint                       | vocal                             | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 24) Ferrer, Vicent                          | vocal                             | 18-06-1876/10-02-1878 |
| 25) Flaquer, Alfons                         | vocal                             | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 26) Flaquer, Eduard                         | vocal                             | 14-02-1875/18-06-1876 |
| 27) Fonrodona, Jaume                        | vicepresident 1r                  | 14-02-1875/18-05-1876 |
| 28) Garriga, Pere <sup>6</sup>              | vocal                             | 18-06-1876/26-01-1879 |
| 29) Gassó, Josep <sup>7</sup>               | vocal                             | 10-02-1878/23-07-1879 |
| 30) Gual, Pere <sup>8</sup>                 | vocal                             | 10-02-1878/ 05-1878   |
| 31) Henrich, Manel                          | secretari 2n                      | 26-01-1876/23-07-1879 |
| 32) Jover i Serra, Joan                     | vocal                             | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 33) Juncadella, Antoni                      | vocal                             | 10-02-1878/23-07-1879 |
| 34) Juncadella, Emili                       | vocal                             | 27-07-1876/10-02-1878 |
| 35) Junyent, Sebastià                       | vocal                             | 18-06-1876/21-01-1877 |
| 36) Llopis i Serra, Enric <sup>9</sup>      | secretari 2n                      | 14-02-1875/18-05-1876 |
| 37) Macià i Bonaplata, Fèlix                | vocal                             | 30-01-1876/18-06-1876 |
|                                             | vocal                             | 10-02-1878/23-07-1879 |
| 38) Madorell, Francesc                      | vocal                             | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 39) Manjarrés, Ramon de                     | vocal                             | 30-01-1876/18-06-1876 |
| 40) Mañach, Salvador                        | vocal                             | 14-02-1875/18-05-1876 |
| 41) Maresch, Francesc                       | vocal                             | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 42) Marquès, Pelegrí                        | vicepresident 2n                  | 18-06-1876/10-02-1878 |
| 43) Masó, Francesc                          | vocal                             | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 44) Masoliver, Bartomeu                     | renuncia a un nomenament de vocal | 18-06-1876            |
| 45) Mercader, Benet                         | vocal                             | 10-02-1878/26-01-1879 |
| 46) Mir, Miquel                             | vocal                             | 10-02-1878/23-07-1879 |
| 47) Muntadas i Copons, Bernat <sup>10</sup> | secretari 1r                      | 18-06-1876/10-02-1878 |
| 48) Navarro, Octavià                        | vocal                             | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 49) Navarro, Victorià                       | vocal                             | 08-03-1876/18-06-1876 |
| 50) Nicolau, Frederic                       | renuncia a un nomenament de vocal | 18-06-1876            |

6. En un document imprès datat el 21-5-1878, apareix com a membre de la junta directiva del FPN un Pere Rovira Nogués. Es tracta sens dubte d'una confusió amb Pere Garriga que, en canvi, no apareix. Aquesta confusió vindria del fet que el document en qüestió és una exposició col·lectiva de corporacions, a iniciativa de l'IIC, afegint-s'hi després el FPN: la primera d'aquestes corporacions pot ignorar i confondre el nom d'algun dels directius de segona fila de la segona. En qualsevol cas, l'esmentat Rovira no apareix al volum d'actes del FPN, ni abans ni després de la renovació de la junta, ni a la sessió en què s'acorda signar aquest document.

7. Josep Gassó (també present a l'IFTN) pot ser el mateix personatge que apareix al FPE amb el segon cognom: *i Martí*.

8. Pere Gual sols assisteix a dues sessions de la directiva després del seu nomenament i ja no apareix en documents públics de la corporació a partir de maig de 1878, tot i que formalment no hi ha cap resolució que l'exclouï de la junta.

9. Enric Llopis i Serra pot ser el mateix personatge que al FPE apareix sense el segon cognom.

10. Bernat Muntadas i Copons pot ser el mateix personatge que a l'IFTN apareix sense el segon cognom.

| directius                              | càrrec                              | dates                 |
|----------------------------------------|-------------------------------------|-----------------------|
| 51) Nolis, Joan                        | vocal                               | 21-01-1877/26-01-1879 |
| 52) Pernau, Joaquim                    | vocal                               | 21-01-1877/26-01-1879 |
| 53) Pi i Solanas, Josep                | vocal                               | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 54) Piñol, Andreu                      | secretari 1r                        | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 55) Pons, Isidor                       | renuncia a un nomenament de vocal   | 18-06-1876            |
| 56) Pons i Enrich, Antoni              | vocal                               | 30-01-1876/18-06-1876 |
|                                        | comptador                           | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 57) Pons i Enrich, Josep <sup>11</sup> | vocal                               | 30-01-1876/18-06-1876 |
| 58) Porcar i Tió, Manel                | secretari 1r                        | 30-01-1875/18-06-1876 |
|                                        | vocal                               | 27-07-1876/10-02-1878 |
| 59) Puertas, Joan                      | vocal                               | 10-02-1878/26-01-1879 |
|                                        | tresorer                            | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 60) Pujol i Fernández, Josep           | president                           | 18-06-1876/23-07-1879 |
| 61) Ràfols i Baltà, Pau                | vocal                               | 10-02-1878/23-07-1879 |
| 62) Ramírez, Narcís                    | vocal                               | 14-02-1875/26-01-1879 |
| 63) Regàs i Pompido, Cosme             | renuncia a un nomenament de vocal   | 10-02-1878            |
| 64) Reig, Eduard <sup>12</sup>         | vocal                               | 30-01-1876/26-01-1879 |
|                                        | vicepresident 1r                    | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 65) Ribas, Josep                       | vocal                               | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 66) Ribera <sup>13</sup> , Tomàs       | vocal                               | 10-02-1878/23-07-1879 |
| 67) Ricart, Frederic                   | renuncia a dos nomenaments de vocal | 30-01-1876            |
|                                        |                                     | 18-06-1876            |
| 68) Roca i Galès, Josep                | vocal                               | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 69) Rosich Escofet, Joan               | vocal                               | 27-07-1876/10-02-1878 |
|                                        | secretari 1r                        | 10-02-1878/26-01-1879 |
| 70) Sallarès, Joan                     | vocal                               | 18-06-1876/21-01-1877 |
| 71) Santigós, Baldomer                 | vocal                               | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 72) Saurí, Francesc                    | vocal                               | 27-07-1876/10-02-1878 |
| 73) Serra i Clarós, Llorenç            | vocal                               | 14-02-1875/18-06-1876 |
| 74) Serra i Crusells, Santiago         | vicepresident 1r                    | 18-06-1876/21-01-1877 |
|                                        | vocal                               | 10-02-1878/26-01-1879 |
| 75) Serret i Palau, Antoni             | vocal                               | 14-02-1875/18-06-1876 |
|                                        | vocal                               | 21-01-1877/23-07-1879 |
| 76) Sert i Rius, Domènec               | tresorer                            | 14-02-1875/18-05-1876 |
| 77) Tolrà, Josep                       | vocal                               | 14-02-1875/30-01-1876 |
| 78) Vidarte, Norbert                   | vocal                               | 26-01-1879/23-07-1879 |
| 79) Vila, Ramon                        | vocal                               | 18-06-1876/10-02-1878 |
| 80) Vila i Juvé, Joan                  | vocal                               | 21-01-1877/26-01-1879 |
| 81) Vives, Jaume                       | tresorer                            | 18-06-1876/10-02-1878 |

11. Josep Pons i Enrich pot ser el mateix personatge que el *Josep Pons* del FPE.

12. Eduard Reig, a qui coneixem com a parlamentari, apareix a l'IFTN també amb el segon cognom: *i Carreras*.

13. Tomàs Ribera apareix en algunes ocasions com a *Rivera*.

**Apèndix 11. Junes directives del FPE, 1876-1885.**

Tercer dels apèndixs dedicats als directius de les corporacions industrials de Barcelona. El 18-5-1876, la comissió organitzadora del futur FPE elabora els estatuts i el reglament de la nova entitat, basats en els del FPN. Són aprovats per les juntes generals fundacionals de socis de 5-6-1876 i 11-6-1876. A diferència, però, de les altres corporacions industrials analitzades, el FPE no arriba a editar mai els seus estatuts i reglament, pel que el seu funcionament intern cal anar-lo deduint de la lectura comparada de les altres fonts documentals generades per l'entitat.

La Junta Directiva es composava de 21 membres, nomenats directament per la Junta General anual de socis. Entre aquests directius, es nomenava un president, dos vicepresidents, un comptador, un tresorer i dos secretaris. Durant el període analitzat, no sempre la Junta Directiva funciona amb tots els 21 membres, sinó que hi ha alguns anys en què el nombre es redueix a 20 o 19.

El període ressenyat, va del 15-5-1876 (primera comissió organitzadora), al 31-12-1885 (fi del període estudiat). Entre gafets, les dates en què es fa efectiva una alta, una baixa o un nomenament, quan són diferents de les dates generals.

Font de l'apèndix 11: elaboració pròpia.

| directius                             | càrrec                                      | dates                          |
|---------------------------------------|---------------------------------------------|--------------------------------|
| 1) Amengual, Esteve                   | vocal                                       | 27-02-1880/25-02-1883          |
| 2) Arañó i Arañó, Claudi              | vocal                                       | abans<br>10-03-1878/30-03-1879 |
| 3) Badia i Andreu, Joaquim            | vocal                                       | 05-03-1882/25-04-1883          |
|                                       | vicepresident segon                         | 25-04-1883/31-12-1885          |
| 4) Batlló, Enric                      | secretari de la Junta preparatòria          | 15-05-1876/11-06-1876          |
|                                       | secretari segon                             | 11-06-1876/10-03-1878          |
|                                       | secretari primer                            | 10-03-1878/07-08-1879          |
|                                       | vocal                                       | 27-02-1881/05-03-1882          |
|                                       | vocal                                       | 25-02-1883/31-12-1885          |
| 5) Bernarreggi, Josep                 | renuncia a un nomenament de vocal           | 30-03-1879/08-04-1879          |
| 6) Blanch, Adolf                      | secretari eventual de la Junta preparatòria | 15-05-1876/11-06-1876          |
| 7) Bosch i Labrús, Pere               | president                                   | 30-03-1879/31-12-1885          |
| 8) Burbano, Sebastià                  | vocal                                       | 05-03-1882/22-02-1885          |
| 9) Buxeda, Miquel                     | vocal de la Junta preparatòria              | 15-05-1876/11-06-1876          |
|                                       | vocal                                       | 11-06-1876/17-08-1878          |
|                                       | tresorer                                    | 17-08-1878/31-12-1885          |
| 10) Camps i Peirart, Francesc         | vocal                                       | 30-03-1879/27-10-1880          |
| 11) Canals, Josep                     | vocal                                       | 02-04-1881/10-11-1882          |
|                                       | secretari segon                             | 10-11-1882/24-02-1884          |
| 12) Carbó, Albert                     | vocal                                       | 11-06-1876/10-03-1878          |
|                                       | vocal                                       | 19-04-1882/10-11-1882          |
|                                       | comptador                                   | 10-11-1882/22-02-1885          |
|                                       | vocal                                       | 22-02-1885/31-12-1885          |
| 13) Conill, Josep                     | renuncia a un nomenament de vocal           | 27-02-1881/02-04-1881          |
| 14) Cros, Amadeu                      | vocal                                       | 24-02-1884/31-12-1885          |
| 15) Dalmau, Tomàs Josep <sup>14</sup> | vocal                                       | 11-06-1876/10-03-1878          |

14. Tomàs Josep Dalmau (també present a l'IFTN) pot ser el mateix personatge que Tomàs Dalmau i Tolrà.

| directius                            | càrrec                                 | dates                                 |
|--------------------------------------|----------------------------------------|---------------------------------------|
| 16) Dalmau i Tolrà, Tomàs            | vocal                                  | 27-02-1880/25-02-1883                 |
| 17) Domingo i Garriga, Francesc      | vocal de la Junta preparatòria         | 15-05-1876/11-06-1876                 |
|                                      | vocal                                  | 11-06-1876/ 12-1881 <sup>15</sup>     |
| 18) Escubós, Josep                   | vocal                                  | 30-03-1879/13-08-1879                 |
| 19) Faura, Gabriel                   | vocal                                  | 25-02-1877/10-03-1878                 |
|                                      | vocal                                  | 30-03-1879/27-02-1880                 |
| 20) Fiter i Inglés, Josep            | vocal                                  | 13-08-1879/27-02-1880                 |
|                                      | secretari                              | 27-02-1880/24-02-1884                 |
| 21) Folch i Solà, Joaquim            | secretari segon                        | 24-02-1884/31-12-1885<br>[01-03-1884] |
| 22) Fonrodona, Jaume                 | president de la Junta preparatòria     | 15-05-1876/11-06-1876                 |
|                                      | vicepresident primer                   | 11-06-1876/27-02-1880                 |
| 23) Font, Paulí                      | vocal de la Junta preparatòria         | 15-05-1876/11-06-1876                 |
|                                      | vocal                                  | 11-06-1876/25-02-1877                 |
|                                      | vocal                                  | 13-08-1879/15-03-1882<br>[05-04-1882] |
| 24) Fornell, Joan <sup>16</sup>      | vocal                                  | 10-03-1878/25-02-1883                 |
| 25) Fortuny, Epifani                 | secretari                              | 24-02-1884/31-12-1885<br>[01-03-1884] |
| 26) Fortuny, Wenceslao               | secretari segon                        | 10-03-1878/27-02-1880                 |
|                                      | vicepresident segon                    | 27-02-1880/07-03-1882                 |
| 27) Freixa i Ortega, Faustí          | vocal                                  | 19-04-1882/31-12-1885                 |
| 28) García de Robres, Sebastià       | vicepresident segon                    | 11-06-1876/27-02-1880                 |
|                                      | vicepresident primer                   | 27-02-1880/31-12-1885                 |
| 29) Gassó i Martí, Josep             | vocal                                  | 11-06-1876/25-02-1877                 |
| 30) Gatell, Francesc de Paula        | vocal                                  | 26-04-1882/31-12-1885                 |
| 31) Güell i Bacigalupi, Eusebi       | renuncia a un nomenament de vocal      | 10-03-1878/21-03-1878<br>[20-11-1878] |
|                                      | vocal                                  | 25-02-1883/31-12-1885                 |
| 32) Hernández, Tiburci               | renuncia a un nomenament de vocal      | 11-06-1876/23-06-1876                 |
|                                      | vocal                                  | 13-08-1879/ 02-1880 <sup>17</sup>     |
| 33) Isaura, Francesc de Paula        | vocal                                  | 11-06-1876/27-02-1880                 |
|                                      | renuncia a un nomenament de vocal      | 27-02-1881/02-04-1881                 |
| 34) Letamendi, Josep                 | vicepresident de la Junta preparatòria | 15-05-1876/11-06-1876                 |
|                                      | president                              | 11-06-1876/30-03-1879                 |
| 35) Lladó, Vicent                    | vocal                                  | 25-02-1877/13-06-1877                 |
| 36) Llopis, Enric                    | vocal                                  | 11-06-1876/25-02-1877                 |
| 37) Madorell, Francesc <sup>18</sup> | vocal de la Junta preparatòria         | 15-05-1876/11-06-1876                 |
|                                      | vocal                                  | 11-06-1876/30-03-1879                 |
| 38) Mañach, Salvador                 | vocal                                  | 10-03-1878/27-02-1881                 |
| 39) Marsillach, Joaquim              | vocal                                  | 27-02-1880/31-12-1885                 |
| 40) Mestra, Josep                    | vocal                                  | 25-02-1877/27-02-1880                 |
|                                      | vocal                                  | 27-02-1881/31-12-1885                 |
| 41) Milà, Pere                       | vocal                                  | 10-03-1878/13-08-1879                 |
| 42) Moruny, Gerard <sup>19</sup>     | vocal                                  | 27-02-1880/31-12-1885                 |

15. Francesc Domingo i Garriga more el desembre de 1881; no consta el dia exacte.

16. Joan Fornell apareix en algunes ocasions i durant 1881 com a *Ramon Fornells* i *Joan Fornells*. Es tracta de la mateixa persona que Joan Fornell, ja que el 1881 se l'esmenta explícitament com a reescollit per al càrrec directiu. D'altra banda, anteriorment i posteriorment a 1881 sempre apareix com a *Joan Fornell*.

17. Tiburci Hernández more el febrer de 1880; no consta el dia exacte.

18. Francesc Madorell (també present al FPN i a l'IFTN), que és vocal de la Junta Directiva força anys, apareix en un document datat el 10-3-1878 com a *Joan Madorell*. Es tracta d'un error, ja que en totes les altres ocasions apareix sempre com a *Francesc*.

| directius                               | càrrec                                          | dates                          |
|-----------------------------------------|-------------------------------------------------|--------------------------------|
| 43) Olano, Josep E. de                  | comptador                                       | 22-02-1885/31-12-1885          |
| 44) Pasarell, Eusebi                    | vicepresident eventual de la Junta preparatòria | 15-05-1876/11-06-1876          |
| 45) Pi i Solanas, Josep                 | vocal de la Junta preparatòria                  | 27-05-1876/11-06-1876          |
|                                         | vocal                                           | 11-06-1876/30-03-1879          |
| 46) Pigrau, Enric                       | vocal                                           | 30-03-1879/25-02-1883          |
| 47) Plaza, Aurelià                      | vocal                                           | 25-02-1883/31-12-1885          |
| 48) Pons, Josep                         | renuncia a un nomenament de vocal               | 05-03-1882/15-03-1882          |
| 49) Reniu i Cané, Melitó                | vocal de la Junta preparatòria                  | 15-05-1876/11-06-1876          |
|                                         | vocal                                           | 11-06-1876/25-02-1877          |
|                                         | vocal                                           | 30-03-1879/05-03-1882          |
| 50) Reynals, Pau                        | vocal                                           | 25-02-1883/31-12-1885          |
| 51) Romà i Oliver, Enric                | vocal                                           | 27-02-1880/ 1880 <sup>20</sup> |
| 52) Rosés i Ricart, Josep <sup>21</sup> | vocal                                           | 25-02-1877/10-03-1878          |
|                                         | vocal                                           | 27-02-1881/05-07-1882          |
|                                         | vicepresident segon                             | 05-07-1882/10-11-1882          |
|                                         | vocal                                           | 10-11-1882/31-12-1885          |
| 53) Rusiñol, Jaume                      | vocal                                           | 11-06-1876/10-03-1878          |
| 54) Serdañons, Agustí <sup>22</sup>     | renuncia a un nomenament de vocal               | 19-04-1882/26-04-1882          |
| 55) Sert i Rius, Domènec                | tresorer                                        | 12-06-1876/10-03-1878          |
| 56) Sert i Rius, Josep                  | tresorer                                        | 10-03-1878/17-08-1878          |
| 57) Solà i Sert, Adolf                  | tresorer de la Junta preparatòria               | 15-05-1876/11-06-1876          |
|                                         | secretari primer                                | 11-06-1876/10-03-1878          |
| 58) Taulina, Francesc                   | vocal                                           | 10-03-1878/27-02-1881          |
| 59) Tolrà, Josep                        | vocal                                           | 11-06-1876/10-03-1878          |
| 60) Torradella, Marià                   | vocal                                           | 26-04-1882/31-12-1885          |
| 61) Vidal i Valenciano, Enric           | vocal de la Junta preparatòria                  | 15-05-1876/11-06-1876          |
|                                         | vocal                                           | 25-02-1877/27-02-1880          |
| 62) Volart, Joaquim                     | vocal de la Junta preparatòria                  | 15-05-1876/11-06-1876          |
|                                         | comptador                                       | 11-06-1876/10-11-1882          |
|                                         | vicepresident segon                             | 10-11-1882/25-04-1883          |
|                                         | vocal                                           | 25-04-1883/31-12-1885          |

19. Gerard Moruny apareix en algunes ocasions com a *Maruny*.

20. Enric Romà i Oliver cessa durant 1880; no consta la data exacta.

21. Josep Rosés i Ricart apareix a l'IFTN sense el segon cognom.

22. Agustí Serdañons, que renuncia a un nomenament de vocal el 1882, apareix en realitat a la documentació del FPE com a *Cerdañons* o *Cerdañones*. De tota manera, es tracta del mateix personatge que ocupa el mateix càrrec a l'IFTN el 1885 i en aquest cas apareix reiteradament com a *Serdañons*.

## Apèndix 12. Junes directives de l'IFTN, 1879-1885.

Quart i darrer dels apèndixs dedicats als directius de les corporacions industrials de Barcelona. Segons els estatuts de 23-8-1879, primers de l'IFTN en constituir-se, la seva Junta Directiva estarà composta per un president més dos vocals per cada secció en funcionament; entre aquests directius, es nomenarà els altres càrrecs de la Junta Directiva: dos vicepresidents, un tresorer, un comptador, un bibliotecari i un comptador. El nombre de components, doncs, variarà en funció de les seccions que estiguin en actiu en cada moment. De les 15 previstes al reglament de 23-10-1879, la 10a no funcionarà durant tot el període analitzat, l'11a no es constituirà fins el 1881 i la 14a no escollirà la seva mesa per manca de socis entre 1881 i 1882.

Els estatuts reformats de 9-4-1883, varien el nombre de vocals que cada secció pot nomenar a la Junta Directiva, admetent la possibilitat de nomenar-ne quatre si els socis adscrits a una d'elles superen el centenar. Això comença a aplicar-se el 1884, en què diverses seccions envien 3 o 4 vocals a la Junta Directiva.

El president de la Junta Directiva, no es comptabilitza com a representant d'una secció, sinó que la que el té com a membre envia igualment a la directiva els vocals que li pertoquen. Això no es compleix a la primera directiva, la de 12-1-1880, perquè en ser la primera definitiva, el càrrec de president encara estava vacant.

El càrrec de secretari, per contra, es considera de caire tècnic i l'ocupa una persona amb caràcter professional, que no rep el nomenament de vocal de la Junta Directiva per cap secció (independentment que formi part d'alguna d'elles) i que no es renova al mateix temps que la resta de vocals.

Fins el desembre de 1880, existeix a més el càrrec també tècnic de director, que de fet no consta als estatuts, i que ocupa Ignasi Maria de Ferran fins a la seva defunció en la data esmentada. L'explicació que dóna l'entitat, és que en el moment de fusionar-se les dues precedents i per tal de no excloure del càrrec de secretari cap dels dos que fins aleshores ho eren, es va introduir la figura del director, atorgant aquest càrrec a l'antic secretari de l'IIC, Francesc Xavier Orellana, i deixant el de secretari a Josep Maria de Ferran, que se suposa que hauria d'ocupar-ne un de similar al FPN (el problema, és que el darrer secretari del FPN era Andreu Piñol i que Ferran no consta com a membre de cap directiva). Després de la defunció de Ferran, s'aprova eliminar el càrrec de director, que Orellana ocupi la secretaria i crear una sotssecretaria (no reconeguda estatutàriament fins el 1883), que s'atorga a Pere Estasén.

Pel que fa a la Junta Consultiva, segons els dos estatuts vigents al període estudiat, es compon de diversos tipus de vocals: 1) els expresidents de l'associació i de les associacions precedents, 2) vocals nomenats per la Junta Directiva, que en teoria han de ser 24 i escollits entre els socis de número, 3) altres vocals, nomenats pels seus mèrits i coneixements, fins a un màxim de 12.

A la pràctica, sovint no es distingeix prou bé a la documentació de l'IFTN entre els vocals del segon i del tercer grup. Així, per exemple, el 1882 s'utilitza el terme *vocals permanents* per englobar ambdós. Per això, faig servir la següent classificació: 1) expresidents, 2) presidents de secció, 3) permanents.

Si un vocal de la Junta Consultiva del primer o del tercer apartats passa a ocupar un càrrec a la Junta Directiva, no exerceix simultàniament ambdós, sinó que cessa la seva actuació a la consultiva mentre sigui membre de la directiva.

Entre la informació existent de cara a completar la composició d'aquests òrgans de govern de l'entitat, cal dir que per als anys 1880 i 1882 existeix una documentació completa sobre cadascun d'ells, incloent les seccions. El 1883, en canvi, hi ha importants buits d'informació. Per als anys de 1884 i 1885, torna a haver informació de les directives i de les consultives, però ja no de les meses completes de cadascuna de les seccions.

No s'inclou en aquesta relació un llistat complet de les seccions, perquè a partir de 1883 hi ha cada vegada menys informació relativa a l'adscripció de cada vocal a la seva respectiva secció i la reconstrucció a partir d'altres informacions deixa igualment diversos aspectes incomplets.

Pel que fa a la Junta Directiva de 1883, proposo un llistat aproximatiu dels vocals que poden estar constituint-la. No es pot reconstruir, en canvi, el llistat de presidents de secció que formen part de la Junta Consultiva d'aquest any.

Abreviatures utilitzades a l'apèndix. JD: Junta Directiva; JC: Junta Consultiva.

Font de l'apèndix 12: elaboració pròpia.

| directius                     | càrrec                             | dates                                      |
|-------------------------------|------------------------------------|--------------------------------------------|
| 1) Agell, Enric               | vocal JC com a president de secció | 14-02-1881/23-01-1882                      |
|                               | vocal JD                           | 02-1885/31-12-1885                         |
| 2) Aguilar, Francesc de Paula | vocal JC com a president de secció | 05-01-1880/14-02-1881                      |
|                               | vocal JC com a president de secció | 02-1884/ 02-1885                           |
| 3) Albiñana, Frederic         | vocal JD                           | 02-1884/31-12-1885                         |
| 4) Alier, Pere                | vocal JD                           | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885          |
|                               | vocal JC com a president de secció | 02-1885/31-12-1885                         |
| 5) Alomar, Lluís              | vocal JD                           | 14-02-1881/03-04-1883                      |
| 6) Amado, Ramon               | vocal JD                           | 12-01-1880/14-02-1881                      |
| 7) Amat, Gervasi              | vocal JC com a president de secció | 02-1885/31-12-1885                         |
| 8) Arango, Laureà             | vocal permanent JC                 | 05-01-1880/31-12-1885                      |
| 9) Arañó i Arañó, Claudi      | vocal JC com a president de secció | 05-01-1880/14-02-1881                      |
|                               | vocal JC com a president de secció | (probable)<br>abans<br>23-01-1882/ 02-1883 |
|                               | vocal permanent JC                 | (probable)<br>28-05-1883 /07-06-1884       |
| 10) Arbós, Pere               | vocal JC com a president de secció | 23-01-1882/03-04-1883                      |
| 11) Arolas, Martí             | vocal JD                           | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885          |
| 12) Artigas, Josep            | vocal JC com a president de secció | 02-1885/31-12-1885                         |
| 13) Baladia, Llorenç          | vocal JD                           | 14-02-1881/23-01-1882                      |
|                               | vocal JC com a president de secció | 23-01-1882/03-04-1883                      |
|                               | vocal JD                           | 02-1884/31-12-1885                         |
| 14) Bastinos, Antoni Josep    | vocal JD                           | 12-01-1880/28-02-1881                      |
|                               | bibliotecari JD                    | 28-02-1881/23-01-1882                      |
|                               | vocal JC com a president de secció | 23-01-1882/03-04-1883                      |
|                               | vocal JD                           | 02-1884/ 02-1885                           |



| directius                       | càrrec                                                                                                                                                             | dates                                                                                                                                                      |
|---------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Bastinos, Antoni Josep (cont.)  | vicepresident segon JD                                                                                                                                             | 02-1885/31-12-1885                                                                                                                                         |
| 15) Batlló, Enric               | renuncia a un nomenament de vocal permanent JC                                                                                                                     | 05-01-1880/12-01-1880                                                                                                                                      |
| 16) Bertrand, Manel             | vocal JD                                                                                                                                                           | (probable) (probable)<br>abans<br>03-04-1883/ 02-1884                                                                                                      |
| 17) Boada i Vilomara, Miquel    | vocal JD                                                                                                                                                           | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885                                                                                                                          |
| 18) Bonastre, Antoni            | vocal JC com a president de secció<br>vocal JD                                                                                                                     | 05-01-1880/14-02-1881<br>(probable)<br>abans<br>14-02-1881/03-04-1883                                                                                      |
| 19) Borràs i Santonja, Francesc | vocal JD                                                                                                                                                           | 02-1884/31-12-1885                                                                                                                                         |
| 20) Borrell, Pasqual            | vocal JD<br>vocal JC com a president de secció<br>vocal JD                                                                                                         | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884<br>02-1884/ 02-1885<br>02-1885/31-12-1885                                                                                |
| 21) Bosch, Teodor               | vocal JD                                                                                                                                                           | 12-01-1880/23-01-1882                                                                                                                                      |
| 22) Bosch i Ferrer, Estanislao  | vocal JD                                                                                                                                                           | 02-1884/31-12-1885                                                                                                                                         |
| 23) Bresca, Pere                | vocal de la comissió mixta de fusió<br>vocal de la primera JD interina<br>vocal permanent JC                                                                       | 07-1879<br>07-1879/12-01-1880<br>abans<br>05-01-1880/ 12-1884                                                                                              |
| 24) Brugada, Adolf              | vocal JC com a president de secció                                                                                                                                 | 05-01-1880/14-02-1881                                                                                                                                      |
| 25) Bulbena, Pere               | vocal JC com a president de secció<br>vocal JC com a president de secció                                                                                           | 14-02-1881/23-01-1882<br>02-1885/31-12-1885                                                                                                                |
| 26) Bultó, Joan                 | vocal JD                                                                                                                                                           | 24-03-1883/15-10-1883                                                                                                                                      |
| 27) Busquet, Joan               | vocal JC com a president de secció                                                                                                                                 | 23-01-1882/03-04-1883                                                                                                                                      |
| 28) Buxareu, Joan               | renuncia a un nomenament de vocal JC com a president de secció<br>vocal JD                                                                                         | 05-01-1880/12-01-1880<br>(probable)<br>23-01-1882/ 02-1884                                                                                                 |
| 29) Buxeres, Josep              | vocal JC com a president de secció                                                                                                                                 | 14-02-1881/23-01-1882                                                                                                                                      |
| 30) Caralt, Delmir de           | vocal de la comissió mixta de fusió<br>vocal de la primera JD interina<br>vocal permanent JC<br>vicepresident primer JD<br>president accidental JD<br>president JD | 07-1879<br>07-1879/12-01-1880<br>abans<br>10-1882/ 02-1884<br>(probable)<br>02-1884/07-06-1884<br>(probable)<br>07-06-1884/ 02-1885<br>02-1885/ 31-12-1885 |
| 31) Caralt, Josep de            | vocal permanent JC                                                                                                                                                 | 05-01-1880/ 04-1882                                                                                                                                        |
| 32) Caralt i Mateu, Josep de    | vocal JD                                                                                                                                                           | 14-02-1881/03-04-1883                                                                                                                                      |
| 33) Carreras, Francesc d'Assís  | vocal JD                                                                                                                                                           | 12-01-1880/14-02-1881                                                                                                                                      |
| 34) Carreras, Jaume             | vocal JD                                                                                                                                                           | 14-02-1881/03-04-1883                                                                                                                                      |
| 35) Carsi, Joan                 | renuncia a un nomenament de vocal JD                                                                                                                               | 14-02-1881/21-02-1881                                                                                                                                      |
| 36) Castells, Genari            | vocal JD                                                                                                                                                           | 02-1885/31-12-1885                                                                                                                                         |
| 37) Catarineu, Ramon            | vocal permanent JC                                                                                                                                                 | 18-05-1880/31-12-1885                                                                                                                                      |
| 38) Colom i Roca, Josep         | vocal permanent JC                                                                                                                                                 | 05-01-1880/31-12-1885                                                                                                                                      |
| 39) Colominas, Josep            | vocal JD                                                                                                                                                           | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885                                                                                                                          |

| directius                      | càrrec                                                         | dates                             |
|--------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------------------------------|
| 40) Coll, Tomàs d'Aquino       | vocal JD                                                       | (probable)<br>26-02-1882/ 02-1884 |
|                                | vocal JD                                                       | 02-1885/31-12-1885                |
| 41) Comas i Bofill, Josep      | vocal JD                                                       | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885 |
| 42) Conde, Eduard              | vocal JC com a president de secció                             | 02-1885/31-12-1885                |
| 43) Cornet, Josep Maria        | vocal JD                                                       | 14-02-1881/23-01-1882             |
|                                | president de la comissió de govern interior de la JD           | 23-01-1882/03-04-1883             |
|                                | vicepresident segon JD                                         | 28-07-1882/03-04-1883             |
|                                | vocal permanent JC                                             | abans<br>12-1884/31-12-1885       |
| 44) Cortils, Josep             | vocal JD                                                       | 02-1885/31-12-1885                |
| 45) Cros, Amadeu               | renuncia a un nomenament de vocal JC com a president de secció | 14-02-1881/21-02-1881             |
| 46) Cuadras, Bru <sup>23</sup> | vocal JD                                                       | 14-02-1881/03-04-1883             |
| 47) Cuadras, Josep             | vocal permanent JC                                             | 05-01-1880/31-12-1885             |
| 48) Dalmau, Tomàs Josep        | vocal JD                                                       | 02-1884/31-12-1885                |
| 49) Darnis, Josep              | vocal JD                                                       | 02-1884/ 02-1885                  |
| 50) Delàs, Ferran de           | vocal JC com a president de secció                             | 02-1884/ 02-1885                  |
|                                | vocal JD                                                       | 02-1885/31-12-1885                |
| 51) Echevarría, Lucas          | bibliotecari JD                                                | 12-01-1880/14-02-1881             |
|                                | vocal JC com a president de secció                             | 14-02-1881/23-01-1882             |
| 52) Escubós, Josep             | vocal JD                                                       | 02-1885/31-12-1885                |
| 53) Escuder, Miquel            | vocal JC com a president de secció                             | 14-02-1881/23-01-1882             |
| 54) Estasén, Pere              | sotssecretari IFTN                                             | 09-12-1880/05-12-1883             |
|                                | bibliotecari JD                                                | 02-1885/31-12-1885                |
| 55) Fabra, Camil               | vocal JC com a president de secció                             | 05-01-1880/14-02-1881             |
|                                | vocal JD                                                       | 14-02-1881/03-04-1883             |
| 56) Falero Recasens, Josep     | vocal JD                                                       | 23-01-1882/03-04-1883             |
|                                | president de la comissió de govern interior de la JD           | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1884 |
|                                | vocal JC com a president de secció                             | 02-1884/ 02-1885                  |
|                                | vocal JD                                                       | 02-1885/31-12-1885                |
| 57) Farguell, Manel            | vocal JC com a president de secció                             | 23-01-1882/03-04-1883             |
|                                | vocal JD                                                       | 02-1884/ 02-1885                  |
| 58) Farrés, Artur              | vocal JD                                                       | 02-1884/31-12-1885                |
| 59) Farriol, Claudi            | vocal JC com a president de secció                             | 23-01-1882/03-04-1883             |
| 60) Feliu i Coma, Manel        | vocal de la comissió mixta de fusió                            | 07-1879                           |
|                                | vocal de la primera JD interina                                | 07-1879/12-01-1880                |
|                                | vocal JD                                                       | 12-01-1880/14-02-1881             |
|                                | president JD                                                   | 25-01-1882/ 02-1884               |
|                                | vocal JC com a expresident                                     | 02-1884/31-12-1885                |
| 61) Ferran, Ignasi Maria       | secretari IFTN                                                 | 12-01-1880/ 12-1880               |
| 62) Ferran, Ramon              | vocal JC com a president de secció                             | 02-1884/ 02-1885                  |
| 63) Ferrer, Joaquim            | vocal JD                                                       | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885 |
| 64) Ferrer i Soler, Josep      | vocal de la primera JD interina                                | 07-1879/12-01-1880                |
| 65) Ferrer i Soler, Joan       | conservador JD                                                 | 02-1884/31-12-1885                |

23. Bru Cuadras apareix en algunes ocasions com a Cuadros.

| directius                        | càrrec                                                         | dates                               |
|----------------------------------|----------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| 66) Ferrer i Vidal, Josep        | vocal permanent JC                                             | 05-01-1880/12-01-1880               |
|                                  | president JD                                                   | 12-01-1880/25-01-1882               |
|                                  | president honorari de l'IFTN                                   | 25-01-1882/31-12-1885               |
| 67) Feu, Jaume                   | vocal JD                                                       | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885   |
| 68) Flaquer, Eduard              | vocal permanent JC                                             | 05-01-1880/31-12-1885               |
| 69) Flaquer, Joan                | vocal permanent JC                                             | abans<br>10-1882/ 02-1884           |
|                                  | vocal JD                                                       | 02-1884/ 02-1885                    |
|                                  | vocal JC com a president de secció                             | 02-1885/31-12-1885                  |
| 70) Gal, Frederic                | vocal JD                                                       | abans<br>10-1882/15-10-1883         |
| 71) Gassó, Josep                 | vocal de la comissió mixta de fusió                            | 07-1879                             |
|                                  | vocal de la primera JD interina                                | 07-1879/12-1-1880                   |
|                                  | vocal JD                                                       | 12-01-1880/23-01-1882               |
| 72) Gassol, Isidre               | vocal JD (i potser tresorer)                                   | (probable)<br>14-06-1880/14-02-1881 |
| 73) Girona, Casimir              | vocal JD                                                       | 12-01-1880/14-02-1881               |
|                                  | vocal JC com a president de secció                             | 02-1885/31-12-1885                  |
| 74) Godó, Bartomeu               | vocal JD                                                       | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884   |
| 75) Giera, Josep                 | sotssecretari IFTN                                             | (probable)<br>01-03-1884/31-12-1885 |
| 76) Güell i Bacigalupi, Eusebi   | vocal permanent JC                                             | 05-01-1880/31-12-1885               |
| 77) Gusi, Antoni                 | vocal JC com a president de secció                             | 05-01-1880/14-02-1881               |
| 78) Henrich, Manel               | vocal de la comissió mixta de fusió                            | 07-1879                             |
|                                  | vocal de la primera JD interina                                | 07-1879/12-01-1880                  |
|                                  | vocal JD                                                       | 12-01-1880/14-02-1881               |
| 79) Isaura, Francesc de Paula    | renuncia a un nomenament de vocal JC com a president de secció | 05-01-1880/12-01-1880               |
|                                  | vocal JD                                                       | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884   |
|                                  | vocal permanent JC                                             | després<br>02-1884/ 01-1885         |
| 80) Jaumandreu, Joan             | vocal JC com a expresident                                     | 05-01-1880/ 08-1881                 |
| 81) Juncadella, Antoni           | vocal permanent JC                                             | 05-01-1880/31-12-1885               |
| 82) Juncadella, Emili            | vocal JD                                                       | 12-01-1880/23-01-1882               |
| 83) Llorens, Magí                | vocal JC com a president de secció                             | 14-02-1881/23-01-1882               |
|                                  | vocal JD                                                       | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884   |
|                                  | vocal JC com a president de secció                             | 02-1884/ 02-1885                    |
|                                  | vocal JD                                                       | 02-1885/31-12-1885                  |
| 84) Macià i Bonaplata, Fèlix     | vocal JD                                                       | 12-01-1880/14-02-1881               |
| 85) Madorell, Francesc           | vocal permanent JC                                             | 05-01-1880/31-12-1885               |
| 86) Malvehy, Benet <sup>24</sup> | vocal JD                                                       | 12-01-1880/23-01-1882               |
| 87) Marfà, Ginés                 | vocal JD                                                       | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885   |
| 88) Marquès, Isidre              | vocal de la comissió mixta de fusió                            | 07-1879                             |
|                                  | vocal de la primera JD interina                                | 07-1879/12-01-1880                  |
| 89) Marquès, Manel               | comptador JD                                                   | 02-1884/31-12-1885                  |

24. Benet Malvehy apareix en algunes ocasions com a *Malvehí*.

| directius                       | càrrec                                              | dates                                        |
|---------------------------------|-----------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| 90) Marquès, Pelegrí            | comptador JD                                        | 12-01-1880/23-01-1882                        |
|                                 | vocal JC com a president de secció                  | 23-01-1882/03-04-1883                        |
|                                 | vocal JC com a president de secció                  | 02-1884/ 02-1885                             |
| 91) Mas i Esteve, Josep         | vocal permanent JC                                  | (probable)<br>18-05-1880/ 01-1885            |
| 92) Masó, Francesc              | vocal de la comissió mixta de fusió                 | 07-1879                                      |
|                                 | vocal de la primera JD interina                     | 07-1879/12-01-1880                           |
|                                 | conservador JD                                      | 12-01-1880/28-02-1881                        |
|                                 | tresorer JD                                         | 28-02-1881/23-01-1882                        |
|                                 | vocal JC com a president de secció                  | 23-01-1882/03-04-1883                        |
|                                 | tresorer JD                                         | 02-1884/31-12-1885                           |
| 93) Masó i Arumí, Rossend       | vocal JD                                            | 02-1885/31-12-1885                           |
| 94) Masoliver, Bartomeu         | vocal JC com a president de secció                  | 14-02-1881/23-01-1882                        |
| 95) Mata i Pons, Joan           | vocal JC com a president de secció                  | 02-1885/31-12-1885                           |
| 96) Medina, Fulgenci            | vocal JC com a president de secció                  | 05-01-1880/14-02-1881                        |
|                                 | vocal JD                                            | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884            |
| 97) Miralles, Manel             | vocal JC com a president de secció                  | 05-01-1880/14-02-1881                        |
| 98) Miró, Joan                  | vocal JD                                            | 02-1884/31-12-1885                           |
| 99) Monteys Pla, Josep          | vocal permanent JC                                  | abans<br>05-01-1880/ 12-1884                 |
| 100) Monteys i Puigmartí, Josep | vocal JC com a president de secció                  | (probable)<br>abans<br>05-01-1880/14-02-1881 |
|                                 | vocal JC com a president de secció                  | 02-1884/ 02-1885                             |
| (un dels dos Josep Monteys)     | vocal de la primera JD interina                     | 07-1879/12-01-1880                           |
| 101) Moragas, Tomàs             | vocal JD                                            | 12-01-1880/14-02-1881                        |
| 102) Muntadas, Bernat           | vocal JD                                            | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885            |
| 103) Muntadas, Isidre           | vocal permanent JC                                  | abans<br>18-05-1880/ 10-1882                 |
| 104) Muntadas, Josep Antoni     | vocal permanent JC                                  | 05-01-1880/ 03-1880                          |
| 105) Muntadas, Maties           | vocal JD                                            | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884            |
|                                 | vocal permanent JC                                  | 02-1884/31-12-1885                           |
| 106) Navarro, Octavià           | vocal JC com a president de secció                  | 03-04-1883/ 02-1884                          |
|                                 | vocal permanent JC                                  | 02-1884/31-12-1885                           |
| 107) Nicolau, Frederic          | renuncia a un nomenament de vicepresident primer JD | 23-01-1882/06-02-1882                        |
| 108) Nolis, Joan                | vocal JC com a president de secció                  | 14-02-1881/23-01-1882                        |
|                                 | vocal permanent JC                                  | abans<br>10-1882/31-12-1885                  |
| 109) Orellana, Francesc Xavier  | secretari interí de la comissió mixta de fusió      | 07-1879                                      |
|                                 | vocal de la primera JD interina                     | 07-1879/12-01-1880                           |
|                                 | director IFTN                                       | 12-01-1880/09-12-1880                        |
|                                 | secretari IFTN                                      | 09-12-1880/31-12-1885                        |
| 110) Parellada, Joaquim         | vocal JC com a president de secció                  | 05-01-1880/14-02-1881                        |
|                                 | vocal JD                                            | 14-02-1881/03-04-1883                        |
| 111) Parellada, Marià           | vocal de la comissió mixta de fusió                 | 07-1879                                      |
|                                 | vocal JC com a expresident                          | 05-01-1880/12-01-1880                        |
|                                 | vocal JD                                            | 12-01-1880/28-02-1881                        |
|                                 | vicepresident segon JD                              | 28-02-1881/23-01-1882                        |

| directius                       | càrrec                                         | dates                                      |
|---------------------------------|------------------------------------------------|--------------------------------------------|
| Parellada, Marià (cont.)        | vocal JC com a expresident                     | 23-01-1882/31-12-1885                      |
| 112) Piera, Salvador            | vocal JC com a president de secció             | 02-1885/31-12-1885                         |
| 113) Piñol, Andreu              | vocal JD                                       | 12-01-1880/14-02-1881                      |
|                                 | vocal JD                                       | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1885          |
| 114) Pons i Clerch, Llorenç     | vocal permanent JC                             | 26-01-1880/31-12-1885                      |
| 115) Pons i Enrich, Antoni      | vocal JD                                       | 02-1885/31-12-1885                         |
| 116) Puertas, Joan              | vocal de la primera JD interina                | 07-1879/12-01-1880                         |
|                                 | tresorer JD (no exerceix el càrrec)            | abans<br>12-01-1880/ 06-1880               |
| 117) Puig, Ferran               | renuncia a un nomenament de vocal permanent JC | 05-01-1880/12-01-1880                      |
| 118) Puig i Ferrer, Isidre      | vocal JC com a president de secció             | 23-01-1882/03-04-1883                      |
|                                 | vocal permanent JC                             | després<br>02-1884/ 01-1885                |
| 119) Pujol, Pau                 | bibliotecari JD                                | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884          |
| 120) Pujol i Fernández, Josep   | vocal de la comissió mixta de fusió            | 07-1879                                    |
|                                 | vocal de la primera JD interina                | 07-1879/12-01-1880                         |
|                                 | vocal JC com a expresident                     | 05-01-1880/12-01-1880                      |
|                                 | vicepresident primer JD                        | 12-01-1880/23-01-1882                      |
|                                 | vocal JC com a expresident                     | 23-01-1882/31-12-1885                      |
| 121) Ramírez, Narcís            | vocal permanent JC                             | 05-01-1880/ 02-1880                        |
| 122) Raynard, Paulí             | vocal JD                                       | 02-1885/31-12-1885                         |
| 123) Reig i Carreras, Eduard    | vicepresident segon JD                         | 12-01-1880/28-11-1880                      |
| 124) Regordosa, Marià           | renuncia a un nomenament de vocal JD           | 12-01-1880/03-02-1880                      |
| 125) Ribas, Josep <sup>25</sup> | vocal JD                                       | 12-01-1880/14-02-1881                      |
|                                 | vocal JC com a president secció                | 14-02-1881/23-01-1882                      |
|                                 | vocal JD                                       | (probable)<br>03-04-1883/31-12-1885        |
| 126) Ricart, Frederic           | renuncia a un nomenament de vocal permanent JC | 05-01-1880/12-01-1880                      |
|                                 | vocal JC com a president de secció             | 14-02-1881/23-01-1882                      |
| 127) Robert, Epifani            | vocal JC com a president de secció             | 02-1884/ 02-1885                           |
| 128) Rocamora, Antoni           | vocal JD                                       | 14-02-1881/03-04-1883                      |
| 129) Romani, Ramon              | vocal JC com a president de secció             | 05-01-1880/14-02-1881                      |
|                                 | vocal JD                                       | 14-02-1881/03-04-1883                      |
|                                 | vocal JC com a president de secció             | 02-1885/31-12-1885                         |
| 130) Rosés i Ricart, Josep      | vocal JC com a president de secció             | 18-05-1880/14-02-1881                      |
|                                 | vocal JC com a president de secció             | 02-1885/31-12-1885                         |
| 131) Sabata, Ramon              | vocal JC com a president de secció             | 14-02-1881/23-01-1882                      |
| 132) Salom, Josep Antoni        | vocal JC com a expresident                     | 05-01-1880/31-12-1885                      |
| 133) Saforcada, Artur           | comptador JD                                   | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884          |
|                                 | vocal JC com a president de secció             | 02-1884/02-1885                            |
|                                 | vocal JD                                       | 02-1885/31-12-1885                         |
| 134) Sánchez Pérez, Antoni      | vocal JC com a president de secció             | (probable)<br>abans<br>23-01-1882/ 02-1883 |

25. Josep Ribas apareix en el moment de la seva elecció com a vocal de la junta directiva, el 22-12-1879, com a *Josep Pons i Ribas*. Durant el 1880, apareix en alguna altra ocasió amb aquest nom, però predomina el de *Josep Ribas*, que és el que apareix exclusivament als anys següents. Tot sembla indicar que és la mateixa persona, ja que està ocupant exactament el mateix lloc. També present al FPN.

| directius                           | càrrec                              | dates                                |
|-------------------------------------|-------------------------------------|--------------------------------------|
| 135) Sanpere, Ignasi                | vocal JD                            | 12-01-1880/14-02-1881                |
|                                     | vocal JC com a president de secció  | 14-02-1881/23-01-1882                |
|                                     | vocal JD                            | 02-1885/31-12-1885                   |
| 136) Sans, Antoni                   | vocal JC com a president de secció  | 02-1884/31-12-1885                   |
| 137) Santonja, Josep                | vocal JD                            | 02-1884/ 02-1885                     |
| 138) Sard, Andreu de                | vocal JD                            | 14-02-1881/23-01-1882                |
|                                     | tresorer JD                         | 23-01-1882/03-04-1883                |
|                                     | vocal JC com a president de secció  | 03-04-1883/ 02-1884                  |
|                                     | vicepresident segon JD              | 02-1884/ 02-1885                     |
|                                     | vicepresident primer JD             | 02-1885/31-12-1885                   |
| 139) Serdañons, Agustí              | vocal JD                            | 02-1885/31-12-1885                   |
| 140) Sert i Rius, Domènec           | vocal permanent JC                  | 05-01-1880/ 02-1884                  |
|                                     | president JD                        | (probable)<br>02-1884/07-06-1884     |
|                                     | vocal JC com a expresident          | (probable)<br>07-06-1884/31-12-1885  |
| 141) Sert i Rius, Josep             | vocal permanent JC                  | 26-01-1880/23-01-1882                |
|                                     | vicepresident segon JD              | 23-01-1882/28-07-1882                |
|                                     | vicepresident primer JD             | (probable)<br>28-07-1882/ 02-1884    |
|                                     | vocal JC com a expresident          | (probable)<br>02-1884/31-12-1885     |
| 142) Serret, Antoni                 | vocal de la comissió mixta de fusió | 07-1879                              |
|                                     | vocal de la primera JD interina     | 07-1879/12-01-1880                   |
|                                     | vocal permanent JC                  | 05-01-1880/ 02-1884                  |
|                                     | vocal JC com a president de secció  | 02-1884/ 02-1885                     |
|                                     | vocal permanent JC                  | 02-1885/31-12-1885                   |
| 143) Solà, Adolf                    | vocal de la comissió mixta de fusió | 07-1879                              |
|                                     | vocal de la primera JD interina     | 07-1879/12-01-1880                   |
| 144) Soriano y Tonba, Ramón         | vocal JD                            | 12-01-1880/28-02-1881                |
|                                     | conservador JD                      | 28-02-1881/23-01-1882                |
|                                     | vocal JC com a president de secció  | 23-01-1882/03-04-1883                |
| 145) Tayá, Josep                    | vocal JD                            | abans<br>23-01-1882/ 04-1882         |
| 146) Tey, Joan                      | vocal JD                            | abans (probable)<br>10-1882/ 02-1884 |
|                                     | vocal JC com a president de secció  | 02-1884/ 02-1885                     |
|                                     | vocal JD                            | 02-1885/31-12-1885                   |
| 147) Tolrà, Josep                   | vocal permanent JC                  | abans<br>05-01-1880/ 2-1881          |
| 148) Tondo, Josep                   | vocal JD                            | 14-02-1881/23-01-1882                |
| 149) Torelló, Ramon                 | vocal JD                            | 02-1884/31-12-1885                   |
| 150) Torroella, Fèlix <sup>26</sup> | vocal JD                            | (probable)<br>03-04-1883/ 02-1884    |
|                                     | bibliotecari JD                     | 02-1884/ 02-1885                     |
|                                     | vocal JC com a president de secció  | 02-1885/31-12-1885                   |
| 151) Tous, Ernest                   | vocal de la comissió mixta de fusió | 07-1879                              |
|                                     | vocal de la primera JD interina     | 07-1879/12-01-1880                   |
|                                     | vocal JD                            | 12-01-1880/23-01-1882                |
|                                     | vocal JC com a president de secció  | 23-01-1882/03-04-1883                |

26. En algunes ocasions, el cognom de Fèlix Torroella apareix com a *Torruella*.

| directius                    | càrrec                             | dates                             |
|------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------|
| Tous, Ernest (cont.)         | vocal JC com a president de secció | 02-1884/ 02-1885                  |
| 152) Tous, Nicolau           | vocal permanent JC                 | 05-01-1880/31-12-1885             |
| 153) Vidal i Torrents, Emili | vocal JC com a president de secció | 02-1885/31-12-1885                |
| 154) Vidal i Torrents, Josep | vocal JD                           | 23-01-1882/03-04-1883             |
|                              | vicepresident segon JD             | 03-04-1883/15-10-1883             |
| 155) Vidarte, Norbert        | vocal de la primera JD interina    | 07-1879/12-01-1880                |
| 156) Vives, Jaume            | vocal JC com a president de secció | 02-1885/31-12-1885                |
| 157) Xiró i Jordà, Josep     | conservador JD                     | (probable)<br>23-01-1882/ 02-1884 |
|                              | vocal JC com a president de secció | 02-1884/ 02-1885                  |

### Apèndix 13. Membres de les corporacions econòmiques catalanes dels anys 1876-1885 i càrrecs parlamentaris que ocupen durant el mateix període.

L'objectiu d'aquest quadre i també del següent, és mostrar l'enorme presència directa a les Corts de personatges pertanyents al món de les corporacions econòmiques i dels negocis. Amplia els apartats dedicats a disseny d'una estratègia parlamentària per part d'ambdós sectors dels capítols tercer i quart.

En aquest quadre, s'esmenta tots aquells personatges que són directius i/o socis de les corporacions econòmiques catalanes del període analitzat i que en aquest mateix període obtenen alguna representació parlamentària. Cal advertir, però, que ambdues condicions poden no coincidir en el temps, pel que aquí no s'ofereix ben bé una relació de les representacions directes de cada corporació, sinó una aproximació als personatges que en un moment o altre —i sempre dins del període 1876-85— combinen ambdues situacions. Si la relació es reduís als personatges que són membres de les corporacions i alhora ostenten una representació parlamentària, el llistat seria menor, però de la mateixa manera, si incloguéssim les representacions parlamentàries que altres components de les corporacions assoliran als anys següents, el llistat seria considerablement més gran.

Per als personatges amb representació, s'esmenta aquesta sols dins del període analitzat: per a una relació sencera, cal consultar l'apèndix 8. D'altra banda, hi ha alguns casos d'elecció a Corts sense presa de possessió del titular: en aquests casos no s'inclou com a representació parlamentària.

Finalment, cal advertir també que així com les dates corresponents a l'exercici de càrrecs directius de les corporacions estan força completes, les corresponents a altes i baixes com a socis són sols aproximatives, donada l'escassetat de llistats cronològics de socis entre les fonts disponibles. Les dates extremes de la columna de càrrecs són 1876 i 1885, que es corresponen al període analitzat, mentre que a la columna de representació parlamentària són 1876 i 1886, incloent la breu legislatura de 1885-86. No cal dir que unes i altres poden allargar-se als anys següents.

Font de l'apèndix 13: elaboració pròpia.

| personatge                    | corporació | càrrec i anys                         | representació parlamentària i anys           |
|-------------------------------|------------|---------------------------------------|----------------------------------------------|
| 1) Arnús i de Ferrer, Evarist | IACSI      | soci (1881-84)                        | senador per Barcelona (1881-84)              |
| 2) Barnola, Antoni de         | IACSI      | soci (1879-81)<br>vocal (1881-84)     | diputat per Castellterçol (1879-81, 1884-86) |
| 3) Baró i Sureda, Teodor      | SEBAP      | vocal (1880)<br>soci (1881-84)        | diputat per Barcelona (1881-86)              |
| 4) Bosch i Labrús, Pere       | FPN        | president (1876)                      | diputat per Vic (1876-85)                    |
|                               | FPE        | soci (1876-79)<br>president (1879-85) |                                              |
|                               | SEBAP      | vocal (1882)<br>soci (1883-84)        |                                              |
| 5) Cabirol i Pau, Joaquim     | IACSI      | soci (1876-79)                        | diputat per Arenys de Mar (1876-79)          |



| personatge                                                                | corporació | càrrec i anys                                                                            | representació parlamentària i anys                                  |
|---------------------------------------------------------------------------|------------|------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|
| 6) Camps i de Mata, Pelagi de (marquès de Camps de Mata des de 1878)      | IACSI      | soci (1876-81)<br>president (1882-85)                                                    | diputat per Girona (1876-81)<br>senador per Girona (1881-86)        |
|                                                                           | SEBAP      | soci (1884)                                                                              |                                                                     |
| 7) Castell de Pons, Antoni                                                | APFUBZE    | vocal (1878)                                                                             | diputat per Igualada (1876-79)                                      |
| 8) Castellet i Sampsó, Josep                                              | SEBAP      | soci (1884)                                                                              | diputat per Valls (1879-84)                                         |
| 9) Collaso i Gil, Pere                                                    | IACSI      | soci (1881-84)                                                                           | diputat per Barcelona (1876-79)<br>senador per Barcelona (1881-84)  |
|                                                                           | SEBAP      | soci (1884)                                                                              |                                                                     |
| 10) Duran i Bas, Manel                                                    | ICASI      | soci (1879-85)                                                                           | diputat per Barcelona (1879-81, 1884-86)                            |
| 11) Escrivà de Romaní i Dusay, Josep Maria (marquès de Monistrol)         | IACSI      | president de la comissió permanent a Madrid (1876-1885)                                  | senador per Girona (1876-77)<br>senador vitalici (1877-86)          |
| 12) Despujol i Dusay, Ignasi Maria (marquès de Palmerola)                 | IACSI      | president (1876-82)                                                                      | senador vitalici (1877-82)                                          |
| 13) Escrivà de Romaní i Fernández de Córdoba, Joaquim (marquès d'Aguilar) | IACSI      | soci (1884-85)                                                                           | diputat per Olot (1884-86)                                          |
| 14) Estruch i Ferrer, Ramon                                               | UPUBZE     | vicepresident (1883)                                                                     | senador per Barcelona (1876-81)                                     |
|                                                                           | SEBAP      | soci (1884)                                                                              |                                                                     |
| 15) Fabra i Fontanils, Camil                                              | IFTN       | vocal (1880-83)                                                                          | diputat per Barcelona (1876-79, 1881-86)                            |
|                                                                           | SEBAP      | soci (1884)                                                                              |                                                                     |
| 16) Ferrer i Vidal, Josep                                                 | IIC        | soci (1876-77)<br>vocal (1877-79)                                                        | senador per Barcelona (1876-77, 1882-86)                            |
|                                                                           | IFTN       | soci (1879)<br>vocal (1880, 1885)<br>president (1880-82)<br>president honorari (1882-85) |                                                                     |
|                                                                           | IACSI      | soci (1881)                                                                              |                                                                     |
| 17) Girona i Agraphel, Manel                                              | APFUBZE    | vicepresident 1r (1878-83)<br>vocal (1884)                                               | senador per Barcelona (1877-79)<br>senador vitalici (a partir 1885) |
|                                                                           | IACSI      | soci (1876-85)                                                                           |                                                                     |
| 18) Godó i Pie, Bartomeu                                                  | IFTN       | vocal (1882-84)                                                                          | diputat per Igualada (1881-84)                                      |
|                                                                           | UFMB       | soci (1881-82)                                                                           |                                                                     |
| 19) Graells i Agüera, Marià de la Pau                                     | IACSI      | col·laborador (1881-84)                                                                  | senador per la SEBAP (1881-84)                                      |
| 20) Gumà i Ferran, Francesc                                               | IFTN       | soci (1882)                                                                              | diputat per Matanzas (1879-84)<br>diputat per Igualaa (1884-86)     |
| 21) Henrich i Girona, Manel                                               | FPN        | secretari 2n (1876-79)                                                                   | diputat per Figueres (1881-84)                                      |
|                                                                           | IFTN       | vocal (1879-81)                                                                          |                                                                     |
| 22) López Fabra, Francesc                                                 | FPN        | soci (1879)                                                                              | diputat per Barcelona (1879-81)                                     |
| 23) López y López, Antonio (marquès de Comillas)                          | IFTN       | soci (1879-80)                                                                           | senador per dret propi (1882-83)                                    |
| 24) Macià i Bonaplata, Fèlix                                              | FPN        | vocal (1876, 1878-79)<br>soci (1877)                                                     | diputat per Puigcerdà (1879-86)                                     |
|                                                                           | IFTN       | vocal (1880-81)<br>soci (1879, 1881-84)                                                  |                                                                     |
| 25) Marcet i Vidal, Frederic                                              | IFTN       | soci protector (1884)                                                                    | diputat per Barcelona (1881-84)                                     |
|                                                                           | UFMB       | soci (1881)                                                                              |                                                                     |

| personatge                                                                              | corporació | càrrec i anys                                                                                    | representació parlamentària i anys                                         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| 26) Montoliu i de Sarriera, Plàcid Maria de (marquès de Montoliu)                       | IACSI      | vocal (1876-80)<br>president de la delegació de Tarragona (1876-85)                              | diputat per Tarragona (1876-81, 1884-86)                                   |
| 27) Moragas i Droz, Ròmul                                                               | SEBAP      | vicepresident (1880)<br>president (1882)<br>soci (1883-84)                                       | diputat per Sort (1876)                                                    |
| 28) Nadal i Vilardaga, Josep Maria                                                      | UPUBZE     | vocal (1883)                                                                                     | diputat per Gràcia (1876-79, 1881)                                         |
|                                                                                         | IACSI      | soci (1876-79)                                                                                   |                                                                            |
|                                                                                         | SEBAP      | vocal (1884)                                                                                     |                                                                            |
| 29) Nicolau i Vilaseca, Frederic                                                        | FPN        | soci (1876)                                                                                      | diputat per Barcelona (1879-81, 1884-86)                                   |
|                                                                                         | IFTN       | soci (1876-85)                                                                                   |                                                                            |
|                                                                                         | ANCB       | soci (1876-77)<br>president (1878-85)                                                            |                                                                            |
| 30) Paz i Casanovas, Joaquim Maria                                                      | SEBAP      | soci (1884)                                                                                      | senador per Barcelona (1876-77)<br>senador per la SEBAP (1877-81, 1884-86) |
| 31) Puig i Gibert, Ferran                                                               | IIC        | soci (1876-78)<br>vocal (1878-79)                                                                | senador per Barcelona (1876-81)                                            |
|                                                                                         | IFTN       | soci (1879-86)                                                                                   | senador per Girona (1881-86)                                               |
| 32) Quintana i Combis, Albert                                                           | FPN        | soci (1876)                                                                                      | diputat per Torroella de Montgrí (1876-79, 1881-86)                        |
|                                                                                         | IACSI      | soci (1876-79)                                                                                   |                                                                            |
| 33) Reig i Carreras, Eduard                                                             | FPN        | vocal (1876-79)<br>vicepresident 1r (1879)                                                       | diputat per Manresa (1876-80)                                              |
|                                                                                         | IFTN       | vicepresident 2n (1880)                                                                          |                                                                            |
|                                                                                         | UFMB       | president (1879)<br>soci (1879-85)                                                               |                                                                            |
| 34) Rius i Taulet, Francesc de Paula                                                    | SEBAP      | soci (1884)                                                                                      | diputat per Barcelona (1876-81)                                            |
| 35) Rocafort i Casamitjana, Ramon                                                       | IACSI      | vocal (1881-84)<br>soci (1885)                                                                   | diputat per Manresa (1884-86)                                              |
| 36) Romero y Baldrich, Vicente de                                                       | SEBAP      | secretari (1876)<br>president (1881)<br>soci (1877-80, 1882-85)                                  | diputat per Gràcia (1881-84)                                               |
| 37) Sentmenat i Despujol, Ramon Maria de (marquès de Ciutadilla i després de Sentmenat) | APFUBZE    | vicepresident 2n (1876)<br>vocal (1880-83)<br>president (1883-84)                                | senador per Barcelona (1879-81, 1885-86)                                   |
|                                                                                         | IACSI      | soci (1876-85)                                                                                   |                                                                            |
| 38) Sert i Rius, Josep                                                                  | FPE        | tresorer (1878)                                                                                  | diputat per Barcelona (1884-86)                                            |
|                                                                                         | IFTN       | soci (1879)<br>vocal (1880-82, 1884-85)<br>vicepresident 2n (1882)<br>vicepresident 1r (1882-84) |                                                                            |
|                                                                                         | SEBAP      | vocal (1882)<br>soci (1883-84)                                                                   |                                                                            |
| 39) Turull i Comadran, Pau                                                              | FPN        | soci (1876-79)                                                                                   | diputat per Terrassa (1876-81, 1884-86)                                    |
|                                                                                         | GFS        | soci (1883)                                                                                      |                                                                            |
| 40) Valentí, Joaquim                                                                    | FPN        | soci (1879)                                                                                      | diputat per Mataró (1876-81, 1884-86)                                      |
|                                                                                         | IACSI      | soci (1876-79)                                                                                   |                                                                            |
|                                                                                         | SEBAP      | soci (1884)                                                                                      |                                                                            |

# Apèndix 14. Directius d'algunes empreses catalanes o relacionades amb Catalunya dels anys 1876-1885 i càrrecs parlamentaris que ocupen durant el mateix període.

Segon dels quadres dedicats a mostrar la presència directa a les Corts de personatges pertanyents als diversos sectors econòmics catalans. En aquest quadre, hi ha esmentats tots els personatges que ostenten càrrecs directius en les empreses catalanes o relacionades amb Catalunya del període analitzat i que en aquest mateix període tenen representació parlamentària. Igual que en el quadre anterior, ambdues condicions poden no coincidir en el temps. De la mateixa manera també, per als personatges amb representació parlamentària, s'esmenta sols la que correspon al període analitzat, no les eleccions sense presa de possessió.

Les empreses esmentades pertanyen al sector ferroviari i d'obres públiques i al financer. Algunes d'elles, tenen la seva actuació limitada a una zona concreta de Catalunya, mentre que altres, partint d'un centre de decisions a Barcelona, estenen la seva actuació a la resta de l'estat i fins i tot al mercat colonial. Encara hi ha algun cas més, en què el centre de decisió —*Norte*, SFAVT—es troba fora de l'àmbit català estricte, però hi ha una relació clara amb Catalunya, per la incorporació de directius catalans i/o per l'actuació directa de la companyia en territori català.

Pel que fa als personatges esmentats, cal dir que alguns d'ells pertanyen a altres consells d'administració de companyies sense relació amb Catalunya, situació que no s'esmenta a l'apèndix, en quedar fora del seu objecte general, que és mostrar la representació parlamentària dels diversos sectors econòmics catalans. En aquest mateix apartat, cal advertir també que així com en el quadre anterior tots els personatges esmentats són catalans, aquí hi ha força casos de personatges forans, especialment en les empreses que tenen el seu centre de decisió fora de Catalunya.

Una altra qüestió a destacar, és la poca informació disponible sobre les dates exactes d'altres i baixes dels directius als consells d'administració de moltes companyies, pel que les dades que apareixen al quadre són les conegudes, però probablement en alguns casos caldria afegir alguns anys més. Les dates extremes utilitzades, són les mateixes que al quadre anterior.

Font de l'apèndix 14: elaboració pròpia.

| personatge                    | empresa      | càrrec i anys                                            | representació parlamentària i ministerial i anys                                                                                                       |
|-------------------------------|--------------|----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1) Alonso Martínez, Manuel    | <i>Norte</i> | vicepresident, (1878-85, llevat del període ministerial) | diputat per Cervera (1876-78)<br>diputat per Castrojeriz (Burgos) (1879-81)<br>diputat per Burgos (1881-86)<br>ministre de Gràcia i Justícia (1881-83) |
| 2) Arnús i de Ferrer, Evarist | CCA          | conseller (1883)                                         | senador per Barcelona (1881-84)                                                                                                                        |
| 3) Balaguer i Cirera, Víctor  | CFDMZB       | conseller (1881)                                         | diputat per Vilanova i la Geltrú (tot el període)                                                                                                      |
|                               | CFZPB        | vocal de la Junta Inspectora (1877-78)                   |                                                                                                                                                        |
|                               | FELSA        | president (1882)                                         |                                                                                                                                                        |

| personatge                                                             | empresa | càrrec i anys                                            | representació parlamentària i ministerial i anys                                                                                        |
|------------------------------------------------------------------------|---------|----------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 4) Barca y Corral, Francisco                                           | CFLRT   | conseller (1880)                                         | diputat per Puerto de Santa María (Cadis) (1876-79)                                                                                     |
| 5) Barnola, Antoni de                                                  | BVC     | conseller (1880-84)                                      | diputat per Castellterçol (1879-81, 1884-86)                                                                                            |
| 6) Bernar Prieto Rodríguez y Fernández, Emilio (comte de Bernar)       | CGTF    | conseller del comitè de Madrid (1881-85)                 | senador per Alacant (1876)<br>senador vitalici (1877-85)                                                                                |
| 7) Borrell i Folch, Antoni                                             | BCH     | conseller suplent (1876-85)                              | diputat per Arenys de Mar (1884-86)                                                                                                     |
|                                                                        | FMSJA   | vicegerent (1877)<br>conseller (1878-83)                 |                                                                                                                                         |
|                                                                        | BVC     | director (1880-84)                                       |                                                                                                                                         |
|                                                                        | SCGC    | conseller (1877-78)                                      |                                                                                                                                         |
| 8) Cabezas y Montemayor, Rafael                                        | BHC     | conseller (1876)                                         | diputat per Tremp (1876-86)                                                                                                             |
| 9) Campo, José (marquès de Campo)                                      | BHC     | conseller propietari (1876)                              | senador per València (1876)                                                                                                             |
|                                                                        | SFAVT   | gerent (1881-86)                                         | senador vitalici (1877-86)                                                                                                              |
| 10) Camps i de Matas, Pelagi de (marquès de Camps de Mata des de 1878) | LP      | conseller (1881-85)                                      | diputat per Girona (1876-78, 1879-81)<br>senador per Girona (1881-86)                                                                   |
| 11) Cánovas del Castillo, Antonio                                      | SFAVT   | president, (1881-85) (llevat dels períodes ministerials) | diputat per Madrid (1876-81, 1884-86)<br>diputat per Màlaga (1881-84)<br>president del Consell de ministres (1876-79, 1879-81, 1884-85) |
| 12) Cánovas del Castillo, Emilio                                       | CFTPC   | president (1883)                                         | diputat per Cieza (Múrcia) (1876-81)<br>diputat per Múrcia (1884-86)                                                                    |
| 13) Carriquiri, Nazario                                                | CFZPB   | conseller (1876-78)                                      | diputat per Tafalla (Navarra) (1876-81)                                                                                                 |
| 14) Cos-Gayón y Pons, Fernando                                         | CCA     | president (1883)                                         | diputat per Cartagena (Múrcia) (1876-81)<br>diputat per Lugo (1881-86)<br>ministre d'Hisenda (1880-83, 1884-85)                         |
| 15) Dasi i Puigmoltó, Pascual (vescomte de Bétera)                     | SFAVT   | conseller (1881-85)                                      | diputat per Enguera (València) (1879-81)<br>diputat per Sueca (València) (1884-86)                                                      |
| 16) Despujol i Dusay, Ignasi Maria (marquès de Palmerola)              | BVC     | conseller (1880)                                         | senador vitalici (1877-82)                                                                                                              |
|                                                                        | LP      | president (1881)                                         |                                                                                                                                         |
| 17) Díaz Agero <sup>27</sup> , Agustín                                 | FELSA   | conseller (1882)                                         | diputat per Coria (Càceres) (1879-81)<br>senador per Cáceres (1884-86)                                                                  |
| 18) Escobar, José Ignacio (marquès de Valdeiglesias des de 1879)       | CGTF    | conseller (1883-85)                                      | diputat per Navalcarnero (Madrid) (1876-81)                                                                                             |

27. Agustín Díaz Agero de vegades apareix com *Ajero*.

| personatge                                                             | empresa | càrrec i anys                                            | representació parlamentària i ministerial i anys                                     |
|------------------------------------------------------------------------|---------|----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| 19) Estruch i Ferrer, Ramon                                            | BHC     | conseller (1876-84)                                      | senador per Barcelona (1876-81)                                                      |
|                                                                        | FMSJA   | president (1877-83)                                      |                                                                                      |
|                                                                        | SCGC    | conseller (1877-78)                                      |                                                                                      |
|                                                                        | SFEBL   | president honorari (1883)                                |                                                                                      |
|                                                                        | CCA     | conseller (1883)                                         |                                                                                      |
|                                                                        | BCV     | conseller (1881-84)                                      |                                                                                      |
| 20) Fabra i Fontanils, Camil                                           | CCHBFF  | conseller (1875)                                         | diputat per Barcelona (1876-79, 1881-86)                                             |
|                                                                        | TBF     | conseller (1876-86)                                      |                                                                                      |
|                                                                        | LP      | conseller (1881-85)                                      |                                                                                      |
| 21) Fernández de Córdova, Fernando (marquès de Malpica <sup>28</sup> ) | CFZPB   | conseller (1875-76)                                      | diputat per Talavera (Toledo) (1876-80)<br>senador per dret propi (1880-85)          |
| 22) Ferratges i Mesa, Antoni                                           | FMCM    | conseller (1880)                                         | diputat per Granollers (1881-86)                                                     |
| 23) Ferrer i Vidal, Josep                                              | BHC     | conseller (1876-85)                                      | senador per Barcelona (1876-77, 1881-86)                                             |
|                                                                        | CGTF    | conseller del comitè de Barcelona (1881-85)              |                                                                                      |
|                                                                        | CFZPB   | conseller (1876-78)                                      |                                                                                      |
|                                                                        | Norte   | conseller (1878-85)<br>administrador a Barcelona, (1885) |                                                                                      |
|                                                                        | CM      | conseller (?)                                            |                                                                                      |
|                                                                        | LP      | conseller (1881)<br>president (1882-85)                  |                                                                                      |
| 24) Galarza, Vicente de (comte de Galarza des de 1881)                 | BHC     | conseller (1876-1878)                                    | senador per Pinar del Río (Cuba) (1879-86)                                           |
| 25) Giménez y Gil, Francisco de Paula                                  | BHC     | conseller suplent (1876-85)                              | diputat per Alcanyís (Terol) (1878-81)                                               |
| 26) Girona i Agraful, Jaume                                            | CGTF    | conseller del comitè de Madrid (1881-85)                 | senador per Lleida (1884-86)                                                         |
| 27) Girona i Agraful, Manel                                            | BHC     | vicepresident, 1876-                                     | senador per Barcelona (1877-79)<br>senador vitalici (1885-86)                        |
|                                                                        | CGTF    | conseller del comitè de Barcelona (1881-85)              |                                                                                      |
|                                                                        | CFZPB   | conseller (1876-78)                                      |                                                                                      |
|                                                                        | Norte   | conseller (1878-?)                                       |                                                                                      |
|                                                                        | BB      | president (1876-85)                                      |                                                                                      |
| 28) Godó i Pie, Bartomeu                                               | CFEIM   | conseller (1882-84)                                      | diputat per Igualada (1881-84)                                                       |
| 29) Goicoerrotea, Ramon de (comte de Goicoerrotea des de 1878)         | BHC     | conseller suplent (1876-85)                              | diputat per Egea (Saragossa) (1876-78)<br>diputat per Tarazona (Saragossa) (1884-86) |
| 30) Güell i Bacigalupi, Eusebi                                         | BHC     | conseller (1876-85)                                      |                                                                                      |
|                                                                        | CGTF    | conseller del comitè de Barcelona (1881-85)              |                                                                                      |
|                                                                        | CFZPB   | conseller (1876-78)                                      |                                                                                      |
|                                                                        | Norte   | conseller (1878-?)                                       |                                                                                      |
|                                                                        | LP      | conseller (1881-85)                                      |                                                                                      |
| 31) Guilhou Velasco, Enrique (fill de Luís)                            | CFLRT   | conseller, (1880-82)                                     | diputat per Alcalá (Madrid) (1876-79, 1884-86)                                       |

28. A les fonts de la CFZPB, no s'esmenta el seu títol.

| personatge                                                        | empresa       | càrrec i anys                                                  | representació parlamentària i ministerial i anys                                                                             |
|-------------------------------------------------------------------|---------------|----------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 32) Gumà i Ferran, Francesc                                       | FVVB & CFDMZB | director gerent (1878-85)                                      | diputat per Matanzas (Cuba) (1879-84)                                                                                        |
|                                                                   | CCA           | conseller (1883)                                               | diputat per Igualada (1884-85)                                                                                               |
| 33) Gutiérrez de la Concha, José (marquès de la Habana)           | Norte         | conseller (1883-85)                                            | senador per Logronyo (1876-77)<br>senador per dret propi (1877-85)                                                           |
| 34) Herreros de Tejada, Feliciano                                 | CCA           | conseller (1883)                                               | senador per Puerto Rico (1881-86)                                                                                            |
| 35) Isasa y Valseca, Santos de                                    | CFZPB         | conseller (1876-78)                                            | diputat per Montoro (Còrdova) (1876-86)                                                                                      |
|                                                                   | Norte         | conseller (1878-85)                                            |                                                                                                                              |
| 36) León y Lerena, Eduardo                                        | Norte         | conseller, (1876-)<br>Conseller, 1885 (esmentat per Gaceta PL) | diputat per Jaen (1879-81)<br>diputat per Martos (Jaen) (1881-83)<br>senador vitalici (1883-85)                              |
| 37) Llorente y Lanas, Alejandro                                   | CFZPB         | conseller (1875-78)                                            | senador per Lleida (1876)<br>senador vitalici (1877-85)                                                                      |
| 38) López Francos, León (marquès de Francos)                      | CFTPC         | conseller (1883)                                               | diputat per Medinasidonia (Cadis) (1876-81)                                                                                  |
| 39) López y López, Antonio (marquès de Comillas)                  | BHC           | president (1876-83)                                            | senador per dret propi (1882-83)                                                                                             |
|                                                                   | CGTF          | president (1881-83)                                            |                                                                                                                              |
|                                                                   | CFZPB         | conseller (1876-78)                                            |                                                                                                                              |
|                                                                   | Norte         | conseller (1878-1883)                                          |                                                                                                                              |
|                                                                   | CM            | president (1876-83)                                            |                                                                                                                              |
| 40) Macià i Bonaplata, Fèlix                                      | FMSJA         | gerent (1877-85 <sup>29</sup> )                                | diputat per Puigcerdà (1879-86)                                                                                              |
| 41) Manzanedo y González de la Teja, Juan Manuel (duc de Santoña) | Norte         | conseller (?-1883)                                             | senador per Santander (1876)<br>senador per dret propi (1877-83)                                                             |
| 42) Marcet i Vidal, Frederic                                      | TBF           | president (1876-85)                                            | diputat per Barcelona (1881-84)                                                                                              |
| 43) Martos Balbi, Cristino                                        | CFDMZB        | conseller (1881)                                               | diputat per València (1879-86)                                                                                               |
|                                                                   | SFAVT         | conseller (1881-85)                                            |                                                                                                                              |
| 44) Mayans Enríquez, Luís                                         | SFAVT         | conseller (1871-81)                                            | diputat per Albaida (València) (1879-81)                                                                                     |
| 45) Montoliu i de Sarriera, Plàcid Maria de (marquès de Montoliu) | CFTPC         | conseller (1883)                                               | diputat per Tarragona (1876-81)                                                                                              |
|                                                                   | LP            | conseller (1881-85)                                            | senador per Tarragona (1884-86)                                                                                              |
| 46) Moret y Prendergast, Segismundo                               | CFZPB         | vocal de la Junta Inspectora (1876-78)                         | diputat per Orgaz (Toledo) (1879-86)<br>ministre de Governació (1883-84)<br>ministre d'Estat (1885-88)                       |
| 47) Oñate y Salinas, Atanasio (comte de Sepúlveda)                | CGTF          | conseller del comitè de Madrid (1881-85)                       | senador per Segòvia (1877-86)                                                                                                |
| 48) Oñate y Valcárce, José de                                     | CFLRT         | conseller (1880-81)<br>gerent (1882-85)                        | diputat per Riaza (Segòvia) (1876-79)<br>diputat per Santa María de Nieva (Segòvia) (1879-81)<br>diputat per Riaza (1881-86) |

29. Entre 1882 i 1885 ocupa interinament la gerència Joan Prat i Sancho.

| personatge                                            | empresa | càrrec i anys                            | representació parlamentària i ministerial i anys                                                                                                         |
|-------------------------------------------------------|---------|------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 49) Ordóñez y González, Ezequiel                      | CFTPC   | conseller (1883)                         | diputat per Conca (1876-79)<br>diputat per Tuy (Pontevedra) (1879-86)                                                                                    |
| 50) Ortiz de Pinedo, Manuel                           | FELSA   | conseller (1882)                         | senador per Sòria (1881-83)                                                                                                                              |
| 51) Page y Blake, Luís <sup>30</sup>                  | CFDMZB  | conseller (1881)                         | diputat per Huelva (1881-83)                                                                                                                             |
| 52) Paz i Casanovas, Joaquim Maria                    | RCCRE   | president (1880)                         | senador per Barcelona (1876-77)                                                                                                                          |
|                                                       | FMCM    | president (1880)                         | senador per la SEBAP (1877-81, 1884-86)                                                                                                                  |
| 53) Pino y Romero, Joaquín del                        | Norte   | conseller (1880-85)                      | diputat per Murias (León) (1879-81)<br>diputat per Villafranca del Bierzo (León) (1884-85)                                                               |
| 54) Pombo, Juan (marquès de Casa-Pombo)               | Norte   | conseller (1876-?)                       | senador per Valladolid (1876-79)<br>diputat per Palència (1881-83)                                                                                       |
| 55) Puig i Gibert, Ferran                             | BHC     | conseller (1876-85)                      | senador per Barcelona (1876-81)                                                                                                                          |
|                                                       | CCA     | conseller (1883)                         | senador per Girona (1881-86)                                                                                                                             |
| 56) Rodríguez de San Pedro, Faustino                  | CFZPB   | conseller (1876-78)                      | diputat per Alcoi (Alacant) 1884-86; admès per Pinar del Río (Cuba) 1885.                                                                                |
|                                                       | Norte   | conseller (1878-85)                      |                                                                                                                                                          |
|                                                       | CFLRT   | president, (1882-85)                     |                                                                                                                                                          |
|                                                       | CCA     | conseller (1883)                         |                                                                                                                                                          |
|                                                       | CM      | director (?)                             |                                                                                                                                                          |
| 57) Roger i Vidal, Antoni                             | FMSJA   | conseller (1877-83)                      | diputat per Barcelona (1881-84)                                                                                                                          |
|                                                       | BB      | conseller (1878-85)                      |                                                                                                                                                          |
|                                                       | BVC     | president (1880).<br>conseller (1881-84) |                                                                                                                                                          |
| 58) Romero Robledo, Francisco                         | CFDMZB  | conseller (1881)                         | diputat per Madrid (1876-86)<br>ministre de la Governació (1879-81, 1884-85)                                                                             |
| 59) Ros de Olano, Antoni (marquès de Guad-el-Jelú)    | CFZPB   | conseller (1876-78)                      | senador vitalici (1877-85)                                                                                                                               |
| 60) Salamanca y Livermore, Fernando                   | BHC     | conseller (1884-85)                      | diputat per Albacete (1882-84)                                                                                                                           |
| 61) Salamanca y Mayol, José de (marquès de Salamanca) | BHC     | conseller (1876-83)                      | diputat per Albacete (1876-79)                                                                                                                           |
|                                                       | CFZPB   | conseller (1876-78)                      | senador per León (1879-81)<br>diputat per Albacete (1881-83)                                                                                             |
| 62) Sánchez Bustillo, Cayetano                        | CGTF    | conseller del comitè de Madrid (1881-85) | diputat per Caldas (Pontevedra) (1876-79)<br>diputat per Cañiza (Pontevedra) (1879-81)<br>diputat per Villanueva de los Infantes (Ciudad Real) (1884-86) |
| 63) Semprún, José María de                            | Norte   | conseller (1880)                         | senador per Valladolid (1881-83)<br>senador vitalici (1883-85)                                                                                           |

30. Luís Page y Blake apareix en algunes ocasions com a *Paje*.

| personatge                                                                              | empresa                                          | càrrec i anys                      | representació parlamentària i ministerial i anys                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 64) Sentmenat i Despujol, Ramon Maria de (marquès de Ciutadilla i després de Sentmenat) | Delegació a Barcelona del <i>Banco de España</i> | administrador supernumerari (1879) | senador per Barcelona (1879-81, 1885-86)                                                            |
|                                                                                         | LP                                               | conseller (1881-85)                |                                                                                                     |
| 65) Serrano Domínguez, Francisco (duc de la Torre)                                      | Norte                                            | president (1877-1885)              | senador per dret propi (1877-85)                                                                    |
| 66) Shee y Saavedra, Alejandro                                                          | Norte                                            | conseller (1885)                   | diputat per Santa Coloma de Farners (1876-77)<br>senador vitalici (1877-85)                         |
| 67) Sierra y Cárdenas, José de                                                          | Norte                                            | conseller (1878-?)                 | senador per Còrdoba (1876-77)<br>senador vitalici (1877-83)                                         |
| 68) Soler i de Ferrer, Joan de                                                          | CCA                                              | conseller (1883)                   | diputat per Alcanyís (Terol) (1884-86)                                                              |
| 69) Suárez Inclán, Estanislao                                                           | CCA                                              | conseller (1883)                   | diputat per Avilés (Oviedo) (1876-79)<br>senador per Oviedo (1879-81)<br>senador vitalici (1881-85) |
| 70) Topete, Juan Bautista                                                               | Norte                                            | conseller (1878-85)                | senador vitalici (1881-85)                                                                          |
| 71) Torres Jordi, Pere Antoni                                                           | CFTPC                                            | conseller (1883)                   | diputat per Tarragona (1879-81)<br>diputat per Gandesa (1881-84)                                    |
| 72) Turull i Comadran, Pau                                                              | FMSJA                                            | conseller (1877-83)                | diputat per Terrassa (1876-81, 1884-86)                                                             |
|                                                                                         | CCA                                              | conseller (1883)                   |                                                                                                     |
| 73) Vida y Palacio, Fernando                                                            | CGTF                                             | conseller (1885)                   | diputat per Orgaz (Toledo) (1876-79)<br>senador per Puerto Rico (1884-86)                           |
| 74) Vinent i Vives, Antonio (marquès de Vinent)                                         | BHC                                              | conseller (1876-85)                | senador vitalici (1877-85)                                                                          |
| 75) Zavala y Andivegoechea, Martín de <sup>31</sup>                                     | Norte                                            | administrador a Bilbao (1885)      | diputat per Bilbao (Biscàia) (1876-81)<br>senador per Biscàia (1881-86)                             |

31. Martín de Zavala y Andivegoechea apareix en algunes ocasions com a *Zabala*.



## Apèndix 15. 50 principals contribuents per territorial i 20 per industrial a les quatre províncies catalanes a finals de 1875 i càrrecs parlamentaris que ocupen durant el període 1876-1886.

En la mateixa línia que els anteriors, aquest quadre pretén mostrar un altre aspecte dels diversos sectors econòmics catalans que podem considerar com d'elit, junt amb la representació parlamentària que obtenen.

Aquest quadre parteix dels llistats de principals contribuents de cada província elaborats a finals de 1875, d'acord amb la normativa electoral del Sexenni, per procedir a l'elecció de senadors de 1876. Recordem que segons aquesta legislació, eren elegibles els 50 principals contribuents per territorial i els 20 per industrial.

Aquests llistats, publicats als butlletins oficials provincials, presenten alguns problemes. En primer lloc, hi ha algunes errades en la transcripció dels cognoms. En segon, l'ordre de major a menor assignat als contribuents, té algunes errades evidents (en aquest apèndix, això ha estat corregit). En tercer lloc, mentre alguns llistats inclouen cèntims, d'altres no; en aquests casos, les quotes apareixen al quadre amb dos zeros com a decimals. En quart lloc, en alguns casos s'esmenta els contribuents que posseeixen títols nobiliaris per aquests, però en altres ocasions pels seus cognoms; en el cas de personatges del grup estudiat, s'inclou a l'apèndix ambdós, en l'ordre en què apareixen publicats, però per a la resta, sols els títols, sense el titular (són títols particularment dubtosos els barons de Flix i de Querol i el marquès de Vellet). Finalment, el llistat de contribuents per industrial de Girona, presenta sols 19 personatges, enlloc dels 20 reglamentaris.

Igual que en els apèndixs anteriors, s'indica sols en el quadre els càrrecs parlamentaris exercits entre 1876 i 1885, no els anteriors ni els posteriors.

Hi ha una gran diferència entre quotes, sobretot en concepte d'industrial, entre Barcelona i la resta de províncies, de tal manera que sovint els contribuents de la part baixa dels llistats de Barcelona es troben a un mateix nivell que els de la part alta de les altres. Això m'ha decidit a no presentar el quadre ordenat de major a menor contribuent, intentant establir un llistat únic català, ja que molts contribuents de la província de Barcelona amb quotes superiors als de les altres tres províncies, no hi quedarien reflectits.

Els vuit llistats de contribuents, donen un total de 268 personatges, descomptant dels 280 teòrics els que repeteixen en més d'una província i/o concepte i l'omissió d'un contribuent al llistat d'industrial de Girona.

Font de l'apèndix 15: *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, núm. 310, 29-12-1875; *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, núm. 142, 26-11-1875; *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 133, 5-11-1875; *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona*, núm. 299, 16-12-1875.

| nom                                  | província, concepte i<br>núm. contribuent | import<br>pessetes | import<br>euros | representació<br>parlamentària |
|--------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|-----------------|--------------------------------|
| 1) Abelló i Cuchí, Antoni            | Tarragona-territorial: 31                 | 1.393,33           | 8,37            |                                |
| 2) Aixalà <sup>32</sup> , Joan Lluís | Lleida-territorial: 17                    | 1.392,00           | 8,37            |                                |
| 3) Aixemeno i Baldrich, Antoni       | Tarragona-territorial: 40                 | 1.206,30           | 7,25            |                                |
| 4) Albaria Brias, Manel de           | Tarragona-territorial: 44                 | 1.112,19           | 6,68            |                                |

32. Probablement es tracti del cognom *Eixalà*.

| nom                                           | província, concepte i<br>núm. contribuent | import<br>pessetes | import<br>euros | representació<br>parlamentària     |
|-----------------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|-----------------|------------------------------------|
| 5) Aldomá, Francesc                           | Lleida-territorial: 48                    | 855,00             | 5,14            |                                    |
| 6) Alegret, Pere                              | Girona-industrial: 14                     | 384,00             | 2,31            |                                    |
| 7) Alfarràs, marquès d' <sup>33</sup>         | Barcelona-territorial: 36                 | 5.272,00           | 31,69           |                                    |
|                                               | Lleida-territorial: 6                     | 2.802,00           | 16,84           |                                    |
|                                               | Tarragona-territorial: 10                 | 2.506,28           | 15,06           |                                    |
| 8) Alós, Francesc                             | Lleida-territorial: 26                    | 1.065,00           | 6,40            |                                    |
| 9) Alsina Rosal, Joan                         | Barcelona-industrial: 4                   | 8.757,50           | 52,63           |                                    |
| 10) Andreu, Francesc d'Assís                  | Barcelona-territorial: 45                 | 4.638,00           | 27,87           |                                    |
| 11) Anglada, Andreu                           | Barcelona-industrial: 11                  | 3.750,00           | 22,54           |                                    |
| 12) Arajol, Marià                             | Lleida-territorial: 29                    | 1.054,00           | 6,33            |                                    |
| 13) Arañó, Claudi                             | Barcelona-industrial: 2                   | 10.308,00          | 61,95           |                                    |
| 14) Arenas, Jaume                             | Barcelona-industrial: 7                   | 4.660,00           | 28,01           |                                    |
| 15) Arnús i de Ferrer, Evarist <sup>34</sup>  | Barcelona-territorial: 31                 | 5.972,00           | 35,89           | senador per Barcelona<br>(1881-84) |
| 16) Aromer, Gumersind                         | Girona-territorial: 48                    | 1.494,00           | 8,98            |                                    |
| 17) Bacardí, Baltassar                        | Barcelona-territorial: 3                  | 18.314,78          | 110,07          |                                    |
| 18) Balaguer i Pujol, Joan                    | Girona-industrial: 11                     | 425,00             | 2,55            |                                    |
| 19) Balet, Josep                              | Barcelona-industrial: 15                  | 3.467,00           | 20,84           |                                    |
| 20) Ballester i Montserrat,<br>Gabriel        | Tarragona-territorial: 38                 | 1.256,34           | 7,55            |                                    |
| 21) Ballester, Pascual                        | Tarragona-territorial: 48                 | 1.051,14           | 6,32            |                                    |
| 22) Bañeres, Josep                            | Lleida-territorial: 22                    | 1.217,00           | 7,31            |                                    |
| 23) Barbará, Magí                             | Barcelona-industrial: 8                   | 4.523,00           | 27,18           |                                    |
| 24) Barraquer, Josep Maria                    | Girona-territorial: 38                    | 1.815,84           | 10,91           |                                    |
| 25) Bas i Bassa, Ignasi                       | Tarragona-territorial: 18                 | 1.947,54           | 11,70           |                                    |
| 26) Bas i Casanova, Josep<br>Antoni           | Tarragona-territorial: 12                 | 2.245,78           | 13,50           |                                    |
| 27) Batlle, Ramon de                          | Girona-territorial: 37                    | 1.832,47           | 11,01           |                                    |
| 28) Benet i Subirá, Manel                     | Girona-territorial: 3                     | 5.681,61           | 34,15           |                                    |
| 29) Beranguer, Joaquim                        | Lleida-territorial: 12                    | 1.958,00           | 11,77           |                                    |
| 30) Berenguer Benagues i<br>Camps, Joaquim de | Girona-territorial: 19                    | 2.627,22           | 15,79           |                                    |
| 31) Bertrand, Casimir                         | Lleida-territorial: 10                    | 2.378,00           | 14,29           |                                    |
| 32) Boada i Tarrats, Joan                     | Tarragona-industrial: 10                  | 900,00             | 5,41            |                                    |
| 33) Boncompte, Josep                          | Lleida-territorial: 41                    | 952,00             | 5,72            |                                    |
| 34) Bonsoms, Climent                          | Barcelona-territorial: 32                 | 5.931,00           | 35,65           |                                    |
| 35) Borrás i Sardá, Josep Maria               | Tarragona-territorial: 49                 | 1.039,35           | 6,25            |                                    |
| 36) Borrás, Francesc                          | Lleida-territorial: 13                    | 1.890,00           | 11,36           |                                    |
| 37) Botet, Josep                              | Girona-industrial: 10                     | 433,00             | 2,60            |                                    |
| 38) Boule i Moncey, Josep                     | Tarragona-industrial: 8                   | 1.010,00           | 6,07            |                                    |
| 39) Bové i Monseny, Pere                      | Tarragona-territorial: 50                 | 1.035,58           | 6,22            |                                    |
| 40) Boxa, Antoni                              | Girona-industrial: 6                      | 495,00             | 2,98            |                                    |
| 41) Boxó i Rosell, Josep Antoni               | Tarragona-territorial: 29                 | 1.531,04           | 9,20            |                                    |
| 42) Bruguera, Melcior                         | Barcelona-territorial: 33                 | 5.576,00           | 33,51           |                                    |
| 43) Bufalá, Jaume                             | Lleida-territorial: 44                    | 912,00             | 5,48            |                                    |
| 44) Bullbena, Joan                            | Barcelona-territorial: 49                 | 4.478,00           | 26,91           |                                    |
| 45) Bundó i Garriga, Salvador                 | Tarragona-territorial: 45                 | 1.111,16           | 6,68            |                                    |
| 46) Caballé i Juncosa, Joan                   | Tarragona-territorial: 30                 | 1.432,30           | 8,61            |                                    |

33. El marquès d'Alfarràs apareix als llistats de contribuents per territorial de Lleida i de Tarragona com a *Alfarráz*.

34. Evarist Arnús i de Ferrer apareix al llistat de contribuents per territorial de Barcelona sense el segon cognom.

| nom                                                                         | província, concepte i<br>núm. contribuent | import<br>pessetes | import<br>euros | representació<br>parlamentària                                            |
|-----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|-----------------|---------------------------------------------------------------------------|
| 47) Cabirol i Pau, Joaquim <sup>35</sup>                                    | Girona-territorial: 39                    | 1.765,80           | 10,61           | diputat per Arenys de Mar<br>(1876-79)                                    |
| 48) Cachot i Castelló, Joan                                                 | Tarragona-territorial: 39                 | 1.216,08           | 7,31            |                                                                           |
| 49) Camps i de Matas, Pelagi<br>(encara no era marquès de<br>Camps de Mata) | Girona-territorial: 1                     | 13.380,02          | 80,42           | diputat per Girona (1876-<br>84)<br>senador per Girona (1884-<br>86)      |
| 50) Camps, Josep                                                            | Lleida-industrial: 18                     | 460,00             | 2,76            |                                                                           |
| 51) Canela i Raventós, Josep                                                | Barcelona-territorial: 28                 | 6.031,00           | 36,25           |                                                                           |
| 52) Cañellas i Gallisá, Rafael                                              | Tarragona-territorial: 20                 | 1.907,51           | 11,46           | senador per Tarragona<br>(1879-84)                                        |
| 53) Capell, Josep                                                           | Lleida-territorial: 31                    | 1.046,00           | 6,29            |                                                                           |
| 54) Capella, Pau                                                            | Barcelona-territorial: 18                 | 7.055,00           | 42,40           |                                                                           |
| 55) Cárcer, Joaquim de                                                      | Girona-territorial: 23                    | 2.501,73           | 15,04           |                                                                           |
| 56) Cardeñas i Aixemús, Lluís<br>Maria                                      | Tarragona-territorial: 46                 | 1.085,79           | 6,53            |                                                                           |
| 57) Cardona i Llafrach, Baptista                                            | Tarragona-industrial: 18                  | 600,00             | 3,61            |                                                                           |
| 58) Carles, Joaquim de                                                      | Girona-territorial: 2                     | 5.767,02           | 34,66           |                                                                           |
| 59) Carreras i Xuriach, Boi                                                 | Barcelona-territorial: 23                 | 6.435,84           | 38,68           |                                                                           |
| 60) Casamitjana, Gaietà                                                     | Barcelona-industrial: 19                  | 2.875,00           | 17,28           |                                                                           |
| 61) Casanovas, Bonaventura                                                  | Girona-industrial: 16                     | 367,00             | 2,21            |                                                                           |
| 62) Casas, Ramon                                                            | Lleida-territorial: 32                    | 1.036,00           | 6,23            |                                                                           |
| 63) Castanera, Francesc                                                     | Lleida-industrial: 16                     | 490,00             | 2,94            |                                                                           |
| 64) Castellet, Ramon                                                        | Tarragona-industrial: 5                   | 1.457,50           | 8,76            |                                                                           |
| 65) Castellvell, marquès de                                                 | Barcelona-territorial: 6                  | 12.788,22          | 76,86           |                                                                           |
| 66) Castillo de Torrente,<br>marquès de                                     | Girona-territorial: 32                    | 1.956,68           | 11,76           |                                                                           |
| 67) Cercós, Francesc                                                        | Lleida-territorial: 39                    | 953,00             | 5,73            |                                                                           |
| 68) Ciscart, Ramon de                                                       | Lleida-territorial: 4                     | 3.146,00           | 18,91           |                                                                           |
| 69) Clariana i Bofarull, Rafael                                             | Tarragona-territorial: 43                 | 1.118,43           | 6,72            |                                                                           |
| 70) Clavé, Joan Baptista                                                    | Barcelona-territorial: 17                 | 7.092,00           | 42,62           |                                                                           |
| 71) Codina, Felip                                                           | Lleida-territorial: 3                     | 3.260,00           | 19,59           |                                                                           |
| 72) Col i Cabezas, Josep                                                    | Tarragona-territorial: 8                  | 3.610,29           | 21,70           |                                                                           |
| 73) Collaso i Gil, Pere                                                     | Barcelona-territorial: 14                 | 8.196,00           | 49,26           | diputat per Barcelona<br>(1876-79),<br>senador per Barcelona<br>(1881-84) |
| 74) Corbella, Josep Maria                                                   | Tarragona-territorial: 17                 | 2.016,95           | 12,12           |                                                                           |
| 75) Corominas, Joan                                                         | Girona-industrial: 9                      | 495,00             | 2,98            |                                                                           |
| 76) Cot i Margall, Pau                                                      | Barcelona-territorial: 25                 | 6.326,00           | 38,02           |                                                                           |
| 77) Crexell, comte de                                                       | Girona-territorial: 46                    | 1.520,64           | 9,14            |                                                                           |
| 78) Dalmau i Amat, Domènech <sup>36</sup>                                   | Tarragona-territorial: 14                 | 2.173,50           | 13,06           |                                                                           |
|                                                                             | Lleida-territorial: 14                    | 1.752,00           | 10,53           |                                                                           |
| 79) Darás, Joan                                                             | Tarragona-industrial: 14                  | 636,00             | 3,82            |                                                                           |
| 80) Deas i Adroer, Rafael                                                   | Barcelona-territorial: 20                 | 6.728,00           | 40,44           |                                                                           |
| 81) Delás, Francesc                                                         | Girona-territorial: 24                    | 2.401,96           | 14,44           |                                                                           |
| 82) Descatllar, Jacint                                                      | Girona-territorial: 27                    | 2.220,32           | 13,34           |                                                                           |
| 83) Durió, Francesc                                                         | Barcelona-territorial: 24                 | 6.382,00           | 38,36           |                                                                           |
| 84) Escribá, Josep                                                          | Barcelona-industrial: 20                  | 2.825,00           | 16,98           |                                                                           |

35. Joaquim Cabirol i Pau apareix al llistat de contribuents per territorial de Girona sense el segon cognom.

36. Domènech Dalmau i Amat apareix al llistat de contribuents per territorial de Lleida sense el segon cognom.

| nom                                         | província, concepte i<br>núm. contribuent | import<br>pessetes | import<br>euros | representació<br>parlamentària                                   |
|---------------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|-----------------|------------------------------------------------------------------|
| 85) Esqué, Pere Josep                       | Lleida-territorial: 35                    | 1.009,00           | 6,06            |                                                                  |
| 86) Estrach, Josep                          | Girona-industrial: 5                      | 495,00             | 2,98            |                                                                  |
| 87) Estruch i Ferrer, Ramon                 | Barcelona-territorial: 43                 | 4.713,46           | 28,33           | senador per Barcelona<br>(1876-81)                               |
| 88) Fages de Romá, Narcís                   | Girona-territorial: 28                    | 2.183,70           | 13,12           |                                                                  |
| 89) Falgas i Masanet, Josep de              | Girona-territorial: 16                    | 2.969,87           | 17,85           |                                                                  |
| 90) Fargas, Miquel                          | Lleida-industrial: 14                     | 555,00             | 3,34            |                                                                  |
| 91) Farnés i Toll, Joan                     | Barcelona-territorial: 44                 | 4.644,00           | 27,91           |                                                                  |
| 92) Farreros Escolá, Josep                  | Lleida-territorial: 37                    | 971,00             | 5,84            |                                                                  |
| 93) Farró i Albert, Narcís                  | Girona-industrial: 8                      | 495,00             | 2,98            |                                                                  |
| 94) Felip i Moy, Josep                      | Girona-territorial: 34                    | 1.899,82           | 11,42           |                                                                  |
| 95) Fernández Chaves, Miquel                | Barcelona-territorial: 29                 | 6.017,00           | 36,16           |                                                                  |
| 96) Ferré, Josep                            | Lleida-territorial: 15                    | 1.675,00           | 10,07           |                                                                  |
| 97) Ferrer, Joaquim de                      | Girona-territorial: 17                    | 2.810,35           | 16,89           |                                                                  |
| 98) Ferrer, Melcior                         | Girona-territorial: 14                    | 3.204,65           | 19,26           |                                                                  |
| 99) Figuerola i Domingo, Joan               | Tarragona-territorial: 32                 | 1.387,88           | 8,34            |                                                                  |
| 100) Flix, baró de                          | Lleida-territorial: 18                    | 1.387,00           | 8,34            |                                                                  |
| 101) Flotats, Adolf                         | Tarragona-industrial: 16                  | 636,00             | 3,82            |                                                                  |
| 102) Folch i Nogués, Llorenç                | Tarragona-territorial: 22                 | 1.851,63           | 11,13           |                                                                  |
| 103) Font i Moresa, Paulí                   | Lleida-industrial: 5                      | 700,00             | 4,21            |                                                                  |
| 104) Fontanellas, Lambert                   | Barcelona-territorial: 13                 | 8.326,00           | 50,04           |                                                                  |
| 105) Fortuny, Carles de                     | Lleida-territorial: 5                     | 3.026,00           | 18,19           |                                                                  |
| 106) Fradera, Llorenç                       | Barcelona-territorial: 9                  | 10.272,00          | 61,74           |                                                                  |
| 107) Gasol, Francesc                        | Lleida-territorial: 38                    | 970,00             | 5,83            |                                                                  |
| 108) Girona, Ignasi                         | Lleida-territorial: 19                    | 1.356,00           | 8,15            |                                                                  |
| 109) Girona i Agraphel, Manel <sup>37</sup> | Barcelona-territorial: 15                 | 7.989,00           | 48,01           | senador per Barcelona<br>(1877-79)<br>senador vitalici (1885-86) |
| 110) Gomar, Domènec de                      | Lleida-territorial: 8                     | 2.738,00           | 16,46           |                                                                  |
| 111) Gonsé i Roura, Joan                    | Tarragona-industrial: 7                   | 1.015,00           | 6,10            |                                                                  |
| 112) Gosé, Joan                             | Lleida-industrial: 19                     | 456,00             | 2,74            |                                                                  |
| 113) Grau, Rafael                           | Lleida-industrial: 20                     | 430,00             | 2,58            |                                                                  |
| 114) Guasch i Salom, Pelegrí                | Barcelona-territorial: 48                 | 4.500,00           | 27,05           |                                                                  |
| 115) Güell i Ferrer, Joan                   | Barcelona-territorial: 7                  | 12.644,00          | 75,99           |                                                                  |
| 116) Güell, Joan Francesc                   | Lleida-territorial: 11                    | 2.258,00           | 13,57           |                                                                  |
| 117) Guitó i Llach, Josep                   | Girona-territorial: 49                    | 1.424,96           | 8,56            |                                                                  |
| 118) Guitó, Martí                           | Girona-territorial: 10                    | 3.787,46           | 22,76           |                                                                  |
| 119) Guix, Joan                             | Lleida-industrial: 7                      | 678,00             | 4,07            |                                                                  |
| 120) Gurri, J.                              | Barcelona-industrial: 17                  | 3.125,00           | 18,78           |                                                                  |
| 121) Iglesias, Francesc                     | Lleida-territorial: 2                     | 3.638,00           | 21,86           |                                                                  |
| 122) Iglesias, Josep                        | Girona-territorial: 15                    | 2.972,83           | 17,87           |                                                                  |
| 123) Isern, Pere                            | Barcelona-territorial: 47                 | 4.545,00           | 27,32           |                                                                  |
| 124) Janer i Gironella, Josep<br>Erasmé     | Barcelona-territorial: 10                 | 9.131,00           | 54,88           |                                                                  |
| 125) Jordá, Salvador                        | Tarragona-industrial: 13                  | 700,00             | 4,21            |                                                                  |
| 126) Jover i Serra, Joan                    | Barcelona-industrial: 1                   | 15.042,00          | 90,40           |                                                                  |
| 127) Juncadella, Jerònim                    | Barcelona-territorial: 30                 | 5.993,00           | 36,02           |                                                                  |
|                                             | Barcelona-industrial: 3                   | 9.770,00           | 58,72           |                                                                  |
| 128) Lamarca, Agapit                        | Lleida-territorial: 23                    | 1.197,00           | 7,19            |                                                                  |

37. Manel Girona i Agraphel apareix al llistat de contribuents per territorial de Barcelona sense el segon cognom.

| nom                                                                              | província, concepte i<br>núm. contribuent | import<br>pessetes | import<br>euros | representació<br>parlamentària                                           |
|----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|-----------------|--------------------------------------------------------------------------|
| 129) Lamote y Herrero, Joan                                                      | Tarragona-territorial: 47                 | 1.070,20           | 6,43            |                                                                          |
| 130) Laporta, Manel                                                              | Girona-territorial: 45                    | 1.552,43           | 9,33            |                                                                          |
| 131) Larráz, Antoni                                                              | Tarragona-territorial: 37                 | 1.260,34           | 7,57            |                                                                          |
| 132) Lindeman i Rosell, Joan                                                     | Tarragona-industrial: 3                   | 1.969,00           | 11,83           |                                                                          |
| 133) Llach, Francesc                                                             | Girona-industrial: 17                     | 310,00             | 1,86            |                                                                          |
| 134) Llambi, Antoni                                                              | Girona-territorial: 33                    | 1.954,98           | 11,75           |                                                                          |
| 135) Llasat, Mateu                                                               | Barcelona-industrial: 10                  | 3.899,00           | 23,43           |                                                                          |
| 136) Llausà Canals i Sanmartí,<br>Francesc                                       | Barcelona-territorial: 16                 | 7.756,00           | 46,61           |                                                                          |
| 137) Llobet, Francesc d'Assís                                                    | Girona-territorial: 30                    | 2.155,15           | 12,95           |                                                                          |
| 138) Llorens, Jaume                                                              | Lleida-industrial: 1                      | 1.780,00           | 10,70           |                                                                          |
| 139) Llorens, Magí                                                               | Lleida-industrial: 2                      | 1.025,00           | 6,16            |                                                                          |
| 140) Lloveras i Venas, Melcior <sup>38</sup>                                     | Tarragona-territorial: 26                 | 1.712,67           | 10,29           |                                                                          |
|                                                                                  | Tarragona-industrial: 17                  | 610,00             | 3,67            |                                                                          |
| 141) Magriñá i Suñer, Lluís                                                      | Tarragona-territorial: 15                 | 2.167,17           | 13,02           |                                                                          |
| 142) Mariné i Salvat, Olegari                                                    | Tarragona-territorial: 41                 | 1.165,28           | 7,00            |                                                                          |
| 143) Martí i Cavallé, Francesc                                                   | Tarragona-territorial: 28                 | 1.540,10           | 9,26            |                                                                          |
| 144) Martí i Fàbregas, Josep                                                     | Barcelona-territorial: 26                 | 6.094,00           | 36,63           |                                                                          |
| 145) Martí i Giné, Francesc                                                      | Tarragona-territorial: 19                 | 1.930,96           | 11,61           |                                                                          |
| 146) Martí i Sangenís, Pere                                                      | Tarragona-territorial: 36                 | 1.292,12           | 7,77            |                                                                          |
| 147) Martí Veciana, Gaietà                                                       | Tarragona-territorial: 2                  | 4.756,81           | 28,59           |                                                                          |
| 148) Martorell, Bernardí                                                         | Barcelona-territorial: 27                 | 6.081,00           | 36,55           |                                                                          |
| 149) Martorell, Miquel                                                           | Barcelona-territorial: 34                 | 5.558,00           | 33,40           |                                                                          |
| 150) Masagne, Joaquim                                                            | Girona-industrial: 7                      | 495,00             | 2,98            |                                                                          |
| 151) Masana, Agustí                                                              | Barcelona-territorial: 41                 | 4.895,00           | 29,42           |                                                                          |
| 152) Masici, Joan                                                                | Lleida-industrial: 15                     | 510,00             | 3,07            |                                                                          |
| 153) Mensa, Josep                                                                | Lleida-territorial: 30                    | 1.052,00           | 6,32            |                                                                          |
| 154) Mestres, Ramon                                                              | Lleida-territorial: 43                    | 930,00             | 5,59            |                                                                          |
| 155) Miret i Terrada, Joan                                                       | Tarragona-territorial: 5                  | 3.866,07           | 23,24           |                                                                          |
| 156) Miró Abella, Francesc                                                       | Lleida-industrial: 3                      | 830,00             | 4,99            |                                                                          |
| 157) Miró de Ortafá, Ferran                                                      | Tarragona-territorial: 4                  | 4.006,76           | 24,08           |                                                                          |
| 158) Miró i Segarra, Josep                                                       | Tarragona-territorial: 13                 | 2.195,44           | 13,19           |                                                                          |
| 159) Monegat, Esteve                                                             | Barcelona-industrial: 9                   | 4.500,00           | 27,05           |                                                                          |
| 160) Monistrol, marquès de<br>(Escrivà de Romaní i Dusay,<br>Josep Maria)        | Barcelona-territorial: 8                  | 10.681,05          | 64,19           | senador per Girona (1876-<br>77)<br>senador vitalici (1877-86)           |
|                                                                                  | Girona-territorial: 21                    | 2.562,79           | 15,40           |                                                                          |
| 161) Montoliu i Sarriera, Plàcid<br>Maria (encara no era<br>marquès de Montoliu) | Tarragona-territorial: 9                  | 2.757,47           | 16,57           | diputat per Tarragona<br>(1876-81)<br>senador per Tarragona<br>(1884-86) |
| 162) Montull Capell, Ramon                                                       | Lleida-territorial: 25                    | 1.136,00           | 6,83            |                                                                          |
| 163) Mosen, Pau                                                                  | Lleida-territorial: 50                    | 840,00             | 5,05            |                                                                          |
| 164) Moxó, Dídac de                                                              | Girona-territorial: 7                     | 4.164,73           | 25,03           |                                                                          |
| 165) Mundet, Josep                                                               | Girona-territorial: 44                    | 1.581,08           | 9,50            |                                                                          |
| 166) Nadal i Vilardaga, Josep<br>Maria                                           | Barcelona-territorial: 22                 | 6.436,00           | 38,68           | diputat per Gràcia (1876-<br>79, 1881)                                   |
| 167) Negre, Salvador                                                             | Girona-territorial: 26                    | 2.256,23           | 13,56           |                                                                          |
| 168) Nicolau i Duarte, Cristòfol                                                 | Tarragona-industrial: 19                  | 600,00             | 3,61            |                                                                          |
| 169) Nouvilas, Florenci                                                          | Girona-territorial: 13                    | 3.401,41           | 20,44           |                                                                          |

38. Melcior Lloveras i Venas apareix al llistat de contribuents per industrial de Tarragona sense el segon cognom.

| nom                                                                  | província, concepte i<br>núm. contribuent | import<br>pessetes | import<br>euros | representació<br>parlamentària                            |
|----------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|-----------------|-----------------------------------------------------------|
| 170) Jaume Nuet i Minguell<br>(comte de Torregrossa) <sup>39</sup>   | Lleida-territorial: 9                     | 2.432,00           | 14,62           | diputat per Borges (1881-84)                              |
| 171) Odena i Pujol, Josep                                            | Tarragona-territorial: 7                  | 3.738,13           | 22,47           |                                                           |
| 172) Olivas, Joaquim                                                 | Girona-territorial: 11                    | 3.780,46           | 22,72           |                                                           |
| 173) Olivé i Guardiola, Joan                                         | Tarragona-territorial: 24                 | 1.741,69           | 10,47           |                                                           |
| 174) Olm, Agustí                                                     | Lleida-territorial: 40                    | 953,00             | 5,73            |                                                           |
| 175) Palmerola, Fèlix                                                | Girona-industrial: 2                      | 1.180,00           | 7,09            |                                                           |
| 176) Pastors, Joaquim de                                             | Girona-territorial: 6                     | 4.243,36           | 25,50           |                                                           |
| 177) Pedro, Nicolàs                                                  | Girona-industrial: 15                     | 367,00             | 2,21            |                                                           |
| 178) Peralada, comte de (Tomàs<br>de Rocabertí de Dameto i<br>Veri)  | Girona-territorial: 4                     | 5.064,69           | 30,44           | senador per dret propi<br>(1878-86)                       |
| 179) Pérez i Vilallonga, Marià                                       | Tarragona-industrial: 12                  | 770,00             | 4,63            |                                                           |
| 180) Perxes, Josep                                                   | Girona-territorial: 31                    | 2.009,78           | 12,08           |                                                           |
| 181) Pina i Aguiló, Francesc                                         | Barcelona-territorial: 39                 | 4.964,00           | 29,83           |                                                           |
| 182) Planas, Joan                                                    | Girona-territorial: 42                    | 1.634,32           | 9,82            |                                                           |
| 183) Plandolit, Guillem                                              | Lleida-territorial: 45                    | 910,00             | 5,47            |                                                           |
| 184) Pluvins, Josep                                                  | Lleida-industrial: 9                      | 620,00             | 3,73            |                                                           |
| 185) Pol, Narcís de                                                  | Girona-territorial: 20                    | 2.587,68           | 15,55           |                                                           |
| 186) Pomés i Bordas, Pelegrí                                         | Barcelona-industrial: 18                  | 3.000,00           | 18,03           |                                                           |
| 187) Pons Enrich, Antoni                                             | Barcelona-industrial: 13                  | 3.510,00           | 21,10           |                                                           |
| 188) Pons, Josep                                                     | Barcelona-industrial: 16                  | 3.220,00           | 19,35           |                                                           |
| 189) Pont de Viñals, Josep                                           | Girona-territorial: 22                    | 2.534,17           | 15,23           |                                                           |
| 190) Puig i Gibert, Ferran <sup>40</sup>                             | Barcelona-territorial: 5                  | 14.316,93          | 86,05           | senador per Barcelona<br>(1876-81)                        |
|                                                                      | Girona-industrial: 1                      | 1.833,00           | 11,02           | senador per Girona (1881-86)                              |
| 191) Puig i Boria, Ignasi                                            | Barcelona-territorial: 35                 | 5.492,00           | 33,01           |                                                           |
| 192) Puig i Carci, Manel                                             | Barcelona-industrial: 5                   | 6.832,00           | 41,06           |                                                           |
| 193) Puig i Rabassa, Antoni                                          | Tarragona-industrial: 9                   | 1.000,00           | 6,01            |                                                           |
| 194) Puig, Francesc                                                  | Lleida-territorial: 34                    | 1.013,00           | 6,09            |                                                           |
| 195) Puigdollers, Pere Andreu                                        | Lleida-territorial: 1                     | 3.947,00           | 23,72           |                                                           |
| 196) Pujolà, Ramon                                                   | Girona-territorial: 25                    | 2.366,43           | 14,22           |                                                           |
| 197) Quadra, marquès de la                                           | Girona-territorial: 8                     | 3.981,93           | 23,93           |                                                           |
| 198) Quatre Torres, baró de les<br>(Morenes i de Tord, Carles<br>de) | Girona-territorial: 12                    | 3.501,34           | 21,04           | senador per Tarragona<br>(1876-79, 1884-86)               |
|                                                                      | Tarragona-territorial: 27                 | 1.567,28           | 9,42            |                                                           |
| 199) Quer, Francesc                                                  | Barcelona-territorial: 12                 | 8.740,00           | 52,53           |                                                           |
| 200) Queral, Ramon                                                   | Lleida-industrial: 4                      | 815,00             | 4,90            |                                                           |
| 201) Querol, comte de                                                | Tarragona-territorial: 21                 | 1.886,65           | 11,34           |                                                           |
| 202) Quintana i Combis, Albert <sup>41</sup>                         | Girona-territorial: 36                    | 1.849,40           | 11,12           | diputat per Torroella de<br>Montgrí (1876-79,<br>1881-86) |
| 203) Rabascall, Francesc                                             | Tarragona-industrial: 11                  | 787,00             | 4,73            |                                                           |
| 204) Rejas i Casas, Joan                                             | Girona-industrial: 4                      | 555,00             | 3,34            |                                                           |
| 205) Renom, Antoni                                                   | Barcelona-industrial: 12                  | 3.512,00           | 21,11           |                                                           |
| 206) Ricart Escolà, Antoni                                           | Lleida-territorial: 47                    | 900,00             | 5,41            |                                                           |

39. Jaume Nuet apareix al llistat de contribuents per territorial de Lleida sense el segon cognom i sense la seva condició de comte de Torregrossa.

40. Ferran Puig i Gibert apareix al llistat de contribuents per territorial de Barcelona amb el segon cognom equivocat (*Girbes*), mentre que al llistat d'industrial de Girona aquest no apareix.

41. Albert Quintana i Combis apareix al llistat de contribuents per territorial de Girona sense el segon cognom.

| nom                                      | província, concepte i<br>núm. contribuent | import<br>pessetes | import<br>euros | representació<br>parlamentària |
|------------------------------------------|-------------------------------------------|--------------------|-----------------|--------------------------------|
| 207) Ricart, Jaume                       | Barcelona-industrial: 6                   | 4.730,00           | 28,43           |                                |
| 208) Rius i Espina, Joaquim              | Tarragona-industrial: 1                   | 2.272,00           | 13,65           |                                |
| 209) Rius i Montaner, Joaquim            | Tarragona-industrial: 2                   | 2.271,00           | 13,65           |                                |
| 210) Roca, Celestí                       | Tarragona-industrial: 15                  | 636,00             | 3,82            |                                |
| 211) Roca, marquès de la                 | Tarragona-territorial: 3                  | 4.614,69           | 27,73           |                                |
| 212) Roca, Ramon                         | Lleida-industrial: 6                      | 700,00             | 4,21            |                                |
| 213) Rocabruna, Francesc                 | Lleida-territorial: 46                    | 909,00             | 5,46            |                                |
| 214) Rodergas, Eudald                    | Girona-industrial: 3                      | 662,00             | 3,98            |                                |
| 215) Rodés i Pellicer, Antoni            | Tarragona-territorial: 23                 | 1.818,35           | 10,93           |                                |
| 216) Rodríguez, Josep Maria              | Tarragona-industrial: 6                   | 1.318,00           | 7,92            |                                |
| 217) Roger i Vidal, Tomàs                | Girona-industrial: 12                     | 400,00             | 2,40            | senador per Girona (1876-83)   |
| 218) Rosell i Rosell, Joan               | Tarragona-territorial: 25                 | 1.719,62           | 10,34           |                                |
| 219) Rosés, Francesc Xavier              | Girona-territorial: 35                    | 1.891,45           | 11,37           |                                |
| 220) Rosich, Josep                       | Lleida-territorial: 28                    | 1.055,00           | 6,34            |                                |
| 221) Roulet, Ernest                      | Girona-industrial: 18                     | 300,00             | 1,80            |                                |
| 222) Rubies, Josep                       | Lleida-territorial: 7                     | 2.782,00           | 16,72           |                                |
| 223) Sabaté, Jaume                       | Lleida-territorial: 20                    | 1.237,00           | 7,43            |                                |
| 224) Safont, Jaume <sup>42</sup>         | Lleida-territorial: 24                    | 1.185,00           | 7,12            |                                |
|                                          | Lleida-territorial: 33                    | 1.022,00           | 6,14            |                                |
| 225) Salesas i Granell, Olegari          | Tarragona-territorial: 33                 | 1.385,52           | 8,33            |                                |
| 226) Salvadó Melgosa, Ramon              | Lleida-industrial: 17                     | 475,00             | 2,85            |                                |
| 227) Salvador i Navás, Josep             | Tarragona-territorial: 42                 | 1.119,03           | 6,73            |                                |
| 228) Samà i Torrents, Salvador           | Barcelona-territorial: 1                  | 29.130,00          | 175,07          |                                |
| 229) Sangil y Heredia, Josep             | Tarragona-territorial: 34                 | 1.343,64           | 8,08            |                                |
| 230) Sanllehí i Metjes, Joan             | Barcelona-territorial: 40                 | 4.943,00           | 29,71           |                                |
| 231) Sanromá i Alfonso, Joan             | Lleida-industrial: 8                      | 662,00             | 3,98            |                                |
| 232) Sarobé, Josep                       | Tarragona-industrial: 20                  | 562,00             | 3,38            |                                |
| 233) Satorras i Iglesias, Antoni         | Tarragona-territorial: 16                 | 2.150,80           | 12,93           |                                |
| 234) Saval, Fidel                        | Lleida-industrial: 11                     | 620,00             | 3,73            |                                |
| 235) Segarra, Josep                      | Lleida-territorial: 21                    | 1.236,00           | 7,43            |                                |
| 236) Sentmenat, marquès de <sup>43</sup> | Barcelona-territorial: 37                 | 5.071,00           | 30,48           |                                |
|                                          | Girona-territorial: 29                    | 2.171,52           | 13,05           |                                |
| 237) Serra i Farreras, Josep             | Barcelona-territorial: 50                 | 4.473,00           | 26,88           |                                |
| 238) Serra i Xaneros, Josep              | Barcelona-industrial: 14                  | 3.500,00           | 21,04           |                                |
| 239) Sicart, Isidre                      | Barcelona-territorial: 11                 | 8.924,00           | 53,63           |                                |
| 240) Sirvent, Antoni                     | Lleida-industrial: 12                     | 620,00             | 3,73            |                                |
| 241) Sobradí, comte de                   | Barcelona-territorial: 46                 | 4.581,00           | 27,53           |                                |
| 242) Sol i Bertran, Josep                | Lleida-territorial: 42                    | 941,00             | 5,66            |                                |
| 243) Sol Torrens, Josep                  | Lleida-industrial: 13                     | 605,00             | 3,64            |                                |
| 244) Solà i Guardano, Josep              | Barcelona-territorial: 42                 | 4.862,00           | 29,22           |                                |
| 245) Solterra, comte de                  | Girona-territorial: 9                     | 3.917,81           | 23,55           |                                |
| 246) Steve i Casas, Rafael               | Barcelona-territorial: 19                 | 6.941,00           | 41,72           |                                |
| 247) Suñé i Giol, Pere                   | Tarragona-territorial: 11                 | 2.277,02           | 13,69           |                                |
| 248) Tamarit, marquès de                 | Lleida-territorial: 36                    | 1.008,00           | 6,06            |                                |
|                                          | Tarragona-territorial: 1                  | 5.313,44           | 31,93           |                                |
| 249) Torre, marquès de la                | Girona-territorial: 5                     | 4.257,22           | 25,59           |                                |

42. Jaume Safont apareix repetit al llistat de contribuents per territorial de Lleida.

43. El marquès de Sentmenat (Joaquim Gassol i Sentmenat i de Vilallonga en aquells moments), apareix al llistat de contribució territorial de Girona sense el títol i amb el cognom escrit *Senmanat*.

| <b>nom</b>                      | <b>província, concepte i<br/>núm. contribuent</b> | <b>import<br/>pessetes</b> | <b>import<br/>euros</b> | <b>representació<br/>parlamentària</b> |
|---------------------------------|---------------------------------------------------|----------------------------|-------------------------|----------------------------------------|
| 250) Torroella, Salvador        | Girona-territorial: 18                            | 2.645,10                   | 15,90                   |                                        |
| 251) Tremulla, Josep            | Lleida-industrial: 10                             | 620,00                     | 3,73                    |                                        |
| 252) Tusquets, Francesc         | Barcelona-territorial: 38                         | 5.015,00                   | 30,14                   |                                        |
| 253) Vallgornera, marquès de    | Tarragona-territorial: 35                         | 1.302,63                   | 7,83                    |                                        |
| 254) Vall-Ilovera, Josep        | Girona-territorial: 47                            | 1.507,06                   | 9,06                    |                                        |
| 255) Vellet, marquès de         | Tarragona-territorial: 6                          | 3.841,89                   | 23,09                   |                                        |
| 256) Verges del Vilar, Josep de | Girona-territorial: 40                            | 1.760,81                   | 10,58                   |                                        |
| 257) Vicianà, Antoni            | Lleida-territorial: 16                            | 1.431,00                   | 8,60                    |                                        |
| 258) Vidal de Llobatera, Antoni | Girona-territorial: 41                            | 1.666,20                   | 10,01                   |                                        |
| 259) Vidal i Matlló, Antoni     | Girona-territorial: 43                            | 1.619,10                   | 9,73                    |                                        |
| 260) Vila, Antoni               | Girona-industrial: 19                             | 255,00                     | 1,53                    |                                        |
| 261) Vilaseca, Lluís            | Girona-industrial: 13                             | 395,00                     | 2,37                    |                                        |
| 262) Vilumara, Josep            | Barcelona-territorial: 21                         | 6.478,00                   | 38,93                   |                                        |
| 263) Viñals, Bonaventura        | Girona-territorial: 50                            | 1.345,31                   | 8,09                    |                                        |
| 264) Viorana, Antoni            | Lleida-territorial: 49                            | 845,00                     | 5,08                    |                                        |
| 265) Virgili, Josep Maria       | Tarragona-industrial: 4                           | 1.741,00                   | 10,46                   |                                        |
| 266) Xam Mar Niubó, Josep       | Lleida-territorial: 27                            | 1.058,00                   | 6,36                    |                                        |
| 267) Xifré, Josep               | Barcelona-territorial: 2                          | 19.755,00                  | 118,73                  |                                        |
| 268) Xuriquer, Antoni           | Barcelona-territorial: 4                          | 15.527,71                  | 93,32                   |                                        |



## Part II: Textos.

### Apèndix 16. Esborrany de carta de Víctor Balaguer adreçada a Josep Roca i Galés, 31-12-1882.

La inclusió de tres documents de Víctor Balaguer (apèndixs 16 a 18) ve del fet que es tracta sens dubte del personatge central de la tesi, amb un notable protagonisme en el que constitueix la seva part central: l'anàlisi del rerefons econòmic de l'actuació dels parlamentaris catalans.

Aquesta primera carta, mostra la importància que adquiriria per als parlamentaris catalans el compromís proteccionista amb les corporacions econòmiques catalanes i com aquest esdevé una qüestió central en la seva presència dins dels partits dinàstics espanyols. La carta, adreçada a Josep Roca i Galés a Barcelona, porta data de Madrid, 31-12-1882. En ella, Balaguer fa una reflexió entorn a la seva situació com a proteccionista dins del Partit Liberal fins el moment de l'escissió de la ILD, tot comparant-la —amb força optimisme, per cert— amb la que té dins del nou partit.

Font de l'apèndix 16: BMVB, Manuscrits, núm. 366/1.

Sr. D. José Roca y Galés.

Agradezco a V., amigo mío, muy de veras la felicitación que, en su nombre y en el de sus compañeros de trabajo, se ha servido dirigirme por el discurso que hace pocos días tuve la ocasión de pronunciar en el Congreso. Su felicitación ha sido para mí tanto más grata cuanto más insidiosas fueron ciertas correspondencias dirigidas desde Madrid a algún periódico de nuestra Barcelona.

Hay verdadero empeño por parte de algunos en disfrazar la verdad cuando de ciertas cosas se trata, y la hay, singularmente en quererme presentar como divorciado de los intereses catalanes por haberme adherido patrióticamente al partido político de la Izquierda Liberal, que levanta como bandera los ideales a que fui constante y fiel toda mi vida. ¡Como si las ideas económicas no fuesen libres en todos los partidos! ¡Como si mis ideas sobre protección no hermanaran perfectamente con las doctrinas liberales! ¡Como si siendo hombre político no pudiera prestar servicios a mi país, cuando, sólo por ser tal, puedo prestárselos mayores! ¡Como si, finalmente, mi vida toda consagrada al servicio de mi inquebrantable consecuencia política, por otro a mi constante defensa de los intereses españoles, por todos a mi posición nunca desmentida a favor de Cataluña!

Pero el lazo es demasiado burdo para que no se vea la trama. La intención es bien conocida. Los que favorecen esa malévolra perfidia que tiende a presentarme en contradicción con los intereses catalanes, o son unos inocentes, y en este caso dignos de lástima, o son otra cosa, y en este caso ni siquiera merecen mi desprecio.

Precisamente, como ya tuve motivo d hacer constar en mi discurso de ratificación, nunca me hallé mejor ni más numerosamente acompañado, por lo que atañe a mis ideas proteccionistas.

Mientras pertenecí a esa mayoría de la cámara, que en hora tan infausta y con tanta candidez se dejó secuestrar por los centralistas, me hallé siempre solo, o poco menos, excepción hecha de algunos patricios de arraigadas convicciones que me dispensaron, y continúan dispensándome, el honor de estar a mi lado. Los demás, o me apoyaban subordinando los intereses del país a los del partido, o solo coincidían conmigo mientras se trataba de puntos de vista políticos, declarándose franca y desenbozadamente contrarios en cuestiones económicas. De aquí el que, dentro de aquella mayoría liberal, se diera el caso verdaderamente singular de no tener yo más fuerza en punto a intereses económicos, que el que podían desde fuera prestarme los elementos conservadores, extraños por completo a mi comunión política. Raro ejemplo el de aquel que, dentro de su partido, necesita para sostener sus tesis las fuerzas del contrario. Nunca me hallé en situación más difícil ni más crítica.

Hoy ya no es así. Dentro de la Izquierda Liberal coinciden conmigo, política y económicamente, las Izquierdas democráticas de Cataluña, que son proteccionistas, y también las fuerzas democráticas de Bejar, de Alcoy, de Extremadura, de Valencia y de otros puntos productores, que también son proteccionistas. Dentro de la Izquierda tengo, pues, fuerzas liberales, y por consiguiente propias, que secundan mi manera de ver en cuestiones económicas, mientras que, entre los fusionistas, sólo las tenía extrañas y conservadoras. Hoy, por más que el apoyo de otros pueda serme grato, pues no hay apoyo ninguno inútil cuando de estas cosas se trata, hoy no tengo que ir a buscar fuera lo que dentro de casa tengo. Hoy están aquí, conmigo, todos los demócratas catalanes proteccionistas que se han adherido a la Izquierda, entre ellos los que fueron diputados, y conmigo también un grupo numeroso e inteligente de hombres políticos, dispuestos a luchar contra la escuela y la secta en nombre y representación de los intereses nacionales, cansados ya de ver que se discuten las cuestiones económicas en el terreno de la teoría y de la utopía y ansiosos de verlas llegar por fin al terreno de la práctica.

Todo el mundo comienza ya a meditar y a hacer sus observaciones sobre estas cosas, que son de interés común.

En Málaga piden protección para las pasas y para los azúcares, y ahí está la enmienda presentada por los sres. diputados malagueños, que sin embargo, se llaman libre-cambistas. En Asturias la piden para sus carbones, y ahí está sino la proposición de ley presentada por los senadores asturianos *libre-cambistas* para que en nuestros buques de guerra sólo se consuma carbón de Asturias, proposición que yo, proteccionista, no hubiera firmado pues soy tan amigo de la protección como enemigo del monopolio. En Sevilla la piden para los aceites, y no está ciertamente muy lejano el día en que tan grande algarada se promovió por haberse intentado rebajar los derechos del petróleo. En Jerez la piden para los vinos, en Extremadura para las lanas, en Vizcaya para los hierros, en Valencia para los arroces, en Castilla para los trigos. Todos los años, al discutir los presupuestos, votamos para el de Fomento, y yo la voto con gusto, una cantidad que todavía me parece escasa, destinada a proteger a los artistas y a los escritores y a comprarles cuadros y libros. ¿Dónde están, pues, los que no quieren proteger los intereses nacionales?

Yo quisiera que fuésemos ingleses, es decir que los españoles hiciésemos lo que hacen los ingleses, el pueblo más práctico del mundo. ¿Qué puede convenir a los intereses de nuestro país, a la libertad, -entiéndalo V. bien, amigo mío- a la libertad de los intereses de nuestro país? ... ¿El libre-cambio? Pues aceptemos el libre-cambio. ¿La protección? Pues aceptemos la protección. ¿Por ventura no estamos viendo lo que están haciendo los ingleses? [¿] Necesitan protección para sus cervezas. Pues las protegen. ¿Necesitan poner o quitar derechos al té? Pues se los ponen o se los quitan. ¿Necesita abrir mercados para sus súbditos? Pues negocia, o combate, Inglaterra, para dárselos. ¿Necesita que el extranjero envíe a su país productos que le faltan? Pues los pide por la voz de sus diplomáticos o los exige con la boca de sus cañones. No necesito más ejemplo. ¿Es por amor a la libertad que Inglaterra hace esto, o por amor a sus intereses, es decir por amor a la patria?

Siendo el libre-cambio la protección para los ingleses, yo pido para España un libre cambio que sea su protección.

Ignoro si esto que digo pertenece a alguna escuela. Probablemente no pertenecerá más que a la mía que es la escuela española, es decir la de sostener y proteger ante todo, y sobre todo, los intereses sagrados del país, los intereses de la patria española, sin destrucción de reynos y provincias, que los intereses del país son la nacionalidad.

Y aquí termino ya esta mi larga y acaso enojosa epístola, diciéndole que, por lo demás, y esta es mi última palabra en cuestiones económicas, yo acepto por completo las conclusiones del discurso pronunciado por S.M. el rey este verano en las montañas de Santander. Allí está mi programa.

Perdone V., amigo Roca, que le haya molestado con esta larga carta, pero sentía necesidad imperiosa de decir todo esto en respuesta a la suya, que me ha sido muy grata y que guardaré como un documento de familia.

Siempre suyo a. y s.s. q. b. l. m.

Víctor Balaguer (signat)

Madrid 31 dic<sup>bre</sup> 1882.

## Apèndix 17. Esborrany de carta de Víctor Balaguer adreçada a un directiu de la *Izquierda Liberal Dinástica*, sense data (1884 o 1885).

Segona de les cartes de Víctor Balaguer. Està adreçada a un directiu indeterminat de la ILD i se situa entre 1884 i 1885. En aquesta ocasió, Balaguer fa una llarga reflexió sobre la prioritat que ha tingut en la seva trajectòria política el compromís amb la defensa dels interessos econòmics catalans i en com aquest ha passat al davant de les disciplines de partit.

Font de l'apèndix 17: BMVB, Manuscrits núm. 349/1.

Muy señor mío y amigo: perdone que me dirija a V. y ocupe su atención con un asunto personal, que me interesa mucho y me afecta hondamente, habiendo sido para mí, estos días, motivo de crueles tristezas y de grandes amarguras. Como tuve la honra de contarle a V en el número de mis amigos, y por mi parte no he dejado de serlo suyo, me dirijo a V. con plena confianza, como se debe a un hombre de honor.

Me consta que se ha escrito una carta contra mí al Sr. general López Domínguez, mi ilustre compañero en el directorio de la *Izquierda Liberal*.

Si la carta procediera de cualquier puesto que no fuese Cataluña, me interesaría menos. Siendo de Barcelona, me interesa y me importa mucho.

Yo no he de decir lo que hice, durante mi ya larga vida, a favor de Cataluña y a favor de la causa de la libertad.

A Cataluña y a la libertad he dado mi vida y mi alma.

Si de Barcelona se trata, ahí están los repetidos votos de gracias que su municipio, su diputación, sus corporaciones científicas, literarias y económicas, de todas opiniones y partidos políticos, han consignado en sus actas y han tenido la bondad de dirigirme, honrándome con esto, y reconociendo así servicios que la fortuna me permitió prestar. Ahí está también, y habla ella por mí, la medalla que el Ayuntamiento constitucional de Barcelona mandó acuñar, aunque inmerecidamente, en mi obsequio.

Si se trata de Cataluña, ahí están, aunque pobres, mis obras literarias e históricas, mis discursos en las Academias Española y de la Historia, mis campañas, que así puedo llamarlas, sobre el tratado de comercio con Francia y sobre la base 5ª, mis discursos todos en las Cortes desde que tengo la honra de ser diputado y desde el primero que pronuncié, mi actitud, por fin, en el Consejo de Estado cuando la cuestión del tratado con Inglaterra.

Con la mano sobre mi conciencia puedo asegurar que no hay un solo acto en mi vida que no haya sido en honor de Cataluña y en defensa de sus intereses.

Nunca para servir a Cataluña tuve en cuenta deseo alguno de medro personal.

De tal modo es así que cuando se me ofreció el cargo de ministro en Italia, con que bajo todos conceptos podía halagarme, lo renuncié y dejé de admitirlo porque la oferta se me hacía en vísperas de los debates sobre el tratado de comercio con Francia; y consideré que Cataluña podía necesitar entonces mis pobres servicios en Madrid.

De tal modo es así, que cuando se me instó para que desistiera de mi enmienda parlamentaria sobre el tratado de comercio con Francia dándose a entender que sería ministro si la retiraba, mi contestación fue ir al parlamento a sostenerla, defenderla y votarla. La cosa pasó del modo siguiente. Estábamos en conferencia con el Sr. Presidente del Consejo de Ministros el Sr. D. Teodoro Baró, diputado por Barcelona, y yo.

Durante la conversación el Sr. Presidente del Consejo tuvo la bondad de dirigirse a mí para decirme:

—V. no puede defender esta enmienda.

—¿Y por qué no? [—] pregunté.

—Porque, [—]me contestó, [—] porque el hombre que ha sido ministro y *ha de volver a serlo*, no debe defenderla.

Repliqué que lo comprendía, pero que no la retiraba. Y en efecto, al día siguiente la sostuve, y se votó.

Basta mi palabra honrada para asegurar esto, pero ahí están llenos de vida por fortuna los Sres. Sagasta y Baró. En campos políticos distintos del mío militan hoy estos dos señores, pero son hombres de honor y con ellos atestiguo.

De tal modo es así, finalmente, que no vacilé en romper con amigos de toda mi vida como el Sr. Sagasta, primero, y no vacilé tampoco, más tarde, en romper con mis amigos políticos y en dimitir la presidencia del Consejo de Estado, el más alto cargo de la nación, al encontrarme entre mis afecciones políticas y personales y mi deber como representante de Cataluña.

Y no contento con todo esto, hice más todavía, di mi fortuna toda, todo el caudal que mis padres me legaron y que pude acumular durante mi trabajosa vida, para que Cataluña levantara el monumental Instituto de Villanueva y Geltrú.

Por lo que a la política refiere, ahí está también mi vida toda, que entrego al juicio y a la justicia de mis adversarios mismos.

Desde que tuve uso de razón política, milité siempre, constantemente, en el antiguo y honrado partido progresista, siguiéndole con fidelidad en sus desgracias, en su destierro y en su emigración.

Cuando desapareció aquel partido de tan gran historia, me afilié al partido constitucional, de aquel heredero, y milité siempre en su vanguardia hasta el día en que, por creer honradamente que faltaba a sus compromisos políticos, se formó la Izquierda Liberal que proclama y consigna con su dogma los principios por mí proclamados en las inmortales Constituyentes de 1869, en la campaña que llevé a cabo por las provincias, y en las columnas del periódico *La Mañana* que por espacio de algunos años tuve la honra de inspirar.

Duéleme en el alma tener que escribir estas líneas, y el rubor asoma a mi rostro al verme obligado a mentar servicios, ya que servicios prestados al país por un ciudadano o al partido por un hombre político, jamás debe invocarlos, so pena de ser anulados, aquel a quien cupo la fortuna, y el alto honor de poderlos prestar.

Pero me obliga a ello la carta insidiosa, perdóneseme la palabra, que se ha escrito al general López Domínguez, y de cuyos cargos no puedo defenderme sin antes conocerlos.

El noble general, con una hidalguía que le honra y dándome en esto una prueba de cariño que no he de olvidar, jamás me habló de ella, pero por uno de sus mismos firmantes he sabido su existencia.

Puedo haber cometido algún error, no lo creo, seguro estoy de que así no es; pero aún habiéndolo cometido, valía la pena de que se me perdonara a cambio de mis largos servicios a mi país y a mi partido. Valía la pena, sobre todo, de que las quejas se me expusieran a mí mismo, noble y francamente, como cumple a hombres honrados; que de hidalgos es atacar cara a cara, y sólo de traidores herir en la sombra o por la espalda.

Yo me hallo ya en una edad avanzada, más que por mis años ciertamente, aún siendo éstos muchos, por mis trabajos, por mis penalidades, por las amarguras que han destrozado mi alma y las ingratitudes y desengaños que envenenaron mi vida.

Nada me halaga ya en el mundo y ni siquiera tengo ambición: estoy firmemente resuelto a no ser nada en Barcelona y a dejar de intervenir allí en las cosas políticas, dejando la dirección a otro más venturoso y a quien elija el sufragio; pero quiero, sí, al fin de mi vida en este mundo, y cuando piso ya los umbrales del otro, conservar la estima y la consideración, a que creo tener derecho.

Sé que es V. un hombre honrado, y por esto me dirijo a V. para que, recordando su antigua amistad, que invoco, me preste el servicio de enviarme copia de la citada carta, la cual no puedo, ni quiero, ni debo pedir al general, primero porque no sería digno de mí, después porque, conduciéndose noblemente como él hace siempre, tampoco no la facilitaría.

Necesito esta carta, aconsejada de seguro por el error y la impremeditación más que por el odio y la calumnia, para sincerarme y defenderme si los cargos son justos, para enmendar mi yerro y confesarlo, si en efecto lo cometí, como cumple hombre de mis antecedentes y de mis canas.

Esta carta que hoy a V. escribo es confidencial y privada; pero mi lealtad me obliga a decirle que estoy dispuesto a publicarla, citando los nombres de las personas a quienes la dirijo, si, lo que no creo, dejara de recibir contestación o se negara a dispensarme el obsequio que encarecidamente le pido y que recibiré como señalada prueba de amistad.

De no recibir contestación o no ser ésta satisfactoria, arrostraré el escándalo de convocar a mi partido en solemne asamblea para residenciarme ante ella a fin de que me juzgue y me condene o me absuelva.

Yo no he de acusar ni acusaré jamás a nadie, que papeles de camaradas fueron siempre reservados a personas de otro temple y de otra clase; pero quiero salir de esta triste situación, en que se me ha colocado al final de una vida honrada. En una palabra, quiero justificarme y defenderme.

Yo expreso que no me negará V. su apoyo en estas circunstancias. A su nobleza de sentimientos y a su antigua amistad recurre el que es todavía su amigo y siempre será

s.s.s.q.b.s.m.

## **Apèndix 18. Esborrany de carta de Víctor Balaguer adreçada a Eugenio Montero Ríos, 24-8-1886.**

Tercera carta de Balaguer, adreçada a Eugenio Montero Ríos a Madrid, i datada en aquesta ciutat el 24-8-1886. A banda de l'amistat i de l'afinitat política, Montero era en aquests moments ministre de Foment i, per tant, cap jeràrquic de Balaguer, que presidia en aquestes dates el Consell d'Instrucció Pública.

Es tracta d'un important document, en el que el polític català fa un repàs sobre molt diversos temes de l'actualitat política espanyola del moment, oferint una visió molt crítica de molts d'ells, en contrast amb el seu discurs públic. Balaguer esbossa diversos punts de la seva proposta reformista, destacant una vegada més el seu compromís amb el plet proteccionista.

Font de l'apèndix 18: BMVB, Manuscrits núm. 349/20.

Borrador de la primera carta al  
Excmo. Sr. D. Eugenio Montero Ríos.

Es muy posible, es casi seguro, mi ilustre amigo y querido compañero, que la carta que comienzo a escribir en este momento se extienda y tome proporciones inusitadas, faltando a las conveniencias y respetos que se debe, a quien como V. en la actualidad, está azorado por arduas y perentorias tareas, y robándome a mí mismo el tiempo que necesito para el abrumador trabajo, a que sin descanso me entrego, como remedio único de salvar mis pobres intereses, hondamente lastimados por cuidar demasiado de los ajenos abandonando los propios.

Pero considero de gran necesidad, siquiera sea para honesta satisfacción de mi conciencia y deber de compañerismo, escribir a V. esta carta que podrá leer a trozos y en momentos de ocio a la sombra de aquellos magníficos árboles que en el parque de las rosas son encanto y delicia de su hermosa residencia de Llorizan [?]

No le hablaré a V. de mí. Sólo he de hacerlo muy de pasada para decirle que estoy dispuesto a abandonar el cargo de la vida política en el cual reina una atmósfera viciada e insana, para mis pulmones de viejo progresista, y donde sólo se consigue perder ilusiones y medrar desengaños, cosecha ya para mí sobrada, y carga superior a la que me permiten soportar hoy mi edad y mis tristezas. Ya le dije a V. un día en la Mancha que sólo dos lazos me unían a la política: es el primero el cariño y también el respeto que tengo a V. a quien sigo resueltamente desde la división de la izquierda. Es el segundo el cariño y leal amistad que tuve a Sagasta y que hoy se ha renovado, esforzándose V. más que nadie en renovarle, en hacerle revivir de sus antiguas, pero nunca apagadas cenizas. Considero a Sagasta hombre de probidad cierta y de verdadero patriotismo, así como de altas cualidades, aún cuando le falte la que Prim poseía en alto grado, la de conocer a los hombres y saberlos utilizar para aquello que sirven.

Y no hablo como debiera en este momento de mi amor al país y a la libertad cada vez en mí más profundo y vivo, porque yo sé bien que a estos grandes y sagrados sentimientos de mi vida toda, he de servir mejor todavía en campo ajeno a la política, durante los pocos años que me resten y mientras Dios tenga a bien conservarme la sanidad del cuerpo y la salud del alma.

Dicho esto, me he de permitir recordarle la conversación que tuvimos cierta tarde en la Moncloa, paseando por el jardín del barranco. Referí a V. fiel y escrupulosamente la conferencia que aquella misma tarde había celebrado con Sagasta, motivada por mi extraña designación de presidente del tribunal de actas graves, y dije a V. la oferta que Sagasta me había hecho respecto al entonces futuro y hoy desvanecido ministerio de Instrucción pública. Desde aquel día no he vuelto a hablar con Sagasta una sola palabra de política. Lo intenté alguna vez, lo confieso, pero una conversación con Sagasta no pasa de un soliloquio, y a más se me imagina que le molesta que se le hable de política.

Algo de lo que voy a exponer a V. y aún todo, hubiera querido también exponerlo a Sagasta, y hasta comencé a iniciárselo una tarde, pero me detuve a tiempo por fortuna.

Esto no va bien, amigo D. Eugenio, y permítame que se lo diga con la lealtad y franqueza del hombre que se marcha y a quien ya nada de la política importa. El país se va divorciando por momentos del Gobierno y de nosotros, y también de la dinastía, a quien injustamente cree responsable de lo que ocurre. Y digo injustamente porque yo sé bien todo lo admirable y correcta que es la conducta de la reina, que no en vano es austríaca y no en vano de aquella raza varonil y de aquel Carlos III a quien por ser fiel guardador de las libertades, sostuvieron con tanto empeño los catalanes cuando la guerra d sucesión.

Esto no va bien, repito. El período de legislatura que acaba de cerrarse no ha satisfecho a nadie lo que de él resulta y resulta a los ojos del país, es un prolijo e infecundo debate político, cavado con desesperante lentitud, sólo para satisfacer concupiscencias de oradores y plantear problemas que están ya resueltos en todo el mundo y sobre los que en ninguna parte se discurre; y luego otro debate atropellado, vertiginoso, a la carrera, con todos los apremios y ahogos de época, lugar, tiempo y presión ministerial, para discutir, o mejor pasar ciertos proyectos de ley que podrían ser buenos, pero que por lo mismo que afectan a intereses del país que pueden creerse lastimados, merecerían ser obra de más reflexiva meditación y menos atropellado impulso.

Esto es lo mismo que en el fondo resulta de la legislatura que acaba de suspenderse, con la circunstancia de haberse suspendido por falta de representantes, precisamente cuando se iba a discutir lo que al país afecta e interesa. No dejó de observarse que los diputados de la mayoría fueron los más prontos en partir, ni dejó de llamar la atención que entre ellos los primeros en hacerlo fueron los llamados jefes de grupo, sin que el Gobierno tuviera valor, o fuerza, o voluntad para detenerles, y esto ha hecho creer que al volverse a reunir esa mayoría, puede darnos el triste ejemplo del caudillaje parlamentario.

Yo bien quisiera hablarle a V., del tratado con Inglaterra y también de los tratados con Francia y Alemania, pero le veo a V. sonreír y exclamar: "ya asoma la punta de su oreja de proteccionista". Soy en efecto proteccionista bien lo sabe V.; pero ninguna de esas grandes cuestiones económicas que afectan hondamente a los intereses del País debe ser examinada, en mi sentir, ni mucho menos resuelta, bajo el punto de vista de una tesis de escuela.

Ni el libre cambio ni la protección constituyen un principio. Son cada uno en su clase un procedimiento, bueno o malo, según los tiempos, las circunstancias y el estado económico del mundo. El verdadero principio, si es que hay uno, el que es preciso defender ante todo porque importa en alto grado al porvenir y bien estar de las clases obreras, es el interés del Trabajo Nacional; y este es el principio que hoy aparece abandonado por V.V. los hombres del Gobierno.

Yo no creo engañarme diciendo, que la guerra entre las grandes potencias se lleva hoy, no a los campos de batalla, sino al terreno económico. La cuestión de los tratados de comercio toma cada día mayor importancia y es hora ya de que nos preocupemos de un estado de cosas que pudiera llevar nuestras industrias a la ruina, sin beneficiar a la agricultura y acabando con el trabajo nacional.

Hoy existe en nuestra España un sistema que merece llamar poderosamente la atención, sistema que en estos momentos no pasa de ser un aviso, pero que mañana puede ser un peligro para convertirse más tarde, en una catástrofe.

Nuestra marina mercante ha comenzado ya su agonía; nuestras playas marítimas han trocado en silencio y soledad su vida y bullicios de otros tiempos; Valencia se agita inquieta y desasosegada ante la libre introducción de los arroces de la India que mata su producción arrocería; Extremadura teme por sus lanas; Andalucía por sus aceites; Cuba por sus azúcares; Castilla por sus trigos y Cataluña se abate ante el justificado temor de que sus prudentes industriales no puedan competir con los grandes adelantos de esa industrial Inglaterra, nación que se llama libre cambista y que es sin embargo verdaderamente proteccionista, ya que en ella el libre cambio hace veces de protección, y ya que sólo se ocupa en buscar mercados para sus industrias, con lo cual, y también, protege sus intereses.

La agitación por estos temores producida en ciertas comarcas, ha provocado y ha hecho surgir el sistema a que antes me refería. Ya habrá V. visto que se trata seriamente, y no en verdad por iniciativa de los catalanes, de formar una liga nacional de provincias para *defenderse de Madrid*.

Pues bien, esos síntomas, esos intereses alarmados, esas pasiones sobreexcitadas, siendo en unos lengua de sus alarmas y sobresaltos la agitación y la amenaza y en otros la postración y el

pesimismo, exigen que los hombres, y los gobiernos de todos los partidos anden al remedio del mal que se anuncia y al reposo del peligro o el menos del conflicto que amenaza.

Pero quien principalmente debe acudir es el gobierno de nuestras ideas. El partido liberal, o por mejor decir los hombres de este partido, tienen deberes y responsabilidades que pesan exclusivamente sobre ellos.

No podrá V. menos de convenir conmigo que el País está postrado y abatido y que hay que levantar su espíritu. En otros tiempos de la política y de grandes entusiasmos patrióticos en que nadie perdía empleos y en que los hombres de fe se consideraban ofendidos si se los ofrecían, bastaba que el partido liberal subiese al poder para que en todas partes renaciese la alegría y el regocijo y las fiestas. Hoy el país no se entusiasma por ningún triunfo meramente político, y es seguro que por ninguna idea de esta clase vuelvan a levantarse ya barricadas.

En una nación como la nuestra tan perturbada y combatida por utopías y por ideales, y también por tantas ambiciones desatentadas y por tantas intrigas miserables; al comienzo de un reinado nuevo, con un rey de tan cortísima edad y con una reina regente joven, extranjera y de salud delicada, es preciso que el Gobierno liberal se afane, afirmando con él la monarquía y la dinastía: pero esto sólo podrá conseguirse con una serie de actos que responden a necesidades evidentes del país.

Sólo así se podrá levantar el espíritu, provocar el entusiasmo y *fabricar* fe.

El ministro de Fomento ¿qué he de decirle que no sepa ya y que no haya intentado? Pedirle sólo que desarrolle, pero pronto, muy pronto, todos sus proyectos. No hablemos ya del Ministerio de Instrucción Pública, grande y salvadora idea, muerta antes de nacer y que por circunstancias que V. sabe mejor que yo, pero los dos estamos en el secreto, no está ya llamado a realizar un Gobierno presidido por el Sr. Sagasta. Y cuenta que el Ministerio de Instrucción Pública por si solo bastaba para salvar la Hacienda a la vuelta de quince años.

Exceptuando éste, preciso es realizar los buenos proyectos de V., pero a los suyos hay que añadir otros forzosamente.

Las que yo llamo Universidades industriales y de comercio, debieran ya estar creadas y funcionando interinamente para que pudieran coronarse sus benéficos resultados dentro cuatro o cinco años que es cuando comenzarán a tocarse los funestísimos de ciertas desventuradas leyes que hemos hecho en el primer período de esta legislatura.

Tenemos demasiados sabios de Ateneo y hay que crear hombres prácticos en artes y oficios.

Este es un pensamiento cuya realización se deberá a V., pero *hay que realizarlo*, aún cuando, en mi sentir, debiera ser en mayor escala. Lo que ayer pudo ser obstáculo para esto, no debe serlo hoy. El actual Ministro de Hacienda, que es joven y tiene fe, no opondrá de seguro los obstáculos que opuso Camacho, y el país se felicitará de ello.

Nuestra antigua *Corona de Aragón* fue uno de los más grandes y maravillosos reinos que tiene la historia del mundo, y todo el secreto de su grandeza estuvo, primero en haber acertado a unir sabiamente el espíritu de la monarquía al espíritu de la democracia, y después en dar gran realce y fomento, y alteza a sus artes y oficios, con lo cual creaba hogar, familia, patria y ciudadanos. Como aquí buscamos siempre ejemplos en el extranjero, son pocos los que conocen aquel gran reino, que en los resortes de su vida íntima era modelo de libertades, de instituciones civiles y de enseñanzas prácticas de la vida y de la realidad de las cosas. Y aquí, dirá V., ya enseña su oreja el catalán.

Es tanta la esperanza que cifro en las escuelas de artes y oficios, que yo no tengo inconveniente, si V. me nombra, en ir a ponerme al frente de la que se establezca en mi pueblo, abandonando las Cortes, y yendo a terminar mis días allí, donde todavía puedo ser útil a la patria. Le propongo a V. esto sería y honradamente. No encontrará V. muchos ex-ministros y presidentes de Cortes y de Consejos que hagan a V. esta oferta, pronto a cumplirla si me da los medios de crear una escuela modelo de esta clase, no en una ciudad, sino en un pueblo industrial de Cataluña.

A esas escuelas de artes y oficios y a esas escuelas de comercio, por V. sabia y previsora mente ideadas, creo que une V. el pensamiento de la segunda red de ferro-carriles, a que debe irse sin vacilación, y el plan de caminos, pero de caminos que vayan a buscar los centros productores, y a recoger los productos, especialmente los minerales, que hoy no tienen salida; o la tienen difícil y que están olvidados, cuando no desconocidos, en el fondo de comarcas inaccesibles.

Pero a estos y otros proyectos de V. hay que añadir otro urgente, necesario, indispensable de absoluta y apremiante necesidad: la restauración pásame V. la palabra, del llamado *Instituto*



*Geogràfico.* Sin olvidar lo que hoy realiza este instituto y que tan enormes sumas cuesta, debe volverse a abordar resueltamente la interrumpida obra del catastro y de la estadística industrial.

El día que esté descubierta la riqueza pública en España, la Hacienda está salvada. Esto lo comprendimos Laureano Figuerola y yo a raíz de la revolución, y luego se abandonó por ... por causas que no son de este lugar.

Pero, en fin, dejemos lo de Fomento, que buen patrón tiene la barca, y fuera ofensa dar consejos a quien debe dármelos, y yo recibirlos de él con gratitud.

Me arredro al ir a escribir de cosas de Ultramar y de Marina, pues sé que antes me faltarán fuerzas y aliento que cosas para decir.

Veo que el ministro de marina se ocupa con gran interés de la escuadra. Hace bien y mucho puede y debe hacer; pero no es la marina de guerra sino la mercante la que más falta hace, y con ésta tendríamos aquella.

Urge resolver la cuestión naviera, la de la marina mercante. Yo no sé cómo hay todavía algún movimiento mercantil en España, después de tantas desdichas como los utopistas han hecho llover sobre el país.

Son ya pocos los mercados del mundo con quienes tenga relación nuestra marina mercante, cuando, podría y debiere tenerlos en todos. Hay naciones a las cuáles no va ningún producto nuestro, como si estuviéramos aislados del mundo, menos de algunos países cercanos: la mayor parte de nuestras exportaciones se verifican en buques extranjeros que viene a cargar en nuestros puertos, cuando les acomoda, y les conviene. O no tienen mejor empleo: en fin, los datos estadísticos oficiales publicados por la dirección de Aduanas en la Gaceta, arrojan noticias espantables.

En los seis meses que del año llevamos transcurridos, hay cerca de veinte y un millones de pesetas de minoración respecto del primer semestre de 1885. Son 2.937 los buques de vapor y de vela que con bandera española han salido de nuestros puertos, llevándose sobre 350.000 toneladas de mercancías y son 4.185 los buques extranjeros entre vapor y vela, salidos de nuestros puertos con 2,760.496 toneladas de mercancías.

No me negará V. que los datos son aterradores.

Y aquí tiene mucho que ver el Ministro de Ultramar. Este Ministro tiene una gran misión que cumplir. Hoy es el momento de hacer una política colonial que vuelva a España a sus grandes tiempos. Ahora o nunca. La apertura del canal de Panamá va a cambiar profundamente la faz de nuestro comercio, y su inauguración debiera ser anuncio de felices inteligencias que estrecharán los lazos de España y de las Américas independientes. La Academia Española, prestando un gran servicio, que por lo mismo que es grande nadie conoce, ha creado en la mayoría de aquellas repúblicas academias correspondientes y en ellas un núcleo literario de hombres importantes que secundarán cualquier idea elevada del Estado para estrechar relaciones.

En el Archipiélago Filipino, de que tan poco se ocupa la opinión, está el porvenir de España. Aquello es un vasto y maravilloso imperio que con sólo extenderle, cuidarle y protegerle, nos daría en poco tiempo para enjugar nuestra deuda, con ser como es tan enorme. Hoy tenemos aquel territorio para que lo disfruten los ingleses y alemanes, pagando nosotros los gastos de sostenimiento, y haciendo España el papel de marido complaciente que mantiene a su mujer para disfrute de otros.

Filipinas no es un mercado de la metrópoli como sucede con todas las colonias del mundo respecto a la metrópoli, nuestros buques huyen de los puertos filipinos como de un paísapestado, pues todo son cargas y obstáculos para ellos. No parece sino que es un crimen llevar bandera española.

A su entrada en Filipinas los vinos extranjeros pagan un recargo de 10%: los españoles *ciento veinte por ciento*. Y mientras tanto aquí, con el falso pretexto de beneficiar nuestros vinos dándoles el mercado de Inglaterra (que no tendrán) ponemos en agitación y en alarma las provincias. A su entrada en Filipinas los géneros catalanes *pagan un veinte por ciento más que los ingleses*. Y así por el estilo los demás productos. Todo lo español está desterrado de allí por las trabas que se imponen, y también por los gastos de transporte y los fletes, sucediendo con respecto a esto último la monstruosidad de que una tonelada de Liverpool a Manila cuesta un precio cinco veces menor que de Barcelona a Manila, estando Barcelona más cerca de Manila.

Yo había ideado la Exposición de Filipinas precisamente para dar a conocer esto, y para que se consiguiera, y para que en el estudio de las riquezas que en aquellas islas tenemos se pudieran

establecer conciertos comerciales e industriales, estrechándose más los lazos de la colonia con la metrópoli. Hace 10 años, lo menos, que anuncié esta idea en el parlamento, mucho antes de que lleváramos a enseñar nuestras riquezas filipinas por Amsterdam, Filadelfia, y otros puntos, como si fuéramos presentando una doncella para ver quien la quiere. Es una vergüenza que todos los países extranjeros conozcan Filipinas y sepan lo que hay allí y lo que de allí se puede utilizar, menos nosotros. Ahora, por fin, parece que se efectuará, y aún gracias a la cooperación de Fomento: pero hallé tantos obstáculos, tantas dilaciones, tantas rémoras y tantas y tan abrumadoras contrariedades, que he decidido no meterme nunca jamás en otra empresa patriótica. No quiero ser locomotora: me basta con ser vehículo.

Y esto aún, si soy yo el llamado a realizar la Exposición filipina, es decir si antes no me he ido al otro mundo reventado por el trabajo, o no me he refugiado en un monasterio o en un rincón de pueblo, aburrido, y desengañado y maltrecho. Cualquiera de ambas cosas es probable dada la situación de mi espíritu y el peso de mis años.

Y voy a abreviar ya, porque esta carta se va pareciendo a una lamentación de Jeremías o a un Memorial de agravios de las antiguas Cortes.

En resumen lo que pretendo decir a V. en esta carta, que es ya Memoria, es que deben darse compensaciones al país, y esto pronto, muy pronto, porque, créalo V., como no sea pronto (yo soy vidente) el país está perdido, y el gobierno liberal en el descrédito más completo.

Tratados de comercio con las Américas del Sur, únicos tratados o al menos, los primeros en que debía haberse pensado;

- mercados para nuestros productos ya que damos graciosamente al extranjero el mercado español;
- protección, decidida a la marina mercante, a la que hay que parar en el camino de su postración y ruina;
- resolución del problema de la cuestión naviera;
- exploraciones geográficas a las costas de África;
- nuevos aranceles para Filipinas y para Cuba protegiendo nuestro comercio, nuestras industrias y nuestra agricultura;
- el catastro y la estadística comercial.
- las escuelas de artes y oficios o sean [sic] las universidades industriales;
- las escuelas de comercio;
- la segunda red de ferrocarriles;
- la rebaja en las tarifas;
- las vías de comunicación a las puertas de nuestros productos;
- y en fin, otras y otras cosas que no pueden ocultarse a la ilustración de V. y que no expreso porque ya lleva demasiadas exposiciones esta carta.

Muchas de las cosas que acabo de enumerar y otras que no enumero, deberían haberse hecho ya, y aún pudieran hacerse, durante este interregno parlamentarios, ya que no necesitan la sanción del poder legislativo.

Voy ya a la carrera porque temo fatigarle y me fatigo yo también.

De todos modos para un hombre como V. con apuntar la idea basta.

Vamos ya a lo último de todo; a Cataluña. Y ahora sí que, no sólo asoma su oreja el catalán, sino el catalán entero.

Seré breve sin embargo.

Cataluña es profundamente desconocida de nuestros hombres de Estado en sus usos, costumbres, su carácter, su historia, su literatura, sus tendencias, en todo, mientras que por lo contrario, no hay ninguna nación extranjera que no sea perfectamente conocida por nuestros hombres políticos. Inglaterra, Francia, Alemania, Italia, los estados Unidos, Rusia, etc. no hay ninguna de estas naciones sobre las cuáles cualquier hombre público y cualquier mediano orador no pueda escribir de repente unas páginas o improvisar un discurso. Todo lo contrario sucede con Cataluña, que es sin embargo una provincia española, más española ciertamente que alguna otra en quien tampoco se fija su atención. Así hemos oído en el Senado y en el Congreso a ciertos hombres que son o han sido ministros, o lo serán, decir de Cataluña cosas tales y tan absurdas, que a decirse iguales de Francia o de Inglaterra etc. hubieran provocado la rechifla general y el descrédito para siempre del orador.

La Historia de Cataluña sólo es conocida por lo poco y malo, o erróneo al menos, que han dicho los historiadores españoles, y lo poco, y esto bueno y exacto, que han dicho los libros extranjeros traducidos al castellano; su literatura sólo llega aquí después de traducida al francés, por nuestros vecinos, y solamente para las obras de los franceses o de los alemanes, que se fijan en aquel movimiento, es como aquí se sabe algo; su industria se cree de contrabando o poco menos; su comercio se cree que es como un negocio ruin; su agricultura de desdén como si nada fuera; en fin ¿a qué he de seguir contando a V.?

Sincera y honradamente se lo digo, mi querido y respetado D. Eugenio: mientras Madrid está enlazado por sus líneas de hierro con todo el universo mundo, parece que lejos de tener un enlace de vía férrea con Barcelona, ve sólo levantarse entre ambas capitales una muralla de la China. Así se cuentan a veces cosas de Cataluña, como pudieran contarse de China. Ah! no sucede así entre París y Marsella; no sucede así entre Provenza y París. Ya que tanto imitamos aquí a los franceses, ¿por qué no imitarle en su noble, admirable y patriótica conducta con Provenza, que era, y todavía es, mucho menos francesa de lo que es y fue siempre Cataluña española? Ni en Francia ni en Provenza, sueña nadie en cosas en aquí se sueña según parece.

No sigo por este camino porque he prometido ser breve.

Voy al final.

Hoy pasa algo en Cataluña, algo serio. No hablo de esa tendencia separatista sobre la que tanto se discurre y que ha motivado hasta el viaje de corresponsales de periódicos. Esto, hoy por hoy, no tiene importancia de ninguna clase, y si alguna tiene se la da la prensa de Madrid con sus imprudencias; pero no debe sin embargo despreciarse, aún cuando sólo sea para impedir que con el tiempo fuese auxiliar poderoso de algo que pudiera surgir, si apareciese un hombre.

Lo que hay verdaderamente serio en Cataluña y lo que da lugar a estas cosas, es la gran postración de aquel pueblo, su abatimiento, su tremenda crisis económica, su indiferentismo, su descreimiento político que degenera en bandos, en falta de fe y la especie de fatalismo musulmán de aquella gente.

Todavía se está a tiempo. Un gobierno y un gobierno liberal sobretudo, puede aún provocar el entusiasmo en aquel pueblo echando mano pronto de algunos de esos grandes recursos a que he aludido. Yo conozco a mi gente. Hoy es tiempo aún; mañana será tarde.

Si no se hace pronto, nuestras miserias e intrigas políticas, nuestras ambiciones personales, harán de seguro que un hombre osado pretenda hacer en España con respecto a Cataluña el papel que Parnell en Inglaterra con respecto a Irlanda. Y el Parnell español puede ceñir faja.

Voy a decir a V. una cosa que quizá a primera vista encontrará absurda y que de todos modos es grave, pero tenga en cuenta que lo dice un español de raza, sin mezcla, y que en todas sus obras (tampoco aquí conocidas) ha sostenido siempre con gran calor los intereses de la tierra catalana *dentro de la patria española*.

Aquí no se sabe aún que Cataluña sin España será siempre Cataluña, mientras que España sin Cataluña dejaría de ser España.

Esto nadie lo ha dicho aún, nadie se ha fijado en ello, y nadie sabe quizá el por qué esto, que parece una monstruosidad, pudiera ser.

Pues bien, la cosa es sencilla; es el huevo de Colón.

Pero esto necesita otra carta por lo menos tan larga como ésta, que prometo escribirle en seguida, ya que ahora ni yo debo importunarle más, ni V. puede estar para más lecturas, si es que tuvo parsimonia para llegar hasta aquí.

Y he concluido por hoy. Perdóneme V. amigo D. Eugenio, y si es que tuvo V. tiempo o paciencia de leer esta larguísima carta, estímela por la buena voluntad y la buena intención que me empujaron a escribirla.

Salude le ruego, a su cariñosa familia toda, repitiéndome sobretudo a los pies y a las órdenes de su distinguida esposa, y con recuerdos a los amigos.

Se repite siempre suyo,

Víctor Balaguer.

Madrid 24 de Agosto de 1886.

## **Apèndix 19. Carta de Manuel Camacho, candidat derrotat al districte d'Igualada a les eleccions de 1881, adreçada a la Comissió d'Actes del Congrés dels diputats, 26-9-1881.**

En el capítol sisè, hem pogut veure algun fragment d'aquest document, que il·lustra prou bé diverses qüestions relacionades amb l'objecte de la tesi: associació de candidatures polítiques a interessos econòmics concrets, rivalitat entre aquests i també falsejament del sufragi, amb una àmplia gamma d'actuacions.

Manuel Camacho, que havia estat diputat pel districte d'Igualada a les Corts de 1879-81, es torna a presentar com a candidat pel mateix districte a les eleccions de 1881, essent derrotat per Bartomeu Godó. Ambdós candidats promocionaven sengles projectes ferroviaris destinats a connectar Igualada amb la xarxa ferroviària principal.

Un cop derrotat, adreça aquesta carta, datada a Madrid, 26-9-1881, a la Comissió d'Actes Greus del Congrés dels diputats, per denunciar les irregularitats comeses pel seu contrincant, així com la utilització per part d'aquest del recurs al ferrocarril Igualada-Martorell, empresa rival de la seva.

Font de l'apèndix 19: Archivo del Congreso de los Diputados. Serie documentación electoral. legajo 89/expediente nº 8: "Barcelona 1881". Núm. 328: Igualada, Barcelona. D. Bartolomé Godó y Pié.

Sr. Silvela

Igualada (Barcelona)  
A la comisión de actas.

Dn. Manuel Camacho y Fernández, candidato en las elecciones generales para Diputado a Cortes por el Distrito de Igualada, provincia de Barcelona, que tuvieron lugar en 2 del pp<sup>do</sup> Agosto, en uso del derecho que le concede la Ley electoral vigente acude a las Cortes y expone.

Que protesta contra la validez del acta de elección del referido distrito, pues así lo reclama la más estricta justicia, en fuerza de las ilegalidades cometidas, que por orden pasa a enumerar;

1º Por la separación de la Comisión provincial de la Diputación provincial de Barcelona y suspensión arbitraria del Alcalde de Igualada.

2º Por las ilegalidades y coacciones cometidas por el Gobernador de la provincia que llamó a la mayoría de los Alcaldes del Distrito para amenazarles con la suspensión y hasta con el procesamiento si no se prestaban ciegamente a apoyar al candidato ministerial Señor Godó del Pié [sic].

3º Por el nombramiento de un Alcalde mercenario de la casa del candidato Sor. Godó; pues no es otra cosa D. Ramón Sistaré, actual alcalde de Igualada.

4º Por la presión ejercida por este Alcalde que llamó a la Capital del Distrito a todos los de los 33 pueblos que comprende el mismo, intimidándoles con que serían llamados por el Gobernador si no cooperaban a recoger las firmas para el nombramiento de interventores para los amigos del candidato ministerial, firmas que fueron recogidas por los individuos de los Ayuntamientos, los Alguaciles de los mismos y los Serenos; todo en nombre de los Alcaldes y del Gobernador.

4º [sic] Por la suspensión de algunos jueces municipales de los nombrados con arreglo a la Ley, antes de tomar posesión de su cargo, como sucedió con el de la Poble de Claramunt Dn. Jaime Figueras, suspendido antes de comenzar a ejercer jurisdicción por el sólo delito de no querer apoyar la candidatura del Sor. Godó.

6º El día 17 de Junio último, una junta completamente ideal, de un ferrocarril ilusorio también, de cuya junta forma parte el Sor. Godó, tuvo el atrevimiento de inaugurar las obras de un ferrocarril de Igualada a Martorell sin haber solicitado ni obtenido siquiera, ni la concesión, ni haber formulado el proyecto facultativo y económico, ni aún pedido autorización.

A esa inauguración en la que brillaron por su ausencia los ingenieros oficiales, y en cuyo acto no se leyó la ley de concesión ni la autorización en virtud de la cual se celebraba dicha ceremonia;

asistieron sin embargo el cura de la Parroquia, revestido con los monaguillos, el juez de primera instancia, el promotor fiscal interino y el célebre Alcalde de Igualada, siervo obediente y pasivo instrumento del candidato Sor. Godó y familia.

7º Que a pesar de no haberse cumplido ninguna de las formalidades establecidas por la Ley general de ferro-carriles, tratándose de una vía férrea que debe recorrer 59 kilómetros y atravesar por 11 términos municipales, destinándose al servicio de mercancías y viajeros; los trabajos han continuado sin interrupción en tres porciones de terrenos, comprados a peso de oro por los que se dicen Empresa Constructora, cuyas escrituras de compra o adquisición de dichos terrenos demuestran bien a las claras, la farsa que es estaba ejecutando; pues en una de las cláusulas o condiciones se determina que si el ferro-carril no se llevase a efecto, el dueño o propietario del terreno comprado para el ferro-carril, volverá a recuperar aquel, quedándose con el capital en que fue justipreciado o adquirido por la llamada Empresa Constructora de dicho ferro-carril cuya concesión ni planos existían.

8º Que durante los días de la elección han colocado tres cuadrillas o brigadas de 100 o más jornaleros frente a las 3 secciones principales del Distrito disparando barrenos para demostrar que ellos y sólo ellos, iban a llevar a cabo las obras del ferro-carril.

9º Que el concesionario legal, a virtud de una ley votada por las cortes y sancionada por la Corona en 9 de Enero de 1880 para construir el *único ferro-carril* en proyecto desde Igualada a San Saturnino de Noya; acudió en queja ante el Gobernador de la provincia protestando ante tamaño abuso, y dicha autoridad no solamente no hizo caso de la queja ni mandó suspender esas obras que no eran más que un medio de coacción, sino que alentó a los audaces factores de tamaño atropello.

10º Posteriormente habiéndose quejado el Concesionario de la línea de San Saturnino al Sor. Ministro de Fomento protestando de la falta de respeto del Gobernador, y de los perjuicios que a su empresa pudieran irrogarse consintiendo se efectuase esa frase ridícula; el Ministro de Fomento tampoco contestó nada, ni tomó medida ni providencia alguna para poner a cubierto de los perjuicios consiguientes los derechos que correspondían al concesionario que había emprendido estudios de la línea y hecho gastos de gran importancia amparado con la ley de concesión.

Como merced a ese ardid de malísima ley se podían ganar dos distritos, ni el Ministro de Fomento, ni el Gobernador de la provincia tomaron providencia alguna contra esa cuadrilla de audaces y de aventureros; y permiten continúe una farsa que durará sólo hasta que se apruebe el acta del Sor. Godó.

11º En Argensola, 1ª Sección del distrito electoral de Igualada, el Alcalde no permitió la permanencia en el Colegio, del elector Dn. Federico López Baltius que a más del carácter de elector de la 2ª Sección del Distrito, era Notario Público y representante del que suscribe para intervenir en el acta de la elección y exigir el cumplimiento de los artículos 86 y 93 de la ley electoral. No solamente no fue admitido, sino que fue arrojado del Colegio que se cerró inmediatamente, y cuando a las 3 y media de la tarde se presentó el Notario a presenciar el acto del escrutinio, este acto estaba terminado, verificándose a puerta cerrada.

De este hecho escandaloso y grave se ha presentado separadamente acta notarial a la Comisión de Actas.

12ª En las Secciones de Rubió, La Llacuna y Pujalt del mismo distrito los Alcaldes observaron igual conducta que en Argensola, no admitiendo a los electores ni al representante del que suscribe para formar la contramesa negándose a permitir la lectura de las papeletas, ni mucho menos a expedir las certificaciones del resultado de la votación, con arreglo al Artº 93 de la ley.

En estas cuatro Secciones en fin, se ganaron las mesas por sorpresa y engaño y abusaron de la autoridad de su poder los Alcaldes no consintiendo la contramesa ni la intervención del Notario, ni la presencia de éstos, ni hacer el escrutinio a la hora marcada: echaron a los electores representantes del candidato de oposición, cerraron la puerta del Colegio y de ese modo dieron la elección por ganada al Sor. Godó, negándose absolutamente a admitir protestas y a todo en fin.

Este es el relato fiel y exacto de la elección del Distrito de Igualada. Si a pesar de estos escandalosos hechos, denunciados por la prensa de todos los matices y que son verídicos y públicos, el Congreso declara legal esta elección, el país nada ganará con esa resolución y el régimen parlamentario y el sistema electoral perderán toda la importancia que deben tener en una nación regida constitucionalmente.

La elección de un Diputado a Cortes por Igualada ha sido un verdadero escándalo. El triunfo del candidato Ministerial una vergüenza. la conducta del Gobernador abusiva, negligente y torpe. La elección pues, debe anularse, una vez que sin las arterías y coacciones puestas en juego para vencer a todo trance, el triunfo era del candidato que *ha sido derrotado, pero no vencido*.

En virtud de todo lo expuesto y obligándose el que suscribe a probar todo cuanto deja consignado, pide a las Cortes se sirvan declarar nula el acta de la elección del Distrito de Igualada y mandar proceder a nueva elección dentro de los plazos y términos determinados por la Ley vigente.

Madrid 26 de Setiembre 1881.

Manuel Camacho y Fernández (signat).

## Apèndix 20. Acta de la sessió extraordinària de la Junta Directiva de l'IFTN de 3-3-1881.

La sessió extraordinària de la Junta Directiva de l'IFTN de 3-3-1881, es convoca davant del temor de reformes aranzelàries en sentit lliurecanvista per part del nou Govern Liberal. En ella hi són presents i intervenen diversos membres del grup de parlamentaris estudiat. Les diverses intervencions que es produeixen en el seu transcurs, ens mostren perfectament l'adopció per part de les corporacions econòmiques catalanes d'un seguit de recursos que les fan convertir en veritables grups de pressió. Dins de les previsions d'actuació més immediates, es pot observar també com es defineix també una estratègia parlamentària d'actuació, com hem pogut veure al capítol tercer.

Font de l'apèndix 20: AFTN, IFTN "Actas" 17-7-1879/12-9-1881.

Acta de la Sesión extraordinaria del día 3 de Marzo de 1881. Presidencia del Excmo. Sr. D. Pujol. Señores [al margen]: Ex. Sr. D. José Pujol Fernández, Ex. Sr. D. Fernando Puig, Ex. Sr. D. Federico Nicolau, D. Mariano Parellada, D. Francisco Masó, D. Pelegrín Marqués, D. Ramón Soriano, D. Antonio Bastinos, D. Manuel Feliu, D. Emilio Juncadella, D. Benito Malvey, D. Andrés Sard, D. Ramón Romaní, D. Teodoro Bosch, D. Francisco López Fabra, D. José Buxeres, D. Félix Maciá, D. José M<sup>a</sup> Cornet, D. Matías Muntadas, D. Federico Ricart, D. Pedro Bresca, D. Antonio Serret, D. José Sert, D. Ramón Torelló, D. Pascual Borrell, D. Teodoro Baró.

D. Joaquín Valentí.

D. Joaquín M<sup>a</sup> de Paz, excusaron su asistencia.

El Secretario General y el Subsecretario.

En la ciudad de Barcelona reunidos los Sres. al margen anotados bajo la presidencia del Excmo. Sr. D. José Pujol Fernández, en los salones del Instituto de Fomento y hora las nueve de la noche, abrióse la reunión, el Sr. Presidente en un breve discurso hizo notar la gravedad de las circunstancias y el peligro de que se restableciera en todos sus efectos la base 5<sup>a</sup> del Arancel de 1869.

El Sr. D. Teodoro Baró se felicitó de que el Sr. Presidente hiciera referencia únicamente a los actos anteriores, a la entrada en el Ministerio de las personas que en la actualidad lo ocupan.

El Sr. Presidente hizo notar que algunos actos del actual Gabinete ya daban motivo a que se alarmasen las clases productoras y fundó sus temores en la circular del Ministerio de la Gobernación.

El Sr. Teodoro Baró recomendó la necesidad de influir en las elecciones y de oponer a los actos librecambistas prensa a prensa, libro a libro y meeting a meeting, declarando que sólo combatiría al actual Ministerio, en el caso de que resueltamente abandonase el camino de la protección arancelaria y entrase en las vías del librecomercio.

Después de una invitación de la Presidencia para que los Sres. asistentes manifestasen lo que tuvieran por conveniente, D. Ramón Torelló usó de la palabra y manifestó que había fundados temores de que la cuestión de la base 5<sup>a</sup> sería llevada a las Cortes, que así lo habían indicado el periódico "La Crónica de la Industria", entre otros, [y] que era preciso influir para que los Diputados que resultasen elegidos en las próximas elecciones fuesen proteccionistas.

Haciendo nuevamente uso de la palabra el Sr. Baró explicó las impresiones que había recibido de su última entrevista con el Sr. Presidente del Consejo de Ministros, dijo: que de todos ellos, el más transigente es el de Hacienda y que era necesario una enérgica campaña y una actitud resuelta para que los Ministros tengan apoyo en las clases productoras y puedan resistir el embate de los librecambistas; que debíamos influir en las Cortes, conseguir la revisión de candidaturas y procurar que todos los candidatos a Cortes fuesen proteccionistas.

Leyóse acto seguido dos comunicaciones dirigidas por la Comisión de propaganda a la Junta Directiva del Instituto de Fomento.

Seguidamente usó de la palabra D. Federico Nicolau y manifestó que no creía conveniente acudir a los meetings libre-cambistas y que debíamos oponer meetings proteccionistas a los libre-cambistas, y que la gravedad de las circunstancias exigían otros procedimientos. Que era indispensable que el

Instituto tomara la iniciativa y preparara grandes recursos que se necesitan para la propaganda por medio de oradores, prensa, etc. Reasumiendo [sic] dicho Señor Nicolau, manifestó que lo *primero* que en su sentir se necesitaba, era *dinero*, y segundo una masa compacta de Senadores y Diputados Catalanes para hacer sentir su influencia ante el Gobierno.

El Sr. D. Fernando Puig manifestó que estaba conforme con todo lo expuesto por los Señores Baró y Nicolau, y demostró la ventajosa posición que ocupaban los enemigos del trabajo nacional con sus más activos partidarios residentes en la Corte, con gran número de empleados adictos a sus ideas en los Ministerios, contando con oradores que aspiran a ser Diputados, con gran parte de la prensa y un gran número de comerciantes importadores, dispuestos a hacer sacrificios. Hizo notar con especial cuidado el Sr. Puig que deberíamos tener en la Corte personas que nos defendieran, amigos empleados y personas influyentes, prensa amiga, etc., etc. ... y que todo se logra con dinero.

Seguidamente usó de la palabra el Excmo. Sr. D. Francisco López Fabra, quien abundando en las ideas de los Señores que le precedieron, encareció la necesidad de unirse los proteccionistas, de preparar fondos y de hacer una guerra al libre-cambio, influyendo en las elecciones, por medio de la prensa, etc.

En esto el Sr. Serret usó de la palabra y deploró que se hubiesen leído las comunicaciones de la Comisión de propaganda porque indica lo que bien a las claras [se ve:] la falta de fondos, e hizo notar que la Comisión de propaganda sólo podía disponer de 6.000 pesetas anuales. Propuso se enviaran Comisiones a provincias y dijo debía hacerse constar y hacer entender a España entera que con el libre-cambio, Cataluña sería la provincia que quedaría menos mal parada, y terminó encareciendo la necesidad de llegar a soluciones prácticas y de recaudar dinero.

El Sr. Nicolau, hizo notar que se iba generalizando la idea que lo primero que se necesitaba era dinero y propuso que la Comisión de propaganda del Instituto de Fomento procurase un fondo de 50.000 duros, cooperando a ello los fabricantes y los obreros. Dijo que, la Asociación de Navieros estaba preparando fondos, y que habían impuesto una especie de tributo de un tanto por tonelada.

En esto se presentó la siguiente proposición:

“Los que suscriben, bien penetrados de la necesidad de hacer un esfuerzo supremo para salvar el trabajo, tienen el honor de someter a la aprobación de la reunión las siguientes proposiciones; como resultado práctico de las ideas dominantes en la misma [:]

1º. Se abre una subscripción para reunir fondos con que emprender una resuelta campaña.

2º. Se celebrará un meeting en Barcelona, que sea la expresión de lo que desea el país en materias económicas.

3º. Se mandarán emisarios a provincias para que levanten el espíritu público a favor de la protección, y se prepare así el triunfo en las elecciones, y

4º. Se faculta a la Junta Directiva del Instituto para que nombre una Comisión recaudadora y para que emplee los fondos de la subscripción, como crea más conveniente a los fines económicos de la Asociación, y según exijan los presentes circunstancias. Antonio Serret, Fº Masó, Pedro Bresca, Ramón Torello”.

Leída e invitados los Sres. asistentes a que manifestasen si la tomaban en consideración, quedó aprobado.

El Sr. José Sert, hizo la observación de que como en la cuestión de la protección a la industria nacional se trata del trabajo de los obreros, es muy justo que éstos también contribuyan y deberían establecerse cuotas basadas en el número de obreros que mantiene cada casa, al objeto de allegar recursos.

El Sr. Serret, como uno de los firmantes de la proposición, manifestó que si bien era aceptable lo propuesto por el Sr. Sert, no todas las personas interesadas en la defensa del trabajo nacional podían contribuir por número de obreros, porque muchos de ellos no los tenían.

El Sr. D. Federico Ricart, propuso en primer lugar una modificación a la proposición en el sentido de que se refundieran las bases 1ª y 4ª y en segundo lugar, que la Junta Directiva estudiase la manera de realizar la subscripción.

El Sr. Maciá y Bonaplata, manifestó los deseos de que la subscripción se practicara de una manera reservada, para evitar las críticas de los periódicos libre-cambistas, y la necesidad de celebrar un meeting en Madrid y de atender a la prensa de Madrid y de provincias, a cuyos puntos no se había dado toda la importancia que tenía en la proposición que se había leído.



El Sr. Serret propuso el nombramiento de una Comisión permanente en Madrid la que indicaría la oportunidad o inoportunidad de asistir al meeting, a la cual contestó el Señor Torelló en nombre de los firmantes de la proposición, que no había ningún inconveniente.

El Sr. Maciá indicó que en vista de lo manifestado por los Sres. Firmantes de la proposición ya podía dejarse al arbitrio de la Junta Directiva, del Instituto, lo que debía practicarse y en su consecuencia quedó acordado por unanimidad:

1º. Que debería abrirse una subscripción al objeto de hacer frente a la propaganda libre-cambista.

2ª. Que la Junta Directiva del Instituto de Fomento, realizaría la subscripción y haría la propaganda en la forma que estimare conveniente.

El Sr. Bastinos propuso que para realizar lo indicado en los dos acuerdos anteriores, se agregase a la Junta Directiva, una Comisión compuesta de cinco personas de entre los asistentes y que no pertenezcan a la Junta.

El Sr. Ricart replicó que no era necesario por cuanto en la Junta Directiva, estaban representadas todas las industrias. El Sr. Bastinos, insistió en que se nombrasen 5 individuos que sean de la Junta Consultiva, y Ricart, manifestó que es mejor que no se imponga a la Directiva del Instituto, sino que si lo considera ésta conveniente sea llamada en su auxilio la Junta Consultiva, y después de un ligero debate, se acordó por unanimidad que la Directiva nombrara a cinco individuos de la Consultiva para que la auxiliara.

Y no habiendo más asuntos de que tratar, se levantó la sesión.

El Secretario General.

Francisco J. Orellana [signat].

## **Apèndix 21. Carta de Pere Bosch i Labrús, president del FPE, a Adolf Blanch, directiu de l'entitat, 29-6-1877.**

La inclusió d'aquesta carta vol reforçar alguns conceptes vistos al capítol tercer, com ara l'estreta relació entre alguns parlamentaris catalans i les corporacions econòmiques catalanes i també les divergències existents entre aquestes davant de qüestions concretes.

Es tracta d'una carta escrita per Pere Bosch i Labrús, president del FPE i diputat per Vic, que duu data de Madrid, 29-6-1877, que va adreçada al directiu de la corporació Adolf Blanch, a Barcelona. En ella, Bosch fa una valoració del debat al Congrés sobre la llei de pressupostos generals de l'Estat, de la reforma aranzelària continguda en ells i del seu vot particular, així com de seu enfrontament dialèctic amb Antoni Sedó, que transportava en aquesta ocasió a la cambra els desitjos de l'IIC i del FPN.

Font de l'apèndix 21: AFTN, sèrie varis, "Papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres"; lligall núm. 4 "Comunicaciones Fomento de la producción Española 1877".

Sr. D. Adolfo Blanch.

Madrid 29 Junio 1877.

Mi querido amigo: Después de dos días de lucha, la agitación de los días anteriores y el trabajo incesante para salir airoso, me encuentro rendido y enfermo. No extrañaré pues V. [que] no sea tan largo como debiera.

Dos días completos, sesiones de seis horas, ha ocupado al Congreso mi voto. Nos hemos batido bien, obteniendo una victoria moral completa. Gisbert que nos había provocado en la comisión, y ofrecido discutir en el Congreso la cuestión a fondo, se ha limitado a defenderse, y lo ha hecho bastante mal como verá por el Diario de sesiones. La mayoría de Diputados están contestes en que le hemos hundido. Hablé anteayer 3 horas y media, puedo asegurar que hubo mucha más concurrencia y mucha más atención de la que se presta generalmente a las cuestiones de presupuestos.

Ayer rectifiqué no sé cuántas veces, y siempre con fortuna. El Ministro alabó y aplaudió la reforma del 49, y a continuación dijo que nosotros estábamos muy exagerados. Le repliqué comparando algunas tarifas nuestras, mucho más bajas que las de aquella fecha. En fin en todos terrenos salimos victoriosos. Clavijo muy bien, Verdugo superior, Alonso Pesquera muy oportuno.

Ayer en el Café la Iberia algunos Diputados hablaban de la conveniencia de hacer una tirada de la discusión de estos días. Creo que se llevará a cabo, pues son ya tres los que han estado hoy en casa a hablarme de ello. Habiéndose acercado Sedó el Diputado por S. Feliu a dicho grupo, lo abochornaron y según me han dicho tuvo que marcharse.

A propósito de Sedó, en la discusión de ayer me provocó aunque ligeramente afirmando que el Fomento de la calle del Pino y el Instituto Industrial se oponían a toda reforma sin preceder una información. Le repliqué mi extrañeza, cuando el primero había hecho en siete años decenas de exposiciones pidiendo reformas, ya colectivas, ya parciales, especialmente sobre derechos de los aguardientes, de los aceites, de los trigos, cosa que podía afirmar por haberlo precedido [sic; presidido] muchos años habiéndome obligado a retirarme la circunstancia de haber en 76 pedido lo contrario que en 74 sobre establecimiento de la línea a Filipinas. En el Diario de sesiones lo verán más extenso todo sin pasión ni acritud. Si se me provoca otra vez, contestaré más fuerte, López Fabra vino a verme diciendo que había aceptado para evitar provocaciones y el mismo día salían sueltos en los Periódicos diciendo [que] habían venido para combatir mi voto. Les contestaré con el artº del Popular de anteayer. Diputados y Senadores se reunieron cinco únicos a sus órdenes por completo los Sres. Balaguer, Sedó y D. Fernando [Puig].

Dije que sería corto pero no es posible.

No he vuelto a ver a López Fabra desde la provocación. Lo mandaré a paseo, sírvales de gobierno. Es posible que mañana tome parte también en la discusión. Será si acaso para apoyar el 1 y el 4% de aumento, que redundarán en beneficio de la cerrajería, lencería, cristalería, etc. Es una gota

de agua al que se muere, pero vale más algo que nada. El artículo perjudicial a Cataluña es el 25, sobre el cual nada decía la enmienda de Sedó, que dice apoyan los de la nacional. Se lo advertí cuando tuve conocimiento de su voto, y sólo pude obtener y esto con trabajo, el que no pidiera también la supresión del art. 30 que fue el gran triunfo que obtuvimos en la comisión de presupuestos. Mis amigos defendieron una enmienda que alteraba por completo la redacción de dicho artículo. No fue aceptada.

Fue una gran desgracia lo de los carbones que impidió se discutiera antes el voto que las enmiendas. Pues habríamos obtenido resultado en más de una. Mañana de discutirá lo de los trigos. Es probable provoquemos votación. Eran muchos los que ayer querían votar [pero] no me atreví, porque creo seguro el triunfo antes de un año, y esto será de acuerdo con el gobierno. Y una votación desgraciada nos atrasaba por mucho tiempo. El que ha dado su voto bien o mal, luego se empeña en defenderlo y no se deja defender [convencer?] fácilmente.

P. Bosch y Labrús.

## **Apèndix 22. Carta de Pere Estasén, secretari de l'IFTN, a Manel Feliu i Coma, president de la corporació, 2-3-1883.**

En la mateixa línia que l'anterior, Pere Estasén, secretari de l'IFTN, escriu des de Madrid, amb data de 2-3-1883, al president de la corporació, Manel Feliu i Coma, a Barcelona, tot informant-lo de les seves gestions en l'afer de les primeres matèries, qüestió que hem vist als capítols tercer i sisè.

Estasén insisteix especialment en la intervenció de parlamentaris catalans en les negociacions i el difícil equilibri per part de la corporació entre els seus desitjos reals d'abaratiment d'alguns productes i la coherència proteccionista.

Font de l'apèndix 22: AFTN, IFTN, "Comunicaciones" 30-3-1882/4-6-1883.

Muy Ilustre Señor D. Manuel Feliu y Coma.

Mi respetable y querido amigo. Dejo a su buen criterio los motivos que me inducen a darle cuenta por escrito de mis gestiones en la Corte. Nadie mejor que V. puede escoger después de haber examinado el contenido de esta carta entre lo que debe dar V. a conocer a los Señores Vocales de la Junta Directiva y Consultiva y lo que debe permanecer reservado desde luego entre V. y yo dándolo a conocer en el momento en que V. lo considere oportuno.

Cuatro días he permanecido en Madrid. El día veinte y tres del pasado Febrero salí de esta Capital y llegué el 24 a la Corte.

Era precisamente el mismo día en que nuestro querido amigo y compañero de junta Señor Don Pelegrín Marqués estaba citado para conferenciar con el Exmo. Sr. Ministro de Hacienda y como yo sabía de antemano que el Señor Marqués iba a tratar con el Señor Ministro de la cuestión de las primeras materias le supliqué tuviera la bondad de presentarme a Su Excelencia. Nos dirigimos juntos al despacho del Señor Ministro y entrando primero nuestro común amigo le suplicó que se sirviera admitirme en la conferencia supuesto que se iba a tratar de la cuestión de primeras materias, acerca de la cual había hecho algunos estudios y que además tenía ocasión de conocer como Subsecretario del Instituto de Fomento del Trabajo Nacional. A juzgar por las palabras que me dijo nuestro buen amigo D. Pelegrín Marqués el Señor Ministro de Hacienda ni quiso hablar de la cuestión de primeras materias ni recibir al Subsecretario del Instituto de Fomento manifestando únicamente que había dado amplias facultades al Señor Don Cristino Martos, y a Don Segismundo Moret para que hicieran lo que mejor les pareciese sobre el particular.

La tarde del mismo día 24 tuve el gusto de avistarme en compañía de los Señores Marqués y Soriano con el Excmo. Sr. D. Antonio Cánovas del castillo. Lejos de proceder como D. Justo Pelayo Cuesta el Señor Cánovas del castillo nos recibió con suma amabilidad y finura elogiando la conducta y trabajo del Instituto de Fomento. Nos encareció mucho la necesidad de que se diera gran publicidad al dictamen sobre primeras materias, divulgándolo y popularizándolo todo lo posible. Nos rogó el Señor Cánovas del Castillo con especial empeño que viéramos al Señor Marqués de Valdeiglesias director de la *Época* para publicar íntegro en dicho periódico el trabajo del *Instituto* procurando a su vez que lo reprodujeran los demás periódicos conservadores añadiendo que quizás también lo publicaría *El Día* y otros periódicos no conservadores.

Durante los días 25,26 y 27, no se trató en el Congreso de la cuestión de las primeras materias, por cuyo motivo comprendí que era preciso que se aplazara para muchos días mi presencia en la Corte o que sería completamente inútil mi presencia en ella y resolví ponerme en camino el día 27.

Durante los días que permanecí en Madrid acudí con frecuencia al salón de conferencias procurando hablar del asunto con varios Señores Diputados, quienes al saber que iba a tratar de esta materia me recibieron de una manera desabrida y fría. Algunos amigos correligionarios del Señor Martos sorprendidos al saber que los industriales y el Instituto no se oponían abiertamente a la rebaja de derechos a las primeras materias me pidieron en nombre del Instituto lo declarara así de un modo terminante y oficial habiéndome resistido sin autorización especial. Muchos diputados extrañaban que

los industriales a quienes puede interesar el proyecto de primeras materias no lo hubiesen manifestado de un modo categórico.

Quien estuvo siempre a mi lado atento a mis indicaciones y muy bien dispuesto fue Don Enrique de Orozco con quien tuve largas conferencias, con el cual examinamos atentamente el expediente del Instituto acerca las primeras materias, y quien se hizo cargo del daño que podía importar a varias industrias el que se aprobaran algunas enmiendas presentadas.

Aproveché la amistad con el Señor Orozco para que me indicara a quien podía remitirse el informe del Instituto, repartiendo todos los ejemplares que tenía en mi poder.

Según he podido averiguar la Comisión de la junta del Puerto que hoy se encuentra en Madrid gestionará para que no siga adelante el proyecto sobre primeras materias y además acerca de la cuestión de la Aduana.

El miércoles día 28 del pasado febrero tuve el gusto de conferenciar con el Señor Don Juan Blas Sitges [secretari de la JCAV] quien me dijo que la discusión del proyecto de primeras materias no se llevaría adelante con precipitación. Como quiera que de este asunto no se había hecho por el Gobierno cuestión de gabinete, que las enmiendas presentadas eran muchas, que había gran oposición y que el Gobierno desentendiéndose algún tanto lo había confiado a la mano hábil de D. Cristino Martos, creí que era cierto lo que auguraban algunos Diputados de que durante esta Legislatura no se discutiría dicho proyecto.

El Señor Sitges manifestó que indudablemente el proyecto se aprobaría, más tarde o más temprano, siendo probable que se aprobaran también algunas enmiendas (...).

La impresión que me ha causado el aspecto general de la opinión del Gobierno y de los diputados acerca las primeras materias es la de que el Gobierno no tiene gran empeño en que este proyecto se salve, mientras que por otra parte hay grande oposición en el seno de la misma Cámara, sin duda como que el proyecto de primeras materias fue concebido con el objetivo de beneficiar a los industriales es por esto que no tenía gran empeño el Gobierno en que prospere. Quien empuja para que siga adelante son algunos individuos de la Comisión y los diputados librecambistas. La Asociación para la reforma de los Aranceles de Aduanas celebrará un *meeting* pidiendo la rebaja de derechos a los artículos considerados como primeras materias.

El Instituto ha dicho lo que debía decir y si nos pronunciáramos clara y resueltamente en sentido favorable a las rebajas que propone el Gobierno indudablemente aparecerían hondas divisiones en el seno de nuestra corporación, pero aparte de ello es indudable que los industriales interesados en la rebaja de derechos de tal o cual partida no tenían más medio de decirlo clara y terminantemente al Gobierno y a las Cortes, haciendo ver cómo algunas de las enmiendas presentadas pueden irrogar perjuicio a las industrias en beneficio de la cuales únicamente se presentó el consabido proyecto.

V. dirá lo que debe hacerse en vista de las anteriores indicaciones.

Sabe que es S.S. y amigo

P. Estasén (signat).

Barcelona 2 Marzo 1883.

## Fonts i bibliografia comentada.

### Introducció general a fonts i bibliografia.

Com s'ha indicat a la introducció, per a la classificació dels materials consultats faig servir dos grans criteris: materials de l'època o posteriors, d'una banda, i materials manuscrits o impresos, de l'altra. La primera divisió distingeix entre les fonts primàries i les secundàries i la segona, entre els materials inèdits i els publicats. Dins de l'apartat de materials impresos de l'època, i a més de les publicacions periòdiques, he volgut fer una distinció entre fulls volants, fullets i llibres, per ressaltar les característiques de cada format. De l'anterior classificació en surten sis grans apartats:

1. Documentació d'arxiu.
2. Publicacions periòdiques de l'època.
3. Bibliografia de l'època I: fulls volants.
4. Bibliografia de l'època II: fullets.
5. Bibliografia de l'època III: llibres.
6. Bibliografia posterior.

D'altra banda, m'ha semblat interessant incloure dins dels quatre capítols de materials impresos de l'època una nota, tot indicant el centre on es pot localitzar cada obra (on ha estat consultada; la mateixa obra pot localitzar-se normalment a més d'un centre), així com una petita indicació sobre el seu contingut.

Quan hi ha més d'una obra d'un autor, però apareixen lleugeres variacions en els seus noms, tals com inclusió opcional del segon cognom, s'indica entre claus.

Les normes emprades per a la citació bibliogràfica són les del Gabinet de Llengua Catalana de la UAB<sup>1</sup>. Les abreviataures emprades són: s/l.: sense lloc; s/n.: sense editorial; s/a.: sense any.

### 1. Documentació d'arxiu.

#### **-Archivo del Congreso de los Diputados** (Madrid):

Serie general: legajo 179/expedientes 10, 42; leg. 181/exp. 1; leg. 182/exp. 11; leg. 183/exp.s 1, 2; leg. 190/exp. 114; leg. 199/exp. 5; leg. 208/exp. 7; leg. 209/exp. 11; leg. 210/exp. 33; leg. 211/exp. 17; leg. 215/exp. 36, 125; leg. 216/exp. 43; leg. 220/exp. 13; leg. 222/exp. 38, 127; leg. 225/exp. 18; leg. 226/exp. 11.

Serie impresos: legajo 401/expedientes 11, 13.; leg. 433/exp. 3, 4, 5, 12; leg. 434/exp. 1, 6, 7, 10; leg. 476/exp. 2, 12; leg. 584/exp. 6; leg. 1143/exp. 1.

Serie documentación electoral: legajo 89/expediente 8.

Registros, vols. 57, 58.

Actas secretas del Congreso de los diputados. Desde 1857 hasta 18 ...

Actas secretas del Congreso de los diputados. Desde 1877 hasta ...

#### **-Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores** (Madrid):

Tratados del siglo XIX del Archivo General del Ministerio de Estado. Nº 326<sup>1-B</sup>.

#### **-Archivo del Senado** (Madrid):

Serie general: legajo 15/expediente 8; leg. 22/exp. 3; leg. 24/exp. 2; leg. 33/exp. 1; leg. 36/exp. 3; leg. 40/exp. 4; leg. 42/exp. 4; leg. 46/exp. 2; leg. 47/exp. 5; leg. 49/exp. 1; leg. 63/exp. 5; leg. 70/exp. 6; leg. 71/exp. 1, 2; leg. 73/exp. 4, 9; leg. 78/exp. 1; leg. 87/exp. 6; leg. 88/exp. 1; leg. 92/exp. 6, 7; leg. 94/exp. 8; leg. 102/exp. 1; leg. 104/exp. 5; leg. 114/exp. 6; leg. 119/exp. 8; leg. 122/exp. 2, 6; leg. 133/exp. 3; leg. 141/exp. 4; leg. 146/exp. 7; leg. 156/exp. 5; leg. 158/exp. 3; leg. 162/exp. 4; leg. 165/exp. 7; leg. 166/exp. 3; leg. 175/exp. 8; leg. 192/exp. 5, 6; leg. 208/exp. 4; leg. 209/exp. 4; leg. 225/exp. 1; leg. 234/exp. 3; leg. 251/exp. 7; leg.

---

1. GABINET DE LLENGUA CATALANA, UAB: *Les referències ...*

258/exp. 9; leg. 259/exp. 7; leg. 261/exp. 4; leg. 263/exp. 4; leg. 266/exp. 1; leg. 269/exp. 9; leg. 293/exp. 5; leg. 294/exp. 7; leg. 300/exp. 3; leg. 303/exp. 9; leg. 312/exp. 1; leg. 313/exp. 1; leg. 323/exp. 3, 4; leg. 328/exp. 7; leg. 331/exp. 8; leg. 333/exp. 8; leg. 334/exp. 4; leg. 338/exp. 1; leg. 339/exp. 1; leg. 346/exp. 3; leg. 350/exp. 2; leg. 359/exp. 2; leg. 377/exp. 4; leg. 388/exp. 4; leg. 403/exp. 2; leg. 407/exp. 5; leg. 436/exp. 4; leg. 438/exp. 1; leg. 442/exp. 5; leg. 445/exp. 3; leg. 469/exp. 3; leg. 471/exp. 3, 5; leg. 485/exp. 1; leg. 501/exp. 6; leg. 531/exp. 1; leg. 900/exp. 3.

Actas de las sesiones secretas de 1881 a 1894.

**-Archivo Histórico Nacional** (Madrid):

Sección de fondos contemporáneos/ Ministerio del Interior/ Serie general/ Siglo XIX. Legajos nº 383, 458, 505, 525, 548, 1359, 1669, 2195, 2252, 2583.

**-Arxiu del Foment del Treball Nacional** (Barcelona):

Sèrie Fomento de la Producción Española.

Actas: tom 11-06-1876/ 24-02-1884; tom 15-05-1876/ 28-08-1878; tom 04-09-1878/ 09-07-1884.

Correspondencia: tom 15-05-1876/ 01-02-1882; tom 03-10-1883/ 20-07-1888.

Caja 17-VI-1876/ XII-1880.

Diario 17-VI-1876/25-IV-1879.

Orden numérico de socios, 1885-86-87.

Volums "Estudios agrícolas", núm. 3, 5, 9.

Volum "Estudios económicos", núm. 10.

Volum "Propaganda y defensa", núm. 3.

Volum "Varios títulos", núm. 7.

Sèrie Fomento de la Producción Nacional.

Actas: tom núm. 3 (09-09-1873/ 11-08-1875); tom núm. 4 (18-08-1875/ 13-10-1877); tom núm. 5 (20-10-1877/ 23-07-1879); tom "Juntas Generales" (09-01-1869/ 06-07-1879).

Correspondencia: tom 17-12-1874/ 16-03-1877; tom 17-03-1877/26-12-1878; tom 02-01-1879/20-08-1879 [en part, correspon a l'IFTN].

Índice de los Sres. Asociados. 1872.

Mayor 1-VII-1873/ 30-IX-1879.

Sèrie Fomento del Trabajo Nacional.

Registro de asociados 1877-1887 [correspon al FPE].

Volums "Estudios económicos", núms. 1, 6, 7.

Volums "Estudios varios" [sense numerar].

Volum "Necrologías" [un sol volum].

Volums "Varios" [sense numerar].

Volums "Varios títulos", núms. 8, 10.

Sèrie Instituto de Fomento del Trabajo Nacional.

Comunicaciones: tom núm. 2 (15-04-1881/ 12-01-1887); tom núm. 3 (30-08-1882/04-06-1883); tom núm. 4 (31-05-1881/ 17-11-1881); tom núm. 5 (17-11-1881/ 25-08-1882); tom núm. 6 (07-06-1883/ 15-12-1883).

Actas: tom núm. 1 (17-07-1879/12-09-1881); tom "Juntas Generales" (14-01-1882/ 07-06-1885).

Altas y bajas de socios, 1881-1882.

Índice alfabético de industriales radicados en la provincia de Barcelona.

Volum "Estímulo y Fomento", núm. 5.

Sèrie Instituto Industrial de Cataluña.

Actas: tom 19-01-1879/ 06-07-1879.

Correspondencia: tom 09-06-1870/ 08-10-1875; tom 13-01-1876/ 03-07-1879.

Caja 1-I-1863/ 30-IX-1879.

Mayor 1-I-1863/ 1-X-1879.

Volums "Propaganda y defensa", núms. 2, 4.

Sèrie varis.

Comisión lanera:

Actas 22-02-1881/ 01-03-1881.

Comisión de estudios sobre la legislación aduanera:

Actas 16-10-1874/ 05-05-1875 (sección de industria).

Actas 03-10-1874/18-12-1875.

Gran Manifestación proteccionista, 26 Junio 1881. Apuntes.

Sèrie papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres:

Lligall núm. 2: documentos varios (1882 y ...).

Lligall núm. 4: comunicaciones FPE 1877.

Lligall núm. 5: comunicaciones IFTN, 1882, 1884. Apuntes para la Reforma de las Ordenanzas de Aduanas. Sèrie fons recuperat.

Lligall núm. 7: folletos varios 1876-1896.

**-Arxiu del Govern Civil de Barcelona:**

Libro de registro de asociaciones, tomo 1.

Registro de las sociedades católicas, científicas, de intereses materiales, de recreo y mixtas establecidas en esta capital y pueblos de la misma, tomo 1.

**-Arxiu Històric Comarcal d'Igualada:**

1879: lligall E, núms. 3, 4; lligall F, núm. 5.

1880: lligall B, núms. 1, 6; lligall C, núm. 8.

1881: lligall C, núm. 1; lligall D, núm. 2.

1882: lligall A, núms. 2, 4.

1883: lligall D, núms. 1, 8.

1884: lligall A, núm. 7; lligall C, núm. 2.

1885: lligall B, núm. 3.

1887: lligall D, núms. 9, 10.

1893: lligall A, núm. 1.

**-Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa:**

Lligalls "Ferrocarrils" I, II, III, IV, V.

**-Arxiu Històric Municipal de Barcelona (Casa de l'Ardiaca):**

Documentacions personals núm. 6-D/ documentació personal de Salvador Sanpere i Miquel/ vol. XV: papers particulars.

Fulls volants, volums 1855-1877 i 1876-1887.

**-Arxiu Històric Comarcal de Vilanova i la Geltrú:**

núm. 6.6. Comunicacions: camins, carreteres, ponts, ports. Lligall núm. 2149: "Ferrocarril: correspondència".

núm. 10.4. Eleccions a Corts. Lligall núm. 2706: "Eleccions a Corts 1864-1891".

**-Biblioteca-Museu Víctor Balaguer:**

.Sèrie Manuscrits i Epistolari Víctor Balaguer (antiga): núms. 126, 208, 228, 229, 231, 232, 289, 299, 310, 311, 312, 313, 326, 328, 329, 330, 331, 345, 351, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 384, 389, 390, 426 (4 toms), 430, 431, 432, 433, 434, 436, 461, 462, 463, 464, 495, 496, 519, 520, 521, 929, 931, 934, 950, 964.

.Sèrie Epistolari Víctor Balaguer (nova): 1842-1871.

.Sèrie Epistolari Víctor Balaguer (inèdita): 1872-1874.

.Sèrie fullets: "Articles sobre Víctor Balaguer", "Balaguer. Datos biográficos" (3 toms), "Balaguer. Documentos", "Piezas sueltas", "Títols de Víctor Balaguer", "Balaguer. Biografía".

.Dietaris Víctor Balaguer, 1885, 1891-96.

**-Museo Lázaro Galdiano (Madrid):**

Fondo Epistolar Cánovas del Castillo: legajo 6/ carpetas 1, 5.; leg. 22/ carp. 8; leg. 30/ carp. 3; leg. 44/ carp. 10; leg. 50/ carp. 12.

**-Registre Mercantil de Barcelona:**

Full núm. 1049: "Ferrocarril y Minas de Berga".

Full núm. 2304: "Banco Hispano-Colonial".

## **2. Publicacions periòdiques de l'època.**

**-La Alianza Protectora de los Pueblos.** Periódico proteccionista de las Ligas de Contribuyentes de Rubí, Esparraguera, Piera, Bruch y Capellades, Igualada, Cervera, Ribera de Sió y Solsona, Agramunt, Pons, Oliana y Orgañá, Seo de Urgel y Valles de Andorra (Igualada), nº 10, Igualada, 8 de Junio de 1884.

Localització: Biblioteca de "La Caixa" (Igualada).

Contingut: publicació amb seu (teòrica) a Igualada i lligada a Tomàs Martí i el seu projecte de *Ferrocarril Transversal del Principado de Cataluña*.

**-El Bien Público.** Diario político, mercantil y literario (Madrid). Setembre 1880/gener 1881.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid.



Contingut: diari madrileny que centra la seva atenció en les informacions econòmiques. Dóna molta informació de temes catalans. Manté una línia proteccionista.

**-Boletín de la Revista General de Legislación y Jurisprudencia.** Periódico oficial del Ilustre Colegio de Abogados de Madrid. Madrid: Imprenta de la Revista de Legislación. Gener 1875/desembre 1885. Toms 46-75.

Localització: Biblioteca de Ciències Socials de la UAB.

Contingut: recopilació legislativa, combinada amb alguns articles d'opinió. Cada any consta d'un nombre variable de toms, normalment de dos a quatre, que disposen dels corresponents índexs alfabètics i per matèries. Apareix bona part de la legislació del període analitzat, tot i que no pas tota.

**-Boletín de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País** (Barcelona). 1878-1884.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: de periodicitat força irregular, aquesta publicació estava concebuda més aviat com a recull de documents elaborats per la societat.

**-Boletín del Ateneo Barcelonés** (Barcelona). 1879/1883.

Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Contingut: informació de l'entitat i memòries de temes varis fetes a partir de l'Ateneu. Inclou els discursos inaugurals, en els que el president analitza algun tema.

**-Boletín del Círculo de la Juventud Mercantil** (Barcelona). 1885.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: publicació mensual, òrgan de la corporació. Inclou una part doctrinal, informacions de l'associació i informacions oficials.

**-Boletín Jurídico-Administrativo del Diccionario de la Administración Española, que ha publicado D. Marcelo Martínez Alcubilla.** A partir de 1878: *Boletín Jurídico-Administrativo, apéndice al Diccionario de la Administración Española, peninsular y ultramarina por D. Marcelo Martínez Alcubilla.* Madrid: Imp. de la V. e hijas de A. Peñuelas; a partir de 1882: J. López, impresor; a partir de 1884: J. López Camacho, impresor. Anuario de: 1876, 1878-1885.

Localització: Biblioteca de la Facultat de Dret de la UB.

Contingut: recopilació de les disposicions legislatives, en forma de volums anuals. Disposa d'un índex alfabètic i d'una altre temàtic.

**-Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona.** Novembre-desembre 1875.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: publicació oficial. (Interessa els llistats de principals contribuents de la província en concepte de territorial i industrial, elaborats de cara a la convocatòria d'eleccions de 1876).

**-Boletín Oficial de la Provincia de Gerona.** Novembre-desembre 1875.

Localització: Arxiu Històric de Girona.

Contingut: publicació oficial. (Interessa els llistats de principals contribuents de la província en concepte de territorial i industrial, elaborats de cara a la convocatòria d'eleccions de 1876).

**-Boletín Oficial de la Provincia de Lérida.** Novembre-desembre 1875.

Localització: Arxiu de la Diputació de Lleida.

Contingut: publicació oficial. (Interessa els llistats de principals contribuents de la província en concepte de territorial i industrial, elaborats de cara a la convocatòria d'eleccions de 1876).

**-Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona.** Novembre-desembre 1875.

Localització: Arxiu de la Diputació de Tarragona.

Contingut: publicació oficial. (Interessa els llistats de principals contribuents de la província en concepte de territorial i industrial, elaborats de cara a la convocatòria d'eleccions de 1876).

**-Boletín Oficial del Ministerio de Fomento.** Segunda serie. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordomudos y de ciegos. Toms 1-12, 1876-1881.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: recopilació de les disposicions del Ministeri. Exemplars setmanals, amb numeració correlativa per semestres. Índexs semestral, ordenats per seccions i categories de les disposicions legislatives.

**-Boletín Oficial del Ministerio de Hacienda.** Madrid: Imprenta Nacional. Toms 39-41, 1883-1885.

Localització: Biblioteca de Ciències Socials de la UAB.

Contingut: recopilació legislativa del Ministeri d'Hisenda per trimestres, agrupats en volums anuals. Amb índexs cronològics i alfabètics anuals.

**-Butlletí del Centre Català** (Barcelona). Juny 1882/febrer 1884.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: publicació de periodicitat molt espaiada, que recull alguna informació de l'entitat, més una important part doctrinal.

**-Centro Industrial de Cataluña** (Barcelona). Agost 1880/desembre 1885.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: quinzenari editat pel CIC, amb informacions de l'associació i un interès molt principal per la política aranzelària. Amb articles d'opinió proteccionista en una línia molt bel·ligerant.

**-Colección legislativa de España** (*Continuación de la colección de decretos*). Madrid: Imprenta del Ministerio de Gracia y Justicia. 1875-1886. Toms 114-136.

Localització: Biblioteca de la UB.

Contingut: recopilació de les lleis i reials decrets més significatius, agrupats per semestres. Dins de cada volum (que en alguns casos consta de dos toms), la legislació està ordenada cronològicament, indicant la data de sanció reial i de publicació a la *Gaceta de Madrid*. Té dos índexs: un per ministeris i un altre alfabètic (amb un criteri no sempre coincident amb les lleis que hom cerca). No conté tota la legislació.

**-La Colmena de Igualada**. Periódico semanal científico, literario y defensor de esta ciudad y su partido (Igualada), 1880-1881.

Localització: Biblioteca de "la Caixa" (Igualada).

Contingut: setmanari d'Igualada d'informacions comarcals. Tendència liberal.

**-El Consultor Financiero**. Revista semanal de los Ferrocarriles y de las Sociedades de Crédito (Barcelona). Desembre 1882/desembre 1885.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: setmanari de Barcelona d'informacions econòmiques, dedicat sobretot (com s'indica al subtítol) a les societats financeres i ferroviàries.

**-La Correspondencia de España**. Diario universal de noticias. Eco imparcial de la opinión y de la prensa (Madrid). Octubre/desembre 1879.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid.

Contingut: diari madrileny editat en forma de iuxtaposició de notícies breus, transcrits tal com arriben a la redacció, amb edicions de matí, de la tarda i de la nit. Sense grans articles d'opinió.

**-Crónica de Cataluña** (Barcelona). Gener/juny 1882.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: diari liberal de Barcelona, lligat a la figura de Teodor Baró. Disposava d'una edició del matí, en format gran, i d'una altra de la tarda, en format més petit.

**-Diario de Barcelona**. Març/Juliol 1882, Febrer/març i maig/juny 1883.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Biblioteca de Catalunya.

Contingut: diari conservador de Barcelona, amb edició de matí i de tarda. Informació general. Amb articles d'opinió de Mañé i Flaquer.

**-Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados & Diario de las sesiones de Cortes. Senado.**

| <b>Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados.</b> |                             |             | <b>Diario de las sesiones de Cortes. Senado.</b> |                             |             |
|---------------------------------------------------------------------|-----------------------------|-------------|--------------------------------------------------|-----------------------------|-------------|
| <i>legislatura</i>                                                  | <i>años</i>                 | <i>toms</i> | <i>legislatura</i>                               | <i>años</i>                 | <i>toms</i> |
| 1857                                                                | 1857                        | 2           | 1857                                             | 1857                        | 1           |
| 1858                                                                | 1858                        | 2           | 1858                                             | 1858                        | 1           |
| 1859                                                                | 1858-59 (dis-solució: 1860) | 5           | 1859                                             | 1858-59 (dis-solució: 1860) | 2           |
| 1860-61                                                             | 1860-61                     | 5           | 1860-61                                          | 1860-61                     | 2           |
| 1861-62                                                             | 1861-62                     | 6           | 1861-62                                          | 1861-62                     | 2           |
| 1862                                                                | 1862-63                     | 2           | 1862                                             | 1862-63                     | 1           |
| 1863-64                                                             | 1863-64                     | 5           | 1863-64                                          | 1863-64                     | 2           |
| 1864-65                                                             | 1864-65                     | 5           | 1864-65                                          | 1864-65                     | 2           |
| 1865-66                                                             | 1865-66                     | 5           | 1865-66                                          | 1865-66                     | 2           |
| 1866-67                                                             | 1867                        | 2           | 1866-67                                          | 1867                        | 1           |
| 1867-68                                                             | 1867-68                     | 2           | 1867-68                                          | 1867-68                     | 1           |

| Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes [unicamerals]:                                          |                            |         |                                           |                            |      |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------|---------|-------------------------------------------|----------------------------|------|
| legislatura                                                                                             |                            | anys    |                                           | toms                       |      |
| 1869                                                                                                    |                            | 1869-71 |                                           | 15                         |      |
| Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados.                                            |                            |         | Diario de las sesiones de Cortes. Senado. |                            |      |
| legislatura                                                                                             | anys                       | toms    | legislatura                               | anys                       | toms |
| 1871                                                                                                    | 1871 (dissolució: 1872)    | 2       | 1871                                      | 1871 (dissolució: 1872)    | 2    |
| 1872                                                                                                    | 1872                       | 1       | 1872                                      | 1872                       | 1    |
| 1872-2a                                                                                                 | 1872                       | 1       | 1872-2a                                   | 1872                       | 1    |
| 1872-73                                                                                                 | 1872-73                    | 4       | 1872-73                                   | 1872-73                    | 2    |
| Diario de sesiones de la Asamblea Nacional. Segundo periodo de la legislatura de 1872-73 [unicamerals]: |                            |         |                                           |                            |      |
| legislatura                                                                                             |                            | anys    |                                           | toms                       |      |
| 1873                                                                                                    |                            | 1873    |                                           | 1                          |      |
| Diario de sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española [unicamerals]:                 |                            |         |                                           |                            |      |
| legislatura                                                                                             |                            | anys    |                                           | toms                       |      |
| 1873-74                                                                                                 |                            | 1873-74 |                                           | 4                          |      |
| Diario de las sesiones de Cortes. Congreso de los diputados.                                            |                            |         | Diario de las sesiones de Cortes. Senado. |                            |      |
| legislatura                                                                                             | anys                       | toms    | legislatura                               | anys                       | toms |
| 1876-77                                                                                                 | 1876-77                    | 8       | 1876                                      | 1876-77                    | 3    |
| 1877                                                                                                    | 1877                       | 8       | 1877                                      | 1877                       | 2    |
| 1878 extraordinaria                                                                                     | 1878                       | 1       | 1878 extraordinaria                       | 1878                       | 1    |
| 1878                                                                                                    | 1878 (dissolució: 1879)    | 8       | 1878                                      | 1878 (dissolució: 1879)    | 4    |
| 1879-80                                                                                                 | 1879-80                    | 9       | 1879-80                                   | 1879-80                    | 5    |
| 1880-81                                                                                                 | 1880-81                    | 1       | 1880-81                                   | 1880-81                    | 1    |
| 1881-82                                                                                                 | 1881-82                    | 11      | 1881-82                                   | 1881-82                    | 7    |
| 1882-83                                                                                                 | 1882-83                    | 10      | 1882-83                                   | 1882-83                    | 8    |
| 1883-84                                                                                                 | 1883-84                    | 1       | 1883-84                                   | 1883-84                    | 1    |
| 1884-85                                                                                                 | 1884-85                    | 12      | 1884-85                                   | 1884-85                    | 9    |
| 1885-86                                                                                                 | 1885-86                    | 1       | 1885-86                                   | 1885-86                    | 1    |
| 1886                                                                                                    | 1886                       | 5       | 1886                                      | 1886                       | 3    |
| 1887                                                                                                    | 1887                       | 9       | 1887                                      | 1887                       | 7    |
| 1887-88                                                                                                 | 1887-88                    | 11      | 1887-88                                   | 1887-88                    | 7    |
| 1888-89                                                                                                 | 1888-89                    | 6       | 1888-89                                   | 1888-89                    | 4    |
| 1889-90                                                                                                 | 1889-90                    | 13      | 1889-90                                   | 1889-90                    | 9    |
| 1891                                                                                                    | 1891-92 (dissolució: 1893) | 17      | 1891                                      | 1891-92 (dissolució: 1893) | 11   |
| 1893-94 <sup>2</sup>                                                                                    | 1893-94                    | 13      | 1893                                      | 1893-94                    | 8    |
| 1894-95                                                                                                 | 1894-95                    | 12      | 1894-95                                   | 1894-95                    | 7    |
| 1896                                                                                                    | 1896-97 (dissolució: 1898) | 10      | 1896                                      | 1896-97 (dissolució: 1898) | 5    |
| 1898                                                                                                    | 1898-99                    | 7       | 1898                                      | 1898-99                    | 4    |
| 1899                                                                                                    | 1899-1900                  | 15      | 1899                                      | 1899-1900                  | 9    |
| 1900-01                                                                                                 | 1900-01                    | 3       | 1900-01                                   | 1900-01                    | 2    |
| 1901                                                                                                    | 1901-02                    | 10      | 1901                                      | 1901-02                    | 6    |
| 1902                                                                                                    | 1902                       | 4       | 1902                                      | 1902                       | 3    |
| 1903                                                                                                    | 1903-04                    | 14      | 1903                                      | 1903-04                    | 7    |
| 1904-05                                                                                                 | 1904-05                    | 4       | 1904-05                                   | 1904-05                    | 2    |
| 1905-06                                                                                                 | 1905-07                    | 15      | 1905-06                                   | 1905-07                    | 8    |
| 1907                                                                                                    | 1907-08                    | 22      | 1907                                      | 1907-08                    | 13   |

2. Tant al Congrés com al Senat, el primer volum d'aquesta legislatura apareix com a "1893", mentre que el darrer ho fa com a "1893-94".

Localització: volums consultats a la Biblioteca de Catalunya, Arxiu Històric Municipal de Barcelona (Casa de l'Ardiaca), Biblioteca del FTN, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, Biblioteca de Ciències Socials (UAB), Hemeroteca de la Facultat de Dret de la UB, Biblioteca de la UB i Biblioteca del Col·legi d'Advocats.

Contingut: veure el capítol 1.1.4. ("valoració de les fonts i bibliografia").

**-El Eco de la Producción** (Barcelona). Gener 1880/desembre 1885.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Biblioteca del FTN.

Contingut: quinzenari editat per l'IFTN, amb informacions de l'entitat i dels moviments econòmics del país. Amb una especial atenció a la política aranzelària i a la situació de Madrid. Inclou articles d'opinió.

**-El Eco de las Aduanas.** Periódico de legislación del ramo e intereses mercantiles (Madrid). Gener 1881/desembre 1885.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid.

Contingut: setmanari madrileny amb informacions tècniques del ram de duanes i algun article d'opinió, en sentit lliurecanvista. Conté informació periòdica de les activitats de l'ARAA.

**-El Eco del Noya.** Seminario de intereses morales y materiales (Igualada), 1879.

Localització: Biblioteca del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

Contingut: setmanari d'Igualada d'informació comarcal. Tendència liberal, en línia amb els germans Godó.

**-El Eco Guixolense.** Periódico semanal dedicado exclusivamente a defender y fomentar los intereses morales y materiales de esta villa y comarca (Sant Feliu de Guíxols). A partir del núm. 55 (12-10-1879) afegeix a la capçalera: Órgano oficial de la Junta de defensa de la Industria Taponera. A partir del núm. 92 (11-7-1880) la capçalera passa a ser "Periódico literario y de intereses generales". Setembre 1878/juny 1883.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols.

Contingut: setmanari dedicat a informacions locals. Dedicava una part significativa de les seves pàgines a informacions sobre el suro. Ja des del primer número, aposta decididament per les demandes dels fabricants de taps. Entre els mesos indicats, és l'òrgan oficial de la corporació d'aquest sector. El maig de 1881, però, una part de la redacció crea *El Guixolense*, Periódico semanal dedicado exclusivamente a defender y fomentar los intereses morales y materiales de esta villa y su comarca. Boletín órgano oficial de la Junta de Defensa de la Producción e Industrias Corcheras.

**-El Economista Industrial** (Madrid). Gener 1878/desembre 1880.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid.

Contingut: setmanari madrileny, aparegut el 1876 i dedicat a la informació econòmica; el 1880 es transforma en "El Economista". Progressivament, es va decantant cap a postures favorables al lliurecanvi.

**-La Época** (Madrid). Octubre 1881/Maig 1882, Gener-febrer 1885.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid, Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: diari conservador madrileny d'informacions generals.

**-Fomento de la Producción Española** (Barcelona). Juliol 1876/desembre 1885.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Biblioteca del FTN.

Contingut: publicació de periodicitat entre setmanal i quinzenal del FPE. Inclou informacions relatives a la pròpia associació i de tota mena d'afers econòmics, amb especial atenció a la política aranzelària i a informacions de l'activitat de Madrid. Amb nombrosos articles d'opinió.

**-Fomento de la Producción Nacional** (Barcelona). Gener 1875/juliol 1879.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Biblioteca del FTN.

Contingut: publicació de periodicitat entre setmanal i quinzenal del FPN, amb un contingut informatiu similar a l'anterior.

**-Gaceta Agrícola del Ministerio de Fomento.** Creada por la ley de 1º de Agosto de 1876. Madrid. 1ª época: toms 1-20 (1876-1881); 2ª época: toms 1-8 (1882-1883); 3ª época: toms 1-4 (1885).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: publicació del Ministeri de Foment orientada cap als temes d'interès per al sector agrari. Presentada en toms que abasten uns quants mesos, que consten de diversos lliuraments, sense diferenciació entre si, en tenir la numeració de pàgines correlativa i en no tenir cap capçalera a l'inici de cadascun d'ells. Inclou una part divulgativa, amb gravats, i una altra més orientada a les disposicions legals que van apareixent en cada moment. Disposa d'un índex de matèries i un altre d'autors.

**-Gaceta de la Producción Lanera** (Terrassa). Gener 1884/desembre 1885.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: quinzenari de Terrassa editat per Francesc Giralt Serrà, fabricant de panys i novetats en llana. Inclou informacions tècniques del ram i una secció d'opinió, a càrrec de Josep Roca i Galés.

**-Gaceta de los Caminos de Hierro.** Canales. Minas. Telégrafos. Gas. Navegación. Seguros-Bancos. Sociedades de crédito (Madrid). 1876/1878, 1880, 1882-1883.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid, Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: setmanari madrileny que aporta abundant informació de tot allò relatiu als ferrocarrils: juntes d'accionistes, memòries, horaris i taxes, obres, tramitació d'afers, inauguracions, cotització en borsa, etc. En un segon pla, es tracta dels temes enumerats al subtítol.

**-Gaceta de Madrid.** Gener 1875/desembre 1886.

Localització: Biblioteca de la UB.

Contingut: publicació diària oficial de la legislació de l'Estat: lleis, projectes de llei, reials decrets, reials ordres, circulars, instruccions i reglaments. La legislació principal se situa a les primeres planes, ordenada per ministeris. Al final del mes, inclou un índex cronològic i, al final del trimestre, un índex alfabètic de legislació, en el que la part principal d'aquests està ordenada per ministeris. Hi ha alguna legislació menor, sobretot de nomenament de càrrecs i comissions, que és inèdita, és a dir, que no arriba a publicar-se mai a la *Gaceta*.

**-Guía oficial de España.** (Volums anuals; la data d'edició coincideix amb la de vigència de cada volum; per a 1872-73 és 1873)

.*Guía de forasteros para el año ...* (1869, 1870). Madrid: Imprenta Nacional.

.*Guía de forasteros. Año económico de ...* (1871, 1872-73). Madrid: Imprenta Nacional.

.*Guía oficial de España. Anuario Histórico-Estadístico-Administrativo.* 1873-74. Madrid: Imprenta Nacional, 1874.

.*Guía oficial de España ...* (1875 a 1886) Madrid: Imprenta Nacional.

.*Guía oficial de España ...* (1887 a 1890). Madrid: M. Minuesa de los Ríos, impresor.

.*Guía oficial de España ...* (1891 a 1893). Madrid: Manuel Minuesa de los Ríos.

.*Guía oficial de España ...* (1894 a 1900). Madrid: Viuda de M. Minuesa de los Ríos.

.*Guía oficial de España. 1901.* Madrid: Sucesora de M. Minuesa de los Ríos, 1901.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, Biblioteca de Catalunya.

Contingut: guia de molt diversos temes, ordenats en la seva majoria segons els àmbits d'actuació dels ministeris. En el cas de cada càrrec concret, consta sols el personatge que l'està ocupant en el moment de tancar l'edició, que és a principis de cada any: no apareixen, per tant, els que l'han exercit entremig. Molt orientada cap l'elit del sistema: *grandes de España* i noblesa, Casa Reial, poder judicial, Corts, autoritats eclesiàstiques i Exèrcit i Armada. Inclou un índex general i un alfabètic de cognoms. Aquest darrer, però, no apareix a tots els volums i, a més, presenta algunes incorreccions, la més freqüent de les quals sol ser la no inclusió de totes les vegades en què un determinat personatge apareix realment.

**-El Guixolense.** Periódico semanal dedicado exclusivamente a defender y fomentar los intereses morales y materiales de esta villa y su comarca. Boletín órgano oficial de la Junta de Defensa de la Producción e Industrias Corcheras (Sant Feliu de Guíxols). A partir del núm. 56 (1-5-1881), la capçalera és: Defiende y fomenta los intereses del país. Boletín órgano oficial de la Junta de Defensa de la Producción e Industrias Corcheras. Abril 1880/setembre 1881.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols.

Contingut: setmanari dedicat a informacions locals, creat per una part de la redacció d'*El Eco Guixolense* i com a escissió d'aquest. Assumeix la representació oficial de la corporació dels fabricants dels taps de suro, que anteriorment havia estat representada durant uns mesos per l'altra publicació.

**-La Hacienda y el Comercio.** Revista decenal financiera y mercantil (Madrid). Desembre 1884/desembre 1885.

Localització: Biblioteca Carandell (Ciències Socials UAB).

Contingut: desenari madrileny d'informacions econòmiques, amb un marcat caràcter lliurecanvista.

**-La Izquierda Dinástica** (Madrid). Gener 1884.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid.

Contingut: diari madrileny proper a l'agrupació política del mateix nom.

**-El Liberal** (Madrid). Juny 1884, Febrer-març 1885.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid.

Contingut: diari liberal madrileny d'informacions generals.

**-La Mañana** (Madrid). Abril 1876/juliol 1882.

Localització: Hemeroteca Municipal de Madrid, Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: diari madrileny molt vinculat a Víctor Balaguer. Segueix una línia política en sintonia amb el Partit Constitucional, després liberal-fusionista; quan Balaguer, es va separant del partit per acostar-se als sectors de la ILD, segueix aquesta orientació. Dirigit per Pedro Diz Romero, que sortirà diputat per Olot el 1881. Aporta molta informació dels temes catalans gestionats a Madrid. Té una important part dedicada a informacions literàries i a seguir la trajectòria de Balaguer en aquest terreny.

**-El Porvenir de la Industria.** Periódico de Ciencias, Industria, Agricultura y Comercio, ilustrado con numerosos grabados y preciosas láminas litografiadas (Barcelona). 1881-1885.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: informació sobre indústria, ferrocarrils i temes relacionats: invencions, legislació, empreses. Inclou gravats i un índex anual. A diferència d'altres publicacions d'aquest tipus, no conté articles doctrinals (proteccionistes).

**-La Producción Nacional.** Crónicas ilustradas de la Exposición Universal de Filadelfia (Madrid). A partir del núm. 28 (2-12-1876) el subtítol és *Crónicas ilustradas de exposiciones nacionales y extranjeras*. Maig 1876/febrer 1877.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: com els subtítols indiquen, inicialment aquesta publicació, de periodicitat setmanal, estava destinada a divulgar el màxim d'informacions sobre l'Exposició Universal de Filadèlfia de 1876, però posteriorment reorienta la seva línia cap tota mena d'exposicions. Reprodueix correspondències dels llocs en els que es realitzen les exposicions i ho combina amb informacions de sectors econòmics diversos, però sobretot agraris i curiositats. Inclou una part gràfica, amb gravats.

**-Repertorio de legislación.** Publicado por la Revista de los Tribunales. 2ª época. Madrid: Góngora, editores. Toms 5-9 (1882-1886).

Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Contingut: recopilació legislativa anual, ordenada cronològicament. Inclou lleis, reials decrets, reials ordres i altres disposicions. Disposa d'un índex cronològic i un altre temàtic.

**-Revista de la Asociación de Navieros y Consignatarios de Barcelona.** Gener 1884/desembre 1885.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: revista de periodicitat mensual editada per l'ANCB, amb informacions de les activitats de l'associació i una important part dedicada a articles d'opinió.

**-Revista del Centro Agronómico Catalán** (Barcelona). Maig 1879/desembre 1882.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Biblioteca del FTN.

Contingut: revista de periodicitat mensual editada per aquesta associació. Centra molt la seva atenció al tema de la fil·loxera, amb una postura discrepant de la de l'IACSI en aquest afer.

**-Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro** (Barcelona). Gener 1875/desembre 1885.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: revista de periodicitat mensual editada per l'IACSI, amb informacions de les activitats de l'entitat i de temes agraris en general, més una part d'articles de fons de contingut més doctrinal.

**-Semanario de Igualada.** Periódico de intereses morales y materiales (Igualada), 1884-1886.

Localització: Biblioteca de "la Caixa" (Igualada).

Contingut: setmanari d'Igualada d'informació comarcal. S'oposa al grup dels germans Godó.

**-La Vanguardia** (Barcelona). Març/abril 1882, Febrer-març i maig-juny 1883.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: diari liberal de Barcelona, impulsat pels germans Godó. Informacions generals.

### 3. Bibliografia de l'època I: fulls volants.

**-A los propietarios de fincas urbanas de Barcelona y de su zona de Ensanche.** Barcelona: Imp. del Diario de Barcelona, 23 de Marzo de 1872.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: manifest de fundació de l'APFUBZE i primer reglament de l'entitat.

**-[ASOCIADOS DEL FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN NACIONAL].** Barcelona: s/n., 12 Mayo de 1876.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: convocatòria d'una reunió de socis del FPN del 14-5-1876 amb l'objectiu de crear una nova corporació —el FPE— escindida de l'anterior.

- ASOCIACIÓN DE NAVIEROS Y CONSIGNATARIOS DE BARCELONA:** *Exposición que eleva al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda la ...* Barcelona: Imp. Barcelonesa, 19 de febrero de 1878.  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: valoració crítica de les darreres modificacions aranzelàries incloses als pressupostos de 1877 i dels acords comercials i propostes de mesures de regeneració de la marina mercant.
- [AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA]:** *A las Cortes.* Barcelona: s/n., 22 Mayo de 1877.  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: observacions de l'Ajuntament al projecte de llei de pressupostos, des del punt de vista de l'impost de consums.
- BALAGUER, Víctor:** *De instrucción pública. Carta abierta al Sr. Antonio Sánchez Pérez.* Villanueva y Geltrú, Diciembre de 1899, s/n.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: resposta a la carta oberta que Antonio Sánchez li adreça a través de "La Ilustración Artística", en la que Balaguer insisteix en la necessitat de potenciar la instrucció pública i de crear un ministeri, alhora que fa un repàs dels seus actes en aquest terreny.
- , *¡Por España y para España!* Villanueva y Geltrú: Juan, Víctor y Demetrio Oliva—Biblioteca-Museu Balaguer, 10 de Noviembre de 1896.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: reimpressió d'un article publicat per Víctor Balaguer a *El Liberal* de Madrid el 8-11-1896, en el que mostra la seva faceta més espanyolista, tot condemnant la sublevació cubana i fent una veritable apologia de l'espanyolitat de l'illa i del paper de l'Exèrcit com a sufocador d'aquella.
- , **[B., V.]**: *Filipinas por España.* Villanueva y Geltrú: Oliva e hijos—Biblioteca-Museu Balaguer, [1896].  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: reimpressió d'un article publicat per Víctor Balaguer a *El Liberal* de Madrid el 22-11-1896, amb motiu d'un número monogràfic dedicat per aquest diari a l'arxipèlag filipí. Es tracta d'una nova mostra de la faceta més espanyolista de Balaguer, que condemna la sublevació i rebutja qualsevol via d'autonomia. No obstant, en aquest treball torna a defensar la idea de promocionar i de donar a conèixer l'arxipèlag.
- , *Memoria leída por el Excmo. Sr. D. ... al dar posesión a la Junta Consultiva de la Biblioteca-Museo-Balaguer de Villanueva y Geltrú.* [Villanueva y Geltrú]: Oliva, 1º de Enero de 1900.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: discurs de Balaguer fet en el moment de cedir definitivament a Vilanova i la Geltrú la Biblioteca-Museu que duu el seu nom, amb les darreres reformes i ampliacions ja fetes. Inclou també unes bases que el fundador de la institució considera necessàries a l'hora de redactar els estatuts i el reglament del centre
- BOSCH Y LABRÚS, Pedro:** *A mis electores.* Barcelona: Imp. de Domenech, 10 de Abril de 1876.  
Localització: Arxiu del FTN.  
Contingut: document elaborat per Bosch i Labrús en el moment de produir-se dins del FPN el qüestionament de la seva activitat com a diputat per l'afer dels vapors filipins, que duria a l'escissió del FPE. En ell justifica la seva trajectòria i reitera les bases del "proteccionisme harmònic".
- CAMPO, marqués de:** *A las Cortes.* Madrid: s/n., 1 de Junio de 1883.  
Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.  
Contingut: el marquès de Campo, important home de negocis valencià, aprofitant la seva condició de senador proposa a les Corts la rescissió del contracte amb la seva rival *Compañía Trasatlántica*, pel servei de vapors-correus subvencionats a les Antilles.
- “CENTRO INDUSTRIAL DE CATALUÑA”:** *Exposición al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros, en representación del Gobierno español, por la asociación titulada ..., establecida en Barcelona.* Barcelona: Imp. Tasso, 1881.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: exposició adreçada a Sagasta poc després de constituir-se el Govern liberal de 1881, en la que el CIC demana al nou executiu una combinació de liberalisme polític amb una política econòmica de protecció al treball nacional.
- La comisión organizadora de la manifestación de productos catalanes de ciencias, letras y bellas artes, agricultura e industria, improvisada en obsequio de S.M. el Rey D. Alfonso XII (Q.D.G.) en el edificio de la Universidad de Barcelona, a los expositores.** Barcelona: Imp. de J. Jepús, 20 de Marzo de 1877.  
Localització: Arxiu del FTN.  
Contingut: manifest d'agraïment a tots els expositors que varen participar en aquest acte.

- COMISIÓN PERMANENTE DE ARROCEROS DE LA PROVINCIA DE VALENCIA:** *Cuestión de arroces.* Valencia: s/n., 30 Abril 1882.  
Localització: Arxiu del Congrés.  
Contingut: la comissió polemítza amb la casa comercial santanderina Pérez y Odriozola respecte la pretensió d'aquesta d'importar arrossos amb closca de l'Índia de cara a la seva reelaboració i reexportació a les Antilles, en règim duaner d'admissió temporal.
- COMPAÑÍA DEL FERROCARRIL TRASVERSAL DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA:** *Línea de Tarragona a Rosas pasando por Valls, Igualada, Manresa, Vich y Figueras.* Barcelona: s/n., Noviembre 1883.  
Localització: Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa.  
Contingut: informació de l'activitat i projectes de la de la companyia.
- DIRECTORIO DE LA LIGA NACIONAL DE CONTRIBUYENTES:** [sense títol]. Madrid: s/n., Marzo de 1884.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: es planteja a les lligues de contribuents locals la necessitat d'influir a les eleccions a Corts de 1884, tot afavorint el triomf de candidats amb plantejaments econòmics propers als defensats per les lligues.
- Dos palabras sobre la fusión de los Centros proteccionistas de Barcelona a los señores Socios de los mismos.** Barcelona: Imp. de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1<sup>o</sup> Agosto de 1879.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: document elaborat pels comissionats de l'IIC i del FPN, desmentint les acusacions dels del FPE, en el moment en què tots tres centres havien de fusionar-se en un de sol i la darrera corporació fa marxa enrera.
- Españoles honrados.** S/l., s/n., s/a.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (Manuscrits 363/125).  
Contingut: treball anònim publicat en el context de l'aprovació del nou reglament de contribució industrial i del tractat de comerç amb França, en el que s'insisteix en un to força dur en l'oposició entre la Cort burocràtica i parasitària i la Catalunya productora, per concloure demanant postures de força en la defensa dels interessos industrials catalans.
- Excmo. Sr. Ministro de Hacienda.** Cádiz: s/n., 3 de Marzo de 1877.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: petició contrària al projecte de reestanc de la sal, previst al pressupost d'ingressos per a 1877-78.
- Ferrocarril de Sarrià a Barcelona.** Barcelona: Imp. de C. Miró y C<sup>a</sup>, 18 Noviembre 1879.  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: els autors, propietaris immobiliaris de l'Esquerra de l'Eixample, polemitzen amb alguns accionistes de la línia de ferrocarril tramvia de Barcelona a Sarrià, arran d'un escrit aparegut a la premsa el 26-10-1879.
- FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA:** *Sr. Presidente de la Liga de Contribuyentes ...* Barcelona: s/n., 24 de Enero de 1878.  
Localització: Arxiu del FTN.  
Contingut: imprès-típus que el FPE envia a les lligues de contribuents, amb les que manté relació estable, demanant que enviïn informacions a la Direcció General de Duanes de cara a elaborar l'estadística de preus de 1877 amb fiabilitat.
- , [sense títol]. Barcelona: s/n., 20 de Agosto de 1878 [dos fulls volants sense títol i amb la mateixa data].  
Localització: Arxiu del FTN.  
Contingut: es tracta de dos impresos-típus. L'un està adreçat a diverses persones residents a Cuba, tot incitant-les a crear associacions similars al FPE. L'altre, reproduïx el document fundacional del FPN de desembre de 1868, tot afegint que el FPE el manté ara en tota la seva integritat.
- , *Excmo. Sr.* Barcelona: s/n., 9 de Octubre de 1878.  
Localització: Arxiu del FTN.  
Contingut: imprès-típus escrit com a petició de dades per elaborar les respostes a les informacions especials aranzelàries llanera i naviliera.
- , *Manifiesto al País que la Junta Directiva del ... somete a la aprobación de los concurrentes a la gran Manifestación proteccionista de 26 de junio de 1881.* Barcelona: Imp. de L. Domenech, 1881.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: text elaborat amb motiu de l'acte proteccionista organitzat pel FPE el 26-6-1881, amb destí a ser llegit al final dels parlaments. Es troba també reproduït al final del fullet dedicat a aquest acte.
- , *Gran manifestación proteccionista iniciada por el ... Con el concurso y apoyo de asociaciones y corporaciones científicas, literarias, artísticas, económicas, de artes y oficios, obreros y prensa periódica. Manifiesto al país aprobado por aclamación en las reuniones celebradas el día 26 de Junio de 1881 en el Circo Ecuestre y teatros de Novedades, Tivoli, Buen Retiro y Español.* Barcelona: Imp. de L. Domenech, 26 de Junio de 1881.



Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: conté el mateix text que l'anterior full volant, tot indicant que ha estat aprovat pels assistents a l'acte. Inclou també els components de les Meses dels cinc actes celebrats simultàniament.

- , *Los vinos españoles y el tratado con Inglaterra. Exposición elevada por el ... al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros*. Barcelona: s/n., 16 de Febrero de 1881.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: rèplica a l'exposició que l'ARAA havia adreçat a Sagasta, just després de formar govern, demanant la rebaixa de drets a l'aranzel espanyol per negociar una rebaixa a l'escala alcohòlica anglesa.

- FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN NACIONAL:** *Exposición que el ... eleva al Excmo. Sr. Ministro de ultramar para que sean atendidas las justas reclamaciones de los habitantes de aquella Antilla, reformando la legislación actual acerca de las importaciones de azúcares en la Península*. Barcelona: Imp. de Ramírez y C<sup>a</sup>, 5 de Diciembre de 1877.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: reivindicació d'un sector econòmic de fora de Catalunya fet pel FPN com un intent de demostrar que les seves demandes de proteccionisme són per a tots els sectors econòmics espanyols.

- GODÓ HERMANOS, MILÁ Y C<sup>a</sup>:** *A las Cortes*. Barcelona: Imp. de Ramírez y Comp<sup>a</sup>, Marzo de 1878.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: exposició dels germans Godó a les Corts demanant modificacions aranzelàries per als filats de iute.

- Industriales.** Barcelona: s/n., 15 Agosto 1882.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: full dedicat a l'afer del nou reglament de la contribució industrial, modificat a finals de 1881 amb el desacord dels industrials catalans, que en molts casos havien decidit no pagar-la. El full censura l'actitud d'alguns industrials, que es mostren disposats a trencar l'acte de protesta.

- Infracciones del contrato de correos marítimos entre la Península, Cuba y Puerto-Rico que motivan la rescisión en beneficio del Tesoro.** Madrid: s/n., 18 Junio 1883.

Localització: Arxiu del Congrés.

Contingut: l'anònim autor analitza les condicions del contracte entre l'estat de A. López (després, *Compañía Trasatlántica*), per demostrar que aquesta està incomplint diversos articles.

- INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO:** *Reformas del reglamento del ... acordadas por los Sres. Socios reunidos en Junta General y aprobados por el Excmo. Sr. Gobernador de la Provincia*. Barcelona: s/n., 15 de Abril de 1885.

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: reglament de la corporació, que introdueix algunes modificacions respecte el text de 1875.

- INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL:** *A las clases productoras y contribuyentes de España*. Barcelona, s/n., 7 de Marzo de 1881.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: document elaborat poc després de la formació del nou Govern liberal i davant del temor que aquest restableixi la base 5a de l'aranzel de 1869.

- , *Exposición que el ... ha elevado al Excelentísimo Sr. Presidente del Consejo de Ministros sobre varias cuestiones económicas*. Barcelona: s/n., 14 de Marzo de 1881.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: igual que l'anterior, aquest document està elaborat poc després de la formació del nou Govern liberal i davant la por que aquest tiri endavant les tan temudes reformes aranzelàries. En aquest cas, però, es tracta d'una exposició adreçada directament al president del Govern, en la que es fa una reflexió no sols sobre la base 5a, sinó també sobre altres aspectes, com els tractats de comerç o el dret diferencial de bandera a les Antilles.

- , *La verdad sobre la cuestión de los vinos y el tratado de comercio con Inglaterra. Cuatro palabras a los productores nacionales en general y a los agricultores en particular*. Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 9 de Mayo de 1881.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: rèplica a la campanya dels lliurecanvistes de l'ARAA a favor d'un tractat de comerç amb Gran Bretanya en base a una rebaixa de l'escala alcohòlica d'aquest país a l'entrada dels vins espanyols a canvi de compensacions a l'aranzel espanyol.

- , *Al país en general y a los contribuyentes en particular*. Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 25 de Junio de 1881.

Localització: Biblioteca del FTN.

- Contingut: manifest electoral de l'IFTN, en el que es demana clarament donar el vot als candidats reconegudament proteccionistes a les properes eleccions a Corts.
- , *Exposición al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros, solicitando la celebración de un tratado de comercio entre España y la República de Venezuela*. Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 10 de Julio de 1881.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: exposició al president del Govern en la que s'insisteix en la necessitat de concertar acords comercials amb els països que no poden representar una competència industrial a la part espanyola, concretada sobretot en els països llatinoamericans i, en aquest cas, en Veneçuela, país amb el que ja existien negociacions.
- , *A los Agricultores Riojanos, Navarros y Aragoneses*. Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 10 de Julio de 1881.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: manifest elaborat per l'IFTN en rèplica a un altre full volant editat pels lliurecanvistes (possiblement de l'ARAA), en el que s'insistia en les tesis d'exclusivisme de les demandes de protecció fetes des de Catalunya.
- , *Proyecto de exposición que trata de elevar a las Cortes el ...* Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 26 de Octubre de 1881.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: document elaborat per l'IFTN per a l'estudi de les corporacions, previ a esdevenir una exposició a les Corts. El tema central és l'oposició al restabliment de la base 5a de l'aranzel de 1869.
- , *El ... ha elevado al Excelentísimo Sr. Ministro de Hacienda la exposición siguiente, pidiendo que se suspenda la aplicación del Nuevo reglamento y tarifas de la contribución industrial*. Barcelona: Imp. de J. Jepús, 30 de Enero de 1882.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: exposició adreçada al ministre d'Hisenda relativa al polèmic reglament de la contribució industrial de 31-12-1881 (que se superposarà a la campanya d'oposició al tractat de comerç amb França), en la que es planteja diverses demandes concretes.
- , *Exposición que el ... ha dirigido al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, acompañando su Memoria sobre los perjuicios que se irrojan a la industria y al comercio por las tarifas de la contribución industrial reformadas en 31 de Diciembre de 1881*. Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 8 de Marzo de 1882.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: ampliació del full volant amb data de 30-1-1882, feta en base al R.O. de 6-2-1882 i que serveix de pròleg al treball *Memoria sobre los perjuicios que se irrojan a la industria y al comercio por las Tarifas de la Contribución Industrial*, editat en forma de fullet.
- , *A los contribuyentes*. Barcelona: Imp. Jepús, 9 Abril 1882.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: manifest elaborat en rèplica al full publicat pel CUMM, en el que se censurava durament l'actitud dels industrials en la campanya contra el tractat de comerç amb França.
- , *Manifiesto que dirige a la Nación el ... a raíz y con motivo de los injustificable sucesos ocurridos en Lérida acerca del Tratado de comercio con Francia*. Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 18 de Abril de 1882.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: manifest redactat després de la detenció de Ramon Soriano, comissionat per l'IFTN per què es traslladés a Lleida a cercar suport contra el tractat de comerç amb França i el projecte de restitució de la base 5a, en el que es protesta per les arbitrietats del governador civil i es reitera l'actitud proteccionista dels sectors econòmics de Lleida.
- , *A las Cortes*. Barcelona: Imp. Jepús, 4 de Mayo de 1882.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: exposició a les Corts, feta a partir del document reproduït en forma de full volant i que duu data de 26-10-1881, centrat en demanar la no restitució de la base 5a de l'aranzel de 1869.
- , *Instituto de Fomento del Trabajo Nacional*. Barcelona: s/n., 24 de Octubre de 1882.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: es tracta més aviat d'un document intern, encaminat a revitalitzar l'estructuració de l'entitat en seccions.
- , *El ... a las autoridades y al país*. Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 18 de Diciembre de 1883.  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: aquest treball s'elabora en el moment en què el Govern de la ILD signa el protocol o primer acord de "modus vivendi" amb Gran Bretanya, el desembre de 1883. En ell s'insinua ja el desencís de l'IFTN pels medis de pressió habituals, aspecte que s'evidenciaria un parell d'anys més tard.

—, *El ... al país*. Barcelona: Imp. Suc. Ramírez y C<sup>a</sup>, 17 de Mayo de 1886.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (Manuscrits, núm. 229/125).

Contingut: document elaborat arran de la pròrroga de diversos acords comercials i de la signatura d'un de definitiu amb Gran Bretanya. En ell s'aprecia un fort desencís envers els diversos governs que s'han succeït al poder als darrers anys, junt amb la convicció de la inutilitat de qualsevol gestió. Per això, en lloc de tractar-se d'una exposició a les Corts, amb argumentacions concretes sobre el tema, el document es planteja en forma de manifest al país i, en especial, a les classes productores, amb reflexions generals de caire proteccionista i àcides crítiques al Govern.

**-INSTITUTO INDUSTRIAL DE CATALUÑA: Señor.** Barcelona: s/n., 1 de Abril de 1875.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició contrària a l'aplicació de la base 5a de l'aranzel de 1869, que complementa l'enviada el 29-1-1875.

—, *Exposición dirigida al Gobierno por el ... sobre la cuestión de Aranceles y tratados de comercio*. Barcelona: s/n., 9 Agosto de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició adreçada al Govern pel tema de les alteracions introduïdes a l'aranzel pels articles 28, 31 i 35 de la llei de pressupostos per a 1877-78.

**-[INSTITUTO INDUSTRIAL DE CATALUÑA, FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN NACIONAL, FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA]: Sr. D. ...** Barcelona: s/n., 25 de Junio de 1879.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: document-tipus elaborat per ser enviat als parlamentaris recentment electes, en el que s'analitza la situació econòmica del país i es conclou demanant llur suport en els treballs parlamentaris tendents a deslligar l'aranzel espanyol dels compromisos internacionals, per poder passar a un rearmament aranzelari.

**-[JUNTA DIRECTIVA DE LA LIGA DE CONTRIBUYENTES DE BADAJOZ]: A las Cortes.** Badajoz: s/n., 13 de Junio de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició adreçada a les Corts amb diversos arguments contra el projecte de nou impost proposat pel diputat Ramón Aranzaz i anomenat del "cuartillo por ciento", destinat en principi a amortitzar el Deute públic, però que gravaria també la circulació monetària.

**-[JUNTA PROVINCIAL DE AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERCIO DE CÁDIZ]: Excmo. Sr. Ministro de Hacienda.** Cádiz: s/n., 15 de Marzo de 1877.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: exposició adreçada al ministre d'Hisenda tot oposant-se al reestanc de la sal, previst al pressupost d'ingressos de 1877-78.

**-[LIGA DE CONTRIBUYENTES DE BADAJOZ]: Excmo. Sr.** Badajoz: s/n., 19 de Marzo de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició adreçada al ministre d'Hisenda, tot exposant diversos arguments contra el seu projecte d'incloure el reestanc de la sal al pressupost d'ingressos per a 1877-78.

**-[LIGA DE CONTRIBUYENTES DE CÁDIZ]: Excmo. Sr. Ministro de Hacienda.** Cádiz: s/n., 3 de Febrero de 1878.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: exposició adreçada al ministre d'Hisenda, oposant-se al reestanc de la sal.

**-[LIGA DE CONTRIBUYENTES DE CASTELLÓN DE LA PLANA]: Excmo. Sr.** Castellón de la Plana: s/n., 14 de Agosto de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició al ministre d'Hisenda demanant-li que adopti les mesures necessàries per aconseguir una rebaixa dels drets aranzelaris francesos sobre els vins espanyols, que es troben en aquell mercat en una situació diferencial respecte els italians.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE GRANADA: La Liga de Contribuyentes de esta capital ha tenido la honra de poner en manos de S.M. el Rey, en la mañana de hoy, la exposición siguiente.** Granada: s/n., 1º de Abril de 1877.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: exposició adreçada a Alfons XII tot aprofitant la seva visita a Granada, en la que es planteja la necessitat de reduir les despeses públiques, la moralització de l'administració i la necessitat d'eliminar l'empleomania.

—, [sense títol]. Granada: s/n., 3 de Agosto de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: document elaborat com a resposta a la iniciativa d'alguns diputats, aplegats amb el nom de "sección económica", que pretenien organitzar un congrés nacional de lligues de contribuents. Com a conclusió, es demana la independència de les lligues respecte els partits polítics i els governs.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE SEVILLA:** *Contestación al interrogatorio general acerca de la valoración de los tejidos de lana, que da la ...* Sevilla: s/n., 6 de Febrero de 1879.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: text elaborat per aquesta lliga per concòrrer a la informació especial aranzelària sobre els teixits de llana. És el mateix text que el publicat per la comissió especial aranzelària.

**-[LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID]:** *A las Cortes.* Valladolid: Imp. de Torés y Martínez, 6 de Junio de 1883.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: exposició adreçada a les Corts, en la que es rebutja l'increment de la contribució d'immobles.

**-LIGA DE PROPIETARIOS, COMERCIANTES E INDUSTRIALES DE VALENCIA:** *Exposición que la ... eleva a las Cortes contra la proposición del diputado D. Ramón Aranaz, sobre el impuesto transitorio del "cuartillo por ciento".* Valencia: s/n., 11 de Junio de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició adreçada a les Corts amb diversos arguments contra el projecte de nou impost proposat pel diputat Ramón Aranaz i anomenat del "cuartillo por ciento", destinat en principi a amortitzar el Deute públic, però que gravaria també la circulació monetària.

—, *Exposición que la ... eleva a las Cortes para que no se aumenten los derechos de introducción a los carbones minerales extranjeros.* Valencia: s/n., 27 de Junio de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició adreçada a les Corts amb motiu d'aquest increment aranzelari. L'argumentació central és que perjudica la indústria nacional, per la pujada de preus d'una primera matèria indispensable, i també la marina mercant, per la impossibilitat que tindria d'obtenir càrregues de retorn de la Gran Bretanya, sense que aquesta mesura afavoreixi la pròpia mineria espanyola.

**-Manifestación de la industria y el trabajo nacional por medio del regalo de boda a la que va a ser Reina de España.** Madrid: s/n., 31 de Diciembre de 1877.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: circular adreçada a tots els interessats en aquesta iniciativa de Manuel María de Santa Ana, consistent en organitzar un regal representatiu del bo i millor de la indústria espanyola a Maria de las Mercedes, filla dels ducs de Montpensier, amb motiu del seu casament amb Alfons XII.

**-Manifestación de los productos de la Agricultura, Industria, Ciencias y Artes de Cataluña, en obsequio de S.M. el Rey. A los productores catalanes.** Barcelona: s/n., 1º de Febrero de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: crida als industrials catalans per què participin en aquesta exposició improvisada en honor d'Alfons XII, amb motiu de la seva visita a Barcelona.

**-PALOMO, José:** *Sr. D. ...* Barcelona: s/n, 17 de Agosto de 1874.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (dins Manuscrits, sèrie inèdita, agost 1874).

Contingut: full volant de presentació del projecte de creació de la UBCP, adreçat a persones que puguin estar interessades en afiliar-s'hi.

**-PARTIDO DE LA IZQUIERDA LIBERAL. JUNTA DIRECTIVA:** *Sr. D. ... Presidente del Comité.* Madrid ... de Junio de 1885.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: circular editada pel sector del partit —amb Becerra i López Domínguez al capdevant— que el juny de 1885 no s'integra al Partit Liberal. Adreçat als presidents dels comitès del partit, amb una petició de definició davant de la nova situació interna creada.

**-PERERA, Juan Bautista:** *Circular a los pueblos que debe favorecer el Tram-vía de Manresa, Suria, Cardona a Berga.* Barcelona: s/n., 29 de Setiembre de 1865.

Localització: Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa.

Contingut: full volant editat quan Perera, després d'intensos treballs, ha aconseguit ja la concessió d'aquest tramvia. El mateix autor té diversos treballs més sobre aquest mateix tema, en format fullet.

**-PICKMAN Y COMPAÑÍA:** *Al Congreso de los Sres. Diputados de la Nación*. Sevilla: s/n., 26 de Febrero de 1885. Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (Manuscrits, núm. 311/33).

Contingut: document elaborat per la gerència d'aquesta casa productora de ceràmiques instal·lada a La Cartuja de Sevilla. En ell s'analitza el "modus vivendi" amb Gran Bretanya, amb especial incidència en demostrar la greu competència que els productes britànics poden ocasionar al seu sector.

**-[PUIG, Fernando]:** [sense títol]. Madrid: Imprenta de Fortanet, s/a.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (Manuscrits, núm. 311/19).

Contingut: treball que el senador Puig presenta sense signar (la fixació de la seva autoria ve de la carta manuscrita que adreça a Víctor Balaguer tot acompanyant aquest document). En ell analitza detingudament el "modus vivendi" amb Gran Bretanya, especialment des del punt de vista de la no reciprocitat de les concessions mútues entre ambdues parts, així com de la inconseqüència del Partit Conservador per haver acceptat un projecte aranzelari en desacord amb els principis defensats des de l'oposició.

—, *La vinicultura y el discurso del señor Moret en Sevilla, carta dirigida al Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer por el Senador D ...*, Barcelona: Imp. Suc. Ramírez y C<sup>a</sup>, 6 Septiembre 1887.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (Manuscrits, núm. 232/113).

Contingut: partint de les declaracions de Segismundo Moret a Sevilla, a les que aquest denominà com a *política econòmica del Govern*, Puig s'adreça públicament a Balaguer, company de gabinet de Moret, per palesar l'excessiva inclinació d'aquest al lliurecanvi. Aposta per una marxa de Moret del Govern i per una reorientació del mateix cap solucions proteccionistes, de la mà de Balaguer. Dedicat també la seva atenció en aquest treball a les falsificacions en el vi.

—, *El Impuesto de consumos. Consideraciones acerca de su substitución por el senador D. ...* [Barcelona], Henrich y Comp. Suc. Ramírez, s/n.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: treball sense data, que caldria situar a finals dels anys vuitanta o principis dels noranta. En ell, Puig proposa la supressió de l'impost de consums, responsable al seu parer de frenar el desenvolupament del mercat interior espanyol, i la seva substitució per un tribut personal. Dedicat també força atenció a l'impost en relació a la situació dels vins. Inclou uns apèndixos.

**-SOCIEDAD ECONÓMICA GADITANA DE AMIGOS DEL PAÍS:** *Exposición que la ... eleva al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, a fin de que sea desechado el restablecimiento del estanco de la sal, si fuese propuesto en concepto de ingresos del presupuesto del Estado para el año inmediato de 1877 a 1878*. Cádiz: s/n., 5 de Marzo de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició adreçada al ministre d'Hisenda, tot rebutjant el seu projecte d'inclusió del reestanc del tabac al pressupost d'ingressos per a 1877-78.

**-TARRAGONA DE EIXALÁ, Francisco:** *ELECTORES de la circumscripción de esta ciudad*. Balaguer: Imp. de E. Corominas, 8 de Diciembre de 1882.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (Manuscrits 365/63).

Contingut: manifest electoral d'aquest candidat de la ILD a les eleccions provincials, en el que censura durament la situació de dependència política de Lleida, que fa que els seus representants siguin *cuneros*. Proposa també diverses mesures administratives de relançament econòmic.

**-[XIQUE, Ramón Magín]:** *Exposición dirigida al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, pidiendo que los aceites líquidos de todas clases se declaren comprendidos en la partida num. 256 del Arancel vigente y paguen en consecuencia los 100 reales por cada 100 kilogramos que hoy exigen únicamente a los aceites de oliva*. Barcelona: s/n., 26 de Abril de 1877.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: exposició adreçada al ministre d'Hisenda, en la que es demana un rearmament aranzelari per als olis per impedir l'entrada massiva d'olis estrangers, que suposaria que els de llavors vegetals passarien a pagar un 25% *ad valorem*.

**-La Unión Barcelonesa de las Clases Productoras.** S/I: Imp. de Ramírez y C<sup>a</sup>, s/a.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer (dins Manuscrits, sèrie inèdita, agost 1874).

Contingut: full volant de presentació del projecte de creació de la UBCP, ampliació de l'editat per José Palomo, en el que es presenta ja tots els serveis que ofereix la corporació.

**-[UNIÓN BARCELONESA DE LAS CLASES PRODUCTORAS]:** *Sr. D. ...* Barcelona: 31 de Enero del 1876. s/n.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: full volant destinat a ser enviat a persones que podrien estar interessades en afegir-se a la recent creada corporació. Inclou la primera junta directiva i un extracte dels estatuts.

- , *Protector de la Institución S.M. el Rey Alfonso XII. Relación de los Sres. adheridos y socios honorarios*. S/l., s/n., s/a.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: llistat alfabètic dels socis individuals i de les empreses adherits a la corporació, poc després de la seva creació.

- [UNIÓN DE LAS CORPORACIONES DE BARCELONA]: *Exposición que con motivo de la crisis que afecta a la nación eleva la ... a las Cortes*. Barcelona: s/n., treinta de Marzo de mil ochocientos setenta y ocho.

Localització: Arxiu del FTN.

Contingut: es tracta d'un dels escassos documents editats per aquesta coordinació de les corporacions de Barcelona. En ell s'analitza en un to fortament crític la situació de crisi econòmica per la que travessa el país, tot proposant diverses mesures hisendístiques i aranzelàries.

#### 4. Bibliografia de l'època II: fullets.

- Actas de la reunión de representantes de las Ligas de Contribuyentes y Asociaciones análogas celebrada en Madrid el mes de Octubre de 1879*. Burgos: Imprenta de D. Timoteo Arnaiz, 1880 (47p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: informació d'aquesta cimera d'associacions econòmiques espanyoles que tenia com a objectiu la creació d'una lliga nacional de contribuyents.

- Al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda*. Valladolid: s/n., 8 de Julio de 1882 (11p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: document adreçat al ministre d'Hisenda, en el que es fa una reflexió entorn al nou impost de consums que ha de pagar l'oli d'oliva d'ús industrial, que coincideix amb les rebaixes aranzelàries introduïdes per la recentment aprovada restitució de la base 5a. Els autors demanen la no alteració de la situació del sector.

- ALMIRALL, Valentí**: *Lo "Cobden Club". Discurs llegit en la sessió inaugural dels treballs del any lo dia 16 d'Octubre de 1886 per ...* Barcelona: Estampa de Víctor y Feliu, 1886 (45p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: treball concebut com a inaugural del curs 1886-87, en el que hi ha explícites al·lusions a la relació entre proteccionisme i catalanisme. Inclou un llistat de membres honoraris del *Cobden-Club* a l'estat espanyol.

- , *España tal cual es*. Habana: Imprenta "El Retiro", 1889 (69p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: treball de denúncia de diversos aspectes de la realitat política espanyola, entre els que ens fixem en la presència als consells d'administració de les companyies ferroviàries de polítics dels principals partits.

- AMENGUAL, Esteban**: *Discursos acerca la industria naviera que ante la Junta de Industria, Agricultura y Comercio de Barcelona pronunció D. ... conteniendo además algunos de los artículos referentes al mismo tema, que tiene publicados en la Revista Marítima*. Barcelona: Imprenta de Luís Tasso, Hijo, 1879 (59p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: l'autor, que és el representant de la casa Lloyd a Barcelona, aplega en aquest fullet la seva intervenció en la informació aranzelària sobre la marina mercant convocada per la Diputació de Barcelona, junt amb diversos articles de polèmica sobre el mateix tema, publicats a la premsa.

- , *Información naviera. Discurso pronunciado por D. ... en la sesión del día 5 de abril de 1880*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1880 (39p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: el fullet recull la intervenció d'Amengual a la informació especial aranzelària. És el mateix text que el publicat per la comissió especial aranzelària.

- ARAÑÓ, Claudio**: *Contestación de D. ..., fabricante de Barcelona, al interrogatorio formulado por la comisión de información arancelaria para la cuestión lanera*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (20p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: l'autor, important industrial llaner i directiu de l'IFTN, participa a la informació aranzelària sobre les llanes de 1879 amb aquest treball. En ell insisteix en els efectes negatius per al sector de la reforma aranzelària de 1877.

- [**ARTIÑANO, Arístides de**]: *Tributo a la buena memoria del Excmo. e Ilmo. Sr. D. José Ferrer y Vidal leído en la solemne velada necrológica celebrada por el Fomento del Trabajo Nacional en 26 de Enero de 1895*. Barcelona: Imprenta de Henrich y C<sup>a</sup>, en comandita, 1895 (19p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: informacions biogràfiques sobre aquest personatge (en to apològic).
- ASOCIACIÓN DE LA INDUSTRIA HULLERA DE ASTURIAS**: *Los carbones asturianos y la marina de guerra*. Gijón: Imp. y Lit. de Torre y Comp., 1878 (39p. + ap.).  
Localització: Biblioteca del Senat.  
Contingut: ampli estudi destinat a demostrar les condicions de les explotacions carboníferes d'Astúries, l'aptitud dels seus carbons per al consum de vaixells de l'Armada i la conveniència d'adoptar aquesta mesura com a compensació dels desavantatges que té aquest sector envers la competència estrangera.
- ASOCIACIÓN DE NAVIEROS Y CONSIGNATARIOS DE BARCELONA**: *Reglamento de la ... Aprobado el 24 de Marzo de 1876 en Sesión extraordinaria de la Junta general*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1876 (10p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: informació sobre els objectius i estructura organitzativa de l'entitat.
- , *Memoria sobre la Marina Mercante española por D. Pedro Nanot-Renart. Correspondiente de la Academia de la Historia*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1877 (32p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: l'autor analitza la crisi del sector i de les indústries auxiliars, per entrar tot seguit a proposar diverses solucions de caire aranzelari i tributari.
- , *Memoria sobre los trabajos de la Junta Directiva durante 1877. Leída por el Secretario de la Asociación Sr. D. Juan de Arana en la Junta general ordinaria del día 11 de Enero de 1878*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (30p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: treball explicatiu de les gestions de l'associació durant l'any anterior, destinat a ser llegit a la Junta General d'associats. Aporta informació sobre els plets més importants de 1877, així com de la vida associativa de l'entitat.
- ASOCIACIÓN DE PROPIETARIOS DE FINCAS URBANAS DE BARCELONA Y DE SU ZONA DE ENSANCHE**: *Memoria de los actos practicados por la Junta Directiva de la ... durante el año 1872, primero de su creación. Leída y aprobada en la Junta General Ordinaria celebrada el 2 de febrero de 1873*. Barcelona: Imprenta del Diario de Barcelona, 1873 (31p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: inclou els antecedents de la creació de l'associació, relació amb d'altres societats afins, gestió durant el seu primer any d'existència, Junta Directiva i llistat de socis.
- , *Memoria de los actos practicados por la Junta Directiva de la ... durante los años 1873 y 1874. Leída y aprobada en la Junta General Ordinaria celebrada en 7 de Febrero de 1875*. Barcelona: Imprenta del Diario de Barcelona, 1875 (27p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: informacions de l'activitat de l'associació durant 1873 i 1874. Interessa destacar la connexió amb la societat madrilenya del mateix nom.
- , *Reglamento de la ...* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1879 (19p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: informacions sobre l'entitat: objectius, estructuració interna, juntes directives.
- , *Pliego de condiciones económicas que acompaña al proyecto de reforma de Barcelona expuesto en la sección de Fomento del Gobierno Civil de la provincia y recurso elevado contra dicho proyecto por la ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Oliveres, a cargo de Xumetra, 1881 (32p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: completa refutació del pla de reforma urbana que presenta l'Ajuntament de Barcelona i que havia estat elaborat per Àngel Josep Baixeres.
- , *Exposición a las Cortes del reino solicitando la reforma de la ley de expropiación forzosa*. Barcelona, Redondo y Xumetra, impresores, 1882 (23p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: exposició adreçada a les Corts, en la que es critica alguns articles d'aquesta llei d'expropiació de 10-1-1879, amb la idea que, en fer-la, el Govern va donar més importància a la noció d'utilitat pública que no pas al dret de propietat. Es presenta un projecte alternatiu.

- , *Memoria de los trabajos realizados por la Junta Directiva durante el año 1882 y estado económico de la Asociación en 31 de enero de 1883, leídos y aprobados en la Junta General Ordinaria celebrada el día 4 de marzo último*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1883 (16p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: informació sobre l'activitat de l'associació durant l'any: demandes concretes al Govern i a les Corts, contactes amb parlamentaris, membres de la Junta Directiva i altres. A destacar la rivalitat amb la *Unión de la Propiedad Urbana de Barcelona y de su Zona de Ensanche*, que sí es mostra favorable als plans urbanístics d'Àngel Josep Baixeres i de l'Ajuntament de Barcelona.
- , *Reglamento de la ...* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1883 (19p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: inclou les modificacions introduïdes al reglament respecte el text de 1878.
- *Memoria de los trabajos practicados por la Junta Directiva durante el año 1883 y estado económico de la Asociación en 31 de enero de 1884. Leídos y aprobados en Junta general Ordinaria celebrada el día 15 de Febrero último*. Barcelona: Imprenta de Redondo y Xumetra, 1884 (16p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: en la mateixa línia d'informació de l'activitat de l'associació que altres fullets anteriors.
- , *Exposiciones elevadas al Excmo. Ayuntamiento Constitucional de Barcelona solicitando se digne acordar con fuerza ejecutiva, la prosecución del expediente incoado para la abertura de las tres vías de reforma interior de esta ciudad y al Excmo. Sr. Ministro de la Gobernación en súplica de que no ha lugar a declarar de utilidad pública el proyecto de reforma de Barcelona presentado por Don Ángel Baixeras, o que deben ser eliminadas del mismo las tres grandes vías de la reforma interior proyectada por el ingeniero D. Ildefonso Cerdá*. Barcelona: Imprenta de Redondo y Xumetra, 1884 (23p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: de fet, el llarg títol d'aquest fullet ja resum el tema del que tracta. Conté dues exposicions datades el gener de 1884, una adreçada a l'Ajuntament de Barcelona i l'altra al ministre de la Governació. A ambdues es demana la no admissió del pla de reforma urbana d'Àngel Josep Baixeres, ja que suposaria una política d'expropiacions forçades, o bé, si finalment s'aprova, que se n'exceptuin alguns carrers significatius.
- ASOCIACIÓN DE PROPIETARIOS DE FINCAS URBANAS DE MADRID Y SU ZONA DE ENSANCHE:**  
*Memoria que a la Junta General de la ... presenta la Directiva el 26 de Noviembre de 1876*. Madrid: Establecimiento Tipográfico dirigido por José C. Conde, 1876 (55p.).  
Localització: Biblioteca del Senat.  
Contingut: memòria dels treballs anyals de l'associació, entre els que destaquen diverses gestions davant del Govern, acabats amb èxit. Inclou també uns apèndixs, amb els documents elaborats per l'associació durant els darrers anys.
- , *Memoria que a la Junta General de la ... presenta la directiva el 6 de Mayo de 1877*. Madrid: Imprenta de José María Pérez, 1877 (47p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: relació d'activitats, situació econòmica, llistat de nous socis, documents elaborats per l'associació durant l'any, llistat de societats afins.
- , *Memoria que a la Junta General de la ... presenta la Directiva el 9 de Diciembre de 1877*. Madrid: Imprenta de José María Pérez, 1877 (55p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: en la mateixa línia que l'anterior.
- , *Memoria que a la Junta General de la ... presenta la Directiva el 12 de mayo de 1878*. Madrid: Gaceta Financiera, 1878 (125p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: en la mateixa línia que els anteriors. Interessa veure la vinculació de l'associació a l'intent de coordinació de les associacions de caire econòmic dirigit per les lligues de contribuents.
- ASOCIACIÓN PARA LA REFORMA DE LOS ARANCELES DE ADUANAS:** *Meeting libre-cambista sobre la importación de cereales. Sesión pública del día 8 de Junio de 1879*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1879 (79p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: aquest i els següents fullets, recullen les intervencions dels oradors d'aquests actes de propaganda organitzats per l'ARAA i dedicats a diversos temes d'actualitat. Aquest fullet en concret, recull les intervencions del primer acte després de la reconstrucció de l'associació i està dedicat al tema dels cereals. Hi intervé també algun orador proteccionista. Inclou la Junta Directiva de l'associació.
- , *Segundo meeting libre-cambista sobre la importación de cereales. Sesión pública del día 26 de Octubre de 1879*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1879 (61p.).



- Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat al mateix tema dels cereals. També hi intervé algun orador proteccionista.
- , *Meeting libre-cambista sobre las reformas arancelarias en las Antillas. Sesión pública del día 22 de Febrero de 1880*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1880 (64p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat a les reformes aranzelàries a Cuba i Puerto-Rico.
- , *Segundo meeting libre-cambista sobre las reformas arancelarias en las Antillas. Sesión pública del día 14 de Marzo de 1880*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1880 (69p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: en la mateixa línia que l'anterior.
- , *Meeting libre-cambista sobre la producción vinícola y el comercio internacional (celebrado en el Teatro Real de Madrid el 14 de Noviembre de 1880)*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1880 (61p.).  
Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.  
Contingut: acte dedicat a les exportacions de vins. Generà una enorme polèmica. És el punt de sortida de tota la campanya lliurecanvista a favor dels vins.
- , **[A. para la R. Liberal de los A. de A.]**: *Meeting de la ... celebrado en el Teatro Real de Madrid el día 13 de Marzo de 1881. Tema: La reforma general de los Aranceles, y las cuestiones vinícola, lanera y el derecho diferencial de bandera en las Antillas*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1881 (70p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat a repassar diversos temes, en el context del recentment creat nou Govern liberal.
- , *Meeting libre-cambista sobre la urgencia de la reforma arancelaria (celebrado en el teatro de la Zarzuela el día 26 de Junio de 1881)*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1881 (67p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat a continuar pressionant el Govern liberal per què afronti la reforma aranzelària. Se celebra el mateix dia que a Barcelona es fa la gran manifestació proteccionista organitzada pel FPE.
- , **[A. para la R. Liberal de los A. de A.]**: *Meeting celebrado en el Teatro Apolo el día 8 de Enero de 1882*. Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1882 (64p.).  
Localització: Biblioteca del Senat.  
Contingut: Acte dedicat a la llei de relacions comercials entre la Península i les províncies d'Ultramar.
- , *Meeting celebrado en el teatro de la Alhambra el día 25 de Marzo de 1882. Tema: la base 5ª de la ley arancelaria y el tratado de comercio*. Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1882 (62p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat al tractat de comerç amb França i a la restitució de la base 5a de l'aranzel de 1869, temes que s'estaven tramitant en aquells moments a les Corts.
- , *Meeting celebrado en el teatro de la Comedia el día 21 de Mayo de 1882. Tema: urgencia del levantamiento de la supresión de la base 5ª de la ley arancelaria: necesidad de decretar la libre introducción de cereales*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1882 (71p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat a la base 5a, amb al·lusions al tractat de comerç amb França i al tema dels blats.
- , *Meeting celebrado en el teatro de la Alhambra el día 26 de noviembre de 1882*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1882 (60p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat a analitzar la política aranzelària del Govern Sagasta, un cop transcorregut un any i mig de la seva creació. Es demana un tractat de comerç amb Gran Bretanya.
- , *Meeting celebrado en el teatro de la Alhambra el día 11 de Marzo de 1883 sobre las llamadas primeras materias*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1883 (49p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat a la llei de primeres matèries, que en aquells moments s'estava tramitant a les Corts.
- , *Meeting libre-cambista celebrado en el teatro de la Comedia el día 24 de Junio de 1883. Tema: estado actual de la cuestión arancelaria*. Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1883 (53p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte dedicat a analitzar aspectes d'actualitat, amb força al·lusions a la llei de primeres matèries.
- , *Meeting celebrado en el teatro de la Alhambra el día 10 de Diciembre de 1883 sobre el estado actual de la cuestión arancelaria y tratados de comercio*. Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1883 (52p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: acte també dedicat a analitzar diversos temes d'actualitat, amb especial atenció als acords comercials.

- , *Meeting celebrado en el salón Romero el día 1º de Marzo de 1885. Tema: cuestiones arancelarias pendientes.* Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1885 (61p.).  
Localització: Biblioteca Carandel.  
Contingut: acte dedicat a analitzar diversos temes, especialment el debat parlamentari del “modus vivendi” amb Gran Bretanya.
- , *Meeting celebrado en el teatro Real el día 8 de Marzo de 1885. Tema: el tratado de comercio con Inglaterra.* Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1885 (61p.).  
Localització: Biblioteca Carandel.  
Contingut: acte celebrat sols una setmana després de l'anterior i dedicat també al “modus vivendi” amb Gran Bretanya.
- , *Meeting celebrado en el teatro de la Alhambra el día 7 de Junio de 1885. Tema: Ruptura de las negociaciones con Inglaterra y sus consecuencias para el comercio español.* Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1885 (61p.).  
Localització: Biblioteca Carandel.  
Contingut: acte dedicat a analitzar aquesta ruptura de negociacions entre Espanya i Gran Bretanya de cara a un tractat de comerç definitiu.
- ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA:** *20 de Maig de 1879. Vetllada literaria en obsequi al Excm. Sr. D. Victor Balaguer donada en lo gran saló de juntas del Foment de la Producció Espanyola per la ...* Barcelona: Imprenta de La Reinaxensa, 1879 (108 + ap.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: recull de les intervencions, en vers i en prosa i totes elles en català, de l'acte organitzat per l'Associació d'Excursions Catalana en homenatge a Víctor Balaguer. Inclou també el discurs de presentació del president i els de contestació i d'agraïment final de Balaguer, així com algunes informacions de l'associació.
- ATENEU BARCELONÉS:** *Acta de la sesión pública celebrada en el salón de cátedras del mismo el día 26 de Noviembre de 1874.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Comp<sup>a</sup>, 1875 (63p.).
- , *Acta de la sesión pública celebrada en el salón de cátedras del mismo el día 29 de Noviembre de 1875.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Comp<sup>a</sup>, 1876 (37p.).
- , *Acta de la sesión pública celebrada en el salón de cátedras del mismo el día 30 de Noviembre de 1876.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1876 (62p.).
- , *Acta de la sesión pública celebrada en el salón de cátedras del mismo el día 3 de Diciembre de 1877.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1877 (81p.).
- , *Acta de la sesión pública celebrada en el salón de cátedras del mismo el día 30 de Diciembre de 1878.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y Compañía, 1879 (56p.).
- , *Acta de la sesión pública inaugural celebrada en el ... el día 29 de Noviembre de 1884.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1888 (110p.).
- , *Acta de la sesión pública celebrada en el ... el día 18 de Diciembre de 1885.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1886 (63p.).  
Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.  
Contingut (de tots ells): fullets editats com a ressenya dels actes anuals d'inauguració dels cursos. En ells hi ha informació diversa sobre l'entitat i un discurs del president, dedicat monogràficament a un tema de pensament.
- ATENEU LIBRE DE CATALUÑA:** *Discurso y memoria leídos por su Presidente y Secretario en la sesión inaugural celebrada el 6 de Octubre de 1878.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (67p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: informació sobre l'activitat de l'entitat i de la seva junta directiva. En destaca el cicle de conferències dedicat a la crisi econòmica i la participació en ell d'alguns parlamentaris industrials.
- , *Memoria y discurso leídos en la sesión inaugural del ... celebrada el 22 de Noviembre de 1879.* Barcelona: Tipografía La Academia de E. Ullastres, 1880 (62p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: en la mateixa línia que l'anterior.
- , *Enlace de los ferrocarriles en Barcelona. Dictamen formulado por la comisión especial. Leído en sesión pública celebrada el 12 de Febrero de 1881.* Barcelona: Tipografía La Academia de Evaristo Ullastres, 1881 (64p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: aportació de l'Ateneu al debat entorn a l'enllaç dels ferrocarrils de les diverses companyies ferroviàries que convergien a Barcelona i en el que havia intervingut ja tant l'Ajuntament de la ciutat, com les associacions de propietaris immobiliaris, com les pròpies companyies.

- AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA:** *Exposición que eleva a las Cortes del Reino el Excmo. ..., en súplica de que se señale el puerto de esta Ciudad como el de partida y regreso para los vapores-correos de la línea proyectada entre la Península y el Archipiélago Filipino. Acuerdo tomado por unanimidad y sin debate en consistorio de 4 de Abril de 1876.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Comp<sup>a</sup>, 1876 (7p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: treball elaborat arran de la polèmica entorn al port de sortida de la línia subvencionada de vapors a Filipines. S'hi exposa diversos arguments a favor de la candidatura de Barcelona, en línia amb les demandes de la majoria de corporacions econòmiques de la ciutat (el no acord en aquest afer dins de la directiva del FPN duria a l'escissió del FPE).

- , **[A. de B.]:** *A las Cortes para que no den su aprobación definitiva al Tratado de comercio con la República Francesa.* Barcelona: Imp. Suc. N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (8p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: novament l'Ajuntament de Barcelona pren postura en sintonia amb les corporacions econòmiques de la ciutat, en aquest cas contra el tractat de comerç amb França. Dens treball en el que es recull la majoria d'argumentacions proteccionistes fetes en vigíles del debat parlamentari del tractat.

- AYUNTAMIENTO Y CONTRIBUYENTES DE SABADELL:** *Apuntes para el estudio de un proyecto de prolongación hasta Barcelona desde La Garriga de la Línea férrea de San Juan de las Abadesas dirigidos a la Sociedad Catalana General del Crédito y a la Empresa del Ferro-carril y Minas de San Juan de las Abadesas por el ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (16p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: l'Ajuntament de Sabadell fa aquesta proposta a les companyies explotadores del ferrocarril de Sant Joan de les Abadeses, pensant d'una banda en el futur enllaç amb la xarxa francesa previst per aquelles i de l'altra en rebre directament a la ciutat els carbons de Sant Joan.

- AZCÁRATE, Gumersindo de:** *La crisis económica y la reacción proteccionista en Europa. Conferencias celebradas por el Ateneo Mercantil de Madrid en el curso de 1878 a 1879.* Madrid: Est. Tip. La Universal, 1879 (26p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: text de la primera de les conferències que organitza l'Ateneo de Madrid el curs 1878-79 i en la que l'autor, conegut lliurecanvista vinculat a l'ARAA, analitza la situació dels seus adversaris doctrinals proteccionistes a nivell europeu.

- BAIXERAS, Àngel José:** *Estudios sobre legislación para las obras de reforma y saneamiento del interior de las grandes poblaciones, presentadas bajo la forma de una adición al proyecto de ley de expropiación forzosa aprobado por el Congreso en 4 de Julio de 1877 y pendiente de discusión y aprobación del Senado.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (16p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: anàlisi de la llei d'exemple de poblacions i del projecte de llei sobre expropiació forçosa, amb una proposta adreçada a les Corts d'incloure en aquesta darrera un nou títol, referent a la reforma i sanejament dels cascs antics de les grans poblacions.

- BALAGUER, Víctor:** *Memoria que precede a los dos volúmenes de documentos que publica el Excmo. Sr. D. ... acerca de su gestión en el Ministerio de Ultramar durante el desempeño de su cargo como ministro del ramo desde 11 de octubre de 1886 hasta 14 de junio de 1888.* Madrid: Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1888 (83p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: si el seu voluminós treball *En el Ministerio de Ultramar* conté, entre altres coses, els textos sencers de la legislació produïda per aquest ministeri durant el seu mandat, aquest treball conté els títols de cada disposició legislativa, amb una breu explicació de la seva intencionalitat.

- , *De las Reales Academias Española y de la Historia: Islas Filipinas (Memoria).* Madrid: R. Angles, Imprenta y cromotípa, 1895 (80p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: edició limitada d'un treball en el que Balaguer repassa algunes de les seves actuacions relacionades amb Filipines i proposa noves vies d'actuació.

- BANCO HISPANO-COLONIAL:** *Memoria leída en la Junta General ordinaria de accionistas del 23 de Marzo de 1878, presidida por el Excmo. Sr. D. Manuel Girona, Vice-presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (40p.).
- , *Segundo ejercicio social. Memoria leída en la Junta General ordinaria de accionistas del 30 de Enero de 1879, presidida por el Excmo. Sr. D. Antonio López, Presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (20p.).
- , *Tercer ejercicio social. Memoria leída en la Junta General ordinaria de accionistas del 3 de Enero de 1880, presidida por el Excmo. Sr. D. Manuel Girona y Agraful, Vice-presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (31p.).
- , *Memoria leída en la Junta General extraordinaria de accionistas del 25 de Octubre de 1880, presidida por el Excmo. Sr. D. Antonio López y López, Presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (32p.).
- , *Estatutos y Reglamento del ... Sociedad de crédito con domicilio en Barcelona, según escritura pública ante el notario D. Luis Gonzaga Soler y Pla en 30 de Octubre de 1880.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (77p.).
- , *Cuarto ejercicio social. Memoria leída en la Junta General ordinaria de accionistas del 31 de Octubre de 1880, presidida por el Excmo. Sr. D. Antonio López y López, Presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (8p. + ap.).
- , *Quinto ejercicio social. Memoria leída en la Junta General ordinaria de accionistas, del 8 de Enero de 1882, presidida por el Excmo. Sr. D. Antonio López y López, Presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (12p. + ap.).
- , *Séptimo ejercicio social. Memoria leída en la Junta General ordinaria de accionistas del 10 de Marzo de 1884 presidida por el Excmo. Sr. D. Manuel Girona, vice-presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1884.
- , *Noveno ejercicio social. Memoria leída en la Junta general ordinaria de accionistas del 8 de Febrero de 1886 presidida por el Excmo. Sr. D. Manuel Girona, vice-presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Establecimiento Tipolitográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1886 (42p. + ap.).
- Localització: Biblioteca del FTN. El fullet núm. 4, Biblioteca de Catalunya.
- Contingut (de tots ells): material editat pel banc, generalment en forma d'informacions anyals per a les juntes d'accionistes. En ell es pot resseguir la seva activitat des dels primers moments al voltant de les operacions financeres relacionades amb el tresor de Cuba i posterior adaptació a altres negocis.
- BAS Y CORTÉS, Vicente;** SOCIEDAD ECONÓMICA MATRITENSE: *La ganadería y el arancel.* Madrid: Librerías de A. San Martín editor, 1881 (164p.).
- Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.
- Contingut: llarg treball d'anàlisi de la situació de la ramaderia espanyola, causes de la seva decadència i solucions possibles. El treball es presenta en forma d'exposició al ministre d'Hisenda i va signat per la SEMAP.
- BASTINOS, Antonio J.:** *Necrología de D. Francisco de P. Isaura.* Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1887 (24p.).
- Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: biografia del personatge, amb tot de consideracions doctrinals afegides.
- $\frac{3}{4}$ , *Necrología del Excmo. Sr. D. José Sert y Rius.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Jaime Jepús, 1898 (35p.).
- Localització: Biblioteca de Catalunya.
- Contingut: biografia del personatge, amb el to apologètic habitual.
- BERDUGO Y ORTIZ, Félix:** *Discursos de D. ... pronunciados en las sesiones de los días 3 y 8 de Junio de 1880, en el Congreso de los Diputados en apoyo de sus votos particulares sobre la rebaja de la contribución territorial y reforma del impuesto de consumos.* Madrid: Imprenta de Francisco Noval, 1880 (47p.).
- Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: reproducció de les intervencions d'aquest diputat al debat esmentat. És el mateix text que l'aparegut al diari de sessions.
- BERTRAND, Carlos J.:** *El verdadero Libre-cambista. Estudio teórico-práctico del desarrollo de la industria metalúrgica y carbonera en Asturias por ... representante de la Sociedad Metalúrgica y Carbonera Belga.* Oviedo: Imprenta de Vallina y Comp., 1881 (19p.).
- Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.
- Contingut: l'autor demana un dret d'exportació als minerals en brut i, sobretot, als carbons, tot considerant que aquesta legislació fomentaria l'establiment d'indústries de transformació al propi país.

- BOSCH Y LABRÚS, Pedro:** *Discurso pronunciado por D. ... en la sesión celebrada por el Congreso de los Diputados el 30 de mayo de 1876, con motivo de la discusión sobre el proyecto de ley autorizando al Gobierno para la ratificación del convenio celebrado entre España y Bélgica.* S/l.: Imp. de Doménech, s/a. (16p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: reproducció de la intervenció de Bosch i Labrús al debat esmentat. És el mateix text que l'aparegut al diari de sessions.
- , *Discurso contra el art. 6º del dictámen de la comisión de presupuestos referente al de ingresos para el año económico de 1876-77, pronunciado por D. ... en la sesión celebrada en el Congreso de los Diputados el día 4 de Julio de 1876.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de L. Domenech, (1876) (19p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: mateix que l'anterior.
- , *Voto particular sobre el presupuesto de ingresos presentado a las Cortes para el año económico de 1877-78. Discurso y rectificaciones.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Leopoldo Domenech, 1877 (64p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: en la mateixa línia que els anteriors. Inclou el vot particular i també el discurs i rectificacions de Bosch i Labrús dels dies 27 i 28 de Juny de 1877.
- , *Discurso pronunciado por D. ... contra el presupuesto de gastos para el año económico de 1878-79 en las sesiones celebradas los días 13 y 14 de Mayo de 1878.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Leopoldo Doménech, 1878 (51p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: en la mateixa línia que els anteriors.
- , *Discurso pronunciado por D. ... con motivo de la interpelación sobre la adjudicación de los Ferro-carriles del Noroeste en los días 11 y 15 de Marzo de 1880.* Madrid: Imprenta de Diego Valero, 1880 (30p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: en la mateixa línia que els anteriors.
- , *Información naviera. Discurso pronunciado por D. ... en las sesiones de 7 y 10 de Mayo de 1880.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de L. Domenech, 1880 (40p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: el fullet reproduïx el discurs de Bosch i Labrús davant de la comissió especial aranzelària, amb un fort contingut proteccionista. El mateix text es troba també publicat al treball recopilatori de la informació aranzelària editat per la pròpia comissió.
- , *Discurso pronunciado por D. ... en la información lanera siguiendo en el uso de la palabra a D. Gabriel Rodríguez, en los días 22 y 24 de noviembre de 1879.* Madrid: Imprenta de Diego Valero, 1880 (38p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: fullet en la mateixa línia que l'anterior, però aquest cop referit a la informació aranzelària sobre la indústria llanera. També es troba reproduït al treball recopilatori de la informació aranzelària.
- CABEZAS, Miguel:** *Sofismas económicos. Pequeños folletos refutación de los de Frédéric Bastiat. Abundancia-Escasez. Obstáculo-Causa.* Madrid: Librería de Fernando Fé, 1898 (24p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: treball de debat de política econòmica de l'antic diputat per Tremp, amb una clara orientació proteccionista, que se centra en rebatre algunes de les afirmacions de Bastiat.
- CABEZAS DE HERRERA, José:** *Relaciones comerciales de la península con las provincias de Ultramar.* Madrid: Imprenta de Diego Valero, 1882 (16p.).  
Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.  
Contingut: treball publicat inicialment a la "Revista de España" i adreçat al ministre d'Ultramar, Fernando León y Castillo. Analitza especialment les relacions comercials amb Filipines.
- CAMPDERÁ, José:** *Ferrocarril de Balaguer a Valls empalmando con el Trasversal del Principado de Cataluña. Breves consideraciones sobre las ventajas y utilidades que el proyecto ofrece expuestas por su autor el ingeniero D. ... en las reuniones celebradas en las principales poblaciones de la línea.* Barcelona: Imprenta de Luís Tasso y Serra, 1884 (16p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: continuació del projecte de ferrocarril transversal que pretenia enllaçar totes les línies ferroviàries existents a Catalunya entre si.
- CAMINO DE HIERRO DEL NORTE:** *Memoria acerca del derecho que la empresa titulada ..., sección de Barcelona a Granollers, tiene de impedir la construcción de otra vía que saliendo de Barcelona empalme con la que va de Moncada a Sabadell.* Barcelona: Imprenta de Agustín Gaspar, 1855 (23p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: informació sobre el plet existent entre aquesta companyia i la del ferrocarril de Montcada a Sabadell, pel projecte d'aquesta darrera d'allargar la seva línia fins a Barcelona.

- CÁNOVAS DEL CASTILLO, Antonio:** *Discursos pronunciados en las Cortes por el Excmo. Señor Don ..., Presidente del Consejo de Ministros, durante la discusión del mensaje de contestación al discurso de la Corona en la legislatura de 1876.* Madrid: Imprenta de T. Fortanet, 1876 (156p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: reproducció de les intervencions de Cánovas al Congrés i al Senat en el primer missatge de contestació al discurs de la Corona de la Restauració.

- , Discurso pronunciado por el Excmo. Sr. D. ... en el banquete que los representantes de las clases conservadoras de Barcelona le dieron la noche del 19 de octubre de 1879.** Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1879 (23p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: els conservadors de Barcelona (encara no s'ha format el *Círculo Conservador-Liberal* d'aquesta ciutat) reproduïen aquest discurs que dona Cánovas en la seva visita a Catalunya de 1879. Es tracta d'un discurs més de contingut polític i ideològic en general, que conté no obstant diverses al·lusions significatives al tema aranzelari.

- CASTELLANO Y MEDERO, Francisco:** *Apuntes biográficos del Excmo. e Ilmo. Sr. D. José María de Urquinaona y Bidot, Obispo de Barcelona (q.e.p.d.) redactados por su capellán de honor D. ...* Barcelona: Heredero de D. Pablo Riero, 1883 (34p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: informacions biogràfiques sobre el personatge.

- Cataluña y la cuestión arancelaria, artículos publicados en EL SIGLO por un ex-ministro de Hacienda y un prólogo de Don Gabriel Rodríguez.** Madrid: Est. Tipográfico de Gabriel Pedraza, 1881 (VIII + 111p.).

Localització: Biblioteca del Senat.

Contingut: l'ex-ministre és el lliurecanvista Servando Ruíz Gómez que, en aquest treball, aplega gran quantitat de dades per demostrar que la veritable riquesa espanyola no es troba a les indústries protegides, sinó a totes les altres, i, especialment, a l'agricultura.

- CENTRE CATALÀ:** *Sessió necrològica á la bona memoria de en Mariá Maspons y Labrós celebrada per acort del Consell General la vetlla del día 27 de Noviembre de 1885.* Barcelona: Al Timbre Imperial, Sección Tipolitográfica del Crédito Catalán, s/a. (15p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: aproximació al perfil humà del personatge, prescindint de fer pròpiament una biografia. Seguit d'una breu recopilació dels seus discursos més significatius, especialment els relatius al "Memorial de Greuges".

- CENTRO CATALÁN:** *Reglamento del ... Sociedad de fomento de la producción nacional, instrucción y recreo.*

Habana: Ip. de G. Montiel, 1882 (16p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: informació sobre aquesta associació de catalans a Cuba, en la formació de la qual havia intervingut el FPN.

- CENTRO GENERAL DE CONTRIBUYENTES ASOCIADOS:** *La jurisprudencia administrativa. Exposición que el expresado Centro eleva al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda con motivo del aumento de cuota que establecen las nuevas tarifas de la contribución industrial, pidiendo en consecuencia la rebaja de dicho aumento y la reforma de varios preceptos del Reglamento y conceptos tributarios de dudosa interpretación y clasificación.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Luís Tasso, 1882 (32p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: treball referent al reglament i taxes de 31-12-1881, d'administració i cobrament de la contribució industrial elaborats pel ministre d'Hisenda, Camacho. S'hi analitza el reglament i les taxes, una per una, tot proposant diverses modificacions.

- CÍRCULO CONSERVADOR-LIBERAL:** *Estatutos del ... Reformados por acuerdo de la Junta general extraordinaria de 11 de Julio de 1885.* Barcelona: Tipografía Hispano Americana, 1892 (19p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: informació sobre l'organització dels conservadors catalans, entre la que en destaca la decidida aposta pel proteccionisme aranzelari, com a un dels grans eixos ideològics del partit.

- CÍRCULO DE LA JUVENTUD MERCANTIL:** *Memoria leída en la Junta General Ordinaria celebrada el día 2 de Abril de 1882.* Barcelona: Imprenta Universal, (1882) (16p.).

- , *Memoria leída en la Junta General Ordinaria celebrada el día 1º de Abril de 1883*. Barcelona, Imprenta Universal, 1883 (20p.).
- , **[C. J. M. de Barcelona]**: *Reglamento del ...* Barcelona, Imp. Universal, 1883 (16p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut (de tots ells): informació sobre aquesta corporació, creada per defensar els interessos del comerç, però que tenia també una important vessant recreativa.
- CÍRCULO DE LA UNIÓN MERCANTIL [DE BARCELONA]**: *Estatutos*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1873 (15p.).
- , **[CUMB]**: *Memoria leída por el Sr. Secretario del ... D. Federico Ribas, en la sesión celebrada por dicha Sociedad el día 17 de Julio de 1881*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (16p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut (d'ambdós): informació sobre aquesta corporació: relació d'activitats, situació econòmica i nombre de socis. A destacar que és l'única corporació econòmica catalana que adopta una postura neutral en el debat entre proteccionistes i lliurecanvistes i que admet que alguns dels seus directius s'orientin cap al lliurecanvi.
- CÍRCULO DE LA UNIÓN MERCANTIL [DE MADRID]**: *Memoria leída en la Junta General de Señores socios el día 15 de Enero de 1875*. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta, 1875 (24p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: ressenya de les activitats de l'entitat durant l'any. En destaca sobretot els intents de crear una organització espanyola de propietaris, industrials i comerciants, la participació de les corporacions catalanes en el procés i el fracàs final. Inclou els membres de la Junta Directiva i diversos documents de l'entitat, en forma d'apèndixos.
- , *Reglamento*. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta, 1877 (21p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: Informació sobre els objectius i organització d'aquesta corporació del comerç madrileny.
- , **[CUMM]**: *Memoria presentada por la Junta Directiva a la General ordinaria de socios el día 15 de Enero de 1878*. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta, 1878 (11p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: ressenya de les activitats de l'any i membres de la Junta Directiva.
- , **[CUMM]**: *Memoria presentada por la Junta Directiva a la General ordinaria de Señores Socios el día 15 de Enero de 1879*. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta, 1879 (14p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: informació de l'activitat de la corporació durant l'any, destacant la seva tendència lliurecanvista en temes com la informació especial aranzelària o la petició d'un tractat de comerç amb Gran Bretanya.
- , *Estatutos y reglamento*. Madrid: Imprenta de Miguel Ginesta, 1879 (35p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: ampliació del fullet de 1877 que inclou, a més, els estatuts.
- , **[CUMM]**: *Memoria presentada por la Junta de Gobierno a la General ordinaria de Señores socios celebrada en Enero de 1882*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de Miguel Romero, 1882 (88p.).  
Localització: Biblioteca del FTN  
Contingut: en la mateixa línia que els anteriors. Inclou un llistat de les obres existents a la biblioteca del centre.
- , *Reseña del banquete celebrado en el Teatro de la Alhambra el día 14 de Enero de 1884 con motivo de los tratados de comercio*. Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1884 (67p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: banquet organitzat en honor d'alguns ministres de la ILD en actiu, més Figuerola, per llurs treballs lliurecanvistes des del Govern. Compta, a més, amb la presència de l'ambaixador britànic. En els brindis, recollits taquígràficament, hi ha intervencions amb un marcat color lliurecanvista.
- Colección de leyes y disposiciones administrativas útiles para los industriales**. Suplemento a "El Eco de la Producción". Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (104p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: no conté diverses lleis, com indicaria el títol, sinó sols el reglament provisional i taxes de la contribució industrial i de comerç de 31-12-1881. Text sencer, sense introducció ni notes aclaratòries. Treball editat per l'IFTN, per donar a conèixer entre els industrials aquest polèmic reglament.
- COLEGIO DEL ARTE MAYOR DE LA SEDA DE BARCELONA**: *Reglamento del ... aprobado en la Junta General celebrada el día 19 de febrero de 1874*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1874 (16p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: informació sobre els objectius i funcionament de l'entitat.

- , *Contestación al interrogatorio acerca de los tejidos de lana dada por el ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (18p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: document elaborat per l'entitat amb motiu de la informació especial aranzelària sobre els teixits de llana. En línia amb treballs similars d'altres corporacions econòmiques catalanes.

- COMERCIO MARÍTIMO DE BARCELONA:** *Exposición que al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda eleva el ... sobre la necesidad de favorecer las expediciones directas, para fomentar la navegación de altura, e impedir su decadencia.* Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1876 (24p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: treball signat per alguns importants naviliers de Barcelona, en el que s'analitza la situació de la marina mercant, especialment la de llarga distància, i es proposa diverses mesures per al seu redreçament.

- COMISIÓN DE CATALUÑA, ANDALUCÍA Y EXTREMADURA:** *Exposición que la ... eleva a las Cortes sobre fijación de un derecho ad valorem a la exportación de los corchos en planchas y cuadrados. (Presentada y apoyada en el Congreso por el Diputado D. Alberto de Quintana, en sesión del día 11 de Diciembre de 1876).* Madrid: Imprenta de Pedro Abienzo, 1876 (8p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: la comissió exposa diversos arguments per demanar a les Corts la fixació d'un dret aranzelari de sortida als suros en brut, que afavoreixi la seva elaboració al país i que permeti mantenir la competència a l'interior d'altres mercats estrangers. El primer signatari és Franquesa, autor d'alguns fullets de polèmica sobre aquest tema.

- COMISIÓN DE FABRICANTES DE ALCOHOLES DE ESPAÑA:** *La Industria Alcohólica en España. Folleto publicado por la ... Año 1883.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y Comp<sup>a</sup>, 1883 (15p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: amb motiu de les negociacions d'un tractat de comerç amb Alemanya, la comissió elabora aquest informe relatiu a les previstes rebaixes aranzelàries als alcohols alemanys.

- COMISIÓN DE LOS CENTROS UNIDOS DE CATALUÑA:** *Observaciones al dictamen emitido por una comisión del Consejo Superior de Agricultura, Industria y Comercio acerca de los valores y clasificaciones de los tejidos de lana por la ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico Editorial de Salvador Manero, 1879 (15p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: dens treball elaborat per aquesta comissió, que coordinava els treballs de les corporacions de Barcelona, Sabadell i Terrassa en l'afer de la modificació de l'aranzel de 1877, pel que respecta a les partides de les llanes. El present treball impugna sistemàticament el dictamen de la comissió al·ludida, al que es considera altament desfavorable a les pretensions dels industrials llaners.

- COMISIÓN DE PROPIETARIOS RURALES DE CATALUÑA:** *Exposición que eleva a las Cortes la ..., motivada por el Reglamento de rectificación de los Amillaramientos de 19 de setiembre de 1876.* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1878 (8p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: document elaborat per diversos propietaris rurals més una comissió de l'IACSI, amb motiu d'aquest polèmic reglament de rectificació del cadastre de 1876. Amplia una exposició de l'IACSI al ministre d'Hisenda de 10-3-1877.

- COMPAÑÍA DE CAMINOS DE HIERRO DEL NORTE [DE ESPAÑA]:** *Junta General de Accionistas, celebrada en 25 de Junio de 1877. Presidencia del Excmo. Sr. Duque de la Torre. Memoria del Consejo de Administración. Acuerdos de la Junta.* Madrid: Establecimientos Tipográficos de Manuel Minuesa, 1877

- , **[C. DE C. DE H. DEL N. DE ESPAÑA]:** *Junta General extraordinaria de Accionistas, celebrada en 16 de Febrero de 1878. Presidencia del Excmo. Sr. Duque de la Torre. Memoria del Consejo de Administración. Resoluciones de la Junta.* Madrid: Establecimientos Tipográficos de Manuel Minuesa, 1878 (36p.).

- , **[C. DE C. DE H. DEL N. DE ESPAÑA]:** *Junta General ordinaria de Accionistas celebrada en 28 de Mayo de 1881. Presidencia del Excmo. Sr. Duque de la Torre. Memoria del Consejo de Administración. Resoluciones de la Junta.* Madrid: Establecimientos Tipográficos de Manuel Minuesa, 1881 (71p.).

- , **[C. DE C. DE H. DEL N. DE ESPAÑA]:** *Junta General ordinaria y extraordinaria de Accionistas celebrada en 10 de Junio de 1882. Presidencia del Excmo. Sr. Duque de la Torre. Memoria del Consejo de Administración. Resoluciones de la Junta.* Madrid: Establecimientos Tipográficos de Manuel Minuesa, 1882 (75p.).



- , **[C. DE C. DE H. DEL N. DE ESPAÑA]:** *Junta General ordinaria y extraordinaria de Accionistas celebrada el 18 de Junio de 1883. Presidencia del Excmo. Sr. Duque de la Torre. Memoria del Consejo de Administración del ejercicio de 1882 y resoluciones de la Junta.* Madrid: Imprenta Central de los Ferro-Carriles, 1883 (77p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut (de tots ells): informació sobre l'activitat de la companyia. A partir de 1878 incorpora la *Compañía de los ferro-carriles de Zaragoza a Pamplona y Barcelona* i això significa l'entrada als successius consells d'administració d'alguns financers del grup català.
- COMPAÑÍA DE LOS FERROCARRILES DE LÉRIDA A REUS Y TARRAGONA:** *Junta General ordinaria de accionistas celebrada el día 14 de Julio de 1882. Memoria del Consejo de Administración. Resoluciones de la Junta.* Madrid: Establecimientos Tipográficos de Manuel Minuesa, 1882 (36p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: informació sobre l'activitat de la companyia, juntes directives, etc.
- COMPAÑÍA ANÓNIMA TITULADA DE LOS FERROCARRILES DE TARRAGONA A BARCELONA Y FRANCIA:** *Estatutos.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1875 (23p.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria para la Junta General ordinaria de Accionistas de la ... celebradera el día 3 de Mayo de 1876.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1876 (12p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 9 de Abril de 1877.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y Compañía, 1877 (11p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 9 de Abril de 1878.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (11p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 15 de Abril de 1879.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (13p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 19 de Abril de 1880.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (9p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 12 de Febrero de 1881.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (21p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 26 de Abril de 1882.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (10p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 26 de Abril de 1883.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (11p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 27 de Abril de 1884.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1884 (12p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria de la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 26 de Abril de 1885.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1885 (12p. + ap.).
- , **[C. DE LOS F. DE T. A B. Y F.]:** *Memoria para la Junta General de Accionistas de la ... celebradera el día 4 de Abril de 1886.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1886 (22p. + ap.).  
Localització: fullets núm. 1 i 2, Biblioteca del FTN; fullets núm. 3 a 10, Biblioteca de Catalunya; fullets núm. 11 i 12. Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut (de tots ells): informació sobre l'activitat de la companyia. Fusió de les companyies precedents, construcció del tram Girona-França i projectes de construcció de nous ramals, convenis amb altres companyies, informacions tècniques, directius, demandes diverses a l'administració, problemes de l'enllaç a Barcelona i de l'estació de la línia Martorell. Inclouen apèndixos.
- COMPAÑÍA DE LOS FERROCARRILES DE TARRAGONA A MARTORELL Y BARCELONA:** *Memoria para la Junta General Extraordinaria de Accionistas de la ... celebradera el día 13 de Noviembre de 1875.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1875 (15p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: informació sobre el darrer període d'actuació d'aquesta companyia, abans de la seva fusió amb la *Compañía de los Caminos de Hierro de Barcelona a Francia por Figueras*, per donar pas a la *Compañía de los Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia*.

- COMPAÑÍA DE LOS FERROCARRILES DE ZARAGOZA A PAMPLONA Y BARCELONA:** *Memoria presentada por el Consejo de Administración a la Junta General de Señores Accionistas celebrada el día 25 de Mayo de 1875.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Comp<sup>a</sup>, 1875 (33p. + ap.).
- , *Memoria presentada por el Consejo de Administración a la Junta General de Señores Accionistas celebrada el día 12 de Junio de 1876.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1876 (32p. + ap.).
- , *Memoria presentada por el Consejo de Administración a la Junta General de Señores Accionistas celebrada el día 14 de Junio de 1877.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1877 (27p. + ap.).
- , *Memoria presentada por el Consejo de Administración a la Junta General Extraordinaria de Sres. Accionistas celebrada el día 18 de Febrero de 1878.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (24p. + ap.).
- Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut (de tots ells): informació sobre la companyia, consells d'administració (amb un clar predomini del "grup català"), etc., fins a la fusió amb la *Compañía de los Caminos de Hierro del Norte de España*, el 1878.
- COMPAÑÍA DEL FERRO-CARRIL ECONÓMICO DE IGUALADA A MARTORELL:** *Memoria leída en la Junta General de accionistas celebrada el día 18 de Abril de 1883.* Barcelona: Suc. de Olivares, 1883 (15p.).
- Localització: Biblioteca de Catalunya.
- Contingut: informació sobre l'activitat de la companyia.
- COMPAÑÍA DEL FERROCARRIL TRASVERSAL DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA:** *Estatutos de la ... Fundada en 7 de Julio de 1883.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico al Timbre Imperial, 1883 (36p.).
- Localització: Biblioteca de Catalunya.
- Contingut: informació sobre aquest interessant projecte de ferrocarril, que havia d'enllaçar entre si tota la xarxa ferroviària catalana existent al moment.
- COMPAÑÍA GENERAL DE TABACOS DE FILIPINAS:** *Estatutos y reglamento de la ... Sociedad anónima, domiciliada en Barcelona según Escritura pública ante el Notario D. Luís G. Soler y Pla, en 26 de Noviembre de 1881.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (104p.).
- Localització: Biblioteca de Catalunya.
- Contingut: informació sobre els objectius de la nova companyia, creada arran del desestanc dels tabacs de Filipines.
- , *Primer ejercicio social. Memoria leída en la Junta General ordinaria de accionistas del 15 de Enero de 1883 presidida por el Excmo. Sr. D. Antonio López y López, Presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (23p.).
- Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.
- Contingut: informació sobre l'activitat inicial de la companyia i de la base legal (el desestanc dels tabacs de filipines) sobre la que es va basar la seva fundació.
- , *Tercer ejercicio social. Memoria leída en la Junta General Ordinaria de Accionistas de 31 de Diciembre de 1885 presidida por el Excmo. Sr. D. Claudio López y Bru, Presidente del Consejo de Administración.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1885 (16p.).
- Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).
- Contingut: breu relació dels treballs de la companyia, molt vinculada al grup de financers catalans del marquès de Comillas, germans Girona i altres.
- COMPAÑÍA TRASATLÁNTICA:** *Consulta y dictamen de letrados.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Rivadeneyra, 1882 (48p.).
- Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).
- Contingut: la companyia encarrega a un grup de prestigiosos juristes que analitzin el plet sostingut amb el marquès de Campo, en la concessió del servei de vapors-correu a les Antilles subvencionats per l'Estat.
- CONGRESO DE LOS DIPUTADOS:** *Lista de los Señores diputados (Octubre de 1881). Legislatura de 1881.* Madrid: Imp. de la Viuda e Hijos de J.A. García (128p.).
- , *Lista de los Señores diputados (Diciembre de 1884).* Madrid: Imp. de los Hijos de J.A. García, 1884 (126p.).
- Localització: el 1r, Biblioteca de Catalunya; el 2n, Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.
- Contingut (d'ambdós): llistat per ordre alfabètic de tots els diputats, amb llur districte i adreça a Madrid.
- CONSEJO SUPERIOR DE AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERCIO:** *Comisión especial encargada de emitir dictamen acerca del interrogatorio sobre industria lanera.* Madrid: s/n., 10 de Febrero de 1879 (10p.).
- Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: treball elaborat amb motiu de la informació especial aranzelària. Proposa algunes variacions en les classificacions i valoracions dels teixits de llana.

- Consulta relativa a las cuestiones** que han surgido con motivo del emplazamiento de la estación del ferro-carril de Barcelona a Martorell en perjuicio del Ensanche de aquella capital y consecuencias que se derivan de la resolución de la Regencia de 4 de Octubre último. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1871 (30p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: llarg text jurídic sobre els antecedents i situació del moment del plet existent entre la companyia i l'Ajuntament de Barcelona, sobre l'emplaçament de l'estació a la ciutat.
- COROLEU E INGLADA, J.:** *Reseña de los festejos celebrados en Villanueva y Geltrú con motivo de la inauguración de los Ferrocarriles directos de Madrid y Zaragoza a Barcelona en la sección de Barcelona a Villanueva escrita por su cronista D. ... Socio correspondiente de la R.A. de la Historia.* Villanueva y Geltrú: Imprenta del Ferrocarril-J.A. Milá, 1882 (83p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: crònica de la inauguració d'aquest tram ferroviari, amb una introducció relativa a tota la gestació del projecte.
- CORPORACIONES DE BARCELONA, SABADELL Y TARRASA:** *Exposición solicitando el restablecimiento de los derechos de Aduanas, anteriores a la revisión arancelaria de 1877, que varias ... elevan a las Cortes.* Barcelona: s/n., 1878 (7p.).  
Localització: Arxiu del FTN.  
Contingut: document signat per les principals corporacions industrials catalanes, en el que es demana el retorn a les taxes de les llanes anterior a la darrera reforma aranzelària. Té un format més semblant al de full volant que al de fullet.
- COSTA, Joaquín:** *Marina Mercante y marina de guerra por ..., Abogado del Ilustre Colegio de Madrid (Estado de la Marina española y medios de fomentarla).* (Del tomo de las ACTAS del Congreso español de Geografía colonial y mercantil). Madrid: Imprenta de Fortanet, 1884 (separata, p.292-358).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: llarg treball d'anàlisi de la situació de transició de la marina mercant espanyola del tipus de vaixell de fusta i a vela cap el de ferro i vapor. Proposa diverses mesures per afrontar exitosament aquesta reconversió.
- CREUS ESTHER, Manuel:** *Elogio fúnebre del Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer leído en la velada dedicada a honrar su memoria por el Fomento del Trabajo Nacional.* Barcelona: Tip. de Domingo Casanovas, 1902 (20p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: aspectes biogràfics de Balaguer.
- CUATRO-TORRES, barón de las:** *Breves apuntes doctrinales sobre la libertad de cultos en España por el ... ex-Diputado a Cortes. Con aprobación de la autoridad eclesiástica.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1875 (15p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: fullet dedicat a rebatre l'article 11 del projecte de constitució elaborat per la comissió de notables. El baró esbossa diversos arguments fortament conservadors, entre els que en destaca la idea d'unitat religiosa.
- CUERPO DE LA NOBLEZA DE BARCELONA:** *Estatutos del ... aprobados por los individuos de la misma reunidos en junta general celebrada en esta ciudad el día 16 de Abril de 1880, según resulta del acta de dicha Junta levantada por el notario D. Francisco de Sales Maspons y Labrós.* Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1884 (23p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: informació sobre aquesta corporació, a la Junta Directiva de la qual apareixen alguns personatges vinculats a l'IACSI.
- CUTCHET, Luís:** *La guerra al sentido común por ... Segunda parte.* Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1884 (115p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: dens treball teòric, que entra a fons en la polèmica aranzelària des d'una perspectiva bel·ligerantment proteccionista. És la continuació d'un treball amb el mateix títol de 1869.
- Demostración de la preferencia** que merece el trazado del ferro-carril de Tarragona a Barcelona por la costa. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez, 1860 (15p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: fullet justificatiu del traçat ferroviari que posteriorment agafaria la companyia de Valls a Vilanova i Barcelona, publicat en el context de la polèmica per la construcció del ferrocarril de Barcelona a Tarragona, que finalment adoptaria el traçat per Martorell i Vilafranca.

- [DÍEZ, José Luís]: *Breves apuntes sobre cuestiones económicas y financieras reunidos por J.L.D. Reformas que el país urgentemente reclama y son de suma importancia y trascendencia*. Cádiz: Imp. de la Revista Médica, 1879 (70p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: aquest treball aborda temes de teoria econòmica sense entrar, però, en l'anàlisi de la política aranzelària. Se centra en el deute d'Hisenda, en la conveniència de reglamentar el funcionariat i en l'estudi dels pressupostos generals de l'Estat.

- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA**: *Exposición que la Excma. ... eleva a las Cortes en súplica de que se dignen denegar su aprobación al Tratado de Comercio Franco-español estipulado en 6 de Febrero del año actual*. Barcelona: Tipografía de la Casa P. de Caridad, 1882 (15p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: treball elaborat per la Diputació en vigílies del debat parlamentari del tractat de comerç amb França i en línia amb els arguments plantejats per les corporacions industrials catalanes. S'insisteix sobretot en la manca d'avantatges reals per a les exportacions espanyoles del sector viti-vinícola.

- , *Memoria presentada por una comisión especial de Señores Diputados a consecuencia de la información pública abierta para mejorar la situación de la agricultura, la industria y el comercio de la comarca. Publicase por acuerdo de la Corporación de 30 de Diciembre de 1882*. Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, MDCCCLXXXIII (76p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: es tracta de la continuació d'una informació oral sobre el mateix tema enunciat al títol, feta anteriorment. A partir de diverses corporacions locals, es redacta una memòria en la que s'analitza els diversos sectors econòmics i es proposa algunes línies d'actuació per part de la pròpia Diputació.

- Discursos pronunciats en lo dinar donat en lo Restaurant Martin á la Comissió catalana**. *Apéndice á la segunda edición de la Memoria presentada al Rey per la Comissió catalana*. Barcelona: Estampa de Lluís Tasso Serra (29p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: inclou els discursos pronunciats a l'acte de recepció a Barcelona de la comissió que havia lliurat a Madrid el "Memorial de Greuges" a Alfons XII.

- DURAN Y BAS; Manuel**: *Discurso pronunciado en el Congreso por el Excmo. Sr. D. ... acerca del modus vivendi anglo-español*. S/l.: s/n., s/a. (31p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: el fullet reproduïx el mateix que l'aparegut al diari de sessions.

- ELÍAS DE MOLINS, José**: *Las admisiones temporales. Importación de arroces de la India y Filipinas*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1883 (50p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: l'autor, en tant que secretari del consell d'administració de la *Sociedad Crédito y Docks de Barcelona*, participa activament en la polèmica suscitada entre els arrossers valencians, d'una banda, i la casa importadora santanderina *Pérez Odriozola* més l'ANCB, de l'altra, al voltant dels drets aranzelaris de les primeres matèries destinades a l'elaboració i a la reexportació. El fullet inclou diversos articles de l'autor referents al tema, així com la seva intervenció a la informació especial aranzelària convocada el 1883, també per aquest tema.

- , *La marina mercante española y medios de fomentarla. Discurso pronunciado en el Congreso de Geografía colonial y mercantil por D. ..., abogado, individuo de la Academia de Jurisprudencia y Legislación, socio honorario de la Real de Bellas Letras de esta ciudad y secretario general de la sociedad Crédito y Docks de Barcelona en la sesión celebrada el día 12 de Noviembre de 1883 bajo la presidencia del Excmo. Sr. D. A. Cánovas del Castillo*. Barcelona: Imprenta del Sindicato del Concurso de Damián Vilarnau, 1883 (30p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: en el seu discurs, reproduït en aquest fullet, Molins analitza la situació de crisi de la marina mercant espanyola i la compara amb les marines europees, tot proposant diverses mesures per a la seva recuperació.

- , *Consideraciones sobre el tratado de comercio con Inglaterra por D. ...* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1884 (31p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: reproducció en forma de fullet d'alguns articles de premsa publicats per l'autor al *Diario de Barcelona*, amb el títol "El grito de alerta a los vinicultores españoles". En ells, analitza les condicions establertes al projecte de tractat de comerç amb Gran Bretanya, donant especial importància a demostrar que els pretesos avantatges per als vins espanyols no seran tals, mentre que, en canvi, s'estaria sacrificant la indústria nacional a la competència estrangera.

**-La esclavitud en Cuba.** *Memoria dedicada al Círculo Hispano-Ultramarino de Barcelona, por un socio del mismo y publicada para su Junta general de 15 de Enero de 1876.* Barcelona: Imprenta de la Viuda de Miró y Compañía, 1876 (70p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: segona part del fullet *La Perla de las Antillas* (1875). En ell es fa una veritable apologia de l'esclavatge a les Antilles i s'analitza els efectes de la seva substitució a mig termini. Inclou diversos documents relatius al tema, en forma d'apèndixos.

**-ESTASÉN, Pedro:** *El comercio y la marina mercante española. Informe sobre las consecuencias que ha producido la reforma arancelaria del Sr. Figuerola, pronunciado por ... ante la comisión especial arancelaria reunida en el Ministerio de Hacienda, en la noche del 12 de mayo de 1880, bajo la presidencia del Excmo. Sr. D. Fernando Álvarez.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (78p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: reproducció de la intervenció d'Estasén davant de la comissió especial aranzelària. En ella, no es limita a considerar els temes motiu de l'interrogatori (la supressió dels drets diferencials), sinó que esbossa diverses propostes generals de foment de la marina mercant.

—, *El economista Juan Güell y Ferrer. Memoria Necrológica por D. ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (23p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: aquest treball és un dels que es varen dedicar a Güell a la sessió necrològica celebrada per l'Ateneu Barcelonès el 22-6-1879. Inclou diverses cites doctrinals en sintonia amb les d'aquest personatge clau del proteccionisme català dels anys anteriors.

—, *La cuestión lanera.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (22p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: fullet dedicat a la situació de la indústria llanera, que es trobava en aquells moments pendent de la resolució de la informació especial aranzelària. Estasén fa també algunes consideracions de caire més doctrinari, insistint en la tendència del gran comerç madrileny al lliurecanvi.

—, *El problema de las Nacionalidades.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (24p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: dens i un tant confús treball en el que l'autor recerca un criteri definidor de "nació", mantenint-se en declaracions genèriques. Pel que fa al cas concret Catalunya/Espanya, tot i que admet plenament l'especificitat catalana —encara que sovint en forma de plantejament genèric del que hom pot deduir que està pensant en Catalunya— la seva conseqüent proposta tampoc no és del tot clara: després de parlar d'autonomisme, retorna sobre Espanya amb els consells entorn a com ha d'actuar el Govern de la pàtria (espanyola).

—, *Regionalisme economic. Discurs sobre'ls fins del Foment de la Riqueza de Catalunya fet de son president D. ... Versió catalana de D. Joaquim Casas y Carbó.* Barcelona: Establiment Lito-tipografic dels Successors de Ramirez y C<sup>a</sup>, 1887 (31p.). Hi ha una primera versió en castellà: *Discurso acerca de los fines del Fomento de la Riqueza de Cataluña, por su presidente D. ...*, Barcelona, Establecimiento Tipo-Litográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1887 (31p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: interessant treball teòric, en el que l'autor esbossa ja d'una manera força definida el pont que connecta el proteccionisme econòmic i el primer catalanisme polític.

**-ESTRUCH Y FERRER, Ramón:** *Discursos pronunciados por el Senador del reino Excmo. Sr. D. ... con motivo de la terminación de las obras del ferro-carril de San Juan de las Abadesas e inauguración de tan importante línea.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de F. Sánchez, 1881 (16p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: típic discurs en termes elogiosos, en forma de brindis. Té una al·lusió al suport rebut per la companyia per part dels parlamentaris catalans.

**-Exposición que se eleva al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, con motivo del informe emitido por la Junta Consultiva de Aranceles y Valoraciones acerca de la clasificación y de los valores de los tejidos de lana y sus mezclas.** Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (12p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: document elaborat per fabricants de teixits i filats de llana de Barcelona, amb motiu de l'informe elaborat per la JCAV, referent a la informació especial aranzelària oberta dos anys abans per analitzar les conseqüències de la reforma de 1877 sobre el sector.

**-Exposiciones a las Cortes.** Madrid: Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1882 (59p.).

Localització: Biblioteca del Senat.

Contingut: inclou algunes de les exposicions redactades per corporacions i organismes públics de Catalunya amb motiu del tractat de comerç amb França, reproduïdes conjuntament i editades per la Diputació Catalana.

**-F.M.: La ruina de la Agricultura y del Comercio en España. Sus causas y medios de remediarlas.** Barcelona: Imprenta de la Viuda e Hijos de Gaspar, 1876 (27p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: un tant isoladament respecte les tendències aranzelàries del moment, l'autor planteja com a solució als problemes de l'agricultura espanyola la prohibició d'importar cereals.

**-FABRICANTES DE MUEBLES DE BARCELONA: Exposición elevada al Sr. Ministro de Hacienda por los ..., proponiendo la reforma del Arancel.** Barcelona: Imp. Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (8p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: document elaborat per fabricants de mobles de Barcelona, amb el suport de l'IFTN, en el que es demana al ministre d'Hisenda una reforma en les taxes de les fustes en tres partides de l'aranzel. La reforma aniria encaminada a evitar la competència estrangera i, sobretot, a què entrin mobles elaborats en fustes nobles pagant el mateix que les altres.

**-FABRICANTES DE SABADELL, TARRASA, OLESA, ALCOY Y BÉJAR: Contestación dada por los ... al interrogatorio formulado por la comisión de información acerca de los valores y clasificación de los tejidos de lana.** Sabadell: Imprenta de M. Torner, 1879 (18p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: treball elaborat per grups de fabricants de panys de llana de les esmentades poblacions, en forma de resposta a la informació especial aranzelària del sector, amb solucions marcadament proteccionistes.

**-FABRICANTES DE TEJIDOS DE LANA DE SABADELL, TARRASA Y OLESA: Exposición que los ... elevan al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda.** Sabadell: Imprenta de M. Torner, 1877 (45p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: treball adreçat al ministre d'Hisenda demanant que no s'apliqui la rebaixa aranzelària prevista per als teixits de llana estrangers, i també que es clarifiquin les partides 136, 138 i 139 dels aranzels.

**-FERRER Y VIDAL, José: Discurso pronunciado por Don ..., fabricante de Villanueva i Geltrú, como individuo de la comisión venida de Cataluña para impugnar el proyecto de ley arancelaria presentada a las Cortes Constituyentes por el Excmo. Sr. D. Juan Bruil ministro de Hacienda, en la sesión que el 17 de diciembre de 1855, y en uno de los salones del palacio del Congreso tuvo dicha comisión, con la comisión arancelaria del mismo en presencia de varios señores diputados, bajo la presidencia del Excmo. Sr. D. Salustiano de Olózaga.** Villanueva y Geltrú: Imprenta y Librería de Bertran y Torra, 1856 (19p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: recull de la intervenció de Ferrer i Vidal davant de la comissió aranzelària del Bienni Progressista, en la que dibuixa les línies mestres del seu pensament proteccionista.

—, *Cuatro palabras a los señores libre-cambistas de Madrid.* Barcelona: Imprenta de La Publicidad, 1861 (19p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: rèplica de Ferrer a les al·lusions de Pastor, president d'un acte lliurecanvista celebrat a Madrid el 8-6-1861.

—, *Discurso pronunciado en la información oral de la Comisión especial arancelaria, nombrada por Real Decreto de 10 de Noviembre de 1865. Por D. ... Sesión pública de 21 de Mayo de 1866. Bajo la presidencia del Ilmo. Sr. D. Romualdo López Ballesteros.* Sabadell: Imprenta y Librería de D. Pedro Vives, 1866 (52p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: l'autor contesta els dotze punts que conté aquest interrogatori, dedicat a la indústria cotonera, atenent-se força a la seva contestació escrita, feta amb anterioritat. Al punt 12 de l'interrogatori, referent a quins medis podria adoptar l'Estat per fomentar la indústria i que aquesta pugui sostenir la competència estrangera, esbossa els seus plantejaments proteccionistes.

—, *Consideraciones sobre la crisis económica europea.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Espasa Hermanos y Salvat, 1879 (115p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: Ferrer analitza la situació econòmica internacional, fent especial esment en la sobreproducció industrial britànica, que obliga aquest país a obrir constantment nous mercats amb el sistema dels acords comercials. Enfront de la barator extrema de la producció britànica, l'autor aposta novament per un sistema aranzelari que permeti a la indústria nacional un desenvolupament normal, així com la importació de primeres matèries i productes no produïts al país.

- , *La escala alcohólica y la cuestión lanera. Meetings librecambistas de Noviembre de 1880 en Madrid y en Bradford por D. ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y compañía, 1881 (24p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: Ferrer es fa ressò del darrer acte de propaganda organitzat per l'ARAA —en el que diversos oradors havien apostat obertament per fomentar la producció viti-vinícola espanyola, fins a convertir-la en l'eix central dels intercanvis comercials amb els altres països— tot rebutjant aquesta possibilitat i apostant novament pel foment del sector industrial.

- , *Discurso del Sr. ... pronunciado en el Senado los días 27 y 28 de Abril con motivo de la discusión del tratado de comercio entre España y Francia firmado en París el 6 de Febrero de 1882.* Madrid: Imp. V<sup>da</sup>. e Hijos de J.A. García, 1882 (18p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: el fullet reproduïx el mateix text que el publicat pel diari de sessions del Senat.

**-FERROCARRIL DE IGUALADA A SAN SATURNINO DE NOYA:** *Memoria descriptiva, facultativa y económica.*

Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Luís Tasso, 1881 (46p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: treball destinat a presentar aquest projecte de ferrocarril, editat en uns moments en què estava prenent volada un projecte ferroviari rival.

**-FERROCARRIL DE MOLLET A CALDAS DE MONTBUY:** *Memoria leída en la junta general de Sres. accionistas, celebrada el día 31 de Enero de 1880.* Barcelona: Imp. Peninsular, 1880 (15p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: memòria anyal adreçada als accionistes, en un moment en què el ferrocarril encara no ha entrat en explotació.

**-FERRO-CARRIL DE VALLS A VILLANUEVA Y BARCELONA:** *(Concesión por Ley de 12 de Enero de 1877): Memoria Descriptiva, Facultativa y Económica.* Villanueva y Geltrú: Establecimiento Tipográfico de José A. Milá, 1878 (77p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: l'impulsor del projecte, Francesc Gumà, s'ha traslladat a Cuba per completar la subscripció de títols amb destí a la construcció d'aquesta línia, i des d'allí escriu aquest treball (que es publica a Vilanova), en el que passa revista a tots els projectes anteriors fets per altres promotors, per passar tot seguit a explicar les intencions de la seva companyia: itinerari previst, enllaços amb les altres línies, pressupost, càlculs d'explotació i demés.

- , *Estatutos.* Villanueva y Geltrú: Imp. de José A. Milá, 1878 (30p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: informació sobre els objectius i estructuració interna de la societat.

- , *Junta de Gobierno. Memoria leída en la Junta General de Accionistas de 31 de Marzo de 1880.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (24p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: informació de l'activitat de la companyia durant 1879.

- , *Junta de Gobierno. Memoria leída en la Junta General de Accionistas en 31 de Marzo de 1881.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (37p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: informació de l'activitat de la companyia durant 1880, destacant l'obtenció de la concessió de l'allargament de la línia fins a Madrid i l'emplaçament de l'estació a Barcelona.

- , *Proyecto de enlace del ferrocarril de Valls a Villanueva y Barcelona con los de Tarragona a Barcelona y Francia pasando por el puerto de Barcelona. Memoria.* Villanueva y Geltrú: Imprenta del Ferrocarril, (1880) (24p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: aquest estudi analitza el greu problema de l'enllaç a Barcelona de les línies ferroviàries confluents a la ciutat, tot rebutjant la possibilitat d'un enllaç a nivell per dins del casc urbà i apostant per l'enllaç pel Port de Barcelona, rodejant la muntanya de Montjuïc.

**-FERROCARRIL DEL BAJO AMPURDÁN:** *Línea de Caldas de Malavella al Fluviá y Francia, por la costa, concedida por Real Orden de 25 de Setiembre de 1877. Memoria descriptiva, facultativa y económica.* Barcelona: Imprenta de L. Obradors y P. Sulé, 1877 (88p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: memòria de presentació d'aquest projecte de ferrocarril, que es plantejava com una línia secundària de la de Barcelona a França, encaminada a absorbir el transport de taps de suro de l'Empordà.

**-FERROCARRIL DIRECTO DE MADRID A BARCELONA:** *Datos en apoyo de la proposición de ley presentada al Congreso para la construcción de un ferro-carril, que partiendo de Madrid, pase por Molina, Calamocha, Montalbán y Caspe, y termine empalmando con el de Valls a Villanueva y Barcelona.* Madrid: Imprenta de la Sociedad de Tipógrafos, 1880 (8p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: treball destinat a presentar aquest projecte de ferrocarril, plantejat inicialment com una perllongació de la línia de Valls a Vilanova i Barcelona.

**-Ferro-carril económico o tranvía movido a vapor entre las ciudades de Manresa y Berga siguiendo el Valle del río Llobregat por Sallent, Balsareny, Puigreig y Gironella.** *Memoria.* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1881 (30p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: informació sobre els projectes de la companyia, que poc després entrarà en rivalitat amb la del *Ferrocarril y Minas de Berga*.

**-FERRO-CARRIL TRASVERSAL DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA:** *Consideraciones facultativas y económicas.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Damián Vilarnau, 1882 (70p.).

Localització: Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa.

Contingut: informació sobre aquest projecte de ferrocarril, que pretenia enllaçar totes les línies ferroviàries existents a la xarxa catalana, entre si.

**-FERROCARRIL Y MINAS DE BERGA:** *Noticias y datos fundamentales que anticipa el Consejo de Administración a los Sres. Accionistas de esta Compañía.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y Compañía, 1883 (31p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: informació sobre l'activitat i projectes de la companyia, especialment interessant per la polèmica amb la companyia rival (el *Ferro-carril económico o tranvía movido a vapor entre las ciudades de Manresa y Berga*).

**-FERROCARRIL Y MINAS DE SAN JUAN DE LAS ABADESAS:** *Memoria leída en la Junta General de Accionistas celebrada el día 29 de Mayo de 1879.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (29p.+ap.).

—, *Memoria leída en la Junta General de Accionistas celebrada el día 10 de Junio de 1880.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (20p. + ap.).

—, *Memoria leída en la Junta General de Accionistas celebrada el día 10 de Junio de 1881.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (11p. + ap.).

—, *Memoria leída en la Junta General de Accionistas celebrada el día 9 de Junio de 1882.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (11p. + ap.).

—, *Estatutos.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (38p.).

—, *Memoria leída en la Junta General de Accionistas celebrada el día 11 de Junio de 1883.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (11p + ap.).

—, *Memoria leída en la Junta General de Accionistas celebrada el día 10 de Junio de 1884.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y Comp<sup>a</sup>, 1884 (14p. + ap.).

—, *Memoria leída en la Junta General de Accionistas celebrada el día 16 de Mayo de 1885.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y Compañía, 1885 (16p. + ap.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut (de tots ells): informació sobre l'activitat de la companyia durant aquests anys: perllongació de la línia fins Sant Joan de les Abadeses, inversions a les mines amb la idea d'assortir el mercat català, orientació del ferrocarril cap el transport de mercaderies industrials de les conques del Ter i del Fresser, relacions amb la *Compañía Catalana General del Crédito*, convennis i desacords amb la TBF i amb la *Compañía de Caminos de Hierro del Norte de España*. Inclouen també els consells d'administració i diversos apèndixos amb dades tècniques de la companyia.



- FERROCARRILES DIRECTOS DE MADRID Y ZARAGOZA A BARCELONA:** *Junta de Gobierno. Memoria leída en la Junta General de Accionistas en 31 de Marzo de 1881.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (37p.).
- , *Estatutos.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (29p. + ap.).
- , *Memoria leída en la Junta General de Accionistas de 31 de Marzo de 1883.* Barcelona: Tipografía de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (31p.).
- , *Memoria leída en la Junta General de Accionistas de 5 de Abril de 1884.* Barcelona: Tipografía de los Sucesores de N. Ramírez y Comp<sup>a</sup>, 1884 (22p+ap.).
- , *Memoria leída en la Junta General de Accionistas de 4 de Abril de 1885.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1885 (43p.).
- , *Memoria-dimisión presentada por el Director-Gerente D. Francisco Gumá a la junta general extraordinaria de Señores Accionistas. 22 febrero 1886.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1886 (14p.).
- Localització (dels 5 fullets): Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.
- Contingut (dels 5 fullets): informació de l'activitat de la companyia des dels seus inicis el 1881, com a continuadora de la companyia del FVVB, fins el 1885. Els fullets informen detalladament dels projectes duts a terme, situació econòmica de la companyia, construcció dels nous trams previstos, relació amb altres companyies, problemes apareguts en el transcurs de cada exercici. Inclouen també uns apèndixs, amb informacions dels trams en explotació, evolució de les obres i legislació relacionada amb la companyia.
- FERRO-CARRILES ECONÓMICOS DE LA-SELVA Y AMPURDÁN:** *Líneas de Blanes a Gerona y de Castell d'Aro a Figueras. Memoria descriptiva.* Barcelona: Sucs. de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (45p.).
- Localització: Biblioteca de Catalunya.
- Contingut: informació sobre l'activitat de la companyia.
- FERRO-CARRILES ECONÓMICOS DEL BAJO LLOBREGAT A BARCELONA:** *Memoria.* Barcelona: Sucs. de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (36p.).
- Localització: Biblioteca de Catalunya.
- Contingut: informació sobre l'activitat de la companyia.
- FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA:** *Exposición al Excmo. Sr. Ministro de Estado encareciendo y demostrando la conveniencia de proceder a la denuncia de los tratados de comercio y reformar la legislación arancelaria.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Leopoldo Doménech, 1877 (16p.).
- Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: el FPE aprofita la visita del ministre a Barcelona per presentar-li aquesta exposició, en la que es rebutja les modificacions introduïdes a l'aranzel de 1877 a partir de la llei de pressupostos. Es demana un clar rearmament aranzelari i la consegüent denúncia dels acords comercials que ho impedeixin.
- , *Memoria presentada por la Junta Directiva del ... a la aprobación de la Junta General ordinaria celebrada el día 25 de Febrero de 1877.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Leopoldo Domenech, 1877 (15p.).
- Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: memòria anyal destinada a ser llegida a la Junta General ordinària de l'associació, que aquest cop s'imprimeix en forma de full. Conté les informacions habituals d'aquests casos: resum de les activitats de la corporació, situació econòmica, directius i valoracions i informacions diverses.
- , *Exposición que eleva la Junta Directiva de El ... al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda. S/l.: s/n., s/a.* (8p.).
- Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.
- Contingut: el FPE fa una enumeració de la desfavorable situació econòmica espanyola del moment, tot proposant diverses solucions, entre les que en destaca sobretot la idea del rearmament aranzelari i l'increment de relacions amb Filipines.
- , *Contestación del ... al interrogatorio formulado por la Comisión Especial Arancelaria acerca de los valores y clasificaciones de los tejidos de lana.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de L. Domenech, 1879 (11p.).
- Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.
- Contingut: anàlisi del sector industrial llaner, feta amb motiu de la informació especial aranzelària convocada arran de les protestes dels llaners per les rectificacions de les valoracions, fetes el 1877 i que serviren de base per a l'elaboració del nou aranzel. Aquest mateix treball es troba imprès als volums editats per aquesta comissió amb tots els informes rebuts, tant escrits com orals.
- , *Contestación del ... al interrogatorio formulado por la Comisión Especial Arancelaria acerca de las consecuencias que ha producido la abolición del derecho diferencial de bandera y de las medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional.* Barcelona: Imprenta de Leopoldo Doménech, 1879 (17p. + ap.).
- Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: anàlisi del sector navilier, feta amb motiu de la informació especial aranzelària convocada a partir de les demandes dels naviliers i que coincideix en el temps amb la informació llanera. L'estudi es tanca amb onze propostes d'actuacions globals en matèria aranzelària i amb un voluminós apèndix estadístic. Igual que a l'estudi anterior, aquest mateix treball es troba imprès dins dels volums editats per la comissió especial aranzelària.

- , *Gran manifestación proteccionista celebrada el 26 de Junio de 1881, en el Circo Ecuestre y en los teatros Novedades, Español, Buen Retiro y Tivoli, bajo la iniciativa del ... con el recurso y apoyo de gran número de asociaciones y corporaciones científicas, literarias, artísticas, económicas, de artes y oficios, obreros y periódicos de Barcelona*. Barcelona: Imprenta de Salvador Manero, 1881 (163p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: recull de les intervencions realitzades a l'important acte verificat pel FPE a Barcelona, amb motiu del temor a què el nou Govern liberal encetés una política aranzelària de tendència lliurecanvista, i que consistí en cinc mítings simultanis, realitzats a diversos locals de la ciutat, en els que s'intentà oferir un ampli ventall d'oradors que abarquessin tots els sectors econòmics, en un desig de donar una imatge d'unanimitat de les demandes de protecció.

- , *Exposición-Memoria que eleva a las Cortes el ... con motivo de las autorizaciones pedidas por el Gobierno Español para ajustar un modus vivendi comercial, un arreglo subsidiario y un tratado definitivo con Inglaterra*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1885 (111p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: important treball, tant des del punt de vista doctrinal com d'anàlisi d'aquest tema concret, elaborat en vigílies del debat parlamentari del tan temut acord comercial amb Gran Bretanya.

- FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN NACIONAL:** *Contestación del ... al interrogatorio formulado por la Sociedad Económica Matritense e inserto en la "Gaceta de Madrid" de 1º de julio de 1874, para estudiar el resultado de las reformas de 1868 a 1870 en las leyes sobre aduanas y navegación, examinar si conviene aplazar la reducción de derechos fijada por la ley de 1º de julio de 1869 para igual mes de 1875, y proponer al gobierno las medidas convenientes para aumentar los ingresos de la renta de aduanas*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Leopoldo Doménech, 1875 (31p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: es tracta d'una informació sobre les conseqüències de les reformes aranzelàries de 1868-1870 i la conveniència d'aplicar o no la base 5ena en el seu primer termini. S'analitza detalladament tots els sectors econòmics, concloent en la demanda d'un rearmament aranzelari.

- , *Estatutos y reglamento de la Asociación ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Gómez e Inglada, 1875 (24p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: informació sobre els objectius i estructuració interna de l'entitat. Els estatuts i el reglament apareixen aquí barrejats en un sol text.

- , *El ... a los Señores Representantes del país. Cartas del Sr. E.R. Garczynski en defensa de la industria española*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (40p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: es tracta d'un redactor del *New-York Times* que, després de visitar les indústries de Barcelona i la seva rodalia, va adreçar un seguit d'articles al *Diario de Barcelona*, en forma de cartes al seu director, Mañé i Flaquer, tot reflexionant sobre la necessitat de protecció aranzelària i comparant el cas català amb el nordamericà.

- , *Reglamento de gobierno interior del ... aprobado en la sesión de su Junta Directiva, de 11 de Octubre de 1877*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1878 (20p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: amplia els aspectes de l'entitat ja vistos al fullet d'estatuts i reglament de 1875.

- , *Memoria relativa al estado de la Sociedad ... y a los trabajos practicados por ella durante el último ejercicio de 1878, leída y aprobada en la Junta general ordinaria celebrada en 26 de Enero de 1879*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (24p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: informació de les activitats de la corporació durant l'any 1878.

- FREIXA Y RABASÓ, Eusebio:** *Guía de elecciones de diputados provinciales*. Madrid: Publicaciones de Eusebio Freixa y Rabasó, setiembre de 1882, (70p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: inclou el reial decret que fixava els districtes per a l'elecció de diputats provincials, així com la llei electoral de diputats a Corts de 1878 i diverses mostres de formularis a emplenar pels col·legis electorals.

- , *Ley provincial de 29 de agosto de 1882, concordada, por medio de notas, con la de 2 de octubre de 1877 que reformó la de 20 de agosto de 1870, con extractos marginales en sus artículos. Contiene además: El Real decreto de 31 de Agosto del mismo año de la distribución de provincias en distritos para las elecciones de Diputados provinciales; la Real orden circular de 2 de Setiembre, dando explicaciones para la inmediata aplicación de la Ley Provincial a la constitución de las Diputaciones y Comisiones permanentes, y respecto de las reformas introducidas en el sufragio; los títulos III y IV de la ley Electoral de Diputados a Cortes de 28 de Diciembre de 1878, citados en la segunda disposición transitoria de dicha ley Provincial; notas importantes, y extensos formularios para las próximas elecciones de diputados provinciales.* Madrid: Publicaciones de Eusebio Freixa y Rabasó, 1882, (126p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: recull de la legislació esmentada al títol. Combina a les mateixes pàgines el text de la llei de 29-8-1882 amb la de 2-10-1877.
- G.S.:** *Cuba y el Libre Cambio. Colección de artículos económicos publicados bajo el epígrafe de algo es algo en el Diario de Matanzas por ...* Matanzas: Imprenta del "Diario", 1879 (72p.).  
Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.  
Contingut: recopilació d'articles de premsa en els que l'autor analitza la situació econòmica de Cuba i proposa tot un seguit de reformes, com la supressió de duanes, d'alguns impostos i de les subvencions a les línies de vapors, i la moderació pressupostària.
- GARCÍA BARZANALLANA, José:** *Política comercial de España. Memoria leída en la Real academia de ciencias morales y políticas por D. ... su individuo de número.* Madrid: Tipografía Gutemberg, 1883 (81p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: anàlisi de la situació comercial espanyola en general i aranzelària en particular, incidint especialment en el tema dels acords comercials. García Barzanallana sintonitza en aquest treball amb les tesis defensades pels proteccionistes catalans, de rebuig als acords comercials amb les potències econòmiques i d'orientació comercial vers l'Amèrica Llatina.
- GARCÍA FARIA, Carlos D.:** *Información sobre las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera. Discurso pronunciado ante la Comisión especial arancelaria, por D. ..., en las sesiones de los días 3 y 5 de Mayo de 1880.* Barcelona: Imprenta de Leopoldo Domenech, 1881 (80p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: el fullet recull la intervenció oral de l'autor davant de la comissió especial aranzelària. Aquest mateix text es troba al volum editat per la pròpia comissió, en acabar la informació aranzelària.
- GARCÍA OLIVER, José:** *Discurso pronunciado por el Diputado a Cortes D. ... en el banquete con que sus electores le obsequiaron el día seis de Enero de 1882.* Mataró: San José Imprenta, (1882) (16p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: discurs ideològic, en el que el diputat dona una visió liberal de la Restauració i ofereix als seus electors garanties dels seus plantejaments proteccionistes.
- GIRAUD, Federico:** *Las reformas económicas de Cuba. Recopilación de los artículos publicados en el diario de la marina por ... sobre la cuestión azucarera y el comercio de cabotaje con la Península, conteniendo otros trabajos que no han visto la luz pública.* Habana: Imp. del "Avisador Comercial", 1879 (94p.).  
Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.  
Contingut: minuciós treball, que és en realitat una recopilació d'articles de premsa, destinat a denunciar la situació que, segons l'autor, pateixen els sucres antillans i, especialment, les trabes aranzelàries que troben a la seva entrada a la península.
- GIRONA, Manuel:** *Ensayos para mejorar el crédito y arreglar la situación de España.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Rialp, 1865 (103p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: extens i documentat treball, en el que Girona analitza la situació de la Hisenda pública espanyola i proposa diverses vies d'actuació.
- , *Errores trascendentales en los proyectos financieros presentados a las Cortes por el Excmo. Sr. Ministro de Hacienda en 11 de Mayo de 1872.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1872 (20p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: treball destinat a rebatre els projectes d'arranjament del Deute del ministre d'Hisenda, Camacho, amb la idea general que es marxa amb ells cap a un endeutament encara més gran.
- , *Proyecto de arreglo y unificación de la deuda pública en España.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1876 (22p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: és el mateix text que el publicat pel diari de sessions; fins i tot, és el mateix format.

- , *Discurso del Señor Don ... pronunciado en el Senado en los días 21, 22 y 25 de Junio de 1878, al discutirse el Presupuesto de gastos de 1878-79, y cuya base es empezar el período en que se rebaje la tributación directa.* Madrid: Imprenta y Fundación de la Viuda e Hijos de J. Antonio García, 1878 (20p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: es tracta d'un escrit presentat a la Comissió de Pressupostos del Congrés el 29-5-1876, en el que Girona insisteix en les seves idees sobre el Deute, ja enunciat el 1865 i el 1872 en altres fullets: unificació del Deute en un únic Deute Nacional de l'Estat (no del Tresor), evitar el seu pagament tot contraient-ne d'altres i austeritat en les despeses (reducció de Guerra i Marina i simplificació de l'administració).

- , *Renta de tabacos. Desarrollo de la proposición de ley para la mejora de la renta de tabacos, presentada al Senado, el día 23 de Noviembre de 1878, por el senador del Reino, D. ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (77p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: el fullet, que en realitat es publica el 1883, recull la proposició de llei de Girona al Senat, intervencions en aquesta cambra i posteriors treballs fets al si de la comissió creada per analitzar aquest tema. La seva idea general és reduir les càrregues directes a base de contribucions indirectes, com és l'estanc monopoli del tabac per part de l'Estat.

- , *Unificación de la deuda. 119 millones de pesetas anuales de rebaja en los gastos, por el ex-senador del Reino D. ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880 (22p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: nou projecte d'arranjament del Deute públic elaborat per Girona.

- , *Arreglo, unificación y extinción completa de la deuda pública en España por D. ... ex-Diputado a Cortes y ex-Senador del Reino.* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1880 (24p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: treball elaborat sols pocs mesos després que l'anterior, en el que Girona insisteix sobre els mateixos conceptes d'arranjament del Deute.

- , *Discurso del Excmo. Sr. D. ... Presidente del Ateneo Barcelonés leído en su sesión inaugural de 29 de Noviembre de 1883. (De los medios y elementos que necesita la industria nacional para competir con la extranjera).* Barcelona: Imp. Barcelonesa, 1883 (16p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: Girona reproduceix en forma de fullet la seva intervenció com a president d'aquesta entitat a la inauguració del curs. Analitza la situació industrial del moment, tot proposant diverses mesures de foment. Com a aspecte a destacar, admet l'intervencionisme de l'Estat en matèria econòmica i introdueix la idea d'una legislació laboral força completa.

- , *Memorándum. Nueve meses de alcalde primero de Barcelona.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (96p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: el fullet conté un pròleg del propi autor, en el que explica les circumstàncies del seu nomenament, que ell considerarà sempre transitori, i, a continuació, el seu pla d'actuació municipal en forma de vint-i-sis documents, en el que en destaca la importància donada al sanejament del Deute.

- , *De la navegación. Decadencia de nuestra marina. Manera de mejorar pronto su situación.* [Barcelona]: Imp. Barcelonesa, 1885 (16p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: igual que el 1883, Girona edita en forma de fullet el seu discurs inaugural a l'Ateneu Barcelonès, que torna a presidir. En aquesta ocasió analitza la situació de la marina mercant, esbossant diverses mesures per al seu foment, en les que novament es perfila un fort intervencionisme estatal. Contra les tesis d'alguns autors en el camp proteccionista de restabliment dels drets diferencials, opta per una línia expansiva, que assumeix la reconversió del sector (vaixells de ferro més vapor enfront dels de fusta més vela) com un fet irreversible.

- , *Documentos parlamentarios. Discursos pronunciados por el Senador vitalicio D. ... en las Sesiones del Senado, los días 9, 13 y 20 de junio de 1885, con motivo de la discusión de los Presupuestos generales del Estado para 1885-86.* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1885 (32p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: és el mateix text que el publicat al diari de sessions. El seu discurs se centra en proposar mesures per reduir i simplificar el Deute, acompanyat d'altres mesures d'activació econòmica.

- GONZÁLEZ AMAT, Salvador:** *Memoria explicativa sobre una línea de vapores, y colonización de las posesiones españolas en Asia por D. ...* Gracia: Imprenta de Pedro Prats, 1876 (14p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: l'autor demana l'establiment d'una línia regular de vapors subvencionada per l'Estat, entre la península i Filipines.

- El grito de la ley y de la moralidad, o sea examen de los antecedentes de la concesión relativa a la estación de partida de la línea férrea del Centro.** Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1868 (12p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: aportació a la polèmica entorn a l'estació de Barcelona del ferrocarril a Martorell i Tarragona, escrita per una comissió de defensa dels interessos de la propietat immobiliària de l'Esquerra de l'Eixample.

- GUMÀ, Francisco:** *Ferro-carril de Valls a Villanueva y Barcelona. Memoria preliminar. Concesionario D. ...* Villanueva: Imprenta de J.A. Milá, 1877 (10p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: l'autor, promotor d'aquesta línia ferroviària, escriu el fullet un cop sancionada per les Corts la concessió. En ell explica les característiques de la línia projectada, de cara a la següent emissió d'accions.

- Homenaje al Excmo. Señor. D. Francisco de Paula Rius y Taulet.** *Reseña del banquete ofrecido el día 16 de diciembre de 1888 al Excmo. Sr. D. Francisco de Paula Rius y Taulet por los señores concejales del Excmo. Ayuntamiento Constitucional de Barcelona con ocasión de haberse acordado colocar el retrato del dignísimo Presidente de la misma corporación municipal en la Galería de Catalanes Ilustres.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1888 (40p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: el fullet inclou una resenya dels brindis pronunciats en aquest acte, que cal situar en el context de la finalització de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, així com un parell d'articles de caire biogràfic sobre la figura de Rius i Taulet, extrets de la premsa.

- Impugnación del derecho opresor que se intenta imponer al corcho en bruto.** Sevilla: Imprenta y Litografía de El Porvenir, 1876 (41p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: aquest treball, elaborat per una *Asociación corchera*, entra en la polèmica establerta el 1876 entorn al projecte de llei de pressupostos d'aquest any, en el que es restablí un dret aranzelari de sortida dels suros extremerys, per afavorir la seva elaboració en forma de taps dins del país. Els surers s'oposen a aquest dret, tot considerant que en aquells moments ja hi ha un excedent de suros al país i que ells també tenen un mercat internacional de suros en planxa, que d'aquesta manera no poden assortir.

- INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO:** *Reglamento del ... Aprobado por el Excmo. Sr. Gobernador de la provincia de Barcelona, en 26 de Febrero de 1875.* Barcelona: Imprenta del Diario de Barcelona, 1875 (27p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: informació sobre els objectius, estructuració i funcionament de l'entitat

- , *Necrologías leídas en la sesión solemne celebrada el día 7 de Diciembre de 1890 al objeto de honrar la memoria de los Excmos. Señores marqueses de Camps y de Monistrol.* Barcelona: Instituto Agrícola Catalán de San Isidro, 1890 (10p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: aproximació biogràfica a ambdós personatges.

- , *Apuntes necrológicos leídos en la Sesión solemne celebrada el día 15 de Mayo de 1892 al objeto de honrar la memoria del Excmo. Sr. Marqués de Sentmenat y de Ciutadilla.* Barcelona: Imprenta Barcelona, 1892 (14p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: en la mateixa línia que l'anterior.

- INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL:** *Estatutos del ... aceptados por las Juntas generales extraordinarias del Instituto Industrial de Cataluña y del Fomento de la Producción Nacional celebradas en 6 de Julio de 1879, y aprobados por el Excmo. Sr. Gobernador civil de la provincia de Barcelona, en 23 de Agosto del mismo año.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (23p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: informació sobre l'estructuració, funcionament i objectius de l'entitat.

- , *Reglamento del ... aprobado por la junta directiva interina del mismo en sesión de 23 de Octubre de 1879 con arreglo a las facultades que atribuye el art. 1º de las Disposiciones transitorias de los ESTATUTOS, y redactado de conformidad con éstos.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (38p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

- Contingut: desenvolupa l'anterior, marcant ja algunes línies concretes de treball: les seccions, la revista de l'associació, el personal contractat, la vessant recreativa, entre altres.
- , *Manifestación proteccionista celebrada el día 4 de Abril de 1881 en el Teatro Principal de Barcelona por iniciativa del ...*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los sucesores de N. Ramírez y Compañía, 1881 (36p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: transcripció de les intervencions fetes durant aquest important acte, organitzat per l'IFTN poc després de la formació del nou Govern liberal i del consegüent temor d'una reforma aranzelària en sentit lliurecanvista.
- , *Manifestación proteccionista celebrada el día 4 de Junio de 1881 bajo la iniciativa del ... en el Teatro de Santa Cruz de esta ciudad*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (54p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: en la mateixa línia que l'anterior. En aquesta ocasió, els oradors incidiran més en el rebuig a un possible acord comercial amb Gran Bretanya, en base a una modificació de l'escala alcohòlica britànica, així com en la necessitat de votar candidats proteccionistes a les properes eleccions a Corts.
- , *Manifiesto que dirige al país en general y a los Sres. Senadores y Diputados a Cortes en particular el ... sobre la reforma arancelaria*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Narciso Ramírez y C<sup>a</sup>, 1881 (19p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: document d'un marcat contingut doctrinal, elaborat per l'IFTN davant l'obertura de les Corts amb majoria liberal i del consegüent temor d'una reforma aranzelària en sentit lliurecanvista, especialment, la restitució de la base 5a de l'aranzel de 1869.
- , *Colección de disposiciones útiles para los industriales*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (113p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: treball concebut com una mena de manual de legislació industrial i comercial i adreçat als socis de l'entitat.
- , *Memoria sobre los perjuicios que se irrojan a la industria y al comercio por las Tarifas de la Contribución industrial, reformadas en 31 de Diciembre de 1881, redactada por acuerdo de la Junta Directiva del ...*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1882 (70p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: document dedicat a rebatre la reforma del reglament i de les taxes de la contribució industrial i de comerç decretada el 31-12-1881. Treball bàsicament estadístic, en el que hom fa una exhaustiva comparació de les taxes d'abans i de després de l'aplicació del nou reglament.
- , *Estatutos del ... reformados con sujeción a lo dispuesto en el 2º apartado de su art. 17 por las Juntas Directiva y Consultiva reunidas en sesiones de los días 1º, 8 y 12 de Febrero de 1883, y aprobados por el Excmo. Sr. Gobernador civil de la provincia de Barcelona, en 9 de Abril del mismo año*. Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (24p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: text amb algunes modificacions significatives respecte el de 1879, que adequa els estatuts fundacionals de l'entitat al seu funcionament real dels darrers anys.
- , *Reglamento del ... aprobado por la Junta Directiva del mismo de conformidad con lo dispuesto por los Estatutos*. Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (32p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: en la mateixa línia que l'anterior.
- , *Dictamen elevado a las Cortes del Reino por el ... acerca del proyecto de ley sobre reducción de los derechos de aduanas a varias mercancías, consideradas como primeras materias*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (19p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: treball elaborat davant d'aquest polèmic projecte de llei, que preveia rebaixes aranzelàries a diversos productes, que podrien abaratir els costos de la indústria. L'IFTN intenta aquí cercar un equilibri entre els beneficis que rebrien algunes indústries concretes per aquest abaratament, i el fet que això es faci tot consolidant una tendència a la baixa en l'aranzel que, a més, pot perjudicar altres sectors de l'economia nacional. Consta d'una primera part, amb consideracions generals sobre el projecte, i una segona, amb un tractament de les partides afectades.
- , *Acta de la junta general ordinaria de socios del ... celebrada el día 24 de Febrero de 1884*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1884 (19p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: ressenya de la primera Junta General ordinària de socis de l'entitat (els estatuts de 1879 no en preveien la celebració, però els reformats de 1883, sí, amb una periodicitat anual). És per això que a la memòria d'activitats es retrocedeix fins el mateix 1879, any de la fundació de l'IFTN.

- , *Exposición elevada a las Cortes por el ... contra el establecimiento de un MODUS VIVENDI, seguido de un tratado de comercio con la Gran Bretaña*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1885 (14p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: document elaborat quan es preveu ja el debat a les Corts del tan temut acord comercial amb Gran Bretanya. En ell s'analitza especialment el que es considera escassos beneficis de la modificació britànica de la seva escala alcohòlica a l'entrada dels vins espanyols, a canvi de les grans facilitats amb què comptarà la indústria britànica per penetrar en el mercat espanyol.

- INSTITUTO INDUSTRIAL DE CATALUÑA:** *Estatutos*. Barcelona: Imprenta de Agustín Gaspar, 1848 (16p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: informació sobre els objectius i organització de l'entitat. Aquests estatuts es mantindran vigents fins 1878.

- , *Reglamento*. Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Salvador Manero, 1878 (24p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: aquest reglament significa una important actualització del funcionament intern de l'IIC, que adopta diversos mecanismes inspirats en el FPN, alhora que deixa enrera la inicial dependència envers la Junta de Fàbriques de Catalunya. A tenir en compte, que el document elaborat el 1848 era els estatuts del centre, que en realitat, no es modifiquen, ja que el que es desenvolupa aquí és el reglament.

- , *Información Especial Arancelaria. Contestación al interrogatorio acerca de las clasificaciones y los valores de los tejidos de lana, que elevan a la comisión de información el ... y el Fomento de la Producción Nacional unidos a los centros fabriles de Sabadell y Tarrasa*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y Compañía, 1879 (31p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: treball col·lectiu de diverses corporacions industrials catalanes adreçat a la comissió especial aranzelària. Inclou algunes valoracions sobre la política aranzelària del Govern espanyol dels anys setanta. El mateix text es troba també al volum editat per la comissió.

- INSTITUTO INDUSTRIAL DE TARRASA:** *Reglamento del ... Aprobado por la Sociedad en junta general de 24 de Octubre de 1873*. Tarrasa: Litografía de Utset, 1873 (13p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: informació sobre aquesta corporació, bàsicament dedicada al foment i a la defensa de la indústria llanera.

- ISAURA, Fulgencio:** *Proyecto de reforma de varios artículos del código de comercio referentes a quiebras, dirigido a las Cortes del reino, escrito por D. ... Director de el Centro Industrial de Barcelona y por encargo del Instituto Industrial de Sabadell*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Luís Tasso, 1877 (16p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: aquest treball parteix d'una comanda del CIC i de l'IIS, que encarreguen a l'autor un estudi dels articles del Codi de Comerç que caldria modificar per evitar operacions fraudulentas en els processos de fallida. Les corporacions assumeixen l'estudi resultant com a propi i el presenten a les Corts en forma d'exposició.

- , **[I. FEULON, F. de]:** *Opúsculo sobre Reinstalación de los Tribunales de Comercio y lo que deben ser el libro cuarto del Código de Comercio dedicado a los socios del Centro Industrial y dirigido a varios Señores Senadores de la Nación*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1883 (34p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: l'autor reproduïx alguns articles de premsa seus relatius al tema esmentat al títol, per passar a continuació a presentar un projecte nou de llibre quart de Codi de Comerç.

- JAMAR, Joaquín:** *Datos concretos sobre el convenio con Inglaterra (Reimpresión del Suplemento de EL DÍA de 14 de Marzo de 1884)*. Madrid: Biblioteca político-económica de EL DÍA, Imprenta de EL DÍA, 1884 (91p.).

Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Contingut: treball destinat a defensar la conveniència d'un acord comercial amb Gran Bretanya, iniciat en aquells moments pel breu Govern de la ILD i paralitzat pel nou Govern conservador. Plantejat com a treball de polèmica enfront de les argumentacions dels proteccionistes.

- JANINI VALERO, Juan:** *Consideraciones sobre la libertad de comercio y la protección arancelaria*. Valencia: Imprenta de Nicasio Rius Monfort, 1881 (33p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: aportació lliurecanvista al debat suscitat per la notícia d'una possible restitució de la base 5a de l'aranzel de 1869 per part del nou Govern liberal de 1881. L'autor és membre de la *Sociedad Económica de Amigos del País de Valencia*.
- JUNTA DE AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERCIO DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA:** *Contestación a los interrogatorios formulados por la Comisión especial arancelaria acerca de los valores y clasificaciones de los tejidos de lana, consecuencias que ha producido la abolición del derecho diferencial de bandera y de las medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional*. Tarragona: Imprenta de José Antonio Nel.lo, 1879 (19p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: recopilació d'ambdós treballs, elaborats per la Junta amb motiu de les dues informacions especials aranzelàries.
- JUNTA DE ARANCELES Y VALORACIONES:** *Información acerca de la importación temporal de los arroces de la India. Sesiones celebradas en los días 17 y 18 de Mayo de 1883, en el Ministerio de Hacienda*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Rivadeneyra, 1883 (46p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: interessant fullet que recull les informacions orals celebrades per la JCAV sobre el polèmic tema de les exempcions duaneres en concepte d'importacions temporals.
- JUNTA DE PROPIETARIOS DE LA IZQUIERDA DEL ENSANCHE:** *Exposición que la ... eleva al Excmo. Sr. Ministro de Fomento solicitando el cambio de emplazamiento de la estación y cabeza de línea férrea de esta ciudad a Tarragona y Barcelona*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879 (11p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: a l'exposició es demana el canvi d'emplaçament esmentat, tot argumentant que l'estació i les vies estan impedingint la urbanització de l'Esquerra de l'Eixample. S'analitza també l'afer de l'enllaç dels ferrocarrils dins de Barcelona.
- , *Memoria leída en la Junta General de propietarios de la Izquierda del Ensanche celebrada en 19 de Octubre de 1879 en la Nueva Universidad*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Baseda y Giró, 1879 (18p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: es passa revista a diversos afers en què ha intervingut l'associació, donant més importància al tema de l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona.
- , *Enlace de los ferro-carriles en Barcelona*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1881 (16p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: novament s'analitza el tema de l'enllaç de les línies de ferrocarril confluents a Barcelona, apostant per l'opció dels carrers de Marina i Aragó.
- JUNTA PROVINCIAL DE AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERCIO DE BARCELONA:** *Contestación dada por la ..., al interrogatorio acerca de los valores y clasificaciones de los tejidos de lana*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de L. Doménech, 1879 (15p.).
- , *Informe emitido por la ..., contestando al interrogatorio acerca de las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera y las medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de L. Doménech, 1879 (61p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut (d'ambdós): treballs elaborats per la Junta com a resposta escrita als formularis elaborats per les comissions especials aranzelàries, encarregades de les informacions llanera i naviliera.
- LASALA Y C<sup>a</sup>:** *El "modus vivendi"*. Londres: s/n., Enero de 1884 (10p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: aquest fullet, editat per una casa importadora de vins espanyols establerta a Londres, analitza el protocol d'acord comercial amb Gran Bretanya d'1-12-1883 des del punt de vista del comerç dels vins.
- LEÓN Y CASTILLO, Fernando; BALAGUER, Víctor; ALBAREDA, José Luís; ROMERO ORTIZ, Antonio:** *Discursos de los Señores D. ..., D. ..., D. ... y D. ... sobre la política del Gobierno en las sesiones del Congreso de los días 13, 15, 16 y 17 de Julio de 1878*. Madrid: Imprenta Central, a cargo de Víctor Saiz, 1878 (80p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.



Contingut: reproduïx el mateix text que l'aparegut al diari de sessions. Es tracta de la interpel·lació del diputat Portuondo al Govern sobre diversos afers relacionats amb les Antilles. Hi intervé també Víctor Balaguer.

**-LEÓN Y CASTILLO, Fernando; BALAGUER, Víctor:** *Documentos parlamentarios. Discursos que con motivo de la discusión sobre las reformas de Cuba pronunciaron el Excmo. Sr.D. ... en las sesiones del 5 y del 7 de febrero y el Excmo. Sr. D. ... en las del 13 y 18 del mismo mes.* Madrid: Imprenta de F. Macias, 1880 (36p.).

Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Contingut: en la mateixa línia que l'anterior.

**-LETAMENDI, José de:** *Discurso inaugural del FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA pronunciado por su presidente Dr. D. ... en la sesión del día 11 de Junio de 1876.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de L. Doménech, [1876] (30p.)

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: Letamendi, autor d'un fulletó el 1869 en el que s'inspiraria l'aleshores recent creat FPN, pronuncia ara aquest discurs amb ocasió de l'acte inaugural de l'escindit FPE, lligant ambdós treballs teòrics i insistint en la ruptura que ha fet el FPN dels principis del "proteccionisme solidari nou" que havien impulsat la seva creació, i en com ara el FPE recull aquests plantejaments en tota la seva integritat.

**-Ley de ferro-carriles de 23 de Noviembre de 1877 y Reglamento de 8 de Setiembre de 1878 para su ejecución.**

Madrid: Gaceta de los Caminos de Hierro, 1887 (122p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: edició d'ambdós textos, sense notes ni comentaris. Inclou altra legislació relativa a ferrocarrils, no enunciativa al títol.

**-Ley municipal de 2 de Octubre de 1877 precedida de una introducción histórica y reseña de las principales leyes municipales que han estado en vigor en España desde 1812, ampliada con notas para su mejor inteligencia, y corregida en armonía con los reales decretos de 5 de Noviembre de 1890, 24 de Marzo de 1891, ley de 21 de Agosto de 1896, reales decretos de 30 de Noviembre de 1899, 2 de Julio de 1901 y las demás disposiciones que la modifican en algunos de sus artículos por la redacción de El Consultor de los Ayuntamientos y de los juzgados municipales.** 11ª ed. Madrid: El Consultor de los Ayuntamientos y de los juzgados municipales, 1904 (126p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: el text de la llei s'acompanya amb notes aclaratòries a peu de plana, que adrecen a la legislació i jurisprudència posterior a la llei i relativa al tema.

**-Ley de 20 de Agosto de 1870, con las reformas introducidas en ella por la de 16 de Diciembre de 1876; la de 8 de Febrero de 1877 para Senadores, y la de 20 de Julio del mismo año para Diputados a Cortes. Concordadas entre sí y anotadas con las disposiciones que las aclaran o modifican por la redacción de El Consultor de los Ayuntamientos y de los juzgados municipales.** Madrid: El Consultor de los Ayuntamientos y de los juzgados municipales, 1878, (120p. + ap.)

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: el text de les lleis s'acompanya de notes aclaratòries a peu de plana, que adrecen a la legislació relativa al tema.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE BURGOS:** *Memoria de los trabajos hechos por la Junta Directiva de la ..., durante el año de 1878, tercero de su creación, leída en Junta General por el Secretario de dicha Asociación D. Federico Martínez del Campo.* Burgos: Imprenta de D. Timoteo Arnaiz, 1879 (24p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: relació d'activitats durant l'any, llistat de socis i relació de les lligues i societats afins existents.

Interessa sobretot la valoració que es fa sobre la fundació i objectius de les lligues.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE CÁDIZ:** *Reglamento de la Asociación o ... aprobado en Junta General celebrada en 17 de Marzo de 1872.* Cádiz: Imprenta de la Revista Médica, 1872 (23p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: la lliga de Cadis és l'embrió del posterior moviment de les lligues de contribuents. En aquest fullet es defineix els seus objectius: expansió a tot el país, associacionsime d'interessos econòmics en un sentit ampli com és el de "contribuent" i voluntat de pressió damunt del Govern, sobretot en el tema dels pressupostos generals de l'Estat.

—, *Memoria leída por el Presidente de la ..., en la Junta General ordinaria celebrada el día 12 de Enero de 1873, en cumplimiento de lo que previene el artículo 21 del Reglamento.* Cádiz: Imprenta de la Revista Médica, 1873 (17p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

- Contingut: relació d'activitats durant 1872, Junta Directiva, situació econòmica. Ja apareix en aquest primer any una clara connexió amb Barcelona, concretament amb l'APFUBZE i el FPN.
- , *Memoria leída por el Presidente de la ..., en la Junta General ordinaria celebrada el día 18 de Enero de 1874, en cumplimiento de lo que previene el art. 21 del Reglamento*. Cádiz: Imprenta de la Revista Médica, 1874 (28p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: relació d'activitats durant 1873, Junta Directiva, situació econòmica i modificació del reglament.
- , *Memoria leída por el Presidente de la ..., en la Junta General ordinaria celebrada el día 10 de Enero de 1875, en cumplimiento de lo que previene el art. 17 del Reglamento*. Cádiz: Imprenta de la Revista Médica, 1875 (20p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: en la mateixa línia que els anteriors.
- , *Reglamento de la ... aprobado en Junta general celebrada el 17 de Marzo de 1872 y reformado con arreglo a las modificaciones aprobadas en las Juntas generales de 18 de Enero de 1874 y 10 de Enero de 1875*. Cádiz: Imprenta de la Revista Médica, 1875 (16p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: inclou algunes modificacions respecte l'anterior reglament, mantenint, però, els mateixos objectius.
- , *Memoria leída por el Presidente de la ..., en la Junta General ordinaria celebrada el día 9 de Enero de 1876, en cumplimiento de lo que previene el art. 17 del Reglamento*. Cádiz: Imp. de la Revista Médica, 1876 (24p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: en la mateixa línia que els anteriors. Inclou un llistat d'associacions econòmiques afins.
- , *Memoria leída por el Presidente de la ..., en la Junta General ordinaria celebrada el día 14 de Enero de 1877, en cumplimiento de lo que previene el art. 17 del Reglamento*. [Cádiz]: s/n., [1877] (23p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: en la mateixa línia que els anteriors. Proposa diverses reformes tributàries.
- , *Memoria leída por el Presidente de la ..., en la Junta General ordinaria celebrada el día 6 de Enero de 1878, en cumplimiento de lo que previene el art. 17 del Reglamento*. [Cádiz]: s/n., [1878], (19p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: en la mateixa línia que els anteriors. Interessa el projecte no reeixit de conferència de presidents de lligues, de cara a crear un organisme d'àmbit espanyol.
- , *Informe de la ..., en contestación al interrogatorio que le dirigió la Comisión Especial Arancelaria con fecha 12 de Noviembre próximo pasado, acerca de las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera, aprobado por la Junta Directiva en Sesión celebrada el día 23 de Enero último*. Cádiz: Establecimiento Tipográfico de José María Gálvez, 1879 (28p. + ap.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: informe elaborat per la lliga com a resposta al qüestionari de la informació especial aranzelària. El mateix text es troba reproduït al volum editat per la comissió especial aranzelària.
- , *Extracto de los Presupuestos generales del Estado, desde 1842 a 1878-79. Formado por una Comisión de la Junta Directiva, y que se publica por acuerdo de la misma*. Cádiz: Imprenta de la Revista Médica, 1879 (36p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: seguint els seus objectius prioritaris d'estudiar els pressupostos de l'Estat, la lliga de Cadis publica aquest estudi comparatiu de tots els pressupostos d'aquests anys, amb la idea de demostrar el dèficit permanent, el mètode irregular de concedir crèdits extraordinaris a mitja legislatura, la desproporció entre ministeris i les exagerades càrregues impositives.
- , *Memoria leída por el Presidente de la ... en la Junta General ordinaria celebrada el día 11 de Enero de 1885, en cumplimiento de lo que previene el artículo 17 del Reglamento*. Cádiz: Establecimiento Tipográfico de J. Benítez Estudillo, 1885 (12p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: relació d'activitats durant 1884, situació econòmica, Junta Directiva. Es palesa ja un cert desànim pel fet que les lligues de contribuents no hagin arribat a consolidar plenament un organisme de caire nacional. Interessa el llistat de totes les lligues i societats afins existents en aquests moments.
- , *Memoria leída por el Presidente de la ..., en la Junta General ordinaria celebrada el día 10 de Enero de 1886, en cumplimiento de lo que previene el artículo 17 del Reglamento*. Cádiz: Establecimiento Tipográfico de J. Benítez Estudillo, 1886 (12p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: mateixa línia d'un cert desànim pel que fa al procés associatiu dels contribuents. En la relació d'activitats de 1885, no s'al·ludeix a cap treball relatiu al "modus vivendi" amb Gran Bretanya.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE GRANADA:** *Memoria presentada por la Junta Directiva de la ..., leída por el Señor Presidente de la misma, D. Valentín Agrela Moreno, en la Junta General que con arreglo a sus Estatutos se celebró el día 21 de Enero de 1877 en los salones de la Sociedad Económica de Amigos del País.* Granada: Imp. y Lib. De D. José López Guevara, 1877 (47p.).

- , *Memoria presentada por la Junta Directiva de la ..., leída por el Señor Presidente de la misma, Excmo. Sr. D. Pablo Díaz y Giménez, en la Junta General que con arreglo a sus Estatutos se celebró el día 7 de Marzo de 1878.* Granada: Imp. y Lib. De D. José López Guevara, 1878 (20p. + ap.).
- , *Memoria leída por el Presidente de la misma Excmo. Sr. D. Pablo Díaz Jiménez en la Junta General extraordinaria celebrada el día 9 de Febrero de 1879.* Granada: Imprenta La Lealtad, 1879 (22p.).
- , *Memoria leída por el Presidente de la misma, Excelentísimo Señor Don Pablo Díaz y Jiménez en la Junta General Extraordinaria celebrada el día 14 de Marzo de 1880.* Granada: Imprenta de la Lealtad, 1880 (43p.).
- , *Memoria leída por el Presidente de la misma, Excmo. Señor Don Pablo Díaz y Jiménez en la Junta General extraordinaria celebrada el día 23 de Enero de 1881.* Granada: Imprenta de La Lealtad, 1881 (32p.).
- , *Memoria leída por el Presidente de la misma, Excmo. Señor Don Pablo Díaz y Ximénez, en la Junta General extraordinaria celebrada el día 18 de Febrero de 1883.* Granada: Imp. de El Defensor, 1883 (34p.).
- , *Memoria leída por el Presidente de la misma, Excmo. Señor D. Pablo Díaz y Ximénez, en la Junta General extraordinaria celebrada el día 16 de Marzo de 1884.* Granada: Imprenta de El Defensor, 1884 (28p.).
- , *Memoria leída por el Presidente de la misma, Excmo. Señor D. Pablo Díaz y Ximénez, en la Junta General extraordinaria celebrada el día 27 de Febrero de 1885.* Granada: Imprenta de El Defensor, 1885 (28p.).
- , *Memoria leída por el Presidente de la misma, Excmo. Señor D. Pablo Díaz y Ximénez en la Junta General extraordinaria celebrada el día 7 de Marzo de 1886.* Granada: Imprenta de El Defensor, 1886 (24p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut (de tots ells): informació sobre aquesta associació: relació d'activitats durant 1876, situació econòmica, Junta Directiva, llistat de socis i d'associacions afins. A la memòria per a 1877 s'analitza la iniciativa del grup de diputats anomenat "secció econòmica", consistent en accelerar la celebració d'una assemblea nacional de lligues. A la memòria per a 1879 s'esmenta el suport donat per l'entitat al FPN en la informació especial aranzelària sobre els teixits de llana, així com el paper desenvolupat al Senat pel seu president, Pablo Díez.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE JEREZ DE LA FRONTERA:** *Memoria leída por el Señor Presidente de esta Asociación en la Junta general ordinaria celebrada el día 21 de Enero de 1877, conforme a lo que previene el artículo 20 del reglamento.* Jerez: Imprenta del Guadalete, 1877 (8p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: interessa sobretot per la seva visió de determinats temes econòmics, diferent de la de les corporacions econòmiques catalanes, en uns moments en què aquestes cerquen en les lligues la possibilitat de construir un front comú proteccionista. En destaca l'afer de la imposició d'un dret protector a la sortida de suros en brut i el punt de sortida de la línia de vapors subvencionats per l'Estat amb destí a Filipines.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE SEVILLA:** *Memorias leídas por el Señor Presidente en las Juntas Generales de 10 de Octubre de 1875 y 6 de Febrero de 1876.* Sevilla: Imprenta y Litografía de El Porvenir, 1876 (11p.).

- , *Memoria leída en la Junta General extraordinaria celebrada el 9 de Julio de 1876.* Sevilla: La Andalucía, 1877 (20p.).
- , *Memoria leída en la Junta General celebrada el 14 de Enero de 1877.* Sevilla: La Andalucía, 1877 (19p. + ap.).
- , *Memoria leída por el Señor Presidente en la Junta General extraordinaria el día 13 de Enero de 1878.* Casa Lonja. Sevilla: G. Álvarez y C<sup>a</sup>, 1878 (8p.).
- , *Contestación al interrogatorio general acerca de las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera que da la ...* Sevilla: La Andalucía, 1879 (30p.).
- , *Memorias leídas por el Señor Presidente en las Juntas Generales ordinarias celebradas en el ex-convento del Ángel los días 4 de Julio 1880 y 23 Enero 1881.* Sevilla: La Andalucía, 1881 (16p. + ap.).
- , *Memoria leída por el Señor Presidente en la Junta General Extraordinaria celebrada en la Casa Lonja el día 12 de Enero de 1879.* Sevilla: La Andalucía, 1879 (11p.).
- , *Memoria leída por el Señor Presidente en la Junta General Ordinaria celebrada en el ex-convento del Ángel el día 25 de Enero de 1880.* Sevilla: La Andalucía, 1880 (10p. + ap.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut (de tots ells): informacions sobre aquesta associació: relació d'activitats durant els respectius anys, juntes directives, situació econòmica. A la memòria de la Junta General extraordinària de 1876 s'al·ludeix al grup de diputats afins a les lligues. A la memòria per a 1876, també apareix una postura contrària a les demandes de les corporacions catalanes, concretament en el tema dels suros.

**-LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID:** *Exposiciones dirigidas por la ... a las Cortes ordinarias de la Nación, con motivo de los Proyectos del nuevo impuesto de un cuartillo sobre transacciones y del Presupuesto para el próximo año económico de 1877 a 78.* Valladolid: Imprenta y Librería de Gaviria y Zapatero, 1877 (23p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: inclou dues exposicions. A la primera es rebutja el projecte de creació del nou impost transitori del *cuartillo por ciento*, que gravaria totes les transaccions comercials superiors a 20 pessetes (0,12 euros). A la segona, es rebutja el projecte de pressupost d'ingressos per a 1877-78, per la gran quantitat de càrregues contributives que conté, sense analitzar, però, la reforma aranzelària que aquest pressupost duia aparellada.

—, *Exposición dirigida por la ... al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, solicitando reformas en el reglamento de amillaramientos publicado con fecha 10 de Diciembre de 1878.* Valladolid: Imp., Lib. y Almacén de Papel de F. Santaren, 1879 (23p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: s'argumenta la necessitat d'introduir algunes reformes en aquest reglament del cadastre de la riquesa territorial urbana i pecuària.

—, *Memoria leída en la Junta General celebrada por dicha Asociación el día 27 de Enero de 1884.* Valladolid: Imprenta de Torés y Martínez, [1884], (16p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: informació sobre l'activitat de l'associació durant 1883.

**-LIGAS DE PROPIETARIOS Y COMERCIANTES E INDUSTRIALES DE VALENCIA Y SU PROVINCIA:**

*Exposición que las ... presentan al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, sobre los perjuicios que la reforma arancelaria ocasiona a la agricultura de España, especialmente en las producciones de Vinos y Aguardientes, Arroz, Aceites, Trigos y Cárhamos.* Valencia: Imprenta de Ferrer de Orga, 1875 (16p.).

Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.

Contingut: oposició a les rebaixes aranzelàries en determinats productes agraris.

**-LIGA NACIONAL DE CONTRIBUYENTES:** *Memoria presentada a la asamblea general ordinaria de la ... en la sesión celebrada el 24 de Octubre de 1883 por el Directorio.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de EL DÍA, 1883 (26p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: relació d'activitats de totes les lligues de contribuents i societats afins, prèvia a la celebració de la tercera assemblea general d'aquest intent de coordinació de corporacions econòmiques d'àmbit espanyol. Interessa també la relació dels treballs parlamentaris d'alguns dels membres de les lligues en afers econòmics, com ara la llei de pressupostos.

**-LLAVALLOL, José:** *Necrología del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Manuel Duran y Bas.* Barcelona: Hijos de J. Jepús, impresores, 1907 (16p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: repàs biogràfic a la figura de Duran i Bas, en el to apològic propi de l'època.

**-[LLUHÍ Y TAULINA, Jaime]:** *Sobre la base 5ª de la ley arancelaria, cabotaje con Cuba, Puerto-Rico y Filipinas, desestanco del tabaco, comercio libre con las Repúblicas hispano-americanas y tratado de comercio con los Estados-Unidos de América.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de los Señores M.P. Montoya y Compañía, 1881 (14p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: l'autor, un català afincat a Cuba, escriu aquest fullet quan el ministre d'Hisenda liberal, Camacho, ha presentat al Congrés el projecte de restitució de la base 5a. S'hi mostra contrari, però admetent-la com un fet irreversible, no entra a fons a qüestionar-la, sinó que proposa tot un seguit de mesures compensatòries, enumerades al títol.

**-LÓPEZ MARTÍNEZ, Miguel:** *La producción lanera y los aranceles por el Excmo. señor Don ... Consejero de agricultura, vocal de la Junta de Valoraciones y Aranceles.* Madrid: Imprenta de Manuel Minuesa de los Ríos, 1879 (71p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: l'autor escriu aquest treball per encàrrec de l'*Asociación General de Ganaderos*. En ell demana un increment dels aranzels a la importació de les llanes estrangeres.

**-LUZÁRRAGA, Miguel A. de:** *Comercio y navegación de Europa a Filipinas. Impugnación al folleto publicado por Don Salvador González Amat.* Santander: Imp. de J.M. Martínez, 1876 (8p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: defensa de la gestió dels vapors a Filipines de l'empresa *Olano, Larrinaga y Compañía* de les acusacions de González Amat i també de Josep Puig i Llagostera. Defensa l'establiment d'una línia de vapors-correus subvencionats a Filipines, però acompanyada de mesures de foment econòmic i, sobretot, aranzelàries.

- , [L., M. A. de]: *Contestación a los interrogatorios formulados por la comisión especial arancelaria*. Bilbao: Imprenta de Cristobal Pérez, Enero de 1879 (26p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: resposta escrita a la informació especial aranzelària sobre la marina mercant, en la que l'autor reclama la restitució dels drets diferencials i la denúncia d'alguns tractats de comerç. El mateix text es troba al volum editat per la mateixa comissió especial aranzelària.

- MALLET, Sir Luís**: *Reciprocidad Arancelaria*. Madrid: Imprenta de Enrique de la Riva, 1879 (16p.).

Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Contingut: treball fet per encàrrec del *Cobden-Club* britànic. És una refutació al fullet de Lord Bateman *Defensa de la protecció limitada, o de la reciprocitat*.

- Manifestación proteccionista celebrada el día 8 de Mayo de 1881, en el Teatro Conservatorio de Manresa**.

Manresa: Establecimiento Tipo-litográfico de Luís Roca, 1882 (43p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: còpia textual de les intervencions realitzades durant aquest acte, organitzat per protestar contra l'anunci d'un possible restabliment de la base 5a aranzelària.

- Manifestación proteccionista del partido de Vich celebrada el día 25 de Julio de 1881 en el teatro Ausonense y en el salón de Santo Domingo de esta ciudad**. Vich: Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1881 (19p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: ressenya dels dos actes simultanis, amb resums de les intervencions de tots els oradors i algunes frases literals. Amb una relació de les adhesions i un comunicat final de la junta organitzadora.

- MAÑÉ Y FLAQUER, Juan**: *Cartas provinciales dirigidas a D. Antonio Cánovas del Castillo y publicadas en el DIARIO DE BARCELONA por D. ...* Segunda edición. Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1875 (58p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: diversos personatges ultraconservadors, entre els que hi ha els futurs parlamentaris marquès de Palmerola, Pelagi de Camps (encara no havia rebut el marquesat) i baró de les Quatre-Torres, donen suport a aquesta segona edició del fullet de Mañé, que recull alguns articles seus al *Diario de Barcelona*, en forma de cartes a Cánovas. Aquests articles se centren en demanar el manteniment de la unitat religiosa i la restitució de la Constitució de 1845, barrejat amb algun toc del que ell mateix anomena "provincialisme".

- MARCILLA, Enrique**: *A los industriales*. Barcelona, Imprenta de Luís Tasso y Serra, 1882 (24p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: reproduïu alguns documents entorn a la polèmica entre la *Comisión Agrupación de Fabricantes*, més propera al FPE, i l'IFTN, en l'afer del nou reglament del subsidi als dipòsits de fàbriques situats dins de la província (el nou reglament els reduïa al terme municipal).

- MARTÍNEZ PACHECO, Modesto**: *Cuestión arrocera. Discursos pronunciados por D. ..., Diputado por Santander, y D. Avelino Brunet en representación de los intereses de la marina mercante*. Santander: Imprenta y litografía de F.M. Martínez, 1883 (30p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: hi ha una breu introducció de la casa *Pérez y Odriozola*, comerciants de Santander que vénen sol·licitant de l'Estat autorització per iniciar un sistema d'admissions temporals d'arrossos de l'Índia amb closca exempts de drets de duanes, destinats a la reelaboració i a la reexportació. En el seu plet, reben l'oposició dels arrossers valencians i el suport d'alguns diputats locals i dels naviliers catalans, els discursos dels quals davant la JAV es reproduïen també en aquest fullet.

- Memoria demostrativa de la preferencia que a todas luces merece el trazado por la costa sobre el por el interior para la sección de ferro-carril en proyecto entre Tarragona y Barcelona**. Villanueva y Geltrú: Leandro Creus, 1861 (22p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: treball elaborat arran de la polèmica dels anys seixanta entorn a l'itinerari a seguir en la construcció de la línia ferroviària Barcelona-Tarragona.

- Memoria descriptiva de un ferro-carril de Barcelona a Cubellas como parte integrante del ferro-carril directo de Tarragona a Barcelona**. Villanueva y Geltrú: Establecimiento tipográfico de Leandro Creus, 1873 (47p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: precedent del que seria la futura línia de Valls a Vilanova i Barcelona, i també de la seva continuació cap a Reus i Madrid, per Conca i Terol.

**-Memoria en defensa dels interessos morals y materials de Catalunya presentada directament á S.M. lo Rey en virtud d'acort pres en la reunió celebrada en la Llotja de Barcelona, lo día 11 de janer de 1885.** Barcelona: Imprempta La Renaixensa, 1885 (56p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: més que conegut document, del que en destacaré la importància donada a l'anàlisi de la política econòmica del Govern, desfavorable als interessos industrials catalans i, molt especialment, als recents acords comercials i reforma de l'aranzel.

**-Memoria sobre los perjuicios que ocasiona a España la industria de la refinación del petróleo.** Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1881 (13p.).

Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.

Contingut: treball elaborat a Galícia, en el que es fan diverses observacions generals sobre els efectes de l'aranzel de 1877 sobre aquest sector.

**-[MESTRES, José O.]: Monumento levantado en esta ciudad y dedicado al Excmo. Sr. D. Antonio López y López.** Barcelona: Tipo-litografía de Celestino Verdager, 1884 (16p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: informacions biogràfiques de to un tant apologetic sobre la figura del marquès de Comillas.

**-MINISTERIO DE FOMENTO. DIRECCIÓN GENERAL DE OBRAS PÚBLICAS: Situación de los ferrocarriles en 1º de Enero de 1884.** Madrid: Establecimiento Tipográfico de Manuel Minuesa de los Ríos, 1884 (110p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: estadística dels ferrocarrils i tramvies espanyols, que inclou els diversos trams en explotació, en construcció o en projecte, les companyies concessionàries, subvencions i nombre de quilòmetres.

**-MIQUEL Y BADÍA, F.: Relación de la llegada a Barcelona de S.M. el Rey D. Alfonso XII (Q.D.G.) y de la entusiasta recepción que la Ciudad le hizo en los días 9 y 10 de Enero de 1875. La escribió por encargo del Ayuntamiento, ...** Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1875 (70p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: ressenya de l'arribada del futur Alfons XII a Barcelona, procedent de l'exili. Inclou els membres de l'Ajuntament de Barcelona i de les comissions creades per a la seva recepció.

—, **Elogio del Excmo. Sr. D. Ramón de Sentmenat y de Despujol, Marqués de Sentmenat y de Ciutadilla, Presidente que fue de la Academia Provincial de Bellas Artes de Barcelona leído en la sesión que celebró la misma el día 29 de Junio de 1892 por el académico ...** Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1892 (14p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: informacions biogràfiques sobre el personatge.

**-MONISTROL, Marqués de: Discurso pronunciado por el Excmo. Señor ... en la sesión pública del Senado el día 5 de Junio de 1883 en contra del proyecto de ley relativo a reducir los derechos de aduanas de varias mercaderías consideradas como primeras materias.** Madrid: Imprenta y Fundición de M. Tello, 1884 (31p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: el fullet reproduïx el mateix text que el publicat al diari de sessions.

**-NICOLAU, Federico: Debate económico. Elevación de derechos arancelarios a los trigos y harina extranjeras. Discurso y rectificación pronunciados en las sesiones de los días 14, 16 y 20 de mayo de 1889 en el Congreso de los Diputados por el Excmo. Sr. D. ... diputado a Cortes y presidente de la Asociación de Navieros y Consignatarios de Barcelona. (Se publica en virtud de acuerdo de la Junta de la propia Asociación, tomado en 29 de Mayo de 1889).** Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1889 (16p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: reproducció en forma de fullet de les intervencions de Nicolau al Congrés amb motiu d'aquest tema. Nicolau, en nom de l'ANCB, rebutja la rebaixa aranzelària als blats i a les farines per la idea de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics.

**-OBISPO DE BARCELONA: Discurso pronunciado por el Excmo. Sr. ... en la discusión del Senado sobre el tratado de comercio con Francia el día 5 de Mayo de 1882.** Barcelona: Imp. del Heredero de Pablo Riera, 1882 (22p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: en la mateixa línia que l'anterior.

**-Opinión de la prensa sobre los derechos arancelarios del petróleo.** Madrid: Imprenta de E. de la Riva, 1881 (32p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: es reproduïen els articles de premsa de Madrid, més un de Bilbao, que polemitzaven entre ells sobre si ha d'existir diferències entre els drets aranzels dels petroli importats, segons siguin en brut o refinats.

**-ORDÓÑEZ SOLEY Y COMPAÑÍA:** *Memoria sobre el proyecto de ferro-carril de Madrid a Reus por Cuenca, Teruel, Utrillas, Bajo Aragón y el Priorato, por los señores ...* Madrid: Tipografía de P. Conesa, 1864 (19p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: memòria explicativa d'un projecte ferroviari no reeixit, precedent d'empreses posteriors.

**-ORTI Y LARA, Juan Manuel:** *El catolicismo y el librecambio*. Madrid: Tipografía Gutenberg, 1882 (54p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: llarg assaig escrit arran de la polèmica suscitada pel tractat de comerç amb França, en el que es fa una reflexió entorn a la postura que els catòlics han de tenir en el debat entre proteccionisme i lliurecanvisme, tot conclouent que cal rebutjar aquest segon. Editat per la revista *La Ciencia Cristiana*, polemitzava amb altres publicacions de caire catòlic, com ara *El Siglo Futuro* i *La Unión*.

**-PAGÉS, Aniceto de:** *Víctor Balaguer*. Madrid: Imprenta de los Sres. Rojas, 1875 (18p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: aproximació a l'obra del Balaguer literari i, encara més, al Balaguer poeta en català, amb reproducció d'alguns dels seus textos més representatius fins a la data d'edició del fullet.

**-PASARELL DIRLA, Eusebio; FITER E INGLÉS, José:** *Velada necrológica en honor del Excmo. Señor D. Pedro Bosch y Labrás celebrada el día 28 de Marzo de 1896. Memorias leídas por los señores ...* Barcelona: Tipografía Española, 1896 (76p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: Passarell parla sobretot d'alguns dels plantejaments doctrinals de Bosch, sense entrar gens en la part biogràfica; i, encara, a la part ideològica, hi predominen els elogis sobre els arguments. Fiter aporta alguna cosa més de la part biogràfica.

**-PERERA, Juan Bautista:** *Memoria sobre el proyecto de un ferro-carril carbonífero desde Manresa por Ripoll, S. Juan de las Abadesas a las minas de carbón de Surroca y Ogassa. Concebido, estudiado y calculado por D. ...* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez, 1860 (20p.).

—, *Exposición dirigida a S.M. la Reina Doña Isabel II por ..., sobre la construcción de una vía férrea para transportar el carbón de piedra y cok desde las minas cerca San Juan de las Abadesas a Barcelona*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez, 1860 (14p.).

—, *Exposición dirigida al Excmo. Señor Ministro de Estado y del despacho del Fomento General del Reino por D. ... Acompañando el ante-proyecto que ofreció a S.M. la Reina con fecha 12 junio último, para la construcción del Ferro-carril que empalmado en la ciudad de Manresa con la línea de Barcelona a Zaragoza se prolonga a Sallent, Artés, Ripoll a San Juan de las Abadesas; con el principal objeto de transportar el carbón de piedra y cok producto de las minas catalanas de Surroca y Ogassa*. Barcelona: Imprenta del Diario de Barcelona, 1860 (12p.).

—, *Memoria descriptiva del anteproyecto del camino de hierro desde el Empalme en la ciudad de Manresa con la línea de Barcelona a Zaragoza por Artés y Ripoll a San Juan de las Abadesas, ofrecida al Gobierno de S.M. por ..., en su exposición de fecha 19 de Junio último*. Madrid: Imprenta y Estereotipia de M. Rivadeneyra, 1861 (10p.).

—, **[P., J. B.]**: *Prospecto para el establecimiento de la vía férrea de Manresa, Suria, Cardona a Berga*. Barcelona: s./i., 26 de Julio de 1865 (6p.).

Localització: el fullet núm 1, Biblioteca-Museu Víctor Balaguer; els fullets núm. 2 i 4, Biblioteca del FTN; els fullets núm. 3 i 5, Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa.

Contingut (de tots ells): els projectes de Perera serveixen de precedent per a la futura companyia *Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas*, amb la diferència que el tram previst tenia el seu origen a Manresa i no a Granollers. També seria un precedent de les futures connexions ferroviàries de Manresa amb la conca del Llobregat.

**-La perla de las Antillas.** *Memoria dedicada al Círculo Hispano-Ultramarino de Barcelona, por un socio del mismo y publicada por acuerdo tomado en la Junta General de 20 de Enero de 1875*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1875 (63p.).

Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: repàs dels darrers anys i de la situació econòmica del moment a l'illa, fet per encàrrec del "Círculo". Tindrà una segona part: *La Esclavitud en Cuba* (1876).

- PICAZO MADRIGAL, A.:** *El "modus vivendi" y la anexión de las Islas Filipinas a la Gran Bretaña*. Amberes: Imprimerie Belge, 1885 (19p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: amb abundant documentació, l'autor desenvolupa la idea de les pretensions annexionistes britàniques envers Filipines per la via comercial, a partir de la ruptura de les negociacions del tractat de comerç definitiu hispano-britànic (precisament pel fet de no incloure les colònies espanyoles), per passar tot seguit a proposar diverses mesures de recuperació del comerç espanyol a l'arxipèlag.
- PICKMAN Y C<sup>a</sup>:** *Exposición que dirigen a las Cortes los Sres. ... Propietarios de la fábrica de Loza y Porcelana de La Cartuja, de Sevilla, con ocasión del tratado de comercio franco-español que se firmó en París el 6 de Febrero de 1882*. Sevilla: Establecimiento Tipográfico de Francisco Álvarez y C<sup>a</sup>, 1882 (19p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: després d'analitzar els aranzels que han regit en el sector en els darrers anys, es valora els efectes negatius que han de comportar les rebaixes previstes en el tractat de comerç amb França. Té l'interès de plantejar una postura decididament proteccionista des de fora de Catalunya.
- PORTELA, Juan de V.:** *Línea de vapores-correos a Manila. Refutación de la memoria explicativa, publicada por Don Salvador García Amat*. Cádiz: Imprenta Gaditana, 1876 (16p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: l'autor defensa Cadis com a port de sortida de la projectada línia de vapors-correus subvencionats a Filipines. Polemitza amb García Amat, tot defensant la gestió de l'empresa de vapors a Filipines *Olano, Larrinaga y Compañía*.
- , *El falso progreso. Estudio sobre las consecuencias del libre cambio*. Cádiz, Establecimiento Tipográfico de José María Gálvez, 1878 (19p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: fullet dedicat als vocals de la comissió especial que està atenent la informació aranzelària sobre les conseqüències que ha produït en la marina mercant espanyola la supressió del dret diferencial de bandera de 1868 i solucions que poden adoptar-se de cara al seu foment. Planteja diverses conclusions de línia clarament proteccionista, més interessants pel fet de provenir de fora de Catalunya.
- , *El proteccionismo y el librecambio juzgados ante el derecho y la práctica*. Cádiz: Establecimiento Tipográfico de José María Gálvez, 1879. Estudios económicos, opúsculo I (23p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: igual que l'anterior, es tracta d'un fullet proteccionista elaborat des de fora de Catalunya. Refuta els plantejaments lliurecanvistes, agafant com a fil conductor el tema de la marina mercant i les reformes introduïdes en aquest ram per la reforma aranzelària de 1869. Demana insistentment la restitució del dret diferencial de bandera.
- PRIMO DE RIVERA, Miguel:** *Los aranceles. Ligeras consideraciones sobre los mismos, como cuestión de actualidad, por D. ...* Jerez: Imprenta de EL GUADALETE, 1877 (27p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: treball plantejat com a suport a les intervencions de Bosch i Labrús al debat parlamentari sobre pressupostos generals de l'Estat. Segueix una línia clarament proteccionista.
- Proyecto de una Sociedad Anónima para la terminación del Ferro-carril de Granollers a San Juan de las Abadesas. Explotación de las minas de carbón del mismo nombre y de las de hierro del Valle de Ribas.** Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Compañía, 1874 (20p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: estudi sobre la viabilitat d'aquest projecte, que més endavant reeixiria amb el nom de *Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas*.
- Proyecto del ferro-carril de Barcelona a Igualada. Memoria explicativa.** Barcelona: Imp. El Porvenir, 1881 (16p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: treball elaborat per Tomàs Martí, personatge que poc després seria l'impulsor de la companyia del *Ferrocarril Transversal del Principado de Cataluña*, en el que defensa la seva idea de construir un ferrocarril entre Barcelona i Igualada i, posteriorment, entre aquesta i Valls i Agramunt, enllaçant amb les línies ja existents o en projecte.
- PUIG, Fernando:** *Consideraciones acerca del tratado de comercio con Francia que va a ser sometido a la aprobación de las Cortes escritas por el senador Don ...* Madrid: Imprenta y Fundición de Manuel Tello, Marzo 1882 (16p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.



Contingut: l'autor és membre de la comissió del Senat que estudia aquest afer i emet vot particular contrari a l'aprovació d'aquest tractat de comerç. En aquest treball, fa una argumentació general contra els acords comercials i contra aquest en especial, centrant-se a demostrar que els pretesos avantatges per al sector vitivinícola no ho són tant. Utilitza diverses cites del propi debat parlamentari francès sobre el tractat de comerç, per mostrar les paradoxes i contradiccions del Govern espanyol.

**-PUIG Y ALFONSO, Francesch:** *Biografía de D. Joseph Ferrer y Vidal llegada al colocar el séu retrat en la "Galería de Catalans il.lustres", per ... Regidor de la Ciutat de Barcelona.* Barcelona: Ajuntament Constitucional de Barcelona, Tip. Mariano Galve, 1907 (22p.).

Localització: Biblioteca Figueras.

Contingut: dens treball referent a tota l'activitat empresarial, corporativa i econòmica de Ferrer.

**-RAHOLA, Federico:** *Necrología del Excmo. Sr. D. Domingo Sert y Rius, leída en la sesión dedicada por el Fomento del Trabajo Nacional a la buena memoria de tan esclarecido patricio.* Barcelona: Imprenta de Domingo Casanovas, 1901 (25p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: informacions biogràfiques sobre el personatge.

**-RAVENTÓS Y SOLER, Cristóval [sic]:** *Ferro-carril directo de Tarragona a Barcelona continuado en el Anteproyecto de la Junta Consultiva de Caminos, Canales y Puertos como necesario a la muy importante comarca que atraviesa y utilísimo al país en general. Exposición en que se patentiza hasta la evidencia que el proyecto que del referido camino ha formado su concesionario Don ... salva completamente los intereses locales; ofrece a los generales la muy importante y triple economía de sangre, tiempo y dinero; es aconsejado por la ciencia; reclamado con urgencia por el país debida y legalmente representado por sus Ayuntamientos; exigido por la razón y la justicia; consentido por la legislación vigente; y su concesionario intenta realizarlo sin subvención alguna; por cuyas razones debe figurar, y figurará indudablemente en primera línea en el anteproyecto general, porque jamás S.M. y Colegisladores querrán sacrificar los intereses generales para enriquecer a una empresa particular.* Villanueva y Geltrú: Imprenta y Librería de Leandro Creus, 1865 (33p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: poca cosa es pot afegir a un títol com aquest. L'autor polemitzava amb els promotors de la línia de Barcelona a Tarragona per Martorell, sobre la necessitat de construir la línia per la costa.

**-REAL COMPAÑÍA DE CANALIZACIÓN DEL EBRO:** *Exposición elevada al Congreso de Sres. Diputados por la ...* Madrid: Imprenta y Estereotipia de M. Rivadeneyra, 1864 (10p.).

Localització: Arxiu del Senat.

Contingut: demandes de la companyia a les Corts, quan encara no havia replantejat la seva actuació cap els regatges.

—, **[C. DE C. Y RIEGOS DEL E.]:** *Exposición dirigida al Senado por las Comisiones directiva y permanente de accionistas de la Compañía, consignando los motivos de equidad y conveniencia pública que abogan por la prórroga solicitada para ejecutar el canal de riego de la izquierda del Ebro.* Madrid: Imprenta y Litografía de La Guirnalda, 1880 (24p.).

Localització: Biblioteca del Senat.

Contingut: treball destinat a demanar una pròrroga en la concessió que havia obtingut la companyia temps enrere i que no ha pogut executar en els terminis previstos.

—, **[R. C. DE C. Y RIEGOS DEL E.]:** *Al Senado los directores de la ...* Madrid: Establecimiento Tipográfico de M.P. Montoya y Compañía, 1883 (23p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: nova argumentació de la companyia a favor d'una pròrroga per enllestir les obres de canalització del delta de l'Ebre, en aquest cas, com a rèplica d'una exposició feta en sentit contrari.

**-RECUR, Carlos:** *Estudios administrativos y comerciales.* Madrid: Imprenta de Ramón Moreno y Ricardo Rojas, 1879 (135p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: treball dedicat a analitzar diverses qüestions polítiques i econòmiques d'interès per a Filipines i a elaborar algunes propostes per a l'arxipèlag, així com per a les illes Marianes.

—, *Filipinas. El comercio nacional y el desestanco del tabaco.* Madrid: Imprenta de Fortanet, 1881 (29p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: fullet escrit quan ja s'ha produït el desestanc. N'analitza els precedents, polemitzava amb algunes opinions contràries i, finalment, insisteix en la necessitat que cobreixi aquest nou sector econòmic el comerç espanyol.

**-La reforma arancelaria.** *Manifiesto al país con motivo del proyecto de Presupuestos presentado a las Cortes por el Excmo. Sr. Ministro de Hacienda.* Madrid: Imprenta y Fundición de M. Tello, 1881 (47p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: aquest manifest, signat per industrials madrilenys i parlamentaris conservadors, analitza el projecte de pressupostos generals de l'Estat presentat pel ministre d'Hisenda liberal, Camacho, i concretament la vigència o no de la base 5ena, des del punt de vista del comerç i de la renda de duanes, concloent demanant un rearmament aranzelari.

**-REPRESENTANTES DE LA INDUSTRIA AZUCARERA PENINSULAR:** *Contestación elevada al Excmo. Señor Ministro de Hacienda por los ... refutando el informe de la comisión nombrada por el de Ultramar respecto a establecer el cabotaje con la Isla de Cuba.* Madrid: Imprenta y Fundición de M. Tello, 1879 (31p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: treball de refutació al projecte de reducció dels drets aranzelaris dels sucres antillans a la península.

—, *Exposición elevada al Excmo. Señor Ministro de Hacienda por los ... reclamando que se sirva dictar las justas y necesarias medidas capaces de salvar de una inminente ruina a aquel importante ramo de la riqueza agrícola y fabril.* Madrid: Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1885 (32p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: treball destinat a reclamar diverses mesures de protecció al sector, entre les que en destaca novament el tema de la competència dels sucres antillans.

**-RIERA Y PERERA, Mariano:** *Ferro-carriles de Aragón. Memoria leída en el Centro Mercantil, Industrial y Agrícola de Zaragoza por D. ... el 14 de Mayo de 1880: "El Porvenir de Aragón relacionado con la red de sus ferro-carriles y con el proyecto de línea directa de Madrid a Barcelona".* Zaragoza: Establecimiento Tipográfico de Mariano Salas, 1880 (20p.).

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: es tracta d'una rèplica al fullet *Ferro-carril directo de Madrid a Barcelona* (1880). S'oposa a la projectada construcció d'aquest ferrocarril des del punt de vista de la competència que pot fer a la línia existent per Saragossa.

**-RIUS Y BADIA, José M<sup>a</sup>:** *Memoria que en la sesión necrológica dedicada al Excmo. Sr. Marqués de Monistrol y de Aguilar por el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro leyó en 14 de Abril de 1898, el socio D. ...* Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés, 1898 (22p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: necrologia apologètica, que conté algunes referències biogràfiques d'interès, així com una valoració completa del per què les classes dominants han d'intervenir en política.

**-RODRÍGUEZ, Gabriel:** *Informe oral sobre las clasificaciones y las valoraciones de los tejidos de lana. Informe de Don ... Presidente de la Asociación para la reforma de los Aranceles de Aduanas.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de los Señores M.P. Montoya y Compañía, 1879 (32p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: Rodríguez, en tant que president de l'ARAA, assisteix a la informació especial aranzelària per denunciar que els participants que són proteccionistes, més que aportar dades sobre els temes d'estudi de la informació, el que estan fent és una exposició doctrinal permanent, amb els conseqüents atacs doctrinals al lliurecanvi.

—, *El convenio con Inglaterra. Conferencias dadas por D. ... en el Círculo de la Unión Mercantil en los días 16 de febrero y 8 y 29 de Marzo de 1884 publicadas como suplemento por el periódico El Día.* Madrid: Imprenta de El Día, 1884 (111p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: Rodríguez analitza aquí el tema del protocol d'acord comercial signat amb Gran Bretanya pel Govern de la ILD. El fullet reproduïx tres conferències donades per l'autor al CUMM.

**-ROMERO, Vicente de:** *La cuestión de los trigos.* Madrid: Imprenta de E. Beteta, 1879 (36p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: Romero reproduïx en aquest fullet alguns articles seus a la premsa. Dedica una atenció preferent a analitzar la producció de blats als Estats Units.

**-ROMERO WALSH, A. del:** *La casa de Monistrol y la Real Academia de Ciencias y Artes. Memoria histórico-necrológica de D. José Escrivá de Romani y Dusay, Académico Honorario, último Marqués de Monistrol.* Barcelona: Tipografía "L'Avenç", 1895 (18p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: informacions biogràfiques sobre el personatge

- RUÍZ GÓMEZ, Servando:** *La protección arancelaria de los Estados-Unidos de Norte-América*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de M.P. Montoya y C<sup>a</sup>, 1879 (39p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: aportació al debat entre proteccionistes i lliurecanvistes fet per aquest conegut militant d'aquesta darrera escola. En aquest treball l'autor pretén demostrar que no existeix una relació directa entre el proteccionisme aranzelari nordamericà i el seu creixement econòmic.
- SALAMANCA Y NEGRETE, Manuel:** *Discursos pronunciados en el Congreso de los Diputados por el Excmo. Sr. D. ... en apoyo de sus enmiendas al dictámen de la Comisión de Presupuestos relativo al de gastos del Ministerio de la Guerra para el año económico de 1878-79 y en contra de la totalidad del expresado dictámen*. [Madrid]: Imp. y Fund. de la Viuda e Hijos de J.A. García, s/a. (51p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: el fullet reproduïx el mateix que el publicat al diari de sessions, aprofitant fins i tot el mateix format.
- SALLARÉS, Juan:** *José Ferrer y Vidal y su tiempo. Discurso leído en la Sesión dedicada por el Fomento del Trabajo Nacional a honrar la buena memoria y perpetuar el recuerdo de tan insigne patricio*. Barcelona: Imprenta de Henrich y C<sup>a</sup> en Comandita, 1895 (57p.).  
Localització: Biblioteca Carandel.  
Contingut: informacions biogràfiques sobre el personatge.
- SARD, Andrés de:** *Comparación entre el actual estado de desarrollo de la industria algodonera en Inglaterra y el de la propia industria en España. Trabajo leído por su autor D. ... ante las Juntas Directiva y Consultiva del Instituto de Fomento del Trabajo Nacional, de Barceloma, el día 20 de Noviembre de 1884*. Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1884 (47p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: aquest estudi es fa per encàrrec de la comissió de l'IFTN creada per impugnar el conveni comercial amb Gran Bretanya. Sard era membre de la comissió i vice-president de l'IFTN. És un treball més tècnic que no pas doctrinal.
- , *Memoria necrológica del Excmo. Sr. D. Federico Ricart y Gibert, Marqués de Santa Isabel, leída en el Instituto de Fomento del Trabajo Nacional en sesión extraordinaria dedicada a honrar el recuerdo de aquel distinguido industrial por D. ...* Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1888 (23p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: igual que altres fullets d'aquest estil, l'interès de la seva consulta ve no tant de les informacions sobre el personatge biografiat, com del seguit de consideracions doctrinals que acostumen a acompanyar-les.
- SEDÓ PAMIES, Antonio:** *La bancarrota española detrás del último empréstito. Publicado en la GACETA del día 29 de octubre de 1868*. Madrid: Imprenta Médica de M. Álvarez, 1868 (16p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: l'autor analitza les reformes de Figuerola, conclouent que no és el camí més apropiat per sanejar la Hisenda espanyola.
- , *Profecía cumplida o continuación del folleto titulado la bancarrota española detrás del último empréstito*. Madrid: Imprenta del Indicador de los Caminos de Hierro, 1871 (24p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: ampliació de l'anterior treball, en el que l'autor analitza a més l'actuació de Moret com a successor de Figuerola.
- SENADO:** *Legislatura de 1876. Lista de los señores senadores. 22 de marzo de 1876*. Madrid: Imprenta y Fundición de J.A. García, 1876 (71p.).
- , *Legislatura de 1876. Lista de los señores senadores. 6 de noviembre de 1876*. Madrid: Imp. y Fund. de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1876 (71p.).
- , *Legislatura de 1877. Lista de los señores senadores. 31 de Marzo de 1877*. Madrid: Imp. y Fund. de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1877 (66p.).
- , *Legislatura de 1878. Lista de los señores senadores. 1º de Marzo de 1878*. Madrid: Imp. y Fund. de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1878 (64p.).
- , *Legislatura de 1879. Lista de los señores senadores. 6 de Diciembre de 1879*. Madrid: Imp. y Fund. de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1879 (102p.).
- , *Legislatura de 1880. Lista de los señores senadores. Enero de 1881*. Madrid: Imp. de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1881 (98p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut (de tots ells): llistats en ordre alfabètic de tots els senadors de cada legislatura, amb llurs adreces a Madrid.

- , *El Mundo Oficial. Nomenclátor-directorio de los altos funcionarios y del personal administrativo residente en Madrid*. Madrid: Librería Nacional y Extranjera de Fernando Fe, 1897 (52p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: llistat del personal del Senat. Ordenat segons el rang de Mesa, senadors per dret propi, vitalicis, electes per les corporacions de l'Estat, electes per les províncies i funcionaris. Inclou l'adreça de la majoria d'ells i algunes altres dades, més àmplies segons el rang del personatge, així com algunes fotografies. Inclou també uns apunts sobre el sistema parlamentari de diversos països.
- Sessió necrològica dedicada a la memoria del Excm. Sr. Don Manuel Durán y Bas per el Col·legi d'Advocats y Academia de Jurisprudencia y Legislació de Barcelona el día 10 de Febrer del any 1916.** Barcelona: Imprenta Elzeviriana de Borrás, Mestres y C<sup>a</sup>, [1916] (56p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: els tres oradors, Jaume Alagarra, Gillem A. Tell i Frederic Rahola i Trèmols, centren llurs intervencions en l'aspecte filosòfic de les concepcions de Dret de Duran i Bas.
- SOCIEDAD ANÓNIMA TRANVÍA O FERRO-CARRIL ECONÓMICO DE MANRESA A BERGA:** *Memoria leída en la Junta General de Accionistas de la ... Celebrada el día 17 de Febrero de 1884.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de José Miret, 1884 (17p.).  
Localització: Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa.  
Contingut: informació sobre l'activitat de la companyia, consell d'administració i demés.
- SOCIEDAD CATALANA GENERAL DEL CRÉDITO:** *Memoria leída en la Junta General de Señores accionistas celebrada el 2 de Marzo de 1877.* Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1877 (11p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: informació sobre l'activitat de la companyia durant 1876.
- SOCIEDAD DE LOS FERROCARRILES DE ALMANSA A VALENCIA Y TARRAGONA:** *Exposición elevada al Senado por la ... solicitando que se suprima el artículo 4º del proyecto de ley sobre anticipos reintegrables.* Valencia: Imprenta de José Domenech, 1876 (15p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: exposició de la companyia al Senat, en el polèmic afer dels anticips reintegrables a les companyies ferroviàries que havien patit destrosses a mans del bàndol carlí durant la darrera guerra civil. La companyia demana que al projecte de llei s'admeti el principi d'indemnització i no el de simple préstec.
- , *Datos que demuestran la importancia de los perjuicios que produciría a esta Sociedad la supresión del 10 por 100 sobre la tarifa de viajeros que la misma percibe.* Madrid: s/n., 15 de Junio de 1883 (3p.).  
Localització: Biblioteca del Congrés.  
Contingut: redactat en forma d'exposició a les Corts, aquest fullet exposa amb nombroses dades els perjudicis que ocasionarà a les companyies ferroviàries l'aprovació d'un projecte de llei presentat recentment pel Govern, en el que s'aboïa el recàrrec sobre els bitllets de passatgers, autoritzat anys enrera per afrontar la situació de crisi del sector.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Memoria leída en la Junta General ordinaria de Accionistas de la ... el día 28 de Abril de 1881.* Valencia: Imprenta de Domenech, 1881 (15p. + ap.).
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Memoria leída en la Junta General ordinaria de Accionistas de la ... el día 28 de abril de 1883.* Valencia: Imprenta de Domenech, 1883 (17p. + ap.).
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Memoria leída en la Junta General ordinaria de Accionistas de la ... el día 28 de Abril de 1884.* Valencia: Imprenta de Domenech, 1884 (18p. + ap.).
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Memoria leída en la Junta General ordinaria de Accionistas de la ... el día 30 de Abril de 1886.* Valencia: Imprenta de Domenech, 1886 (14p. + ap.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut (de tots ells): informació d'aquesta companyia i, especialment, dels negocis iniciats pel financer valencià marquès de Campo.
- SOCIEDAD DE LOS FERROCARRILES DE TARRAGONA A MARTORELL Y BARCELONA:** *Exposición que la ... eleva al Gobierno de S.M. con motivo de la información abierta por Real Orden de 1º de Agosto de 1864 sobre los ante-proyectos del plan general de ferro-carriles mandado levantar por la ley de 13 de abril anterior.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Rialp, Setiembre de 1864 (11p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: defensa del traçat ferroviari entre Barcelona i Tarragona per Martorell i Vilafranca, rebutjant la possibilitat d'una línia paral·lela per la costa.

- SOCIEDAD DEL CAMINO DE HIERRO DE MARTORELL:** *Examen comparativo del ferro-carril de Tarragona a Barcelona trazado por el interior y por la costa. Publícalo la ...* Martorell: Imp. y Libr. Politécnica de Tomás Gorchs, 1860 (22p.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: treball elaborat arran de la polèmica entorn a l'itinerari a seguir en la construcció de la línia ferroviària entre Barcelona i Tarragona, als anys seixanta.
- SOCIEDAD ECONÓMICA BARCELONESA DE AMIGOS DEL PAÍS:** *Estatutos.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Francisco Sánchez, 1869 (12p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: informació general sobre aquest centre.
- , **[S.E.A.P.]**: *A las Cortes para que eviten el convenio recientemente negociado entre nuestro Gobierno y la vecina República Francesa.* Barcelona: s/n., 1882 (8p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: dens treball elaborat en vigílies del debat parlamentari sobre el tractat de comerç amb França, en el que s'analitza a fons aquest tema, incidint especialment en demostrar que el sector vitivinícola, que és el que els negociadors espanyols havien pretès afavorir, no obtindrà gaire beneficis reals, mentre que, a canvi, s'estaria sacrificant la indústria espanyola.
- , *Estatutos y Reglamento de la ... Año 1877.* Barcelona: Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1885 (19p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: modificacions respecte el text de 1869. Inclou també el reglament.
- SOCIEDAD ECONÓMICA DE AMIGOS DEL PAÍS DE SANTIAGO:** *Informe sobre la protesta que los Señores Pérez y Odriozola de Santander dirigen al país, por la dilación que experimenta la resolución de la cuestión arrocera.* Santiago: Tip. de la Gaceta, 1885 (32p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: analitza el plet sostingut entre aquests comerciants santanderins, amb la seva demanda de lliure importació d'arrossos de l'Índia destinats a l'elaboració i a la reexportació, i els arrossers valencians, tot prenent postura a favor d'aquests darrers.
- SOCIEDAD ECONÓMICA GERUNDENSE DE AMIGOS DEL PAÍS:** *Extracto del expediente instruido en 1880 por la ... sobre la cuestión corchera.* Gerona: Imprenta y Estereotipia de Paciano Torres, 1880 (51p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: es reproduïx tota la documentació relativa a la informació oberta per la societat per analitzar les demandes aranzelàries dels fabricants de taps de suro. La seva postura no serà la de defensar un dret de sortida dels suros en brut, sinó la de demanar al Govern acords comercials amb els països importadors de suros ja elaborats.
- SOCIEDAD ECONÓMICA GRACIENSE DE AMIGOS DEL PAÍS:** *Estatutos y Reglamento.* Barcelona: Tipografía La Academia, de E. Ullastres, 1882 (32p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: informació sobre aquesta corporació.
- , *Estatutos y Reglamento. Reales órdenes que la interesan, datos estadísticos desde su fundación en 16 de enero de 1882, lo que ha hecho y su estado en 31 de diciembre de 1890.* Gracia: Imprenta de Henrich y Comp<sup>a</sup>, en Comandita, 1891 (79p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: es reproduïxen els estatuts i el reglament de l'anterior fullet, així com la legislació en què es basa el seu funcionament i un llistat de socis. Interessa destacar que, a partir de les eleccions de 1886, ja pot participar en l'elecció del senador corporatiu que correspon a la SEBAP.
- SOCIEDAD ECONÓMICA MATRITENSE:** *Memoria de sus actos y tareas durante el año de 1878 escrita por su secretario 1º D. Luís María de Tro y Moxó. Lista de los individuos de la sociedad.* Madrid: Imprenta y Fundición de M. Tello, 1879 (87p.).  
Localització: Biblioteca del Senat.  
Contingut: informació sobre aquesta corporació madrilenya. Inclou diversos llistats: de directius, de socis amb data d'alta, professió i adreça, de socis corresponsals, de directius de les altres societats econòmiques i de les comissions permanents d'aquestes a Madrid.
- , *Representación que la ... eleva al Excmo. Señor Ministro de Fomento sobre la libertad en la construcción de ferro-carriles.* Madrid: Imp. de La Revista de Legislación, 1876 (55p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

Contingut: la corporació fa una reflexió entorn a la polèmica de si cal deixar plena llibertat a la iniciativa individual per construir noves línies de ferrocarril, recollida al decret-llei de 14-11-1868.

**-SOCIEDAD ECONÓMICA ONUBENSE DE AMIGOS DEL PAÍS:** *Informes emitidos por la sección de comercio de la misma, acerca de los asuntos siguientes: derecho diferencial de bandera. Producción y exportación de vinos. Reforma de aranceles. Escala alcohólica. Cuestión lanera. Gremios.* Huelva: Imprenta de la Viuda e Hijos de Muñoz, 1882 (49p.).

Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).

Contingut: recull diversos treballs de tema econòmic i especialment de tema aranzelari, elaborats per la corporació. A destacar que un dels treballs és una rèplica en sentit lliurecanvista al fullet de Ferrer i Vidal *La escala alcohólica y la cuestión lanera*.

**-[SOCIEDAD VALENCIANA DE AGRICULTURA]:** *A las Cortes.* Valencia: Imp. de J. Domenech, 1876 (8p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: s'analitza la situació de l'agricultura espanyola i, particularment, de la producció vitivinícola, per concloure demanant a les Corts diverses reformes aranzelàries i tributàries.

<sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Dictámen emitido en la Junta Extraordinaria celebrada en 10 de Junio de 1876 sobre comercio de vinos con Francia.* Valencia: Imprenta de José Domenech, 1878 (8p.).

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: es fan diverses consideracions sobre un possible acord comercial amb França sobre la base de rebaixes aranzelàries mútues en el comerç dels vins.

**-TOMÁS Y ESTRUCH, Francisco:** *Don Vicente de Romero. Tributo a la memoria del fundador y primer presidente de la Sociedad Económica Graciense de Amigos del País leído en la sesión solemne de 4 junio de 1892.* Publicado por acuerdo de la sociedad. Gracia: Tipografía de José Miguel, 1892 (22p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: elogi fúnebre de Vicente de Romero, en el que el seu autor es remunta a terrenys històric-filosòfics remots, fins el punt que el lector es demana si el títol del fullet es correspon al contingut, per passar tot seguit al context en el que es varen crear les societats econòmiques d'amics del país, el seu desenvolupament, la creació de la de Gràcia el 1881, amb la participació directa del biografat, i organització i treballs d'aquesta, més que no pas del seu fundador. Completa el treball unes pinzellades sobre la personalitat del biografat, que tampoc no aporten cap dada real i positiva sobre la seva biografia.

**-TORENO, conde de:** *Discurso y rectificaciones del Señor ... pronunciados en el Congreso los días 19, 20 y 22 de Abril de 1882, con motivo de la discusión del tratado de comercio entre España y Francia, firmado en París el 6 de Febrero de 1882.* Madrid: Imprenta y Fundición de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1882 (47p.).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: el fullet reproduceix el mateix text que l'aparegut al diari de sessions.

**-La Transatlántica tal cual es.** *Recopilación de varios artículos y datos publicados por la prensa sobre la Transatlántica y las nuevas subvenciones.* Barcelona: Tip. Española, Febrero de 1887 (16p.).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: recull d'articles de premsa, tots ells fortament crítics amb la companyia, publicats entre 1883 i 1887 per *El Diluvio*. El treball porta una introducció adreçada als parlamentaris, davant del debat a les Corts de 1887 referit a les subvencions a la companyia.

**-El tratado de comercio con Francia y perjuicios que irroga a las clases obreras y artesanas.** *Bases generales para la confección de una ley de jurados mixtos entre patronos y obreros. Otra de higiene para las fábricas y talleres y cajas de previsión para inválidos del trabajo.* Madrid: Imprenta de Alfredo Alonso, 1882 (34p.).

Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.

Contingut: treball elaborat per la comissió d'obriers catalans que es desplaça a Madrid per gestionar contra el tractat de comerç amb França. La primera part consisteix en una sèrie d'articles periodístics dedicats al tema. La segona, conté una exposició a les Corts relativa a la legislació laboral esmentada al títol.

**-Tratado de comercio y navegación entre España y Rusia, firmado en un solo texto francés en San Petersburgo el día 23/11 de febrero de 1876.** S/l., s/n., s/a. (12p).

**-Tratado de comercio y navegación entre España y Rusia, firmado en un solo texto francés en San Petersburgo a 3 Junio (22 Mayo) de 1885.** S/l., s/n., s/a. (13p).

Localització (ambdós): Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut (ambdós): reproducció dels textos dels tractats de comerç entre Espanya i Rússia de 1876 i 1885, en el francès original i amb una traducció al castellà. La diferència de dates correspon al fet que Rússia no havia adoptat encara el calendari gregorià.

- TRINCHERÍA Y DE BOLÓS, Marcial de:** *Memoria demostrativa de la necesidad de que se restablezca la prohibición de exportar el corcho en pana de la provincia de Gerona abrogada por el Decreto de 12 de Julio de 1869 por D. ... licenciado en derecho administrativo y en derecho civil y canónico.* Gerona: Imprenta a cargo de P. Puigblanquer, Abril año de 1870 (35p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: la tesi central de l'autor és mostrar la necessitat d'impedir la sortida dels suros sense elaborar, per tal que es puguin treballar per la indústria taponera del país.
- , **[T. M. de]:** *Nuestra opinión sobre la cuestión corchera.* Gerona: s/n., 11 de Enero de 1877 (16p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: l'autor polemiza amb dos treballs editats poc abans, l'un per la *Comisión de Cataluña, Andalucía y Extremadura*, i l'altre per Franquesa, a Sevilla. Rebutja la possibilitat d'uniformització de drets aranzelaris per als suros en brut catalans i els de la zona sud, proposant fortes restriccions a l'exportació dels primers.
- , **[T. M. de]:** *Verdadero estado de la polémica sostenida en la lucha con ocasión de cierto folleto referente a la cuestión corchera.* Gerona: s/n., 13 de Abril de 1877 (7p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: Trinchería continua la polèmica amb Franquesa, pel tema dels drets aranzelaris de sortida als suros espanyols.
- , **[T. M. de]:** *¡Lo que valen ciertas protestas de veracidad!* Gerona: s/n., 20 de Mayo de 1877 (14p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: continua la polèmica amb Franquesa.
- [UNIÓN BARCELONESA DE LAS CLASES PRODUCTORAS]:** *Unión Barcelonesa de las Clases Productoras.* Barcelona: Imprenta de La Reinaxensa, 1876 (7p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: reproducció d'un article publicat a *El Porvenir de la Industria* de 18-2-1876, i dedicat a presentar aquesta corporació, creada poc abans.
- , *Unión Barcelonesa de las Clases Productoras.* Barcelona: Imprenta de La Reinaxensa, 1876 (15p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: reproducció d'un article publicat a *El Porvenir de la Industria* de 24-3-1876, que inclou el discurs de presentació del promotor de la corporació, José Palomo, en seu acte inaugural.
- UNIÓN DE LA PROPIEDAD URBANA DE BARCELONA Y SU ENSANCHE:** *Estatutos de la ...* Barcelona, Imprenta de Luís Tasso y Serra, 1883 (15p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: informació sobre els objectius i funcionament d'aquesta corporació.
- UNIÓN DE LAS CORPORACIONES CIENTÍFICAS, LITERARIAS Y ECONÓMICAS DE BARCELONA:** *Bases y reglamento para la ... Inauguró sus tareas en Junio de 1877.* Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1878 (8p.).  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: informació sobre aquesta experiència d'unió de les corporacions de Barcelona, realitzada el 1877. Inclou el reglament, bases de col.laboració mútua i corporacions adscrites.
- UNIÓN FABRIL Y MERCANTIL DE BARCELONA:** *Memoria presentada por la Junta de Gobierno de la ... a sus asociados, en la Junta General ordinaria de 30 de Marzo de 1879.* Barcelona: Imprenta de Leopoldo Domenech, 1879 (12p.).
- , *Memoria presentada por la Junta de Gobierno de la ... a sus asociados en la Junta General Ordinaria de 30 de Marzo de 1880.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Cristóbal Miró, 1880 (18p.).
- , *Memoria presentada por la Junta de Gobierno de la ... a sus asociados en la Junta General Ordinaria de 30 de Marzo de 1881.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Cristóbal Miró, 1881 (20p.).
- , *Memoria presentada por la Junta de Gobierno de la ... a sus asociados en la Junta General ordinaria de 30 de Marzo de 1882.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Cristóbal Miró, 1882 (22p.).
- , *Memoria presentada por la Junta de Gobierno de la ... a sus asociados en la Junta General Ordinaria de 30 de Marzo de 1883.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Cristóbal Miró, 1883 (22p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut (de tots ells): relació d'activitats, llistat de socis, Junta Directiva, situació econòmica.
- UNIÓN LANERA ESPAÑOLA:** *Reglamento de la Sociedad ... establecida en el Gremio de Fabricantes de Sabadell.* Sabadell: Establecimiento Tipográfico de la Viuda de Aparicio, 1883 (19p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: informació sobre aquesta corporació, impulsada des del GFS.

- VALDÉS, Mariano M.:** *Importancia y necesidades de la industria carbonera de Asturias*. Madrid: Imprenta de Aurelio J. Alaria, 1877 (20p.).  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: treball destinat a demanar a la Comissió de Pressupostos del Congrés dels diputats mesures de protecció aranzelària per als carbons asturians. Es proposa també que la marina de guerra consumeixi sols carbó nacional.
- VIGO, TARAFÀ Y FONT:** *Proyecto de tram-vía de Barcelona a Villanueva y Geltrú por los Sres. ...* Gracia: Imprenta de Cayetano Campins, 1872 (20p.).  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: memòria explicativa d'un precedent no reeixit d'enllaç ferroviari entre Barcelona i Vilanova i la Geltrú per la costa.
- VILA, Hermenegildo:** *Apuntes. Crisis por que ha pasado la industria corchera. Su historia y su salvación*. Gerona: Imprenta de El Guixolense, 1880 (36p.).  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: ressenya de tots els treballs realitzats per aconseguir uns aranzels d'exportació al suro en planxa i de la polèmica sostinguda amb alguns productors andalusos i extremerys. L'autor analitza el tema des de finals del segle XVIII.
- VILLALOBOS, Ángel de:** *El aceite español de olivo y los aceites de semilla o industriales. Informe presentado a la Junta Superior Consultiva de Aduanas y Aranceles, por el Excelentísimo señor D. ... vocal de la misma*. Valencia: Imprenta de José Domenech, 1876 (11p.).  
Localització: Arxiu del Congrés dels diputats.  
Contingut: treball destinat a demanar protecció aranzelària per als olis espanyols.
- YSERN Y MAURY, F.:** *Corcho y tapones. El derecho de exportación*. Sevilla: Establecimiento Tip. de "El Progreso", 1892 (109p.).  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: repàs històric del conflicte entre els productors de suros en brut i els fabricants de taps de suro.

## 5. Bibliografia de l'època III: llibres.

- ALFARO, Manuel Ibo:** *Fisonomía de las Constituyentes. Obra escrita por una sociedad de literatos bajo la dirección de Don ...* Madrid: Imprenta de Santos Larxé, 1869 (3 tomos). [1r tom: Imprenta a cargo de Tomás Alonso].  
Localització: Biblioteca del Congrés dels diputats.  
Contingut: aquest és un dels diversos treballs de caire biogràfic editats amb motiu de la formació de les Corts Constituents de 1869. Organitzat en tres volums, inclou biografies molt detallades de bona part dels diputats d'aquesta legislatura.
- ALMIRALL, Valentí:** *Artículos políticos. "Diari Català" 1879-1881*. Ed. a cura de Josep M. Figueres. 1a ed. Barcelona, Edicions de la Magrana/ Diputació de Barcelona, maig de 1984. Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, 7.  
Localització: (és una edició recent).  
Contingut: recopilació de textos publicats per Almirall ordenats per temes.
- ASOCIACIÓN DE NAVIEROS Y CONSIGNATARIOS DE BARCELONA:** *Contestación al interrogatorio acerca de las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera y medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional elevada a la comisión especial de información arancelaria*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1879.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: es tracta d'un treball molt llarg i documentat, en el que es respon una per una totes les qüestions plantejades a l'interrogatori aranzelari. Inclou 24 apèndixos amb totes les dades i legislació vigent relatives al tema. Aporta també informació sobre la pròpia corporació.
- BALAGUER, Víctor:** *Memorias de un constituyente. Estudios históricos y políticos*. Madrid: Librerías de Medina y Navarro, 1872.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: recull de cinc treballs, quatre dels quals són de tema històric. En destaca *De la soberanía nacional y de las Cortes en Cataluña*, que és una clara apologia d'aquest model institucional, al que considera clarament representatiu i precedent dels sistemes parlamentaris liberals. L'altre treball és *Memorias de un*



- constituyente*, en el que narra l'expedició de diputats constituents a Itàlia, per comunicar a Amadeu de Savòia el seu nomenament com a rei espanyol.
- , *Estudios históricos y políticos*. Madrid: Librerías de A. San Martín, Editor, 1876.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: recull de treballs de tema històric, però amb conclusions polítiques. Alguns d'aquests treballs, ja havien aparegut anteriorment a *Memorias de un constituyente*. Balaguer fa un repàs a les institucions medievals catalanes, en les que hi veu un sistema representatiu, i també a alguns personatges històrics catalans que han destacat en la defensa d'aquest model institucional.
- , *De las Reales Academias Española y de la Historia: En el Ministerio de Ultramar*. Madrid: Imprenta y Fundición de Manuel Tello, 1888. 2 toms. Obras de Víctor Balaguer, XXIII, XXIV.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: ampli treball de Balaguer, dedicat a explicar la seva gestió com a ministre d'Ultramar entre 1886 i 1888. Inclou una memòria preliminar, també editada a part, més tota la legislació generada per ell, amb comentaris sobre la seva intencionalitat i aspectes més rellevants. Inclou també treballs d'opinió i alguns dels seus discursos a les Corts com a ministre.
- , *Los juegos florales en España. Memorias y discursos*. Barcelona: Tipolitografía de Luís Tasso, 1895. Tomo XXXII de las obras completas.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: inclou diversos treballs en els que defineix alguns dels seus plantejaments ideològics: monarquia constitucional, descentralització administrativa i importància de les llengües regionals.
- BASTIAT, Frédéric:** *Armonías económicas*. Versión de Francisco Vila. Madrid: Librería de D. Leocadio López, 1870.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: treball fonamental d'aquest teòric del lliurecanvi, molt seguit al període estudiat.
- BAUDRILLART, Enrique:** *Manual de economía política por ... miembro del Instituto y antiguo profesor de dicha asignatura en el Colegio de Francia*. Barcelona: Librería de Gaspar y Homdedeu, 1877.  
Localització: Arxiu Històric Municipal de Barcelona.  
Contingut: treball coetani, traduït per Pere Estasén, economista vinculat a les corporacions industrials catalanes. Als capítols 6 i 7 analitza la polèmica entre proteccionistes i lliurecanvistes, tot prenent postura pels darrers: rebuig de les tesis de desequilibri de la balança mercantil, de la competència dels productes estrangers i de les barreres duaneres com a elements de foment del treball nacional i d'estabilitat social.
- BECKER, Jerónimo:** *Relaciones comerciales entre España y Francia por ... del Cuerpo facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, Vocal de la Junta Directiva de la Real Sociedad Geográfica*. Madrid: Imprenta de Jaime Ratés Martín, 1910.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: repàs històric dels acords comercials entre ambdós països.
- BENTABÓL Y URETA, Aurelio; MARTÍNEZ PARDO, Pablo:** *Legislación de aguas. Comprende todas las principales disposiciones que se han dictado sobre esta materia desde 1846 hasta fin de junio de 1879. Compilación autorizada por Real Orden de 26 del citado mes de junio y dedicada al Excmo. Señor Conde de Toreno, Ministro de Fomento, por los Abogados del Ilre. Colegio de Madrid D. ..., oficial auxiliar del Ministerio de Fomento, y D. ... oficial de la ordenación de pagos del mismo Ministerio*. Madrid: Imprenta de Manuel G. Hernández, 1879.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: recopilació sense comentaris de tota la legislació sobre aigües, incloent les disposicions menors sobre la matèria, fins la llei de 13-6-1879. Inclou un índex i diversos quadres.
- BLANCH, Adolfo:** *Introducción a Escritos económicos del Excmo. Sr. D. Juan Güell y Ferrer, publicados por la comisión ejecutiva nombrada para erigir un monumento a Güell y Ferrer*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1880.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: introducció a l'esmentat treball, editada a part.
- BLANCO Y MOYA, José Antonio:** *Reseña del Casino Mercantil de Barcelona desde la fundación del mismo hasta 1º de julio de 1891 por ... Publícase por acuerdo de su Junta Directiva*. Barcelona: Tipolitografía de Luís Tasso, 1891.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: informació sobre el centre, activitats, nombre i llistat de socis, Junta Directiva.

- BOSCH Y FUSTEGUERAS, Alberto:** *Discursos pronunciados por el Excmo. Sr. D. ... Se publican por la Real Sociedad Económica de Amigos del País.* Madrid: Est. Tip. "Sucesores de Rivadeneyra", 1869.  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: inclou discursos de Bosch al Senat i a corporacions diverses, entre 1886 i 1888.
- BOSCH Y LABRÚS, Pedro:** *Discursos y escritos.* Recopilación e introducción por Manuel Pugés. Barcelona: Editorial Ibérica, 1929.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: recopilació dels treballs teòrics i discursos de Bosch i Labrús, amb una introducció a càrrec de Pugés, en la que esbossa ja alguns dels temes que analitza al seu posterior i apologètic treball *Cómo triunfó el proteccionismo en España*.
- BOY, CHARLES:** *Les félibres. Don Víctor Balaguer.* S/l., Gap Typographie J. C. Richard, 1883.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: treball en francès, en el que es dona algunes pinzellades biogràfiques sobre la figura de Víctor Balaguer, ressaltant més la seva vessant literària i la seva adscripció al felibritge.
- BRU, Francisco:** *La verdadera vida de Antonio López.* Barcelona: Heodeganio Obradors, 1885.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: l'autor, cunyat de López, primer marquès de Comillas, edita aquest llibre un cop ja ha mort aquest personatge. La idea central del llibre és denunciar els mètodes emprats pel marquès per formar la seva fortuna, entre els que es trobaria l'apropiació indeguda de béns de la família Bru. L'objectiu darrer del llibre és demanar al seu hereu la restitució d'aquests béns.
- CABALLERO, Toribio T.:** *Las aduanas españolas. Ensayo histórico sobre el origen y vicisitudes por las que ha atravesado la renta de aduanas en España desde los tiempos más remotos hasta nuestros días por D. ... oficial del cuerpo pericial de aduanas.* Madrid: Imprenta de D. Antonio Pérez Dubrull, 1882.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: l'autor fa un repàs històric del tema gairebé des de la prehistòria.
- , La protección y el libre-cambio ante la producción nacional. Estudios económicos de actualidad por D. ... oficial del cuerpo pericial de aduanas.** Madrid: Imprenta de A. Pérez Dubrull, 1883.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: Caballero intenta aquí trobar una postura intermitja entre ambdues escoles, proteccionisme i lliurecanvisme. Les redefineix cercant allò en què més s'apropin.
- CABEZAS DE HERRERA, José:** *El marqués de Campo y la sucursal del Banco Peninsular Ultramarino establecido en Manila.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de Diego Valero, 1883.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: l'autor ha estat acomiadat del seu càrrec de delegat d'aquest banc, i explica la seva gestió i les directrius del marquès de Campo en el context del desestanc del tabac a Filipines.
- CALCAGNO, Francisco:** *Diccionario biográfico cubano.* New-York: Imprenta y Librería de N. Ponce de León, 1878.  
Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.  
Contingut: treball redactat en forma de diccionari, amb entrades per a cada personatge ressenyat. Té com a subtítol *comprende hasta 1873*, però hi ha dades fins mitjan anys vuitanta.
- CAMACHO, Juan Francisco:** *Memoria sobre la hacienda pública de España de 1881 a 1883.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Rivadeneyra, 1883.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: Camacho, que és ministre d'Hisenda als anys esmentats, fa en aquest llibre una reflexió sobre els aspectes més destacats de la seva gestió al front del Ministeri.
- CÁNOVAS DEL CASTILLO, Antonio:** "Ideas sobre el libre-cambio y la economía política en general a propósito de un tratado de comercio. Discusión parlamentaria, sesión del 22 de Abril de 1882". A *Problemas contemporáneos*, tomo II: *Discursos del Ateneo.* Madrid: Imprenta de A. Pérez Dubrull, 1884. Colección de escritores castellanos. P.475-504.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: reproducció de les seves intervencions al Congrés dels diputats, amb motiu del debat parlamentari sobre el tractat de comerç amb França de 1882.
- CAÑAMAQUE, Francisco:** *Los oradores de 1869.* Madrid: Librería de los Sres. Simón y Osler, 1879.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: no es tracta pròpiament d'un recull de biografies, sinó d'una aproximació a diversos personatges des del punt de vista de l'oratòria. El treball està escrit deu anys després de la data referida, pel que l'autor es permet també un cert exercici de comparació amb l'activitat posterior dels personatges. Dedica una primera part —*bustos parlamentarios*— a alguns polítics que considera més significatius i que reben un tractament més gran, i la segona —*perfiles parlamentarios*— a la resta. Inclou també fragments de discursos.

**-CARRASCO Y SAYZ, Adolfo:** *Icono-biografía del generalato español por D. ... General de división. Individuo de número de la Real Academia de la Historia*. Madrid: Imprenta del Cuerpo de Artillería, 1901.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: relació dels retrats dels generals de l'Exèrcit i de la Marina existents en departaments civils i militars, col·leccions privades i museus espanyols i estrangers, amb detall de tots aquests llocs. S'inclou una biografia de cadascun dels militar ressenyats i un índex onomàstic. També, unes cronologies de càrrecs, incloent guàrdia civil, ministeris i possessions colonials, que agafen els segles XVIII i XIX. Hi ha també un llistat dels pintors que han executat els quadres.

**-[CASARES CASARES, Francisco]:** *El Senado en los asuntos financieros. Estudio de derecho parlamentario comparado por un empleado de secretaría de la Alta Cámara, con un prólogo del Excmo. Sr. Senador José García Barzanallana*. Madrid: Imprenta y Fundación de los Hijos de J.A. García, 1900.

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: treball erudit sobre el paper del Senat en els afers financers i, sobretot, en els pressupostaris. Fa una comparació amb les atribucions que les anteriors constitucions espanyoles atorgaven al Senat en aquests temes i també amb els sistemes parlamentaris d'altres països.

**-CASTEDO Y HERNÁNDEZ, Julián:** *Juntas de Aranceles y de Valoraciones. Colección de sus decretos y disposiciones orgánicas con los fundamentos de las respectivas creaciones o supresiones, reglamentos y personal desde la primera en 1816 hasta la actual de 1898 por Don ... jefe de Administración del Cuerpo de Aduanas*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de Angel B. Velasco, 1900.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: conté tota la legislació relativa a aquest organisme, junt amb els seus membres. No inclou les comissions especials creades arran d'informacions especials aranzelàries.

**-Catalanes ilustres. Su tiempo y sus hechos por Varios Autores.** Prólogo de Antonio J. Bastinos. Barcelona: Antonio J. Bastinos editor, 1905.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: conjunt de ressenyes biogràfiques dedicades a personatges catalans d'activitats molt diverses.

**-CÍRCULO DE LA UNIÓN MERCANTIL:** *Conferencias del curso de 1879 a 1880*. Con un prólogo de Miguel Moya. Madrid: Imprenta y Estereotipia de El Liberal, 1881.

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: còpia textual de les vint conferències pronunciades a l'entitat durant aquest curs, dedicades a analitzar diversitat de temes del món econòmic i, especialment, del sector comercial.

—, *Conferencias pronunciadas en el ..., desde 13 Noviembre 1880 a 7 Diciembre 1888*. S/l: s/n., s/a.

Localització: Biblioteca del Senat.

Contingut: molt interessant recopilació de conferències, entre les que en destaquen les d'alguns directius de l'ARAA, que són alhora directius del CUMM. Figuerola (12-9-1881) analitza la reforma aranzelària de 1869, de la qual ell en fou protagonista, en línia amb el seu llibre publicat el 1879, per concloure analitzant la suspensió de 1875 i el projecte de restitució d'aquell moment. Ruíz de Castañeda (23-11-1881) analitza la política econòmica del ministre liberal d'Hisenda, Camacho, més des d'un punt de vista hisendístic que no pas aranzelari. Gumersindo de Azcárate (11-11-1882) ve a fer una rèplica al discurs de Cánovas a l'Ateneo de Madrid, en el que associava el concepte de "pàtria" a la necessitat de proteccionisme, tot formulant (Azcárate) la teoria cosmopolita de la divisió internacional del treball. Gabriel Rodríguez (8-4-1882) analitza el tractat de comerç amb França en el moment en què aquest es presenta al Congrés. Manuel Pedregal (9-12-1882) fa diverses reflexions doctrinals entorn als tractats de comerç. Sanromá (21-3-1885) parla un tant genèricament del comerç, però amb algunes al·lusions directes a la reacció a Catalunya davant del "modus vivendi" amb Gran Bretanya.

**-Colección de las leyes decretadas por las Cortes y sancionadas por S.M. el Rey, correspondientes a la legislatura de 1877.** Edición oficial. Madrid: Imprenta Nacional, 1877.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: recopilació de les lleis aprovades per les Corts durant la legislatura de 1877, sense estudi preliminar ni comentaris. Ordenades per temes i amb un índex general.

- Colección legislativa** de ferro-carriles o recopilación de las leyes, reglamentos, instrucciones, decretos, reales órdenes y circulares, expedidas para la explotación de las vías férreas desde 1855 hasta la fecha, y de algunas sentencias del Tribunal Supremo de justicia en pleitos entre particulares y las compañías. Albacete: Imprenta de Joaquín Díaz, 1877.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: com el llarg títol indica, aquest llibre conté tota la legislació relativa a ferrocarrils entre 1855 i 1876, sense comentaris afegits.
- COMISIÓN ESPECIAL ARANCELARIA:** Información sobre las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera y sobre las valoraciones y clasificaciones de los tejidos de lana, formada con arreglo a los artículos 20 y 29 de la ley de Presupuestos del año de 1878-79, por la ... creada por Real Decreto de 8 de Septiembre de 1878. Edición oficial, 3 tomos. Madrid: Imprenta de Manuel Minuesa de los Ríos, 1879-83:  
Tomo 1: "Derecho diferencial de bandera". 1880.  
Tomo 2: "Valoraciones y clasificaciones de los tejidos de lana". 1879.  
Tomo 3: "Industrias lanera y naviera. Discusión y aprobación de los dictámenes". 1883.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: els tres toms reproduïxen tots els informes enviats a la comissió especial aranzelària per als dos temes (marina mercant i valoracions de la llana), així com els informes orals, amb una interessant polèmica entre els principals representants de les escoles proteccionista i lliurecanyista. El darrer tom, conté les discussions de la comissió i els vots particulars en sentit proteccionista dels vocals catalans.
- CONGRESO DE LOS DIPUTADOS:** Antología de las Cortes de 1879 y 1881 arreglada por Juan del Nido y Segalerva. Madrid: Tipografías de Prudencio P. de Velasco, 1912.  
Localització: Biblioteca Figueras.  
Contingut: aquest volum forma part d'una col·lecció dedicada a ressenyar les activitats més destacades de cada període legislatiu.
- Congreso Nacional Mercantil.** Noviembre de 1881. Actas. Madrid: Establecimiento Tipográfico "El Porvenir literario", 1882.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: actes d'aquest congrés, organitzat en forma de debat nacional sobre el món del comerç. Dedicava una sessió al tema duaner.
- CORNET Y MAS, Cayetano:** Guía de Barcelona. Metódica descripción de la capital del Principado de Cataluña y de sus alrededores, unidos a la antigua población por medio del Ensanche. Barcelona: Librería de Eudaldo Puig, 1876.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: guia de transports, hotels, monuments, institucions, entitats, serveis, espectacles, museus, carrers (sense plànols) de Barcelona i el seu pla. Dedicava algunes planes a les corporacions econòmiques i a algunes empreses. Inclou un índex alfabètic i un apèndix publicitari.
- Los Diputados pintados por sus hechos.** Colección de estudios biográficos sobre los elegidos por el sufragio universal en las Constituyentes de 1869. Recopilados por distinguidos literatos y seguido de un exacto e imparcial resumen histórico de las causas y efectos de la revolución española hasta el día en que las Cortes decidan la definitiva forma de Gobierno que ha de regir en la Nación. Ilustrada con magníficos retratos en litografía, por el acreditado artista Santiago Llanta. Madrid: R. Labajos y Compañía, editores, 1869 (3 vols.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: aquest és un altre dels treballs editats amb motiu de la formació de les Corts Constituents de 1869. Inclou notes biogràfiques de tots els diputats de la legislatura.
- ELÍAS DE MOLINS, Antonio:** Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX. Barcelona: Imprenta de Fidel Giró, 1889 (2 vols.).  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: dens treball d'aproximació biogràfica a nombrosos personatges catalans amb activitat literària o artística. Inclou llistats comentats de les obres escrites per ells.
- Estadística del personal** y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España desde el 29 de Setiembre de 1833 en que falleció el Rey D. Fernando VII, hasta el 11 de Setiembre de 1858 en que se disolvió el Congreso de los Diputados. Madrid: Imprenta Nacional, 1858.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: llistat oficial de tots els diputats, senadors i ministres entre les dates assenyalades.

- Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España desde el 29 de Setiembre de 1833, en que falleció el Rey Don Fernando VII, hasta el 24 de Diciembre de 1879, en que se suspendieron las sesiones.** Madrid: Imprenta y Fundición de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1880.
- , *Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España. Apéndice primero que comprende desde 24 de Diciembre de 1879 hasta 29 de Diciembre de 1890.* Madrid: Imp. Hijos de J.A. García, 1892.
- , *Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España. Apéndice segundo que comprende desde 29 de Diciembre de 1890 hasta 30 de Marzo de 1907.* Madrid: Imp. Hijos de J.A. García, 1907.
- Localització: Biblioteca de Catalunya.
- Contingut: successives ampliacions del treball anterior. Important treball estadístic, amb dades sobre els parlamentaris, membres del Govern, mesos de Congrés i Senat, eleccions i períodes legislatius. Permet fer entrades alfabètiques i cronològiques.
- ESTASÉN, Pedro:** *La protección y el libre-cambio. Consideraciones generales sobre la organización económica de las nacionalidades y la libertad de comercio.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C<sup>a</sup>, 1880.
- Localització: Biblioteca Carandell.
- Contingut: dens assaig doctrinal en el que Estasén —home vinculat a les corporacions industrials i autor de nombrosos treballs teòrics— entra a fons en la polèmica entre proteccionisme i lliurecanvisme, per concloure ressaltant les excel·lències del primer.
- , **[E. Y CORTADA, P.]**: *Manual de la legislación del impuesto de derechos reales y transmisión de bienes, por Don ... Licenciado en Derecho civil y canónico y académico de la de Derecho de Barcelona.* Madrid: Imprenta de J.M. Pérez, 1876.
- Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.
- Contingut: ampli treball dividit en una part històrica, en el que l'autor es remunta a l'antiguitat, una part dispositiva, amb recopilació de les darreres disposicions legislatives i explicació dels principis de les que parteixen, i una part teòrica, amb un estudi històric i jurídic de l'impost. Inclou també una bibliografia, un índex general i un altre alfabètic i un apèndix amb les disposicions relatives al tema.
- FAWCETT, Enrique:** *El libre-cambio y la protección. Investigación de las causas que han retardado la adopción general de la libertad de comercio desde que se introdujo en Inglaterra, por ... Miembro del Parlamento británico y Profesor de Economía política en la Universidad de Cambridge.* Traducido de la segunda edición inglesa, con autorización del autor por GUMERSINDO DE AZCÁRATE, Profesor en la *Institución libre de enseñanza*, y de VICENTE INNERÁRITY Abogado del Ilustre Colegio de Madrid. Madrid: Librería de Victoriano Suárez, 1879.
- Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.
- Contingut: l'autor dedica bona part del llibre a descriure els principals arguments proteccionistes, tot esmentant alguns autors coetanis, per rebatre'ls després. La seva idea de fons és analitzar per què no sols no s'ha generalitzat el lliurecanvi, seguint l'exemple britànic, sinó per què a alguns països s'estan imposant solucions proteccionistes.
- FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS, Angel:** *La asamblea constituyente de 1869. Biografías de todos los representantes de la nación.* Madrid: Imprenta de Tomás Rey y Compañía, 1869 (3 vols.).
- Localització: Biblioteca Figueras.
- Contingut: nou treball dedicat a la legislatura de 1869. Els dos primers volums contenen sols fotografies, mentre que el tercer conté les biografies dels parlamentaris, encara que no de tots ells.
- FERNÁNDEZ Y SÁNCHEZ, Ildelfonso:** *Año biográfico español. Hechos, caracteres y producciones de 365 patricios, de uno y otro sexo, que han dejado huella en nuestra historia patria.* Barcelona: Librería de Antonio J. Bastinos, editor, 1899.
- Localització: Biblioteca del FTN.
- Contingut: inclou 365 notes biogràfiques, una per a cada dia de l'any, agafant com a criteri d'ordenació cronològica el dia de naixement o defunció de cada personatge. El resultat és una barreja de període de prop de cinc-cents anys, amb la inclusió de personatges de segona fila i l'absència d'altres més significatius.
- FERRO-CARRILES DE TARRAGONA A BARCELONA Y FRANCIA:** *Consulta en derecho hecha por la gerencia de la Compañía sobre las reclamaciones que se le dirigen con motivo de su estación en Barcelona, y dictámen emitido por los letrados consultados en vista de todos los antecedentes del asunto.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de Julián Peña, 1871.
- Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: la companyia organitza aquesta consulta per intentar trobar una base jurídica sobre la que fonamentar les seves pretensions envers la seva polèmica estació a Barcelona. El llibre consta de tres parts. A la primera es fa una relació dels precedents d'aquest afer des de 1852; a la segona es reproduïx tota la documentació referida al tema; i a la tercera s'inclou el dictamen de diversos lletrats de prestigi.

**-FIGUEROLA, Laureano:** *La reforma arancelaria de 1869 por ... ministro que fue de Hacienda*. Madrid: Imprenta y Fundición de M. Tello, 1879.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: a la introducció, Figuerola fa algunes declaracions doctrinals. A continuació ve una descripció del sistema aranzelari espanyol fins 1869 i de la seva reforma d'aquest any. El gruix del llibre el constitueixen les dades estadístiques d'importacions i d'exportacions. Inclou un parell d'apèndixs.

**-FITER, Joseph:** *Enciclopedia Moderna Catalana*. Barcelona: Joseph Gallach editor, 1913 (5 toms).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: enciclopèdia de dimensions modestes, redactada en català, que inclou aproximacions biogràfiques a nombrosos personatges del període.

**-[FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA]:** *Conferencias sobre artes y oficios*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de L. Domenech, 1880-81.

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: recull de les vuit conferències realitzades per diversos oradors i a iniciativa del FPE. S'hi analitzen diversos temes econòmics, amb un marcat accent proteccionista.

**-Galería de representantes de la nación.** *Cortes Constituyentes de 1869*. S/l.: s/n., s/a.

Localització: Biblioteca del Congrés dels diputats.

Contingut: nou treball dedicat a la legislatura de 1869. Sols conté les fotografies de 116 personatges. Inclou també la professió, data de naixement i districte.

**-GRAELL, Guillermo:** *Historia del Fomento del Trabajo Nacional por D. ... Secretario general de esta corporación*. Barcelona: Imprenta de la Viuda de Luís Tasso, s/a.

Localització: Biblioteca Carandell.

Contingut: cronologia de les diverses corporacions antecessores del FTN, junt amb una idea general de les principals campanyes dutes a terme, agrupades per dècades. Inclou alguns comentaris interessants —en tant que personatge protagonista dels fets— sobre les campanyes proteccionistes de l'època. No entra a fons en valoracions interpretatives.

**-GWINNER, Arturo:** "La política comercial de España en los últimos decenios". A *Textos olvidados*, comp. por Fabián Estapé. [Madrid]: Ministerio de Estudios Fiscales, 1973. P.253-333.

Localització: Biblioteca de Ciències Socials de la UAB.

Contingut: aquest text és un clàssic per a l'estudi de la política aranzelària de l'època, vista per un coetani. Gwinner era un banquer berlinès, que exercí de cònsol a Madrid.

**-Homenaje nacional a la memoria del Excmo. Señor D. Antonio López y López primer Marqués de Comillas fallecido en Barcelona el día 16 de Enero de 1883.** Madrid: Establecimiento tipográfico de los Sucesores de Rivadeneyra, 1883.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: recull de premsa espanyola referent a la mort de López, amb petites biografies apologètiques i actes de l'enterrament.

**-Homenaje que la ciudad de Barcelona tributó a la memoria del Excmo. Sr. D. Antonio López y López, marqués de Comillas.** Barcelona: Imprenta Peninsular, 1883.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: treball de plantejament similar a l'anterior, centrat a la premsa barcelonina.

**-INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL:** *Contribución industrial. Reformas que deben introducirse en la Legislación de este ramo*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y Compañía, 1882.

Localització: Biblioteca del FTN.

Contingut: treball elaborat per l'IFTN davant de la polèmica modificació feta pel Govern liberal del reglament de la contribució industrial. Comença el llibre amb l'exposició que l'Institut adreça a les Corts per aquest afer, s'entra tot seguit en diverses consideracions generals i, finalment, s'analitza en una extensa memòria les modificacions que caldria introduir en aquest ram.

- JOVE Y BRAVO, Rogelio:** *Los foros. Estudio histórico y doctrinal, bibliográfico y crítico de los foros en Galicia y Asturias, por ... del Colegio de Abogados de Oviedo.* Madrid: Imprenta de la Revista de Legislación a cargo de M. Ramos, 1883. Biblioteca Jurídica de Autores Españoles, 13.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: llarg treball d'anàlisi històrica i jurídica de la forma contractual anomenada *foro*. Es fa ressó de les darreres modificacions legislatives, així com del debat parlamentari del projecte de 1878. Inclou uns apèndixs amb tota la legislació sobre el tema des del segle XII fins el moment d'edició del llibre, així com la bibliografia existent, inclosos articles de premsa.
- LABRA, Rafael M. de:** *Mi campaña en las Cortes Españolas de 1881 a 1883.* Madrid: Imprenta de Aurelio J. Alaria, 1885.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: recopilació de les intervencions al Congrés de Rafael María de Labra, diputat pel districte portoriqueny de Sábana-Grande, a les Corts de 1881-84, ja sigui en forma de discursos dins dels grans temes, com en intervencions menors (precis, preguntes) i proposicions de llei. Inclou també una llarga introducció justificadora de la seva activitat com a diputat pel districte antillà i dels seus plantejaments autonomistes. Tanca l'obra una reproducció d'articles de premsa seus, relatius als mateixos temes.
- LAFUENTE, Modesto:** *Historia general de España desde los tiempos primitivos hasta la muerte de Fernando VII. Por Don ... Continuada desde dicha época hasta nuestros días por Don Juan Valera. Con la colaboración de D. Andrés Borrego y D. Antonio Pirala.* Barcelona: Montaner y Simón, Editores, 1890. Tomo XXV, 1890.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: dens treball d'història sobretot política, que atorga un tractament important als treballs parlamentaris. Aquest volum va des de l'arribada del príncep Alfons a la península, fins a la seva mort. Inclou un índex general alfabètic, amb definicions per a cada entrada. Com a dada curiosa, l'original d'aquest volum es troba a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.
- LEÓN Y CASTILLO, Fernando de:** *Mis tiempos.* Madrid: Ediciones del Excmo. Cabildo Insular de Gran Canaria, 1978. 2 toms.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: memòries polítiques de León y Castillo, que va ocupar la cartera d'Ultramar i diversos destins diplomàtics.
- Leyes electorales de ayuntamientos, diputados provinciales, diputados a Cortes y senadores. Comprende la Ley de 20 de Agosto de 1870, con las reformas introducidas en ella por la de 16 de Diciembre de 1876; la de 8 de Febrero de 1877 para Senadores, y la de 20 de Julio del mismo año para Diputados a Cortes concordadas entre si y anotadas con las disposiciones que las aclaran o modifican por la redacción de El Consultor de los Ayuntamientos y de los juzgados municipales.** Madrid: Librería Científica, Religiosa y Literaria de F. Granell Aymat, 1878.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: recopilació de la legislació esmentada al títol, amb textos complementaris de les disposicions que s'esmenta a cada llei. Inclou com a apèndix la llei electoral de 28-12-1878.
- LINARES RIVAS, A.:** *La primera Cámara de la Restauración. Retratos y semblanzas.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de J.C. Conde y C<sup>a</sup>, 1878.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: aquest treball no inclou ressenyes de tots els parlamentaris d'aquesta legislatura, sinó sols d'alguns que l'autor considera més rellevants.
- LIST, Friedrich:** *Sistema nacional de economía política.* Traducción y prólogo de Miguel Paredes Marcos. 3<sup>a</sup> ed. Madrid: Ed. Aguilar, 1955. Biblioteca de Ciencias Sociales.  
Localització: Biblioteca de Ciències Socials de la UAB.  
Contingut: treball clàssic per als defensors del proteccionisme aranzelari.
- Manual de los Señores Diputados. Año de 1879.** Madrid: Imp. y Fund. de la Viuda e Hijos de J.A. García, 1879.
- Manual de los Señores Diputados. Mayo de 1884.** Madrid: Imprenta y Fundición de J.A. García, 1884.
- Manual de los Señores Senadores. Año de 1879.** Madrid: Imprenta y Fundición de J.A. García, 1879.  
Localització: el núm. 1, Arxiu del Congrés dels diputats; núm. 2, Biblioteca Figueras; núm. 3, Biblioteca Carandell.  
Contingut (de tots ells): aquests llibrets estaven destinats a servir com a guia de butxaca per als parlamentaris. Contenen tots els textos legals que el parlamentari podia utilitzar com a referència en un moment determinat de la sessió.

- MARTÍNEZ GARCÍA, Ramón:** *Sistema métrico decimal de medidas, pesas y monedas con figuras y tablas completas de reducción por D. ... profesor de la Escuela Pública Superior de la capital de Puerto-Rico.* [San Juan de Puerto-Rico]: Imprenta del Boletín Mercantil, 1882.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: treball plantejat en forma de manual, amb lliçons numerades. Explicacions i equivalències, junt amb materials per a exàmens. Inclou la moneda, amb equivalències amb la d'altres països.
- MOYA, Miguel:** *Oradores políticos (perfiles).* Madrid: Saenz de Jubera hermanos, editores, 1890. Colección Jubera.  
Localització: Biblioteca Nacional (Madrid).  
Contingut: aquest treball no pretén oferir una visió biogràfica dels personatges dels que tracta, sinó més aviat construir un daguerrotipus de tots ells, agafant com a fil conductor l'eloqüència.
- NAVARRO Y RODRIGO, Carlos:** *Un periodo de oposición.* Madrid: Imprenta de los Hijos de J.A. García, 1886.  
Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.  
Contingut: història política del primer tram de la Restauració, des dels primers moments fins el Govern Sagasta de febrer de 1881.
- NOGUÉS, Emilio J.M.:** *Historia crítica de la Restauración borbónica en España (veinticinco años de la historia contemporánea).* Continuación de la Historia de la revolución española por D. Vicente Blasco Ibáñez. Barcelona: La Enciclopedia Democrática, Casa Editorial de Román Gil, 1897. Tomo tercero.  
Localització: Biblioteca Figueras.  
Contingut: voluminosa crònica dels primers anys de la Restauració, plena de consideracions i de sortides de tema de l'autor cap a aspectes laterals.
- OLLER, Narcís:** *La febre d'or.* 3a ed. Barcelona: Edicions 62 i "la Caixa", desembre de 1986. Les millors obres de la literatura catalana, 48, 49.  
Localització: (és una edició recent).  
Contingut: novel·la ambientada en la Barcelona de principis dels anys vuitanta del segle XIX.
- OPISSO, Alfredo:** *Semblanzas políticas del siglo XIX.* Barcelona: Herederos de Juan Gili, Editores, 1908.  
Localització: Biblioteca d'Humanitats de la UAB.  
Contingut: aproximació biogràfica a diversos personatges polítics del segle XIX.
- PALACIO VALDÉS, Armando:** *Los oradores del Ateneo. Semblanzas y perfiles críticos por ... Primer Secretario de la sección de ciencias morales y políticas del Ateneo de Madrid.* Madrid: Casa Editorial de Medina, s/a.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: treball d'aproximació més aviat anecdòtica a un seguit de personatges vinculats a l'Ateneo de Madrid, agafant com a fil conductor llur oratòria.
- PANDO Y VALLE, Jesús:** *Regeneración económica. Croquis de un libro para el pueblo.* Madrid: Imprenta de Ricardo Rojas, 1897.  
Localització: Biblioteca Carandell  
Contingut: en part és un treball d'opinió i en part és una crònica superficial dels principals esdeveniments relacionats amb la política comercial i també financera entre 1875 i 1896.
- PÉREZ DE GUZMAN, Juan:** *La discusión parlamentaria de el [sic] tratado de comercio con Francia bajo el punto de vista del trabajo y de la riqueza nacional.* Madrid: Imprenta de Manuel G. Hernández, 1882.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: el llibre comença amb una llarga introducció, en la que l'autor fa un repàs històric del comerç espanyol, comparant-lo amb la situació europea i analitzant la situació econòmica espanyola. Exposa en forma de documents preliminars el text presentat al Congrés, les esmenes, el llistat de les votacions nominals, junt amb el mateix procés al Senat, més la llei sancionada. Dóna una caracterització ràpida dels diversos parlamentaris que intervenen al debat. Resumeix aquest des del punt de vista dels principals arguments que van anar apareixent, tot enumerant les intervencions que corresponen a cada apartat i prenent cites. Escrit en tot proteccionista.
- PI Y MARGALL, Francisco; PI Y ARSUAGA, Francisco:** *Historia de España en el siglo XIX. Sucesos políticos, económicos, sociales y artísticos, acaecidos durante el mismo. Detallada narración de sus acontecimientos y extenso juicio crítico de sus hombres.* Barcelona: Miguel Seguí Editor, 1902. Tomo VI.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: el volum agafa el període 1875-1895. Detallada història, sobretot política, escrita amb comentaris dels seus autors, i en la que es dóna un cert protagonisme a la trajectòria del republicanisme federal i a



l'activitat de Pi i Margall, amb reproducció textual de discursos i documents. S'atorga també força atenció als debats de les Corts.

**-PRÚGENT, Enrique:** *Los hombres de la Restauración. Autobiografías dirigidas y redactadas con la cooperación de distinguidos colaboradores.* 1ª ed. Madrid: Establecimiento Tipográfico de Gregorio Juste, 1880-1884. (5 tomos).

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: biografies de diversos personatges polítics del primer tram de la Restauració.

**-REAL ACADEMIA DE CIENCIAS MORALES Y POLITICAS:** *Necrologías de los señores académicos de número falecidos desde 1º de Julio de 1885 escritas y publicadas en virtud de lo que dispone el art. 52 del Reglamento de dicha Corporación.* Madrid: Imprenta del Asilo de Huérfanos del S.C. de Jesús, 1898. Tomo 1.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: recopilació de treballs necrològics dedicats als acadèmics la defunció dels quals s'hagi produït entre 1885 i 1898.

**-RIBÓ, José Joaquín:** *Estudios biográficos del ex-ministro de Ultramar Excmo. Señor Don Víctor Balaguer por Don ... Autor de la obra Historia de los Voluntarios Cubanos y de otras varias, y Fundador y Director del periódico La Integridad de la Patria.* Madrid: Imprenta de Fortanet, 1876.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: detallada biografia de Víctor Balaguer, que aborda la totalitat de la seva activitat. El treball s'atura el 1876, any de la seva publicació. Reprodueix textualment alguns dels seus discursos al Congrés durant el Sexenni i primera legislatura de la Restauració.

**-RUÍZ Y PORTA, Juan:** *Tarraconenses ilustres. Apuntes biográficos.* Tarragona, Establecimiento Tipográfico de F. Arís e hijo, 1891.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: aproximació biogràfica a diversos personatges de l'època de Tarragona i província.

**-SALVADÓ, José:** *Galería biográfico-fotográfica. El Episcopado español. Biografías de los esclarecidos Prelados que desde el año 1876 hasta la fecha han venido ocupando las Diócesis de España, con un discurso sobre la historia de la Iglesia Católica en nuestra patria, por D.P.F. Obra de lujo ilustrada con magníficos retratos fotográficos por D. L.R. y D. Publicada y dedicada a N.S. Padre el Inmortal Pío IX.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Luís Tasso, hijo, MDCCCLXXVII.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: ressenyes biogràfiques dels bisbes espanyols, acompanyades de llurs retrats.

**-SÁNCHEZ ORTIZ, Modesto; BERÁSTEGUI, Fermín:** *Las primeras cámaras de la Regencia. Datos electorales, estadísticos y biográficos.* Madrid: Imprenta de Enrique Rubiños, 1886.

Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Contingut: treball molt útil i amb gran quantitat de dades: resultats de les eleccions, candidats derrotats, petites ressenyes de cada parlamentari. La informació biogràfica que dóna de cada parlamentari és desigual. Igualment, dóna més importància als senadors que no pas als diputats.

**-SÁNCHEZ DE LOS SANTOS, Modesto:** *Las Cortes Españolas. Las de 1907.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de Antonio Marzo, 1908.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: ampli treball, amb nombroses dades biogràfiques dels parlamentaris i de la legislatura.

—, *Las Cortes Españolas. Las de 1910.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de A. Marzo, 1910.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: en la mateixa línia que l'anterior. El llibre inclou també tots els parlamentaris des dels anys quaranta.

**-SÁNCHEZ DE LOS SANTOS, Modesto; REDONDELA, Simón de la:** *Las Cortes Españolas: las de 1914.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de A. Marzo, 1914.

Localització: Biblioteca del Congrés dels diputats.

Contingut: completa els anteriors volums de 1907 i 1910. Igual que ells, conté alguns errors en les dates.

**-SEGOVIA, Angel M<sup>a</sup>:** *Figuras y figurones. Biografías de los hombres que más figuran actualmente.* 2ª edición corregida y aumentada. Madrid: Imprenta de Figuras y Figurones, 1882, (43 tomos).

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: ambiciós treball estructurat en 43 toms, que aplega informació sobre una gran quantitat de personatges de l'època.

- SERRANO Y OTEIZA, J.:** *Novísimo Código de Comercio. Anotado con la jurisprudencia del Supremo Tribunal de Justicia hasta el presente año inclusive. Comentado extensamente por ... Autor de varias obras jurídicas, Secretario de la Dirección y Redacción de la Gaceta de Registradores y Notarios y redactor de la Revista de Legislación y Jurisprudencia.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de Álvarez Hermanos, 1885.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: edició comentada del Codi de Comerç de 22-8-1885, acompanyat d'altra legislació complementària.
- SERRATE (KECTER), José María:** *Las cinco autoridades de Barcelona. Apuntes biográficos por Don ... Redactor del "Diario Mercantil". Estudios sobre la Exposición Universal celebrada en Barcelona el año 1888 y publicados en "El Diario Mercantil".* Barcelona: Imp. de El Diario Mercantil, 1888.  
Localització: Biblioteca del FTN.  
Contingut: el treball inclou una introducció, amb informació diversa relativa a l'Exposició Universal de 1888, com ara els membres de la comissaria règia i consell general i descripcions diverses. Inclou també les biografies de les "cinc autoritats": alcalde de Barcelona, governador civil, bisbe, president de la Diputació Provincial i capità general.
- SILVELA, Francisco:** *Discursos pronunciados en el Senado y en el Congreso de los diputados con motivo del mensaje del discurso de la Corona. Por el Excmo. Señor D. ..., ministro de la Gobernación. Publicanlo varios diputados.* Madrid, Est. Tip. de la Integridad de la Patria a cargo de Eduardo Viota, 1879.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: reproducció de les intervencions de Silvela a ambdues cambres.
- , Discursos políticos pronunciados por el diputado a Cortes Don ... durante las legislaturas de 1885 a 1890.** Publicanlo algunos correligionarios. Madrid: Imprenta y Litografía de los Huérfanos, 1892.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: recull de les intervencions de Silvela, ara a l'oposició, a la breu legislatura de 1885-86, encara de majoria conservadora, però amb Govern liberal, i a les Corts liberals de 1886-90.
- SOLSONA Y BASELGA, Conrado:** *Semblanzas de políticos.* Madrid: Librería de Fernando Fe, 1887.  
Localització: Biblioteca Figueras.  
Contingut: biografies d'una vintena de personatges polítics de primera fila.
- TÉBAR, Pedro E. de; OLMEDO, José de:** *Las segundas Cortes de la Restauración. Semblanzas parlamentarias.* Madrid: Imprenta de Manuel G. Hernández, 1879-80, (2 tomos).  
Localització: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.  
Contingut: es fa una petita ressenya de cada parlamentari, amb informacions desiguals. Dóna més informació dels senadors que dels diputats.
- TEJADA DE VALDOSERA, Conde de:** *Discursos y rectificaciones del Excmo. Sr. ... Ministro de Ultramar pronunciados en el Congreso de los Diputados y en el Senado con motivo de la discusión de los dictámenes de las Comisiones referentes a los proyectos de ley de presupuestos de las islas de Cuba y Puerto-Rico para el año económico de 1885-86.* Madrid: Imp. y Fund. de los Hijos de J.A. García, 1885.  
Localització: Biblioteca Carandell.  
Contingut: recopilació dels discursos del comte a ambdues cambres, sense comentaris addicionals.
- TORT Y MARTORELL, Javier:** *Tratado general de expropiación por utilidad pública, por ... Doctor en Derecho civil y canónico y en Administración, Abogado del Ilustre Colegio de Barcelona, Oficial jefe del Negociado de obras públicas del Excmo. Ayuntamiento Constitucional de la misma en virtud de oposición, Profesor sustituto de la asignatura de Derecho político y mercantil comparado de la Universidad literaria de la propia ciudad, Secretario general de la Academia de Derecho Administrativo establecida en ella, Académico numerario de Legislación y Jurisprudencia de la misma, etc., etc.* Barcelona: Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C<sup>a</sup>, 1879.  
Localització: Biblioteca de Catalunya.  
Contingut: treball dedicat a la legislació sobre expropiació forçosa per utilitat pública, estructurat en dues parts més apèndixs. A la primera, hi ha un estudi preliminar relatiu a l'expropiació, que conté apartats dedicats a la teoria jurídica sobre el tema, història de les lleis aprovades fins el moment i legislació als principals estats europeus. A la segona, es reproduïx el text de la llei de 10-1-1879, amb comentaris. Als apèndixs, s'inclou tota la legislació complementària relativa al tema, un resum del debat al Senat i un llistat de bibliografia.
- VALLEDOR, Rogelio; QUINTANA, Lorenzo Nicolás:** *Manuel de legislación agrícola. Disposiciones vigentes relativas al servicio agronómico de España. Recopiladas y anotadas por Don ..., Oficial del Negociado de Agricultura y D. ... Oficial de la Secretaría del Consejo superior de Agricultura, Industria y Comercio. Publicación autorizada de Real Orden.* Madrid: Establecimiento Tipográfico de M.P. Montoya y Compañía, 1882.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: recopilació legislativa de temes d'interès per al sector agrari, agrupats per seccions i amb comentaris a peu de plana. Inclou un índex de pàgines.

**-Vida política y parlamentaria del Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer, diputado a Cortes por Villanueva y Geltrú.**

Obra publicada y recopilada por el comité constitucional de dicha villa. Villanueva y Geltrú: Establecimiento Tipográfico de José A. Milá, 1880.

Localització: Biblioteca de Catalunya.

Contingut: recopilació dels discursos i treballs parlamentaris de Balaguer entre 1869 i 1880, amb una introducció i aclariments per a cada tema.

**-VIOR, Fermín: Leyes electorales para Diputados a Cortes y Senadores anotadas con la jurisprudencia ministerial, la del Tribunal de Actas graves y la del Supremo de Justicia, y con algunos comentarios, aclaraciones y formularios. Por D. ... Abogado de los Ilustres Colegios de Madrid y de Oviedo y jefe de negociado en el Ministerio de la Gobernación.** Madrid: Est. Tipográfico de Góngora, 1884.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: inclou les lleis electorals de 18-12-1878 (diputats) i 8-2-1877 (senadors). Combina la reproducció dels textos de les lleis amb paràgrafs aclaridors, provinents de la jurisprudència esmentada al títol.

**-WAL, César: Concordancias métrico-decimales, o repertorio práctico general de reducciones de las medidas y pesas antiguas castellanas y de todas las provincias de España a las del nuevo sistema métrico, y de éstas a aquellas, y ajustes de precios por mayor y menor de cualquier mercancías en todas las medidas métricas con respecto al coste de las antiguas, y de éstas con respecto al coste de las métricas, por todas las monedas. Libro del comercio, de las familias y de la propiedad. Obra necesaria a todas las clases de la sociedad y al alcance de todas las inteligencias.** Madrid: Imprenta de Tomás Rey, 1870.

Localització: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

Contingut: treball d'equivalències de pesos i mesures. La part central del llibre, està composta de taules —en té 1.013— en les que hom compara els diferents sistemes província per província, amb el mètric decimal.

## 6. Bibliografia posterior.

AGIRREAZKUENAGA, J.; URQUIJO, J.R.; SERRANO, S.; URQUIJO, M.: "Trayectorias de la élite parlamentaria vasca durante la crisis del Antiguo Régimen (1808-1876)". *Historia Contemporánea* 8 (1992), Universidad del País Vasco, Dossier "Las élites en la España contemporánea": 177-190.

AGIRREAZKUENAGA ZIGORRAGA, Joseba; SERRANO ABAD, Susana; URQUIJO GOITIA, José Ramón; URQUIJO GOITIA, Mikel: *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Vasconia (1808-1876)*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Legibiltzarra-Parlamento Vasco, 1993. Euskal Azterlan Bilduma- Colección Estudios Vascos, 6.

AGIRREAZKUENAGA, Joseba; SERRANO, Susana; URQUIJO, José Ramón; URQUIJO, Mikel: "La élite política. Fuentes y metodología para un estudio prosopográfico: Diccionario de los parlamentarios de Vasconia. 1808-1876". A *Élites. Prosopografía contemporánea*, ed. per Pedro Carasa Soto. Valladolid: Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones, 1994. Serie "Historia y Sociedad", nº 42. P.163-172.

AINAUD DE LASARTE, Josep Maria: *Ministres catalans a Madrid. De Ferran VII a José María Aznar*. 1a ed. Barcelona: Editorial Planeta, juny de 1996. Ramon Lluí, Espais.

ALBERTÍ, SANTIAGO: *El republicanisme català i la Restauració monàrquica (1875-1923)*. 1a ed. Barcelona: Albertí editor, desembre de 1972.

ALCINA ROVIRA, Amparo: *Aportación al estudio de las incidencias de la filoxera en el comercio exterior vinícola español. Datos de las Estadísticas de Comercio exterior y español*. Tesina de licenciatura dirigida por el Dr. Miquel Izard, Departamento de Historia de la Universidad Autónoma de Barcelona. 15 de Febrero de 1975.

ALTADILL I GINER, Miquel: *Francesc Gumà i Ferran (1833-1912)*. Vilanova i la Geltrú, [Ajuntament de Vilanova i la Geltrú], 1999. Retrat, 11.

ÁLVAREZ JUNCO, José: "Redes locales, lealtades tradicionales y nuevas identidades colectivas en la España del siglo XIX". A *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*, comp. per Antonio Robles Egea. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno Editores S.A., junio de 1996. P.71-94.

ANADÓN BENEDICTO, Juana: *La nobleza creada por Alfonso XII*. Memoria de Licenciatura presentada por ... y dirigida por el Dr. D. Emiliano Giralt Raventós. Barcelona: Facultad de Filosofía y Letras, Seminario de Historia, Junio 1974.

- ¾, "El Senado en el sistema político de la Restauración". A *El Senado en la historia*, coord. por Manuel Pérez Ledesma. Madrid: Dirección de Estudios y Documentación, Servicio de Publicaciones, Secretaría General del Senado, 1995. P.185-219.
- ¾, "Origen geográfico de los senadores de la monarquía alfoncina: 1876-1885". A *Profesor Nazario González. Una historia abierta*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona/ Universitat de Barcelona, 1998. Homenajes, 14. P.208-212.
- ANES ÁLVAREZ, Rafael: "Relaciones entre el ferrocarril y la economía española (1865-1935)". A ARTOLA, Miguel (ed.): *Los ferrocarriles en España. 1844-1943*. Tom 2: *Los ferrocarriles y la economía*. Madrid: Banco de España, 1978. P.355-552.
- ANGUERA, Pere: *Siluetes vuitcentistes. 20 impulsors del Reus del segle XIX*. Reus: Òptica La Creu Blanca, 1982.
- ¾, "La Restauració a la Catalunya urbana (1875-1900)". A *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, ed. per Conxita Mir Curcó. Lleida: Editorial Virgili & Pagès, Estudi General, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989. El Fil d'Ariadna, 1. P.17-36.
- ANSON-MEYER, Monique: *Un économiste du développement au XIX<sup>e</sup> siècle Friedrich List*. Préface de Gérard Destanne de Bernis. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 1982.
- Anuario de la Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona. Vida de periodistas ilustres (Pi y Margall, Mañé y Flaquer, Feliu y Codina, Durán y Bas, José Ixart, Prat de la Riba y M. de los S. Oliver). Seguido de otros documentos sobre la vida de la "Asociación de la Prensa de Barcelona" y de la "Federación de la prensa Catalano-Balear" y del primer catálogo de la "Biblioteca del Pueblo"*. Barcelona: Antonio López Llausás, impresor, MCMXXII.
- ARANA PÉREZ, Ignacio: *La liga vizcaína de productores y la política económica de la Restauración. 1894-1914*. Bilbao: Caja de Ahorros Vizcaína, 1988. Biblioteca de Historia del Pueblo Vasco, 6.
- ¾, "El movimiento patronal catalán y la Liga Nacional de productores (1894-1899): convergencias y divergencias entre las burguesías catalanas". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.145-157.
- ARDIT, M.; BALCELLS, A.; SALES, N.: *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1975*. Coordinada per A. Balcells. 2a ed. Barcelona: Edhasa, juny de 1980.
- ARMENGOL I SEGÚ, Josep; JANUÉ I MIRET, Maricó; RUBÍ I CASALS, M. Gemma: "Una primera aproximació al comportament electoral de les circumscripcions i districtes catalans durant la primera etapa de la Restauració (1876-1901)". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.9-15.
- ARRANZ, Luís; CABRERA, Mercedes: "El Parlamento de la Restauración". *Hispania* LV/1 189 (1995): 67-98.
- ARTAL, Francesc: "Vers una política econòmica nacionalista burgesa (1840-1913). A *Economia crítica: una perspectiva catalana*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 1973. Llibres a l'abast, 106. P.269-298.
- ¾, "Pere Estasen i el regionalisme econòmic". A *El pensament polític català (del segle XVII a mitjan segle XX)*, ed. d'Albert Balcells. Barcelona: Edicions 62, 1988. Estudis i documents, 42. P.143-158.
- ¾, *Pensament econòmic català 1840-1898: del proteccionisme al regionalisme econòmic*. Tesis doctoral dirigida pel Dr. Ernest Lluch i Martín. Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, Departament d'Història i Institucions Econòmiques, 1991.
- ¾, "Contingut econòmic del regionalisme polític català". *Afers, fulls de recerca i pensament* 13 (1992), dossier "Cent anys de catalanisme": 81-101.
- ARTOLA, Miguel: *Partidos y programas políticos 1808-1936*. Madrid: Aguilar, 1974. Cultura e historia (2 tomos).
- , "La acción del Estado". A *Los ferrocarriles en España. 1844-1943. I. El Estado y los ferrocarriles*, ed. per Miguel Artola. Madrid: Banco de España, 1978. P.339-453.
- ¾, "El sistema político de la Restauración". A *La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, ed. per M. Tuñón de Lara. 1ª ed. Madrid: Siglo XXI Editores, marzo de 1985. P.11-20.
- ATIENZA, Julio de, barón de Cobos de Belchite: *Nobiliario español. Diccionario heráldico de apellidos españoles y de títulos nobiliarios*. Madrid: M. Aguilar S.A. de Ediciones, 1954.
- BAHAMONDE MAGRO, Ángel: "La vieja nobleza y el mundo de los negocios: las causas de un alejamiento". A *España entre dos siglos (1875-1931). Continuidad y cambio*. VII Coloquio de Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. por J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores, S.A., marzo de 1991. P.23-34.
- BALCELLS, Albert; CULLA, Joan B.; MIR, Conxita: *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923. Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*. Barcelona: Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, 1982. Estudis electorals, 4.
- BANCO HISPANO-COLONIAL: *Historial del ...* Barcelona: Instituto Gráfico Oliva de Vilanova, 1943.

- BARBAZA, Y.: "La industria del corcho en Cataluña septentrional". *Estudios Geográficos* 73 (noviembre 1958). CSIC, Instituto "Juan Sebastián Elcano": 539-552.
- BASAS FERNÁNDEZ, Manuel: "La vinculación entre el proteccionismo vasco y el catalán". A *Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos*. Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia celebrado en Sitges: 20-22 diciembre 1982, ed. per Manuel González Portilla, Jordi Maluquer de Motes; Borja de Riquer Permanyer. Bellaterra: Universidad Autónoma de Barcelona, 1985. P.267-280.
- BASTINOS, Antonio J.: *Espanoles contemporáneos. Enciclopedia biográfica*. Precedida de una biografía del autor por D. Francisco Puig y Alfonso. Obra póstuma. Barcelona: s/n., 1929.
- BAYERRI RAGA, Josep: *Teodoro González i la Tortosa de la Restauració a través de la premsa (1875-1902)*. 1a ed. Tortosa: Dertosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, Editorial, 1996.
- BAYÓN, Emili et. al.: "L'aparició del món contemporani (1860-1914)". A *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, coord. per Jordi Casassas. Primera edició: Barcelona, Pòrtic, setembre del 1999. Monografies. P.95-196.
- BAUDIN, Louis: Frédéric Bastiat. Paris: Librairie Dalloz. Collection des Grands Économistes, 1962.
- BENAÛL I BERENGUER, Josep M.; CASTAÑEDA I PEIRÓN, Lluís; DELGADO I RIBAS, Josep M.; NADAL I OLLER, Jordi; PASCUAL I DOMÉNECH, Pere; TAFUNELL I SAMBOLA, Xavier: "Indústria, transports i finances". Tom 3 d'*Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
- BENAÛL BERENGUER, Josep Maria: "Especialización y adaptación al mercado de la industria textil lanera, 1750-1913". A *La cara oculta de la industrialización española*, ed. per Jordi Nadal y Jordi Catalán. Madrid, Alianza Editorial, 1994. Alianza Universidad.
- BENAVENTE, Jaime; GIRALT I RAVENTÓS, Emili; NICOLAU I NOS, Roser: "Població i agricultura". Tom 2 d'*Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1990.
- BENGOCHEA, Soledad: "El sorgiment de dos models organitzatius per a la patronal catalana". *L'Avenç* 138 (juny 1990), dossier "La patronal catalana, dos-cents anys d'història": 32-34 i 51-53.
- ¾, "Les organitzacions patronals en el tombant de segle". *Afers, fulls de recerca i pensament* 13 (1992), dossier "Cent anys de catalanisme": 103-120.
- ¾, [B. ECHAONDO, S.]: "Restauració i actituds organitzatives i corporativistes de la patronal catalana". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.251-257.
- ¾, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya*. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, octubre de 1994. Biblioteca Abat Oliva, 139.
- BENGOCHEA, Soledad; BRAVO, Montserrat: "Auge asociativo y pensamiento corporativo entre la burguesía catalana de la Restauración". A *Segundo Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea. Comunicaciones*. Ponencia 2: "Aristocracia y burguesía urbana". S/l.: s/n., s/a.
- BERNAL, Antonio M.: "La llamada crisis finisecular (1872-1919)". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.215-263.
- B [ERNAT] DE CELIS, Jacqueline: *Los grupos de presión en las democracias contemporáneas (Gran Bretaña, Francia y Estados Unidos de América)*. Prólogo de Manuel Jiménez de Parga. Madrid: Editorial Tecnos, S.A., 1963. Ciencias Sociales, 28.
- BERTRAN I PIJOAN, Lluís: *Glossa Biogràfica a Manuel Duran i Bas*. Barcelona: s/n., 1923.
- BERTELSEN REPETTO, Raúl: *El Senado en España*. Madrid: Instituto de Estudios Administrativos, 1974. Estudios de la Administración.
- BHAGWATI, Jagdish: *El proteccionismo*. Madrid: Alianza Editorial, 1991. Alianza Universidad, Economía, 687.
- BISBAL I SENDRA, Maria Antònia; MIRET I SOLÉ, Maria Teresa: *Diccionari Biogràfic d'Igualadins*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, 1986. Fundació Salvador Vives i Casajuana, 98.
- BRAVO SAN JOSÉ, Montserrat: *Los parlamentarios catalanes y la polémica arancelaria (1886-1890)*. Trabajo de investigación de doctorado de 9 créditos del programa de tercer ciclo "Estat i Nació", dirigido por el Dr. Nazario González, 1989.
- CABANA, Francesc: *Bancs i banquers a Catalunya*. 1a ed. Barcelona, Edicions 62, abril 1972. Llibres a l'abast, 99.
- ¾, "La febre d'or del 1881 i els seus protagonistes". *Banca Catalana*, Publicación de información económica, 48 (marzo 1978): 1-17.
- ¾, *Història del Banc de Barcelona (1844-1920)*. Barcelona: edicions 62, maig de 1978. Llibres a l'abast, 141.
- ¾, *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992-1994 (4 vols.).

- ¾, [C. I VANCELLS, F.]: "La banca catalana". *L'Avenç* 209 (desembre 1996), dossier "La banca a l'Espanya contemporània": 60-63.
- ¾, *La burgesia catalana. Una aproximació històrica*. 1a ed. Barcelona: Proa, març de 1996.
- CADAFALCH, Cristina: "El capital indià en la construcció de la xarxa dels ferrocarrils catalans". *L'Avenç* 180 (abril 1994), dossier "Els ferrocarrils: empresa i servei": 56-59.
- CALERO AMOR, Antonio M<sup>a</sup>: "Los precursores de la monarquía democrática". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1<sup>a</sup> ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.21-54.
- CALVO Y CONEJO, Manuel. CONGRESO DE LOS DIPUTADOS: *Incompatibilidades e incapacidades parlamentarias (1810-1910)*. Madrid: Imp. y Encuad. de Valentín Tordesillas, 1916.
- CAMINAL I BADIA, Montserrat: "L'IACSI: de la política de grup de pressió a la política regionalista". Comunicació presentada al Segon Col.loqui d'Història Agrària, organitzat pel CEHI, desembre de 1986 (treball inèdit).
- ¾, "La fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre: els seus homes i les seves activitats (1851-1901)". *Recerques* 22 (1989): 117-135.
- CAMPS I ARBOIX, Joaquim: *Duran i Bas*. Pròleg de Josep Ma. Pi i Suñer. Barcelona: Editorial Aedos, 1961.
- ¾, *El memorial de Greuges* [sic]. Barcelona: Rafael Dalmau editor, 1968. Episodis de la Història, 104.
- CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa: "L'Ajuntament de Barcelona i el règim restauracionista (1875-1901)". *L'Avenç* 116 (juny 1988): 8-15.
- , "L'Ajuntament de Barcelona durant la Restauració: del corporativisme a la mediatització". *L'Avenç* 132 (desembre 1989): 10-14.
- ¾, "La classe política barcelonina. Substrat sòcio-econòmic dels consistoris (1875-1901)". A *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, ed. per Conxita Mir Curcó. Lleida: Editorial Virgili & Pagés. Estudi General. Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989. El Fil d'Ariadna, 1. P.37-58.
- ¾, "La representación política de Barcelona bajo el signo caciquil". *Historia social* 11 (otoño 1991): 97-122.
- ¾, "Dinastisme i notables locals: l'arrelament social i urbà. Els consistoris a la ciutat de Barcelona". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.23-27.
- ¾, "Dominis socials i poder local a Barcelona. Del Sexenni democràtic a la Restauració borbònica". *Afers, fulls de recerca i pensament* 16 (1993), dossier "La burgesia dels Països Catalans al segle XIX": 439-453.
- ¾, *El personal polític de l'Ajuntament de Barcelona (1877-1923). Del provincialisme corporatiu al cosmopolitisme classista*. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, gener de 1996. Biblioteca Abat Oliva, 159.
- CARASA, Pedro (ed.): *Élites castellanas de la Restauración. I: Diccionario biográfico de parlamentarios castellanos y leoneses (1876-1923). II: Una aproximación al poder político en Castilla*. Valladolid: Junta de Castilla y León, Consejería de Educación y Cultura, 1997.
- CARDONA, Gabriel: *El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil*. 1<sup>a</sup> ed. Madrid: Siglo veintiuno de España Editores, S.A., mayo de 1983.
- CARNERO I ARBAT, Teresa: *Expansión vinícola y atraso agrario 1870-1900*. Prólogo de Josep Fontana. S/I.: Edición del Servicio de Publicaciones Agrarias. Ministerio de Agricultura, Secretaría General Técnica, 1980. Serie Estudios.
- CARRERA PUJAL, Jaime: *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Tomo VI: "De la Restauración al desastre colonial". Barcelona: Bosch Casa Editorial, 1958.
- ¾, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*. Tomo I: "La cuestión arancelaria". Barcelona: Bosch Casa Editorial, 1960.
- CARRERAS, Albert:: "Cataluña, primera región industrial de España". A *Pautas regionales de la industrialización española (siglos XIX y XX)*, dir. y coord. por Jordi Nadal y Albert Carreras. 1<sup>a</sup> ed. Barcelona: Editorial Ariel, S.A., enero 1990. Ariel Historia, Sección Historia Económica. P.259-295.
- "Cartas de Flores de Lemus al ministro de Hacienda García Alix". *Hacienda Pública Española* 42-43 (1976). Ministerio de Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales: 383-421.
- CASARES ALONSO, Anibal: *Estudio histórico-económico de las construcciones ferroviarias españolas en el siglo XIX*. Madrid, Publicaciones de la Escuela Nacional de Administración Pública, 1973. Estudios del Instituto Iberoamericano de Desarrollo Económico.
- CASASSAS I YMBERT, Jordi: *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*. Pròleg de Josep Andreu i Abelló. Epíleg de Jordi Maragall i Noble. 1a ed. Barcelona: Edicions de la Magrana & Institut Municipal d'Història (Ajuntament de Barcelona), març de 1986. Curs d'Història de Catalunya, 10.
- , *Intel.lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*. *Estudis sobre les bases culturals i estratègiques del catalanisme*. 1a ed. Sant Cugat del Vallès: Amelia Romero, editora, novembre de 1989. Els llibres de la frontera, Coneguem Catalunya, 29.

- CASASSAS, Jordi; GHANIME, Albert: "Segle XIX. De principi de segle a la dècada dels seixanta. Anys de transició i constitució sectorial". A *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, coord. per Jordi Casassas. Primera edició: Barcelona, Pòrtic, setembre del 1999. Monografies. P. 31-93.
- CASASÚS, Josep M.: *Periodisme català que ha fet història*. 1a edició: Barcelona, Proa, juny 1996.
- CASTERA ARCHIDONA, Ramón: "Ideas y actitudes del conservadurismo burgués catalán ante los inicios del reformismo social de la Restauración". A *El reformismo social en España: la comisión de reformas sociales*. Actas de los IV coloquios de historia. [Córdoba]: Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1987. P.191-201.
- CASTERÁS, Ramón: *Actitudes de los sectores catalanes en la coyuntura de los años 1880*. Barcelona: Ed. Antrophos, 1985. Historia, Ideas y Textos, 11.
- CASTRILLEJO IBÁÑEZ, Félix M<sup>a</sup>; FERNÁNDEZ SANCHA, Antonio: "Aproximación a un estudio de las elites castellanas durante la Restauración. Diputados y senadores por Burgos (1875-1923)". *Boletín de la Institución Fernán González*, 208 (1994): 141-161.
- CEPEDA ADÁN, José: "Sagasta y la incorporación de la izquierda a la Restauración. El gobierno de 1881 a 1883". A *Historia social de España. Siglo XIX*. Madrid: Guadiana de Publicaciones S.A., 1972. P.309-335.
- ¾, *Sagasta, el político de las horas difíciles*. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1995. Monografías, 64.
- CIVERA GUERRERO, M<sup>a</sup> Ángeles: *Las elecciones legislativas en Barcelona capital (1875-1899)*. Tesis doctoral dirigida por el Dr. Nazario González González. Departamento de Historia Moderna y Contemporánea, Facultad de Letras, Universidad Autónoma de Barcelona, 1992.
- COLOMINES I COMPANYYS: *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993. Biblioteca Abat Oliva, 133.
- COMALADA I NEGRE, Àngel: "L'aspecte jurídic del Memorial de Greuges". A *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Pròleg de Josep Benet. 1a ed. Barcelona: Edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1986. Curs d'Història de Catalunya, 11. P.57-86.
- COMELLAS, José Luís: *Cánovas del Castillo*. 1ª edició. Barcelona: Editorial Ariel, octubre 1997. Ariel Historia.
- COMÍN, Francisco: "La política fiscal en España entre 1874 y 1914: algunas precisiones". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.189-212.
- ¾, [C. COMÍN, F.]: *Hacienda y economía en la España contemporánea (1800-1936)*. Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda. Instituto de Estudios Fiscales, 1988 (2 vols.).
- CONGRESO DE LOS DIPUTADOS: *Constituciones y reglamentos*. Madrid: Imp. de Ramona Velasco, Viuda de P. Pérez, 1931.
- CORDERO, Ramón; MENÉNDEZ, Fernando: "El sistema ferroviario español". A ARTOLA, Miguel (ed.): *Los ferrocarriles en España. 1844-1943*. Tom 1: *El Estado y los ferrocarriles*. Madrid: Banco de España, 1978. P.161-338.
- CORTS I BLAY, Ramon, et. al. (dir): *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. 1a ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions & Editorial Claret, novembre 1998 (vol I), gener 2000 (vol II).
- COSTA, Francesc: *Josep García Oliver. Una vida, una ciutat*. Mataró: Ajuntament de Mataró, Conselleria de Cultura i Participació, abril 1984. Quaderns de Cultura, sèrie mataronins il·lustres, 2.
- COSTA, M<sup>a</sup> Teresa: *Financiación exterior del capitalismo español en el siglo XIX*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1983.
- COSTAS, Antón: "Laureà Figuerola, Catalunya i la reforma liberal". *L'Avenç* 67 (gener 1984): 46-49.
- CUADRADO, Miguel M.: *Elecciones y partidos políticos de España (1868-1931)*. Madrid: Ed. Taurus, 1969. Biblioteca Política Taurus, 13.
- DALMAU, Antonio R.: *Del "Carril" de Mataró al directo de Madrid. Historia anecdótica de los ferrocarriles de Barcelona*. Barcelona: Ediciones Librería Millá, 1946. Monografías Históricas de Barcelona, 15.
- DARDÉ, Carlos: "Cánovas y el nacionalismo liberal español". A *Nación y Estado en la España liberal*, ed. por Guillermo Gortázar. Madrid: Editorial Noesis, 1994. P.209-238.
- , *La Restauración, 1875-1902. Alfonso XII y la regencia de María Cristina*. 1ª ed. Madrid: Historia 16, temas de hoy, enero de 1997. Historia de España, 24.
- DEANE, Phyllis: *La primera revolución industrial*. 2ª ed. Barcelona: Ediciones Península, septiembre 1972. Historia, ciencia, sociedad, 22.
- DENIS, Henri: *Historia del pensamiento económico*. Esplugues de Llobregat: Ediciones Ariel, 1970.
- DEU I BAIGUAL, Esteve: "Consolidació i lideratge de la indústria tèxtil llanera". A *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, ed. per Josep M. Benaul, Jordi Calvet i Esteve Deu. 1a ed. Barcelona: Fundació Bosch i Cardellach, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, desembre de 1994. Biblioteca Abat Oliva, 145. P.67-93.

- Diccionari biogràfic*. Barcelona: Albertí editor, 1966 (4 toms).
- Diccionario de historia eclesiástica de España*. Dirigido por Quintín Aldea, Tomás Martínez y José Vives Gatell. Madrid: Instituto Enrique Flórez, CSIC, 1972 (4 tomos).
- 200 catalans a les Amèriques, 1493-1987*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, Comissió Catalana del Cinquè Centenari del Descobriment d'Amèrica, gener 1988.
- DUARTE, Àngel: *La España de la Restauración*. 1ª ed. Barcelona: Hipòtesi, octubre 1997. Historia contemporànea.
- ECHEVARRÍA, Lamberto de: *Episcopologio Español Contemporáneo (1868-1985). Datos biográficos y genealogía espiritual de los 585 Obispos nacidos o consagrados en España entre el 1 de enero de 1868 y el 31 de diciembre de 1985*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 1986.
- ESPADAS BURGOS, Manuel: *Alfonso XII y los orígenes de la Restauración*. Madrid: C.S.I.C., 1975. Historia de España en el mundo moderno, 5.
- ESTAPÉ, Fabián: "Proteccionismo, autarquía y librecambio. Perspectiva histórica y situación actual". A *Ensayos sobre economía española*. Barcelona: Ediciones Ariel, 1972. Colección Laureano Figuerola, Departamento de Teoría Económica, Facultad de Ciencias Económicas, Universidad de Barcelona.
- FERNÁNDEZ ALMAGRO, M.: *Historia política de la España contemporánea. 1. 1868-1885*. Madrid, Alianza Editorial, 1968. El Libro de Bolsillo, Humanidades, 107.
- ¾, [F. A., Melchor]: *Cánovas. Su vida y su política*. 2ª ed. Madrid: Ediciones Tebas, 1972. Políticos y Financieros.
- FERNÁNDEZ DOMÍNGUEZ, Arturo: *Leyes electorales españolas de diputados a Cortes en el siglo XIX. Estudio histórico y jurídico-político*. 1ª ed. Madrid, Editorial Civitas, 1992.
- Ferrocarriles y tranvías 1: Legislación de ferrocarriles. Disposiciones vigentes sobre su concesión, construcción y explotación, con notas, índices y un estudio preliminar por la redacción de la Revista de los Tribunales*. Madrid: Centro Editorial Góngora, 1915. Códigos y Leyes españoles (Manuales teórico-prácticos).
- FIESTAS LOZA, Alicia: "Codificación procesal y estado de la administración de justicia (1875-1915)". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.413-433.
- FIGUERAS PAMIES, Montserrat: *La Escuela Jurídica catalana frente a la Codificación española. Duran y Bas: su pensamiento jurídico-filosófico*. Barcelona: Bosch, Casa Editorial S.A., 1987.
- FIGUERES, Josep M.: "Valentí Almirall i el Memorial de Greuges: del "Diari Català" a la "Renaixensa" (1879-1885)". A *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Pròleg de Josep Benet. 1a ed. Barcelona: Edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1986. Curs d'Història de Catalunya, 11. P.43-55.
- FLAQUER MONTEQUI, Rafael: "La representació en la España constitucional: unicameralismo y bicameralismo". A *El Senado en la historia*, coord. por Manuel Pérez Ledesma. Madrid: Dirección de Estudios y Documentación, Servicio de Publicaciones, Secretaría General del Senado, 1995. P.83-111.
- FLUVIA I ESCORSA, Armand de: *Los vizcondes y el vizcondado de Peralada, también llamado de Caramenço y de Verges o, finalmente, de Rocabertí*. Madrid, Aparte de la revista *Hidalguía*, s/a.
- FONTANA, Josep: *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX*. Esplugues de Llobregat: Editorial Ariel, 1973.
- ¾, *La Hacienda en la historia de España, 1700-1931*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, Ministerio de Hacienda, 1980.
- ¾, "Els catalans en la política espanyola al segle XIX". A *Catalunya i Espanya al segle XIX*. 1a ed. Barcelona: Columna, abril 1987. Estudis i assaigs, 8. P.9-18.
- FORNER, Salvador; GARCÍA, Mariano: *Cuneros y caciques*. Alicante: Patronato municipal del V centenario de la ciudad de Alicante, 1990. Quinto Centenario, 4.
- FRADERA, Josep M.: "Víctor Balaguer i la política colonial espanyola". *Actes del Col.loqui sobre el Romanticisme "XIX, El Segle Romàntic", Vilanova i la Geltrú, 2, 3 i 4 de febrer de 1995*. Biblioteca Museu Balaguer, octubre 1997. P.455-462.
- , "Visibilitat i invisibilitat de Víctor Balaguer". *L'Avenç* 262 (octubre 2001), dossier "Víctor Balaguer. Romàntic i liberal". 19-26.
- FRAILE BALBÍN, Pedro: *Industrialización y grupos de presión. La economía política de la protección en España 1900-1950*. Madrid, Alianza Editorial, 1991. Alianza Universidad, Economía, 681.
- FRAUCCI, Ricardo: *Liberalismo y proteccionismo*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1988. El mundo contemporáneo, serie Economía e Historia, 7.
- FUENTES IRUROZQUI, Manuel: *Etapas del proteccionismo (Del Nacionalismo de List al Nuevo Orden Económico)*. Madrid: Diana Artes Gráficas, 1943.
- GABINET DE LLENGUA CATALANA, UAB: *Les referències i les citacions bibliogràfiques, les notes i els índexs*. Bellaterra: UAB, 1994.



- GABRIEL, Pere: "Espacio urbano y articulación política popular en Barcelona, 1890-1920". A *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*. VII Coloquio de Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. por José Luís García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo veintiuno editores, abril de 1992. P.61-94.
- GACTO FERNÁNDEZ, Enrique: "El Código de comercio de 1885". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.401-412.
- GALLEGO MARTÍNEZ, Domingo; PINILLA NAVARRO, Vicente: "Del librecambio matizado al proteccionismo selectivo: el comercio exterior de productos agrarios y alimentos en España entre 1849 y 1935". *Revista de Historia Económica* XIV/2 i XIV/3 (1996): 376-420 i 619-639.
- GARCÍA BALANÀ, Albert: "Política burguesa i identitats conservadores". A *Història de la cultura catalana*, dir. per Pere Gabriel. Volum V: "Naturalisme, positivisme i catalanisme 1860-1890". 1a ed. Barcelona: Edicions 62, novembre de 1994. P.165-196.
- GARCÍA-CARRAFFA, Alberto y Arturo: *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana*. Madrid: 1962 (88 tomos).
- ¾, *El Solar catalán, valenciano y balear*. Con la colaboración de Armando de Fluvià y Escorsa. 1ª ed. San Sebastián: Librería Internacional, 1968 (4 tomos).
- GARCÍA MADARIA, José Mª: *Estructura de la Administración Central (1808-1931)*. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública, 1982. Colección Estudios de Historia de la Administración.
- GARCÍA-NIETO, Mª Carmen; DONEZAR, Javier Mª: *Restauración y desastre, 1874-1898*. Madrid: Guadiana de Publicaciones, S.A., 1972. Bases documentales de la España contemporánea, 4.
- GARCÍA VENERO, Maximiano: *Rius y Taulet. Veinte años de Barcelona (1868-1888)*. [Madrid]: Editora Nacional, MCMXLIII.
- ¾, *Cataluña (síntesis de una región)*. [Madrid]: Editora Nacional, 1954.
- GINER, Salvador; PÉREZ YRUELA, Manuel: "Sobre el origen, naturaleza y modalidades del corporativismo". A *El corporativismo en España*, ed. per Manuel Pérez Yruela; Salvador Giner. 1ª ed. Barcelona: Editorial Ariel, S.A., octubre 1988. Ariel Sociología. P.15-65.
- GIRALT I RAVENTÓS, Emili: *La Compañía General de Tabacos de Filipinas 1881-1981*. Barcelona: Compañía General de Tabacos de Filipinas, Noviembre de 1981.
- GÓMEZ OCHOA, Fidel: "El conservadurismo canovista y los orígenes de la Restauración: la formación de un conservadurismo moderno". A *La Restauración, entre el liberalismo y la democracia*, ed. per Manuel Suárez Cortina. Madrid: Alianza editorial, 1997. Alianza Universidad. P. 109-155.
- GÓMEZ MENDOZA, Antonio: "Transportes y crecimiento económico (1830-1930)". A *La modernización económica de España 1830-1930*, ed. per Nicolás Sánchez Albornoz. Madrid: Alianza Editorial, 1985. Alianza Universidad. P.102-120.
- GONZÁLEZ, Nazario: "El contexto político de la Comisión de Reformas Sociales o el Gabinete de los cien días de J. Posada Herrera". A *El reformismo social en España: la comisión de reformas sociales*. Actas de los IV coloquios de historia. [Córdoba]: Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1987. P.85-101.
- ¾, (ed.): *Los diputados catalanes en el Congreso Español 1893-1923 \*\*\* Els diputats catalans en el Congrés Espanyol 1893-1923*. Barcelona: s/n, 1994.
- GONZÁLEZ MUÑIZ, Miguel Angel: *Constituciones y Elecciones españolas. Historia y anécdota (1810-1936)*. Madrid: Ediciones Júcar, 1978. Crónica General de España, 21.
- GONZÁLEZ PORTILLA, Manuel: "Industrialización y política en la Restauración: la formación de una nueva élite política". A *Élites. Prosopografía contemporánea*, ed. per Pedro Carasa Soto. Valladolid: Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones, 1994. Historia y Sociedad, 42. P.98-135.
- Grandezas y títulos del Reino. Guía oficial*. Madrid: Ministerio de Justicia, 1984.
- GRAU, Ramon; NADAL, Margarida: *La unificació municipal del pla de Barcelona 1874-1897*. Primera edició. Barcelona: Institut Municipal d'Història de Barcelona & Proa, desembre de 1997. BCN Biblioteca Històrica, 5.
- GUSTEMS TORRENT, Antoni: *Les eleccions provincials a Girona (1875-1923)*. Tesis doctoral [sota la direcció del Dr. Nazario González González. Departament d'Història Moderna i Contemporània, UAB], s/a.
- HERNÁNDEZ, Telesfor-Marcial: "Tensiones familiares i patrimonio. Ventura i desventura de la fortuna acumulada pel Marquès de Campo". *Afers, fulls de recerca i pensament* 16 (1993), dossier "La burgesia dels Països Catalans al segle XIX: 347-361.
- ¾, [H., Telesforo M.]: "Negocis i ferrocarrils: el perfil dels concesssionaris (1845-1855)". *L'Avenç* 180 (abril 1994), dossier "Els ferrocarrils: empresa i servei": 12-17.

- HINA, Horst: *Castilla y Cataluña en el debate cultural 1714-1939. Historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*. Barcelona: Ediciones Península, 1986. Historia, ciencia, sociedad, 195.
- IGLÉSIES, Josep: *La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, març 1968. Llibres a l'abast, 55.
- IZARD, Miguel: "Dependencia y colonialismo. La Compañía General de Tabacos de Filipinas". *Moneda y Crédito* 130 (Septiembre 1974), Madrid: 47-89.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, [I., Miquel]: *Manufactureros, industriales y revolucionarios*. Barcelona: Editorial Crítica, 1979. Historia, 6.
- JACOB CALVO, Juan: *La capitania general de Cataluña de 1875 a 1931. La actuación política de los capitanes generales*. Resumen de la Tesis doctoral presentada para aspirar al grado de Doctor en Geografía e Historia. Barcelona: Universidad de Barcelona, secretariado de publicaciones, intercambio científico y extensión universitaria, 1978.
- JANUÉ I MIRET, Marició: "Continuïtat i discontinuïtat política entre el Sexenni i la Restauració. La participació dels que van ser diputats a Corts i provincials per la ciutat de Barcelona durant el Sexenni revolucionari en el règim de la Restauració". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.61-68.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *La Junta Revolucionària de Barcelona de l'any 1868*. 1a ed. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Eumo Editorial, juliol de 1992. Jaume Caresmar, 3.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, [J., M.]: "Les professions burgeses a la historiografia". *L'Avenç* 173 (setembre 1993): p.8-13.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "La participació de la burgesia en el Sexenni revolucionari. Estructura sòcio-professional de la classe política barcelonina". *Afers, fulls de recerca i pensament* 16 (1993), dossier "La burgesia dels Països Catalans al segle XIX": 455-470.
- JANUÉ, Marició; RUBÍ, Maria Gemma: "Las élites en la Cataluña contemporánea (1834-1936): un breve estado de la cuestión historiográfico (recientes aportaciones)". A *Élites. Prosopografía contemporánea*, ed. per Pedro Carasa Soto. Valladolid: Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones, 1994. Historia y Sociedad, 42. P.269-276.
- JARDÍ, Enric: *1.000 famílies catalanes*. Barcelona: Dopesa, 1977.
- JOANQUET, Aurelio: *Alfonso Sala Argemí, conde de Egara. Visión de una época. Debelación del nacionalismo catalanista. Luchas entre librecambistas y proteccionistas. Progreso de la técnica textil*. Madrid: Espasa-Calpe S.A., 1955.
- JORDA OLIVES, Mercedes: "Las instituciones industriales catalanas y la comisión de reformas sociales". A *El reformismo social en España: la comisión de reformas sociales*. Actas de los IV coloquios de historia. [Córdoba]: Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1987. P.215-225.
- JOVER ZAMORA, José María: "La época de la Restauración. Panorama político-social, 1875-1902". A *Historia de España*, dir. por Manuel Tuñón de Lara. Tomo VIII: "Revolución burguesa, oligarquía y constitucionalismo (1834-1923)". 1ª ed. Madrid: Editorial Labor S.A., mayo 1981. P.269-406.
- JUNQUERAS, Oriol: *Els catalans i Cuba*. 1a ed. Barcelona: Proa, febrer 1998. La Mirada històrica.
- JUTGLAR, Antoni: *Els burgesos catalans*. Barcelona, Editorial Norfeu, 1966. Vivisecció, 1.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Ideologías y clases en la España contemporánea. Aproximación social de las ideas*. Tomo II. 2ª ed. Madrid: Editorial Cuadernos para el diálogo S.A., mayo de 1971. Divulgación universitaria, Cuestiones españolas, 20.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "Notas sobre la evolución de las burguesías españolas en el siglo XIX". A *Historia social de España. Siglo XIX*. Madrid, Guadiana de Publicaciones S.A., 1972. P.113-129.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Història crítica de la burgesia a Catalunya*. Barcelona: Dopesa, 1972. Pinya de Rosa, 2.
- LAGOUTTE, Nathalie: "El Cercle del Liceu: exemple de sociabilitat burgesa, urbana i formal a la Barcelona del segle XIX". *L'Avenç* 169 (abril 1993), dossier "La burgesia catalana en el segle XIX": 54-57.
- LARIO, Ángeles: *El Rey, piloto sin brújula. La Corona y el sistema político de la Restauración (1875-1902)*. Prólogo de Javier Tusell. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, Biblioteca Nueva, 1999. Colección Historia Biblioteca Nueva.
- LINZ, Juan J.: "Continuidad y discontinuidad en la élite política española: de la Restauración al régimen actua". A *Estudios de ciencia política y sociología. Homenaje al profesor Carlos Ollero*. Madrid: s/n., 1972. P.361-423.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "Política e intereses a lo largo de un siglo en España, 1880-1980". A *El corporatismo en España*, ed. per Manuel Pérez Yruela; Salvador Giner. 1ª ed. Barcelona, Editorial Ariel, S.A., octubre 1988. Ariel Sociología. P.67-123.
- LLUCH, Ernest: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1849). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62 S.A., desembre de 1973. Estudis i documents, 22.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "La "gira triomfal" de Cobden per Espanya (1846)": *Recerques* 21 (1988): 71-90.

- LÓPEZ BLANCO, Rogelio: "Víctor Balaguer y la articulación de los intereses catalanes en el mercado político-administrativo madrileño durante la primera etapa de la Restauración". A *Ultramar. Política de Víctor Balaguer i progrés per a Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, abril 2000. P.39-87.
- MAIER, Charles S.: "Los vínculos ficticios ... de la riqueza y de la ley": sobre la teoría y la práctica de la representación de los intereses". A *La organización de los grupos de interés en Europa Occidental*, comp. per Suzanne Berger. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1988. Economía del Trabajo. P.43-85.
- MALUQUER DE MOTES, Jordi: "La burguesia catalana i l'esclavitud colonial: modes de producció i pràctica política": *Recerques* 3 (1974): 83-136.
- ¾, "El mercado colonial antillano en el siglo XIX". A *Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea*. Actas del Primer Coloquio de Historia Económica de España (Barcelona, 11-12 de mayo de 1972), ed. por Jordi Nadal y Gabriel Tortella. Esplugues de Llobregat: Editorial Ariel, 1974. Ariel Historia, 3. P.322-357.
- ¾, "La Revolución industrial en Cataluña". A *La modernización económica de España 1830-1930*, ed. per Nicolás Sánchez Albornoz. Madrid: Alianza Editorial, 1985. Alianza Universidad. P.199-225.
- [M. DE M. I BERNET, J.]: *Història econòmica de Catalunya. Segles XIX i XX..* 1a ed. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya & Proa, març del 1998. Biblioteca Oberta, Àgora
- MALUQUER DE MOTES, Jordi; TORRAS I ELÍAS, Jaume: "La formació d'una societat industrial". Tom 1 d'*Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994
- MALUQUER I VILADOT, Joan: *Les meves noces d'or amb el molt il.lustre col.legi d'advocats de Barcelona 1877-1927. Records de 50 anys professionals, polítics i locals*. Barcelona: Imprenta Altés, 1929.
- MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio: *La práctica parlamentaria en el reinado de Isabel II*. Madrid: Publicaciones del Congreso de los diputados, 1986. Monografías, 5.
- MARGARIT, Isabel: *La vida y la época de Alfonso XII*. Primera edición. Barcelona: Planeta, marzo de 1998. Los Reyes de España.
- MARÍN, Manuel: "El cacique protector". *Historia social* 36, 2000 (I), dossier "Clientelas, caciquismo y poder en la Restauración": 21-34.
- MARÍN I CORBERA, Martí: "Joan Sallarés i Pla (1845-1901). Pensament social i praxi política". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrès Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.75-79.
- MARTÍ, Manuel: *Cossieros i anticossieros. Burgesia i política local: Castelló de la Plana, (1875-1891)*. Castelló: Diputació Provincial de Castelló, 1985. Col.lecció Universitària.
- ¾, "Les famílies del poder: els partits oligàrquics". A *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, dir. per Borja de Riquer i Permanyer. Volum 7: "La consolidació del món burgès 1860-1900". 1a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, juny del 1996. P.72-89.
- MARTÍ I MARTÍ, Casimir: *Vilanova i la Geltrú 1850-1975*. Volum I: *Expansió i Crisi de la Democràcia 1850-1936*. 1a ed. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, abril 1997. Biblioteca Antina, 4.
- MARTÍN ACEÑA, Pablo: "La política monetaria durante la Restauración, 1874-1914". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.172-187.
- ¾, "Desarrollo y modernización del sistema financiero, 1844-1935". A *La modernización económica de España 1830-1930*, ed. per Nicolás Sánchez Albornoz. Madrid: Alianza Editorial, 1985. Alianza Universidad. P.121-146.
- MARTÍNEZ ALIER, J.: "Patrons i clients". *Recerques* 9 (1979).
- MARTÍNEZ CUADRADO, Miguel: *La burguesía conservadora (1874-1931)*. 6ª ed. Madrid: Alianza editorial, 1980. Alianza Universidad.
- MARTÍNEZ DE ESPRONCEDA, Gema: *Los diputados aragoneses de la Gloriosa a la I República (1868-1874)*. Zaragoza: Cortes de Aragón, 1997. Historia, 5.
- MATEO DEL PERAL, Diego: "Autoridades económicas. Presidentes del Consejo de Ministros, ministros de Hacienda, de Fomento y gobernadores del Banco de España de 1868 a 1915". A *La banca española en la Restauración*, dir. per Gabriel Tortella Casares. Tomo II: "Datos para una historia económica". Madrid: Servicio de Estudios del Banco de España, 1974. P.75-97.
- , "Los orígenes de la política ferroviaria en España (1844-1877)". A ARTOLA, Miguel (ed.): *Los ferrocarriles en España. 1844-1943*. Tom 1: *El Estado y los ferrocarriles*. Madrid: Banco de España, 1978. P.29-159.
- MAYER, Arno J.: *La persistencia del Antiguo Régimen. Europa hasta la Gran Guerra*. 1ª reimpression. Madrid: Alianza Editorial, 1986. Alianza Universidad, 395.
- MCDONOGH, Gary Wray: *Las buenas familias de Barcelona. Historia social de poder en la era industrial*. Barcelona: Ediciones Omega S.A., 1989.

- MEDIR JOFRA, Raniro: *Historia del gremio corchero*. Madrid: Editorial Alhambra S.A., MCMLIII.
- MESTRE, Esteban: "Los delitos electorales en España. Reflexiones en torno al tratamiento sociológico del sistema electoral". *Revista Española de la Opinión Pública* 20 (abril-junio 1970).
- MESTRE, Jesús: "Les eleccions provincials a Barcelona: 1833-1875". A *Història de la Diputació de Barcelona*, ed. per Borja de Riquer. 1a ed. Barcelona: Diputació de Barcelona, març 1988. Vol III. P.130-159.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "La transició del liberalisme a la democràcia. Les eleccions generals al segle XIX (1810-1899). A *Les Eleccions Legislatives i Municipals a Barcelona 1810-1886. Context polític i resultats electorals*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1989. Atlas Estadístic de Barcelona, Temes electorals, 2.
- MESTRE I NOÉ, Francesc: *Biografía del gran patrici tortosí Don Teodoro Gonzalez i Cabanne escrita per a "la Zuda"*. Tortosa: Estampa de Querol Germans, 1918.
- MIR, Conxita: *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. Biblioteca Abat Oliva, 41.
- MIRALLES, Enrique: *Cartas a Víctor Balaguer*. Barcelona: Puvill Libros S.A., 1995. II. Ensayos, 22.
- , "Víctor Balaguer: una biografía". *Actes del Col.loqui sobre el Romanticisme "XIX, El Segle Romàntic", Vilanova i la Geltrú, 2, 3 i 4 de febrer de 1995*. Biblioteca Museu Balaguer, octubre 1997. P.421-438.
- MONTAÑA CANUDAS, José: *Orígenes de la Asociación del Fomento de la Producción Nacional. Su campaña proteccionista en Cataluña y provincias, hasta la caída de D. Laureano Figuerola, Ministro de Hacienda (8 marzo-14 Julio 1869)*. Tesina para la obtención del grado de Licenciado dirigida por el M. Iltr. Sr. D. Jaime Vicens Vives. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1959.
- MORALES, Ramon: "El tren d'Igualada". *Miscellanea Aqualatensia* 2 (1974). Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. P.229-237.
- MORENO LUZÓN, Javier: "El poder público hecho cisco". Clientelismo e instituciones políticas en la España de la Restauración". A *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*, comp. per Antonio Robles Egea. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno Editores S.A., junio de 1996. P.169-190.
- MUÑOZ, Juan; ROLDÁN, Santiago; SERRANO, Angel: "La involución nacionalista y la vertebración del capitalismo español". A *La vía nacionalista del capitalismo español. I: Orígenes y desarrollo (1874-1923)*. [Madrid]: Cuadernos económicos de I.C.E., 5. 1978.
- NADAL FARRERAS, Joaquim: "El modus vivendi i la indústria catalana: la torna d'una negociació diplomàtica". A *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Pròleg de Josep Benet. 1a ed. Barcelona: Edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1986. Curs d'Història de Catalunya, 11. P.9-12.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, *Comercio exterior con Gran Bretaña (1777-1914)*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 1987. Estudios de Hacienda Pública.
- NADAL, Jordi: *El fracaso de la revolución industrial en España*. 2ª reimpresión. Esplugues de Llobregat: Editorial Ariel, julio de 1878. Ariel Historia.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "Un siglo de industrialización en España, 1833-1930". A *La modernización económica de España 1830-1930*, ed. per Nicolás Sánchez Albornoz. Madrid: Alianza Editorial, 1985. Alianza Universidad. P.89-101.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, [N. I OLLER, J.]: "L'economia catalana en el marc de l'economia espanyola: Catalunya, la fàbrica d'Espanya (1833-1936)". A *Catalunya i Espanya al segle XIX*. 1a ed. Barcelona: Columna, abril 1987. Estudis i assaigs, 8. P.59-78.
- NIDO Y SEGALERVA, Juan; CONGRESO DE LOS DIPUTADOS: *Historia política y parlamentaria del Excmo. Sr. D. Práxedes Mateo Sagasta*. Madrid: Imp. de Ramona Velasco, Viuda de Prudencio Pérez, 1915.
- OHLIN, Bertil: *Comercio exterior y política comercial*. Madrid: M. Aguilar editor, 1948.
- OLIVÉ SERRET, Enric: "El moviment obrer davant del Memorial de Greuges". A *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Pròleg de Josep Benet. 1a ed. Barcelona: Edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1986. Curs d'Història de Catalunya, 11. P.25-41.
- OLLÉ, Maribel; RENOM, Mercè; SANTACANA, Carles; Tribó, Gemma: "Comportament electoral al Baix Llobregat en la primera etapa de la Restauració, 1875-1890 (eleccions generals i provincials)". A *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, ed. per Conxita Mir Curcó. Lleida: Editorial Virgili & Pagès, Estudi General, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989. El Fil d'Ariadna, 1. P.257-310.
- PAN-MONTOJO, Juan: *La bodega del mundo. La vid y el vino en España (1800-1936)*. Madrid: Alianza Editorial & Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1994. Alianza Universidad, 802.
- PASCUAL I DOMÈNECH, Pere: "La represa de les construccions ferroviàries a Catalunya després de la crisi del 1866. La construcció de la línia de Barcelona a Vilanova i Valls". A *Tres assaigs. Centenari del ferrocarril 1881-1981*. Vilanova i la Geltrú: Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 29 desembre 1981. P.19-53.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "Ferrocarrils i industrialització a Catalunya". *Recerques* 17 (1985): 43-72.
- <sup>3</sup>/<sub>4</sub>, "La construcció i finançament dels ferrocarrils catalans i la crisi de les companyies ferroviàries". A *Catalunya i Espanya al segle XIX*. 1a ed. Barcelona: Columna, abril 1987. Estudis i assaigs, 8. P.79-115.

- ¾, *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*. 1ª ed. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona, 1999. Monografías de Historia Industrial, 1.
- PÉREZ ARRIBAS, Eduardo: *Políticos i cacics a Castelló (1876-1901)*. València: Edicions Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1988. Descubrim el País Valencià, 28.
- PÉREZ GARCÍA, José Miguel: "El parlamentarismo español en el sexenio democrático". *Hispania* LV/1 189 (1995): 37-66.
- PINO ARTACHO, Juan del: "Aspectos sociológico-políticos del caciquismo español". *Revista Española de la Opinión Pública* 15 (enero-marzo 1969).
- ¾, "El caciquismo, problema social". A *Historia social de España. Siglo XIX*. Madrid: Guadiana de Publicaciones S.A., 1972.
- PLA CARGOL, Joaquín: *Biografías de gerundenses (Gerona y sus comarcas)*. Gerona: Dalmau Carles, Pla, editores, 1948. Biblioteca gerundense de estudios e investigaciones.
- PLANAS, Jordi: "Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya". *L'Avenç* núm. 171 (juny 1993), dossier "Formes i espais de sociabilitat a la Catalunya contemporània": p.32-34 i 51-55.
- PLANS I CAMPDERRÓS, M. Lourdes: "El sistema electoral d'una ciutat industrial: Terrassa (1875-1899)". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.99-104.
- PRADOS DE LA ESCOSURA, Leandro: "Las estadísticas españolas de comercio exterior 1850-1913: el problema de las "valoraciones". *Moneda y Crédito* (marzo 1981), Madrid: 43-60.
- ¾, *Comercio exterior y crecimiento económico en España, 1826-1913: tendencias a largo plazo*. S/l.: Banco de España, Servicio de Estudios, 1982. Estudios de Historia Económica, 7.
- ¾, "El comercio hispano-británico en los siglos XVIII y XIX. Reconstrucción". *Revista de Historia Económica*, año II núm. 2 (Primavera-Verano 1984). Madrid, Centro de Estudios Constitucionales: 113-164.
- ¾, "El comercio exterior y la economía española durante el siglo XIX". A *La modernización económica de España 1830-1930*, ed. per Nicolás Sánchez Albornoz. Madrid: Alianza Editorial, 1985. Alianza Universidad. P.147-175.
- ¾, "Una serie anual del comercio exterior español (1821-1913)". *Revista de Historia Económica*, año IV núm. 1 (Invierno 1986). Madrid, Centro de Estudios Constitucionales: 103-150.
- PRO RUÍZ, Juan: "Las élites de la España liberal: clases y redes en la definición del espacio social (1808-1931)". *Historia social* 21 (1995): 47-69.
- PUGÉS, Manuel: *Cómo triunfó el proteccionismo en España (la formación de la política arancelaria española)*. Prólogo del profesor D. Pedro Gual Vallalbí. 1ª ed. Barcelona: Editorial Juventud S.A., noviembre 1931.
- QUERALT DEL HIERRO, María Pilar: *Víctor Balaguer, un romántico en política*. Tesis de Licenciatura realizada bajo la dirección del Dr. Nazario González. Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Autónoma de Barcelona. Barcelona: Septiembre de 1976.
- ¾, [Q., M. P.]: *Víctor Balaguer i Cirera*. Barcelona, Nou Art Thor, 1984. Gent Nostra, 29.
- ¾, "Balaguer i el ciclo revolucionario del 68". A *Profesor Nazario González. Una historia abierta*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona/ Universitat de Barcelona, 1998. Homenatges, 14. P.342-350.
- RAHOLA, Carles: *Vides heroiques*. Girona: Tallers gràfics de la Casa d'Assistència i Ensenyament, MCMXXXII.
- RAMISA, Maties: *Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu de Montserrat" 1878-1900*. Vic: Eumo Editorial, abril de 1985. L'entorn, 7.
- RAMÓN DE SAN PEDRO, J.M.: *D. Evaristo Arnús, banquero barcelonés. Bosquejo biográfico del personaje y del ambiente bursátil y bancario de su época*. Barcelona: Publicaciones del Servicio de Estudios del Banco Atlántico, diciembre 1952.
- RANZATO, Gabriele: *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el Antiguo Régimen y la modernidad*. 1ª ed. Barcelona: Ediciones Península, marzo de 1987. Nexos.
- ¾, "El caciquisme a Catalunya: una hipòtesi interpretativa". *Debats* 19 (març 1987): 17-20.
- ¾, "Límits de la modernització i caciquisme en el segle XIX". A *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, ed. per Josep M. Benaul, Jordi Calvet i Esteve Deu. 1a ed. Barcelona: Fundació Bosch i Cardellach, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, desembre de 1994. Biblioteca Abat Oliva, 145. P.267-278.
- REAL CUESTA, Javier: *Partidos, elecciones y bloques de poder en el País Vasco 1876-1923*. Bilbao: Universidad de Deusto, 1991.
- REY REGUILLO, Fernando del: *Propietarios y patronos. La política de las organizaciones económicas en la España de la Restauración (1914-1923)*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1992. Tesis Doctorales, 36.
- RIQUER I PERMANYER, Borja de: "El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració". *Recerques* 11 (1981): 29-80.
- ¾, [R., B. de]: "Laureà Figuerola i els "patricis" barcelonins (1868-1869)". *L'Avenç* 46 (febrer 1982): 45-53.

- ¾, "Del dinastisme al catalanisme. Sobre el fracàs del "Círculo Conservador-Liberal" de Barcelona". A *Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos*. Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia celebrado en Sitges: 20-22 diciembre 1982, ed. per Manuel González Portilla, Jordi Maluquer de Motes; Borja de Riquer Permanyer. Bellaterra: Universidad Autónoma de Barcelona, 1985. P.415-429.
- ¾, "Burguesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració. *L'Avenç* 85 (setembre 1985), dossier "La Restauració de 1875, una reacció conservadora"
- ¾, "L'establishment català i el Memorial de Greuges". A *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Pròleg de Josep Benet. 1a ed. Barcelona: Edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1986. Curs d'Història de Catalunya, 11. P.13-23.
- ¾, [R., B. de]: "Els corrents conservadors catalans i la seva evolució cap el catalanisme polític". *L'Avenç* 100 (gener 1987): 78-84.
- ¾, [R., B. de]: "La vida política catalana, 1856-1898". A *Catalunya i Espanya al segle XIX*. 1a ed. Barcelona: Columna, abril 1987. Estudis i assaigs, 8. P.19-56.
- ¾, "Manuel Duran i Bas i el conservadorisme català sota la Restauració". A *El pensament polític català (del segle XVII a mitjan segle XX)*, ed. d'Albert Balcells. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 1988. Estudis i documents, 42. P.87-106.
- ¾, *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. (Correspondència entre 1866-1904)*. Selecció i estudi introductori de ... 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990. Biblioteca Abat Oliva, 88.
- ¾, "Los límites de la modernización política. El caso de Barcelona, 1890-1923". A *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*. VII Coloquio de Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. por José Luís García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo veintiuno editores, abril de 1992. P.21-60.
- ¾, "Reflexions entorn de la dèbil nacionalització espanyola del segle XIX". *L'Avenç* 170 (maig 1993): 8-15.
- ¾, "Les burgesies i el poder a l'Espanya de la Restauració (1875-1900)". *Recerques* 28 (1994): 43-58.
- ¾, "La dèbil nacionalización española del siglo XIX". *Historia social* 20 (otoño 1994): 97-114.
- RISQUES, Manel: "Un exemple de l'actuació del governador civil de Barcelona: la vaga del gas de 1878-1879". A *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, ed. per Conxita Mir Curcó. Lleida: Editorial Virgili & Pagès, Estudi General, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989. El Fil d'Ariadna, 1. P.69-105.
- ROCA, Encarna: "Modernitat i codi civil a l'Espanya del segle XIX". *L'Avenç* 132 (desembre 1989): 6-9.
- ROCA GARCÍA, Antoni: "El ressorgiment català dintre de la Restauració: la defensa de la personalitat catalana i dels interessos morals i materials del país". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.205-211.
- ¾, [R. G., Antonio]: *Escritores proteccionistas en la Cataluña de la segunda mitad del siglo XIX, 1869-1900*. Tesis para la obtención del grado de Doctor en Ciencias Económicas. Director de la Tesis: Dr. J. García-Durán. Barcelona: Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales, Universidad de Barcelona, [1993].
- RODON, Assumpta: "Presidents i diputats de la Diputació de Barcelona". A *Història de la Diputació de Barcelona*, ed. per Borja de Riquer. 1a ed. Barcelona: Diputació de Barcelona, març 1988. Vol. III. P.182-218.
- RODRIGO, Martín: "Iniciativa empresarial i negoci colonial: el primer marquès de Comillas. A *Catalunya i Ultramar. Poder i negoci a les colònies espanyoles (1750-1914)* (catèleg de l'exposició). Barcelona: Consorci de les Drassanes de Barcelona, desembre 1995.
- ¾, "Els condicionaments de la política colonial espanyola a Cuba (1868-1880). *L'Avenç* 217 (setembre 1997), dossier "1898: la fi de l'imperi": 28-33.
- ¾, [R. Y ALHARILLA, M.: *Empresa, política y sociedad en la Restauración: el grupo Comillas (1876-1914)*. Tesis doctoral. Director: Josep Maria Delgado Ribas. Departament d'Economia i d'Història Econòmica. UAB, Cerdanyola del Vallès, 2000.
- RODRÍGUEZ I SOLÀ, Cèsar: *Josep Ferrer i Vidal, el pensament econòmic d'un vilanoví*. Vilafranca del Penedès: Museu de Vilafranca, 1983.
- ROMANONES, conde de: *Sagasta o el político*. 2ª ed. Madrid: Espasa-Calpe S.A., 1934. Vidas españolas e hispanoamericanas del siglo XIX, 7.
- ROMERO MAURA, J.: "El caciquismo como sistema político". A *Patronos y clientes*, ed. per Ernest Gellner y otros. Madrid: Júcar Universidad, 1986. Serie Historia. P.79-92.
- ROSÉS, Joan Ramon: "La banca catalana: de la febre d'or a la crisi, 1866-1914". *L'Avenç* 148 (maig 1991): 16-22.
- ROSÉS VENDROIRO, Joan Ramon; SOLÀ PARERA, Àngels: "Un banquer de la Restauració: Evarist Arnús i Ferrer (1820-1890)". A *Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Actes del Congrés Internacional d'Història, Manresa, 1, 2 i 3 de maig de 1992. Manresa: Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, maig 1992. Sèrie Actes. P.213-224.
- ROY, Joaquim: *Catalunya a Cuba*. Barcelona: Editorial Barcino, 1988.

- SABATER, Gaspar: *Diccionario biográfico español e hispanoamericano*. Palma de Mallorca: Instituto Español de Estudios Biográficos, 1950.
- SALAS LAMAMIE DE CLAIRAC, María del Rosario: *Ros de Olano, un general literato romántico (1808-1886)*. Madrid: Departamento de Literatura, Facultad de Filología, Universidad Complutense de Madrid, 1985. Tesis Doctorales 194/85.
- SALMERÓN I BOSCH, Carles: *Els trens del Berguedà. Història dels ferrocarrils industrials del Berguedà*. Barcelona: C. Salmerón, 1990. Els trens de Catalunya, 14B.
- SÁNCHEZ AGESTA, Luís: "El origen de los partidos políticos en la España del siglo XIX". Dins *Historia social de España. Siglo XIX*. Madrid: Guadiana de Publicaciones S.A., 1972. P.171-183.
- <sup>3/4</sup>, *Historia del constitucionalismo español (1808-1936)*. 4ª ed. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1984.
- SÁNCHEZ ALBORNOZ, N.; CARNERO, T.: *Los precios agrícolas durante la segunda mitad del siglo XIX*. Volumen II: "Vino y aceite". Madrid: Tecnos & Servicio de Estudios del Banco de España, 1981. Materiales para la Historia Económica de España.
- SÁNCHEZ I FERRÉ, Pere: *La maçoneria a Catalunya (1868-1936)*. 1a ed. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Edicions 62, setembre 1990. Estudis i documents, 44.
- SÁNCHEZ SUÁREZ, Alejandro: *La formación de una política económica prohibicionista en Cataluña, 1760-1840*. Lleida: Quaderns del Departament de Geografia i Història de l'Estudi General de Lleida, 1988. Espai/temps, 1.
- <sup>3/4</sup>, [S., A.]: "Els inicis de l'associacionisme empresarial a Catalunya". *L'Avenç* 138 (juny 1990), dossier "La patronal catalana, dos-cents anys d'història": 16-23.
- <sup>3/4</sup>, [S., Alexandre]: *Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*, ed. i estudi preliminar de ... 1a ed. Barcelona: Editorial Alta Fulla, Diputació de Barcelona, febrer de 1990. Clàssics del Pensament Econòmic Català, 6.
- SÁNCHEZ I VILANOVA, Llorenç: *La llarga història del ferrocarril Lleida-La Pobla de Segur (1856-1951)*. La Pobla de Segur: s/n., 1989. Història i Cultura del Pallars.
- SANTALÓ I PEIX, Jaume: "Víctor Balaguer: versus una biografia política". A *Ultramar. Política de Víctor Balaguer i progrés per a Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, abril 2000. P.25-37.
- SELLES I QUINTANA, Magda: *El poder a través dels grups de pressió: estudi d'un cas. El Foment del Treball Nacional 1914-1923*. Tesis Doctoral dirigida pel Dr. Jordi Casassas i Ymbert. Barcelona: Departament d'Història Contemporània, Facultat d'Història, Universitat de Barcelona, 1991.
- SENADO: *Reglamentos del Senado 1834-1993*. Edición preparada por María Rosa Ripollés Serrano. [Madrid]: Secretaría General del Senado, 1993.
- SERRANO SANZ, José María: "La política de comercio exterior en los inicios de la Restauración (1875-1881)". *Investigaciones Económicas* 21 (mayo-agosto 1983): 209-225.
- <sup>3/4</sup>, "Déficit presupuestario y crisis agrícola en los años ochenta del siglo XIX". *Hacienda Pública Española* 87 (1984). Ministerio de Economía y Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales: 353-366.
- <sup>3/4</sup>, *Los Presupuestos de la Restauración (1875-1895)*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 1987. Monografía, 52.
- <sup>3/4</sup>, *El viraje proteccionista en la Restauración, la política comercial española, 1875-1895*. Prólogo de José Luís García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo veintiuno de España editores, S.A., septiembre 1987.
- SIERRA, María: "La Casa Ybarra: política de honor y política de interès". *Historia social* 36, 2000 (I), dossier "Clientelas, caciquismo y poder en la Restauración": 3-20.
- SOLÀ I MONTSERRAT, Roser: "L'associacionisme empresarial: institucions nascudes a mitjam segle XIX (1839-1854)". A *Catalunya i Espanya al segle XIX*. 1a ed. Barcelona: Columna, abril 1987. Estudis i assaigs, 8. P.155-174.
- <sup>3/4</sup>, [S., R.]: "La patronal catalana en el segle XIX: L'Institut Industrial de Catalunya". *L'Avenç* 138 (juny 1990), dossier "La patronal catalana, dos-cents anys d'història": 24-29.
- <sup>3/4</sup>, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*. 1a ed. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, setembre 1997. Biblioteca Abat Oliva, 186.
- SOLÀ I PARERA, Àngels: *L'èlit barcelonina a mitjan segle XIX*. Tesis doctoral dirigida per Emili Giralt i Raventós. Barcelona: [Universitat de Barcelona], setembre 1977.
- <sup>3/4</sup>, "Informes, crítiques i suggeriments a l'entorn de la historiografia sobre la burgesia catalana del segle XIX". *Afers, fulls de recerca i pensament* 16 (1993), dossier "La burgesia dels Països Catalans al segle XIX": 419-438.
- <sup>3/4</sup>, [S., A.] : "Els fabricants catalans en el segle XIX. Algunes notes". *L'Avenç* 169 (abril 1993), dossier "La burgesia catalana en el segle XIX": 22-25.

- ¾, [S., A.] "Poder político y grupos de presión". A *Élites. Prosopografía contemporánea*, ed. per Pedro Carasa Soto. Valladolid, Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones, 1994. Historia y Sociedad, 42. P.25-34.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep M.: "La premsa de Madrid i Barcelona. Dues visions enfrontades davant el Memorial de Greuges". A *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Pròleg de Josep Benet. 1a ed. Barcelona: Edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1986. Curs d'Història de Catalunya, 11. P.87-103.
- SOLÉ-TURA, Jordi: *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*. 3a ed. Barcelona: Edicions 62, desembre de 1967. Llibres a l'abast, 47.
- SOLÉ-TURA, Jordi; AJA, Eliseo: *Constituciones y periodos constituyentes en España (1808-1936)*. 15ª ed. Madrid: Siglo veintiuno editores S.A., septiembre de 1990. Estudios de historia contemporánea.
- SOLERVICENS, Juan Bautista: *Manuel Duran y Bas*. Ayuntamiento de Barcelona, 1965. Publicaciones del seminario de arqueología e historia de la ciudad, 9; Monografías, I.
- SUDRIÀ, Carles: "La banca privada espanyola en el segle XIX". *L'Avenç* 209 (desembre 1996), dossier "La banca a l'Espanya contemporània": 20-23.
- TAFUNELL SAMBOLA, Javier: *La Bolsa de Barcelona y las fluctuaciones económicas (1876-1886)*. Memoria de licenciatura dirigida por el doctor Josep Fontana Lázaro. Facultad de Letras, UAB, octubre 1983.
- TALLADA PAULÍ, José Mª: "La política comercial y arancelaria española en el siglo XIX". A *Anales de Economía* vol. III núm 9 (Enero-Marzo 1943), CSIC: 47-71.
- ¾, *Barcelona económica y financiera en el siglo XIX*. Barcelona: Librería Dalmau, 1944. Barcelona y su historia.
- ¾, *Historia de las finanzas españolas en el siglo XIX*. Madrid: Espasa-Calpe, 1946.
- TARIN IGLESIAS, Josep: *Duran i Bas*. Barcelona: Edicions de Nou Art Thor, 1985. Gent Nostra, 43.
- ¾, *Rius i Taulet*. Barcelona: Edicions de Nou Art Thor, 1989. Gent Nostra, 70.
- TEDDE DE LORCA, Pedro: "La banca privada española durante la Restauración (1874-1914)". A *La banca española en la Restauración*, ed. per Gabriel Tortella Casares. Tomo I: "Política y finanzas". Madrid: Servicio de Estudios del Banco de España, 1974: 219-455.
- ¾, "Las compañías ferroviarias en España (1855-1935)". A ARTOLA, Miguel (ed.): *Los ferrocarriles en España. 1844-1943*. Tom 2: *Los ferrocarriles y la economía*. Madrid: Banco de España, 1978. P.9-354-
- ¾, [T., P.]: "Els ferrocarrils a Espanya: apunts per a una historiografia". *L'Avenç* 180 (abril 1994), dossier "Els ferrocarrils: empresa i servei": 8-11.
- TÉRMENS I GRAELLS, Miquel: "Igualada ciudad de ferrocarriles. *Igualada* 2.627 (10-11-1879), 2.629 (17-11-1979), 2.631 (24-11-1979), 2.633 (1-12-1979), 2.635 (8-12-1879).
- ¾, "Aclarint un error: la burgesia igualadina i el ferrocarril al s. XIX". *Igualada* 2.915 (15-1-1983).
- ¾, "El ferrocarril a Igualada: la lluita pel progrés (1852-1893). *Miscellanea Aqualatensis* 3 (1983), Centre d'Estudis d'Igualada.
- TERMES, Josep: "De la revolució de Setembre a la fi de la guerra civil (1868-1939). Volum VI de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, novembre 1987.
- ¾, *Història del catalanisme fins el 1923*. 1a ed. Barcelona: Pòrtic, desembre 2000.
- TOMÁS Y VALIENTE, Francisco: "Los supuestos ideológicos del Código civil: el procedimiento legislativo". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.369-399.
- TORAN I BELVER, Rosa: "L'etapa restauracionista, 1875-1923". A *Elecciones de diputats provincials a Barcelona, 1812-1923*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1987.
- ¾, [T., R.]: "Les eleccions provincials a Barcelona: 1876-1923". A *Història de la Diputació de Barcelona*, ed. per Borja de Riquer. 1a ed. Barcelona: Diputació de Barcelona, març 1988. Vol. III. P.160-181.
- TORRAS I RIBÉ, Josep Ma.: "Trajectòria d'un procés d'industrialització frustat (contribució a l'estudi de la relació entre la infraestructura econòmica i les transformacions industrials)". *Miscellanea Aqualatensis* 2 (1974), Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada: 151-197.
- TORRE, Mildred de la: "Els drets polítics i el problema electoral a Cuba (1878-1898)". *L'Avenç* 217 (setembre 1997), dossier "1898: la fi de l'imperi": 34-37.
- TORRELLA NIUBÓ, F.: *Cien años del Instituto Industrial. Un siglo de la Tarrasa textil (1873-1973)*. Tarrasa: Patronato de la Fundación Soler y Palet, 1975.
- TORTELLA CASARES, Gabriel: "La evolución del sistema financiero español de 1856 a 1868". A *Ensayos sobre economía española a mediados del siglo XIX*, coord. por Pedro Schwartz Girón. Madrid: Servicio de Estudios del Banco de España, 1970. P.17-145.
- ¾, *Los orígenes del capitalismo en España. Banca, Industria y Ferrocarriles en el siglo XIX*. 2ª ed. Madrid: Editorial Tecnos S.A., 1982. Historia.



- ¾, "La economía española, 1830-1900". A *Historia de España*, dir. por Manuel Tuñón de Lara. Tomo VIII: "Revolución burguesa, oligarquía y constitucionalismo (1834-1923)". 2ª ed., 2ª reimpresión. Madrid: Editorial Labor S.A., 1983. P.9-167.
- ¾, [T., C.]: "La economía española a finales del siglo XIX y principios del siglo XX". A *La España de la Restauración. Política, economía y cultura*. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara, ed. per J.L. García Delgado. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores S.A., Marzo de 1985. P.134-151.
- ¾, "Producción y productividad agraria, 1830-1930". A *La modernización económica de España 1830-1930*, ed. per Nicolás Sánchez Albornoz. Madrid, Alianza Editorial, 1985. Alianza Universidad. P.63-88.
- ¾, [T., C.]: *Introducción a la economía para historiadores*. Madrid: Editorial Tecnos, 1986.
- ¾, [T., G.]: *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*. 2ª ed. Madrid: Alianza Editorial, septiembre 1995. Alianza Universidad Textos, 148.
- TRÍAS VEJARANO, Juan J.: *Almirall y los orígenes del catalanismo*. 1ª ed. Madrid: Siglo Veintiuno de España editores, Mayo 1975.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel: *Estudios sobre el siglo XIX español*. 5ª ed. Madrid: Siglo XXI, octubre 1976.
- VAL, Jesús: *Ferrer Vidal*. 1ª ed. Barcelona: Fundación Ruíz-Mateos, Junio 1977. Hombres que hicieron Catalunya.
- VALLE DE JUAN, Mª Ángeles; PÉREZ SAMPERIO, Ángela: *Próceres y senadores*. I: 1834-1923. Madrid: Senado, Secretaría General, Dirección de Estudios y Documentación, Departamento de Archivo, 1993.
- VARELA ORTEGA, J.: *Los amigos políticos. Partidos, elecciones y caciquismo en la Restauración (1875-1900)*. Madrid: Alianza Universidad, 1977.
- ¾, "Sobre la naturaleza del sistema político de la Restauración". A *Nación y Estado en la España liberal*, ed. por Guillermo Gortázar. Madrid: Editorial Noesis, 1994. P.169-194.
- VICENS, Tomàs de: *Dos peradalcens il·lustres*. Palafrugell: Impremta M. Palé, 1931.
- VICENS I VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat: *Industrials i polítics (segle XIX)*. 3a reimpressió. Barcelona: Editorial Vicens-Vives, 1983. Història de Catalunya, Biografies Catalanes, 11.
- VICENS VIVES, Jaume: "El proteccionismo catalán". A *Obra dispersa*. Barcelona: Editorial Vicens-Vives, 1967. P. 457-460.
- VIDAL, Javier: "La dimensió internacional de la xarxa ferroviària espanyola (1850-1914)". *L'Avenç* 180 (abril 1994), dossier "Els ferrocarrils: empresa i servei": 18-23.
- VIRELLA BLOADA, Albert: *Quan els camins de terra s'obren a Vilanova i la Geltrú*. Separata de la memòria de la Mútua del Penedès. S/l.: s/n., s/a.
- ¾, *Víctor Balaguer i Vilanova i la Geltrú*. [Vilafranca del Penedès]: Institut d'Estudis Penedesencs, 1986. Penedesencs il·lustres, 2.
- VOLTES BOU, Pedro: *La banca barcelonesa de 1840 a 1920*. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona, Instituto Municipal de Historia, Septiembre MCMLXIII. Documentos y Estudios, XII.
- ¾, "Aportación al análisis del proteccionismo catalán de 1880 a 1890". *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña* 3 (1969-70).
- ¾, *La política de fin de siglo a través de la prensa barcelonesa de la época*. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona, Instituto Municipal de Historia, MCMLXXVIII.
- YANINI MONTÉS, Alicia: "Parlamentarios valencianos: Los diputados (1876-1901)". A *Les élites espagnoles a l'époque contemporaine*. Actes du Colloque d'Histoire Sociales d'Espagne du 14 au 16 Mars 1982. Université de Pau et des Pays de l'Adour, 1982. Cahiers de l'Université, 1. P.83-97.
- ¾, [Y., A.] *El caciquisme*. València: Institució "Alfons el Magnànim", Diputació Provincial de València, 1984. Descubrim el País Valencià, 16.
- YXART Y DE MORAGAS, José: *Estudio biográfico del Excmo. Sr. D. Plácido-María de Montoliu y de Sarriera, Marqués de Montoliu*. Tarragona: Publicaciones del Excmo. Ayuntamiento de Tarragona, 1946.
- ZAPATA BLANCO, Santiago: "El alcornoque y el corcho en España, 1850-1935". A *Historia agraria de la España Contemporánea*, ed. por Ramon Garrabou, Carlos Barciela y J.I. Jiménez Blanco. 3: "El fin de la agricultura tradicional (1900-1960)". Barcelona: Editorial Crítica, Grupo editorial Grijalbo, 1986. Crítica/Historia, 40. P.230-279.
- ¾, "Corcho extremeño y andaluz, tapones gerundenses". *Revista de Historia Industrial* 10 (1996), Universitat de Barcelona: 37-67.